REVERENDISSIMI.
D. DOMINI MELCHIORIS CANI EPISCOpi Canarienſis, ordinis prædicatorum, & ſacræ Theologiæ profeſſoris, ac primariæ cathedræ in academia Salmanticenſi olim prȩfecti,

De locis Theologicis Libri duodecim.

Cum Indice copioſiſsimo atq; locupletiſsimo.

SALMANTICAE,

Excudebat Mathias Gaſtius, Anno Domini

M. D. LXIII.

Cum Priuilegio.

Eſta taſado en tres marauedis el pliego.

CENSVRA FRATRIS Roderici Vadilei Benedictini. S. C. Maiestatis à sacris cōtionibus in lib. de Locis theologicis admodum. R. Patris Fratris Melchioris Cani Sancti Dominici monachi, Episcopi Canariensis.

DE mādato Regij senatus opus cui titulus est de locis theologicis, admodum R. magistri fratris Melchioris Cani ordinis sancti Dominici Monachi, olim Canariensis episcopi inspiciendum ac excutiendū accepi: laborē sane viribus ingenij mei longe disparem sentiens non sum auersatus: tum ob tanti Senatus dignitatē, cuius obsistere imperio citra grauissimi criminis notā haud licebat, tum ob eiusdē operis magnam toti ecclesię vtilitatē futurā: adde quòd eiusdem authoris elucubrationes, hanc præsertim, perlegendi magno tenebar desiderio. Itaq; legi, euolui, perlegi præsens opus. Sed quid potissimū in tāto quidē opere laudem, vix dicere queo. Nā si dictionis castitatē, elegantiā quæras, eam certe reperies quæ cum Ciceroniana conferri posit. Si vero rerū gestarum historiā, rationemq; tractādæ historiæ requiras, Sallustio historico satis laudato, si non superiorē, inferiorē profecto nō inuenies. Si autē Philosophiæ subtilē acuratamq; rationē percupias, hic cōpendio omnem Platonicæ, Aristotelicæq; disciplinę rationē cumulatissime contēplari licebit. Si vero theologicæ scholasticæ capiaris argumento, post diuū Thomā (quem semper excipiēdum duxi) nullo ex multis qui de hac familia docte ac diserte scripserunt inferiorē iudicare licebit, ita vt vere illius nō satis laudati Magistri Fratris Francisci à Victoria discipulū eximiū agnoscere posis: cui omnes suos is author (quæ nō eius prudentiæ, eruditionis, modestiæ, ac humilitatis laus minima existimanda est) prouectus in re theologica refert acceptos. Porro si Iuris Pōtificij (cui author nō contēnēdā dedit operā) affectes peritiā, ex huius Monachi laboribus cōpendiariā tractandi eiusdē Iuris rationē petere licebit. Iam vero si sacrarū ꝓfunda literarū mysteria persentire, ac peruestigare cures, nullo post illos magnos sanctę ecclesię doctores Magistro plenius ac clarius disces. Quid dicā de eo quo aduersus omnes hęreticos zelo accendebatur? quos sane ceu venaticus procul odorabatur canis persequebaturq;, magni illius Athanasij incurruptos ac catholicos referēs mores, ac forte labores: quos omnes præ catholicæ veritatis amore instar magni patriarchę Iacobi facile perpetiebatur. Cęterū tanti authoris vtilitatē, doctrinā, omniumq; disciplinarū tractandarū rationem christiane lector, Illustrissimo, ac Reuerēdissimo Archiepiscopo Hispalensi Ferdinando Valdesio supremo rerū fidei cognitori (quē huius operis præclari hærēdē reliquit) acceptā refero, qui summo curauit studio vt præsens opus in lucē omniū vtilitati profuturū æderetur. Nec minor studiose lector Illustrissimo ac Reuerēdissimo dño Gasparo de Cuniga Archiepiscopo Cōpostellano summo. S. C. Ma. Capellano gratia debetur, qui ꝓ ea necessitudine qua authori deuinctus erat, summopere studuit, vt quàm breui tam insigne opus in lucē æderetur. Quapropter opus tam elegans, eruditū, omniumq; disciplinarū genere refertissimū (vt prętermittā valde catholicū, hisq; calamitosis tēporibus apprime vtile, imo dicā necessarium) excudendum, non solum magna cum laude totius sanctissimi patris Dominici ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, imo ecclesiæ catholicæ oppido duximus. Madriti. 15. die mensis Augusti, anni dominici. M. D. LXII.

Rodericus Vadilæus.

FRATRIS MELCHIORIS CANI ORDINIS PRAEDICATORVM ET SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORIS, EPISCOPIQVE CANARIENSIS, AC PRIMARIAE CATHEDRAE IN ACADEMIA SALMANTICENSI olim præfecti, de locis Theologicis Libri duodecim.

In libros de locis Theologicis Procemium.

SÆpè mecũ cogitaui Lector optime, boni ne plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in disciplinas inuexit: an qui rationem parauit & viam, qua disciplinæ ipsæ faciliùs & commodiùs ordine traderentur. Nam & rerum inuentoribus nos debere multùm negare non possumus: & debemus certè ijs multùm, qui ratione atq; artes inuẽtas ad communem vsum accommodarunt. Equidem cùm veterum eruditionẽ considero, & variam in eis doctrinæ supellectilem animo colligo, non minimam video per eos inuectam esse partem commodorum. Cùm autem iunioris scholæ operam & curam repetere instituo, plurimas vtilitates intelligo nouæ huius artis subsidio et diligentia comparatas. Ac me sanè diu cogitãtem ratio ipsa in hanc potißimùm sententiam ducit, vt existimem vtrosq; de bonis artibus iuxtà esse bene meritos. Quoniam etsi prisci doctrinarum auctores doctißimis quibusq; ac diligentißimis magnam diuitiarum copiam suppeditauêre: at recentiorum inopia docendi facultate pensatur: qua in rudium & inertium animos artificiosiùs influunt, & quæ fuse olim disputabantur ac liberè, ea nunc articulatim presseq; dicentes, lucem non paruam inuẽtis priscorũ obscurioribus afferant. Atq; hac vna in re, quantum animi mei coniectura colligere possum, iuniores vel pares antiquis, vel etiam superiores reperientur, cæteris omnibus longè inferiores. Certè post priores illos, in rerum inuentione

tribuere sibi posteriores vix quicquam possunt. Ordinem verò, dispositionem, perspicuitatem, sibi si assumunt, videntur ea iure suo quodammodo vendicare. Quapropter vtrisque legendis efficiet Theologus scholasticam disputationem sine dubio pleniorem. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquam formam disserendi mutuatus, potens nimirum erit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Quod est (vt Paulus ad Titum ait) Christiani doctoris præcipuum institutum. Cuius explicandi desiderium omnino me mouit, vt de locis Theologicis disputationem instituerem, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsus ineptam: indoctis verò magnoperè necessariam. Id autem eò libentiùs feci, quòd nemo Theologorum adhuc, quod equidem sciam, genus hoc argumenti tractandum sumpsit: cùm præter communem illam artem disserendi, quam à Dialecticis accepimus, aliam Theologus habeat necesse sit, aliosq; item ad disputãdum locos: vnde argumenta non quasi communia & aliena, sed tanquam propria ducat & suis dogmatis confirmandis & aduersariorum sententijs refellendis. Hoc verò opus, arduum quidem illud, statim exordior, si priùs animo demisso atq; humili ad opem Jesu Christi supplex abiectusq; confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione mea fretus aggredior, sed spiritus sancti auxilio atq; fauore. Quem si pater et filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæpretium haud mediocre, vt spero, Theologis facturus sum: in quorum gratiam vel maximè opusculum æditur.

Tit. 1

DE LOCIS THEOLOGICIS LIBER PRIMVS.

Caput primũ. De totius operis partitione.

DE locis ego theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri constitui. Quorũ primus breuiter enumeret locos, è quibus idonea posit argumenta depromere, siue conclusiones suas Theologus probare cupit, seu refutare contrarias. Decem reliqui erũt, qui fusiùs & accuratiùs doceant, quam vim vnusquisq; locorum contineat, hoc est, vnde argumenta certa, vnde verò probabilia solùm eruantur. In duodecimo & tertiodecimo differetur, quem vsum eiusmodi loci habeant, tum in scholastica pugna, tum in sacrarum literarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit vsus, haud sanè difficile dictu est: sed prætereundum tamen, ne ab scholæ instituto aliena videatur oratio. Postremus deniq; liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conueniunt, sigillatim ostendet, quibusnam argumentis propriè aduersum hereticos, quibus peculiariter aduersum & Iudæos & Saracenos, quibus verò tandem aduersum Paganos transigenda Theologo disputatio sit, siquando sit cũ his pro fide catholica decertandũ. Quæ scilicet cùm fauente Deo pleniùs absoluero, vndique apta atque perfecta erit de locis Theologiæ disputatio mea, expletaque omnibus suis numeris & partibus.

Cap. secundũ. De duobus generibus argumentorum quibus omnis disputatio transigitur.

PRiùs auté quàm locos Theologicos numero, quod pars huius disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel à ratione vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cuiusq; rei, quæ in controuersiam venit, assensionem facimus. Cùm verò in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at Theologia tamen vna est, in qua non tam rationis in disputãdo, quàm auctoritatis momenta quærenda sunt. Et enim locum ab auctoritate adeò sibi proprium vendicauit, vt rationes vel tãquam hospites & peregrinas excipiat, vel in suũ etiam obsequium asciscat, quasi longè repetitas. Quippè fidei potissimùm innititur: quæ nisi ab auctoritate proficiscatur, non modò fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est nanq; fides (vt Apostolus tradit) argumentum rerum non apparentium, quas si certas certa velis ratione facere, cum ratione profectò insanies. Principem itaque locum, sicut apud fideles, ita apud Theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pedisequa sequitur. Id quod Apostolus videtur significare, cùm ait, Oportere ecclesiæ doctorem amplecti eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est: quicunq; Christianæ scholæ magister esse volet: sed nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit: sed fidelium doctor esse non poterit. Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Aristotele rectè collegit diuus Thomas, disputare cum aduersarijs non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Vtraque igitur Theologo necessaria est, & auctoritas & ratio. Sed ita

Hebræo. 11 · *Tit. 1* · *1. Meta.*

ita tamen, vt auctoritas primas in Theologia partes obtineat: ratio verò habeat postremas. Quod ergo primæ partis fundamentum erat, præclarè illud iactum est. Nam traditi sunt quidem, è quibus argumenta ducuntur, duplices loci, vni ex auctoritate, alteri ex ratione: sed omnia fermè argumẽta Theologica à priore illo fonte deriuãtur. Quam rem sicut & locorum numerum atq; ordinem, index qui sequitur, ostendet.

¶ *Cap. vltimum. De locorum Theologicorum numero atq; ordine.*

QVod à Platone priùs & Aristotele traditum præcipit Cicero: Omnẽ institutionem, quæ de re quacunq; suscipitur, debere à definitione proficisci, vt intelligatur, quid sit id de quo disseritur, hoc mihi in disputatione, quæ de locis Theologicis futura est, non erat certè negligendũ, vt quid esset locus Theologicus ante omnia explicaretur: nisi ex ijs quæ dixim⁹ ita esset in promptu, vt res explicatione nõ egeret. Nõ enim in hoc opere de locis communibus, q de vniuersa re tractari solent, seu de capitibus rerũ illustrium, quæ nunc etiã cõmunes appellantur loci, vt de iustificatione, de gratia, de peccato, de fide, deq; alijs huius generis, nos disputaturos pollicebamur, id quod è nostris fecere plurimi, è Lutheranis non modò Philippus, sed Caluinus etiam fecit, homines non parum eloquentes, impij tamen, vt Lutheri discipulos posis agnoscere. Sed quemadmodum Aristo. in Topicis, proposuit cõmunes locos, quasi argumẽtorum sedes & notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur: sic nos peculiares quosdam Theologię locos proponimus, tanquam domicilia omnium argumentorum Theologicorum, ex quibus Theologi oẽs suas argumentationes siue ad confirmandum siue ad refellẽdum inueniant. Quare cùm definitio loci Theologici ante oculos ex ijs esset, quæ in procemio dicta sunt, non erat hîc nobis accuratiùs explicanda: sed quod obscurum erat, id statim aggrediendum, & locorum huiusmodi certus definitusq; numerus indicandus. Locorum ergo Theologicorum elenchum denario nos quidem numero complectimur: nõ ignari futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigãt, alios, qui velint etiam esse maiorem. Sed de enumerationis figura nihil morandum est: modò nullus omnino locus vel superfluus numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ scripturæ: quæ libris Canonicis cõtinetur.

Secundus est auctoritas traditionum Christi & apostolorũ, quas quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos peruenerunt, viuæ vocis oracula rectissimè dixeris.

Tertius est auctoritas ecclesiæ catholicæ.

Quartus, auctoritas conciliorum præsertim generalium, in quibus ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus, auctoritas ecclesiæ Romanæ, quæ diuino priuilegio & est, & vocatur apostolica.

Sextus est auctoritas sanctorũ veterũ.

Septimus, est auctoritas Theologorũ scholasticorum, quibus adiũgamus etiam iuris pontificij peritos. Nam iuris huius doctrina quasi ex altera parte scholasticæ Theologiæ respondet.

Octauus, ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inuentas latissimè patet.

Nonus est auctoritas Philosophorum qui naturam ducem sequũtur. In quibus sine dubio sunt Cæsarei Iurisconsulti, qui veram & ipsi (vt Iureconsultus ait) Philosophiam profitentur.

Postremus deniq; est humanæ auctoritas historiæ, siue per auctores fide dignos scriptæ,

scriptæ, siue de gente in gẽtem traditæ, non superstitiosè atq; aniliter, sed graui constantiq; ratione.

Sunt itaq; hi loci decem, in quibus argumenta omnia Theologica delitescunt: eo scilicet discrimine in lucem eruenda, vt quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria ferè sint ea huius facultatis: quæ verò ex tribus posteriorib⁹, ascriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cùm sint, vt supra dixi, duo genera argumentandi, vnum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud proprium sit Theologi, hoc Philosophi: confugiendum Theologo est ad posterius, si vti ei non licet superiori. Quanquam licet aliquando vtrunque simul argumentandi genus adhibere, vt suo postea loco demonstraturi sumus. De prima igitur operis parte, quoniam, vt à principio diximus, longa oratione non egebat, hactenus dictum sit.

Libri primi finis.

DE LOCIS THEOLOGICIS LIBER SECVNDVS.

In librum secundum de locis Theologicis Procœmium.

QVanquam plures in illa esse sententia video, qui orationis splẽdore illustrare cogitationes suas nesciat, eum si scribat, impudenter abuti & scientia & literis: ego tamen, si Theologus non afferat eloquentiam, tantùm abest vt asperner, vt ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris atq; ad intelligendum difficilibus dilucidè dicere, nec sententiis solùm argutè, sed verbis etiam ornatè, adeò est operosum & arduum, vt iniquus futurus sit, qui voluerit efflagitare. Atq; id equidem paucis adhuc video contigisse, vt iidem vtroq; in genere laborarent, simulq; in Theologiæ controuersiis sequerentur & elegans illud dicendi & hoc argutum disputãdi genus. Nos autem quantum in vtroq; profecerimus, aliorum sit iudicium: vtrũq; certè sequuti sumus. Flumẽ enim nobis inanium verborum displicet, quibus sententia deest, nec sententiarum subtilitate capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisq; iudicio liberè vtatur, nihil enim impedio: in rerũ autem earum tractatione, quas his libris multas & graues et vtiles accuratè copioseq; disputaturi sumus: magnum, vt videmur, afferemus adiumentum Theo-

logis nostris, vt non modò rudes, sed etiam docti aliquantum fortasse adepturi sint, & ad disserendum & ad iudicandum. Nec verò hoc arroganter dictum existimari velim, nam eloquendi scientiam concedens multis, quod est scholæ proprium, strictim presseq; disserere, & quasi ad viuum omnia resecare, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, non sum (ni fallor) arrogans: si id iure quodam meo vendicarim. Nec vsq; adeò ineptus ego sum, vt non verear me in rebus quoq; ipsis sæpè etiam allucinatum. Sed aliud est, nunquam falsum sentire: quod mihi non tribui: aliud res tum grauissimas tum difficillimas via & ratione premere, quod vtiq; assumpsi iure, vt mihi videor, at falli possum, condonetur iniuria. Etenim quæ dixi eò pertinent omnia, non vt rerum mihi scientiam arrogem, quid enim à viro modesto alienius esse potest? sed vt nemo politioris literaturæ candidatus in scholastica disputatione orationẽ à me tersam postulet, nedum rhetorum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholæ propria verba peculiaresq; loquendi formas submouere non audeo. Nam & si disputare cupio ornatiùs quàm solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre Theologis, vnum in rerum, alterum in verborum intelligentia. Breuiter lectoribus ego meæ mẽtis fateor arcanum: qui per me formam in Theologia disserendi habiturus est, nolo vt is mea scripta difficulter intelligat, & ad Theologum cognoscendum grammaticum quærat interpretem. Sed de his satis. Iam enim tempus est, vt ea persequamur, quæ sunt deinceps explicãda. Quæ quidẽ vt magnum negotium nobis, ita quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas vtilitate pensabitur. Nihil autem vtilius scholæ Theologorum tradi potest, quàm vt discant, quisnam locus argumenta firma, & quis contrà infirma subministret. Qua re vel maximè Theologiæ nerui atq; artus pressi solidiq; consistunt.

¶ Cap. primū. De sacrarum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis quibus illud impetitur.

AC primus quidem locus sine controuersia firmus est diuina eademq; grauissima auctoritate. Nam libros sacros & Canonicos appellamus, quos spiritu sancto dictante sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse constiterit; eos dubio procul certissimos ac verissimos esse credemus. Quemadmodum Augustinus lib. de Ciuitate Dei. 11. cap. 3. & libr. confes. cap. 15. & episto. 7. ad Marcellinum. & epi. 19. ad Hierony. & lib. 1. de doct. Chri. c. 37. & libr. 2. de bapt. cont. Donat. cap. 3. & in procemio. 3. libr. de Trinit. docet, resumit, inculcat. Ac rectè ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter ieceris, quicquid in Theologia superstruxeris, corruet. Corruetque adeò ciuitas illa Dei, cuius fundamenta in montibus sanctis, & in scripturis principum qui fuerunt in ea. Quarum scripturarum auctor est non homo, sed Deus. Dominus enim narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Dominus itaq; huius loci auctoritatem tuetur, tuentur & principes. Turris quippè Dauid est, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in tertiodecimo libro sumus latiùs explicaturi, satis hîc fuerit breuiter attigisse. Verum enimuero turris hæc tam alioqui munita arietibus, quatuor concuti solet. Primo, quòd homines à Deo aliquādo deceptos sacræ ipsæ literæ prodidere: fieri igitur potest, vt auctores sacri ab spiritu sancto fallantur, ita quodcunque ex huiusmodi auctoribus argumentum sumas, incertum erit. Altero, quòd nondum videtur exploratum, quinam libri sint in canonem sanctarum scripturarum referendi: cùm ex veteri testamento septem, ex nouo totidem à viris & doctis & catholicis reijciantur. Quocirca si argumentum inde Theologus promat, imbecillum erit, carebitque diuina auctoritate. Tertio, quòd vt certò constaret quinam essent huiusmodi sacri libri: non tamen adhuc constat, an Latini codices Græcis Hebraicisque concordent: quapropter argumentatio ex Latino exemplari ducta, infirma erit, cùm solius interpretis sensu intelligentiaque nitatur. Quarto, quòd vt perspicuum esset, quodnam exemplar potissimum sequendum sit: tamen an Apostoli, vel Prophetæ in testimonijs, quæ videlicet ex ipsis afferuntur, de spiritu Dei an de suo loquantur, non perinde certum est: cùm auctores sacri nonnulla humano more citra diuinam reuelationem scribere videātur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, vt certam fidem facere possint. Nec verò in his argumentis explicādis eam copiam, quam possumus, persequemur: ne hoc vno in loco tota insumatur oratio. Sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis mœnia nonnulli quatere & diruere conantur, quanta maxima breuitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam hûc & farraginem multarū rerum conamur inuehere: sed formam Theologo disserendi præscribere. Quæ nimirum quò breuior, eò præstabilior erit.

Psal. 86

Cant. 4

¶ Cap. secundum, vbi argumenta referuntur suadere volentium, quòd Deus fallere aliquando potest.

VT autem ab illa controuersia ordiamur, quæ licèt facillima, tamen caput est cæterarum, prima veniat in medium iuniorum opinio, quæ plerisq; notissima est, non omnium quidem, sed paucorum asseren- *Prima controuersia.*

asserentium, aliquando Deum humano angelicóue ministerio homines fefellisse. Nam quod spiritus veritatis ipse per se quempiam fallat, ne impietatis inuidiam subeat, in dubium vocare non audent. Quòd verò per alium decipere Deus possit, id persuadere se posse arbitrantur. Primùm quòd Abraham pueris mentitus est, inquiens, expectate hîc, ego & puer postquàm adorauerimus, reuertemur ad vos. Et tamen illa erat prophetia diuinæ reuelationis: vt docet Amb. libr. 1. de Abraham. cap. 8. in hæc verba. Prophetauit quod ignorabat: ipse solus disponebat redire immolato filio, sed dominus per os eius locutus est. Captiosè autē loquebatur cum seruulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet aut fletu. Hominis ergo ministerio, homines Deus fallit. Alterum quoque eiusdem rei argumentum proferunt, quòd Iacob patrem suum Isaac mendacio etiam de industria conficto decepit, dicens. Ego sum primogenitus tuus Esau, feci sicut præcepisti mihi, surge & comede de venatione mea. Et paulò pòst, cùm Isaac interrogasset, tu es filius meus Esau? respondit Iacob. Ego sum. Mentitus est ergo Iacob, id quod agnouit pater, inquiens, venit germanus tuus fraudulenter. &c. At ea omnia Iacob & fecit & dixit ex diuina reuelatione, vt Innocentius tradit. Deus igitur per alium decipere potest. Ad hæc Esaias Ezechiæ cras, inquit, morieris & non viues. Esaias autem sine dubio suis ipse verbis assentiebatur, nec verò nisi lumine prophetico: agnoscebat enim reuelationem illam esse diuinam. Lumen ergo prophetiæ causa quandoque prophetæ est, vt decipiatur. Non enim tunc tēporis mortuus est Ezechias, sed conualuit. Præterea cùm dominus aliquando interrogasset, quis decipiet Achab? egressus spiritus, ego inquit, decipiam illum. Cui dominus, In quo? Tum ille. Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit dominus, decipies & præualebis: egredere & fac ita. Subdit verò Michæas. Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mēdacij in ore omnium prophetarum, qui hîc sunt: & dominus locutus est contra te malum. Deus itaque per cacodæmonem administrum decipit. Id quod Augu. lib. 83. Quæst. confitetur. Quemadmodum enim iudex damnatum percutere, sua persona indignū & nefarium iudicat: eius tamen iussu hoc facit carnifex, ita quem Deus per se non falleret, eum fallit Deo iubente cacodæmon. Libet nanque similitudine eadem eisdemque penè verbis quibus Augustin. vtitur, huius rei argumentum facere. Item Iudæi domino præcipiente AEgyptios decepêre. Fecerunt enim filij Israël, sicut præceperat dominus Moysi, & petierunt ab AEgyptijs vasa argentea & aurea: Dominus autem dedit gratiam populo suo coram AEgyptijs, vt commodarent eis, & spoliauerunt AEgyptios. Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum si hostem decipi dignum, decipere Deus iubet, quoniam hoc pertinet ad iustitiam & veritatem, vt dignis digna distribuantur: quemadmodum idem Augustinus loco nunc citato argumentatur. Atq; hæc testimonia non perinde vrgent. Illa difficiliora sunt, quæ, quoniam vnius modi sunt fermè, simul commemorabuntur.

1 Primum est illud. Qui immutat cor prin-
cipum, & decipit eos: & errare eos facit
2 quasi ebrios. Secundum illud. Homo qui
posuerit immunditias in corde suo, & ve-
nerit ad prophetam interrogans per eum
me: ego dominus respondebo ei in multi-
tudine immunditiarum suarum: & pro-
pheta cùm errauerit & locutus fuerit ver-
bum, ego dominus decepi prophetam il-
3 lum. Tertium illud. Quare errare nos feci-
4 sti domine de vijs tuis? Quartum est Apo-
stoli dicētis: Sicut non probauerūt Deum
habere in notitia, tradidit illos Deus in re-
5 probum sensum. Quintum est etiam eius-
dem Apostoli. Eo quòd charitatem verita

tis non

Primū argumen. Gene. 22

Hoc Amb. testimonio Gratia. 22. q. 2. §. Abraham. mendacij culpa liberat Patriarcham.

Gene. 27 2. Argumē.

De diuo. c. gaudemus. 3. Argumē. Esa. 38

3. Reg. 22 4. Argum.

Quæst. 53

5. Argumē. Exo. 12

6. Argum.

Iob. 12

Ezechi. 14

Esa. 63

Roma. 1

2. Thes. 2

tis non receperunt, ideò mittet illis Deus operationem erroris. Quibus testimonijs *De gra. & lib. arb. c. 21* August. manifestè doceri existimat Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedum mentes in falsum. *7. Argum.* Nec ab his ratio aliena *Amos. 3* est, cùm enim error pœna sit, nihil obstat, *Esa. 45* quominus Deus qui pœnarum omnium auctor esse à prophetis dicitur, errorē ipse efficiat in eo præsertim, qui antecedētibus culpis commeruit, vt à iusto iudice in errorem *Ecclesia. 11* induceretur. Vita & mors, inquit, paupertas & honestas à Deo sunt: sapientia & disciplina apud eum: error & tenebræ peccatoribus concreata sunt. *8. Argumē.* Confirmat au-*Acto. 17* tem illud vel maximè, quòd cuiusq; motionis Deus est causa: in ipso enim mouemur & sumus. Errorem itaq; qui hominis errantis motio est, Deus efficere in hominem potest, poteritq; proinde decipere. Cu-*9. Argum.* ius etiam rei argumentum aliud est, quòd mēdacium non est suapte natura malum. Potest ergo Deus cuiquam præcipere vt mentiatur. Illud verò primum ex eo ostenditur, *Gene. 24* quòd Ioseph mendaciū etiam iuramento confirmauit. Per salutem (inquit) Pharaonis exploratores estis. Non est autē credendum quòd mendacium iuramento firmatum vir iustus diceret, nisi diuinam haberet reuelationem, per quam à mortali peccato excusaretur. Deinde illud etiā probatur *Mic. 2* ex eo qđ Michæas ait. Vtinam vir essem non habens spiritum, & mendacium potiùs loquerer. Non ergo est intrinsecùs malum, quod Propheta Deo instigante desiderat. *Cap. 7* Adde hûc, quod Aristot. 4. Ethicor. lib. Mendacium in iactantiam & ironiam partitur, quæ est diuisio propria mendacij auctore diuo Thoma. 2. 2. quæst. 110. ar. 2. At vsus eius, quæ dissimulatio Latinè dici potest, Græcè enim εἰρωνία dicitur, frequens in sacris literis est: vt ibi, *Gene. 3* Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. *1. Cor. 4* Et alio loco, Iam saturati estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Et. 3. reg. 22. Ascende (ait Michæas) & vade prosperè. &c. Si igitur ironia mēdacium est, Deus verò per sacros auctores ironicè interdum loquitur, non est, vt videtur, cur negemus, Deum posse per alios mentiri. His testimonijs atque rationibus, opinationem suam suadere poterant Theologi noui & in sacris literis parum exerciti. Nam quibus ipsi argumentis vtūtur, ego data opera sileo: ne qui hûc librum legerint, scholasticis illi auctoribus inuidiam conflent: vulgique & imperitorum inscitiam academijs præferant, cùm ea audierint, quæ nonnunquam disseruntur à nostris. Sed de his hactenus. Iam quæstionē ipsam explicemus: diuinamq; veritatem (quod erit facile) ab eiusmodi aduersarijs vindicemus. Deum nanq; deceptorem credere, nefarium & impium esse, quis non facillimè intelligat?

¶ Cap. tertium ostendit Deum nec per se nec per alium fallere vnquam posse.

Ea igitur explicanda quæstione, quoniam breuis esse cupio, illud statim ponendum est, diuinæ potentiæ descriptionem esse duplicem. Nam & generalem quandam intelligimus, quæ, quoniam lege nulla etiam naturali constringitur, à Theologis absoluta vocatur: Et aliā huic subiectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, ideoq; potentiam appellant ordinatam. Atque illa superior definiri solet circa eas res, quas esse non repugnat, quæue non implicant contradictionem, sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subiecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circa ea, quæ esse possunt salua lege statutisque diuinis. Illud etiam ponere debemus mentiri nihil aliud esse, quàm asserere falsum animo fallendi. Sic enim August. ac Gelasius *Libro. 1. de men. c. 3. & 4. lib. item de men. ca.* definierunt. Ex duobus itaq; mendacium conflatur, si falsum dicitur, & si eo animo

dicitur,

12.22. q. 2. c.Beatus. dicitur, vt fallantur audientes. Sed & quis propriè dicatur fallere, explicandum est antè breuiter; quò faciliùs id quod docere volumus, intelligi posit. Non enim qui verum dicit is propriè fallax existimãdus est: licèt ille qui audit, ex praua intelligẽtia veritatis in maximos incurrat errores. Matth. 13 Impropriè autem, res à Deo creatæ dicuntur esse fallaces, dicuntur item esse muscipulæ, sed pedibus insipientum. Sap.14. Ecquis igitur alium propriè fallit? Nempè qui falsum asserendo causa alij est vt fallatur. Alioqui si ex alieno errore & ignorãtia fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima. His positis sit prima conclusio. Hæreticum est asserere, quòd Deus de potentia ordinata mentiri posit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Rom.3 Et rursum, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. 2.Timo.2 Et alio loco tandẽ, non est Deus quasi homo vt mentiatur. Num.23 Atque hæc quidem conclusio adeò est apud omnes certa, vt eam testimonijs etiam apertis confirmasse, superuacaneum fuisse videatur. Quare illa breuiter posita pergamus ad reliquas. Secunda conclusio est. Qui existimat Deũ ex ordinaria potẽtia per administrum posse vel mentiri vel fallere, errat ille in fide turpissimè. Nam hæreseos notam huic inurere ad ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primùm ex eo colligitur, quòd eiusdem est præcipere malum & facere malum: quisque enim eius rei causa est, quæ eo imperante fit. At iuxta fidem catholicam Deus auctor peccati esse non potest, ergo ne mendacij quidem, quod iuxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore vel angelus vel homo quempiam fallit. Deinde cùm dominus per administros vel angelos vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur: vt multis locis sacrarum literarum constat. Exo.3. Esa.1 Hier.1.2.3.4.5. Lucæ.1. ad Hebr.1. Vide Hilariũ in Psal.118. in illum uersiculũ. Declaratio sermonũ tuorum illuminat. &c. Ita si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quàm absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret an Deus nos per Apostolos & prophetas fefellerit. Et cùm in sacris literis Deus ipse per se quidem raro fuerit locutus, per angelos autem & per homines frequentissimè: si his administris falli à Deo possumus, certè sacrarum literarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momẽtum habet, vt non dubitem; ab ecclesia catholica errorem hunc hæresis nota damnatum iri, si in consultationẽ referatur. Quippè qui aut prorsus euertit nostræ fidei fundamẽta, aut certè non patitur firma consistere. Porrò sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induimus, quod Deus per alios decipere posit. Nec vlla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse prestiterit. Id quod apertè cum Apostolo pugnat. Heb.6 Nam cùm in epistola ad Hebræos in eam promissionẽ incidisset, quæ Abraham, per angeli haud dubiè ministerium, facta est, volens (inquit) Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum: vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mẽtiri Deum, fortissimum solatium haberemus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam. Non esset autem tuta & firma, si huic opinationi credimus. Efficitur itaque Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas scriptores sacros iustos sanctosque fuisse, spiritu enim sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet.1 Et rursum, Sicut locutus est per os sanctorum. &c. Luc.1 per huiusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec verò posse: sed per improborum ministerium posse. Primùm enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiã impius, Ioan.11 Deo verba illa tribuuntur, Nume.23 atque adeò Dei authoritatem habent. Deinde si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius, certè eodem consilio præceptóue mentiri

mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secũda conclusione dictum est. Tertia conclusio. Deus etiam ex absoluta potentia nec per se nec per alium mentiri potest. Cùm sit (inquit Augustinus) omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest. Et rursum idem, dum de omnipotentia Dei (ait) tam multa dixerimus, si volunt inuenire quòd omnipotens non potest, habent prorsus: Ego dicam, mentiri non potest. Dominus autem id mihi manifestè videtur confirmare cùm ait. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Vel concidat ergo omne cælum omnisq; natura, diuina tamen veritas consistat necesse est. Præterea & illud Apostoli testimonium, quod ante citatum est, idipsum ostendit. Est, inquit, Deus verax: omnis autem homo mendax. Quo loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio vt mentiri possint. De natura quippè agit non de more. Nam reperire liceat viros aliquando, qui vel rationem rectam ducem sequentes vel euangelij gratia legeque adiuti ac moniti à mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed quoniam humanitatis ea est imbecillitas, vt veritatem, quam tenet, destituere interdum possit: idicirco scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quòd cum diuina natura mendacium pugnet. Id quod non modò probabili argumentatione, sed etiam necessaria Theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali & boni, eadem est veri & falsi. Sed primæ bonitati repugnat facere malum, ergo & primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt, fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et fidelis Deus & absque vlla iniquitate. Tam alienus itaque Deus est à falsitate quàm ab iniquitate: & sicut nec per se nec per alium iniquitatem facere, ita ne fallere quempiã potest. Quòd si quispiam Deo auctore falleretur, iam à fonte veritatis mendacium emanaret. At non solùm Euãgelista testante, sed natura etiam duce cognouimus, omne mendaciũ non esse ex veritate. At reuera (vt eò vnde egressa est referat se oratio) vtrũque & malum facere & falsum dicere cũ natura stabili immobiliq; pugnat. Inde enim cùm scriptura dixisset, non est Deus vt homo vt mentiatur, e uestigio subdidit: nec vt filius hominis vt mutetur. Mendacium quippè mobilis naturæ nota est. Adde huc, quòd si per alium Deus decipere homines potest, & per se quoq; idem poterit efficere. Cætera siquidé mala quæ pœnam habent à culpa disiunctam, Deus dare & per ministros & sine ministris per se ipse potest. Atq; vt semel finiam, si Deus mentiri posset, meritò etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquando mentitus. At nullus est, inquies, formidandi locus: cùm ex potentia ordinaria constet, Deum non posse mẽtiri. Bellè id quidem: sed cùm hoc nisi per reuelationem constare nequeat, quî scire possumus, an illa ipsa reuelatione Deus potentia sua absoluta fuerit abusus? Vt enim apud Augustinum est, quomodo credendum est ei, qui putet quandoque esse mentiendum? Nam & fortè tunc mentitur, cùm præcipit vt ei credamus. Perit ergo, ni ita sit, sacrarum literarum certitudo. Præterquàm quòd apud Philosophos tam euidens est, Deum non mentiri, quàm esse tum optimum tum sapientissimum, ac proinde nec fallere nec falli posse. Nihil autem interesse, an per se ipse id efficiat, an per administros suos. Etenim nec purissima veritas est, cui quoquomodo est vel falsitas vel fallacia permixta, nec summa intelligitur, qua maiorem aliam cogitamus. Veracior autem is esset, qui nec per se nec per alium, quàm qui per alium fallere posset. Ita diuina veritate firmiter posita, & ratio-

Lib.1.de Symb.ca.1. — Lib.20. de ciui. Dei. cap.25. — Luc.21 — Psal.144 — Deute. 32 — 1.Io.2 — Num.23 — Lib. contr Mend.c. 4 et.18. Et de Men.c.8

rationum ac testimoniorum certitudine corroborata, non aliud superest, nisi vt aduersariorum argumenta diluamus.

¶ Cap. quartum. Vbi argumenta cap. secundi diluuntur.

Gabri. 3. d. 38. sequutus est Augustinum sermone primo de immolatione Isaac. Est hic in numero. 71 Idem in sermone. 72 Ad Heb. 11

AD primum igitur argumentum non est Theologorum vna & simplex responsio. Sunt enim qui piè grauiterq; contendant, Abraham non esse mentitum. Non enim, vt aiunt, contra id quod mente gerebat locutus est. Quin filium credidit protinus suscitandum: quemadmodum Apostolus videtur in hæc verba tradere. Fide obtulit Abrahā Isaac cùm tentaretur, & vnigenitū offerebat, in quo susceperat repromissiones: arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus. Sunt alij contrà, quibus ego vehementer assentior, qui admitunt quidem Abraham, ea ratione fuisse mentium, quòd contra mentem dissimulandi causa locutus est: prophetasse autem, quia dixit verum, quod tunc scilicet ignorabat. Id nanq; Ambrosij verba præ se ferunt. De primo igitur argumento satis dictum est. Deinceps, vt erat propositum & de reliquis dicamus.

Adrian. quodlibeto. 1. ad primū princi.

Scot. 3. d. 38 Caietan. in Gene.

Ad secundum Theologi quidem non ignobiles respōdent vtiq; Iacob mētitum fuisse, sed matre consulente, non Deo reuelante. At nos, quibus in animo est sanctorum sensa pro nostra quidem virili tueri, multò aliter respondere debemus. Augusti. siquidem in quæstionibus super Gene. Iacob à mendacio excusat. Adducitq; in hoc, quod de illo scriptura dixit, virum simplicem fuisse, hoc est, non fictum & sine dolo: vt. 70. interpretes conuerterunt. Sine dolo igitur erat qui dolum fecisse videtur. Quapropter in eo loco, vt ait, spirituale mysterium cogimur intelligere. Et 16. lib. de ciui. Dei. quis est (inquit) dolus simplicis, quæ fictio non mentientis nisi profundum mysterium veritatis? Chrysostomus etiam homi. 6. in episto. ad Colo. & homi. 53. in Gene. sicut Abraham & Phinees ab homicidio, ita & Iacob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit) à mendacio excusat. Excusant etiam Ambrosius lib. 2. de Iacob & vita beata. c. 2. & 3. Innocentius de diuorti. cap. gaudemus. Magister sen. 3. d. 38. Gratia. 22. q. 2. c. quæritur. Alexan. Alen. 2. par. q. 139. mēbro. 6. D. Tho. 2. 2. q. 110. ar. 3. ad. 3. Nec verò audiendi sunt, qui putabūt Iacob per reuelationem quidē excusari, nō ne mentitus sit, sed ne peccarit mentiendo. Quod mendacium, vt aiunt, rectè nonnunquam dici potest ex familiari consilio spiritus sancti. Quos ego auctores non modò redarguerem, verumetiam quamplurimis argumentis grauiter errasse monstrarem, nisi diuus Augustinus in eadem causa aduersum Priscilianistas accuratè elaborasset, atq; ita multa disseruisset, vt si labor idem rursum à nobis susciperetur, nihil aliud quàm actum ageremus: quod vetamur veteri prouerbio. Hos itaque cum sua ista Theologia relinquamus, cùm doctores sancti non modò negent peccasse Iacob, sed astruant etiā & verū dixisse, & verbis illis prophetasse. Qua in re illud equidem animaduerto, maiores nostros, quod perspicuum & exploratum erat, id latere non potuisse: nempè verba illa Iacob in sensu proprio esse mendacium. Nec esse tamen absurdum, si homo quamlibet iustus semel aut iterum mentiatur. Quamobrem cùm constanter astruerint Iacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiares easdemq; graues causas habuisse, quibus in hanc sententiam inducerentur. Porrò quemadmodum per legitimas allegoriæ rationes iustus figura iustorum, iniquus iniquorum est, ita & falsum absurdè in typum veritatis assumitur. Scio quæ contra hoc dici possunt, legi enim Diui Gregorij commentaria, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam, legi & Hiero. qui Abacuch. 1. cùm spiritum malum per tropologiam conuertisset in bonum, tropologia, inquit, libera est, & his tantùm

Quæst. 74

Cap. 37

Gabri. 3. d. 38. q. uni. ad. 2.

Petrus Alia. 1. sen. q. 12.

Nec Lyranus ab hac sentētia abhorrere uidetur.

In libro de men. & in lib. cō. men.

actum

Augu. con. men. c. 10.

tãtùm legibus circũscripta, vt pietatẽ sequatur intelligẽtiæ. Sed hæc longior pugna est, nec huius tẽporis patitur angustias. Equidẽ abuti hac libertate nollẽ, sed mysticos sensus quibusdã potiùs terminis lineisq; prescribere. Nec.n.cõsentaneum est, nisi à rebus vicinis & similibus, vt metaphorã ita & figurã imagineq; rerũ trahi. Quippe cũ rem, quę alterius figura est, eius similitudinẽ gerere necesse sit. Nec Salomõ in peccatis Christi typus erat, sed in pace: nec Iebptẽ in impietate aduersus filiã typus erat Dei, sed in zelo. At D.Th. 2.2.q.88.ar.2.ad.2.repugnat: videtur profectò. Verùm iã dixi hîc me nõ agere de liberis allegorijs, sed de his, quæ certa via & ratione premũtur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ.n.conuẽtio lucis ad tenebras? qd Christo cũ Belial, vt p mysticũ sensum lucẽ quidẽ tenebrarũ, Christũ verò Belial figurã faciamus? Sed de his plura alio loco opportuniùs. Nũc, vt ad propositũ reuertamur, nobis ad certã regulam diuinæ scripturæ tractãdæ sunt, nec iniquũ in eo quo iniquus est, nec mẽdacẽ in eo quo mẽdax, aut iusti aut veracis typũ faciemus. Quia ergo cõstat, Iacob tùm etiã cùm præripuit fratri benedictionẽ, gentiũ fidem prænotasse, consequens fit, ex peculiari Dei procuratione ea oĩa & dicta & facta futuræ veritatis imaginẽ habnisse, ac proinde non fuisse mẽdacia. Quid ergo? verũ ne illud est, Ego sum primogenitus tuus Esau? Nẽpè verum est. Est enim & primogenitus secundũ carnẽ, & primogenitus secũdùm ius. Nã & Apostolus duo filiorũ genera exprimit, inquiẽs. Nõ oẽs qui ex Israel sunt, ij sunt Israelitę, nec q semẽ sunt Abrahę oẽs filij: sed qui filij sunt promissionis æstimãtur in semine. Et statim. Nõ solùm aũt illa, sed & Rebecca ex vno cõcubitu. &c. & qa maior seruiet minori. &c. Paulus itaq; semẽ Abrahæ vocat populũ gentiũ, eundẽq; fratrẽ appellat minorem, cui maior erat seruitũrus. Vt igitur sine mẽdacio gẽtium hîc populus in fidem iam & hæreditatẽ Iudęorũ suffectus dicere poterat, Ego sum semẽ Abrahę, ita & Iacob, *Rõ.9.*

qm̃ ius habebat ad primogeniturã, in quã Deo auctore fuerat substitutus, verè vtique dixit, Ego sum primogenitus tuus Esau. Quid? cùm Ioãnes Baptista Elias à dño vocatus sit, non natura quidẽ sed præcursoris officio: num non & ad eũdem quoq; modũ Iacob, qui hæreditario iure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais. Vnde ius hoc Iacob intellexit ad se pertinere? Certè vel Deo reuelãte, vel matre instruẽte, quã Dei familiare cõsiliũ habuisse Gene.25.c.traditur. Atq; in. 2.argumenti confutationem satis multa diximus. *Math.11.*

Tertium aũt, quod ex Esaiæ testimonio nobis opponitur, D.Tho.2.2.q.171.artic.6. ad.2.confutat. Quæ quidem cõfutatio quoniã prolixa est, nos verò breuitati studemus, non est hîc adscribẽda. Nam & aliter respõderi breuiùs potest, eiusmodi prophetias cõminatorias esse, sic.n.scholastici vocãt. Id quoniã prophetæ intelligebãt (nam intelligẽtia opus est in prophetia) minimè fallebãtur. Quin potiùs fide quidẽ bona suo ministerio functi, existimabãt tñ comminatiões mutatis posse moribus cõmutari. Ob eã.n. causam Ionas nolebat Niniue subuersionẽ prænũtiare, q diuinã putabat miam Niniuitis pœnitẽtibus esse flectẽdam. Quocirca in simplicib⁹ eiusmodi denũtiationibus natura rerũ vsusq; cõis eò nos ducit, vt cõditionẽ tacitã subaudiamus. Cuius rei insigne exemplũ legitur Gene.c.20. vbi Abimelech regẽ corripiens dñs his verbis vtitur, Et morieris propter mulierẽ quã tulisti. Postquã autẽ ille excusauit, in hunc modũ dñs locutus est. Nũc redde viro suo vxorẽ & orabit pro te & viues. Si autem nolueris reddere, scito q morte morieris. Vides, vt primo edicto vehemẽtiùs animũ eius cõcutiat, quo satisfactioni reddat intẽtum: secũdo autem volũtatem liquidò suã explicet, qua pœnam denũtiando nihil aliud significat q̃ eos se moriere, quibus vult parcere: nisi quod syllabatim non exprimit, qđ intelligere tñ promptũ est. Ad tertiũ itaq; argumẽtum sic respõsum esto. *Dani.10.*

Ad quartũ autem facilè respõdetur. Ver

bum imperãdi non semper aut præceptum, aut consiliũ secum, sed aliquãdo etiam permissionẽ ferre. vt apud Ioãnem. Quod facis fac citius. & alio loco dñs ad Balaam, si vocare, inquit, te venerint homines isti, surge & vade cũ eis. cui tñ postea angelus dixit. Ego veni vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua. D. Tho. de Malo. q. 3. art. 1. ad. 17. Sic igitur dictũ est, egredere, et fac: sicq; oĩno, Deũ dedisse spiritũ mẽdacij in ore oĩum prophetarũ, concedẽdo scilicet non iubẽdo. In quẽ sensum illud etiã intelligitur, & ne nos inducas in tẽtationem. & illud forsitã, Tu rex regum es, & Deus cœli regnũ & imperiũ dedit tibi. &c. & illud. Non haberes potestatẽ in me vllã, nisi tibi datũ esset desuper: atq; illud demũ. Quòd pater dicitur filium in manus impiorũ tradidisse. Quia verò ꝑmissionẽ ipsam diuinã (redeũdum est. n. ad propositum) qua homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exequũtur, ideo Augustinus asseruit, per administros malos Deũ aliquãdo decipere. Ac quarto argumẽto refutãdo hæc dicta sint modò: nã posterius illud apertiore fortasse via & ratione refutabimus. Argumẽtationi quoq; quę quarto loco posita est ita respõdeo, Deũ nõ iussisse qdẽ filijs Israel vt circũuenirẽt Aegyptios, sed vt vasa argẽtea & aurea peterẽt cõmodatò. Præcepit verò postea ne accepta vasa redderẽtur. Id qđ facere legitimè potuit, tũ propter alia, tũ his præcipuè causis. Vna, quòd Aegyptij operarũ mercedem Iudæis non reddiderant. Presserant siquidem eos operibus duris luti & lateris omniq; famulatu, vt Exodi. 1. capite legitur. Itaq; vel in pace mercedẽ ab inuitis rapere potuerunt, qñ res alioqui debitas nulla alia erat via repetẽdi. Altera aũt erat causa, qm̃ in bello iusto res hostiũ victoriæ iure auferre poterãt. Quẽadmodum & Epiphanius in libro Ancoratus explicuit, & docuit antè Clemẽs Alexãdrinus lib. 1. stroma. Certè vtraq; causam è Sapiẽtiæ. c. 10. colligere licet. Priorẽ ibi, Et reddidit iustis mercedẽ laborũ suorũ. Posteriorẽ autẽ ibi, ideo iusti tulerũt spolia impiorũ. Mag. verò sentẽ. in. 3. dist. 37. Iudęos affirmat viros optimos nullo modo peccasse: infirmis aũt, qui cupiditate quadã Aegyptios fefellere, magis esse illud vt facerẽt permissum q̃ iussũ. Quod. n. Augustinus dixit, Israelitas iussos esse hostẽ decipere, id ipse eodem prorsus loco ac quæstione correxit inquiens: factũ est, vt iuberet Deus, vel potiùs pro illorũ cupiditate ꝑmitteret. Pertinet verò ad iustitiã & veritatẽ, vt is, q meretur decipi, decipiatur à Deo quidẽ concedẽte, ab homine aũt vel angelo malo efficiẽte. Quos iustitiæ suę administros licèt Deus seuerè sanè ad vindicãdum proferat, nõ cõtinuò tñ praui eorũ operis causa est. Non. n. mox, si quis ab vsurario pecunias petit hominisq; peruersi culpa vtitur, idẽ ipse vsurarũ est auctor. Nec verò difficile videbitur, eadẽ opera ad Deũ, Sathanãq; referri: si in vno eodẽq; motu actionẽ & passionẽ res planè diuersas inspiciamus. Hæ nãq; res duæ faciũt, vt in talibus lõgè alia sit ratio diuinæ, diabolicæq; actionis. In calamitate porrò sua Iob nõ solũ dęmonis, sed Dei etiam opus recognoscit: quẽ ea dicit sibi abstulisse, quæ instigãte impellenteq; Sathana per Chaldæos fuerãt erepta. Etenim, quia passio bona ac iusta erat; cõsilium quoq; Dei optimũ finisq; sanctissimus: in prõptu viro Dei fuit, ibi inculpatã Dei operationẽ agnoscere, vbi hominũ Sathanæq; nequitia cũ praua sua operatione se ꝑdidit. Hoc video, dũ breuiter voluerim dicere, dictum à me esse paulò obscuriùs: sed experiar, & dicã, si potero, planiùs. In opere illo malo & culpa erat & pœna, actioq; praua rectæ iuncta passiõi. Deus igitur illic non erat otiosus: sed eius erat oĩno auctor, qđ in illo opere erat bonũ: ab eo aũt erat alienus, qđ in illo erat malũ. Ita Deus viro sctõ Camelos abstulit quidẽ, at nõ iustè solũ, sed benignè. Abstulit & Sathã: at crudeliter nedũ impiè Chaldęi quoq; abstulerũt: at tũ auarè tũ etiã iniquè. Nihil ergo est absurdi, si opus idẽ, quaten⁹ pœna est, ad Deũ: quatenus est culpa, ad Sathanã auctorẽ referamus. vt Sathan & in culpa agat & in pœna: Deus in pœna

Marginal notes: Ioan. 13. — Nu. 22. — Math. 6. — Dani. 4. — Ioann. 19.

pœna agat quidẽ,at in culpa non agat, sed permittat. Atq; hac eadem respõsione sextum quoq; argumẽtum refellitur. Non.n. decipit Deus deceptionem ipsam faciẽdo, sed permittẽdo vt fiat. Qua etiã ratione corda & excæcare dicitur & indurare. Vt Grego.13.mo.lib.c.16.& Tho.3.aduers. Gen.c. 162.docuere. Et Clemẽs Alex.lib.Strom.1. explicans illud Matth.13. Ideo in parabolis loquor eis.&c. Non dñs præbet ignoratiõnem inquit, hoc enim sentire est nefarium, sed ipsam, quę inerat, propheticè arguit. Sic etiã homines tradit Deus in reprobum sensum & in passiões ignominiæ. Dimisit eos, ait, secũdùm desideria cordis eorum: ibunt in adinuẽtionibus suis. Atq; hoc itẽ sensu reliqua testimonia interpretãda sunt. Nam Augustini verba ipse idem Augusti.in lib. de præd.& grat.c.4.docuit, quomodo accipere debeamus. Nõ operatur, inquit, Deus in homine ipsam duritiã cordis. Sed indurare eũ dicitur, quẽ mollire noluerit. Sic etiã excęcare, quẽ illuminare noluerit, & repellere eũ quẽ noluerit vocare. Hactenùs ille. Et in libro de articulis sibi falsò ꝑ Pelagianos impositis arti.10.eorũ opinionẽ detestatur, qui Deũ prauę cuiusquã, aut volũtatis, aut actionis credũt auctorem siue excitãtem, siue suadẽtem, siue impellentem peccantiũ cupiditates. Deùs quippe neminem tentat. *Iaco.1.* Et rursum, Non dicas, ille me implanauit. *Eccl.15.* Et iterum, Perditio tua Israel, tãtummodo *Oseæ.13.* in me auxiliũ tuum. Et alio loco, diligis oĩa *Sapi.11.* quæ sunt: & nihil odisti eorũ quæ fecisti. At odio habet Deus cæcitatem cordis, errorem, obstinationem: cùm odio sint Deo *Sapi.14.* impius & impietas eius: Deus igitur nihil eiusmodi in homine propriè facit: sed tantùm iusto iudicio permittit. Nam obstinatio, error animi, ac cęcitas peccata sunt: quę scilicet in hominibus, si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo modo operatur. Nisi Melancthonis stultitia placet, *In anno. epi. ad Roma.* qui ęquè proprium Dei opus Iudæ proditionem ac vocationẽ Pauli esse ait. Verùm hic error nõ solùm scripturæ testimonijs, sed naturæ quoq; rationibus manifestè refellitur. Primùm.n. illa Augustini ratio expedita est: *Lib.83.q.q.3.* nullo sapiente auctore aliquem deteriorẽ fieri. Tanta.n.culpa est, quæ in sapientem quãuis hominẽ cadere nequeat. Multo igitur minùs Deo auctore fiet homo deterior, cùm sit Deus quouis homine sapiẽte præstãtior. Illa item eiusdem Aug. *In lib. de articul. fals. sib. per Pel. im.* causa non est leuis: Quod quę me auctore fiunt, ea me volẽte & aut suadente, aut consulente, aut imperãte fieri necesse est. Nullum autẽ Dei iustum rectumq; de culpis iudicium futurũ esset, si homines Dei voluntate, suasu, cõsilio, præceptoq; peccarẽt. Plato insuper in secundo de rep. libro. modis omnibus pugnãdum esse ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse malorum causa. Alioqui secũ Deum pugnaturum, qui suis legibus cõtraria fieri mãdauerit. Ita eos ciuitate extrudi iubet, qui verba illa nefaria dixerint: nobis vtiq; perniciosa, vt inquit, sibiq; ipsis malè consona. Sed alterius & loci & temporis est hanc siue amentiam siue insaniam refutare. Nunc reliqua persequamur. Nam & eis refellẽdis huius sexti argumenti testimonia, apertiùs explicabuntur.

Cum itaq; septimo loco obijcitur: Deũ *Ad septimum.* esse omnium pœnarum causam, nos certè id negamus: sed earum verè ac propriè causa est, quæ solùm pœnæ sunt, nõ culpæ. Est autẽ interdum, vt ad Romanos & Thessa *Ro.1* lonicẽses tradit Apostolus, vna culpa alte- *2.The.2.* rius pœna. Quo casu in pœnã incurrit impius Deo deserente, non efficiente. At verò Caietanus in illud, Ecce ego suscito super te *2. Reg.12.* malum de domo tua, Est sermo, inquit, nõ de malo culpæ, sed de malo pœnę. Deus.n. non est auctor peccati vt sic, sed quatenus pœna est peccãtis, vel alterius. Hactenus ille. Et in illud, Dñs præcepit ei, vt maledice- *2. Reg.16.* ret Dauidi, agnoscit, ait, maledictionem illam quatenus pœnalem sibi procedere à Deo. Efficit siquidem Deus per Semei maledictionem illã non quatenus erat peccatum, sed quatenus erat pœna ipsius Dauidis. Queadmodum superiùs etiã per os Na

than dixerat, suscitabo malū de domo tua, non quatenus erat malū culpæ, sed pœnæ. Hactenus etiam ille. Ac posterior hæc sententia quidem faciliore ratione defendi pōt, si ea distinctio repetatur, quæ quinto argumēto diluēdo posita est, in opere vno eodēq; & actionē considerari & passionē. Cùm autē res temporariæ, salus quoq; & vita auferūtur, passio nō modò ex parte Dei iusta est, verumetiam ex parte patiētis est bona. Non vtilem patiēti dico, nā hoc quis dubitet? sed honestā ac meritoriā, si æquo aīo patienterq; feratur. Quia verò quò passio est, eò pœna est: ritè, ni fallor, dici pōt Deus auctor esse operis mali, nō quà est malum culpæ, sed quà est malū pœnæ. Cùm enim Aristoteli actio & passio idē motus sint, illud perinde est, ac si Deū auctorē dicamus esse non malæ actionis, sed bonę passionis. Cæterùm, quādo vnū peccatū alterius est pœna, res nō ita facilè expediri potest. Tūc enim nec actio, nec passio honesta est: sed is qui plectitur & agēdo & patiēdo peccat. Vt cùm gētes, verbi causa, cōtumelijs affecerunt corpora sua in semetipsis, & relicto naturali vsu turpitudinē naturæ inimicam operati sunt, mercedē, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipiētes: nihil omnino illic distinguere possumus, cuius Deū causam afferamus. Siue enim agentes, siue patientes, & quia agebant, & quia patiebantur, vtrinq; omnino peccabant. Quam obrem Deus nec actionum eiusmodi auctor erat vllo modo, nec passionū. Illud igitur, quod priore loco Caietanus ait, dilutius videtur esse, quàm vt cōsistere in vera Theologia posit, quæ an argutias adeò formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenus est pœna peccantis, omnium pœnarum absolutè causa erit, tum etiam, cùm peccantis culpa posterior culpæ prioris pœna est. Ita erit causa indurationis, cæcitatis, erroris earūq; passionū, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et cùm causa moralis, de qua in præsenti sermo est, non agat nisi per voluntatem mouens: Deo certè volēte, atq; adeò vel iubente, vel suadente, vel instigante ea peccata prouenient, quæ in priorum pœnam accidūt. Quæ nimirum omnia & per se sunt falsa perspicuè, & inter se vehementer repugnantia. Intelligo autem Diuum Augustinum lib. contra Iulianum. 5. longa oratione contēdere, non permissionis tantū aut patientiæ diuina esse peccata, sed etiā potētiæ: quū priora videlicet per posteriora puniūtur. Adducit verò in hoc non ea modò testimonia, quę nos in argumētis attulimus: verùm illa etiam, Miscuit dn̄s spiritum vertiginis in medio eius, & errare fecerūt Aegyptum sicut errat ebrius. Et Domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & non mererētur vllam clementiam, sicut præceperat dn̄s Moysi. Et, Non acquieuit rex populo, quoniam auersatus fuerat eum dominus, vt suscitaret verbum suum. &c. loco aūt eius, quod nostra translatio habet, quoniā auersatus fuerat eū dominus. 70. trāstulerunt, ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν ἡ μεταστροφή. Quæ verba Augustinus ita reddidit, quoniā à dn̄o erat conuersio. Ac rectè ille quidē, nam, μεταστρέφω, propriè, cōuerto, est. Huic verò illud etiam simile est, cōuertit cor eorum, vt odirent populum eius, & dolum facerēt in seruos eius. Addit deniq; August. & illud, quo vno causam videtur obtinere, In hocipsum excitaui te, vt ostēdam in te virtutem meā. Ac protinus, quem vult indurat. Volens ergo indurat Deus. Et posterius, Quòd si Deus volēs ostēdere irā, & notā facere potētiam suā. &c. Potētiæ igitur diuinæ sunt eiusmodi peccata, quare Deus in his agit etiā, nedū permittit. Confirmat aūt hoc, vel maximè, ꝙ cùm Dauid increparet Abisai, qui caput Semei cuperet amputare, dimittite, inquit, eum: dn̄s enim præcepit ei, vt malediceret Dauid. Et paulò pōst, Dimittite eum, ait, vt maledicat iuxta præceptum domini. In eam quæstionem, quam velis equisque, vt dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ita enim coniūcta est huic, quæ præsenti

loco

3. Physic. text. 18.

Esa. 19.

Ios. 11.

3. Reg. 12.

Psal. 105.

2. Reg. 16.

loco versatur, vt illam ab hac nõ potuerim separare, quamuis in ea re diu multumque elaborauerim. Cùm enim considero, quid ferat instituti operis ratio: occurrentes consequentesq; etiam controuersias pro mea certè virili declino: magis adeò eas, quas dignas esse video, vt & tractentur fusiùs, & explicentur accuratiùs. Hinc quippe volumen mihi grande displicet: inde autem moleste fero, res quàm grauissimas minùs accurata diligentia expedi, quàm earum amplitudo requirat. Id qđ in ea, quæ est nunc in manibus, accidat necesse est. Nam etsi multa dicentur, multa tamen prætereunda sunt: quæ huic argumento plenè absoluendo erant valde necessaria. Atq; veteres patres, ne fenestrã impijs aperirent, duritiem cæcitatẽ, erroresq; suos & peccata in Deũ referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei sonare videtur, solam permissionem agnoscũt. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico, si permissioni nonnihil addamus: quod nec actio propriè Dei sit, nec sola permissio. Ita enim, vt reor, scripturæ sacræ intelligẽtiam, germanam, solidam, expressamq; tenebimus. Principiò autem illud intelligendum est, vim scripturæ & energiam in illiusmodi locis nõ satis per negationem explicari. Etenim, si eum Deus excæcat, quem non illuminat: eumq; indurat, quem non emollit: oẽs profectò, quicunq; in peccato sunt mortui, excæcati à Deo sunt & indurati. Quod nec scriptura nec ratio recipit. Quosdam siquidẽ peculiariter excæcatos à Deo & induratos legimus: in quibus iram, iustitiam ac potẽtiam suam insigni singulariq; vindicta dñs ostenderit. Deinde id quoq; certũ nobis expeditumq; sit, Deũ propriè nec excæcare, nec indurare, nec decipere, nec hominũ corda in odiũ conuertere, nec ea demũ facere, quę in literæ superficie facere asseritur. Illa enim, quemadmodum antè constituimus, à natura Dei abhorrent omnia. Itaq; Deo impropriè & figuratè tribuuntur: triplici, vt ego sentio, ratione. Primùm enim, cùm sublato eius lumine nihil aliud quàm caligo & cæcitas supersit: cùm ablato suauitatis ei⁹ spiritu corda nostra in lapides obdurescant: cùm cessante eius directione in obliquitatem cõtorqueantur, excęcare eos, indurare, errare facere dicitur, quibus facultatem videndi, liquescendi, ad veritatem rectam ingrediẽdi adimit. Nam & qui lucem hanc oculis nostris auferrẽt, & qui columnam, qua firmatur & consistit ædificium, tollerent: ij verè ac iure & obtenebrare oculos, & diruere ædificium dicerentur. Cùm autem dicimus, Deum facultatem videndi auferre cæteraq; similia: id non ita accipiendũ est, quasi homo arbitrij facultate priuatus nec videre nec mollescere nec rectà ingredi ipse possit. Sed ita demum intelligere oportet, vt quia sine lumine videre homo nõ valet, nec sine spiritus suaui oleo emolliri, nec sine Dei directione rectà ingredi: idcirco qui illa iusto hominibus iudicio adimit, hic facultatem quoque ea exequendi quodammodo dicatur adimere. Altera est ratio, quæ propiùs ad verborum proprietatem videtur accedere, ꝙ ad exequenda iudicia sua Satania administro vtitur: ob idq; ea dicatur efficere, quæ minister illius auctoritate roboratus efficit. Quemadmodum quæ iudicis administer, dum iustam eius sententiam exequitur, facit: ea suo modo à iudice quoq; fieri sanè intelligimus. Tertiã rationem Hieronymus ad Hedibiam reddidit. Sicut enim vnus est solis calor, & secũdum essentias subiacentes alia liquefacit, alia indurat: alia soluit, alia astringit: liquatur enim cæra, & induratur lutum: & tamẽ caloris non est diuersa natura. Sic Deus eodem omninò lumine malè affectum excæcare dicitur, benè institutum illuminare: eodemq; prorsus beneficio indurare illum, hũc mollire. Videlicet miraculis eisdem editis emollitus Israel est, obduruit Pharao: eadem doctrinæ luce Apostoli viderũt, Pharisæi cæci facti sunt. Quoniam diuina lux tametsi per se quidem ad vidẽdum editur, sed per

Vide Damasce. li. 4 c. 14. ubi ait morem esse diuinæ scripturæ permissionem Dei, actionẽ eius uocare.

Quæst. 10.

occasioné, tñ in eo cæcitaté efficit, q̨ prauè affectos habet oculos:in eo duritié, q̨ prauo affect⁹ est animo. Atq; huic illud simile est, q̨ hi seducere deciperéq; dicũtur, q̨ oratione dubia vel obscura tenebras alicui offundũt. Hac.n.ratione dñs in parabolis turbas alloquut⁹, eas excæcasse dicitur, ac Hieremias, seduxisti (ait) me dñe & seductus sum. quia.n.in principio illud audierat, Prophetã in gentibus dedi te: & iterum: Ecce constitui te super gentes & regna: arbitratus est nihil se cõtra populum Iudęorum, sed contra diuersas in circuitu nationes esse dictur ũ: vnde & Prophetiã libẽter assũpsit. Cùm vidisset aũt aliter sibi ac existimauerat accidisse, queritur à Dño se esse deceptũ: nõ falsitate autem deceptus est, sed ambiguitate. Nihil aũt refert an (qđ Hieronymus ait) inde Hieremias fuerit seductus, an ex illis potiùs verbis: Ne timeas à facie eorũ quia tecum ego sum vt eruam te. &c.

His igitur tribus rationibus nõ illa solũ explicantur, quæ retro citata sunt, sed & illud simul intelligitur, q̨ Deus ministros iræ suæ nunc sibilo euocaturũ se minatur, nũc eos instar nouaculæ sibi fore ad radẽdum caput & barbã vniuersam, nũc sagenã & rete ad irretiẽdos improbos, nũc malleũ ad feriẽdos, virgã deniq;, securim, serrã, quã eleuet, in qua secet, quã trahat. Nam, qđ. 2. reg.16. legitur, Dñi præcepto Semei Dauidi regi maledixisse, id per figuratã dictioné vsurpatũ esse vel illud satis abundè magno argumẽto est, quod Ecclesia.15. scribitur, Nemini mandauit impiè agere. Et re vera cũ recta ratione pugnat, in eo peccare hominẽ, quod Deo præcipiẽte agit. At Semei sine dubio maledicẽdo peccauit. Præceptũ igitur in libris sacris pro lege & ordinatiõe quãdoq; accipitur, siue sit lex obligans ex imperio, siue permissio, siue poena præscripta, seu ordo etiã naturæ præfixus. Sic enim quod Matth.19. dicitur, Ad duritiã cordis vestri ꝑmisit vobis. &c. Marci.c. 10. dictũ est, Scripsit vobis præceptũ istud. Sic etiam Threno.3. Quis est iste q̨ dixit vt fieret dño nõ iubẽte? Quẽ locũ alij ita vertũt, Quis hoc dixerit? aliqđ fieri qđ dñs nõ præcipiat. Et iterũ, statuit ea in æternũ & in seculũ seculi, pręceptũ posuit &c. Qđ ergo ordine diuinæ iustitiæ fit, id diuino præcepto fieri dicitur. Iã illud fuerã oblit⁹, qđ Paulus ait, quẽ vult indurat. Sed primũ, volũtas etiã ꝑmissionis à Theologis ponitur. Vñ August. in Enchiri.c.95. nõ fit quicquã, ait, nisi omnipotẽs fieri velit, vel sinẽdo vt fiat, vel ipse faciẽdo. Deinde, volẽte aliquo ea fieri dicũtur, quæ illo non inuito fiunt. Sic.n. pater volẽs dicitur filium gignere. Ac de.7. argumento nimisq; multa dicta sunt.

Esa.5.et.7.

Ezech. 12.

Hiere.50.

Esa.10.

Octauũ aũt breuissimè refutabitur. Intelligẽdum est enim causarũ duo esse genera: naturale & morale. Vt q̨ imperat, qui cõsulit, q̨ suadet, q̨ impellit, is eius rei, quæ imperio, cõsilio, suasione, impulsu eius fit, causa moralis dicitur. Est aũt Deus causa naturalis quidẽ omniũ motionũ. Nã generali naturaliq; cõcursu cum oĩbus causis agentibus operatur. At causa moralis nõ est nec erroris, nec prauę cuiusq; actionis. Actus igitur ille, qui peccatũ est, si in genere rerũ naturaliũ cõsideratur, ad causas tantũ naturales referendus est. Sin cõsideratur in rerũ moraliũ ordine, ad causas naturaliter agentes ineptè quidem & absurdè reuocabitur. Stultus quippe erit is, q̨ in cælorũ motrices intelligẽtias culpas, vel proprias, vel alienas retorserit. Quocirca, tametsi res atq; actiones vniuersæ, quaten⁹ effecta naturæ sunt, Deũ auctorem habẽt: sed cũ de peccatis agitur, qm̃ mox in peccati nomine liber & moralis actus intelligitur, ineptissimi ꝑfectò erimus: quicũq; in Deũ errores peccataq; nostra regeremus. Ille enim, quẽadmodũ diximus, in moralis causę modũ nec ad errorẽ mouet, nec ad prauã aliã quãlibet actionẽ, hoc est, nec mẽtitur oĩno, nec suadet aut imperat malũ. Quib⁹ modis ac similib⁹ & deciperet ꝓpriè, & causa peccatorũ haberetur. Sed hæc causæ partitio in relectione de Sacramẽtis in genere vberi⁹ explicata est. Nũc ad.8. argumẽti explicationẽ dixim⁹ satis.

tis. At postremũ facilè refellitur. Nego.n. id quod primo loco antecedit, cui.s.suadendo tota illa argumẽtatio incũbit. Mẽdaciũ nãq; ita malum natura est, vt nulla ratione quisquã iustè mẽtiri possit, qđ & Arist. 4. Ethic. tradit. & August. in lib. de mẽdacio demõstrat. Ad primã verò rationẽ, qua huius cõtrarium suadetur, sunt q respõdeant, Ioseph fuisse re vera mẽtitum, sed ioco tñ. Et si obijcias periurium omne, esse mortale peccatũ, argutè respõdent, Ioseph nõ iurasse absolutè, eos esse exploratores: sed ex conditione. Ait.n. mittite ex vobis vnũ & adducat eũ, donec probẽtur ea, quæ dixistis, vera an falsa sint: alioqui per salutẽ Pharaonis exploratores estis vos. At. D. Aug. in. q. sup Geñ. totã assertionẽ à mẽdacio liberat: & verbũ illud, estis, accipit pro verbo, habebimini. Quę verbi vsurpatio nõ est insolẽs. Nam. 3. reg. 18. Elias ait, Qui exaudierit per ignẽ ipse sit Deus: hoc est habeatur. In quã sentẽtiam. D. quoq; Bonauẽtura iuit: adiecitq; Ioseph illa verba tentãdo & quasi inquirẽdo (qđ iudices solẽt) sine mẽdacio dixisse. In iudicijs nimirũ, enũtiationes loco interrogationũ vsurpãtur. Interrogãtes autẽ nõ mentiũtur. Nihil.n. cẽsentur asserere, sed, vt veritatẽ eliciãt, ꝑtẽtare. Qualis illa interrogatio fuit, An ignoratis, ꝙ nõ est similis mei in sciẽtia augurãdi? Gratianus tñ docet ioco id esse dictũ, quare nõ habẽdũ pro mẽdacio: vt qđ nõ animo fallẽdi dictũ sit.

Quæst. 139.

22. q. 2. ca. quod autẽ.

Ad secũdam verò rationẽ respõdeo sermonẽ Prophetæ esse figuratũ, vel ad exprimẽdam rei maximã certitudinẽ, vel ad desideriũ vehemẽs explicandũ, vt si fieri posset ea mala nõ acciderẽt. Qđ vulgo apud Hispanos inculpatè dicitur, plega a Dios q̃ yo mienta. At tertiæ rõni hoc habetur respõsũ. Ironiã ab Aristotele ibi accipi ꝓ cauillatiõe quadã turpi ac dissimulata astuteq; paratã ad decipiẽdũ. Verbũ.n. Grecũ, εἰρωνεύομαι, interdũ idem est atq; cauillatoriè decipere. Atq Socrates in oĩ orõne simulator, quẽ, εἴρωνα Greci nominarũt, nõ solũ absq; vitio sed etiam cũ laude fuit. Nã & ironia illusio seu irrisio est figura apud Latinos vsurpata, vbi nullũ mẽdaciũ inest. Argumẽta igitur oĩa quæ à principio huius cõtrouersiæ posuim⁹, hoc qdẽ pacto fuerint refutata. Occurri aũt nobis põt, & quidẽ à doctis & eruditis quærẽtibus, satis ne prudẽter agere videamur, q cũ in huius operis initio Dei veritatẽ, cui fides innititur, primũ Theologiæ principiũ esse docuerimus, nũc tñ lõgè aliter doctrinã videmur instituere. Qm̃ diuinã veritatẽ in quæstionẽ reuocamus, & rõnibus etiam philosophiæ cõfirmare nitimur. Absurdũ est aũt, vt Aristoteles docet, de cuiusq; disciplinæ principijs velle cum quouis homine disserere. & Basilius in Psalmũ. 115. in quolibet studio, inqt, qđ ordine in finẽ ꝓcedit, impossibile est, primorũ subiectorũ demõstratiões inqrere. Sed necesse est oĩum artiũ, quæ ꝓbatione nitũtur, principijs sine vestigatiõe aut ratiõe positis, reliqua, quæ deinceps sequũtur, cũ rõne ostẽdere. Sic & Theologiæ mysteriũ ex fide minimè rõnibus ꝓbata ædificiũ quærit. Hactenus Basilius. Atq; Hilarius in lib. ad Cõstãtiũ Augustũ, fides, ait, nõ in quæstione philosophiæ est, sed in Euangelij doctrina. Cũ ergo & Theologia & fides eo tãquam summo principio adnitãtur, ꝙ oĩa in scripturis à Deo reuelata vera sint, stultũ videtur esse, id aut in dubiũ vertere, aut philosophiæ argumẽtis velle finire. Quasi fides in qõne philosophię sit, & non magis oporteat, cũ in alijs doctrinis tũ in hac maximè discipulũ addiscẽtẽ credere. Ac re vera quẽadmodũ prima philosophię principia quibusq; nõ oĩno rõnis exptibus animo antecœpta sũt, nec nisi absurdissimè ĩ qõnẽ vocarẽtur, sic oẽs Christiani istã siue anticipationẽ siue prænotionẽ nullo argumẽto intercedẽte habẽt aĩo quasi insculptã, Deum esse natura veracẽ, neminẽq; ꝓinde ab eo posse falli. Quãobrẽ imprudẽtię nomine, vt dictũ est, accusari à viris etiã eruditis possumus, qui de re, quæ cõtrouersa esse nõ debet, cõtrouersiã fecimus, & primũ fidei ac Theologię fundamẽtũ nõ testimõio solũ,

Cic. libr. 1. offi.

 sed

sed etiam ratione constituimus. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ij, quorum vagetur animus errore, nec habeat vnquam quid sequatur. Quæ enim ista esset Theologia, vel quæ disciplina potiùs, principiorum ratione sublata? Quæ prorsus tollitur, si perinde atq; conclusio, principium quoque in cōtrouersiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor disserere non cum perfectis Theologis pleneq; sapientibus, sed cum ijs, quibuscum præclarè agitur, si insunt simulacra Theologiæ, nonnullos lapides ego moueo, quos scilicet non mouerem, nisi quorundam imprudentiam veritus, qui dum iuniores passim Theologos sine iudicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, vt videtur, necesse est, vt Theologiæ fundamēta & doctis & indoctis pariter iaciamus. Itaq; concedēdum nobis est, si imperitorum causa quædam præter disserendi artem disserimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, vbi doctor tantò prudentior est, quantò sese magis indoctorum ingenijs & imperitiæ accommodat. Porrò autem, vt viris doctis nonnihil etiam respondeamus, disciplinarum principia non eandem rationem vniuersa subeunt. Quædā enim sunt tam nota atq; perspicua, vt qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verbis, argumentis & disputatione philosophorū, sed verberibus, vinclis & carcere fatigandi. Vt quodlibet esse vel nō esse, omne totum esse maius sua parte. Alia verò sunt eiusmodi, vt & negari ex ignorantia quandoque possint, & rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit Dialecticē ac Methaphysicē eos coarguere, qui aliarū disciplinarum principia inficiantur. Atq; ipse idem, sæpe ex effectis manifestis causas rerū minùs manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed & duas esse cuiusque disciplinæ partes exploratum est. Vnam, in qua principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statuimus, firmamus: Alterā, in qua principijs positis, ad ea quæ sunt inde consequētia proficiscimur. Atq; in hac quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in sciētia supponuntur, non est cum eo contentiosa disputatione certādum. Si enim Theologo suas conclusiones ex principijs colligere volenti neget quisquam Deum esse, stultus erit, si aduersum eiusmodi, disputationem Theologicam velit instituere. In illa verò, quam priorem esse diximus, licebit vtiq; non solùm obscura perspicuis illustrare, sed etiam minùs nota principia, ex his, quæ sunt nobis notiora, ostēdere. Ferè autem fit, vt causæ rerum quæ sunt suapte natura manifestæ, sint nobis obscuræ. Quemadmodum oculo Nictycoracis radij solares tenebræ sunt. Ita si viro sapienti negaretur Deus esse, licèt primum sit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, vt via aliqua & ratione Deū esse constitueret. Non igitur mirum esse cuipiam debet, si hoc sanè libro, vbi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modò explicemus, verùm etiam constituamus. Aliter autem vrbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur euertere, Aliter artifex, qui nititur non solùm iacere, sed etiam confirmare. Sed iam ista omittamus, & ad ea, quæ propriùs ac validiùs vrgent, festinemus. Nam prima illa quidem machina, nō erat adeò instructa, vt ad eā deturbandam aut longior aut acrior futura esset oratio. In illam verò alteram, vt quam aduersarij maiori arte & viribus instruxerint, maiori quoque nos studio & acriori disputationis vi debemus incumbere.

¶ *Cap. quintum, Vbi quatuordecim libri è sacris Biblijs numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certè à canone reijciunt.*

2. Controuersia.

IN dubium itaq; & olim & nostra hac tempestate vocatum est, an septem illi libri veteris testaměti, Baruch, Thobias, Iudith, Sapiětia, Ecclesiasticus, duoq; Machabæorum sint habendi canonici. Ex nouo quoq; testaměto, quæstio fermè eadē existit de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Iacobi, de secunda Petri, duabusq; posterioribus Ioannis, de epistola Iudæ, & libro Apocalypsis. Sunt enim Theologi & fuerunt, atq; in his quidē & nobiles veteres lōgeq; principes & quidā iuniores docti & graues, qui multis magnisque rationibus adducti negarint eos libros oportere in canonicis computari. Alij verò auctores ipsi quoq; præstātissimi contra asseuerant hos omneis esse canonicos. Atq; ad eam rem confirmādam plurimis etiā maximisq; argumětis vtuntur. Ita addubitare cogit doctissimorum hominū de maxima re tanta dissensio. Ego autē quò cōtrouersiam hāc manifestiùs explicē: diuidam omnino totā istam de libris canonicis quæstionem, in quatuor partes. Primùm illud ostēdam, ad cuiusnè auctoritatem, spectet definire, quis liber sit canonicus. Deinde eos libros, qui nunc in dubiū veniunt, sacros esse demonstrabo. Tum adducam argumēta, quæ verisimilitudine homines alioqui & doctos & pios fallere potuerunt. Postremò eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc quæstionem referenda sunt.

¶ *Cap. sextum. Continet argumenta eorum qui suadere conantur, scripturam sacram non egere ecclesiæ approbatione.*

ET quidem, quod ad primā partem attinet, Lutherani aliquādo asseruerūt, scripturam non egere ecclesiæ aut alterius cuiusq; approbatione, sed iudicium de scriptura ex ipsis scripturis esse faciēdum: seu potiùs per ipsas scripturas cætera omnia iudicanda, eas verò per se quidem cuiq; habēti Spiritus sancti, & fidei lumen esse manifestas. Quòd si ab illis roges, ecquis nobis fidem facit hæc à Deo prodijsse? ecquis salua & intacta ad nostram vsq; ætatem peruenisse certiores reddat? Ecquis persuadeat librum hunc reuerēter excipiēdum, illum verò numero expūgendum? Aiunt, perinde esse ac si quis roget, vnde discemus lumen discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro: non enim obscuriorē veritatis suæ sensum scripturam præ se ferre, quàm coloris sui res albas ac nigras, saporis suaues & amaras. Sicut etiam apud philosophos per cōmunes animi conceptiones (sic enim vocāt) reliqua omnia probantur, cùm ipsę probatione non egeāt. Ita existimant Lutherani, diuini verbi cognitionē, quod est doctrinæ catholicæ cōe principiū, vsq; adeò in prōptu esse, vt nulla hominū approbatio sit necessaria. Atq; hic idē perniciosissim⁹ error olim apud Vuicleffistas inualuit, vt Thomas Vualdsnsis auctor est lib. 2. doctri. fid. Anti. c. 19. ne quisq̃ existimet à Luthero hāc primū hæresim prodijsse. Suadēt autem id principiò, ex eo quod dñs apud Ioānem dicit, Ego non ab homine testimoniū accipio. At siue summus Pōtifex, siue cōcilium seu etiam ecclesia tota homines sunt, nō igitur ab his Christi euangelium aut reliquæ scripturæ partes accipiūt testimonium. Idem rursum ex illo confirmant, quod Ioannes Apostolus ait. Non necesse habetis, vt aliquis doceat vos, sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus & verum est. Tertio loco argumentātur ex eo verbo dñi, si quis voluerit volūtatem eius facere, cognoscet ex doctrina vtrum ex Deo sit. Cui simile est illud, oues meæ vocem meam audiunt, alienum autem non sequūtur. Quo testimonio Lutherus quasi re confecta gloriatur, & nondum collata manu tanquàm ferox victor insultat. Apertè enim (vt ait) euangelium testatur, ipsas per se oues habere idoneam discernendi scripturas facultatem.

Ioann. 5. 1. Argum. 2. Argum. 1. Ioann. 2. 3. Argum. Ioann. 7. Ioann. 10.

Quartò

Argu. 4. Quartò illud Ioannis afferunt, si testimonium hominũ accipitis, testimonium Dei maius est: qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. In omnibus igitur, quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id quod Deus intra nos testimonium præbet. Addunt etiam huc illud ex Deutero. qui verba prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, interficietur. Quod si tacita cogitatione respõderis, quomodo possum intelligere verbũ, quod dñs non est locutus: hoc habebis signũ. &c. Quòd si in nomine Domini propheta ille prædixerit & nõ euenerit, hoc dñs non est locutus. &c. Ecce quẽadmodũ discernendis verbis Dei à verbis hominum, non remittitur fidelis populus ad pontificem aut sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsa rerũ euidentia, vt discernat instituitur.

1. Ioann. 5.

Deut. 18.

1. Ioann. 4. Eodem quoque pertinet illud Ioannis, Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei. &c.

1. Cor. 2. Confirmant præterea idem ex illo Apostoli testimonio. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem iudicat omnia. Rursum ex eo, Prophetæ duo aut tres loquantur, cæteri diiudicent. & paulò post, si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quòd domini sunt mandata. Quicunq; igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eaq; discernere iure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eodem spectant, eodemq; modo refelluntur, nõ est necesse ea hoc loco proferre: sed rationes illas addere, quibus etiam vtuntur in sui erroris confirmationem.

1. Cor. 14.

Si ecclesia, inquiunt, de diuinis scripturis iudicium ferret, tum inferior in superioris legem auctoritatem vsurparet. Id quod absurdum planè est. Nam, vt Augustinus inquit, non licet iudici de legibus iudicare, sed secundùm ipsas. distin. 4. cap. in istis.

Præterea quæ securitas (aiunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcunq; de ea in sacris literis extant promissiones solo hominum iudicio fultæ consistant? Rursum fides nostra quantùm apud homines in suspicionem vocabitur, si credatur hominum beneficio non secùs ac precariam habere auctoritatem? Et cùm Apostolus asserat fundamentum ecclesię esse catholicam & apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Nã si Christiana ecclesia prophetarum scriptis & apostolorum prædicatione fundata fuit, vbicunq; reperiatur ea doctrina, ecclesiã certè præcessit eius approbatio, sine qua nunq̃ ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum ergo commentum est (1. cap. institu. Caluinus ait) scripturæ iudicandæ potestatem esse penes ecclesiã, quasi ab huius nutu illius certitudo pendeat.

Præterea si scripturæ sacrę veritas ab hominum testimonio penderet ex eoque cõprobaretur, tunc vltima fidei resolutio in ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus.n. Christum fuisse filium Dauid: Quoniam Deus Prophetis & Apostolis reuelauit. Quòd si Deum reuelasse ex ecclesiæ auctoritate teneremus, iam fides nostra non in Deum tandẽ, sed in homines reuocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non diuina sed humana veritas esset.

Postremò, vt Aristoteles docuit. 1. li. post. cap. 2. propter quod vnumquodq; tale & illud magis. Si igitur scriptura canonica ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus q̃ Deo crederemus. Constat verò nullam auctoritatem maiorem esse diuina: qua videlicet sacrę literę pollet. Non ergo scriptura sacra per ecclesiam cõfirmabitur, & ab illius approbatione pendebit. His atque alijs argumentis errorem suum Hęretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer cùm in asseren-

asserẽdis scripturis ecclesiæ auctoritatem labefactare conãtur. Qua de re nunc breuiter & ad hãc solùm de libris canonicis causam disputabimus. Propterea quòd & à plerisque viris catholicis contra hæreticos de ecclesiæ auctoritate accuratissimè disputatum est. Et hanc nos quoq; in vniuersum postea asserere & confirmare debemus.

¶ Cap. septimum. Docet ad cuius auctoritatem spectat de libris canonicis iudicare.

SIt igitur, quod ad præsentem locum attinet, Prima propositio. Iudicium de scripturis ꝑ scripturas ipsas, nullo pacto idoneũ esse potest. Nam, vt de pluribus alijs taceamus, quorum similis omnino causa est, certè libros Ruth, Ester, Iob, esse canonicos: nullo modo ex ipsis scripturis cõprobabitur. Ergò si res hæc in cõtrouersiam veniat, aliunde q̃ ex sacris literis petenda probatio est. Deinde, quoniã hoc idem amplius vrgere volumus, si in controuersia sit, an ambo Testamenta nouũ & vetus Deo auctore sint edita, per nullã alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio cõponi potest. Qua enim ratione de toto volumine dubitabitur, eadem quoq; de qualibet particula voluminis ambigetur. Necesse igitur est, huius quæstionis aliquem præter sacras literas iudicem constituere. Præterea Basilides Prophetas nescio quos produxit Barchabam & Barchob aliosq; id genus, qui re vera prioribus sæculis nunquam extiterint. Vt auctor est Eusebius lib. 4. Eccle. histo. cap. 8. At huiusmodi prophetarum libri per scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret nanq; Basilides præter quatuor maiores & quatuordecim minores alios item prophetas in veteri Testamento fuisse, idque eiusdem testamenti testimonijs confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam Hæretici reiecerunt Euangelia, quòd Christus Dominus, nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit: vt Augustinus 2. retra. c. 16. refert. Alij omnes Epistolas Pauli respuerunt apud Eusebiũ. lib. 3. hist, Eccle. cap. 27. Irenæ. libr. 1. cap. 26. & Orige. in. 82. Psalm. referente eodem Euse. libr. 6. cap. 28. vide Irenæum. c. illo. 26. &. 29. Alij vniuersam Moysi legem atque adeò omnes instrumenti veteris scripturas abnegarunt, vt August. cùm aliàs sæpè, tùm in libris cõtra Faustum, & Euse. 5. libro. cap. vltimo auctores sunt. Nos verò hos libros in vniuersum recepimus. Item, quæ Nichodemi & Bartholomæi nomine ab Hæreticis proferũtur, euangelia contemnimus: Marci Euãgelium veneramur. Ac nos quidem harum rerũ causam reddimus: Illi verò eius, qđ vniuersa tenet, tenuitq; semper ecclesia, rationẽ reddere nullo pacto queũt. Imò viuorũ iudicum auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi, vt totũ sacrorum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde ꝙ scriptura Iudex est mortuus, q̨ nec litigantium vtrinq; rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit quòd si in humana aliqua repub. talis iudiciorum esset forma præscripta, vt nulli essent iudices viui, sed solis exaratis literis controuersia quæcunq; de illius reip. scripturis exorta finiretur: præterquam quòd forma iudicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si viui iudices nulli habeantur. Ita Deute. 17. non ad scripturam dissidentes homines referuntur, sed ad viuorum examen iudiciumq;. Et Malach. 2. cap. labia, inquit, sacerdotis custodiũt scientiam, & legem requirent de ore eius. De ore eius ait, nõ de lege ipsa. Et Actorum. 15. non ad scripturam appellauerũt Antiocheni, vt intelligerent an verba Pauli diuina essent: sed ad Apostolos & seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli & seniores scripturam iudicem, sed semetipsos & Spiritũ sanctum posuerũt, Visum est, inquiunt, nõ scripturæ,

pturæ, sed Spirituisancto, & nobis. Sanctus quippe spiritus non habitat in litera, sed in spiritu: nõ in syllabis, sed in cordibus. Quòd si ij, qui Paulo aduersabantur, scripturæ in causa illa iudicium peterent, quæstio hodie maneret ambigua.

Secunda propositio. Iudicium de scripturis canonicis ad priuatos reip. Christianæ ciues non pertinet. Primò, quia in humana repub. eiusmodi iudicia nõ permitterẽtur priuatis hominibus, nisi legislatores desipuissent. Vterq; enim eorum qui dissidium habent, hanc sibi iudicandi pari ratione vendicaret auctoritatẽ: sicq; nullus esset dissidiorũ finis. Priuatas ergo cuiusq;, vel reuelationes, vel opinationes velle sequi, idq; in quæstione fidei necessaria, stultum erit. Pro sua etenim factione quisq; definiet, & quæ ipse existimauerit, ea sibi asseret à Deo reuelata. Quid? quòd nullus homo priuatus certam habet in ecclesia auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam & solidam veritatem? ita iudicium quodcunq; ab eiusmodi priuato ciue profectum infirmũ erit: & scripturarum proinde fides incerto & imbecillo fundamento nitetur. Quid? ꝙ Deutero. 17. quæstiones graues non ad priuatos iubentur deferri, sed ad eos qui habent publicam in ecclesia potestatem? Quid? Num Antiocheni priuati homines iudicium sibi assumpsere in illa cõtrouersia, qua dubium erat, Pauli ne verba Dei essent an non? Minime verò. Sed miserunt ad Apostolos & seniores qui erãt in Hierusalem. Acto. 15. Adde huc, ꝙ cùm quidam viri doctißimi negarint epistolam ad Hebręos esse canonicam, alij auctores quoq; ipsi nõ ignobiles Apocalypsin Ioannis excluserint: non posset ex cuiusq; priuati hominis sensu ea doctißimorum virorum controuersia componi. Vide Origenem, Homi. 7. in Ezechi. Grego. Nazanzenum in Apologe. Hiero. in Ezechie. cap. 13. & in Hiere. c. 23. vt intelligas quàm parum sit deferẽdum in huiusmodi rebus priuatorũ hominum præiudicijs. Sed de his multa posterius. Nũc reliqua persequamur.

Tertia propositio, Ab ecclesia est determinandum, quisnam liber sit canonicus, & illius auctoritas certa regula est, ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero reijciendos. Hanc tenuit Irenæus, lib. 3. aduersus Hæreses. c. 2. 3. & 4. & August. libr. contra Faustum. 13. c. 4. & lib. 28. c. 2. & 4. & secũdo libro de doctrina Christiana. c. 8. Deniq; in libro cõtra epistolã Manichęi. c. 5. vbi illa est omniũ sermone trita sententia. Euangelio non crederẽ, nisi me ecclesiæ moueret auctoritas.

Hæc eadem definitur à concilio Toletano primo, in hæc verba. Si quis dixerit vel crediderit alias scripturas esse canonicas, præter eas quas ecclesia catholica recipit, Anathema sit. Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumẽtum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel reijciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primùm enim si huiusmodi res in cõtentionẽ veniat, cùm nec ex scripturis ipsis nec ex priuata cuiusuis opinatione sit censura ferenda, ex aliquo hâc loco petere necesse est. Non est autem vnde commodiùs atq; constantiùs huiusmodi iudicium censuramq; petere debeamus, quàm ab ecclesia, quæ est columna & firmamentum veritatis. Ad ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda: & eius decretum Lydius lapis erit ad explorandum qui liber canonicus sit. *Prime. ad Timo. 3.*

Item, vt D. Augustinus contra Faustum Manichæum argumẽtatur, in libris Aethnicorum non alia ratione magis veros auctores exploramus, quàm ex communi consensu & testimonio eorũ qui fuerũt ante nos. Vnde enim Platonis, Aristo. Ciceronis libros nouimus, nisi ex eorum qui nos ętate antecesserũt continuis testimonijs? Si ergo in cęteris omnibus hęc via tutißima & certißima est ad cognoscendum cuiusq; libri auctorem, cur hęc eadem non erit certa & explorata viro catholico ad intelligendum hunc librũ esse Matthęi, illum nõ esse Thomę, hanc epistolam esse scriptam à Paulo, il- *Lib. 33. c. 6.*

lam

lam à Paulo scriptam non fuisse? Ecclesiæ itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Ioannes Euangelista
Ioan.ulti. significasse, cùm ait, Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & scimus quia verũ est testimonium eius. Ioannes ergo testimonium perhibet euangelij, & ecclesia probat inquiens. Et scimus. &c. Alioqui, quorsum illa numeri tam subita & inopinata mutatio? Apostolus quoque Paulus id manifestè docet in Epistola ad Gala.c. 2. Nam cùm accepisset euãgelium per reuelationem Iesu Christi & mansisset cum Petro & Iacobo diebus quindecim, ascendit rursum Hierosolymam secũdum reuelationem: & contulit cum apostolis & fidelibus euangelium, quod prædicabat in gentibus: seorsum autem, ijs qui videbantur aliquid esse: ne fortè in vanum curreret aut cucurrisset. Quòd si ecclesiæ probatio non esset necessaria, certè non fuisset solicitus Paulus, vt ascenderet ad conferendum euangelium ne fortè. &c. Atq; (vt Augu-
Lib.28.c.4 stinus contra Faustũ ait) si apostolus Paulus non inueniret in carne Apostolos, cum quibus conferret euangelium, ecclesia illi omnino non crederet. Et Hieronymus in Epistola ad Augusti. hæc Apostoli verba pertractans, ex his (inquit) ostendit se non habuisse securitatẽ euãgelij prædicãdi, nisi Petri & qui cum eo erant fuisset sententia roboratum. Est autem hæc epistola etiam in tomo operum Augustini secundo numero. 11. Et Tertullianus. libr. 4. aduersus Marcionem, propterea, inquit, Paulus Hierosolymam ascendit ad apostolos consultandos, ne fortè in vacuũ cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidẽ singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Deniq; vt cum auctoribus cõtulit & cõuenit de regula fidei, dexteras miscuere. Igitur si ipse illuminator Lucę auctoritatẽ antecessorum & fidei & prædicationis suæ optauit, quanto magis eam Euangelio Lucæ expostulem, quæ euãgelio magistri eius fuit necessaria? Hactenus ille.

Idem quoq; habetur Actorũ. 15. Cùm enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus & Barnabas, verè & sentirent & docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles vt ascenderent Paulus & Barnabas & quidam alij ad apostolos & presbyteros in Hierusalem. Non ergo vnusquisq; per se cognoscit an doctrina ex Deo sit necne, aut ipsa statim doctrina cuius sese esse diuinam manifestat: sed ecclesiæ opus est approbatione. Quod Lutherani tãdem in comitijs Augustanis confessi sunt, habere scilicet ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei à verbis hominũ. Atq; Lutherus in lib. de captiui. Baby. vbi de ordinis Sacramento agit, confitetur quidẽ ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei à verbis hominũ, sed non proinde tamen iudicem esse verbi Dei. Quemadmodũ Augustinus ait, quòd veritate ipsa sic capitur anima, vt per eam de omnibus certissimè iudicare possit, sed veritatem iudicare non possit, dicere autem cogatur infallibili certitudine hanc esse veritatem iudicata magis quàm iudicãs. Ita & in ecclesia talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in iudicãdis & approbandis doctrinis, quẽ demõstrare non potest, & tamen certissimũ habet. Sicut enim apud Philosophos de communibus conceptionibus nemo iudicat, sed omnes per eas iudicãtur: ita apud nos de sensu spiritus qui iudicat omnes & à nemine iudicatur. Sed nos hoc sanè loco de verbis certare nolumus.

Tantum definimus, id quod iam Lutherani vel inuiti concedunt, ex ecclesię auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos qui sacri non sunt.

At verò non parua quæstio se offert, an nomine ecclesiæ significemus hoc loco ecclesiã, quæ fuit tempore apostolorũ, an fidelium cõgregationẽ, qui modo sunt. An potiùs vniuersam collectionẽ Christianorũ à baptismo Christi per apostolos & cæteros successores eorũ vsq; ad hæc tẽpora

propagatam. Durandus enim. in. 3. Sententiarum. distinctione vigesimaquarta. quæstione prima. & Gerson de vita spirituali animæ lectione. 2. corollario. 7. huiusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis extiterunt. At Ioannes Driedonis libro. 1. de Ecclesiasticis scripturis & dogma. capitulo. 1. & Thomas Vualdensis libro. 2. doctrinal. fide. antiquæ. capitulo. 19. &. 20. hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem patrum omnium & fidelium ab Apostolis succedentium. Quæ eadem profectò videtur fuisse sententia Irenæi libro. 3. capitulo. 3. & libro. 4. capitulo. 63. aduersus hæreses. & Tertulliani libro. 4. aduersus Marcionem. & Augustin. libro. 33. contra Faustum Manichæum. & in libro. 2. capitulo. 6. contra Iulianum Pelagianum. & libro. 2. de doctrina Christi. capitulo. 8. & Epistola. 63. Sed & alij tamen hanc auctoritatem huius etiam temporis ecclesiæ tribuunt: quæ videlicet eadem est cum antiqua, habetque eundem veritatis spiritum assistentem.

Ego verò primùm sentio ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros reijcere. Nec enim alios libros canonicos habemus siue veteris, seu noui testamenti, quàm quos Apostoli probauerunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deinde huiusmodi traditionem apostolicam non alia ratione meliùs innotescere, quàm per patres & doctores Ecclesiæ post Apostolos succedentes. Quemadmodum non alia via certior atque expeditior est, ad Christi & Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas, quod suo postea loco demonstrabimus. Atq; horum quidem neutrum opus est, exquisitis rationibus confirmare, tantùm satis est admonere.

Illud verò demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viuentium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire an liber de quo disputatio est, canonicus sit an non. Quia definitio dubiorum, quæ circa fidem modò exoriuntur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim iudicem viuum in Ecclesia esse, qui fidei controuersias decidere possit (Siquidem Deus in necessarijs Ecclesiæ suæ non defuit) At librum esse canonicum nec ne, fidem maximè tangit, Ad ecclesiam igitur huius temporis huius rei iudicium pertinebit. Nam si errores qui sanæ doctrinæ aduersantur, ecclesia quæ nunc est, condemnare nequit, profectò iudicibus de medio sublatis, huius sæculi hæretici impunè viuere, atque adeò regnare possunt.

Rursum tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Ioannis sacra & canonica esset. Nunc autem, vt suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergo post tempora Hieronymi ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi. Quamobrem cùm nostro tempore quidam in dubium vocent, An Baruch & Machabæorum libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint nec ne, hanc certè ambiguitatem præsentis Ecclesiæ iudicium explanare poterit.

Præterea, Ecclesia quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergo si crediderit aliquem librum esse canonicum, ex eius testimonio idoneum firmumque sumetur à Theologis argumentum. Nam & Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suò iure potest quæcunque fidei sunt, & sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posteri fidem proximè habeant ecclesiæ præsenti necesse est: vt præsentes credidimus proximè antecedentibus, & illi superioribus serie quadam & ordine vsque ad Apostolos. Quibus fideles tunc viui proximiùs crediderunt.

Sicut

Sicut enim in disciplinis duo principiorũ genera cernimus, vnũ remotum, alterum proximũ, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia nisi per postrema referuntur: sic nec fides succedentiũ ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos & inde ad Christum peruenitur, vbi tanquam in primo fundamento catholica fides cõsistit. Quẽadmodum etiam vtraq; disciplinarum principia firma sunt, vtraq; item conclusiones certò probant, licèt altera mediata altera immediata sint: ita & ecclesia quæ nunc est, certum argumentum dogmatis Christiani exhibet, quanuis ipsius demum fides ad Christi & apostolorum sit doctrinam referenda.

Qua in re videtur mihi falsus Thomas Vualdẽsis. Etenim, vt paulò antè indicauimus, aliud est quærere, q̃d ecclesia præsens definire possit, & quousq; habeat cõtrouersias decernẽdi auctoritatẽ, aliud verò inuestigare, quanã via & ratione ad rectã & firmam harum rerũ definitionẽ valeat peruenire. Ac nos quidem ingenuè fatemur, non esse nũc nouas reuelatiões expectãdas siue à summo Põtifice, siue à concilio, siue etiã ab ecclesia tota, sed inquirenda potiùs maiorum documẽta ac sanctorũ scripta, Apostolicas rursum traditiones, sacras etiam literas consulendas, atq; per huiusmodi conquisita media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam & Apostoli & seniores congregati in conciliũ Hierosolymitanum magna facta cõquisitione, tum ex rebus anteactis, tum ex scriptis prophetarum, sententiam de re proposita atq; in quæstionem vocata, tulerunt.

Fallitur & in alia re, nisi fallor ego, Thomas Vualdẽsis, cùm asserit testimoniũ laicorũ fideliũ etiam huc pertinere. Sed ideo ad eos non esse opus recurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam cõgruis vocabulis atq; ab omni intricatione liberis successorum propinare memorijs. Nam quę ad fidem spectant, sunt in duplici differentia. Altera, quæ omnes fideles explicitè credũt: vt filium Dei humanam naturã suscepisse. Altera verò sunt, quę videlicet soli maiores credere tenentur explicitè, populus autem implicitè in maiorum fide. Vt patrem & filium esse vnum principium Spiritus sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quę sub priori genere cõtinentur, iure forsitan testimonium postulaueris: ꝙ earum fides æquè ad maiores ac minores pertinet. At in his, quæ ad alterũ genus spectant, si qua quæstio exoriatur, ineptissimum erit, vt imperitũ vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus, consulatur: idque maximè si non ad ecclesiam præsentem, sed ad eam quæ superiorum fuit temporum, huiusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere Thomas ipse Vualdensis asseruit. Cùm igitur fides de numero canonicorum librorũ explicita, non popularium sit, sed maiorum ad quos vtiq; spectat, quinã sint sacri libri cognoscere, fateamur necesse est, in huiusmodi quæstione, quã modo versamus, testimonium à plebe nõ esse requirẽdum, sed à doctoribus ecclesiæ, quibus & plebs rudis debet credere, ad quosq; similium rerum iudicium pertinere, vt iustum ita quoq; certum est. Quo fit, vt si omnes sancti & doctores Ecclesiæ asseruerint aliquem librum esse canonicũ, id pro certo habẽdum sit, perinde ac si tota ecclesia asseruisset. Quod vberiùs alio loco explicandum est: de tertia igitur propositione satis est dictum.

Quarta propositio. Ad cõcilium vniuersale præcipuè pertinet definire qui liber sit canonicus. Quam quidẽ propositionem ęquo animo paterer ab hæreticis nõ admitti. Sed illud tamẽ doleo vehemẽter, ꝙ eam nonnulli fideles inficiãtur, in quibus Thomas Vualdensis esse videtur. lib. 2. doctrinalis fidei antiquæ. c. 19.

Probatur tamẽ illa manifestè, quia proponere fidelibus ea, quæ sunt diuinitus reuelata, ad ecclesię pastores maximè spectat, tum quia tota ecclesia huiusmodi reuela-

ta proponere & docere non valet: tũ quoniã vt posset, non deceret, tũ vt tota ecclesia docẽdi officium assumeret. Tum quia pascere oues in scientia & doctrina proprium munus pastorum est. vt Hieremiæ 3. dicitur. Tum quoniam aliquando inter ipsos catholicos concertatio est, an hic aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendum igitur huiusmodi disceptationem oportet in ecclesia iudices esse, quorum sententiam fideles debeant sequi. Iudices autem in doctrina fidei non alios conuenientiùs accipimus, atque episcopos & doctores, quibus fideliũ instructio demãdata est: quosq; si de medio tollas, ecclesiæ vniuersalis iudicia protinus aufers. Cùm tota ipsa ecclesia, hoc est, fideles omnes, conueniri ad iudicandum de proposita quæstione nec debeant nec verò posint.

Præterea concilium est certa regula in his quæ fidei sunt, vt posteriùs ostẽdemus. Cùm igitur hæc quæstio de libris sacris atq; canonicis ad fidem attineat, concilij testimonio abundè poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse cõstat. Non eñ quæstionẽ de legalibus ad fideliũ plebem sed ad apostolorũ & seniorum synodum retulere. Nec post cõcilij sententiam vllus relictus est dubitandi locus. Acto. 15.

Quinta propositio. Ad Summum Pontificem pertinet definire, qui nam liber sit canonicus. Primò q͂a maiores ecclesię causæ ad Sũmum Põtificem referẽdæ sunt, vt Innocentius probat, de baptismo. cap. maiores. nosq; idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est, ad summum itaq; Pontificem est referenda. Deinde quia cõtingit esse dissidiũ inter patres in concilio cõgregatos. Quòd si non esset iudex in ecclesia, qui hanc contentionem liteq; dirimeret, certè non esset ecclesię à Deo ꝓuisum in rebus necessarijs.

Præterea, quia Sũmus Pontifex quoties de fide pronũciat, errare nequit, quod suo postea loco etiã cõmõstrandũ est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo iudice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contrà non sit.

Postremò id ostenditur Argumento Nicolai Papæ. Nam quod verè sedes Apostolica probauit, hodie tenetur acceptum: & q͞d illa repulit, hactenus inefficax prorsus habetur. Ita opuscula doctorũ quæ approbauit, ecclesia probat: quæ cõtra reprobauit, ecclesia reprobat. Sũmorum ergo põtificum de hisce rebus testimoniũ, ipso etiã perpetuo rerũ experimẽto firmũ ac certum habere compellimur. Nam & euãgelium, quod Paulus prędicabat in gentibus, vt antè ex Tertuliano Hieronymo & Augustino mõstrauimus, non fuisset ab ecclesia receptũ, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum. & vt idẽ Hieronymus in libr. de viris illustribus ex Clemẽte in. 6. ὑποτυπώσεων scribit Marci euãgelium, cùm Petrus audisset, probauit: & ecclesiæ legendum sua auctoritate edidit. Idem verò Eusebius. lib. 2. ecclesiasticæ historiæ. c. 15. non solùm Clementis, sed ex Papiæ testimonio cõfirmat. Constat autẽ qui Petro succedit, hunc eandem potestatẽ habere in illis sanè quæ sunt ecclesiæ necessaria. Ad summũ ergo Pontificem huiusmodi de libris canonicis iudicium pertinet. Nam & si qua similis quæstio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem eius definitio pertineret vt Deut. 17. legimus. Hactenus quanta fieri potuit breuitate à nobis ea dicta sunt, quæ præsenti loco satis erant, vt pius lector intelligeret, quibus auctoribus in libris canonicis constituendis fidem habere oporteret. Nam si quæ horum maiori vi & argumentis indigent, vt in vniuersum probẽtur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nũc verò illud agendum esse puto, vt argumentationes hostiũ veræ religionis, quàm breuissimè etiam possumus, refellamus.

C. si Romanorum. 19. dist.

In Matth.

¶ Cap. Octauum. Vbi confutantur argumenta capitis sexti.

Ad

AD primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium nō accipit, vbinam illud est, fuit homo missus à Deo, vt testimonium perhiberet de lumine? Vbi rursus illud, vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecū estis? Vbi deniq; illud (ne omnia repetamus) eritis mihi testes in Hierusalē. &c. Sensus igitur est. Ego hominis testimonio nō egeo quidem: sed affero tamen testimonium Ioannis propter vos. Ideoq; subiungit, Sed hæc dico vt vos salui sitis. Quòd autem ipse humanum testimoniū non quærat, quo videlicet ipse minimè egere credendus est, probat subiungens. Ego habeo testimonium maius Ioannis. &c. Et re vera conuincit, vt qui diuinum testimonium habet, ipse quidem propter se nō accipiat ab homine testimoniū: sed oblatum tamen propter aliorum vtilitatē non repudiet. In eundem quoq; sensum deinde subinfert. Claritatē ab hominibus non accipio, cùm tamen Petrus dictus sit sua morte Deū glorificasse. Ac de primo quidem argumento satis.

Ioann.1. *Ioann.15.* *Acto.1.* *Ioann.ulti.*

Ad secundum verò facilè respondetur, Apostolum ibi nō cum imperitis sed cum doctis habere sermonē. Ait enim, non scripsi vobis quasi ignorātibus veritatem, sed quasi scientibus eam. Sapientibus ergo ecclesiæ magistris vnctio interior sufficit ad ea, quæ fidei aduersantur, refutāda: at ignorantibus opus est etiam externa doctrina eorum maximè, quos Deus constituit in ecclesia pastores & doctores. Intelligendū est etiam doctrinam fidei singulis hominibus necessariam vnicuiq; per se fortè innotescere, si spiritum manentem in se habet. At verò quæ sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad ecclesiæ communem vtilitatem pertinentia, non ea statim à bonis viris cognoscuntur quamlibet spiritum Dei & vnctionem habentibus. Si enim simplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subiecto sint, quanuis sancta sit & iusta, non est opus ea dere ab vnctione doceatur. Sed si illud ab ea inquiras, num Christus pro peccatis nostris sanguinē fuderit, id profectò ab vnctione docebitur, quoniam præstanti quod in se est Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porrò autē cùm quæstio hæc de numero librorum Canonicorum nō spectet ad singulos, sed ad doctos in ecclesia viros referēda sit, fit consequēs, vt ad cognoscendum an hic liber aut ille sit Canonicus, non sit satis vnctionem habere. Non enim vnctio quemcunq; simpliciter docet de omnibus, sed quemq; de his, quæ sunt ei propria & necessaria. Atq; hæc satis abundè erant, vt secundum argumentum eluderetur. Sed vt ijs morem geramus, qui aliud præterea quicquam in illius testimonij explicatione desiderant, tertia adhuc responsio adijcienda est. Non si quidam in ecclesia primitiua tātos habuere & in virtute & in doctrina progressus, vt nullo doctore externo indigerent, quippe qui spiritu docente nossent omnia, idcirco gratiam illam Spiritussancti nos & ad omnes & ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui si quis aut linguarū donum aut alia multa, quæ spiritus à principio fidelibus impertiebatur, modò non habeat, non se arbitretur spiritum accepisse: nec vnctum sese existimet, nisi cum Antonio Monacho Aegyptio sine vlla sciētia literarum diuinas scripturas intellexerit. Quòd si etiā nū vnctio docet sine externo doctore de omnibus, non doceant parentes paruulos suos doctrinam Christi, sed ne ad ipsum quidem euangelium audiendum atq; discendū eat populus in ecclesias, quin etiam codices nullos legat nec legētem explicantemq; hominem audiat: expectet verò rapi se vsq; ad tertium cœlum, & ibi omnia Christianæ doctrinæ mysteria percipere. Caueamus, Augustinus ait, tales tētationes superbissimas, magisq; cogitem⁹ & ipsum Apostolū Paulum licèt diuinis & voce & spiritu instructū ad hominem tamen missum esse, vt ab eo disceret quid se oporte-

Vide Aug. in pœmio. lib. de doct. Christ.

ret facere. Acto. 9. Et Corneliū cogitemus quanuis & exauditas orationes eius eleemosynasq́; respectas ei angelus nunciarit, Petro tamen traditum imbuendū, à quo quid credendum, quid sperādum, quid diligendum, audiret. Acto. 10. Ac de secūdo argumento hactenus.

Tertium verò eludi primùm poterat eo rerum discrimine repetito, quod in superioris argumenti confutatione posuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuiq; in sua vita & statu necessariam illi fore perspectā & cognitam, qui fecerit volūtatem Dei. Sicut enim gustus benè affectus differentias saporum facilè discernit, sic animi optima affectio facit, vt homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore cōtrario, qui ex Deo non est. Quæ verò ecclesiæ sunt communia nec ad iudicium & fidem spectant singulorum, ea non à quouis discerni & iudicari possunt, quantumcunque is Dei faciat voluntatem. Huiusmodi autem sunt quæ versantur in hac controuersia de librorum diuinorum numero. Nec illarum etiam rerum iudicium adeò perspicuum est cuiuis, vt statim ac sine doctore in promptu sit. Erant enim quidam verbum Pauli cum auiditate suscipientes, & quotidie tamen scrutabantur scripturas si hæc ita se haberent, Acto. 17. Et cùm quidam docuissent sine circuncisione neminem posse saluari, non protinus cuilibet exploratum fuit, num ea vox ac doctrina ex Deo esset an non: sed relata est potiùs ad Apostolos & seniores quæstio, & adhibito concilio, magnaque priùs facta disquisitione finita, Actorū. 15. Quòd, si quæ in huius argumenti refutatione dicta sunt, cuipiam adhuc non esse illa satis videātur: habeat & hoc responsum. Christum non dixisse quidem qui fecerit volūtatem Dei, hunc per se & sine magistro verā omnem prophetarū, euangelistarum, apostolorūq́; doctrinā posse à falsa discernere, aut oues sine doctore externo vocem Christi internoscere cōtrariamq́; alieni refutare. Sed id docuit, cùm adest fidei magister idoneus, qui rem credēdam aptis loco & tempore, solido pondere ac certa auctoritate proponat, tunc auditorem, si bonus est, Dei doctrinam accepturum, sin malus, repudiaturum. De se quippe Christus suaque doctrina peculiariter loquebatur, quem quoniam pater signauerat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omniq́ue testimoniorum genere cōprobarat: ei tot tantisque argumentis euangelium annuncianti, ei vitæ, doctrinæ, miraculorum gloria præstanti, ei humana atque adeò diuina auctoritate pollenti fidem non habere nemo sine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, &, quasi ecclesiæ fidem validissimis arietibus concusserit, vanissima exultatione bacchetur. Nos verò intelligamus potiùs illum, quem diximus, esse verborum Christi sensum cùm ex alijs euangelistę testimonijs tùm verò pręcipuè ex ipso eodem, quod ex cap. 10. Lutherus aduersus nos citat. Opera, inquit dominus, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Et statim, oues meæ vocem meam audiunt. Nam certè si non audirent, eò oues Christi non essent, vt quæ ad vocem proprij pastoris tam exploratam & certam clausis auribus obsurdescerēt. Qua ex re patet, quàm ineptè à Luthero illa domini testimonia in hac causa, de qua nunc disserimus, referantur. De tertio igitur argumento tantum.

Quarto prius quàm respondeo, operæpretium mihi facturus videor, si strictim quædam attigero, quò faciliùs non hoc solùm argumentum diluatur, verùm etiam ea, quæ deinceps disserenda sunt, explicari queant.

Primum ergo id statuo, iuxta communem legem aliqua exteriora & humana incitamenta necessaria esse, quibus ad euangelij fidem inducamur. Quomodo enim credent *Ad Rô. 10*

Ioan.15. credent ei quē non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicāte? Item si non venissem,& locutus eis non fuissem, peccatum non haberent:& si opera nō fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo. Non igitur solùm necessarium est, vt credituro ea quę sunt fidei simpliciter ab homine proponātur, quasi prima principia discipulo: verū etiā opus est exteriorē aliquam persuasionem & humanum incitamētum adhiberi: quomodo principia geometriæ nonnulla à magistro & explicātur & suadentur. Hinc illud est, quod cùm dixisset Moyses Domino, non credent mihi, dominus ei dedit potestatem signa faciendi. Hinc rursum illud, Prædicauerunt vbiq;, domino cooperante,& sermonem confirmante sequentibus signis. Huc illa pertinet, hic venit in testimonium. &c. vt omnes crederent per illum. Et Sergius Paulus vir prudēs cùm vidisset factum, credidit, admirans super doctrina domini. Acto.13. Et Cēturio videns quod factum fuerat, glorificauit Deum dicens, Verè filius Dei erat iste. Luc.23. Et cognouit pater quòd illa hora esset in qua dixit ei Iesus filius tuus viuit, & credidit ipse & domus eius tota.& paulò antè. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci: & multi venerunt ad Iesum,& dicebant, Quia Ioannes quidem signum fecit nullum: Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc vera erant. Et Ioann.20. Introiuit ille discipulus q venerat primus ad monumētum, & vidit & credidit. Nondum enim sciebant scripturam: quia oportuit eum à mortuis resurgere. Philippus denique & Petrus non vtcunq; fidem Eunucho, Cornelioq; proposuere: sed & causas etiam adhibuerunt. &c.

Exod. 4. — Marci ult. — Ioann.1. — Ioann.4. — Ioan.10. — Acto.8. — Acto.10.

Deinde id quoq; statuēdum est auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta siue alia quæcūq; adhibita ab eo qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, vt credere tenemur: sed præterea opus esse interiori causa efficiente: id est, Dei speciali auxilio mouentis ad credendum. Docent id D. Thomas. ad Roma.10. lectio.2. ac D. Aug. lib.1. retra. c.21.& aliàs sæpe, quin sacræ literæ id quoq; docent. Quàm speciosi, inquit, pedes euāgelizantium pacem, euangelizantium bona; sed non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit, domine, quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Item nolite murmurare inuicem: Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum: est scriptum in prophetis, & erūt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Et inferius, quibusdā discipulis dicētibus, durus est hic sermo,& quis potest eū audire? propterea (inquit dn̄s) dixi vobis ꝙ nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à patre meo.& alio loco, Cùm aūt tanta signa fecisset corā eis nō credebāt in eū: vt sermo Esaiæ impleretur, dn̄e, quis credidit auditui nostro, et brachiū dn̄i cui reuelatū est.&c. Externæ igitur omnes & humanæ persuasiones, non sunt satis ad credendum quantumcunq; ab hominibus competenter ea quæ sunt fidei proponantur. Sed necessaria est insuper causa interior, hoc est, diuinum quoddam lumē incitans ad credendum,& oculi quidā interni Dei beneficio ad videndū dati. Viderūt (inquit Moyses) oculi tui signa illa portētaq; ingētia,& non dedit tibi dn̄s cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad vidēdum. Hoc quoq; sua voce dilucidè confirmauit Christus Petro inquiens, Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus q in cælis est. Certè Petrus audierat Ioannis Baptistæ testimonium, quo aperta voce clamauerat, Christū esse filiū Dei. Multa insuper Christi miracula viderat, & tn̄ post hæc omnia non aut testimonio, aut auctoritati Ioannis, non miraculis visis, fidei cōfessionem

Ad Ro.10. — Ioann.6. — Ioann.12. — Ioann.1.

Christus assignat, sed diuinæ reuelationi. Et ad Thessalonicēses, Gratias agim9 Deo, quoniā cùm accepissetis à nobis verbum auditus fidei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed sicut est verè, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Sunt & alia pleraq; sacrarum literarum testimonia in huius rei confirmationem. Vt ad Corinth. Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in Spiritu sancto. & cætera quæ sequūtur. Et rursum inter spiritus Charismata Paulus enumerat fidem. & alibi non sumus sufficientes. &c. Et apud Lucā Quædam mulier colēs Deum audiuit Paulum, cuius dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. Et illud erigit mane, mane erigit mihi aurē, dominus Deus aperuit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum. Dies me deficiet si omnia velim cōmemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabilitur.

1. ad Thes. 2 — *1. ad Cor. 12* — *1. ad Cor. 13* — *2. ad Cor. 3* — *Acto. 16.* — *Esa. 50.*

Cui & Tertium subijciendum est, rationem formalem nostræ fidei non esse ecclesiæ auctoritatem, hoc est, fidei vltimam resolutionem non fieri in ecclesiæ testimonium, ipsæ scholasticæ res formas dicendi scholasticas rapiunt, & quę vocabula scholarum consuetudo diuturna triuit, ea Latini nobis cōdonare debent. Nec enim tam sermonis ornatum, quàm disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hîc errorem dissimulare non possum, qui asserunt, fidem nostram eò, tanquam in vltimam credendi causam, reducendam esse, vt credamus ecclesiā esse veracem: cui priùs (inquiunt) assentimur per fidem acquisitā quàm per infusam. Quod si verū esset, prima ratio formalis infusæ fidei, non esset veritas increata sed creata. Quare fides nostra non inniteretur tanquam suo fundamento diuinæ veritati, sed humanæ. Deinde cùm assensus conclusionis non sit certior principiorū assensu; Vt Aristoteles. 1. post. lib. demōstrat, Si fides infusa fide acquisita niteretur, tunc Deum esse trinum, cui assentimur per infusam fidem, non esset nobis, aut firmius, aut certius q̄ ecclesiā esse veracem: cui iuxta horum sensum assentimur per fidem acquisitam, & per humanarum causarum incitamenta.

Vide Scotū 3. d. 23. q. unica. et Duran. d. 24. q. 1. ar. 1. & d. 25. q. 3. et Gabri. d. 23 q. 2. art. 1. et 2. qui uidētur esse in hoc errore

Præterea nūquam hominem quemuis ita per fidem acquisitam existimamus esse veracem, quin formidemus, eum posse, vel falli, vel fallere. Quapropter si assensus catholicæ fidei ex acquisita fide penderet, firmus omnino esse non posset.

Ad hæc si omnes hi qui me docuerūt, imò adeò angeli cœlorum mihi astruerēt oppositum eius quod fide teneo, nō ex eo fides mea labefactaretur. Iuxta Pauli Apostoli præscriptū illud, Licèt nos aut angelus de cœlo euangelizet nobis. &c. Nostræ igitur fidei assensio humanis causis, & incitamentis non innititur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quare ne mens nostra vacillet, altiùs petenda, q̄ ab hominis vel ratione, vel auctoritate scripturæ diuinæ auctoritas est. *Ad Galat.*

Præterea Apostoli & prophetæ resoluebant vltimò fidem suam in diuinam & auctoritatem & veritatem. Ergo nos in humanam ecclesiæ auctoritatem fidem nostram non resoluimus. Eadem enim fides est, idemq; proinde habet obiectum, rationemq; formalem.

Confirmat autē hoc, vel maximè, quòd ea quæ per accidens contingunt obiecto alicuius habitus, non variant illius obiecti formalem rationem: sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omnino contingit. Cùm ergo prophetæ & apostoli assentirentur articulis fidei, qa Deus reuelauit: eandē quoq; nos credendi ratiōnē habebimus. Nisi fortè fides nostra nō est virtus theologica, cuius videlicet prima & formalis rō, si his credimus, non diuina sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonia literarum in huius rei confirmationem, vt illud, crediderunt domino, & Moysi seruo eius. *Exod. 14.* Non dixit Moysi & domino, sed Domino & Moysi. Item, Qui credit in me, non *Ioan. 12.* credit

credit in me,ſed in eum qui miſit me.&cætera.ſequuntur: & ad Theſſaloni.Gratias agimus Deo, quoniam cùm accepiſſetis à nobis verbũ auditus fidei,accepiſtis illud, non vt verbum hominum,ſed(ſicut eſt verè)verbum Dei.

2.ad Theſ.2

His verò tribus certis ſtabilibusq; ſentẽtijs illa etiam coniuncta eſt, vltimam fidei noſtræ reſolutionẽ fieri in cauſam interiorem efficiẽtem,hoc eſt, in Deũ mouentem ad credẽdum.V.G.huic articulo,Deus eſt trinus.& huic,eccleſia non poteſt errare.et cæteris vniuerſis doctrinę Chriſtianæ principijs aſſentio per infuſam fidem. Non ꝙ Ioannes dixerit,aut quiuis alius homo,ſed quòd Deus reuelauerit.Huic autem,Deus reuelauit, immediatè Credo à Deo motus per inſtinctum ſpecialem. Itaque ex parte obiecti ratio formalis mouens eſt diuina veritas reuelans:ſed illa tamen non ſufficit ad mouendum, niſi adſit cauſa interior, hoc eſt, Deus etiam mouens per gratuitum ſpecialemque concurſum. D. Thomas.2.2.quæſt.2.art.9.ad.3.Auguſtinus.11. confeſ.ca.3.Et licèt fundamento in hoc ſecundo iam iacto firmiter hæreat, ſubſiſtit tamen eo etiam teſtimonio quod in argumento refertur. hunc enim ſenſum habet quod Ioannes Apoſtolus dicit,ſi teſtimonium hominum accipimus,teſtimonium Dei maius eſt,atqui,vnde credemus Apoſtole id eſſe Dei teſtimonium? Qui credit (inquit) in filium Dei,habet teſtimonium Dei in ſe. Quòd ſi rem hanc à capite arceſſere, & vnde oĩa manant videre volumus: illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ diſciplinã ſe habere,vt habitus intellectus ſe habet ad humanas ſcientias & facultates.Quemadmodũ itaq; intellectus noſter in diſcurſu diſciplinarum naturalium, primò cum principijs cõgreditur,deinde ad reliqua cognoſcẽda proficiſcitur,quę videlicet à principijs poſitis deriuatur: ſic in cognitiõe ſupernaturalium rerum quædam ſunt principia ſupernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera inueſtiganda procedit. Accedentem (inquit) ad Deum oportet credere quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. & iterum, cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus,rurſum indigetis vt doceamini quæ ſint elemẽta exordij ſermonum Dei.Et ſtatim docet,quænã ſint eiuſmodi elementa inquiens. Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectionem feramur.Non rurſus iacientes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum,baptiſmatum doctrinæ,impoſitionis quoque manuum,reſurrectionis mortuorum & iudicij æterni. Quibus rebus expoſitis facilè (vt opinor) intelligi poteſt, vera eſſe quæ paulò antè ſunt dicta: Hoc eſt oportere, humana quædã & exteriora adminicula interuenire ad credendũ: nec tamẽ ea eſſe idonea per ſe,nec fidei noſtræ reſolutionẽ in eiuſmodi fieri, ſed interiorem cauſam diuinamq; excitet, & moueat vt credamus. In aſſenſum ſiquidem principiorum geometriæ,vel Arithmeticę multa veniunt quaſi preambula & antecedentia, vt cognitio ſenſitiua, explicatio & ſuaſio preceptoris,qui eadem principia nõ vtcunque proponit, ſed explicat etiam vel per exempla ſenſibus manifeſta, vel per effecta notiſsima.At ratio aſſentiendi formalis non eſt quicquam illorum : ſed ſunt illa quaſi determinationes, & veluti conditiones ſine quibus eiuſmodi principia à diſcipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis,lumen naturale eſt inexiſtẽs: quo videlicet euidens ille aſſenſus efficitur: vt & lumen hoc exterius ratio formalis eſt, qua colores efficit euidentes. In hunc ergo modum, proponere credenda,ſuadere, miracula facere, determinant quidem intellectum vt credat quaſi cõditiones, ſine quibus vis vnquam intellectus determinatur.At ratio formalis aſſentiendi lumen fidei eſt: quod Deus infundit credenti.

ad Hebr.11
ad Hebr.5.
ad Hebr.6.

Iam ſi hęc quę diximus ſacris literis accommodaueris, inuenies profectò, ea eſſe vſqueadeò cõſentanea, vt obtinere à quouis

uis aduersario debeamus. Huc enim pertinet illud Ioannis. 4. iam nõ propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est verè Saluator mundi. Vt illa alia prætereamus, quæ retrò sunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo satis superq; dictum est. Vnde tñ tria postrema argumenta facillimè diluantur, quãuis enim respectu vnius aut alterius hominis, sacras videlicet literas reijcientis, prior sit ecclesiæ auctoritas, quoniam iure probamus illi hãc esse epistolam Pauli, illam Iacobi, per ecclesiæ auctoritatem: non tamen inde colligitur, quòd absolutè ecclesiæ auctoritas sit ratio credendi formalis. Quomodo si negãti principia Philosophiæ naturalis ex effectis notissimis nitamur ea suadere: nõ quærimus causam à qua principia Philosophiæ pendeãt, sed argumẽtum aliquod vel indicium certum eius rei, quæ in controuersiam venit. Ac ferè in oĩbus disciplinis cõtingit, vt aduersus ignorãtem causam vtamur effectu: & aduersus negantem effectũ vtamur causa, propter vtriusq; mutuam cõnexionem. Atq; id quidem copiosè varijs multarum disciplinarum exemplis mõstrare possem, sed quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Adhibebimus ergo exemplum vnicum, generis eius, quod & facilè intellectu sit, & positum in vna re transferri per multas posit. Terram interijci inter Solem & Lunam, ex Lunæ defectu suadet Astrologus, nec affert tamen genus argumẽtationis ineptum. Præclarè enim est hoc vsurpatum à doctissimis, quorũ auctoritate non vterer, si mihi apud aliquot agrestes habenda esset oratio. Cùm verò ad eos scribam, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem, me si quid in his studijs operæ posuerim perdidisse? Vsurpatum est igitur ab eruditissimis viris, quoddam argumentandi genus, quod à posteriori iuniores vocãt, Aristoteles iuxta veterem interpretem demonstrationem quia est, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam suis sæpe causis notiora sunt, ad eas cõmonstrandas idẽtidem inferũtur. Nec illico tamẽ effecta hæc causarũ suarũ formales rationes erunt. Non enim, vt in eodem versemur, si terram interijci ex Lunæ defectu suademus, idcirco defectus ipse, ratio est interiectionis formalis. Quin econtrario, si rerum natura spectetur, ipsa terræ interiectio ratio est formalis, cur Luna defectum patiatur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoq; in Theologia contingit, vt rerum ordo interdum humani ingenij causa permutetur. Ita fit vt contra negantes nouum testamentum aptissimè argumentemur ex veteri, atq; ediuerso cõtra negãtes vetus ex nouo. Etenim ab his quæ notiora sunt nobis, ad ea quæ minùs nota sunt, quodã quasi naturæ ductu homines ferri nõ solùm Philosophus auctor est, sed nullo etiam philosopho auctore experimur. Quamobrem Iudæo, cui vetus testamentum certius est, nouum ex veteri suademus. Habemus, inquit, firmiorem propheticũ sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. & Acto. 17. ij qui cum auiditate verbum Pauli susceperant, scrutabantur quotidie scripturas an hæc ita se haberent. Contrà verò oportet vt aduersus eum qui nouum testamẽtum recipit, ac reijcit vetus, ex nouo veteris auctoritatem colligamus. Ad eũdem quoq; modum auctoritas ecclesię cum sacrarum literarum auctoritate connexa est, & per legem connexorum vtrãq; in alterius probationem sumimus. At si generaliter quæratur, vnde fideli constet, ea quæ fide tenet esse à Deo reuelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia vnum de reuelatis est, ecclesiam errare non posse. Vt. 1. ad Timo. 3. cap. habetur. Nec verus catholicus, quod nõnulli fingunt, assentitur huic Ecclesia est verax, solùm per coniecturas humanas, quibus acquisita fides innititur. Ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Iudæi suis Rabbinis, & Gẽtes suis

2. Petri. 1.

suis Philosophis, & omnes denique suis maioribus inhærent. Non sic (inquam) Christiani: sed per interius lumen infusum à spiritu sancto: quo firmissimè atque certissimè mouentur ad credendum, ecclesiam Christianam errare non posse: Saracenorum, Iudæorum, Paganorum, errare posse. Deinde responderi potest, quòd etiam si in vniuersum opus esset, vt ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret: non tamen proinde colligeretur, vltimam fidei resolutionem in ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim ecclesiæ auctoritas ratio per se mouens ad credendum, sed causa, sine qua non crederemus. Quippe vt nos credamus, iuxta præscriptam à Paulo legē, oportet vt illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Prouidit autem Deus vt ecclesia esset, quæ certo ac firmo iudicio ea, quæ verè nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim ecclesia, vt rem exempli causa illustremus, Euāgelium Matthęi esse à Deo reuelatum: nec mihi proponere nisi verū potest: Ego igitur non credo Euangelistam dicere verum, quia ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus reuelauit. Et tamen ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud euangelium esse Matthæi. Spiritu itaq; sancto ecclesiam afflatam certò credo, non vt veritatem auctoritatemvè libris canonicis tribuat, sed vt doceat illos, non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad huiusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est: sed vltrà oportet progredi, & solida Dei veritate niti. Qua ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cùm ait, Euangelio non crederem, nisi me ecclesiæ moueret auctoritas. Et rursum. Per catholicos euangelio credideram. Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui absq; controuersia suo cuidam euangelio credi volebant, & Manichæo fidem astruere. Rogat igitur Augustinus ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne euāgelio quidem credat: quovè genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certè se affirmat, non aliter potuisse adduci vt euangelium amplecteretur, quàm ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse euangelij fidem in ecclesiæ auctoritate, verùm simpliciter nullam esse certam viam qua siue infideles seu in fide nouitij, ad sacros libros ingrediantur, nisi ecclesiæ catholicæ vnum eūdemque consensum. Id quod eiusdem epistolæ capit. 4. & in libro de vtili. creden. ad Honora. satis ipse explicauit. Certum itaque argumentum in controuersia de vnoquolibet libro sacro ex ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit, sed non ad hāc, sed ad diuinā auctoritatem fides librorū diuinorum referenda est.

Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem ampliùs morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deut. illud, quo deinceps aduersarij vtuntur, pro eis nihil omnino facit. Quemadmodum enim, cùm dominus fideles monuit vt à lupis attēderēt, eosque ceu arbores non ex folijs sed ex fructibus internoscerent: non statim excluditur nec canū fida custodia & ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura & diligens omnium prouidentia, nam si isthæc desunt, ipsæ per se oues sibi cauere non possunt, quanlibet signum à Christo habeant vnde lupi internoscantur. Sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem euenta populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his iudicium negligit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idē paulò antè referri iusserat. Sæpè aūt vsu venire poterat, vt difficile esset & ambiguū de propheta quopiam iudiciū, & variæ, vt fit, discrepantesq; sententiæ. Testimoniū verò quod affertur ex Ioāne, quoniā simile est, simili quoq; ratione cōuellitur. Aliud verò ex prima

ex prima ad Corinthios epistola non ita facilè refelli potest: sed id constat, verba Pauli mirificè à Luteranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est, in quo est spiritus Dei, sic enim illi interpretantur, iudicat in vniuersum omnia: quomodo Elisæus anima, inquit, eius in amaritudine est, & dominus celauit à me. 3. Reg. 4. Quomodo Iob. cùm multa se ignorare argumentis certis cognouisset, ignorationem suam fatetur inquiēs, insipiēter locutus sum, & quæ vltra modū excedūt sciētiam meā? Iob. 38. 39. 40. 41. 42. Quomodo apostoli non intelligebāt, quę dicebantur? Luc. 18. Quomodo Petrus & Ioannes nondum sciebāt scripturam, Ioannis. 20? Quomodo aperuit scripturas discipulis suis Christus, quæ illis antea erāt clausæ? Luc. 24. Quomodo Petrus non iudicauit simulationē suam esse euangelio contrariam? Quomodo rursus idem absit domine, inquit, quia nunquam manducaui omne commune & immundum? Hæsitauit enim intra se quid nā esset visio quam vidisset. Acto. 10. Expediāt mihi, si possunt, Lutherani: cur Eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locū Esaiæ sine externo doctore expedire non poterat. Acto. 8. Explicēt & id quoq;, quamobrem fideles, qui erant ex circuncisione, disceptabant aduersus Petrum quòd ad Cornelium accessisset, si omnia viri iusti dijudicare possunt. Exponant item id, quod paulò antè in hac causa retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, vt non discernerēt doctrinam Pauli veram esse, aliorū verò falsam: sed in senatum Hierosolymitanum retulerunt, vt seniorum apostolorumq; concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem è sacris libris huiuscemodi non pauca, nisi in promptu essent. Et ea etiā, quæ posuimus, satis sunt ad euincendam causam. Paulus itaq; non vult quemuis hominem iustum posse de omnibus iudicare. Erant enim inter Corinthios ipsos paruuli quidā & imperfecti, quibus & si spiritus ad iustitiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria, quæ Apostolus perfectis communicabat. Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritualibus. Tanquam paruulis in Christo lac potum vobis dedi. &c. Per viros igitur spirituales perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo spiritum apostolicum acceperant, vt scirent quæ ipsis donata essent. quæ & loquebantur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, qui breuiter sensum Christi peculiari spiritus dono possidebāt. Sed ne ij quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritū & Geometras & Physicos & Astrologos fuisse. Atq; nec spiritualia vniuersa cognoscebāt. Nam quędā sibi spiritus reseruauit: quædam priuatim vni alia, alij reuelauit. Est ergo distributio accommoda, vt ibi, Ille docebit vos omnem veritatem. & ibi etiam, Vnctio docet vos de omnibus. Spirituales igitur & apostolici viri omnia discernunt, hoc est, supranaturalia & naturalia, spiritualia & corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria.

Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alterum eiusdem epistolæ testimonium. At verò prima ratio hoc modo eluditur. Nō decet veros grauesq; theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco iudicium vsurpamus pro eius sententia, qui re ipsa, quam iudicat, superior est. Alioqui si ea semper esset vocis huius significatio, cùm iuxta Paulum Prophetæ duo aut tres loquuntur, & cæteri diiudicant: oporteret hos, qui iudicium ferūt, & Prophetis, & prophetia esse superiores. Asserimus ergo ecclesiam de scripturis earūq; sensu iudicare, id est, discernere humanā à diuina, verum à falso. Atq; ecclesia sine vsurpata auctoritate, queadmodū antè constituimus, hāc habet à Christo facultatem, spiritus, inquit, meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui vsq; in sempiternū. De qua re quoniam alio loco sumus fusè disputaturi, nihil est nunc præterea dicendum.

dum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes iam sunt in quarti argumenti responsione confutatæ. Pergamus itaque ad reliquas cõtrouersias, & institutum ordinem persequamur.

¶ Cap. Nonum ostendit illos libros, de quibus erat controuersia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

IN secunda huius controuersiæ parte polliciti sumus nos quidem ostẽsuros, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id vt fiat quàm breuissimè, sit prima conclusio.

Baruch à canone sanctarum scripturarum eximere, non solùm temerarium, sed etiam erroneum est. Erroneum verò hîc appello, quoniam varia & ambigua est huius nominis significatio, id quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hæc primùm patet ex concilio Florentino sub Eugenio. 4. in Decreto super vnione Iacobinorum & Armeniorum. Vbi Baruch inter prophetas & sacros auctores annumeratur.

Deinde synodus Tridentina sub Paulo. 3. apertè librum Baruch in canonicis censet. Erroneum igitur est, illum à canonicis excludere. Nam & Eusebius libro de demonstr. Euange. cap. 19. Prophetiam Baruch diuinam esse non dubitat affirmare. Affirmat quoque idem Clemens Alexan. lib. 2. pædago. cap. 3.

Denique in vigilia Pentecostes nomine prophetæ toti populo Christiano per omnes ecclesias legitur. Qua in re si Ecclesiæ Christi fallerentur, perniciosissimè fallerentur. Quid ita? Nempè simul atque populus intelligeret se in re eiusmodi à sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet, aut prophetias, aut etiã euangelia proponentibus: vt qui in simili causa atque negotio iam & essent falsi & fefellissent. Quòd si hîc plebis Christianæ fides vacillat & claudicat: certè ego non video, quo alio in loco possit firmâ consistere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non à sacerdotum auctoritate pẽdere, sed per seipsam exquirere, An liber, qui legitur, canonicus sit, iampridem explosa sententia est.

Fateamur ergo, ne in ecclesiæ doctrina grauiter erremus, librum Baruch, quẽ illa nomine prophetæ à multis annorum centurijs legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuique pio persuaderi potest, Deum passurum fuisse, vt populus Christianus tot seculis in re adeò graui deluderetur.

Secunda conclusio, Thobiam, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum libros à canone reijcere, multò magis erroneum est, ne dicam hæreticum. Augustinus in primis hos etiam sex inter alios canonicos enumerat, libr. 2. de doctrina Christiana. capitulo. 5. vbi diuinarum scripturarũ catalogum intexuit ex communi ecclesiæ proculdubio sententia.

Isidorus quoque. 6. etymolog. cap. 1. de his libris loquens ait, quòd licèt eos Hebræi intra suum canonem non recipiant, sed ecclesia Christiana inter diuinos honorat & prædicat libros.

Hanc præterea conclusionem definit Innocentius primus in epistola ad Exuperium Tolosanum episcopum. cap. vltimo, quo loco sanctarum scripturarum libros inseruit.

Gelasius etiam Papa cum concilio. 70. Episcoporum id decreuit: asseruitque hos quoque libros sanctam & catholicam Romanam ecclesiam in ordine veteris testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eandem cõclusionem docet concilium tertium Carthaginense. Quod tamen si prouinciale fuit, confirmatum est tamen & à Leone. 4. 20. distin. cap. de libellis. & à synodo in Trullo celebrata. Nec

mouere nos debet, quod Trullana illa synodus concilium Carthaginense probasse legitur, non concilia. Quoniam apud Græcos Carthaginense vnicum est, quod Græcum vocatur, in cuius.24.c.hæc habetur sacrorũ librorũ annumeratio. Tametsi Patres Trullanæ synodi non cõcilium Carthaginense probent numero singulari, vt Gratianus accepit, sed canones editos in noua Carthagine.

Postremò, Hanc eandem cõclusionem habes apud duo concilia iam citata, & Florentinum sub Eugenio. 4. & Tridẽtinum sub Paulo.3.

Tertia conclusio, Hæreticum est epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primò, quoniam aduersatur definitioni omnium pontificum & conciliorum sacros libros annumerantium: vt Innocentij primi, atque Gelasij, concilij tertij Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laodicensis. Quod vtique concilium manifestè confirmatum est à synodo Trullana.

Cap.59. C.2.16.dist. c.quoniam.

Deinde probatur hæc conclusio, quoniam epistola ad Hebræos recepta est in concilio Niceno: vt auctor est D. Thom. in commentarijs super eandem. Rem verò adeò grauem vir sanctus non astrueret, nisi compertum habuisset.

Præterea, Manifestè id ostenditur ex concilio Ephesino, cuius verba sunt. Pontificem & apostolum confessionis nostræ factum esse Christum diuina scriptura commemorat: Si quis ergo Põtificem & apostolum nostrũ negat esse factũ ipsum Dei verbum, anathema sit. Hactenus cõcilium. Id autem non alio loco nisi in epistola ad Hebræos apostolus dixit. Diuina igitur scriptura est: ex cuius etiam solius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim reuincendam.

Cap.10.

Quòd si post tam præclara & summorum Pontificum & conciliorum testimonia sanctos auctores in huius sentẽtiæ confirmationem citare voluero, vereor mihi illud obijciatur, quòd afferam in re non dubia testes minimè necessarios. Atqui, non est leue argumentum, quod ex communi omnium sanctorum cõsensione ducitur. Atque vt Græcos scriptores præteream, quorum omnium (vt Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad vnum firma consensio: vtq; Latinos omittam reliquos præter vnum Hieronymum (de quo, quid sentiat, postea disseremus) D. Augustinus constantissimè vbiq; tenet, hanc epistolam esse canonicam. Nam & libro.2. de doctrina Christi. in canonem sanctarum scripturarum refert, & tertio de Trinit. ita solidam credit huius epistolæ auctoritatem, vt ab ea (sicut ne ab alijs quidẽ diuinis scripturis) aberrare non liceat. Cumq; post Augustini tẽpora omnes sancti, omnes Theologi, oẽs catholici, pro canonica eam epistolam habuerint, quid est, quòd Iuniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conantur? Nisi volunt vniuersam Ecclesiã ab hinc mille annos in summo errore, inque magna huius quæstionis ignoratione versatam: cuius videlicet vsu cunctis gentibus nomine apostoli hæc epistola legitur.

Cap. 8. Cap.11. Vide lib.1 de baptismo paruu.c.27

Quarta cõclusio, Hæreticum est epistolam Iacobi in canonicas nõ referre. Primò, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustribus asserit hanc (licèt aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procendente tempore meruisse auctoritatem. Iam ergo vel D. Hieronymi ætate hãc epistolam ecclesia receperat.

Item quoniam Innocẽtius & Gelasius, conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridẽtinum, eam inter sacras reposuerunt. His adde sanctos antiquos, quos nominatim etiam postea commemorabimus, omnesq; iuniores, cũ veteribus Theologis scholasticis, breuiter oẽs catholicos. Vsu quippe ecclesiæ legitur vbique gentium pro sacra & apostolica. Abeat igitur Lutherus, & relictis grauissimis testimonijs, sibi soli fidem habeat, testi scilicet integro atq; incorrupto. Nos autẽ

solido

solido fundamento innixi teneamus illam esse canonicam.

Atq; si super hoc ecclesiæ fundamentũ sanè ædificare volumus, secundam epistolam Petri, duas posteriores Ioannis, & illam aliam Iudæ in canonicis numeremus, huiusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omnino subsunt eædem, quas dixi paulò antè.

Prima, Quòd huius sententiæ fuit Hieronymus in epistola ad Paulinum: Augustinus.2.de doct.Christ.c.8. Isidorus.6.lib. Etymologiarum.c.1. Damascenus.4.libr. ca.18. ne omnes commemorem antiquos. E quibus nullus ex his epistolis tanquàm diuinis testimonia non refert.

Altera, Quòd Innocentius, Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, illas communi cõsensu in canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur opus est, has esse canonicas.

Postrema, Quòd diuersis anni temporibus has ecclesia vniuersalis nomine apostolorum proponit & legit. Qua in re (vt eundem locum frequentiùs vrgeam) si populus à sacerdotibus ludificaretur, nulla postea ratione posset adduci, vt suis pastoribus etiam in eandem sententiam concurrẽtibus fidem indubitatam haberet. Quo malo non aliud grauius in ecclesiam posset inuadere.

Quinta conclusio. Librum Apocalypsis à canonicis excipere hæreticum est. Patet in primis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de viris illustribus, & in epistola ad Dardanum, & in epistola ad Paulinũ, & alijs quoq; locis, D. quoq; Augustino referente.2.de doctri. Christi, ecclesia librũ Apocalypsis pro canonico habet.

Item Epiphanius hæresi.51. quæ fuit Alogorum, tanquàm Hæreticos eos refellit, qui Ioannis siue euangelium siue Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus lib.2. Pædago.c.12 inter scripturas Apocalypsim cẽset. Et Dionysius libro Eccle. Hierar. cap.3. euangelistę Ioannis esse comprobat. & Orig. apud Eusebium.6.lib. Eccle. hist. cap.18. Ipse quoq; idem Euse. in Chronicis. Ac Diony. Alex. per Dei spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore.7. lib. Eccle. histo. cap.23. Et Iustinus martyr apud Euseb. lib.4. Eccl. histo. c.18. extat locus in dialog. cũ Trypho. Et Irenæus lib.4. aduersum hæreses. Et Chrysost. Suida referẽte. Et Damas.4.lib.c.18. Nam recentiores prætereo, qui hunc etiam librum suis commentarijs illustrarunt, Bedam, Casiodo. Rabbanum, Rupertum, Richar. à sancto Victore. &c.

Quamobrem verisimè Tertullianus. lib.4. aduersus Marcionẽ astruit, ordinem episcoporum ab apostolis succedentium hunc eundem librum Ioanni Euangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini episcoporum ab apostolis succedentium credimus.

Præterea, Innocentius, Gelasius, Conciliũ Carthaginense, Florẽtinum, Tridentinum inter libros canonicos habẽdam esse Apocalypsim definierunt.

Præterea concilium Toletanum quartum, Apocalypsim, inquit, multorum conciliorum auctoritas & præsulum Romanorum synodica decreta inter diuinos libros recipiendã esse constituerunt. & quia plurimi sunt, qui eius auctoritatem non recipiunt, si quis deinceps non receperit, excommunicationis sententiam habebit. Hactenus concilium.

Tandem, cùm vsu Ecclesiastico nomine Ioannis Euangelistæ, hoc est, tanquam sacra populo legẽda proponatur: dubitare nõ licet, quin sit canonica. Quibus reb⁹ & apertisimè expositis & firmisimè corroboratis, satis docuisse videor id, quod secunda quæstionis huius parte ꝓmiseram, Quatuordecim illos libros veteris ac noui testamenti honore diuino cum sacris reliquis afficiẽdos, habendosq; post hac citra controuersiam pro canonicis,

¶ Cap. Decimum. Continet argumentationes aduersariorum contra ea, quæ capite superiore definita sunt.

NVnc tertia pars argumenta subijciet, quibus permoti esse videntur, qui aduersa dogmata, temerè & inconsultè tenuerunt. Nam, quòd Lutherus argumentatur, nullum librum veteris testamenti à Christiano recipiendum, quia si accipimus Moysen in vno mãdato, oportet Moysen totum accipere, circuncidi, & Sabbatum obseruare, nihil est cur solicitari debeamus: cùm & Tertullianus libris quinq; aduersus Marcionem, & Augustinus triginta tribus libris contra Faustum Manichæũ non hoc solum Lutheri argumentum, sed & multa alia copiosè doctéq; refutauerint. Præter quàm quòd multas multorum obiectiones dedita etiam opera in hoc libro dissimulamus, partim ꝙ friuolæ sint & nugatoriæ, docuit autem prudenter Aristoteles, quolibet stulto proferente cõtraria non decere solicitum esse sapientem. Partim, ꝙ sint aut curiosæ aut inutiles, nec in opere, quod ego & grauissimum & vtilissimum fore cupio, expectãdum est, dum de remo inflexo & de collo columbę respondeam.

Primum itaq; argumẽtum primam conclusionẽ præfinitam labefactare conatur. Quòd Baruch libellũ illum nec Augustinus, nec Damascenus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorũ canonicorum supputarũt. Imò Augustinus, cùm totum canonem scripturarum diuinarum texere se profiteretur, libellũ Baruch in numeratione prætermisit. Et Innocentius, cæteris præter hunc vnũ supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem huius argumẽti vim proœmiolũ in hũc librum. Vbi quoniam in Hebræo canone nõ habetur, propter notitiam solùm legentiũ ascribi dicitur. Est autem desumptum ex proœmio. D. Hieronymi in cõmentaria Hieremię. Ob quam etiã causam, cũ Hieronymus reliquos oẽs prophetas suis cõmentarijs illustrasset, in hunc nihil prorsus commentatus est.

Secundum verò argumentũ secundam conclusionem infirmare nititur. Quòd D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regũ, & in epistola ad Chromatium & Heliodorum, quæ Prouerbiorum proœmium est, sex illos libros veteris testamenti excipit à canone. Quos autem libros reijcit Hieronymus, Ecclesia reijcit: vt cap. sancta Romana. 15. dist. Gelasius tradit. Non igitur sunt canonici.

Confirmatur quoq; idem alia argumentatione non leui. Nam Cyprianus in expositione symboli eosdem sex libros patrum auctoritate, à quibus se accepisse ait, à numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito. Qui quidem ad Oriẽtem huius rei sciscitandæ causa perrexit, vbi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordiũ. Cumq; diligenter de omnibus explorauerit, omni inuestigatione cõperit, hos libros esse à veteris instrumenti canone reijciendos, vt auctor est Eusebius. 4. Ecclesiasticæ historiæ libro. cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum hos sex libros cum Hebræis à canone reijcit, quod Eusebius refert lib. 6. ca. 18. Sed & idem Eusebius. lib. 6. cap. 11. hos libros à sacris videtur eximere. Nec ab hac sententia alienus est Damascenus. 4. lib. ca. 18. nec D. Thomas de Ecclesiastico certus est. sed ne D. quidem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerẽda. Epipha. quoq; in libello de ponderibus & mẽsuris libros Sapientiæ & Ecclesiastici à canone reijcit. Eadem autem est ratio de alijs quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quàm volumus. *1. par. q. 1. art. 8. ad. 2.*

Confirmatur deinde huius argumenti robur. Qm̃ in cõcilio Laodiceno ex veteri testamẽto ij solũ enumerãtur, quos Hieronymus

C. ultimo. nymus numerat. Nec vlla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam à Trullana synodo probantur octogintaquinque capita canonum Apostolorum: At capite.84.non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Iudith, nec Ecclesiasticus. Non ergo sunt canonici. Nam huiusmodi libros apostoli Ecclesiæ tradiderunt: nec alios sacros habemus, q̃ quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremò, Quòd Synagoga in fide errare non poterat. Erat siquidem eadem tunc ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est. Quocirca, eodem diuino spiritu continebatur, eundéq; Deum assistentem & gubernatorem habebat, sed Hebræi omnes sex illos libros à canone reiecerunt. Vt constantissimè non Hieronymus modò & Iosephus, verumetiam Origenes in primum psalmum, & auctores reliqui perhibent. Non igitur illi sex libri sunt canonici.

Iosephus li. 1. aduersus Apionem, ubi quæ uolumina apud Hebræos in auctoritate habeantur, secũdùm maiorum traditionem docet. ut auctor est Euse lib. 3. Histo. Euang. cap. 9. & 10.

Tertium autem argumentum contra ambas conclusiones insistit, si enim esset erroneum libros illos veteris instrumenti à canone reijcere, profectò viri pij iuxtà ac docti post pontificum conciliorumq; definitiones in damnatum errorem neutiquam incidissent. Nec enim verisimile est, eiusmodi viros latuisse, quid de hac re Summi Põtifices & concilia præscripserint. Constat autem, plurimos eosdemq; doctissimos in contrariam sententiam ijsse: qui tamẽ semper in ecclesia catholici sunt habiti. Nam glossa in prooemium Hieronymi super omnes diuinæ scripturæ libros, Ioãnes item Driedonis primo libr. de Ecclesiasticis dogmatibus, negant Baruch esse canonicum. At Nicolaus Lyranus super Esdram.cap.1. & super Tobiam, Abulensis super Matthæum.ca.1.D.Antoninus.3. par.tit.18.Caietanus cum alijs locis, tum maximè in fine commentariorum super libros historicos veteris testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus à fidei definitione exorbitasse, non ipsos modò, verum in reliquos etiã fideles essemus contumeliosi: vt in quibus zelus Christi ita obdormierit, vt nullus contra præscriptos auctores proclamauerit. Quod certè, vt nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse canonicos confiteamur.

Porrò quartum argumentum peculiare est, vt Machabæorum libri è numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa reiecit secũdum librũ vbi supra commemorauimus. D. autem Gregorius libr. moraliũ. 19. reijcit ambos. reijcit Eusebius in libro de Temporibus. & Ricardus lib.2. exceptionum.cap.9.& Ocham.3.parte dialogorum tractatu primo libr.3.cap.16. Ac D. Augustinus contra secundam Gaudentij epistolam.cap.23. docet, ab ecclesia quidem esse receptos, sed non certa fide. *C.17.*

Nec deest hoc loco copia rationũ, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quòd priori libro dicitur Antiochus illustris regnasse anno centesimo trigesimoseptimo regni Græcorũ. Quẽ tñ anno centesimo quinquagesimotertio regnum tenuisse compertum est, tum ex annalibus Græcorum, tum ex Eusebio in sua Chronographia. Item eodem libro & capite abominationem desolationis, quę prędicta est à Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri eius. Qua in re falsus est, vt Caietanus in capit. Matthæi. 24. ostendit. *Ca.1.*

Secũda ratio est, Quòd in.2.lib.auctor culpam à lectoribus deprecatur: quod alienum est à diuina auctoritate. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, is spiritus sancti oracula non esse clamat, vt etiam Caluinus.c.9. institutionis argumentatur. *C. ultimo.*

Tertia ratio est, Quòd eodem libro statim à principio in epistola, quæ priori loco ponitur, fit mentio de altera, quæ e uestigiò subditur: dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimonono: cùm tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo *Ca.1.*

 octauo

octauo, quemadmodum in eiusdem epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, Quòd in ea, quæ secundo loco ponitur, cuius videlicet in superiori commemoratio fit, Iudas refertur esse viuus. Qui tamen non solùm anno centesimo octogesimo octauo, verùetiam anno centesimo sexagesimonono iam erat vita functus: vt primo Machabæorum libro cernere est. *Cap.9.*

Quinta ratio, Quòd eodem libro secundo dicitur Antiochus membratim diuisus: At postea mors eius longè diuersa describitur. *Cap.1.* *Cap. 9.*

Sexta ratio, Quòd eodem libro secundo quædam apocrypha referuntur de arca domini, probanturque ea ex descriptionibus Hieremiæ: quæ tamen ne per somnium quidem Hieremias adumbrauit. Quin etiam contraria scripsisse videtur. c.3 suæ prophetiæ, inquiens, Non dicent vltra arcam Domini. &c.

Postrema ratio, Quòd vtroque libro referuntur Machabæi duces fuisse super Iudam, & Hierusalem. Quos tamen de Tribu Iuda non fuisse, sed de Tribu Leui notius est, quàm vt à me sit in præsentia con firmãdum. Philo siquidem libro.2.de temporibus, ob eam causam inquit inimicitias & simultates ortas id temporis fuisse, quod Machabæi ducatum à domo Dauid surripuerint. id autem manifestè pugnat cum illa Iacob prophetia, Nõ auferetur sceptrum de Iuda nec dux de fœmore eius donec veniat, qui mittendus est. Quæ singulæ rationes si non mouent, at simul omnes mouere possunt, non solùm indoctos, sed etiam doctos, vt libros Machabæorum non esse arbitrentur in canone. Atque hæ rationes vniuersæ quarti argumenti appendices sunt, vt secunda conclusio labefactetur.

An Philonis liber hic sit incertum est. Esse certè. li. Eccles. hist. 2.c.18. cùm indicem librorũ Philonis diligẽtißimè scripserit, huius libelli non meminit, ita à plerisque reijcitur. *Gen.49.*

Nam quintum præcipuum argumentum cum cõclusionibus quidem non pugnat: rationem tamen eam quæ à nobis affertur, non satis firmam esse contendit. Nam concilium Carthaginense & Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Prouerbia, Ecclesiasten, Cantica, Sapientiã, Ecclesiasticũ. At hos duos posteriores nõ esse Salomonis inter doctißimos quosque ferè conuenit: vt Augustinus etiam tradit de ciuitate Dei.17. libro. cap.20. Errauit igitur Innocentius, errauit quoque concilium. Quocirca nolebant quicquam de fide pronunciare, sed ex opinione loquebantur. Ita nullum aut ex Pontificibus, aut concilijs, certum argumentum sumitur ad id quod volumus confirmandum.

Sextum etiam argumentum inuehitur in eas rationes, quæ duabus istis conclusionibus confirmandis constitutæ sunt. Nam canonicus liber Latinè dicitur regularis. Id verò bifariam esse potest. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad instruendos mores. Ergo licèt illi libri à Pontificibus & concilijs definiantur esse canonici, non cogimur protinus credere, canonicos esse ad fidei dogmata confirmanda: sed sat est, si canonicos posteriori significatione fateamur. Sancti quoque auctores eadem religione testimonia, ex quarto libro Esdræ referunt, qua ex his septem qui à nobis approbantur: vt patet apud Ambrosium, libr. de bono mortis. capit.10. & super Lucam, capite primo. At, quartum Esdræ librum certùm est non esse canonicum. Non igitur ex eo quòd sancti ex huiuscemodi libris testimonia tanquàm sacra referant, satis ostenditur eos esse diuinos.

Septimum argumentum cõtra tertiam conclusionem est, Quòd D. Hieronymus ambigit, an epistola illa ad Hebræos sit canonica: imò asserit Latinos eam non recipere, vt patet ex libr. de viris illust. in Caio: & ex commẽtarijs super Esaiam: Eusebius item, lib.6.cap.16. Gaius, inquit, vir disertißimus Pauli apostoli tredecim esse epistolas asserit, eam quæ ad Hebræos scripta est non commemorans, quæ & nunc apud *Ca.6.&*

Latinos

Latinos putatur non esse Pauli apostoli. Non igitur certum est eā esse canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus de auctoritate huius epistolæ in lib. de viris illustribus in Paulo: & in epistola ad Paulinū: & in commentarijs Hieremiæ. Cap. 31.

Ac ne omnia ad D. Hieronymi auctoritatem reuocētur, ratio hoc idem ipsa suadet. Prima Lutheri est in prologis dicentis. Ad Hebræos epistola, nec Pauli est, nec vllius apostoli. Nam durum habet nodum, quòd in. 6. & in. 10. capite simpliciter denegat pœnitentiam peccatoribus post baptismum: & duodecimo capite ait Esau non inuenisse pœnitentiæ locum, quanq̄ cum lachrymis inquisiuerit eam. Quod est contra omnia euangelia & epistolas Pauli. hæc Lutherus.

Alteram quoq; rationem adijciunt viri quidam haud mediocriter in ecclesia catholica celebres: Quòd si Pauli hæc epistola fuisset, proculdubio, ad Hebræos ab Hebræo sermone fuisset Hebraico conscripta: At non esse multis argumentis suadēt. Tum quoniā auctor huius epistolæ, Melchisedech inquit interpretatur rex iustitiæ. Quòd si Hebraica lingua diceret, absurdum esset non aliter ac si dixisset, Melchisedech, interpretatur, Melchisedech. Tū quoniam idem auctor Hebraica testimonia citat, non iuxta veritatem Hebraicam, sed iuxta translationem septuaginta. Non erat igitur Hebræus Hebræa lingua scribens ad Hebræos. Tum quoniam epistola Hebraica nusquam gentium reperitur. Non est autem probabile ex omnibus epistolis apostolicis hanc vnam perijsse. Nam reliquæ in idiomate, quo ab apostolo sunt scriptæ, apud nos seruantur. C. 8. 9. et. 10

Tertia insuper ratione suadent auctorem huius epistolæ non fuisse Paulum. Quoniam ad probandum Hebræis Christum esse filium Dei, illo testimonio vtitur, ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem. Quod tamen in germano literæ sensu de Salomone intelligitur. Vt patet in. 2. lib. Regum. & in. 1. lib. Paralipomenon. De decet autē tantum apostolum in tanta re, idque in principio epistolæ Hebræis pertinacibus loquentem argumento imbecillo vti. Cap. 1. Cap. 7. Cap. 28.

Quartam adhuc rationē addunt: Quoniam auctor huius epistolæ asserit, se in doctrina euangelica ab his, qui dominum audiere, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat, se non didicisse euangelium ab homine, sed sine homine per reuelationem Iesu Christi. Cap. 2. Cap. 1.

Quintam rursum apponunt, quòd huius epistolæ auctor loquens propriè de testamēto, quà ratione à pacto distinguitur: probat vetus quoq; testamentum morte ac sanguine confirmatum: probatq; Exodi testimonio, vbi tamen Moyses non de testamēto propriè, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, vt q minus aptè referat sacrarum testimonia literarum. Cap. 9. Cap. 24.

Postrema ratio est, quoniam eiusdem epistolæ auctor astruit in arca fuisse vrnam mannæ, virgam Aaron, & tabulas: cùm tamen tertio lib. Regum expressè dicatur in arca non nisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec epistola canonica, vtpote quæ cum libro canonico euidentissimè pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, & hunc secutus Caietanus tertiam conclusionem moliuntur euertere. Cap. 9. Cap. 8.

Quartam verò conclusionem infirmare conantur argumentis eiusmodi.

Salutatio epistolæ quæ Iacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Iesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat: sed profano more salutē dicit. Non ergo sapit apostolicum vsum et auctoritatem. Quare non videtur Iacobus auctor eius epistolæ: atq; adeò ne alius quidem apostolus. Cuius rei alia cōiectura est apud Euseb. lib. 2. hist. Eccle. c. 23. de hac epistola disserentem his verbis. Sciendum tamen est, quòd à nonnullis non recipiatur, nec facilè quis antiquorū meminerit eius. Nam quod Lutherus pingui Minerua 2. Argum.

argumentatur; hanc epistolam nullius apostoli esse, quia contra Paulum tribuit operibus iustificationem, & à viris doctis prorsus contemnendum est, & à nobis dissimulandum, ne de fide & operibus, παρέργως disseramus.

Nonum argumentum, aduersus eandem conclusionem intenditur. Quòd stylus epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longè alius sit ab stylo primæ: ac proinde non sint ab eodem auctore cōscriptæ. Certum est autem auctorem primæ fuisse Petrum Apostolum. Non igitur secunda à Petro Apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illa secūda epistola in epistola ad Cyprianū Hieronymus dubitat. Atq; Eus. lib.3. cap.3. de secunda Petri multis inquit, incertum est. &c. cap.25.

Cap.25. Decimum argumentum in eandē conclusionem est, Quòd Eusebi.3. libr. Eccles. histo. eorū sententiæ subscribit, qui asserūt duas posteriores Ioannis epistolas non esse Euangelistæ, sed cuiusdam Ioannis cognomēto presbyteri. Vnde & salutatio harum epistolarum huiusmodi est: Senior Caio, Senior electæ. Est autem idem senior qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hāc Eusebij opinionem liquet descendisse in libro de viris illustribus, cùm & Ioannis Euangelistæ & Papiæ vitam operaque texeret.

Vndecimum eandem item conclusionem labefactare contendit. Quòd epistola Iudæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam meritò reiecerunt. Nam plerosq; reiecisse Hieronymus auctor est. Euseb. item. 3. Eccles.
Cap.25. histo. libro.

Postremum argumentum cōtra quintam conclusionem multis coniecturis nititur, quas omnes congessit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur, quātum complector animo, nouem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Ioannis Apostoli & Euangelistæ videatur. Vnam ꝙ
Cap.39. Eusebius. lib.3. hist. Eccles. asserit Apocalypsim non esse Ioannis Euangelistæ. Alteram quòd Dionysius Alexādrinus, grauis Euse. lib.7. cap.23.
imprimis auctor, et qui cādidissimè de hoc libro iudicauit, suspicatur opus ab alio quopiam Ioanne conscriptum. Tertiam ꝙ Dorotheus Tyri episcopus ac martyr prodidit Ioannem euangelium suum scripsisse in insula Patmo: de Apocalypsi autem nullam omnino facit mentionem. Quartam ꝙ Caius, vir sanè orthodoxus apertè negat, Apocalypsim esse Ioannis Euangelistæ, apud Eusebium. libr.7. cap.21. Quintam ꝙ Vide etiam eundē lib.3. cap.25.
Anastasius in suo catalogo, vbi sine cōtrouersia de huiuscemodi rebus accuratissimè disputauit, non audet affirmare, hoc opus esse Ioannis Euangelistę. Sextam quòd Ioannes Euangelista nomen suum per modestiam in euangelio tacet, auctor verò Apocalypseos suum contrà nomen frequenter inculcat. Septimam ꝙ Græci hunc librum non receperunt, vt auctor est Hieronymus ad Dardanum. imò multi eruditissimi viri totum librum ceu fictum insectati sunt, quasi nihil haberet Apostolicæ grauitatis, nec in sententijs quicquam esset, quod Apostolica maiestate dignum videretur. Octauam ꝙ stylus euangelij & huius libri magnoperè discrepant. Nonam ꝙ in Græcis codicibus non erat titulus Ioannis Euangelistæ, sed Ioānis Theologi, qui aliàs presbyter cognominatus est. His coniecturis Erasmus vtitur vt hunc librum Ioanni Euangelistę adimat. At Lutherus nec apostolicam, nec propheticam existimat, quòd beatos dicat eos, qui seruant, quæ in ea scripta sunt, cùm tamē nemo sciat an foelix sit, an non sit: & præterea cùm humana intelligentia scripturam illam penitus non assequatur, tantundem (inquit) est, ac si eā non haberemus. Quippe diuini libri, quoniam ad populi vtilitatem accommodantur, ab humana intelligētia non sunt prorsus remoti. En argumenta, quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certè aut superari non potest. Quod parte huius quęstionis vltima palàm fiet.

Vbi

Vbi eorum argumẽtorum quantũ quodque valeat, quantumq́; idoneum sit vnumquodq; videbimus.]

¶ Cap. Vndecimum. Vbi confutantur argumẽta capite nũc proximo posita.

NOn ego catholica dogmata crassis istorum circũfunderem tenebris, nisi lumen possem accẽdere, quo quasi sole exoriente fugarẽtur. Alioqui in hęreticorum argumẽtationibus recitãdis digitos ad fontes solùm intendere, ne videlicet lutulentæ illorum aquæ in nostra scripta deriuentur: Consilium est amicorũ quidem, sed (nisi me fallit amor) timẽtium vbi nõ est timor. Existimarent namq́; imperiti argumenta esse maiora quàm vt à nobis refelli possent, si aut summatim & breuiter perstringeremus, aut certè omnino dissimularemus. Mucronem itaq; aduersariorum ipsi, qui acuimus, retundemus.

Nam ad primum argumẽtum tametsi respondere possumus, non omnes libros canonicos esse simul ab vniuersa ecclesia receptos, quo fieri potuisse, vt quem priora concilia minimè recepissent, eũ posteriora confirmarent: Respondemus tamẽ (idq; veriùs) Baruch prophetiam tanq̃ partem quãdam Hieremiæ fuisse à veteribus cõputatã. Quod (ne nostrum videatur esse commẽtum) testimonijs antiquitatis roborandum est. Augustinus in primis tradit hoc
Cap. 33. 18. de ciuitate Dei libro hæc in verba, Pro-
Baruch. 3. phetãs aũt de Christo Hieremias, hic Deus meus (inquit) & non æstimabitur alter ad eum: Post hac in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est. Atq; e uestigio Augustinus hoc testimoniũ (ait) quidã non Hieremiæ, sed Baruch scribę eius attribuũt: sed Hieremiæ celebratiùs habetur. Et auctor libri. q. ve. & no. testa. q. 102. siue Augustinus siue quicũq; tandẽ alius is fuerit. Cassio. etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoq; idẽ testimoniũ nomine Hieremiæ citat in homilia quadã de Trinitate. Sexta etiam Synodus sess. 8. refert ex eiusdẽ Chryso. altera homilia, cuius initium est, Profundam sectionẽ nomine Hieremiæ illud idẽ testimoniũ. Clemẽs itẽ Alex. lib. 1. Pædago. cap. 10. illud, Audi Israel mandata vitæ. &c. quod Baruch. 3. nos habemus, Hieremiæ assignauit: & lib. 2. cap. 3. referens illud, vbi sunt. &c. diuinam scripturã vocat. & Basilius. 4. libr. cõtra Eunomium super illud, vt cognoscant te solum verum Deum. Ambrosius item lib. 1. de pœnitentia. cap. 8. & lib. 3. Examerõ cap. 14. & lib. 1. de fide. cap. 2. ex eodem libro sub nomine Hieremiæ testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epistola sua prima ad omnes Christi fideles. Fœlicem in epistola ad Petrum episcopum Antiochenum in. 5. Syno. condemnatum. Pelagium denique in epistola ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur, eum olim antiqui Hieremiæ tribuebant. Essetque difficile credere, nisi testes huius rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumẽtum, difficulter quidem, sed abundè tamen elusimus.

Ad confirmationem autem faciliùs responderi potest. Fateor enim tempore. D. Hieronymi, quod nũc tenemus, id nõ fuisse adeò certum. Sed queadmodum ante tempora Hieronymi licèt quidam asseruerint epistolam Iacobi ab alio sub nomine eius editam, tamen paulatim (vt idem ait) procedente tempore obtinuit auctoritatẽ, & epistola Iudæ, quam à plerisq; Hieronymus astruit fuisse reiectam, auctoritatem vsu meruit: ita & liber iste Baruch quanquàm olim à quibusdam non fuerit receptus, modò tamen dignus est habitus, qui ab ecclesia & concilijs vniuersalibus reciperetur.

Secundum quoq; argumentum facilè diluitur. Nec. n. verum est, in libris canonicis decernẽdis ecclesiæ regulã esse Hieronymũ: quod Caietanus perperã ne dicã perniciosè

In principio epi. ad Hebræ. & in responsione ad. 16. arti. Parisijs dānatos artic. 4. *In prologo Galeato.* *Hist. eccle.*

niciosè existimauit. Hieronymus quippe (vt Ioannes Cocleus verè dixit) in enumeratione canonicorum librorum veteris testamenti, Iosephū secutus est: qui in. 1. libr. aduersus Apionem ex maiorum suorū traditione, vt inquit. 22. libros enumerat. Auctor est Euse. lib. 3. cap. 9. & 10. At Augustinus non Iudæos, sed Christianos in ea re sequitur, & rectè hic quidem: Nam ecclesia gentium columna est & firmamētum veritatis. Probatur verò à Gelasio sententia Hieronymi non in canone sanctarum scripturarum constituendo, sed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei & fidei religione reprehendit. Atq; ad secundum argumentum hæc satis dicta sint.

Nam ad primam eius confirmationē respondeo (id quod doctiores ferè credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Ruffini. Certè D. Cyprianus in epistola ad Rogatianum, Ecclesiasticum, & in libro de habitu virginum, Sapientiam, vt diuinos libros citat. Quòd verò Ruffinus asserit, ex patrum traditione eos libros à canone reijciendos (pace lectoris dictum sit) patrum traditiões ignorauit. Tertium namq; Carthaginense concilium, quod hos inter canonicos numerauit, dicit se à patribus accepisse. & Augustinus lib. 1. de prædest. Sanctorum, proximos apostolorum affirmat librum Sapientiæ tanquā diuinum citauisse. Atq; Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat inquiens, In primis scripturarum institutionibus quendam de diuina sapientia dixisse comperies, Amator factus sum formæ illius. Quid omnes commemorem? Hieronymus in primum caput Hieremiæ vt librum prophetæ citat: Ambrosius autem 1. libr. de fide, Gregorius. 18. moralium. & concil. Sardicense in epistola ad omnes episcopos vt diuinum librum Sapientiæ referunt. Concilium demum Toletanum vndecimum in confessione fidei sanctam esse pturam asseuerat.

Cap. 14. *4. cap. De diuinis nomi.* *Cap. 4.* *Cap. 1.*

Quid Ecclesiasticum? Vt diuinum citat Clemens Alex. 7. lib. Strom. Ambros. serm. 31. & lib. 4. de fide. Euaristus papa in epistola prima ad episcopos Aphricanos: Sixtus secundus in epistola ad Gratū episcopum. Vtrumq; autem librum diuinam scripturam esse tāquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi. 76. Anomęorum. Non igitur patrum traditione eos libros Ruffinus, sed suo potiùs sensu refutauit. At eo tempore quo res nondum erat definita. Qua etiam ratiōe & reliquos excusamus. Nam quòd D. Thomas in eā sententiā aduocatur, id ferendum nullo modo est: vt ex. 1. parte. q. 1. art. 3. colligere licet. & ex commentarijs in quartum caput de diuinis nominibus. Sed in illa quæstione. 89. nihil de suo dixit: quin ad verbum retulit Augustinum. Qui tamen quàm haberet cōstantem firmamq; sententiam, lib. 2. de doctrina Christiana. cap. 8. & libr. 17. de Ciuitate Dei. c. 8. & ad Horosium contra Priscilianistas. capit. 11. imò eo ipso libro de cura pro mortuis gerenda. cap. 17. manifestè declarauit.

Cap. 4.

Secunda autem confirmatio, quę ab auctoritate concilij Laodiceni sumitur, imbecilla est. Non enim concilium negat esse canonicos: licèt inter canonicos noluerit annumerare: quòd nondum ea res satis erat explorata. Videlicet (quod sæpè iam diximus) non omnes simul libri canonici ab ecclesia sunt communi consensu recepti.

Ad tertiā verò confirmationem (Quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum, qui dicuntur apostolorum, disputare volumus; nam hęc quæstio ab ea, quæ nunc in manibus est, separatur) dupliciter respondemus. Priùs, ne quis eiusmodi argumēto nos velit vrgere, intelligat eodem cap. 84. tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quòd si apostolorum hos octogintaquinque canones recipere cogimur, respondeant hîc ipsi nobis qui Machabeorum libros reijciunt. sin autem (ne confiteantur hos esse canonicos) testimonium

monium huius capituli contemnunt: iam profectò non est cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (vt diximus) in aliud tempus reseruantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsionem subijcimus: Clementem qui eos canones dispersos in vnum volumen congregasse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos apostoli verbo tenus ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliunde, vel concilia, vel patres apostolorum proximi, hos esse sacros, quàm ab apostolis didicerunt. Ait tamen Irenæ. lib.3.c.3. refertur que ab Euseb. libr. 5. cap. 6. Clementem, quoniam cum Apostolis vitã semper egerit, atque ab apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, & eorum formam semper in oculis habuisse. Ita si hæc responsio non placet, detur alia, non omnes illos canones à Clemente editos, sed nonnullos à Græcis adiectos esse.

Ad postremam denique confirmationem, huiusmodi habeto responsum. Vt cũ ijs liberaliter agamus, donemusque eis Synagogã in fide errare non posse (quod tamen nõ perinde vt de ecclesia catholica certum est) negamus hos libros à Synagoga esse reiectos. Aliud est enim non recipere, aliud verò reijcere. Iudæi ergo intra suum canonem hos quidem libros publica auctoritare minimè receperunt: tametsi nonnulli etiam ex eis diuinos & sacros esse crediderunt. Qua de re vide Cocl Cap. 12. Cochlæum in libello de canonicæ scripturæ & catholicæ ecclesiæ auctoritate. De secundo igitur argumento hactenus.

Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, Ante id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec conciliorum lectionem tan assiduam, nec hæretiorum impudentiam tam procacem in libris canonicis, vel infirmandis, vel etiam reijciendis. Quocirca, non fuerunt perinde soliciti fideles de huiusmodi quæstione: cuius definitionem sine iactura pietatis poterant ignorare. Quòd si argumentum idem contorquere in aduersarios volumus, nihil est quod faciliùs efficere possimus. Nam (vt ex concilio primo Toletano didicimus) si qs dixerit, vel crediderit alias scripturas, præter eas quas ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. Cùm ergo plerique (quod retrò nos ostendimus) hos libros tanquam diuinos venerentur, certè si ecclesia non reciperet, in anathema concilij Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audaciæ & temeritatis condemnemus, illos potiùs ignorantia laborasse concedamus. Imò cùm perniciosius ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui re vera non sunt, quàm librum reijcere, qui aliàs verè sacer est (vt Diuus Thomas prima part. quæstione sexagesima octaua. articulo primo. & de potentia quæstione quarta. articulo primo. latiùs explicat) cùm conciliũ Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac ferè sancti hos libros tanquam sacros ecclesiæ tradiderint, profectò, si ij non essent, perniciosissimè falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

Ad quartum verò argumentum primò dicitur, quòd Gelasius forsitan vnius libri nomine ambos complectitur: quod etiam in Esdra non ipse modò fecit, sed & Isidorus & Hieronymus qui Esdrã interpretatus, vnicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, qua Esdræ primus & secundus liber in vno est, vt Origeñ. in primum psalm. docet, & Eusebius libro sexto. capitulo decimooctauo. Hanc autem mentem fuisse Gelasij, vel illud abundè magnum argumentum est, quòd idem ipse probat lectionem scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum aũt Machabæorum pro dominicis Octobris: in quibus ambos ecclesia legit. Deinde respondetur, Gelasium de secũdo libro ambiguã fortè sententiã tenuisse: eoq; 6. Etymolog. c. 1.

se: eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At Augustinus. 18. de ciuitate Dei. & Isidor. 6. Etymologiarum, vtrumque Machabæorum ab ecclesia recipi asseuerant. Quod & in proœmio horum librorum asseritur. Nec id modò in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Eusebio, atq; reliquis licuit aliquando dubitare.

Cap. 36. *Cap. 1.*

Iam ad primam rationem, quæ in huius quarti argumenti confirmationem affertur, Ioannes Annius in commentarijs super secundum librum Philonis de temporibus tradit, libros Machabæorũ, qui absq; temporibus scripti erant, Iosephum adiectione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit verò id argumento, quo nos vsi sumus: quo eodem Ioannes quoq; Lucidus permotus est. 4. suæ chronographiæ libro. Vnde autem Annius noster acceperit aut sine temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Iosephum adiecisse tempora (ingenuè fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mẽdum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus sed librarijs imputatur: ita menda, quę Iosephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Iosepho tribuemus. Nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Iosephũ germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse viris ecclesiasticis omnibus dissimulantibus atque adeò conniuentibus, mihi quidem non fit verisimile. Nisi volumus mille quingẽtos annos & eò amplius ecclesia in vtramq; aurem dormitante inimicum hominem zizania superseminasse. Quamobrẽ, multò meliùs Eusebius Cæsariensis licèt hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed à Seleuco Nicanore, qui regnauit in Syria anno à morte Alexandri exacto vndecimo. Cui numero si addas quinque annos, quibus Alexander tanquam monarcha imperauit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim. Quibus minor erat supputatio monarchiæ Græcorum iuxta rationem Hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabãt. Igitur quod iuxta annalia Græca Antiochus regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimotertio, & iuxta primum Machabæorum anno centesimo trigesimoseptimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippè, si centesimo trigesimoseptimo sexdecim adijcias, numerus cẽtesimus quinquagesimustertius conficietur. Ioannes verò Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quòd scribit Alexandrum post adeptam monarchiam annos septem regnasse, Seleucum verò anno octauo post mortem Alexandri iam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, vtrũ ex his verum sit: cùm supputatio præcipua, de qua hìc agimus, minimè varietur.

Annius hos libros Philoni tribuit at docti negant.

Quinq; annos integros: nã regnauit præterea & aliquot menses.

Lib. 4. ca.

In huius verò confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Caietanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba penè effudit. Sic enim ille loquitur. Nec aduertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Caietano sæpè ac multùm errasse. Hoc certè loco ter errauit. Sed istius errores coarguere nec meũ est, nec huius temporis. Quid ergo? Nonne hìc peccauit Caietanus? Peccauit sanè. Primùm in eo ꝙ temerè & inconsideratè, ne superbè dicam & arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentia Danielis esse deceptum: quem cõstat Spiritus sancti afflatu eum librum scripsisse. Deinde falsò existimat Caietanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis vsurpat, idcircò Danielem interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis scripturarum passim vti: quas si quis arguat ab ipso malè intelligi, quòd verba nõ in eum afferat sensum qui scripturarum erat germanus & proprius, is stultus esse videatur. Certè poetæ recentiores veterum versus etiam integros vsurparunt elegantissimè: nec tamen

priorum

priorum illi versus à posterioribus in eandem sentẽtiam capiũtur. Fallitur præterea Caietanus in eo quod putat, Danielis prophetiam nõ potuisse ad idolum Antiochi referri: quia dominus ad futura tempora referẽdam declarauit. Eadem quippè scriptura & ad Luciferum pertinet & ad Nabuchodonosor, & ad Antichristũ. Vanissimũ ergo fuit auctorẽ libri Machabæorũ reprehẽdere ꝙ in idolo, abominatione & desolatione Antiochi ad verba Danielis alluserit, vel ea certè in simili causa vsurparit. Nam & si in illũ sensum Danielem adduxisset, id fecisset egregiè, quod & Paulus & apostoli cæteri sæpè fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Priùs em̃ nihil impedit vt Spiritus sanctus scriptori assistat, qui in quibusdam tamẽ humano more ex modestia loquitur. Sic enim Paulus ait, & si imperitus sermone, non tamen scientia. Et rursum, vt minus sapiens dico plus ego. Et iterum, dona te mihi hanc iniuriam.

2. ad. Cor. 11.

2. ad Cor. 12

Posterius aliud est loqui de ipsius historiæ veritate, aliud de interpretatione in aliã linguam. Interpres ergo veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat: sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hac duplici responsione conuellitur.

Sed & tertia bis quoq; cõfutari potest: & qa nõ est opus cõfiteri, epistolam, cuius in priori fit mẽtio, eam esse, quæ e uestigiò subditur: & ꝙ si esse qs contẽdat, habet in prõptu quid dicat: pũcta librariorũ incuria esse malè distincta. Illa enim verba, Anno centesimo octogesimooctauo, non sunt initium epistolæ sequẽtis, sed finis antecedẽtis. Vt subsequẽs epistola hoc principium habeat, Populus qui est Hierosolymis. Cuius rei illud est argumentum, quòd diẽ annumuè, quo scribitur epistola, nõ ab initio statim, sed à fine ponere solemus: salutationem verò statim à principio. Tametsi vtrumq; Constantinus & in epistola ad Donũ papam, & in epistola ad Georgiũ Cõstan. Patriarchã, coniunxerit.

Quæ igitur secũdo loco ponitur, hęc scripta est anno cẽtesimo sexagesimonono, vt in priori epistola dicitur. Quæ verò ordine quidẽ scripturæ antecedit, sed reipsa tamen posteriùs missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimooctauo.

Ita ad quartã rationem facilè dici poterat (quod antè monuimus) illã epistolam non esse cuius prior meminit. Quare nec necesse est fateri, eam esse scriptã anno centesimo sexagesimonono. Quin cõpilator illius secũdi libri, siue is fuerit Iosephus, vt Annio placet, siue quisq; alius, quascũq; epistolas inuenire potuit à Iudæis scriptas, nullo seruato ordine, in initio libri forsitan collocauit.

Quòd si secũdam illã esse admittimus, quam cõmemorat prima, dicere oportet, numerũ non secũdùm Hebraicam computationẽ haberi, sed secũdùm Græcam. Potuit enim (nec id incommodè) fieri, vt qui eas literas dederint, ij Græcam monarchiæ supputationẽ fuerint secuti: quam tamen is qui librum illum dicitur in cõpendiũ redegisse, noluit immutare: sed exscribere numerũ, vt scriptũ reperit. In alijs verò secutus est semper supputationem Hebraicã. Iudas itaq; mortuus est iuxta Hebræorum rationem anno cẽtesimo quinquagesimosecũdo expleto: hoc est, anno cẽtesimo quinquagesimotertio. Quibus si apponas sedecim annos Græcæ supputationis, cõstat numerus centesimus sexagesimus nonus: qui idẽ est cum priori. Nã, quo anno Iudas mortuus est, scripsit epistolã. Ita non est necesse cũ Ruperto libro de victoria verbi, aliũ à Machabæo Iudã diuinare, qui eam epistolam dederit.

Libr. 10. de Vict. uerb. cap. 15.

Ad quintam non desunt qui existimẽt non Antiochũ mẽbratim diuisum, sed ducem ab eo missum: sic enim videtur 1. cap. significari. Illum verò fuga elapsum morbo pestilẽti interijsse, vt cap. 9. dicitur. Sũt etiam qui contẽdunt in cap. illo. 1. particulam, &, adiectam esse librariorum vitio: lectionem autem veram hanc esse, Percusserunt

runt ducem,& eos qui cum ipso erant diuiserunt mēbratim,&c. Scio autē verbum percutere interdū significare id, quod occidere. Vt eo loco Percussit Philistęū,&c. Et ibi Percussit Saul mille,&c. Sed non cogimur hîc vocabuli propria significatiōe deserta ad dictionē confugere figuratam, præsertim cùm Danielis.11.cap. de Antiocho scriptum sit, Et veniēt super eum Romani & percutietur. Quo loco Hieronymus. Percussus ait, dicitur esse, non quod interierit &c. Et.2.Reg.2. Serui Dauid percusserūt de Beniamin. 360. qui & mortui sunt. Sed ne illud quidē huic expositioni repugnat, qđ Lyranus obijcit, Antiochū (vt hîc dicitur) cecidisse. Nō enim semper eo verbo mors significatur: sed q̄ victus est cecidisse verè asseritur. Ceciderunt (inquit) per prona fugiētes. Sed ne illud quidē obstat qđ ibi legitur, Cū ingressus esset intra ambitū fani, clauserūt tēplum: Cùm autem intrasset Antiochus,&c. Vbi videtur designari Antiocho concluso nullum fuisse locū fugiēdi reliquū. Non enim intelligendū est tēplū clausum post ingressū ducis: sed cùm milites essent intra fani ambitum, vt si exēpli causa dicamus, in atrijs, sacerdotes clauserūt ianuas tēpli. At cōtrà, cùm milites Antiochi aditū tēpli occultū aperuissent, vt cognita res est, lapidibus sunt à Iudæis obruti. Potuit ergo dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intrauerat, exire atq; fugere. Ob quam fugā. c.9. dicitur, inhonestè ac turpiter de Perside redijsse. Sed ne rimulas quęrere ad elabendū videamur, illa respōsio & planior & verior est, cui historicorū grauiū cōsentit auctoritas nō eundem esse Antiochū de quo primo capite & de quo capite nono perhibetur. Sed ibi Antiochi magni mortem scribi, hîc verò Antiochi Epiphanis. Cuius etiā finis.1.libr.cap.6. texitur. Nam illum Strabo libro.16. ait templum Beli expoliare conatum finitimos Barbaros interemisse.

Iosue.7.

Ad sextam, licèt Rupertus omnia ea figuratè velit intelligi de arca noui testamenti, id est, humanitate Iesu Christi: ad literam tamen miraculum illud vel iam factum est, cùm expulsis gentibus à Iudæa Hebræi ex diuersis locis, vbi erant dispersi, conuenerunt: vel fortè etiam in conuersione Iudæorum ante diem iudicij futura fiet.

Nec nostris cōiecturis diuina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postrema demum ratione soluenda variè torquentur auctores. Alij nanque fingunt, Machabæos per matrem à tribu Iuda originem ducere: eaque ratione defendunt, sceptrum de Iuda non esse translatum. Alij sequētes traditiones Talmud astruunt, Machabæis quoq; existentibus ducibus, fuisse iudices quosdam ex tribu Iuda, penes quos sūma decernēdi atq; imperandi potestas resideret. Qui Hebraicè סַנְהֶדְרִין, Latinè senatus vt apud Romanos appellabatur. Vnde illud est, Populus qui est Hierosolymis, senatusq; & Iudas, &c. Hos itaq; cùm Herodes qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum Iudaicæ gentis obtinuit, in odium Dauidici regni de medio sustulit, tum verè sceptrum de tribu Iuda dicitur abstulisse. Alij hunc nodum soluunt: affirmantes illam Iacob prophetiā promisionem fuisse ad legem comminationum intelligendam: quæ scilicet mutatis moribus commutetur. Et quemadmodum sentētia aduersus Niniuitas post pœnitentiam translata est, ita quoque hæc diuina promisio, filijs Iuda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tùm comminationibus, tùm promissionibus ex Ezechiele desumunt: apud quem Dei & comminatio & pollicitatio pro conuersis, aut auersis hominum moribus transferuntur. Nos verò, quibus consilium est alienas expositiones nō inimicè, aut insectari, aut repellere, faciliùs hunc locum expediemus, si ex primo

Zanedrin.

Ezech.33. uide.2.Regū.7.& 3.Reg.9.de promissione throni Dauidi factu.

primo Machabæorum libro intelligimus populum Iudæorũ ducatum Machabæis tradidisse, non tãquam propriũ & hæreditarium, sed ad legẽ depositi conseruãdum: vt videlicet Israeliticam plebẽ interea tuerentur, donec surgeret propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Iuda venturum expectabãt. Qua ex re sceptrum de tribu Iuda non auferebatur: eo præsertim, quòd ipsa quoque tribus in hoc populi condictum sententiamq́; à principio saltem creditur consensisse. Quartum ergo argumentum cum suis cõfirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quòd argumentum Caietanus in Matthæi.24. ponit auctorem libri Machabæorum errasse in interpretatione prophetiæ Danielis, quã ad Antiochum ille refert, cùm Lucas ad exercitum Romanorum perspicuè retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippè litera & ad Nabuchodonosorũ & ad Antichristum spectare potest. Sic eadem & ad Antiochum, & ad Idolum Romanorum & ad Antichristum pertinet. Quæ omninò res, quoniam nihil obscura est, nostra explicatione non eget.

At quintum argumentum refellimus. Non modò concilium Carthaginẽse, & Innocentius, sed pleriq; alij Sapiẽtiam & Ecclesiasticũ Salomoni assignauerunt. Nam, librũ quidem Sapiẽtiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de præscriptionibus hæreticorũ: Origenes super epistolã ad Romanos libr. octauo: Cyprianus sermone quarto de immortalitate: Basilius libr. 5. contra Eunomiũ: Ambrosius sermone octauo in psalmum, Beati immaculati: & lib. 3. Examerõn. c. 15. & 4. lib. de fide. c. 6. & Eusebius. 11. lib. præparationis Euangelicæ. c. 5. Quin Eusebi⁹ ipse lib. 4. Ecclesiasticæ histo. c. 22. asserit, Egesippum, Irenæum, & oẽs antiquos librũ Sapientiæ Salomoni tribuisse. Tribuerũt certè Euaristus in epistola ad episcopos Aphricanos, Felix primus ad oẽs episcopos Galliæ, Felix secũdus ad Athanasiũ & cæteros episcopos Aegypti, Epiphanius hæresi. 76. Anomæorũ. Damascenus quarto suæ Theologię libro: vbi Iodoc⁹ Clichtoueus multis argumentis contẽdit, librum illum non fuisse Philonis, sed Salomonis. In quibus illud maximũ est, q̃ verba quę auctor capite nono eiusdem libri de se dicit, non alij quàm Salomoni congruere possunt.

Hilar. in psalm. 128. Casiodo. in psal. 88. & 89. & 91. Et. 5. lib. histo. ecclesiæ c. 8.

Cap. 18.

Ecclesiasticum quoq; auctores nobilissimi Salomonis nomine retulerũt: Clemẽs Alexã. lib. 7. stro. Gregorius Nazanzenus oratione octaua, Basilius quarto libr. cõtra Eunomium, Chrysostomus, siue quis alius fuerit, homilia. 3. imperfecti operis in Matthęũ, Ambros. super. 7. caput prioris ad Corin. Hieronymus in cap. 10. Ecclesiastes, Cyprianus ad Rogatianũ, & tertio lib. ad Quirinum, & primo sermone de eleemosyna, Casiodo. in psal. 55. & 66. & 93. Gregorius 10. lib. Moraliũ. & 1. q. 1. c. non est putãda, Sixtus primus in prima epistola ad oẽs fratres, Marcellinus ad Salomonẽ episcopum, Fabianus in epistola ad oẽs Orientales episcopos, Sixtus secũdus ad Gratũ, Damasus ad episcopos Italię, Ioãnes papa ad Valeriũ episcopum. Quòd si post tot tanq; graues auctores libros illos Salomõis esse asseueremus, nihil erit ꝑfectò cur timere debeam⁹.

Cap. 19.

Cap. 14.

Deinde librũ esse huius aut illius scriptoris nõ admodũ interest catholicę fidei, dũmodò Spiritus sanct⁹ auctor esse credatur. Quod Gregorius in prooemio super Iob capite primo eruditè & tradit & explicat. Nec enim refert, qua penna rex epistolam scripserit, si verè scripsit. Vnde, nihil obstaret, vt in ea re, quę ad fidem non pertinet, Innocentius & conciliũ Carthaginense cõmunem antiquorũ opinionẽ sequerentur. Nec proinde tamen in libris canonicis enumerandis errare potuere, quippe quòd ad fidem attinere certum sit.

Vide ea quæ in confutatione. 7 argumenti ex Hieronymo referuntur.

Deniq; vt has duas responsiones prętermitteremus, habemus aliam multò potiorem: quam ex Eusebio. lib. 11. prępárationis euãgelicę Ioãnes Driedonis expressit. Cùm enim Salomon, iuxta scripturam, locutus fuerit tria millia parabolarũ, & carminum

Cap. 5.

3. Reg. 4.

 quinq;

quinq; millia, quę non sunt in vnum aliquod volumẽ à Salomone coacta: fuerunt alij atq; alij qui sentẽtias Salomonis sparsas collegerunt: vt patet prouerbiorũ. ca. 25. Ita Augustinus Eugubin⁹ secutus rabbi Moysen & Talmudistas, credidit Esaiam libros Salomonis scripsisse. Quod equidem incertũ habeo: illud verò exploratum, sentẽtias librorũ, qui sapiẽtiales vulgo nuncupãtur, à Salomone quidẽ fuisse primùm exceptas, sed non ab eodem auctore collectas. Vnde & Iesus Sirach in Ecclesiastico, non ait se protulisse, sed renouasse sapiẽtiam de corde suo. Huius ergo rei Innocẽtius & conciliũ Carthaginense non ignari, optima ratione hos oẽs libros Salomoni dederunt. Ac de quinto argumento hęc dixerimus.

In Cõmentar. super Genes.

Cap. 50.

Sextũ verò argumẽtum Caietani est in fine commentariorum super libros historicos veteris testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum & doctũ, virum pium ac nostrę familię columen, vano distinctionis nouę commento argumẽtum firmissimum eludere voluisse: atq; vt leuiorem plagã repelleret, grauiorẽ accepisse. Cũ enim nomẽ libri canonici apud scriptores oẽs, vno excepto Caietano, pro sacro atque diuino sumatur, non modò comprehendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi, pontifices & concilia omnia aliter vocabulum vsurpasse, q̃ erat in vsu vniuersorum. Deinde, concilium Carthaginense, ne quis aliter inuerteret, quid nomine scripturarum canonicarum intelligeret, declarauit: inquiens, Præter scripturas canonicas, nihil in ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem canonicæ scripturę. &c. Et Innocentius, hi libri (ait) recipiuntur in canonem sanctarũ scripturarum. Et in concilio Florentino eodem spiritu inspirãte illi oẽs libri quos suscipit, & veneratur ecclesia, & de quibus pręsens disputatio instituitur, scripti à sacris auctoribus asseruntur. Pręterea, cùm sub eodẽ contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est vt partim in vna significatiõe, partim in alia, libros canonicos habeamus. Ac si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritate conciliorũ atq; pontificum nullus liber sacer constare poterit. Nam, pari causatione, si id quidem lubitũ esset, hæretici dicerent, vnumquemlibet de cæteris non esse canonicum ad firmãdam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omninò est, retineamus potiùs eã rationẽ oportet, quam Caietanus voluit euertere: vir (vt sæpè iã dixi) cum primis eruditus & pius: sed qui in libris sacris constituendis Erasmi nouitates ingeniũq; secutus, dum alienis vestigijs voluit insistere, propriã gloriã maculauit. Ac de sexto argu. hactenus.

Ad confirmationem autem faciliùs respõderi potest, Non Ambrosiũ modò, sed & Cyprianũ ad Põpeianum, & August. 18. de Ciuitate Dei, referre ex. 3. & 4. lib. Esdræ testimonia: sed non tanquam ex spiritu diuino edita, quib⁹ scilicet nefas sit refragari.

Cap. 36.

In septimo principali argumẽto molestè fero non alienos modò, verũetiam nostrates (bona venia legetur) in tã nouã, ne dicã leuem sentẽtiam incidisse, vt epistolam ad Hebræos apostoli Pauli esse negauerint. Sed id multò molestius, vt si Pauli non sit, protinus non sit canonica. Nam, auctore incerto poterit epistola certò esse canonica. Siue enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam epistolam scripserint, canonica erit. Nam, & per Lucam & Barnabã Spiritus sanctus loquebatur. Sed ad rem. Cùm hæreticum sit hanc epistolam à sacris scripturis excludere, certè temerarium est (ne quid amplius dicam) de huius epistolæ auctore dubitare. Quem Paulum fuisse certissimis testimonijs cõfirmatur. Origenes in primis libro primo cõmentariorum super Matthæũ, & refertur ab Eusebio lib. 6. ecclesiasticę historiæ, Ego dico (ait) φ ipsa manifestissimè est Pauli apostoli, & semper oẽs antiqui maiores nostri eã vt Pauli Apostoli susceperũt: & opinio vsq; ad nos peruenit, φ sermo eius est

Arius negauit hanc epistolã esse Pauli, ut auctor est Epipha. heres. 69.

Cap. 18.

Græco

Græco sermone compositus, vel per Clementem Romanæ vrbis episcopum, vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium. 6. Ecclesiasticæ historiæ libro: Manifestè (inquit) est Pauli, scripta quidē Hebræo sermone tãquam Hebræis: sed à Luca in Græcum interpretata.

Cap. 11.

Eusebius quoq; in eandem sententiam iuit. 3. lib. historiæ ecclesiasticæ. Vbi cùm dixisset Clemētem Romanū Episcopum in epistola ad Corinthios nomine Pauli testimonijs huius epistolæ vsum, continuò subijcit. Vnde constat ꝙ apostolus hanc epistolā tanquam Hebræis mittēdam patrio eā sermone conscripserit: & (vt quidā tradunt) Lucā Euangelistā, alij aũt Clemētem interpretatū esse: quod & magis verū est. Quia & stylus ipse epistolæ Clemētis cū hac cōcordat, & sensus nimirū vtriusq; scripturæ plurimā similitudinē ferunt. Hactenus Eusebius. Et cap. 3. eiusdē libri. Pauli manifestè. 14. sunt epistolæ. Dies me deficiet, si velim enumerare auctores Græcos, qui hanc epistolā Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in epistola ad episcopos Aphricanos, & lib. 11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum duodecimo libro Thesau? Quid Chrysostomum infinitis propè locis? Quid Ignatiū, quid Irenæum, quid Damascenum? Quid Anacletum in epistola de ordinatione episcoporum? Quid Iginium in epistola ad omnes Christi fideles? Quid conciliū Loadicenum? Quid tandem concilium Ephesinum? Cùm omnes Græci scriptores (vt auctor est Hieronymus ad Dardanum) hanc epistolam apostoli Pauli esse vna voce fateantur. Theophilactus certè miratur eorum impudentiam, qui hanc epistolā Pauli esse inficiantur. Affirmatq; eos nō secùs peccare, quàm si à Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempè fatētur etiam. Fatetur Ambrosius super psalmū, Beati immaculati: & libro de his qui mysterijs initiãtur ca. 8. Augustinus insup 2. lib. de doctr. Christiana. c. 8. & sæpe aliàs. Item Gregorius quinto libro moraliū. c. 3. Gelasius cū concilio septuaginta episcoporum: Innocentius papa: concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingētos ab hinc annos ecclesia legit hanc nomine Pauli apostoli: & audemus nos in dubium vertere, quod omnes catholici tot retro sæculis sine ambiguitate tenuerunt? Omitto quod Petrus, nisi me valdè opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nā primam Petri Hebræis scriptā esse salutatio ipsa adeò apertè docet, vt ne Caietanus ipse quidem negare potuerit. At secunda Petri eisdē quoq; scripta est. Ait enim, Ecce iam vobis hanc secūdam scribo epistolam. In huius verò fine sic Petrus inquit, Sicut & charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis. &c. Vobis scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Vnde facta distinctione subiūgit, Sicut & in omnibus epistolis: vt non obscurè intelligeres, quòd Paulus Hebræis de longanimitate & salute Christi, idem & in alijs epistolis scripsisse. Nō est ergo cur de auctore huius epistolæ quisquàm dubitet.

Cap. 37.

Cap. 9.

Conciliū Ephesinū expressè docet apostoli testimonio ꝓbari, ꝙ Christus est factus pōtifex & apostolus cōfeßionis nostræ. Cōciliū Ephesinū dixi, quia illa epistola licèt Cyrilli sit, præsidebat tñ synodo, & est à synodo approbata.

Caßiodo. in psal. 109.

Adrian. in epistola ad Constan. et Irenem.

At, Hieronymus dubitat. Certè, vt dubitasset, non proinde nostram hanc certā indubitatamq; fidē, ambiguā efficere potuisset. Sed, negamus Hieronymum ancipitē hoc loco (quod illi falsissimè impingitur) habere sentētiam. Nam, vt innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epistola nomine Pauli testimonia vt illud etiam dissimulemus, quod de viris illustribus in Paulo, cū quorundam contrarium sensum expressisset, eorum argumēta refellit: ille profectò locus Hieronymianæ sentētię clarissimus testis est, qui habetur in epistola ad Dardanū de terra ꝓmissionis, in hæc verba: Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide qui vocatur Abrahā. &c. Nec me fugit quòd

perfidia Iudæorum hæc testimonia nō suscepit. Illud nostris dicendum est, hāc epistolā, quæ inscribitur ad Hebræos, non solùm ab ecclesijs Orientis, sed ab omnibus retro Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli apostoli suscipi: & nihil interesse cuius sit, cū Ecclesiastici viri sit, & quotidiè ecclesiarū lectione celebretur. Quòd si eā Latinorū consuetudo nō recipit inter scripturas canonicas, nec Græcorum ecclesiæ Apocalypsim Ioannis eadē libertate suscipiunt: & tamen nos vtraq; suscipimus, nequaquam huius temporis consuetudinē, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes; qui vtriusq; testimonijs vtuntur, non vt interdum de apocryphis facere solent, sed quasi canonicis & ecclesiasticis. Hactenus Hieronymus. & in epistolā ad
Cap. 2. Titū, lege (inquit) ad Hebræos epistolam Pauli apostoli, siue cuiuscunque alterius eam esse putas, quia iam inter ecclesiasticas est recepta.

Ad primam igitur rationem, quoniam in relectione de pœnitentia accuratè sanè ac diligenter illa apostoli loca explicata sunt, nō est necesse modò respondere.

Ad secundam respōdere necesse est, & quidem eo ordine, quo aduersum constitutam veritatem obiectionis singulæ particulæ fuere propositæ. Nam, quod prima particula obijciebatur, facilè diluitur: cùm contingere potuerit, vt interpres reliquerit quidem in textu verba Hebraica, sed in margine (quod fieri solet) addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo vsu fortasse venit in verbis il-
Cap. 27. lis Eli Eli. &c. Quòd autem quæ expositor fortasse quispiam in margine apposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquam inserantur, Nicolaus Liranus rectè 2. Regum. 8. animaduertit. Illa enim verba, de quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo & mare Aeneum, & columnas & altare, in hunc modum & adiecta & inserta esse constat.

Potuit & alia ex causa proficisci: vt Apostolus, vel Euāgelista Hebraicè scribēs, quorundam vocabulorum interpretationem adiecerit, ꝙ apud Iudæos erant verba quædam vel Chaldaica, vel Syriaca, quæ potuerūt commodè in linguam Hebraicam verti: vt Golgotha, & epheta. *Ioan. c. 19.* Ecce duas causas, quibus interim argumētum illud Caietani posset eludi. Quo ne librum quidē Geneseos Hebraico sermone scriptum sibi Caietanus suaderet. Nam ibi legitur, Rachel vocasse filij sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei: nomen verò ei à patre inditum Beniamin, id est, filium dextræ. & in Exodo, est enim phase, id est, transitus domini. Respondeant nobis isti, qui simili argutia negotium nobis exhibere volunt: & si non valuerint, tertiā causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina cōposita ex multis simplicibus, quæ nonnunquam integra in compositione manent, interdum corrupta. ea si alijs verbis eadem etiam lingua, explicare voluero, nihil absurdū orietur, vt si verbi causa dicā Deicola, interpretatur, Dei cultor: paterfamilias, hoc est, domus gubernator & parens. Quod idem in nominibus Benoni, & Melchisedech, euenire potuit.

uidetur a struere uocē Hebrai esse. Sed quia uoces Chaldeæ rāt Hebreis quasi propriæ, ideò Euāgelista dixit, Hebraicè autem Golgotha, quemadmodū si ego dicam, Hispanè autem Iauali. Quam uocem Punicā esse certū est, pro apro ab Hispanis usurpatam.

Cap. 35.
Exod. 12.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa & prestātissima & verissima est, Interpretem id iure suo facere potuisse: cùm videlicet necessum fuit Hebraica verba manere. Si enim interpres transtulisset, Deus meus, Deus meus vt quid dereliquisti me: non fuisset à Latinis perceptum, quorsum astantes dixerint, Heliam vocat iste. Quare verba Hebraica retinere coactus, eorum interpretationē apposuit, quod facere æquè poterat verbis Hebraicis nō retentis. Certè Geneseos. 35. & Exodi. 12. in Hebræo nominum interpretatio non habetur: sed interpres adiecit de suo.

Quòd si obijcias, illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verū est: vt quæ ab officina interpretis prodierit, Primùm, cōceditur conclusio: nec ego video cur

cur perhorrescere debeam⁹. Deinde, negatur illa collectio. Si ab interprete proficiscitur, extra sacras literas est. Nam, particula quæ ad seruandam, vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarũ literarum interpretatione additur, non censetur à sacris literis aliena. Vnde Hieronymus in commentarijs epistolæ ad Galatas, hanc consuetudinem, inquit in pluribus locis scriptura conseruat, vt Hebraicum verbum cũ interpretatione sua ponat: Bartimeus filius Timei, Aser, diuitiæ, Tabita, Dorcas, & Mesech, vernaculus. Ecce scripturam Hieronymus vocat etiam eã particulam, quam interpreté addidisse compertũ est. Atque id in epistola ad Hebręos vel maximè locũ habet: cuius interpres fuit, vel Lucas, vel Clemens: quod apostolo & viuéte & vidéte factũ esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propésius. Verũ esse asseuerarẽ, nisi academiæ téperamentũ in causa coniecturali placeret. Nihil ergo prima illa causa mouere nos debet, vt credamus hãc epistolã Hebraicè scriptã nõ fuisse. Sed ne secũda quidẽ causa mouet. eadẽ enim in apostolũ torqueretur, q̃ in Actorũ libro Iudæis loquẽs citat scripturã veterẽ iuxta trãslationẽ septuaginta. Itaq; interpres aut Lucas, aut Clemẽs, licèt Hebręos Hebraicè Paul⁹ fuerit allocutus, versionẽ tamẽ septuaginta interpretũ magis reddere voluit, ne Græci literæ nouitate turbarẽtur. Quã etiã ob rẽ apostolus Romanis scribẽs, abutitur testimonio Abacuch iuxta trãslationẽ septuaginta: ne Romanis aurib⁹ insuetã orõnẽ afferret: vt Hierony m⁹ auctor est in cõmẽtarijs sup Abacuch.

Cap. 4. in illud, abba pater.

Acto. 13.

Cap. 1.

Cap. 2.

Iam verò, tertia illa causa, quæ in postrema huius rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audiui equidẽ ab Hebræo, cui Hebręi Carpẽtoratẽses primas ex suis hominibus deferebãt, epistolã hãc Hebraicã hodie etiã, Matthæiq; Euangeliũ extare. Sed vt Iudæus ille nos irridere voluerit, aut etiã ex alicuius Hebræi versione illi habeãt nũc Hebraicã epistolã Pauli euãgeliũ q; Matthæi, perierint verò legitimũ Matthæi ad Hebræos euangelium, & epistola Pauli ad Hebræos, Iudæorũ cura id verisimillimum est accidisse.

Ante paucos ãnos Sebastianus Munsterus dedit Euãgeliũ Matth.

Hebraicũ, & eius in Latinã linguam uersionem.

Ad tertiã rationẽ, qua etiã id agitur vt Paulus actor huius epistolæ nõ credatur, priùs respõdetur, testimoniũ illud in sensu literali ad Christũ referri. Nec obstat, sensum etiã literalẽ ad Salomonẽ etiã pertinere: cùm eadẽ litera plura simul literalia sensa cõtineat: vt D. Th. & ante hũc D. Augustinus tradidere. Quẽadmodũ igitur nomine Dauid Christus interdũ ad literã significatur, vt Ezechiel. 34. suscitabo super ea pastorẽ vnũ, seruũ meũ Dauid: & Hiere. 30. seruiẽt dño Deo suo & Dauid regi suo &c. Sic & per nomẽ Salomonis Christũ dñm eo loco scriptura signauit. Id ne nos præteriret, adiecit, stabiliã thronũ ei⁹ vsq; in sempiternũ. Quod apud Lucã Angelũ ad Christũ retulisse, notius est, q̃ vt explicãdum sit. filius (inquit) altissimi vocabitur, & sup domũ Dauid sedebit. Augustinus porrò auctor est. psal. 71. licèt in Salomonẽ inscribatur, Iudæos tñ de Christo esse prophetiã inuictissimè defendere, q̃a nõnulla ibi ita dicta sunt, vt in Salomonẽ cõuenire non possint. Quę eadẽ pfectò causa, vt de psalm. 44. idẽ sentiam⁹, cogit.

1. par. q. 1. arti. 10, 3. de doctri. Christ. c. 27 et. 12. cõfes. c. 26. 31. & 32.

Cap. 1.

De unita. eccle. c. 8.

Posterius, vt in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil à suo more faceret alienum: qui cùm sępè aliàs, tum maximè in priori ad Corinth. epistola, ex sensu allegorico argumẽtatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certũ & efficax argumẽtũ trahi, quod Augustinus, Dionysius, Hieronymusq; negarũt. Aliud verò argumentũ inde probabile duci, id quod nemo sanè doctus negare potest. Quòd enim Rhetores argumẽta verosimilia certis & exploratis adiungunt, id Apostolus quoq; facit. Potuit aũt hoc loco multò & cõmodiùs & vehementiùs facere, vbi Hebræi intelligebãt ea, quæ Dauidi in Salomone De⁹ promiserat, in Christo esse cõplenda. Intelligebãt autem, eisdem sacris

Cap. 9.

Augusti. ad Vincẽ. Donatistã epistola. 48. Dionysi. in epistola ad Titum. Hieronymus in 13. Matthæi caput.

literis ſæpiùs admoniti. vt Micheæ. 4. Danielis. 7. patet.

Ad quartam rationem non oporteret reſpõdere, ſi oratio Pauli colo & comate aptiùs diſtingueretur. Itaq; lectio in hunc modum habere debet. Quę cùm initium accepiſſet enarrari per dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt. vt illa verba, ab eis qui audierunt, non ad participium ſequens, ſed ad infinitiuũ antecedens referãtur. Sed cui hæc diſplicent, is tale habeat reſpõſum. Quod Paulus ait, in nos confirmata eſt, non ad ſe peculiariter refert, ſed ad Iudæos generaliter, vt Gloſſa interlinearis admonuit. Præterquã ꝙ Paulus nõ ait ſe accepiſſe doctrinã ab eis qui audierunt, ſed ſalutis confirmationẽ: accepit enim & ſacramenta ab illis & doctrinæ confirmationẽ, tũ quia Ananias dixit illi, quid oporteret eũ facere. Tũ quia aſcendit ad anteceſſores apoſtolos, ne fortè in vanum curreret. &c.

Ad quintam verò reſpondere oportet in hunc modum, nomen teſtaméti apud Latinos interdũ ſignificare pactũ, & promiſsionẽ: vt Hiero. in Hiere. 31. ca. & in Mala. 2. cap. ſcripſit, & Innocentius in capite. cùm Marthæ. de celebratione miſſa. eruditè poſtea docuit. In quam ſignificationẽ illud tradidit accipiendum, quod in canone dicitur, Hic eſt calix noui & æterni teſtaméti, id eſt, nouę ac æternæ promiſsionis. & illud etiam ad Hebręos, Noui teſta- Cap. 9. menti mediator eſt, vt repromiſsionẽ accipiãt qui vocati ſunt, hæreditatis æternæ. Illud etiam exploratũ eſt, apud Græcos nomẽ, διαθήκη, interdum propriè teſtamẽtum, nonnunquam pactũ, fœdus, & pollicitationem ſignificare. vt ex actorũ apoſtolicorum capite tertio Budæus in commentarijs probat. In qua etiã poſteriori ſignificatione & Geneſeos nono, & pſalmo. 54. & 88. & 105. nomẽ διαθήκη legitur.

Berith. Vocabulũ quoq; Hebraicum בְּרִית quod Exodi. 24. & Hieremiæ. 31. habetur, licèt frequenter pactum fœduſq; ſignificet, quandoq; tamen ad teſtamenti ſignificationem flectitur. Nam, & Hieronymus Zachariæ nono, & pſalmorum interpres Pſalmo. 44. nomen Berith, in teſtamẽtum vertit. Imò licèt Aquila nomen illud ſemper pactum interpretetur, at. 70. tamẽ ferè teſtamentum, vt Hiero. in. 2. cap. Mala. teſtatur. In nomine igitur Hebraico Paulus ludere potuit Rhetorũ more, & vocẽ à ꝓprio ad improprium ſignificatũ flectere: quod idẽ ſi aut Græcè, aut Latinè loqueretur, facere potuiſſet. Idq; eò magis, quòd inſtrumentum à ſanis obſignatum, teſtamẽtum dicitur: quanuis codicillo poſteà, vel mutetur aliqua, & aliqua inducantur, vel etiam totum omnino quod teſtamento ſemel cautũ erat, antiquetur. Quocirca, & vetus illud legatum, teſtamentũ quidem erat ſignatũ à viuo: ſed apertum moriente Chriſto, vt velum ſciſſum oſtendit: ac per euangelicam legem velut per codicillum abolitum. Id quod Lactãtius de vera ſapientia videtur mihi intellexiſſe. Ni- Cap. 20. hil igitur obſtat, quo minùs Exodũ loquẽtem de veteri fœdere, loquẽs etiã propriè de teſtamento Paulus adducat. Quinimò conſentaneum argumentum eſt, vt perfectum teſtamentum, ſcilicet nouũ, ſanguine confirmatum ſit & morte teſtatoris. Quãdoquidem imperfectum illud vetus non ſine ſanguine firmatum eſt: vt figura figurato congrueret. Atq; hæc quidem reſponſio arguméto Caietani ſatisfacit: etiã ſi nomen Hebraicum non teſtamentum propriè, ſed fœdus ſolũ ſignificet. Quod & Hiero. in. 31. cap. Hiere. & Hebræi docti contendunt.

Ad poſtremam verò rationem is ipſe, qui poſuit, reſpondet: Illa tria quidẽ in arca fuiſſe omnia, vt Paulus dicit: ſed vrnã & virgam foris pendentes à latere: tabulas verò intus: vt. 3. lib. Regum habetur. Rur- Cap. 8. ſum etiam fortè poſt illa Salomonis tẽpora, ſacerdotes cupiẽtes virgam & mãna in ſecretiori tutioriq; eſſe cuſtodia, intra arcã cum tabulis poſuerunt. Cuius rei Paulus non

non erat inscius:nos sumus,qui Hebræorũ traditiones ignoramus. Theophi.in epistolam ad Hebræos.c.9.asserit Paulũ optimè institutũ in reb⁹ iudaicis à Gamaliele ex traditione hoc habuisse, hodieq; Pharisæorũ sectã assẽtiri rẽ ita se habere. Admonuerat ferè idẽ prior Chrysost.homi.18. De septimo itaq; argumẽto & huic adiũctis rationibus satis est dictũ. Nã ꝙ ex illis verbis, Celeriùs aũt videbo vos, Caietan⁹ argumẽtatur, alienũ à rõe videri, vt postquã appellauerit Cæsarẽ, spõdeat se Paulus daturũ Iudæis: adeò leue est, vt referre pigeat, nedum refellere.

In octauo verò principali argumento, quo quarta conclusio coarguitur, Caietanus quidem non negat epistolam Iacobi esse canonicam: sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit eam non sapere apostolicam auctoritatem. At, cùm Hieronymus de viris illustri. Vrbanus papa in epistola de communi vita, Alexãder Quintus à Petro, in epistola ad oẽs episcopos, Anacletus in epistola de oppressione episcoporũ, Marcellus papa ad episcopos Antiochenæ ꝓuinciẹ, Gelasius cũ cõcilio septuaginta, Innocẽtius primus, cõcilium Mileuitanũ capite septimo, cõciliũ Laodicenum, Carthaginẽse, Florentinũ, Tridentinũ, hãc epistolã Iacobi apostoli, Iacobi, inquam, apostoli esse affirmauerint, idq; ecclesiæ vniuersalis vsu confirmãte, temerarium est, ne dicam erroneum, huius epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare: idq; argumẽto leuiori, quàm cui respondere debeamus.

Origen. 2. ho. in Leui.

Ad nonum argumentum sic respondeo. Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam epistolam Petri apostoli esse, negare. Aduersatur enim imprimis omnibus sanctis: Deinde Innocentio & Gelasio. Præterea, concilijs Laodiceno, Carthaginensi, Florentino, Tridẽtino: Deniq; vsui catholicẹ Ecclesiẹ, quæ legit eã in festo transfigurationis nomine Petri apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus apostolus eius auctor non fuisset. Nam, licèt argumentum ex salutatione ipsius epistolæ forsitan eluderetur, ꝙ à falsario quopiam esset adiecta: at, quod capite primo illius epistolæ legitur, eludi nulla ratione potest. Hanc vocẽ (ait) nos audiuimus de cælo allatam, cùm essemus in monte sancto cum ipso. Quòd si Petrus non scripsit epistolam, Ioanni aũt Iacobóue tribuere stultitiæ manifestariæ est, falsum epistola cõtinet. Quod est hæreticum. Argumẽtum verò illud, quod Erasmũ mouit, imò plerosq; olim ante Hieronymum (vt refert idem de viris illustribus in Petro) infirmũ est: cùm eundem auctorem sæpè cõtingat, non aliã modò, verùm eandẽ quoq; sententiam stylo scribere differẽti. Quod (vt reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet. Cuius epistolas si cum alijs eiusdem operibus conferas, iudiciumq; feras ex diuerso dicendi charactere, ab alio auctore scriptas esse iudicaueris. Hieronymus tamen ad Hedibiam.q.11.aliter respondet, inquiens, Duæ epistolæ quæ feruntur Petri, stylo inter se & charactere discrepãt, structuraq; verborum: ex quo intelligimus Petrum pro necessitate rerũ diuersis fuisse vsum interpretibus. En Hieronymus ex dissimili stylo nõ diuersos auctores colligit, sed interpretes differentes. Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretem scribere, q̃ dono linguarum abuti: quod non ad elegantiã & luxum, sed ad vsus necessarios acceperãt. Nec me fugit, ꝙ Erasmus hunc locũ Hieronymi detorquet: sed more suo facit, vt pro sua libidine interturbet omnia.

Clemẽs Alex. 7. libro Stro. Glauciam tradit fuisse Petri interpretẽ.

Super epistolã ad Cyprianum et super epistolã ad Hedibiam.

Propter decimum argumentum Erasmus & Caietanus duas illas posteriores epistolas negãt esse Ioannis Euangelistæ. Quã ego sentẽtiam non temerariam modò, sed etiam erroneã esse crediderim. Quoniam si Ioannis cognomẽto senioris asseruntur, non sunt profectò canonicæ. Nec.n. quisquàm Ioannem presbyterum auctorem sacrũ existimauit. Sũt aũt sine dubio, vt antè à nobis demonstratum est, epistolæ canonicæ: non ergo sunt Ioannis presbyteri, sed

sed Euangelistę. Quod Origenes in. 1. psal. apud Eusebium. 6. lib. Ecclesiasticæ hist. ca. 18. Clemens lib. 2. stro. Damascenus. 4. libr. Isidorus sexto etymolog. August. 2. de doctrina Christi, Hieronymus ad Euagrium, Innocentius primus, Gelasius, concilium Laodicenum, Carthaginēse, Florentinum, Tridentinumq; testantur. Sed & tempore paschali vniuersalis ecclesia duas has epistolas nomine Ioannis apostoli populo legit. Ecclesiæ autem, cōcilijs, & sanctis antiquis tutiùs nos committemus, quàm nouitijs istis auctoribus. Quorum argumentum cùm imbecillum sit, alia confutatione non eget.

Cap. 18.
Cap. 1.
Cap. 8.
93. dist. c. legimus.

Vndecimum verò argumentum indignum esset, quod in aliorum numero censeretur, nisi ob illud Caietanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis q̃ alias, quæ sunt certò scripturæ sacræ. Nam, huius epistolæ auctoritatem expresè negare non audet, nequid inuidiæ subeat, aut criminis. Cùm autem Hieronymus asserat, auctoritatem iam vetustate & vsu meruisse, & inter canonicas computari: miror equidem cur Caietanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit: quem pro certa regula sacrorum librorum habendum existimauit. Caietani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparatiui teneatur. Minoris (inquit) auctoritatis est ijs, quæ sunt certò scriptura sacra. Non est igitur certò scriptura sacra: q̃d est erroneū. At quidam ante Hieronymū hanc epistolam non probarunt. Fateor, sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controuersia, quæ modò in dubium verte re hæreticum est. At, citat librum apocryphum. forsitan apocryphus apud Hebræos nō erat. Quòd si esset, vt & Hieronymo & plerisq; alijs placet, nihil mirū si ab apostolo Iuda referatur: cùm testimonia referat Paulus ex Arato, Menandro, Epimenide, æthnicis prophanisq; poëtis. Vide Hieronymum in epist. ad Eph. capit. 5. & ad Titum. 1. At coarguit hoc responsum Caieta. Non abs re, inquit, hæc epistola à multis refutata est. Quoniam etsi citare apocrypha multò magis licet q̃ poëtas: auctoritati tamen sacræ scripturæ derogat, vt apocrypha prophetia, vt simpliciter & absolutè ꝓphetia inducatur. Hæc ille. Verùm aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait: quia scilicet quædam in eo libro continerētur, quæ essent ambigua. Aliud, particulam illam, quam Iudas excitauit apocrypham esse, quod nec Hieronymus, nec alius ex catholicis dixit. Nam licèt ex alio loco non haberemus eā esse prophetiam: at auctoritas Iudæ satis est, vt illā verisimè à Spiritu sancto extitisse sentiamus. Sicut credimus illa verba, Beatius est magis dare quàm accipere Iesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui huiusmodi argumenta conor refellere.

Actorū. 17
1. ad Cor. 15
ad Titum. 1

Ad postremum argumētum, Vbi Erasmi Lutheriq; cōiecturę ponūtur vt Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea quę diximus non fuerit opus respondere: tantùm satis fuerit admonere discipulos. Manifesta. n. percurrimus, vt in obscurioribus immoremur. Atque Franciscus Titelmanus in hac causa accuratisimè elaborauit, ediditq; peculiarem controuersiam, vnde lector petere ea poterit, quæ huic respōsioni nostræ deesse videbūtur. Nam ratio postulat, vt secundæ huius controuersiæ finem aliquando faciamus.

¶ Cap. Duodecimum, Vbi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt in sacrarum intelligētia scripturarū ad fontes Hebraicū & Græcū recurrendum.

IN tertia verò quæstione magna dissensio est (eaq; nisi diiudicetur, in summo errore 3. Controuersia.

errore necesse est nos atq; in maximarum rerum ignoratione versari. An in sacrarum literarum intelligentia ad Hebraicum Græcúq; fontem sit recurrendum, An potiùs editio ipsa Latina tam magnæ sit auctoritatis & ponderis, vt nec ab originali scriptura pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat aut limari.

Prior auté huius controuersiæ pars sua detur ante omnia. D. Hieronymi testimonio, qui in libro aduersus Eluidium huius assertionis primus auctor esse creditur: ea ratione vel maximè, quod multò purior credéda sit manare fontis vnda quàm riui. Idem etiã in epistola ad Marcellam, cuius initium, post priorem, cùm fateretur aliqua sese in vulgata editione euangeliorum Latinorũ emendasse, atq; ad Græcam originem reuocasse Latina, obtrectatores suos contémnens. Si displicet (inquit) fontis vnda purissimi, cœnosos riuulos bibant, & diligentiam, qua auium syluas, & concharũ gurgites norunt, in scripturis legédis abiiciãt. Idé confirmat in epistola ad Damasũ de verbo Osanna, cuius initium est, Multi: & in commentarijs super Zachariam dicés, Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis quàm de riuulis quærere. Nempè, vt Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenij est riuulos consectari, fontes rerum non videre. Et in epistola ad Vitalem docet, se ad Hebraicam veritatem tanquam in præsidium & arcé solitum esse confugere. Hûc adde Augustini testimonium ex. 2. de doctri. Chri. ca. 15. & 18. de ciuita. Dei. Quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Postrema. 2. tomi epistola.

5. Tomo.

Cap. 8.

Dist. 9. c. ut veterum.

Præterea, Damasus coëgit Hieronymũ vt nouũ testamentũ ad Græcam reduceret veritatem: quéadmodum Hieronymus idé in præfatione super quatuor euãgelia testatur. Id vero Damasus non iussisset, nisi intelligeret noui testamenti veritatem è Græco fonte petendam.

Hieronymus quoque ipse in commentarijs veterem interpretem sæpè vellicat, vt qui interpretando frequenter errarit. Non igitur veteri editioni Latinæ fidé habere necessum est: nisi Hieronymũ aut maleuolentiæ velimus arguere, si dedita opera, aut imperitiæ, si ignorans ea quę bene conuersa erant, reprehendit. Aliunde igitur quàm ab editione Latina quærenda est sacrarum literarum firma intelligétia. Quid? quòd Laurentius, Faber, Erasmus, Eugubinus, alijque nonnulli iuniores veteris interpretis nunc oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nũc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur? Nec animus est, tamen, omnia eorum argumenta referre, qui Latinam editionem, qua ecclesia vtitur, solét reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud & téporis & operis dandum est. Illas solùm reprehésiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primùm autem nume. vltim. c. Latinum aiunt interpretem sensum reddidisse non hebraicæ modò veritati, verùm etiam sacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habet, vt nullus vir fœminam ducat nisi de tribu & familia sua: nec vlla fœmina viro nubat alterius tribus & familiæ. Id autem tantum abest à scripturæ fide, vt nihil illi magis possit esse contrarium. Moyses quippè primus hoc neglexit: neq; vsque de sua ille tribu duxit vxorem. Aaron vxorem accepit Elisabeth de tribu Iuda. Exodi sexto. Soror regis Iudæ nupsit Ioiadæ pontifici. secundi Para. vicesimosecundo. & quarti regu. vndecimo. Elisabeth, cùm esset de filiabus Aaron cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat è tribu Iuda. Dauid Michol duxit filiam Saulis de tribu Beniamin. Vndecim tribus non legem, sed iuramentum prætexũt, quo minus filias suas Beniaminitis collocent, cùm interim tamen eos qui non iurarant, nulla lege prohiberi apertissimè prę se ferant. Iudi. 21. Subditiuũ ergo est

est adulterinum & falsum, quod interpretis solũ auctoritate redditum est. Deinde Micheę. 5. latina vetus editio hunc in modũ habet. Et tu Bethleẽ Ephrata paruulus es in millibus Iudæ, ex te mihi egredietur, &c. At Matthæus contrario penitus sensu verba eadem allegauit, inquiens, & tu Bethleem nequaquam minima es. Præterea psal. 7. vers. 12. nostra editio habet. Nunquid irascitur per singulos dies? vbi Hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omnino consentit. Contẽdit etiam Caluinus locum illum, Ecclesiastes. 9. Nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit, mendosè esse ab interprete redditum, falsamq; esse sentẽtiam interpretis, cùm pleriq; sciant se odio dignos esse, & nõnulli scierint se fuisse amore dignos. Ac sunt qui credant interpretem Matth. 24. falsam reddidisse lectionem, dum pro fulgore reddidit fulgur. Quod vtiq; non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est qui pertingit. Atq; illud quoq; vrgent, quod Ionæ. 4. vertit interpres, dominum hederã præparasse vt esset vmbra super caput Ionæ, &c. cùm ipso quoq; Hieronymo auctore קִיקָיוֹן nec hedera sit, nec cucurbita, sed quoddã genus fruticis latinis & Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergo dominus hederam præparauit, nec Ionas sub vmbra hederę requieuit, q́d interpres falsò trãstulit.

Ad hæc, si veteris latini interpretis editioni addicti esse debemus, compellemur adeò historiam Susannæ recipere: atq; etiã Beldraconis narrationẽ: quam q́m Hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulã vocat, non eã sacris libris additurus, nisi apud iperitos (vt ipse ait) videretur magnã partẽ voluminis detruncasse. Itẽ cogemur etiã Marci postremum caput accipere, q́d Hiero. ad Hedib. quæst. 3. non credit esse necessarium, cũ in raris feratur Euangelijs, & omnibus penè Græciæ libris hoc capitulũ non habeatur. Necessariũ quoq; erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Ioannis. 8. c. nunc habetur. Cũ eam tamen nec Eusebius cognoscat nisi in euangelio secundũ Hebræos, nec Hieronymus eam prorsus agnoscit: sed ne Chrysostomus q̃dem eam interpretatione sua dignatus est, quãuis illius aliàs fecerit mentionẽ. Atq; Euthimius licèt eandẽ enarret, paulò tamẽ superius ait in exactioribus exemplaribus non haberi, eo quòd illegitima videatur.

Daniel. 13. *Daniel. 14.* *In præfationibus super Daniel. & Abacuch.*

Rursum si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac ꝓinde morituros, iuxta id quod in priore ad Corinthios epistola dicitur: Omnes quidem resurgemus, sed nõ oẽs immutabimur. At, huic sententiæ stare non cogimur: vt D. etiã Tho. in commẽtarijs super eundem locum astruit. Quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die iudicij viui, nulla interueniente morte viuos esse iudicãdos. Quod Apostolus certè videtur asserere in priore ad Thessalon. epistola. Adde hũc, quòd interpres non erat Propheta, auctorvè sacer: sed humano spiritu, & intelligẽtia, sacras literas ex aliena lingua in propriã trãsferebat. Errare igitur falliq; interpretando potuit. Quãobrem interpretis sensum nõ tenemur amplecti: sed ipsum textũ, quẽadmodũ ab auctore sacro, vel Hebraicè, vel Gręcè traditus est. Aliud quippè fuerit (vt Hieronymus ait) vatem esse, aliud interpretem, ibi enim spiritus ventura prædicit: hîc eruditio & verborum copia quæ intelligit transfert.

Cap. 15. *Cap. 4.* *In præfatione super pentatecu.*

Præterea, si non licet ab interpretis Latini trãslatione discedere, damnámus iuniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiam si alium sensum habeant verba vel Hebraica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille verò omni ratione tenendus, quẽ Latina vetus litera præferat. Nec his argumentis satisfieri ea respõsione potest, ꝙ Hieronymus, huius editionis auctor, multò fuerit lin-

linguarũ peritior quàm alius quisquam: ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio, maiora sunt quàm cuiusquam alterius interpretis iunioris. Hæc (inquã) responsio non facit satis. Primùm, quoniã præstat oculis tuis videre, quàm alienis. Satiùs igitur erit, vt quisq; linguas ipsas calleat, & videat ipse, potiùs quàm credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cùm septuaginta interpretes, viri doctissimi, atq; Hebraicæ Græcæq; linguę peritissimi interdum lapsi interpretando fuerint: nõ est cur existimemus, vnum Hieronymum nusquam à vero dum interpretaretur, errasse. Vt illud prætereamus, quòd editio hæc vet⁹ an Hieronymi sit an alterius, summa virorum doctissimorum dissensione certatur. Nouũ certè testamentum (vt de veteri taceam) aut Hieronymus nõ vertit, aut si vertit, eius versio non extat. Quòd si extaret: manet semper integrum argumentum, quod modò posuimus: Hieronymi vtiq; sensum, vt qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

Hieronym⁹ in epistola ad Augusti. cui⁹ initiũ, tres simul. & de uiris illustribus, in fine emendationem agnoscit non interpretationem.

Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in vniuersitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi, parãdos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosa instructione in alios transfundãt. Id q̃d nisi esset ad sacras literas intelligendas magnoperè necessarium, nulla ratione synodus statuisset.

Insuper nõ videtur hoc diuinæ scripturæ negandũ, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est: vt, cùm de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, vnde translata est, recurratur.

His argumentis, & ijs quidẽ nõ leuibus, sed (vt pleriq; iudicant) sanè firmis, nouarũ rerũ studiosi sibi primũ persuaserũt, ad veritatem noui ac veteris testamẽti cognoscendã, duarum linguarum Græcæ & Hebraicæ peritiam esse necessariam. Inde rursus in eam opinionem descenderunt, vt non se existimẽt sacras literas exponere, si interpretationẽ Latinam vulgarem sequãtur. Id enim (inquiunt) est, non auctorẽ scripturæ sacræ, sed eius interpretem explicare. Deniq; & eò progressi sunt, vt asserãt non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti: sed ipsius textus Hebræi in veteri testamẽto, Gręci aũt in nouo. Quo fieri, vt Latina editio nostra per exẽplaria Hebraica & Græca sit omnino limanda ac corrigenda.

Hanc verò persuasionẽ Lector optime, si forsitan induisti, exue rogo tantisper, dũ tibi quæ sunt veriora certioraq; proponimus. Nos siquidem hanc sententiã à plerisq; receptã refellere tẽtabimus. Refellemus autẽ (vt spero) illo ferente opem, cuius tueri causam cupimus, aduersum impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimùm disputationem me applicui, non modò stultitiam meã: sed etiã mores & ingenium cõdemnãdum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calũnia coërcetur. Ego ne, de maximis & quæ ad ecclesiæ vnitatẽ cõtinendã magnoperè ptineãt, aut certare cũ alijs pugnaciter, aut frustrari cũ alios tum etiã me ipsum velim? Causa igitur veri reperiẽdi disputare cupiẽtes, cõtrouersiã hãc quatuor cõclusionib⁹ breuissimè definiemus.

¶ *Caput tertiũdecimum, in quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur. & quòd non est nunc ad Hebræos Græcos vè recurrendum.*

PRima conclusio, quæ maximè rẽ causamq; continet, nam cæteræ sunt quasi consectarię, editionẽ hanc veterẽ atq; vulgatam, quã post tempora. D. Hieronymi Latina ecclesia vsurpauit, fidelibus esse retinendã in his omnibus quę ad fidẽ & mores spectabunt.

Secunda, si qua morum & fidei quæstio

ſtio inter catholicos exoriatur, eam defini ri oportere per Latinam hanc veterẽ editionẽ: cuius videlicet ſi aliquod teſtimonium alteram quæſtionis partem confirmauerit, ea ſit catholicis amplectenda: ſin contrà reprobauerit, reiicienda.

Tertia. In fidei ac morum diſputatione non eſſe nunc temporis ad Hebraica Grę cavè exemplaria prouocandũ, nec ex iis certã controuerſiarũ fidem eſſe faciendã.

Quarta. In his quæ ad fidem & mores pertinent, non eſſe Latina exemplaria per Hebraica vel Græca corrigenda.

Primum ſiue axioma ſiue pronunciatũ ſeu propoſitionem ſcholaſtico more vocare velis, Concilium Tridentinũ ſeſſione. 4. in hæc verba definit. Sacra ſynodus conſiderans non parũ vtilitatis accedere poſſe eccleſiæ dei, ſi ex multis Latinis editionibus quæ circunferuntur ſacrorũ librorum, quænã pro authẽtica habenda ſit innoteſcat, ſtatuit & decreuit, vt hæc ipſa vetus & vulgata editio, quæ lõgo tot ſæculorũ vſu in eccleſia probata eſt, in publicis lectionibus, diſputationibus, prædicationibus, aut expoſitionibus pro authẽtica habeatur: & quòd eã nemo reijcere quouis pretextu audeat, vel præſumat. Hactenus Concilium.

Ne autẽ Concilij ſolùm auctoritate aduerſarios obruamus, cauſas cur id definierit ſubiiciemus: nec enĩ ſynodo rationes deeſſe potuerunt, quibus ita iudicauerit.

Primùm enim, vel in hac ſcriptura Latina aliquod falſum continetur, quod ad fidem moreſq; pertineat: vel econtrariò verũ eſt qđ nobis vbiq; tradit. Si verũ eſt, id confirmare nitimur: ſin falſum, iam eccleſia Romana atq; Latina, in qua vel ſola nunc temporis fides catholica perſeuerat, circa ea quę fidei ſunt grauiter aberraret. Falſam enim aliquam ſcripturam tanquã ab ſpiritu ſancto reuelatã nomine vel prophetę, vel apoſtoli, vel euãgeliſtę propone ret. Qua vna re auctoritatẽ ſibi adimeret in reliquis ꝓponẽdis. Quo nihil aut abſurdius aut incõmodius poſſet accidere.

Deinde, vt exempli cauſa ponatur aliquid quod latiùs pateat, ſi fortè modò vocetur in dubium, an hiſtoria mulieris adulteræ vera ſit, neget autem quiſpiam verã eſſe, tunc aut hic error ſatis exploditur ex codicum Latinorum vnanimi conſenſione, & id profectò eſt quod quærimus: aut non ſatis exploditur, impuneq; licet eã hiſtoriam contẽnere, quæ Latinorũ omniũ cõſenſu celebratur, quæq; nomine Ioãnis Euãgeliſtę quotannis in eccleſia legitur, & iã Romanę Latinæq; ac catholicę eccleſię fides & auctoritas infringitur, violatur, eneruatur: dũ errare in cæteris poſſe ſimili ratione exiſtimabitur. Quod, qm̃ abſurdum penitus erat, iure idem Conciliũ Tridentinũ eadẽ ſeſſione decernit, vt ſi quis libros ipſos canonicos integros cũ omnibus ſuis partibus prout in eccleſia catholica legi conſueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris nõ ſuſceperit, anathema ſit. Conficitur itaq; editionem Latinã tot annorum centenarijs vſu eccleſię comprobatam, in his quæ ad fidem & mores attinent, eſſe inconcuſſè tenendam.

Præterea, Cũ ſcholaſtici auctores ab hinc ferè quadringentos annos in dogmatis theologicis cõfirmãdis, aut etiã in hæreſibus refellendis, ſolam Latinã editionẽ tenuerint: id peto, An quicquam in ſuis diſputationibus confecerint, necne? Quòd ſi nihil certi confectum eſt, ô miſeros homines, qui tercentum annos, atq; eo amplius, & oleũ & operã perdiderunt. Quippè linguæ Græcæ atq; Hebraicæ non habuerunt peritiam: ſed ſolo interprete Latino contenti, ſcholæ quidem dogmata confirmabant: reiiciebant autem vniuerſa quæ illis aduerſarentur, Romana atque adeò Latina eccleſia tacente, vidente, probante. Sin verò confectum eſt à Theologis ſcholaſticis quippiam, credendum eſt certè; ſuis ſtabiliendis concluſionibus tutos ſeſe Latinæ editioni commi-

commisisse. Ea igitur editio est à fidelibus retinenda.

Postremò, Hæreticæ prauitatis inquisitores in refutãdis hæreticis atq; puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam sedulò tenere debeant, an potiùs necesse est illis, ad Græcam & Hæbraicam, quam minimè nouerunt, recurrere veritatem. Quòd si indignum est, à re prorsus incognita grauissimi tribunalis pendere iudicium, si absurdum à nostratibus ad alienos, id est, Hebræos & Græcos appellare, si impium, ad Iudæorum & schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationẽ, haud equidẽ intelligo quorsũ Theologus huic errori consentiat, vt non existimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem nostra hæc dilemmata versutos homines & impudẽtes cum plausu etiam elusuros. Nam & irrident scholæ vniuersos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cauillantur. Sed nos his argumentis sanè nolumus hæreticos petulantes tãquam aduersarios conuincere, sed Theologis modestis veritatem suadere.

Enimuerò, qui hanc nostrã editionem infirmare cupiunt, vidẽtur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe, inquisitores despicient, qui scripturam Latinam tanquam certam regulã teneant, cùm veritatis Græcæ atq; Hebraicæ ignorãtia teneãtur. Scholasticos auctores despicient, qui vulgari Latino interpreti fidem suam alligarint, cuius tamen (vt aiunt) intelligentiam sequi non cogimur. Despicient sanctos etiam priscos, qui Hebraicę linguæ peritia caruere. Nam, ex Græcis Dorotheum, Origenem & Eusebium Hebraicas literas legimus calluisse, ex Latinis autem, præter Clemẽtem & Hieronymum, vix alius quisquam Hebræas literas nouit. Quocirca, ferè sanctos in vetere testamento hallucinari necesse erat, imò adeò eiusdem instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea si Christianæ aures meritò perhorrescunt, consentiamus prorsus Latinam vulgatam editionem à fidelibus esse tenendam. Sanè (quod frater Franciscus Titelmanus, vir literis & eruditione præcipuus, moribus & pietate insignis, præclarissimè dixit) dum prouidam Dei dispensationem aduertimus, facilè videmus quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit scripturæ veritas, & cum illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Iudæos solos firmitas perstitit rectæ fidei, apud eos quoque solos scripturarum soliditatem cognoscimus latitasse. Postea verò quàm veritas à Iudæis repulsa, à gentibus suscepta est, digna ecclesia gentiũ est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, Græco, quod & vulgatissimũ erat inter eos qui ex gentibus crediderant, & latissimè cognitum, scripturam noui testamenti acciperet, in stabilimentum fidei salutaris. Porrò autem, cùm ad Latinos deuolui iam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte vel ob innatam leuitatem, vel ob contentionis studium ab ecclesiæ corpore disiunctis, certè dignam aliquam, diuino munere, scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verisimile potest, Latinam ecclesiam, apud quam iam inde à multis annis Christianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc scripturã Latinam habuisse: cui suis stabiliendis dogmatis tutò inniti, suæq; fidei aduersarios condigna posset auctoritate reuincere.

Lutherani de peritia linguarum superbientes, mox ueteres Theologos contempsere. Quòd si quis nouitatibus eorum contra diceret, prætendebant statim lectionem Græcã uel Hebraicã et continuò in Græcarum & Hebra. literarum ignaros plenis cõuitiorum plaustris inuehebantur Cochlæus auctor est.

Aliud quoque grauissimum incommodum in ecclesiam mihi videntur inferre qui, Latina editione postposita, aliunde censent puram firmamque veritatem hauriendam: Quòd Latini fideles, Græcas videlicet Hebraicasque literas ignorantes, cùm scripturam sacram in suo idiomate Latino legerint, semper ancipiti sententia pendebunt. Siquidem nesciunt, num quæ Latinè legunt, sic an aliter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid per-

niciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus: eisdemq; argumentis etiam secundã cõclusionẽ: quæ (vt antè diximus) huius primæ, quam modò cõfirmauimus, corollaria est.

Tertiam verò primùm ostendimus, ex eo quòd plures scripturæ particulæ nobis subtrahentur, quæ scilicet in Græcis aut Hebraicis huius temporis exemplaribus non leguntur: vt historia puerorum & Susannæ apud Danielem: & historia mulieris adulteræ apud Ioannem: Imò & illud egregium de Trinitate testimonium, tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, verbum, & Spiritus sanctus. &c. ex Græcorum mendis ante aliquot annos nobis fuerat detractum: vt & Marci extremam coronidem, atq; alia itẽ multa ex Latino exẽplari noui isti interpretes expunxerunt. Non igitur in Græca, vel Hebraica exemplaria fidei cõtrouersia resoluẽda est: alioqui, eas scripturæ partes reijciamus oportet, quas concilium Tridentinum atq; adeò ecclesia vna voce & consensu recipit.

Dani.3.& 13.

Ioan.8.

1.Ioann.5.

Hierony. ad Hedibiã q.3. asserit hoc caput in raris exẽplaribus haberi.

Deinde tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, ꝙ si est ad Græca exemplaria veritas expẽdenda, in psalm.13. octo versus nos habemus, quos Hebraicus textus minimè habet. Ita, meritò à nobis expũgerentur: cùm eos tamen auctoritate apostoli nos habeamus.

Ad Rom.3

Huic verò argumẽto nec Origenẽ, nec Hieronymũ fecisse satis ecclesia demõstrauit. Quæ vsq; ad hoc temporis octo illos versus in psalmo.13. seruãdos credidit: non seruatura, si (quod illi asserunt) errore ignorantium fuissent inserti.

In cõment. super epistolam ad Ro.

In procem. super.16.li. cõment. in Esaiam.

Item, Hebræorũ doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contẽderunt textum Hebraicum corrumpere, vt vetus testamentũ nostris exẽplaribus facerent esse contrarium, vt Euse.lib.4. eccle. histo.c.18. refert. Græci quoq; eadẽ contentione multis locis, vt scripturã ad suum sensum traherent, nouum testamentũ violarunt: vt Tertullianus.5.lib. aduersus Marcionẽ testatur, & Euse.lib.5.eccle.histo.cap.vlt. & Irenæus aduersus Hære.lib.1.c.29. & Basilius libr.2. contra Eunomium. D. quoq; Ambrosius in cõmentarijs super epistolam ad Roma. & in procemio primi libri super Lucam. & Hieronymus in procemio super epistolam ad Philemonem, & Origenes in cõmentarijs super epistolã ad Romanos. Nã in plerisque Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, Ei autẽ qui potẽs est. &c. Quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris literis solùm, sed in sanctorum codicibus fecere idem. Nam & in sexto concilio Cõstãtinopolitano Macharius eiusq; discipuli conuicti sunt, quòd in confirmationẽ sui erroris sanctorum testimonia aut truncarint, aut deprauarint. & in.7. Syno. acti.4. ostẽditur, Iconomachos ex testimonio Beati Nili deprauato nonnullis imposuisse. et actio.5. ostẽsi sunt synodo libri qui dã ab Hereticis deprauati. Quin sub nomine Vigilij Romani Põtificis duos libellos productos & epistolam nomine Menæ ad eundem Vigiliũ scriptam, titulos emẽtitos & suppositios habuisse eodem cõcilio palàm factũ est. Et Leo in epistola quadam ad Palestinos queritur epistolã, quam ad Flauianum scripserat, à Græcis deprauatam. Atq; hunc Græcorum morem fuisse Nicolaus in epistola ad Micha. Imperatorem testatur. Existimat Gregorius epistola.14. 5.lib. Chalcedonẽ. Synodũ sicut & Ephesinam esse à Græcis deprauatã. Vnde monet Narsum, vt nõ nouis codicibus passim credat. Romanos aũt codices veriores esse affirmat quàm Grecos. Dionys. quoque Corinthiẽ. Episcopus apud Euseb. libro.4. cap.23. quid autem mirum, inquit, si dominica verba sanctæ scripturæ falsare conati sunt, ꝗ vilia hæc, quę nos scripsimus, corruperũt? Hec Dionys. cum quereretur suas epistolas esse ab hereticis adulterinis detractionibus additionibusq; corruptas. Extat epistola Cyrilli ad Successum Diocęsarieñ. episcopum, vbi refert se sciscitatum à Budo Emesenæ

Caietanus in illũ psal. homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber nos oẽs tanquàm ignorantes etcõ

fidentes ... mnat.

Actione.4.

Emesenæ ciuitatis episcopo an consentiret epistolæ Athanasij ad Epictetū Corinthiorum episcopum, respondisse. Si hæc apud vos scripta nō sunt adulterata, nam plura ex his ab hostibus ecclesiæ deprehendūtur esse deprauata. Et cùm contulissent epistolam cum antiquis exemplaribus, deprauatam inuenerunt. &c. Quo loco admonendi sunt omnes boni vt à Caluini, Philippi, ac cæterorum similium fraude cauendum intelligant, quoties sanctorum veterū sententias ad causam suam accommodabunt. Id verò tum magis, cùm nec librum, nec locum annotauerint, ibi enim eorum fides in veterum sententijs proferendis suspectior est. Proferrem autem multa huiusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nūc alias res nos ageremus. Non igitur ad Hebraica & Græca exemplaria, vt quæ deprauata sint, est recurrēdum. At Hieronymus in Esa. 6. cap. non credit esse verosimile, vt Hebræi scripturā suam deprauarint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non disputo: quamuis Iustinus Triphonem euicerit, ꝙ à Iudæis multa Prophetarum loca detruncata fuissent. Illudq́; inter cætera refert, Dicite in nationibus, quia dominus regnauit à ligno. E quo versu illa verba, à ligno, detracta fuisse contendit. Post ea certè tempora à Iudæis scripturas contaminatas Hieronymus, si viueret, non negaret. Præterea, qui Hebraicis exemplaribus adhærescunt, necesse est eos sequi Rabbinorum expositiones, & non catholicorum. Nam catholici vel septuaginta interpretū vel Latinam editionem exposuere. Indignum autem est, vt nunc denuò ab Hebræis nostræ fidei oracula petantur. Christiana quippe veritas ab ecclesiæ viris quærenda est: non à Rabbinis Synagogæ.

Ad hęc, vt ex multis vnum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneseos octauo capite nostra editio Latina habet, quòd coruus à Noë dimissus egrediebatur & non reuertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo cōtra Luciferianos, & in epistola ad Oceanum. Sic Cyprianus in epistola ad Nouatianum hæreticum, quòd lapsis non est spes veniæ deneganda: Sic Ambrosius de Noë & Arca, cap. 17. Sic Augustinus tractatu sexto in Ioannem: sic Isidorus & Chrysostomus in commentarijs super Genesim: sic Euse. in chroni. sic breuiter omnes doctores catholici tā Græci quàm Latini, tum vetusti, tum iuniores ex. 70. interpretibus habuere. contrà nunc Iudæi legunt, Coruum egredi & reuerti. Quos sequuntur noui interpretes Lutherani Pelicanus & Mūsterus. Quibus ergo putas potiùs credēdum esse? Num Iudæis hostibus Christi? Num Hæreticis inimicis ecclesiæ? Nonne magis septuaginta interpretibus? Nōne magis Hieronymo? Nonne magis sanctis antiquis, viris ecclesiasticis? Qui omnes inter se concinentes eadem asserere nullo modo possent, nisi vno diuino spiritu continerentur. Symachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quòd vel Iudaismo infecti, vel hæreseos nota essent infames, parum auctoritatis habere Hieronymus non semel testatur. Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5. Eccle. hist. cap. 8. hoc argumento Theodotionis & Aquilæ translationē infirmat, quòd Iudæi essent ambo & Proselyti, eosq́; Hebionitæ sequerētur. Et nos Iudæos, atq; hæreticos Iudæorū interpretes & in errore socios admittemus? Itane omnia exemplaria nostra tam Græca quàm Latina, tam antiqua quàm noua à librarijs corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minimè verò gentiū. Quòd si recentiores aliud sentiunt quàm veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quàm horum magis adhęrere, præsertim cùm tot exilijs agitati, tantaque cæcitate sint percusi, vt amissa suæ linguæ & omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deū fidem, hominum verò vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satis non possum Augustinum Eugubinum virum alioqui egregiè doctum & pium maluisse Iudæis & hę-

In præfatione sup Iob, & in prologo Esdr.

Pagninus quoq; Iudæos nouos sequutus est.

reticis quàm catholicis cõsentire. Nam Caietanus eisdem semper vestigijs inhærẽdo, per omnia in veteri testamẽto Hebraicos, in nouo Græcos codices prorsus amplecti tur: vix vlla Latini interpretis habita ratione. Non est autem vel à seipso admonitus, qui, cũ in Lucę. 3. c. scriberet, cõsentaneum rationi esse dixit, vt potiùs noui textus Hebręi manci & corrupti sint, quã vt. 70. interpretes viri boni & insignes studuerint cõmento & mẽdacio fingẽdo. Hęc nimirũ apud viros doctos vehemẽs idoneaq; ratio est. Nã quas illi ratiũculas addũt ad cõpurgandam incredibilem nouitatem, non est quidem diei lociq; huius refutare. Satis enim modò est aduersarios suis quoq; argumẽtis refellere. Quoniam his de gradu deiectis, abundè sententiæ nostrę veritas cõprobatur. Vt igitur eò, vnde digressa est, recurrat oratio, si vocetur in quæstionem, an coruus reuersus fuerit ad arcã, rogo an impunè libereq; à catholico negari posit, etiam si in Hebraicis omnibus exemplaribus (quod isti dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profectò euicimus Hebraica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controuersias finiendas. Si non potest, iam dicito, si ita libet, nec Hiero. nec Ambro. nec Cypria. nec Augusti. nec Chrysost. nec reliquos huius ordinis viros catholicos esse, nos verò hæreticos etiã dicito, coruũ nanq; ad arcã reuersum, inficiamur. Hoc dicere, quoniã insolẽtissimæ vesaniæ est, illud dicamus potiùs, Hebræorum noua ista exemplaria in Theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea. Magna est dissensio sæpenumerò Græcorũ codicũ, qui nũc habẽtur in manibus. Vnde, & qui nostris tẽporibus ad Græca dicunt se expẽdere Latina, haud rarò inter se dissident, non in verbis modò, sed in sententijs quoq;. Quid, ꝙ interim eadem exemplaria noui isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam, versum quartũ Psal. 109. aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Buzerus, aliter Mũsterus, aliter Zuinglius, aliter Foelix, aliter Pagninus traduxerũt, vt iam mihi videantur Theodotionis, Symachi, Aquilæ, quinta, itẽ sexta, & septima editio, ac vulgata quoq; septuaginta numero paucissime, si ad horũ innumeras cõferamus. Quid, ꝙ Erasmo cũ seipso non cõuenit? Extat enim quinta, extaret & sexta editio, nisi vel incõstantiæ notã sibi inurendam metuisset, vel morte fuisset interceptus. Ac certè hæc varietas versionũ, semper fuit hæreticis quasi gẽtilis & propria. Id enim Acte monitis olim à viris Ecclesiasticis obiectum est, ꝙ ne ipsa quidem exẽplaria sibi ipsis concordarent, si priora cũ posterioribus cõferrẽt: Sẽper, inquit, emẽdant, quibus semper displicet quod emẽdant, & noua quęq; perquirũt, cum eis, quæ in vsu sunt, videbũtur aduersa. Et Lutherus primùm quidem, noui testamẽti veterẽ editionem, germanica sua versione mutauit, quò persuaderet populo scilicet maiores nostros vsq; ad id tẽporis verũ euangelij textum nõ habuisse. Ipse tñ idẽ non post multos annos suam editionẽ ita correxit, vt ex solo Matthæi euangelio annotauerint viri docti triginta & eo amplius locos immutatos. Itaq; homines leues non tã ex fontibus sacras literas vertũt, ꝗ̃ circa fontes ipsi vertũtur: doctrinisq; varijs & peregrinis adducti, paruuli fluctuãt, & circũferuntur omni vẽto doctrinę. Et re vera, cũ nouitas quælibet quasi nouus ventus ebullit, statim cernitur frumentorũ grauitas & leuitas palearũ, tuncq; sine magno molimine id excutitur ab area: quod nullo pondere intra aream tenebatur. Quorsum hæc (inquies) tam lõgo repetita principio? Nempè, vt intelligamus, nouitios istos interpretes vel exẽplariũ, vel interpretationũ discrepãtia, varietatem in ecclesiam inducere magnoperè suspectã, & pijs omnino mẽtibus formidãdam. Ac nouitas ipsa quidẽ primùm timenda est, quæ sine reip. perturbatione esse non potest. ob eã enim causam Hebræis regẽ petẽtibus, si Gregorio credimus,

Euse. lib. Ecclesi. histo. ca...

mus, dominus succesuit: ꝙ oēm in repub. nouitatē habeat exosam. Metuēda quoq; rerum mutatio est, nam & parua momēta tātum valēt ad cōmunem statū ciuiū perturbādum, vt mutatis, quod Plato ait, musicæ modis, & reip. morūq; necesse sit mutationē fieri. Quāobrem, qui grauissimos legis diuinæ modos, nouis alijs acutis illis fortasse quidē, sed leuibus tñ cōmutare pergunt, videant illi nū religionis cęremonias, sacramenta, sacerdotium, versionū prætextu simul inuertant, Adeò hęc enim inter se connexa copulataq; sunt, vt ex his nullum à cęteris nec diuelli nec distrahi posit. Ita qui vnū horum quodlibet versarit, reliqua etiā verset oportet. Id quod Lutheranorū exēplo didicimus, qui nouis inuentis vniuersa illa pariter mutauerūt. Porrò aūt varietatē, vt antè dixi, ac multò etiā magis respuere ac formidare debemus, quæ nimirū constātię atq; vnitatis inimica est. Quas ecclesia virtutes habere nequit, si scripturæ non est vnitas eadē & cōsensus. Qua in parte fœliciora nostra secula sunt, q̃ antiqua. Nam, olim tot penè vulgabātur exēplaria, quot codices. At verò nunc Sancti spiritus sine dubio peculiari prouidētia, Damasi solicitudine, Hieronymi summis laboribus, ecclesia sancta cōcordem scripturarū vnitatem accepit, omnisq; sublata de medio varietas est, vnica Latina editione omniū consensione recepta. Quapropter qui ad Gręca exēplaria nos reuocāt, eandē varietatem inferre volunt, à qua olim Hieronymus libros nostros asseruit: imò eandē falsitatem, à qua ille codices nostros expurgauit. Nā varietas codicū, facilis deprauationis occasio esse solet. Atque vt nulla deprauatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest vnquā verū asseri, quod diuersum est: vt Hiero. ad Donenionē, & Rogatianū scripsit. & ad Damasum verū, inquit, non esse quod variat, etiam maledicorū testimonio comprobatur. Si.n. Latinis ait, exēplaribus fides est adhibēda, respōdeant ij, quibus tot sunt exēplaria, penè quot codices. Varietas igitur exēplarium Latinorū, quę tunc erat, fidē eiusmodi exēplaribus derogabat. Atq; huius quidē argumenti tāta vis & efficacia fuit, vt vel refractariā illam Lutheri procacitatē retuderit. Is siquidē (referēte Coclęo in libro đ Canonicę scripturę auctoritate) sic ait. Si diutiùs steterit mūdus, iterū erit necessariū, vt propter diuersas scripturę interpretatiōes quæ nūc sunt, ad cōseruandā fidei vnitatē cōcilij decreta recipiamus. Prouidētissimè igitur à sacra synodo Tridētina cōstitutum est, vt ex multis Latinis editionibus sacrorū librorū, vna vetus & vulgata editio, lōgo tot sæculorū vsu recepta, in publicis disputationibus pro authētica habeatur. Non est itaq; nūc tēporis in fidei ac morū disceptatione ad Hebraica Gręcáue exēplaria prouocādum. Quippe cū fidei dogmata per discrepātes aut Hebręorū, aut Græcorū codices malè cōfirmari posint; aut ecclesię vnitas cōtineri. Atq; eisdē ferè argumētis quarta illa postremaq; cōclusio persuaderi pōt. Nec.n. sunt Hebræorū aut Grecorū codices modò emēdatiores, q̃ Latini: imò plerūq; aliter habēt, q̃ ratio ipsa et veritas postulāt: quēadmodum Frater Frāciscus Titelmanus & in collationibus sup epistolā ad Romanos, & in apologia pro veteri interprete, doctissimè copiosissimeq; disseruit. Vnde duo solū ex innumeris loca desumere placuit, vt in his Theologi discant, quàm parum nouis istis interpretibus sit fidendum.

Cicero. 2. de legibus.

Cap. 11.

Vnus locus est ad Romanos. 12. Vbi enim nostra editio habet, dño seruiētes, noui ferè interpretes reddūt, tēpori seruientes, & tamē nostra litera præferēda est. Quā & olim Græci emendati codices habuere. Chrysostomus siquidē & Theophylactus non legunt τῷ καιρῷ δουλεύοντες, sed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lectionem habuit Origenes: Atq; adeò Hieronym⁹ in epistola ad Marcellā, cuius initium est, Post priorem epistolam, cùm lectionem aliam reprehendisset, asseruit, secūdùm Græcam veritatem legendum esse, Domino seruientes.

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam, vbi nos legimus, Qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quo modo placeat vxori, & diuisus est, isti ex Græco (vt aiunt) fonte, sic vertunt. Qui cum vxore est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat vxori, diuisa est vxor & virgo. Quam posteriorem lectionem D. Hieronymus in priori aduersus Iouinianum libro, docet non esse apostolicæ veritatis. Quodq; fatetur se aliquãdo illum locum in eum sensum disseruisse. &c. Sic igitur quædam exẽplaria, tùm Hebraica, tùm Græca olim Hieronymus nactus est, multò emendatiora quàm ea, quibus Iuniores interpretes & expositores fidem suam alligarunt. Cumque nobis opponunt codices quosdam ante annos sexcentos aureis literis descriptos (hos enim fontes appellant) Hieronymus pro nobis illis respondet: inquiens, Habeant qui volũt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argẽtoq; descriptos, vel vncialibus (vt vulgo aiunt) literis, onera magis exarata, quàm codices: dummodò mihi meisq; permittant pauperes habere schedulas, & non tã pulchros codices, quàm emendatos. Quamobrem hominibus his, qui nouandis rebus studẽt, illud sæpè accidit, vt dum codicum, vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quàm ex non correctis emendata corrigere.

In præfatione super Iob.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius ferendus non est, cuius emẽdatio nihil est aliud, quàm interpretis veteris reprehẽsio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam: postea verò quàm pollicitatione hac depellit inuidiam nouitatis, multa inserit, adijcit quędam, nonnulla mutat: vt lector non aliud posit in locis mutatis intelligere, quàm aut veteris interpretis errorem, aut veterum codicum deprauationẽ. Quàm bellum erat potiùs nouam editionem confiteri, quàm veterem emendatã: ne lectores simplices verbis ambiguis deciperentur. Nota sunt eiusmodi plurima loca apud Isidorum Clarium & in veteri & in nouo testamento: proferremq; illa nisi ad alia properaret oratio. Illud tã tũ admoneo, huiusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpe delectant, parentibus nostris, si nunc viuerent, futuras esse molestissimas. Id qđ ex primo libro historiæ, quam vocant tripartitam, colligere licet. Cũ enim (vt ibi dicitur) multi episcopi cõuenissent, & quidam eorum rogatus esset vt faceret sermonem populo, vir scilicet eloquio & sapiẽtia præditus, ille locus venit in medium, Tolle lectum tuum, & ambula: vbi pro lecto, cubile dixit. Tunc Spiridion Cypriorũ episcopus, vir sanctisimus, indignatus in eum, & exiliens de cathedra sacerdotali, tu melior es (inquit) eo qui lectum dixit, quia eius verbis vti cõfunderis? Hoc autẽ fecit populo conspiciente, mediocritatem docens eum qui eloquij supercilio prætumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incutiendum, cùm esset venerandus, & operibus gloriosus, simulq; presbyter æuo atque sacerdotis officio. Quid hic faceret, si Isidori Clarij, Quid si Erasmi, Quid si Caietani, Quid si reliquorũ tam varias & multas versiones & inuersiones audiret? Quo putas animo ferret, cum in alijs libris, tum maximè in Dauidicis psalmis, Caietani lectionem & textum vsqueadeò à nostro discrepãtem, vt vix posis agnoscere, an idem liber sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmos ne ad verbum translatos pateretur? Qui in libro de ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, Nec verbũ verbo curabit reddere fidus interpres, etiam in sacris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augu. asserit, Hiero. sensuum potiùs veritatem, q̃ verborum se ordinem conseruasse. Et ad Suniam & Fretellam boni interpretis regulam ponit, vt non verba verbis quasi paria & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quòd Cicero in libr. 3. de finibus ait, verbum

Cap. 10.

verbum, è verbo exprimere indisertos interpretes solere? Fallitur ergo præ cæteris Caietanus, qui huius præcepti immemor, psalmorum versionem dum fidam voluit reddere, reddidit ad ecclesiæ quidē vsum prorsus inutilem.

¶ Cap. Quartumdecimum, In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.

AC primùm quidem, cùm Hieronymi auctoritas nobis obijcitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum. Vna, quòd non tam turbidi fontes erant, nec primariæ scripturarum scaturigines conturbatæ. Altera, quòd tunc varietas Latinorum codicum & dissonantia magna erat. Nec tolli cómodè poterat, nisi ad exemplaria Græca atque Hebraica Latina referretur. Has verò causas fuisse Hieronymo vt in eā sententiā induceretur, manifestè patet ex proœmio super quatuor euangelia ad Damasum, & ex epistola ad Suniam & Fretelam. At modò cùm exemplarium Latinorum vna apud omnes cócordia sit, potiùs Græca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam vnitatem reducenda. Saniorisque consilij est, limpidam aquam è lacunulis defæcatis, quàm ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porrò, vt ab scholastica disputatione interim excurrere annuente lectore liceat, nos qui Abraham secundùm promissionem filij sumus, puteos fodimus in aliena Palestinorum regione. At verò Palestini alienæ fœlicitati inuidentes, puteos inuentos conantur obstruere. Quos tamen Isaac multa diligentia refodit, ac repurgauit: donec aqua viua reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus iurgantur Isaac, dicentes, Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac, ex eo quod acciderat, vocauit Calumniam. Profectus inde fodit alium puteum: pro quo non contenderunt: itaque vocauit nomē eius Latitudo. Fodit in hūc omninò modum ecclesia Romana atque Latina puteos aquarum viuentium: hoc est, sacrarum literarum: inuenit aūt aquam sapientiæ salutaris: venas vitæ (inquam) inuenit: sed in aliena veluti regione Iudæorum & Græcorum. At, illi puteos oblimare, obstruereq; nituntur. Quinetiam iurgantur contra nos, & inquiunt, Nostra est aqua: fons noster est. Qui Hebraicus Græcusq; non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate (aiunt) locutus est Christus, locuti prophetę, apostoli & euangelistæ. Vos Latini hospites estis: & has literas à nobis emendicare debetis: nostra opera, nostraque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Iudæi, hæretici, curiosi nouarum rerū amatores humo opplere contendunt, certantque nobiscum: sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni à corpore, quo pacto illustrabunt ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodo sensa Christi interpretabuntur? Qui aduersum nos pugnant, num arma nostra sunt instructuri? Nequaquā. Fodiamus igitur alium puteū, quem latitudinem nūcupemus: ecclesiam scilicet longè lateq; dispersam, pro quo nulla controuersia excitetur. Est enim ecclesia columna & firmamentum veritatis: est ciuitas Dei, quam fluminis impetus lętificat. Hęc potauit filios suos mille abhinc annis huius fluminis aqua. Hanc nos aquam & probare & tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere. Sed prima argumenta vidimus, iam reliqua videamus. Nam, quòd Augustini ac Damasi auctoritas obijcitur, post ea, quę dicta sunt, nihil ponderis habet. Siue enim Augustinum seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Inno. verò. 20. dist. cap. de quibus. quem nonnulli etiam nobis aduersum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus deprauatus sit. Existimo. n. non Gręca sed canonica

Marginal notes: Gene. 20. (beside "filij sumus, puteos fodimus"); 1. Timo. 3. (beside "quo nulla controuersia"); Psalm. 45 (beside "tis: est ciuitas Dei")

Lib. 5. c. 5. q. 3. canonica esse legendum. De qua re alio libro fortasse latiùs. Nam illud quidẽ, quod Erasmus grauissimè vrgere existimauit, leuissimum est. Multa siquidem, quæ Hieronymus primùm & in noui testamenti editione veteri & translatione. 70. errata esse crediderat, ea pòst maiori diligentia perpendens, aut etiam vel ab amicis vel certè ab inimicis admonitus, comperit, non esse corrigenda, id quod Frãciscus Titelmanus in Apologia declarauit. Certè Hieronymus in Hebraicis quæstionibus. 70. interpretes notat, ꝙ contra Hebraicam veritatem, pro amico opilionem verterint. Et ipse tamen postea. 70. secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia. Sed eã esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quàm. 70. interpretum errorẽ, vitio librariorum in Hieronymi editionẽ irrepsisse? Quid rursum improbabilius, quàm. 70. interpretes viros clarissimos in re apertissima, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Iam verò quàm indignè à Laurẽtio, Fabro, Erasmo, vetus editio passim reprehendatur, in vna epistola ad Romanos Frãciscus Titelmanus liquidò ostendit. Ex qua re satis intelligitur, quãtum fidei Aristarchis istis sit habendum.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insimulatur, Osiandri est in armonia Euang. argumentũ. Atque eandem ante notam veteri interpreti inusserant Nico. Liranus Iudicum. 10. & Burgen. nu. 36. Sed Hieronymus secutus est. 70. Quibus consentiunt Damasce. libr. 4. cap. 15. Euseb. lib. 1. eccle. histo. capit. 6. Epipha. Hæres. 78. Ambrosius libro. 3. comm. in Lucam. Nicephorus lib. 1. cap. 11. Beda lib. 1. in Lucam. c. 10. Quorum libẽtiùs ego ęmulor negligentiam, quàm istorum obscuram diligẽtiam. Igitur, cùm in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de fœminis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hęreditatem sortiuntur. Quæ causa fuit Diuo Thomæ. 1.2. quæst. 105. art. 2. ad secundum. & . 4. Sent. dist. 30. quæst. 2. artic. 1. q. 3. ad quartũ. vt filiabus Aaron liberum matrimonium concederet: in quibus scilicet ratio huius legis deerat. Et Leui. 21. iubetur pontifex ducere vxorem virginem dẽ populo suo: non de familia aut tribu sua. Et Iudicum. 10. cõstat, Tholaa & Abimelech cõsanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Isachar, alter ex tribu Manasses. Et vir Leuites de sorte Ephraim vxorem duxit de tribu Iuda. Iud. 19. Iosephus. lib. 5. an. c. 6. Non ergo falsa est editio nostra, sed est tamen litera sanè interpretanda. Quid ergo (nam hoc dicet aliquis) pertinet ad dominum generationis ordo deductus vsque ad Ioseph? Certè pertinet multùm. Nam quando Euangelista scribebat, Iudæis erat exploratũ, Ioseph ex eadem tribu esse, ideo enim ambo in Bethleem cẽsentur, vt de vna videlicet stirpe generati. Ac beatã virginem nullos fratres habuisse, historiæ omnes consentiunt. Itaq; viro contribuli nupserat. Quod ergo populo tũc Iudaico notũ, erat nõ erat opus vt Euangelista scriberet, id docuit, Ioseph à Dauid descendisse. Qua vna re & seruauit consuetudinem scripturarum, qua mulierum in generationibus ordo non texitur: & verè docuit, id de quo poterat esse controuersia. Nam, quòd Maria ex eadem familia esset, vt quod eo tẽpore plebi notissimum erat, non putauit Euangelista admonendum.

Argumentum etiam alterum eiusdem Osiandri est in Armo. Euãg. vbi tradit Hebręos in dictionũ inflexionibus neutrum genus non habere. Ex quo effici, vt voce masculina vel fœminina pro neutra abutãtur. Vt vbi nos dicimus, nõ est bonum hominem esse solum, imperitus interpres redderet, non est bonus esse Adam solus. Adeundem quoque modum, loco eius quod Hieronymus vertit, Paruulus es, perspicuè & verè conuertẽdum est, Parum est, vt sis inter Chiliarchos seu principes Iudę. Cuius axiomatis causa aptissimè redditur. Ex te enim. &c. Quæ ratio ineptissima est, si ad præcedens pronunciatum iuxta Hieronymi ver-

mi versionē accōmodetur. Quòd autem posterius membrum prioris ratio sit, sermonis natura prodit, sensus cōmunis iudicat, & Spiritussanctus per os Euangelistæ testatur. Hactenus Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insolētis impudētia. Chaldæa paraphrasis, recentiores Iudæi oēs. 70. interpretes cū Hieronymo consentiūt, & hic vnus sibi solus sapit. Sed cùm Hebraicus textus coniunctionem non habeat, potest quidem sic tota oratio accipi, vt secūdum mēbrum causa sit primi. Quem sensum pontifices & scribæ habuerunt, quorū verba fide, qua oportuit, Matthæus retulit. Potest autē sic etiam accipi, vt posterior pars quasi aduersatiuè intelligatur, quo sensu accepit Hieronym⁹, vt patet ex cōmentarijs in Michęam. Ac si rem ipsam diligētiùs animaduertas, parū certè interest, vtro modo accipiatur oratio. Quocirca ridiculus est Osiander, qui in re nihili tantas tragoedias excitet.

Illud est facile, quod. 3. loco additur. Nā codices. 70. interpretū interrogādi notam habuere: ita cōuerterunt, nūquid irascetur per singulos dies? Et Augustinus quidem, licèt sine interrogatione legerit, nostrum tamē sensum expressit, inquiens. longanimis & non iram adducens per singulos dies. Itaq;. 70. interpretes optimè sensum illius versiculi vidētur expressisse, si antecedētia cōsequētibus hærere debeāt. Quod verò Caluinus. c. 5. institut. obijcit, frigidū id languidūq; est. Tum qm̄, vt quibusdā placet, de amore & odio prædestinationis & reprobationis loqtur Solomō: idq; sua deriputāt ex eo qđ subiungitur, sed oīa in futurū seruātur incerta. Tum qm̄ secūdū cōem legem loquitur, atq; ad cōem etiam loquēdi formam orationē accommodat, qua, cùm ignorat homo an amore dignus sit, verè dicit nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit. Tum, qm̄, vt aliàs in eo libro sæpè, argumētantis locū assumit atq; personā, nō definiētis. Itaq; eo capite argumētatur à principio statim, multa mala cō sequi ex eo ꝙ oīa æquè eueniant iustis & impijs in hoc mūdo. Vnū aūt ex absurdis quæ proponit, est, ꝙ sint in domo dn̄i serui differētes, alij boni, alij praui, & tamen dn̄s non declaret, quē amet, quē odio prosequatur: sed ita benignè se erga impiū vt erga piū gerere videatur, nec minùs grauis & seuerus sit erga bonos seruos q̃ erga improbos. Omnia enim bona malaq; huius vitæ vtrisq; sunt cōia. Nihil ergo falsi nostra editio cōtinet, siue primū siue secūdū siue tertiū hunc sensum amplectamur.

Nam quòd suspicātur quidā Matthęi 24. interpretē falsò pro fulgore fulgur reddidisse, ideo ꝙ non fulgur exit ab oriēte & protēditur vsq; in occidētem, sed fulgor: ꝑridiculū argumētū est. Primū eñ, siqs hoc in loco error inest, hūc nō interpretis, sed librariorū fuisse, ad veritatis similitudinē videbatur esse propēsius. Voces quippè illæ fulgur & fulgor vsqueadeò similes sūt, vt procliue sit vnā pro altera substituere. Quare parū æquè ea in interpretē culpa reijcitur, quā librarijs assignare ęquius erat. Deinde interpretis peccatum hîc nullum oīno esse potuit: vbi Græca oīa exēplaria & vetera & noua consentiūt, nec aliud q̃ ἀστραπὴ legunt: quæ vtiq; vox non fulgorē sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidē accipi potest, etiam si Gręca vox vtrūq; sonaret. Sol nanq; paulatim oritur, eiusq; aduentus diu præsentitur antequam appareat. Illius itaq; fulgor non inexpectatus aduenit. Dn̄s autem sine dubio significat, aduentum suum subitum & inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissimè exprimitur, quod priusquā expectes, iam emicuit & abijt. Et quāquam fulgur nō pertingit ab oriēte vsq; in occidētem, si d Philosophiæ rationē expēdas, sed ad exprimendū subitū & inexpectatū quidem sed cōspicuū omniū oculis aduentū Christi, satis est accōmodare id, qđ oculis nostris apparet. Alioqui arguatur. D. Thom. quasi perspectiuę facultatis indoct⁹, q. explicaturus quemadmodum res diuinæ in humanis

Origenes à fulgure, de quo primū locutus est, ad fulgorē inde labitur At nec Græcum nomē idē utrūq; significat nec uoces, quæ Græcis fulgur fulgoremq; designant, simi les cognataq; sunt, sed ualde diuersæ.

humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, vt ait, rei imago conspicitur. Quod licèt re vera ita nõ sit, nobis tamen ita videtur. Quin etiam arguatur Moyses tãquam Astronomiæ imperitus, qui duo luminaria magna posuit, cũ sint alia multò maiora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparẽt. Nec alienum est à sacris scripturæ auctoribus sese populo rudi attẽperare, loquiq; vt vulgus solet. Hisce verò rebus exẽpla plura ego adiũgerẽ, nisi de hoc argumẽto satis superq; esset dictũ. Heliu certè iuxta hãc rationem illud dixit, Ab interiorib⁹ egredietur tẽpestas, & ab arcturo frigus. Iob.37. Ad eũdem modũ propheta ait, Qui fundauit terrã super aquas: quasi aquæ inferiores sint, cùm tamen emineãt. vt.13.lib. ostẽdemus. Simili quoq; lege tres angeli, qui Patriarchę apparuerũt comedisse dicũtur. Non ꝙ re vera comederint, sed ꝙ comedere visi sunt. Quãquam Iustinus figuratè accipit perinde vt ignis deuorare & exedere dicitur, quia cõsumit. Est autẽ locus in dialo. cum Tryphone. Iam verò illa non lõgam orationẽ desiderãt, quamobrem existimarint interpretes, non oportere semper easdẽ omninò res, quæ in Hebræo sunt significatæ sermone, in Græcũ Latinũq; transferri: sed satis esse quãdoq;, si proximę atq; simillimę ponerẽtur. Illud enim in sacris etiã literis cõuertẽdis præ se tulerunt, quod de lege interpretãdi est à Cicerone dictũ, verba non numerãda esse sed põderanda: sensumq; sensui ita reddendũ, vt, quoad fieri posset & liceret, verborum quoq; interdũ neglecta cura lectoris intelligẽtia iuuaretur. Id verò tum vel maximè licere sibi arbitrati sunt, cùm Hebręi auctores similitudine vnaqualibet aut animalis, aut arboris, aut fruticis, aut herbæ, aut rei deniq; alius vsi essẽt, quę esset Gręcis ac Latinis incognita. Vt Esa.1. vbi Latina editio habet, cũ fueritis velut quercus defluẽtibus folijs, Hebraicè habetur, Ela, quæ vox, si.70. interpretibus ac Hieronymo etiã ipsi in cõmentarijs credimus, Terebinthum magis q̃ Quercum sonat. At quia Terebinthus arbor est peregrina & incognita soloq; apud Latinos nomine celebrata: non incongruè Terebinthi loco Quercus posita est, arbor omnibus & linguis & gẽtibus manifesta. Psal. itẽ.101. pro pelecano in Hebræo habetur לקאת; ꝓ Nictycorace aũt ככוס Illud alij monedulã, alij Onocrotalũ, alij Pelecanum: hoc, partim Bubonẽ, partim cuculũ, partim noctuã reddiderũt. Ac.70. interp̃tes quidẽ vocẽ Hebræã, quã Hieronymus in Onocrotalũ perpetuò vertit, nũc in pelecanũ, nũc in auẽ, nũc etiã in Leonẽ trãstulerũt. Nec verò ita id factũ est ab illis, ꝙ voces essent multiplices & ambiguę: sed ꝙ cũ apud Hebræos animãtium præsertim plãtarumq; vocabula penitus ignorata sint: nihil referre existimarũt, vnãquãlibet ex rebus similibus poni, si idem omnino sensus remaneret. Solitudo enĩ ibi quęritur, in qua res oẽs illæ conueniũt, nõ alia quæuis propria specialisq; natura. Quẽadmodum etiã cùm apud Latinos prouerbialiter dicitur, in præsepio canis: si Hispanè quispiã verteret, el perro del ortelano, holitoris canis, optimè profectò interpretaretur. Quoniam sub re & voce diuersa vnus idẽq; sensus esset lectori insinuatus. Quãobrem illa Caietani religio nimia fuit, qui Esaiæ.1. vocẽ, Ela, noluit in Latino exẽplari mutari: quasi periculũ esset, si aut Quercũ aut Terebinthũ, aut aliã quãuis similem arborẽ legeremus. Ex eadẽ quoq; re illorum error coarguitur, qui, quoniã vbi Hieronymus Onocrotalum reddit, vbi ferè.70. reddũt Pelecanũ, eandem esse auem existimarũt. In quo errore auctor etiã commẽtariorũ fuit, quæ Hieronymi titulo in psalmos circũferũtur. Ea verò D. Hieronymo tribuere manifestariæ ignorantiæ esse vel ex hoc vno loco apertè conuincitur. Ait enim hic auctor Pelecanũ Latinè dici Onocrotalum. Ecqua autẽ ignoratio maior esse potest, q̃ vocẽ Onocrotali Latinã existimare? Sed de his hactenus. Nũc illud etiã atq;

Non nega[…] omnia illa esse Hieronymi. Cre[…]do enim is[…] quosdã Psalmos cũ cõmẽtaria ca[…] disse.

atq; etiam asserimus,in huiusmodi cópara-tionibus transferédis,nihil omninò interes-se, an res eędem in easdem an in similes & proximas conuertantur: si sensus non di-uersus,sed idem est.

Quid? Quòd cũ Latinis res ipsa Hebræa & nomenclatura deest: si interpres ex re a-gnata & vicina ré nobis aliàs incognitã no minauit: nihil prorsus absurdi fecit? Quin rem tẽtauit interpretibus vniuersis aut ex auctoritate,aut ex vicinitate concessam: vt aut nomẽ Latinũ ad significãdum impone ret, aut certè ad rẽ similẽ vel proximã insi-nuandã trãsferret. Cùm itaq;, Ionæ.c.4. alij cucurbitã alij hederã conuerterũt, vsi sunt illi quidem iure suo, nec verborum reli-gione astricti debuerũt cõmittere, vt illo in loco nullã omnino rẽ nec Græci intellige-rent nec Latini. Non est aũt huic illud dis-simile, qđ Danielis prophetiæ obiecit Por-phyrius: cõfictam esse scilicet, nec haberi a-pud Hebræos, sed Græci sermonis esse cõ-mentũ: q̃a in Susannæ historia cõtineatur. ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι καὶ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι. Quã etymologiã Græco magis sermoni cõueni re q̃ Hebręo. Cui q̃m id quod Eusebius, Appollinaris atq; Hieronymus responde-rũt, ab ecclesia reprobatũ est: multo nos ve-rius respõdemus, hoc interpretẽ Gręcũ fa-cere potuisse, ac iure potuisse quidẽ, quod Latinus interpres reformidauit. Non.n.ne cesse erat, easdẽ arbores eo loco reddi, quas lingua haberet Hebręa, q̃m si eædẽ redderẽ tur, non solũ etymologia seruari non pote rat, sed nec ꝓphetię festiuitas nec ratio sen-tentię. Alias ergo vel similes, vel proximas vertit, in quibus, iudicij prophetici & acu-men seruaretur & causa: Pręterq̃, ꝙ arbores illæ, à propheta Chaldęo sunt nominatę sermone: nec opus est, solicitos nos esse, si in Hebręo nec illę, nec similes habeantur.

Argumẽtis igitur, quibus editionis no-strę veritas impugnari solet, abũdè, ni fallor, respõsum est. Quãquam nõnulla de indu-stria pretermisi, quę.s. faciliora visa sunt, q̃ quibus refellẽdis deberẽ aut oleũ, aut ope-rã sumere. Quale illud est, ꝙ Faber Stapulẽ sis ait, Ecclesiã interpretis errore versatã im-piè pro Deo angelos legere. Nam lectionẽ illã impiã credit, Minuisti eũ paulominus ab angelis. Qua in re q̃ indoctè & incõsul-tè, q̃ temerè & insipiẽter errauit: nõ esset dif ficile ostendere, nisi ante nos Erasmus ma-gna argumẽtorum vi eãdem causam euicis set. Certè interpres epistolę ad Hebręos, vel Clemẽs, vel Lucas fuit, quẽadmodũ aucto res grauissimi prodidere. Horũ vtrumlibet impietatis insimulare, piaculũ erit. Ecclesiã quoq; accusare, quę eã probarit epistolã, in qua error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Iam reliqua persequamur. Enimuerò cùm historiã Su-sannæ post ea tẽpora Ecclesiasticus vsus ap probarit, & Danielis prophetę nomine po-pulo legerit, cumq; Tridentinũ cõcilium sua quoq; id diffinitiõe firmauerit, ea certè historia nũc à fidelibus recipiẽda est. Aphri canus quidẽ Origeni obiecit, quòd histo-ria Susannæ ficta videatur, & aliena à scri-ptura prophetica, vt Euse. testis est libr.6.c. 23. At illi tñ, vt idẽ Eusebius ait, Origenes manifestissimè rescribẽs asserit, nequaquã Iudæorũ cõmentis & fraudibus auscultan dũ, sed hoc solũ pro vero habẽdum in scri-pturis diuinis, qđ .70. interpretes trãstulis-sent. Nã id esse solũ, qđ auctoritate Aposto lica cõfirmatũ sit. hęc Euseb. Idẽ verò refert Hieronymus in catalogo de Iulio hoc A-phricano loquẽs. & Hieronymus ipse lib.1 Apolog. aduersus Ruffi. quæ in prefationi bus dixerat, ea purgat, inquiens. Quòd aũt refero, quid aduersus Susannæ historiã, & hymnũ trium puerorũ, & Belis draconis fa bulas, quæ in volumine Hebraico non ha bentur, Hebræi soleant dicere, qui me cri-minatur stultũ, se sycophantam probat. nõ enĩ quid ipse sentirẽ, sed quid illi cõtra nos dicerent explicaui. hactenus Hieronymus.

Ad aliud aũt argumentum, q̃m nolu-mus esse longi in singulis explicãdis, breui ter respõdetur, eũ locũ ex priori epistola ad Corinthios bifariã apud Græcos legi: & vt

vulgata habet editio & in hunc modũ, oẽs quidem non dormiemus, sed oẽs immutabimur. Cuius rei auctor est Didym⁹, & Hieronymus in epistola ad Mineriũ & Alexandrum. Neutra aũt lectio à viris ecclesiæ reprobata est. Quin admonuere sẽp lectionem dubiam & variã esse: nec alterutrã ex eis vt certã & exploratã amplexi sunt. Neutrã igitur lectionẽ recipere cogimur: q̃a neutrã partẽ doctores ecclesiæ tãquam exploratã & catholicã asseruere. Quod idem in alia particula qualibet Latinæ editionis fieret, si idẽ penitus cõtigisset. At vbi doctores catholici vnã & eãdem lectionẽ sine varietate tenuerũt, nec ancipitẽ assertionis librauere sentẽtiam, nobis non licet Latinã editionẽ in quæstionẽ vertere. Sed ne in hoc quidẽ loco, Erasmi, Fabri, & Caietani sentẽtia ꝓbari potest: qui in re vbi nihil intererat vtro modo diceretur, eã lectionẽ deligere maluerũt, quã nouitatis ratio redderet plausibiliorẽ. Id quod gẽtile his est, q̃ curiosa sectari volũt, magis q̃ solida. Nos aũt Origenem, Didymũ, Athanasiũ, Augustinũ, Cyprianũ, Tertullianũ, cõemq; Latinorũ consensum sequi malumus. Nam, & Acatius Cæsareę ciuitatis episcopus apud Hieronymum, in pluribus Græcis exemplaribus lectionẽ nostrã haberi dicit, aliã verò in paucioribus. Nec me tamẽ illud præterit, quod Chrysostomus & Theophylactus in commentarijs, Hieronymus quoq; in epistola quadã ad Marcellã scripsere. Sed, quod antè dixi, me malè habet, in rebus quæ in vtrãq; partem controuertãtur, noua delectare Theologos, magis q̃ vetera, eaq; vsu parentũ nostrorũ cõprobata. Ac de. 5. argu. satis.

Lib. 20. de ciui. Dei. c. 20.

Ad Mineri, & Alex.

Initium epistolæ est, Magnis nos prouocas.

Ad id verò, quod sequitur hoc habeto responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritussancti peculiari dono scripturã sacram existimant se posse, vel intelligere, vel interpretari. Quod vtiq; donum, quantò magis sacris literis intelligendis atq; interpretandis opus est: tantò rariùs difficiliusq; contingit. Nam, eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam, hominum diligentia præstat: At si spiritus quidam peculiaris, non tam ob ipsius qui percipit, quàm ob ecclesiæ vtilitatem, gratuita Dei miseratione donatus, sacrorũ librorum interpreti desit, ieiuna erũt & frigida omnia, quàmlibet elaborata, & diu antè excogitata & inuẽta fuerint. Imò falsa erũt in interpretatione pleraq; humano sensu intelligẽtiaq; traducta. Nõ interpretationem scripturæ prophetiam & inspirationẽ Dei credit Clemens Alex. libr. 1. Stroma. & Apostolus in priori ad Corinthios epistola inter reliqua Spiritussancti dona cõmemorat: nec philosophiã, sed prophetiã vocat. Videlicet, ꝙ sacris literis explicãdis eodẽ spiritu opus sit, quo ipsæ sunt cõditæ, diuino vtiq; atq; prophetico. Id q̃d Petrus posteriori sua epistola cõfirmat, inquiẽs, habemus firmiorẽ propheticũ sermonẽ, cui benefacitis attẽdentes tãquam lucernæ lucẽti in caliginoso loco: hoc primũ intelligentes, ꝙ oĩs prophetia scripturæ, propria interpretatione nõ fit. non enim volũtate humana allata est aliquando prophetia, sed Spũ sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Hoc aũt, queadmodum ante nos viri clarissimi intellexerũt, eum habet sensum: bene quidẽ facitis prophetis attẽdentes: sed id primùm intelligite, diuinas ꝓphetias humana & propria interpretatione non intelligi. Spiritu. n. sancto locuti sunt sancti Dei homines, & animalis homo nõ percipit ea quę sunt spiritus Dei. Quis enim cognouit sensum dñi? Atq; id ipsum Esaias significauit inquiẽs, Dominus dedit mihi linguam eruditã, vt sciã sustẽtare eum qui lapsus est, verbo. Erigit manè, manè erigit mihi aurẽ, vt audiam quasi magistrum. Et apud Lucam, aperuit dominus discipulis sensum, vt intelligerent scripturas. Quo testimonio probat Hilarius in psalm. 115. scripturarum intelligẽtiam donum Dei esse. Quòd si scripturarum intelligentia donum Dei est, scripturas autem interpretari nemo, nisi qui intelligit, potest: conficitur vtique sacrarum literarũ in aliam linguam versionem

Iamblichos Pythagoræ doctrinam ait, quoniã diuinit⁹ tradita fuerit, nõ nisi quopiam Deorum interpretante intelligi p[...] se. Itaq[...] uocand[...] esse De[...] à discipl[...] cum De[...] rum an[...] lio egea[...]

Cap. 1.

Esa. 50.

Luc. ult.

nem sine Dei peculiari gratia nemini posse contingere. Alioqui si D. Hieronymus sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularem, trium linguarum peritiam, rerum multiiugam cognitionem, cùm his omnibus abũdè se nouerit instructũ, cur in epistola ad Desiderium depreca tur alienarum orationum adiutorium, vt eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinum eos possit transferre sermonem? Cur item in epistola ad Paulinũ scripturas sanctas interpretaturus, reuela inquit, oculos meos, & cõsiderabo mirabilia de lege tua? Lex enim spiritualis est, & reuelatiõe opus est, vt intelligatur. & rursum. Quãti, inquit, hodie putant se nosse literas, & tenẽt signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid. Et in illud ad Galat. 1. sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt cõuertere euangeliũ Christi. omnis ait, qui euangelium alio interpretatur spiritu, quàm scriptum est, credentes turbat, & conuertit euangelium Christi, vt id quod in facie est, post tergum faciat, & ea quæ post tergũ sunt, vertat in faciem. Siquis tantùm literam sequitur, posteriora ponit in faciem. Siquis Iudæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. & posterius eodem quoq; capite in illud, notum vobis facio euangelium, quia non est secũdum hominem. &c. Marcion & Basilides, ait, & cæteræ hæreticorum pestes, non habẽt Dei euangelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo, humanum fit euãgelium quod docetur. Nec putemus in verbis scripturarum esse euangeliũ, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum folijs, sed in radice rationis. Hactenus Hieronymus. Qui si vera dicit, cogit nos profectò credere, aut veterem interpretem Spiritussancti peculiari dono sacras literas conuertisse, aut ecclesiam Latinam multis retro sæculis non Dei habuisse euangeliũ, sed hominis. Cùm igitur obijcis, interpretem non fuisse propheta: Sanè verò propheta non fuit. habuit tamen (vt Titelmanus rectè asseuerat) spiritum quẽdam prophetico vicinum & proximum: qualem necessarium esse ostendimus sacris literis interpretandis. Imò qualis erat necessarius, vt ecclesia Latina editionem sacrorũ librorum haberet, quam tutò in fide & moribus sequeretur.

1. q. 1. Marcion.

Iam ad postremum argumentum facilè respondemus. Quòd si Latinorum ad Græca Hebraicaque collatio à nobis negligeretur, exemplo D. Ambrosij tueri nos vtcunq; possemus. Qui cùm Græcè sciret, & commentarios in sacras literas ederet, sæpe tamen non est dignatus Græca consulere, etiam vbi diuersitatem aliquam lectionis esse cõstabat. Videre hoc est in cõmentarijs super caput duodecimum epistolæ ad Romanos. Quòd si interpretum etiam magis varietate turbaremur, quàm iuuaremur, Sophronij nos excusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymũ fatebatur. Nos verò nec versiones nouorũ interpretum, nec linguarum peritiam, nec ad Græca & Hebraica exemplaria, Latinorum collationem damnare volumus: quin potiùs magnoperè commendamus. Nam, si Augustinus de doctri. Christ. libr. 2. cap. 11. vulgarium etiã & parum doctorum interpretum versiones plus adiuuare inquit intelligentiam quàm impedire, ego varias doctissimorum hominum editiones iure reprehendere nec possum, nec debeo. Atque, vt inuidiam eorum deprecer, qui nos aut miseros & barbaros, bonarumque literarum expertes, aut etiam laborum alienorum inuidos reprehẽsores calumniari possunt. Ego in linguarũ cognitione plura etiam cõmoda ad sacras literas intelligendas esse fateor, & id quidẽ peringenuè, tantũ abest, vt linguarum peritiam insecter.

Hierony. in epist. ad Sophronium.

¶ *Cap. Quintumdecimum, de linguarum Hebraicæ & Græcæ vtilitate.*

PRincipio enim,sunt linguæ vtilissimæ, vbi disseritur cum infidelibus: vel etiã vbi infideles alienæ linguæ ad fidem instituuntur. Quæ causa, vel sola redditur in illa Clemẽtina.1.de Magistris.propter quam linguæ sunt in academijs perdiscẽdę. Alioqui, quorsum attinebat Arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur? Qua de re,leuiter motus videtur Erasmus,vt Clementinę huius argumento assereret,ad sacras literas intelligendas Hebraicã Græcãq; linguam esse necessarias. Altera linguarum cõmoditas est, in his dictionibus explicandis,quæ magnã emphasim habent,aut aliquã innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus sermo exprimere non valet. Huiusmodi dictiones multas cùm in Hebraicis quæstionibus tum in cõmentarijs annotauit Hieronymus. Nos vnã aut alterã exẽpli causa ponemus. Vt Marci.6. interpres reddidit,& cũ dimisisset eos, vbi verbum tamẽ Græcum ἀποτάξασθαι non significat simpliciter dimittere,sed dimittere benignè ac gratiosè, quẽadmodum amicis celebrato conuiuio beneuolè valedicimus. Qua in re euãgelista Græcè scribens Iesu Christi etiã erga rusticos summã comitatem & gratiam cõmendauit. Id quod Latina voce exprimi vix potest. Et in epistola ad Ephesios,pro eo quod nostra editio habet, A cõstitutione mundi, Græcè habetur καταβολή. Cuius vocis emphasim Hieronymus in cõmentarijs explicare volẽs, nõ id ipsum(inquit) καταβολή, quod cõstitutio sonat: vnde & nos propter paupertatem linguæ & rerũ nouitatem,& (sicut quidã ait) quod sit Græcorũ sermo latior, & lingua fœlicior,conabimur non tã verbum transferre è verbo(quod impossibile est) q̃ vim verbi quodam explicare circuitu. Καταβολή, propriè dicitur,cùm quid deorsum iacitur, vel cùm aliqua res sumit exordium. Vnde & hi qui ædium futurarum iaciunt fundamenta, καταβεβληκέναι dicuntur. volens itaq; Paulus ostẽdere, ꝙ Deus vniuersa sit machinatus ex nihilo,non cõditionem, non creaturam atq; facturã; sed καταβολή, id est initium fundamenti ad eum retulit. hactenus Hieronymus. Et.1.lib.aduersus Iouinia. tractãs illum locũ.1.Cor.7.non vt laqueũ vobis iniiciam,sed & proprietatem,ait, Græcã Latinus sermo non explicat. Quibus enim verbis,qs possit dicere. &c. vnde,& in Latinis codicibus ob trãslationis difficultatem hoc penitus nõ inuenitur. Cuiusmodi sunt & alia exẽpla plurima,quæ nos causa breuitatis omittimus. Legat multa qui volet apud Hilariũ in expositione psalmorũ pluribus in locis asserẽtem Latinũ sermonẽ plenam Græcę literæ intelligẽtiam non reddẽre. Ambrosius quoq; in explanatione Psal. 118.Latinos ait,non posse in omnibus vim Græci sermonis exprimere. Quòd in Græco plerũq; maior sit vis & põpa sermonis. Qua in re plurimùm Theologos iuuare possent Erasmi in nouum testamentum annotationes: nisi eas tam multis erroribus aspersisset.

In præfatione sup Laurentij annotationes

In psal. … & in … uersũ … 118. … cõsumma… tiõis … nem. & illum, … mand… tuorum … curri… latasti … meũ. & illum … me in … ca manda… rum …

Est alia quoq; vtilitas,ad accipiẽdos plures sensus catholicos ex eadẽ scriptura,præsertim cũ apud Græcos & Hebræos est æquoca. Sic.n. dictiones polysemas & ambiguas dialectici nostri vocare solẽt. Nam,interpres vnã solã vocabuli significationem reddere potuit. Vt Eccle. 2. vbi nostra editio habet,cogitaui abstrahere à vino carnẽ meã,alij vertũt,trahere in vinũ carnẽ meã, alij, attrahere in vino carnẽ meam. Cuius quidem cõtrariæ omnino versionis cõtrarius verbi Hebraici significatus causa fuit. Quod & Hieronymus ipse in cõmentarijs admonuit. Atq;.1.libr. Apologiæ aduersus Rufinũ tractãs illud.2.psal. apprehẽdite disciplinã: pro quo ipse interpretatus est,adorate filiũ,vel etiã adorate purè, Nisi(inquit) & prolixũ esset & redoleret gloriolam, iam nũc tibi ostẽderẽ,quid vtilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere:& videres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorũ nominum atq; verborum. Quæ res diuersæ interpretatiõni materiam præbuit, dũ vnusquisq; inter

dubia quod sibi consequẽtius videtur, hoc trãsfert. Hactenus Hieronymus. Ambrosium item vide, in psalmum secundum de verbo, Beresith. Ambiguitas etiã in aliena lingua festiuum quandoq; vocis vsum lusumq́; præbet, qui in nostra nõ solùm conseruari nequit, sed ne sensus quidẽ germanus sine magna licẽtia reddi. Vt Hieremiæ primo pro eo quod nos habemus, vigilantem, in Hebræo est vocabulũ, Soced, quod ambiguum est, nucemq́; & vigilias significat. Vt Hieronymus ibidem & in Ecclesiastes. c. vltim. disserit. Cùm itaq; Prophetæ in visione virga nucea seu amygdalina fuisset ostẽsa, rogatus à domino quid videret, Hebræa lingua virgam Soced, se videre respondit. Tunc ergo dominus sermonis occasione ludens, bene inquit, vidisti: quia vigilabo ego. &c. Ita quanquam Hieremias in vna significatione nomen acceperit, at Dominus ad alteram flectens, fecit ex sermonis ambiguitate concentum sententiæ elegantißimum. vt si sydus quoddam cæleste videns, Canem se videre diceret, scitè illi diceretur, bene vidisti, Canis enim lacerabit te. &c. Iam verò si interpres Latinus, Soced, in nuceam transtulisset, quod. 70. fecerant, absurdè sanè subiungeretur, bene vidisti quia vigilabo. &c. vnde coactus fuit noua quadam insolitaq́; interpretãdi licentia virgam vigilantem Latinis auribus reddere. Quæ ego asserere non auderem, nisi auctor grauißimus Hieronymus astruxisset.

שָׁקֵד

In. 12. cap. eccle. & in 21. c. Hiere.

Quarta vtilitas in linguarum eruditione est ad cognoscenda idiomata, phrases & prouerbia linguę alienæ: vt sunt illa, ne respicias post tergum, & neminem salutaueritis in via: Quibus maxima quædam itineris celeritas quasi prouerbialiter & figuratè significatur. Illud etiam p̃ prouerbialẽ figuram apud Hebræos atq; Hispanos dicitur, omni habẽti dabitur, ab eo autem qui nõ habet, & quod habet auferetur ab eo. Sic apud Ecclesiasticum de consiliario infido & traditore dicitur, A cõsiliario serua animam tuam, ne fortè mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. sic Hebræa phrasi, filij excussorum robusti & expediti dicuntur. Qua de re Hieronymum lege in epistola ad Marcellam, cuius initium, Beatus Pamphilus, Sic filiæ carminis, Ecclesiastes. 12. aures intelliguntur. Sic Saul filius vnius anni dicitur, cùm regnare cœpisset, id est innocens. Nisi, quod Eucherio visum est, ita intelligas: Saülem electum à Samuele vno anno domi tacuisse, & expleto anno cœpisse regnare. Sed de hoc exemplo aliàs. Nam vitio scribentium fortè per. 21. anni vnius anni inducitur. Sic Nemrot robust⁹ venator corã domino, id est, sub cælo. quasi robustißimus omnium hominum, qui sub cælo erant. Scio quosdam ita interpretari, vt venator coram domino dictus sit, quasi Dei venator: quo significaretur ciuilem vnius monarchię potestatem vindictã esse à Deo approbatam, vt quæ Dei administra fit. Sed id quod priùs dixi, Hebræorum doctißimis placet. Vel certè venator coram Deo vocatur, id est sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad ciuilem societatem coëgit.

Genes. 19. Lucæ. 10. Hispanè, No seas oydo ni uisto. i. nullã moram facias. Al rico todos le dan. &c. al pobre aun lo que tiene le quitan. Cap. 37. Habla con uos, y coge piedras cõ los pies.

Sic pluisse dominum à domino Hebraismum esse quidam existimant: id est, desuper. sed filium à patre intelligunt, Euseb. libr. 1. Ecclesia. hist. cap. 1. Hieronymus Oseæ. 1. Irenæus lib. 3. cap. 6. Basilius libr. 5. contra Eunomi. Marcellinus ad Salomo. episcopum, cõci. Syrmieñ. Cano. 15. Ac certè, vt alios libros veteris testamenti prætermittamus, Salomonis prouerbia, nisi habita ratione Hebraicę cõsuetudinis & sermonis, vix vllo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebræos prouerbiali figura dicitur, id apud Latinos nullum quandoq; prouerbium est. quod plerique ignorantes in prouerbiorum expositione aut ad allegorias confugiunt, aut varia etiam deliramenta confingunt: multoq́; meliùs fuerat, simpliciter inscitiam confiteri, quàm imperitiæ suæ alios hæredes facere. Horum ego Latinorum errata facilè commemorarem, nisi

nisi aliud huius temporis ratio postularet. & nos aut reuerentiæ, aut beneuolentiæ causa neminem hîc certo nomine volumus lacerare. Illud constat Parabolas aliud in medulla, aliud in superficie polliceri, neq; hoc sonare quod scriptum est. Ex quo, vt Hieronymus in Ecclesiastes. c. vltimum ait, manifestum fit, Prouerbiorum librum non, vt simplices arbitrantur, patentia habere præcepta: sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castanearum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis diuinũ sensum altiùs perscrutandum. Id quod sine Hebrææ linguæ peritia difficulter, ne quid amplius dicam, faciemus. Iuuaret autem Hieronymus vehementer Latinam intelligentiam, si cõmentarios in libros Prouerbiorũ edidisset. Nã, qui circumferuntur, quanquam Hieronymo in Decretali. tit. de cõsti. tribuũtur, Hieronymi tñ non esse liquidò depreheditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria videlicet typographorum aut eorum, qui ex scripsere, imperitia obrepserũt. Vt Iosue. 11. c. Non fuit ciuitas, quæ se non traderet: vbi secunda negatio superfluit, vt ex consequẽtibus manifestè colligitur. Sed quia fortasse. 70. interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt, verbum, Tradidit, ad suppositũ aliud referre, & pronomẽ, se, vel expungere, vel omittere. Item psal. 26. vt videam voluntatem domini, pro voluptatẽ. Græcè τερπνότητα. Et in titulo psal. 62. Idumææ pro Iudææ, vt Græca omnia Hebręaq; exemplaria demonstrant. Et psal. 65. Et exultaui sub lingua mea, pro exaltaui, id quod tam ex Græcis quàm ex Hebræis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendum psalm. 19. ipsi obligati sunt & ceciderunt, pro, obliquati sunt: sic enim Hieronymus vertit, incuruati sũt, & consentiunt cæteri interpretes. Ac psalm. rursum. 124. Declinantes autem in obligationes, pro, obliquationes, Hieronymus reddidit prauitates, Felix peruersa, alij iniquitates. Consentit hîc Titelmanus. Verùm hæc duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem Græcè habetur Συνεποδίσθησαν. Συμποδίζω autem est, obligo, nexu impedio & implico. In posteriore verò Græcè legimus στραγγαλιάς, quæ vox Latinis est, obligatio, nodus & nexus implicatus. Quemadmodum & Nazanzenus in orat. vsurpauit. Ac Hieronymus in Isaiæ caput. 58. obligationes nobiscum legit. Vnde & nodus gutturis & locus strangulationis στραγγάλη. Græcis dicitur: & στραγγαλίω strangulo, suffoco. Illud sanè corruptum est in psalm. 206. Effusa est contentio super principes, pro contemptio, Græcè Vi. Iob.
ἐξουδένωσις. Quam eandem vocem, psalm. 122. in despectionem vertit interpres. Ruffinus autem libro. 8. histo. eccle. cap. 1. illud ita conuertit, effusa est contumelia super principes. & Iob. 19. vel celte sculpantur in silice, pro certè. & Lucæ. 10. suspiciens, pro suscipiens ὑπολαβών, Tametsi auctor libelli de vera & falsa pœnitentia, qui nomine Augustini circũfertur, communem errorem secutus est. Et Lucæ decimoquinto. euertit, pro euerrit, σαροῖ. & primæ ad Corinthios. 2. spiritualiter examinatur, pro examinantur ἀνακρίνεται. & capitulo. 10. omnes qui de vno pane, pro omnes quidem. & cap. 15. quotidie morior propter gloriam vestram, pro per gloriam. Iurát quippe ibidem Apostolus, & particula νὴ, aduerbiũ iurantis est apud Græcos. Et ad Hebræos cap. 5. interpretabilis sermo, pro ininterpretabilis, hoc est ineffabilis explicatuq́ue difficillimus, quemadmodum ex Hieronymo in epistola ad Euagrium liquet. Atque idem Hieronymus in quæst. Hebra. Gene. 3. legendum ait, Ipse conteret caput tuum, non ipsa. Cùm enim apud Hebræos neutro genere ad semen referatur, interpres rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit, ipse. Quod imperiti non intelligentes, vitiumq́ue scriptoris existimantes, substituerunt, ipsa. Vt illa prætereamus quę Augustinus Eugubinus

comme-

Iob.7. commemorat ſicut ceruus deſiderat vm-
Deut.29. bram,pro ſeruus.& ſolis ardore,pro ſalis.&
Pſalm. 41. ſitiuit anima mea ad Deum fontẽ, pro for-
tem. Et interfecta eſt terra à ſanguinibus,
pro infecta. Nam & pſal. 10. pro eo quod
nos habemus, qui diligit iniquitatem odit
animam ſuam,D.Hieronymus legendum
credit anima ſua,hoc eſt, ipſius, refertur e-
nim anima ſua ad Deum, non ad peccato-
rem.Senſus aũt mirificè conuenit, vt Deus
ſcilicet intelligatur,vtrumq; quidem inter-
rogare & iuſtum & impium, ſed impium
tamen reprobare, odium enim Dei repro-
batio eſt. Nos autem Græca. 70. interpre-
tum exemplaria, quæ nũc quidem extant,
ſeq poſſumus,Non.n.illa habẽt τῆς ψυχῆς·
ſed,τὴν ψυχὴν. Atq; fortaſsis hinc illud apud
Cap.12. Tobiam acceptum eſt, qui autem faciunt
iniquitatem hoſtes ſunt animæ ſuæ. Simi-
liter,& in epiſtola ad Suniã & Fretellã, pro
eo quod in pſalmo.5.legitur, dirige in con-
ſpectu tuo viam meam.legendum conten
dit. dirige in conſpectu meo vitam tuam.
Sic enim ipſe verterat, dirige ante faciem
meam viam tuam. At in hoc etiam nos
Græcorum exemplaria ſequimur: & vul-
gatam lectionem, cùm fieri ſanè poteſt,ap-
probamus. Simile illud eſt ad Philippeñ.
3. qui ſpiritu Deo ſeruimus, vbi ſpiritui le-
gendum eſſe credit Ambroſius libro. 2.
de Spiritu ſancto. cap.6. Nec ſolùm in La-
tina lingua huiuſmodi errores accidunt:
ſed eos etiam in Hebraica & Græca depre-
hendimus. Deprehendit Caieta. ac verè
ille meo iudicio quidem. 2.Regum.21. vo-
cem Michol,falsò ab Hebræis pro Merob
fuiſſe ſubſtitutam: vt patet. 1. Regum.12.
Deprehẽdit quoque Hieronymus in pſal.
131. ſeptuaginta interpretes non χήραν, id
eſt, viduã,ſed θήραν, id eſt, venationem tran
ſtuliſſe, ſed propter vocum ſimilitudinem
pro θήρα, id eſt, venatione χήραν, id eſt, vi-
duam eſſe ſuppoſitam, maximè quia in ſe
quenti verſiculo pauperes ſequebantur.
Niſi fortè Latinus interpres victum aut ve
nationem reddidit & error obtinuit, vt vi
dua legeretur. Nam vox Hebraica nullo
modo viduam, ſed venationem, victum
viaticumque ſignificat. Huiuſmodi men-
da graui ratione prudentique conſilio cor
rigi poſſunt. Nam illos quis ferat, qui, ſi-
cut eſt apud Quintilianum, dum librario-
rum inſectantur inſcitiam, produnt ſuam?
Et dum libros ſacros mendis, vt aiunt, ſca-
tentes purgare volunt, contaminant. Fa-
teor ſiquidem procliue fuiſſe & facile in-
docto & negligenti librario præſertim in
verborum & rerum nonnulla ſimilitudi-
ne, ea, quæ recta erant, explodere, & quæ
erant deprauata, ſubſtituere. Fateor etiam,
tantã fuiſſe olim in ſacras literas reueren-
tiam, vt quæ menda quamlibet dilucida ſe
mel irrepſerant, religio fuerit attingere. Sed Auguſti.2.
video quoque huius temporis improbam de doctrina
temeritatem, quæ adeò nihil non audet ſa- Chriſt.c.13
cris codicibus corrigendis: vt Manichæi
olim parum in hac re immodeſti fuiſſe vi-
deantur, quos Auguſtinus ad Hieronymũ
ſcribit, multa diuinarũ ſcripturarũ loca vi-
tiata eſſe contẽdere ſolitos non ab ſcriben-
tib⁹ apoſtolis, ſed à quibuſdã, neſcio quos, Vide Aug.
codicum deprauatoribus. Verùm hęc ha- lib.de bono
ctenus. Illud tamen non eſt prętereũdum, perſe.c. 11.
quod Diuus Hieronymus in.40.cap. Eze-
chielis ſcribit. Omnia propè verba Hebrai-
ca & nomina, quę in Latina tranſlatione
ſunt poſita, nimia eſſe vetuſtate corrupta,
ſcriptorumque vitio deprauata. Vt igitur
hæc emendentur, Hebraicę linguę cogni-
tio neceſſaria eſt. Nam etſi nomina adhuc
integra & illibata manerent omnia, ſed
ipſę tamẽ nominum interpretationes, qui-
bus multa ſcripturę ſacrę myſteria aperiun
tur, ſine huius linguę peritia non haben-
tur. Vt Auguſti.2. de doct. Chriſt.cap.16.
auctor eſt. Quo etiam loco illud agnoſcit,
non parùm beneficij eos Latinis homini-
bus contuliſſe, qui Hebraica nomina ſepa-
ratim interpretati ſunt.

Sexta vtilitas fuerit ad intelligenda
quędam loca, ſcilicet quę vel apertiùs
ab interprete reddi poterant, vel etiam

quę sine linguarum cognitione nequeunt explicari. Vt apud Ioannem. Erat quidam regulus, pro quo Græcè βασιλικός, hoc est de aula regia, seu Palatinus, vt Hieronymus in Isaiā annotauit. Videtur interpres Græcè legisse βασιλίσκος. Græca verò exemplaria habent omnia βασιλικός, id est, regalis seu regius. Qua ex re cōiectura fit, interpretem regalem vertisse, sed à sciolo regulum esse suppositum. Et Ioannis primo, Qui post me venturus est, ante me factus est, quod euidentiùs verteretur, mihi præpositus, seu ante latus est. vt Augustinus super Numeros.q.51.& super Ioannem Homilia.3. subnotauit.& Act. 27. cùm non esset tuta nauigatio, eo ꝙ ieiunium iam præteriisset, pro eo ꝙ vltra tempus sustinuissent inediam. & ad Rom.12. non vos metipsos defendentes, pro vlciscentes. Nā numerū bestię, qui Apocalypseos.c.13. scribitur, sine alphabeti Græci secundùm ordinem arithmeticum intelligentia, aut vix, aut certè nullo modo exponere possumus. De qua re.13.libro fusiùs disseremus.

Cap.4. Cap.65.

Septima vtilitas, ad euitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. Vt, filius hominis in Euangelio dicitur Christus: Vbi cū genitiuus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur: vt non filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis iuxta Hebraicā phrasim dicitur, vt filius terrę, homo obscurus & contemptibilis, qua vtique nomenclatura Dei filius identidē in Euangelio gloriatur. Tanta fuit verbi incarnati modestia. Quanquā, vt Augustinus ait, commēdat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Huiusmodi etiam exemplum est ad Romanos vltimo: salutat vos Caius hospes meus, & vniuersæ ecclesiæ. Vbi, vniuersæ ecclesiæ, casus gignendi est, nō nominādi, vt Caius intelligatur, non Paulū modò, verum etiam totā ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ.11. qđ superest date eleemosynā. Vbi Latinus sermo anceps est. Potest.n.intelligi, qđ superest, pro eo quod vnum illud vobis restat, seu reliquum est, vel quod superest, id est, quod superfluum est. Quam vtranq; intelligentiam Latinus quidē sermo recipit: Græcus tamen excludit. Habetur enim τὰ ἐνόντα, id est, quæ insunt, seu quę habetis. vt & Theophylactus, & Cyrillus libr.2. in Leuiticum, & Augustinus super psalm.125.& Chrysostomus homi.33.ad populum, & super epistolā ad Hebręos homi.9.exponunt. Nam hunc postremum sensum Græca lectio habet, primum & secundum non videtur habere: tametsi secundus ille D.Thomæ placuerit: qui quidem in ea re & Bedam sequitur super Lucam, & Gregorium in epistola ad Augustinum Anglorū episcopum: refertur q;.12.q.1.cap.quia tua.

Alia deniq; vtilitas est, ad quædam vocabula, vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remāserunt, vel propter sanctiorē antiquitatis seruandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commodè non potuerūt; quod August.lib.18.de ciuitate Dei.c.11.tradit. vt Matthæi.11. Pauperes euangelizātur: id est, bonum accipiunt nūcium. Cùm enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per diuites deriuentur, in Christi regno ecōtrario nuncia cælestia ad diuites per pauperes sunt delata. &.1.ad Corin.vltimo. anathema marana atha. Quorum illud prius Græcū, hoc posterius non tam Hebræum, quam Syrum est. Qua de re Hieronymus disserit in epistola quadam ad Marcellam, cuius initium est, Nuper. & in epistola ad Damasum đ verbo Osanna: In qua Hilarium notat, quòd ob linguæ Hebraicæ imperitiam, verbum illud malè fuerit interpretatus. Sūt & aliæ forsitan inperitia linguarum vtilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui: sed quæ satis erāt, ne huius rei inuidia labefactaretur disputatio mea. Isthęc autem meliùs ab alijs copiosiusq; tradentur, qui linguarum patrocinium fortè susceperint. Qua in causa quę volent

volent omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus, si intra præscriptos modò religionis modestiæque terminos se contineant: nec aut veras linguarum vtilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem Latini interpretis editionẽ nouis alijs quasi elegantioribus melioribusque permutent. Sunt enim nõnulli, quibus, quoniam noui testamenti antiqua versio parum elegans & culta est, placeret maximè vt illa sũmota, in illius locum Latinior alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, & quasi puellam rhetorũ flosculis exornare. At illa modesta cùm sit, non ambit ornatum: cùm sit grauis, fucum ignorat: cùm virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidã, omne qđ dictat affectio. Amor itaq; phaleras nescit. Dicendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotij sed otij, nec militiæ sunt picta verba sed quietis. Igitur, quæ bellicũ canit, quæ exaltat quasi tuba vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat, ea horridum nescio quid & Barbaricum sonat, non tanquam lyra citharáue carmen musicum suaui dulcique sono canit. Quid Theopompo acciderit in scriptura sacra rhetorum more ludenti memoriæ proditum est. Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. Non in persuasibilibus, ait, humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Et rursum O Timothee deuita, inquit, prophanas vocum nouitates. Si ergo vitanda est vocum etiam nouitas, tenenda est antiquitas, & si prophana nouitas est, vetustas sacrata est: quẽadmodum Vincentius Lirineñ. dixit. Item, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Scilicet ab spiritu puro & simplici pura simplexque oratio expectanda erat. Nec fœminam grauem, honestam, seniorem decebat nisi castus ornatus. Vide August. lib. de doctr. Christ. 4. cap. 6. Quamobrem, ingenuè dicam, ne illos quidem probare vnquam potui, qui paraphrases quamlibet Latinas & elegantes in sacras literas ediderũt. Cùm enim personam Christi Pauliúe loquentis assumunt, quò elegantiùs nitidiùsque eloquuntur, eò minùs illorum spiritum & maiestatem seruant, atque adeò rei quodammodo fiunt læsi spiritus & maiestatis. Certè, quod olim puer magno assensu virorum sapientium dixi, si aut Christus aut Paulus istorum mihi lingua loquerentur, nec Christus mihi nec Paulus essent. Non est nitidulus Christus, mihi crede, non est comptulus, non elaboratè ornatus. Paulus verò non scientia ille quidem, sed sermone imperitus est tamen. Permitte Christo igitur linguã suam, linguam suam permitte Paulo: vtraque enim calamus est scribæ velociter scribentis, non ad singula verba & apices elaborantis. Noui ergo testamenti vetus editio, id nanque agebamus, quanuis simplex & inculta sit, non est propter hoc minoris facienda. De tertia igitur quæstione satis dictum est.

Euseb. de præp. Euã. lib. 8. c. 1.

2. Cor. 2.

1. Timo. 6.

Cap. Sextumdecimum, Vbi ponuntur argumenta eorum qui sunt opinati, sacros Auctores in libris Canonicis, non semper diuino spiritu fuisse locutos.

QVarta consequens fit. An auctores sacri in libris Canonicis spiritu interdum humano sine diuina & supernaturali reuelatione loquantur. Fuerunt enim viri Ecclesiastici nonnulli (vt Hieronymus in procemio super epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros spiritum in se loquẽtem habuisse. Quia nec humana imbecillitas vnũ tenorẽ Sancti spiritus tan lõgo orationis decursu ferre potuisset: Nec

Controuersia quarta.

1. Argum.

dignum est (inquiunt) vt ad huius corpusculi naturales & euidentes necessitates Spiritussancti maiestatem sine causa deducamus. Adhibent verò huius rei exempla ex epistola ad Timotheum. 2. penulam, quã reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum. Et illud, Lucas est mecum solus: & Trophimum reliqui infirmum. & alia eiusmodi, quæ passim in epistolis Pauli humanitus scripta inueniũtur. Nõ igitur scriptores sacri Spiritum sanctum semper manentẽ & in ipsis loquẽtem habuere. Nam, & hoc Christo domino peculiare fuit, vt Ioannis. 1. cap. dicitur: super quem videris (inquit) spiritum descendentem, & manentem super eũ. &c. Cõfirmatur autem idem hoc argumento, maximè quòd sicut Deus non deficit in necessarijs, ita non redundat in superfluis, quemadmodum Aristot. demõstrauit. Ad ea verò quæ naturali lumine nota erant, non erat supernaturalis reuelatio necessaria. Quæ igitur scriptores sacri viderant, & manibus attrectauerãt, non diuino lumine infuso, sed humano locuti sunt.

2. Argum. Deinde, Apostolus in priori ad Corinthios epistola quædã ponit, de quibus asserit, quòd domini sunt mandata. Præcipio (inquit) non ego, sed dominus. Mox verò subdit, Cæteris ego dico, non dominus. Quòd si Paulus ex interna reuelatione Spiritus sancti omnia scriberet, profectò non diceret, ego dico, non dominus. Quoniam eiusmodi consilia, quæ Deo reuelante dantur, domini sunt: Quemadmodum quæ à prophetis per reuelationẽ dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset, hoc ego dico, non dominus.

Hanc verò argumentationem non leuiter, sed haud scio an grauissimè Basilius confirmat lib. 5. contra Eunomium capite penultimo, in hæc verba: Quæcunque spiritus loquitur, Dei verba sunt: & propterea omnis scriptura diuinitus inspirata, & vtilis est, quam locutus est spiritus. Nam verè id monstrat, spiritum non esse creaturam: Quoniam omnis rationalis creatura, est quando ea quæ Dei sunt loquitur: vt cùm dicit Paulus, De virginibus autem præceptum non habeo: consilium autẽ do tanquàm misericordiam consecutus: his autem, qui matrimonio coniuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus. Et propheta, O domine, iudicia loquar ad te: Quid quoniam impij prosperãtur? & rursus, heu me mater, vt quid me peperisti? Nonnũquam autem dicit, hæc dicit dominus. Et nonnunquam Moses, ego sum tenuis voce, & tardæ linguæ. Aliquando verò is ipse, hæc dicit dñs, emittas populũ meũ, vt mihi sacrificet. Spiritus aũt non sic. Non. n. aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt loquitur: id nanq; creaturæ est: verùm omnia spiritus verba, Dei verba sunt. Hactenus Basilius. Sed & Origenes homilia. 16. super numeros, sermo (ait) qui apud Ionam scriptus est, & non est factus, à Iona potiùs quàm à Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi à Deo dicta suscipiantur oportet. Nam, per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquanta tamen & Moyses propria auctoritate mandauit. Quod dominus in euangelijs euidẽtissima distinctiõe secernit. cùm dicit de repudio mulieris interrogatus, ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras: ab initio autẽ non fuit sic. &c. ostendit hæc & Paulus in literis suis, cùm dicit de quibusdam, dominus dicit, & non ego: & de alijs, hæc autem ego dico, non dominus. Et iterum in alijs, Præceptum domini non habeo: consilium autem do. Et iterum, Quæ loquor, non loquor secundum Deum. Vnde similiter etiã in cæteris prophetis aliqua quidem dominus locutus est, & non prophetæ, alia vero prophetæ, & non dominus. Hactenus Origenes. Qui eandem quoq; sententiam in proœmio cõmentariorum in Ioannem amplexus est. Et Ambro. lib. 8. in Lucam. c. 16. explicans illud, Ad duritiam cordis vestri. &c. ostendit, ait, locus hic, quæ propter fragi-

Nititur Origenes illo Deut. testimonio, q. si in nomine dñi pphета quicq̃ prædixerit & non euenerit, hoc dñs non est locutus.

Matth. 19.

1. ad Cor. 7

2. ad Cor. 11.

fragilitatem humanam scripta sunt, non à
Deo scripta. Vnde & Apostolus: Denũcio,
inquit, non ego sed dominus vxorem à vi-
ro non discedere. Et infra: Cæteris, inquit,
ego dico, non dominus: Si quis. &c. Hic
Apostolus negauit legis esse diuinæ, vt cõ-
iugiũ qualecũq; soluatur. Tantũ Ambro-
sius. Cùm igitur Basilius Ambrosius &
Origenes viri clarissimi, nõ in ea modò sen
tẽtia fuerint, verumetiã scripturæ sacræ te-
stimonijs cõfirmauerint, nihil erit absurdi,
si nos etiam asseramus, non oĩa, quæ sacri
auctores scripsere, Spiritus sancti afflatu scri
3. Argum. Cap. 7. pta fuisse. Adde ꝙ Apostolus in posteriore
ad Corin. epistola, affectum se pœnitentia
dicit, ꝙ illos prioris epistolæ reprehensione
vexarit. Rei autem semel scriptæ, nõ alium
pœnitere potest, nisi eum, qui scribẽdo cre-
diderit se errasse. Non igitur Paulus quæ-
cunq; ad Corinthios scripsit, diuino ea spi
ritu se scripsisse existimauit. Adde rursum,
Cap. 11. quòd in hac etiam epistola posteriore, in
quo quis audet, inquit, in insipientia dico,
audeo & ego. Ministri Christi sunt (vt mi-
nus sapiens dico) plus ego. At blasphemũ
est, verba Spiritus sancti in insipientia di-
cta affirmare, spiritu igitur hominis Paulus
ibidem locutus est. Adde etiam quòd in ea
dem epistola, cùm dixisset Apostolus se
plus omnibus laborasse, correctione mox
adhibita, docet parùm se cautè fuisse locu-
tum. Nõ autem ego, inquit, sed gratia Dei
4. Argum. mecũ. Præterea si quæcunq; Apostoli præ
scripserunt, ex diuina auctoritate ac reuela-
tione existũt omnia, certè illud Pauli præce
ptũ, quo iubet, vt Episcopus sit vnius vxo-
ris vir, diuinũ esset, non humanum. Ita fie-
ret, vt Summus Pontifex in eo dispensare
Epist. 118. non posset. Nam vt Augustinus ad Ianua-
rium ait, quæ Christus præscripsisset, ea ne
mo auderet variare. At, vt ꝗ bigamus fuis-
set, is fieret episcopus, Summus Pontifex or
be etiam probãte aliquando fecit: Nõ ergo
Apostoli decreta omnia Spiritu sancto au-
5. Argum. ctore præscripta sunt. Matthæus insuper
Matth. 27. memoria lapsus est, nam pro Zacharia Hie

remiã posuit, & Marcus item, cùm in Esaia Mar. 1.
scriptum affirmet, quod in Malachia scri-
ptum est. Et cùm rursum hora tertia narret
dominũ crucifixum, qui hora ferè sexta à
Pilato iudicatus est, vt Ioãnis. c. 19. dicitur.
Qua ex re fit, vt non semper in omnibus E-
uangelistę scribẽti Spiritus sanctus affuerit.
Præterea Lucas capite Euangelij tertio di- 6. Argum.
cit Cainam filiũ fuisse Arphaxad, Salec au-
tem filium Cainam. Constat verò Genes.
ca. 11. Salec non Arphaxad nepotem fuisse,
sed filium, nullamq; inter hos mediam ge-
nerationem intercessisse. Superflua igitur
est in Genealogia Christi vna generatio, at-
q; adeò non est instinctu Sancti spiritus ap
posita. Lucas denique idem Acto. 7. multa 7. Argum.
refert, quæ spiritu afflante referri non po-
terant. Vt est illud primum, quòd Ioseph
accersiuit omnem cognationem suam in
animabus. 75. At bene. 46. & Exod. 1. 70.
solùm animæ enumerantur. Nec verò di-
ci potest, Stephanum Iosephi eos etiam fi-
lios supputare, qui nati sunt postea. Et per
anticipationem aut prolepsim hos cum
illis simul. 75. dicere. Eos enim Iosephus
accersire non potuit. Dicit autem Lu-
cas Ioseph. 75. animas accersisse. Illud gra-
uius est, quod deinde subijcitur, Iacob &
patriarchas translatos fuisse in Sichem.
Cùm Iosephus. 2. anti. lib. capitul. 8. fratres
Ioseph affirmet conditos esse in Hebron,
qua in re non aliud scribere credendus est,
quàm quod à maioribus per manus tradi-
tum vulgo etiam tenebatur. Præterquam
quòd Lucas hic apertè dicit Patriarchas se-
pultos esse in sepulchro qđ emit Abrahã.
Atqui certũ est, Abraham in Hebrõ emisse
sepulchrum. Genes. 23. Tertium verò mul-
tò difficilius est, quod rursum addit, A-
braham sepulchrum emisse à filijs Emor
filij Sichem. Iacob siquidem à filijs Emor
agri partem emit, vt Genes. cap. 33. scribi-
tur. Abraham autem non à filijs Emor, sed
ab Ephron filio Sohar, speluncam emit du
plicem, quod Genes. cap. vigesimotertio
non obscurè traditum est. Quid? ꝙ Emor
Lucas

Lucas dicit filium fuiſſe Sichem, cùm Geneſ. 33. contrà dicatur Emor patrē Sichem fuiſſe non filium. Fruſtra ergo, vt videtur, aſſerimus nihil in ſacris eſſe libris, quod nō idem ſpiritus afflatu ſcriptum ſit. Verùm à contraria parte illud facit, quod ſi in libris Canonicis aliqua humano more & ſpiritu, vel ſcripta, vel cōmemorata fuiſſēt, nihil obſtare videretur, quominus in ijs aliquod mendacium eſſet. Iam ſi errorem aliquem in ſcripturis ſacris agnoſcimus, earum auctorē Spiritum ſanctum eſſe quis credet?

¶ *Cap. Decimumſeptimum, Vbi oſtenditur, ſingulas particulas librorum canonicorum, Spiritu ſancto aſſiſtente ſcriptas fuiſſe.*

IN hac quæſtione & controuerſia non defuiſſe, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor eſt. D. Hieronymus non in eo ſolùm loco, quem paulò antè retulimus, ſed in commentarijs etiam ſuper
In anno. in c. 2. Matth. et. c. 1. Mar. Et rurſum in cap. 27. Matth. Epiſt. 8. & 19. ad Hierony. Diſt. 9. ca. Si ad ſcripturas. & ca. Ego ſolus.
5. Micheæ caput. Cuius erroris nota Eraſmo quoq;, vt alios diſsimulem, inuſta eſt. Is autē error quàm ſit impius, illo primùm argumento demōſtro: quòd ſacrarum ſcripturarum magna ex parte labefactatur auctoritas, ſi hæc opinio vera eſt. Nam, vt Auguſtinus ait, ſi in ſacro quouis libro vna quælibet falſitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo vno argumento Auguſtinus de conſen. Euang. lib. 2. cap. 12. ſatis oſtenſum ac patefactum eſſe credit, Prophetarum & Apoſtolorū ſcripta nullam omninò habere falſitatem, nō ſolùm eam, quæ mentiendo promitur, ſed ne eam quidem, quæ obliuiſcendo. Leuibus, inquiūt, in rebus & nihil ad ſalutem noſtram pertinentibus, auctores ſacri & falluntūr & fallūt. Ea igitur in dubium vocare poſſumus, quæ maxima & grauiſsima ſunt. Non eadem, aiūt, cauſa eſt. Quoniam ſi eccleſiam, cuius erudiēdæ gratia ſpiritum ſacri auctores habuere, ſpiritus ipſe in paruis deſtituit, non mox deſtituit in magnis. Conſentiunt enim Theologi grauiſsimi eccleſiam errare in minimis poſſe, in maximis non poſſe. Quid igitur obſtat, inquiunt, cur non ad eundem quoq; modum aſſeramus, Apoſtolos & Euangeliſtas in rebus parui momenti interdum lapſos, cùm in rebus neceſſarijs lapſi non fuerint? Nam, ſi ſuperis placet, huiuſmodi errores in Apoſtolis maximè & euangeliſtis agnoſcūt. Quòd ſi dicimus, ſpiritus ſuggeſsit Apoſtolis & Euangeliſtis omnia. Aiunt, non omnia ſimpliciter: ſed quæcūq; Chriſtus dixiſſet illis. Hęc autem erant maxima. Si addimus, docuit ſpiritus eos omnem veritatem. Reſpondēt, non abſolutè omnē quidem, ſed quæ eſſet ad ſalutem neceſſaria. Sic elabi conātur iſti. Sed fruſtra conātur tamē. Principio enim ecquid rogo iſti facturi ſunt, ſi cum homine diſſerant, qui multa Euangeliorum miracula cōmentitia eſſe, Euangeliſtaſq; Herodoti, Xenophontis ac Platonis exemplo confictis narrationibus abuſos dicat, aut Chriſti illuſtrandi gratia, aut fidelium in Chriſtum affectus excitandi? Nempè hoc facere, vt homines, ſine Dei ſpiritu potuere.

Deinde quàm facilè erit cuiq; res vel graues, vel leues pro ſuo arbitratu ingenioque æſtimare? Iam hic dicet tibi, tres vnius ſubſtantiæ prædicari perſonas leuiculum eſſe, nec ad ſalutem noſtram pertinere. Iam contendet alius, duas in Chriſto & operationes & volūtates è rebus eſſe non grauibus. Nam & ſpiritus à patre & filio procedentis vnicum eſſe principium, tanquam rem leuem quidam contemnendam arbitratur. Quin, quòd tertia die an quarta Chriſtus reſurrexerit, cùm non valde ad ſalutem attineat, pro nihilo quiſpiā habebit. In hiſ itaq; Euangeliſtas, Apoſtolos, Prophetas, errare, labi, hallucinari potuiſſe. Porrò, vt reliquas ſcripturæ partes prætereamus, in ſacris hiſtorijs

storijs distingui discerniq; nõ posset, quid ex Deo, quid ex homine sit: quid auctor ex reuelatione diuina, quid cõtrà ex spiritu humano & ingenio proferat. Quocirca fluctuaret passim & legẽtiũ & audiẽtiũ fides, dum ignorarent, quónam spiritu, hominis an Dei vnaquælibet chronicorum sanctorum particula fuisset scripta. Quis est autẽ tam perfrictæ frontis, vt pro Euangelistis nonnihil humano more loquamur, vt si quid in publicũ scribere velit de rebus, quarum memoria sit recẽtissima, quasq; lectores ferè suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis: ea spõte inserat, quæ cùm ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falsam & incertã efficiãt? Adeóne stulti erant Euangelistæ, vt ea, quæ omittere sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent, cum manifesto discrimine causæ, quam persuadẽdam acceperant? Quòd si tales fuissent, certè Iudæi, quibus tanto erant opere inuisi, omni vi & arte contẽderent atq; adeò efficerent, vt huiusmodi, vel figmenta, vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subitis cõcionibus Spiritussanctus Apostolorũ linguas attẽperabat, q̃d in scriptis, quæ futura erãt æterna? Et si noui testamẽti idonei administri Apostoli & Euãgelistę facti sunt, illorũ profectò sufficiẽtia non ex illis, sed ex Deo est: illorũ proinde error Dei est, nõ illorũ. Nos enim ab Apostolis, Christi testamẽtum accepimus: & cùm illos audimus, Christũ audimus, cũ eorum Euãgeliũ legim⁹, Christi legimus Euãgeliũ. Ac cũ lex Moysis, q̃d est ministeriũ mortis, tã exacta diligẽtia scripta sit, vt iota vnũ aut vn⁹ apex ex ea præteriri non posit, multò certè magis Euangeliũ Christi, q̃d est ministeriũ spiritus ac vitæ, scriptũ erit tãta cura & Dei asistẽtis afflatu, vt nõ modò verbũ, sed ne apex quidẽ vllus sit, quod nõ sit ab spiritu diuino suppeditatus. Quid? ꝙ Apostolus officiosum mẽdacium, quodq; ad Dei laudem maximè pertinere videretur, penitus horret inquiens, Si aũt Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra: inanis est & fides vestra, Inuenimur aũt & falsi testes Dei, q̃m testimonium diximus aduersus Deũ, ꝙ suscitauerit Christũ, quem nõ suscitauit, si mortui non resurgũt. Quòd si falsitas hæc, quæ cùm Dei potẽtiam cõmendaret, tum populum in officio cõtineret, à sacris auctoribus excluditur, certè quęcunq; alia ac multò etiam magis reiicietur. Nulla eñ in sacris literis leuis sed grauis esset, per quam scripturæ auctoritas eleuaretur. Iam si in huius rei confirmationem arcanarum literarum nos testimonia referre velimus, verendum sanè est, ne qui oppositum errorem tueri cupiunt, illa se ratione tueantur, ꝙ auctor scripturæ sacrę eo etiam loco, qui à nobis afferetur, non de spiritu diuino, sed de suo fuerit locutus. Ita fieret, vt vix vllum è sacris literis testimonium aduersum hæreticos firmum esset. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone remoueamus, qui erronea sententia omnem scripturæ & vim minuunt & eleuant auctoritatem. Ipsi verò fateamur, singula quęq; siue magna, seu parua à sacris auctoribus Spiritu sancto dictante esse edita. Id à patribus accepimus, id fidelium animis inditum & quasi insculptũ est, id itaq; nos ecclesia præsertim ipsa magistra & duce retinere debemus.

¶ *Caput, Decimumoctauum, vbi refelluntur argumenta capitis sextidecimi.*

CONfirmanda atque tuendã veritate ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc verò argumenta ea cõfutanda sunt, quibus aduersarij contrà pugnarunt. Atq; à primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est & expedita defensio. Fateor enim, nõ singulas scripturæ particulas, vt à sacris auctoribus scriberentur, propria & expressa reuelatione indiguisse, sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritusancti

ritussancti instinctu afflatuq; verè & iure contendo. Ille, Christus ait, vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis. Aliàs etiam oblita suggeret, aliàs etiam vestris auribus audita suggeret, quæ aliàs natura sponteq; sua in mentem venire poterant, ea quoque suggeret. Non supernaturalia modò, sed & naturalia suggeret, & quæ aliàs humano more scriberentur. Omnia, inquit, quæcunq; dixi vobis. Atque Apostolus nos, ait, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim iudicat omnia, sicut scriptum est, Quis cognouit sensum domini? Nos autem sensum Christi habemus. Ecce Apostoli, in quorũ nomine Paulus loquitur, ad doctrinã spiritus edendam spiritũ accepere, per quem in Christi sensu omnia iudicabant. Nimirum animalia illa oculis vndiq; plena ad expreßionem quatuor Euangelistarum posita per scriptores omnes sacros transferre meritò & optimo iure possumus. Nihil ergo auctores sacri cæcis oculis scribebant: sed scribẽtium calamum spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Inde enim, cũ in secunda ad Corinthios epistola quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab ecclesiæ præfecto dici possent, subiecit protinus, an experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Christus? Spiritu igitur sancto inspirati quasuis scripturę partes scripsere sancti Dei homines. Nolite, inquit, cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Quod idẽ profectò sacris auctoribus præceptũ erat, vt non cogitarent scilicet quomodo aut quid scriberent: dabatur enim illis illa hora quid scriberent. Hoc vero Spiritussancti donum toto vitæ decursu non habebant: sed tantisper dum lingua eorũ calamus erat scribę velociter scribentis. At Christus nullum vnq̃ verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, vt scholæ verbis vtar, Christi Iesu sacratissima lingua perpetuũ diuinitatis instrumentũ. Et hinc apparet eius argumẽti certa ruina, quo deinde cõtrariam partem cõfirmabamus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritussancti reuelationem, quæ quidem propriè reuelatio dicenda sit, quãlibet scripturæ sacræ partẽ fuisse editã. Quin Lucas quę ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mãdauit, vt in euangelij sui prooemio testatur. Et Marcũ quæ à Petro didicerat, rogatum à discipulis scripsisse: auctores sunt Clemens in .6. dispositionũ libro apud Eusebiũ lib. 2. eccle. histo. ca. 15. & Papias apud eundem. eo. lib. & c. & lib. 3. c. vlt. & Origenes. 1. lib. Cõment. in Matth. eodẽ Eusebio referẽte libr. 6. c. 18. & Eusebius quoque ipse lib. 3. c. 4. & Hieronymus de viris illustrib⁹ in Marco, & Irenæus lib. 3. aduersum hæreses. c. 1. Siue ergo Matthæus & Ioãnes, siue Marcus & Lucas, quãuis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem noua Spiritussancti reuelatione, egebant tñ peculiari Spiritussancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus.

Secundæ verò sic responsum esto. Paulum domini seu præceptum seu consilium eo sanè loco vocare, quod Christus dominus ore proprio, vel præcepit in Euangelio, vel consuluit. Nam, ꝙ consilium suũ Paulus Spiritussancti consilium existimaret, satis ipse indicat: dicens, beatior erit, si sic permanserit secundùm meum consilium: puto autem ꝙ & ego spiritũ Dei habeam. Huius verò argumenti confirmatio ex ijs maximè eliditur, quę primæ sunt argumentationi respõsa. Etenim, quæ sacri auctores scripsere, hęc in duplici sunt differẽtia. Quędam, quę supernaturali solùm reuelatione cognoscebãt: & ea Basilius tradit à Spiritu sancto esse. Alia verò naturali cognitione tenebãt, quę scilicet, aut oculis viderãt, aut manibus etiam attrectauerant. Atque hæc quidem, vt paulò antè diximus supernaturali

Marginalia: Ioan. 14. — 1. Corin. 2. — Cap. 13. — Matth. 10. — 1. Corin.

rali lumine & expressa reuelatione, vt scriberentur, non egebant: sed egebant tamen Spiritus sancti præsentia & auxilio peculiari, vt licèt humana essent & naturæ ratione cognita, diuinitus tamen sine vllo errore scriberentur. Hæc verò illa sunt, quæ iuxta Basilium Paulus & Prophetæ de suo loquebantur. Solet etiam nonnulli veterum Origenis non sententias modò, sed verba referre: non aliter certè accipienda, quàm Origenes ipse acceperit. At Origenes eam rem significauit potius quàm asseruit. Nec enim in ea sententia persistit. Sed & Ambrosius in priorē epistolā ad Corinthios, vbi locus proprius erat, nobiscū apertissimè sensit.

Cap.35.

Ad illud verò, quod tertio loco obiectū est, breuis & non difficilis est responsio. Non enim ibi pœnitere, resipiscere est: sed tristari. Tristatur autem pater, cū filios dolentes videt: sed lętatur, cùm dolorem ad salutem fuisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquiens: quod loquor, non loquor secundùm Deum, sed quasi in insipientia. Et paulò antè, iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me. Et capite eiusdem epistolę duodecimo, si voluero gloriari non ero insipiens: veritatē enim dicam. Et paulò pòst, factus sum insipiēs, vos me coëgistis. Quid ergo, sapiens & insipiens? Nempè sapiens re vera, sed quasi insipiens: qui tanquam insipientis personam assumere & seipsum iactare videretur. Laudare quippè se insipientis hominis nota est. Verùm hæc, quæ stultitia esse videbatur, Dei erat sapientia, vt Apostolus non sponte, sed coactus: non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab Spiritu igitur sancto erat huiusmodi quasi stulta gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deinde subijcitur. Non enim, quod ait quidam, incautè Paulus fuerat locutus. Sed ne quis in ea laude aut arrogantiam aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in domino gloriari. Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Simile ferè illud est, quod cùm dominus doctrinam Euangelij suam appellasset: subiecit protinus, mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. Hūc igitur in modū, cū Paulus verè dixisset se plus oībus laborasse, addit, & verè etiam addit, se non plus omnibus laborasse. &c.

Ad quartū verò argumentum sunt qui respondeant, ecclesię auctoritatē tantā esse, vt quędam etiā de scripturis sacris immutarit. Huius generis exēpla ponunt, Sabbatū, esum suffocati et sanguinis, Baptisma in nomine Iesu, & quod Christus cœnatis dedit Eucharistiā, ecclesia ieiunis, Christus sub ambabus speciebus, ecclesia laicis sub vna, quod Paulus deniq; permisit dispares in fide coniuges, ecclesia improbauit. Ita quanuis lex scripturæ sit, vt is nō ordinetur episcopus, qui duas habuerit vxores: ecclesia tñ eam legem poterit vel ex parte soluere, vel etiā omninò abrogare. Hoc autem responsum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad conuenietiam conseruationemq; ecclesiasticæ auctoritatis, quam si sequemur, nunquā aberrabimus, sequemurq; & id quod certum & tutū est, & id quod ad fidelium consociationē accōmodatum, & id quod vehemēs atq; forte. Sed cauēdum sanè est, nè si in argumētorum confutatione ad ecclesiam tanquam in aram confugimus, rustici potius quàm Theologi esse videamur. Mihi itaq; aliud responsum multò & doctius videtur & verius, quod duplici partitione subnixum est. Vna est huiusmodi. Scripturæ pręcepta quædā temporaria erant, idest, ad tēpus ex loci, tēporis, personarū aliarūvè rerum & causarum ratione seruanda. Atq; huiusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur, nulla etiā ecclesiæ interueniente auctoritate. Quod enim pro necessitate tēporis statutum est, cessante necessitate, debet cessare pariter quod vrgebat. 1. q. 1. Quod pro necessitate. Eius generis fuit Sabbatismus, & reliqua oīa, quæ propriè ad legem veterem pertinebant. Talis etiam lex

illa fuit de immolatis, sanguine & suffocato. Talis quoq; vsus Apostolicus de baptismo in nomine Iesu. Alia verò præcepta æterna sunt, quorũ seruandorum ratio non breuis & tẽporalis, sed perpetua & sempiterna est. Sempiternũ aũt scripturæ more voco, quod semper erit, nõ quod semper fuit. In hoc genere sunt oĩa naturæ præcepta, quæ tam in veteri q̃ in nouo testamẽto cõtinẽtur. In hoc etiam lex illa, nisi quis renatus fuerit. &c. & altera similis de pœnitentiæ sacramẽto. Præcepta rursum Apostolorũ, quæ in sacris literis scripta sunt, quædã à Christo ipsi acceperũt gentibus euulgãda, iuxta illud, Baptizate oẽs gentes, docentes eos seruare oĩa, quæcũq; mãdaui vobis. Altera verò non fuerũt quidẽ à Christo Apostolis iniũcta: sed ipsi post Christũ in cælos assumptũ ea populis tradiderũt. Quæ tamẽ Christi Deiq; præcepta dicũtur, non ob eã modò causam, ꝙ per acceptã à dño potestatem lata sunt: verũetiam quia Dei Spiritu peculiariter suggerente edita fuere. Visum est, inquiũt, Spirituisancto & nobis, nihil vltra imponere. &c. Quæ verba Basilius. 5. libro cõtra Eunomiũ referẽs, spiritui, ait, visum est quidẽ, à quo vt dño ecclesiæ leges datæ sunt: Apostolis verò tanq̃ ministris, per quos decreta sunt edita. Quòd aũt præcepta hæc Christi quoq; dici possint, Christus ipse docet inquiẽs, q. vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Inter hæc aũt scripturæ mãdata nõ leue discrimẽ est, quod priora illa à dño Apostolis tradita, vt propria sunt legis nouæ præcepta: ita ea ecclesia nec soluere, nec remittere vlli potest, sicut ne legẽ naturæ quidẽ. Cuius rei causam nos in relectione de pœnitẽtia dedimus, ꝙ legis auctor Euãgelicæ Christus dominus non alia pręcepta per seipse edidit, q̃ quę essent summoperè ad salutẽ necessaria. At posteriora mãdata propriè quidem humana & ecclesiastica fuere: quæ videlicet ab Apostolis ecclesiã gubernantibus edita sunt non aliter atq; alia fuere postea à præfectis ecclesiæ subsequẽtibus: dispari tamen auctoritate. Nam Apostolorũ nemo in pręceptis suis errare poterat: sed ab Spiritu sancto peculiarissimè eorũ quisq; dirigebatur in ferendis ecclesię legibus. Posteriores verò antistites hanc peculiarẽ Spiritus sancti pręsentiam non habent, nisi cùm in nomine Christi & ecclesię congregantur. Quod vtiq; fit in concilijs generalibus. Qua de re libro postea quinto fusiùs disseremus. His autem pręceptis, licèt Apostolica fuerint, & in sacris etiam literis scripta, Summus Pontifex subditos suos liberare, vel ex parte, vel omninò potest. Qua etiam ratione, vt alia non esset, lex illa Apostolica de abstinendo à sanguine & suffocato per ecclesiæ potestatem abrogari potuit. Quanquam, vt diximus, ea lege admonitę sunt gentes, ne sua libertate in fratrum offensionem abuterentur. Præscribunt autẽ Apostoli, quatenus pro tẽpore expediebat, quibus illæ rebus in fratrum offensionem possint incurrere. Quia igitur lex à fine suo æstimanda est, tunc hæc intelligitur abrogata, cùm ab illis offensiõibus ac dissidijs, qui bus occurrere voluerũt apostoli, nihil amplius periculi fuit. Quibus positis facilè, vt opinor, quartum illud argumentum refelletur. Nam Pauli præceptum de non ordinando episcopo qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum & ecclesiasticum: cuius proinde vinculum soluere ecclesia iure suo potest. Sed id tamen nisi semel aut iterum & graui etiam vrgente causa non fecit. Nec id nisi summo Pontifici permissum in ecclesia est, nã episcopis contra Apostolũ dispensare cum bigamis non licet: vt Lucius & Innocentius tradunt. Diuus verò Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quas si Christus ipse tulerit, vt quæ verè & ꝓpriè diuinæ & euãgelicę sũt, nemo aut possit aut ausit immutare. Quarto igitur argumẽto diluendo satis dixisse mihi videor. At quintũ sic refellitur. Primùm, sunt qui velint, aut impiorũ malitia, aut librariorum errore pro Zacharia Hieremiam scriptum esse. Cuius sententiæ fuit

Acto. 15.

Matth. ult.

di. th... di. q. 66. 5. ad ...

De Big. non ordi. super. et à nobis.

fuit Euse.lib.10. demon.euan. demóstra.4. Id quod nec Origeni displicuit, & Caietanus verosimile existimauit. Nec Hieronymus certè ab hac opinione alienus est. Quin in psal. 77. errore scriptoris dicit pro Zachariã Hieremiam esse suppositum. Sũt alij qui opinentur, eandem sententiam & apud Hieremiam olim scriptam reperiri: sed non omnia Hieremiæ vaticinia nũc extare. Opinatur quoq; Augustinus lib. de cons. Euan.3.ca.7. quoniam eodem spiritu Hieremias & Zacharias scripsere, nihil referre, si vnius sententiam alteri tribuas: imò peculiari Spiritussancti consilio id factum esse, vt ab eodé auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud verò, quod Marco Euãgelistæ obiectum est, friuolum his videri solet, qui Latinam editionem passim ad Græca exemplaria expendũt. In quibus quoniam non legitur, Sicut scriptum est in Esaia, sed sicut scriptum est in prophetis: argumentum esse infirmum aiunt, vt quod librorum deprauatione nititur. Huic verò sententiæ Theophilactum subscripsisse, facilè profectò suaderi potest. Non enim in Esaia, sed in prophetis legit. Atque Hieronymus in comment. super. 3. Matth. caput huic quoq; opinioni subscribit inquiens: Nos nomen Esaiæ putamus additum scriptorũ vitio, quod & in alijs locis probare possumus, aut certè de diuersis testimonijs scripturarum vnum corpus effectum. Existimat ergo Hieronymus, siue hoc, siue illud accipias, locum esse deprauatum. Id quod & de psalm.13. credidit. At Erasmus, tametsi fatetur Græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, ἐν προφήταις habere lectioné nostram probat tñ, Græcãq; asserit à Græcis fuisse immutatã. Hieronym⁹ etiam ipse in epistola ad Pammach. de opt. ge. in. solam hanc, quam habemus, lectionem, probat: alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphyrius.14. libr. Marcum euangelistam eo nomine accusat, ꝙ homo imperitus & rudis, vel suas literas nesciat, idq; quasi ab vno eodéq; propheta scriptum referat, quod non ab vno, sed à duobus scriptũ est. Cui calumniæ Chrysostomus respondens non causatur, aut codices mendosos esse, aut certè ab impio locum deprauatum: sed planè consentit, eo prorsus modo lectum iri, quo Porphyrius in obiectione legit. Qua ex re perspicuum fit, antè Chrysostomi & Hieronymi tempora in editionem nostram omnes & Grecos & Latinos codices consensisse. Vbi nõ possum nouitios istos interpretes nõ ridere, qui tanta facilitate & confidentia è prauis Græcis Latina emẽdant non praua. Nimirum enim patientur hîc, si de ipsis ludimus: quib⁹ in vsu est ludere de nobis. Imò patiẽtur potiùs, vt quod hoc loco eorum antesignanus Erasmus summo iure magnaq; ratione facit: idem nos alijs quoque locis faciamus, & Græcis exẽplaribus posthabitis, Latinam editioné veneremur. Sed vt eò reuocetur, vnde huc declinauit oratio, cùm argumentum illud non sit tam facile, quàm istis est visum: maiore omninò vi & arte refellendum est. Illa igitur verba, Sicut scriptum est in Esaia, non referuntur ad omnia ea, quæ sequuntur: sed ad id tantùm, vox clamãtis in deserto. &c. Illa verò, Ecce ego mitto angelum meum. &c. tanquàm de suo Euangelista addidit, quod facere iure potuit, quãuis eadem in alio propheta reperiantur. Non enim, si Aristotelem refero, opus est, sequẽtia verba omnia Aristotelis esse. Quin licet mihi nonnulla de meo adijcere, præsertim si ad explicationem Aristotelis conducunt maximè. Sic quoniam Euangelistæ illa verba, Ecce ego mitto angelum meum. &c. verborũ Esaiæ erant expositio quædam: nihil Marci derogat fidei, si Esaiæ testimonium verbis eiusmodi adiectis & exposuit & ornauit. Nisi infidelis seruus est, qui apposito verborum ornatu heri sui munus amplificat. Hoc respondet Chrysostomus. Hieronymus autem Euangelistas fuisse ait non de verbis, sed de sensu solicitos: omnia verò illa, quæ

In homi. de initijs euange. secund. Marc.

De opt. ge. inter.

in Marco sequutur, ab Esaia scripta non secundùm verba quidem, sed secundùm sensum esse. Qui enim vocem clamãtem. &c. apertè dixit, is angelum eundem esse sensit, qui viam domino præpararet. Atque hæc responsio à Beda vel maximè probatur in comment. super Marcum. Iam, quòd falsitatis etiam Marcus arguitur, qui Christum scripserit hora tertia crucifixum: de hac re quatuor video sentẽtias ferri, quarum nulla est, in qua non maior adhuc probabilitas desideretur. Prima eorum est, qui animaduertunt, Ioannem non scribere, Pilatum hora fermè diei sexta pro tribunali sedisse: sed parasceues hora ferè sexta. Aliunde verò diem, aliunde parasceuen initium sumere. Nam Iudæos ante diei principiũ, hoc est, ante solis ortũ præparationi paschali operam dare solitos, rationi consentaneum est. Si enim Christiani in huiusmodi festorum vigilijs multò ante diluculum incipiunt quædam necessaria præparare: Iudæi ac multò etiam magis idem fecisse credendi sunt, qui non modò azyma in multos dies, verùm complura quoq; alia erant paraturi, non solùm ad festum diem, sed ad vesperam etiam paschæ. Sunt & alij, qui Augustinum secuti putant, Marcum non de crucifixione militum locutum esse: sed de crucifixione Iudæorum. Hi enim vel maximè Christum crucifixerunt: quemadmodum Actorum. c. 4. illis Petrus edixit. Vt ergo ostenderet euangelista dominum Iesum nõ tam à militibus, qui simplex ministerium præsidi præbuere, quàm à Iudęis crucifixum: posteaquàm militum ministerium expressit inquiens, Et crucifigentes eum diuiserunt. &c. tùm verò ad vocẽ, quæ sanguinem iusti petijt, auctoresq; flagitij crucẽ domini reuocauit in hæc verba, Erat autem hora tertia & crucifixerũt eum. Horam quippe crucifixionis militum, vt quæ vulgo nota erat, non credidit exprimendã. Alij credunt huic se absurditati satis occurrere, si dicant, Christum intra horã tertiam & sextam crucifixũ: & ab vtroq; extremo, quemadmodum media solẽt, horam mortis Christi esse nominatam: ab vno videlicet tertiam, ab altero sextã. Sed hæc responsio patentem habet scrupulum. Quòd enĩ hora quinta fiat hoc, si quis vel quarta, vel sexta fieri ab vtroq; extremo dicat: quãuis impropriè id quidẽ dicat, sed ferri tñ vtcũq; potest. At quod in quinta hora fit, hoc in tertia vel secunda fieri, nec vsus profectò nec ratio fert. Ponunt igitur alij, ꝙ quemmodum nox in quatuor vigilias, ita dies in quatuor stationes & partes diuisus à Iudæis est. Quarum prima incipiebat à diluculo, & durabat vsque ad horam diei tertiam: vocabaturque prima, eo quòd ab hora prima initium sumeret. Secunda autem incipiebat ab hora tertia & durabat vsque ad horam sextam: vocabaturque hora tertia, quòd ab hora tertia, principium haberet. Tertia verò diei pars incipiebat ab hora sexta, & durabat vsque ad horam nonam: appellabaturque similiter ab hora vnde principium acceperat, hora sexta. Quarta demum statio parsque diei incipiebat ab hora nona, & durabat vsque ad occasum solis, vocabaturque, vel hora nona, vel vespera. Quæ si vera sunt, iam pulchrè consentient Euangelistæ. Nam in secunda statione, quæ hora tertia dicebatur, circa finem Christus crucifixus est, hora scilicet illa nondum elapsa. Aliquantò verò priùs, in eadem hora tamẽ stationeq; diei, Pilatus pro tribunali sedit: nempè hora quasi sexta. Verè siquidem tertia erat, sed erat proxima sexta. Quæ nimirum opinio longè erit probabilissima, si probetur ad eum modũ diem à Iudæis diuidi solitũ. Atque in historia passionis quidem nominatim diluculi, tertiæ, sextæ & nonæ horarum mentio fit: de reliquis autẽ interfluentibus omnino tacetur. At parabola de patrefamiliàs operarios in vineam suam conducente, quam isti etiam afferunt in huius rei confirmationem, non solùm nihil iuuat, sed etiam officit. Quoniam ibi dominus non tantùm primæ, tertiæ, sextæ & no

næ,

næ, sed vndecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quarta diei pars, hoc est, hora nona reliquum omne eiusdem diei tempus complecteretur. Ac re vera, vt breuiter simpliciterque dicatur, qui vndecimæ horæ, quæ inter nonam & duodecimam interfluxit, expressam mentionem fecit, eum certo certius constat, diem nō ad eum modum in stationes & horas quatuor: sed vt moris est nostri in partes & horas duodecim diuisisse. Verùm vt hæc cunque habeant, huic nos responsioni libentissimè subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursum ab initijs denominationes quatuor aut idoneo testimonio, aut probabili ratione cōsistāt. Nec enim desunt, qui existiment, hæc à recentioribus Iudæis esse conficta omnia. Nam secunda diei statio, cùm tres solùm horas complecteretur, quartam, quintam & sextam, non hora tertia à fine scilicet stationis proximè elapsæ, sed hora quarta ab initio stationis eiusdem nominanda erat. Ecquis autem ferre posit statione, quæ à decima vsq; ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certè sicut prima hora, si verum est quod isti dicunt, à principio suo nomen accipit, sic & stationes cæteræ à suis proprijs principijs nominarentur. Mihi simplicissima ratio huius loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. & Caieta. dixerimus Marcum ita scripsisse, ἦν δὲ ὥρα ϛ' id est, erat autem hora sexta. Sed indoctos oscitantesue librarios notā illam senarij. ϛ'. in. γ. quæ est nota ternarij mutasse. Quod & hoc loco ob nullam literarum similitudinem factu procliue fuit, & in his auctoribus, quorum libri huiuscemodi numeros & notas habent, sæpè fieri notius est, quàm vt indicandū sit. Nec Theophi. solùm & Caieta. auctoritas, sed ratio quoque me, vt ita tenerem, impulit. Nam sexta hora dominum verè ac propriè crucifixum, vt omittam quod & vulgo Christianorum persuasum est, & passim in crucis officio ac precibus celebratur, certè ex Ioannis Euangelio colligitur. Tradit enim Pilatum hora fermè sexta pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodum elapsa quinta. Alioqui falsò hora ferè sexta diceretur. Incredibile autem est id quod reliquum erat horæ quintæ, cùm esset breue & perexiguum, in sententia ferenda, in suscipiendo Iesu & educendo, in cruce vsque ad Caluariæ locum baiulanda, nō esse insumptum. Etenim nec locorū intercapedo parua erat, nec tātum fuit celeritatis in via, vt non potuerit interea & Simon angariari Cyrinensis, & à Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaq; sine dubio si verè & propriè Marcus loqui voluit, cur autem noluerit nulla est causa, nōn scripsit hora tertia, sed sexta dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horū commentariorum est auctor, in psal. 77. apertè docet. Sed quisquis illum psalmum exposuit, si nō fuit Hieronymus, certè eruditus fuit. Atq; Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hoc commentarium refert. Accedit, ꝙ non alia ferè scribit Marcus quàm Matthæus, idque maximè in historia passionis Christi. Itaque dum considero, Marcum in historia passionis non solùm eadem eodem ordine cū Matthæo, sed eisdem etiam penè verbis scripsisse: facilè adducor, vt sententiam ipsum non notam ternarij sed senarij, vt est apud Matthæum, posuisse. Quòd autem huic sententiæ obijcit auctor cōmentariorum in Marcū, quæ Hieronymi titulo circūferuntur, hoc facillimè refellitur. Si sexta, inquit, hora dn̄s fuit crucifixus, cū à sexta vsq; ad nonam tenebræ suffuderint terrā, non potuissent præteruntes in eum mouere capita, quē per tenebras oīnò non cernerēt. Cui ego respondeo breuissimè, Christū in sextæ horæ principio crucifixū. Hora autē eadem labēte conuicia in eum iactata sunt. Sed circa eiusdem horæ finem tenebræ orbem circunfuderunt. Quod Marcus appositissimè significare videtur his verbis. Et facta hora sexta. Quid enim

Refertur à D. Tho. in Catena Ioan. 19.

expeditius est, quàm factam intelligere, nõ incipientem sed expletã? Id quippe factum & vulgo & Philosophis verè dicitur, non quod inchoatum sed quod consummatũ est. Qua ex re, velit nolit Osiander, satis planè intelligitur, oĩa euãgelistę dicta cohærere: si legamus, Erat autem hora sexta, & crucifixerunt eum. Qua hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ euãgelista subijcit, idcirco ait tandẽ, Et facta hora sexta tenebræ, &c. vt expleta iã hora, nisi valde essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quinta obiectione satis abundanter, vt arbitror, disputatum est. Eam verò obiectionẽ, quæ sexto loco posita est, qua via Caietanus noster repellere tentauerit: inuitus quidẽ facio, vt dicã, sed dicã tñ, ne euangelij veritate tuenda nostris videar pepercisse. Significat certè ille primùm, nam deinde in ea opinione non perstat, Lucam euangelistam. 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore secutum. Id quod ego non solùm intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim euangelista imprudens. 70. interpretes errantes in historia euangelij sequitur, licèt imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensq́; , vt dicitur, fictam à. 70. narrationẽ suo euangelio inserit, errat quoque, & eò magis, quò dedita opera euangelij synceritatem fabula commentitia contaminat. Breuiter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Salec filius Cainam, falsa est profectò euangelica historia, in qua non obscurè dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec verò filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit grauissimos, quos in errore sequeretur, id Euangelistã culpa liberare fortasse poterit, euangelium certè errore non poterit. Quo magis Eugubinũ reprehẽdendũ censeo, qui apertè, constãter, & sine vllo aut modestiæ aut reuerẽtiæ tẽperamẽto asserit, errasse. 70. eosq́; Lucã in errore secutũ. Iam, qđ Hieronymus aduersus Heluidium ait, Euangelistas opinionem vulgi quãdoque exprimere, quæ, vt inquit, vera historiæ lex est: id rectè dicitur, si ad voces spectes. Non solùm enim historici, sed omnes omninò sapientes, vt Aristoteles monuit, licèt aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpè loquuntur: nec loquuntur falsò tamẽ. Sic scriptura eos fratres appellat, qui iuxta Philosophiæ regulas propriè & verè fratres non sunt, sed qui vulgo, ac sine falsitate id quidẽ, fratres vocantur. Sic etiam Euangelistæ Ioseph patrem domini vocauerunt, nec re tamen ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quanuis sint locuti cum vulgo. Pater nãq; Christi Ioseph sine mẽdacio dicebatur, & quia nutritius erat, & quia vir matris Christi erat, vtrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus qui, vt in prouerbio est, Lupum vtraque aure tenemus? Si enim veteris instrumenti versionem, qua ecclesia vtitur, asserere & vindicare nitimur: arguimus non solùm. 70. interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiã erroris Euangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus: versionem scripturæ sacræ ecclesiæ vsu decretoque probatã improbamus. Incidit in scyllam cupiens vitare Carybdin. Nobis autem illud in primis vitãdum est, ne Lucam euangelistam atq; adeò Christi euangelium sua, hoc est, diuina auctoritate fraudemus. Tueantur itaq; illam in genealogia Christi generationem, quam Lucas ex. 70. interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem ecclesia suo vsu probauit. Græci certè scriptores omnes hanc generationem cum. 70. interpretibus agnoscunt. Et Augustinus. 16. de ciuit. Dei. cap. 10. Nec quoquam pacto fit verosimile. 70. interpretes viros probos vanè frigideq́; generationem illam vnam confinxisse. Quid? quod vt Origenes ait, hoc pro vero habendum in scripturis diuinis est, quod. 70. interpretes transtulerunt. Nam id esse quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria verò, quæ Hieronymus nactus est, non fuerunt

Euseb. lib. 6. ecclesi. histo. c. 23.

Id uero ſimilius eſſe credit Caiet. in 3. Lucæ. ca. Atq; Hierony. in cõm. ad Gala. 3. non cenſet eſſe abſurdum, ſi dicatur aut libros Hebraicos aliter añ paſſionẽ Chriſti habuiſſe aut Hebræos poſt paſſionem aliqua uel detraxiſſe, uel addidiſſe.

runt integra. Itaq; ſine culpa & errore potuit vnam generationem omittere. Nam & Euangeliſta Matthæus plures omiſit & ſine errore omiſit, quum Chriſti genealogiam texeret. Alioqui noſtram nos editionem à falſitate quidem omni, ſed nõ ab omni imperfectione vendicamus. Nec me illud latet qđ ab Hertmanno, Ioãne Nauclero & Lucido dictũ eſt: Lucæ euangeliũ eſſe deprauatum, ac pro verbo, fuit, particulam, &, ſubſtituendam hoc modo. Qui fuit Sale, qui & Cainam. Vt Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70. legiſſe: vnde Cainam nomen ab Euangeliſta acceptũ eſt. In editione quippè 70. interpretum eũdem fuiſſe Sale & Cainam ne fingi quidem poteſt. Sed & aliter ac fortaſſe melius hæc controuerſia dirimitur, ſi dicamus: exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam: ſed à ſeptuaginta interpretibus fuiſſe adiectam. Nec adiecta eſt falsò tamen. Quin vel ex maiorum traditione, vel ex hiſtorijs fide dignis habitum eſt, Arphaxad genuiſſe Cainam, Cainam verò genuiſſe Sale. Septuaginta igitur interpretes non verè ſolùm, ſed fortè etiam prudenter illam vnam generationem poſuere: id videlicet metuentes, ne Ethnici aut Hebræorũ antiquas traditiones, aut ſacras certè literas falſitatis arguerẽt: ſi in his legerẽt, Arphaxad genuiſſe Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, ſed Cainam Sale genuiſſe. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moyſis mentem manumq; permouit, vt in ea patrum ſerie vnam illam generationẽ præteriret. Quemadmodum diuino conſilio Matthæus plures etiã in Chriſti genealogia prętermiſit. Eandem verò cauſam Moyſi Matthæoq; fuiſſe non abſurdè hac coniectura aſſequemur. Matthæus vbi primùm Chriſti maiores recenſuit, omnes, inquit, generationes ab Abraham vſque ad Dauid. &c. vt ne qs ſuſpicaretur, aliquẽ ex maioribus memoriæ lapſu & non potiùs de induſtria fuiſſe ſilentio præteritum. Et quanuis multas rei huius fortaſſe cauſas Euãgeliſta poſſet reddere: eam magis tamẽ in epilogo videtur præ ſe ferre, quæ teſſaradecadis cõmendationẽ habet. Ob id quippè tres generationũ ordines numero æquales eſſe voluit, vt numerus. 14. ter etiã in domini ſtẽmate cõſecraretur. Quod Moyſes vt fecerit, ſubeſt omnino cauſa eadem. Ab Adam enim ad Noe decẽ generationes attexuit. A Noe aũt ad Abrahã decem item alteras: vt in denario numero, in quẽ maiorum vtrãq; ſeriem redegerat, myſteriũ aliqđ ſubeſſe intelligeremus. Cur aũt numerus quartusdecimus ad legẽ euangelicã, decimus verò ad naturæ legem referatur: nõ eſt huius diei lociq; diſſerere. Vbi id tãtùm dicim⁹, nec ſine cauſa ſeptuaginta interpretes Cainam generationẽ addidiſſe, nec ſine myſterio eandem Moyſem prętermiſiſſe. Vtrũq; verè, vtrunq; prudẽter factum eſſe. Alterum & verè & prudẽter Lucã eſſe ſecutũ. Nec verò quis tragœdias nobis excitare debet, ꝙ editionẽ noſtram imperfectã eſſe in quibuſdam locis dixerimus. Poſsũt enim verba Hebraica nõnulla in medium adduci, quæ Hieronymus ipſe in commentarijs fatetur ſignificantiùs & meliùs potuiſſe transferri. Quin etiam in Iſaiæ caput. 19. In eo, inquit, quod nos tranſtulimus incuruantem & refręnantem: poſſumus dicere incuruum & laſciuiẽtem. Nos autem verbum Hebraicum אגמון dum celeriter quæ ſcripta ſunt vertimus, ambiguitate decepti refręnantẽ diximus. Quod ſignificantiùs Aquila trãſtulit στρεβλοῦντα, ideſt, qui nihil rectè agit: ſed omne peruerſum. Hactenus Hieronymus. Qui & cap. 9 eiuſdẽ prophetæ vocabulũ idẽ in deprauãtẽ verterat. Ac certè nec ſenſus, nec verba Hebraica patiũtur, vt refręnãtẽ admittam⁹, qđ alio loco explicãdũ erit. Nã de ſexto argumẽto dictũ eſt ſatis, vt arbitror, diligẽter.

In Zachariæ. 11. c. ꝑ plaſte, Hieronymus ait, atq; fictore ſtatuariũ olim interpretatus ſum uerbi ambiguitate cõpulſus. Cũ melius certè ſingulũ trãſtuliſſet, quẽadmodũ apud Matth. 27. interpres uerè cõuertit.

Ad illud verò, quod ſeptimo demũ loco ſequitur, multa quidem & varia ſunt virorum doctiſsimorum reſponſa, ſed adeò tñ improbabilia, vt nec doctis nec pijs faciãt ſatis.

ſatis. Nam primam obiectionis particulam Auguſtinus Eugubinus ita repellit, vt in editione. 70. interpretum. & Geneſ. 46. & Exo. 1. librariorum vitio dicat pro. 70. animabus ſcriptum eſſe. 75. Eandem quoque corruptelam à librarijs Acto. 7. accidiſſe. Vel etiam Lucam, vt qui Hebraicè neſcierit, locum, vt ſe haberet ea tempeſtate, corruptum citaſſe, aut certè ſi. 70. interpretes ita conuerterint, Euangeliſtam eorum editionem, quæ vbiq; erat receptiſsima, fuiſſe ſecutum. At Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis librariorum negligentiæ nihil imputat: ſed docet reclamare quidem Hebræam veritatem. 70. autem interpretes per prolepſim. 75. animas poſuiſſe. Lucam verò non debere contrarium aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturam, quæ iam fuerat gentibus diuulgata. Maioris enim opinionis illo duntaxat tempore. 70. interpretum habebatur auctoritas, quàm Lucæ, qui ignotus & vilis & non magnæ fidei in nationibus ducebatur: licèt plerîq;, inquit, tradant Lucam Euangeliſtam, vt proſelytum Hebræas literas ignoraſſe. Tantum Hieronymus. Principiò autem, vt à capite exordiamur, omnia exemplaria tum noua tum vetera Græcaque & Latina tribus ſimul locis fuiſſe corrupta, vix credibile eſt. Nullum verò auctorem ante Eugubinũ, quum & in ea loca & in hãc quæſtionem incurriſſent plurimi, rem apertiſsimam animaduertere potuiſſe, mihi quidem non fit veroſimile. Atque ſi huiuſmodi ſoluendis nodis librariorum iniuria pro libidine abutimur, verendum ſanè illud eſt, ne dum alienam prodere conamur inſcitiam, prodamus noſtrã. Alioqui ſi ita placet, omnes ambiguas quæſtiones & quæ in ſcriptura ſacra vidẽtur eſſe pugnantia, ad iſtum modum explicemus. Id quod paſsim Eugubinus facit. Nã & poſtrema obiectionis parte pellenda affirmat, ſcribentium vitio pro Iacob poſitum eſſe Abraham. & patris poſitũ eſſe pro filij. Certè ſi Diuus Hieronymus, quum ipſi. 70. interpretum obijceretur auctoritas, hac ſe defenſione tueri poſſet, ea libentiſsimè abuteretur. Sed quum videret exemplaria vniuerſa mirificè conſentire, expoſitoresq; omnes vnum idemq; ſonare: non mendoſos codices cauſatus eſt, ſed confeſſus eſt planè. 70. interpretes ita vertiſſe, quos Lucas Euangeliſta ſequeretur. At enim Lucam Euãgeliſtam locum ex veteri teſtamento, vt ea erat ætate deprauatum citaſſe: multò abſurdius inuenio, cùm ad veritatẽ cœpi reuocare rationem. Aut enim ignorantem facimus Euangeliſtam, ſi eum latebat deprauatio, aut timidũ facimus, ſi diuina auctoritate pollens non eſt auſus deprauata reſtituere, quod ſine vlla auctoritate Eugubinus eſt auſus. Impiũ eſt autem quod Spiritusſancti conſilio ſcripſit Lucas, id Hebraicarũ literarum ignorationi tribuere. Cùm ergo ſingulas ſcripturæ particulas diuina inſpiratione & afflatu ſcriptas eſſe cauſis neceſſarijs addixerimus, nulla earum profectò poteſt à linguarum ignorantia proficiſci: niſi Spiritusſanctus, qui Euãgeliſtæ regebat & mentem & manum, Hebraicas literas ignorarit. Dicamus igitur, id quod præſenti loco ſatis eſt. 70. interpretes. 75. animas Geñ. 46. & Exo. 1 poſuiſſe. Id quod ex cõtextu manifeſtè colligitur. Cùm enim Geneſ. 46. filios Manaſſes & Ephrain, hoc eſt, Machir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, interpretes. 70. annumerauerint, neceſſe fuit vt numerus. 75. cõflaretur. An verò Hebraica exẽplaria, quæ 70. interpretes cõuerterũt, nepotes illos Ioſeph in illa genealogia ſupputarint, an potiùs ipſi. 70. interpretes ꝑ anticipationẽ addiderint: incertum eſt. Illud certum, quæ detraxerint, bona fide hæc & prudenti fortaſſe conſilio detraxiſſe: quæ adiecerint, ea ſine dolo adieciſſe. Conſtat enim eos nonnullis locis magis paraphraſim quàm interpretationem edere. Lucas verò ac cæteri Apoſtoli & Euangeliſtæ. 70. interpretum editione vſi ſunt, quoniam eo tempore illa erat præſtantiſsima. Nec alienum ſequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter

affirmant,

affirmãt, sed in eo, quo illi verè locuti sunt, eorum testimonijs vtuntur. Nec me illud terret, quod quidam obijciũt, historiæ huius veritatem nõ nisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra eadem defensione eget. Quum enim .70. animæ ingressæ in Aegyptum dicũtur, necesse est quoq; Ephraim & Manassem ad explendum numerũ supputari, qui tamen ipsi in Aegyptũ nõ sunt ingressi. Nec mirũ est, si in .70. interpretum editione anticipatio sit. Cùm etiam in nostra admittamus post positionem. Geneseos siquidem. c.12. post mortem Thare præceptum domini scribitur, quo iubet Abraham exire de terra ac cognatione sua. Acto. 7. Stephanus nõ obscurè docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa priùs quàm Thare morere tur & veniret in Charran. Id q̃d & D. Augustinus acutè vidit .16. lib. de ciuit. Dei. Et ratio quoque ipsa demonstrat. Cùm enim iubebatur Abrahã exire de terra & cognatione sua, Chaldæam cogimur intelligere. Quæ propria erat terra Abrahã, vbi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran iuberetur exire, certè, nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam licèt Charran pars Mesopotamiæ esset, nõ erat tamen Chaldææ pars, quod quidã parum doctè asseruerunt. Nec clam me est Hieronymũ in Ezech. 30. ca. scripsisse: in libris historicis præposterã narrationem nullam reperiri, sed in psalmis & prophetis. Quod mirari magis quidẽ quàm refellere debeo, cùm in euangelijs constet anticipationes vsurpari. Qua de re alio loco diligentiùs. Sed ne illud quidem mouet, ꝙ Ioseph dicitur .75. animas accersisse, eadẽ. n. difficultas esset, si .70. solùm animas posuisset. Cùm Ephraim & Manassem nusquã omnino accersierit. Nõ igitur, vt Hieronymus ad Pãma. de op. ge. in. rectè dixit, in scripturis verba sunt consideranda, sed sensus. De prima ergo .6. argumenti particula hactenus.

Iam secunda, licèt difficilior esse videatur, faciliùs tamen refelletur. Nam .12. Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sychem non solùm ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio nanq; Paulę ad Eustochiũ, quum Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait. Transiuit Sychem, & circa puteum Iacob extructam intrauit ecclesiam. Atque inde diuertens, vidit .12. Patriarcharũ sepulchra. Ad Pamma autem de op. ge. in. 12. inquit, Patriarchæ non sunt sepulti in Arboch, sed in Sychem. Quam eãdem sententiam Beda sequitur alijq́ue viri ecclesiastici. Quantùm verò fidei Iosepho sit in historia habendum, vndecimo postea loco demonstrabimus. Atq; de .2. argu. 6. parte tantum dictum sit.

Tertia verò eademq; postrema indissolubilem videtur habere quęstionem. Nam quod Augustinus Eugubinus & hunc secutus Aloisius Lippomanus dicũt, locum esse deprauatum & pro Abraham legendum esse Iacob, pro filij esse substituẽdum patris: consistere hoc nullo modo potest. Tum quoniam omnia exemplaria Græca atque Latina iam inde ab Apostolorum ætate fuisse corrupta non verosimile quidem est. Tum quoniam non est probabile Hieronymum, Rabbanũ, Bedam, aliosq́ue item ecclesiæ auctores, qui in hunc locum & quæstionem incidere, huiusmodi defensionis præsidium neglecturos: si vel tantillum probabilitatis in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes & graues difficillimam quæstionẽ esse dixissent, quæ minimo quidem negocio, vt iunioribus istis visum est, explicaretur. Quid, ꝙ in vocibus adeò dissimilibus nulla deprauationis occasio erat? Si enim librarij pro euerrit scribant euertit, pro fortem fontem, vocum scilicet magna similitudine fallentur. At pro Iacob Abrahã, pro patris scribere filij: in tãta nimirum nominum discrepãtia nullæ deprauationis causæ fingi possunt, nisi librariorum aut ebrietas aut amẽtia. Quid, ꝙ in exẽplari Gręco nec filij nec patris expressum est, sed post vocẽ Emòr, sol⁹ genitiuus

Hierony. de opt. gen. int. proponit, & non soluit.

τοῦ Συχέμ scriptus legitur? Vbi Latinus interpres, quoniam propensius id erat, filiũ subintellexit, non patrem. Ad quem omnino modũ Sanctus quoq; Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in epistola ad Pãma. de opt. ge. in. patris legi, non filij. Sed Erasmi fortasse lectio illa est, non Hieronymi. Verùm de voce patris nihil moror. Nam si Græca phrasis permittit, quod permittit certè, vt vel filij vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui Græcè locutus est, nihil patietur in hac parte calũniæ. At in voce Abraham locum non habet Eugubini respõsum, pro qua si Lucas Iacob scripsisse dicitur, nihilo secius accusabitur. Iacob ẽm non pretio argenti sepulchrũ emit, sed centum nouellis ouibus: vt Iosue. cap. vlti. scriptum est. Scio autem, quæ nouitij interpretes hoc loco disserant: sed scriptura, quam ecclesia probat, editio quoq;. 70. centũ nouellas oues habent, non nummos argẽteos centum. Maneat igitur exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse causæ cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehẽdimus. Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui & Rabbanus assensus est. Verba illius in hũc modum habent. Beatus Stephanus vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes coniungens, non tam ordinem circunstantis historię, quàm causam de qua agebatur intendit. &c. Eadem ferè Rabbanus. Quibus verbis verecundè quidem ac modestè significarunt, Stephano, id quod vulgò ferè solet, accidisse: vt in longa videlicet narratione eademq; præsertim subita confuderit nonnulla & miscuerit, in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omninò attinerent. Nam causæ, de qua potissimùm agebatur, erat intentus. Lucas verò historię veritatem retinere volens, ne iota quidem immutauit, sed rem, vt à Stephano narrata erat, exposuit. Nos aũt non Stephanum ab omni lapsu sed Euangelistam vindicare debemus. Solis quippè Apostolis, prophetis & euangelistis hunc honorem deferre catholica fide docente didicimus, vt nullum eorũ, vel memoria lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in paruis errasse. At Stephanus plenus erat Spiritusancto. fateor. At spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Christo spiritus loquitur, aliter in prophetis & Apostolis, aliter in Stephano & Ambrosio. Ac certè per hos omnes loquebatur. Per conciliũ generale Deus ecclesiæ loquitur, per ecclesiæ pastores Deus ecclesiæ loquitur, per veteres sanctos Deus ecclesiæ loquitur. Et hi omnes tamen in paruis labi possunt, memoria præsertim, vbi lapsus facilior est. Scriptorum ergo sacrorum hoc priuilegiũ est, vt eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum priuilegium est, vt nullus eorum in docendo erret. Stephano priuilegiũ hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec verò ab sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Iepte Iudi. 11. trecẽtos annos possessionis prætendit, cùm reuera trecenti non fuissent. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus, si Hieronymo credimus, prophetiam Michææ nõ vt à Michęa scripta erat, sed vt à scribis erat enũtiata retulit. Scribere autem quàm vanis & friuolis argumentis hanc Hieronymi sententiã Erasmus reprehenderit, non est huius, aut loci, aut temporis. Illud dicendum est, Hieronymi & Augustini verba in eũ torquere sensum, vt credantur asserere, Euangelistas esse aliquando lapsos, nisi parum pudenter fieri non posse. Cùm enim Hieronymus in epistola illa de opt. gen. int. quædam loca è sacris auctoribus retulisset, quę lapsui memorię assignari possent, subdit. Hęc replico, nõ vt Euangelistas arguã falsitatis. Hoc quippè impiorum est, Celsi, Porphyrij, Iuliani. Id tamen ita Erasmus accipit, vt falsitatis crimen abominetur in Euãgelistis Hieronymus:

Vide Eugubinum in recogn. Genes.

Matth. 2. Mich. 5.

In anno. 2. Matth.

In anno. 2. c. Matth.

ronymus: memoriȩ lapsum non itē. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industria cōficto scriptum est. Certè siue memoria seu ignorātia lapsi Euangelistæ à veritate discesserint, iure falsitatis arguentur. Cumq; etiam Augustinus lib. de cons. euāge. 3. c. 7. non lapsui memoriȩ, non errori tribuerit, quòd Euangelista Matthæus. ca. 27. nomine id Hieremiȩ citauerit, quòd apud Zachariā reperitur: sed tribuerit Spiritus sancti cōsilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum. At Erasmus errorem & lapsum Euangelistȩ, ex Augusti. sententia interpretatur. Ea quàm falsò viris sanctissimis impingantur, facillimè iudicari poterit, cùm ex ijs ipsis locis diligenter euolutis, tum ex alijs eorundem auctorum testimonijs, quæ nos capite superiore citauimus. Nam quartæ controuersiæ iam tempus est, vt finem faciamus. Hic aūt primus etiam locus cōcludetur, non paucis ille quidem (nā id fieri nō poterat, q̄ amplissimus esset, & iusti voluminis copiosam materiā suppeditaret) sed quàm paucissimis fieri licuit, vt loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quē neq; humani ingenij temeritas, neq; Hæreticorum labefactaret iniuria.

In anno. 27 Matth. cap.

Secundi libri finis.

DE TRADITIONIBVS APOSTOLICIS, QVAE SECVNDO loco positæ sunt, Liber Tertius.

Caput Primum. Vbi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones impugnarunt.

Bene habet. Scripturæ diuinæ auctoritatem primo iam loco constituimus. Ad secundum deinceps aggrediamur: Apostolicarumque traditionum quanta sit & vis, & auctoritas, via & ratione explicemus. Et quidem hunc locum Lutherani imbecilliorem esse credunt, quàm vt ductis inde argumentis dogmata fidei confirmentur. Nam, quòd ecclesiȩ traditiones à Christo & Apostolis descenderint, existimant probari posse nullo modo. Nec enim adeò sunt stupidi, vt verba Christi, quæ modò Christi esse constaret, infirmare pergant, quòd non fuerint ab euangelistis scripta. Sed quoniam quid Christus, quidue Apostoli fuerint locuti, eos solū nosse putāt, qui Christum & Apostolos audiere: colligūt, apud nos nunc ne vnum quidem dogma posse traditione probari. Quin oportere omnes fidei & religionis controuersias sacrarum literarum testimonijs componere: finire verò nihil, nisi quod sacris literis sit expressum. Erasmus etiā cùm sæpè aliâs, tum in epistola nuncupatoria operum Hilarij hoc demum asserit eruditionis verè Theologicæ esse, nihil vltra q̄ sacris libris proditum est definire: cætera omnia esse problemata in illud reijciēda tempus, quum sublato speculo videbimus Deum de facie. Nec

hi tamen aut primi, aut soli pestem huic loco afferre tentarũt. Tentauerat idem prior Vuitclesfus, vt Thomas Vualden. scribit lib. doct. fi. anti. 2. c. 19. Tentarant hoc alijs antè seculis hæretici quidam, quos Bernar. homi. 66. in canti. commemorat. Sed & Arianis hãc hæresim tribuit Augustinus in conflictu cõtra Maximinũ, Thom. Vual. referente lib. de Sacramental. doct. 2. Ariani certè, qui in synodum Seleucianam conuenerunt, non obscurè testati sunt, se in fidei quæstione præter diuinas scripturas nihil omninò recepturos, vt auctor est Epiphanius hæresi. 73. Qui & ipse Aerianis hũc errorem assignat hæresi. 75. Basilius Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertullianus libr. de præscrip. hære. & Irenæus 3. lib. aduersus hæreses. cap. 2. his adiungunt Valentinum ac Marcionem. Basilius verò quidam Anciranus episcopus in confessione, quam exhibuit. 7. Synodo Anathematismo. 7. non solùm Iconomachorum, sed Arij, Nestorij, Eutychis, Dioscori, sententiã hanc communem fuisse confitetur. Quanquàm autem error hic communis fuit hæreticis penè omnibus, Lutherani tñ quasi proprium vsurparunt, quantaq; maxima potuere vi astruere nisi sunt, nihil præter scripturas sacras apostolicam habere auctoritatem. Infidelis, inquiunt, est & incerta illa per manus traditio, quòd is qui accipit, vel non satis accuratè auscultat, vel morbi, ætatis, naturæq; iniuria nonnũquam obliuiscitur, vel certè interdum moritur, antè quàm tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies maiora fiunt, aut nõ eadem profectò perseuerant, sed mutatis auribus permutãtur. Quin etiã pereunt, nisi ea literarum monimenta conseruent. Pythagoræ quàm pauca extant? Druidarum ecquid est reliqui? Nempè traditionibus illi confisi, nihil ad memoriæ æternitatem literis prodiderunt. Quamobrem, quæ Christus dominus ad salutem fidelium vidit esse necessaria, & quæ in ecclesia certa esse voluit atq; perpetua, ea literis consecrari vel iussit, vel suggessit. Augustinus itẽ testis est, multa quidem dominũ & fecisse & dixisse, quæ scripta nõ sunt: electa verò esse quæ scriberẽtur, quæ credentium saluti sufficerent.

In Ioan. tra. 49.

Augustinus etiam idẽ docuit, quòd vbi de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando. Et mox, illud credo, inquit, quòd diuinorum eloquiorum etiam hinc clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset. Nihil ergo creditu necessarium extra sacras literas est.

Lib. 2 pecca. ri. & ult. Idem in sto. ad C tũ de o anim.

Paulus quoque scripturam idoneam esse docet, vt per eã perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

2. ad Ti.

Si igitur quæ erant satis vt fideles essent ad omne opus bonũ instructi, ea scripta sunt omnia, quorsum istæ non scriptæ traditiones moribus formandis necessariæ finguntur? Quid? quòd non iubemur credere quæcunque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint iuxta legẽ domini? Si ergo quicquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse.

Deut. 17

Cùm enim ex ipsis veris ecclesijs frequẽter exeant seductores, quod auctor imperfecti argutè dixit, ne doctoribus quidem credendum est ecclesiarum traditionem quãlibet præferentibus, nisi ea dicant, quæ scripturarum congruãt veritati.

Homi. 4 in Math.

Nam et Papias mille illos suos post resurrectionem futuros annos tanquam Apostolis tradentibus inferens Irenæum aliosque multos ecclesiæ viros non tam veritate disputationis quàm apostolicæ traditionis auctoritate commouit.

Eusebi eccle. h c. ulti.

Et Ireneus quoque ipse Ioannis Euangelistæ aliorũq; Apostolorum traditione docet, Christum dominum, quo die mortuus est, annos. 40 fuisse natum.

Lib. 2. ca & 4.

Quod tantum abest à veritate, vt nihil veritati magis possit esse contrarium. Ita Theophilus Alexan. scripsit, dæmoniaci spiritus esse, aliquid extra scripturarum auctoritatem putare diuinum.

Lib. Pa

Et Hie-

In Aggæū cap.1. Et Hieronymus dogmata condemnauit, quæ absq; auctoritate & testimonijs scripturarū ex traditione apostolica præferuntur. Et rursum, sine auctoritate, ait, scripturarum garrulitas nō habet fidem. Et iterū, eorum sententiam, qui traditione veteris historiæ tenuerunt, Zachariam illum, qui occisus fuit inter tēplum & altare, patrem fuisse Ioannis Baptistæ, ea solùm ratione reprobat, quòd de scripturis non habet auctoritatem. Vnde eadem facilitate contemni, qua probatur. Atque Origenes necesse est, inquit, nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippè nostri & enarrationes sine his testibus non habēt fidem. Confirmat autem hoc maximè oratio illa, qua in Nicęna synodo vsum fuisse Constantinum, refert Theodoritus. In disputationibus, inquit, rerum diuinarum habetur Sanctispiritus doctrina pręscripta. Euangelici enim & Apostolici libri, cum prophetarum antiquorum oraculis plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde sumamus ex dictis diuini spiritus explicationes quæstionum. Cui orationi, Caluinus ait, nemo tunc fuit qui refragaretur. Quod silentium perfidia non carebat, si verū est, pręter scripturas sacras Euāgelistarū, Apostolorum & prophetarū traditiones esse tenendas in fidei ambiguis quæstionibus. Cùm igitur Theodoritus scribat, episcopos libēter amplexos esse id, qđ dixit Imperator: cōstat nouū esse traditionū dogma illisque sæculis omninò incognitū. Traditiones igitur istæ seniorum parum valēt ad dogmata fidei comprobanda. Quin, cùm humanæ sint non diuinæ, non sunt nobis magnifaciendæ: ne quod Pharisæis, idem nobis obijciatur, sine causa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.

Marginal notes: In epist. ad Tit. c.1. — In Matt. c. 23. Basi. de huma. Christi gene. et Orige. ho. 26. in Mat. — In Hie. homi.1. — Lib.1. hist. suæ Eccles. cap.7. — Matth. 15. Esa. 29. Cypri. libr.2. epis.3. dist. 8. c. si solus.

Quid? Quòd hæreticis semper gentile fuit, mysterijs & traditionibus suos discipulos imbuere? Id quod à Christi doctrina alienum est, qui palàm locutus est mundo, & in occulto locutus est nihil. Ac si quid in tenebris dixit, profectò iussit Apostolis, vt dicerēt ipsi in lumine, & quod in aurem audierunt, vt prædicarent super tecta. Non ergo habemus Christiani occultas mysteriorum traditiones. Quòd si veterum traditionibus fidem & religionē nostram asserimus, id Pagani, id Iudæi, id Sarraceni faciunt: eoq; præsertim nomine sectas suas retinēt, ꝙ quemadmodū nos, ita ipsi quoq; maiorum institutis inhærent: eaq; longissimi temporis possessione tuentur, iustumq; pro illis bellū suscipiunt. Non est autē disciplina nostra Pythagorica, vt traditionibus quasi vestigijs insistamus, literis est Christi doctrina prodita, illas in omni fidei & religionis quæstione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

Marginal notes: Ioann. 18. — Matt. 10. — Irenæ. lib. 1 c. 23. scribit hæreticorum præceptū esse, nō oportere mysteria eorum effari sed in abscōdito contineri. — Iudicū. 11.

¶ *Superuacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solùm loco, sed de quibusq; alijs disputationem. Cap. secundum.*

EGo verò cùm Lutheranis quotiescūq; me cōparo ad disserendum, repentè à me auertitur oratio mea, & omnis statim mihi disputādi ratio tollitur. Quo namq; cōsilio aduersum hos disputare aut debeā, aut possim, qui cùm omnia Theologiæ principia tollunt, tum vna ferè sola asseuerandi audacia vtuntur, quæ illis perpetua est pro locis dialecticis theologicisq; omnibus? Quid ego cōtra hos scribam, qui nullam in ecclesia legem esse volūt, per quam scripturæ sensa finiantur? Sed suo cuiq; ingenio esse vtendum, nec id sentire oportere, quod alij senserint, sed quod ratio propria præscripserit. Quid autem stultius, q̃ cum eo disputare, q nihil admittit nisi scripturę verba, sed huius interpretationem sibi vni reseruans, reliquos omneis existimat miris modis, hallucinari? Machumetꝰ, ne si res esset via & ratione explorata, in malè suscepta causa cedere cogeretur, omnē disputationis aditum lege suis edita præclusit. Et Lutherus disserendi principia suis vniuersa

 tollens,

tollens, si disputationem instituat, nec aditum nec exitum poterit reperire. Perinde enim est, scripturas solas sine lege & pro cuiusque interpretatas arbitrio accipere: ac si nullum fixum certumque disserendi principium acceperis. Quapropter miseri Lutherani, haud secùs atq; Saraceni, nec suas nec magistri possunt ineptias deprehendere: nec nos cum ijs disserendo aliud possumus, quàm tempus & operam ludere. Qui tamen haberent ius suum disputãdi, si principiorũ aliquem delectum reliquissent, vt ad veritatis inuentionem aditus esset. Nũc autem nulla principia relinquũt. Vana igitur cum eis erit & futilis disputatio. Omninò enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissimè vsurpatũ iam quasi in prouerbij consuetudinem venit, contra negantem principia, quoniã frustra id fiat, non esse disputandum.

Accedit eodem, quòd paradoxa cum communi sensu pugnantia afferunt, quæ si vis argumentando refellere, res minimè dubias argumentando dubias facis. Cùm enim illa, quæ in syllogismo antecedunt, vt fidem aliquam faciant, certiora notioráque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendũ sanè est, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maximè absurdas minore euidentia refellentes peccatum hoc ratiocinationis vitiosæ ineptæque peccemus.

Nec verò huius rei explicandæ gratia longè exempla petenda sunt, cùm habeamus in manibus. Etenim, vt hanc, quam modò dixi, opinationem Lutherani tueantur, ponunt primò sacras literas non habere plures sensus. Falsò autem illud ponunt, sed demus hoc eis liberaliter. Assumunt deinde, in scripturis sensum illum vnum certissimè familiarissimeque doceri. Nec esse eas velut cæreum quendam nasum in sensum omnem flexibiles: sed potiùs esse per se expositas & in próptu cuiq; sine magistro & docente patere. Quibus egregiè sciteq; positis, iam facilè conficiunt, sacris libris intelligendis, nec veterum traditionem, nec ecclesiæ iudicium expectandum. Quæ omnia, cùm & per se sint falsa perspicuè & scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex aduerso refellere, aqua mihi, vt dicitur, hęrebit. Qui scilicet intelligam, quàm sit ridiculum confutare velle vanas commentitiasque sententias, portenta non disserentium Theologorum sed hominum somniantium, q̃ stultum cuilibet opponenti contraria respondere, quàm inutile faces in meridianam solis lucem inferre, quàm denique ociosum in re manifesta periclitari. Petrus ait, in Paulinis epistolis esse quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines & instabiles deprauant ad suam ipsorum perditionem. Hi verò contrà aiunt, omnes Pauli epistolas esse intellectu facillimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, paruulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non possunt. Isti sine discrimine omnes, ac si Deo placet inter pocula, vniuersa scripturæ sacramenta deuorant, & solidum etiam cibum struthionum more concoquunt. Sapientibus & prudentibus quædã pater abscondit, istis omnia reuelauit. Filius discipulis suis aliquãdo in parabolis est locutus, his palàm semper loquitur, & prouerbiũ nullũ dicit. Liber in Apocalypsi septẽ sigillis signatus ostenditur, quem cùm dederis homini scienti literas vt legat, respondebit tibi, non possum; signatus est enim. Et his librum agnus aperuit, aperuit item oculos, vt videant quæ nos miseri & cæci videre nõ possumus. Imò quę Origenes, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, non viderunt. Eunuchus ille actorum apostolicorũ tam religiosus, vt relicta aula regia de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam diuinæ legis amator, vt etiam in vehiculo sacras literas legeret: non poterat Esaiam intelligere nisi aliquis eum doceret, & ab istis prophetæ oẽs sine magistro

Vide Hiero. ad Paulinũ & August. in proœmio librii de doctr. Chri.

magiſtro & interprete intelliguntur. Breuiter, vt Hieronymus ait, nulla ars ſine præceptore percipi poteſt; ſola ſcripturarũ ſcientia eſt, quam hi paſsim ſibi omnes vendicent, prẹſumant, doceant antequam diſcãt. Sunt in libris ſacris loca plurima, in quibus tanta difficultas & obſcuritas ineſt, vt poſt veterum omnium interpretũ vigilias, ſtudia, operas, adhuc vix à doctiſsimis & optimis quibuſque intelligi poſſe videantur. Et multitudo imperita, in qua nec ratio ineſt, nec iudicium, vniuerſos ſcripturæ locos facilè expediet atq; interpretabitur? Itáne facile eſt expedire, vt reliqua taceam, Hebręi ſermonis ambiguitatem, tropos vel vetuſtate obſcuriſsimos, phraſes alienas ab hiſce linguis, quibus aſſueuimus, noſtris inaudita prouerbia, parabolas peregrinas, tranſlationes interdum etiam longiſsimè petitas? Expone mihi facilè, ſi potes, prouerbia Salomonis & cantica: Ezechielis, Danielis, Eſaię, Hieremię, prophetias: Dauidicos pſalmos expone: & ſi expoſueris, tum verò libri ſacri, nec ſunt difficiles neque obſcuri. Quis ſapiens, ait Oſeas, & intelliget iſta: intelligens, & ſciet hęc? Et Solomon, Quis talis vt ſapiens eſt? Et quis cognouit ſolutionem verbi? Atqui ſapiẽtes ſunt omnes iſti, & ſumma facilitate difficillimas ſcripturę quęſtiones ſoluunt. Quòd ſi ſcripturę in variũ ſenſum torqueri flectiq; non quęũt, quomodo hęreſes omnes ex praua intelligentia ſcripturarum ortę ſunt? At hoc non ſolùm tradentibus Hilario. 2. libr. de Trini. Hiero. ad Gala. 1. Irenęo. libr. 1. aduer. hęre. c. 1. Auguſtino in Ioãnem tract. 18. Vincentio Lirinen. contra propha. noua, ſeptima ſynodo. Acti. 6. ſed manifeſto etiam experimẽto cognouimus. Vnde verò inter ipſos quoq; Lutheranos de rebus maximis controuerſiæ, ſi ſcripturæ in varios ſenſus non flectuntur? Nam illa verba, hoc eſt enim corpus meum, alij propriè, alij per tropum accipiunt. Quæ cũ ita ſint, alia ratione atq; iſti dicunt ſcripturæ diuinæ inueſtiganda tenendaq; intelligentia eſt. Si enim ad priuatam hæc regulam dirigatur, vnde euincetur Eluidius de perpetua Mariæ virginitate? Vnde Arius de vera Dei in Chriſto natura? Imò verò vnde conſtabit huius ne an illius intelligẽtia vera ſit, ſi ſcripturas cuiq; liceat pro ſuo ingenio interpretari? Cùm enim variæ erunt, vt fit, de eodem ſcripturarum loco ſentẽtiæ, quæ certa ſit, eam nemo præſtabit. Ii enim omnes, qui inter ſe diſſentient, pari ratione ſuum quiſq; ſenſum tuebuntur. Hoc enim morbi ferè innatum eſt hominum ingenijs, vt cedere neſciãt ſimul atq; res in contentionem vocata eſt. Quæ poſtquàm incaluit, hoc cuiq; videtur veriſsimum, quod temerè etiam tuendum ſuſceperit. Aut igitur ſenſum quiſque ſuum certum habet, & redibit inſania veterum, quam Ariſto. 4. Metaphy. lib. manifeſtis argumentis exploſit: Aut nullius ſententia certa erit, & præterquam ꝙ diſsidiorũ nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei Chriſtianæ iudicium, ſed ex ſua opinione quiſque ſuam ſibi fidem affinget. Ita fides catholica nulla erit. Acre vera ridiculi Lutherani ſunt, qui poſtulent, vt ipſis ſacras literas interpretantibus, ac nouo quidem mirabiliq; more interpretantibus, certa fides habeatur. Non eſt creditum Apoſtolis, vt falsè ridet Eraſmus, donec multa magnaq; miracula fidem adſtruxiſſent doctrinæ, & nunc quilibet ſibi poſtulat credi, quòd affirmet ſe habere ſpiritum intelligentiæ, cùm nullus eorũ tamen ne equum quidem claudum ſanare potuerit. Multa prætereunda ſunt, ne quid habeat iniucunditatis oratio: & tamen multa dicũtur, quę apertè horum inſaniam refutent. Sanè niſi Coclæus in epiſtolis ad Germaniæ principes & ad Bernenſes anteuertiſſet, exemplis poſitis periculum facerem, & in illis variè in vtrãq; partem luderem, vt vel hoc ipſo periculo cõpertum eſſet omnibus, quàm non ſit difficile vnumquodlibet thema è ſacris literis aut probari, aut improbari, ſi pro ſuo eas quiſque ingenio interpretetur. Quanquam, fateor, nonnulla ſunt ſcripturæ loca,

Tertul. de reſur. car. Hæreſes, ait, eſſe nõ poſſunt, ſi nõ & perperam ſcripturæ intelligi poſſet.

rę loca, quæ in alium atque alium sensum trahi ne à contentiosis quidem possunt. Quis enim illud torqueat, quod Paulus ad
1.Corin.12. Corinthios scripsit, alij per spiritum dari sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij interpretationẽ sermonum? At isti omnia ecclesiastici corporis munia cõfundũt, istis totum corpus est oculus. Omnes siquidem spiritu doctore intelligunt scripturæ vniuersa mysteria. Sed bene habet, quòd vel Lutherus ipse quædam in psalmis loca se non intelligere confitetur. Bene
Ephe. 4. habet, quòd doctores in ecclesia Christus dedit, non omnes, sed quosdam, ad cõsummationem sanctorum in opus ministerij.
C.6.7. et.8 Cap.3. con clu.5.&.6. Verùm de his & multa in secundo libro disserui, & plura adhuc in septimo disserentur. Non quò aduersum Lutheranos pugnam inire velimus, qui clausis, vt dicitur, oculis more Andabatarum pugnant. Sed quò videant catholici cùm omnes locos ratione animoq; lustrauerint, nullum esse certiorem, nullum stabiliorem, nullum deniq; sacris literis exponendis magis necessarium, quàm is, quo ecclesiæ traditio continetur. Quò est detestabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc locum labefactare ac funditus delere nitũtur. Sed vt hęc omnis quæstio semel hîc, vbi proprius est locus, constituatur, aliquot fundamenta iaciẽda sunt, quæ Theologiæ fideiq; simul neruos ac vires continent.

¶ Caput Tertium. In quo quatuor fundamẽta ponuntur ad traditiones Christi & Apostolorum constituendas.

Primum fundamentum.

ECclesiam esse antiquiorem scriptura, fidemq; proinde ac religionem sine scri-
Iosephus.c. 4.lib.1.an. ptura cõstare. Nam vetustissimi illi primorum sæculorum patres, qui in lege naturæ ante Moysen veri Dei cultores sunt habiti, sacrificiorum ritum veramq; de rebus diuinis sententiam non scriptis legibus, sed more & instituto maiorum seruauere. Circuncisionem quoque à Deo primùm acceptã Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles verò illa hominum Hæbræorum, eiusmodi sacramentum non aut membranis aut tabulis inscriptũ, sed in animis consuetudine imbutis quasi impressum conseruauit: multosque annos in Aegypto citra vllam scriptam legem, vnius Dei veram fidẽ & religionem tenuit. Christus etiam dominus librum nullũ scripsit, imò, quantum legimus, ne præcepit quidem vt scriberetur. Euntes, non ait scribite, sed prædicate euangelium omni creaturæ. Mar. vlt. Et per Hieremiam. c.30. dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Et Apo. 2. Corin. 3. Epistola ait, estis Christi, administrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Lex ergo Euãgelica, quę lex spiritus est, non literæ, non est à principio literis exarata, sed in animis fideliũ insculpta. Nam & cæteri Apostoli priùs viua voce euangelium docuerunt, deinde mãdarunt literis, vt testes satis graues & idonei sunt Irenæus.3.aduersus Valentinum libro, Euseb. cùm alijs locis non obscurè, tum luculentiùs in.3.histo.Eccle.lib.cap.24. Chryso. homi.1. in Matth. Theoph. in initio commen. in Matth. Hierony. in catalogo scrip. eccle. in Matthæo & in Ioãne. breuiter, ne omnes singillatim enumerem, vniuersi ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri: eò maximè, ꝙ Lucas Euangelista huius rei certissimum testimonium præbet inquiens. Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est mihi assecuto omnia, à principio diligẽter ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt

le, vt cognoſcas eorum verborum, de quibus eruditus es veritatem. Cōſtat igitur doctrinæ fidei iam vulgatæ ſcriptionem euangeliorum acceſsiſſe. Acceſsiſſe, inquam, nō præceſsiſſe. Conſtat item Chriſtianam eccleſiam & religionem non literis primùm, ſed traditione ſubſtitiſſe. Conſtat rurſus, fidei doctrinam in eccleſia primitiua nō ab ſcripturis habuiſſe auctoritatem, ſed contrà ſcripturas à traditione. Sicut tradiderūt, ait, nobis, qui ab initio ipſi viderunt & miniſtri fuerunt ſermonis. Conſtat denique aliquando in eccleſia Chriſti fuiſſe catholica dogmata, quæ ſacris nullis literis continerentur. Quare permotus Irenæus ait, ꝙ etſi Apoſtoli nullas nobis ſcripturas reliquiſſent, tamen & oportebat nos ſequi ordinem traditionis eccleſię, quam fideles ſcilicet ante ſcriptū Euangelium ſequebātur.

Lib. 3. c. 4.

Secundum fundamētum.

NOn omnia, quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, eſſe etiamnum in ſacris literis expreſſa. Nam perpetuam Beatæ Mariæ virginitatem, deſcenſum Chriſti ad inferos, Baptiſmum paruulorū, conuerſionem panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, proceſsionem Spiritusſancti ex filio, trium perſonarum in vna ſubſtantia æqualitatem, earundemq́ue per relatiuas proprietates diſtinctionem, non ita expreſſa in libris canonicis inuenies, ſed adeò tamen certa in fide ſunt, vt contrariorum dogmatum auctores eccleſia hæreticos iudicarit. Quemadmodum igitur articulus reſurrectionis continebatur in illo, ego ſum Deus Abraham & Iſaac, quod poſtea Chriſtus dominus minùs intelligentibus expoſuit: ita nónulla per ſpiritum veritatis explicuit eccleſia, quæ in ſacris literis habentur obſcura.

Tertium fundamentum.

MVlta pertinere ad Chriſtianorum doctrinam & fidem, quæ nec apertè, nec obſcurè in ſacris literis continētur. Id primùm Innocentius probat de cele. miſſ. cap. cùm Marthæ. Verba enim, quibus in calicis conſecratione vtimur, quibuſq; Chriſtum dominum vſum eſſe profitemur, ſcilicet, myſterium fidei & æterni teſtamenti, in Euangeliſtis non habētur. Ac ne illud quidem, eleuatis oculis ad Deum patrem ſuum. Sententiam quoq; illam, Beatius eſt multo dare quàm accipere, Chriſtum dixiſſe neſciremus, niſi Paulus in actis docuiſſet. Quemadmodum ergo nō omnia geſta Ieſu Euangelica ſcriptura complexa eſt, ita ne omnia verba quidem: ſed quædam per traditionem accepta ſunt. Rurſum ſanctorum martyrum auxilium precibus implorandum, eorumq́; memorias celebrandas, imagines venerandas eſſe, in ſacrificio Euchariſtiæ ſimul cum corpore ſanguinem ſacerdotibus eſſe & conficiendum & ſumendum, ſacramenta confirmationis & ordinis non iteranda, ſacræ literæ nuſquam fortè tradiderunt. At, eiuſmodi atque alia pleraque id genus, ita firmiter eccleſia catholica retinet, vt ſi ſacris codicibus fuiſſent inſcripta. Quatuor demum euangelia, quæ nūc eccleſia recipit, quatuordecim epiſtolas Pauli, breuiter, vt in ſumma dicam, vtrūq; & vetus & nouum teſtamentum, firmiſsimè retinemus: nec tamen ea tenere poſſumus ſcripturæ auctoritate. Multa igitur ſunt fidei catholicę dogmata, quæ ſacris literis non habentur.

Cap. 20. Ioan. ultim.

Quartum fundamentum.

APoſtolos maximis de cauſis alia quidem literis, alia autem viua voce prodidiſſe. Sed quæ illæ cauſæ ſint, repetendum altiùs videtur. Morem porrò hūc tradendi quædā diſcipulis nō ſcripto ſed verbo, olim quoq; ſcimus à Philoſophis obſeruatū. Pythagorā certè hūc in modū diſcipulos inſtituiſſe, poſteriorū omniū ſcripta teſtantur. Qui & ipſe, vt. 1. ſtrom. Clemens

Alexan.refert,circuncisus fuit, vt adyta ingrediens Aegyptiorum mysticam disceret philosophiam. Galenus lib.2.de anato. admini. veteres Physicos ait, artes à maioribus quasi per manus traditas conseruasse. Cicero. libr.1.de legi. serendos in republica mores existimat, nec scriptis omnia sancienda. Et eodem rursum libro, sacra putat meliùs in rep. conseruari, si à patribus accepta deinceps familijs prodantur. Cæsar de bello Gallico. lib.6. Druidas scribit disciplinæ præcepta nefas existimasse, vt literis mandarentur. Scribunt item non modò celebres Hebræorum doctores, sed ex nostris Hilarius & Origenes Moysen non legem solũ, sed secretiorem legis enarrationem in monte diuinitus accepisse: præceptum autem ei à Deo, vt legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Iosue, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus magna silentij religione reuelaret. Anatolius quoq; apud Euse. lib.7.eccle.histo.c.28. septuaginta interpretes refert Ptolæmeo regi percõtanti, multa ex Moysis traditionibus respondisse. Atq; illud etiam auctor.4.libri Esdræ.c.14. non obscurè testatur. Enarraui, inquit, Moysi mirabilia multa, & præcepi ei dicens, hæc in palàm facies verba, & hæc abscõdes. Quod idem præceptũ dominus Esdræ lege instauranda dedit, inquiens. Quædam palàm facies, quædam sapientibus absconsè trades. Ad huiusmodi verò traditiones propheta videtur spectasse cùm ait: Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annuntiauerunt nobis. Et rursum, quãta mandauit patribus nostris, nota ea facere filijs suis. Ad similes quoque veterum traditiones Moyses ipse reuocat, vbi dicit. Interroga patres tuos & dicent tibi, maiores tuos & annunciabunt tibi. Quædam igitur non scripto, sed verbo tradere, nõ philosophorum modò, verùm Moysis, imò Dei etiam consiliũ fuit. Huius ergo optimi consilij rationem Iesus Christus vitę magister habuit, habuerunt Apostoli. Multa enim à domino illis tradita scribere noluerunt. Quibus verò rebus adducti idipsum fecerint, breuiter explicãdum est. Cæsar de Bel. Galli. lib.6. duabus de causis Druidas instituisse dicit, ne disciplinæ præcepta literis proderentur: q̃ neq; in vulgum disciplinam efferri velint, neque eos, qui discunt, literis confisos minùs memoriæ studere. Quod ferè plerisq; accidit, vt literarum pręsidio diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. Nimirum, vt Ioanni Pico in Apologia placet, prior illa causa Pythagorę ac Platoni præcipua fuit, vt mysteria quędam occulta verborum traditione discipulis commendarent. Nec enim aliter existimarunt Philosophię dignitatẽ se posse tueri. Aegyptios Clemens Alex.5.strom. refert, non quibuslibet mysteria commisisse, nec rerum diuinarum cognitionem ad prophanos deferre solitos, sed ad eos solos qui erant ad regnum peruẽturi: & ex sacerdotibus ijs, qui iudicati fuerant probatissimi & educatione & doctrina & genere. Extat Lysidis Pythagorei epistola, in qua Hipparchum reprehendit, quòd publicè, contrà ac Magister instituit, philosopharetur. Nec enim fas esse, ea omnibus porrigere, quę paucis & ijs quidem disertis & laborantibus communicanda sunt. Qui autem Pythagorę pręcepta passim vulgo traderent, ęquè eos impios haberi, vt qui prophanis hominibus Eleusinarum dearum arcana patefacerent. Eis etiam esse similes, qui in pręaltum puteum cœno plenũ aquam puram atq; nitẽtem effuderint. Quos nihil aliud q̃ cœnum turbare & aquam amittere. Nec solum à Lyside Hipparchus reprehensus est, sed accusatus à discipulis alijs, & expulsus è schola, & propter ipsum tanquam propter mortuum facta columna est: quemadmodum Clemens Alex.5.strom. scripsit. Non licet, inquit quoq; Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, pręterquàm fidelissimis silẽtij vijs. Amat enim natura celari, vt Porphyrius scripsit, nec diuina Mysteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas

Hila. super 2. psal. Orige. homi. 5. in Nu.

Psalm. 43.

Psalm. 77.

Deu. 32.

Lib.7.lib. Tri.c.

pollutas. Aurũ & gemmas in altissimas terræ latebras natura cõdidit. Ita magno habẽtur in pretio, vilescerent, si essent exposita. Basilius in lib. de Spiri. sanct. c. 29. & Origenes hom. 5. in Numeros ob id asserũt Moysen non esse passum, vt omnia, quæ erant in templo, omnibus essent peruia, quòd sciret res vsu tritas expositas esse contemptui: quod verò sepositum est & rarũ, huic coniunctam esse summam admirationẽ & reuerentiam.

Plato scribens Dionysio de quibusdam sacris mysterijs monet, vt epistolam euestigio concerpat, ne in manus indigni vulgi perueniat. Tantæ fuit olim, vel æthnicis curæ, disciplinarum mysteria & à contemptu & à prophano abusu defendere. Id verò maximè, si ad res sacras mysterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium duumuirum, quòd librum secreta sacrorum continentem huius fidei custodiæq; commissum Petronio Sabino scribendum dedisset, culleo insutum in mare abijci iussit. Quod supplicij genus multò pòst parricidis irrogatum est. Ac iustissimè id quidem, vt Valerius ait, quia pari vindicta parentũ ac Dei violatio expianda est. Quæ videlicet causa Apostolis fuit, vt secretò quædam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat, mysteria quædam præsertim sacra clam populo rudi habere perfectis & maioribus seorsum communicanda. Non iudicaui, inquit, me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Et rursum, Formam, ait, habe sanorum verborum, quæ à me audisti, bonum depositum custodi, & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erũt & alios docere. Quòd si Apostoli, quibus formis sacramẽta essent conficienda, quibúsue ritibus administranda aliaque id genus religionis secreta passim vulgo tradidissent, quid esset aliud, quàm aduersus Christi

Val. Max. de serua. religi. lib. 1.

1. Cor. 2.

2. ad Tim. 1 & 2.

legem sanctum dare canibus, & inter porcos spargere margaritas? Imò verò quid esset aliud, quàm omnia mysteria Christianæ religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures effertur. Hæc itaque prima ratio est, cur Apostoli quædam sine scripto traderent. Nempè ne aut ab æthnicis sacra nostra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Secunda est, quoniam habet nescio quid latentis energiæ viua vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortiùs sonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinum ait. Indignum ergo erat, vt tota Euangelij doctrina, quæ lex est spiritus & vitæ, mortuis vbique literis committeretur, nec vlla ex parte committeretur cordibus, cùm de ea peculiariter scriptum esset: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorũ scribam eam. Seruorum & rudiũ est, omnia ex præscripto agere. Iudæorũ ergo sit scripta hæc lex, qua vniuersa etiam minima præfiniantur. At filij perfecti iam viri & in libertatẽ gratię vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Euangelium omni ex parte in characteribus & membranis includũt nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes: hi Euangelio multùm adimunt & dignitatis & viriũ. Papias apud Eusebi. si quando, ait, aduenisset aliquis ex ijs, qui secuti sunt Apostolos, ab ipsis sedulò expiscabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid verò Iacobus, Ioannes, Matthæus. Nec enim tantum mihi librorum lectiones prodesse credebam, quantum viuę vocis præsentisq; magisteriũ. Hactenus Papias. Vbi verò gẽtium est verbũ, quod tantoperè Lutherani iactare solẽt? Nam scriptum verbũ, si verè ac propriè loqui volumus, nõ est verbũ. Apud nos aũt, qui Christi & Apostolorũ oracula vocesq; tuemur, verbũ dñi verè & ꝓpriè manet in æternũ. Verbũ, inquã, viuũ, qđ ex doctorũ ore in discipulorũ trãsfusum aures fortiùs resonet.

Vide Hiero. ad Gala. 4. in illud, uellẽ apud uos modò esse & mutare uocem meam.

3. lib. Eccl. histo. c. 39.

Verba

Verba, inquit, mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore ſeminis tui à modo & vſq; in ſempiternum. Adde, quòd ad confutandos hæreticos maior vis in traditione quàm in ſcriptura eſt. Egeſippus apud Euſebium refert, virginem, mundam & immaculatam eccleſiam permanſiſſe, donec diſcipuli domini extiterunt, corruptoribus veritatis, ſi qui fortè fuerunt, in occultis terræ hiatibus deliteſcentibus. Vt verò omnis illa ætas, quæ à domino ſuſceperat viuæ vocis auditum, de hac luce diſceſsit, tum hæreticos nudato, vt aiunt, capite Apoſtolicam veritatẽ oppugnaſſe. Et Ignatius apud eundem ea maximè ratione docet, hæreticorũ vitari contagia, ſi diligentiùs ac tenaciùs Apoſtolorum traditionibus inhæreatur. Tertullianus quoque adhuc apertiùs monet, vt aduerſum hæreticos magis traditionibus quàm ſcripturis diſſeramus. Scripturæ enim in varios ſenſus facilè trahũtur, traditiones nõ item. Nemo hæreticorum eſt, vt Hilarius ad Conſtantium Auguſtum tradit, qui ſe non ſecundùm ſcripturas prædicare ea, quibus blaſphemat mentiatur. Omnes ſcripturas ſine ſenſu loquuntur. Et Irenæus. 1. lib. c. 1. Hæretici, inquit, ſcripturis nituntur ſua dogmata confirmare: ne ſine teſte eſſe videantur. Sed deformãt eloquia Dei, atque ex figura hominis, vulpis, aut vrſi, figuram reddunt. Hactenus ille. Faciunt porrò hęretici, quod patrem ſuum feciſſe vident, vt Vincentius Lirinẽſis eleganter ait, & auctoris ſui callida machinamenta ſectantur. Nam quid ille non faciet miſellis hominibus, qui ipſum Dominũ maieſtatis ſcripturarũ teſtimonijs adpetiuit? Si filius, inquit, Dei es, mitte te deorſum. Scriptum eſt enim. &c. Ita, quodcũq; dogma hæreticus proferat, ſtatim ait, ſcriptum eſt enim: & non vnum, ſed mille teſtimonia, mille exempla parat de lege, de pſalmis, de Apoſtolis, de Prophetis, quibus nouo more interpretatis, ſententiam ſuam adprobare conatur. Quorſum hæc tam longo ſermone repetita? Nempè, vt intelligas nõ modò aduerſum hæreticos plus habere traditionem q̃ ſcripturam virium, ſed etiam omnẽ fermè cum hæreticis diſputationem ad traditiones à maioribus acceptas eſſe referendam. Nam cùm vtrique & Catholici & hærerețici pro ſua ſentẽtia quiſq; ſacras literas referant, in ſenſu & interpretatione diſcrimen eſt. Quis autem verus ac legitimus ſcripturæ ſenſus habendus ſit, niſi eccleſiæ traditione cognoſci certò nõ poteſt. Quemadmodũ & paulò antè docuimus & .7. libro ſumus multis magniſq; argumẽtis demonſtraturi. Atque hinc patet cauſa grauiſsima, cur traditiones Apoſtolicæ fuerint neceſſariæ. Senſus enim ſcripturarum Apoſtolicarum, non erat ab Apoſtolis ſcripturis alijs explicãdus, niſi ipſi in opera ſua ederent commentarios, quod à viris grauiſsimis ſemper alienum fuit. Intelligẽtiam ergo ſcripturæ ſacræ, diſcipulis ſuis viua voce tradiderunt: vt illud Deus omni tempore in ſuis eccleſijs impleret, Dabo legem meam in viſceribus eorum. Lex ſiquidem Euangelica, vt Hieronymus in commẽ. ad Gala. ſcripſit elegantiſsimè, non in ſcripturis eſt, ſed in ſenſu: non in ſuperficie, ſed in medulla: non in verborum folijs, ſed in radice rationis. Ex quo magis emergit, per huiuſcemodi traditiones eccleſiaſticos ordines ſuo quenque loco diuinitus contineri: dum & maiores, qui regni cœlorum claues habent, ſacroſancta ſcripturæ ſacræ myſteria quibus quoq; & tempore & loco dignum viſum fuerit, aperiunt: & minores ab eccleſiæ magiſtris libri clauſi ſacramenta percipiunt. Alioqui nulli eſſent eccleſię doctores, ſed quiuis quàmlibet plebeius & rudis earum per ſe rerum ſine præceptore quęreret intelligentiam, quas Apoſtolorum interpretatione & literis obuias expoſitaſq; haberet. Nunc autem traditiones Apoſtolicę non quibuſlibet commendatę ſunt, ſed iuxta Paulum ſapientibus & prudentibus, fidelibus quoq; ac religioſis depoſiti ſacramenti cuſtodibus, qui etiã idonei ſint & alios docere. Qua de re Dionyſius

Margin notes (left):
3. lib. Eccl. hiſt. c. 32.
Montanus primus traditioni cõtraria noua quædam ingeßiſſe dicitur hiſto. Eccle. libr. 5. cap. 16.
3. lib. Eccl. hiſt. ca. 36.
In lib. de præſ. hære.

Margin notes (right):
C.3.coll. 5.& 6.
Ad Gala. 1. quæſtion.
2. Timo. 2.
De cœlib rar. c.

nysius Timotheum diligentiùs admonet, ne sancta sanctorum efferat, ea passim rudibus exponens, sed sanctis solis sacrarum rerum intelligentias secretiùs pandat. Ob hanc.n.causam primos illos nostros duces necessariò summa & supersubstãtialia partim scriptis, partim nõ scriptis institutionibus, iuxta qđ sacrę definiũt leges, tradidisse. Quid? φ, vt Cicero ait, suauiùs mores in rep. traditione seruntur? Ne si scripto sanciãtur omnia, & molesta illa fiant, & legum ac doctrinæ codex sua mole & magnitudine terreat. Quid? quòd hac via, vel maximè ecclesiæ commẽdatur auctoritas: quam, vt sponsæ charissimæ, Christus tãtoperè commendauit. Cùm enim sponsi sui non verba modò, sed sensum etiam in corde seruat: verè, quod Apostolus dixit, columna est & firmamentum veritatis. Et æquum erat, vt aliquis quasi lydius lapis in manu ecclesiæ relinqueretur, quo falsas verasque doctrinas exploraret: verumq; item scripturę sensum à falso discerneret. Sed de causis hactenus. Nunc fundamentum illud confirmãdum est, ostendendumq; Apostolos Euangelij doctrinã partim scripto, partim etiam verbo tradidisse. Cuius rei primùm testes sunt Dionysius lib. de eccle. Hier. cap. 1. Clemẽs Alex. in lib. de Pascha apud Euse. libr. 6. eccles. histo. cap. 11. Et in libris strom. 1. & 5. Origenes homi. 5. in Nume. Papias apud Euse. lib. 3. eccle. hist. c. 39. Egesipp. eod. Euse. auctore. lib. 4. eccl. hist. c. 8. Ignatius, eo. Euse. referẽte. lib. 3. c. 36. Irenæus libr. 3. c. 3. & 4. Quem etiam Eusebius retulit libr. 4. eccle. histo. cap. 14. & lib. 5. cap. 6. & 20. Tertullianus in lib. de corona militis, Cyprianus de ablutione pedum, Epiphanius de hæresibus cum aliàs sæpè, tum ibi maximè, vbi Arianorum & Apostolicorum dogmata coarguit, Hieronymus aduersum Luciferianos, Augustinus lib. 2. de Baptis. contra Donatist. cap. 7. & lib. 4. cap. 24. & lib. 5. ca. 23. & 26. Damascenus libr. 4. cap. 13. & 17. Basilius libr. de Spiri. sanct. cap. 27. & 29. Refert autem ex his vnum & item alterum

Iustinus martyr q. 118. à gentibus posita.

Hære. 76. & 61.

Gratia. 11. dist. c. ecclesiasticarum. & 12. dist. c. illa autem. Potest igitur quicquã verum esse, quod sit huic talium virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testium hæreticorum corda non mouet, vel diuinis testimonijs moueãtur. Quãquã, quod vno eodemq; consensu tot tantiq; viri testati sunt, id nõ humanum, sed diuinum est. At suppetunt etiam scripturæ diuinæ pręclara testimonia. State, inquit Paulus, & tenete traditiones, quas accepistis siue per epistolas, siue per sermonem. Et rursum, laudo autem vos fratres, quòd, sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. & eo. cap. postea, Ego accepi à domino, quod & tradidi vobis. Et paulò pòst, cætera cùm venero disponam. Atque ad Timotheum, formam habe sanorum verborum, ait, quæ à me audisti, bonum depositũ custodi. Et deinceps: quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Ac Ioannes in epistola. 2. plura, inquit, habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui. Quid multa? Duas Petri epistolas habemus, & credimus mutum annis. 7. Antiochiæ sedisse, elinguem Romæ annis. 25? Num nihil aliud verbo docuit, quàm quod epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus nonne sine scriptura solo intercurrente verbo, ecclesias sibi destinatas & fundarunt in fide, & in religione continuerunt? Consentiamus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

2. Thessa. 2.

1. Corint. 11.

2. Tim. 1.

2. Tim. 2.

¶ *Cap. Quartum. Vbi sternuntur viæ ad traditiones Christi & Apostolorum inuestigandas.*

His

HIs igitur cognitis, restat illud explicandum, vbi totius orationis cardo versatur, quónam modo Theologo constare posſit, hoc aut illud dogma ab Apoſtolis eſſe traditũ. Verbi cauſa ponamus aliqua, quæ pateant latiùs. Si in quęſtionē veniat, num minores ordines, ieiunium quadrageſimæ, baptiſma paruulorum, imaginum venerationem, ſymbolum fidei ex traditione Apoſtolorũ habeamus: id nunc explanandum eſſe dicimus, án ne ſit via aliqua plana & expedita, qua ad certam earũ rerũ intelligentiam valeat perueniri. Non enim ſumus ij, qui phariſæorum inſtar traditiones noſtras velimus quaſi diuinas & Apoſtolicas venditare: ſed vbiq; gentium cupimus vt vera à falſis, ita ab humanis diuina ſecernere. Eo verò in loco maximè, vbi de dogmatis fidei catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiuſmodi permixta cõfuſio pernicioſiſsima eſt. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas ſi ſequemur, traditionibus Apoſtolorum veſtigandis minimè aberrabimus.

Cap. 24. Prima via ab Auguſtino aperitur cùm alijs locis, tũ lib. 4. con. Donatiſ. in hæc verba. Quod vniuerſa tenet eccleſia, nec concilijs inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt: non niſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſsimè creditur. Eſt autem ratio huius in promptu. Si enim conſuetudinis cuiuſquam diu in tota eccleſia obſeruatæ, originem & principium nec ad Summos Pontifices, nec ad concilia epiſcoporum referre poſſumus: ſed ea conſuetudo ad Apoſtolorum vſq; tempora retro trahitur, conficitur planè illam ab Apoſtolis eſſe profectam. Vt ſi in dubium vocetur, an minores ordines, ſubdiaconatus, lectoratus, & cęteri ex Apoſtolorum traditione in eccleſia ſint, hunc in modũ peruestigabitur. Si horum ordinũ initium, vel à Damaſo ſit, vel à Symacho, vel ab vllo alio ſeu Pontifice ſeu concilio, certè Apoſtolorum traditio non fuit. Sin ante quemcunq; Pontificem, ante quodcunq; etiam concilium mentio huius rei apud priores habetur, donec ad Apoſtolorum tempora peruentum eſt: tũc demum intelligimus, minores ordines ex Apoſtolica traditione fuiſſe, vt & re vera fuerunt. Quoniam nõ poſteriores modò, ſed Ignatius epiſtola. 8. ad Antiochenos, Dionyſius. 3. cap. Eccle. Hierar. Clemens in epiſtola ad vniuerſos, Anacletus in decretis ſuis eius rei tanquam in eccleſia iam acceptæ meminerunt. Eadem quoq; ratione docebis Ieiunij legem traditionis Apoſtolicæ fuiſſe. Cuius videlicet mentionem feciſſe conſtat Auguſt. ad Caſulanum epiſt. 86. & ad Ianuarium epiſt. 118. & 119. Hierony. ad Lætam de inſtitutione filiæ. & lib. 2. aduer. Iouini. & in Eſaiam. c. 58. Ambro. ſermone. 25. & 38. Chryſoſt. ad pop. Antio. homi. 3. & 16. Baſilium cùm in alijs concionibus, tum in eius initio, quam in ebrioſos habuit, & in poſteriore de ieiunio, Concil. Nicæ. referturq; 18. diſt. cap. habeatur, Cõcil. Laodi. multis capitibus. Sozomenũ hiſto. Tri. lib. 1. cap. 10. Origenem homi. 10. in Leui. Irenę. apud Euſeb. eccl. hiſt. lib. 5. c. 24. Teleſphorum in epiſtola ad vniuerſos, qui ieiunij noſtri auctor falsò à quibuſdam exiſtimatur. Quoniam Ignatius in epiſtola. 4 ad Philippenſes eius rei prior meminit: atq; habemus etiam Canonem Apoſto. 68. probatum etiam à Trulla: Syno. Canone. 9. & Canone. 20. Quaobrem verè ac iure Theophilus Alexan. libro Paſchali primo & tertio. non ſolùm legem ieiunij à maioribus traditam eſſe præſcribit, ſed affirmat fuiſſe euangelicam traditionem. Et Epiphanius hæreſi. 80. vbi doctrinam eccleſiæ docet & fidem, quę traditione eccleſiaſtica ſeruatur, cũ meminit ieiunij quadrageſimę, tũ dixit apertè apoſtolos tradidiſſe ieiunia. 4. & 6. feriæ. Atq; Leo papa in cõcione de Pẽteco. cuius initium, Pleniſsimè, ieiuniũ quatuor temporũ Trinitatis ab Apoſtolis dicit eſſe inſtitutum. Hieronymus autem ad Marcellam aduerſus Montanum non obſcurè tradit, quadrageſimam nos ſecundùm traditionem Apoſtolorũ ieiunare. Quod verò in

Vide Euſe[b.] de tempo[ri]bus. Fu[it] ante hæc t[em]pora ieiu[ni]um more apoſtolic[o] cepto ſen[...] tum eſt: Theleſpho[ro] aũt pr[i]mum leg[e] præſcript[um] ac præce[p]tum eſt.

rò in hoc exẽplo fecimus,id facere per multa possumus: & hac eadem ratione paruulorum baptisma,cõsecrationem virginum, Monasticam professionẽ,lucernas in templis cereosq; lucẽtes,imaginum venerationem, & alia id genus multa ab Apostolis tradita cõprobare. Sanè quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate seruãdum est, si vnumquodlibet nouum esse hæretici calumnientur. Cuius rei illustre exẽplum habes apud Eusebiũ libro eccl.hist.5. c.vlti. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, & ea quidẽ expeditior est. Si quod fidei dogma patres ab initio secundùm suorum temporum successionem cõcordissimè tenuerũt, huiusq; contrarium vt hæreticũ refutarũt; quod tamen è sacris literis non habetur, id nimirum per Apostolicam traditionem habet ecclesia. Exempla sint, perpetua beatæ Mariæ virginitas, descensus Christi ad inferos,vt animã Adæ & reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret,certus euangeliorũ numerus,&cætera id genus, quæ, ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidẽ fidei dogmata ab Apostolis accepit ecclesia, vel scripto, vel verbo. Qm̃ ij ministri fuere sermonis, nec vllas in fide nouas reuelationes ecclesia habet: sed eas seruat, quas Apostoli per Spiritum sanctum fideli populo reliquerunt, queãdmodum postea sumus demonstraturi.

Tertia via, si quicquam est nũc in ecclesia communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessariò deriuatum est. Vt vota dissoluere & remittere iuramẽta, non erat humanæ potestatis: tum quia iure naturæ vota nuncupata Deo reddere & iuramenta seruare tenemur: humana verò facultas ea, quæ iuræ naturæ debita & cõstituta sunt, condonare ac tollere nõ potest: vt Gratia. 13.d. statim à principio docet. Tum etiam, quia in his, quæ superiori ex conuentione debentur, inferioris potestas nulla est. Eadẽq; est ratio ꝗ matrimonij rati diremptione per monasticũ solenne votum. Cùm.n. matrimoniũ etiam non consummatum ante Euangelicã legem iure esset naturæ indissolubile, nec esset in rep. humana facultas vlla eiusmodi matrimonij dirimẽdi, consequẽs fit, hunc ecclesię morem ex Christi & Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter vsurpasse in his, quæ ad ius naturæ pertinerent, nisi quam Christo & Apostolis tradentibus accepisset. Iã enim hic error esset grauis in moribus, in quibus ecclesiam errare nõ posse, suo loco ostẽdemus. Nec me clã est, ꝙ Alex. 3. aliter in postremò illo exemplo docere videatur. *De con.cõ. cap. ex publico.* Cùm enim illi esset obiectum, nõ posse per solẽne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset, quod Deus coniunxit, homo non separet: respõdit, hoc scripturæ testimonium de matrimonio cõsummato esse interpretãdum. Quo videlicet responso significauit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verùm, vt omittã, quòd verba illa Adæ, hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea, &c. è quibus dominus collegit, quod coniũxisset Deus, id hominẽ separare nec debere nec verò posse: eo tempore fuisse in paradiso dicta, quo nondum erat matrimonium consummatũ: vtq; illud etiam prætereã, ꝙ matrimonij ipse contractus adeò natura sua firmus ac perpetuus est, vt ne volũtate quidẽ contrahentium dissolui possit, quę tamen hominũ conuentionibus dirimẽdis, valere solet plurimum: Certè Theologis grauissimis semper absurdum visum est matrimoniũ vllum per hominem separari. Quantò grauiùs Innocentius tertius, aliorsum quidem, sed ad hunc etiam locum appositè dixit, non hominem, sed Deum id soluere, quod Summus Pontifex non humana sed diuina auctoritate dissolueret. *De transl. epi.c.quãto* Nimirum quod Dominus Petro dixit, quodcunque solueris super terram, &c. quousq; & quatenus

tenus, vel amplificandum esset, vel etiam constringēdum, id ab Apostolis ecclesiam accepisse consentaneum est. Qui eiusmodi res ad ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidere. Atque tradunt nonnulli, Ioannem Euāgelistam iubente Christo ab sponsa sua Euangelij gratia fuisse seiunctum. Hieronymus certè .1. aduersus Iouinia. lib. Ioannē affirmat & virginem fuisse & maritum. Theclam quoque Epiphanius hære. 78. tradit à Paulo nuptijs exsolutam, cùm sponsum haberet primarium vrbis formosissimum: & virginē sanctam contempsisse terrena, vt cælestium potens efficeretur. Sed contra Alexandrum dicimus. Nam hoc fortè dicet aliquis. Minimè verò gentium. Nec enim statim Pontifici contrarius est, qui argumento, quo catholici vrgentur, aliam responsionem parat. De tertia igitur via dictum est satis.

Procœmium in Ioā. Euāgeliū, quod Hieronymo nōnulli tribuunt.

Quarta via, eademque & mollior & tritior est huiusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel vnamquamlibet consuetudinem vno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, vt ita esse credamus. Vt imagines ab Apostolis esse traditas patres in .7. Syno. generali actione. 6. dixerunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse auctores sunt Rufinus in expositione symboli, Hieronymus ad Pāmachium de erroribus Ioan. Hieroso. Ambrosius in sermone. 38. de ieiunijs & quadragesima. Cassianus libro sexto ad Leonem Imperatorem, Isidorus libro sexto Etymo. capite decimooctauo. Leo papa in epistola octaua, & tertiadecima ad Augustam, Clemēs in epistola prima ad Iacobum, si Clemens tamen illius epistolę auctor est. Sed de his hactenus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam instituimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrasse, quibus traditionem aliquam esse Apostolicam, inuestigetur.

14. d. c. Canones.

¶ *Cap. Quintum, De varijs generibus traditionum Apostolicarum.*

AT verò, priusquàm huius loci auctoritatem cōfirmo, illud animaduertendum censeo, præcepta & instituta Apostolorum esse in duplici differentia. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio breuis & ad tempus fuit. Alia fuere perpetua, vtpotè quę causam habuere sempiternam, vt in ecclesia seruarētur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Iesu, de abstinentia à sanguine & suffocato: huius autem posterioris exemplum est de aqua permiscenda calici. Atque etiam alia diuisio est Apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli à Christo domino acceperūt, vt matrimonium, confirmationem, extremam vnctionem esse sacramenta nouæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus suorum sacramentorum primus idemq; solus auctor, sed Apostolis tradidit Christiano populo administranda. Alteras verò traditiones Apostoli ipsi Spiritu sancto suggerente ad Ecclesiæ vtilitatem ediderunt. Quas tamen eis Christus dominus, dum in terra degeret, nusquam edidit. Vt quadragesimæ ieiunium, quod licèt Hieronymus in secundum Ionæ cap. Ambro. concilio. 36. Chrys. homi. 1. in Gene. ad Christum auctorem referre videātur, at re vera, vt equidem sentio, Apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi ieiunātis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia Apostolica edicta Christi esse censentur: qui per Apostolos ecclesiæ loquebatur, atq; adeò per Spiritū sanctum Apostolis: iuxta illud, quod Ioannis. 16. cap. scriptum est, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, quia de

de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Et Apostolus cùm quoddam de suo consiliū dedisset, puto autem, ait, quòd & ego spiritum Dei habeam. Et rursum, An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Christus? In his autem traditionum generibus illa eadem consideráda sunt quidem, quæ in superiore libro de scripturæ etiam legibus admonuimus: sed discrimen illud maximè, quod de scripturarum præceptis ibi positum, transferri huc ad traditiones debet. Ex traditionum quippè vinculo, quas à Christo acceptas Apostoli fidelibus seruandas reliquere, ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contraria aliqua consuetudine abolere. Si enim, exempli causa, materias & formas sacramentorum confirmationis, ordinis, extremæ vnctionis, à Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus: si ad eundem quoq; modum matrimonia non consummata, per solennem castitatis professionem dirimi, consummata verò per conuersionem ad fidem coniuge infideli discedente, Christus dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in diuinis institutis ecclesia nihil habet potestatis. In quem sensum explicanda sunt duo illa capita. Sunt quidam. & Contra statuta. 25. q. 1. Nec huiusmodi traditiones possunt per contrariam cōsuetudinem antiquari: sed tali aduersæ consuetudini iure obijciuntur. c. Veritate. & cap. Si consuetudinem. & cap. frustra. 8. dist. In alijs verò, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquàm ecclesiæ pastores, poterit quidē summus pontifex, vt in cæteris ecclesiæ legibus dispensare, sic enim schola loquitur, poteritque item contrarius populi mos instituta huius generis abrogare. Vt trina immersio, quam ex Apostolica traditione in baptismi sacramento ecclesiam habuisse, Canon Apostolorum. 49. ostēdit. per contrariam consuetudinem abolita est. Eiusdem quoque ordinis est quadragesimę ieiuniū: ac pœnæ rursum ab Apostolis pro criminibus præfinitæ, quæ. 82. distinct. cap. presbyter. ex concilio Gangrensi referuntur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti prima epistola hæretici vrgere solent, Peracta consecratione omnes communicent qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus, sic. n. Apostoli statuerunt. Quanquam de ministris, qui Episcopo sacrificanti in diebus solenníoribus inseruiebant, Anacletus loqtur. Quare inde colligi nō potest, omnes eos qui missæ intererant, oportere etiam tunc cōmunionem Eucharistiæ sumere in his præsertim diebus qui solénio res non essent. Sed vt antiquo more Apostolorumque instituto communio totius etiam populi à principio statim nascētis ecclesiæ exigeretur, ætate tamē Chrysostomi præceptum relaxatum esse constat, & communionem astātium volūtati permissam, ad quam eos diaconus alta voce inuitabat non cogebat. Hæc enim & alia huiusmodi tametsi ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, vt moueri nō queant. Cùm Christi ipsius pręcepta & instituta, quemadmodum diximus, adeò stabilia rataque sint, vt conuelli nullius hominis auctoritate liceat. Cuius ratio loco superiore reddita frustra hîc à nobis resumeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinētibus intelligi volo. Nam dogmata fidei siue Christus ipse per se Apostolis reuelarit, seu Spiritussanctus post Christi Ascensionem in cælum, mutari non possunt: sed firma hęc in veritate manent perinde atque illa, quæ Christi sunt ore prodita.

1. Cor. 7.
2. Cor. 13.
Cap. 18. in respõ ad. 4. argum.
De con. d. 4. c. Si quis presbyter.

❡ Cap. Sextum, De firmitate & certitudine traditionum Apostolicarum.

QVibus rebus expositis, non erit difficile ostendere, id quod in hac parte maximè quæritur, ex Christi & Apostolorum

lorum traditionibus certissima posse argumenta elici, & ad ecclesiæ consuetudines, & ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus ecclesiæ consuetudinē Corinthijs contentiosis opponit, cur nos itidem ecclesiæ morem ab Apostolis vsque receptum totque seculorum vsu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cum à nobis scripturam in cuiusque rei confirmationem efflagitant? Certè Paulus, cùm & per scripturas & per naturæ rationem satis dixisse videretur ad eius rei fidem faciendam, quā Corinthijs persuasam esse cupiebat, considerans tamen inter Corinthios fore quosdam, qui illiusmodi fortè & testimoniis & rationibus repugnarent: non aliud potius argumentum ad causam euincendam habuit, quàm si eos ad ecclesiæ morem reuocaret. Si quis, ait, videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus nec ecclesiæ Dei. Quod dicit tale est. Si quis adeò est durus & pertinax, vt argumentis positis non adducatur, sed adhuc contendat, fœminam aperto capite orare oportere: hunc ego nō aliter refello, quàm quòd ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, vt quos nec scripturæ nec naturæ ratio mouisset, eos Paulus existimarit ecclesiarū more & instituto refellēdos. In priore rursum ad Timotheū epistola, si quis, ait, aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus. Nō dicit scripturis. Et ad Gala. Si quis, inquit, vobis euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit. Quibus ex locis rectè Origenes in commentarijs epistolæ ad Titum definit hęreticum, eum qui se Christo credere profitetur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quàm habeat traditio ecclesiastica. Et libr. 1. periar. Sicut multis, inquit, apud Græcos & Barbaros pollicentibus veritatem desueuimus apud omnes eam quærere, qui eam falsis opinionibus asserebant, postquàm credidimus filium Dei esse Christum, & ab ipso hanc discendam esse persuasi sumus: ita cùm multi sint, qui se putant scirè quę Christi sunt, & non nulli eorum diuersa à prioribus sentiant, seruetur verò ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & vsque ad præsens in ecclesijs permanens: illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab ecclesiastica traditione discordat. Hactenus Origen. Ignatius quoque in epistola ad Heronem omnis, ait, qui dixerit præter ea, quæ tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi ieiunet, tametsi virginitatem seruet, tametsi signa faciat, tam etsi prophetet, lupus tibi appareat. Si igitur anathema, hęreticus & lupus habendus est, qui ecclesiasticę traditioni repugnat, ex illa profectò certissima argumentatio promitur ad fidei dogmata & ecclesię mores comprobandum. Pręterea auctores grauissimi apertè confirmant huiusmodi instituta etiam sine literis accepta eandem vim habere ac si scripta ab Apostolis fuissent, Irenęus libro. 3. aduersum hęreses. cap. 4. & libro. 4. cap. 43. Tertullianus item, quāuis ipse postea ab ecclesię traditione discesserit, in lib. tū de corona militis eandē sentētiam habet. Cuius verba libet in pręsentia referre: nec enim solùm quid sentiat tradit, sed cur etiam sentiat. Antiquas, inquit, obseruationes ecclesię, si nulla scriptura determinauit, certè cōsuetudo corroborauit, quę sine dubio de traditione manauit. Et statim, cùm quarundam traditionum meminisset, quarum in scripturis mentio nulla est, istarum, ait, & aliarum disciplinarum si expostulas legem, nulla tibi legis traditio pręte ndetur. Auctrix est consuetudo, confirmatrix est & fidei obseruatrix, idonea est testis traditionis veteris. Consuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege suscipitur: nec differt, scriptura an ratione consistat. Hactenus Tertullianus. Ac pręclarè ille quidē. Quoniam si legem ratio cōmendat: mos, qui ratione constet, non minùs q̄ lex habet commendari. Dist. 1. cap. consuetudo.

1. ad Cor. 11

Cap. 6.

Cap. 1.

His comm. caremus, sed refertur locus in Apologia Pāphili.

tudo. Basilius insuper in libro de Spiritu sancto.cap.27.ac magno quidem argumento eandem rem confirmat, inquiens, Dogmata, quæ in ecclesia prædicantur, quædam habemus è doctrina scripto prodita, quædam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio occulto recepimus. Quorũ vtraq; parem vim habent ad pietatem. Nec in his quisq̃ contradicit, qui sanè, vel tenuiter expertus est. Nam si cõsuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquàm non multum habentes momenti conemur reijcere, & ea damnabimus, quæ in Euangelio necessaria ad salutem habentur: imò potiùs ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Hactenus Basilius. Cuius ratio, si auctoritas negligitur, certissimã rei huius faciet fidem. Cùm enim scripturas ipsas ecclesiæ auctoritate recipiamus, nec certiore argumento Euangelium Matthæi nomine inscriptũ ipsius verè esse probemus, quàm quòd sic à patribus accepimus, simili profectò ratione ex reliquis institutis, quæ videlicet ab Apostolis retinemus, firma argumẽta deriuabimus. Quòd si quis nouum librum sacrum ingerat, quẽ patres nostri minimè receperunt, vt Basilides, qui prophetas sibi nuncupauit atque constituit, is non alio certiore argumento refelli potest, quàm traditione maiorum: vt secundo iam libro latiùs explicatum est. Sic quippe apud Euse.lib.6.cap.10. Euãgelium nomine Petri ab hæreticis prolatum Serapion grauissimè exclusit. Atq;, vt Basilius idem argumentatur, etiam in reip. iudicijs, vbi scripturæ deest instrumẽtum, testibus habetur fides. Et sicut in rebus humanis oculatos testes, ita in fide auritos accipimus, quia fides ex auditu est. Esset autem ridicula respublica, quę in iudicijs scripto omnia, nihil sine scripto probaret. Scripturas enim propter litigiosos facimus. Alioqui boni viri solo verbo in veritate & officio continentur. Prętereà, multa ad Christianos mores & doctrinam pertinent, quæ è sacris literis non habentur, vt antè nobis constitutũ

Euse.4.lib. eccl.hist. c. 8.

Cap. 7.

est, stultum ergo fuerit in omnibus scripturam postulare. Traditione itaque opus aliquando est ad fidei dogmata comprobanda. Rursus, cùm traditiones non scriptas Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Marcioni ac Valentino: Epiphanius Melchisedechianis, Apostolicis, Aërianis: Hieronymus Vigilantio: Augustinus Donatistis: deniq; (vt in summa dicam) omnes sancti aduersarijs Catholicæ fidei fidenter obiecerint, earumque vi, perinde ac si fuissent scriptæ, hæreses sui quisque temporis deturbauerint: certè non minori efficacia per huiusmodi traditiones nos hęreticorum, qui aut nunc sunt, aut etiã sunt futuri, quęcunq; dogmata refellere ac deturbare poterimus. Absurdissimum quippè fuerit, vt Hieronymus aduersus Vigilantium colligit, vnum Lutherum aut Oecolãpadium in ecclesiæ angulo obloquẽtem audire, vniuersos autẽ maiores nostros vsque ab Apostolis contẽnere. Quorũ traditiones si negligamus, difficile dictu est, quantum religio detrimenti sit latura, quemadmodum dist.11.cap. Ecclesiasticarum. dicitur. Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis præsertim erga Deum pietas, cultus, cæremoniæ, non in ecclesia dico, cuius & mysteria & sacramenta maxima ex parte traditionę constant, sed in vnaqualibet republica, vel mediocriter instituta, si mores illi, q̃ à principio statim cum rep. adoleuerunt, contemnantur, labefactentur, euertantur? Longiores hoc loco sumus, quàm necesse est. Quis enim est, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à quibusdam commemorantur? Commemoratur ab his Augustinus in epistola ad Ianuarium, & in altera quoq; ad Casulanum, in quibus scripsit insolentissimæ insaniæ esse disputare, an eiusmodi consuetudines seruandæ sint: nec minùs esse eos coërcẽdos, qui has contempserint, quanuis humanæ aliquæ illarum sint, quàm si diuinas leges præuaricarentur. Commemorare & alios auctores possumus, sed vtemur in re non dubia te-

Dist.11. ca. in his rebus

stibus non necessarijs. Paulus enim vnus abundè rei huius facit fidem in.2.ad Thes. epistola.c.2.inquiens, Tenete traditiones, quas accepistis siue per epistolã, siue per sermonem. Parem ergo vim habent Apostolica dogmata,pariterq; retinenda sunt,siue scripto seu verbo ad ecclesiã peruenerint, vt D.Basilius in lib.de Spi. sanct.cap. 29. ex hoc ipso apostoli testimonio argumentatur. Quin apostolus ipse ad Hebræos & ex scripturis & ex traditione argumentatus est,quemadmodum Chryso.hom. 18 in epist.ad Hebr.admonuit. Ex quibus omnibus multisq; alijs perspiciuum est,qui traditiones contempserint, eos tanquã hæreticos iure ac merito ab ecclesia fuisse semper explosos. Ita enim hæretici illi sunt habiti, qui solẽnia quadragesimæ ieiunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuere, vt apud Augustinum de hære.c. 53. & apud Cõci. Gangren. in epist.ad episcopos Armeniæ videre licet. Ita qui distinctionem episcopi & presbyteri negarunt, etiam hi hæreseos sunt damnati: vt apud August.eodem lib. & cap. & apud Epipha.libr.3.c. 75. & apud concil. Constãtiense reperies. Ita breuiter, siue Vuicleffistas,siue Lutheranos,siue alias quascunq; antiquiores pestes non minùs exhorruit ecclesia in eo quòd huiusmodi traditiones inficiati sunt,quàm in eo quòd scripta dogmata reiecerũt. Inde adeò venit, vt septima Synodus generalis acti.7.doctrinam nostræ orationi maximè consentaneam ediderit in hæc verba. Fatemur nos ecclesiasticas traditiones, siue scripto, siue consuetudine valentes retinere velle, quarum de numero est imaginum effiguratio. Catholicæ igitur ecclesiæ traditionem obseruantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergo ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum ecclesiasticas traditiones contaminare, si episcopi fuerint, deponuntor: si laici, communione priuantor. Et in fine eiusdem sessi.si quis, aiunt patres, traditiones ecclesiæ siue scripto,seu consuetudine valentes non curauerit, anathema. Et concil. Trident. sess.4. idem definit his verbis. Sacrosancta Trident. Synodus prospiciens veritatem Euãgelij salutarem & morum doctrinam contineri in libris scriptis,& sine scripto traditionibus ipsius Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante quasi per manus traditæ, ad nos vsque peruenerũt: traditiones ipsas tum ad fidem tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus à Christo, vel ab spiritu sancto dictatas, & continua successione in ecclesia catholica cõseruatas, pari pietatis affectu ac reuerentia cum libris sacris, suscipit ac veneratur. Et posterius, si quis autem traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ne plura. Referri enim decet ad ea, quæ capite.3. posui fundamenta, ex quibus, vt nihil aliud adijceremus, id ipsum, qđ hoc nunc capite persequimur, satis exploratũ esset. Verùm vt singula persequi est operis infiniti: ita quædam explicare fusiùs, est necessariũ. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus, nimis multa videri debent. Quò enim huic loco vis ab hæreticis maior infertur, eò nobis magis elaborandum erat, vt is quàm diligentissimè & explicaretur & muniretur. Atq;, quẽadmodum supra diximus, ex decẽ partibus, in quas loci Theologici naturam vimq; diuisimus: secunda hæc, quæ in traditione consistit, maximè Theologiam & fidem attingit. Et res tanta paucis absoluenda non erat. Sed iam argumenta ea tandem diluamus, quę capite primo aduersum traditiones opposuimus.

¶ *Cap. Postremum, In quo refelluntur argumenta Cap. primi.*

Illud verò argumentũ, quod est à principio positum, non est difficile refutare. Ridiculũ est enim credere, Apostolicas traditiones Ad prim.

traditiones non eadẽ fide ac diligentia poſſe in fidelium cordibus aſſeruari, ac ſi in papyro ſcriberẽtur. Nã nec ſcriptura Spiritus Dei viui faciliùs quàm atramenti deletur; & ſunt pleræq; traditiones, quas more & vſu facillimè videas retineri. Quòd ſi Chriſti prouidentia eccleſiæ Chriſtianæ deeſt, tum verò nec traditiones aſſeruatas ego defendo, nec certam ſcripturæ auctoritatem. Vtraq; enim iuxtà res ſine Dei procuratione non conſtat. Quam ſi tollas, neq; traditio, nec ſcriptura vindicatur. Sed ſi Chriſto curę eccleſia ſua eſt, iam non erit ambiguũ, quin quemadmodum Euangelium illa in ſenſu potiùs quàm in litera cuſtodit, ita & cæteras cuſtodiat traditiones, quas, ei Apoſtoli tantoperè commendarunt. O Timothee, inquit Paulus, depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas vocum nouitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ. Quem locum miror à Caietano de gregis commiſſi depoſito, non de cõmiſſa doctrina eſſe intellectum: præſertim cùm alterum ſimillimum in poſteriore ad Timotheum epiſtola non de grege, ſed de doctrina interpretetur. Debuerat autem Caietanus admoneri Paulum de verbo dei fuiſſe locutũ ex ijs, que eueſtigio ſubdidit, deuitans prophanas vocum nouitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ. Vtraq; enim harum traditioni Apoſtolicæ aduerſa eſt, & vocũ prophana nouitas, & falſi nominis ſcientia. Traditio quippè vetuſtate commendatur: & ſi quid audieris in eccleſia noui, tũ verò id ſcias eſſe, vt antiquitati, ita quoq; Apoſtolicę fidei contrarium. Cùm autem legis, voces eſſe vitandas, non tibi vocum ſonus veniat in mentem, ſed vocum ſignificatus. Dogmata enim ſententiasq; nouitias vitare iubet Apoſtolus, non verborum ſonitus inanes aut nouos. Tametſi nouitia quoq; verba, quoad licebit, vitare in fidei morũq; diſciplina debemus. Sciẽtiam verò falſi nominis, vel Sophiſticen, vel artem Cabaliſticam intellige. Nam traditionibus Apoſtolicis occultæ illæ Cabaliſtarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabuloſa veris, ſacris ſuperſtitioſa. Quanquam aduerſus Gnoſticos Apoſtolus diſſerens, vt verè Theophilactus affirmat, falſam illorũ ſcientiam traducit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vẽdebant. Quòd ſi nihil eſt tam cõtra tradita ab Apoſtolis antiqua dogmata, q̃ opiniones in eccleſia tũ nouæ tũ prophanæ, vetera enim eademq; ſacra myſteria fides Apoſtolica probat, aſpernaturq; contraria, nihilq; tam eſt ſecundũ Apoſtolos, q̃ non recedere ab his, quæ olim accepimus, nimirum de verbi, non de gregis depoſito Apoſtolus loquitur. Itemq; ſi falſi nominis ſcientia, vel Sophiſtice intelligitur, vt quibuſdam placet, vel Cabaliſtica, vt etiam Caietano eſt viſum, vel illa Gnoſticorum, vt Theopilacto mihiq; etiam probatum eſt, neceſſe eſt, cùm veræ falſa ſcientia aduerſetur, contrariorum eundem eſſe ſermonem. Quæ, quãquam ita ſunt in promptu, vt res confirmatione non egeat, ſunt tamen nobis Vincentij Lirinen. viri grauiſsimi auctoritate confirmanda. Depoſitum, inquit, id eſt, quod tibi creditum eſt, non quod à te inuentum: quod accepiſti, non quod excogitaſti: rem non ingenij, ſed doctrinæ: non priuatæ vſurpationis, ſed traditionis publicæ: rem ad te perductam, nõ à te prolatam: in qua non auctor eſſe debes, ſed cuſtos: non inſtitutor, ſed ſectator: non ducens, ſed ſequens. Aurum accepiſti, aurum redde: nolo mihi pro alijs alia ſubijcias. Cuſtodi, propter inimicos, propter fures. Cuſtodi etiam diligenter, ſedulò, fideliter, vt ſuo tempore cùm oportuerit quibuſq; oportuerit reddas. Deuitans prophanas vocum nouitates, id eſt, ſententiarum, dogmatum, rerum, quæ ſunt vetuſtati contrariæ. Nulla quippè hæreſis niſi ſub certo nomine, certo loco, certo tempore, emerſit. Nec quiſquam hæreſim inſtituit, niſi qui ſe priùs ab eccleſiæ catholicæ & antiquitatis conſenſione diſcreuerit. Hoc ergo apud omnes hæreſes legitimum fuit atque ſolenne, vt propha-

1. ad Tim. 6

καινοφωνίας. noſter legit interpres, quemadmodũ & Ambro. & Chryſoſt. legiſſe uidentur. Certè Latina eccleſia nouitates legit non inanitates, Sic etiã Baſilius ubique legit, ut autor eſt Theop. 2. Tim. 2. in illud prophana autẽ & uaniloquia deuita, et in hunc ipſum locũ. 1. Timo. 6.

nis nouitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant. Contra verò catholicorum hoc proprium, deposita sanctorum patrum & commissa seruare, damnareque prophanas nouitates. Ita enim in concilio Ephesino omnium patrũ vna fuit vox, vt quod erat antiquitus traditum teneretur: quod adinuentũ nuper exploderetur. hactenꝰ Vincẽtius. Huius verò Apostolici testimonij tanta vis aduersum Hæreticos fuit, vt Clemẽs Alexan. 2. strom. lib. scribat, Hęreticos, quoniam eo testimonio euincebantur, epistolas Pauli ad Timoth. explosisse. Vt eò igitur, vnde digressa est, se referat oratio: non fuerunt maiores nostri in re tam necessaria negligentes, sed quod Apostolus Timotheo & in illo magna cura commisit omnibus: id magna etiam illi cura seruarunt. Itaque in primo illo argumento Lutherani haud secùs ratiocinantur, ac si non diuinitus res ecclesiasticæ gererentur. Quòd si ita pergunt, pari ratione suadebunt, ne canonicos libros quidem eosdem mãsuros semper, sed, si placet, etiã perituros. Nam quot libri tineas pascunt blattasq; diserti? Quot auctorum monumenta hominum incuria interciderũt? Nimirũ enim Pythagoras quoq; ipse, vt Lysias Pythagoricus ad Hipparchum scribit, cõmentariolos quosdam Damæ filiæ testamẽto reliquit: qui tamen, ac multò etiam magis quàm traditiones, interiere. Quæ cùm ita sint, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, sed in ecclesiæ visceribus scripta sunt, humana obliuione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus, vereor etiam ne nimis multa.

Ad secundum. At secundò ita respondeo. Non vult Augustinus, dicta factaq; Iesu ab Euangelistis scripta, ad salutem fidelium & doctrinam esse satis. Alioqui epistolę apostolicæ, Apostolorum acta, liber Apocalypsis, totum etiam legis veteris instrumentum superuacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fidelium salutem, vt ex dictis factisq; Iesu alia scriberentur, quàm quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Euangelistis sine culpa prætermissa. Nam quòd rursum nobis Augustinus obijcitur, facilis est & prompta defensio. Quæ enim vsu & more ecclesiæ tenemus, ea nõ modò non sunt obscura, sed adeò sunt aperta, vt de ijs disputare insolentissimæ insaniæ esse idem Aug. existimarit. Cũ ergo ait, vbi de re obscurissima disputatur. &c. satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ ecclesiæ instituto & traditione cõstant. Alioqui illud nobis aduersarij expediãt velim, quod Augustinus idẽ lib. con. Cresco primo. ca. 33. disertẽ tradit in hęc verba. Quanuis huius rei certè de scripturis canonicis non proferatur exẽplum, earũdem tamen scripturarum etiam in hac re à nobis teneretur veritas, cũ hoc facimus quod vniuersæ iam placuit ecclesię, quam ipsarum scripturarum commendat auctoritas. Vt quoniã sancta scriptura falle re non potest, quisquis falli metuit, eãdem ecclesiam cõsulat, quam sine vlla ambiguitate sancta scriptura demonstrat. *In epist. Casul.*

Iã verò Apostoli testimoniũ peruersẽ nobis opponitur. Nã hominẽ Dei ecclesię doctorem hîc Paulus appellat, qui per literas sacras ad omne ministerij sui opus instruitur. Quatuor quippè sunt res, quas verbi sacri administer pręstare debet: nempè docere, arguere, corripere, erudire. Quę vtique omnia doctoribus Euangelij scriptura diuina suppeditat. Quòd si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo equidem operere pugnauerim: concedat mihi modò, scripturas non singulatim & in specie semper de rebus vniuersis pręcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est, cętera cùm venero disponã? Quid illud rursum, plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos & ore ad os loqui? Scriptura itaque diuina non de ijs solùm instruit, quę scripta sunt: sed de ijs etiam, quę non sunt *Ad Tim.* *1. Cor. 11.* *Ioan. in 2. epist.*

2.Thess.2 sunt scripta. Tenete inquit Paulus, traditiones quas accepistis, siue per epistolas, siue per sermones. Et in hoc ipso.3.capite posterioris ad Timo. epistolæ, cuius nos testimonio impetimur, cùm dixisset Apostolus, tu autem assecutus es meam doctrinam & institutionem, quibus verbis vtrúq; genus disciplinæ cõplexus est, & quod scripto, & quod instituto cõtinetur, mox subiungit: tu verò permane in his quæ didicisti & credita sunt tibi. Didicerat enim sacras literas Timotheus, vt ibidem tradit Apostolus, & præterea mysteria Euãgelicæ doctrinæ concredita acceperat, vt cap. 2. dictum erat, & cap.6. prioris ad eundem epistolæ. Non ergo eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potiùs commendat.

Ad.4. Sanè verò quod argumentum ex Deu. 17.cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodũ est momenti. Legem enim nos non in chartis solùm papyraceis scriptam accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeò rudes sumus, vt apud nos lex verbo tenus tradita legis nomẽ minùs habeat, quàm ea quæ literis editur. Fatemur ergo sacerdotes non esse audiendos nisi docuerint iuxta legẽ domini. Sed qui instituta Apostolica ecclesiæ tradunt, ij vel maximè docent nos iuxta legem domini. Qui verò contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege domini pugnare contendimus. Qua ex re Caluini calumnia facilè obteritur. Accusat enim ecclesiam, quasi traditiones contra sacras literas inuexerit. Dicitur enim Deut.12. ne requiramus alias in colẽdo Deo cęremonias præter eas, quæ lege pręceptæ sunt, nec his quicquam

Pro.30. vel addamus, vel minuamus. Et Salomon ne addas, inquit, quicquam verbis Dei, & arguaris inueniarisque mendax. At verò quanuis traditiones ecclesiæ quædã essent scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ. Quin potiùs diuina verba sunt, non aliter ac illa, quæ sacris libris scripta sunt. Non enim in præsenti de traditionibus disserimus, quæ à posteris ecclesiæ præfectis prodierunt: quas alterius loci & temporis est defendere. Sed de Christi & Apostolorum traditionibus disputatio est: quas hîc nos, vt diuina oracula, iure vereq; tuemur. Nec traditiones etiã huiusmodi diuinarum scripturarum sunt additamenta: sed complementa sunt potiùs, & earum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophetæ, ꝙ legi Moysis quippiam adiecerint. Accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Euangelijs, asineq; & pulli simplicitatẽ suis appositè vestimentis ornarint. Accusa item, si placet, eosdẽ: qui decretum ne idolothitis sanguine & suffocato sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, vt diximus, scripturæ additiones, sed interpretationes. Quemadmodum aduersus Græcos in conci. Floren. sess. 4.5.6. & 7. latiùs explicatũ est. Qua etiam ratione ecclesiasticas & doctrinam & leges institutaq; salutaria defendimus. Non enim ecclesia his edendis aut noua fundamenta iacit, aut nouas fabricas addit: sed superædificat super fundamentum Apostolorum & prophetarum aurum, argentum & lapides pretiosos: regniq; cœlorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, vt Euse.3. libr. Ecclesi.histo.c.37. dixit. Atq; nos itidem hãc eandem doctrinam lib.7. c.postremo, si vita superest, locupletabimus. Nunc de.4. argumento dictum est satis. Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porrò, siue quis alius est auctor, non ait, scripturarum veritati, quod hæretici citare solent, sed nisi ea dixerint, quæ conuenientia sunt veritati. Quanquam, qui traditiones Apostolicas docent, ij re vera ea dicunt, quæ congruunt scripturarum etiam veritati. Quod verò de Papiæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur tertio libro Eccles.histo.cap.vltimo. Vbi ait Papiam, vt qui exigui sensus vir & minus capacis esset, spirituales & mysticas Apostolorũ traditiones corporaliter & secundùm literam suscepisse. Non ergo si vnus aut item alter Ad.5.

tradi-

traditionum Apoſtolicarũ prætexerit au-
ctoritatem, fidem nos ſtatim habere debe-
mus. Nam & nonnulli ſacras literas præfe-
runt, quos iure ac meritò explodimus.
Quoniam ſacrarum literarum teſtimonijs
abutuntur. Eodem quoq; modo Irenæus
potuit à Papia & alijs diſcipulis Ioannis de
cipi in etate domini ſaluatoris, credidit eũ,
nec diſcuſsit an vera dicentibus crediderit.
In.11. libr. Sed de hac rè diſſeremus poſtea diligẽtiùs.
Ad 6.7.et.8 Theophili autem, Hieronymi, Orige-
niſq; teſtimonijs non eſt cur pluribus re-
ſpondeamus. Nam aduerſum eos loquun-
tur, qui vel humana commẽta ſacris etiam
literis aduerſa, vel hiſtorias quaſdam apo-
cryphas tanquam res diuinas & certas po
ſteris venditabant. Alioqui ſi Hierony-
mus (huius enim teſtimonium vrgentiùs
præmunt) non exiſtimabat quicquam eſſe
credendum niſi quod ſacris literis eſſet pro
ditũ, qua fronte aduerſus Luciferianos, Vi
gilantium, Eluidium, traditionum auctori
tate argumentatur?

Caluini porrò confirmatio quàm friuo
la ſit & planè ridicula, faciam vt nullo ne-
gotio intelligant ij, qui mecum eam paulu
lum expendere volent. Equidẽ eum quo-
que hortarer, vt huc animum ſeriò aduerte
ret, ſi quid docendo proficere me apud il-
lum poſſe confiderem. Sed quando Luthe
ranis, omiſſa veritatis ratione, hoc vnum
propoſitum eſt, quacũq; poſſunt via rem
ſuam agere, pauca tantùm dicã, quibus ſeſe
boni ac veri Theologi ab eorum captioni-
bus expedire queãt. Primùm autem Ioa-
chimus Camerarius non, plenè, ſed, planè,
habuit in hũc modum. Euãgelia enim. &c.
planè inſtruũt nos de ſenſu numinis. Dein-
de, vt quem in modum Caluinus citat, nos
quoq; legeremus: nihil affertur tamen. Nã
cùm ſcripturæ ipſæ & eccleſiæ magiſteriũ
& traditionum auctoritatẽ nõ obſcurè cõ-
mendent, profectò de ſenſu numinis plenè
nos inſtruunt. Docent enim ſenſum nu-
minis ſiue ſcripto ſeu verbo traditum iux-
tà eſſe tenendum. Quid? Quòd concitatæ
& ineruditæ cõcionis eſſet, ſtatim in proœ-
mio verba dicentis retundere, eius præſer-
tim, qui bona fide loqueretur? An mox cie-
ri turbas æquum eſſet, & id imprudenter
anteuertere, quod erat in concilio magna
vi & contentione tranſigendum? Illud e-
nim Ariani præſcripſerant, vt capite primo
oſtenſum eſt, ſeſe in fidei quæſtione preter
ſcripturas nihil omninò recepturos. Con-
ſueuerũt autem ſynodi patres quæ obiter
ab vnoquolibet dicuntur, qui non ſit fi-
dem facturus concilio, ea prudentiſsimè
diſsimulare; quò res, de qua potiſsimùm a-
gendum eſt, ſuo & loco & tempore com-
modiùs agatur; quemadmodum nobis li-
bro poſteà quinto explicandũ eſt. Nec Ni
cæni patres omnia ea quæ Conſtantinus
dixerat, amplexi ſunt: ſed cùm monuiſſet,
vt hoſtili poſita diſcordia queſtiones expli
carentur, & omnes cuperet confiteri Apo-
ſtolicorum dogmatum vnitatem: his, in-
quit Theodoritus, aſſenſus maximæ partis
acceſsit, interq; ſe concordiam & ſanitatem
dogmatũ conſtituerunt. Pauci tamen. &c.
Ex Cõſtãtini igitur teſtimonio ſynodiq;
ſilentio nihil omninò conficitur. Præter q̃
q; etſi literis ſacris diſputatio eſſet inſtituen
da, ſenſum earum tamen non ex ipſis lite-
ris mortuis, ſed ex viuę vocis traditione o-
porteret accipere: ita traditionis ſemper vſu
& auctoritate indigeremus. De. 8. igitur ar-
gumento hactenus.

Traditiones autem Apoſtolorum, de Ad. 9
quibus agimus, humanæ non ſunt, ſed di-
uinæ. Itaq; qui eas docent, hi non docent
doctrinas hominum. Quæ omnino do-
ctrinæ, vel Dei præceptis contrariæ intelli-
guntur, iuxta illud, quod dominus Mar. 15
dixit, quare vos tranſgredimini mandata
Dei propter traditiones veſtras, vel otioſæ
quædam & vanę traditiones: qualis erat il-
la de manibus à prandio abluendis, quę ad
manuum quidem purificationem vtilis eſ-
ſe fortaſſe poterat, ad Dei certè cultum non
poterat. Quam ob cauſam rectè per Iſaiam
dominus dixerat, ſine cauſa autem colunt

me. At Cyprianus in ea epistola eos reprehendit, qui morem nouum Christi institu to repugnantem inserere conabantur.

Ad. 10. Decimum verò argumētum instantiùs equidem presi, vt in hac responsione explicaretur, inter hæreticorum & catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis & idiotis homunculis produnt. At catholici mysticas & sacras ecclesiæ traditiones mulercularum homuncionumq; vulgo prodere, piaculi loco habent. Cuius rei causæ, quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hūc locum pertinebunt. Hęretici rursum secretas illas traditiones suas à viris doctis præsertim ijs, qui ecclesijs catholicis præsunt, abscondere solēt. Catholici contrà, iuxta quod Apostolus præcipit, Christianæ disciplinæ mysteria, ijs solùm committūt, qui idonei sunt & alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, vtpote quod reip. magistratibus commendatur. O Timothee, inquit, O episcope, qui ecclesiæ & præfectus & doctor es, depositum custodi. Et rursum, quæ audisti à me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Atq; illud animaduertendum est diligentiùs, ꝙ non clam in angulo & priuatim hoc depositum Timotheo commissum est, sed coram multis testibus, vt res nō priuatæ vsurpationis, non clandestinæ furtiuæq; doctrinæ: sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ sineq; dolo intelligeretur. Quod qui parum perspiciunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat, ego in occulto locutus sum nihil. Doctrina quippe Christi, in qua nihil fucatum, nihil fictū, nihil fraudulentum est, sed omnia syncera, vera, simplicia, nihil habet omninò tectū, penetrale, tenebricosum. Hoc quoniam hęretici habēt, eorum doctrina occulta rectè dicitur. Quemadmodum ciuis quisque tum quicquam reip. occulere dicendus est, quum quæ magistratibus reuelanda sunt, ea non illis planè, sed priuatis hominibus furtim prodit. Nam, qui quæ populo vulganda sunt, ea populo inuulgat, quæ contrà solis reip. magistratibus expedit aperiri, solis quidem magistratibus, sed apertè tamen manifestat, hic nihil prorsus occultè gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria occulimus, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, maioribus aperimus: quæ maiores scire decet, vulgus scire non decet. Quid igitur sibi vult, inquies, quæ in aure auditis, prædicatæ super tecta? Quod enim super tecta prædicatur, id in vulgus effertur. Enimuero quo tempore dominus hoc discipulis præceptum edidit, nondum eis aperuerat sensum, vt intelligerent scripturas: nondum per dies quadraginta locutus illis fuerat de regno Dei, id est, de reipublicæ Christianæ administratione, nondum spiritum miserat, qui doceret ea, quæ viuente Christo portare non poterant: eam partem Euangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret: eas leges, quas vulgo etiam notas esse expediret. Huiusmodi igitur præceptum dominicum est. Quod audistis in mysterio, apertiùs prædicate: quod didicistis absconditè, publicè loquimini: quod vos erudiui, vel in monte, vel intra domū, in vrbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modò. Ea cùm vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis super tecta, nolo vulgo annuncietis. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est: quod vulgus portare non poterit. Scio Clemen. Alexand. 1. Strom. lib. de arcanis traditionibus, quæ in aurem editæ sunt, hunc locum intelligere. Quas exponit super tecta prædicandas, id est, excelsè & excellenter. Sed mihi id, quod dixi, multò probabilius apparet. Nam & nostrum hūc sensum illud habet, Ego semper docui in Synagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.

1. Timo. 6.

2. ad Tim. 2

Matth. 5. 6. & 7.

Decimum

Decimum igitur argumentum cofutatum eſt ſatis.

Ad. 11. At vndecimum, quoniam tertiodecimo huius operis libro eſt nobis diligenter explicandum, non eſt animus in præſentia refellere. Tantùm ſunt lectores admonendi id quod Lucianus martyr apud Euſeb. 9 lib. Eccle. hiſto. cap. 6. fusè eruditeq́; perſequitur, nos Chriſtianos non humanæ alicuius perſuaſionis errore conſtringi, nec indiſcuſſa, vt alios, parentum traditione decipi: ſed auctorem nobis inſtitutionis & doctrinæ Deum eſſe, quo magiſtro iure ac verè gloriamur. Sed de his plura aliàs. Nunc poſtremum argumentum diluendum eſt.

Ad poſtremum. Sed & eius argumẽti confutatio, vt quę ad tertiumdecimum quoque librum referenda eſt, breuiſsima hoc loco erit. Sanè Iulianus Apoſtata Chriſtianis obiecit irrationalitatem & ruſticitatem ſapientiamq́;, vbi nihil eſſet aliud præterquàm credere. Huic verò obiectioni Gregorius. Nazã. reſpõdet in prima aduerſus Iulianũ Stelitentica, non alienum eſſe, à ſuis philoſophis, quos ille tantoperè admiratur, vt hac ſpecie doctrinæ vtantur. Siquidem primum & maximum Pythagoræ præceptũ erat, vt ſi quis diſcipulos ſuos de dogmatibus interrogaſſet, aut eorum rationem aliquam exegiſſet, nihil aliud reſpõderent, quàm quòd ita viſum fuiſſet Pythagoræ. Eſſetq́; illa dogmatis ratio inculpabilis. Ita ergo, ac multò etiã magis, exigit ratio, ne fidẽ nos denegemus ijs, quæ à diuinis dicta ſunt hominibus, habeaturq́; pro rationis demõſtratione fide digna illorum relatio omni vi rationabili & irrationabili validior. hactenus Grego. Vbi certè non videtur Grego. horrere, id quod in argumento quaſi abſurdum refellitur, diſciplinam noſtram eſſe ſimilem Pythagoricæ, aut hanc potiùs noſtræ eſſe ſimilem. Sed eſto, diſsimillima ſit, cur magis argumentum illud contra doctrinam verbo traditam quàm aduerſum eã pugnet, quæ literis prodita eſt? Nimirum enim vtrãq́; credimus, & vtriuſque, ſi poſſumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, ſi dominus vitam conceſſerit, multas maximas atque grauiſsimas quo ſumus loco polliciti. Nam locus hic concludi iam poteſt. Ac de ſecundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latiſsimè patet diſputãdi ratio: ſed nos, quoad poterimus & licebit, in breues anguſtias contrahemus.

Illud Pla... nis in Ti... mæo, ... non pos... ut Deo... filijs ... non hab... tur, ... absque ... cessari... cant ... stratio... huc ... feri Cl... Alexa... Strom... Ac ce... Platon... detur ... goria ... senten... depre... se.

Tertij Libri finis.

DE ECCLESIAE CATHOLICAE AVCTORITATE, QVAE tertiò loco continetur, Liber quartus.

¶ *Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur. Cap. primum.*

TErtia huius operis pars perfecta est, quam Theologis cupio esse notissimam. In quarto nunc libro auctoritatem Ecclesię explicare ac tueri debemus: de qua ita copiosè à viris Ecclesiasticis disputatum est, vt vna hac de re magna etiam volumina ediderint. Quorum consilium quale fuerit, nihil sanè ad hoc tempus. Illud autem est huius institutæ scriptionis ac temporis, de ecclesiæ auctoritate in fidei iudicio disserere, atq; adeò id docere breuiter, an ex fidelium cõmuni sensu firma duci argumẽta possint ad dogmata Theologię comprobãda. Ac Montanus quidẽ discipulis suis primus suasit, vt nihil reuerẽtiæ deferrent ecclesiæ, quæ per orbẽ terræ est, queadmodum Apollinaris Eusebiusque testati sunt. Nestorius deinde totam ecclesiam errare affirmauit, quæ ignaros, sic enĩ aiebat, erroneosq; doctores sequeretur, vt Vincentius Lirinẽsis retulit. Et Iconomachi pòst asseruere, ecclesiã adorãdis imaginibus diu ac multùm in turpi errore versatam, quod synodus septima in actione sexta tradidit. Nã & Donatistas & Rogatianos ecclesiæ catholicæ auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsa tñ contẽpsisse: Augustinus scripsit cũ aliàs sæpè, tum in epistolis. 48. ad Vincẽtium. 50. ad Bonifaciũ. 161. ad Honoratum. Et, ne omnes cõmemorẽ, Lutherus demũ suum Vuicleff secutus est, ecclesiamq; cum in alijs tum in eo errare dixit, quòd sub vna specie contra Christi legem communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquando, si vera Cochlæus perhibet, errasse illam mox ab initio, vt quæ Paulo repugnante senserit, legem & opera esse necessaria ad salutem. Breuiter hæreticis omnibus hoc gentile est, simulatq; sese ecclesiæ auctoritate vrgeri vident, aut illam spernere, aut ecclesiæ rem ad se nomenq; transferre, & eam in illis esse negare, in quibus re vera est. Vtrunque horum, quoniam ambo in vnum idemq; recidunt, plurimis argumentis hæretici persuadere conantur.

1. Libr. aduer. Cataphri. — *5. Lib. Eccl. hist. c. 16.* — *In libr. de propha. noua.* — *Acto. 15.* — *Acto. 15. ubi præscriptũ est, abstinere à sanguine & suffocato necessariũ esse.*

1. Argum. — *Exo. 32.*

Primum est huiusmodi, Aarõ summus ipse sacerdos alijq; ex plebe siue maiores, siue minores vitulũ conflatilẽ adorarunt, eiq; obtulerunt hostias pacificas & holocausta: ecclesia ergo Christi ad eundem modum poterit sculptile & imagines adorare. Id si faciat vt facit, errabit sine dubio in fide ac religione turpissimè.

2. Argum. — *Isa. 1.* — *Hiere. 2.*

Rursum, ecclesia Isaiæ Hieremiæq; tẽporibus in vnius veri Dei cultu lapsa est, quid igitur prohibet, quò minus & nũc in Deo vno veroq; colẽdo erret? Eadẽ quippe ecclesia est, nec in hac re vllum reperietur populi noui veterisq; discrimẽ. Quod verò est huius argumẽtationis antecedẽs, id eorũdem prophetarum clarissimis testimonijs existimant se ostendere. Cognouit bos, prior ille inquit, possessorẽ suũ, & asinus præsepe dñi sui, Israel autem me non cognouit, &c. A planta pedis vsq; ad verticẽ capitis nõ est in eo sanitas. Et posterior, Confusi sunt, ait, domus Israel: ipsi & reges eorũ principes & sacerdotes & prophetæ dicentes ligno, Pater meus es tu: & lapidi, tu me genuisti. Et paulò pòst, Quid vultis mecũ iudicio contẽdere? Oẽs dereliquistis

Hiere. 5. ſtis me, dicit dominus. Item, Circumite vias Hieruſalē & quærite, an inueniatis virū facientē iudiciū & quærentem fidem: & propitius ero ei. Ego autem dixi, forſitan pauperes ſunt & ſtulti, ignorātes viam domini, iudicium Dei ſui. Ibo igitur ad optimates, ipſi enim cognouerunt viam domini. Et ecce magis hi confregerunt iugum, &c. Tota igitur eccleſia eo tempore errabat.

3. Argum. Præterea eccleſiam non oportet digito demonſtrari: quin nulla apparente forma conſiſtere in occulto poteſt. Fruſtra autem eius iudicium expectes, quam, quæ ſit, penitus ignores. Illud ſuadent, quoniam in populo Iudæorum ſic ſæpe eccleſia deformata eſt, vt nulla eius ſpecies extaret. Quam enim putamus formam eminuiſſe, cùm Helias ſolùm ſe relictum deploraret? (3. Reg. 19.) Quam, cùm populus ille apud Babylonios, Perſas, Aegyptiosque diſperſus ſine ſacerdotio, ſine templo, ſine ſceptro, gentibus ac dijs alienis in terra aliena ſeruiret? A Chriſti ergo aduentu deformis etiam latere eccleſia poterit: bellisque ſeditionibus & hæreſibus ita opprimi, vt nulla parte refulgeat.

4. Argum. Et ſanè ſuo iam ſeculo Hilarius latentem eccleſiam potiùs credebat, quàm cernebat. Adeò Ariana factio omnia miſcuerat. Malè, inquit, vos parietum amor cepit: malè eccleſiam Dei in tectis ędificijsq; veneramini: malè ſub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum eſt, in ijs Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Mōtes mihi & ſyluæ & lacus & carceres & voragines ſunt tutiores: in his enim prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabant. (Contra Auxentium.) (2. Teſ. 2.) Quibus ille verbis modeſtè ac verecundè ſignificat eccleſiam Chriſti non in epiſcopis, non in ſacerdotibus, non in templis, non in populi frequentia, ſed in pijs eſſe quærendam: qui interdum prophetarum more, vel in agro locisq; deſertis errant, vel in ſyluis abſtruſi ſunt, in ſpeluncis & in cauernis terræ. (Hebr. 11.)

5. Argum. Quid, ꝙ ſub diuerſis pontificibus diu ſchiſmate perdurante nulla interim eccleſiæ facies apparuit? Manifeſtam porrò eccleſiam ſi eius ſeculi fideles requiſiſſent, nec aliam crederēt, q̄ quæ oculis cernere-tur humanis, nullā profectò inueniſſent. An verò tunc nulla fuit, qm̄ occulta fuit?

6. Argu. Atq; vt antehàc eccleſia dilucidè clareq; reſplēduiſſet, quî ſcimus tamē an poſt hàc veram ſemper genuinamq; formā ſit habitura? Nimirum enim, ſi præteritis ſeculis ita dominus populi ſui facinora vindicauit, vt eum & abſurdiſsimis mendacijs ludi & altiſsimis tenebris offundi paſſus ſit: cur non timeamus, eccleſiam Chriſti etiam num cæca nocte craſſaque caligine adeò occultari & circūfundi poſſe, vt nulla eius vera facies effulgeat? Quaſi verò iā nulla ſint domini iudicia, vt eôdem pœnę genere mundum hodie puniat, quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus eſt. Nempè, vt paſtores atq; oues ſtupore ac cæcitate percutiat, eccleſiæq; ſuæ exteriorē notitiam ab hominū aſpectu auferat. Hîc videlicet hæretici quaſi re confecta inſultāt, nosq; miris modis irridēt, qui gloriemur in verbis illis, Templum dn̄i, templū dn̄i eſt. (Hiere. 7.) Trāſlata, inquiunt, Samaria eſt: & cùm Hieruſalē externis laruis inhærēs templū, ceremonias, ſacerdotium, ſacramēta, ſcripturasq; iactaret: & ipſa quoq; trāſlata eſt. Ita, quod ꝺ orientali eccleſiæ accidit, idem occidentali poterit: vt forma eius, vel in fumos abeat, vel certè omninò deliteſcat. Ecquis aūt fidē fecit, aut peccata noſtra q̄ illorum eſſe leuiora, aut Deum in nos quēadmodū in illos non eſſe animaduerſum? Præſertim cùm non obſcurè vaticinetur Apoſtolus, vēturam in eccleſia defectionem: quæ vtiq; venire non poteſt, dū vera eccleſiæ forma & facies extiterit. (2. Theſ. 2.) Qualis autem hæc illo erit tēpore, de quo dominus ait. Veruntamen, filius hominis veniens, putas, inueniet fidē in terra? (Luc. 18.) Qualis, inquam, erit, cū deficiēt hoſtia & ſacrificium? (Danie. 9.) Qualis demum cùm, vt Ioānes ſcribit, putei fumus ſolē & aērem obſcurabit? (Apoc. 9.)

Qua

Qua ex re nihil sanè aliud intelligitur, q̃ ecclesiam vsqueadeò nostra hac ætate obscurandam: vt nisi in tenebris inueniri non queat. Quid autem externam ecclesiæ faciem fulgoremq; defendimus, cùm omnis
Psal. 44. gloria filiæ regis ab intus? Quòd si inuisa & occulta ecclesia est, inexploratū quoq; & incertum erit, quod sumetur ex eius auctoritate argumentum.

7. Argum. Præterea, ecclesia ex solo prædestinatorum numero constituitur, soli autem Deo notus est numerus electorum in superna fœlicitate locandus: ecclesia igitur nobis abdita omnino & incognita est. Prior illa propositio, in qua difficultas tota inest,
Lib. 5. con. Dona. c. 17 suadetur in primis Augustini testimonio disertis verbis asserentis ex numero solùm prædestinatorum, qui in occulto sunt intus, constare hortum conclusum, fontem
Canti. 4. signatum, puteum aquæ viuæ, paradisum cum pomorum fructibus. Nemo verò fidelium dubitat, ecclesiæ Christi hæc propriè esse attributa omnia. Sed ne ambigi quidem potest, quanuis non ita Augustinus exponeret, in horto concluso & fonte signato non alios intelligi atque eos, de
2. Tim. 2. quibus scriptum est. Firmum fundamentum Dei stat, habēs signaculum hoc, Nouit dominus qui sunt sui. Probat quoque
Lib. 5. c. 18. 1. Pet. 3. eandam rem Augustinus ex eo quòd Petrus arcam ecclesiæ typum esse dixit, in qua octo animę saluæ factæ sunt per aquā. Non ergo nisi ij, qui seruantur, intra arcam esse existimandi sunt. Nam Christus non est alterius ecclesiæ caput, nisi eius, cuius saluator est, & quam sibi exhibet glo-
Ephe. 5. riosam, vt ad Ephesios docet Apostolus. Ii ergo, q nec salui, nec gloriosi futuri sunt, non sunt eius ecclesiæ partes, cuius Christus caput est. Deinde, è filijs Dei ecclesia conficitur, vtpotè cùm non aliorum sit ecclesia mater ac eorum, quorum Deus pater est. Hos autē verè filios Dei esse liquet, qui paternam hæreditatē percepturi sunt.
Rom. 8. Si filij, inquit, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Ouile item Christi non nisi ex Christi ouibus constituitur: at oues Christi illæ modò sunt, de quibus ipse ait, oues meæ vocem Ioann. 10.
meam audiunt, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum. Ioannes denique Euangelista de quibusdam, 1. Ioan. 2.
qui ab ecclesia exijsse videbantur, cùm re vera nunquam fuissent in ecclesia, Ex nobis, ait, prodierunt: sed non erant ex nobis. Quid ita? Quia si fuissent, inquit, ex nobis: permansissent vtique nobiscum. Non igitur ex ecclesia sunt, nisi qui in suscepta gratia permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu erat, Augustinus in libr. de corre. & gra. cap. 9. & de De pœni. d. 4. cap. si ex bono.
bono perseu. cap. 8. de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum secutus in dialogo aduersum Luciferianos.

8. Argu. Ad hæc, veram Christi ecclesiam perfectam esse & immaculatam oportet. Tota Canti. 4.
enim pulchra est & macula nó est in ea. Et rursum, vna, ait, est columba mea, perfecta Canti. 6.
mea. Et Apostolus quoq; ipse sine macula Ephe. 5.
eam ac ruga describit. Et Isaias non adijciet, inquit, vt pertranseat per te incircuncisus & immundus. Isa. 52.
Ecclesiam verò immaculatam censere, cuius membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quàm inane ac fabulosum est? Nulla igitur eiusmodi nunc temporis extat ecclesia. Illo solùm tempore extitisse videtur, cùm verè à Ioanne scriptum est, Omnis qui peccat, non cognouit eum. Et omnis qui natus est ex 1. Ioan. 3.
Deo, peccatum non facit: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filij Dei & filij diaboli. Quòd si vniuersos, qui Ecclesiasticæ societatis participes sunt, necesse est sine peccato & macula existere: aut nulli profectò sunt, aut occulti nobis & incogniti sunt. Quod Apostolus videtur affirmare, cùm ecclesiam Christi à Synagoga discernens, non eam sensilem & tractatam, sed spiritualem intractatamq; describit, nempè ex solis perfectis prædestinatisque constantem. Non accessistis, ait, ad tractabilē montem, & Hebr. 12.

 tem, &

tem, & accensibilem ignem, sed ad Sion mótem & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalé cælestem, & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cælis, & spiritus iustorum perfectorum.

9. Argum. Adde, quòd ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenẽtur credere. At in sancta cógregatione non nisi sancti intelliguntur. *Eccle.3.* Filij sapientiæ, inquit, ecclesia iustorum. Quòd si homines aliquot demóstres, quorum vel vnus, iniquus sit, falsò dixeris hos esse æquos. Quẽadmodum si ex decem viris vnus sedeat, cæteris licèt currẽtibus, decem currere falsum est. Est quoq; altera causa eiusdem rei vehementissima, ꝙ si mali membra ecclesiæ sunt, membra etiam Christi erunt. Sunt autem haud dubiè membra diaboli. Quare & ijdem ciues Hierusalé ac Babyloniæ simul erũt, & mẽbra quoq; simul Christi & diaboli. Quo qd absurdius aut dici, aut excogitari pôt? *2.Cor.6.* Nisi fortè societas est luci ad tenebras, cóuentio Christo ad Belial. Mẽbra certè corporis eiusdem sibi vicissim cótraria esse nó queunt, at cótra bonum malum est, cótra vitam mors, & cótra virum iustum peccator, vt Sapiẽs ait, *Eccle.33.* non ergo iustus & peccator ecclesiastici sunt corporis mẽbra. Docet itẽ Aristoteles *2.De ani. tex.9.* Auctor sentiendi grauissimus, cui etiam Diuus Thomas assentit, membra mortua non aliter esse membra atque ea, quæ picta & figurata sunt: peccator ergo, cùm mortuus sit, membrum ecclesiæ & pars verè ac propriè non est, sed *1.Cor.10.* æquiuocè ac figuratè. Præterea vnus panis & vnum corpus multi sumus, quemadmodum in priore ad Corinthios epistola Apostolus tradidit: cóstat autem, vt acutè Cyprianus *Epist. 6. libri primi.* ad Magnum argumentatur, panem ex multorũ granorum adunatione congestum: peccatores ergo, qui paleæ sunt, sicut nec in panis, ita nec in corporis ecclesiæ cópositionem veniunt. Id quod Augustinus non obscurè testatur, atq; ita multis in locis, vt de iudicio eius dubitari non possit, quin hác habuerit firmam perpetuamq; sententiam. Libro enim contra Petilianum secundo, Nec putãdi sunt mali, ait, in Christi corpore esse, quod est ecclesia, *Cap. mo.* quanuis sacramentorum eius corporaliter participes fiant. Item libro contra Cresconiũ secundo, Qui mente, inquit, peruersa videtur intus esse, *Cap.* cùm foris sit, ab ipso Christo iã iudicatus est. Et posterius, Etiã nesciente ecclesia propter malam pollutamque conscientiam damnati à Christo iam in corpore Christi non sunt, quod est ecclesia, quoniam nó potest habere Christus membra damnata. Proinde & ipsi extra ecclesiã baptizant. Omnia quippe ista monstra absit omninò, vt in membris columbæ illius vnicæ computentur. Loquitur autem dubio procul de fidelibus peccatoribus, vt ex antecedentibus & consequentibus liquidò apparet. Item libro de *Cap.* vnitate ecclesiæ affirmat, malos in ecclesia minimè deputari. Item libro quarto de ba- *Cap.* ptismo contra Dona. & libro sexto disertè *Cap.* etiam affirmat, qui contra Christi mãdata faciũt, eos ad illã ecclesiam non pertinere, quã Christus mũdat lauacro aquæ, & de qua scriptũ est, vna est columba mea. Et li- *Cap.* bro septimo ait, malos non pertinere ad compagem domus, quæ est ecclesia, atq; haud secùs in domo esse, ꝗ̃ palea dicitur esse in frumento. Sed & in eodem libro Cy- *Cap. &* prianum refert in epistola ad Magnum huius sententiæ non solùm auctorem, sed etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo prophetico testimonio, Qui habitare facit vnanimes in domo. Quibus igitur nec vna anima, nec vnum cor in domino est, hi in ecclesia, quæ domus Dei est, nullo modo habitant. Et Hierony- *In epist. Ephes.* mus, Ecclesia, ait, Christi non habet maculã, nec rugam. Qui ergo peccator est, & aliqua sorde maculatus, de ecclesia Christi non potest appellari. Possibile est autem, vt peccator currat ad medicũ, & curentur vulnera ipsius: & fiat de ecclesia, quæ corpus est Christi. Quòd si ecclesiam, cuius auctoritati deferimus, sanctam esse necesse

2.Para. 6. cesse est, atq; adeò ex pijs solùm iustisque constare: nusquàm porrò faciet certam in Theologia fidem, quousq; certo indicio demóstret se sanctam esse. Id quod nullo modo potest, siquidem solus Deus nouit corda filiorum hominum.

10.Argum. Ioann.10. Quærunt etiã à nobis, cur in censenda ecclesia insaniamus, cùm eam minimè dubio symbolo designarit Christus? Ego, inquit, sum Pastor ille bonus: & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: Oues meæ meam vocem audiunt, & ego cognosco eas: & sequũtur me. Qui ergo vocem Christi non audit, is ad Christi ouile non pertinet: ac proinde ne pars quidem Ecclesiæ Christi est.

11.Argum. Præterea, si ecclesiam boni simul ac mali constituerẽt, qua ratione propter iustos pauculos sancta dicitur, eádẽ ac multò etiã maiore propter iniquos plurimos iniqua ecclesia diceretur. Quãobrem idem omninò cœtus & Christi esset ecclesia & Synagoga Sathanæ. Non igitur nisi boni Christi ecclesiam conficiunt. Quocirca inuisa hominibus illa est, atq; adeò minùs cognita, quàm vt eius testimonium certam & exploratam faciat fidem.

12.Argu. Duæ insuper ecclesiæ sunt Græca & Latina, quarum vtri credendum sit, non satis, vt aiunt, expeditum est. Responderi solet, Græcos esse schismaticos: idcirco apud eos ecclesiam perijsse. Quo iure? Quia à Romano Pontifice desciscendo priuilegium ecclesiastici nominis amiserunt. Quid verò? an non multò magis amittunt, qui à Christo vero ecclesiæ capite deficiunt? Atque ante Christi natiuitatem vna priorũ omnium ecclesia fuit, nec in ea tamen fuit vnus pastor aut rector. Non ergo ex vno Pontifice ecclesiæ nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur Græca erit, quanuis episcopo Romano non pareat. Quo videlicet mortuo nihilo secius vna ecclesia est, eademque & columna & firmamentum veritatis. Non ergo ex hoc capite ecclesiæ veritas vnitasque existit. Sed si vnum Dominum habet, vnam Chisti fidem, vnũ baptisma: si vnum filium agnoscit, vnum spiritũ colit, vnum Deum & patrem omniũ suspicit: vna Christi ecclesia erit. Iis enim rebus vnam Christi ecclesiam definit Apostolus. Nihil itaq; Ephe. 4. causæ est, cur Græci, in quibus ea omnia insunt, in quibusq; multi etiam boni sunt viri, ecclesiam Christi non faciant. Arroganter igitur ecclesia Latina in fidei iudicio ecclesiæ catholicæ sibi nomen vsurpat. Quapropter, nisi idem cum Græca sentiat, ecclesiæ vniuersalis auctoritate caret: non tenemurque perinde eius iudicium reuereri, ac si catholica verè esset.

Præterea catholica ecclesia ideò vocatur, quia per omnes gentes perque totum orbem diffusa est. Vt Augustinus libro. 2. con. Petilia. patefecit, hæc verò sola est, quæ suo nos iudicio ligat & astringit, quoniam hanc & non aliam quamlibet sacræ nobis litetæ commendarunt, quemadmodum plurimis in locis idem Augustinus ostendit: non ergo ecclesia, quæ modò est, si qua demũ est, certam auctoritatem habet, vt quæ catholica. i. vniuersalis esse desierit. 13.Argum. Cap.38. Con. Peti. libr. 2. con. Cresco. lib. 3. de unita. eccle. libr. uno. Epist. 48. 50. 161.

Præterea, ex vniuersalis ecclesiæ sententia nullum omninò argumentum sumi potest. Quomodo enim fidelium omnium sensum in fidei quæstione requiremus? Vanum est igitur ab Ecclesia Catholica velle argumentum ducere. Forsitan quispiam dixerit. Pastores ecclesiam repræsentant, atque adeò ipsissima ecclesia sunt. Eorum itaq; sensum quærere satis esse, quippe cũ idem omninò sensus ecclesię sit. At erat Isaię temporibus ecclesia Hierosolymis: de pastoribus verò sic loquitur, speculatores eius cęci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. Ipsi pastores ignorauerunt intelligẽtiam. Omnes in viam suam declinauerũt à summo vsq; ad nouissimum. Durabat quoque ecclesia ad tempus Hieremię: audiamus quid de pastoribus dicat, Quomodo dicitis sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est? 14. Argu. Isa. 56. Hiere. 8.

Verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, verbum enim domini proiecerunt, & sapiẽtia nulla est in eis. A minimo vsq; ad maximũ omnes auaritiam sequuntur: à propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Cur autem secũdùm hanc rationem
3. Reg. 22. ecclesiam non referrent. 400. prophetę illi, qui Achab mentiebantur omnes? At ecclesia Dei vera, id est, quicunque in populo erant pij à partibus Micheæ stabant. Certè, si res ad eum modum habet, ecclesiæ imaginem præ se ferrent prophetæ & sacerdo-
Hiere. 18. tes, cùm aduersus Hieremiam omnes ad vnum fidenter sanè iactarent, non posse fieri, vt periret lex à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta. Aduersum omnes tamen vnus Hieremias mittitur, qui à Domino denũciet fore, vt lex pereat à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta. Quòd si sacerdotes & pastores ecclesiam Dei constituunt, cuius reuereri testimonium oporteat, sequitur, ab ecclesia Dei alienos fuisse, cumque illa etiam pugnasse. In Israele quidem Heliam, Micheam & similes: In Iuda autem Isaiam Hieremiam & reliquos eius notę, quos sui sæculi sacerdotes, pastores & prophetæ nõ à se modò abalienarunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud, si absurdum & impium existimandum est, vt ne dicam etiam stultum: maneat, sacerdotes & pastores ecclesiam Dei non fuisse: sed impiam aduersus Deum conspirationem coetumque hominum pessimorum, à quorum necesse fuit consensione desciscere. Cùm itaq; pastores etiamnum similes veterum esse possint, nec Christi ecclesiam profectò referunt, nec ex eorum iudicio dogmata fidei probãtur. Atque si ex pastoribus & episcopis Dei ecclesia constat, vbinam gẽtium ecclesia residet, ex quo Basiliense concilium Eugenium pontificatu deiecit subrogato in eius locum Amedæo? Conciliũ siquidem, quantùm ad externos ritus attinet, legitimum fuit: nec ab vno solùm pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto cardinalium & episcoporũ grege, qui concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodijt quicquid posteà Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Vtram igitur in partem ecclesiæ nomen conferetur? Negabimus ne generalem synodum eam fuisse, quæ præsidente Romanæ sedis legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes succedentes episcopi sanctificati sunt? Aut ergo pastores in concilium etiã generale coacti ecclesiam Dei minimè repræsentant, aut quotquot sunt ab hæreticis & schismaticis ordinati sunt. His potissimùm argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Caluinus addit, duo esse ecclesiæ symbola verbi synceram prædicationem & sacramentorũ administrationem rectam: in catholicorum verò coetu pro verbi ministerio mendacijs conflatam regnare doctrinam, in locum coenæ domini foedissimum sacrilegium subijsse, publicos in templa conuentus idololatriæ & impietatis scholas esse: quãobrem verã apud nos & germanam Christi ecclesiam non esse, sed Sathanæ exitialem & sacrilegam coniurationem. Id quoniam imprudenter, turpiter & maledicè obijcitur, non est in præsentia referẽdum.

Quid ecclesiæ voce significetur. Caput secundum.

EGo verò pergam & id faciam, quod in principio fieri cùm in omnibus disputationibus tum in hac magis oportere censeo: vt quid illud sit, de quo disputatio sit, explanetur: ne vagari & errare cogatur oratio, si ij, qui inter se dissenserint, non idẽ esse

esse illud,de quo agitur,intelligent.Ecclesia ergo Grecum nomen est,&,si verbum verbo reddas,Latinè conuocatio dicitur: siue quod omnes ad se vocet, vt Iulio & Rabbano visum est, siue quòd quicunq; in eam conueniunt, hi non meritis & iustitia sua sed Dei gratia & vocatione conueniant. Nam & hanc nominis etymologiam spero lectoribus placituram. Ecclesiæ quippè Romanæ scribēs Paulus,omnibus, ait, qui sunt Romæ,vocatis,sanctis,&c. Atque in priore Ad Corinth. epistola. ecclesiæ Dei, inquit,quæ est Corinthi,vocatis,sanctis,&c. Et paulò pòst,Fidelis Deus, per quē vocati estis in societatē filij eius Iesu Christi. Quæ sine dubio societas cùm Christi ecclesia sit, qui titulū sibi illum arrogant,hi videāt, an hæreticorum more penes se ecclesiā existere mentiātur. Verùm de nominis ratiōe nihil moror,ecclesia certè cōcio est: vnde Ecclesiastes,concionator. Et licèt generaliter vox illa quādoq; vsurpata sit pro quacūq; cōcione siue impiorū, siue piorum infidelium atq; fidelium,sed in nouo testamēto, quantum memoria repetere possum, nusquàm infideliū concio ecclesia vocata est. Qui quidē vsus adeò in Christianis inualuit,vt in nulla nunc multitudine ecclesiç nomen agnoscant,nisi quæ Christi fide & vocatione coaluit. Est autem ecclesia & locus ipse quò multitudo confluit & ipsa propriè multitudo. Cuius vtriusque rei exempla sunt in sacris literis plurima. Illud verò discrimen inter Synagogam & ecclesiam scriptores sancti obseruarunt, quòd populus ille vetus æquè & ecclesia & Synagoga nuncupatus est: at Christianam plebem nec scriptura sacra, nec vllus vnquàm probatus auctor Synagogam appellauit. Id porrò aut discernēdæ vtriusq; reipub.causa factum est : aut quòd inter congregationem,quod Synagoga notat, & conuocationem, quod sonat ecclesia, nonnihil intersit. Congregari enim pecora solent: vnde & greges dicimus,non hominum propriè,sed pecudum aut bestiarum: at cōuocari nisi homines non solēt. Tantum Christi ecclesia Synagogam excellit. Et quāuis societas angelorum & hominum interdum vocetur ecclesia,nonnunquam verò regnum cælorum, quod ex hominibus cōprehensoribus viatoribusq; conficitur, nobis tamen in præsenti non est animus disserendi nisi de ecclesia militante,hoc est,cœtu fidelium viatorum. Nec necesse est,hos vocis significatus exemplis adhibitis ostendere, cùm ea passim & in literis sacris & in sanctorum omnium libris occurrant. Sanè verò,quēadmodum infideles nōdum baptizatos in ecclesiæ Christi voce intelligere, non cum veritate solùm,sed cum sensu etiam communi pugnat: ita hæreticos partes ecclesiæ non esse, constituendum est. Id quod cōe est quidem omnium Theologorum,nō eorum modò,qui nuper scripserunt, sed eorum etiam, qui vetustate ipsa habētur nobilissimi. Testantur hoc Cyprianus,Augustinus, Gregorius,duoque concilia Lateranēse & Florētinum. Rectè igitur Nicolaus Papa definit, ecclesiam esse catholicorum collectionē. Certè neruosiùs qui ecclesiam finiunt, illi nō dubitant eam fidelium tantùm numero conflari: qui autem remissiùs, hi tamen non audent,quos catholicos esse non vident, eos ecclesiæ homines appellare. Absurdum est enim,qui catholicæ ecclesiæ partes non sint, hos ecclesiæ Christi partes asserere.

At Papa etiam hæreticus,donec ab ecclesia deponatur,cū suā retineat semper auctoritatē,caput adhuc ecclesiç erit: hæretici itaq; in ecclesiæ partib⁹ numerabūtur. Apostolus quoq;, cū dixisset Hymenæū & Philetū à veritate excidisse & subuertisse quorundam fidem,subiunxit,in magna domo non solùm esse vasa aurea & argētea,sed et lignea & fictilia: & quędam quidem in honorem, alia verò in contumeliā. Quibus verbis,vt Augustinus ait, eos etiam, qui à fide aberrarunt, in magna

[Marginal notes, left column: Iuli.in Decre.ca.5.apud Burch. libr.3.ca.1. Rabb.de insti.cle.ca.1. — Rom.1. — 1.Cor.1. — In Psal. ecclesia sanctorum & ecclesia malignantium — Deu.23.Iudith.6.1.Corinthio.11. Num.20. Gala.1. Ephe.1. Augusti.in psalm.77. Bed.in.5.c.pro. Isi.d.8 lib.ety.c.8.]

[Marginal notes, right column: Ephe.1. Ephe.5. — Ephe.3. — Epist.3.1.libri ad Corne. & 6. ad Magnū. De hære. Firmissimè.12.Mora.ca.15. de sum.Trini. Firmiter. De con.d.1 Ecclesia. — Obiectio. — 2.Timo.2. — Libr.3.de bapt.c. postremo.]

gna domo esse significat, scilicet non vt vasa in honorem, sed vt vasa in cõtumeliam. Quam omnino sententiam Cypriani quoque testimonio cõfirmat. Sed enim ad ea, quæ, promisimus, exoluenda properantibus, non est consilium scrupulos omneis, qui in via obijciuntur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendamus, an Papa hæreticus esse posit? Quid illud rursum, an simulatq; in hæresim lapsus est, ecclesiæ caput esse desierit? At horum vtrũq; tamen priore argumẽto diluendo necesse erat explanare. Quod nec breuitatis nostræ est, nec ad opus institutum pertinet. Et si quid de hisce rebus dicendum erit, alio loco opportuniùs dicetur. Atque illam quæstionem quidem in libro nos sexto explicaturi sumus: de hac autem in libro de aucto. Pap. & Con. Caietanus noster longè lateq; disseruit. Ne autem argumenti huius difficultate deterriti dare terga videamur, intelligendum est dupliciter ecclesiam posse dici. Primùm eam, quam fidelium omnium ab initio mundi vsque in finem congregatio conficit, quomodo Diuus Thomas de ecclesia loquitur. 3. p. q. 8. art. 3. illiq; omnes, qui esse nunc eandem ecclesiam dicunt, quæ fuit & in populo Iudæorum sub lege Moysi & in hominibus pijs sub lege olim naturali. In quem sensum Catechumeni sunt membra ecclesiæ verissima. Non enim hæc baptismi sacramento secernitur, sed fide: quæ omni tempore populum Dei ab infideliũ cœtibus discriminauit. Deinde & ea ecclesia dicitur, quæ in Christi nomine per baptismum cogitur, qui & fidei sacramentum est, & propriè ecclesiæ membra partesq; facit, & Christi ecclesiam à Synagoga distinguit. Huius ecclesiæ nec Catechumeni partes sunt, & illi oẽs sunt partes, qui à baptismo Christi characterẽ habẽt, nisi post hæresim exteriorem publico ecclesiæ iudicio fuerint excisi. Quãdiu enim aliquis reip. minister est, eiusq; auctoritate & potestate fungitur, tandiu illius pars dici & potest & debet. In hoc igitur sensu quemadmodum ecclesia, hoc est, Resp. Christiana non interiore solùm fide constituitur, sed baptismi etiam exteriore sacramento: sic eius partes non interior modò infidelitas, sed schisma externiq; iudicij diuisio separat. Itaq; si in illa Nicolai finitiõe ecclesia hoc secũdo modo accipiatur, fideles dicãtur oportet non à Christi fide, sed à fidei sacramento. Verùm de hoc in. c. huius libri postremo plura. Argumẽto verò posteriori ita respõdeo. Apostolus si ad Hymenæum & Philetum verba illa retulit, non ad id tempus spectauit, quo iam de domo fidelium communi per sectam priuatam exierant. Sed ad illud potiùs, quo per susceptam fidẽ ac baptismum in magna domo continebantur. Quæ sententia est Augustini his ipsis, quos attulim⁹, locis. Quanquàm propter Cyprianum, cuius se dicit auctoritate vrgeri, fatetur etiam hæreticos in magna domo quodammodo esse propter eadem sacramẽta, quibus administrandis cum ecclesia conueniunt. Verùm id Augustinus, vt dixi, inuitus addidit: nam illud prius libenter sequitur. Ego verò, vt queadmodum sentio loquar, non intelligo, quid causæ Augustino fuerit, vt verba Cypriani in eũ sensum acceperit, qui mihi sanè tam apparet à Cypriani mente alienus, quàm cælum à terræ natura alienum est. Nam, vt omittam, quod in locis paulò antè à me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscurè ab ecclesia excludit, certè in epistola ad Antonianum, cuius Augustinus testimonio abutitur, nõ solùm non ab ea sententia discedit, sed eandem apertiùs confirmat inquiẽns. Quod verò ad Nouatiani personam pertinet, scias nos curiosos esse non debere, cùm foris doceat. Quisquis ille est, & qualiscunq; est, Christianus non est, qui in Christi ecclesia non est, &c. Nec alia Cypriano causa fuit, hæreticorum baptisma negandi, nisi quia eos extra ecclesiam & esse & baptizare perpetua illi fuit firmaq; sententia.

Lib. 4. de bap. ca. 12. Ad Antonia. libr. 4. epi. 2.

Responsio.

In ver-

In verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quàm Nouatianorum arrogantiam & tumorem, qui putarent se posse facere id quod ne Apostolis quidem concessum est, vt zizania à frumento discernerent, paleas separarent à tritico, vasisq; ligneis & fictilibus eiectis aurea argenteaque seligerent. Vbi per vasa lignea & fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo vt cancer serpserat, sed eosdem prorsus, quos & zizania & paleas vocauerat, hoc est fragiles & imbecillos, qui firmis perfectisq; erant suntq; semper in ecclesia permixti. Quos Nouatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti ab ecclesia ante tempus eijcere conabantur. Quanquàm vasa lignea fictiliaq; ad solos improbos referre, qđ Cyprianus facit, nõ Augustino solùm, sed mihi etiam parũ probatum est. Sensus igitur Apostoli planus est. Cùm enim dixisset, quosdã à veritate excidisse. &c. ne omnes fragiles existimarẽtur, ac proinde ecclesiæ fidei timeremus, subijcit, sed firmũ fundamentum Dei stat. &c. Quia verò quæreret fortasse quispiam, cur Deus in ecclesia sua alios firmos, alios infirmos haberet: hos stare, illos excidere pateretur: huic respondet Apostolus, in magna domo non solùm esse vasa aurea & argentea, sed lignea & testacea. &c. Est et altera huius Apostolici testimonij intelligentia, ex qua Manichæorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Begardorum, & Beguinarũ pariter eluuntur errores, in quos Hymenæus fortè & Philetus incurrerãt. Nõ enim vero simile fit, in eam hos amentiam incidisse, vt astruerent corporum resurrectionem esse iam factam. Sed quoniam falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti vitam in carne mortali asserebant similem ei, quam iusti cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate & imperfectione alienam: idcirco vas electionis Apostolus eos asseruisse ait, resurrectionem esse iam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus inquiens, sed firmum fundamentum Dei stat. &c. Quæ verba, ni fallor ego, hunc sensum habent. Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim vocat ille fundamentũ, quoniam primum est humanæ salutis initium. Nam quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Nouit dominus qui sunt sui. Electio quippè nostra nobis ipsis obscura et incognita solius Dei notitia quasi signaculo quodam obsignata clauditur, vt hinc & apud nos incerta & occulta sit, & apud Deum stata & fixa. Sed quia salus nostra è nostro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque iustitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suæ angelorũ religionem in carne mortali prædicare, nemo impeccãtiam & virtutẽ omnibus numeris absolutã sibi assumere, nemo reliquorũ fidelium aspernari consortium, in quibus humanũ adhuc aliquid subesse cernat. Hoc est autem, quod subiungit, Discedat ab iniquitate, &c. Satagat, inquit, in primis per bona ipse opera certam facere vocationem suam, nec tantum munditiæ suæ fidat, ne, timeat iniquitate se posse cõtaminari & pollui. Intelligat deinde, in magna domo non solùm esse vasa aurea & argentea, sed lignea & fictilia. Ac quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliã. Ita si vasa aliqua frangi cognouerit, reformet ea pro sua virili & consolidet, cõsiderans seipsum ne fortè & ipse frãgatur. Atq; si vas in honorem sibi videtur esse, ferat patienter vasa in contumeliam: nec horum abominatione à magna domo discedat. Nam & vasa ista inhonorata & ingloria, quemadmodum libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic verti eadem libertate poterunt in honorem. Quibus

Clem. ad nostrũ. de hære.

Rom. 8.

2. Pet. 1. Vide Irenæum. libr. 1. cap. 1.

Quibus ex rebus non modò argumẽtum illud eliditur, verùm etiam id cõstat, quod in hac finitione vel maximè quæritur, ecclesiam omnium fidelium & fortium & imbecillium & iustorum & iniquorum collectione constitui. Id quod si planè ac breuiter confecerimus, nec nos industriæ nostræ, nec sui lectorẽ laboris pœnitebit.

¶ Quinam sint fideles illi, è quibus verè & propriè ecclesia confletur. Caput tertium.

ENimuerò in partibus ecclesiæ censendis tres errores fuisse animaduertimus. Primus eorum fuit, qui non putarũt illic ecclesiam habere partẽ, vbi non est solida vitę puritas & integritas. Quales olim fuêre Cathari &, qui ad horum vesaniam
Aug. lib. 3. con. Parme. c. 2. accedebant, Donatistæ. Hodie sunt ex Lutheranis Anabaptistæ, qui cum Pelagianis perfectam omninò in hac etiam mortali vita fidelium esse iustitiam volunt, cum Catharis & Donatistis nullam in ecclesia infirmitatem ferunt. Fuêre alij, qui solis prædestinatis ad gloriam locum in ecclesia concesserunt. Cuius erroris auctores præcipui reperiuntur Ioannes Vuicleff &
Seßio. 15. Ioannes. Vss, damnati in concilio Constan. Postremi solos probos ad ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modò. Id quod post veteres quosdam modò asserũt Lutherani nõ omnes, sed qui in eis habẽtur nobilissimi. Verùm nõ est animus quę aduersum hos errores à catholicis disputata sunt, ea hîc exq̃sitè resumere. Summatim ergo argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Con. Mile. c. 6. 7. & 8. Primus itaq; error ante omnia refellitur eisdem omninò testimonijs, quibus Pelagiani olim & Donatistæ refutati sunt.
1. Ioan. 1. Si dixerimus quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Item, Dimitte nobis debita nostra, quam orationem Christus apostolos suos docuit, q̃ ecclesiæ nimirũ partes erãt. Matth. 6.
Itẽ, in multis offendimus oẽs. Item, omnis põtifex ex hominibus assumptus, p̱ hominibus cõstituitur, vt offerat sacrificia pro peccatis. Qui cõdolere posit ijs, qui errãt. q̃m & ipse circundatus est infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. Item, nõ intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis viuens. Item, non est homo, qui non peccet. Item, quis potest dicere mundum est cor meum, mundus sum à peccato? Item, non est homo iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet, cæteraque similia, quæ ex Iob & Daniele referri solẽt. Si igitur ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsus labe & culpa vacare oporteret, nulla profectò in terris esset ecclesia: quoniã nemo vsquàm mortalium est, vt prædicta testimonia comprobant, qui omni ex parte, perfectus & immaculatus sit. Præterea, Cæphas ecclesiæ sine dubio pars erat, qui ecclesiæ colũna erat, at ei tamen in faciem apostolus restitit, quia reprehensibilis erat, nec rectè ambulabat ad veritatem euangelij. Non ergo opus est ecclesiæ mẽbra adeò pura esse, vt nulla in eis macula, nullus næuus resideat. Ad hæc, in Thessalonicensibus ecclesiam agnoscebat Apostolus: in his verò ijsdem quosdam etiam notabat ambulantes inquietè & curiosè agẽtes, quos docet non quasi alienos & inimicos existimandos, sed corripiẽdos vt fratres. Christi igitur confraternitas & societas aliquos habet fratres & socios imperfectos. Quid plura? Nonne Apostolus paruulos quosdam & imbecilles in ecclesia esse affirmat? Tanquã paruulis in Christo, ait, lac potum dedi, non escam. Et rursum, infirmũ in fide assumite. Quid illud? Quosdam quidẽ dedit Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consum-

Margin notes (right column): Iaco. 3. Hebr. 5. Psal. 142. 3. Reg. 8. Pro. 20. Eccles. 7. Iob. 9. Dan. 9. Gala. 2. 1. Thes. 4. 2. Thes. 3. 1. Cor. 3. Roma. 14. Ephe. 4.

consummationē sanctorum in ædificationem corporis Christi; donec occurramus omnes in virum perfectum, vt iam non simus paruuli & fluctuantes. Et statim, Crescamus, inquit, in illo, ex quo totum corpus compactum & connexum augmentum corporis facit in mensuram vniuscuiusque membri. Non igitur omnia ecclesiæ membra vndique consummata sunt expletaque suis omnibus numeris & partibus. Sed otiosum erit ampliùs in erroris huius confutatione versari, præsertim cùm Augustinus & Hieronymus in hac fermè eádem causa diligentissimè elaborauerint. Pergamus itaque ad reliqua.

In lib. de perfecti. iustitue. li. 2. cō. Ioui. in epist. ad Ctesiphon. lib. 1. & 2. aduersum Pelagianos.

Con. Const. Sess. 15.

Secunda porrò hæresis à nostris maioribus primùm explosa est, quoniam nexu necessario illi cohærent aliæ pestilētissimæ in eodem concilio damnatæ. Si papa fuerit præscitus, non habet potestatem super fideles, nisi fortè à Cæsare. Item, nullus sine reuelatione potest rationabiliter de se asserere, quòd sit caput particularis ecclesiæ. Item, præsens iustitia & gratia non facit aliquem esse, aut Christi membrum, aut ecclesiæ. Item, prædestinati etiam infideles semper sunt Christi ecclesiæque membra. Quare nec Paulus vnquàm fuit membrum diaboli, nec Iudas Christi. Quæ omnia & per se sunt falsa perspicuè, & catholicæ fidei vehementer repugnantia. Res certè Christi publica fuisset insipientissimè constituta, si magistratuum in ea potestas tantis esset tenebris circumfusa, vt nulli prorsus fidelium eluceret. Cùm enim vniuersi fideles dubitent, an Summus Pontifex, episcopi, sacerdotes ac cæteri ecclesiæ ministri prædestinati sint necne: dubitent etiam oportet, num decretis iudicijsque eorum astringantur. Ita fiet, vt ecclesiæ ac conciliorum dogmata ambigua sint omnia, & leges cunctæ imbecilles, sineque vi ad coercendum idonea. Quid autem stultius dici potest, quàm ciuem ciuitatis suæ magistratus cognoscere, qui sint, omnino non posse? Qui igitur ita sentiunt, ij cùm stultum Christianæ Reipu. auctorem faciunt: tum omnia scita, præcepta, sanctiones euertunt, omnemque funditus ecclesiæ potestatem. Quæ apud eos sanè vacillet & cadat necesse est, quibus occulta, incerta, atque infirma est. Nec argumentis à ratione ductis opus est irrationalem non opinionem dicam, sed insaniam coarguere: cùm ad eam refellendam, manifestissima sint scripturæ testimonia. Vos, inquit, estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, nec accendūt lucernam & ponunt eam sub modio. &c. Item, si non audierit eos, dic ecclesiæ: si autem ecclesiam nō audierit, &c. Ecclesiam igitur manifestam & cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum cælorum familiamque suam Christus eum quoque seruum pertinere docuit, qui, quoniam conserui sui non est misertus, tortoribus traditus est. Non ergo in Christi familia, quæ ecclesia est, soli serui prædestinati continentur. Item, simile factum est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, in quas intrauit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores. Item, simile est regnū cælorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Non ait quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est ianua. Item, ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parabola demonstrat, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec seliguntur donec in litore sint expositi, vbi angeli separabunt de medio iustorum malos, & mittent eos in caminum ignis.

Matth. 5. *Matth. 18.* *Matth. 18.* *Matth. 22.* *Matth. 25.* *Matth. 13.*

Illa quoque idem ostendit, in qua agri dicitur similis, qui bona fruge consitus zizanijs inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit messis, cùm colligenda zizania sunt, & alliganda in fasciculos ad comburendum. Et

Augu. con. Parme. parabolā hāc insigniter explicat.

Matth.3. Et quoniam omnia persequimur, ecclesia area illa est, in qua sic collectũ est triticum, vt sub palea delitescat, donec vano & cribro repurgatum in horreum tandem recõditur: paleę autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præscientia, sed ex præsenti iustitia Dei populum, ciuitatem, familiam nominari: illud demõstrat. 1.Petr.2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei. Ephe.2. Illud item, Eratis illo in tempore alienati à conuersatione Israel & hospites testamentorum. Iam autem non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, &c. Quod, nisi ita sit, beatus & iustus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tum etiam cùm miser & impius est. Non igitur à præscientia, sed à præsenti iustitia propriè denominamur. Ioann.1. Dedit eis potestatem, ait, filios Dei fieri. Quibus? Num iis quos præsciuit esse crediturros? Non, sed his qui credunt in nomine eius. Ephe.5. Item, eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: vt filij lucis ambulate. 1.Cor.5. Item, An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? 1.Ioan.3. Vide Orige. in Ioã. 8 ca. tomo. 21 Item, qui facit iustitiam iustus est, qui facit peccatum ex diabolo est: in hoc manifesti sunt filij Dei & filij diaboli. Roma.12. Itẽ, multi vnũ corpus sumus in Christo, singuli aũt alter alterius mẽbra. Quod nisi secundùm iustitiam præsentem nullo modo sumus. 1.Cor.12. Item, in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Per baptismũ ergo, & non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in huius erroris confutationem satis multa diximus. Iam tertium eũdemque postremum refutemus.

Id quod in primis eædem omnino euangelij parabolæ conficiunt, quibus ante vsi sumus. Epist.3. li.3 & .2. lib.4. Aduer. Luciferia. con. Petil. lib.3. c.2.3. 9.12. E quibus hoc idem Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, argumentantur. In agro quipe dominico inter nitentia culta lappæque & tribuli & steriles dominantur auenæ. In area paleæ frumentum operiunt. In reti pisces & boni concluduntur & mali, in magna domo vasa sunt lignea & fictilia honorata quoque & inhonorata. In regno cælorum cũ sapientibus virginibus fatuæ sunt. In Christi familia seruus nequam inuenitur: non ille solùm, qui cõseruo negauit misericordiam, sed is etiam: qui super familiam constitutus, cùm moram domini causaretur, pristinumq; timorem abijceret, cœpit percutere seruos & ancillas, edere bibere & inebriari. &.11 Parm. c.2.& ca.4. de uni. cap.13 &.16. Dona. collat. &.6. Luc.12 Quid? an non ecclesias in Apocalypsi legimus, quarum angelos & ministros Deus ad pœnitẽtiam admisi criminis cohortatur? Apoc. Nonne Apostolus ad Galatas eas etiam ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit deprauatas? Gala.1 Gala.3 Inter Corinthios quoq; nõ vna erat peccati species, sed plurimæ: neq; leuia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus eos non solùm ecclesiam, sed sanctam Christi societatem & agnoscit & prædicat. 1.Cor. Si inter Corinthios manet ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, vbi fauetur sceleri, quod gẽtibus ipsis foret execrabile: vbi proscinditur Pauli nomẽ, quem ceu patrem colere debuerãt: vbi diuina dona ambitioni non Charitati seruiunt: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, vbi permulta demum indecenter & inordinatè geruntur: Ecquis audet ecclesiæ titulum eripere ijs, quibus decima pars istorũ criminum impingi non queat? Qui tanta morositate sæuiũt in præsentes ecclesias, quid quæso Galatis Corinthijsq; fecissent tantùm non euangelij desertoribus? Habet igitur ecclesia carnales suos, quos nõ esse ab spiritualibus deserendos monet Apostolus. Gala.6. Habet suos ægrotos & infirmos, quibus parata à Christo sacramentorum remedia medici administrant. Iis quippe, qui intus sunt, pœnitentiæ sacramentum paratum est. Quod frustra esset in ecclesia, si nulli essent in ea peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere ecclesiæ iudicia volũt, ne fateri

ne fateri cogantur, improbos habere ecclesiasticā potestatē, hos ecclesiæ partes esse negāt: sibiq; ꝓinde ecclesiā fingūt quā nullus hominū videre potest, vt quę tenebras habitat inaccessibiles. Ecclesiā certè, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui defendūt. At inuoluere isti & obscurare id volunt, quod in clara luce à Christo positum est, ne à catholicæ ecclesiæ vnitate recessisse videantur. Nulla est autem, vt Augustinus ait, securitas vnitatis, nisi apud ecclesiam, quæ supra montem posita abscondi non potest: & ideò necesse est, vt omnibus terrarum partibus nota sit. Rectè etiam est ab eôdem Augustino dictum, vbi ecclesia manifesta nō est, ibi ne Christum quidem manifestū esse posse: qui per ecclesiā nō solùm hominibus, sed principibus & potestatibus in cælestibus innotescit. Nobis itaq; ecclesia lucerna est, super candelabrū posita, quam videāt omnes qui in domo sunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit, cùm disceptationis causa finiēdæ Hierosolymam ascenderūt. Qualem præscripsit dominus vbi ait, Dic ecclesię, &c. Aliôqui, quibus ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cū in graues incidūt de lege ac religione controuersias? Num animi pēdere vsq;, & nullo firmo loco cōsistere? Incerta nēpè erunt oīa, si apud solos pios ecclesia est. In quocunq; enim ecclesiæ iudicio excipiet is, cōtra quem sententia dicitur, ꝙ iudices non sunt pij. Quāobrem, qui ecclesiam iustorū solùm numero definiunt, ij cùm à malis ecclesiæ pastoribus omnē potestatem auferunt, tū iudiciorum ecclesiasticorū vires infirmāt, nec vlla habere possunt ecclesiæ firma dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos ecclesiæ suæ nō partes quaslibet, sed primas etiā aliquando futuros, nusquā illud profectò admoneret, super cathedrā Moysi sederūt scribæ & pharisęi: quæcunque dixerint vobis facite, secundùm autem opera eorum nolite facere. Quid verò Paulus? Hîc iam quæritur, ait, inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer, &c. Quòd si necessarij essent boni mores, vt quis ecclesiæ pars & administer esse posset: non vtique pro minimo haberet Apostolus ab hominibus iudicari, quippè eiusmodi iudicium cum apostolicæ potestatis ruina cernebat esse coniunctum. Nunc autem videns ad dispensatoris potestatem illud non esse necessarium, quod Corinthij nonnulli requirebant: Mihi, ait, pro minimo est, &c. Iam, quot quamque vehementes scrupuli, quanta confusio atque perplexitas ipsis etiam dispensatorum animis inijcerentur, si ex peccato ab ecclesia fierent protinus alieni, omnemque adeò ecclesiæ potestatem amitterent? Benè igitur subdit Apostolus, Sed nec me ipsum iudico, &c. Humanorum autem iudiciorum quanta temeritas, si ab animi virtute ecclesiæ partes officiaque penderent? Eapropter adiunxit, itaque nolite ante tempus iudicare, &c. Quantum verò schismatum quotidie in ecclesia videremus, dum vnus alteri diceret, tu non es de ecclesia, quia malus es: ego de ecclesia sum, quia sum bonus? Dumq; etiam quē hic damnaret, eum ille defenderet: quantam putas fore litium iurgiorumq; materiam? Præclarè itaque concludit Apostolus. Hæc autē transfiguraui in me & Apollo, ne vnus aduersus alterum infletur pro alio, &c. Maneat igitur, ecclesiæ nomen fideles vniuersos probos improbosq; cōplecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

Con. Parme. li. 3. c. 4. — Matth. 5. — Ad Vincē. epist. 48. — Ephe. 3. — Matth. 5. — Acto. 15. — Matth. 18. — Matth. 23. — 1. Cor. 4.

Quanam sit ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas. Caput quartum.

DE ecclesię nomine ea dicta sunt, quę, cùm necessaria viderentur, præteriri à nobis nec poterant nec debebant. Nūc

 ad rem

ad rem ipsam, quæ est in manibus, aggrediamur: ostendamusq; ecclesiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, vt firmissima etiam theologis argumenta suppeditet. Hoc priusquàm facio, admonere operæpretium est, ecclesiã non ipsam modò catholicorũ concionem esse, quæ per baptismum Christo & nomẽ dedit & peculiaris nouaq; resp. consecrata est, verùm etiã principes ac præfectos ipsos ecclesiasticos, in quibus scilicet reip. huius auctoritas potissimùm residet. Nec id nos aut recenti opinione cõfingimus, aut sine scripturæ testimonijs afferimus. Præclarũ

Ethi. 9. c. 9. est Aristotelis illud: ciuitatem id maximè esse, quod est in ea principale. Inde enim quæ principes ac gubernatores ciuitatis faciunt & sentiunt, ea ciuitas facere sentireque dicitur. Cuius rei in sacris illud

3. Reg. 8. exemplũ est, Congregati sunt omnes maiores natu Israël cum principibus tribuũ, & duces familiarum in Hierusalem. Et inferiùs, Conuertitq; rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israël: omnis enim ecclesia Israël stabat. Illud est etiam simile

Exo. 19. huic, Venit Moyses, & conuocans maiores natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat dominus. Responditq; omnis populus simul, cũcta, quæ locutus est dominus faciemus. Non est igitur, cur in hac significatione ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant: quod hæretici facere solent in odium ecclesiasticæ potestatis: quam Christus nõ penes populares, sed penes ecclesiæ sacerdotes ac pastores esse voluit: vt alio et loco & tẽpore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ huius libri caput est, quatuor conclusionibus absoluemus. Sit ergo prima conclusio.

Prima cõclusio. Osе. 2. Ecclesiæ fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est, Despõsabo te mihi in fide. Quòd si ecclesiæ fides deesset, iã sponsi sponsæq; matrimonium dirimeretur: quorum tamen est indissolubilis perpetuaq; coniunctio. Spõsabo, ait, te mihi in sempiternum. Ose. 2.
Et sponsa, Tenui, inquit, eum nec dimittã. Cantic.
Et ille rursum, Ecce ego vobiscum sum, Matth.
ait, omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Quo testimonio ad id probandum vtitur Leo ad Augustam & Theodorũ. Epist. 69.
Probat etiam Iulius in decretis suis illo psalmi testimonio, Circundate Sion & Psalm.
cõplectimini eam, quoniam hic est Deus noster in seculum: ipse reget nos in secula. Quod de ecclesia Christi intelligi oportere, quicunq; psalmum leget, etiam me non demõstrante, intellecturus est. Idẽ quoq; ostẽditur ex eo, Regnabit in domo Iacob Luc. 1.
in æternum, & regni eius non erit finis. Si ergo in æternum ecclesia Christi manu sustinetur, Christi præsidio armatur, Christi virtute fulcitur, Christi sapientia regitur, fides profectò in ea permanebit, sine qua regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Isaiæ vaticinatio, Hoc fœdus meũ cũ eis, dicit dñs, Isa. 59.
spiritus meus q. est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo non recedẽt de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, à modò & vsq; in sempiternũ. Huic & illa similis est, Disposui testamentũ electis Psal. 88.
meis, iuraui Dauid seruo meo, Vsq; in æternum præparabo semen tuum. Item, Elegit Psal.
dominus Siõ, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi. Illa verò Hieremiæ est longè simillima, Ec Hiere. 32.
ce dies veniũt dicit dñs., &c. Præterea vir Matth.
sapiẽs describitur à Domino is, qui ędificauit domum suam super petram: Christus igitur domum suam super petram fundauit. Quare, nec pluuia, nec flumina, nec vẽti obruere illam possunt. At fide stamus, vt ait Paulus, ecclesia igitur fidem semper habebit. 2. Cor.
Nam aliàs nõ stabit, sed ruet. Quid? quòd apertis verbis hanc fidei firmitatem ecclesię suæ dominus pollicetur, inquiens, super hanc petram ædificabo ecclesiam Matth. 16.
meam, & portæ inferi non præualebũt aduersus eam? Ecclesiæ igitur fidem non poterit vel infernus adimere.

Conclusio

Secūda cōclusio. Conclusio secunda, Ecclesia in credendo errare nō potest. Nonnulli enim ecclesiæ perpetuam fidem sic interpretantur, vt intelligant, Deum ecclesiæ esse præsentem vsq; ad seculi consummationem: ne vnquam vera illi fides & charitas desint. Sed posse tamē probabiliter ignorare rem vnamquamlibet, qua scilicet ignorata, nō proinde ecclesia fidē amitteret. Faciamus enim disputationis gratia, non esse à Deo reuelatum, Diuam Virginem ab originali peccato immunem extitisse. Nihil enim prohibet rē fictam exēpli loco ponere, quò faciliùs res intelligatur. Quanq̃ exemplum verum est, vt posteriùs ostendemus.

Aiunt ergo, quòd quanuis ecclesia crederet, sanctam virginē fuisse sine peccato conceptam, idemq́; definiret ab omnibus esse credēdum: non tamen in eo fidei iacturam facere existimaretur. Nam licèt falleretur, at error probabilis et inculpatus fidem ecclesiæ nō excluderet. Cuius sententiæ, si de facie consideres, vidētur esse Glossa interlinearis, sic enim vocant, in illud, portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & D. Tho. in. 4. d. 6. q. 1. art. 3. q. 2. ad. 3. & Cardinalis Turrecre. lib. summæ ecclesiæ. 2. c. 91. Et Alphōsus à Castro Zamoren. de iusta hære. pun. lib. 1. c. 5.

At re vera id nos superiore propositiōe cōstituimus, nēpè ecclesiam semper fidem habiturā. Verum est hoc: quis negat? Sed præterea, ecclesiā in fide errare nō posse, sic à fidelibus accipiēdum est, vt quicquid ecclesia tanquam fidei dogma tenet, verum sit: nec quicquā falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cùm enim corpus Christi sit, vt ad Ephe. docet Apostolus, à suo certè capite mouetur ac regitur. *Ephe. 5.* Ecclesiæ igitur error ad Christū auctorē referetur. Nullo itaq; pacto errare in fide potest. Nam spiritus veritatis est huius corporis anima, Vnus, inquit, spiritus et vnum corpus. *Ephe. 4.* Quòd si spiritu veritatis ecclesia agitur, ad nullū errorem ne insciens quidē, moueri poterit. Præclaram deinde promissionem habet ecclesia, quòd nūquàm sit à Christo deserenda, quin eius spiritu in omnē ducatur veritatem. Ego rogabo patrem, ait, & alium paracletum dabit vobis, *Ioan. 14.* vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Et postea, Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixero vobis. Item, cùm aūt venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnē veritatem. *Ioan. 16.* Nec me fugit, quòd hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conātur. Primùm enim, eiusmodi verba aiunt de solis apostolis intelligēda: neq; ad posteros in ecclesia pertinere. Mox affirmāt, Christum nō tantùm numero duodenario coniūctum, sed apostolis quoq; seorsum singulis spiritum veritatis promisisse. Imò alijs similiter discipulis, vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erāt. Nam si eiusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorū datæ sint, sed vniuersæ simul ecclesiæ, nihil nos aliud quàm Christianis omnibus consolationem tollere, quę inde ad ipsos redire eximia debuerat. Sed vtraq; iuxtà in re rusticè indoctèq; nugātur. Principiò enim, verba illa nō modò ad apostolos, sed ad successores etiā referri oportere, ex eo ante omnia patet, Qui maneat vobiscum in æternū. *Ioan. 14.* Quod illi simile est, Ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad cōsummationē seculi. *Matth. ult.* Rursum ex eo quoque patet, sanctifica eos in veritate: sermo tu⁹ veritas est. *Ioan. 17.* Pro eis ego sanctificabo me ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis aūt rogo tantùm, sed pro eis qui credituri sunt per verbū eorum in me. Atq; promissionis huius Isaias mihi videtur illustris non vates modò, sed interpres. Spiritus meus, ait, qui est in te, non recedet de ore tuo & de ore seminis tui à modò & vsq; in sempiternū. *Isa. 59.* Quem igitur spiritum veritatis Christus promisit apostolis, ecclesiæ item post eos futuræ promisit: nisi velimus ecclesiam defunctis apostolis fuisse à

Domino destitutã: Imo verò ad eam nec consilia nec pręcepta euangelij pertinere. Siquidem quæ dominus apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in ecclesia post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

Iam secũda illa tergiuersatio q̃ vana etiã & ridicula est? Si enim hoc ita cõiter fidelibus dictũ esse volunt, vt seorsum quadret in singulos: sequitur, cuicũq; fideli spiritũ veritatis sempiternũ adesse, qui eũ doceat oẽm veritatem, suggeratq; ei oĩa quæcunq; dicta in euãgelio sunt. Sed esto, spiritu sapiẽtiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis, oẽs polleant: num inficias ire possumus, quicquid particulatim mẽbrorum vnicuiq; tribuitur, id penitus & ad plenũ corpori cõuenire? Quid ad hoc respõdeat Caluinus audiamus, Hoc, ait, tametsi habet nonnullã veri speciem, verũtamen esse nego. O stultũ hominem & repugnãtem manifestæ veritati. An ignorat, quę Spiritussãcti dona singulis mẽbris distribuũtur, in cõi conferri oĩa? An videt oculus, & non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid verò absurdius, quàm mẽbrum posse quicquam, quod corpus nequeat efficere, partẽ habere, quod non habeat totum? Ephe.4. Vnicuiq;, ait, nostrũ data est gratia secundùm mẽsuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdã quidẽ apostolos, &c. ad cõsummationẽ sanctorum in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi. Et posteriùs, crescamus in illo qui est caput Christus: ex quo totũ corpus cõpactum & cõnexum secũdùm operationem in mensuram vniuscuiusq; mẽbri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Membrum igitur, quoniam id quod est totius corporis est, nihil sibi vendicat proprium: sed ita in corpus omnia confert, vt magis corporis quàm mẽbri actiones perfectionesque esse videantur. Quocirca illud absurdum est, quòd ij scilicet quibuscum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent carere. Non enim probant, verba Christi minimè ad ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos: quod contrà oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sanè, quemadmodum scimus animam actum & perfectionem esse maximè quidem corporis Physici organici, secũdo autem loco membrorum etiam singulorum: in quibus varias licèt edat functiones, sed omnes illę & corporis propriè sunt, & propter corpus ipsum membris à natura tributæ. Ita spiritum veritatis ad corpus primùm ecclesiæ referimus, deinde propter ecclesiam ad singulas etiam ecclesiæ partes, non ex æquo, sed analogia & proportione quadã iuxta mensuram vniuscuiusq; membri. Vnum corpus, inquit, & vnus spiritus. Vnicuique autem nostrum data est gratia secũdùm mensuram donationis Christi. Ephe.4. Quænam verò hæc mensura Christi est? Secundùm operationem, ait, in mensurã vniuscuiusq; membri. Spiritus ergo suo quidem modo singulis promissus est: vt magnos doceat, doceat & paruulos. At paruulis lac potum dat: maioribus solidum cibum. 1.Cor. Illis Christum loquitur, & hunc crucifixum: his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. 1.Cor. Verùm singulis membris sic spiritus veritatis adest, vt non solùm corpori vniuerso non desit, sed corpori quàm membris priùs potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirum illa erit & firmior & certior, cùm in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem si quid falsi haberet ecclesia tanquam fidei catholicæ dogma, nec spiritus Christi æternum cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem. Quæ, nisi Christi pollicitationes vanas & irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum ecclesia crederet, credendúmue proponeret, quanlibet ex ignorantia id faceret, quomodo colũna & firmamentum esset veritatis? 1.Tim.3. Certè si veritas

in ecclesiæ

in ecclesiæ humeris innixa est, deesse illi omnino non potest, nisi & ecclesiæ suæ Christus, & Christo ipsa veritas desit. In summa, si ecclesia posset in fidei quæstione falli, librum quoq; vt diuinum recipere posset, qui tamen à Deo non fuisset. Cũ sit eadem ratio de vno libro, ac de vno quolibet dogmate. Quare non valeret argumentum, Ecclesia habet euangelium Matthæi pro canonico, ergo canonicum est. Quod, quoniam impijssimè & absurdissimè diceretur, illud nos dicamus potiùs, rectè fideles ecclesiam catholicam credere, non solùm in eo sensu, vt Ecclesiæ catholicæ fides deficiat nunquam: sed in eo etiam, vt nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit verę fidei contrarium. Subdolè aũt atq; versutè mentem nostram Caluinus Bucerusque interpretantur. Quasi in eum sensum ecclesiam negemus errare posse, quòd spiritus fauore ac præsentia freta, quocunq; volet pergere, tutò etiam sine verbo incedat. Proinde, si quid præter Dei verbum crediderit, statuerit, finierit, id habendum esse non alio loco quàm certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse aiunt, quòd nos ecclesiæ auctoritatem extra verbũ Dei collocamus: ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Caluinus vehementer in ijs locis colligendis, in quibus prophetæ, Apostoli, atq; adeò Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore domini locuti fuisse memorantur. Conficit multò æquius esse, ecclesiam Christi discipulam ab eius ore assiduè pendere: nec ex se sapere aut cogitare quicquam, sed statuere sapientiæ suæ terminum, vbi loquendi finem ille fecerit. *Homil. de sancto et adoran. Spiritu.* Sãctissimè enim Chrysostomus: multi, inquit, Spiritum sanctum iactãt, sed qui propria loquũtur, falsò illum prętendunt. Vt Christus non à se ipso loqui se testabatur: ita si quid præter euangelium sub titulo spiritus obtrudatur, ne credamus. Sanè Christus nihil plus de suo spiritu denunciat expectandum, quàm vt mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Spiritus, ait ducet vos in omnem veritatem. *Ioann. 14.* Sed quomodo? Quia suggeret omnia quæcũq; dixero vobis. Hæc omnia Caluinus. Nam Bucerus dixit multò etiã indoctiùs, tunc esse ecclesiæ credendum, cùm pronuntiat secundùm scripturas rectè intellectas. Sed hoc cùm dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab ecclesia definita. Si enim aliter potest pronũciare, quàm scriptura sanè intellecta exigit: excipiemus semper, ecclesiam in eo falli, ꝙ falsò scripturam intelligit. Ecquis verò iudex erit, an ecclesiæ scripturam ritè an secùs interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui ecclesiæ auctoritatem non absolutè, sed ex conditione ponunt. Si nanque ad eum modum res habet, & mihi quoque fides habenda est, quando pronuntiauero secũdùm scripturas rectè intellectas. Id enim est non mihi, sed scripturæ credere. At, absolutè, non ex conditione populus domino credidit & *Exo. 14.* Moysi seruo eius. Absolutè etiam prophetis & apostolis populi crediderunt. Quale verò esset prophetis apostolisque loquentibus fidem ea exceptione detrahere, ꝙ perperam Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoq; exceptio adderetur, Mendacium tu loqueris, non misit te dominus Deus noster? *Hiere. 43.* Ac valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus. Quid enim tandem auctoritatis in ecclesia erit, si in omni dogmate, lege, definitione, dupliciter eludi potest: ꝙ aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo domini sit, non sanè intellectum? Sed redeo ad Caluinum, qui cùm sibi vulgatum illud domini testimonium obiecisset, si ecclesiã non *Matth. 18.* audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, fatetur demum ecclesiam audiendam esse: vt quæ nũquàm nisi in veritatem Dei consentiat, nihil nisi ex verbo domini pronuntiet. In hoc se insistere, non licere ecclesiæ nouam doctrinam condere, & plus pro oraculo tradere, quàm quod dominus verbo suo reuelauit.

Verũ enimuero inter suos hic mirificè garrit,& vel stultè ignorat, vel maliciosè mẽtitur,cũ dicit,nos id pro oraculo fidei habere, qđ homines sine Dei reuelatiõe cẽsuerint. Nos sanè fidẽ nostrã indiuiduo nexu cũ verbo Dei cõiunctã esse volumus, nec vllũ ecclesię assensum fidẽter firmeq; sustinemus,nisi quẽ à Deo extitisse habem⁹ cognitũ & firmo conceptũ animo. Sed illud quoq; certò nobis persuasum est, dominũ ecclesiæ suæ ꝑpetuò ac cõtinenter adesse, & eã spiritu suo regere, ne quicquam pro fidei doctrina tradat,qđ nõ idẽ fuerit apostolis à Deo traditũ. Ita oẽs prophanas nouationes execramur,oẽq; illud in fidei iudicio respuimus,qđ nõ apostoli ecclesiæ tradiderint. Nõ ergo in hoc, sed in eo potissimũ cardine quæstio versatur,ꝙ Lutherani negãt ecclesiã quicꝙ̃ sine scripto ab apostolis accepisse:nos cõtrà plura esse accepta asseueramus. Qua de re et multa aliàs sæpe diximus,& dicem⁹ multa posteriùs. Quanꝙ̃ in superiore libro adeò plenè ac copiosè questio hęc explanata est,vt nihil pręterea desiderãdũ esse videatur. Ipsa mihi veritas manũ iniecit,& paulisꝑ cõsistere & cõmorari coẽgit:dũ priores cõclusiones explico. Celeriùs ꝑinde in posteriores incurrẽdũ.

Libro.7.

Tertia conclusio.

Sit igitur tertia conclusio. Non solùm ecclesia antiqua in fide errare non potuit, sed ne ecclesia quidem, quæ nũc est quæuè futura est vsq; ad cõsummationẽ seculi,errare in fide aut potest,aut poterit. Hæc conclusio partim ostensa est in libri secundi capite septimo:partim ex his,quæ dudũ diximus cõprobatur. Nam pollicitationes Christi de pręsentia sua,de spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore cuius ipse erat futurus caput,non ad ecclesiam modò,quæ fuit tempore apostolorũ, verùm etiã ad ecclesiã catholicã, quæ futura erat in seculi finẽ, pertinere necessũ est. Id quoniam ex argumẽtis, quæ prioribus conclusionibus confirmãdis posita sunt, manifestè colligitur: vanum profectò erit, aut acta agere,si eadem argumenta repetimus,aut si noua ponimus,vti in re non dubia rationibus minimè necessarijs. Certè q ecclesię pręsenti spiritũ veritatis negare pertẽderit, is negabit eidẽ potestatem ligandi atq; soluẽdi, negabit sacramẽta & sacerdotiũ,omniaq; adeò Spũssancti charismata. Ita nũc ecclesia Christi ad nudũ nomẽ cõtrahetur, eritq; sine re vocabulũ cõmentitiũ. Verùm de tertia cõclusione hactenus.

Quarta conclusio.

Quarta cõclusio. Nõ solũ ecclesia vniuersalis,id est,collectio omniũ fideliũ hũc veritatis spiritũ sempiternũ habet:sed eundẽ habent etiã ecclesiæ principes ac pastores. Diximus.n.ecclesiæ vocẽ & pro populo fideli & ꝓ ecclesiæ pastoribus vsurpari. Priores itaq; cõclusiones illud astruebant, quicq̃d ecclesia,hoc est,omniũ fideliũ cõcio teneret,id verũ esse. Hęc aũt illud affirmat, pastores ecclesiæ & doctores in fide errare nõ posse: sed quicq̃d fidelẽ populũ docẽt,qđ ad Christi fidẽ attineat,esse verissimũ. Hãc cõclusionẽ mox ostẽdã,si priùs admonuero: pastoris vnius & alterius itẽ errorẽ pastorũ omniũ fidei non derogare. Sicut ne paucorũ quidẽ fideliũ error fidei derogat populi Christiani. Pastores igitur ac doctores omnes à fide nunquam posse aberrare contẽdimus. Sic est sanè.

Ephes.4.

Id primũ,mea sentẽtia quidẽ,manifestè demonstrat illud Apostoli testimoniũ. Et ipse dedit quosdã apostolos, quosdã autẽ prophetas,alios verò euãgelistas, alios aũt pastores & doctores ad cõsummationem sanctorũ,in opus ministerij,in ædificationem corporis Christi: donec occurramus oẽs in vnitatẽ fidei & agnitionis filij Dei in virũ perfectũ: vt iam nõ simus paruuli fluctuãtes,et circũferamur oĩ vento doctrinę in neq̃tia hominũ,in astutia ad circunuentionẽ erroris. Sanè si pastores ac doctores huc atq; illuc errarẽt,à rectoq; fidei tramite discederẽt,oues ꝓfectò ipsæ etiã errarẽt, nec aliter q̃ sine pastore dispsæ vagarẽtur. Cũ pastor.n.per abruta graditur, necesse est,qđ Gregorius ait,vt ꝑ pręcipitiũ grex sequatur. Nec fieri põt,nisi vt membra reliqua eò defe-

eò deferatur, quò & oculi suã vim atq; acié intéderint, & caput sese inclinauerit atq; deflexerit. Benè ergo Paulus, ne populus varijs doctrinę vétis circűferatur, diuinę ꝓcuratio nis esse astruit, doctores & pastores ecclesiæ dare: quorũ videlicet auctoritate plebs sua natura cõcitata atq; mutabilis in fidei constãtia superno munere cõtineatur. Quòd si nullũ ecclesiæ suæ pastoré daret Christus, iã sine dubio ouile suũ pastor bonus ille desereret. Atq multò melius ecclesiæ est nullos habere, q̃ errãtes habere. Si igitur pastores ad vnũ oẽs à veritate discederét, oues suas Christus, vel maximè destituisset. Præterea, si pastores oẽs in errore aliquo versarétur, ijdem oĩno populũ aut de statu suo, & sede moue rẽt, aut certè nutare facerét, vacillare, fluctua re. Ita domus Christi non esset colũna & firmamẽtum veritatis. Faciamus insuper oẽs simul episcopos in eãdem sentẽtiam cõuenire, hácq; populo rudi credẽdã proponere: tũc rogo, an populus hos seq debeat, an nõ? Si debet, cũ errãtibus ergo sacerdotib⁹ & episcopis plebs quoq; erret necesse est. Quare sacerdotũ omniũ error totius erit error ecclesiæ. Sin auté populo oĩum pastorũ doctrinã leuẽ existimare licet, vide quęso, an hac senté tia absurdior alia dici, aut existimari possit. Si.n. hinc pastores inde oues in cõtrarias partes separẽtur: corporis cõpacti ac per oẽm iũ cturã cõnexi disiũctio oẽm ecclesiæ distrahet vnitaté, & nõ solũ inter optimates & populũ constitutã à Christo societaté euertet, sed cõem etiã inter se fideliũ consociationẽ dirimet, cuius cõsociationis arctissimũ vinculũ fidei est cõspiratio eadẽ & cõsensus partiũ non diuulsus. Diuulsus aũt oĩum erit, si populorũ mẽbra à suis capitib⁹ diuellãtur. Atq; vbi semel plebs rudis à doctorũ suorũ cõi sentẽtia declinauerit, quorũ doctrinam postea secutura est? Si salẽ abiecerit, in quo salietur? Si à luce mẽtis aciẽ abduxerit, qd nisi tenebras intuebitur? Si oculus est malus, nõ ne et corp⁹ tenebrosum erit? Vbi verò illud, Sup cathedrã Moysi sederũt scribæ & Pharisæi, quodcunq; dixerint vobis facite? An ne meliore statu & cõditiõe scribæ & Pharisæi erũt, q̃ ecclesię Christi pastores ac doctores? Certè, si præsentibus solũ & nõ item futuris dñs loqueretur, vt auctor imꝑfecti argumẽ tatur, dicta illa fuissent, nõ scripta. Dicta sunt aũt propter illos, scripta ꝓpter istos. Ad hæc, Veritas fidei in catholicorum cõtrouersijs, queadmodũ in secũdo libro cõstituimus libris q; etiã quinto & septimo cõfirmandũ est, nõ est à populo quærẽda. Tũ qm̃ id esset operis infiniti, vt ad quæstioné vnã quãlibet decernendã oĩum sentẽtia fideliũ rogaretur: tũ etiã qm̃, vt fieri id cõmodissimè posset, nõ deceret tñ, aut cerdonũ, aut muliercularũ singillatim inquirere & expectare iudiciũ. Siue.n. vnũquenq; seorsum interroges de quæstiõe, quæ in dubiũ venit, seu vniuersos velis in conciliũ cogere, ridicula sanè futura sit huius generis inqsitio. Ita ꝑ ecclesiæ auctoritaté nulla penitus cõtrouersia finiretur, si ad eã finiẽdam totius cõsensum plebis reqrere deberemus. Addẽdum eodẽ est, qđ iã pridẽ diximus, quædã ad doctrinã fideq; ecclesię ꝑtinere, quę populares prorsus ignorãt. Vt patrẽ & filiũ esse vnũ principiũ Spũs sancti, aĩam intellectualẽ esse formã substantialẽ humani corporis, Librũ Esther esse canonicũ, aliaq; similia. In qbus sentẽtiam populi requirere tã est absurdũ, vt nõ in sapientiũ modò animos, sed ne in stultorũ casurũ sit. Nec.n. placere cupiã põt, tãtas res impiti vulgi calculis iudicari. Præterea in epistola Ephesini cõcilij ad Nestoriũ id à Nestorio, si facere satis ecclesiæ velit, exigitur: vt iureiurãdo fateatur, sentire se & docere quæ vniuersi ꝑ oriẽtem & occidẽtem episcopi pręsides q; populorũ crederẽt ac docerent. Quæ eadẽ epistola cõprobata etiã est à sexta synodo. actio. 11. In cõcilio itẽ Triden. sessio. 3. definitũ est, ecclesię esse iudicare de vero sensu & interpretatione scripturarũ. At totã fidelium cõgregationem de re eiusmodi velle iudicium ferre, insanũ esset. Pastores igitur ecclesię ac doctores illi sunt, ad quos id genus iudicia pertinẽt. Atq; Egesippi diligẽtissima fidei inquisitio Eusebij Cæsarien. literis celebrata

1. Timo. 3. — *Matth. 5.* — *Luc. 11.* — *Matth. 23.* — *Homi 42. in Matth.* — *Euse. lib. 4. eccle. histo. cap. 22.*

brata est, qui, cùm Romam pergeret, non popularium sententiam de fide requisiuit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem visus est, si episcopis per loca singula in sermone congressus omnes eiusdem fidei prædicatores doctoresq; repererit. Irenæus rursum cùm ecclesiæ auctoritatem hæreticis obijcit, episcoporum tantùm sententiam obijcit secundùm seriem ab apostolis succedentium, horumq; sensum & fidem ecclesiæ sensum & fidem existimat: & illis qui refragetur, eum ecclesiæ refragari. Cyprianus item in libro de simpli. præla. An esse sibi, inquit, cum Christo videtur, qui aduersus sacerdotes Christi facit? qui se à cleri societate secernit. Arma ille contra ecclesiam portat, cōtra Dei dispositionem repugnat, &c. qui contemptis episcopis & Dei sacerdotibus derelictis audet. &c. Et in epistola ad Pupianum, Christus dicit ad Apostolos, ait, ac per hoc ad omnes præpositos, qui Apostolis vicaria ordinatiōe succedūt, Qui vos audit, me audit: & qui vos reijcit, me reijcit. Et posteriùs asserit, ecclesiam non esse multitudinem contumaciū, sed plebem sacerdoti adunatā, & gregem suo pastori adhærentē. Vnde qui cum episcopis non sint, eos in ecclesia non esse: frustraq; sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint. Cùm ecclesia, quæ catholica vna est, scissa non sit, sed cōnexa, & cohærentium sibi inuicem sacerdotum glutino copulata, &c. Augustinus demum, quoniam lōgum est omnes commemorare, cùm aduersum hæreticos ecclesiæ auctoritate nititur, episcopos apostolis ad sua vsque tempora succedentes planè intelligit.

Lib. 3. c. 3. Li. 4. c. 43. & 63.

Non4. 4. li.

7. q. 1. Scire debes.

Lib. 28. cō. Faustū. c. 2 & libr. 33. cap. 6.

¶ *Aduersus hanc postremam conclusionē obiectiones quædam. Caput quintum.*

ATque in harum cōclusionum & explicationem & cōfirmationem abundè hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud à quibusdam Theologis obijceretur: quòd tempore dominicæ passionis apostoli omnes Christi fidē amiserūt: quò fieri, vt & episcopi omnes apostolis succedentes possint Christi fidē amittere. Nam quòd eo tēporis in sola beata Virgine fides permanserit, candela, inquiunt, illa significat: quæ in officijs eorum dierum sola non extinguitur, vnde discipuli lumen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eādem omninò rem & sanctorum veterum & scripturæ sacræ testimonijs confirmant.

Primum ergo argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum dominus dicit, Omnes vos scādalum patiemini in me in ista nocte: scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis, id est, ab vnitate fidei soluētur. Sic enim Glossa interlinearis exponit. *Cap. 26.*

Secundum, ex eo quod apud Lucam legitur, verba mulierum nunciantium Christi resurrectionem visa apostolis esse quasi deliramenta. *Cap. 24.*

Tertium, ex eo quod Marcus tradit, Christum exprobrasse omnibus apostolis incredulitatem & duritiam cordis. *Cap. 16.*

Quartum, ex Augustino in illud psalmi, Defecerūt oculi mei, omnes, inquit, discipuli desperauerunt, quòd ipse esset Christus. A latrone apostoli victi sunt, qui tūc credidit, quādo ipsi defecerunt. Refert etiā Cardinalis Turrecremata in hoc idē Ambrosium, Hieronymū, Gregorium, Isidorum. Verùm, difficile est, de eorum facilitate, perinde vt causa postulat, dicere: qui huiusmodi argumentis permoti, apostolos in vniuersum omnes fidem perdidisse aiunt. Id quod nō cum ratione solùm, sed etiam cum sacris literis pugnat. Nam, vt de Petro taceamus, cuius fidem non defecisse, posteriùs demonstraturi sumus, adhuc opinio illa de cæteris apostolis non modò nō certa, sed ne probabilis quidem est. *Psal. 37.* *Lib. 3. summæ.* *Lib. 6. cap. postrem.*

Discipuli,

Matth. ulti. Discipuli, inquit, abierunt in Galilæam in montem, vbi constituerat illis Iesus: & videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Quidam, ait, non omnes. Video autem, hanc dubitationem à nõnullis non ad apostolos, sed ad alios nescio quos discipulos referri: sed mihi semper Theophilacti magis ac Remigij sententia placuit, qui illã docent ad tẽpus, quo Christus ante discipulis apparuerat, referẽdam. Id quod Marcus, vt opinor, intellexit: cũ ait, Increpauit incredulitatem & duritiam cordis, quia ijs, qui viderant eũ resurrexisse, nõ crediderãt. Siue enim apparitio hæc, quam Marcus scribit, in die Ascẽsionis fuerit, vt multis placet, siue antea, quemadmodum nonnullis etiam videtur, dubitãdum nõ est, quin eas increpationes hîc Marcus recapitulando perstrinxerit, quas sparsim alij euangelistæ conscripserunt. Quia ijs, inquit, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant. Constat autem ex alijs euangelistis incredulitatem & duritiam cordis ex ea scilicet causa, quia his, qui viderant Christum surrexisse, nõ est creditum, non ad omnes apostolos pertinere. Petrus namque & Ioannes audito nuntio cucurrerunt ad monumentum: ac Iacobus iuxta Hebræorum euangelium ab hora, qua biberat domini calicem, iurauit se non comesturum panem, donec Christum videret resurgentem: vt auctor est Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Non igitur omnes apostoli fidei iacturam fecisse credendi sunt: nisi, quod absurdum est, omnes infideles fuisse credideris. Non enim fides semel à Christiano suscepta, nisi per infidelitatem tollitur. Illud absurdius, hæreseos notam apostolis vniuersis inurere. Quod qui faciunt, idq; sine idoneis & vrgentibus causis: hi nõ solùm illis, sed Christo etiam & ecclesiæ iniurij sunt. Iam argumenta illa infirma esse quis non videt, quæ auctores illius opinionis subiecerũt? Quæ quidẽ partim à nobis antè confutata sunt, partim vno nũc verbo confutabuntur. Si enim quicquam probãt, id solùm probãt: apostolos in fidei confessione defecisse: aut etiam in fide viua, quæ per dilectionem operatur. Huc verò referri potest cõsuetudo illa ecclesiastica extinguẽdi oẽs cereos pręter vnũ. Quanquam Rupertus lib. de diui. off. 5. asserit, extinctos cereos priores significare prophetas à Iudæis interẽptos: at cereũ illũ, qui ad breue tẽpus abscõditur, significare Christũ. Sanè verò etiã si apostoli tunc tẽporis fide caruissent, nihil tamen cõtra conclusionẽ haberetur. Nam, vt Augustinus admonuit, tunc apostoli defecerũt, cùm nõdum erãt duces ecclesiæ: nec illud impletũ fuerat, Ego cõfirmaui colũnas eius. *in Psal. 114.* Vnus ergo tunc erat pastor Iesus Christus. At Petrus ac reliqui apostoli postea quàm à Christo pastores constituti sunt, sine cõtrouersia fidem semper catholicam tenuere. Cæterùm, quod hæretici calumniãtur, pastores ecclesiæ homines esse fallereq; proinde ac falli posse: argumẽtum exiguum sanè atque mendicum est. Aliud quippè fuerit de humanę naturę imbecillitate disputare, aliud de diuina gratia & prouidentia, qua homines in veritate fidei continentur. Tota nanq; simul fidelium concio homines sunt: Prophetę item apostoli & euangelistę homines erant: sed quoniam spiritum veritatis accepere, in falsam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergo & ecclesiæ doctores vniuersi homines quidem sunt, sed quoniam diuino spiritu gubernantur & aguntur in vera dogmata: nequeunt in falsa declinare.

Apostolos oẽs fuisse infideles Turrecre. concedit. 3. lib. sum. c. 61.

Illud autem, quàm ineptum, quàm friuolum, quàm ridiculũ? Quòd quidã interpretãtur, ideo nos in ecclesiã non credere, quia homines sunt: oĩs verò homo mẽdax. Non est hæc illa profectò causa, quæ grauissimos viros adduxerit, vt in ecclesiam credendum esse negarent. Sed antiquior & pulchrior & ab auctoribus ipsis profecta alia causa est. Augustinus quippè credimus, ait, Petro, credimus Paulo, in Paulũ aut Petrum nõ credimus: credere enim in eum, est credendo amare,

In psal. 77. et tract. 29. in Ioan. De pœn. d. 2. §. Ex præmissis.

amare, credendo in eũ ire. Hactenus Augustinus. Et Ruffinus, Non dicitur, inquit, in sanctã ecclesiã, sed sanctam ecclesiã credendam esse, non vt Deũ, sed vt ecclesiã Deo congregatam. Hac itaq; præpositionis syllaba creator à creaturis secernitur. Hęc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, vt in ecclesiam credamus: quia ecclesia fidei nostræ finis non est.

Existit autem hoc etiam loco quædam *In cõmm. ad Gala. 1.* quæstio subdifficilis. Cùm enim à Hieronymo dupliciter ecclesia dicatur: et ea, quę non habeat maculã aut rugam, & verè corpus Christi sit: & ea, quæ in Christi nomine, absq; plenis virtutibus, imò cum vitijs quibusdã admixtis, cõgregetur: vnde nobis cõstare poterit, vtrõnã modo nomen ecclesię capiatur: cùm dicitur colũna & firmamentũ veritatis? Hæretici siquidẽ quicquid in scripturis proditum est, quod ad ecclesiæ, vel auctoritatẽ spectet, vel veritatem: id totum nõ in posteriore sensu, sed in priore accipiẽdum cauillantur. Concedũt itaq; spiritũ veritatis ecclesiæ sanctorum: ecclesiæ, quæ malos habeat permixtos, nõ concedunt. Nec ea se solùm ratione tuentur, ꝙ in voce ambigua liberum est vtranlibet significationem eligere: sed argumentis alijs in id etiam incumbunt, vt hoc loco & quæstione ecclesiæ nomen non aliter vsurpãdum esse persuadeant. Illud primum est, ꝙ Hieronymus sentit, ecclesiam in secundo significatu abusiuè dici: vt fortis, inquit, prudens, castus, iustus & temperans, interdum plenè pro his, qui perfectæ virtutis sunt, interdũ abusiuè pro his, qui sunt incipientes, accipiuntur. Si ergo prior significatio ꝓpria est, posterior impropria: commodiùs sine dubio ecclesię vocem in illa priore, hoc est, pro iustorum concione vsurpabimus. Rursum, cùm Apostolus illa dicit, Ecclesia subiecta est Christo, &, Christus dilexit ecclesiã, &c. &, Christus caput est ecclesię, ipse saluator corporis eius: vox illa pro sanctorũ congregatione accipitur, vt Hieronymus Augustinusq; interpretati sunt, quid igitur causæ erit, cur aliter accipiamus: cũ ecclesiã scribit Apostolus colũnam esse ac firmamẽtum veritatis? Præterea, encomio illo nobilitauit Paulus non ecclesiã quanlibet, sed eã quæ esset domus Dei. At domus Dei soli iusti esse credũtur, vt etiã Augustinus ait, nõ ergo colu *Lib. 7. con. Dona. c. 24. q. 1. Lo mnibus. Eo. li. c.* mna veritatis est nisi ecclesia sanctorũ. Pręterea, Augustinus disertè docet, domũ ecclesiãq; Dei, quæ in bonis solùm fidelibus est & sanctis Dei seruis, eã esse quæ ædificata est supra petrã, quę etiã claues accepit ac potestatẽ soluẽdi & ligãdi. Eadem ergo domus Dei est, quæ est colũna & firmamentum veritatis. Quãobrem, si pastores, qui ecclesiæ sibi nomen vendicant, mali sunt: non ad eos hæc & alia similia pertinent. Quod & Augustinus idẽ multis alijs locis *Lib. 3. con. Dona. c. 18. & li. 5. c. 20. & 21. & li. c. 3. 4. q. missione de. cõ. Quomo exaudi.* confirmat. Quæ si vera sunt, non solùm conclusio illa postrema, quæ nũc expenditur, sed reliquæ omnes funditus euertuntur: & quicquid omnino hoc nobis loco constitutũ est. At verò, quanquam in eam sentẽtiam hæc & alia plura ab hæreticis disputãtur, nos tamen ecclesiam sequi oportet, & ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, fugere. Primùm aũt hoc intelligendũ puto, quæ nũc ab illis defensionis ratio viaq; tentatur, eam nõ modò nostras rationes euertere: sed ad id etiam deducere, quod fidei catholicæ rerũq; omnium publicarũ naturæ dissonum atq; inimicũ sit. Si enim spiritus veritatis solũ bonis à Christo est in euãgelio promissus: cæteræ quoq; promissiones ad ecclesiam, quæ ex solis iustis cõstituitur, pertinebũt. Quocirca, dicendum est enim sæpiùs, nec legũ ferendarũ auctoritas, nec clauiũ potestas, nec peccatorũ remissio, nec doctrinę vis, nec sacerdotij religio, nec vlla oĩno publica euãgelij facultas, nisi in ecclesia oĩ ex parte bona inuenietur. Cũ verò in ecclesia catholica, quę inde ab apostolis fuit, semper fuerint mali boniq; permixti: in ea nimirũ nulla fuisset firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ita oĩa,

quæ, vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam ecclesiæ consensione decreta ac definita sunt, nullas omnino haberent vires. Siue enim excipias, eos nõ esse iustos, siue, vt iusti sint, esse tamen nobis incogni tos: vtralibet via & modo illorum dogma ta, scita, leges, eludes. Eritq;, quẽadmodum supra diximus, res Christi publica omniũ, quę fingi possunt, stultissimè atq; absurdissimè cõstituta. Itaq; fit verum illud, quod initiò dixi, spiritum veritatis, fidei catholicæ fulcimentum, cæteraque Spiritussancti charismata ei ecclesiæ esse & promissa & data: quam apostoli sua doctrina miraculisq; fundarũt, ad quam ijdem suas cõscripsere epistolas, quam in terris semper habuit Christus, quam sacræ literæ aptè prudenterq; describũt ex bonis ac malis piscibus, ex frumento & zizanijs, ex tritico & palea, ex fatuis sapientibusq; virginibus, è seruis probis improbisq; cõstantẽ. Hæretici ergo ecclesiæ nomẽ sibi habeãt & inuidiosum & obscurũ, eamq; ecclesiam interpretẽtur, quam adhuc nemo est mortaliũ intuitus: nos autem ecclesiam ex consuetudine tum diuini sermonis tum etiã vitę nostræ interpretemur. Nec metiamur eã, vt superbi & arrogantes, verborũ magnificẽtia: sed ecclesiã eam, quæ habetur, existimemus, illam autẽ omittamus, quæ omnino nusquã reperitur. Homines enim sumus, remq; proinde publicã, quę est in hominũ vsu vitaq; cõi, non eam, quæ fingitur, sperare debemus. Quæ omnia sic à me dicta existimari velim, non vt nulla in terris sit coram Deo bonorum multitudo atq; collectio, quæ & ecclesia, & spõsa, & amica Dei in sacris literis nuncupetur: sed vt eos nos à malis in domo, & ecclesia Dei minimè separemus, vbi vasa aurea & argentea sunt lignea quoq; & fictilia: non in honorem omnia, sed quædam vel in contumeliam. Verũ hæc explanata sunt antè satis, vt arbitror, diligẽter. Iã argumentis illis respõdeamus, quæ modò suggessimus: nam ijs, quę à principio libri huius sunt posita, capite sequenti eodẽq; postremo respõdebimus.

In voce, inquiũt, ambigua licet è multis vnũquodlibet significatũ accipere. Minimè, inquam, gentiũ. Sed antecedẽtia primùm & consequẽtia spectanda sunt: deinde considerandum, quæ natura rerum sit, quid cohęreat, quid repugnet, multaq; omnino alia, quæ nos in tertiodecimo libro accuratiùs & exquisitiùs persequemur. Quòd si vbi dona ecclesiæ Christus pollicetur continẽdis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad latentia solùm & inuisa mẽbra referimus: inania profectò essent dona illa, parũq; ad cõem vtilitatẽ accommodata. Quin, vt suprà ostensum est, noxia essent, ac priciosa valde, quippe quæ perditissimis quibusq; ciuibus & dissidiorũ præberẽt perpetuas causas, & in omnibus omnino flagitijs impunitatẽ ac licentiam sempiternã. Iam verò si ratione duce ac magistra eum iniuriũ principi bono & sapiẽti censemus, qui illius priuilegia sic interpretatur, vt nõ solùm frustra, sed in perniciem concessa esse videãtur: quantò magis ille erit Christi iniquus, prauus & maliciosus interpres, q̃ gratias & fauores, quos republicæ suæ promisit Christus, in eũ sensum acceperit: qui nõ modò vanitatẽ præ se ferat, sed afferat vel exitiũ? De ecclesia igitur, quę bonos simul malosq; cõplectitur, locus ille Pauli cæteriq; similes intelligẽdi sunt. At talis cõcio ac cœtus abusiuè ecclesia dicitur. Id primùm nego. Nec enim de forti, prudenti, iusto ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, eiusmodi virtutum vocabula ad incipientes atq; imperfectos non nisi per abusum traduci posse. Quoniam vera virtutis definitio non illas inchoãtes &, vt ita dicã, informatas dispositiones, sed habitus planè absolutos atq; perfectos exprimit: quemadmodum Aristoteles, Diuus Thomas, ac reliqui veri Philosophi tradiderũt. At ecclesię vox nihil tale indicat, quale isti fingunt, vnde malos ab eo cœtu excludamus: q̃ ecclesię sibi nomẽ propriè vẽdicat.

Quamob

Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si ecclesia etiam ea nũcupetur, quæ in vno baptismo, vna fide, vna religione, improbos habeat probis admixtos.

Quanquam aliter dein respondere possumus, Hieronymum de ecclesia Christi in eum sensum ferè loqui: in quo populũ Dei, domum Dei, seruos Christi propemodum vsurpamus. Fit enim nescio quomodo, vt casus gignendi additus ad bonos potissimùm vocum illarum intelligẽtiam deducat. Ita si ad ecclesiam vitio deprauatam referantur, abusus fortasse nonnullus est: qui mente magis concipi, q̃ verbis significari potest. Nam & populus Dei ille in sacris literis dicitur frequentissimè, qui Deo peculiariter dicatus est, in quo scilicet Dei fides viget ac cultus: quanuis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Dupliciter homo Dei dicitur. S. Tho. 3. p. q. 48. arti. 4. ad primũ.

Ad id verò, q͂d subiunctum est capite sequenti respondebimus, vbi explicabitur, quónam sensu ad Ephesios. 5. Apostolus ecclesiam nominarit. Quòd autẽ domus Dei etiã illa sit domus magna, in qua sunt vasa aurea & argentea lignea quoq; & fictilia: non est necesse demonstrare. Id tamen, etsi perspicuum est, ad futurum tempus reseruamus, cũ primi capitis argumenta diluentur. Iam, quod postremo loco ex verbis Augustini obijcitur, id cautè & legendum & audiendum est: quemadmodum ante nos viri ecclesiastici admonuerũt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere. Vnum, vt soli iusti intelligantur Christi & ecclesiæ administri esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere & auctoritatẽ & potestatem. Quem sensum constat non rationi solùm, sed ecclesiæ fidei sacrisq; etiã literis repugnare. Sed de hac re non est huius, aut loci, aut instituti disserere. Alter ergo sine dubio Augustini sensus est: vt soli iusti dicãtur claues regni cælorum, potestatem ligandi ac soluendi, spiritum veritatis & reliquas spirituales gratias accepisse: quòd vniuersa dona hæc non propter malos, sed propter bonos ecclesiæ & promissa & collata sint. Sic enim quæ œconomis ac dispensatoribus paterfamilias tribuit in familiæ commoditates distribuenda, non œconomis hæc, sed familiæ ipsi tributa esse intelliguntur. Sic quæ episcopis & clericis populus dedit in pauperum expendenda vsus: ea non episcopis & clericis, sed pauperibus dicitur contulisse. Sic etiã, si princeps homini ignoto quicquam ob amici sui preces meritumq; donarit, id iure ac verè dicet se non homini ignoto, sed amico donasse. Ad quam omninò legem illa quoq; explicanda sunt, quæ ex Augustino contra Petri & successorum eius auctoritatem afferuntur. Claues non vnus homo Petrus, sed vnitas accepit ecclesiæ. Item, Potestatem ligandi ac soluendi Petrus cum omnibus tanquam personã gerens ipsius vnitatis accepit. Item Ecclesiæ claues datæ sunt, cùm Petro datæ sunt: & cùm ei dicitur, ad oẽs dicitur: Pasce oues meas. Quæ oĩa, vt opinor, nihil aliud significant, q̃ Petrum ac cæteros ecclesiæ ministros, nec sibi, nec ob sua merita, sed ecclesiæ obq; ue ecclesiæ causam claues, reliquaq; euãgelij publica munera accepisse. Quanquam priora illa scio aliter ab alijs interpretari. Sunt enim qui ea referant ad vsum potestatis: quem mali, quia legitimũ habere non possunt, dicuntur non habere. Alij referunt omnino ad gratiam non illam sacramentalem, quæ etiam per malos ministros dari solet, sed quæ precibus ministri respõdet, vt de con. d. 4. Quomodo, Augustinus videtur significare. Alij tandem existimant, Augustinum de publicis raptoribus, vsurarijs, concubinarijs, sacrilegis, loqui. A quibus olim, perinde vt si essent ab ecclesia præcisi, non licebat sacramenta percipere. Ideoq; illiusmodi ministri gratiã sacramentorum non dabant. Verùm hoc disputare, vt sæpè iã diximus, non est huius diei ac temporis. Et Valdensium insania iam pridem explosa est: nec in eo negotio nos nunc oportet elaborare.

In serm... post. P... et Paul... Hom. ... in loa... In lib. ... go. C... stia.

Cons... lib. ...

Itaq;

Itaq; de his dictum est satis. Nunc argumenta, quæ à principio contra ecclesiæ auctoritatem posita sunt, quàm breuissi mè possumus, refellamus.

Caput postremum, in quo argumenta primi capitis confutantur.

PRimum verò argumentum promptissimum est, refellere: nec vno tantùm, sed multis etiam modis. Tum, quòd nec Moyses nec Iosue, in quorum gubernatione tempus illud erat positũ, in populi furorem & insaniam inciderunt. Tum, quòd ne certum est quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium omnes cõsensisse: quin vero simillimum est, nõ nullos etiam repugnasse. Nam, vbi primùm Moyses illã vocem edidit, si quis est Domini, iũgatur mihi: cõgregati sunt ad eum omnes filij Leui, consecraruntq; manus suas Domino vnusquisque in filio & in fratre suo. Ex quo intelligitur, qui ad vnam Moysi vocem se illi coniũxerint, quià Domino steterint, quos Dominus iustitiæ suæ administros in vltione fecerit, hos in eo scelere cæterorum socios & consortes non fuisse. Quid? Leuit. 8. quòd Aaron nõdum sacerdotio fuerat initiatus, nec adhuc ei fuerat superhumerale impositum rationaliq; adstrictum & aptatum, in quo erat doctrina & veritas. Nihil ergo mirum, si Aaron filiiq; eius nec pastores populi constituti nec sacerdotes consecrati in fide ac religione errarunt. Quanquam Aaron, quod & Petro & Marcellino postea accidit, metu peccauit, non infidelitate. Nihil ergo cõtra nos affertur, qui asserimus, sacerdotes pastores iam ecclesiæ à Christo institutos errare omnes in fide ac religione nõ posse. De argumento itaq; primo tantũ.

Secundum argumentũ refellitur. Secundum autem videtur esse grauius, quo non Caluinus modò, sed Donatistæ etiã aduersum catholicos vsi sunt: quemadmodum libro de vnita. eccl. c. 12. Augustinus tradidit. Sed non est necesse noua nunc responsa meditari: quãdo huic argumento egregiè ab Augustino responsum est. Plerumq;, ait, sermo diuinus im pias turbas ecclesiæ sic redarguit tanquã omnes tales sint, & nullus bonus omnino remanserit. Inde quippè admonemur, in suo quodã numero eos dici omnes, id est, omnes filios gehennæ. Isti ergo vel imperitè vel fallaciter agentes colligunt de scripturis talia, quæ vel in malos bonis vsq; in finem permixtos vel de vastatione prioris populi Iudæorum dicta reperiuntur: & volunt ea detorquere in ecclesiam Dei, vt tã quam defecisse ac perijsse de toto orbe videatur. Hactenus Augustinus. Huiusmodi ergo prophetarum oracula hunc in primis sensum habent, vt quoniam in comparatione malorũ adeò pauci boni sunt, vt nulli esse videantur: scriptura totum vna comprehensione populum reprehendat, quamuis in eo nonnulli sint boni. Deinde, prædictiones propemodùm illę erant: non reprehensiones. Describitur enim populus ille non qualis tunc erat, sed qualis post Messiæ aduentum futurus erat. Vterq; sensus, ne hęretici nostrum esse causentur, exemplis scripturæ manifestis comprobandus est. Ezechiel eodem quo & Hieremias tempore vaticinatus est. Quid dicat ei dominus audiamus. Domus Israel nolunt *Ezech. 3.* audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippè Domus Israel attrita fronte est & duro corde. An putas in tota hac deprauata domo partem aliquam superesse, cui generalis illa sententia non conueniat? Audi quid etiã dicat dominus. Signa Thau *Ezech. 9.* super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Non ergo omnes in populi flagitium consenserant: non omnes attrita fronte & duro erant corde. Esto aliud exemplum. Saluum, inquit, *Psal. 11.* me fac quoniam defecit sanctus. Vana

locuti sunt vnusquisque ad proximum suum. En vnus totius generis humani culpas voce magna & queribunda deplorat, perinde ac si relictus
Rom. 11. sit solus. Sed quid dicit illi diuinum
3. reg. 19. responsum? Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam. Intelligens ergo iam suæ querimoniæ se plures habere consortes, Tu domine, inquit, seruabis nos à generatione hac in æternum. In libro autem contra Donatistas post collationem. capite vicesimo. idem quoque Augustinus, Ne fortè, ait, arbritrentur prophetarum tantummodo moris fuisse, & non ad nouum testamentum, sed ad veteris consummationem pertinere, sic arguere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo arguantur, & sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi laudentur: ecce ad Corinthios sic Apostolus loquitur. Paulus ecclesiæ, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis, sanctis, cum omnibus, qui inuocant nomen Domini, gratia vobis & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quę data est vobis in Christo: quia in omnibus diuites facti estis in illo in omni verbo & in omni scientia, &c. Quis hæc audiens credat in ecclesia Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem verba ista sic sonant, velut ad omnes directa sit ista laudatio? Et tamen paulò pòst dicit, Obsecro autem fratres vt non sint in vobis schismata, &c. Et in hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit, Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis, &c. Hactenus ille. Poterat & ea commemorare, quæ
1. Cor. 3. in eadem epistola subiecta sunt, Tanquam paruulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam: nondum enim poteratis. Sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. Cùm enim sit inter vos zelus & contentio, &c. Item, & vos inflati estis, & non 1. Cor.
magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Item ex epistola ad Galatas, O insensati Galatæ, quis vos fascinauit non o- Gal.
bedire veritati, &c. Et postea tamen ait, Fratres, si præoccupatus fuerit ho- Gal.
mo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite spiritu lenitatis, &c. Item ad Philippenses, Omnes quæ sua sunt quærunt, & non quę sunt Iesu Christi, &c. Quas res in ea disputatione & multas alias similes à summo Theologo præteritas arbitror, quòd essent faciles: sunt certè ad præsens institutum vtiles, easque ferè in epistola ad Vincentium attigit. Iam quod pleraque eiusmodi prophetarum testimonia ad populi Iudaici statum & mores post Messiam referenda sint, & sequenti libro multa exempla cognoscentur, & nunc satis in vno exemplo demonstrabitur. Aggæus Zorobabelē ac Iesum sacerdotem magnum totumque omnino populum, vt domum dei ædificarent, his verbis admonuit, Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Iesu sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, & facite: quoniam ego vobiscum sum, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. At eodem postea capite subiunxit Aggæus, si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, contaminabitur. Et respondit Aggęus, Sic populus iste ante faciem meam dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia, quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt. Quem omnino locum conuenientiùs de populi statu post testamenti veteris consummationem intelligimus. Tametsi

Libr. con. Dona. post colla. c. 20.

metsi Augustinus ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est. Sed, vt dixi, & ad populi conditionem post Messiæ aduentum aptiùs hoc congruentiusque refertur, & plura alia præsertim apud Isaiam huic proposito inseruire libro proximo ostensuri sumus. Itaque de Isaiæ Hieremiæque testimonijs dictum est satis.

Tertio argumēto respōdetur. De uni. eccle. c. 14.

Illud verò, quod tertio loco subiicitur, ecclesiam occultam esse posse, Donatistę etiam olim posuere. Quibus tamen Augustinus occurrit in hęc verba. Non est ecclesia nobis operta, quia non est sub modio, sed super candelabrum: vt luceat omnibus qui in domo sunt. Et de illa dictum est, Non potest ciuitas abscondi super montem posita. Donatistis operta est, &c. Tantum Augustinus.

Primùm autem illud falsum est, veterem populum aliquando nullam ecclesiæ speciem habuisse. Nam cùm se solum relictum quereretur Helias, septem millia virorum scriptura commemorat genua sua non curuasse ante Baal: quibus sanè illud perspectum & exploratum erat non fidem & vnitatem, sed regnum esse diuisum: extareque proinde in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Eiusmodi Tobias erat, qui, cùm tribules reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Hieroboam, ipse pergebat ad templum domini, & ibi adorabat Dominum deum Israel, decimas fideliter offerens, & cætera his similia secundùm legem Dei puerulus etiam obseruans.

Tob. 1.

Deinde, non sequitur, si populus ille ita vacillauit, vt penè cecidisse videatur: si ita dispersus est, vt propemodùm formam & speciem amiserit, Christi quoque ecclesiam vsqueadeò obscurari posse: vt nulla eius species effulgeat. Plebs enim illa vetus, vt quæ casura esset, ruinam sæpè minabatur. Et quoniam futurum erat, vt illi reipublicę tanquan sempiterna nox esset offusa: nihil mirum si sensim obscurata est & euanuit. Quid autem si quandoque etiam vix apparuit, cui tam parua lux tenuisque noctis splendor affulsit? nempe lucerna lucens in caliginoso loco. Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentiùs. Nam Hilarij auctoritatem, qua nos Caluinus vrgendos existimat, Vincentius Augustino quondam opposuit: sed hic loca omnia, quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit & obtriuit ferè in hæc verba. Ecclesia aliquando obscuratur quidem multitudine scandalorum, sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Aliquando tentationum fluctibus operitur atque turbatur: & tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, vnde putasti insidiandum contra testimonia tot diuina, &c. Potes hoc modo dicere nec ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quando dicebat Apostolus: O stulti Galatæ, quis vos fascinauit? Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos grauiter increpabat. Quis enim nescit illo tempore obscuris verbis multos parui sensus fuisse delusos, vt putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipsi credebant: alios autem timore cessisse & simulatè consensisse. Quanquam & illi, qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem erant in comparatione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Hilarius ergo decem prouinciarum Asianarum

2. Pet. 1.

In epist. ad Vincē. nu. 48.

rum aut zizania non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quantò vehementiùs, tantò vtiliùs arguendum putabat. Habent enim etiam scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, vt tanquã omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perueniat. Hactenus Augustinus.

Aduersum Luciferia. Ac Hieronymus, ingemuit totus orbis, inquit, & Arianum se esse miratus est. Periclitabatur nauicula apostolorum, vrgebant venti, fluctibus latera tundebantur, nihil iam supererat spei. Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redijt. Manifestiùs dicam, omnes episcopi, qui de proprijs sedibus fuerant exterminati, ad ecclesias redeunt. Tũc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit, tunc Hilarium de prælio reuertentem Galliarum ecclesia complexa est: tunc ad reditum Eusebij lugubres vestes Italia mutauit. Hęc Hieronymus, multaque alia, quæ breuitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt vt omnes intelligant, nauem ecclesiæ in alto hæresum, seditionũ, discordiarumque procellis fluitantem fuisse iactatam quidem ac penè opertam fluctibus: sed non fuisse tamen in tanta etiam tempestate demersam. *Matt. 8.* Quin in suis licèt paucis fortissimis eminuit, qui quò magis in remigando laborarunt, eò aspectabiliores clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est ecclesiæ Romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omnino ipsa latuit, sed toti semper orbi manifesta fuit, quemadmodum sexto postea libro accuratiùs ostendetur.

Quintum respuitur. Nec verò sub diuersis pontificibus fides ecclesiæ aut soluitur aut occultatur. Quin eo etiam tempore ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumẽtum edit. Iudicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt. De qua re alio libro disseremus.

Sextū solutū. Iam, in sexto argumento Caluinus & multum operæ ac verborum sumit, & vano se labore frangit. Poterat breuiùs ac faciliùs dicere quoniam synagoga extincta omnino & deleta est: ecclesiam quoque Christi funditus esse delendam. At discessio, quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera ecclesiæ facies extiterit. Id Caluinus dicit: non probat. Itaque falsum est. Quin posteaquàm Germania non solùm à Romano pontifice, sed à Romano eodemque suo imperatore maiore ex parte defecit: illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proinde Antichristi infœlicissima tẽpora. At, filius hominis veniens fidem non inueniet in terra. Sed huic argumento respondet Hieronymus illam hîc fidem *In dial. aduersus Luciferianos.* nominari de qua Dominus aiebat, Fides tua te saluam fecit. Et alibi de Centurione, Non inueni tantam fidem in Israël. Et rursum ad Apostolos. Quid timidi estis modicæ fidei? Necnon & in alio loco, Si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c. Nec enim Centurio aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crediderant: sed simplicitas mentis & deuota deo suo anima commendata est. Hæc est fides quam raro inuentam deus pronunciauit. Hæc est fides, quę etiam apud eos, qui bene credunt, difficilè perfecta inuenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet, do- *De unit. eccle. c.* minum de perfecta fide loqui: quæ ita difficilis est in hominibus, vt in ipsis admirabilibus sanctis inueniatur aliquid vbi trepidauerint. Addit rursum, propter iniquorum abundantiam & paucitatem bonorum, quæ illa potissimùm ætate erit, Dominum ita loquutum,

tum. Propterea enim non dixit, Filius hominis veniens non inueniet fidem in terra: sed quasi dubitans putasne, ait, inueniet fidem. Non quòd ille cuncta sciens de aliqua re dubitaret, sed vt sua dubitatione figuraret nostram: quia propter multa scandala circa finem seculi pullulantia hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt, vt putarent fidem in solo vno manere posse. Cùm enim ecclesiæ nomen collectiuum sit, si vnus tantùm crederet, non crederet ecclesia. Adde quòd Dominus per Matthæum dicit. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Vobiscum ait. Et per Ioannem, cùm pollicetur spiritum veritatis fidelibus sempiternum pluribus illum pollicetur: non tantùm vni. Adde etiam quòd corpus non est vnum membrum, sed multa, vt Apostolus ad Corinthios docet. Sed Corpus Christi: quod est ecclesia, vt idem ad Ephesios ostendit, vsque in finem permanebit. Non ergo vnquam multi fideles in ecclesia deerunt.

Matth. ultimo. *Ioa. 14. & 16.* *1. Cor. 12.* *Ephe. 4.*

Matth. 13. Præterea triticum simul cum zizanijs in agro, bonique pisces cum malis in reti, vsque ad consummationem seculi durabunt. Non ergo solùm in vno manebit fides. Sed deficiet hostia & sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem seculi, sed ad synagogæ consummationem existimo referendam. Quod siquis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnoperè contenderim: modò sic interpretetur, vt propter crudelissimi tyranni sæuitiam sacerdotes à publico & solenni sacrificio desistant. Quod verò ex Apocalypsi Ioannis obiicitur, quoniam valde obscurum est, nihil contra nos habet ad faciendam fidem virium. Tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum: cui data est clauis putei abyssi, vt errores penitus demersos atque defossos eruendo tanta caligine orbem obduceret, vt vel lucem ipsam tenebris circunfudisse videretur. Sed affulget adhuc ecclesiæ lumen his, qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt & duces cæcorum. Si autem omnis gloria filiæ regis abintus, nihilque in ea externi splendoris est: quî fieri potest, vt illa cohęreant, Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circundata varitate. Item, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & non potest ciuitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant, cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur in sponsa Christi, in qua nihil fictum, nihil fucatum, nihil simulatum est, sed omnia vera, syncera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute & splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis verò argumentis diluendis illud admonere operæpretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conueniunt, in totum solere transferri. Id nobis in vsu est cùm persæpè aliàs, tum magis cùm de ciuitate, populo, regno, omnique omnino cœtu loquimur, de quibus ea in vniuersum dicimus, in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdum paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quòd omnes in ea republica aut robusti aut bellicosi sint, sed quòd viri ex ea ad rem bellicam selecti eiusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humana republica ac de humano corpore loquitur. Dicitur autē homo agere vel pati, quæ manus pésque vel agit vel etiam patitur. Dicitur mundus immundísue-

dúsue, si facies aut múda aut immúda sit: eodemque omnino modo similiter in reliquis. Inde adeò venit, vt vocabula, quæ quibusdam ecclesię partibus conuenire videmus, ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum: hortus cóclusus, fons signatus, ratione electorú. Qui cùm prima atque optima pars sint ecclesiæ Christianæ, imò verò regni cælorum cú sint principes, quáuis in terrena repub. despicatissimi ac contemptissimi: verè ac iure ea, quæ in eos conueniunt, in totam ecclesiam transferuntur. Quoniam, vt ex Aristotele etiam antè docuimus, id ciuitas aut esse aut facere dicitur, quod in ea primarij & optimates aut esse dicuntur aut facere. Neque hoc loco, vbi à Lutheranis vel maximè petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quò intelligant hi rem esse tam apertam atque dilucidam, vt eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur, cùm in concione quadá ad populum explicaret, quéadmodum ecclesia sancta diceretur: per synecdochen docet Matthæum scripsisse, latrones blasphemasse: cùm vnum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic vnus & idem populus, vt ait, arguitur in Prophetis, cú multi sint inter eos boni: rursus laudatur, cùm multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat oïa bona: communia item omnia mala. Vt alter alterius onera portet, & sic impleat legem Christi. Sic ciuitas vel regio vel domus fecisse aut passa esse dicitur, quod aliquot in ea fecerunt aut passi sunt. Hactenus Lutherus. Hîc ego hæreticos vniuersos appello, vt iam vel ipsi sint iudices, num pudenter nobis opponant ecclesiam hortú conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ viuæ, paradisum cú pomorú fructibus, sanctam, pulchrá, perfectá, sine macula & ruga gloriosam: vt in ea nullum præscitú, nullum infirmú, nullú improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula. In septimo argumento canticorú de ecclesia encomium ponitur, cui abundè, vt reor, satisfecimus. *Septimum dissolutio*

Additur deinceps, in arca solos eos fuisse qui salui facti sunt: arcam autem ecclesiæ imaginem extitisse. At, ne quis in hunc errorem incideret, vt putaret oës qui per baptismum in ecclesiam transeunt, esse saluos: idcirco Petrus cautè & sapienter adiecit, Quod & vos nunc similis formę saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed consciétiæ bonæ interrogatio, &c. Alioqui etiá, quod Hieronymus aduersum Luciferianos ait, vt in arca omnium animalium genera, ita & in ecclesia vniuersarum gentium & morum homines sunt. Vt ibi pardus & hœdi, lupus & agni: ita & hîc iusti & peccatores, id est, vasa aurea & argétea cú ligneis & fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimùm ecclesiæ typus est, quòd extra eam nullus seruatus est: non in eo quòd oës intra illam facti sunt salui. Sed arcę Sacramenta è Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, aiunt, nó est alterius ecclesiæ caput, nisi eius cuius saluator est. Hoc primú non est adeò expeditum. Est enim caput angelorú Christus: nec cóstat tamen an eorum sit propriè seruator. Certè ego non puto: quanuis contrà sit à nonnullis disputatum. De qua re non est hic locus disserédi. Deinde, ea connexio infirma est, Christus est ecclesię saluator, ergo omnes qui sunt in ecclesia seruat. Est enim saluator oïm hominú, maximè fideliú: nec oës tamen re ipsa saluos facit. Atq; vt Christus corpus suú, quod est ecclesia, seruet: seruet, inquá, rei efficientia & exitu: adhuc non sequitur, eum oës qui sunt in ecclesia seruare. Tum quoniam iam satis ostésum & patefactum est, quædam de ecclesia verè dici, quæ ei non omniú, sed quarundá partium ratione conueniunt. Tú quoniá totius partiúq; vocabula latiùs fusa sunt, quàm *1. Timo 4.*

quã voces corporis atq; mẽbrorum, quẽadmodũ paulò pòst explanaturi sumus. Ita non fit, vt si corpus Christi omniaque eius membra seruantur: partes ecclesiæ seruentur omnes. Nec verò Paulus ait, Christum exhibere sibi gloriosam ecclesiam: solùm astruit seipsum tradidisse vt eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus ille est, vt omnes viueremus, nec viuunt omnes tamen: sic se tradidit pro ecclesia, vt eam mundaret & glorificaret: nec tamen omnes qui in ecclesia sunt mundantur & glorificantur. Tametsi verè ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam: sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortasse tempore.

Ioan. 11. Porrò id quod sequitur facillimũ est. Nam, quanquam filij Dei aliquando secundùm prædestinationem nominentur: at propria eademq; frequens denominatio à præsenti iustitia fit: vt capite tertio explanatum est. Videmus autem, verè filios exhæredari, ac iustè aliquando quidem. Nõ itaq; colligitur, filius est igitur ꝑcipiet hæreditatem: nisi illud simul ponas, & ius quod accepit non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoq; interdum, qui paterna bona prodegerit: etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam è Dei solùm filijs constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo & ecclesiæ geniti: id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam & stulti filij, quos patris matrisq; cura parturire iterum gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei iuxta frequentiorem scripturæ vsum eos tantùm appelles, qui probi & sapientes sunt: certè ecclesia non ex his modò constituitur, sed ex illis etiam qui paternæ & probitatis & sapientiæ effigiẽ eluerunt. Nam & in hos

Deute. 32. nomen filij quandoq; diffunditur. Nonne, inquit, ipse est pater tuus? At generatio

Isai. 1. peruersa erat & infideles filij. Item, filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerũt

Hiere. 3. me. Item, conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Item, Sicut liliũ inter spinas, sic amica mea inter filias. Cant. 2.

Quod de sanctis ecclesiæ viris dictum esse omnes Christi fideles agnoscũt. Vnde autem appellat spinas nisi, vt Augustinus ait, propter malignitatem morum? Et easdem vnde filias nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergo filia in medio malarum est, in eademq; paterna domo. De uni. eccle. c. 13.

Sed ouile Christi nõ nisi ex Christi ouibus constituitur. Quid tum? Quasi nõ alias pecudes habeat pastor. Habet sanè capras, habet & hœdos. Pastori itaq; nõ modò ouile est, sed & caprile & hœdile. Hœdi porrò & agni in Dei cognitiõe intelligẽtiaq; discreti sunt, in hominum scientia & cogitatione cõfusi. Dum hîc viuitur, diuersi licèt greges, in vna tamen congregatione sunt: adeoq; permixti, vt segregari nõ possint, donec ille veniat qui separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis: & statuet quidẽ oues à dextris, hœdos autem à sinistris. Sed vt argumento huic scholę more pressiùs distinctiusq; respondeam, illud considerandum censeo, ꝙ vt nomen ouis non in eo solùm loco, sed in sacris ferè literis pro bonis ac iustis accipitur: sic ouile ecclesiam in bonis iustisq; designat. Quales sunt, quemadmodum suprà diximus, voces aliæ nõnullæ, vt exempli causa, amica, colũba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradisus cũ pomorum fructibus, quę nimirum voces ecclesiæ vel propter iustos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocirca non fit, vt si in ouili non sunt nisi oues, in ecclesia non sint hœdi, quos spõsa pascere iussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregauerit. Nomen etiam ouis malos non nũquam in ecclesia significat, nedum probos. Hinc. n. illa sunt, Erraui sicut ouis quę perierat: & omnes nos quasi oues errauimus: Et, Sicut oues in inferno positi sunt: Et, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ. Et in Euangelijs ouem errantem legimus, & oues, quæ perierunt, domus Israel.

Matth. 25. Ioann. 10. Psal. 118. Isai. 53. Psalm. 48. Psalm. 73. Matth. 18. Luc. 15. Mat. 10. & 15.

Atq; cùm Dominus Petro cōmisit oues, si nomen hoc pro solis bonis vsurpatum censeamus: verendum est vtiq;, ne mali à Petri cura existiment se exemptos. Sanè verò quicunq; fidei sacramētum habent, Petro intelliguntur esse commissi: nec ab eo modò requirendum, si gregem bonorum pauerit: sed illa etiam, an quod infirmum fuit cōsolidarit, & quod ægrotum sanarit, & quod confractum alligarit, & quod abiectum reduxerit, & quod perierat requisierit. In quē sensum ouile Christi non est angustius q̃ ecclesia: sed perinde vt illa cum sanis morbosas etiam oues continet. Dominus autem Ioannis capite decimo in illum alterum sensum vocem ouis vsurpauit. Iam, quod in hoc septimo principali argumento demum obijcitur, id in promptu est refellere. Nam si ex discipulis pseudoprophetæ exierunt, intus ergo priùs domiq; erant: nec enim aliter exire potuissent. At non erant, inquit, ex nobis. Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Ioannes fictos illos & simulatos Christi discipulos fuisse: qui quasi amici ad tempus & socij mensæ in die necessi-

Eccles. 6. tatis recesserint. Inter nos versabantur ait, eandem nobiscum mensam cæteraque omninò sacramenta habebant communia, sed simulatio virtutis erat, venditatio, ostentatio: ideoq;, quoniam non erāt ex animo & verè nostri, non erāt ex nobis. Nam si fuissent tales, quales nos sumus, ex animo Christiani, permansissent vtique nobiscum. Deinde de viris fortè Apostolicis loquitur, cùm ait, ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nonnulli siquidem statim à principio nascentis ecclesiæ, nomi

2.Cor.11. ne se Apostolorum vēditarunt, cùm non essent apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli. Quod igitur dicit tale est, ex nobis exierunt, hoc est, à nostra schola & societate: sed non erant ex nobis, id est, non verè erāt apostoli: si enim ij fuissent, nobiscum profectò permansissent. Veri enim apostoli, quos ad Euangelij munus delegit Christus, non tùm hoc, tùm illud, sed idem dicebant semper: eratq; illis constans ac perpetua ratio & veritatis & vitæ. Hoc enim ad auctoritatem euangelij pertinebat, vt eius primi administri, quibus scilicet illud est creditum, odorem saporemq; Christi sem 2.Cor.

per & in omni loco seruarent. Contrà ve- 11.

rò operarij subdoli quanuis aliquando se 2.Cor.

transfigurassent in apostolos Christi, sed 2.Tim.

insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus, & finis secūdùm opera ipsorū. Quanquam, si de prædestinatis, vt Hieronymo & Augustino visum est, Ioannes loqueretur: nihil adhuc hæretici conficerēt. Nam quæ rerum consequentia est, Non sunt ex nobis, id est, nō sunt ex electis: non igitur sunt in domo Dei, quæ est ecclesia? Quasi verò in domo Dei non sint cū vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempè in contumeliam. Sed ad argumētum septimum diximus multa. Nunc octauum diluamus.

Et ad testimonia quidē ex canticis post Octaui solu.

ea, quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo obiectum est, Diuus Augustinus in libro secūdo retractationū ita interpretatur, vt eccle Cap.

siam describat apostolus, nō quæ iam sit, sed quæ præparatur vt sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de perfectione iustitiæ, cùm enim, ait, non tantùm apostolus dixerit, vt exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam: satis significauit, quādo erit sine macula, aut aliquid huiusmodi, tunc vtiq;, quando gloriosa. Non enim modò in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permistione hominū pessimorum, in tantis opprobrijs impiorum, dicēdum est eam esse gloriosam. Nā si dominus ipse, Ioan.7.

nō fuit glorificatus nisi resurrectionis gloria, quomodo dicēda est, ante resurrectionē suā, ecclesia eius esse gloriosa? Mūdat ergo eā lauacro aquę, abluēs peccata pręterita, deinde perficiēs eius sanitates, facit eā occurrere in illā gloriosam sine macula & ruga.

3.p.q.8.ar. 3. ad.1. In Hiere.c. 31. in fest. omn. sanct. ho. 3. Esa. 52.

ga. Hactenus Augustinus. Cuius sẽtẽtię fuit nõ solùm Diuus Thomas, sed etiam Hieronymus ac Bernardus. In quem omnino sensum Esaiæ testimonium idem Augustinus interpretatus est, in libr. contra Donatist. post collat. capite octauo. Quanquam altera est eius loci commodior intelligentia, vt incircuncisus & barbarus populus non sit ecclesiam Dei oppressurus, quemadmodum opprimit, qui pede calcat. Et capite nono. docet, distinguenda esse tempora ecclesiæ: & pro diuersitate varia scripturę loca, quæ partim ecclesiæ puritatem, partim malorum permixtionem annuntiant, esse concilianda. Memini me tamẽ sic Pauli verba aliquando exponere, vt ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait, Vt eam sibi exhiberet sine macula, hoc planum & expeditum est: cùm sine controuersia omnes omnino maculas baptisma deleat. Quod verò subiungit, Sine ruga, id certũ est ad baptismi nouitatem attinere, qui veterem hominem substulit & absumpsit. Renouatur quippe, vt aquilæ, iuuẽtus nostra per lauacrum regenerationis et renouationis Spũssancti, quẽ effudit in nos abũdè, &c. *Tit. 3.* At, quomodo ecclesia per baptismũ gloriosa? Nempè tunc gloriosa sponsa spõso suo exhibetur, cũ illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisq́; ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ astitit à dextris regis in vestitu deaurato circundata varietate, non Hester regio fulgens habitu & circundata gloria sua, non in omni gloria sua Salomõ ita gloriosi descripti sunt: quin gloriosior ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramẽto. Nec enim minùs in ecclesiam quàm in synagogam illa quadrant, Laui te aqua & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo. *Eze.16.* Et vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornaui te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronã decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argẽto, &c. Quæ singillatim in baptismi efficientia explanare, erat facile id quidem, sed huius temporis non est. Non ergo cogimur ad futurum tempus ea effecta referre: quæ in præsenti baptismus ecclesiæ præstat. Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, vt ecclesia sit sancta & immaculata. Vt exhiberet, inquit, sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculã, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta et immaculata. Qualem certè nunc etiam credimus esse: nõ in omni sua parte quidem, nam id, quemadmodum antè diximus, non est necesse: sed in multis membris, quorum sanctitas & puritas facit, vt ecclesia ipsa sancta verè immaculataque dicatur.

*Ad ecclesiã in præsenti hoc omnino referre uidetur Fabianus papa episto.3. ad Hilariũ, Gelasius in decreto de Apochry-phis, conci. Tole.6.c.1 Sixtus.3.epist. unica. c.5. Hiero. in epist. ad Ephe.c.5. *De perfe. Iusti. cont. Celesti.*

Sanè in paruulis adultisq́; nũc primùm per baptismum lotis nulla prorsus quæstio est, quin ecclesia sancta & immaculata sit. Sed esse sine macula, vt Augustinus docuit*, nõ absurdè etiã ille dicitur: qui & criminibus caret damnabilibus, & ipsa peccata venialia non negligit mundare eleemosynis. Hos enim immaculatos scriptura vocat. Ero, ait, immaculatus cũ eo. Quomodo? Obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Non enim qui operãtur iniquitatem in vijs eius ambulauerunt. In his ergo, qui ab iniquitate & crimine mundi sunt, sunt autem plurimi, ecclesia immaculata est, quanuis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex leui inconstantique natura contrahant omnes.

Secundùm hanc interpretationem, quæ mihi, & verbis & sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet: ecclesiam

ſiam etiam num extare, in quibuſdam ſuis membris quidem prorſus immaculatam, hoc eſt, ſine omni omnino macula: in quibuſdam verò ita puram, vt quiddam maculæ, leuis illius tamen, poſsit habere. Sic in quibuſdam columba eſt, in quibuſdam perfecta. Perfectos autem pingui, vt aiunt, minerua appellamus eos, quibus vita mortalis contenta eſt, qui aſſequuntur, quantum homines poſſunt, optimam in terra viuendi rationem & viam: tametſi in rebus minimis quandoque deficiunt. At omnis qui peccat, non cognouit Deum: & omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit. Hunc locum Diuus Bernardus in concione de ſeptuageſima, cuius initium, Magna mihi conſolatio, accipit de filijs Dei ſecundùm prædeſtinationem, quos interpretatur non peccare, id eſt, non permanere in peccato. Diuus autem Auguſtinus homilia quarta in hanc Ioannis epiſtolam. & ſecundo libro de baptiſm. paruul. capite octauo. & libro ſecundo contra Parmenianum, capite ſeptimo, & multò fuſiùs in libro de perfecti. iuſtit. exponit, filios Dei non peccare ex hoc quòd filij Dei ſunt: eos verò qui peccant, non cognoſcere Deum, qua ratione peccant. Peccatum enim non à fide & ſcientia, ſed ab ignoratione proficiſcitur. Fides contrà & charitas, quibus filij Dei ſumus, non agunt perperam: ſed refutant omne peccatum.

Quam ſententiam Diuus Thomas cum familia ſua ſequitur. ſecunda ſecundæ, quæſtione vigeſimaquarta, articulo vndecimo ad primum. Eandem ſecuti ſunt cum Auguſtino, alij epiſcopi Aphricani, vt patet in epiſtola quinque epiſcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit, Si autem quod volo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum: ita homo iuſtus, ſi ex lege aliàs naturæ repugnantis leuiter aliquando deficiat, illud quoque verè dicet, Iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Quam interpretationem, quoniam ei & huius epiſtolæ quædam loca, & viri clariſsimi conſentiunt, non audeo equidem improbare. Sed vt dicam ex animo quod ſentio, mihi magis Hieronymi ſententia placet, qui non putat Ioannem in genere de peccato loqui, ſed tantùm de mortali. Id quod in toto quaſi contextu epiſtolæ facilè cernitur. Hoc enim apoſtolus ibidem agit, vt oſtendat nullam eſſe communicationem lucis ad tenebras, Chriſti ad Belial, nec miſceri poſſe iuſtitiam & iniquitatem, crimina & charitatem, Chriſtum & Antichriſtum, non plus certè quàm noctem & diem. Nam fuêre quidam hæretici, quales nũc ſunt ex Lutheranis plurimi, quibus ſatis fuit, ſi ſemel baptiſmo ſuſcepto fidem haberet etiam ſine operibus. Quem errorem à primo ſtatim capite, Ioannes cœpit depellere, in hæc verba, Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mentimur. Item capite ſecundo, In hoc ſcimus quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus. Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit: mendax eſt. Item eodem capite, qui dicit, ſe in ipſo manêre: debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit: in tenebris eſt. Item ſi quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo, &c. Item capite tertio, Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam leui futurum eſſe ſermonem. Iniquitas enim graue peccatum eſt. Tunc ergo ſubiungit, omnis qui in eo manet, non peccat,

Rom. 7.

In. 2. li. d[…] uer. Iovi[…] pœn. diſ[…] Si enim.

Symon[…] lenẽ qu[…] queſtui[…] ſibi con[…] git, & […] pulos ſ[…] docuit […] rè agen[…] quæcun[…] ſecundũ […] gratiã ſ[…] uari hom[…] nes, etni[…] cũdum o[…] ras iuſt[…] Ireneus […] ctor eſt li[…] 1. c. 20. G[…] ſtici qu[…] in cogni[…] ne & ſci[…] tia, qua[…] mortalibus falsò pol[…] cebantur beatitudi[…] cõſtituebã[…] cùm tñ op[…] ra chari[…]

tis neglige-rent: aduersum quos epistolæ ad Timo. scriptæ sunt, et epistola Iudæ. Petr. 2. et. 1. Ioãnis.

** Præteritũ pro præsenti.*

peccat, & omnis qui peccat, non * vidit eum, nec cognouit eum. Nam est cognitio quædam scientiaque de Deo, ijs familiaris & propria, qui spiritum intellectus, scientiæ, sapientiæ consilijque habent: quo nimirum spiritu omnes improbi carent. Itaque, nec vident, nec cognoscunt Deum. Quamlibet visiones, & reuelationes Dei habere se prædicent. Item filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est. Qui facit peccatum, nempè mortale, ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, videlicet quandiu filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, Charitas in eo manet: & vt arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus, sic filius Dei crimen & flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desierit. In hoc manifesti sunt filij Dei & filij diaboli. Qui iustus est, filius Dei est: qui non est iustus, nec diligit fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine epistolæ, omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Hoc est, non violat charitatem, sed seruat mandata, quoniam generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Nimirùm quandiu semen ille conseruat, generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. At si volens semen illud abiecerit, ex quo semine natus est, tunc profectò filium diaboli effectum, iam malignus non solùm tanget, sed vtetur eo, etiam pro suo. Quem Hieronymi sensum Augustinus etiam amplectitur, homilia in hanc epistolam quinta. Atque vtinam, hæc apostoli doctrina nostri seculi hominibus non esset necessaria. Sed videmus esse multos, qui, cura fratrum suorum & charitate neglecta, alijsque euangelij & naturæ præceptis omissis, preculis, meditatiunculis, non enim contemplationes dicam, die noctuque vacantes, mentiuntur se & nosse, & diligere Deum. At in hoc scimus quòd cognoscimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui enim non diligit, non nouit Deum. Hæc est autem charitas Dei, vt mandata eius custodiamus. Sanè qui tum secundam tum maximè tertiam epistolam eiusdem apostoli legerit, intelliget euidentiùs, totum apostoli sermonem, eos coarguere, qui bonos, iustos, amicos, & filios Dei se esse sine proximi charitate mentiebantur. Id verò grauius, quò maiori simulationis artificio fingebant se cognitioni Dei, & contemplationi vacare. Verùm de hoc argumento plura dicta sunt, quàm fortasse ratio instituti operis postulabat.

Itaque ad illud ex epistola ad Hebræos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cùm in eiusmodi argumentis diluendis nostra opera, & studium minimè desiderentur.

Nonum soluitur.

Illud etiam est facile quod in nono argumento primùm opponitur. Iam enim demonstratum est, vt ecclesia sancta sit, non oportere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quanuis id Hieronymus fecerit, ecclesiam dupliciter vsurpamus, & eam, quæ vndique sancta & tota corpus Christi sit: & eam, quæ cum sanctis malos habeat permixtos. Sed id docemus, populum Christianum verè sanctum dici: licèt non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere. Sophistarum quippè sunt meræ nugæ gerris, vt aiunt, siculis vaniores. Præterquàm, quòd forsitan ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deo per baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus, hos enim scriptura sanctos appellare solet. Illud verò, quod statim additur,

In com. epi. ad Galat.

additur, diligenter expēdendum est. Aliud porrò est partes ecclesiæ esse, aliud esse ecclesiæ membra. Nomen siquidem partis latiùs diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrū ad animantis corpus. Ita pars sine vita inuenitur, vt in lapide, ligno, ac cæteris eiusmodi. Membrum autem verè & propriè sine vita ne intelligi quidem potest. Quamobrem improbi partes quidem ecclesiæ sunt: membra ecclesiæ aut Christi non sunt. Sunt autem diaboli membra. At in ecclesia esse censentur ciuesq́; ciuitati huic & annumerati & adscripti: ciues mali & flagitiosi tamen. Quo verò pacto probi atq; improbi eundem omnino populum conflent, nec sit tamen societas lucis ad tenebras, cōuentio Christi ad Belial: Diuus Augustinus egregiè explicat contra Dona. post colla. c. 6. Qua vna ex re cæteræ huius argumenti confirmationes extremis, quod aiūt digitulis euertuntur. Siue enim dicas corpus siue panem siue granum, siue triticum seu alia similia quæuis: nomina sunt, quæ bonis per se conueniunt quidem, sed per bonos illi etiam populo cuius boni primariæ sunt partes. Hunc verò sensum omnia quoquè Augustini verba præ se ferre notius est, quàm vt indicandum sit. Negat enim malos in corpore Christi esse, nec posse habere Christum membra damnata. Negat in columbæ membris computari. Negat ad illam ecclesiam pertinere, quæ non habet maculam nec rugam. Negat spectare ad compagem domus dei aut in ea etiā habitare, in qua vnanimes solùm habitāt. Etenim hæc vniuersa, vt persæpe dictum est, tantùm probis ex se attribuuntur, & horum ratione attribuuntur ecclesiæ. Quemadmodum ratione partis in toto ipso insignis atquè præcipuæ quædam de toto enuntiari solent, quæ partibus singulis non perinde conueniunt. Quanquàm Augustinus illam fortasse Hieronymi partitionem secutus est, vt ecclesiam bifariam distribueret: et eam quæ omni ex parte bona Christiq́; corpus sit, & eam quæ ex bonis malisquè cōfletur. Qua verò frōte nobis Augustinum obiiciunt, qui in libro retra. 2. cap. 18. & in Psalmum. 24. ac. 25 & lib. cont. Peti. 3. ca. 12. & de vnitate ecclesiæ cap. 13. & contra Donat. post colla. à 4. vsq; ad vndecimum cap. nostram habet apertissimè constantissimeque sententiam? Nec dubium est Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum cōcinuisse: illum in epistola ad Maximum, hunc in commē. epist. ad Gala. & in dialogo aduersum Luciferianos. Ac de nono argumēto hactenus.

Do. Tho. 3. p. q. 8. Ar. 3. ad secun.

Vide. 3. de doctr. Chr. c. 32.

De cons. 4. Est ... tat. *3. lib. epis. cap. 1.*

Decimo verò argumēto ex his, quæ in 7. dicta sunt, satis, vt arbitror, responsum est.

At vndecimo argumento hoc habeto responsum. Non abhorret à sacrarum literarum consuetudine, si eundem omnino populum nunc propter iustos felicem beatumque dicamus, nunc propter improbos miserum & infelicem. En Moyses Israëlem modò vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum dei peculiarem: modò durissimæ ceruicis populum, stultum & insipientem. Atque Isaias interdum populum Gomorrhæ, interdū etiam populum dei appellat. Et re vera si scripturæ vsus est, quemadmodum in cōfutatione secundi argumenti multis exēplis patefecimus, perinde populum reprehendere ac si omnes mali essent, atque ita consolari vt si omnes essent boni: consectariū est quoq;, vt populus idē & in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, & in cōsolatione ac laudatione sanctus. Nec Augusti. dubitauit, ecclesiam nigrā in malis, formosam in bonis interpretari in. 3. lib. de doct. Chr. c. 32. Quin Origenes ecclesiā propter eos q colūbas in illā vendunt, speluncam latronum appellauit tracta. in Matth. 15. Quòd si hoc nos præsidium deficeret, habemus alterum: quòd in huiusmodi maior quædam vis boni

Vndecimi refellitur.

bōni quàm mali est. Plusque omnino valent pauci boni vt plebs bona sit, quàm multi mali vt nominetur mala. Ecclesiam præterea sanctã dicimus ꝙ Deo peculiariter sacra sit: qua ratione, quanuis mali in ea sint plurimi, Synagoga Sathanæ appellari nec debet nec potest. Hinc enim in concilio Constantiensi eius impudens maledicentia damnata est, qui Romanam ecclesiam Synagogã Sathanæ appellauit. De .11. autem argumento dictum est satis.

Ad. 12. Duodecimum verò infirmum & nugatorium est, tametsi Caluinus inde exultare nõ dubitet, vnde erubescere debuisset. Ratiocinatur ille quidem interdum argutè, sæpiùs elegãter: sed quãdoq; adeò ineptè, insulsè, frigidè, vt vix eum credas, non dico eruditioné acumen ve, sed aut rationé omnino vllã, aut sensum etiam cõem habuisse. Tantũ hæreticus error & cæca pertinacia potest, vt omnem prorsus doctrinã adimat, intelligentiæ lumen extinguat, & vniuersam ingenij retundat aciem. Sed ad rem. Illud est verum Grecos esse schismaticos: ideoq; apud eos ecclesiam non esse. Credimus enim vnam catholicam ecclesiam. Quare necesse est, vt qui ab vnitate se separat, quoniã non est in vna ecclesia catholica, ne in ecclesia quidem ille sit. Nec Græci solùm, schismatici sunt, sed sunt etiã hæretici: tum propter alia, tum hac præcipuè causa, ꝙ negant vnum totius ecclesiæ pastorem esse à Christo in Beato Petro institutũ. Sed hæc importunè hoc loco, alibi opportunè dissererũt. Quòd si qui à Christo vero ecclesiæ capite ita deficiant, vt ei abrogent fidem: hos fateor, ac multò etiam magis, priuilegiũ ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo pontifice vna sine dubio ecclesia manet, & manet in ea spiritus veritatis: sed manca & imminuta sine Christi vicario & ecclesiæ catholicæ vno pastore relinquitur. Quocirca licèt veritas tunc etiã in ecclesia sit, at si controuersiæ fidei & religionis oriantur: ecclesiæ iudicia sine capite in terris non adeò certa erunt. Quæ persequi huius loci nõ est. Atqui apostolus, cùm eo loco dedita opera ecclesiæ vnitatem definire vellet, eius rei prorsus oblitus est, à qua re nos dicimus vnitaté ecclesiæ pẽdêre. Sed mirari satis nõ possum istorũ hominũ futilitatem, qui cũ non seruarint vnitatem spiritus in vinculo pacis, sed ab ecclesiæ se corpore seiũxerint: Paulũ eo loco nobis obijciunt, qui illis vel aduersissimus est. Nam si vnũ corpus & non duo Christus habet, quo modo nos duas ecclesias admittemus? Et si vna est fides: q in fide & religiõe discrepat, hic quo modo in vna ecclesia est? Qui aũt Christi vicarium contẽnit, is ne vnũ filium agnoscit? Certè qui cultũ Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec spiritum vnũ colit, nec patrem vnũ suscipit, nec in vna proinde ecclesia est. Quæ sine recta & catholica fide Deũ vnum, nec colere, nec habere potest. Verùm isthæc, quæ extra causam præterq; institutum inuitis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaq; persequamur. In Græcis, aiunt, viri boni sunt aliqui. Sanè, si sunt aliqui, hi tãtùm erunt, qui cum catholica fide consentient, qui ab schismate alieni sunt, qui vnum vnius corporis tenét caput, vnumq; vnius ouilis pastorem, nõ in cælis solùm, sed etiã in terris. Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, vnũ loco sui ecclesiæ relinquere: qué simulatq; fidelis abiiceret, & corporis & ouilis desereret vnitaté. Quemadmodum in Israël sub Hieroboã quidam erãt viri pij, sed illi tãtùm, qui in diuisione regni nullã fidei, religionis, sacerdotij diuisioné meditabantur. Verùm hæc aliàs. Nũc illud admonendum puto, Apostolũ eo loco ecclesiæ perfectã vnitatem cõionemq; describere: nimirum qualis in bonis sanctisq; viris reperitur. Meminisse.n. opus est, corporis nomé propriũ esse ecclesiæ iustorũ. Vnum igitur corpus vno primùm spiritu definitur: qui illud non modò quasi anima viuificet, sed tanquam spiritus mẽbra eius singula ad finem suum quodq; agat, moueat, instiget. Cola. 2.

O Deinde

Deinde vnum corpus vnā quoque spem vocationis requirit. Vbi spei vox pro re gloriaq; sperata vsurpatur, vt illo etiam loco, Spes autem, quæ videtur, non est spes. Vnum igitur finē, sicut cæteræ, hęc etiam respub. habet: ad quem omnes eius ciues vocati ac destinati sunt, in quem proinde spectant omnia huius corporis membra. Tertio loco vna respu. vnum Dominum, vnum regem, vnū caput desiderat. Nam si duo habeat capita, monstrosa erit. Exigit præterea vnam fidem. Nisi enim huius reip. ciues fideles sint, Dei populum non conficient. Populus autem Dei intelligitur diuino cultui ac religioni dicatus.

Quòd nisi vna sit omniū cōmunis fides, ne vna quidem religio erit: atq; adeò nec vna Dei ecclesia. Quid, quòd si diuersa credimus, cùm fides sit quasi huius corporis oculus: eundem scopū & finem habere non possumus? Vna ergo fides necessaria est. Necessarium est denique præter hæc baptisma vnum: in quo inest cæterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippe Christiana non interiore solùm fidei communione ac charitatis vinculo, sed externa etiā fidei testatione sacramētorumq; consociatione constat. Ex quo fit, vt nisi in eodem baptismo eisdemque omnino sacramentis membra exteriùs colligata sint: in vnum Christi corpus, quod est ecclesia, coire non queant. Fecit autem apostolus solius baptismi mētionem, tum quoniam inter omnia sacramenta, vel maximè est vnum: tum quoniā hoc sacramentum Christianæ gentis proprium signaculū est: quo videlicet non cōsignamur modò, sed etiā sacramur. Id quod Synagogæ circūcisio pręstabat. Iam in verbis, quę addit Paulus, vnus Deus, vnus pater, &c. eò, vt mihi videtur, respicit: ne in vno huius reip. domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Vnum itaq; dominum cùm dixisset, blandioribus vocibus dominatum mollit ac mitigat. Ne te, inquit, terreat vnus dominus: vnus enim Deus idem est, vnusque etiam pater. In Dei porrò nomine bonitatem, suauitatem, prouidentiam numinis intellige. Beatus, ait, populus cuius dominus, Deus eius. Sed ille multò beatior, cuius Dominus pater eius: in patre siquidem singularis amor & cura minimè vulgaris designatur, vt non tam regnum quàm patris vnam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dum Pauli verbis institit atque hæsit oratio, à proposito longiùs excurri, institutique mei penè immemor factus sum. Dicebam, apostolum perfectam corporis ecclesiæ vnitatem causis suis omnibus definire. Ecclesiæ verò vnitas latiùs extensa est, & in eis inuenitur, qui non seruant vnitatem spiritus in vinculo pacis: nec inter se per amorem cohærescunt, nec alij alios apprehendentes capiti suo cōnectuntur. Quin etiam partes quædam in hoc toto sine fide insunt: vt hæretici occulti quandiu ab ecclesia non sunt exclusi. In quibus satis est vnum baptisma, sacramentorúmque eadem societas & communio, vt in vna ecclesia esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos cæterosque ecclesię ministros potestate ac iurisdictione per hæresim abditam interioremq; priuari: nō modò non certū, sed ne probabile quidem esse, maxima auctoritate Theologi affirmant. Rectores verò ac magistratus & reip. omnino administros illos esse, qui reip. huiusmodi partes non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse ęquā in omnibus ecclesiæ partibus vnitatem: sed in quibusdā valde imperfectā. Id si minus intelligitur, ex corpore naturali percipi potest. In quo sic spiritus et anima existit, vt partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi: alijs, vt videtur, ne vllam quidem aut animalé, aut spirabilem facultatē: perinde vt si partes illæ nec animam nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cùm membrum

membrum aliquod sensu & vita carens arescit in corpore, quoniam reliquis omnino partibus continuatur, motum quendam externum ab spiritu participare: quanquam spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profectò modum spiritus Christi in corpore ecclesiæ tenet ac seruat. Quasdam enim partes ita animat & viuas facit, vt nihil illis deesse vitalium motionum videatur: in quasdam sic influit, vt non vitam eis quidem, sed interiorem quandam spirationem quasi vitalem conferat: alijs autem exteram vim suam facultatemque dimittat. Vt quanuis mortua prorsus & arida membra sint, quia non sunt tamen à corpore excisa, ab spiritu cum corpore moueantur. Quæ partium affectarum mirabilis continuatio ac series, licêt tenuis illa quidem & modica sit, at tantum in ecclesia valet, vt propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita ecclesiastici corporis appel-
Amos.6. lentur. Væ, inquit, vobis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum. Membra videlicet aliquando, non ex vita, quam sua sponte & natura vendicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt, per metaphoram transferri solent. Ita, qui locum primum in ecclesiæ gubernatione tenet, caput ecclesiæ ille dicitur: tametsi propriè ac verè membrum corporis ecclesiæ non est. Sed de his, quæ ad ecclesiæ vnitatem spectabant, quantum huic loco satis erat, dixisse videmur. Nunc de vniuersitate ecclesiæ dicamus,
13.Argu.re nam id in tertiodecimo argumento quæ
spondetur. ritur.

Catholon. Καθόλον Græcè, si verbum verbo red-
Holon. das, secundùm totum interpretabere. ὅλον
Mala. 1. enim totum est. Vnde catholica, vt Au-
Dan.2. Esa.54.Psal. 18. & 71. gustinus ait, nomen accepit: quòd in toto orbe iuxta prophetarum prædictio-
Mar. ulti. nes diffusa est. Quia verò in toto orbe vn
Acto.1. niuersæ etiam gentes intelliguntur, inde
Gene. 26. adeò venit, vt ecclesia catholica, id est,

vniuersalis nominetur: quoniam in o- Psal.21.71.
mni gente, populo, natione, sexu, con- et.116.Luc.
ditione, longè lateq; patet. Cuius vtrius- 24.Apo.5.
que rei extat insigne illud oraculum, Po- Colo. 3. Psal.2.
stula à me & dabo gentes hæreditatem Ad Tit. 1.
tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Atque hoc discrimine non solùm à Synagoga, sed ab hæreticorum etiam conuenticulis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicant, ecclesiam propter cōmunem fidem vniuersalemque doctrinam catholicam appellatam. Fides autem ecclesiæ atque doctrina multifariam communis & vniuersalis est. Primùm ratione hominum iuxta
illud, Prædicate Euangelium omni crea- Mat. ulti.
turæ. Deinde ratione loci, quéadmodum
scriptum est, Prædicauerunt vbique, & in Mar. ulti.
omnem terram exiuit sonus eorum. Præ-
terea ratione temporis. Quoniam apo- Et ad Ro.
stoli non tū hoc tū illud, sed idem dixere 10.
semper. Fidelis, inquit, Deus: quia sermo 2. Cor.1.
noster qui fuit apud vos, non est in illo
est & non. Sed est in illo est. Item, Narra- Psal. 118.
uerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Omnia mandata tua veritas. Et posterius, in æternum domine permanet verbum tuum, in generatione & generationem veritas tua. Quod igitur ab omnibus in omni et loco & tempore certò atque constanter creditur & docetur, id verè dogma catholicum nuncupatur. Et quæ huiusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea verè ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones priuatas habent, peregrinas, inconstantes clandestinasque doctrinas. Benè ergo & prudenter Vincen. Lirinen. de propha. noua. in ipsa, inquit, catholica ecclesia, ad quam non vna natio, non vnus angulus, sed maris multitudo conuertitur: id teneamus, quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim verè proprieq; catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia hæc verè vniuersaliter cōprehendit.

dit. Quæ cùm ita sint, ille est verus germanusque catholicus, qui quicquid vniuersaliter antiquitus ecclesiam catholicam tenuisse cognouerit, id solum sibi tenendum credendumque decernit. Quicquid verò ab aliquo deinceps vno præter omnes vel contra omnes nouum & inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potiùs intelligat pertinere. Hactenus Lirinensis. Scio causas proferri alias solere, cur ecclesia catholica sit: sed hæ mihi visæ sunt cognominis huius asserendi grauissimæ. Quibus positis illud argumentum facilè diluitur. Primùm enim ecclesia non ita modò contracta est & adducta in angustum: vt in orbe diffusa non sit. Quin nostra memoria nouus orbis apparuit multò maximus atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exiuit, ne quispiam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos cæterasque nationes, in quibus Christi nomen aut viuit, aut non omnino deletum est, minorem partem orbis occupare. Deinde satis est, ecclesiam semel in totum mundum esse fusam, vt etiamnum verè catholica dicatur. Nempè eadem ecclesia est, eandemque fidem tenet, quam Apostoli in vniuersa terra vulgarunt. Sanè verò fidei præsentis vniuersitas ad eam vniuersitatem referenda est, quæ tēpore anteacto in ecclesia fuit: & hæc ad illam tandem, quam apostoli in totum orbem ediderunt, quemadmodum in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, vt quanuis Christiana fides in vnius fortè prouinciæ angustias redigeretur, nihilominus catholica esset, & prouincia item, quæ eam fidem haberet, ecclesia esset etiam catholica. Nam & ecclesiæ singulæ sub vniuersali cōprehensæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam vniuersalis tenet tenuitque semper ecclesia. Sed hæc & ea quoque, quæ restant, perspicua sunt omnia. Breuiter itaque expedienda sunt.

Obijcitur ergo in quartodecimo argumento, frustrà omnium fidelium sensum expectari. Cui ego argumento hæc breuissimè retulerim. Duo sunt rerum genera, vt aliàs dictum est, quæ ab ecclesia creduntur. Vnum, quod ad omnes æquè pertinet: vt Deum esse hominem, Animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valde difficilè omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, vt seorsum rogentur singuli, quod & permolestum esset & oppidò quàm ridiculum, sed singulorum fidem in huiusmodi statim sese prodere: satisque mediocri adhibita diligentia cognitam nobis & perspectam esse posse, præsertim si res in contentionem veniat, & vulgus suo more calescat. Alterū est genus earū rerū, quas cognoscere non rudium & imperitorum in ecclesia, sed maiorum & sapientium interest. Vt epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac reliqua similia quamplurima. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perinde erit, vt si à cæco sensum colorum postularis. Cautè igitur atque prudenter, cùm huiusmodi fortassè res in sermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulò modestiores sunt, nihil omnino affirmatè asseueranterque pronunciant: sed id se credere ac sentire in hisce rebus profitentur, quod ecclesia credit ac sentit. Quo profectò nomine sapientes ecclesiæ maioresque designant. Porrò siue in hoc siue in illo genere quæstio versetur, populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec verò potest. Quoniam, vt hìc pro certo & probato sumimus, ligandi, soluēdi, iudicandique potestas in singulis fidelibus non est: sed in ecclesiæ præfectis atque pastoribus. De qua re alio loco dissseremus.

Quar. decimi datur.

remus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controuersia certum argumentum ex communi fidelium sensu depromi: quanuis non oporteat sigillatim omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ sunt doctorum atque sapientum, solam horum sententiam expetendam: vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis: hi faciunt nullam. At verò in vtrarunque rerum decretis ac legibus nec vulgus nec sapientes omneis habere locum: sed ij tantùm, qui sint ecclesiæ pastores, quemadmodum libris sequentibus explicaturi sumus. Ea verò argumenta, quibus pastorum veritas atque auctoritas impugnata est, in librum huic proximum differantur: vbi hæc multaque id genus alia longè opportuniùs refutabimus.

Cæterùm, quòd duo symbola ecclesiæ internoscendæ Caluinus ponit, nempè ordinem in verbo & sacramentis à Christo commendatum, ad quas omnino notas ceu ad Lydium lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ ecclesiæ nomen obtendat: benè profectò haberet, nisi hunc Lydium lapidem in manu habere ipse vellet: cæteris negaret omnibus. Nos asserimus Lutheranos nec syncerã euangelij doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contrà nobis vtranque notam inurunt. Ecquis erit iudex? Negant apud nos ecclesiam esse: apud se, vt nos dicimus, existere mentiũtur. Ecqui sunt ij tãdem, quibus lapis iste Lydius est certus, solidus, germanus, ad veram ecclesiam explorandam? Arius, Nestorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tum etiam cùm ecclesiæ bellum facient, eadem omnino insolentia se habere præferent duas illas ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quacunque de fide cum hæreticis controuersia ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinus nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perinde gerere vt à Christo nobis institutum atque præscriptum est. Notior est ecclesia, mihi crede, notior est: quàm vt quibuslibet motis quæstionibus eius non solùm auctoritas, sed res omnino & nomen in dubium reuocentur. Verùm hoc Caluinus loco sic insulsus extitit, vt nihil aliud eius nisi ipsa insulsitas rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse, modò ait, modò negat. Nunc ecclesiam dicit nunquam fuisse intermortuam: nunc contrà verbi puram prædicationem asserit aliquot iam seculis euanuisse. Tum affirmat, sub Romano pontifice, quem Antichristum vocat, non esse ecclesiæ nomen abolitum, sed sub eius quoque tyrannide ecclesias manere: tum astruit, præsentes omnes catholicorum cœtus idololatria impiaque doctrina contaminatos esse, clauiumque proinde non habere potestatem. Quòd si ita est, Christi ecclesiæ quî sunt? Nempè si Christi ecclesiæ sunt, ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porrò si membra sunt veræ catholicæque ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Euangelio contrarios docere. Item nisi stultum mihi quoque ipsi videretur, exigerem ex illo cogeremque vt responderet: num viros aliquot probos in catholicorum concione esse arbritretur. Si nullos, quoniam, vt ait, omnes ad vnum sunt idololatræ, & in impietate esse pius nemo potest: eadem profectò causa ante Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset, quippe cùm eiusdem criminis rei essent omnes in eodemque errore versarentur. Ecclesia ergo Christi catholica iam ante Lutherum nulla in orbe erat. Et vbinam sunt illæ de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam apertæ, claræ, perspicuæ sunt: nulla iste inter-

pretatione potuit eludere? Sin autem verè pij inter nos sunt aliqui: non est certè apud nos ecclesia impia, sed pia. A qua cùm se contentionis studio Lutherani separauerint, exploratissimum est, à vera eos Christi ecclesia desciuisse.

Quid? An ne ambiguum est Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, cæterosque optimos ac præstãtissimos viros, quos catholici & veneramur & agnoscimus, vera ecclesię Christi membra fuisse? At illi stant à nobis vniuersi, Lutheranis vniuersi repugnant. Quod facillimum est ostẽdere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum ecclesia Christi bellare? Quasi verò difficile esset, causis euidentibus ac necessarijs addicere, hos neque in Apostolica, neque in Catholica, neque in sancta, nec in vna ecclesia esse. Nihil sanè facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si huius esset aut loci aut temporis. Nimirùm quibus omnino rebus cum Donatistis Augustinus egit, vt eorũ animos ad verã notionem ecclesiæ vnius sanctæ Catholicæ atque apostolicæ reuocaret: ijsdem nos Lutheranos vincere nullo negotio & labore possumus. Atque si res ipsæ, quæ tamen in manu nostra sunt, in hac nos pugna desererent: at cognomina Catholici ac Lutherani apertissimè planissimeque demonstrant, veram germanamque ecclesię notam & characterem habere nos, illos non habere: quanuis ecclesiæ nomen fingant, simulent, obtegant. Sicubi, ait Hieronymus, audieris eos, qui dicuntur Christi, à quoquam alio nuncupari, vtputà Marcionitas, Valẽtinianos, Pelagianos, &c. scito non ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus atque Epiphanius hæreticos à Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cùm itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum & expeditum est, eos à communi fide atque ecclesia catholica in priuatam & singularem hæresim abijsse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est, vnus cælestis est Christus: à quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hæreditarium. In Christi igitur ecclesia sumus. De qua hæc, vt breuissimè dici potuerunt, ita à me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar: meque ad meum munus pensumque reuocabo.

Adu. Lucif. nos.

Lib. c. Cresc. gram.

¶ Quarti Libri finis.

DE AVCTORITATE CONCILIORVM QVAE QVARTO loco est posita, Liber Quintus.

Caput primum argumenta continet, quibus hæretici vtuntur, ad huius loci auctoritatem labefactandam.

POst ecclesiæ auctoritatem auctoritas conciliorum sequitur, quam hęretici plurimis argumentis oppugnant.

1. Argumẽ. Illud primum est, quòd ecclesia colũna est & firmamentum veritatis. At in synodum soli cardinales & episcopi veniunt, qui & numero pauciores sunt, nec auctoritatis pondere, hoc est, nec virtute nec sapientia grauiores: non ergo synodus regula credendi ecclesiæ est sed contrà ecclesia synodo.

2. argumẽ. Deinde pontifices & Pharisæi collegerunt concilium, cuius sententia impia fuit, vt Ioannis 11. cap. legitur. non ergò semper synodi sacerdotalis iudicium probandum est. Sicut enim principes sacerdotum & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum Matth. 26. & omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum consilium inierunt Matth. 27. ita & episcopi ac pontifices nostri contrariã Iesu Christo sententiã ferre possunt.

3. argumẽ. Præterea si veritatem episcopi tenent & falli non queunt, id ex diuino aliquo pacto proficiscetur. At pactũ hoc nusq̃ apparet. Atq; vt appareat, haud aliter interpretandum est quàm illud, quod cũ Leui olim & posteris eius dominus iniit. Pactum, inquit, meum cum Leui. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius: in pace & ęquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirẽt ex ôre eius: quia Angelus Domini exercitum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege: irritũ fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. Item, Obsecro Domine cũstodiens pactũ custodientibus mandata tua. In quorũ verba Hieronymus nõ ergo, ait, quod pollicetur Dominus statim futurum est, sed in eos sua promissa complet, qui custodiũt mandata illius. Vnde constat, pactum retinendę veritatis quondam cum sacerdotali tribu initum, per posterorũ culpas irritari. Quo fit, vt ad eundem quoq; modum, si Apostolis & succedentibus omnino pontificibus veritas à Christo promissa est, eandem tandiu sint seruaturi, quandiu id non suis peccatis egerint, vt veritate destitui mereantur. Alioqui, vt Hieronymus in hunc Malachiæ locum ait, ad sacerdotum quidem pertinet disciplinã interrogatos respõdere de lege, sed si ignorantiã in cæteris diligentem, in scripturis sanctis obtenderint negligentem: frustra iactant dignitatem, cuius opera non exhibent. Atque idem etiam Heronymus scribit, falsò sacerdotes illa iactare. Non peribit lex à sacerdote, nec consilium à sapiente, nec sermo à propheta, cũ scriptura dicat, in peruersam aĩam non intrabit sapientia. Et per

Malach. 2.

Daniel. 9.

Hier. 18.

Cap. 7. Ezechielem Dominus, quærent, ait, visionem de propheta: & lex peribit à sacerdote, & consilium à senioribus. In quæ verba idem ipse Hieronymus, hæc autem, inquit, non solùm eo tempore, quando Babylonius contra Hierusalem veniebat exercitus à prophetis, sacerdotibus & senioribus querebantur, sed quotidie in ecclesijs requiruntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque perdiderint, frustra Prophetas & sacerdotes & seniores habere se iactant. Adde huc illud Hieremiæ
Cap. 2. testimonium, Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes legem meam nescierunt me: & pastores præuaricati sunt in me: & Prophetæ prophetauerunt in Baal. Quibus verbis vtendum esse aduersus nostri ordinis magistros Hieronymus in commentarijs auctor est.
Isai. 56. Adde illud etiam, speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in viam suam declinauerunt. Quibus ex rebus facilè intelligitur, non esse fidendum pastorum sacerdotumque iudicijs, præsertim si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solùm in concilium coguntur, concilium profectò errare potest.

4. argumentum. *Matth. 18.* Præterea, conciliorum auctoritas illo potissimùm testimonio probari solet, si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. At hoc testimonium probaret æquè, prouincialium synodorum certa esse iudicia: quod à recta fide alienum esse cùm ex alijs, tum verò magis ex concilio Carthaginen. sub Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati contra orthodoxam de vnico baptismo doctrinam errauere. Synodorum ergo veritas infirmo aut nullo potiùs fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantùm concilijs se affuturum promisit Christus, quæ in nomine ipsius conuenirent. Primùm ergo fidem faciant se coire in Christi nomine, nam fieri potest, vt improbi episcopi aduersus Christum conspirent. Deinde nihil verbo dei addant aut detrahant, illis enim hæc lex præscripta est.* Ad hæc, concilium Ariminense sexcentorum episcoporum errauit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum verò trecentorum pontificum cum Leone Imperatore. Concilia igitur quanlibet generalia nullum argumentum firmum Theologis subministrant. *Augu. de bap. cõ. Dona. lib. 1. c. 18.* **5. Argu.* *Rufi. lib. ecc. hist. 10. cap. 21.* *Leo. epist. 12. 13. 21. 22. 23. 24. 26.* *Thom. Vual. lib. 2. doct. fi. an. c. 19.* *Vin. in spe. lib. 24. cap. 174.* *Turr. lib. 3. c. 58.*

*Sexta item synodus apud Trullum celebrata non vnum, sed multa peccauit, vt videre est canone secundo, tertio, tertiodecimo, quinquagesimoquinto, & sexagesimoseptimo. Errare igitur in fide & moribus concilia possunt. Albertus insuper Pighius vir doctus & pius multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ & septimæ synodi circunferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeò certa est, vt in dubium vocari non debeat. Præterea, concilium Constantien. definijt, concilium esse supra Papã, Florentinũ autem sub Eugenio quarto, & Lateranense sub Leone decimo, contrarium *septima synodus ubi illa Confilia damnata est.* **6. argu.* *7. argumẽ.* *8. argumẽ.* *Sessione. 4. & 5. sessi. ultima actione. 11.*

rium dogma finierunt: conciliorum ergo auctoritas infirma est. Rursum concilium Basiliense definit, esse hæreticum qui negauerit, concilium esse supra Papam, aut asseruerit Papam transferre in alium locum posse concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tam insanus post ea tempora fuit, vt sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimauerit: conciliorum ergo iudicia incertiora sunt, quàm vt certam fidem facere possint.

9. Argum. Sessione.33.

10. argumentum.

Præterea Augustinus libro secundo de baptismo contra Donatistas capite tertio plenaria concilia inquit, sæpè priora à posterioribus emendari. Id quod certè non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed & Isidorus quinquagesima distinctione, capite, Domino. quotiescunque, inquit, in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius sententia concilij magis teneatur, cuius antiquior & potior extat auctoritas. Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt atque adeò inter se pugnantia.

11. argumentum.

Præterea cùm concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interueniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum, errauit aliquando, vt catholici vltro ipsi fatentur: sin integrum, frustra ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cùm Romanus pontifex sine generali concilio ritè de fide pronuntiet: quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vanè profectò congregantur. Id quod Gregorius Nazanzenus in epistola ad Procopium, quæ est numero, centesimo secundo, planè testatur in hæc verba: Quodcunque episcoporum concilium fugio, propterea quòd hactenus nullius omnino Synodi finem aliqua vtilitate præditum, & vnde res malè habentes non magis exacerbatæ quàm curatæ fuerint, videre licuit.

12. argumentum de cons. dist.2. Ego Beregari⁹.

Postremò Oecolampadius argumentatur ex concilio Romano sub Nicolao, vbi Berengarius, vt inquit, coactus est adiurare in verba falsissima, quæ nec Roffensis libro tertio contra Oecolampadium capite duodecimo, nec Caietanus in libello de Cœna Domini ab errore liberare potuerunt. His atque alijs argumentis contra huius loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nulla argumentatione sed sola asseueratione conficit inquiens: sæpius errauerunt concilia, præsertim Constantiense, quod omnium impijssimè errauit. Et in quadam ad populum concione concilium primum, cui Apostoli & eorum discipuli interfuerunt, errasse ait, eo quòd senserint legem & opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hunc nos locum & confirmare & tueri semper oportet, nec ex vera ecclesiæ sententia falsa vlla ratione moueri.

In libro de capt. Baby.

Caput secundum docet, quidnam nomen aut synodi aut concilij hoc sanè loco significet.

NIhil dubium erat, quin synodi vel concilij nomine, eadem quippè res

pe res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum vnum congregatos, vt causas eas scilicet definirent, quæ ad ecclesiæ siue fidem seu mores pertinerent. At Lutherani nouum concilium volunt omnibus retro seculis inauditum, vbi de fidei quæstione iudicent, non episcopi & sacerdotes, sed rhetores & laicorum turba, qui non via & ratione, sed verbis & clamore præualeant. Verùm huiusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium ecclesia congregari non potest: & vt posset quidem, non expedit tamen, vt ad indisciplinatum vulgus disciplinæ nostræ controuersiæ referantur. Quòd si ad rem publicam vel in pace vel in bello continendam stultum esset, concitatæ & ineruditæ plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multò etiam magis, velle vt in grauissimis de fide quæstionibus populi consensionem atque iudicium requiramus. Ac si populus in rebus temporarijs tutò & prudenter magistratuum curæ, diligentiæ, consilio, sese tradit, nec ferendis legibus quicquam sibi aut consilij aut auctoritatis vendicat, cur plebem hi Christianam incitant, vt suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in consessum illum admitti, vbi causæ omnino publicæ non à priuatis hominibus, sed à publicis ecclesiæ magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquiunt, adeò rudes & tardi, vt velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentiæ, aut doctrinæ quæstiones ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitiæ. Sed id cupimus, quod & meritò & optimo iure cupimus, vt nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, & si qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum euocentur: & siue sacerdotes siue laici deligantur viri prudentia ac sapientia celebres, quorum consilio res omnes ecclesiæ publicaque negotia gerantur.

Quoniam non decet, vt in his, quæ religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur, aut in his quę sunt doctrinæ laico docto ante stet sacerdos indoctus. Sed quod de ignaris episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus: nam & hoc primo iam capite inter cætera obiectum est. Quod verò dicunt selectos è plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissimè, nec intelligunt qualis sit reip. Christianæ facies & forma à Christo instituta. Qua de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio alijsque Catholicis disputatum est. Nunc verò cum Lutheranis ego non pugno, vtrùm omnes fideles sacerdotes sint, non, vtrùm fœminæ a Christo sint ad ecclesiæ munia & sacrorum administrationem admissæ: quoniam huiusmodi quæstiones non sunt præsentis operis & instituti. Tantùm dico, nó fœminas, nó laicos, sed solos sacerdotes & Episcopos oportere in concilium cogi. Veniam, inquit Dominus Moysi, ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Descende & contestare populum, ne fortè velit trascendere terminos, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur: & ascendes tu & Aaron tecum, &c. In hanc ergo formam Christus per Episcopos & sacerdotes populum Christianum instituit: nec plebei ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed præscri- Exod. 19

ptis

ptis terminis contineri. Sed ais, Moyses sacerdos non erat. Et tamen ille docebat populum, religionisque quæstiones finiebat. At primùm, nego Moysen sacerdotem non fuisse. Moyses, inquit, & Aaron in sacerdotibus eius. Psalmo nonagesimo octauo. Item non modò obtulit Deo munera & immolauit: verùm etiam Aaron & filios eius consecrauit. Sacerdos igitur erat. Illud Leuitici octauo disertè explicatum est. Deinde dato mihi legislatorem alium, dato ducem & prophetam à Deo constitutum, Dato hominem, cuius verbis Deus tantum auctoritatis dederit, & tunc ego fortasse dicam eiusmodi virum etiam si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud vni Moysi concessum est. Transferri itaq; passim in alios non debet. Nam quid propriè in controuersijs finiendis legislator ipse præscripserit, planum in lege &

Deute. 17. expeditum est. Si difficile, ait, & ambiguũ apud te iudicium esse prospexeris, venies ad sacerdotes Leuitici generis, &c. sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram nec ad sinistram. In ambiguis ergo quæstionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorũq; iudicio requie

Cap. 2. scere. Adde huc illud Aggæi, interroga sacerdotes legem. Adde etiam illud

Cap. 2. Malachiæ, labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius: quia angelus domini exercituum est. Nec in veteri testamento solùm ea præscripta forma est, in controuersijs finiendis præcipiendaq; doctrina: sed in nouo etiam asseruatur, vt in vtraque iuxta re populus ab episcoporum sacerdotumque labijs & iudicio pendeat. Nam, quòd ab episcopis percipienda euangelij doctrina sit: testis est Paulus ad Ephes. 4. inquiens. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores, &c. Quo loco Paulus, cùm Apostolos, Prophetas, Euangelistas, quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen & doctores seuerè sanè atque prudenter re ipsa confusos, sola cogitatione distinxit, vt ijdem esse in ecclesia qui & pascerent & docerent intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eò deducta est, vt alios pastores, alios doctores intelligeret, qua nulla pernicies maior Christianorum vitę potuit afferri. Apostolus autem penes Episcopos vt regendi, ita quoque pascendi ac docendi auctoritatem esse voluit. Attendite, inquit, Actо. 20.
vobis & vniuerso gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei. Et rursum ad Timotheum, & Titum, non alios epi- 1. Tim. 3.
scopos alios doctores, sed eundum e- Tit. 3.
piscopum doctoremque præscripsit.
Ac per Hieremiam Dominus dabo, Hier. 3.
inquit, pastores: qui pascent vos scientia & doctrina. Doctrina igitur euangelica à pastoribus ecclesiæ expectanda est, quos & episcopos esse & doctores tradidit Paulus. At verò, quòd episcoporum ac sacerdotum etiam sit de fidei controuersijs decernere, Actorum quintodecimo capite tradit Lucas. Cùm enim venissent Paulus & Barnabas & quidam alij Hierosolymam: suscepti quidem sunt ab ecclesia, quæ erat Hierosolymis, sed cùm proposita esset quæstio, conuenerunt, ait, non fœminæ, non iuuenes, non laici: sed apostoli & presbyteri videre de verbo hoc. Quòd si Petrus vt mentes Antiochenorum dubitantium Synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos presbyteros cum Apostolis congregandos existimauit, quid est, quòd nos in ecclesiæ grauissimũ cœtum mulierculas, lanios,

coquos

coquos, sartores, conuenire cupiamus? Scimus enim apud Lutheranos, huiusmodi multos sacrarum sibi literarum scientiam assumere. Præterea, cùm in dubium venit, quænam pascua sint ouibus permittenda, quæ contrà vetanda, pastorum ea consultatio est, non ouium. Ecclesiæ igitur pastoribus huiusmodi causas dominus demandauit. Præterea, claues regni cælestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis eorumq; successoribus concessit, vt in cap. firmiter. de sum. tri. dicitur: nec enim quæ alterius & loci & temporis sunt, ea nunc probare debemus, in clauium autem potestate eædem res sunt, aperire & soluere, claudere & ligare, quẽadmodum vel ipse Christus, Matth. 16. c. explicuit. Soluere ergo quæstiones circa fidem exortas ligareq; fideles expleto iam iudicio ad credendũ, non quorunlibet est, sed eorum tantũ qui vt claudendi & aperiendi, ita ligandi soluendiq; auctoritatem habent. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd ea impedimenta tollere, quibus ianua regni cælorum clauditur, clauiũ munus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quæ sine dubio in eiusmodi impedimentis est, ij propriè tollent, quibus claues concessæ sunt. Accedit ad hæc, quòd Apostolus ad Rom. 10. cœlos esse intellexit Apostolos, cũ eis illud aptauit, In omnẽ terrã, &c. Apostolorum ergo & eorum, qui Apostolis successere, proprium erit illustrare cæteros, ac vi sua populum continere. Quòd si cœli illustrationes tollis, quibus omnia, quæ terra parit, maturata pubescũt: infœcunda hęc maneat necesse est, ac verè iuxta nomen suum arida. Atq; etiam, si tenebræ operient terram & caligo populos, non has alij discutient, quàm quib⁹ a Christo dictum est, vos estis lux mundi. Qui verò, quod superiorum est munium inferioribus in ecclesia tribuunt, hi similes sunt, vt si qui aut in terra vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his fusiùs & accuratiùs ab alijs disputatũ est, satis fuerit hæc nos pauca breuiter attigisse. Nec est profectò cur maiorẽ in hac re lucem desideremus, quàm non ratio modò, sed perpetuus etiã ecclesiæ vsus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoria, nisi episcopi & presbyteri in concilium vocantur. Nec hi omnes, sed qui pastores ecclesiæ & rectores sunt. Episcopi enim, quos anulares nostri vocant, sine causa aliquando in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam & sine causa in ecclesia sunt. Verùm hæc aliàs. Nunc complectar quod proposui breui. Sanè, nisi me opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ita nec anulares isti episcopi quidẽ in synodũ cogẽdi sunt. Totum quippe ecclesiastici concilij negocium non ordinis, sed iurisdictionis potestate transigitur. Ferre nanq; sententiam, soluere aut ligare, absq; iurisdictione nemo potest. Constat autem patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut de fidei quæstionibus iudicare: quorũ neutrum sine ligandi soluendiq; iure sacerdos facit. Sed vtcunq; hæc habeat, errant certè in media luce Lutherani, qui synodum aliter quàm episcoporum & sacerdotum collectione definiunt. Errat quoq; turpiter pueriliterq; Bucerus cùm ait, in synodum ecclesiæ non debere cogi nisi dei filios. Primùm enim, si solùm dei filij synodum ecclesiæ faciunt, quæro an cõuenire debeant vltro non vocati, an potiùs futurus sit aliquis, cuius euocentur imperio. Si vocati in concilium veniant, ecquis, rogo, ille futurus est, qui veros dei filios internoscat? Sin vltro venient, quisq; ergo de se iudicium feret, & suæ bonitatis opinione fretus in concilium sese ingeret? Sed vt de se coniecturam habeat, quomodo reliquos iustos esse & sanctos intelliget? Atq; vt huiusmodi hominum insaniam apertiùs deprehendas, finge in republica vnaqualibet ciues, qui sua & sponte & auctoritate se congregent ad censendũ de legibus, de magistratibus, de religione, idq;

idq́; eo quisq; audaciùs, quò magis virtuti suæ & studijs fidit. Nũ talis reipub. forma & species non à Solone dico aut Licurgo, sed ab vllo omnino cordato homine probaretur? Non igitur ea confusio ac perturbatio in ecclesiæ synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem & oppidulis homo sanæ mentis admitteret. Nisi fortè in illam insaniam recidamus, vt putemus, hominem, simul atq; dei filius esse desijt, potestate quoq; regendi, pascendi, iudicandi, ligandi, soluendi, esse destitutum. Quod quidem quale sit, non est huius operis ostendere, sed in repub. prophana animaduerti potest: vbi ciuiũ tamen vel probitas vel improbitas non adeò obscura est, vt non queat aliquando facilè deprehẽdi. Id qđ in Christiana rep. nõ perinde facile est, cuius scilicet præcipua virtus, qua filij dei & nominantur & sunt, occultissima est. Nõ enim qui in manifesto Iudę⁹ est, nec quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscõdito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quãobrem si charitate amissa, potestas item publica amitteretur, dici non potest, quãtis tenebris ecclesia esset circũfusa. De quo argumento, & nos superiore libro disseruimus, & alij pleriq; disseruerunt multò copiosiùs, nos quasi prætereuntes hæc diximus, vt lectores intelligãt, qđ ad præsentẽ locũ satis est, episcopos etiã malos in synodũ congregãdos, vt qui potestatem pascendi, iudicãdi, ligandi, soluendi, non amiserint. Lutheranos itaq; ab hoc quidem sermone remoueamus: ipsi autẽ intelligamus, synodi ecclesiasticæ nomen nõ quosuis, sed pastores & pontifices ecclesiæ cõplecti in vnũ locũ congregatos, vt de causis ecclesiasticis, hoc est de moribus, fide, religione, pronuncient.

Caput tertium, in quo synodorũ varia genera ponuntur.

Quorum hominũ conuentũ synodus ecclesiastica præse ferat, satis explicatũ arbitror capite superiore. Nũc vocabulũ partiendũ est, vt singula cõciliorum genera quidnam veritatis & auctoritatis habeant, videamus. Et quidẽ Gratianus 3. dist. cap. Regula. synodos bifariã partitur, in generales & prouinciales. Hac autem diuisione, cùm præterire aliquid, maximum vitium in diuidendo sit, vnũ prætermissum est. Nec enim solùm generales & prouinciales synodi sunt, sed etiã episcopales. Ita si placet nominemus, fabricemurq́; si opus erit, verba. Sunt enim rebus nouis, vt Cicero tradit, noua ponẽda nomina. Quanuis hoc recens quidem illud, sed perceptum tamen vsu à nostris, tritumq́; non à barbaris modò, verũ etiã à Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ oĩum Christianorum pontificũ conuocatione celebrantur. Inter multos autem sæpè disceptatum est, an generalis cõuocatio satis sit, an etiam sit necessaria cõgregatio generalis. Si enim Sũmus põtifex conciliũ generale indiceret, nõ congregarentur tamen nisi soli decem ex Italia pontifices, huiusmodi profectò synodus non est, cur generalis videatur. At cõtrà, si necesse est, episcopos oẽs congregari, primùm nullum fortè in ecclesia tale adhuc conciliũ fuit, in quod episcopi vniuersi cõuenerint. Deinde pessimus quisq; episcopus, dum non solùm per negligentiam, sed per malitiã synodo adesse cõtempserit, generalem nõ esse calumniabitur. Et princeps in rep. quilibet, si illi synodus displicuerit, interturbare eam minimo negotio poterit, causariq; episcopos suos vel morborũ vel tumultuum causa concilio interresse non posse. Verũ, quoniam omnes huiusmodi controuersias persequi non est operis instituti, huic quæstioni breuiter respondemus. Non satis est quidem ad concilium generale, si euocatio generalis est, quando adeò pauci congregantur, vt maior meliorq; e

prouinciarum pars relicta esse videatur: præsertim si causa legitima sit, cur episcopi synodo non affuerint. At si per malitiam hominum pessimorum vna & item altera prouincia desit, non propterea concilij generalis nomen amittitur. Sed ne si per negligentiam quidem aut aliam occasionem quælibet episcopi aliquot desint, nominis sui iacturam generale concilium faciet, nisi in dubium vertimus an Concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Cõstãtinopolitanum, Chalcedonense, generalia sint. Quamobrem, vt fideles, ita nos hoc loco loquimur, vt synodum generalem omnium episcoporum euocatione legitima finiamus, licèt non sit omnium congregatio. Cõmuni enim fidelium sensu agendum est, cùm de rebus vocibusque ecclesiæ loquimur. Idq; eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium euocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem, omnium episcoporum congregatio non requiritur. Neq; hîc definimus nisi id quod frequens in ecclesia est. Scimus enim concilia generalia sine euocatione celebrari aliquãdo posse, sed id perrarum atq; adeò præter artem est. Verũ de his postea diligentiùs. Nunc ad reliquas partes propositæ diuisionis reuertamur. Prouincialia concilia sunt, cùm a Metropolitano vel Primate omnes vnius prouinciæ aut etiam regni pontifices euocantur. Episcopalia sunt, synodi sacerdotum, quæ ab episcopis singulis in sua diœcesi haberi modò solẽt, ob priuatas singularũ ecclesiarũ causas. Nã synodi huiusmodi prẹsertim in Hispania non erant in vsu olim, nisi ob eam causam, quę decimaoctaua distinct. capite, postremo exprimitur.

18.d. c.propter.

Hac diuisione posita & omnium assensu approbata, altera assumitur, Conciliorum siue generalium, siue prouincialium, seu episcopalium, quædam esse cõgregata Romani pontificis auctoritate, alia verò non item. Rursum, alia confirmata ab eodem Romano pontifice, alia verò non ab eo confirmata. Nam cõcilium Ephesinum secundum auctore Leone coactum est quidem, sed non est a Leone aut alio quouis summo pontifice comprobatum. Basiliense quoque Eugenius quartus indixit, nec tamen cõfirmauit. At Constantiense, quanuis à principio nullius Romani episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmauit illud tamen Martinus quintus, Pontifex Maximus. Concilium item Mileuitanum, quod & Innocentius & Celestinus probauerunt, sine auctoritate summi põtificis coactum fuit. Cũ ergo quam Gratianus duplicem putauit esse rationẽ, in tres partes distribui debere reperiatur, & singulæ trium, bis distribuuntur in duas: primùm est de generali concilio, sed dupliciter: tum pari ratione de prouinciali, pòst de episcopali disserendum.

Caput quartum, vbi cõclusiones ponuntur, quibus loci huius auctoritas continetur.

HIs sumptis, prima conclusio sit. Cõcilium generale, quod auctoritate Romani pontificis nec congregatum nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifestè probat error concilij Ariminensis & Constantinopolitani sub Leone imperatore: quem huius loci auctoritati in quinto argumento cap. primi obiiciebamus. Id ipsum quoque ostendit Gratianus decima septima distin. capi. Regula. & cap. multis. Iulij & Pelagij clarissimis testimonijs. Idem definit Damasus in epistola ad Stephanum *1. con*

phanũ archiepiſcopũ & tria concilia Aphricana, quæ in epiſto. ad eundẽ Damaſum hoc ipſum confeſſa fuerant. Non eſt quippè verum ratumq; concilium, quod auctoritate epiſcopi Romani caret: quemadmodum non ij ſolùm pontifices, ſed concilia etiam ipſa tradiderunt. Tradidit ſeptima ſynodus acti. ſexta. tomo primo. & octaua ſynodus acti. prima & ſeptima. & ſynodus Romana ſub Symmacho. 96. diſtinctione. capit. Bene. & ſynodus. 90. epiſcoporum ſub Damaſo. hiſto. trip. Libro quint. capit. viceſimo nono. & concilium Lateranen. ſub Leone decimo. ſeſſ. vndecima. vbi eadem res dicitur in ſynodo Alexandrina definita. Ita Socrates libro quarto hiſto. trip. capite nono. tradit regulam eccleſiaſticam iubere, vt concilia eiuſmodi præter ſententiam Romani pontificis non celebrentur. Id quod Iulius in epiſtola ad Orientales dixit fuiſſe à Nicæna ſynodo definitum, & Marcellus in epiſtola ad Antiochenos, hoc ait, Apoſtolos ſtatuiſſe. Videlicet eiuſmodi concilia non ſolũ infirma in eccleſia fuere ſemper ad fidem veritatis faciendam, ſed conuenticula propemodùm fuere iniquitatis, & triſtes atque adeò exitiales exitus habuerunt. Mentiri verò ait Bucerus eos qui affirmant, non licere ſine Romani pontificis aſſenſu concilium cogere. Id autem primùm Euſebij & hiſtoriæ tripartitæ teſtimonijs confirmat. Deinde eſt Canon, inquit, Nicæni concilij de ſynodis habendis. Sunt quoque Canones Apoſtolici, qui quotannis binas ſynodos in prouincia qualibet pręſcribunt. Aſſerit autem firmum ac ratum eſſe quicquid in huiuſmodi concilijs ſtatuitur pro veritate contra mendacium, ita vt ne à ſummo quidem pontifice reſcindi poſsit. Sed huius hominis impudentiæ quis poterit ſine ſtomacho reſpondere? Principio nãque illud impudentiæ quãtum eſt, quòd hiſtoriam Euſebij & tripartitam nobis obiicit, in quibus cõtra nos refertur nihil, pro nobis multa? Quid illud alterum? Quòd Nicænum concilium & Canones Apoſtolicos opponit, in quibus de ſynodis prouinciarum ſermo eſt, quas ſummi pontifices pro recta eccleſiarum inſtitutione & adminiſtratione pręſcripſerunt. Nos autem de ſynodis generalibus loquimur, quas ſine ſummi pontificis aſſenſu cogere non aliter accipiendum eſt, ac ſi regni primarij ſine principis aſſenſu atque adeò illo repugnante cogerentur. Illud verò quale eſt? firmum eſſe velle quicquid in his ſynodis ſtatuitur? Pro veritate, ait, contra mendacium. Scilicet, ſi pro veritate eſt, vbicunque ſtatuatur, accipiendum eſt, ſed quis nos certiores reddet pro veritate eſſe, quæcunque à ſynodis prouinciarum decreta ſunt? Verũ de his hactenus. Nam in quarta concluſione fuſiùs iſt hæc explicabuntur.

Secunda concluſio. Concilium generale etiam congregatum Romani pontificis auctoritate errare in fide poteſt. Hæc demonſtratur apertè exemplo concilij Epheſini ſecundi, vbi legatis Leonis repugnantibus epiſcopi fermè omnes Dioſcori hæreſi ſubſcripſerunt. Confirmat hanc luculentiùs Leo Papa in epiſtolis retro citatis ad quintum argumentum, & ſynodus octaua actione ſeptima, & Nicolaus ad Michaelem imperatorem, & Eugenius quartus, in decreto ſuper vnione Iacobinorum, in quo poſteaquam Epheſinam ſecundam ſynodum ſub Leone congregatam condemnauit, quæ videlicet Euticiano errori conſenſit, ſuſcipit, ait, ſancta Romana eccleſia omnes vniuerſales ſynodos auctoritate Romani pontificis legitimè cõgregatas ac celebratas & confirmatas. Non dixit congregatas ſolùm, ſed celebratas & confirmatas. Eadem res oſtenditur exemplo quoque Baſilienſis ſynodi, cuius errorem in nono argumento capitis primi opponebamus. Sed de 2. con.

hac re in responsione ad hoc argumentum latiùs. Præterea nullum concilium ratum est aut fuit, quod Romani pontificis non fuerit fulcitum auctoritate, vt Iulius, Damasus, Pelagius alijque patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obscurè tradiderunt: at quãuis concilium sit edicente pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo concilij dogmata confirmata, sed potiùs vel is vel eius legati pugnarunt, tum certè synodus non est fulcita Apostolica auctoritate, non igitur rata & firma erit, ac proinde ne idonea quidem, vt ex ea fidem faciamus. Sed hæc conclusio cap. proximo fusiùs explicabitur.

Tertia cõ. 15. disti. c. Sicut. & c Sancta Romana.

Tertia conclusio. Concilium generale confirmatum auctoritate Romani pontificis certam fidem facit Catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ita exploratam habere opus est, vt eius contrariam hæreticam esse credamus. Primùm, quoniam redibunt aliàs hæreses vniuersæ conciliorum generalium auctoritate damnatæ:& symbolum quoque Nicænum erit ambiguum concilij generalis auctoritate sublata. Deinde, si concilium huiusmodi errare in fide posset, nulla profectò certa via esset reliqua, vt in fidei controuersijs Catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi pontificis ac reliquorum omnium ecclesiæ pastorum iudicium detrectat, is nullum viuum iudicem inuenturus est, à cuius tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani iudicem in concilio scripturam esse quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa iudicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba, hoc est corpus meum, propriè accipienda, Zuinglius contrà figuratè: quis sententiam dicet? Num scriptura ipsa? An potiùs Iudex ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum: quemadmodum Deutero.17.cap. scriptum est? Quòd si in iudicijs humanis viuos iudices quis recusaret in republica constitutos,& ad literas mutas & inanimes confugeret, omnibus omnino modis exploderetur. Sed de his & diximus multa aliàs,& multa sæpè dicemus. Nunc ad propositum reuertamur. Sanè conciliorum fide reiecta, scripturæ quoque bonam partem amittemus. Nam siquis epistolam Iacobi cum Luthero à literis Canonicis expunxerit, per scripturam hæc certè quęstio definiri non potest. Viui ergo iudices constituantur oportet. Quòd si pastorum detrectato iudicio ad aliud tribunal prouoces, nihil aliud profectò facies, quàm Christi & ecclesiæ declinare iudices, & pro diuinis humanos substituere. Quoscunque nimirum præter pastores ecclesiæ delegeris, humana illi incertaque auctoritate pollebunt. Ad hæc, vel populus fidelis tenetur stare definitioni concilij, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, iam errante concilio populus in eodem errore versabitur. Sin repugnare potest, vbinam illud est, qui vos audit, me audit? Vbi illud rursum, *Luc.*
super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi, quęcunque dixerint vobis facite? Aiunt, si quæcunque dixerint nobis ea facere iubemur: cur alio loco Christus cauere voluit a fermento Pharisæorum? Nam illud Matthæus Pharisæorum doctrinam interpretatur. Cur rursum eorum traditiones exemplo etiã proprio contemnere docuit? Aliquid ergo doctrinæ propriæ puritati Euangelij admiscere possunt, in quo non solùm non sunt audiendi, sed sunt etiam refutãdi. Id ergo præcauit Christus, ne plebs malis docentium exemplis ad contemptionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergo quæ dixerint nobis Pharisæi, eadem facere iubet Christus: cùm super Cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarrauerint, docuerint, proposuerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solùm possumus, sed debemus. Quemadmodum

Matth. *Matth.* *Matth.*

Tract.46. modum Augustinus in Ioannem non obscurè interpretatus est. Nihil ergo pastores Euangelicæ illæ sententiæ iuuant. Quin cùm de suo loqui possint, possunt à nobis vel sperni. Vnde Hieronymus in Matth. 17. capite. super illis verbis, Non omnis qui dicit mihi, &c. Sicut suprà inquit, dixerat eos, qui haberent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc econtrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cùm polleant integritate fidei, turpiter viuunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt. Sed isti quod de mercenarijs ab Augustino dicitur, id ad veros ecclesiæ pastores, vafrè malicioseque traducunt. Nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in ecclesia pastores esse, quorum voces audire oues oportet, præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, ecclesiæ quoque vox atque adeò Christi est. Alioqui, quidnam illud sibi vult, obsecro vos
1.Cor.1. vt id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata? Diuisus est Christus? Absit. Non est dissensionis Deus,
1.Cor.14. sed pacis. Ac reuera, vt hoc argumentum conferamus in pauca, si oues omnium pastorum vnam eandemque doctrinam sequantur, nihil culpæ in ouibus erit. Sequantur ergo, fac ita, & errantibus pastoribus vniuersis oues item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Iam verò Hieronymus quid sibi velit statim indicat. Docet enim vtrumque Dei seruis necessarium esse, quo eis fides accommodetur: vt & opus sermone, & sermo operibus comprobetur?

Præterea Martinus quintus in concilio Constantiensi inter reliquas interrogationes, quibus suspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit, Vtrum credant, quòd quodlibet concilium generale vniuersalem ecclesiam representet. Si igitur concilium generale vniuersalis ecclesiæ habet auctoritatem, qui illam de medio tollit, totius ecclesiæ auctoritatem eadem opera dissoluit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contra Donatistas. capit. decimooctauo, plenarij concilij sententiam, totius ecclesiæ consensionem esse. Præterea, Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in quæstione exorta vestigandam, quàm si ad concilium Hierosolymitanum controuersia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei quæstionem terminandam aptissimam existimauit, nos ingredi & tenere debemus: eamque modestiam imitari, quæ & in Iudæis & in Gentibus à Luca Actorum quinto decimo capite describitur. Poterant enim Gentes cum concilio illo Hierosolymitano expostulare, quòd libertatem sibi à Christo datam eriperent, quodque ceremonias nonnullas humeris discipulorum tanquam necessarias imponerent, quæ minus necessariæ esse videbantur, cùm Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Iudæi quidem repugnauere, qui tamen concilij definitioni scripturam possent opponere dicentem, Homo cuius caro præputij, &c. Tantum itaque honoris concilio deferentes, formam futuris seruandam seculis exhibuere, vt synodis Petri successorumque eius auctoritate firmatis certa fides haberetur. Visum est, inquiunt, spiritui sancto & nobis. Concilij ergo sententia spiritus sancti sententia ipsissima est. Accedit illa quoque causa, quòd ecclesia Catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsisque habitos hæreticos tales etiam esse sine dubio existimauit. Necessarium est igitur concilio

conciliorum tenere fidē: si ecclesiæ fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam superiore magnis argumētis cōfirmata est.

Quarta cō clusio. Quarta conclusio. Concilium prouinciale non confirmatum à summo pontifice errare in fide potest. Cuius rei exemplum habes in concilio Mediolanensi lib. 10. hist. eccle. cap. 20. & in concilio Antiocheno. 90. eporum lib. 4. histo. trip. cap. 9. & in Seleuciano lib. 1. tripar. cap. 34. & in Carthaginensi, cuius inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque conclusio non exemplis modò, sed testimonio etiam Symmachi comprobatur inquientis, Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus per prouincias decreta, quia præsentiam Papæ non habent, valetudinem perdiderunt. *17. d. c. concilia.* Ita leges aut nimis duras aut parum rationi consentaneas à concilijs prouincialibus interdum editas, non est negandum. Qualis illa fortasse fuit apud Aquisgranum, quæ refertur trigesimasexta. quæstione secunda. capit. Placuit. Illa rursum non imprudenter modò, verùm etiam impiè a concilio *Cap. 36.* Elibertino lata est de tollendis imaginibus. Quòd si generale concilium cui auctoritas episcopi Romani deest, errare in fide potest, errabit aliquando, ac multò etiam magis, synodus prouincialis.

Quinta cō clusio. Quinta conclusio. Concilium prouinciale summi pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. Multorum autem, hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Pleriq; enim hæretici non per concilia generalia, sed per prouincialia sunt damnati.

Primū confirmatū est à Leone. 2. à Siricio. 3. & 4. ab Innocentio et Celestino. Vt, Priscillianus in concilio Toletano primo. Eluidius in concilio Telensi. Pelagius in Concilijs Mileuitano & Carthaginensi. Quāquam Pelagiū in synodo etiam Ephesina damnatū de hære. c. Fraternitatis. Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodie apud Ephesinum concilium non extat. Deinde nec expedit nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere, cùm ergo ecclesiæ suę Deus prospexerit in necessarijs, nimirū ad hæreses priuatas in prouincijs refutandas cōcilia prouincialia satis erunt, si erunt modò summi pontificis auctoritate roborata. Præterea, quoscunq; eiusmodi concilia dānauere, ecclesia eos semper explosit, errare igitur illa in fide nequeunt. Quòd si possent, vel vnum certè exemplum proferretur. At nullum omnino est. Nam, quod Oecolampadius adfert è Romana synodo sub Gelasio, vbi definitum esse ait, substantiam panis in Eucharistiæ Sacramento manere, id cōmentitium esse loco proximo demōstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sentētia est, sed ne Gelasij quidē. *17. d. c. concilia.*

Præterea Symmachus Papa tradit concilia prouincialia quotannis per ecclesiæ leges decreta: quia præsentiam Papæ non habent, valetudinē perdidisse: ergo si præsentiam habent, valida erunt. In 7. item synodo actione. 3. cùm Theodorus concilia generalia recepisset, statim subdit, Locales synodos non auersamur, sed magis amamus, amplectimur, & recipimus. *Locales vocant prouinciales.* Earum etiam diuinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones, & legislationes summa obseruantia colimus. Hanc autē epistolam Theodori & orientalium probat ipsa 7. Synodus. Atq; 8. Synodus sess. postrema. Canone 1. regulas, inquit, quæ ecclesiæ sanctæ tam à sanctis Apostolis, quàm ab orthodoxorum vniuersalibus necnon & localibus concilijs traditæ sunt, seruare ac custodire profitemur. Sed & omnes, qui Christiano censentur vocabulo, damnationibus & iustificationibus, quæ per illas prolatæ sunt, canonicè subiici decernimus. Hactenus. 8. Synodus. Cuius verba in iis maximè concilijs locū habere intelligēda sunt, quæ à sūmo pōtifice sunt cōfirmata.

Summus

Summus enim Pontifex, vt ſequenti loco demonſtrabitur, in fidei iudicio errare non poteſt. Conciliorum ergo prouincialium decreta ad fidem pertinentia firma & certa ſunt, ſi à Romano Pontifice confirmētur. Id quod Actorum.15.capite explicatum eſt. Quod enim ibi congregatũ legitur, hoc nõ generale, ſed prouinciale concilium fuit. At non minor fides habita eſt Petro præſidenti, quàm ſi eſſet ſynodus generalis. Qua ex re Eraſmi calumnia retunditur. Cùm enim in annot. ſuper epiſtolam ad Roma. cap. 5. dixiſſet, ſe non vſqueadeò aſtringi ſynodo Mileuitana alijſque ſimilibus concilijs prouincialibus, ſubdidit. Alioqui ſi quis vrgeat, eſſe ſeruanda quæcunque in illis decreta ſunt, proferam ex illis dogmata quædam, quæ nunc eccleſia damnat pro hæreticis. Hactenus ille. Sed, vt diximus, Mileuitanum conciliũ confirmatũ eſt, ideò illo Chriſtianus vrgetur. Illa verò, è quibus dogmata hæretica proferētur, cõfirmata non ſunt. Ac de his aliam cõcluſionem adijcimus.

Sexta concluſio.

Sexta concluſio. Ex concilijs prouincialibus, licèt eis auctoritas epiſcopi Romani deſit, probabile quidem argumentum ſumitur ad fidei dogmata ſuadenda. Huius rei vel illud abundè magnum argumentum eſt, quòd ex innumeris concilijs eiuſmodi vix quinq; aut ſex reperiuntur, quæ à recta definiendi ratione ac via declinarint. Si ergo huiuſmodi concilia rectam vt plurimùm fidem tenent, raro deficiunt: probabiliſsimum ſine dubio eſt, quod ex id genus concilijs argumentum promitur. Atq; certè, niſi ſint peculiariter reprobata, communi eccleſiæ, vel ſilentio, vel etiam implicito conſenſu commēdantur, ſi ad eccleſiæ cõmunem notitiam peruenerint. Non enim fit aliquo pacto veroſimile, vt concilij prouincialis toto orbe vulgati hæreſim eccleſia diu diſsimulauerit. Error enim, cui non reſiſtitur, approbatur. 83.diſt.c.Error. Nec mihi concilium Elibertinum obijcias. Nam in ea parte, qua errauit, ſemper à Catholicis exploſum eſt. Hæc ergo cauſa eſt vel maxima, cur Toletana, Arelatenſia, Hiſpalenſia & alia ſimilia antiqua concilia licèt non expreſsè, implicitè tamen probata ab eccleſia videātur. Nam Ancyritanum, Neocæſarienſe, Gangrenſe, Sardicenſe, Aphricanum, & Carthaginenſia à Leone. 4. confirmata ſunt. 20.diſt.ca.de libellis. Trullana quoq; ſynodus quædã concilia prouincialia probauit, ſed quantum hæc Trullana adprobatio valeat, poſteà ſumus fusè diſputaturi. Nunc illud ſolùm aſſerimus, concilia, quæ à ſummo Põtifice comprobata non ſunt, non certum quidem illud, ſed probabile tamen argumentum ſuppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur. 20.d.c. De quibus.

16.d.c. quoniam.

Septima cõcluſio.

Septima concluſio, Concilia epiſcopalia, ſi à Romano Pontifice in decretis fidei confirmētur, certum argumentum veritatis exhibēt. Si enim Toletana ſynodus, præſidente & confirmante Petri ſucceſſore in fide errat, non videtur cauſa eſſe, cur Romana ſynodus errare nõ poſsit. Item concilium prouinciale à ſummo Pontifice cõfirmatum certæ auctoritatis eſt, ergo & ſynodus epiſcopalis. Sed non venit in mentem, alia epiſcopalis ſynodus in iudicio fidei à Romano epiſcopo cõfirmata, præter Cõplutenſem ſub Alphõſo Carrillo archiepiſcopo Toletano, vbi dãnatus eſt magiſter quidã Oxomẽſis, qui falsò de clauibus eccleſiæ & pœnitẽtiæ ſacramento ſentiret.

Poſtrema concluſio.

Poſtrema concluſio. Synodus epiſcopalis per ſe quidem in iudicio hæreſis probabilem fidem facere poteſt, certam non poteſt. Illud prius expedire debemus, nam hoc poſterius ſatis expeditum eſt. Illud ergo oſtenditur ex cap. Ad abolendam. de hæreticis. vbi à Lucio tertio, vinculo perpetui anathematis innodantur ij, quos vel Romana eccleſia, vel ſinguli epiſcopi per dioeceſes ſuas cum conſilio clericorum,

rum, vel etiam, si oportuerit, vicinorum episcoporum hæreticos iudicauerint. Nõ ergo leuis coniectura accipietur ex huiusmodi synodorum iudicijs, quæ Lucius tanti fecit, vt pro excommunicatis habendos esse decreuerit, quos eædem synodi hæreticos definierint. Nec me clam est, quòd quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifesta hæresi interpretantur. Alioqui ius negant concilio episcopali atque adeò prouinciali de hæresi iudicandi. Id probant, quòd fides res est omnibus communis, quare potestas censendi de fide hæresique contraria non penes priuatas ecclesias, sed penes vniuersalem ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. Maiores. de baptis. & ex cap. Quoties. 24. quæst. 1. vbi eiusmodi causæ ad solam sedem apostolicam dicuntur esse referendæ, cùm illi speciali priuilegio à Domino reseruatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur cõfirmare inquiens. Præsenti nihilominus ordinatione sancimus, vt quicunque manifestè fuerit in hæresi deprehensus, &c. Loquitur ergo Pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longè probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos planè & simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucij decretalem alligari, quos vel Romana ecclesia, vel synodus prouincialis, aut etiam episcopalis hæreticos iudicauerint, quanuis non sit hæresis omnibus manifesta. Primùm enim, non dixit textus, quos hæreticos declarauerint, sed iudicauerint. Alioqui, si declaratio illa rei manifestæ erat, non verum in causa fidei iudicium: quorsum eam rem ad episcopum cum consilio clericorũ, & non magis ad Theologos Lucius retulit, vt scilicet eos anathemate percelleret, qui à Theologis eruditis hæretici declararentur? Deinde, si Lucius non propriè verbum illud, iudicauerint, vsurpauit: sed impopriè, pro eo quòd est, rem manifestam exponere: cùm idem omnino verbum simul & ad ecclesiam Romanã & ad episcopum cum clericis suis referatur, consequens fieret, vt etiam pari modo per ecclesiam Romanam non hæreticos iudicatos, sed declaratos excommunicari à Lucio intelligeremus. At constat, vocem illam de ecclesia Romana propriè & simpliciter intelligi: non est igitur, cùm ad synodum episcopi refertur, in alium sensum detorquenda. Adde, quòd multifariàm causa eius, qui hæreseos insimulabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primò ex sedis Apostolicæ commissione peculiari, vt de causa Priscilliani cognouit concilium Toletanum primum: & de causa Magistri cuiusdam Oxomensis cognouit synodus Complutensis sub Domino Alphonso Carrillo archiepiscopo Toletano. Mox sine commissione Pontificis speciali, id quod inquisitores modò faciunt, in hæresi quidem manifesta, sed vbi non erat manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum & notum eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certè quia, etsi asseruisset, nondum erat comperta pertinacia, sine qua hæreticus nullus est. Postremò in hæresi non perinde manifesta, vt omnibus passim esset exposita: sed tali tamen, vt non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad Apostolicam ecclesiam referre eam: quod periti Theologi hæresim esse consentirent. Et in his omnibus casibus ius & olim habebat Synodus, & nunc habentij, quibus fidei cognitio est mandata, pronunciandi ac iudicandi de causa fidei. Tametsi huiusmodi tribunalium iudicia non adeò explorata sunt, vt falsa esse non possint, non in re dubia solùm interq; viros doctos cõtrouersa, quo casu synodi locales non habent de hæresi pronũtiare: sed etiam in re, quæ omnibus ꝓuinciæ Theologis videretur manifesta, quo

Leo commisit.
Sixtus. commis.

quo casu sine crimine vsurpati iudicij de causa fidei pronunciant. In his ergo tribus casibus, licèt iudicia hæc certa & firma in ecclesia nõ sint, expedit tamẽ, vt, quoniam sunt valde probabilia, maximè à fidelibus habeantur. Nec enim erit parùm ecclesiæ noxium, si non interim ab his perinde vt ab excommunicatis caueat, quos non ecclesia Romana modò, verumetiam synodus, aut prouincialis, aut episcopalis hæreticos iudicarint. Sed primam obiectionem videamus. Causa, inquiunt, fidei omnibus communis est, atque adeò priuatis iudicibus non licet de ea sententiam ferre. Et læsæ maiestatis ac proditę reipub. crimen ciues vniuersos tangit, & priuati tamen iudices de eo censere solent. Nam capitula illa, quæ afferunt, intelligenda sunt, cũ res inter ipsos episcopos & viros Theologos est ambigua: quemadmodum Pelagius explicuit. 17. distinct. cap. Multis. Qui etiam sensus ex Deute. 17. cap. manifestiùs habetur. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus, &c. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat aduersum nos. Non enim dixit, quicunque fuerit in manifesta hæresi deprehensus: sed quicunque manifestè fuerit in hæresi deprehensus. Vult autem, quod ibidem perspicuum est, vt nemo tradatur brachio sæculari, nisi hæreticum esse constiterit. Eiusmodi enim pœnæ, vt executioni mandentur, probationes exigunt luce meridiana clariores. Sed de conciliorum auctoritate dictum est satis.

Cap. Quintum, Vbi nodi quidam soluuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.

QVibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi vt argumenta refelleremus, quæ à principio sunt posita. Sed paranti mihi eas obiectiones repellere, obiecerunt se scrupuli aliquot, quos priùs conuenit excutere, quàm ad alia pergamus, ne in via, quam superiore capite aperuimus, sint Theologis impedimento.

Primùm igitur dubium illud excutiendum est, an concilium per legatos summi Pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potiùs episcopi Romani confirmatio expectanda sit, vt certa habeantur decreta concilij. *Prima quæstio.* Ac Caietanus quidem, qui sine controuersia de auctoritate Papæ & concilij accuratissimè disputauit, quemque nos correctione quadã adhibita potissimùm secuti sumus, multa hîc disertè dicit, quæ à præsenti instituto videntur esse aliena: sed affirmat denique, id quod ad præsentem locum & quæstionem attinet, concilium per legatos Pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhuc ille, pro cuius fide rogauit Christus, ille inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quare nisi definitiones conciliorum per summos Pontifices & probentur & confirmentur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam Cardinalis Turrecremata sensit libro tertio. capite sexto, octauo, & trigesimooctauo. quibus locis fusissimè ostendit, omnia retro antiqua concilia à summis Pontificibus confirmationem dogmatum petijsse: non id profectò actura, nisi existimassent necessarium. Nam quòd confirmatio pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex epistola Nicænæ synodi ad Syluestrum Papam. Quicquid, aiunt, constituimus, precamur, vt vestri oris consortio confirmetur. Et Syluester eidem synodo rescribens, Confirmo, inquit, sigoque ad doctrinam vestram reclamantes de vnitate

tate

tate Trinitatis. Et paulò pòst, probo, ait, vera fuisse quæ in vestrum nostrumque manauere mysterium,&c. Et patres concilij Chalcedonen. in epistola ad Leonem, Omnem inquiunt, vobis gestorum vim insinuauimus, ad comprobationẽ nostræ synceritatis, & ad eorũ, quæ à nobis gesta sunt, firmitatem & consonantiam. Et Leo papa in epistola ad concilium Chalcedonen. quæ est in ordine. 59. ne ergo, ait, dubitabile videatur, vtrum quæ per vnanimitatem vestram de fide statuta sunt, approbẽ,&c. & postea dicit se approbationem gestorum synodalium in sola causa fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex epistola Leonis huius nominis tertij, qua confirmat sextam synodum generalem. Adde huc, quod ecclesia ante ipsius Pontificis confirmationem, nunquam firmum habuit & ratum quod à legatis concilio præsidentibus definitum est. Hinc enim Martianus Augustus à Leone contẽdit, vt concilij Chalcedonensis de fide iudicium approbaret. Et Leo ob hanc quoque causam Martiano commendauit, vt confirmatio approbatioque concilij ad omnes ecclesias perferretur, quemadmodum epistola. 57. ad eundem Martianum scribitur. Præterea, concilium sine legatis errare potest, at summus Pontifex non transfert in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli priuatim vendicat, eo quòd Christi vicarius est, pastor ecclesiæ vniuersalis, & petra, supra quam Christus suam fundauit ecclesiam. Legati ergo simul cum concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogauit Christus,&c. Adhęc, conciliũ prouinciale, cui legati summi Põtificis adsint, errare in fide potest: non autem si à summo Pontifice confirmatum est. Non igitur Legati eam habent in fidei dogmatis auctoritatem, quam summus ipse Pontifex habet. Quocirca, infirma adhuc erunt decreta concilij, quanuis per legatorum iudicium confirmata. Præterea cõcilium Ephesinum secundum errauit cum Dioscoro, & tamen legitimè auctore Leone congregatum est: non ergo firmum & ratum est cõcilij decretum, nisi sit à summo Pontificè confirmatum. Nec valet dicere, legatos pontificis & paucos quosdã alios repugnasse. Non enim oportet omnes patres synodali sententiæ subscribere, vt generale concilij iudicium habeatur. Quoniam ne omnes quidem episcopi iudicio Nicænæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, vt docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstaret, quominus alijs episcopis errãtibus consensissent. Legatus demum Pontificis aderat, cùm in secũda & tertia sessione concilij Basiliẽsis vehementer erratum est, errori quoque cæterorum Legatus ipse subscripsit, non ergo satis est concilium esse coactum Pontificis auctoritate, & legatos concilij sententiam approbasse, vt firma & certa esse in ecclesia existimetur.

Vide etiam epist. 58. ad Pulcheriã.

At contrà viri quidam doctissimi sentiunt, concilium generale legitimè congregatum etiam absente papa solidam certamque habere auctoritatem priusquàm à summo Pontifice confirmetur. Cuius sententiæ duas potissimùm causas reddere possunt. Vnam, quòd eiusmodi concilium per legatos episcopi Romani celebratũ ecclesiam vniuersalem repræsentat, quoniam est concilium ecclesiæ generale, non ergo errare in fide potest, sicut ne ecclesia quidem vniuersalis. Quòd autem omne conciliũ generale ecclesiã vniuersalẽ repræsentet, definitũ est à Martino quinto in fine concilij Constantien. Altera causa est, quòd concilium generale legitimè congregatum, in Spiritu sancto congregatum est, quare habet spiritum assistẽtem, cuius præsentia freti, possunt vtique patres, cùm aliquid definiunt, dicere: visum est Spirituisancto & nobis. Cõfirmat autẽ hoc vel maximè testimoniũ Iulij ad Oriẽtales episcopos inquientis, Regula ve-stra

Acto. 15. 17. d. c. Regula.

ſtra nullas habet vires, quoniam Romanę eccleſiæ legatus non interfuit, canonibus præcipientibus ſine eius auctoritate cõcilia fieri nõ debere: nec vllum ratũ eſt conciliũ, quod eius non fuerit fulcitũ auctoritate. Hactenus Iulius. Sentit ergo ſine dubio, cõcilium habere vires, ratum eſſe, Romanę eccleſiæ niti auctoritate, ſi Romanę eccleſiæ legatus interfuit. Hac difficili quæſtione explicãda illud ponimus, quod rerum geſtarũ experimento conſtat, ſummi põtificis legatos non ſolere ad concilium accedere, vbi quæſtio de fide agitanda eſt, niſi instructos priùs & monitos de eccleſiæ Romanæ fide circa ea, quæ ſunt in cõcilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in cõcilium Tridentinum non potuere cõmodè de quæſtionibus diſſerendis antè inſtrui, quoniam erãt propemodũ infinitæ. Sed cætera ferè cõcilia ad vnã aut alteram fidei tractãdam cauſam coacta ſunt, ideoq; legati de Apoſtolicæ eccleſiæ fide priùs inſtructi acceſſerũt. Principio igitur illud ſtatuo, poſſe conciliũ legatorũ doctrinæ & inſtructioni repugnare, atq; è cõtrario legatos poſſe repugnare cõcilio, quo caſu decreta cõcilij non ſolùm non erunt fulcita Apoſtolica auctoritate, ſed erunt potiùs refutata. Sicut enim congregatio concilij reclamante vero certoque eccleſiæ Pontifice vana eſt & irrita, ſic doctrina, cui vel præſens Pontifex per ſe, vel abſens per legatos ſuos contradicit, incerta eſt & imbecilla: idque eodẽ prorſus argumento, quoniam vtriq; auctoritas epiſcopi Romani deeſt, ſine qua nec concilium, nec cõcilij decreta rata ſunt. Quòd ſi qui exiſtimẽt, concilium ſemel ritè ac legitimè congregatum errare tum etiam non poſſe, cũ legati Pontificis repugnãt, reſpõdeant illi argumẽto velim, quo ſecũdam concluſionẽ cap. 4. probabamus, cõcilij Epheſini ſecũdi exemplũ proferentes, vbi ab omnibus penè epiſcopis erratum eſt. Non fuit liberum concilium, inquiunt, ſed ſententia à Dioſcoro arte minis & terroribus extorta eſt. Video. Sed ſi ſecundùm hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur neceſſe eſt. Quocirca, ſi per metum vera et legitima ſynodus errat, cauſabuntur hæretici, reliquas etiam omneis, pontificum & imperatorum cupiditatibus inſeruiſſe. Ita fiet, vt nullius ſynodi explorata auctoritas habeatur. Quantò grauius illud nos aſſerimus, concilium apoſtolica auctoritate firmatum nullis humanis affectibus à vera poſſe fide diſcedere. Vt ne eccleſia quidem, quanuis deſcendat pluuia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco poteſt, fideiq; ſtationem deſerere. Sed concilij reliqua pars quanlibet maxima, ſi pontifex & legati pugnent, infirmari affectu poteſt. Hũc enim illud pertinet, Tu ô Petre confirma fratres tuos. Sed ais. Quid ſi legatus doctrinam, quam à Pontifice accepit, deſerat, & multitudinis ſenſum amplectatur? Primùm, nullum huiuſmodi exemplum proferetur, niſi fortè ex concilio ſub Michaële Imperatore, vbi Radoaldus & Zacharias Michaëli & Phocio conſenſerunt aduerſus Nicolai inſtructionem atque mandata: vt videre eſt in epiſtola Nicolai ad Patriarchas, metropolitas ac reliquos epiſcopos. Deinde, ſi legatus contra inſtructionem agit, nõ cenſetur ex poteſtate delegata agere, atq; adeò non eſt cur eo modo acta ſuperioris auctoritate probata eſſe credãtur. Inde enim Agatho papa, vt patet actione. 4. ſextæ ſynodi, auctoritatem, inquit, eis, hoc eſt, legatis dedimus, inquantũ eis duntaxat iniunctum eſt, vt nihil præſumãt augere, minuere, vel mutare, ſed traditionẽ huius apoſtolicæ ſedis ſynceriter enarrare. Et Leo epiſto. 43. ad Pulcheriam Auguſtam, Lucẽtium, inquit, epiſcopum & Baſilium presbyterum dirigere præparaui, qui diſpoſitiones meas ſecũdum eas, quas acceperunt regulas, exequantur. Decreta igitur, ſi quæ à legato cõtra ſedis apoſtolicę traditionẽ approbentur, non habẽt Romanæ eccleſię auctoritatẽ: nec aliter ſe habent,

Vide epiſtolã Nicolai ad Michaëlẽ imperatorem.

Euge. 4. in Decreto unionis Iacobinorũ. Et Leo papa. Epiſt. 42. ad Martianum Auguſtum.

habent,q̃ si à concilio sine legatis prodijssent. Quid verò, si legati sine apostolicæ sedis instructione ad synodum accessere? Num, synodi iudiciũ firmum erit & certum prius q̃ à summo Pontifice comprobetur? Certè in his,quæ ad fidem non attinent, sed ad ecclesiasticam gubernationem, eiusmodi synodorũ decreta non oportet à Spiritu sancto proficisci. Quare non sunt omnino valida,nisi Romani episcopi consensione firmentur. Vt videre est in epistola.51. Leonis ad Anatholiũ.52. ad Martianum.53.ad Pulcheriam,&.59.ad concilium Chalcedonen. Sed ne in causis fidei quidem adeò exploratam auctoritatem habent,vt qui ea in dubium vocet,hæreticus sit. Tũ, quia auctores nobilissimi, quos antè diximus, Caietanus & Turrecremata non solũ citra hæreseos crimen, sed probabiliter etiam consentiunt, nihil firmi dogmatis ab eiusmodi synodis proficisci,quousque per Christi vicarium approbentur. Tum,quia,vt antè dictum est, solidam auctoritatem,quam in cõfirmandis & fratribus & dogmatis Petrus habet, in legatos transferre non potest. Tum,q̨a si legati, qui instructionem ab apostolica sede acceperunt, discedere ab illa possunt, illi etiam,qui ad cõcilium sine instructione accedunt, poterunt cum sedis apostolicæ doctrina pugnare. Quare eorũ confirmatio infirma est. Quid, ꝙ legatus Iulianus concilij Basiliensis doctrinæ consensit,quam nullus Theologus ita solidã & certam existimat,vt hæreticos credat, qui ab ea doctrina dissentiunt? Nec contraria argumenta quicquam efficiunt. Nam primum sic refellitur. Fateor equidem,quodcunq; concilium generale vniuersalem ecclesiam representare, sicut omnes proceres & procuratores ciuitatum,cùm de rebus publicis tractaturi conueniunt,regnũ totum representant. Sed dum vrges,ecclesiam errare non posse: Verum est id in eo sensu, qui à fidelibus accipitur, intelligimus enim totã simul ecclesiam, hoc est, fideles omnes non errare. At nihil obstat, cur maior ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, vt totum cõcilium cum legatis errare possit. At errare poterit maior pars concilij, & erranti illi poterunt legati subscribere. Atq; id est,quod nos in præsentia dicimus, iudicium maioris partis,etiam si legati sequantur, non esse certum. Certum autem esset,si à summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodum paulò antè docuimus, sententiam concilij omnes simul patres approbare. Secundo verò argumento hoc habeto responsum. Concilium vtiq; generale,cui legati præsunt,in Spiritu sancto cõgregatum esse,quoniam auctore Christi vicario eodemq; legitimo ecclesiæ principe coactũ est. Sed ecclesia quoq; vnum corp⁹ est,cuius spiritus Deus est,qui ecclesiæ semper assistit. Quemadmodum ergo, quod toti pariter ecclesię visum est,id Spiritui sancto etiam visum est: sed non continuò quod maior ecclesiæ pars iudicarit, hoc Spiritus sancti iudicium est. Ita,si quid omnibus quidem episcopis iudicatũ fuerit,à spiritu profectò Dei iudicatum est: at non statim,si plures cõcilij patres in vnam sententiam conuenerint, Spiritus sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum Pontificem confirmetur. Ad quem nimirum spectat patrum lites dissidiaq; cõponere. Iam Iulij testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim,quod manifestũ erat,concilium illud summi Põtificis præsentia caruisse,ponit autem ne legatos quidem ecclesiæ Romanæ affuisse. E quibus duobus altero tacito altero expresso, colligit nullam prorsus ecclesiæ Romanæ auctoritatẽ in eo concilio intercessisse. Quare irritum & vanum esse. Alioqui, si quis rusticè sanè eo nos testimonio vrgeat, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio, si concilium legatos non habuit,infirmum eius iudicium fuit, ergo si habuit fuit firmum. Sed de prima quæstione dictum est satis.

Sequitur

Secunda quæstio. Sequitur altera, an patres concilij verè iudices sint, an potiùs cōsiliarij? Sunt enim auctores non omnino pesimi, qui conciliorum auctoritatem non in iudicanda & finienda causa fidei, sed in quærenda & inuestiganda veritate sitam esse velint. Omnem quippè iudicij vim ad vnum ecclesiæ principem eũdemq; Christi vicarium reuocant, qui fidei causa decernẽda eò vel plures, vel pauciores in cōsilium adhibet, quò causa, vel grauior, vel facilior est. Huius verò rei primum argumentum promitur, quòd in sex libris Decretalium & Clementinis non patribus, sed summo pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante concilio. Vnde Clemens. 5. concilio Viennen. præsidens nos, inquit, ad tã præclarum testimonium ac sanctorum patrũ communem sententiam apostolicæ considerationis (ad quam duntaxat hæc declarare pertinet) aciẽ conuertẽtes, sacro approbãte concilio declaramus, &c. Solùm ergo ad sedem apostolicam iudicium pertinet, patrum verò non iudicium, sed consilium est. Præterea, cùm Pontifex ecclesiæ Romanæ presbyteros in conuentum cogit, vt causa aliqua fidei iudicetur, de fratrum, inquit, nostrorũ consilio, &c. Consulunt ergo non iudicant. Adhæc, Deut. 16 si difficile & ambiguum, &c. venies, ait, ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, &c. Et pòst, qui autem superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Ecce imperium non omnib⁹, sed summo sacerdoti asignatur, & decretum non iudicum sed iudicis esse dicitur. A consilijs ergo sunt reliqui sacerdotes, non sunt iudices. A contraria verò parte facit, quòd in concilio illo primo Hierosolymitano non solùm Petrus, sed reliqui etiam Apostoli & seniores iudices esse dicuntur. Propter quod ego iudico, Iacobus ait, non inquietari, &c. Acto. 15. Et posteriùs capite eodem præcepta concilij vocat Paulus pręcepta Apostolorum. Et cap. 16. dicit ea dogmata esse decreta ab Apostolis & senioribus.

Ex extrauagantibus multis hoc patet.

Ad hanc quæstionem perfacilis est & expedita responsio. Episcopos concilij in fidei causa non modò consiliarios esse, verum etiam iudices. Alioqui nō solùm episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti Theologi & viri in ecclesia prudentes. Quod inauditum est, contraq; formam Actorum. 15. præscriptam, vbi Apostoli tantùm cum presbyteris de fidei quæstione iudicarunt. Cùm igitur ecclesiæ perpetuo vsu soli pastores in concilio sedeant, consequens fit, censores eos esse, non modò consultores. Nam si, vt consulerent, aduocarentur: ijs episcopis, qui Theologiæ rudes & imperiti essent, nullus esset omnino in concilio locus: quando Theologiæ quæstio veniret in dubium. Præterea non Romanus episcopus modò, verùm reliqui etiam episcopi claues regni cælestis habent, ergo in causa fidei ligandi quoque ac soluendi potestatem. Visum est, inquiunt, Spiritui sancto & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris quàm hæc necessaria, &c. Oẽs ergo episcopi onus pręceptumq; imponũt, omnesq; simul sententiæ synodalis auctores sunt. Atq; consiliarij, qui non sunt simul iudices, non solent iudicio sẽtẽtiæq; subscribere. At in synodali sententia non pontificis solùm, sed cæterorum episcoporum subscriptiones adponuntur. Sunt igitur sine dubio iudices.

Verùm scrupulus hîc existit, qui malè quosdam habet. Nam si omnes episcopi sunt iudices, summus nimirum pontifex tenebitur in ferenda sententia maiorem partem iudicum sequi, eorumq; doctrinam approbare. In omni enim recto & benè instituto tribunali is, qui præsidet, plurium iudicium confirmare debet, paucorum negligere. Hac soluenda quæstione Cardinalis Turrecremata libro. 3. summæ Eccle. cap. 64. & 65. iurisperitos

ipſe ſequens multa dicit, quæ mihi non
probantur omnia. Nec eſt animus tamen
ſingula perſequi,& cuiuſq; opiniones re-
futare. Acutè enim diſputantis, vt Cicero
tradit, illud eſt, non quid quiſq; dicat, ſed
quid cuique dicendum ſit, videre. Quod
igitur aſſumptum eſt, patres concilij non
modò conſiliarios eſſe, verùm etiam iudi
ces, id inficias ire nec poſſumus nec debe-
mus. Nam patres Nicænæ ſynodi à Syl-
ueſtro contendunt, vt quicquid conſti-
tuerunt confirmet. Et Leo quæ à concilio
Chalcedonen. de fide ſtatuta ſunt, ea dicit
ſe probare. Et cōcilium ipſum ad Leonem
decretis, inquit, tuis noſtrum honora iu-
dicium. Et.6. Synodus actione.18. Anathe
matizamus inquit, Theodorum, Sergiū,
Cyrum &c. & paulò pòſt, His omnibus,
ait, à ſancto hoc cōcilio conſtitutis,& per
ſubſcriptionē noſtræ fortitudinis cōfirma
tis, ſancimus, vt nullus aliud quicq̃ de fi-
de ſatagat &c. Num verba hæc conſulen-
tis ſunt? An potiùs iudicantis? Atq; in cæ
teris patres non vt conſiliarij, ſed vt iudi-
ces loquuntur. Caput enim tertium Nicæ
næ ſynodi ſic habet. Interdixit per omnia
magna ſynodus &c. Scrupulū verò, qui
nūc opponitur, facilè eximo. Nego enim,
cùm de fide agitur, ſequi plurimorum iu-
dicium oportere. Nec hìc, vt in humanis
vel electionibus vel iudicijs, ex numero
ſuffragiorum ſententiam metimur. Sci-
mus frequenter vſu venire, vt maior pars
vincat meliorem, ſcimus non ea ſemper eſ
ſe optima, quæ placent pluribus, ſcimus in
rebus, quæ ad doctrinam pertinent, ſapiē-
tium ſenſum eſſe præferendum. Et ſapien
tes paucisſimi ſunt, cùm ſtultorum infini
tus ſit numerus. Quadringenti Prophetæ
3.Reg.22. Achab mentiti ſunt: ex ore verò Michææ
ſolius quidē & contēptibilis veritas egreſ
ſa eſt. Nōn ſunt igitur diuina iudicia hù-
manis rationibus moderādā. In paucis ali
quādo citiùs quàm in multis ſaluat Domi
nus. Maior quippe pars Epheſini concilij
ſecundi in Dioſcori ſententiā venit, nec le-
gati tamē pluriū iudicio ſubſcripſere. Quo
circa ſummus pōtifex maioris partis ſentē
tiam nō tenetur amplecti. Imò ſiue pauci
ſiue plures ad errorē deflexerint, munus
eſt apoſtolici antiſtitis ad verā eos fidē re-
uocare: iuxta illud quod Petro dixit Chri-
ſtus. Ego rogaui pro te ne deficiat fides
tua, & tu non vnum & item alterum, ſed
ſiue paucos ſeu multos confirma fratres
tuos. Ita Damaſus ſcribens ad epiſcopos
per Illiricum conſtitutos numerum con-
cilij Ariminenſis magna libertate cōtem-
pſit, illiq; tātæ multitudini vnum Vincen
tium & alios paucos oppoſuit, qui contra
illius concilij ſententiam dixerūt. Et Leo, Epiſ. Anath.
cùm Anatholius decretum Chalcedonē.
Synodi de eccleſiæ Conſtantinopolitanæ
primatu ſexcentorum triginta patrum cō
ſenſione præferret, quaſi, inquit, refutari
nequeat, quod illicitè voluerit multitu-
do. Nulla ſibimet de multiplicatione con
gregationis concilia blandiantur: nec tre-
centis illis decem atq; octo copioſior nu-
merus ſacerdotum comparare ſe audeat,
vel præferre, cùm tanto diuinitus priuile-
gio Nicæna ſit ſynodus cōſecrata, vt ſiue
per pauciores, ſiue per plures eccleſiaſtica
iudicia celebrentur, omni penitus auctori
tate ſit vacuum, quicquid ab illorum fue-
rit cōſtitutione diuerſum. Hactenus Leo.

Non itaque, quod in humanis conſeſ-
ſibus fit, plurium apud nos ſententia
præualet. Quòd ſi ſemel fidei cauſam ad
humanas coniecturas prudentiamq́ue de
ducimus, verendum eſt ſanè, ne eccle-
ſiæ negotium ex diuino humanum facia-
mus. Quinetiam certum eſt, qui probabi
li multorum iudicio nituntur, eos fidei
noſtræ firmitudinem labefactare. Secun-
dum quippè concilium generale centum
quinquaginta patrum numero conſtitit,
quartum verò patres habuit ſexcentos tri
ginta: vtrunque tamen pari veneratione
ſuſcepit eccleſia. Non enim numero hæc
iudicantur, ſed pondere. Pondus autem
concilijs dat ſummi Pontificis & grauitas

& auctoritas: quæ si adsit, centum patres satis sunt, sin desit, nulli sunt satis, sint quanlibet plurimi. Nec si maior pars patrum verè sentiat, summus ecclesiæ Pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Christi procurationem pertinet semperq; pertinuit, ne ecclesia in factiones duas diuidatur. Nec Romanus vnquam episcopus, si exemplum quæritur, contra patres concilij verè sentientes dixit. Ad secundam autē quæstionem nihil est, quod addere debeamus, nam argumenta ex aduerso posita ex his, quæ diximus, facilè diluuntur.

Tertia quæstio.

Alia quæstio etiam existit, quæ non est ad exponendum facilis. Si enim cōcilium summi Pontificis auctoritate firmatum Spiritu sancto regitur fidei causis iudicandis, eius ergo definitiones ad sacram scripturam pertinebunt. Nam scriptura sacra vocatur, quæ Spiritu sancto afflante scripta est.

Huius verò argumenti conclusionem vir apprimè doctus, & qui tantos habebat in Theologia progressus, vt cum excellētibus Theologis compararetur, non est veritus me præsente concedere. Atq; in hāc opinionem Gratianus quoq; videtur descēdisse Diui Augustini testimonio cōfirmatus. 19. distin. cap. in Canonicis. vbi summorum Pontificum epistolas decretales canonicas scripturas esse dicit: eadem igitur ratione concilij decreta in Canonicis scripturis habebuntur. Sed & Innocentius de celebra. miss. cap. Cùm Marthæ. eandem sententiam videtur amplecti. Ait enim scripturam sacram asserere, quòd iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimonium alicuius nimirū vel Pontificis vel cōcilij est. Ratio item his testimonijs consentit. Fides enim catholica nihil credit, nisi quod est à Deo reuelatum, quòd si concilij decreta tenemur certa secundùm fidem habere: ea sunt certè à Deo reuelata, atque ex consequenti scriptura canonica.

At hæc opinatio quàm sit inconsiderata lector, vel me non docente, intellecturus est. Nam si symbolum Athanasij concilijuè Nicæni inter sacras literas refertur, cur nec in Codicem sacrorum bibliorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Iam libros, qui decretales Pontificum epistolas synodorumque iudicia continent, in sacris & canonicis habere absurdum est. Duplex enim discrimē inter sacros auctores & summum Pontificem patresque concilij reperitur. Vnum, quòd auctores sacri ex proxima Dei, vel reuelatione, vel inspiratione scribunt catholica dogmata. Nec.n. egent exteris ad scribēdum incitamētis, aut humana ratiocinatione è scripturis alijs argumētantur, disquirunt, colligunt. At concilium & pontifex humana via incedunt, rationemque sequuntur: atque argumentando verum à falso discernunt. Non enim existimandus est summus Pontifex eam habere facultatem, quæ in Apostolis, Prophetis & Euangelistis inerat, vt proposita vnaqualibet de fide quæstione, protinus dignoscere posit vtra quæstionis pars vera falsavè sit. Sed adhibere priùs cōsilium necesse est, & expendere vtriusque partis argumenta: tum deinde sequetur auxilium Dei, quod videlicet opus est, vt summus Pontifex in recta fide contineatur. In concilijs itidem non habent patres mox quasi ex auctoritate sententiam absque alia discussione dicere. Sed collationibus & disputationibus re antè tractata, precibusque primùm ad Deum fusis, tum verò quæstio à concilio sine errore finietur, Dei videlicet auxilio atque fauore hominumque diligentia & studio confluentibus. Nam & Apostolis & presbyteris in synodum Hierosolymitanam congregatis non statim reuelatum est, quid esset in fidei causa decernendum: sed facta est priùs, vt Lucas ait, magna conquisitio. *Acto. 15.* Et in Nicæna synodo, vt Rufinus tradit, per singulos dies agita- *Lib. 10. histo. eccl. c. 2*

 batur

batur conuentus: nec facilè aut temerè de re tanta statuere audebant patres. Euocabatur frequenter Arius in concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutiebantur, & quid aduersum hæc teneri deberet, aut statui, summa cum libratione quærebatur. Ita post diutinum multumque tractatum firmissima omnium sententia Arius condemnatus est. Ex quo perspicuum est, non dormientibus & oscitãtibus patribus Spiritũ sanctũ assistere, sed diligẽter humana via & ratione quærentibus rei, de qua disseritur, veritatem. Alterum autem discrimen est, quòd scriptoribus sacris, quemadmodum primo loco fusiùs explicuimus, Dei spiritus adest in singulis. Etiam ne in minimis rebus? Etiam. At patribus synodi spiritus veritatis non est præsens in omnibus, sed in rebus solùm ad salutem necessarijs. Quod enim in symbolo Athanasij dicitur, carnem & animam vnum esse hominem, id non oportet verum esse, quanuis cum Athanasio concilium Nicænum consensisset. Nam vtrum homo partes illæ complexæ sint an non sint, ad Philosophiæ rationem pertinet, non fidei: quare Philosophorum quæstio est, nõ fidelium. Synodus autem prouincialis sub Stephano huius nominis septimo per errorem omnes ordinationes factas à Bonoso irritas esse decreuit, quod in synodo Romana sub Ioãne nono iure reprobatum est. Sed iudicium rerum gestarum erat, non religionis fideique decretum. Huiusmodi sunt ea, quæ in Clement. Pastoralis. de sent. & re. iud. transiguntur. Non enim ad fidem & religionem attinent. Quocirca, licèt errasset Clemens, quod Bucerus contendit, nihil inde concilij auctoritas labefactaretur. Tametsi Clementina illa Clementis est, non concilij. Verùm Pontificum & conciliorum eadem causa est. Sixtus quartus docuit, Diuam Catherinam Senensem stigmata non habuisse, non defuit, qui contrà iudicarit. Neutrius Pontificis iudiciũ ad Christi ecclesiã spectat, vtrunq; aut ꝓbare aut improbare sine fidei discrimine possumus. Sed valeãt stulti, qui de reb⁹ nihili digladiãtur. Nos enim hîc exempla ponimus, vt lector intelligat, aliter auctores sacros esse habendos, aliter conciliorum patres. Illos vbique vera dicere: hos posse in paruis errare. Ita, quod Christus ecclesiæ suę pollicitus est, spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum est, vt disertè Augustinus docet, & in commentarijs super Ioannem & in actis contra Fœlicem libro secundo. Nec enim rogauit Christus ne deficeret Petro aut Philosophíæ, aut rerum gestarum cognitio & veritas, sed ne deficeret ei fides.

Forsitan quispiam dixerit, nonne igitur concilij Hierosolymitani decreta sacra scriptura sunt? Facta est enim magna conquisitio: dictum est autem scripturæ sacræ auctoribus minimè conuenire, vt disquirant & humanitus ratiocinentur.

Item, nam & hoc dicet aliquis, si summus Pontifex & concilia, nisi diligentiam adhibeant, errare possunt: cùm nobis non constet, an summus Pontifex patresque concilij præstiterint se diligentes, & industrios, vt via & ratione procederet inquisitio, ne constabit quidem an errauerint. Ita quæcunque definierint, erunt incerta.

Ac primus quidem scrupulus faciliùs eximitur. Quemadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent, non quà Pilatus dixit, sed quà scripsit Euangelista: sic & concilij Hierosolymitani definitio sacra scriptura est, quòd Lucas eam reliquis historiæ suæ partibus cõtexuerit. Vt econtrariò verba Petri, quæ refert Clemẽs, non sunt de canone, quoniam Clemens scriptor sacer non fuit. Quæ causa idonea est, vt canones Apostolorum, quos idem Clemens scripsisse fertur, in libris canonicis non habeantur: tametsi Damascenus

libr. 4. cap. 18. in catalogum, vt videtur, sacrorum librorum referat, & Epiphanius hæresi postrema refellenda Apostolorum cōstitutiones diuinam scripturam vocet. Loquitur autem sine dubio de his constitutionibus quę in sacris Biblijs scriptæ nō sunt. Sed alia est illa, cùm veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas: alia cū obiter & in transcursu ad vulgarem quādam opinionem accōmodatur oratio. Quamobrem vt sapientes, ita nos hoc loco verbis ecclesiasticis vtimur, vt eos solùm, qui spiritu dictante scripti sunt libri, sacros & canonicos appellemus.

In uerbo fidei. §. ulti. Alter verò scrupulus ita Syluestri animo resedit, vt vix eum inde pellere potuerit. Meliusque fuisset occulere, quàm stimulare cæteros, quo ipse scrupulo pungebatur. Ac sunt etiam, qui non obscurè dicant, quòd si quando Romanus Pontifex in definitione fidei errauit, inde euenire potuit, quòd non tantam quantam debebat adhibuit diligentiam, antequàm sententiam proferret. Quoniam vel rem non plenè examinauit, vel non eos, quos oportebat, consuluit. Quibus si obijcias, apostolicam sedem errare in fide non posse: fatentur id quidem, sed aiunt, sedis apostolicæ nomen non solùm summum Pontificem significare, sed ipsum, vt facit ea, quæ ad cathedrā spectant, hoc est, quatenus non ex suo, sed ex consilio bonorum virorum & doctorum procedit. Ita sedis apostolicæ iudicia intelligi, non quæ occultè, malitiosè, inconsultè per solum Romanum episcopum aut etiam cum paucis sibi fauentibus proferuntur: sed quæ ab eo ex consilio plurimorum virorum sapiētum plenè priùs re examinata prodeunt. Quæ res vt de concilijs quoq; dicatur, subsunt omnino causæ eædem, quas dixi paulò antè. Non enim existimare debemus, summum solum pontificem, cùm dormierit, errare: cùm non dormierit, verum dicere: patres autem, siue dormiant, siue vigilent, semper rectà ingredi, & clausis, quod aiunt, oculis, vel in tenebris obscura cernere. Commune est, crede mihi, omnibus ecclesiæ iudicibus: vt, si decreta ediderint temeritate quādam sine iudicio repentino quasi vento incitati, nihil omnino conficiant, quod solidum, quod graue, quod certum habeatur. Ea par est & grauia & certa in ecclesia haberi, quæ iudicio, consideratè, constanterque edita sint. Quamobrem qui siue pontificum seu conciliorum diligentiam fidei causa finienda in dubium vocant, eos necesse est omnia pontificum iudicia ac conciliorum infirmare. Nos igitur scrupulum illum posteriorem, sicut infixus est, aliter ex animo euellemus. Nam Deus suauiter disponit omnia: simulque prospicit & finem & media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuiquam æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificauit, eosdem & iustificauit & vocauit, vt ad Romanos. 8. capite dicitur. Sic omnino, cùm ecclesiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus: deesse non potest, quo minus tribuat ecclesiæ preces cæteraque præsidia, quibus hæc firmitas conseruatur. Nec verò dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque vsu venire: vt qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam Philosophorum pronunciatum est, & Theologorum etiam ore teritur, permittant mihi obsecro Latiniores, interdum cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatiùs, quàm hi solent, nos plerunque disserimus, sed nonnūquam quas sententias à scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus: ne dicendi forma penitus immutata, discesisse à schola videamur. Itaque præstat semper Pontifex quod in se est, præstatque concilium, cùm de fide pronunciant: caditque

que causa, si quis è nostris aliter existimat. Quemadmodum enim, si Christus Petro diceret, ego rogaui pro te ne deficiat charitas tua: certocertiùs intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces cæteraque auxilia opportuna illi impetrasse, quæ sunt ad charitatis conseruationem necessaria: ita cùm dixit, ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua, proculdubiò intelligimus, id à patre suo consecutum, vt quæ ad rectum de fidei quæstione iudicium oporterent, ea adessent Petro omnia, siue à Deo, siue ab homine expectarentur. Quòd si Deus in sequentem annum frugum abundantiam polliceretur, ecquid stultius esse posset, quàm dubitare, ánne homines semina terræ mandaturi sint? Certè si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus, non solùm propitias cœli conuersiones, quibus omnia, quæ terra gignit, vberiora proueniunt, sed agricolarum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex rebus facilè comprehenditur, cùm spiritum veritatis Christus Apostolis eorumque successoribus in fidei iudicio promiserit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controuersijs finiendis fuerit necessarium. Ac si semel hæreticis hanc licétiam permittimus, vt in quæstionem vocent, num ecclesiæ iudices eam diligentiam & curam exhibuerint, quæ opus erat, vt quæstio via & ratione finiretur: ecquis adeò cæcus est, qui non videat, omnia mox pontificum conciliorumq; iudicia labefactari? Porrò si illud in quæstionem veniat, nec certis argumentis confirmari posit: at hæc res tamen Theologis constituta sit ac definita, cócilia, quoquo modo se habeãt, si à summo Pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quanquam me quidem iudice absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perueniri. Itá nunquam ego admittam, aut pontificem aut concilium diligentiam aliquam necessariam quæstionibus fidei decernendis omisisse. Id quod priuato cuicunque alteri homini accidere potest, vt nec diligentem nauet operam ad disquirendam veritatem, & vt nauauerit, integrumque sese in ea re præstiterit, erret adhuc tamen, quanuis error sine culpa sit. Error autem, vel inculpatus ab ecclesia Dei longissimè abest, quemadmodum libro superiore constituimus. Quæ res abundè magno argumento est, vt nec pontifex, nec concilia necessarium quicquam in deliberando prætermiserint. Fac enim quidpiam ex necessarijs omissum esse. Tum rogo, an fideles his, qui de fidei quæstione iudicarunt, tantisper parêre debeant, dum illorum negligentia innotescit ecclesiæ. Parêre debent, aiunt. Iam igitur eo tempore errantibus iudicibus errabit ecclesia. Sine vitio suo, inquis, ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, vt dictum est, ne hunc quidem errorem admittere in Dei ecclesia debemus. Quid, quòd si semel de diligentia iudicum dubitamus, nouum examen iudiciumque semper recens postulabitur, vt de diligentia adhibita, vel non adhibita censeatur? Concedamus ergo iudicibus à Deo in ecclesia constitutis nihil eorum deesse posse, quæ ad rectum verumque iudicium sunt necessaria. Quibus explicatis facilè intelligitur, vt ad tertiæ huius quæstionis caput recurramus, nec Pontificum, nec conciliorũ decreta sacræ scripturæ partes esse: id qđ in primo argumento obiiciebatur.

Dicamus igitur ad ea, quæ in secũdo argumẽto sunt dicta. Vbi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus. Cui errori causam fortaßè prębuit codex quispiam deprauatus. Augustini enim vera lectio sic habet. In canonicis scripturis ecclesiarum *Secunda refellitur.*

ecclesiarum catholicarum quamplurimũ auctoritatem sequatur. Inter quas, scilicet ecclesias, sanè illę sunt, quę apostolicas sedes habere aut epistolas accipere meruerunt. Est autem sensus huiusmodi, in iudicio librorũ canonicorũ primũ vidẽdũ esse, quid ecclesiæ catholicæ sentiant. Sed inter Catholicas ecclesias illarum esse testimoniũ præferendum, quę vel fuere sedes Apostolorum, vt Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam epistolam acceperunt, vt Corinthia, Galatia. Non itaq; Augustinus loquebatur de epistolis pontificum Decretalibus, vt Gatianus falsò existimauit. Id quod ante nos quidam etiam alij viri diligentissimi deprehenderunt.

Tertium dissoluitur. Tertio verò argumento occurri potest, in hunc modum. Leges pontificias quãdoq; sacras appellari, vt à legibus principum discriminentur. Atq; hoc sensu sacram scripturam vocauit Innocentius. Sic forsitan diuina lex vocatur Canonica, humana verò ciuilis. de iuramẽ. calum. cap. 1. vt Hostien. Andreas, Siculus, Cardinalis, Barba, & alij iurisperiti notauerunt. & Glossa. c. Ex diligẽti. de Simonia. Atq; adeò Innocentius. 4. c. cùm de diuersis. de priuil. in. 6. non obscurè ius Canonicum diuinum vocat, ciuile autem humanum. Et legem Canonicam sacram ac diuinam appellat Iustinianus in Authẽ. vt clerici apud proprios epos. §. si verò. Quam rem sciolus fortasse quispiam ignorans. 20. d. c. de quibus. vbi lectio vera habebat, ad diuina recurrite scripta canonica, loco huius postremæ vocis substituit Græca. Nihil enim minus Innocẽtius eo capite agebat, quã in ecclesiasticis causis iudicandis ad Græca Bibliorum exemplaria iudices mittere. Alioqui cur nõ etiam ad Hebręa? Nec verisimile est in causis ecclesię decernendis scripta canonica esse ab Innocẽtio prætermissa. Quin post diuinam scripturam secundo ea loco posuit etiã ante sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in ea dist. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura canonũ, sacra & diuina quandoque nuncupetur. Sed nos alio sensu ꝺ scriptura sacra loquimur. Quanquam ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verbis Apostoli inquientis, Iniuriæ est pro martyre orare, cuius debemus pręcibus commendari.

Vltimum refutatur At postremum argumentum sic facillimè refutatur. Duplex conclusionum genus posse in concilio definiri. Vnum earum, quæ sunt propriæ Theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principijs per fidem creditis, vel alio credito alio lumine naturæ cognito colliguntur. Alterum autem genus est earum, quas spiritus sanctus ipse reuelauit quidem Apostolis, Euangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perinde manifestum, à synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis ad fidem spectant secundariò, &, vt ita dicam, mediatè. Quare, quod suo postea loco fusè sumus explicaturi, qui eas negauerit, hòc hæreticus erit, quòd ex consequenti negat principium, vnde illæ conficiuntur. Quę verò sunt posterioris generis, propriè & per se ad fidem pertinent: nec has à pontificibus aut concilijs nouas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias scripturas sacras ecclesiam aut habere nunc aut deinceps habituram, præter scripturas populorum & principum horum, qui fuerunt in ea. Non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ pater filio suo vnigenito ecclesię declaranda commisit, primùm ipse filius Apostolis reuelauit, deinde eadem vt inuulgarent iussit. Vos, inquit, dixi amicos, quia omnia, quæ audiui à patre meo, nota feci vobis, Ioannis. 15. Et rursum, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque

dixero vobis, Ioannis. 14. Et iterum cùm venerit ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, Ioannis. 16. Hi enim fuere noui teſtamenti miniſtri, qui reuelata facie gloriam Domini ſpeculati ſunt. ſecunda ad Corinthios tertio. Hi fuere miniſtri ſermonis, vt Lucas capite Euangelij primo teſtatur. His quoque dictum eſt, docete omnes gentes ea ſeruare quæcunque præcepi vobis, Matthæi vltimo. Omnem ergo fidei veritatem vel à Chriſto dum in terra degeret, vel ab ſpiritu ſancto Apoſtoli poſtea acceperunt, eamque iuxta præſcriptam legem aut ſcripto aut verbo eccleſiæ tradiderunt. Hinc enim eſt, quòd Irenæus, Hieronymus, Auguſtinus aduerſum hæreticos ſemper id agunt, vt videant an illorum noua dogmata congruant cum antiqua traditione & fide. Et ſi quas ſcripturas nouas hæretici proferant, ſi ſe apoſtolos aut Prophetas cõfingant, ſtatim nouitatis odio exploduntur. Itaq; poſt Apoſtolos & eos, qui ab Apoſtolis probati ſunt, nullos auctores ſacros expectamus. Sed ſiue ſummus pontifex ſeu concilia primùm de vero ſenſu & interpretatione ſcripturarũ iudicant, vt in concilio Tridentino, ſeſſ. tertia definitur. Et abſurdum eſt ſanè, vt eccleſia auctoritatem habeat diſcernendi verba Dei à verbis hominum, ſenſum Dei ab humano ſenſu non habeat. Id igitur ante omnia concilijs tribuamus. Deinde & illud, quòd veras & legitimas Chriſti & Apoſtolorum traditiones via & ratione inueſtigant. Rurſum, quænam concluſiones his cohęreant, quæ contrà diſsideant, certa complexione & connexione conficiunt. Conſulunt autem in huiuſmodi rebus finiendis non ſacras literas modò, verùm etiam Apoſtolorum inſtituta, priora concilia, ſummorum pontificum decreta, ſanctorum veterum ſcripta, ſcholaſticorum Theologorum dogmata, rectam Philoſophiæ rationem. Breuiter, cauſam, de qua diſſeritur, in eos locos coniiciunt, de quibus liber hic noſter inſtituitur. Nec enim ex alijs fontibus argumenta deriuare poſſunt ad fidei Theologiæuè ſoluendas quæſtiones. Nouas autem reuelationes & ſcripturas ſacras quęrere, Iudæorum eſt, qui recentes etiam num Prophetas præſtolantur.

Alia etiam quæſtio valde difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in concilijs certa ſunt, nec enim in ſingulis ſpiritus ſanctus concilijs aſsiſtit, ecqua via & ratione veſtigabimus conciliorum certa in fide decreta. Principiò nanque in Clemen. vnica. de ſumma Trinitate & fide cath. ea opinio tanquam probabilior eligitur, quę habet, in baptiſmo gratiam & virtutes infundi. Pari ergo cauſa & in alijs conciliorum Decretis dicere poſſumus probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in capit. Firmiter. de ſumma Trinitate & fide cath. patres concilij Lateranenſis firmiter, inquiunt, credimus & ſimpliciter confitemur, quòd vnus eſt ſolus verus Deus creator omnium viſibilium & inuiſibilium ſpiritualium & corporalium, qui ſimul ab initio temporis vtranque de nihilo condidit creaturam ſpiritualem & corporalem angelicam videlicet & mundanam. At non eſt fidei aduerſum, Angelos ante mundum corporeum creatos. Id enim aſſerunt Gregorius Nazanzenus in prima oratione de natali Domini, Baſilius in exam. congreſsione prima, Damaſcenus. 2. lib. c. 3. Ambroſius in exam. lib. 1. capite quinto. Hieronymus in commentarijs ſuper primum caput epiſtolę ad Titum. Caſsianus collatione. 8. capite. 7. Vnde, nec Auguſtinus libro de ciuit. Dei 11. cap.

[illegible]

11.cap.32. nec diuus Thomas. 1.p. q.61. ar.3. hâc opinionem fidei esse contrariam putauerunt. Ac concilium illud Lateranen. Thomas viderat, imò in illud ipsum caput ediderat commentaria: non ergo conciliorum aut definitiones aut fidei confessiones certæ sunt, sed patres, etiam cùm asserunt se firmiter quicquã & profiteri & credere, nihil omnino definiunt, quod fideles sequi teneamur.

Huic quæstioni illud primùm dandum est, non sat esse, vt conciliorum & pontificum iudicia firma esse credantur, in diuino officio publicè à tota etiam ecclesia celebrari. Nec enim historiæ, quibus martyrum & confessorum gesta narrantur, quanuis per summum pontificem aut concilium approbatę sint, fidei decreta sunt: sicut ne opuscula quidem doctorum ecclesiasticorum, quę probantur à synodo Gelasij Papæ decimaquinta distinctione. cap. Sancta Romana.

Illud item damus, ac libenter quidem, non statim si quicquam iuris Canonici volumine continetur, fidei dogma esse credendum. Nam vt libro huic proximo apertiùs ostendemus, nonnulla habentur in epistolis decretalibus, quæ fidei Catholicæ decreta non sunt. Idque ipsum nũc nunc ex Clementina vnica de summa Trinitate disertè ostendebamus. Quod non in hac solùm Clementina existimandum est interuenisse, sed idcirco hîc admoneri nos, vt in alijs quoque locis simile quippiam credamus posse contingere. Id verò tum maximè, cùm aut verbis opinandi vtuntur iudices, aut responsa non ad totam vniuersalem ecclesiam, sed ad priuatas ecclesias & episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantùm casu de fide pronunciare, vbi iudicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippe fidei iudicibus à Deo constitutis non propter ecclesias priuatas promissa & concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter ecclesiam vniuersalem quæ errare non potest. Itaque summorum pontificum conciliorumque doctrina, si toti ecclesiæ proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tum verò de fidei causa iudicium est. Sed animaduertendum est diligentiùs, & quæ natura rerum sit, de quibus iudicium est, & quæ verborum proprietas & pondus. Nimirum enim ecclesiasticæ doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia iudiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De qua re, quoniam in duodecimo libro sumus longè lateque disputaturi, nunc dicere non est operæ pretium. Id dicimus, nec omnia quæ aut iuris aut conciliorum volumina continent, doctrinæ Christianæ esse iudicia nec omnia rursum doctrinæ iudicia, fidei censuras esse. Multa siquidem ad sanam ecclesiæ disciplinam attinent, quæ fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, qua conciliorum de fide iudicia internosci queant? Erit planè. Prima, & ea quidem manifesta, si contrarium asserentes pro hæreticis iudicentur. Cuius rei exempla habes. c. Damnamus. de summa Trinitate. & c. vnico de summa Trinitate, in. 6. & Clementi. vni. de summa Trinitate. §.2. Altera nota est, cùm in hanc formam synodus decreta præscribit, si quis hoc aut illud senserit, Anathema sit: qualia permulta sunt in cõcilio Toletano primo. & in syno. Triden. Tertia est, si in eos qui cõtrà dixerint excõmunicationis sententia ipso iure feratur. Exemplum est, de hæreticis. cap. Cùm Christus. & c. ad abolendam. In concilio tamen Triden. sess. habita. 11. Octobris. Anni. 1551. de Eucharistię Sacramento definitũ est, confessionem Sacramẽtalem Eucharistię præmittendã esse, si cõscientia peccati

peccati mortalis grauat. Et protinus, siquis, ait synodus, contrarium docere, prędicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publicè disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. Sed hoc propter periculum cautum est: erat enim opinio contraria perniciosa. Ideoque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maximè refertur. Nam, quòd sententia Caietani non fuerit pro hæretica condemnata, & nos testes sumus, qui concilio interfuimus, & contextus ipse demonstrat. Habet enim Canon. 11. idemque postremus in hunc modum. Siquis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, Anathema sit. E uestigio autem adduntur mutata dicendi forma hæc verba, & ne tantum Sacramentum, &c. Vbi vides Caietani sententiæ Anathema non dici, sed quoniam non solùm falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: & propter periculum publicam præsertim prædicationem & disputationem interdici.

Quarta, si quicquam expresè & propriè a fidelibus firmiter credendum aut tanquam dogma fidei catholicæ accipiendum dicatur, vel alijs similibus verbis aliquid esse Euangelio doctrinæue Apostolorum contrarium. Dicatur, inquam, non ex opinione, sed certo & firmo decreto. Licèt enim opinio Durandi reprobetur. c. gaudemus. de diuortijs. Sed qui dixit, verùm absonum hoc videtur & inimicum fidei Christianæ, is noluit hæreseos illum condemnare. Verbum enim, videtur, iudiciorum infirmat certitudinem. Porrò autem, quæ in conciliorũ vel pontificum decretis vel explicandi gratia inducuntur, vel vt obiectioni respondeatur, vel etiam obiter & in transcursu præter institutum præcipuum, de quo erat potissimùm controuersia, ea non pertinent ad fidem, hoc est, non sunt catholicæ fidei iudicia. Exempli causa ponamus aliquid, quod positum in vna re, transferri per multas possit. Quod in cap. Firmiter. de summa Trinitate dicitur, angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cùm post decretalem illam nonnulli & philosophi & Theologi falsò quidem, sed citra hæresis notam contrarium asseruerint. At enim, vt explicaret synodus, id quod fides catholica tenet, deum esse creatorem omnium visibilium & inuisibilium, adiecit, corporalium & incorporalium. Quas particulas exponendi non definiendi gratia adiectas esse constat. Ac quemadmodum concilium sumpsit, id quod & verum & longè longèque plurimum probabile erat, angelos vt inuisibiles, ita quoque incorporeos esse: sic fortè & illud accepit, Angelos & mundum simul esse congenitos. Non enim eo temporis hoc agebatur, vt Gregorij Nazan. & aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinationem hanc tueri in pręsentia velim. Non enim dubito, eam hoc sanè tempore temerè & inconsideratè, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, qua in re operæpretium me Theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolutè & simpliciter in cócilijs affirmantur, fidei decreta esse. Cuius rei exempla, si opus esset, permulta facilè promerem, sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quarta quæstione satis.

Postrema verò quæstio animum pulsat, an concilia in moribus errare possint. Nam, siquis ait, habet imprimis argumentum illud, quòd Dominus solùm rogauit pro Petro ne deficeret fides eius, in alijs ergo, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare ecclesia poterit. Quinta. Argum.

Deinde nihil à Catholicis certa fide creditur, quod nõ sit idem diuinitus ecclesię reuelatũ, quicquid ergo definiat synodus si non Secund.

si non ad fidem sed ad mores attinet, non oportet certa fide credi.

Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem ecclesiæ detrahere sine fidei discrimine possumus. Compertum est autem, eam rem ad mores spectare: errare igitur ecclesia in morum iudicio potest. Illud verò Thomæ & Antonini testimonio comprobatur, qui non aiunt certò & firmiter, sed piè credendũ esse, ecclesiam in re huiusmodi non errare. Nam, quòd absolutè possit, illa ratio confirmat, quòd in id genus iudicijs ecclesia, hominum eorum testimonijs innititur, qui & fallere & falli possunt. Iam si cõcilium, cùm de Theologię dogmate censet, non certis & exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certè dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergo ambigua summo pontifici habebitur, vt qui cùm hominẽ quẽuis in diuorum numerũ refert, incertis medijs & argumentis nititur. Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diuersis institutis & regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubiè pertinet. At dubium non est, aliquos ordines non modò inutiliter, verùm noxiè etiam approbatos. Etenim in tam multis & ordinibus & institutis vsq; adeò religioni incommodatum est, vt inter reliqua malorum remedia hoc etiam à synodo generali iure ac meritò expectarent viri pij, vt paucis quibusdam selectissimis retentis ordinibus, cæteri omnes exploderentur. Falsum est ergo aliquando & imprudens de moribus ecclesiæ iudicium. Siquidem id quandoque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidam auctoritatem ecclesiasticam infirmare pergunt tantùm in iudicio morum, nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed, quoniam quædam ecclesiæ de moribus iudicia sine dubio certa sunt, quæ

Quotli. 9. ar. ult. 3. p. titul. 12, c. 8.

sint illa, repetendum altiùs videtur.

Omnis de rebus Theologicis duplex est quæstio. Vnum genus est, quod ad contemplationem & rerum cognitionem pertinet. Alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes vsus vitæ confirmari posit.

Atque etiam alia diuisio est Theologicæ quæstionis. Nam & vna est, cuius cognitio & explicatio ad salutem est necessaria, est & altera, cuius ignoratio sine pietatis salutisque iactura esse potest. Non enim in Theologia semper de necessarijs agitur, sed interdum etiam de his, quę vtilia esse videãtur, quãuis non sint adeò necessaria.

Multa sunt autem & in superioribus libris & in hoc etiam aduersum eos disputata, qui de ecclesiæ auctoritate in fidei iudicijs parum rectè sentirent: atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ verò auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiã generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est vna res prorsus, vt non differat multùm inter ecclesiæ, conciliorum, sedisque Apostolicæ iudicia: propterea quod connexa hęc & colligata sunt, quẽadmodum esse videmus humanum corpus & caput. Itaq; quæ erant ecclesiastic æ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur aut dicta sunt. Quę autem pertinent ad iudicium morum, de quibus iam diu loquimur, nunc dicenda sunt.

Sit igitur prima conclusio, Ecclesia in morum doctrina eorum qui ad salutem necessarij sunt, errare non potest. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latiùs. An fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub vtraque specie accipere oporteat, an panis potiùs species sola satis sit, quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse nõ potest. In hac ergo & alijs id genus cõtrouersijs ecclesiæ decretũ certũ est. Itaq; siquid necessariò vel

agendum

agẽdum vel vitandum firmo iudicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessarijs, vt sæpè antè dictum est, in doctrina ergo morum eorum qui sunt ad salutem necessarij, iudices & doctores ecclesiæ à Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maximè, quod Dominus
Ioan. ulti. Petro inquit. Pasce oues meas: & Paulus
Ad Eph. 4. dedisse deũ pastores & doctores ait, ad cõsummationem sanctorum, vt non circunferamur omni vento doctrinæ. At si errarent in moribus eiusmodi, non pascerent salubriter oues. Non enim moralis doctrina minùs exigitur ad pastum ouiũ Christi salutarem, quàm fidei disciplina. In his igitur ecclesiæ pastores errare non pos
Ioan. 15. sunt. Adde, quòd Dominus apud Ioannẽ pollicitus est, spiritum docturum ecclesiam omnẽ veritatem, scilicet, ad vitam æternam consequendam necessariam. At vtraque veritas necessaria est, & quæ ad contemplationem pertinet, & quæ ad actionem, in vtraq; ergo definienda spiritus docet ecclesiam.

Præterea, Apostolus in priore ad Timotheum epistola capite 3. hæc, inquit, scribo tibi, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei cõuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magna ex parte spectare perspicuum est. Est ergo ecclesia firmamentum non eius veritatis solùm, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur vt faciat. Nimirùm, vt sciamus, quomodo oporteat nos in domo Dei conuersari.

Præterea si ecclesiæ pastores in conciliũ præsertim congregati leges & præcepta vitæ sinistrè interpretarentur, vt videlicet, quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, aut quæ contrà minimè essent necessaria, hæc esse necessaria definirent: cùm Christus dixerit, Super cathedram Moysi sederũt scribæ & Pharisæi, quæcunq; dixerint vobis facite: & rursum, Qui vos audit me audit: ecclesia certè pastores errantes sequẽs iuxta quod illi præscriptum est, huius erroris Christũ præcipuum haberet auctorem. Adhæc, si lex Euangelica manca & imminuta non fuit, vt reuera non fuit, eos omnino mores præfiniuit, qui essent ad salutem necessarij. Imperfectus enim legislator est nisi ea præscribat, sine quibus reip. finis cõstare non potest. At spiritus veritatis Apostolis eorũq; successoribus suggerit, quæcunq; Christus dixit nobis: in præceptis ergo vitę necessarijs errare illi nõ possunt. Ioan. 14.
Item Matthæi 16. Tibi, inquit, Dominus Petro, dabo claues regni cælorum. Regnum autem cælorum vtraq; ignoratione clauditur, & fidei & morum, ecclesia ergo vtrasq; quæstiones aperire Christo auctore potest, vtrosq; nodos soluere, siue ad fidem siue ad mores attineant. Huc enim illud accedere credendum est, quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cælis. At inquis, intelligitur claue non errante. Bene volo. Sed aliud est de priuatis pastorum iudicijs disserere, quæ negligere etiam aliquando possumus, aliud de ecclesiæ communibus, quę perinde, vt ecclesię decreta habemus amplecti. Et quidem cùm pontifex, quicunq; ille sit tandem, quicquam priuatim agit soluitq; aut ligat, errare per ignorantiam aut etiam malitiam potest, & abuti clauium potestate. At cùm publica sunt totius ecclesiæ iudicia, eaq; in rebus ad salutem nẽcessarijs: ecclesiæ totius communes iudices, quales sunt concilij patres, errare nequeunt, ne per huiusmodi errorem Christiana tota plebs in ignoratione veritatis ad vitam instituendam necessariæ versetur.

Præterea concilium Constantiense sess. 13. condemnat vt hæreticos eos, qui dixerint, ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub vna specie tantùm. Et Martinus quintus in literis,

in literis, quibus concilium approbauit, qui hoc ecclesiæ institutum damnant, eos definit tanquam hæreticos vel sapiétes hæresim coërcendos. Ecclesia igitur in morum huiusmodi iudicijs non errat, atq; ex consequenti ne concilia quidem summi pontificis auctoritate firmata.

Conclusio secunda. Huius verò conclusionis & altera consectaria esse videtur, ecclesiam, cùm in re graui quidem & quæ ad Christianos mores formandos apprimè códucat leges toti populo dicit, non posse iubere quicquã, quod aut euãgelio aut rationi naturæ cõtrarium sit. Non ego hîc omnes ecclesiæ leges approbo: non vniuersas pœnas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta, commendo. Scio nonnullas eiusmodi leges esse, in quibus si non aliud præterea quicquam, at prudentiam certè modumq; desideres. Id ergo dico, summorum pontificum conciliorumque præcepta, scita, sanctiones, omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim ecclesiæ consuetudo, quod modò ex concilio Constãtien. afferebamus, euãgelio aduersari non valet, ergo ne ecclesię quidem lex euangelio aduersabitur.

Deinde ecclesia nó potest definire quippiam esse vitium quod honestum est, aut cõtrà honestũ esse, qđ est turpe. ergo nec sua edita lege probare quicquã, quod euãgelio ratione ve inimicum sit. Si enim ecclesia vel expresso iudicio vel lege lata turpia probaret aut reprobaret honesta, hic iam nimirum error non solùm fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodammodò aduersaretur, quæ omnem virtutem probat, vniuersa vitia condemnat. Accedunt illa, quæcunque dixerint vobis facite, & qui vos audit me audit. Quibus præcipimur ecclesię legibus obtemperare. Ita si errat illa, Christus nobis erroris auctor est. Quæ qui videat, non modò indoctè, verùm etiam impiè faciat, si ecclesiam in morum doctrina errare contendat, præsertim si mores & præcepta viuendi sint ad salutem necessaria. Quæ autem ratio id de ecclesia conuincit, eadem conuincit de concilio, in quo vniuersalis ecclesiæ auctoritas residet, quare quemadmodum concilium falsa plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda. Proponere, inquam, firmo certoque decreto, quo omnes & ad credendum & ad faciendum sub æterna pœna obligentur.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam ecclesiæ consuetudinem esse malam, vel aliquam ipsius legem iniustam, non ausim definire. Nam licèt concilium Constantien. Sessi. 13. statuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, ecclesiam errare im more communicandi plebem sub vna specie tantùm: at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Caietanus in opus. de auctoritate pap. & con. & in apolo. c. 20. & 21. Turrecremata item 3. lib. c. 32. & 33. concilium mutilum sine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quanquam id multis quidem argumentis suadere nituntur: sed apud me illud est maximum, quòd sicut Deus non deficit in necessarijs, ita non abundat in superfluis. Cùm ergo sola auctoritas deponendi Pontificem hæreticum & aut eligendi aut decernendi catholicum sit ecclesiæ necessaria in casibus, quibus ecclesia concilium sine capite cogere iure suo potest: nihil causæ est, cur ampliorem potestatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt vel electo Pontifice Catholico, qui non erat, vel definito certo, cùm inter multos quisnam esset verus pontifex dubiũ erat. Adde quòd, vt suprà dictum est, concilij dogmata non sunt firma, nisi à Romano Pontifice confirmētur. Quando ergo concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Præterea

R Martinus

Martinus quintus in literis, quibus conciliũ probat, nõ simpliciter probat illum articulũ: sed solũ definit eos qui docuerint ecclesiã in consuetudine eiusmodi errare esse vel vt hereticos, vel vt sapientes hæresim condẽnandos. Quod ergo Martinus concilio præsidens non est ausus nomine hæreseos condemnare, id ego grauiore cẽsura accusare nõ audeo nec debeo. Quòd si in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in concilio Constãtiensi erat controuersia, tanta fuit Martini modestia, quantò nos modestiores esse oportet in alijs erroribus condemnandis, qui consuetudini ecclesiæ minimè ad salutem necessariæ refragantur? Morem circungestandi solenni procesione per vias publicas Eucharistiæ Sacramentum Lutherani reprobant. Si originem erroris & principium spectes, hæresis tibi erit. Nam ideò illi morem hunc circunferendi Sacramenti rident, quia veram Christi præsentiam in Sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contempleris, hæresim sapit, temeritas & impudentia est (Quanuis enim multis nominibus hic error est notandus) non tamen est hæresis: cùm etiamsi in hac consuetudine erraret ecclesia, non proinde in grauioribus rebus eius periclitaretur auctoritas. Quæ causa concilio Tridentino fuit, vt Canonem sextum de Eucharistiæ Sacramento cautè formarit in hæc verba. Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideo nec festiua peculiari celebritate venerandum, nec in procesionibus secundùm laudabilem ecclesiæ consuetudinem solenniter circungestandum, Anathema sit. Non enim eos Anathemate simpliciter percellit synodus, qui ritum illum ecclesiæ reprehenderint, sed qui idcirco hoc faciunt, quia nec præsentiam corporalem Christi in Eucharistia admittunt, atque adeò ne ipsius quidem adorationem & cultum. Atque hæc eadem fortasse causa Martinum quintum impulit, vt qui reprehenderent ecclesiasticam illam consuetudinem impartiendi Eucharistiam populo sub vna specie eos non vt hæreticos, sed vt sapientes hæresim condemnarit. Cùm enim sub vtraque olim specie plebs Sacramentum Eucharistiæ acceperit, idq; Apostolorum auctoritate & vsu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an vetus ille ecclesiæ mos nouo esset præferendus. Sed quoniam Vuicleffistæ idcirco asserebant ecclesiam errare, quia existimabãt necessarium esse plebi ad salutem vtranque Sacramenti speciem sumere, huc detorquentes illa domini verba, Nisi manducaueritis, &c. prudentissimè Martinus quintus vituperationem ecclesiastici noui moris non dixit hæresim esse, sed hæresim sapere. Est quoque illud argumentum graue, cur huiusmodi erroribus hæreseos nota non inuratur: quòd, vt postea dicemus, non est hæreticum credere ecclesiam hominibus in diuos referendis errare posse. At iubet ecclesia interdum diuos, quos huiusmodi honore afficit, peculiari die festo, & cultu colere: non est igitur hæresis astruere, in hac de vno aut altero diuo colendo lege ac cõsuetudine ecclesiam errare. Sed intelligendum est, ecclesiæ mores quosdam à Christo & Apostolis ecclesiæ traditos, in quibus qui ecclesiã errare diceret, hic erroris eius Christũ & Apostolos auctores faceret. Quam obrem hæreticus censeretur. Vt Iconomachi, qui ecclesiam in veneratione & cultu imaginum errare asseruerunt. Alij verò mores sunt post Apostolos inducti, in quibus quanuis ecclesia erraret, nõ propterea fides periclitaretur. Sine periculo igitur hæreseos teneri potest, ecclesiam in aliqua lege & more posse errare. Sed de secunda cõclusione hactenus. Sit tertia conclusio.

In moribus nõ toti ecclesię communibus Cõclusio

bus, sed qui ad priuatos homines vel ecclesias referuntur, errare per ignorantiam ecclesia potest: nō in iudicio solùm rerum gestarum dico, sed in ipsis etiam priuatis præceptis & legibus. Cùm quis enim occultè vna vxore habita alteram ducit publicè, iubet illi ecclesia, vt priore relicta posteriorem accipiat. Qua in re sine dubio fallitur, & id præcipit homini, quod rationi Euangelioque aduersum est. Huius verò conclusionis veram & idoneam causam Innocentius tertius reddidit in capit. A nobis. de senten. exco. in hæc verba. Iudicium dei veritati, quæ non fallit nec fallitur, semper innititur: iudicium autem ecclesiæ nonnunquam opinionem sequitur, quam & fallere sæpè contingit & falli: propter quod contingit interdum, vt qui ligatus est apud deum, apud ecclesiam sit solutus: & qui liber est apud deum, ecclesiastica sit sententia innodatus. Hactenus Innocenti. Hæc autem, quæ perspicua esse videntur, breuiter & sine disceptatione diiudicanda sunt. Nec enim omnia nos, vt quæramus, exponimus: sed vt explicemus. Hoc itaque loco non tam conclusio, quàm conclusionis causa consideranda est. Nam inde liquet, id quod est animaduersione dignissimum, certa & firma ecclesiæ decreta esse non posse, quæ non certis & firmis principijs ac fundamentis innitantur. Quocirca, si vel vnum ex his, à quibus ecclesiæ iudicium pendet, incertum est, certum ecclesiæ decretum esse non potest: siue quæstio speculatiua sit seu practica, sic enim nostri loqui solent. Conclusio quippè, vt in dialecticorum prouerbio est, debiliorem partem sequitur, & si vnumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illa parte debilitari necesse est. Quā ex re facilè intelligitur, ecclesiæ iudicia, quæ ab incertis hominum testimonijs proficiscuntur, infirma esse ad certam & exploratam faciendam fidem. Quale illud est, quo sanctum aliquem diuorum catalogo ascribendum censet. Nec tamen impunè licet huiusmodi decreta in dubium reuocare. Quin temerarium & irreligiosum est, in diuis consecrandis ecclesiæ abrogare fidem. Iniuriam enim facit Martyri, qui orat pro Martyre, vt capit. Cùm Marthæ. de cel. miss. Innocentius tradit: iniurius ergo est, ac multò etiam magis, qui martyrum catalogo ascriptum è diuorum numero reiicit. Id quoniam temerè & inconsideratè faciet, iure profectò ab ecclesia punietur.

c. 88. illius titu.

Mox etiam, si vnum aliquod huius generis decretum in quæstionem veniat, certè Hieronymi, Ambrosij, Augustini ac reliquorum sanctitatem sine crimine in quæstionem vocare poterimus: atque adeò asserere illos cum dæmonibus condemnatos. Ita posses eos maledictis concidere, ac vexare contumelijs, quæ omnia aures sanè fidelium perhorrescunt. Quòd si viris iustis in diuorum catalogum reponendis ecclesia errat, nimirum non esset valde absurdum, diuorum omnium cultum ab ecclesia explodere eorum, qui post Clementem cōsecrati sunt. Quo quid aut stultius aut impudentius dici potest? Item multùm refert ad communes ecclesiæ mores scire, quos debeas religione colere: quare, si in illis erraret ecclesia, in moribus quoque grauiter falleretur. Nec differt diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque si ecclesia abstinentiæ legem rogaret, quæ vel rationi vel Euangelio aduersa esset, turpiter ab illa profectò erraretur: turpiter ergo etiam errabit in doctrina morum, si legem ferat de colendo diuo, quem colere, si diuus non est, & cum ratione & cum Euangelio pugnat. Ne igitur tantus error in ecclesia sit, deus peculiariter prouidere credendus est, ne ecclesia, quamlibet hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erret. Cuius

Antoninus 3. p. Titu. 12 ca. 8. Caie. opusc. de indul. ad Iuli. c. 8. D. Th. in quotli.

peculiarissimæ prouidentiæ abundè magnum argumentum est, quòd nunquam infirmata est fides ab humanis testibus semel in huiusmodi iudicijs suscepta. Quod in causis ciuilibus sæpè accidit. Quæ si singula fortè non mouent, vniuersa certè tamen inter se connexa atque coniuncta mouere debebunt, vt qui fidem in his ecclesiæ detrahunt, eos nó hæreticos quidem, sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundũ ac tertium argumentum facilè refelluntur.

Nam quę de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

Nunc illud breuiter dici potest, qui summi pontificis omne de re quacunque iudiciú temerè ac sine delectu defendunt: hos sedis Apostolicæ auctoritatem labefactare, non fouere: euertere non firmare. Nam vt ea prætereamus, quæ paulò antè in hoc capite explicata sunt, quid tandem aduersum hæreticos disputando ille proficiet, quem viderint non iudicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ suscipere, nec id agere vt disputationis suę vi lucem ac veritaté eliciat, sed vt se ad alterius sensum voluntatemq; conuertat? Non eget Petrus mendacio nostro, nostra adulatione non eget. Ordines igitur vel probare vel refellere, quoniam non è scientia id solùm, sed etiam è prudétia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus pontifex errare nequit. Atq; iam vel in concilio Lateranen. aduertebatur religionum nimiam multitudinem, quã nunc esse videmus, valde ecclesiæ Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunen. fatetur, quòd importuna petentiũ inhiatio contra synodi decretum aliquarum religionum confirmationem extorsit. Vnde quosdã ordines per sedem etiã Apostolicam approbatos tanquam ecclesiæ vel noxios vel inutiles abolendos

De rel. do. c. ulti.

De rel. do. in. 6.

esse ita decreuit, vt nullum deinceps ad eorum professionem admitterent. Et Celestinus quintus statum vitamque fratricellorum suo priuilegio confirmauit: quod tamen confirmationis priuilegium Ioannes. 22. apertè infirmum esse dixit: quod Bonifacius ex certis rationabilibus causis ea, quę Celestinus concesserat, viribus penitus euacuasset. Paulus item tertius ordinem, quem in Italia frater Baptista Cremensis instituit, literis suis probasse dicitur: at nuper & ordo ille à Venetis est edicto publico explosus, & Baptistę doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumétum est, qui ex huiusmodi priuilegijs, quæ his facilè temporibus vel conceduntur vel potiùs extorquentur, nouas religiones non aliter ac de cœlo lapsas excipiendas esse confirmant: eas quoque quę nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel à suis editam profitétur. Nec eius generis priuilegia certa sunt sedis Apostolicę iudicia, quibus scilicet omnes fideles astringãtur. Satis fuerit, si eã habeant auctoritatem, quã epistolæ decretales. Quarũ nonnullas constat à posterioribus meliore consilio refutatas: quoniam non ex firmo decreto, sed ex pontificum opinione prodierunt. Et quidem ante Diui Thomæ tépora adeò restrictè & grauatè noui ordines admittebantur, vt ex tã graui angustoq; iudicio probabile argumentum prudentis consilij sumeretur. Nostro verò hoc seculo tam multæ sunt religiones à pontificibus confirmatæ, vt qui eas omneis tueri voluerit tanquam ecclesiæ vel vtiles vel necessarias: hic imprudentiæ, ne dicam stultitię nomine iure optimo summisque rationibus arguatur. Sed iam liber de conciliorum auctoritate concludendus est. Si priùs tamen eorũ conatum refutemus, qui in huius loci firmissimam soliditatem impetum facere & incursionem voluerunt.

In extr. Ecta Ro na. de domi.

Vide extra. Quia quorunda uerbo. si. eius Ioannis

Caput postremum, in quo refelluntur argumenta capitis primi.

PRimum igitur aduersariorum argumẽtum ex his, quæ superiore libro dicta sunt, promptissimè refellitur. Ostẽdimus enim ecclesiæ nomen principib⁹ & maioribus solere tribui: & in illis reipublicæ sitam esse auctoritatem, quos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei. *Acto.20.* Ac si ecclesia columna est & firmamentum veritatis, Apostoli etiam sunt ecclesiæ fundamenta, vt ad Ephe.cap.2. & Apo.21. dicitur. Corporis quoque robur & firmitas à capite pendet, quod si tollas, cadat corpus necesse est. Episcopi verò populorum capita sunt. Et Petrus ecclesiæ caput est. Quemadmodũ sequenti libro demonstraturi sumus. At sunt idiotæ episcopi. Valentinus olim & similes imperitiam sanctorum presbyterorum arguerunt, non contemplantes quantò pluris sit idiota religiosus à blasphemo & impudente sophista: quemadmodum Irenæus ait lib. quinto. Sabinus quoq; idẽ obiecit concilio Nicæno, vt lib.2.histo.tri.c.8.scribitur. Sed & Apostoli idiotæ erãt: ꝑ quos tamen deus sapientes huius mundi confudit. *1.Cor.1.* Videte, inquit, vocationem vestram fratres. Quia non multi sapientes sapientes, &c. Sed quæ stulta mundi sunt elegit deus, vt confunderet sapientes. Nõ propter sapientiam maiorem pastores ecclesiæ firmi in fide & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procurationem, ne pastoribus & doctoribus vacillantibus populus fluctuet, circunferaturque omni vento doctrinæ. Quid verò si sancti episcopi non sunt? An soluendi & ligãdi potestatem amittunt? Num pascendi auctoritate carent? *Matth.23.* Super Cathedram, inquit, Moysis sederunt scribæ & Pharisæi: quodcunque dixerint vobis facite, secundùm autem opera eorum nolite facere. Quoniam verò, cùm ab alijs plerisq; tum ab Augustino maximè ostensum & patefactum est, per malos etiam administros Christi radios in ecclesiam fundi: superuacaneum erit ei nunc argumẽto pluribus respondere, cui antè per nos abundè responsum est.

Ad id quoq; qđ deinceps sequitur, non est difficile respõdere. *Secundum refellitur.* Nam sacerdotũ veterũ acta quidem Christo aduersa fuerũt, at sententia hominũ alioqui pessimorum non solùm verissima, sed reip. etiã vtilissima fuit. Quin diuinum oraculum fuisse Ioãnes euãgelista testatur. Cùm enim post longam variamque concilij deliberationem Caiphas, qui vt summus pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes fermè consenserunt, dixisset, expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat: mox euangelista subiecit, Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius prophetauit. Qua ex re fit, vt & nostrorum pontificum vita quidem & opera contraria fortè sint domino Iesu: sed eorum iudicia, quæ videlicet à summo pontifice comprobata sint, & vera erunt, & Christianis vtilia, vt quæ ad populi salutem sint diuinitus instituta. Imò adeò à spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab euangelista didicimus, quia scilicet ecclesiæ Christi pontifices sunt. Ac de secundo argumento satis.

Tertium verò argumentum sic refellitur. *Tertio argumento fit satis.* Nego, nullum Christi pactum cum ecclesiæ sacerdotibus esse. Est enim primũ cum Petro cæterisq;, qui illi in pontificatu succedunt, vt Matth. 16. & Lucæ. 22. videre est. Promisit item Apostolis eorúq; proinde successoribus Christus spiritũ veritatis Ioãnis.14.15.&.16. Pactum quoque veritatis cùm ecclesia initum ad ecclesiæ tandem pastores & doctores referendum est. *Ezech.34. & 37.* Non enim ecclesiam suam deus aliter quàm orbem administrat, vbi infima per media

media, media per ſuprema geruntur, quẽ
admodum Dionyſius admonuit. Pacta
verò & conuenta illa vetera longè alia
ac noſtra ſunt. Illa enim temporaria e-
rant, ſicut & lex & ſacerdotum. Abla-
tum eſt quippè à Iudæis regnum, ablata
lex, tranſlatum ſacerdotium. Sacerdo-
talis autem & veritas & auctoritas pau-
lò ante aduentum Chriſti labefactari cœ
perunt. Nam, quod antiquatur & ſene-
ſcit ac prope interitum eſt, id debilitetur
oportet atque infirmum fiat. Prophetæ
igitur ij vel maximè, qui Chriſti aduen-
tui proximiores fuerunt, identidem hanc
legis, veritatis, auctoritatis, ſacerdotij
ſceptrique ruinam Iudaico populo an-
nunciabant. Eorum hac de re oracula ſi
quis ad Chriſti Eccleſiam referre niſi ex
Pſal.109. parte velit, illa prorſus ignorat, Tu es ſa-
cerdos in æternum ſecundùm ordinem
Pſal.47. Melchiſedech. Item, Hic eſt deus no-
ſter in æternum & in ſeculum ſeculi, ip-
ſe reget nos in ſecula. Item, In miſericor-
dia ſempiterna miſertus ſum tui. Dixit
redemptor tuus Dominus, Sicut in die-
bus Noë iſtud mihi eſt, cui iuraui ne in-
ducerem aquas vltra ſuper terram: ſic
iuraui vt non iraſcar tibi. Montes enim
commouebuntur, & colles contremi-
ſcent: miſericordia autem mea non re-
cedet à te, & fœdus pacis meę non mo-
Hie. 31. uebitur. Iſaie.54. Itẽ, Feriam domui Iſraël
& domui Iuda fœdus nouum, non ſe-
cundùm pactum quod pepigi cum pa-
tribus veſtris: quod irritum fecerunt,
&c. Et paulò pòſt. Hæc dicit Dominus,
qui dat ſolem in lumine diei. Si defecerint
leges iſtæ coram me: tunc & ſemen Iſraël
deficiet, vt non ſit gens coram me cun-
Hie.32. ctis diebus, &c. Item. Feriam eis pactum
ſempiternum, & timorem meum dabo
in corde eorum, vt non recedant à me.
Ezech.37. Item, percutiam illis fœdus pacis, pactum
ſempiternũ erit eis, cæteraq; in nouo Te-
Luc.1. ſtamẽto ſimilia, Regnabit in domo Iacob
in æternum, & regni eius non erit finis,
Ecce ego vobiſcũ ſum omnibus diebus Math.
vſq; in conſummationem ſeculi, Ego ro- Ioan.
gabo patrem, & alium paracletum dabit
vobis, qui maneat vobiſcũ in æternũ ſpi
ritum veritatis, Super hanc petram ędifica Math.
bo eccleſiam meam, & portæ inferi non
præualebunt aduerſus eã, Hic eſt ſanguis
noui & æterni Teſtamenti. Reprehenſio
nes igitur comminationesq́; illæ Prophe
tarũ generales ad tempus Dominicę paſ-
ſionis potiſsimùm referendæ ſunt, vt Hie
ronymus ipſe non ſemel teſtatur. Quid In Eſa.
ergo ſibi vult, cùm quæ aduerſum anti- 56.57.
quos ſacerdotes dicta ſunt, ea in noſtros & 63.
torquet omnia? Nempè, omnia in fi-
gura contingebant illis, ſcripta ſunt au-
tem propter vtilitatem noſtram. Ea igi-
tur, quæ Prophetæ in illo populo repre-
hendunt, ad nos quoque pertinent, ſer-
uato tamen ſynagogæ eccleſiæque diſcri
mine, vt illa ad tempus, hæc perpetua eſ-
ſe intelligatur. Compertum eſt autem
ſine lege & doctrina, ſine ſacerdote &
doctore, ſine Chriſto & ſpiritu verita-
tis, eccleſiam nullo poſſe modo conſi-
ſtere. Quod quoniam alijs locis abundè
ſatis explicatum eſt, non eſt hîc fruſtra
repetendum. Nam & nouæ legis ſacer-
dotibus conferre veteres, ſcripturarum
ignoratio eſt, Hiere. 3. & 23. Ezech. 34. 2.
ad Corinthios. 3. & 4. Cui autem aliquã-
do veterum dictum eſt, ſuper hanc pe- Matth.
tram ædificabo eccleſiam meam, & por-
tæ inferi, &c. Et rurſum. Ego rogaui Luc. 22.
pro te, vt non deficiat fides tua? Qui- Ioã.14.
bus verò ſynagogæ ſacerdotibus & pa- 26.
ſtoribus ſpiritus veritatis promiſſus eſt,
qui cum ipſis in æternum maneret &
in omni inſtitueret veritate? Hieronymus
itaque nec de ſacerdotum concilio loqui
tur, nec de omnibus ſimul eccleſię pa-
ſtoribus. Ad ſingulas eccleſias priua-
toſque & pontifices & ſacerdotes ver-
ba Prophetarum refert, in eccleſiam ca-
tholicam eiuſque aut ſacerdotium aut ve
ritatem nihil dicit.

At verò

At verò illud mouere quempiam poterit, quod Esa.22. c. scriptum est. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et vocabo seruum meum Eliakim, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo cóf ortabo eum, & potestatem tuã dabo in manus eius: & erit quasi pater habitantium Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solio domus patris sui, &c. Quæ de trãslatione sacerdotij veteris legis in nouum Christi sacerdotium prophetata esse, in dubium vocari non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium. Auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur & cadet: & peribit quod pepéderat in eo, quia dominus locutus est. Si enim Christus dominus, qui tanquam paxillus in ecclesia fixus est, auferatur: & qui ex eo fide antè pepéderant, posteà peribunt & cadent, quomodo nos ecclesiæ in fide firmitatem perpetuam pollicemur? Quomodo etiam asserimus, Christum ecclesiæ semper pastoribus affuturum? Hoc Hieronymus in commentarijs ita soluit, vt ad dies nouißimos referatur, cùm refrigescet charitas multorũ, & locum habebit illud, putas filius hominis veniens inueniet fidem super terram? Quod, quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc ecclesia futura sit, nulla Christi fides nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis literis aduersarentur: sed vsu scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. Intantum ergo in illis diebus fidelium numerus minuetur, vt Christus de medio ecclesiæ sublatus esse videatur. Sed non auolabit à paucis illis, qui residui erũt doctor suus, dabit eo quoque tempore Christus pastores et doctores, qui dat eos, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei in virum perfectum in mensurã ætatis plenitudinis Christi. Occurremus enim nos qui viuimus, qui relinquimur in aduentum Domini, & simul cum Domino erimus. Ecclesia igitur eiusq́; species & forma in finem vsque sæculi permanebit, permanebitq́ue adeò cum ea & Christus & spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atq́; Hieronymus illam Esaiæ vaticinationem ad Christum secũdùm Anagogen refert. Nam sensum historicũ & literalem libro Commẽtariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumẽtum trahitur. Sanè verò illud etiã considerandum est, Propheticas illas reprehensiones, non sic in omnes eius temporis pastores & sacerdotes conuertendas, vt nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, vt quod plerosque tangit, id ita enuncient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab Esaia reprehenditur, tanquam in eo à planta pedis vsque ad verticem capitis non sit inuenta sanitas: & tamen idem propheta viros aliquos iustos relictos esse fatetur inquiens, nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, &c. Sic Helias in omnes inuehitur quasi relictus sit solus, at dicit illi diuinum responsum, reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua sua Baal. Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam & ex his, quæ superiore libro respõsa sunt, poterat abundè confutari.

Li.7. cõm. in Esaiam. Matth.24. Esai.30. Ephe.4. 1.Thessa.4 Esa.1. Esa.1.

Ad quartũ. Ad quartum verò respondeo primùm, conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniti. Nihil enim de ecclesiæ concilijs præfinire videtur eo loco Christus, sed vnitatis consensionem commendare, cuius ad impetrãdũ magna vis est. Quòd si propter Innocẽtium. 20. d. c. de quibus. & propter synodum. 6. acti. 17. & propter synodũ Chalcedo. in epistola ad Leonem de sy-

de synodis locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, ꝙ quemadmodum in nomine principis concilium aggregatur, cũ eius auctoritate indicitur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cùm indicente Christo, vel eius vicario cogitur. Concilia itaq;, quæ præter auctoritatem Romani põtificis fiunt, non oportet Christum in medio habeant. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tametsi ne omnes quidem viri iusti, qui in nomine etiam Christi congregantur, quanuis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habet, vt veritatem quæstionis propositæ decernere & tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis à patre cælesti, vt vel ab eo, in cuius nomine & auctoritate congregati sunt, probetur, si vera dixerint: vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, vt preces illorum exauditæ dicantur iuxta præscriptũ Matthæi testimonium. Illæ verò, quæ sequũtur, friuolæ sunt Caluini calumniæ: quibus non est operæpretium respondere. Nam priori quidem nunc nunc satisfecisse mihi videor. Posteriori autem & in capitis superioris tertia quæstione ad postremum argumentum, & in tertij libri capite vltimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hactenus.

Porrò ad quintum responsio ante oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminen. inuito Liberio papa hæreticorum opera coactum fuit, vt & in historia ecclesiastica & in epistola Damasi ad Aphricanos episcopos & in. 15. d. c. Sancta Romana. ex Gelasio refertur. Ephesinum quoq; secũdum, licèt auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tum ministrum fauoribus corruptum est, pontificis legatis & quibusdam alijs bonis viris repugnantibus. Ita nusquam fuit cõfirmatum, sed damnatum potiùs à Leone & synodo Chalcedonẽsi. Constantinopolitanum deniq; illud repugnante ecclesiæ pontifice coactum est, reprobatumq; postea in. 7. synodo generali. 367. patrũ, qui apud Nicæam conuenerunt. Quo ex loco manifestè refelluntur ij, qui cõcilij auctoritate retenta, summi pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Cõstãtinopolitanum primum. 150. patrum tanquam vnum ex Euangelijs habeatur, hoc autem alterum Constantinopolitanum, vbi multò plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo? Nempè conciliorum robur ab illo est, pro quo rogauit Christus, ne deficeret fides eius, quò fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentiùs.

Nunc sextum argumẽtum diluamus. In quo non parua quæstio est, num canones Trullani ecclesiasticam habeãt auctoritatem. Nam ꝙ habeant, his argumentis suadetur. Primùm quòd Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuò citauerit, vt patet. 16. d. c. placuit, &. ca. Quoniam. Et de cons. dist. 1. cap. Iacobus. & de con. dist. 2. c. didicimus. &. 27. q. 1. c. Si quis episcopus. Sexta verò synodus sine dubio ecclesiæ auctoritatem habet, vt paulò pòst demonstraturi sumus. Trullanos ergo canones catholici probare debemus.

Deinde id suaderi potest ex Inno. 3. de æta. & quali. ordi. c. A multis. qui in. 6. synodo constitutum esse dicit, vt si quis eorum, qui ad clerum accedunt nuptiali iure mulieri voluerit copulari, hoc ante subdiaconatus ordinem faciat. Constat verò hunc esse canonem. 6. inter Trullanos.

Præterea Adrianus papa hos canones & synodum, à qua sunt editi, probat & recipit, vt cernere est. 16. dist. cap. Sextam. & de con. dis. 3. cap. Sextam. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipsum demõstratur ex 7. synodo acti. 3. vbi Tharasius eiusdem, inquit, sextæ synodi rectè & diuinè decreta edita traditosque canones recipio. Et actione. 4. Petrus episcopus dixit, habeo codicem sextæ sacræ synodi canones continentem.

Sextum [...] luitur. 16. d. c. [...] niam. c. si quis [...] d. 16. c. Habeo.

nentem. Sanctissimus autem patriarcha Tharasius subiecit, quæ est hæc ignorantia, qua pleriq; laborãt circa hos canones? Scãdalum enim est dubitare, num sint sextæ synodi. Et acti. 6. Epiphanius, qui loco synodi respondebat Iconomachis, Sacra, ait, sexta synodus posteaquam sententiam suam de vna volũtate Christi sub Constãtino pronunciasset, iterum vnanimiter oẽs diuina voluntate post. 4. aut. 5. annos congregati duos & centum canones edidere. Quòd si diuina voluntate vnanimiter illi canones à patribus sunt editi, ꝓbati vtiq; sunt septimæ etiã synodi testimonio. Atq; eadẽ 7. synodus, definierũt, inquit, sextæ synodi sancti patres conuentũ per singulas prouincias semel in anno fieri. Hunc ergo canonem & nos renouamus. Auctoritatem ergo finiendi patres illi habuerunt, & si sancti fuerunt, vt hîc dicitur, nihil sibi vsurparunt cõtra ecclesiæ regulas. At si præter sentẽtiam Romani pontificis coactum illud cõcilium est, aduersum ecclesiasticas regulas coactum esse constat, habet igitur Trullana hæc synodus solidam auctoritatem, si septimæ synodo credimus. Accedit his, quòd. 7. synodus actione. 5. & 6. Nicolaus in epistola ad Michaëlem Imperatorem, concilium Florẽtinum sess. 5. horum canonum auctoritate vtuntur.

18. dist. ca. Quoniam.

Sed mihi rem hanc diligentiùs consideranti contraria opinio, & probabilior, & grauior videri solet. Cuius sententię auctores habeo Anastasium apostolicæ sedis bibliothecariũ in procemio in. 8. synodum, ad quam iussu Adriani secũdi venit, nam erat vtriusq; linguæ Græcæ & Latinæ peritissimus, vt. 63. d. c. 2. dicitur. In eadẽ opinione est Theophanes Græcus historicus, & Humbertus siluę candidæ episcopus Apocrisarius Leonis noni in libello contra epistolam Michaëlis patriarchæ Constantinopolitani. Qui liber citatur à Gratiano, vt liber Leonis noni contra epistolam Nicetæ abbatis. Sed & à Latinis non recipi hos canones referunt Theodorus Balsamon & Mattheus monachus maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorundem canonum, hic in historia conciliorum & virorum illustrium. Sunt autem argumenta, quæ hanc sententiam confirment, irrefragabilia. Primum, quòd sexta synodus sub Constantino imperatore contra Monothelitas ab Agathone congregata, à Leone secundo comprobata, nullos ediderit canones. Illa verò synodus, quæ sub Iustiniano imperatore postea coacta est, cur sexta synodus appelletur, nulla est causa. Sed de nomine nihil moror. Hoc solùm assero, ei concilio nec Romanum pontificem, nec eius legatos interfuisse. Subscriptiones episcoporũ videãtur, & res fiet manifesta. Iustinianus primùm subscripsit, deinde episcopi qui sextæ synodo affuerant, sed nec numero pares, nec nominibus omnino similes, vt Theophanes & Anastasius euicerũt. Romani verò pontificis, aut legatorum eius nulla subscriptio est.

16. d. c. Clementis.

Alterum argumentum est, quòd Iustinianus bis synodum apud Constantinopolim coëgisse legitur, priùs sub Sergio Romano pontifice, posteriùs sub Ioanne. 7. eodem quoque episcopo Romano. Et de priore quidem Beda de natura rerum ca. 67. ait, Iustinianum Romanæ ecclesiæ pontificem Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, fauere, & subscribere noluisset, iussisse Constantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloria postea priuatus exul in Pontum secessit. Hactenus Beda. Et Platina in vita Sergij, Iustinianus, inquit, synodum habuit, in qua nonnulla approbata sunt orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocrisarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolidè nimium confirmauit. Verùm cùm postea Romam delata à Sergio exploderentur, ira percitus Iustinianus Zachariam misit, qui Sergium ad se vinctum

Idem Paulus diaconus libr. de Roma. gestis. 8. c. 9. scribit.

vinctum traheret. Hactenus Platina. De posteriore autē idem Platina in vita Ioannis. 7. ita scribit. Iustinianus eadem stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperiū Sergio pōtifici duos metropolitanos Romam misit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita synodo quæ de homusio crederent orientales, eadem etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis in quibus ei subscribendum erat. Homines tamen re infecta ad Imperatorē pontifex remisit. Hæc ille. Ac si quis Trullani cōcilij verba velit expendere, statim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habent.

16. dist. ca. Quoniam. Quoniam sanctæ vniuersales synodi quinta & sexta de mysterio fidei plenissimè disputantes canones non fecerūt, propterea nos conuenientes in hanc Imperialem vrbem sacros canones cōscripsimus. Oportebat enim, vt synodus vniuersalis canones ecclesiasticos promulgaret. Hactenus

16. d. c. Habeo. cōcilium. Principiò autem, si in Constant. vrbem conuenistis, dicite mihi, ecquo euocante cōuenistis? Annè Romanus aliquis episcopus vobis concilium indixit? Minimè id quidem. At Romanus pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam, probus erat. Primates autē ecclesiæ sine principis ecclesiastici & veri & catholici & pij voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed aduersus ecclesiæ principem cōspirare. Quemadmodum si regni proceres ad respublicas pertractandas sine regis arbitrio cōueniant, coniuratio illa potiùs quàm congregatio existimabitur. Iustinianus, inquis, eos fecit conuenire. Benè profectò narras, nā istū improbum fuisse & ecclesiæ Romanæ inimicū, memoriæ proditum est. Qualē autem synodum à tali viro profectam esse arbitrabimur? Sed audiamus causam conuentus faciendi. Quoniam sanctæ vniuersales synodi quinta & sexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc Imperialem vrbem conuenientes canones conscripsimus. Oportebat enim, vt synodus vniuersalis canones ecclesiasticos promulgaret. Itaq; hæc Trullana synodus supplemētū duarū esse dicitur, & quod deerat quintæ & sextæ, id nimirū addidisse. Ideo enim nec sexta aiunt, propriè numeratur, sed πενθέκτη, id est, quinisexta. Scilicet, nomine sextæ synodi Trullana se priùs venditare volebat, At, nunc nec sexta nec quinta nec septima est, sed monstrum quoddam quinisexta. Illud verò quis ferat, quòd insimulant patres hi duo grauissima concilia tanquam mutila & imminuta, vt causa congregationis necessaria videatur? Enimuerò concilium generale ecclesia ne vnum quidem habuit, vbi causa, aut hæresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hæc synodus sola est, quæ non ad profligandam hæresim, non ad tollēdum schisma, sed ad canones edēdos cogitur. Ecquid autem erat opus, pastores ecclesiarū omnium suis sedibus cieri, vt post innumeros ferè canones, Apostolicos, Nicænos, Ancyritanos, Neocæsarienses, Antiochenos, aliorumq; plurimorum & martyrum & cōfessorum, qui canone secundo Trullano comprobantur, alij cētum duo ab his patribus ederentur? Quantò verò grauiùs sexta synodus egit, quę causa fidei, ob quam conuenerat, absoluta, noluit ecclesiam canonibus onustam discedere. Non igitur necesse erat canones condere, sed, si verum fateri vultis, alia Iustiniano causa vestræ congregationis fuit, nimirum, vt Latinos sedemq; præsertim Apostolicam insectaretur, vtque, quod Platina ait, aliqua vestra auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquā congruentia. Nam, si, vt ipsi dicitis, post quatuor aut quinq; annos à sexta synodo exacta, sub Iustiniano filio Constantini Constantinopoli cōuenistis, certè (computate tempora) hæc illa est erratica synodus, cui, auctore Beda, Sergius noluit subscribere. Sed iam videamus, vt reliqua, quæ nunc non extant, dissimulentur, cur his centum duobus vestris canonibus subscribere Sergius nec voluerit, nec verò debuerit.

Theophanes post 6. synod. ad hos canones 26. annos interfuisse.

In Canone

In canone secundo suscipitis & confirmatis. 85. canones Apostolorum: hos sedes apostolica non recepit, vt auctor est Isidorus. 16. d. c. canones. id quod cum ex Leone. 9. c. Clemētis. ea. dist. ostēdi potest, tū verò magis ex Gelasio. 15. dist. c. Sancta Romana. Cur autem sedes apostolica probet. 84. canonem, quem vos probatis, vbi tres Machabæorum libri contra omnium consensum ecclesiarum admittuntur? Atq; in eodem secundo canone synodum Cypriani de rebaptizandis hæreticis comprobatis, quasi secūdum traditam Aphris consuetudinē lex illa constituta sit, & non magis aduersetur omnibus ecclesijs Dei. Nec enim decretum illud Cypriani, explicari potest ad normam. 95. canonis Trullani & 19. Nicæni. Quoniam canon Cypriani de omnibus in vniuersum hæreticis præscriptus est, maximè Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizasse. Decretum ergo Cypriani ab vniuersali ecclesia simpliciter reprobatum Sergius approbare nō debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio ecclesiæ Romanæ legem de bigamis non ordinandis summum ius appellatis, & ex rigore austerum, sedis autem Constantinopolitanæ mollicies ac dissolutio benignitas vobis est. Mediam quasi ex duabus componitis, sed talem, qualem ecclesia Latina semper explosit. Iure igitur hanc vestram synodum explosit Sergius.

Canon. 13. iubet, vt hypodiaconi, diaconi, presbyteri, à suis legitimis vxoribus non separentur. Ea consuetudo apud Grę cos quidem inualuit, sed synodus generalis eā toti ecclesiæ cōtra Latinorum vsum malè præscripsit. Benè ergo Sergius vestros canones reprobauit.

Canone. 36. decernitis, vt thronus Constantinopoli. æqualia priuilegia cum apostolica sede obtineat, & Alexandrinæ, Antiochenę, ac Hierosolymitanę præferatur. Scitis aduersum hūc canonem olim à sancto papa Leone pugnatum. Et quāquam ratione pugnatum est, at sequētes Romani pontifices Constantinopolitanæ huic ambitioni & vanitati contradicere noluerunt. De priuili. Antiqua.

Canone. 62. præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ præter sabbatū & dominicam nullas nouas hostias consecrari, sed, vt apud nos in die parasceues, fieri præsanctificatarum sacrificium. Hoc vestris Græcis pręcipite, si vultis, Romanus enim episcopus hoc in totam ecclesiam decretum non probaret.

Iam canon. 55. nulla nostra confutatione eget, absurdus. n. per se est & manifestè in Romanā ecclesiam iniurius. Ipsum audiamus. Quoniā intelleximus in Romanorum ciuitate in sanctis quadragesimæ diebus, in eius sabbatis ieiunare præter ecclesiasticā traditam consuetudinē: sanctæ synodo visum est, vt in Romanorū ecclesia si quis fuerit inuentus sabbato ieiunās, clericus deponatur, Laicus segregetur. Nū tibi videtur à Romano aliquo pontifice hunc canonem probatum iri? Minimè verò gentium. Quid. 67? Vide ne probandus sit. Sacra, inquiunt, scriptura nobis pręcipit, vt abstineamus à sanguine & suffocato. Meritò igitur damnamus eos, qui cuiuscunq; animalis sanguinem arte aliqua condiunt, & sic comedunt. Ecqua autem maior scripturarū ignoratio esse poterat, quàm existimare, præceptum illud apostolicum ad ea vsq; tēpora perdurasse? Quantò veriùs Latini decretum Hierosolymitanum, quò ad sanguinem & suffocatum attinebat, ad breue tempus tantisper manere interpretati sunt, quandiu Iudæorum & Gentium consuetudo coalesceret: quandiuq; synagogā ecclesia cum honore quodam sepeliret. Abeat nunc Gratianus, & sextæ synodo canones Trullanos tribuat. Innocētius verò decretū Gratiani eodem nomine retulit, quo erat à Gratiano citatū, id quod & D. Thomæ & alijs quoq; viris doctis aliquando accidit, vt Gratiani diligentia, fisi capita decreti ementitis auctoribus

bus & titulis referant. Idē quoq; Gregorio nono contigit, qui titulo de cōstitu. nomine Hieronymi commentaria in prouerbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur. 32. d.c. Siquis eorum, nomine sextæ synodi. Adrianum verò Trullanos canones recepisse, tantum abest à veritate, vt nihil magis veritati posit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epistola Tharasij ad Adrianum, non, sicut Gratianus memoria lapsus existimauit, in epistola Adriani ad Tharasium. Tharasius itaque recepit illos, non Adrianus: vt patet actione. 2. &. 3. septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharasij refert, vt Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat. Si enim, inquit, vos fatemini canones illos diuinos & legales esse, canone autem. 82. imaginem Christi venerandam esse conceditis, quid nunc contra sacras imagines depugnatis? Quòd si septima synodus vno canone vtitur, vt ipsorum Gręcorum testimonio imagines esse venerandas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, vt cæteros item canones approbarit? Quasi totum Menandrum, Aratum, aut Epimenidem cōfirmarit Paulus, quòd horū aliquando sit testimonijs vsus. Nec verba illa, quæ ex. 7. synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharasij, Petri episcopi, Epiphanij. Quæ non erat eius temporis & instituti expendere. Non enim id tum agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter & præter institutum à priuatis hominibus in concilio dicebantur, ne nouæ lites suborirentur, illa sapienter à patribus dissimulata sunt: eo vel maximè, ꝙ in causa præcipua, de qua ibi erat controuersia, Trullanæ synodi auctoritate libenter vtebantur. Id ne comminisci videamur, Nicolaus nimirum est auctor adhibēdus, qui in epistola ad Nichaëlem Imperatorē, cùm ad quandā causam suadendam synodi huius Trullanæ, canone quodam vellet vti, in hunc modum disserit. Prouidè hoc Constantinopolitana synodus canonum suorū sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non apud nos inuenitur, sed apud vos haberi perhibetur. Verùm nouimus nos apostolicis imbuti documentis, etiam sententijs vti paganorum, quantò magis Christianorum & contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentē erroneam imitamur. Deniq; Apostolus Paulus de libris Paganorum aliqua in suis scriptis posuit, nunquid ideò etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt prolata? Hactenus Nicolaus. Non itaq; si aut Innocentius, aut. 7. synodus, aut Nicolaus, aut concilium Florētinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato vno aut itē altero reliquos probauerūt. Quanquam patres synodi Florentinę hos. 102. citasse canones, me omnino præterit. Nam, quod actio. 5. refertur, id non ex synodo, vbi hi canones sunt editi sub Iustiniano, sed ex sexto cōcilio vniuersali sub Cōstantino illius patre deprōptum est, vt actio. 17 eiusdem sexti concilij patet. Sed quoniam & hęc synodus apud Trullum regium palatium. f. celebrata est, quod de hac dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideo à nobis labefactata est, ne qsquam falso errore deceptus, eos veris legitimisq; cōcilijs opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones ecclesiæ Romanæ contrarios non &. 82. notauerimus, vbi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figura agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimicè insectari. Nego itaq; in. 82. canone secūdùm veram lectionem tale aliquid prohiberi. Quin potiùs in eo pictura illa veneranda, qua agnus digito præcursoris demonstratur, & suscipitur, & deinceps conseruari in ecclesia iubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharasium 7. syno. actio. 2. & ex actione. 4. eiusdē. 7. synodi.

nodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeò de sexto argumento hactenus.

Septimum soluitur. In argumento verò septimo, Pighij contentio pertinax coarguenda est, qui vt opinionẽ, quam semel induerat, tueretur: synodos ecclesiæ decreto susceptas vanis cõiecturis infirmare perrexit. Tantum studium certandi, vbi semel efferbuit, & dura pertinacia potest. Mihi verò non est hoc loco opus, pro sexta synodo, vnde emersit certamẽ, depugnare, quam & Agatho coegit, & Leo.2. confirmauit, quam & Beda lib. de temp. rati. c.65. & cæteri post eum catholici probauerunt, quam & concilium Floren. sess. 5. recipit, & Eugenius. 4. in decreto super vnione Iacobinorum veneratur. Alij pro. 6. &. 7. synodis apologiã edãt, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim in dogmate fidei & decretis ad salutem fidelium necessarijs cõciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum iudicio & ordine non asserimus. Nec in his, quæ parum, vel certè nihil ad nos attinent, tempus & operam sumimus.

Octauo argumẽto respondetur. Ad octauum ergo argumentum Caietanus in opusculo de aucto. Pap. & con. c. 8. respondet, concilium Constantien. quo tempore illud decretum edidit, nõn fuisse vniuersale & integrum. Erat enim tũ schisma in ecclesia sub tribus põtificibus Ioanne.23. Gregorio.12. & Benedicto.13. Vnde asserere, q̃ id temporis illud cõcilium erat generale, nihil aliud est, q̃ reuocare antiquũ schisma, aliosq; damnare, qui Benedictum & Gregorium sequebantur. Quod tamẽ fuit estq; semper ambiguum. Quòd si obijcias, Martinum. 5. in vltima sess. approbasse omnia & singula decreta in materijs fidei, quæ priùs à concilio Constantien. prodijssent: respõdet idem Caietanus id propriè ad fidem pertinere, & tanquam fidei decretum à Martino probari, quod aduersum hæreticos fuisset definitum, vt in. 8. 15. &. 21. sess. factum est. Quòd autem Martinus. 5. ea solùm probet, patet primũ, qm̃ ad petitionẽ oratoris regis Poloniæ illa approbatio facta est, q hoc tãtùm exigebat, vt acta in concilio cõtra hæreticos cõfirmarẽtur. Patet etiã, quia Martinus dicit se oĩa sic conciliariter facta approbare, & non aliter nec alio modo. Supponebat enim quędam non conciliariter acta. Nam in illa. 4. &. 5. sessione, vt idem Caietanus admonet, nec disputatio aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerãt adhuc viri docti ad disserendum & tractandum ea, quæ in fidei doctrina essent constituenda: sed id cautum postea à concilio fuit in sess. 6. Ita si quis tradita in sess. 4. diligenter expendat, inueniet ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut cõtrarium sentientes explodãtur. Patet demũ ex literis Martini. 5. in quibus errores Ioãnis Vuicleffi, Ioannis Husi, & Hieronymi Pragensis expressè damnãtur, nulla de ea re, an conciliũ sit supra papam, facta mentione. Sed quoniam quæ de concilio Constantiensi in dubium verti solẽt, ea pulcherrimè explicãtur à discipulis Diui Thomæ, maximè à Caietano viro in nostra familia excellentissimo, nos de hac re ne verbum quidem vllum præterea faciemus. De. 8. igitur argumento tantum. *2.2.q.1.ar. 10. & in apolo. c. 11. et in orati. habita ĩ syno. diff. in con. Late.*

Nonum enodatur. In nono verò, miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Basiliense tueri volunt: cùm manifestum sit, illud licèt à principio Eugenio. 4. consentiente fuerit cõgregatum, postea tamen ab eodem primùm Ferrariam, deinde Florentiam translatum, vbi Basilienses conatus publica ecclesiæ auctoritate repressi sunt. Nam & vnio Armenorum & Græcorum populi Christiani consensione approbata non in concilio Basiliensi, sed in Florentino facta est. Et Eugenium ecclesia etiam post illam depositionis Basiliensis sententiam pro vero pontifice habuit, Fœlicem autem illum in synodo electum cõtempsit. Quorsum ergo attinet mordicus concilium Basiliense tenere? Quorsum fauere hæreticis, qui cõciliorũ in hæreticos iudicia infirma esse

contendunt, quòd concilium Basiliense eos hæresis nomine dānarit, qui etiānum catholici iudicātur? Quę qui nō sentiat, is nihil omnino sensurus esse videatur. Quo circa non dubito esse nunc grande piaculum pro concilio Basiliēsi stare velle, cùm schisma illud iam extinctum non alia ratione magis denuò possit accendi. Et Nicolaus. 5. apertè sentit, Foelicem illum nō fuisse verū ecclesiæ pastorē, sed nominatum. Nec verū conciliū & generale, sed congregatum vocat nomine concilij generalis. Eugeniū verò foelicis recordationis prędecessorem suum honorificentiùs appellat. Ita in literis suis non probat nisi beneficiorum collationes, sic loqui solent, & huiusmodi cætera, quæ si irrita haberentur, populus mutatis aut pastoribus, aut officialibus multum incommodi acciperet. Atq; Leo decimus in concil. Lateranen. sess. 11. planè definit, conciliū Basiliense non fuisse legitimè celebratum. Et postea, cùm de quadam sanctione ageretur à concilio Basilien. edita: sicut Leo, inquit, ea, quæ in secunda Ephesina synodo temerè contra iustitiam & catholicam fidem gesta fuerūt, postmodum in Chalcedonēsi concilio fecit reuocari: ita nos à tam nephariæ sanctionis reuocatione retrahi salua cōscientia & ecclesiæ honore non possumus. Cùm ea omnia, post traslationem eiusdem concilij Basilien. per foelicis memoriæ Eugeniū papam. 4. prædecessorē nostrum factam, à Basiliensi conciliabulo seu potiùs conuēticulo facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint. Cùm etiam solum Romanū Pontificē tanquā auctoritatē super oīa cōcilia habentē conciliorū indicendorum transferēdorum ac dissoluendorum plenum ius & potestatem habere, nedū ex sacræ scripturæ testimonio, dictis sanctorum patrum ac aliorum Romanorum Pontificū decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifestè cōstet. Hactenus Lateranen. cōciliū. Probat autē ea, quę dixerat, multis & testimonijs & exemplis quæ nos, ne sit longum, prætermisimus. Sed prouocauerunt doctores Parisien. à concilio Lateranen. & appellatio nomine academiæ circunfertur. Quorū illa fuerit, ego hîc nō disputo: illud astruo, nō sine ecclesiæ scādalo atq; pernicie circūferri. Extat anathema Pij secundi in eos, qui ad futurum cōciliū appellauerint. Et sine Pij causis, quas multas suis literis reddidit, manifestum est, rem hanc & hæreticorum omnium summum patrocinium esse, & fenestram vel maximam aperire ad obedientiæ ecclesiasticæ iacturam ac perniciem veræ pietatis. Sed de his nō est huius loci tēporisq; disserere. Verùm obijcis, ea, quę in. 2. sess. concilij Basilien. decreta sunt, à legitimo concilio esse decreta, vt patet ex literis Eugenij, quæ lectæ sunt. 16. sess. eiusdem concilij. Sed nos huic quæstioni breuiter respōdemus, non approbasse Eugeniū decreta edita, sed solùm concilium generale Basiliense à tempore inchoationis suæ legitimè continuatum fuisse. Deinde, concilium in secunda sessione non erat plenum, quia maior pars episcoporū deerat, imò paucissimi aderāt. Quare inchoatione quidē generale erat, sed nōdum erat verè & perfectè re ipsa generale. Præterea Legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, vt ex literis Eugenij ad Iulianum colligitur. Adde, ꝙ cùm grauis atq; difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus papam supra concilium esse, alijs contrà asserentibus concilium esse supra papam, nulla conquisitione facta, nullo examine præcedenti positū est id quod erat ambiguum. Quare nō fuit decretum fidei, sed simplex quædam commemoratio eius doctrinæ, quæ erat in cōcilio Constantien. tradita. Id quod videntes huius synodi patres rursum in sessione. 33. rem eandem aliter tractauerūt, definientes ea tanq̄ fidei decreta esse deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, & synodus Florentiam translata.

Quare nihil mirum si turpiter & pueriliter errauerit, eos pro hæreticis cõdemnando, qui nunc sine controuersia fideles habentur.

Decimum dissoluitur. Ad decimum verò argumẽtum responsio est facillima, plenaria concilia à summo Pontifice minimè confirmata, per alia legitima & probata emendari. At ꝙ plenarium concilium summi pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendetur, exemplum ne vnum quidem proferri potest. Nam & huiusmodi cócilia Augustinus non infirmat, sed tuetur eiusdem libri cap. 4. Quanquam Augustinus non videtur loqui de emẽdatione fidei, sed de emẽdatione legum, quæ ad res scilicet, vel gestas, vel gerendas referuntur. Ipsa plenaria, inquit, concilia priora à posterioribus emendantur: cùm aliquo rerũ experimento aperitur quod clausum erat. Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innotescit. Leges ergo nonnullæ, in quibus per imprudẽtiam falli concilia possunt, nihil obstat, quominus à posterioribus concilijs emendẽtur. Isidoro autem ex his etiam respondetur. Non enim sunt nobis explicanda singula.

Ad vndecimum. Ad vndecimum diximus sæpè concilia integra & capitis auctoritate ꝑfecta ea esse, quæ nos ab errore vendicamus. Nec si summus põtifex firmus in fidei causa iudex est, cócilia frustra coguntur. Primum enim, vt capite superiore admonebamus, Romanus pontifex non temerè & stultè, sed consideratè atq; sapienter habet fidei controuersias definire, aduocãdo scilicet consiliarios vel plures vel pauciores iuxta rei, de qua disseritur, grauitatem. Iuuant enim patres concilij summi pontificis fidẽ atq; doctrinam. Vnde in cócilio Hierosolymitano, cum facta esset magna conquisitio, Petrusq; sententiam dixisset nullo sacrarum literarum testimonio fulcitam: Iacobus probauit eam quidem additis testimonijs prophetarum. Adiecit item quasi de suo legem maximè necessariam de abstinẽtia ab idolothytis, fornicatione, suffocatis & sanguine. Ita enim diuina procuratio in ecclesiam se fundit, vt membra præcipua, tametsi à capite ipsa pendeant, caput tamen tueãtur & iuuent. Facit quoq; concilium plausibiliorem populo fidem propter acceptissima multorum testimonia atq; iudicia. Nam & leges, quæ communi optimatum consensu & rogantur & ferũtur, libentiùs populus accipit, quàm si à rege solùm ederentur. Quamobrem Beda libro retra. in actus apostolorum prudenter sanè monuit, Paulum contulisse cum apostolis alijs euangelium, quod prædicabat in gentibus, solerter in concilio disquirẽs, an rectè de legalium cessatione doceret. Non ꝙ ipse de hac re, inquit, aliquid dubitaret, sed vt mentes dubitantium apostolica synodi auctoritate firmarentur. Gregorius autẽ de synodis prouincialibus locutus est, quæ in causa fidei vix quicquam obtinere potuerũt, nisi essent summi pontificis auctoritate roborata. Illa expertus est Gregorius, hæc nõ est expertus. Quanquam & illo tempore concilij Nicæni vtilitas nondum erat satis explorata.

Postremũ diluitur. De postremo argumento difficile dictu est. Quid Theologi ferè opinentur, video. Hoc tamen verè licet dicere, Romanum illud Nicolai concilium locutũ esse multò ad sensum fidelium accommodatiùs. Concilij verba priùs audiamus, posteriùs expendemus, vera ne an falsa sint. Profiteor, inquit, Berengarius, non solùm sacramentum, sed verum etiam corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. *De con. d. 2. Ego Berengarius.* Hæc Berengario præscripta à synodo confessionis forma. Vbi alterum potest habere dubitationẽ, an corpus Christi ratione sacramẽtalium specierum verè & tractari dicatur & frangi. Alterum dubitari non potest, quin in se ipso Christus, nec tractetur à sacerdotibus, nec frangatur. Atque alij dicent fortè pro suo arbitratu quisque, nos autem hoc quidem tempore & in hac quæstione se-

quemur potiſsimùm Thomam Vualden ſem, qui in libro ſacramental. titu. 4. ca. 42. docet, eiuſmodi loquendi formulas & eſſe veriſsimas, & eſſe etiam olim à patribus vſurpatas. Refert in hoc Dionyſium. ca. 3. lib. de eccleſia. Hier. refert quoque Chryſoſtomum in Matth. homi. 83. retulerat autem & cap. ſuperiore Paſchaſium in libr. de corpore & ſanguine Chriſti. Fideles ſanè cùm ſpecies ſacramentales viderint, Chriſtum ſe vidiſſe teſtantur, eundemq́; cùm illas tetigerint, tetigiſſe. Quod magnum profectò argumentum eſt, cur ita eſſe credamus. A fidelium vulgo, inquis, iſta ſumis. Metuebam ne à Lenonibus diceres. Chriſtiani rudes diſſerunt iſto modo. Benè profectò narras. Nam in quæſtione fidei communis fidelis populi ſenſus haud leuem facit fidem. Quæro enim ex te, quando de rebus Chriſtianæ fidei inter nos contendimus, non de Philoſophiæ decretis, vtrùm potiùs quærendum eſt, quid Philoſophi atq; ethnici, an quid homines Chriſtiana & doctrina & fide inſtituti ſentiant. Præſertim cùm huic ſententiæ conſenſerint patres etiam veteres, quemadmodum paulò antè demonſtratũ eſt. Præterea motis ſpeciebus ſacramentalibus, id quod inter doctiores ferè conuenit, Chriſtus item per accidens quidem, ſed mouetur tamen: nihil igitur obſtat, quin viſis tactiſque ſpeciebus, Chriſti corpus & videatur & tangatur. Nam nec ipſa ſubſtantia ſenſilis, niſi per accidentia, ſentiri poteſt. Adhæc, cùm ſpecies panis viniq́; miſcentur, eccleſia fatetur corporis & ſanguinis domini mixtionem fieri: ergo cùm videtur & tangũtur ſpecies, corpus Chriſti & videtur & tangitur. Quid multa? Sic mihi perſuaſi, ſic ſentio, Chriſti corpus in locum panis ita ſucceſsiſſe, vt præter ea, quæ fidei huius ſacramenti repugnant, omnia ſibi vendicet, quę panis antè ratione accidentium vendicabat. Alioqui, qui ſpecies panis manducaret, is Chriſti corpus nõ ederet, nec ille biberet ſanguinem, qui vini ſpecie potaretur. Atqui ſcriptum eſt, accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ. & rurſum, qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, &c. & iterum, qui mãducat indignè, iudicium ſibi manducat, non diiudicans corpus Domini. Quòd ſi caro Chriſti in ſacramento editur, certè frangitur, dentibusque fidelium atteritur. Vtrunq; enim ei cibo, quem edimus, eſt & coniunctũ & proprium. Quid? quòd per Lucam, ſi Græci ſermonis habetur ratio, Dominus ait, accipite, hoc eſt cor corpus meũ qđ pro vobis frangitur? Nec verò nobis Diuus Thomas in. 4. ſentent. obijci debet, cùm in. 3. part. quæſt. 77. artic. 7. ad tertium argumentum, noſtræ huius ſententiæ auctor fuerit, vel præcipuus: quem quis non præferat ſexcentis Oecolampadijs? De poſtremo igitur argumento diximus ſatis, ſatisque proinde de quarto loco diximus. Ad ſequentem deinceps tranſeamus.

¶ Quinti Libri finis.

DE ECCLESIAE ROMANAE AVCTORITATE, QVAE quinto loco continetur, Liber Sextus.

¶ Caput Primum, Vbi ponuntur argumenta, quibus huius loci auctoritas impugnatur.

IN eum locum incidimus, quem longè latéque patentē Theologi præsertim iuniores copiosè tractare solēt: propterea ꝙ sedis Apostolicæ non auctoritas modò & grauitas, verū etiam omnis omnino vis & facultas, cùm semper ab hæreticis impugnata est, tum multò magis hoc tempore à Lutheranis impetitur, quorum in Romanam ecclesiam contentio pertinax & odium æternum est. Sed non ego persequar quæstiones infinitas de Romani pontificis potestate, tantùm de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confusè, vt id explicemus hac disputatione quod quæritur. Itaq; eorum imprimis argumentationes exponemus, qui locū impugnāt. Deinde loci nos vim & auctoritatem cum catholica ecclesia conferuabimus. Posthæc aduersariorum argumenta diluemus. Quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine vtilitatis comparata, fortasſis etiā breuior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, vt sibi videtur, efficiunt.

Primò Ioannes. 22. publicè docuit, iustorum animas non videre Deum vsq; ad iudicij diem: cauitq; ne Parisijs Theologiæ gradum quisquam consequeretur, nisi priùs in hanc sententiam iurauisset. Errare igitur summus Pontifex atq; adeò sedes apostolica in fide potest.

Secundò, Celestinus. 3. definiuit, ꝙ cùm alter coniugum labitur in hæresim, dissoluitur matrimonium, vt patet de diuortijs. c. quanto. Super quo affirmat Hostiensis Celestini epistolam decretalem habitam olim in corpore iuris. Errauit igitur in fide Celestinus. Nam definitio illa Euangelio contraria est.

Tertiò, Alexander. 3. de sponsa duorum capite, licet. asserit, quosdam suos prædecessores iudicasse: quòd si post matrimonium contractum per verba de præsenti, non consummatum tamen, aliud nouum matrimoniū consummetur, primum dirimitur, secundum est validum. Hic autem error est sine dubio in fide & moribus manifestus.

Quartò, idem Alexander. 3. c. cùm esses. de testam. definit, alienum esse & à generali ecclesię consuetudine & à diuina lege & à sanctorum patrū institutis, vt testamenta, nisi quinq;, vel septem testium fuerint subscriptione firmata, penitus rescindantur. Constat autem ciuilem legem, quæ eiusmodi testamenta minùs solennia irritat, à viris hodie ecclesiasticis comprobari. Falsus est igitur in fide Alexander, vt qui pronunciet, legem aliquam esse diuinæ contrariam, quę re vera contraria non est.

Quintò, Innocentius Primus in epistola ad Rufum & Eusebium. c. 1. qui viduas, inquit, acceperunt vxores, ad summum Sacerdotium agnoscimus peruenisse. Quod contra legis esse præcepta, nullus ignorat: cùm Moyses clamitet, vxorem virginem sacerdos accipiat, contra quod præceptum diuina auctoritate subnixum, nulla defensio opponitur nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profecta est. Et Innocentius tertius. ca. per venerabilem,

bilem. qui filij sint legitimi. cùm quādam legem Deuteronomij retulisset, sanè, ait, cùm Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamento debeat obseruari. At decreta veteris legis debere à nobis obseruari, sacris etiam literis non modò concilio Florentino aduersatur.

Sextò, Nicolaus tertius in extrauaganti. exijt qui seminat. de verborum significatione. decernit, abdicationem proprietatis omnium rerū tam in speciali quàm in communi Christum dominum & verbo & exemplo docuisse. Quod erroneū esse Ioannes. 22. docet in extrauagāti. cùm inter nonnullos.

Septimò, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referturq; de conse. d. 4. c. à quodā Iudæo. definit, ꝙ si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari nō debet. Cuius oppositum Pelagius papa determinat, in epistola ad Gaudentium episcopum, refertur q; eadem dist. c. multi. &. c. si re vera. quæ ambo capitula ex eadē epistola sunt deprompta. Consentit & cum Pelagio Zacharias papa. c. in synodo. eadem dist. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falsò de fidei quæstione decreuit.

Octauò, Diuus Gregorius in epistola quadam ad Augustinū Canthuariensem archiepiscopum, Gregorius quoq; tertius in epistola ad Bonifacium episcopum, ex apostolicæ Romanæq; ecclesiæ auctoritate pronunciarunt, ꝙ si mulier infirmitate aliqua fuerit correpta, nec valuerit debitū marito suo reddere, maritus quidē aliam vxorem ducere potest, ea lege tamen, vt subsidij opem coniugi priori non subtrahat. Quòd autem vir ab vxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere posit, atq; ad secūdas nuptias trāsire, doctrinę euāgelicæ apostolicæq; aduersum est, vt Gratianus. 32. q. 7. dixit.

Nonò, Gelasius cōtra Eutychen & Nestorium definit, in altaris sacramēto, facta etiam consecratiōne, panis viniq; substantiam manere. Id quod à fide catholica alienum est.

Decimò, Romani Pontifices literas sæpè sacras falsò exposuerunt. Nam vt ea loca prætermittam, quæ Caietanus refert in opusculo. 27. quæstionum. q. vltima. certè Gelasius papa cum concilio septuaginta episcoporum, & refertur sub nomine Pelagij. 21. dist. ca. quanuis. atq; Anacletus. 22. distin. cap. sacrosancta. probant, Romanam ecclesiam cæteris esse prælatam, illa Euangelica voce Domini saluatoris, tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Quod idem plures etiam alios pōtifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse, Euangelicum testimonium in eū sensum velle flectere. Ad eundem quoq; modum pleriq; summi Pontifices ad probandum maiores ecclesiæ causas ad sedem Romanam esse referendas, inducunt illud ex Luca, ego rogaui pro te Petre ne deficiat fides tua. Quod quàm ineptum sit, vel ex eo liquere aiunt, quòd ibi Dominus Petro solùm non item posteris loquebatur. Subdit enim, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Quæ verba si ad posteros referantur, nimirum Romanos pontifices priùs auersos fuisse oporteret, vt aliquando conuersi confirmarent fratres suos. Cùm itaque Romani episcopi sacras literas falsò interpretentur, falli & fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum literarum recta intelligentia vera dogmata, ex obliqua verò falsa trahuntur.

Vndecimò, si apostolica sedes in fide errare non posset, id maximè ex priuilegio Petri, Lucæ. 22. ego rogaui pro te, Petre, vt non deficiat fides tua. At, Petri fides defecit, iuxta id quod Ambrosius ait, fidelior factus est Petrus, postquàm fidem se perdidisse defleuit. Multò ergo magis cęteri successores errare in fide potuerunt. Vt errauit certè Anastasius. 19. d. c. Anastasius. Errauit quoq; Honorius, vt in cōc. 6.

Dist. 50. ca. fidelior. ex sermōe. 47 de fide Petri.

Const.

Const. actione. 13. & 18. definitur.

93. di. c. legimus. Postremò, Hieronymus in epistola ad Euagrium, cùm illi obiiceretur Romanæ ecclesiæ consuetudo, si auctoritas, inquit, quæritur: orbis maior est vrbe. Vbicunque fuerit episcopus siue Romę, siue Constantinopoli, siue Alexandriæ, eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij. Potentia diuitiarum & paupertatis humilitas, vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Cæterùm, omnes Apostolorũ successores sunt. Quid ergo mihi profers vnius vrbis cõsuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est superciliũ, in leges ecclesiæ vindicas? hactenus Hieronymus. & Ambrosius, lib. 3. de Sacra. capit. primo, cùm Romanam consuetudinem sibi opponeret, in omnibus, ait, cupio sequi ecclesiam Romanam: sed tamen & nos homines sensum habemus: ideo quod alibi rectiùs seruatur, & nos rectè custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum: ad hoc ecclesia Romana quid respondet? Vtiq; ipse auctor est nobis huius assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit ecclesiæ Romanæ. Quòd si Hieronymus & Ambrosius ecclesiæ Romanæ instituta facilè reiiciunt, certè non est cur Apostolicę sedis præscriptam in moribus regulam sequi debeamus. Eo vel maximè, quòd Trullana synodus, can. 55. asserit Romanã ecclesiam præter ecclesiasticam traditam consuetudinem Sabbatis quadragesimæ ieiunare: corrigitq; hunc ecclesię Romanę morẽ, qui contra Apostolorum canonem. 65. inoleuerit. His potissimùm argumentis hunc locum quidam infirmum esse contendunt. Credunt enim sedem Apostolicam errare posse, etiam cùm de fidei quæstione iudicat. Inter Parisienses Gerson & Almain huius sententiæ præcipui auctores habentur. Eandem sequitur Adrianus in. 4. senten. de confir. q. vltima. Ac Thomas quidem Vual. lib. 2. doctri. fid. Anti. c. 19. eandem videtur sequi, tametsi in lib. de sacramentalibus doctrina. 10. longè aliter sentit. Gratianus. 19. d. 5. hoc autem intelligendum est: eidem opinioni videtur etiam assentiri. Nec ab hac, vt apparet alienus est Cardinalis Turrecre. lib. 4. par. 2. c. 16. Quanuis in li. 2. c. 109. 110. contrariam sententiam & tenuerit & ostenderit. Hãc Erasmus libenter amplectitur super epistolam Hieronymi ad Damasum de nomine hypostasis. Quin in lib. de ratione veræ theologiæ fenestram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant, Romanum Pontificem errare non posse, quoties de moribus aut fide pronuntiat. Huic Lutherus subscribit, huic Vuicleffistæ, atque adeò omnes hæretici subscribunt libentissimè.

¶ *Caput secundum, in quo redditur causa, cur sedes Apostolica quintum locum obtineat.*

HOrum ego opinationem ex academijs theologicis explosurus sum. Efficiamq;, vt spero, vi argumẽtorum meorum si integris animis expendantur, semotis contentione & odio, quibus omne iudicium exoculari solet. Vt autem euidentiùs intelligatur, quàm sit magnus huius opinionis error, fingamus animo vnum esse Lutherum, in quem stylus hic noster acuatur. Nam errantium multitudo non parit errori patrocinium. Sit ergo primus idemq; solus, qui audeat affirmare summum Pontificem ecclesiamq; Romanã in fidei cõtrouersijs decernendis posse cõtra euangelium errare. Nisi ego probauero certioribus argumentis, id esse erroneũ, quã probent catholici aut purgatorium esse, aut indulgentias pontificias diuina auctoritate constare, auctoritas hęc mea, quantula eacunque est, apud Lectores periclitabitur. Illud verò meliùs ostendo, si ad lo-

si ad locum hunc firma ratione constabiliendum, altiùs huius rei fundamenta iacio. Sed ante tamen cur hunc locũ quintũ fecerimus, paucis explicandum est. Erũt enim fortasse quidam, quibus aptior ordo videretur, si priorẽ, quo conciliorũ auctoritas cõtinetur, hic locus antecederet. Qui etiamsi aberrant a coniectura, video tamen quid sequantur. Nempè sedis Apostolicæ auctoritate sublata, concilia quæcunq; non solùm vacillare, sed cadere: at sedem Apostolicam per se etiam sine concilijs suam habere auctoritatem. Priorem itaq; esse ecclesiæ Apostolicæ quàm conciliorum auctoritatem. Rebus autem suum cuiq; seruare locum natura iubet. Quemadmodũ locus elementis suus est cuiq; proprius, vt terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior æther, ignibus altissima ora reddatur. Quibus breuiter respondemus, nos humani ingenij habita ratione, naturæ ordinem sæpè negligere. Est autem hominibus comparatum, quòd Aristoteles non semel admonuit, vt à notioribus ad ea, quæ minùs sunt nota, proficiscantur. Quamobrem, cùm conciliorum auctoritas plerisque sit & acceptior & notior, nihil mirandũ est, si naturæ ordinem anteuerterimus. Præterquàm quòd concilia ecclesiam repræsentant, & ab ecclesia catholica concilia catholica seiungere, non erat satis ex ordine. Meritò igitur ecclesiæ concilia hærere fecimus. Sed de his hactenus. Iam id quod erat institutum persequamur.

Caput tertium tria pronunciata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque deriuari.

ET si nõ sum nescius, quàm sit scholastica disputationis forma quibusdã inuisa: sed nõ debeo tamẽ aliã inire disputandi rationem, præter eam, quã & viris clarissimis probatã esse intellexi, & ad errores omneis refellendos semper aptissimam existimaui. Certè quæ Augustinus contra aduersarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inuenta sunt acutiùs & dicta subtiliùs, quàm vt quiuis ea possit agnoscere, ad euincendas tamen hæreses eò aptiora iudicantur, quò tenuiùs ad viuum resecata sunt. Demonstraturus igitur Apostolicam eãdemque Romanam sedem errare in fide non posse, scholæ more tres propositiones habeo ponere, in quibus huius quæstionis cardo vertitur.

Prima propositio. Petrum Apostolũ fuisse à Christo institutum pastorem ecclesiæ vniuersalis. *Prima propositio.*

Hanc probat apertè illud apud Ioannem testimonium, pasce oues meas. Qui enim non distinxit inter has oues & illas, alienã à suo demõstrauit ouili, quæ Petrũ pastorem non recognosceret: vt Innocentius. De maio. & obe. c. Solitæ. & Bernardus lib. de con. ad Euge. ca. 6. euidẽtissimè argumẽtantur. Nec dubitari potest ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem dominus priusquàm oues illi committeret, interrogauit, nec id semel aut bis, sed tertiò etiam, Simon Iona diligis me plus his? Vbi non expressit solùm Simonis proprium nomẽ, sed patris etiã nomẽclaturam adiecit, ne vlla posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut peruersè in alium torqueri. Atq; idem rursum ex altero apud Matthæum testimonio declaratur. Beatus es, inquit Dominus, Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiã meã, & quodcunq; solueris super terram, &c. Vbi notandũ in primis illud, ꝙ cùm oẽs discipu- *Cap. 21.* *Cap. 16.*

discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus vnus Petrus respõdit. Deinde & illud aduertendũ, quod & nomen Petri antiquũ Christus seruauit inquiẽs, beatus es Simõ, & patris etiam nomen addidit, ne ad Cananæũ possent verba referri. Nomẽ quoq; nouum indidit, quod Petro non commune cũ reliquis Apostolis esset, sed proprium. Et ego dico tibi, ait, non Ioanni, nõ Iacobo, sed tibi, tu es, nõ solũ vocaris, sed es, Petrus, hoc est saxum. Vnde & Ioãnis primo. c. Cephas, id est, petra ingẽs seu rupis magno ferẽdo ædificio idonea, à domino vocatus est. Et super hanc petrã, inquit, ædificabo ecclesiã meã, id est super te ô Petre. Vt exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone. 47. de fide Petri, Cyprianus in epistola ad Quintum, Hieronymus. 1. lib. contra Iouinia. & super Matthæum, & in epistola quadam ad Marcellam, & in Esa. 2. &. 16. cap. quãuis in concione quadam de Pentecoste aliter exposuerit. Chrysostom⁹ homi. 55. in Matthæ. Cyrillus li. 2. in Ioannẽ. c. 12. Origenes hom. 1. in Matth. & hom. 5. super Exodũ. Theophilactus Lucæ. 22. Gregorius in quadam epistola ad Mauricium Augustum, & in alia ad Eulogium Alex. episcopum. 6. lib. epistola. 37. Leo concione. 2. de Apostolis Petro & Paulo. Sed & in epistola ad Flauianum Petrus, inquit, à principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis. Atq; in epist. 67. ad episc. Viennen. id apertiùs exponit. 19. d. c. ita Dominus. Tertullia. lib. de præscrip. hære. Epiphanius in lib. Ancoratus, Dionysius item in episto. ad Timoth. Petrum dicit à Paulo vocatum fundamentum ecclesiarum. Et Conci. Chalcedo. vocat Petrum petrã & crepidinem catholicæ ecclesiæ, atq; ex consequenti fatetur, ecclesiam catholicã super Petrum ædificatam. Nec me latet, Aug. super Ioannem homi. vltima, & de verb. domi. hom. 13. id veritum esse concedere. At lib. 1. retract. c. 21. hunc communem sanctorum sensum non reprobat.

11. distin. c. præceptis.

Nec reprobari sanè is poterat, quem non summi modò pontifices, verùm concilia quoq; probarunt, quemadmodum ex his quæ postea dicemus, perspicuum erit. Sed non est opus, rem alioqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsum enim dicit Dominus Simoni filio Ionæ, tu es πέτρος hoc est, saxum, nisi vt intelligeremus, cùm euestigio addit, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam, ipsissimum Petrum esse, super quẽ esset ecclesia ędificanda? Cùm verò idem sit secundùm metaphoram domus fundamentum, quod seruata corporis analogia caput, manifestè colligitur, Petrum, vt ecclesiæ caput, ita etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ouium Christi eum negare nõ possumus? Nam populi rectores, capita dicuntur, Amos. 6. & Saul, quoniam rex erat, caput populi dicitur. 1. reg. 15. Sed testimonia patrum Bucerus quærit, negatq; Petrum ab vllo vnquam caput ecclesiæ vocatum. Impudentissimè verò negat. Quoniam Euaristus, Alexander huius nominis primus, Pius etiam primus, Calixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, patres cõcilij Chalcedo. Constã. septimæ synodi, Petrũ ac successores eius caput ecclesiæ non obscurè appellauerunt. Quorum testimonia paulò pòst adscripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum & caput & fundamentum & rectorem pastoremq; esse a Christo cõstitutum ecclesiæ vniuersalis. Hæc enim omnia adeò sibi cohærent, vt si vnũ ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. At Clemens. 6. dispo. lib. Petrus Iacobus & Ioannes, inquit, quãuis à Christo fuerint omnibus penè prẹlati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Iacobũ qui dicebatur iustus Apostolorũ episcopum statuũt. Nõ igitur Clemẽti Petrus erat pastor ecclesiæ vniuersalis. Huiusmodi scilicet testimonia hinc inde venãtur hẹretici: vt luci tenebras offundãt. Dionysius. 3. Cap. 6.

cap.

cap. de diui. nomi. Petrum dicit supremū fuisse decus & Theologorum columen. Euse. lib. 2. eccl. histo. c. 14. Petrum scribit, probatissimum omnium Apostolorum & maximū, fideiq; magnificentia primorū principē. Epipha. hære. 51. affirmat Christum elegisse Petrum, vt esset dux suorum discipulorū. Leo in epist. ad episcopos Viēnen. Euangelici muneris Sacramētum, ait, ita dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, vt in beatissimo Petro omnium Apostolorū summo principaliter collocaret. His, nā alios enumerare longum est, his, inquā, tam multis & idoneis testibus non credunt hæretici: & volunt nos vni Clementi credere: qui dicat Iacobum Apostolorū episcopū institutū esse. Hierosolymorum episcopus Iacobus agnoscitur, Apostolorum episcopus nō agnoscitur. Quanquam Apostoli ædificationis gratia, cùm erant Hierosolymis, Iacobo sanè plurimum deferebant: quò posteris episcopis exemplo essent, vt tanquam subditos in aliena ecclesia se gererent. Sed benè habet, quòd non asserit Clemens dominum statuisse: sed Apostolos modestiæ causa. Nos verò hac prima propositione asserimus, Petrum à Domino pastorem ecclesiæ catholicæ institutum. Quod quoniam Caietanus in libello de auctoritate Papæ & concilij & fusiùs adhuc in altero de eccle. Romanæ primatu plurimis maximisq; argumentis ostendit, nos breuiter demonstrasse sufficiat.

Vide etiam Turrecre. lib. 2. summæ ecclesiæ c. 13.

Secunda propositio. Petrum, cùm ecclesiam docebat, aut oues in fide firmabat, errare non potuisse. Hæc primùm ostēditur ex illo testimonio Lucæ. 22. Simon, Simon, ecce Satan expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum, ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. En cùm dixisset dominus, Satā expetiuit vos, non ait, ego rogaui pro vobis, sed pro te: nec dixit, & vos aliquando conuersi, sed tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Cùm autē oratio Christi, vt auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quod Christus orauit, id certè cōsecutus est, ne Petri fides deficeret, vt fratres posset in fide firmare. Deinde hāc etiam demōstrat illud Matthæi. 16. super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quę verba explicans homi. 1. in Matth. Origenes ait, Manifestum est, & si non exprimatur, quòd nec aduersus Petrum nec aduersus ecclesiam portę præualere poterunt inferorum. Nam si præualerent aduersus petram, in qua ecclesia fundata erat, contra ecclesiam item præualerent. Petrus ergo firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsū fundata rueret. Præterea, si Petro peculiari ratione & priuilegio Claues non vnius cæli, sed cælorum datæ sunt, quemadmodum homi. 6. in Matth. annotauit Origenes, Claues autem cælos aperiunt, consequens fit, vt omnia cęlorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingressum in cælos impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio praua: data est igitur Petro potestas non minùs ad tollendam ignorantiam, quàm ad tollenda peccata. Quæcunq; itaq; soluisset & quæcunq; ligasset, siue spectarent ad intellectum siue ad affectum, ea ligata fuissent solutaq; in cælis. Quamobrem, quæstiones in fide difficiles soluere iure suo Petrus poterat, ligareq; proinde suo iudicio, vt id tenerent fideles, quod ipse decerneret. Atqui falso de fide iudicio fideles ligari non queunt. Quòd si diuinatio in labijs regis, & in iudicio non errabit os eius, vt prouer. sextodecimo. capit. dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regni cælorum principem à Deo constitutum, in grauissimo de fide iudicio errare potuisse? Et si Caiphas vir in Synagoga impius, cùm esset pōtifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetauit, nonne magis Petrum summum a Christo pontificem

Bis Simonis nomen in Græco repetitur, & sic legit Agatho Acti. 4. Sextæ Synodi.

Hebr. 5.

tificem ecclesiæ datum, diuino spiritu ad veritatem finiendam agi credemus? Si pastor deniq; omnium fidelium Petrus est à Deo constitutus, doctor ergo & magister ecclesiæ supremus effectus est. Quòd si pascua doctrinæ salubris ouibus Christi nó daret, sed posset eas erroribus falsis ac perniciosis pascere, nimirũ non esset à Christo ecclesiæ prouisũ. Prouisum est autẽ sine dubio, nisi Petrus ipse nos fefellerit, inquiens, Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus deus in nobis elegit per os meum audire gẽtes verbum Euangelij & credere. Petrum ergo peculiariter inter cæteros elegit Christus, vt eum gentes in fidei cõtrouersia non audirent solũ loquentem, sed etiam crederent. Ita enim cùm Petrus sententiam edixisset, tacuit omnis multitudo Petro definienti consentiẽs, vt Actorum quintodecimo à Luca refertur.

Tertia propositio. Tertia propositio. Petro defuncto diui no iure esse, qui illi succedat in eadem auctoritate & potestate. Nã, cùm oues Christi essent vsq; ad consummationem sæculi futuræ, desipiet profectò, qui Christũ existimabit, ouili perpetuo pastorem temporariũ suffecisse. Quòd igitur dominus Ioan. 21. instituendo pastorale ecclesiæ munus primo pastori contulit, id ordinariè cuilibet successori intelligitur contulisse, vt Caie. de prima. eccl. Rom. c. 12. eruditissimè cõprobauit. Præterea, regnum Christi futurum erat ęternum, ergo & ecclesiæ principatus non fuit temporalis, quod libro etiam superiore probatum est. Alioqui, si Petri potestas ad posteros non est translata, ne cæterorum quidem Apostolorum potestatẽ ad succedentes episcopos transmissam agnoscemus. Ita nunc in ecclesia, nulla aut episcoporum aut sacerdotum potestas erit. Qui est error in fide manifestus. Vtitur etiam Bernardus ad Euge. libro secundo. cap. 6. in huius rei confir- Capite. 18. mationem illo Exo. testimonio, Esto tu populo in his, quę ad deum pertinent, vt ostendas populo cęremonias, & ritum colendi, viamq; per quam ingredi debeant. Prouide autem de omni plebe viros sapientes, qui iudicent populum omni tempore. Quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodò iudicent. Si hoc feceris, implebis imperium domini. Quibus auditis Moyses fecit omnia, que Ietro suggesserat. Quòd si Ietro consilium & optimum fuisse cõstat, & Synagogę maximè necessarium, vt vnus esset summus iudex, ad quem maiores causæ & quæstiones referrentur: nullo pacto verisimile fit, Christo domino huiusmodi consilium defuisse, quod ecclesiæ erat similiter necessarium. Non ergo Petro solùm ea potestas collata est à domino, sed ad posteros quoq; trãsijt. Nisi deus maiorem synagogæ curã habuerit, quàm ecclesiæ. Confirmat eam rẽ vel maximè alterum legis veteris testimoniũ, quo vsus est Innocentius. 3. capit. per venerabilem. qui fil. sunt legiti. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quẽ elegerit dominus deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit dominus: & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neq; ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, vt nullus deinceps intumescat superbia. In quibus verbis illud primùm aduertendum est, non quaslibet causas ad metropolitanum iudicem summumque sacerdotem esse referendas, sed difficiliores, quàm vt minorum iudicum auctoritate absolui possent. Deinde & illud admonendum, supremum illud tribunal

Similis iudiciorũ forma Gallis olim erat, ut Cæs. auctor est de bello Gallico libr. 6.

tribunal, à cuius sententia iuxta legis normam nulla prorsus erat appellatio, senatum suum habuisse quidem Leuitarum & sacerdotum, sed vnum esse primum iudicem summumq; vnum sacerdotem, qui in sententia ferenda vel solus significatur habere auctoritatem. Qui autem superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat, vel præsidenti ad ministrãdum, vt septuaginta transtulerunt. Et rursum. Ex decreto iudicis morietur homo ille. Non ait sacerdotum & iudicum: sed sacerdotis & iudicis. Nec illud prætereundum, quòd non iubet dominus concilium ex tota synagoga congregari, sed consilium adhiberi iubet sacerdotum & Leuitarum, qui senatus loco summo sacerdoti in ciuitate matricia semper adessent. Quia enim in prõptu erat, vt id genus quæstiones & cõtrouersiæ identidẽ orirētur, paratũ & aditu facile oportebat esse tribunal: id qđ non esset, si freqũes cogendum esset ex omni synagoga concilium, vt vniuersas controuersias definirent. Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolutè præscribere, vt post sacerdotis præsidentis iudicium omnes suis opinionibus cedãt, facies, ait, &c. sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut sinistram. Nec iniuria id quidem præscribit legislator, quoniam antè, vt securos disceptantes redderet, fuerat pollicitus, iudicium illius senatus, ad quem consultatio referretur, verum esse futurum. Qui iudicabunt, inquit, tibi iudicij veritatem. Sed ait Bucerus, vera erunt hæc, si protulerit secundùm legem. Sic enim habet Moyses, facies quæcunq; docuerint te iuxta legem eius. Hîc primùm, quod isti sæpè contra nos faciunt, reuocare eos libet ad Hebraicam veritatem. Septuaginta quippe hoc modo verterunt. Facies secundùm verbũ, quod nunciauerint tibi ex loco, quem elegerit dominus deus tuus. Et custodies valde vt facias secundùm omnia, quæ sancita fuerint tibi: secundùm legem & iuxta iudiciũ, quod dixerint tibi, facies. Et Sanctes Pagninus ita reddidit. Facies secundũ sermonem verbi quod annunciabunt tibi: & custodies faciendo iuxta omnia quę docebunt te. Iuxta sermonem legis, quem docebunt te, & secundùm iudicium quod dicent tibi facies. Vbi non præcipit Moyses, vt sacerdotibus credant si iudicarint secũdùm legem, sed potiùs, vt quæ sacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui si de legis ac religionis controuersia ad senatum recurrentibus hanc ansam liceret arripere, nulla vnquam eiusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent iuxta legem: cuius dubitationis nullus esset iudex institutus. Sed de his disputatum est alio loco satis, vt arbitror, diligenter. Nunc autem id solum agimus, deum, post tempora etiam Moysis quandiu synagoga futura erat, instituisse maximi pontificis vnum tribunal summum, è cuius iudicio priuati omnes ciues ac iudices etiam minores pẽderent. Quid ergo? Moses prouidit synagogæ, & Christus non prouidit ecclesiæ? An volumus, vt his diebus non sit iudex in Israël, sed vnusquisq; quod sibi videatur bonum, id & faciat & sentiat? Iudi. 17.
Volumus, inquiunt, euangelij libertatem. An ne est libertas ciuitati, nullum habere à quo regatur? Est libertas naui, sine gubernatore vndis ventoq; permitti? libertas ergo erit, vt quidã ait, nullum esse in schola præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia pro libidine. Id verè ne pecudes quidem cuperent, quarum interest pastores habere, à quibus deducãtur in pascua, atq; in eis defendantur ab iniuria ferarum. Non itaq;, vt ad propositum reuertamur, domus vna sine patrefamiliàs, vna ciuitas sine rectore, ouile vnum sine pastore vno mortuo Petro relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oues aucto

ritate

ritate ſuccedat. Quòd ſi obiicias ex typo & figura non ſumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quaſi deliniata ad illius ſpeciem & ordinem pertinerẽt, ea ad ſpeciem eccleſiæ & ordinem referri oportere. Nec nos ex figura argumentamur & typo, ſed à minori ad maius argumentamur euidenti ſanè ratione. Incredibile eſt enim, Synagogam componendis de fide, lege, & religione controuerſijs iudicem & ſenatum Deo auctore habuiſſe, eccleſiam non habere: præſertim cùm eccleſiæ id ſit multò etiam magis neceſſarium. Quæ cùm ex tam varijs nationibus, linguis, ingenijs, inſtitutis, emerſerit: neceſſe eſt, vt plures grauioreſq; habeat de fide & religione controuerſias. Quas niſi huius reipub. princeps valeat componere, eccleſię profectò forma & ſpecies turpiſsima eſt, & fors multò quàm ſynagogę deterior. Sed eccleſiæ ac ſynagogæ omiſſa comparatione, ex fine certè præſcribitur auctoritas, quæ principi in vnaquaq; ſocietate conguat. Non enim æqua eſt auctoritas cuilibet imperanti: ſed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi cõuenit: vnicuiq; verò horum tanta, quanta ad cuiuſq; ſocietatis finem neceſſaria erit. Vt eam patrifamilias præſtemus auctoritatem neceſſe eſt, quam ad finem domeſtici conuictus neceſſariam eſſe ratio recta & doctrina pręſcripſerit. Quoniam in vna domo eodemq; tecto, vbi varia eſt hominũ natura, & officium cuiuſq; diuerſum, nõ aliter viui omnino poteſt. Tantam ergo habet ſummus à Chriſto inſtitutus põtifex in eccleſia auctoritatem, quanta ad continendos Chriſtianæ reip. ciues in fide, religione, officio, eſt neceſſaria. Suboriri autem inter nos neceſſum eſt de fide ac religione cõtrouerſias, quibus cõponendis ſi nullus eſt à Chriſto datus iudex ad quem referretur tãdem eiuſmodi quæſtio omnis, ſine fine eſſet, perpetuaq; diſsenſio, totq; tamq; diſsonantes de fide ac religione ſententiæ, quot ſunt in eccleſia & quàm ſunt diuerſa capita. Quas ob res ſi eccleſiæ vnitatẽ, charitatẽ, conſociationẽ conſeruare oportet: neceſſe eſt profectò, vt vnus ſit relictus à Chriſto princeps, qui nõ aliter ac Petrus diſsidentiũ lites dirimere ſolvereq; quæſtiones poſsit. Videmus enim principi cuiuſq; alteri⁹ ſocietatis id cõuenire, vt ſi inter ſocios aliquæ cõtrouerſiæ oriãtur, præſertim quę ad finẽ illius ſocietatis propriè pertineãt, dirimere eas valeat cũ adiuncto ſibi ſeniorũ prudẽtiumq; cõſilio. Atq; hæc demum propoſitio tertia definita eſt in conci. Conſtantien. Nam 8. ſeſsi. ille error Vuicleffi damnatur, Papa non eſt proximus & immediatus vicarius Chriſti. Et ſeſs. 15. ſeptimus error damnatus eſt huiuſmodi, Petrus non fuit nec eſt caput ſanctæ eccleſiæ catholicæ. Et tertiusdecimus, Papa non eſt manifeſtus & verus ſucceſſor Petri. Et 27. error, Non eſt ſcintilla apparentiæ, quòd oporteat eſſe vnum caput in ſpiritualibus regẽs eccleſiam, quod ſemper cùm ipſa militanti eccleſia conuerſetur & conſeruetur. Et in Bulla Martini quinti eidem concilio præſidentis, Vtrum credat, quòd Papa canonicè electus, qui pro tempore fuerit, ſit ſucceſſor beati Petri habens ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei. Neque hoc nouum ſanè fuit. Quin eccleſia ſemper vnum ſummum pontificem ac totius eccleſiæ paſtorẽ Petro ſuccedentẽ agnouit. Quòd ſi reliqua omnis poteſtas Petro conceſſa ſiue ad remittenda peccata, ſiue ad quæcunque alia reip. Chriſtianę neceſſaria munia, non ad Petrum ſolùm, ſed ad ſucceſſores pertinet: certè, quod dictũ eſt, ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portę inferi non præualebunt aduerſus eã, illud rurſum, Tibi dabo claues regni cælorum, illud itẽ, Paſce oues meas, illud deinq;, ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, ad ſummos pontifices, qui Petro in eccleſia ſuccedũt, eſt referendum. Priuilegiũ quippè in fide

Vide Pighium lib. 2. de eccle. Hier. c. 2.

T non er-

non errandi ob ecclesiæ vtilitatem Petro concessum est. Ideò enim, cùm dixisset Christus, ego rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua, subdidit protinus, & tu confirma fratres tuos. Verùm hæc in genere dicta sint, iam in specie, quæ ad hanc cõtrouersiam pertinent, ea euidentiùs explicabuntur.

¶ *Caput Quartum, in quo ostenditur, quòd Romanus episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controuersijs diuino iure succedat.*

Sequitur, vt doceamus Romanam sedem eam esse, vbi Petri & soliditas & auctoritas deo auctore collocata sint. Quod quoniam non hæretici modò impudenter, verùm etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati sunt, diligentisimè est nobis corroborandum. Tam enim diligenter, & si minùs verè, sed tamen accuratè, non modò fundatam verũ etiam extructam opinionem, non est facile diruere. Si opinio tamen dicenda est, quæ adeò certis argumentis refelletur. Et quidem hac de re quãuis plura dicta sint à Caietano, cùm alijs in locis, tum in libello de Romanæ ecclesiæ primatu, quia tamen vel ob styli quasi ingenitam obscuritatem, vel ob id forsitan, quod minùs attentè à plerisq; legitur, nihil etiamnum viris doctis & ingeniosis persuasit: oportebit nos de rebus eisdem iterum disputare. Explicabuntur autem hæc fortasse ieiuniùs, his enim vbertas orationis adhiberi vix potest. Veruntamen de rebus grandioribus atq; ad exponẽdum difficilibus, omne quod dilucidè dicitur, egregiè & præclarè dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, testibus primùm id faciemus, quorum audita testimonia, locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quã plurimis possum testimonijs lectorem onerare: sed grauisima & apertisima solùm adscribam. Ordiar autẽ ab ipsis summis pontificibus, quorum de hac re clara iudicia & certa sunt. Simpliciter autem adscribentur, ne inquit, & ait sępius interponantur.

Anacletus in episto. 1. de oppresione episcoporum. Difficiliores quæstiones & maiores causæ ad sedem Apostolicam referantur: quoniam Apostoli hoc statuerunt iusione saluatoris, vt maiores & difficiles quæstiones semper ad sedem deferantur Apostolicam, super quam Christus vniuersam construxit ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem Apostolorum, Tu es Petrus, & super hanc petrã ædificabo ecclesiam meam. Et in 3. epistola de Patriarchis & primatibus explicat, quidnam per sedem Apostolicam intellexerit in hæc verba. Hæc sacrosancta Romana & Apostolica ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino saluatore nostro primatum obtinuit, & eminentiam potestatis super vniuersas ecclesias ac totum Christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse beato Petro Apostolo dixit, Tu es Petrus, &c. 22. d. c. Sacrosancta.

Euaristus. Ad sedem Apostolicam tanquam ad caput sunt dubia referenda. Id verò dixit Euaristus episcopis Aphricanæ regionis, cùm illum de fidei quęstione cõsulerent. Dixit etiam eos in hoc normam patrũ secutos. Ab ineunte igitur ecclesia Romanus Põtifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri proprium munus. Alexander huius nominis primus in episto. ad omnes orthodoxos. Huius sanctæ & Apostolicæ sedis apici summarum dispositiones causarum & omnium negotia ecclesiarum ab ipso Dño tradita sunt, quasi capiti. Probat verò hoc eodẽ Matt. testimonio, Tu es Petrus. &c.

Sixtus primus ad Gallicanas ecclesias & Eleutherius ad easdem affirmant à sanctis Apostolis

ctis Apostolis esse institutum, vt episcoporũ iudicia ad sedem Apostolicã referãtur. Scilicet, quia maiores ecclesię causę, &c.

Pius primus in epi. ad omnes ecclesias. Hanc sanctam sedem Apostolicam omniũ ecclesiarum caput dominus esse præcepit dicẽs principi Apostolorum Petro, Tu es Petrus, &c.

Victor in epist. ad Theophilũ, ad Romanum episcopum episcoporum omniũ causas ab apostolorũ tẽpore pertinere definit. Probatq; illo testimonio, quæcunq; ligaueris, &c. Citat etiam in hoc, institutũ Apostolorũ, in quo Romana Sedes vocatur vniuersalis apostolica ecclesia. Eundẽ quoq; Apostolicũ canonẽ nomine ecclesię refert in hoc ipsum Sixtus. 2.

Zepherinus in epis. ad episcopos Sicilianos. Maiores ecclesiæ causæ à sede apostolica & non ab alia, sicut apostoli statuerunt, sunt terminandæ, iuxta illud: quęcunq; ligaueris, &c.

Marcellus ad episcopos Antiochenæ prouinciæ, idem confirmat ex illo, tu es Petrus, &c. Asserit etiam ex diuina iussione & apostolorum traditione ad ecclesiã Romanam, tanquam ad caput, referenda maiora ecclesiæ negotia.

Eusebius ad episcopos Campaniæ & Tusciæ, cùm affirmasset Romanam ecclesiam Petri priuilegio esse dotatam: subiicit. Prima salus est, rectæ fidei regulas custodire, & à constitutis patrum nullatenus deuiare. Nec potest Domini nostri prætermitti sentẽtia dicẽtis, Tu es Petrus, &c. Et hæc, quæ dicta sunt, rerum probãtur effectibus. Quia in sede apostolica extra maculã semper est catholica seruata religio.

Melchiades in epist. ad Hispaniarum episcopos. Priuilegiũ episcopos iudicandi dñs beato clauigero Petro sua vice solùmodò cõmisit. Quod eius prærogatiuũ suæ concedit sedi futuris hæreditandum temporibus. Quod vtiq; priuilegium à tẽporibus apostolorum statutum est seruare: & illęsum manet vsq; in hodiernum diem: Nequando membra à suo discrepent capite, & schismata oriantur.

Marcus ad Athanasium. Sancta Romana ecclesia, quæ semper immaculata mansit, & Domino prouidente, & beato Petro apostolo opem ferente, in futuro manebit sine vlla hęreticorum insultatione firma & immobilis. Hæc apostolorũ viua traditio. Hæc sctã & apostolica mater omnium ecclesiarum Christi ecclesia, quæ per omnipotentis dei gratiam à tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, sed illibata finetenus manet, secundùm ipsius domini pollicitationem, Ego pro te rogaui Petre vt non deficiat fides tua. Quo eodẽ testimonio probat idem, Lucius ad consulta episcoporũ Gallorum & Hispanorũ: & Fœlix ad Benignum.

Iulius in epist. ad orientales episcopos. Conciliorum conuocandorum iura & maiores causas ad sedẽ apostolicam euangelicis apostolicisq; institutis referri oportet. Id à sanctis apostolis & successoribus eorum: id à Nicæna synodo definitũ est. Affert verò hic pontifex ad illud confirmandum testimonium Christi à cæteris repetitum, Tu es Petrus, &c. illam quoq; rationem, ne mẽbra à suo capite dissideãt.

Idem quoq; Iulius in epistola ad episcopos congregatos Antiochię. Sanctam Romanam ecclesiam & apostolicã ipse Dominus decenter allocutus est inquiẽs, Tu es Petrus, &c. Habet enim potestatẽ singulari priuilegio sibi concessam, & domini ore sacrata atq; desuper exaltata est. Et sicut beatus Petrus primus fuit apostolorũ omnium, ita & hæc ecclesia suo nomine consecrata domino instituente prima & caput est cęterarum, vt ad eam quasi ad matrem & apicem omnium maiores ecclesiæ causæ referantur. Astruit verò in Nicæna synodo esse definitum, non debere præter sententiã Romani pontificis vllo modo aut concilia celebrari, aut epi-

ſcopos damnari: cui maiora eccleſiarum negotia ab ipſo Domino ſpeciali priuilegio tradita ſunt. Citat verò in huius rei cōfirmationem. 18. caput Nicæni concilij in hæc verba. Omnes epiſcopi in grauioribus cauſis liberè apoſtolicam appellent ſedem, atq; ad eam quaſi ad matrem confugiant: cuius diſpoſitioni omnes maiores eccleſiaſticas cauſas antiqua apoſtolorū auctoritas reſeruauit. Citat rurſum 19. caput eiuſdem Nicæni concilij in hæc verba. Quāquam accuſati pontificis cauſam comprouincialibus epiſcopis ſcrutari liceat, non tamen inconſulto Romano pontifice definire: cùm beato Petro apoſtolo non ab alio quàm ab ipſo domino dictum ſit, Quæcunq; ligaueris ſuper terram, &c. En Nicænum concilium non obſcurè, quæ poteſtas beato Petro à domino data eſt, eam in Romanū pontificē aſſerit eſſe tranſmiſſam. Nec obſtat ſanè, quòd hæc capitula in noſtris nunc exemplaribus non habentur. Tum, quoniam Iulius ipſe ſub graui iuramento teſtatur, ea in ſcrinio Romanæ ſedis haberi. Fuit autem Iulius huius nominis primus, qui hoc teſtimonium perhibet, vir integra & incorrupta fide. Tum, quoniam aduerſus eos ſcribebat epiſtolam, quorum pleriq; Nicæno concilio ipſi interfuerunt: nec vllo pacto fieri poteſt veroſimile, ꝙ canones ijs obiecerit, ꝗ facilè ꝓbare poſſent fuiſſe à pontifice confictos. Tū, quoniam id etiam teſtantur Athanaſius & pōtifices Aegyptiorum, Thebaidis & Libiæ in epiſtola ad Fœlicem, qui concilio quoq; eidem præſentes fuerunt. Scimus, inquiunt, in Nicæna magna ſynodo ab omnibus concorditer eſſe roboratum, non debere abſq; Romani pontificis ſententia concilia celebrari, nec epiſcopos damnari. Tradunt autem in eadem epiſtola eiuſmodi capitula & alia plura neceſſaria ab hæreticis incenſa nobiſq; ſublata. Eundē item canonem nomine Nicæni concilij protulerunt in ſexta ſynodo Carthaginenſi Fauſtinus, Philippus & Aſellius Apoſtolicæ ſedis legati ex literis Zozimi Rom. Pon. Teſtatur etiam Athanaſius in epiſtola ad Marcum Papam fuiſſe. 70. capitula Nicæni concilij, id quod Marcus ipſe eidem reſcribens planè confirmat. Et Fœlix Papa in epiſtola ad epiſcopos Aegyptios queritur ea capitula de quibus nunc agimus hæreticos expunxiſſe. Sed & Pelagius. 17. d. cap. multis. id quod nos probare nitimur, dicit ſanctam ſynodum ſtatuiſſe, Nicænam videlicet intelligens. Quod expreſsit Innocentius Primus ad Victricium ſeu Victorinum cap. 3. & Leo ad Theodoſium Iuniorem. Nō ergo dubitari poteſt, quin noſtra hæc ſententia fuerit à Nicæno cōcilio definita, quēadmodum Iulius pontifex aſſeuerauit.

Vide totam epiſtolam, in qua Romanus epiſcopus caput omniū dicitur & doctor orthodoxæ doctrinæ.

16. diſt. c. ſeptuaginta.

Damaſus ad trium conciliorū Aphricanorum epiſcopos. Summas cauſarum definiri abſq; ſedis Romanæ auctoritate non licet. Synodumq; ſine eius auctoritate fieri non eſt catholicū. Nec vlla cōcilia rata leguntur, quę non ſunt fulta apoſtolica auctoritate. Eſt enim firmamentum à Deo fixum & immobile omnium epiſcoporum apoſtolica ſedes & vertex eccleſiarum: ſupra quam Chriſtus vniuerſalē conſtruxit eccleſiam, ait enim, Tu es Petrus, &c. Vide eundem quoq; in epiſtola ad Proſperum & cæteros Numidiæ orthodoxos epiſcopos.

Innocentius primus in epiſtolis ad Cōcilia duo Carthaginenſe & Mileuitanū. Congruè apoſtolicæ ſedis arcana conſulitis antiquæ regulæ formam ſecuti, quā toto ſemper ab orbe noſtis eſſe ſeruatā, præſertim quoties ratio fidei ventilatur. Breuiter, quoniam omnium verba referre moleſtiſsimū eſſet, idē omnino cōfirmāt Leo Epi. 54. ad Anaſtaſiū & epiſt. 67. ad epiſcopos Viennēſis prouinciæ, Gelaſius ad Anaſtaſiū Auguſtū & in decretis, quę cū. 70. epiſcopis tulit, & in epiſtola ad epiſcopos Dardaniæ, Vigilius in decretis ſuis capi. vltimo, Pelagius. 2. ad epiſcopos qui

19. diſt. ita Dominus.

qui conuenerant in ciuitatem Conſtantinopolitanam, Diuus Gregorius in epiſtola ad Auguſti. Anglorum epiſcopum, aliiq́; multi pontifices, quorum teſtimonia habes. 12. diſt. &. 17. &. 19. &. 20. &. 21. &. 22. &. 80. d. c. vrbes. &. 96. d. cap. benè. Et. 24. q. 1. per multa capita. &. 25. quæſtio. 1. & de electione capit. ſignificaſti. & de Priuileg. c. Antiqua. & de Baptiſ. c. Maiores. & de elect. in. 6. c. fundamenta. & in extraua. Vnam ſanctam. Quam extrauagantem innouauit & approbauit concil. Lateranenſe ſub Leone decimo. Cùm ergo omnes epiſcopi Petro in eccleſiæ Romanæ ſede ſuccedentes vnanimi conſenſione aſſeruerint, fidei ſoliditatem Petro collatam, ad Romanos pontifices, tanquam ad legitimos ſucceſſores, pertinere, certè, ſi Irenęi Canon verus eſt, qui hoc negauerit, eccleſiæ auctoritatem ipſe negat. Quę cauſa idonea fuit, vt ſi quæ eccleſiæ à Romana ſede defecerint, nó aliter à ſummis pontificibus ad vnionem eccleſiaſticam fuerint receptæ, quã ſub huiuſmodi confeſſionis forma.

Lib. 1. con. Valen.

Prima ſalus eſt rectæ fidei regulam cuſtodire, & à conſtitutis patrũ nullatenus deuiare. Et quia nõ poteſt Domini noſtri Ieſu Chriſti prætermitti ſententia dicẽtis, Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & hæc quæ dicta ſunt rerũ probantur effectibus, quia in ſede apoſtolica extra maculã ſemper eſt catholica ſeruata religio: anathematizamus omnes qui contra ſanctam Romanam & apoſtolicam eccleſiã ſuas erigunt ceruices, ſequentes in omnibus apoſtolicam ſedem, in qua eſt integra & vera Chriſtianæ religionis & perfecta ſoliditas: Profitemurq́; ſecreſtatos à communione eccleſiæ catholicæ, id eſt, non conſentientes ſedi apoſtolicæ eorũ nomina inter ſacra recitanda non eſſe myſteria, qui videlicet ſanctæ Roma. & Apoſt. eccleſiæ priuilegia caſſare nituntur. Hãc cõfeſsionis normam præſcripſit Bonifacius ſecundus in epiſt. ad Eulalium Carthaginen. epiſcopũ, hanc Ioannes Conſtantinop. epiſcopus fecit, cũ eccleſia Cõſtantinopolitana Romanæ, à qua Acatio auctore defecerat, vniretur. Eandẽ Ormiſda Papa ad epiſcopos Hiſpaniæ miſit, vt ſi qui ex ſchiſmate venientes eccleſiaſticam communionẽ ab eis expoſcerent, ſecundùm illam profeſsionis formam admitterentur. Hãc deniq́; Adrianus Papa dedit ad. 8. ſyno. generalẽ. Satis igitur perſuaſum eſſe debet, niſi valde ſumus pertinaces, in Romana ſede Petri auctoritatem & firmitatẽ eſſe ſitã.

Cap. Quintum, vbi concluſio eadem oſtenditur ſanctorum veterum teſtimonijs manifeſtis.

NEc verò audiẽdi ſunt illi, qui reprehẽdunt & irrident, ꝙ eorũ hîc teſtimonia referamus, quorũ tãquam in propria cauſa iudiciũ meritò & optimo iure detrectare aduerſarij poſſunt. Nõ enim pontificũ Romanorũ cauſa iſthæc propria erat, ſed eccleſiæ gentiumq́; oĩm communis. Atq; in ijs teſtibus quidã Latini erant, alij Græci: partim Hiſpani, partim Affricani, partim Galli & Germani, quibus ferè hominibus eccleſiæ Romanę cauſa nõ ſolũ propria nõ erat, ſed erat etiã aliena. Fuerũt quoq́; in his viri plurimi adeò graues integriſq́; doctrina, vita, moribus, vt eorũ fides ſuſpecta eſſe nec debeat nec verò poſſit. Accedit, quòd nonnulli ex his vel apoſtolorum fuere diſcipuli, vel illi certè ſeculo proximi, cui nullam fictionis notã inurere niſi impijs & perfrictę frontis hominibus permiſsũ eſt. Sed ne vllus tergiuerſãdi locus relinquatur, libet quoq́; ſanctorũ veterum, qui Romani pontifices non fuere, teſtimonijs vti. Nam ij cauſam cur aut ignorarent aut fingerent nullam profectò habuerunt. Irenæus lib. 3. aduerſus hære. c. 3. Sed quoniam omnium eccle-

siarum numerare succeßiones valde longũ est: maximæ & antiquißimæ & omnibus cognitæ à gloriosissimis duobus apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ ecclesiæ, eam quã habet ab Apostolis traditioné & annunciatã hominibus fidé peruenienté vsq; ad nos, indicantes confundimus oés eos, qui pręterquã oportet colligunt. Ad hanc enim ecclesiã propter potentioré principalitatem necesse est omné conuenire ecclesiã, hoc est, eos qui sunt vndiq; fideles: in qua semper conseruata est ea, quæ est ab apostolis traditio. Hactenus Irenæus. Qua re persuasus Augustinus contra epistolã Manichæi. c. 4. Multa sunt, ait, quę in ecclesię gremio me iustißimè tenent. Tenet ab ipsa sede apostoli Petri, cui pascendas oues suas dominus commendauit, vsq; ad præsentem episcopatum sacerdotũ succeßio. Hanc etiã apostolicam cathedram & principatũ in Romana ecclesia agnoscit idem Augustinus in epist. 162. ad Gloriũ & Eleusium, & in epist. 106. ad Paulinũ, & in Ioann. tract. 56. & lib. 2. contra Pelag. & Celesti. & lib. 2. contra Donatis. c. 1.

2. q. 7. c. puto. 24. q. 1. c. Pudenda.

Cyprianus lib. 1. epi. in epistola ad Cornelium, & lib. 4. in epist. ad Pupianũ, & in tracta. de simpl. Præl. eandem sententiam apertißimè tenet.

24. q. 1. c. loquitur dominus & 93. d. c. Qui cathedrã.

Ambrosius quoq; eiusdé rei testis est clarus in lib. de excessu fratris sui Satyri. c. 7. & sermone. 47. de fide Petri.

24. q. 1. ca. Quæ dignior, & 22. q. 2. ca. omnes.

Cyrillus apud D. Tho. in libello cõtra errores Græcorũ multò euidétiùs quàm auctores cæteri huic veritati testimoniũ perhibet. Nec mireris, ꝙ in libris Thesau. è quibus loca illa à diuo Tho. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncarunt enim hæretici librum illũ, & quæ in eo ad Romani põtificis auctoritaté pertinebant, hæc eraserunt oïa. Quod idem in cõmentarijs Theophilacti super Ioanné hęreticos fecisse à viris hodie catholicis & deprehésum & patefactũ est. Quanquam non omnes libri Thesau. latini facti sunt. Nam in syno. 6. citatur. 32. liber, qui nobis non est redditus.

Ioan. 21.

Maximũ quoq; refert D. Tho. eandé sententiã non asserenté modò, verumetiã eo argumento cõfirmantem, quòd Paulus apostolus ad Petri magisterium venit, formã videlicet futuris præstãs, vt ad Petri successores Romanos Pontifices in simili causa recurrerent.

Hieronymus in super in epistola ad Damasum de nomine hypostasis huius rei testis locupletißimus est. Cuius verba retulit Gratianus. 24. quæstione. 1. capit. Quoniam vetusto. Nam quod ea. causa & q. c. Hęc est fides. refertur, ex explanatione Symboli ad Damasum, cõsultò prætereo: quoniã Erasmus eã epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quòd illa ad Damasum de nomine hypostasis Hieronymi sine controuersia est. Adde, quod lib. 1. apolo. aduersus Ruffinũ, proeodem habet, quempiam Romanam fidem tenere & catholicum esse.

Bernardus quoque à nobis facit in epistol. 131. ad Mediolanenses, & 166. ad Innocentium, & 189. ad eundem, & 237. ad Eugenium, & 242. ad Romanos. Referré alios, nisi hi satis abundè essent ad eius rei faciédam fidem. Quid enim? tot tantorumque patrum consentiens, conspirans continuataque sententia, quem non coget. ea, quæ dicuntur cõprobare? Præterquàm quòd ea sentiunt, quæ sanctarum etiã synodorum testimonia confirmant, id quod capite sequenti demóstrabitur.

¶ Caput sextum, vbi conciliorum clarißima testimonia referuntur: quibus ecclesiæ Romanæ vis & auctoritas comprobatur.

His duobus capitibus superioribꝰ nec summorũ omnium verba pontificũ nec veterũ sanctorum adscripsimus, ne

longior

longior atq; adeò moleſtior fieret oratio. Tantùm loca indicauimus, quæ quum videat lector, tum planè intelligat, nihil nos obſcurum, nihil ineptũ, aut quod ad rem non faceret, attuliſſe. Nunc ſynodica hac de re non iudicia ſolùm, ſed verba quoq; referemus: vt aduerſarij nube etiam horum teſtium grauiùs opprimantur.

Primum igitur ſit concilij Nicæni teſtimonium, quod quoniam capite quarto adſcriptum eſt, non eſt operæpretium hîc reſumere.

Alterum ſit concilij Chalcedonenſis, quod retulit D. Thomas in opuſculo contra errores Græcorum, in hæc verba. Veneramur ſecundũ ſcripturas & canonum diffinitionem ſanctiſsimum antiquæ Romæ epiſcopum, primũ eſſe & maximum epiſcoporum. Et infra. Si quis epiſcopus prædicatur infamis, liberam habeat ſententiam appellandi ad Beatiſsimum epiſcopum antiquæ Romæ: quia habemus Petrum petrã refugij, & ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit ius diſcernendi, ſecũdùm claues à Domino ſibi datas: & omnia ab eo diffinita teneãtur tãquam à vicario apoſtolici throni. Ac re vera in huius ſynodi actione. 1. Leo dicitur Apoſtolicum gubernare thronum, & ſedes Romana caput omnium eccleſiarum. Et actio. 2. cùm eſſet lecta epiſtola Leonis Patres clamauerunt, Anathema qui ita non credit: Petrus per Leonẽ locutus eſt. Et in acti. 3. Romanum epiſcopum dominum noſtrum vocant, eiq; acclamantes apoſtolicum & vniuerſalem appellant: & eius doctrinam vt beati Petri amplectuntur, atq; vniuerſa concilij dogmata optãt ſedis Apoſtolicæ auctoritate cõfirmari. Et cùm Leo Dioſcorum condemnaſſet, ſynodus ait, Sanctiſsimus archiepiſcopus magnæ Romæ vnà cum ter beatiſsimo Petro, qui eſt petra & crepido catholicæ eccleſiæ, & ille, qui eſt rectæ fidei fundamentum, nudauit eum epiſcopatus dignitate. Et in epiſtola ſynodali ad Leonem gratulantur patres, ꝙ tantum antiſtitẽ apoſtolicæ ſedi, vnde religionis noſtræ fons & origo manat, Dñs dederit. Atq; hæc in conci. Chalced. quidem, ea verò, quæ D. Thomas refert, in huius temporis exemplaribus non habentur. Sed ab hæreticis eraſa Gregorius queritur lib. 5. epiſto. epiſtola. 14. ad Narſem comitem.

Tertium teſtimoniũ extat in ſynodo quinta generali apud Cõſtãtinopolim celebrata. In ſententia ſiquidem illa, quam contra Anthymum pronũciauit Mennas Conſtantinop. archiepiſcopus, cui videlicet omnes cõcilij patres ſubſcripſerũt, hęc verba ipſe idem Mennas adiecit. Nos apoſtolicam ſedem ſequimur, & obedimus, ſicut charitas veſtra ſcit, & ipſius cõmunicatores cõicatores habemus, & condẽnatos ab ipſa & nos cõdemnamus. Synodus ergo quinta generalis Mẽnæ iudicio ſubſcribens, apoſtolicæ ſedis decreta tãquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in vniuerſum catholicos haberet, qui Romanæ apoſtolicæque fidei communicaſſent, nec illos damnaret omneis, quos apoſtolica ſedes damnauiſſet.

Aliud teſtimonium grauiſsimum habes in ſexta ſynodo generali actione quarta. Vbi ſcribitur profeſsio fidei, quam Agatho Romanus epiſcopus ad concilium miſit. Quam etiam repetit Agatho idem in ſuggeſtione ſynodica, ſic enim ibi appellatur, cui innumerabiles epiſcopi ſubſcripſerunt. Atque hæc ſuggeſtio, ne quis calumnietur, probata eſt ab omnibus concilij patribus actione. 8. 13. & 17. Verba autem profeſsionis ſynodicæ hoc modo habent. Beati apoſtoli adnitente præſidio hæc Apoſtolica eius eccleſia nunquã à via veritatis in qualibet erroris parte deflexa eſt. Huius auctoritatem, vtpote Apoſtolorum omnium principis, ſemper omnis catholica Chriſti eccleſia & vniuerſales ſynodi fideliter amplectentes, in cunctis ſecutæ ſunt: omneſque venerabiles patres Apoſtolicam eius doctrinã ſunt amplexi, per quam et probatiſſima

Christi luminaria claruerunt, quam & sancti doctores orthodoxi venerati & secuti sunt: hæreticiauté falsis criminationibus ac derogationũ odijs insecuti. Hæc enim Apostolica Christi ecclesia per Dei gratiã à tramite apostolicæ traditionis nũquam errasse probabitur, nec hæreticis nouitatibus deprauata succubuit: sed vt ab exordio Christianæ fidei percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata finetenus permanet: secundùm ipsius Domini saluatoris diuinam pollicitationem, Petre Petre, ecce Sathan expetiuit vos, &c. Ego autem pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos. Quod apostolicos pontifices meos prædecessores confidenter fecisse semper est cognitum. Hactenus Agatho. Rom. episcopus. Et actione.18. ipsa synodus apertè profitetur, Romanum episcopum Agathonem successorem esse in sede principis apostolorum.

In septima etiam synodo generali act.2 lecta est epistola synodica Adriani primi, qua definit ecclesiam Romanam caput esse omnium ecclesiarum. Recepta verò epistola est atq; probata à concilio generali, vt patet ead. actio.2.

In octaua quoq; synodo generali habetur libellus Adriani huius nominis secũdi ab ipsa synodo acceptus & cõfirmatus, qui illam fidei confessionem cõtinet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres verò huius.8. synodi Romani pontificis doctrinæ in hæc verba consentiunt. Sequentes in omnibus Apostolicam sedem speramus, vt in vna communione, quam sedes apostolica prædicat, esse mereamur: in qua est vera & integra Christianæ religionis soliditas. Quare non consentientes sedi apostolicę, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitãda. Hactenus Patres. In eadem rursum synodo approbata est epistola Ignatij Constantinop. Patriarchæ ad Adrianum, vbi eadem hæc res apertè docetur. Approbatus quoque est libellus ecclesiæ Romanæ & synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed & in postrema sessione canone.21. Romanam sedem vocat synodus sedem Petri principis apostolorum.

Hunc scilicet in modũ refert Turrecremata, lib.2.c.109.

Act.1.syn.8

Synodus Romana insuper sub Symmacho assentitur, Romanæ sedis præsulem merito beati Petri apostoli per vniuersum orbem primatum obtinere sacerdotij, & statutis synodalibus solere tribuere firmitatem. *96.d.c.Bene.*

Præterea synodus alia vniuersalis, cui Nicolaus præsedit, si quis, ait, dogmata, vel decreta pro catholica fide aut ecclesiastica disciplina à sedis apostolicæ præsule promulgata contempserit, anathema sit. Quam ferè sententiam Lucius.3. accepit. c. Ad abolendam. de hæreticis. *25.q.2.c.Si quis.*

Leo quoque huius nominis nonus in epistola Synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham astruit, sanctam Romanam & apostolicam ecclesiam caput esse omnium ecclesiarum, ad quam maiores causas esse referẽdas, concilia inquit, oĩa & sanctus sanctorum rex regum confirmãt. Præterea cõcilium Lateranen. sub Inno.3. sic habet. Nolumus quicquã abbati Ioachim derogari, cùm omnia scripta sua assignari mandauerit, apostolicæ sedis iudicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter cõfitens se illam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, quæ disponẽte domino cũctorum fidelium mater est & magistra. Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit. Ex domini itaq; institutione Romana ecclesia fideliũ magistra est, ac proinde Romanus episcopus Petro succedit in ecclesiæ magisterio. Idẽ tradit concilium Lugdunẽse sub Inno.4. Idemq; omnino tradit concilium Tridentinum. Sess.7. in hæc verba. Si quis dixerit, in ecclesia Romana, quæ omnium ecclesiarũ mater est & magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam, Anathema sit. *De summ. Tri.c. Damnamus.* *De summ. Tri. in.6.* *De homi.c. unico. in.6.*

Conciliũ verò Lugdunẽse sub Gregorio

c. Vbi periculũ. de electi. in 6. dicit Romanum pótificem esse vicarium Iesu Christi, successorem Petri, rectorem ecclesiæ vniuersalis.

Clemẽti. unica de summa Trinit. At concilium Viẽnense sub Clemente asserit, dubia fidei declarare ad sedem Apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea patres concilij Florentini, definimus (inquiunt) sanctam Apostolicam sedem, & Romanum pontificem in vniuersum orbem tenere primatum: et ipsum pontificem Romanum successorem esse Beati Petri principis apostolorum, & verũ Christi vicarium, totiusq; ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere: & ipsi in beato Petro pascendi & gubernandi vniuersalem ecclesiam à Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse: sicut in gestis œcumenicorum conciliorum continetur. Hactenus concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus, rationibus modò Theologicis ea, quæ posuimus, corroborãda sunt: idq; magis Romanum pontificem, cùm de fide iudicat, errare non posse.

¶ Cap. Septimum, Rationibus Theologiæ probat Romanum Pontificem fidei controuersijs finiendis errare non posse.

ROmanum Pontificẽ in Petri locum, fidem auctoritatemq; succedere, ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnouit. Quod, quoniam totius orbis cõsensione vsuq; firmatũ erat, ne Ariani quidem negare potuerũt, vt Sozomenus libr. 4. histo. trip. ca. 15. & 16. prodidit. Ad Romanam porrò sedem episcopos ecclesiarũ in causis quibusq; grauissimis prouocasse, ab illius ore fideles, fidei semper oracula petijsse, illius iudicium catholicos oẽs in religionis controuersijs expectasse, illius demũq; & vim & auctoritatem sacra omnia efflagitasse concilia adeò certum & manifestũ est, vt sim ego ineptus, si velim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, cõflatur et efficitur id quod quęrimus argumẽtum, quo ex multis magnisque haud facilè quis dixerit aliud, aut euidẽtius, aut certius. Si enim legum Christi interpres nullus sanior est, q̃ perpetuus ecclesiæ vsus, ecclesia verò in fidei religionisq; quæstione ac cæteris grauissimis cõtrouersijs non ad Antiochenum, Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Mediolanensem, Parisiensem, Coloniensem, Toletanum aut Bracharensem episcopos, sed ad Romanum omni semper ætate recurrit: quis dubitet, hunc esse, quem vt successorem Petri, ita quoq; doctrinæ apostolicæ magistrũ quæstionũq; de fide iudicẽ habemus? Nam si aliquem eiusmodi post Petrum, ecclesia instituẽda atq; in veritate continenda reliquit Christus, nimirùm aut hic est, aut nullus est. Quippè cùm de aliarũ ecclesiarũ episcopis nulla quæstio sit, quin nõ fuerint loco Petri, vniuersalis ecclesię doctores pastoresq; à Deo dati. Romanus igitur episcopus, ecclesiæ vsu interpretante, ille est, cui Dñs in Petro ait, super hanc petrã ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunq; solueris. &c. ac rursum, pasce oues meas, & iterum, ego rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua, & tu confirma fratres tuos.

Quid? quòd ipso etiam rerum experimento comperimus, Christi de Petro & successoribus vaticinia in ecclesia Romana manifestiùs impleri? Hanc enim constat, fixam & immobilem, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quatiente, in fide & auctoritate Petri permãsisse. Et cũ cæteras Apostolorũ ecclesias, vel ab infidelibꝰ occupatas sine fidei vestigio, vel ab hæreticis aliquando affectas viderimus: at aduersum hanc vnã Romanã sedẽ

nec

nec Pagani, nec hæretici præualere potuerunt. Pugnatum est siquidem vehemẽter non à Græcis solùm, sed ab alijs plerisque totius orbis episcopis, vt hoc Romanæ ecclesiæ priuilegium labefactaretur. Atq; habebant pro se illi quidem & imperatorum arma, & maiorem ecclesiarum numerũ: nunquã tamen efficere potuerũt, vt aut Romani põtificis potestatẽ abrogarẽt, aut in alium transferrent episcopũ. Quin imò qui à Romana quidem Sede defecerunt, hi schismatici semper in ecclesia sunt habiti: qui verò huius sedis de fide iudicia detrectarunt, hæretici. Quæ profectò omnia satis ostendunt, non humano, sed diuino decreto ecclesiam Romanam & cæteris esse pręposítam, & Petri priuilegia iure sibi suo vendicasse, & eam demum petram esse, supra quam Christus vniuersalem construxit ecclesiã, aduersus quã portæ inferi pręualere nõ possũt. Quod ni ita esset, quî potuisset ecclesia Romana tot tamq; magnis principibus repugnantibus, tã multis hæreticis contradicentibus, tã varijs ecclesijs defectionem molientibus obsistere? Quòd si cõmentitia vanaq; opinione hoc Romani episcopi priuilegiũ Theologi asseruissent, non tam stabilis sentẽtia permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vnà cum seculis ætatibusque hominum inueterasset. Etenim videmus opiniones fictas atq; vanas, viris pręsertim eruditis aduersantibus, diuturnitate extabuisse. Opinionum enim commẽta delet dies, fidei iudicia confirmat. Adde, quòd Apostolicarum traditionum synceritas non posset ad nos vsque seruari, alias ecclesias hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi vna sedes Apostolica inter tot orbis tumultus fixa intemerataque consisteret. Adhæc cùm concilia & prouincialia & generalia sine Romani pontificis auctoritate nonnunquam errauerint, nunquam autem si Romani episcopi auctoritate firmata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum atque adeò totius ecclesiæ firmitatem à Romano põtifice deriuari. De quo, quoniam in loco superiore multa diximus, illinc lector assumet, quæ ad huius argumenti explicationem pertinebunt. Atque si definienda fidei quæstione Romanus episcopus errare posset, redditur statim incerta nobis multarum hæresum condemnatio: pleræque enim non sunt damnatæ per generalis concilij, sed per Romanæ ecclesiæ iudicium & decretum. Præterea, si inter patres concilij est controuersia vel de intellectu sacrarum literarum, vel de vnoquolibet libro an canonicus sit, necne, vel de alia huius generis quæstione, ad hanc litem componendam iudicem ponere necesse est, cuius tamen, si errare posit, incertum iudicium erit. Iudex autem inter patres concilij dissidentes nullus in ecclesia nisi Romanus episcopus est agnitus.

Præterea, ecclesiæ consuetudo hoc manifestè declarat. Nunquam enim admissa est apellatio in causis fidei à sede Romana, sed hæreticos ab ea iudicatos ecclesia semper hæreticos etiam iudicauit. Et certè si Romanæ sedis iudicium fallax esset, concilij verò esset verax & certum, naturæ rationi veræque Theologiæ is aduersaretur, qui appellationem à pontifice ad concilium denegaret. Quo vno argumento ostendit Gelasius Sedem Apostolicam de tota ecclesia iudicare, ipsam verò ad nullius pertinere iudicium. Iam illiusmodi appellationes in fidei præsertim dogmate ecclesia nescit, nam ijs hæretici solùm vtuntur. Quòd si ad singulos hæreticos condemnandos opus esset congregare generale concilium, cùm id sæpenumerò non modò difficile verùm etiam imposibile sit, licebit profectò interim hæreticis impunè viuere, donec synodus è tota ecclesia cogatur. Id si alienũ esse constat à Christi prouidẽtia, fateamur potiùs Romanæ sedis auctoritatem satis esse ad hæreses reuincendas. Ita fiet, vt huius tribunalis de fide iudicium cer-

tum

tum omnino habeatur. Quid, quòd non solùm ecclesiam catholicā credimus, sed etiam Apostolicam? At ecclesia Romana patrum fideliumq; consensu Apostolica dicitur: cùm reliquæ omnes iā inde à multis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quæris, Erit ne hæreticum asserere, Romanam ecclesiam degenerare quoq; vt cæteras posse, & Apostolicam etiam sedē à fide posse Christi deficere? Huic quæstioni breuiter respōdemus. Nolumus hîc nos ecclesiæ sententiam præuenire, sed si ad generale concilium referatur, hæreseos nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur, quid ipse sentiam de hac re non audeam dicere. Quam eò meliùs cernere mihi videor, ꝙ & eam propiùs diligentiusq; contēplor, & sine affectu perturbationeq; contemplor. Quòd si in hoc erro, ꝙ Romanæ sedis priuilegia à Christo illi cōcessa & tueor & contrà dicentes hæreseos nomine condēnandos esse credo, non solùm tutò, sed libenter erro: nec mihi errorem vtilem, quo etiam delector, sine rationis præsertim vi extorqueri volo. Nam me non solùm ratio ac disputatio impulit, vt ita crederem: sed nobilitas etiam summorum Theologorum & auctoritas. Hieronymus prophanum esse & periturum dicit, qui cathedræ Petri & Romanæ sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum ait esse, prophanum esse, hostem esse, qui vniuersalis ecclesiæ non tenet vnitatem, hoc est, lumē vnum, vnde multi radij: radicem vnam, vnde multi rami: fontem vnum, vnde multi riui: petram vnam, supra quam ecclesia ædificata est: vnum pontificem, qui cęteros omnes sua & vi & auctoritate cōtineat. A quo, si radium tollas, extinguatur: si frāgas ramum, intereat: si præscindas riuum, arescat. Sic enim ille declarat. At, qui in fidei controuersia Apostolicæ sedis fidem iudiciumq; detrectat, is nec vnitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem, qui cathedram, inquit, Petri, supra quam fundata est ecclesia, deserit, in ecclesia se esse non confidat. Ambrosius pro eodē penitus habet, catholicum esse, & cum Romana ecclesia conuenire. Gregorius sic sedis Romanæ auctoritatem in religionis fideique causa existimat esse amplectendam, vt qui noluerint, ab eius petrę, supra quam Christus vniuersalem fundauit ecclesiam, soliditate conuellantur. Leo exortē diuini mysterij eum esse affirmat, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere, & impiam præsumptionem, quæ petræ istius firmitatem Deo ædificante constructam nititur violare.

De nomine Hypostasis ad Damasum.

De simp. præ. tract. 3

Lib. 4. epistola nona.

Li. de exce. fra. sui. Saty. c. 7.

12. d. c. præceptis.

19. d. ita dominus.

Nicolaus finit, quòd qui Romanæ ecclesiæ priuilegium ab ipso summo omniū ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic proculdubio in hæresim labitur. Nam fidem, inquit, violat, qui aduersus illam agit, quæ est mater fidei. Hāc verò Nicolai sententiam noli quæso lector contemnere. Quæ scilicet actione. 1. & 7. Synodi octauę confirmata est. Vbi & cōdemnati sunt Phocius & Michaël, qui hoc sedis Romanę priuilegium quatefacere nitebantur. Quòd si in hæresim labitur, qui Romanum episcopū Petro successisse negat, & ecclesiam proinde Romanā cæteris esse præpositam: ecquid de illo sentiendum est, qui priuilegia Petro ob ecclesiæ vtilitatem à Christo data, priuilegia, inquam, quæ Petro vt Pontifici, doctori & pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negauerit? At enim, doctrina sana oues pascere, fratres in fide confirmare, vniuersas gentes per os illius audire verbum Euangelij & credere, supra illum ædificare ecclesiam, vt portæ inferi non præualerent aduersus eam, non Petro vt priuato homini, sed vt reip. Christianæ præfecto congruebant. Quocirca ambigi inter catholicos nec debet, nec verò pōt, quin Romanæ sedis de fide & religione iudicia certa sint. Præterea, qui negaret in ligando atq; soluendo eādem potestatem in Romano nunc episcopo inesse, quam

22. d. c. oēs.

Petro

Petro Christus contulisse creditur, is iure ac meritò haberetur hæreticus: qui ergo firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos his, qui Petro succedunt, denegauerit, hic hæreticus iudicãdus erit. Adhęc, faciamus, ambiguam esse aliquam inter fideles de religione controuersiam. Tum quærimus, si Romana eademq; Apostolica sedes, vt dißidentium ecclesiarum lites disceptationesq; componat, è Petri cathedra tribunaliq; pronunciet: an sequi illius sententiam debeamus, an nõ? Si sequimur, Romana sede errante, ecclesia tota in illius errore versabitur. Si non sequimur, vbinam illud est, quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatũ & in cælis? Vbinam rursum illud, Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Euangelij & credere? Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligauerit successor Petri, id ligatũ erit, & quod in quæstione de fide proposita docuerit, hoc gentes non audire habẽt modò, verùm etiam credere. Non hîc refero, quæ Leo in huius rei confirmationem dicit. 20. d. c. de libellis. non quæ Damasus & Adrianus. 25. q. 1. c. violatores. & c. generali. Illud referam, quod in concilio Complutensi confirmato à Sixto. 4. condemnatus est Petrus Oxomensis nomine etiam hæresis, in eo quod asseruit, ecclesiã vrbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnauit Sixtus idem in extrauaganti aduersum Petrum Oxomen. edita. De qua quoniam in relectione de pœnitentia satis multa diximus, eò lector reuocandus erit. Coactus est igitur ille sententiã recantare in hãc formam. Consentio sanctæ matri ecclesiæ Romanæ & sedi Apostolicæ, & ore accorde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus papa auctoritate Apostolica & Euangelica tenet. Et omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio. Hactenus ex conci. Complu. Martinus verò quintus in fine concilij Constantien. sacro, inquit, approbante concilio mandamus archiepiscopis, episcopis, &c. vt qui de sacramento corporis & sanguinis Domini, vel de baptismate, seu peccatorum confeßione, pœnitẽtiæ pro peccatis iniunctione, vel reliquis ecclesiæ sacramentis, seu fidei articulis, aliter sentit ac docet, q̃ sacrosancta Romana ecclesia docet & obseruat, eos tanquam hæreticos iudicetis. Concilium ergo Constantien. illos esse hæreticos iudicauit, qui Romanæ ecclesiæ fidei & doctrinæ refragarentur. Illud postremò addam. Cùm ex traditionibus Apostolorum ad euincendam hæresim argumentum firmum certumq; trahatur: constet autem, si testimonia rationesq; hoc loco positas cum ijs regulis conferas, quas in. 3. lib. posuimus, Romanos episcopos Petro in totius ecclesiæ pontificatu & fidei magisterio succeßisse, ab Apostolis esse traditum, cur non audebimus, assertionem aduersam tanquam hęreticam condemnare? Sed, vt dixi, nolo ego ecclesiæ iudiciũ anteuertere. Quanquam non videor anteuertere: cùm iam ipsius ecclesiæ sermo nostram omnem comprobarit de Romanæ sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix ægrè dico propter viros quosdam & doctos & pios, qui nos contradixerunt. Illud assero, ac fidenter quidem assero, pestem eos ecclesiæ ac perniciem afferre, qui aut negant Romanum põtificem Petro in fidei doctrinæq; auctoritate succedere, aut certè astruunt Summum ecclesiæ pastorem, quicunq; tandem ille sit, errare in fidei iudicio posse. Vtrumq; scilicet hæretici faciũt, qui verò illis in vtroq; repugnãt, hi in ecclesia catholici habentur. Quamobrem non equidem intelligo, quónam consilio fideles quidam hæreticorum q̃ catholicorum opinionibus fauere malint; nam hæretici video quid sequantur: Nempè viuendi docendiq; licentiam, & in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, vt neq; pes neq; mens suum officium faciant. Volunt sine pastore vno oues

oues,vt cùm lupi ipsi sint, pastores tñ esse videantur. Volunt sine iudice lites, vt dissidiorũ nullus finis sit. Atq; ita cùm amoto arbitro aduersus doctos dimicent, victores à turba iudicentur. Turbari demũ omnia volunt,quoniam, vt in Hispanorũ prouerbio est, turbatum flumen piscatorum est lucrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur,tutò enim sequimur, quoniam communis catholicorum est. Præterquam quòd ea sentiunt, quæ sacrarum etiam literarum testimonia confirmant, pontificum decreta finiunt, veterum sanctorum chorus concinit,conciliorum patres affirmant,Apostolorum traditio probat,perpetuus ecclesiæ vsus obseruat. Quapropter, si ea quæ dixi,sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta ex ecclesiæ scripturæq; fontibus,si tota oratio nostra certis Theologiæ rationibus integrisque & incorruptis testibus omnem sibi fidem cõfirmat: assentiamur tandem, ex Apostolicæ sedis auctoritate firma Theologos argumenta sumere ad fidei Theologiæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantum dixerimus. Nunc aduersariorum argumentationes refellamus.

¶ *Cap. Octauum, Vbi argumenta capitis primi refutantur.*

ATque in ills argumentis,quæ à principio sunt posita,Theologi nonnulli,minimè mali illi quidem,sed non satis acuti, quoquomodo possunt tergiuersantur. Romanam quippè ecclesiam à Romano Pontifice discernunt: aiuntq;,hunc in fide errare posse, illam non posse. Sic sibi videntur omnia propemodùm argumenta diluere. Nam pleraq; ex illis non ecclesiæ Romanæ, sed summi Pontificis fidem impugnant. Atqui,ecclesiam Romanam isti non Romanum episcopum ab errore vindicant. Verùm,si de errore in fidei iudicio atq; decreto loquimur, vt verè loquimur,nullum ego discrimen inter Apostolicam sedem & Apostolicæ sedi insidentem inuenio. Primùm,quoniam,cùm ad sedem Apostolicam accedimus fidei oracula postulaturi,nõ singulos Romanæ ecclesiæ fideles interrogamus,nec ecclesiam ipsam Romanam in concilium cogimus: sed põtificis maximi iudicium quęrimus, eiusq; sententiam expectamus.

Rursum,quoniam non Romanus populus est, qui ecclesiam vniuersalem docet ea, quæ ad fidem attinent, sed Romanus episcopus. Nec potestas iudicandi de causis fidei,ligandi,soluendi, pascendi, in populo Romano est, sed in Romano pastore vicario Iesu Christi. Concilia quoq; non exigunt cõfirmationem & robur ab ipsa Romana plebe, sed à plebis Romanæ antistite. Præterea,priuilegium firmitatis, vt antè probatum est, Petro fuit peculiariter datum. Ego, inquit, rogaui pro te Petre ne deficiat fides tua,& tu confirma fratres tuos. Et iterum, Tu es Petrus & super hãc petram ædificabo ecclesiam meã. *Luc. 22.* *Matth. 16.* Quocirca si veræ Theologiæ rationem sequimur,quæ capite tertio explicata est, in Petro & successoribus primùm firmam certamq; doctrinam asseremus, mox verò in ecclesia Romana,cuius Petrus cum successoribus & caput & fundamentum est. Atq; illud etiam animaduerto, ꝙ sicut omnibus simul episcopis docentibus errores falsos, necesse esset sanè totam ecclesiã vario errore versari: ita si pastor ecclesiæ Romanæ,errorem fidei contrarium decerneret,oues quoq; errante pastore dispergerẽtur. Testimonia demũ, quæ retulimus, id ferè probant,summum ecclesiæ pontificem,Petri successorẽ & Christi vicarium, cùm de fide pronunciat, errare non posse. Quò magis illos reprehendendos iudico, qui se dirempturos cõtrouersiam putauerunt, si Apostolicã sedem ab Apostolico *Vide lib. 5. c.5.q.3.*

præsule secernerent. Non recipit istam responsioné ratio, aspernatur, repellit. Illud potiùs sumit, errorem esse duplicem: alterum personalem, alterū iudicialem. Nec enim scholæ propria vocabula, etiā si minùs Latina sint, auersari debemus, sed malle, qđ Augustinus ait, apertos q̃ nitidos habere sermones. Error itaq; personalis priuatus est cuiusque error: iudicialis est publicus. Edidit Innocentius huius nominis. 4. in libros decretalium commentaria, si in his quicq̃ errati est, hominis nimirum est, non pontificis, quanuis ea commentaria à pontifice edita sint. At si idem Innocentius in iudicio de fidei quæstione definiret quippiā, quod reuera falsum esset, iam hic error à publico ecclesiæ censore profisceretur: essetq; proinde iudicialis.

58.d. Sedulo.

Ad primū respon. Qua ex re primum argumentum facilè refellitur. Nec enim historia fide digna docet Ioānem. 22. post summum adeptū pontificatū de eiusmodi re aliqd definisse: quin potiùs quum ad huius rei definitionem se pararet, vt Benedictus vndecimus in extra. sua ait, morte præuentus definire nequiuit. Nec, si antequam esset pontifex errorem illum habuerit: hæreticus censendus est: sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophilactus, nec Bernardus, quos re nondum expresse per ecclesiā definita, illius opinionis fuisse, sunt qui contendant: verè ne an falsò contendant, non est diei lociq; huius disputare.

Secundum soluitur. Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Celestinus quicquā definiuit. Verba quippe Innocentij tertij sic habēt. Licèt quidam prædecessores nostri sensisse aliter videantur. Sensisse, ait, nō definisse. Sed ne Innocentius quidem definit quicquam, sed explicat sententiam & opinionem suam inquiés, non credimus, quòd in hoc casu is qui relinquitur, possit ad secundas nuptias transire. Quod profectò verum est: quanquam per illam Innocentij decretalem non est firmiter definitum. Nec enim statim si aliquid iuris volumine continetur, fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latiùs explicatum est.

c. Quanto, de diuor.

Tertio sa. satis. Tertio verò argumento nullum negotium est respōdere. Nam verbum, iudico, frequenter in ea significatione vsurpatur, vt idem sit, quod sentio seu opinor. Quo modo Alexāder accipit, cùm ait, quosdam prædecessores suos aliter iudicasse.

Quartū diluitur. At, quartum argumentum longè difficillimum est, nec potest ita breuiter expediri. Apertè enim Alexander docet, cōsuetudinem illam ciuili etiam lege confirmatam, quæ testamenta minùs soléniá rescindit, & à diuina lege, & à patrū institutis, & à generali ecclesiæ cōsuetudine alienam. Quòd autem ex auctoritate pōtificia hoc sanè loco pronunciet, illud est euidens argumentum, q͏ sub interminatione anathematis prohibet, nequis eiusmodi audeat rescindere testamenta. Vnde & capite proximè sequenti iudicibus mandat, vt in id genus causis tres duosve solummodò testes exigant, nec ciuiles leges, sed canonica decreta sequantur. Si ergo iussit ecclesiæ pontifex & anathematis interminatione iussit, vt nemo ea irritet testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata: nimirum non vt priuatus quis homo, sed vt publicus ecclesiæ iudex eam quæstionem definiuit. Atqui non est Dei Euangelijq; præceptum, quod tamen Alexander videtur astruere, vt omnes causæ tribus duobusvè tātùm testibus absoluantur. Alioqui, non solùm Leo quartus, sed Syluester etiam in Synodi Romanę capite. 3. legem euangelio Deoq; contrariam edidissent. Decreuerūt enim, vt, nisi in. 72. testibus, non damnaretur episcopus. Qua ex re intelligitur, legem ciuilē, quæ tollendis è repub. fraudibus cauet, vt testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi euangelicæ aduersam: queádmodum ne illa quidē, quæ, vt conflatæ in episcopos inuidiæ occurreret, statuit, vt ad episcopi condemnationem

2. quæst. 4. Nullam. 2. quæst. 4. Præsul.

nem duo solùm testes nō sufficerent. Atq; si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresq; ad naturā non ad auaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profectò erat, vt quæcūq; in iudicio causa finiretur. Sed sicut iuramētum à malo est, non illius, qui iurat, sed eius, qui verum dicenti non credit: sic plures q̄ duos testes requirere, à malo quidem fuit non requirentis legis, sed hominis defraudātis. Sed hæc disserere, non est huius aut loci, aut tēporis. Illud propriè huc pertinet, an Alexander errauerit.

Et quidem in decretis pontificijs duo cum primis distinguenda sunt. Vnum est, tanquam intentio conclusioq; decreti: alterum quasi ratio & causa à pontifice reddita eius rei, quam cōstituerit. Atq; in conclusione pontifices summi errare nequeūt, si fidei quęstionem è apostolico tribunali decernant. Sin verò pontificum rationes necessariæ non sunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis nos à Pontificibus redditis tanquam pro aris & focis depugnamus. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse diuinæ legi contrariam, sed, quod iuris peritis ferè placere video, iubet, vt in legatis pijs duo, vel tres solùm testes à iudicibus exigātur. Hæc decreti huius conclusio est, hic finis: nec dubium est, quin rem eam pontifex iure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in eius præscripti cōfirmationem Deuteronomij lege vtitur, hanc quippè diuinam nuncupat, si ad canonum statuta reuocat, si ecclesiæ morem affert, non est operæpretium rationes illas ad viuum resecare. Quēadmodum si concilia quædam definiant, duas esse in deitate personas patrē & filium, afferātq; in hoc illud quoq; Genes. testimonium, Pluit dominus à Domino, non protinus in fidei iudicio errāt, quanuis ex illo loco parùm aptè Trinitas comprobetur. Extat item synodus, vbi de perpetua Mariæ virginitate pronūciatum est. Ea re suadenda referunt patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat siquis vult, sed ridebit tamen frustra. Non enim semper patres in fidei quæstione causas afferunt necessarias, sed interdum verosimiles. Quòd si etiā pontifices huiusmodi ponendis causis quandoq; falluntur, ne calumniandi sunt quidem, tantum abest, vt inde loci huius auctoritas infirmetur. Porrò autem, si valere quicquam iudiciū meum potest, neq; in conclusione Alexāder, neq; in causis errauit. Nam suis in vtroq; foro subditis ferebat leges, Hostiēsibus nempè ciuibus ac iudicibus Vellenen. Non ergo legē ciuilē, qua imperatores in regionibus suæ ditioni subiectis vtūtur, improbare voluit Alexāder: sed voluit iudices etiam laicos in ecclesiæ patrimonio nō secundùm imperatorū leges, sed secūdùm statuta canonum de testamentis iudicare. Nec enim æquū esse censet, vt in rebus temporarijs adiudicandis tam sint soliciti sacri canones, q̄ sunt leges ciuiles: honestiusque esse credit, in ciuitatibus & oppidis, quæ in ecclesiæ iure ac dominio sunt, non legis ciuilis sed canonum consuetudinem obseruari. Quo fit, vt, si decretalis huius ratio pressiùs teneatur, nō solùm in terris Romanæ ecclesiæ subiectis, sed in quibuscūq; alijs, quæ sub episcoporum ecclesiarumq; dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat seruari, non in his modò, quæ pietatis causa ecclesię relinquuntur, verumetiam in alijs quibusq; legatis. Honesta ergo Alexandri lex est, sancta, legitima. Sed ne in causis errauit quidem. Nam licèt nō sint necessariæ, non sunt tamen prorsus ineptæ. Consuetudo, inquit, quę plures q̄ tres duosvè testes postulat, primùm aliena est à diuina lege, veteris scilicet instrumenti, quæ duos solùm tresuè, vt plurimùm testes exigebat: aliena etiam à patrum institutis, hoc est, à more iureq; canonico, vbi in rebus præsertim temporarijs duo testes sufficiunt: aliena demum à consuetudine ecclesię generali, quæ in eiusmodi causis duobus, vel

tribus testibus est contēta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquam noua & extranea: ob idq; parùm in ecclesiæ iudicio probanda. Quòd si hanc animi syncerita tem dexteráq; de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac iuris canonici consuetudinem principes seculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed, vt fraudes tollāt, maiorem testium numerum in testamentis ciuium suorum exigāt, suo quidem iudicio liberè possunt vti, nihil enim Alexander impedit per illā epistolam decretalem: quæ nimirum eos solùm ligat, qui ecclesiæ in vtroq; foro fuerint subiecti. Sed de 4. argum. satis superq; dictum est.

Refellitur quintum. Quintum verò facillimè diluitur ex ijs, quæ in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causas em̄ pōtifices quādoq; adferūt, non quę cogant, sed quæ suadeāt. Nā, quia leges quasdā Synagoga olim à Deo habuit non modò ad gubernandum vtiles & accommodas, verùm etiam ad plebis cuiusq; mores ac religionem instituendā propemodùm necessarias: ecclesia eas Christi in suum vsum vendicauit. Quāobrem & summi pontifices & iuris periti horum auctoritate confirmati, leges aliquot veteres probatas rursum ac denuò restitutas ab ecclesia, diuinas vocant. Non ꝙ Dei nunc præcepta sint, cùm lex illa vetus sit abolita, sed ꝙ Dei præcepta fuerint, seruanda etiamnum à nobis, nō ex vi quidem veteris legis, quod falsò pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex ecclesiæ noua institutione. Quæ tamen noua ecclesiæ institutio seu restitutio potiùs ex veteri diuina lege probabiliter suadetur.

Ad sextum respon. Ad sextum argumentum Turrecremata respondet libr. 2. ca. 112. nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quin Ioannes exponit Nicolaum. Nam post verba prædicta Nicolaus subiunxit, nec his quisquam putet obsistere, ꝙ interdum Christus loculos dicitur habuisse: infirmorū enim personam Christus suscepit in loculis. Id verò est, quod Ioannes. 22. definiuit, nempè hæreticum esse negare, Christum & Apostolos aliquid habuisse in communi: ꝙ contrarium ex Luc. 22. Ioann. 4. & 13. Acto. 4. constaret.

Septimū soluitur. Ad septimū primò dicitur, quòd neuter ibi pontifex definiuit eiusmodi controuersiam. Respōdent enim sæpè pontifices ad priuatas huius, aut illius episcopi quæstiones suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiā ferendo, qua fideles obligatos esse velint ad credēdum. Certè, vt de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quęstionem attineat, decreuit. Non enim illi proposita fuerat quæstio, an Baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus à Pagano, vel Iudæo verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem & in transcursu, cùm huic quæstioni propositæ responderet, de suo, non interrogat⁹, adiecit, baptisma in nomine Christi conferri. Qua in re falli sine dubio potuit. Imò adeò falsus est, vt in. 4. Sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Deinde duo hi pontifices fortassè non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuisse, quod in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cætera paria sint, baptismus in nomine Christi nūc etiam ratus erit. Pelagius autem definit, citra eiusmodi necessitatē non valere. Quēadmodum si nunc deesset balsamum, aut liber & calix qui tangeretur, & confirmationis & ordinis sacramenta manu solùm imposita conficerentur, vt ætate Apostolorum à principio statim fieri consueuit. At vbi non esset similis necessitas, nec ordinatio fortè nec confirmatio sine eiusmodi sacramētorum materia valeret. Hæc autem de baptismo in nomine Christi communem secuti opinionem diximus. Primùm enim nusquam, vt ego quidem sentio, baptisma in eam formam administratum est, Ego te baptizo in nomine Christi. Quod & D. Ambrosius & pleriq; alij vidētur intellexisse. Sed si qua eiusmodi forma Apostoli

ma Apostoli vsi sunt, ea fuit, Ego te baptizo in nomine Iesu Christi. Act.2.10.&.19. Deinde, non necesse est apostolos sub alterutra illarum forma baptismi sacramentum contulisse. Nec si scriptura dicit, quicquam in Christi nomine fuisse gestum, statim cogimur existimare, his conceptis verbis rem gestã administratãq; fuisse. Exẽpla sunt in diuinis literis plurima. Illud est in promptu, In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Item, Cæsis denuntiauerunt ne omnino loquerentur in nomine Iesu. Acto.5. Itẽ, Paulus dicitur fiducialiter egisse in nomine Iesu. Acto.9. Hebræis porrò id in alicuius nomine fit, qđ auctoritate ac virtute cuiuspiã transigitur. Quare qui regis loco & tãquã illius minister qdpiam agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Rectè igitur qui tanquã Christi administri in aqua & spiritu homines sanctificabãt, eos in nomine Christi baptismi gratiã exhibuisse interpretamur. Non ergo necesse est sentire, ꝙ apostoli baptismi formam à Christo præscriptam immutarũt. Nam & hodie nos verè in Christi nomine, hoc est, loco, vi, & auctoritate baptisma cõficimus. Ac si præscripta illa formula nominis Iesu Christi apostoli baptizarũt, non putandi sunt tñ Spiritussancti patrisq; nomẽ omisisse: sed in nomine patris & filij eius Iesu Christi & Spiritussancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

In octaui argumenti explicationem multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sanè Gratianus. 32. quæst. 7. audaciùs sanè multò quàm disertiùs ait, illam Gregorij sentẽtiam Euangelicæ & apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longè dissentio. Nam, vt Romanorum pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen vtriusque Gregorij & primi & tertij contemnere definitionem. Cùm fuerint ambo tum doctissimi tum etiam sanctissimi. Itaque non errarunt, quod Gratianus falsò existimauit, sed locuti sunt potiùs de ea, quæ ante matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam coniugalem, hoc est, vt scholæ verbis vtamur, quæ erat impotens ad soluendum debitum. Cuius simile exemplum habes de frigidis cap. consultationi. Atque ipse idem Gregorius hoc modo sententiam suam explicat in epistola ad Rauennatem archiepiscopum, referturque à Grati. 33. quæst. 1. cap. Requisisti. Nec desunt huic argumento aliæ etiam responsiones, sed hæc & planior & expeditior est. Quam quoq; Gloss. sequitur. 20. dist. cap. De libellis. in verbo, iunioris.

In nono argumento nobis Lutherani, præsertim Oecolampadius, Bucerus & Caluinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasij Romani pontificis non esse, magnis argumentis à me & animaduersum & patefactum est. Primùm enim auctor opusculi dicit, esse recẽtem altercationem de veritate duarum naturarũ in Christo. Non autem erat recens tẽpore Gelasij, sed olim profligata à Leone & concilio Chalcedonen. vbi Eutychis & Nestorij explosa sententia est. Rursum in toto libro nec Leonis, nec concilij Chalcedonensis meminit. Id quod maximè fecisset, si auctor esset Gelasius. Nã in epistola ad Faustũ huius cõcilij auctoritate libẽter vtitur, libentiùs hîc vsurus, vbi aduersarios posset tantæ synodi testimonio reuincere. Ac certè cùm Damasum contra Arium citauerit, citasset ac multò etiam magis Leonem contra Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atqui Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid, quòd auctor ille Damasum nomine episcopi Romani nullo alio honoris titulo retulit, quod à more posteriorum pontificum, cùm priorum testimonia referunt, valde est alienum. Præterea eius operis auctor ad probandam vtriusque naturæ in Chri-

sto veritatem, inter magistros ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili eiusque testimonijs vtitur. Quem tamen apertissimum impietatis Arianæ propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat in epistola ad Pammachium & Oceanum, cuius initium est, Schedulæ. Quin etiam tanquam Arianus Eusebius hic cum suis operibus damnatus est actione. 5. & 6. septimæ synodi generalis. In asserenda item Christi vtraque natura è patribus Latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui, si esset Gelasius, Hilarij, Hieronymi, Augustini, testimonijs vteretur, nec quosdam Græcos ibi scriptores excitasset, qui Latinis demortui semper & sunt & fuerũt. At Gelasius scripsit de vtraq; Christi natura aduersus Eutychen & Nestorium. Non inficiamur, sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc paruum opusculum, quod ementito titulo circunfertur. Gennadius quoque contra Eutychen scripsit, cur magis hoc opus Gelasij quàm Gennadij fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsareæ Palestinę, quẽ Hieronymus tradit, quædam eo tempore scripsisse, sed celasse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quòd purum & politum sermonem dicit eum Hieronymus habuisse, qualem in hoc libello equidem non agnosco. Nisi bono & elegãti auctori contigit malus & impurus interpres. Falluntur autem qui opus hoc Gelasio pontifici Romano tribuunt, ex verbis illis, cùm sedem apostolicam vestra dilectio vnanimiter teneat, constanter prædicet, sapienterq; defendat, quo loco legendum esse fidem apostolicam, vel me non demõstrante lector probaturus est. Nec nouum est sanè, vt nomine pontificum Romanorum libri eiusmodi proferantur. Nam actione. 5. synodi. 7. Iconomachi duos libellos prodiderunt auctore Vigilio Roma. Pont. Sed falsò tamen. Atq;, vt opus constaret esse Gelasij, nihil tñ affertur. Cùm enim edunt libros de re qualibet Romani põtifices, sentẽtiam suã, vt homines alij docti, exprimũt, non tãquam ecclesię iudices de fide pronunciãt. Nonũ igitur argumentũ satis, vt arbitror, euidẽter confutatũ est.

Decimo autem refutando, quæ Caietanus in illo. 27. quæstionũ opusculo dixit, non sunt hîc ea nobis resumenda, ne acta agamus, quod vetamur veteri prouerbio. Quod nũc instat, id diligẽter explicãdum est, quid videlicet consequẽtię sit, vt si super Petrum Christus ecclesiam ędificauit, Romana statim sedes cæteris esse præposita diuino iure intelligatur. Inde enim plana quoq; erit illa collectio, si Petri fides iuxta Christi orationem non defecit, maiores ecclesiæ causæ ad Romanum sunt episcopum referendæ. Video autem, eiusmodi res planè & perspicuè expedire non posse, nisi doctum & intelligentem virum. Cuius rei tantæ tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Ea enim exponenda in hoc me opere suscepisse constat, non quæ essent peruia & omniũ sermone trita, sed quæ vix adhibita etiam diligentia à doctissimis quibusq; intelligerẽtur. Quòd si succedat conatus, iure est laudãdus: sin verò non succedat, non est certè reprehendẽdus. Sed hæc hactenus. Rem iam ipsam explicemus. Primùm autẽ illud cõmemorandum est, quod aliàs sæpè diximus, quæ Petro dicta in euangelio à Christo sunt, non vt homini priuato, sed vt ecclesiæ pręfecto, ea ad successores quoque sine vi aliqua aut literę inuersione pertinere. Quemadmodum, quæ dñs apostolis cõmendauit æquè congruentia fidelibus vniuersis, eadem futuris Christianis omnibus in sensu literali cõmẽdata sunt: iuxta id qđ Christus ipse Marci. 13. explicuit inquiẽs, quod vobis dico, omnib⁹ dico: vigilate. Vigilare quippè ad oẽs æquè pertinet: quare, etiam si Christus id nõ adeò disertè fuisset interpretatus, vt ille explicuit, ita nos quoq; necessariò explicaremus. Pari itẽ ratione, quę dñs apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia

Decimũ soluitur.

Vide Caiet. de primatu eccle. Rom. c. 13.

spectātia quatenus ecclesię sacerdotes: hęc non ad fideles oēs, sed ad reliquos futuros in ecclesia sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc. 22. Hoc facite in meā commemorationem. Cùm enim dominus pane & accepto & fracto, eleuatisq; in cælum oculis deo gratias egerit, calicēq; simul & acceperit & leuauerit, sine dubio Eucharisticum sacrificiū, hoc est, gratiarum actionis Iudæorum ritu obtulit: nisi stultus fuit & ingratus, qui, cùm referre patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis acceperat summa dona eidem referendo, minimè retulisset. Iubens itaq; Apostolis suis Christus, vt hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, vt hostiam Eucharistię & gratiarū actionis offerrent. Quod & Cyprianus ad Cecilium & Irenæus lib. 4. c. 32. diuinè exposuerūt. Quia ergo sacrificium facere sacrificorum & sacerdotū proprium munus est, quod eo loco Dominus apostolis cōmēdauit, id propriè ad futuros ecclesiæ sacerdotes spectat: nō ad vulgus etiam muliercularū, quod hæretici credidere. Porrò quæ iisdem Christus, quia pastores ecclesiæ futuri erant, mandasse legimus, hæc ipsa episcopis & pastoribus succedentibus ad literam credamus esse mandata. Huius rei exemplū est illud Matth. 18. Quæcunq; alligaueritis, &c. Et illud itē Ioan. 20. Sicut misit me pater, & ego mitto vos, accipite Spm̄ sctm̄ &c. Hanc verò regulam si sacris literis explicandis tenuerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam & tenebricosam confusionem, quam in scripturæ intelligentia hæretici patiuntur. Quorsum hæc? Nempè, vt ea, quæ Petro in euangelio dicta sunt, aptè ac prudenter distinguamus: & si quid illi, vt priuato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus. Cuiusmodi illud est, si peccauerit in te frater tuus corripe illud inter te & ipsum solum, &c. Sin verò quicquam illi conuenit, vt apostolorū principi & ecclesiæ pastori, hoc citra controuersiam putemus ad succedētes in ecclesiæ pontificatu esse referendum, idq; in genuino literæ sensu. Nam & quæ legislator ciuilis suis delegatis præscribit, non ad eum solum cui viua voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodē officio succedunt, referuntur.

(De con. d. 2. c. Scriptura.) (Matth. 18.)

Deinde illud quoq; magnoperè aduertendum est, Romanum pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris literis reuelatum, sed aliunde cōstare: ex eo scilicet, qđ historiæ grauissimæ prodidere, Petrum apostolū suam cathedram Romæ demū collocasse, ibiq; cū esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebastianus Francus, hoc hęretici quidam alij negant: quinetiam aiunt Petrum ne Romam quidem inuisisse. Quod tamen, cū historici omnes graues prodiderint, malitiosè negatur. Nō enim existimandi sunt isti, quòd verbis negant, id mēte sentire: nisi pueri et pueri stulti esse credūtur. Quid enim tā stultum tāq; puerile dici potest, q̄ si ea non esse olim in rep. gesta negemus, quæ gesta esse vir quisq; ante nos grauissimus affirmauit? Quòd si eius rei, de qua disserimus, auctores quęris: Dionysius vnus est in episto. ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus alter est apud Euseb. lib. 2. eccle. histo. c. 25. Tertius testis est Clemens in epist. 1. Quartus est Anacletus in epistola de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus. 24. q. 1. capi. Rogamus. Sextus est Leo in concione prima de festo Petri & Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio. 70. episcoporum. Octauus est Innocen. 3. in cap. Per venerabilem, Qui filij sunt legitimi. Nonus est Nicolaus. 3. cap. fundamēta. de electi. in. 6. Decimus est Leo nonus in epistola synodica ad Petrū Antiochenū Patriarchā. Vndecimus, Constātinus in edicto ante Nicænā synodū. 96. d. cap. Constantinus. Duodecimus, Epiphanius Hęresi. 27. quę est Carpocratis. Tertius decimus Ireneus li. 3. cō. Valē. c. 3. Quartus decimus,

2.q.7.Beati.

decimus, Tertullianus li.4.aduersus Marcionem.& libro de præscr.hære.Quintus decimus, Ambrosius in oratione contra Auxentiũ de Basil. trad. Sextusdecimus, Hieronymus in lib. de vi.illustri.in Petro. Decimusseptimus, Egesippus.3. libro. de exci.Hiero.c.2. Decimusoctauus Augustinus lib.1.contra Iuli. Pelag. Postremus, Eusebius lib.2.eccl.hist.c.14.&.15.lib.quoque.3.c.2.&.25. Quibus locis etiam refert, Origenem, Caium, Papiam. Tamuerò multis & incorruptis testibus qui nõ credit, is aut stultum aut hæreticum certè se esse demonstrat: vt publicam Romanæ vrbis vocem, loca item ipsa vrbis prætereamus, quæ etiamnum vitæ mortiq; Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis & perobscura quæstio facilè explicatur: quæ quidem, vt dixi, doctissimos viros ita implicuit, vt se expedire nõ valuerint. Quòd enim pastor post Petrum à Christo in ecclesiã suffectus, potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera priuilegia propter ecclesiam Petro cõcessa, ex euangelio habetur iuxta ea, quæ primo documento animaduersa nobis & demonstrata sunt. Quòd verò ille, quẽ Christus Petro mortuo suffecit, Romanus fuerit episcopus, è re gesta colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, vt cœpit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitimè in pontificatum successisset.

Sed & id postremò considerandũ, est enim res magna ac diligẽti contẽplatione dignissima, nõ illud modò ad doctrinã catholicã pertinere, quod Apostolis expressè reuelatũ est, verũ hoc etiam, quod ex altera propositione reuelata, & altera certa in lumine naturali, syllogismo collectioneq; euidenti cõficitur. Vt Christũ dominum habere volũtates duas duosq; intellectus, vtriusq; item actiones & creatam & increatã, aut Christum etiã ridere suapte natura, vt homines cæteros posse: in sacris fortè literis nõ habetur expressum. Sed quoniã traditũ in illis est: filium dei esse hominem, & naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem intellectumque creatum, operationesque vtriusque potẽtiæ etiam creatas, omnem item hominem, vt flere, ita quoq; ridere posse: qui vnumquodlibet horũ negauerit, is hæreticus iudicabitur. Propterea quòd negando cõsequens, scilicet filium dei habere intellectũ intellectioneq; creatã, negat proinde antecedẽs, ex quo illud colligebatur, hoc est, filiũ dei esse hominẽ. Esto aliud exemplũ. Concilium Nicænũ in fide non errasse, aut Chalcedonẽse, aut Ephesinum, nec in sacris libris nec in apostolorum traditionibus explicatũ est. Sed id solũ, concilia in spiritu sancto legitimè congregata errare nõ posse. At, quòd conciliũ Nicænũ, Chalcedo. Ephesinum legitimè fuerint coacta, ex diuina reuelatione non creditur. Creditur tamẽ ex humana fide & traditione historiæ fide dignæ, per quã habemus, eas synodos indicentibus & cõfirmantibus veris ecclesiæ pastoribus ex vniuerso orbe conuenisse. Vnde licèt earũ rerũ certitudo ac veritas, quæ in eiusmodi concilijs definitæ sunt, ex duobus quasi principijs pendere videatur, quorum alterum reuelatum à Deo est, concilia videlicet legitimè congregata certissimæ veritatis esse: alterum verò sola certitudine naturali credatur; per ea quæ scriptores graues & incorrupti memoriæ prodidere. At hæreticus erit, qui negarit earum synodorum scita atq; decreta, non aliter ac si negaret euangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quòd sacerdotes nostræ huius ætatis à veris episcopis ritè fuerint consecrati, non est sacris literis proditum: sed res gesta potiùs est, quæ ex verbis & animo consecrantium pendeat. Ex hoc igitur principio, quod humana certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes ritè initiatos esse, illud pendere necesse est, an in ecclesia nunc sit

verum

verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc ecclesia existimaret hæreticum. Tametsi illa solũ enunciatio vniuersalis per reuelationẽ accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectã intentionem habeant consecrandi, verũ Eucharistiæ sacramentũ cõficere. Sed, quòd ij, q modò viuũt, sint eiusmodi, nõ euãgeliũ solũ, sed grauis & cõstãs naturę ratio simul cũ euãgelio probat. Ad eũdem profectò modũ, qui negauerit Romanum pontificem eãdẽ habere potestatem, quã Petrus à Christo accepit, fidei aduersarius cẽsendus est, quanuis ex euãgelio nihil aliud proximè colligatur, quã Petri successores eundem habere cũ Petro principatũ. Quia si huic euangelicæ conclusioni illam addas, episcopum Romanum esse Petri successorẽ, quã ex historijs à traditione virorum grauissimorum accepimus, manifestè colligitur Romanum episcopum & cæteris episcopis superiorem esse, & eandem habere in ecclesia potestatẽ & auctoritatem, quã habuit Petrus. Aptè igitur summi pontifices atq; prudenter testimonia illa euangelica ad Romanum episcopum sedemq; apostolicam retulerunt.

Quòd si sententia hæc nostra minùs viris doctis fuerit ꝓbata, quanquã haud scio cur probetur minùs, habemus tamen adhuc aliã huius rei explicandæ formam: vnde liqueat, pont. Roma. ex diuina institutione fuisse Petri in ecclesiæ totius pontificatu successorem, atq; adeò Romanis episcopis ea testimonia conuenire, quæ Petri probant & primatum & fidem. Diximus quippè retro, fidem nostram nõ solũ scripto, sed etiam traditione contineri. Ita, licèt Romanos episcopos Petro succedere in sacris libris non habeatur scriptũ, ab apostolis tamen ecclesiæ quasi per manus traditum est. Iã, quòd hæc fuerit apostolorum viua traditio, ex his scilicet vijs manifestè cõstat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicauimus. Nõ enim singillatim sunt nobis explicãda omnia, ne longa oratione negotium lectori facessamus. Certè huius rei illud est euidens argumentum, quòd non ante Phocã modò & Constantinum, non ante Nicænã solũ synodum, verum etiam ante quemcunq; post Neronem imperatorem, ante quodcunq; ecclesiæ conciliũ, ante quoscunq; post Petrum pontifices maximos, semper à viris ecclesiasticis Romanus episcopus Petri successor est agnitus. Atque apostolicam traditionem fuisse non obscurè tradit Anacletus Petri discipulus in epistola prima de oppresione episcoporũ, Sixtus primus ad Gallicanas ecclesias, Eleutherius ad easdem, Victor in epistola ad Theophilum, Sixtus secũdus in epist. ad Gratum episcopum, Zepherinus in epist. ad episcopos Sicilianos, Marcellus ad episcopos Antiochenæ prouinciæ, Melchiades ad episcopos Hispaniarum, Marcus in epist. ad Athanasium, Iulius ad Orientales episcopos. Nec verosimile sit, vt rẽ tam necessariam ad ecclesię vnitatem continendam, Christus dominus Apostolis suis nõ reuelarit. Si enim Moysi locus ille reuelatus est, quẽ Dominus elegerat, vt inde à Iudæis diuina oracula peterentur: quantò magis credendus est Christus Petro manifestasse, quisnã esset ille locus, vbi cõstituerat regni sui & principatum & sedẽ collocare? Atq; si vt trãsferretur ecclesia Hierosolymitana in ciuitatẽ Pellam voce dñi sunt apostoli admoniti, vt Euseb. 3. lib. eccl. histo. c. 5. & Epiphanius li. 3. con. hære. c. vltimo referunt, multò magis credemus, vt è ciuitate Antiochena Romam emigraret Petrus, cathedrãq; inde transferret, Dñicis oraculis fuisse cõmonitũ. Quod si ita est, vt reuera est, nec aliud nisi absurdissimè credi potest, iã hinc fideles intelligãt, vnde illa vox Lutheranorũ fuerit, qua inter cęteros articulos Viuomarciæ propositos hũc etiã posuere, vt abrogaretur Romani põtificis potestas, quã sibi sumit supra cæteros epõs. Intelligant rursum, quidnam illi moliantur,

Vide Inno. 1. ad concilia Cartha. & Mileuita. Et Gelasi. ad Anastasi. Aug.

Erasmus in cẽsura epi. Hiero. quæ inscribitur de oblatio. alta. Beatus Rhena. in librum Tertulliani de præl. hære. Matthæus Palmerius & Hermãnus.

liantur, qui Romani episcopi monarchiã asserunt fuisse post diui Hieronymi tempus exortam. Nam qui Phocam scribũt instituisse, Romanam ecclesiam omniũ esse ecclesiarum caput, piè quidem fortasse id, nullius enim animum ego iudico, sed imprudenter tamen scripserunt. Intelligant etiam vnde Diuus Thomas lib. 4 aduersum gentes. c. 76. affirmet, eorũ præsumptuosum errorem esse, qui se subducere nituntur ab obedientia & subiectione Petri, successorem eius Romanum Pontificem vniuersalis ecclesiæ pastorem non recognoscẽtes. Intelligãt demũ, qua ratione Leo decimus Lutheri articulum. 25. cõdemnauerit in hæc verba. Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus. Decimo igitur argumento, quoniã in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit à nobis verbis paucioribus responderi.

11. refellitur

Ad vndecimum verò sic respondeo. Non est profectò admittendum, fidem etiam personalẽ Petri defecisse. Nã Petri iudiciũ in fide publicũ falsum asserere, hęresis est manifesta. Sed cũ apostolorũ nemo in fidei doctrina errare posset, id peculiare Petri priuilegium fuit, vt eius ne personalis quidem fides deficere potuisset.

Mar. 16.

Quòd enim quidam afferunt Christum Dominum recumbentium vndecim exprobrasse incredulitatem, &c. hoc Petrũ apostolum ne tangit quidem. Nam cùm Lucas. c. 24. scripsisset, mulieres vndecim apostolis ea, quæ à Domino audierant, annunciasse, nec illos credidisse mulieribus, sed earum verba deliramenta iudicasse, protinus subdidit, Petrus autem cucurrit ad monumentum. Non enim cucurrisset, nisi credidisset. Et coniunctio aduersatiua, quã euangelista vsus est, satis ostendit, Petro verba mulierum non esse visa deliramenta. Atque, oratio Christi pro Petro fusa id apertè demonstrat, Petri fidem non defecisse.

Contra auctorem cõmenta. in Psalm. quæ Hieronymi titulo circũferũtur: in illud Psal. 88. Perfudisti eum cõfusione. Luc. 22.

At exponũnt aduersarij, orasse dominum, ne fides Petri deficeret finaliter, sic. n. loquũtur, sed nullius discipuli fides hoc modo defecit. Ita oratio Christi nõ in singulare Petri priuilegiũ cederet, quod non solùm Chrysostomo, Theophilacto, Ambrosio, Bedæ, sed cõtextui etiã contrariũ est. Cũ verò Ambrosius Petrũ fidem amisisse ait, nomẽ fidei pro fidelitate accipit, quam scilicet amico suo Christo non seruauit. Quanquam illud etiam est frequens, vt fides pro fidei confessione vsurpetur. At ridiculum est, vt si Christus collegium apostolicum increpasse dicitur, singulos increpasse intelligatur. Quasi verò non à prophetis sæpè populus arguatur, in quo multi essent, ad quos reprehensio nullo modo attineret. De qua re libro. 4. vberius disputatũ est. Id verò quod de Anastasio & Honorio additur, non paruam ingerit quæstionẽ. Quoniam si oratio Christi non ad Petrũ modò, verùm ad posteros quoq; Romanos episcopos referenda est, qua ratione Petri fides nec publica nec priuata deficere potuit: eadem etiam nullius successoris deficiet fides nec in iudicijs publicis nec in colloquijs aut consensione priuata. Sin verò cùm ad posteros oratio illa refertur, intelligenda solùm est de fide publica scilicet in quæstionibus fidei decernendis: temerè profectò & inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem etiam personalem vindicasse.

Huic loco Albertus Pighius Cãpensis nõ aliter potuit occurrere, quã oẽs Romanos põtifices erroris nota liberãdo. Ita cõtẽdit nullum vnquã in hæresim incidisse. *4. lib. eccle. Hierar. c. 8.* Atq; vt Anastasiũ in libertatem assereret, Gratianum vexauit contumeliosissimè, iurisperitis turpissimè maledixit, vt verò Honorium tueretur, sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corrupisse, multis coniecturis suadere nisus est. Deinde etiam in eam opinionem inclinauit: vt crederet epistolam Honorij ad Sergium à Græcis

Græcis de more fuisse vitiatam: Synodũ autẽ in eo iudicio deceptam. Quin adeò duorum conciliorũ sexti & septimi acta omnia calumniatus est, ac pro sua certè virili amborum labefactauit & auctoritatem & fidem. Hæc verò Alberti opinatio, noua quidem in ecclesia est, sed ea etiam ratione confirmari potest, quòd non est verosimile, vt homini, qui hæreticus esse posit, fidei summam Dominus commiserit. Rectum enim est regula sui & obliqui, vt Aristoteles docet, quare si fides Romani pontificis dirigere ipsum non valet, multò minùs, vt videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, ꝙ imbecillus in fide, fratres in fide confirmare nequit? Si igitur Romanus episcopus iuxta Christi pollicitationem fratres suos cõfirmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quanuis autem multis in locis dicat Pighius, sicut hîc dicit, satis probabiliter de summi pontificis auctoritate: tamen non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere: cui veritatem tueri ac retinere sententia est. Dicit itaque ille multa multis locis de hac re quidem, sed aqua hæret, vt aiunt. Defendat Liberium Pighius, quem tędio victum exilij in prauitatem hæreticam subscripsisse, auctor est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse, memoriæ proditum est. Victorem vindicet, quem Paulianistæ suum esse mentiti sunt, vt scribit Euseb. 5. lib. eccle. hist. c. 2. Anastasium liberet, quem sine certo & probabili testimonio Gratianus hæreseos insimulauit. At, Honorium quomodo ab errore vindicabit? Quem hæreticum fuisse, tradit Psellus in carmine de septẽ synodis, Tharasius ad summos sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, & sanctæ vrbis, vt 7. synodo actione. 3. scriptum est, Theodorus cum synodo sua Hierosolymitana in confessione fidei, quæ habetur eadem actione tertia, Ephiphanius respondens hæreticis in conspectu concilij eiusdem actione. 6. tomo. 2. tota demum ipsa. 7. synodus actione vltima & in epistola ad omnes sacerdotes & clericos. Adrianus quoq; Romanus ipse pontifex in actione. 7. Synodi octauæ generalis, de Romano (inquit) pontifice quenquam iudicasse non legimus: licèt enim Honorio ab orientalibus post mortem Anathema sit dictum, sciẽdum tamen est, quòd fuerat super hæresi accusatus: propter quam solùm licitũ est minoribus maiorum suorum motibus resistere. Hactenus Adrianus. Vbi etiam addit, sententiam in Honorium latam ex Romani Pontificis consensu fuisse. Id quod exploratum est in. 6. syno. generali actione, quarta. Vbi Agatho in epistola ad concilium Honorium ipsum anathematizat. Beda item, de natura rerum c. 67. in sexta synodo (ait) Macharius cum suis sequacibus simul & præcessoribus, Ciro, Sergio, Honorio, Pyrrho, anathematizatus est. In libro præterea pontificali refertur Leo secundus sextam synodum suscepisse, in qua condemnati sunt, Cirus, Sergius, Honorius. Atque in fine sextæ synodi ponitur epistola Leonis ad Constantinum, vbi post susceptum cõfirmatumque concilium Anathematizamus (inquit) Cirum, Sergium, necnon & Honorium, qui hanc Apostolicam ecclesiam non Apostolicæ traditionis doctrina lustrauit, sed prophana proditione immaculatam fidem subuertere conatus est.

In diatriba de actis. 6. & 7. Syno.

Præterea illud caput. si Papa. 40. distin. quod pro nihilo habet Campensis, nos maximi habere debemus. Quoniam ille vnus casus, in quo oues pastorem suũ iudicare possunt, scilicet cùm fuerit hæreticus, habetur, vt alia loca prætercam, in quinta synodo Roma. 218. episcoporũ, in hæc verba. A multis antecessoribus nostris synodaliter decretum atque firmatum est, vt oues pastorem suum nec reprehendere, nisi à fide exorbitauerit,

tauerit, præsumat. Idem tradit Anacletus in epistola.3. de patriarchis & primatibus inquiens. Pastor ecclesiæ, si à fide exorbitauerit, erit à fidelibus corrigendus: sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quàm distinguẽdus, quia rectores ecclesiæ à domino sunt iudicandi. Idẽ Eusebius docet ad episcopos Aegyptios, referturq́; 2.q.7.c. oues. Idem Ioannes Papa in epist. ad Zachariam. Idem in 8. syno. traditum est, vt nunc nunc referebamus. Refert etiam Burchardus. li.1.c.13.138.139. Calixtum, Clementem, Gagum in hanc eandem sententiam. Non est igitur negandũ, quin summus põtifex hæreticus esse possit, cuius rei exemplum vnum & item alterum forsitan proferetur, at quòd in fidei iudicio contra fidem definierit, ne vnum quidem proferri potest. Itaq; obiectioni positæ hoc responsum habeto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis priuatam excellentiam, aliud quod pertinet ad communem ecclesiæ vtilitatem. Quòd negarit Christum, hominis erat, quòd cõfirmaret fratres, erat ecclesię. Illud proprium, hoc cõmune erat. Similiter, quòd fides Petri propria semper interiùs seruaretur, hominis priuilegium erat, quòd vero alijs confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei iudicio deficeret, ecclesiæ publicum priuilegium erat. Romanus igitur episcopus non fuit hæres aut priuilegiorum aut culparum Petri propriarum: quæ videlicet ex accidenti, publicæ Petri potestati cõiungebãtur, sed successit in his, quæ spectabant ad ecclesiæ cõmunes & necessarias commoditates. Nã priuilegia Apostolis à Christo cõcessa, aliter ad ipsos, aliter ad successores referũtur. Quippè in Apostolis fuerunt etiam priuilegia personalia amplioris gratiæ quàm in posteris. Vt, verbi causa, per illa verba, quæcunq; ligaueritis super terram, &c. & per illa, sicut misit me pater & ego mitto vos, &c. intelligimus, potestatem generalem in vniuersum orbẽ Apostolos suscepisse. Ita pares Petro dicuntur. 21. dist. c. In nouo. & 24. q.1.c. loquitur. Sed episcopi posteriores non successere Apostolis in potestate generali extraordinaria, sed in ordinaria, quam singuli in suis ecclesijs Apostoli habuerunt. Vt Simeon Iacobo in ecclesia Hierosolymitana, &c. Esto aliud exemplum. Ex verbis illis, ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis: rectè quidem Theologi colligũt, Apostolos post spiritus sancti aduentum in gratia confirmatos. Cæterùm non ita transijt hic spiritus in episcopos succedentes, vt in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem, Quod Apostolis ex priuilegio personali donatum est, sed id solùm transijt ad posteros ecclesiæ pastores, quod necessarium erat ad ecclesiæ cõmunem vtilitatem. Sic omnino priuilegiũ fidei indeficientis, quod in Petro personale etiam fuit, ad episcopos Romanos trãsmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiare, sed in eo, quod commune erat ecclesię. Vnde & aliæ obiectiones repelluntur, quæ pro Alberti sentẽtia positæ sunt. Non enim fides interior Romani pontificis ecclesiæ est necessaria: nec illius occultus & priuatus mentis error ecclesiæ Christi nocere potest. Quapropter non est necesse, vt in interioris fidei conseruatione Romanis pontificibus Deus semper assistat. At, ꝙ, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda sunt, dumq́; ecclesiã Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed diuina manu teneãtur: id ecclesiæ opus est, idq́; proinde Romanis episcopis etiã imbecillis & aliàs priuatim errantibus nõ negabitur: ne videlicet per publicæ potestatis errorem ecclesiam faciant in communi veritatis ignoratione versari. Vndecimum igitur argumentum abundè, ni fallor, confutatum est. At postremo argumento refutando illud non sunt lectores admonendi, est enim in promptu, malos vrbis mores, si quos fortè vrbs malos habeat, *Postre. diluitur.*

beat,

beat, non esse huius loci defendere. Non sumus tam rudes & stupidi, quàm Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam nos eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est enim, quòd Patris nudata verecunda boni filij auersi veniendo texerunt. Auersari autẽ id dicimur, quod reprobamus. Quid autem est, filios verenda patris superiecto dorsis pallio auersos operuisse, nisi vt Gregorius ait, bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, vt tamẽ hæc ab alijs occultent? Operimentũ, inquit, auersi deferunt, quia iudicantes factum & venerantes magisterium, nolunt videre quod tegunt. Sic magistrorũ vitam discipuli probi iure apud se taciti reprehendunt, & eos, etiam cũ displicent, venerantur. Super cathedram, inquit Christus, sederunt scribæ & pharisei: quæcunq; dixerint vobis facite, secundũ verò opera eorum nolite facere. Sed hæc hactenus. Illud est potiùs lector admonendus, vt animaduertat, Romanas consuetudines, alias esse Romæ cum tota ecclesia communes: quas videlicet ex apostolorum Petri & Pauli traditione creditur accepisse. De quibus Augustinus in epist. ad Ianuarium, numero. 118. multa, sed plura fusiùs Innocentius primus in epistola ad Decentium tradit. Aliæ verò sunt consuetudines, quas ecclesia Romana vel à se habuit priuatim institutas, vel à Petro quidẽ Apostolo accepit, non tamen in vniuersum orbem promulgandas. De quibus Augustinus disertè loquitur in epist. 86. ad Casulanũ, & in epist. 118. 119. ad Ianuariũ. Priores igitur consuetudines, quas ecclesia Romana non modò tenet, verùm etiã ab vniuersa ecclesia docet esse seruandas, omnino tenere debemus: vt Iulius. 11. d. cap. nolite. & Innocẽtius ea. d. c. quis nesciat. & Calixtus. 12. d. c. non decet. & Gregori⁹ ea. d. c. præceptis. docuerũt. Posteriores verò ecclesiæ Romanę consuetudines non oportet priuatas ecclesias sequi, vt Diuus Augustinus locis positis tradidit, & Nicolaus. 12. d. c. Scit. & Gregorius ea. d. c. nouit. Idemq; omnino traditur. 31. d. c. quoniam. &. c. aliter. In vna enim fide nihil officit sanctæ ecclesiæ consuetudo diuersa: vt habetur de con. d. 4. c. de trina. Atq; de huiusmodi consuetudinibus & Ambrosius & Hieronymus intelligendi sunt in ijs locis, quæ sunt obiecta. Illud verò, quod ex Trullana synodo affertur, facilè diluitur. Quoniam, vt superiore libro latiùs explicatum est, synodus hæc nullã habet in ecclesia auctoritatem, in his præsertim, in quibus cõtra ecclesiam Romanam Græca se contentione erexit. Nec conciliorum conatus de legibus aut ferẽdis aut abrogandis quicquã valet, nisi summi pontificis decreto & sententia confirmetur. Et consuetudinem illam de ieiunio sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocauimus: vt etiã Ambrosius dicit. 12. d. c. illa. Quocirca: vanè de hac re à Concilio Trullano ecclesia Romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quẽ plus fortasse nimio longum fecimus: tametsi non sunt longa, quibus nihil est, quod demere posis.

[Margin: Genes. 9.]
[Margin: 25. Moral. c. 12.]
[Margin: d. c. illa.]

¶ Sexti Libri finis.

DE SANCTORVM AVCTORITATE, QVAE SEXTO loco continetur, Liber septimus.

Caput primum.

SAnctorum auctoritas sexto iam loco nobis constituenda est, quã hæretici, maximè Lutherani de gradu deiicere moliuntur. Ac primùm quiquid antiqui sancti asserunt, incertũ esse suadent D. Aug. plurimis testimonijs, quæ retulit vniuersa Grati. 9. dist. decre. ex procenio libri tertij de tri. ex lib. ad Vincen. victo. 2. ex epistola ad Hier. 19. ex epistola item altera ad Marcelli. 7. ex epistola rursum ad Vincen. 48. ex epistola quoq; alia ad Fortuna. 111. ex lib. deniq;. 2. de bap. contra Dona. cap. 3. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, alios omnes ita legendos, vt quantalibet sanctitate doctrinaq; polleant, non ideo verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ita senserunt: sed quia nobis vel auctorum sacrorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere potuerunt: licereq; proinde contrà atque illi sentire, & salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem Diui Augustini testimonium tam constans tamque multis locis nõ obscurè repetitum si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omninò à sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse, ad fidei theologiævè dogmata corroboranda. Id quod Diuus Thomas Diui Augustini auctoritate confirmatus 1. parte. q. 1. ar. 8. ad. 2. arg. planè testatur in hæc verba, Auctoritatibus canonicæ scripturæ vtitur sacra doctrina ex necessitate argumentando, auctoritatibus autem aliorum doctorum ecclesiæ probabiliter arguendo. Atque eius rei causam etiam subdit, quòd innititur fides nostra reuelationi factæ ijs, qui canonicos libros scripserunt, non autem reuelationi si qua fuit alijs doctoribus facta. Quòd si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thom. contemnitur, rationibus certè alijs minimè contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico vna quælibet falsitas inueniretur, quemadmodum superiore quodam loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cùm ergo in libris sanctorum scriptorum vnam, & item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam, quæ ad fidem pertinent, fit consequens, vt sanctis scriptoribus certam fidem habere nõ sit necessarium, Scio, inquit Hieronymus, me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam vt homines aberrare.

Num. 1.

in epist. ad Theophili aduersus Ioannẽ Hierosolymitanum.

Num. 2.

Præterea, ne de singulorum auctoritate disseratur, quam incertam esse satis exploratum haberi potest; maius aliquid aduersarij conficere argumentando volunt. Nempè sanctos scriptores, etiam si pleriq; in eandem sententiam conueniãt, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi huius partes omnes non eodem simul die, sed multis potiùs fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certè id Bas. homilia. 2. examerou & alijs sequentibus. Euse. in prin-

in principio suæ chronographicæ, Chrys. homilia secunda super Genesim, Dama. lib. 2. suæ theologię, Ambr. lib. 1. Exameron. cap. 7. Greg. 32. moralium cap. 10. Sed & mag. senten. in. 2. dist. 12. & 13. Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autē facilè tum Bedā, Rabb. Strab. tū alios huius ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quę Geneseos 1. cap. enarrantur, sex diebus succedentibus condita esse intellexerunt. At communis hic sanctorum consensus nullum argumentum certum theologis subministrat, quin vnius Aug. opinio cæteris omnibus aduersa probabilis semper in ecclesia est habita: non itaq; ex communi sanctorum sententia firmum argumentum promitur, quo conclusiones theologicę aut etiam fidei dogmata confirmentur. Atq; huius rei, vt in eodē versemur, aliud quoq; exēplum proferre possumus. Plurimi nāq; ex sanctorū scriptorū numero tradiderunt, Moysen dei naturam, dum in hoc mortali corpore viueret, apertè &, quod dici solet, ad faciem nō vidisse. Tradit ita Hier. ad Damasum papam in sextū cap. Isaiæ, Greg. Nazanzenus. 2. lib. suæ Theologiæ, D. Greg. 18. moralium cap. 36. Chrys. homilia. 14. in Ioannem, Cyrillus lib. 1. in Ioannem cap. 22. Euaris. Papa. in. 1. sua epistola decreta. Dio. in lib. de mystica Theo. cap. 1. Orig. lib. 1. periar. c. 4. At opinio Augu. contraria non modò non est reiecta, verū etiam habetur apud Theologos probabilissima. De communi igitur sanctorum consensione nihil certi in theologia conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

Augustinus sequutus est Basiliū ho. 1. Exa. & Ambrosiū 1. Exa. c. 2.

Num. 3. Sancti nanque omnes, qui in eius rei mentionem incidere, vno ore asseuerarūt, Beatam virginem in peccato originali cōceptam, hoc videlicet Ambr. astruit super psal. 118. concione. 6. hoc Aug. super Psalmum. 34. in illū versiculum, Ego autem cum mihi molesti essent, &c. & lib. secundo de baptismo paruulorum capit. 24. & 10. super Genesim, ad literam capit. 18. & lib. 53. contra Iulianum cap. 9. hoc Chry. super Matthæ. hoc Eus. Emis. in. 2. concione Natiuitatis Domini, hoc Remigius super Psalmū vicesimum primum, & Maximus in sermone de Assumptione Beatę virginis astruxere. Idem quoque affirmat Beda in homilia super Missus est. Anselmus in lib. cur deus homo cap. 16. Bernard. in epistola ad Lugdunenses. 174. Erardus episcopus, & martyr in concione quadam de Natiuitate Beatæ virginis, sanctus Antonius Paduanus in concione etiam de Natiuitate eiusdem sanctæ virginis, sanctus Barnardinus in sermonum suorum opere tertio in tractatu de Beata virgine concione. 4. Diuus Bonauentura. 3. senten. distinctio. 3. quæstio. 1. artic. 2. Diuus Thom. 3. parte. quæst. 27. articu. 2. Diuus Vincen. in sermone de Cōceptione Beatæ virginis. Diuus Anton. 1. parte. titu. 8. Damas. lib. 3. sententiarū suarum, Hugo de sancto victore de sacram. parte 2. cap. 4. & cūm nullus sanctorum contra venerit, infirmum tamen ex omniū auctoritate argumentum ducitur: quin potius contraria sententia, & probabiliter & piè in ecclesia defenditur. En Argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam sanctorum testimonio non se existimat obruendum, siquando vniuersis repugnauerit. Cuius sententiæ ratio etiam illa suffragatur, ꝙ sancti vniuersi, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nā si spiritu sancto inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur obstare, quo minus eorum libri in Canonicis habeatur. Infirmus igitur hic locus est, quo sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma & certa esse non potest. Omnis quippè homo mendax. Osiander verò. 1. lib. Anno. in armoniam euangelicam illud argumentum addit, quòd omnes veteres commentatores à tēpore apostolorū, id quod Matthæus

 de Chri-

de Christo affert, ex Aegypto vocaui filiũ meum, in genuino literę sensu ad Israëlem referunt, iuxta allegoriam verò ad Christum. Cùm tamen, vt ait, allegoria, vtcunque fingatur, constare nõ queat. quoquo enim te vertas, nihil simile videtur esse, pręterquàm quòd vtrique fuerunt in Aegypto. Ita cõtendit, literę sensum à principio capitis de Christo Dño esse, qui Rex Israëlis est, & auroręmeritò cõparatus. Quòd si in sacrarum literarum expositione sancti omnes errant, horum certè auctoritas firmum argumentum theologis exhibere non potest. Ecce argumenta quibus aduersarij nostri locum hunc aggredi & expugnare contendunt.

Caput secundum.

Num. 1. NObis autem pro eius defensione vehemẽter pugnandũ est, illudq; in primis ponẽdum, de auctoritate sanctorum, triphariàm disputari posse. Primùm de vnius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de opere sex dierum. Rursum de communi plurium sanctorum consensu, à quo tamen vnus aut alter sanctorum desciuerit. Postremò de omnium vnanimi concordiq; sententia, nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Augustinus secutus est Orig. 1. Peri. Origenes uerò Clem. Alc. 6. Stroma.

Num. 2. Id rursum considerandum est, sanctorũ testimonia referri posse vel ad philosophiæ confirmanda dogmata, vel ad assertiones aut fidei aut Theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris literis modò & alijs quæ ad Christianam pertinebant disciplinam, eruditi: verũ etiam in his, quæ philophi tum de natura tum de moribus docuere.

Num. 3. Illud demum & quidem diligentissimè est aduertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera. Alterum earum rerum, quæ verè ad fidem spectant doctrinámque catholicã: Alterum earum, quæ citra iacturam pietatis ignorari non ab imperitis modò, verũ à doctis etiã possunt, quod nec fidei dogmata sunt, neque ex illis deriuantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere, quoniam & si nonnulla, quæ alioqui per se quidem ad fidem pertinebant, vt Apostolis, Prophetis, atque euãgelistis reuelata, in dubium venire posint, antequàm sint ab ecclesia definita: sed id tamen per ignorantiam fit, qua videlicet excusantur, qui ea vertunt in quęstionem, quæ aliàs diuinitus sunt tradita, vt processionem spiritus sancti à patre & filio tanquam ab vno principio ante ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpa potuere, tametsi euangelium id Apostolique tradiderunt. At hæc nos sub priori genere complectimur: quippè cùm fidei catholicæ dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantia, sed ex diuina reuelatione hoc sanè loco metiamur. Illud ergo asserebamus esse difficile ad discernendum, ecquę res sub illud primum genus, ecquæ autem sub hoc secundum suã quasi sponte, & natura veniant. & quidem generaliter vnaque comprehensione in promptu definire licet, in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ apostoli vel scripto vel verbo ecclesiæ tradiderunt: illa rursum, quæ inde certa connexione probantur existere. Quemadmodum in secundo genere ea sunt, quę neque à Christo neque ab apostolis accepimus, neque ex ijs certò colliguntur, quæ Christi & apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certa definitione præscribere vix possumus, quanquam exemplis peculiaribus quædam horum indicare possumus. Vt verbi causa, an gratia, qua iustificamur, qualitas quædam sit animo impressa, quæ ipsi præstet & esse & viuere, vnde qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tum theo

theologicæ tum morales infuſæ, per quas animus diuinas & ſupernaturales habeat actiones, inter ſcholaſticos quidem diſputatur. Item an Sacramenta, quæ cauſa gratiæ & virtutum eſſe dicuntur, huiuſmodi effecta vi quadam, & qualitate inexiſtente diuinitus indita efficiant nec ne, magna multorum diſſenſione certari ſolet. Huius generis verò quæſtiones in poſteriorum ego numerum redigo, neque ſacrarum literarum teſtimonia de his qualitatibus intelligenda eſſe exiſtimo: neque controuerſiam catholicorum cum Pelagianis de gratia ad credendum, ad ſperandum, ad amandum, ad implendum legem, ad perſeuerandum, de qualitatibus potiſsimùm eſſe, ſed de Dei auxilio gratuito & ſpeciali. Rurſum, ſi quis fortè curioſè diſſerere voluerit, an euangeliſta Ioannes è vita iam exceſſerit, an potiùs cum Elia & Enoch maneat viuus, vtque iam mortuus fuerit, an caro eius viderit corruptionem, an proximè fuerit ſuſcitatus, vtrinque rationes afferre poterit: & ſalua fide vtrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametſi ſtatutum ſit omnibus hominibus ſemel mori, ſed vnum aut alterum ex illa generali lege per priuilegium eximere, non perinde ſacris literis aduerſatur: vt non queat in dubium reuocari. Tria verò hæc principia, quoniam per ſe ipſa rationi conſentiunt, non eſt opus diligentiùs perſequi: nam ſi quæ ſunt perſpicua, in quibus non eſt controuerſia, viri docti argumentari non ſolent: perſpicuitas enim, vt ait Cicero, argumentatione eleuatur. His itaque omnium aſſenſu approbatis prima concluſio eſt.

Caput tertium.

Summ.1. SAnctorum auctoritas ſiue paucorum ſiue plurium cùm ad eas facultates affertur quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non ſuppeditat: ſed tantum pollet, quantum ratio naturæ conſentanea perſuaſerit.

Primum quidem, quoniam ſancti auctores non erant adeò ſoliciti in Philoſophiæ dogmatis perſcrutandis, quin philoſophorum libros, vt totos ſeſe diuinæ ſapientiæ dederent, aut valere ſinebant, aut etiam interdum à limine ſalutabant. Gregorius quippè Nazanzenus & Baſilius tredecim annos omnibus libris ſecularium remotis, ſolis diuinæ ſcripturæ voluminibus operam dediſſe referuntur à Ruffino libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſuæ ſecundo. cap. 9. & Hier. in proœmio commentariorum. 3. lib. ſuper epiſtolam ad Galat. pluſquam quindecim anni ſunt, inquit, ex quo in manus meas nuſquam gentilium literarum quilibet auctor aſcẽdit: & ſi quid fortè inde dum loquimur obrepit, quaſi antiqui per nebulam ſomni recordamur. Et de ſtudijs noſtrorum paulò pòſt, quotuſquiſque, ait, nunc Ariſtotelem legit? quanti Platonis vel libros nouere vel nomẽ. vix in angulis ocio ſi eos Senes recolunt. Ruſticanos verò & piſcatores noſtros totus orbis loquitur, vniuerſus mundus ſunt. Hactenus ille. Plura exempla non quæro, cùm manifeſtius hoc ſit quàm vt pluribus indigeamus.

Accedit quòd ex ſanctis antiquis nonnulli Phyſicen & Metaphyſicen vel non habuere quidem, vel certè leuiter attigerunt. Alij verò magna ex parte fuere Platonici priuſquam conuerterentur ad fidem. Quamobrem cùm in Philoſophiæ quæſtiones incidunt, aut vulgi & Rhetorum opiniones ſequuntur, aut etiã quas à Platonicis acceperant, in Christianorum ſcholam inuehunt. Ita viri docti errores fortè quoſdã (quod ad Philoſophiã quidem humanam attinet) in ſanctis antiquis deprehendunt. Atque huius rei exempla proferre facillimum eſſet, ſed non libet etiam in his paruis maiores noſtros deſignare.

designare.

Num. 2. Secunda conclusio, Vnius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his quæ ad sacras literas & doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmũ verò nõ potest. Ita despicere, & pro nihilo habere impudentis erit: suspicere & habere pro certo, erit omnino imprudentis. Atque hanc conclusionem demonstrat ratio illa manifesta, cui nulla prorsus via occurri potest. Quòd cùm sanctorum quisque, his duntaxat exceptis, qui libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postea demonstratum est: apertè constat ex huiusmodi auctoritate exploratam fidem fieri non posse. Quo in loco admonẽdi sunt hi, qui præceptis Theologiæ nullis acceptis post bonas, quas vocant, literas statim ad sanctorum veterum lectionem appellunt animum. Non enim quæcunque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quenquam hoc errore duci oportet, vt si quid Ambrosius aut Hieronymus contra morem doctrinamque huius temporis fecerint locutivè fuerint: idẽ sibi arbitretur licere. Primùm, quoniam res nonnullæ non erant tunc adeò in ecclesia definitæ, vt nunc esse videmus. Deinde, quoniam magnis illi & diuinis bonis quandam licentiam faciendi dicendique assecuti sunt, quæ non est passim cuilibet permittenda. Atque etiam si nostra hac ætate illi fuissent, quędam profectò aliter & facerent & loquerentur. Quid? quòd, vt antè dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquàm errauere? à quibus si ne transuersum quidem vnguẽ discedendum sit, necesse est sanè in magnos quandoque errores fidei etiam aduersos incurrere.

Num. 3. At Gela. 15. distinct. decre. cap. sancta Romana probat opuscula Cypriani, Chrysostomi. Gregor. Nazanzeni, Basil. Ambrosij. Nihil ergo in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alioqui cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potiùs reprehensa: quod Hieronymus eum in quibusdam de arbitrij libertate notauit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambro. aut Cypria. si hi quoque in nonnullis fidem orthodoxam contrà dixerunt? Aut igitur damnẽtur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius inuenitur, aut probentur omnes quamlibet vno, & item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis Gloss. 9. dist. decre. docet, ea Diui Aug. testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundũ illa tempora, cũ scripta sanctorum patrum authentica nõ erant, libet enim verba Glossæ vsurpare. Sed hodie, inquit, iubentur omnia teneri vsq; ad vltimum iota. Verùm hic error ab alijs confutatus nõ desiderat orationẽ meã. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterũ libris nõ esse quicquam erroris? Atqui laterem, vt aiunt, lauerit quisquis isthuc conetur. Num. 4.
Hanc siquidem fœlicitatem deus in solis diuinis voluminibus inesse voluit, quẽadmodum Aug. grauissimè ac verissimè tradidit. Cætero qui nemo quantumuis eruditus & sanctus nõ interdum allucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoq; labitur. Sanctus verò is fuit, qui credidit ab hęreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore & sensũ pœnę et dolorẽ fuisse negauit. Sãctus fuit, qui in Chiliastarũ dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterij culpã vxorẽ repudianti alterũ matrimonium cõcessit. Sanctus fuit, qui animis piorũ vsq; ad iudicij diem veram fœlicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animã hominis ex traduce esse putauit. Sãctus fuit, qui aĩam Adæ ante corpus fuisse editã opinatus est. Sancti fuere, q angelos multis ante mũdũ corporeũ æternitatibus creatos esse existimarunt.

runt. Atque horum opuscula à Gelasio comprobata sunt. Hos ego tamen reuerentiæ causa proprijs nominibus non appello. Malo enim antiquitati sanctitatique parcere, quàm otioso lectori facere satis. Legentur itaque à nobis patres veteres cum reuerentia quidem, sed vt homines cùm delectu atque iudicio. Quòd si quis aliter sapit, nec sanis consilijs acquiescit, hic iam non sanctorum religione, sed sui ipsius amore capitur: & sub veterũ nomine nouas opinationes inuehere conatur. Qua de re Vincẽtius Lirinen. O rerum, inquit, mira conuersio. Auctores eiusdem opinionis catholici, consectatores verò hæretici iudicantur. Absoluuntur magistri, condemnantur discipuli. Quod quidem mihi diuinitus promulgatum videtur esse iudicium propter eorum maximè fraudulentiam, qui cùm sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerunque veteris cuiuspiam viri scripta paulò inuolutiùs edita, quæ pro ipsa sui obscuritate dogmati suo congruant: vt illud, quod proferunt, nec primi, nec soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam iudico. Quòd sancti cuiusque viri memoriam tanquam sepultos iam cineres prophana manu ventilant, & quæ silentio operire oportebat, rediuiua opinione diffamant, sequentes omnino vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noë non modò operire neglexit, verùm quoque irridendam cæteris enunciauit. Longè aliter fratres illi sui, qui nuditatem ipsam reuerendi patris nec suis temerare oculis, nec alienis patere voluerunt: sed auersi, vt scribitur, texerunt eum. Quod est, erratum sancti viri nec adprobasse, nec prodidisse. Hactenus
Num. 5. ille. Ac rursum. Quid, inquit, si in ipsa vetustate duorum, aut trium error deprehendatur? Curabimus omnino, vt paucorum inscitiæ vniuersalis concilij decreta præponantur. Quæ si desint, collatas inter se maiorum sententias lector consulat eorum, qui diuersis licèt temporibus & locis, in vnius tamen ecclesiæ catholicæ communione ac fide permanentes magistri probabiles extiterũt. Et quidquid non vnus aut duo tantùm, sed omnes pariter vno eodemque consensu apertè, frequenter, perseueranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognouerit; id sibi quoque intelligat absque vlla dubitatione credendum. Hęc Vincentius Lirinen. non minùs prudenter quàm verè dicit. Quibus ex rebus Caluini Num. 6.
calumnia facilè retunditur, qua apud regem Galliæ Franciscum, vt Lutheranorum impudentiam excusaret, Catholicorum innocẽtiam traduxit. Cùm enim Lutheranis verissimè ac grauissimè obijceretur, quòd patrum essent vbiq; & contemptores & aduersarij: multa, ait Caluinus, ignorarunt sancti illi viri, sæpè inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Tum deinceps quotquot patrum errores colligere potuit, falsò etiam illis affictos enumerat, quæritq; cur nos item à patribus discedamus? Nos autem D. Augustini partitione primùm vtimur, qui libro aduersus Iulia. 1. capit. 2. alia sunt, inquit, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regulæ Catholicæ defensores salua fidei compage non consonant: alia verò, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta. In prioribus illis à patribus nos quandoque discedimus: in posterioribus Lutherani. Ac nos quidẽ modestè ac reuerẽter oculos à patrum errore auertimus: Lutherani autem patres, aut irridendos, aut certè despiciendos propinant. Deinde nos ab vno interdum aut altero patrum dissentimus: at Lutherani ab omnibus consentiẽtibus sæpè dissentiunt. Aliud est autem vnius, aut duorum sanctorũ priuatũ dogma repellere, quod hac secunda conclusione aliquando licere dicimus, aliud verò contra omniũ communem fidem & doctrinam dicere, quod quatenus liceat & quomodo, sequẽtibus

conclusionibus demonstrabitur. Si priùs tamen explicatum fuerit quid sibi ecclesia velit, cùm sanctorum patrum libros approbat. Id nanque à nobis in hac fortè disputatione desideratur. Nondum enim argumenta diluimus, quę illius Glossę opinionem confirmabant.

Num. 7. Ecclesiastici auctores etiam probatissimi nō eodem gradu & loco sunt omnes. Nec magnoperè conandum est eorum hìc stultitiam refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquarint. Quemadmodum autem res à Deo conditæ probatę quidem fuere vniuersæ (vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona) sed rerum variæ differentesque naturæ non eundem locum, vim, stabilitatem accepere. Nam sunt corpora cælestia & corpora terrestria. Sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. 1. Corinth. 15. Sic sanè scriptores ecclesiastici probati sunt, qui scilicet Spiritussancti illustrati luce, ecclesiam ipsi illustrarunt. Sed alia tamen claritas Matthęi, alia Hieronymi, alia Isaiæ, alia Ambrosij. Atque auctores canonici, vt superni, cælestes, diuini perpetuam stabilemque constantiam seruant. Reliqui verò scriptores sancti inferiores & humani sunt, deficiuntque interdum, ac mōstrum quandoque pariunt præter conueniētem ordinem institutumque naturæ. Quin ergo probatur Eusebius Cæsarien. episcopus? Quin Ruffinus? Quin Origenes? Nam & hi ecclesiā Christi suis literis illustrarunt. Nempè aliud fuit errare in rebus obscuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ: aliud in apertis, & quæ tunc etiam in ecclesia firmissimè credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit: hoc Origeni, Eusebio ac Ruffino. Cyprianus item, Ambro. Hierony. in nullo à sanctæ Romanæ ecclesiæ consortio deuiarunt, nec ab eius fideli prædicatione seiuncti sunt, sed communionis ipsius gratia semper fuere participes, vt Gelasij verbis etiam vtamur, at Origenes deseruit vnitatem, & fons Arij iure ac merito existimatus est. Hinc schismaticus à Gelasio dicitur. Hinc etiam Eusebius Origenis laudator nimius, Arij fautor acerrimus reprehenditur. Nam Ruffinus vir alioqui religiosus præterquam quòd in libero arbitrio re videlicet manifestissima errauit: Origeni Origenisque discipulis vehementer fauisse conuincitur. Fuit autem ecclesia semper non solùm cauta, sed etiam acris & seuera in Origenistas, vt à quibus grandem in doctrina ecclesiastica pestem fuerit experta. Sed de secunda conclusione satis. Iam pergamus ad reliquas.

Tertia conclusio, Plurium sanctorum auctoritas, reliquis licèt paucioribus reclamātibus, firma argumēta Theologo sufficere & præstare non valet. Num. 8. Id quod ex secundo argumento antè posito satis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, Augustinus ac pauci quidam alij inter veteres sanctos asseruerunt: & quanuis opinio hæc falsa sit, sed tanquam fidei aduersa ex communi veterum sententia euinci non potest. At Thomas Vualdé. in procœmio doctrinalis fidei antiquæ docet, quòd maior pars patrum ab apostolis senserit, id esse catholicæ ecclesiæ fidē. Idem quoque Vincentius Linnen. tradit in libr. aduersus prophanas nouationes. Vera sunt hæc, non inficior. Sed tunc, cū vnius aut paucorum contrariam sententiam ecclesia penitus explosit: vt illorum qui putarunt ab hæreticis veniētes esse iterum baptizandos: illorum etiam, qui Melchisedech non hominē quępiam, Sed Spiritū sanctum esse dixerunt. Vtrūq; enim horum post ea tēpora ecclesia semper exhorruit. Porrò autē si vnius, aut paucorum opinatio non fuerit ab ecclesia reiecta, tum plurimorum auctoritas, quēadmodum

modum diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertia igitur conclusione hactenus.

Num. 9. Quarta conclusio, Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere quæstionum, quas ad fidem diximus minimè pertinere, fidem quidē probabilem facit: certam tamē non facit. Quam ego conclusionē postremo illo argumēto abūdè probatam existimo. Quòd enim ea cōtrouersia non sit ex illarū numero, quæ catholicam fidē, aut ꝓmouere, aut immouere possint, vel ex eo perspicuū est: ꝙ beatā Virginem à peccato originali fuisse penitus liberam è libris sacris iuxta germanū literę sensum nusquam habetur. Quinimò lex generalis in eis traditur, quæ vniuersos filios Adam carnali scilicet propagatione creatos sine vlla exceptione complectitur. Nec verò dici potest, per traditionem apostolorum id in ecclesiam descēdisse. Cùm huiusmodi traditiones non per alios quàm per episcopos illos antiquos & sanctos auctores apostolis succedentes ad nos vsq; peruenerint. At constat, priscos illos scriptores nō id à maioribus accepisse. Traderent enī bona fide & ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attinere potest, quod neq; in sacris literis, aut apostolorum traditionibus inuenitur, neq; ex eis certa valet cōnexione confici. Cęterùm, ꝙ opposita etiam assertio, hoc est, Diuam virginem peccatū originale à parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissimè colligitur ex eo, ꝙ à lege vniuersali per singulare priuilegium vnā Dei matrem excipere, sacrarum literarum fidei nullo pacto aduersum est. Alioqui cùm sacræ literæ in vniuersum clament, non videbit me homo & viuet, Deum nemo vidit vnquam, qui Paulum aut Moysem excepisset, sacras literas contra pugnasset. Atque ea causa est, nisi toto cælo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus quartus, nec concilium Lateranen. sub Leone. 10. nec synodus Triden. sub Paulo & Iulio tertijs inchoata eam quæstionem definierunt. Neutram enim ex illis opinationibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ita is errauit qui asseruit, erroneum esse aliquem præter Christum à lege illa originalis peccati liberare. Errauit ac multò etiam magis Basiliense concilium, cùm definiuit, doctrinam illam, quæ docet Beatam virginem Mariam nunquam originali subiacuisse peccato tanquam consonam scripturæ sacræ ac fidei catholicæ amplectēdam fore, nulliq; de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippè errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quæratur, at hoc loco & disputatione facillimū. Non enim hîc cum vulgi imperitia certamus, sed eos instituimus, qui veræ germanæque Theologiæ solidam & expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes vmbras persequi. Propositum est autem, veri reperiendi causa & contra nostros & pro alienis etiam dicere: &, cùm res postulat, vtrosque nullius accepta persona reprehendere. Atque in eo opere maximè, quod ad ecclesiæ publicam vtilitatem cudimus, priuatis non debuimus affectibus inseruire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris planè doctis, qui me obiurgent, erunt etiam qui vituperent: quòd in quæstionem multis nominibus inuidiosam consultò & cogitatò inciderim, vt rem aliàs grauissimam nullius in Christiana religione esse momenti asseuerarem. At ego & beneuolos obiurgatores placare, & inuidos vituperatores confutare possum: vt alteros reprehendisse pœniteat, alteri didicisse se gaudeant. Non mihi, fateor ingenuè, alia via patuit ad illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acutè ille quidem tentauit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum patrum libros corrumpere, & bonam

& bonam etiam partem voluminum detruncare, vt ore saltem reclamante licèt conscientia possem, Bernar. Aug. Ambro. aliosque item patres in ea fuisse opinione negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cum animo insculpta abolere non posis? Porrò si, vt sanctorũ auctoritatem in doctrina catholica tueremur, quod erat ecclesiæ Dei apprimè necessarium, quorundam opinationes, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem & mores necessarias, quid est, per Deum obsecro, quòd nos ea de re valeat quisquam aut admonere amicè, aut inimicè insectari? Atq; hæc quidem hactenus in quartæ conclusionis confirmationem dicta sint. In qua etiam causa habemus testem satis idoneum & grauem Vincen. Lirinen. in libro aduersum prophanas nouationes. Vbi antiqua, ait, sanctorum patrum consensio non in omnibus diuinæ legis quæstiunculis, sed solùm in fidei regula magno nobis studio & inuestiganda est & sequenda. Id quod quinta cõclusione explicandum est. In qua, quoniam huius loci cardo vertitur, & si multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt & ad cognitionem sacrarum literarum vtilissima, & ad scholæ vsum necessaria.

Num. 10. Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum literarum communis omnium sanctorum veterum intelligentia certissimum argumẽtum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborãdas. Quippè cùm sanctorum omnium sensus Spiritussancti sensus ipse sit. Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis cõfirmaturus sum, & quæ, nisi me fallit animus, controuersiam decernere ita possint: vt inter catholicos vltrà referri quæstio nequeat. Aggrediar autẽ ad eam rem, si priùs pauca quasi de fama Caietani dixero. Ego virum hunc, vt sæpè aliàs testatus sum, semper feci maximi. Plurimùm enim ecclesiã Christi suis literis iuuit. Longum est autem hominis commẽdare siue eruditionem, siue ingenium: molestum etiam vniuersa ipsius opera commemorare. Illud breuiter dici potest, Caietanũ summis ædificatoribus ecclesiæ parẽ esse potuisse, nisi quibusdã erroribus doctrinam suam quasi cuiusdam lepræ admixtione fœdasset, & vel curiositatis libidine affectus, vel certè ingenij dexteritate cõfisus, literas demum sacras suo arbitratu exposuisset, fœlicissimè quidem ferè, sed in paucis quibusdam locis acutiùs sanè multò q̃ fœliciùs. Nam & vetustæ traditionis parum tenax, & in sanctorũ lectione parum quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui nõ suo sensu illa, sed maiorum traditiõe, vera scilicet verbi Dei claue, aperuerunt. Ita, quùm plurima scripsisset egregiè, vertit ad extremum omnia, & nouis quibusdã scripturæ expositionibus aliorũ, quæ vel grauissimè dixerat, aut eleuauit, aut imminuit certè auctoritatẽ. Inuitus quidẽ facio, vt doctissimum virũ nomine etiã expresso reprehẽdã, sed, cũ nominis ac gloriæ celebritas hoc loco à Lutheranis obijceretur, notandam temeritatem putaui. Atq; error, in quem incidit, est eiusmodi, vt eũ ego submouere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri aperta reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim, si quãdo, inquit, occurrerit nouus sensus textui consonus, quãuis à torrente doctorum sacrorum alienus, æquum se præbeat lector censorem. Et paulò pòst, nullus, ait, detestetur nouũ sacræ scripturæ sensum ex hoc ꝙ dissonat à priscis doctoribus; non enim alligauit Deus expositionẽ scripturarũ sacrarum priscorum doctorũ sensibus: sed scripturæ ipsi integræ sub catholicæ ecclesiæ cẽsura. Alioqui spes nobis & posteris tolleretur exponẽdi scripturam sacram, nisi transferendo, vt aiunt, de libro in quinternũ. Hactenus ille. Ac re vera sequi maiores nostros per omnia & in illorũ vestigijs nos quoq; pedes nostros figere,

Si nouus sensus esset, sed non à sanctorum sensu discors & dissidẽs: benè haberet fortasse. At nouus sensus, qui

ita à priscorum sententia discrepet & abhorreat, ut sit uerè cõtrariusieroneus sit necesse est. De hoc autem Caietanus loquitur, ut patet. Num. II.

figere, vt pueri faciunt per lusum, nihil videtur esse aliud, quàm ingenia nostra damnare, iudicio nos priuare nostro & facultate inquirẽdæ veritatis. Sequamur veteres, bene habet, sed vt duces nõ vt dominos. Non enim fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ita debemus esse addicti & mãcipati, vt sacris literis exponendis nullũ habeamus arbitriũ. Hoc scilicet argumẽto Caietanus moueri potuit, vt quintæ cõclusioni aduersaretur. Nam Lutherus crassioribus cõiecturis cõmoueri solet. In prologo siquidẽ assertionis suorũ articulorum patrũ auctoritate dicit neminẽ esse cogendũ, quòd in omniũ scriptis multi inueniantur errores, sæpè sibi ipsis pugnẽt, sæpè inuicem dissentiãt, & scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbi Dei nullas patitur. Quòd verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum. Quodq; eiusdem sit leges condere & interpretari. Quare homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, diuinarum autem nullo modo. Hanc eandem sententiam tenuit Vuitclessus apud Thomam Vualden. lib. doct. fi. anti. doctri. 3. eandem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso statim suarũ disputationum exordio: vt auctor est Diuus Bernardus in epist. ad Innocen. numero. 190. Ecclesiasticorum doctorum, inquit Bernardus, vnam omnium de hac re Petrus Abailardus dicit esse sententiam, & ipsam ponit ac spernit, & gloriatur se habere meliorem, non veritus contra præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. In eadem etiam erroris naui fuere Arius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, vt septima synodo actio. 1. Anathematismo. 7. Basilius ipse fatetur. De Ario certè eiusq; discipulis habes testem Alexandrum Alexandriæ episcopum lib. 1. histo. tri. cap. 14. Nestorius autem dum eloquens fuisset, & se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabatur incumbere, omnibusq; se meliorem putabat esse, vt lib. 12. hist. trip. cap. 4. refertur. Eadem etiam via ingressus est Paulus Samosatenũ Eusebio auctore lib. 7. ecclesiasti. historiæ. c. 26. Seueriani quoq; eadẽ via ingressi sunt, vt idem Euse. lib. 4. eccle. histo. c. 29. testatur. Quid verò Vincentius Lirinen. aduersus prophanas nouationes de Origene referat, nõ pigebit adscribere: vt vel hoc vno exemplo viri pij sacris literis exponendis discant esse modesti. Cùm igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset: hic idem, ait, tantus ac talis dum gratia Dei insolentiùs abutitur, dum ingenio suo nimium indulget sibique satis credit, cùm paruipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plus cunctis sapere præsumit, dum ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnẽs quædam scripturarum capitula nouo more interpretatur, meruit vt de se quoque diceretur: si surrexerit in medio tui propheta, &c. Deute. 13. Hæreticorum itaque & schismaticorum communis fuisse videtur Caietani illa sententia. Nec ego hìc tamen hæreti- Num. 12.
cos volo argumentando reuincere. Quid enim illis facias, qui eadem impudentia & apostolicæ sedis iudicia & conciliorum dogmata & apostolorum traditiones & sanctorum omnium doctrinam contempsere? Aduersus Caietanum omnis oratio suscipitur à nobis, qui, vt erat ingeniosus, nostras rationes expenderet: vtque erat pius, auditis grauissimis testimonijs minimè refragaretur. Atque nobis vnum sat erat, ita nobis maiores nostros tradidisse. Sed Caietanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat: patietur igitur rationes meas cum sua ratione contendere. Quanquam à philosophis quidem rationem philosophicæ conclusionis iure forsitan postularis; in sacrarum autem literarum intelligentia maioribus nostris debes nulla etiam ratione reddita credere: & quas sententias de lege, de fide

de fide deq; religione ab illis accepisti, defendere. Ego verò eas defendam semperq; defendi. Nec me ex eo sensu, quem à patribus accepi, vllius vnquam ratio, aut docti, aut indocti mouebit. Sed age ratiocinemur, ostendamusq; in expositione sanctarum scripturarum concordem antiquorum sensum esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed priùs tamen quid maiores nostri de ea re senserint, explicemus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid didicerim nó modò Theologorum ratiocinationibus, verùm etiam testimonijs antiquitatis.

Num. 13. Epist. 5. 37. dist. c. Relatum. Clemens in primis ad discipulos Hieroso. Relatum est, inquit, quosdam docere, non secundùm traditionem patrum, sed iuxta sensum suum. Multas enim ex his quæ legunt secundùm ingenium hominum verisimilitudines capiunt. Ideò diligenter obseruandum est, vt lex Dei non secundùm propriam intelligētiam doceatur. Sunt enim multa verba in scripturis diuinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quē sibi quisq; sponte præsumpsit. Quod fieri nó oportet. Nó enim sensum, quē extrinsecus attuleritis, alienū & extraneum debetis quærere, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis. Et ideò oportet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam à maioribus secūdùm veritatem sibi traditam seruat: vt & ipse possit ea, quæ rectè suscepit, competenter asserere. Hactenus Clemens. Qui & lib. 10. recogniti. (si liber hic modò recipitur) documentum hoc à Petro apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item. 1. ca. lib. de cælesti Hierar. Ad sanctissimarum, ait, scripturarum intelligentias prout illas à patribus accepimus contuendas pro viribus pergamus. Accedit eodē testis locuples Irenæus, qui etiam scribit lib. 4. cap. 63. expositionem legitimam scripturarū per traditionem maiorum accipiendam.

Hære. 61. Epiphanius rursum, cùm hęreticos, qui se vocabant apostolicos, refutat, scripturę, inquit, speculatione indigent, ad cognoscendam vniuscuiusq; argumenti vim & facultatem. Oportet autem & traditione vti, non enim omnia à diuina scriptura accipi possunt. Hęc Epiphanius. Traditionē autem sine dubio vocat intelligentiam & sensum à patribus acceptum. Illam enim clauem verbi Dei esse, auctor est Petrus, apud Clementem libro. 10. recogni. hanc autem legisperiti habuisse dicuntur, ad quos, scilicet traditiones Moysis & seniorum quasi per manus venerant.

Clemens verò Alexandrinus Stroma. lib. 7. qui aduersus ecclesiasticam traditionē scripturas interpretantur, hos regulā veritatis amisisse affirmat. Et postea eodem quoq; lib. de hæreticis disserens, gloriæ, inquit, tenētur desiderio, q ea quæ ex sua natura cōueniunt sermonibus diuinitus inspiratis tradita à beatis apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni. Nam inter eos viros qui tanti erant in ecclesiastica cognitione, quid restabat dicendum à Martione, Prodico & similibus, qui nón sunt ingressi recta via? neque enim eos, qui præcesserunt, superare poterant sapientia, vt aliquid adinuenirent ijs quę ab illis verè dicta sunt. Sed bene cū eis actū esset, si scire potuissent ea, quæ priùs sunt tradita. Atque Origenes tractatu in Matth. 29. Quoties hæretici, inqt, canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit & credit, videntur dicere, Ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima & ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem ecclesiæ Dei tradiderūt nobis. Hæc Origen.

Ambrosius quoq; tertio ad Gratianū de fide libro, seruemus, ait, præcepta maiorum, nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate violemus, librum sacerdotalem quis nostrum resignare audeat, Cap. 7. Alij legunt designare.

signatum

signatum à confessoribus, & multorũ iam martyrio consecratum?

Hieronymus insuper in episto. ad Euagrium, reuolui me, inquit, ad veterum libros, vt viderem quid singuli dicerent, vt tibi quasi de multorum consilio responderem. Et deprehendi, horum omnium opiniones ad vnum computum peruenisse, vt dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananæum. & post multa, quæ narrare longissimum est, Habes, ait, quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech. Meum fuit recitare testes, tuum sit de fide testium iudicare. Quòd si omnes repuleris, tuum certè illum spiritualem interpretem non recipies, qui tanto supercilio & auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronunciauit, vt illud verissimum comprobarit, quod apud Græcos canitur: imperitia confidentiam, eruditio timorem creat. Et in Danie. 12. cap. Scripturæ, inquit, sanctæ intelligentiam absq; Dei gratia & doctrina maiorum sibi imperitissimi vel maximè vẽdicant. Et in epistola illa ad Paulinum celebri multis & testimonijs exemplisque & rationibus elegantissimè docet, neminem in scripturis sacris sine præuio & monstrante semitam posse ingredi. Id quod Clemẽs Alexan. 5. Stro. lib. docuerat. Et Cicero, in vniuersum nulla ars, inquit, literis sine præceptore & interprete percipi potest. Is autem ad sacras literas sine doctore aggreditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, arcanam scripturam ex suo interpretatur.

Vide etiam eundẽ Aug. in procem. lib. de doct. Christ.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de vtilita. cred. ad Honoratum. c. 7. cùm enim sacros iste libros sine aliena ope & legere & intelligere se posse arbitraretur, ita ne est Augusti. ait? Nulla imbutus poëtica disciplina Terentium sine magistro attingere non auderes. Asper, Cornutus, Donatus, & alij innumerabiles requiruntur, vt quilibet poëta possit intelligi, tu in sanctos libros sine duce irruis, & de his sine præceptore audes ferre sententiam. & cap. 17. Si vnaquæque disciplina inquit, quanquam vilis & facilis, vt percipi possit, doctorem aut magistrũ requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quàm diuinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere? Hactenus Augustinus. Gregorius etiam lib. 28. mora. cap. 9. hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud, super quo bases illius solidatæ sunt.

Vnum his Cassiodorum adijciam in procemio lib. diuinarum institu. disserentem in hæc verba. Ad diuinã scripturam ascendamus per expositiones probabiles patrum, velut per quandam scalam visionis Iacob, vt eorum sensibus prouecti, ad cognitionem dñi efficaciter peruenire mereamur. & lib. eod. cap. 11. Sunt nonnulli, ait, qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid noui vt periti videantur, inueniant. Et cap. eiusdem libri. 25. Cuncta, inquit, quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, solicita mente tenenda sunt: illa verò quæ ab eis intacta sunt relicta, ne infructuoso labore fatigemur, primùm rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant.

Adde huc quoque Grego. Nazan. & Basil. qui vt libr. 11. Eccles. histo. Ruffinus *Cap. 9.* tradit, diuinarum scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorũ scriptis & auctoritate secuti sunt. Quos & ipsos ex apostolica successione intelligentiæ regulam suscepisse constabat. Hactenus ibi. Atq; hæc satis erant homini modesto, vt in nostram sententiam induceretur. Nam clarissimis monumentis cõtestata cõsignataq; antiquitas quem non moueat? Certè cùm Clemẽtem, Dionysium, Irenæum, Epiphanium, Nazan. Basil. Ambro. Hierony. August. Cassiod. Bernar. audio vnũ idem proferentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem & sanctissimorum attamen

hominum,me audire ſententiam: ſed Catholicæ Eccleſiæ,cuius illi fuere columnę præcipuæ.Néc enim aliud viri illi omnes tanto conſenſu ſenſiſſe credendi ſunt, q̃ quod communiter eccleſia catholica ſentiebat.Sed habemus præterea grauiores teſtes ad huius rei fidem plenã & integram faciẽdam. Dixerit enim fortaſſe quiſpiam teſtimonia ferè illa, quæ retulimus, aduerſum Lutheranos magis q̃ Caietanum facere. Non enim hic adeò fuit inſolens, vt aut omnino veterum magiſterium contemneret,aut corũ in ſacras literas cõmentaria. Negauit ſolùm communem antiquorum intelligentiam certam eſſe lineam,ad quam intelligentias noſtras ſemper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refelliſſe. Verùm, vtcunque hæc habeant, placet mihi iugulum cauſæ petere,ac propiùs conferre pedes, vt Caietani error certiſsimis argumentationibus refutetur.

Num.14. Primùm autem in ſynodo ſexta generali ſeſſ.11.ob id damnati ſunt Origeniſtæ, quòd eaſdem expoſitiones, quas hîc nouas Caietanus infert, conati fuerint contra maiorum traditionem inuehere. Multa alia, ait Sophronius,extra apoſtolicam atque paternam traditionem aſſeruerunt paradiſi plantationem proijcientes, in carne Adam formatum fuiſſe nolentes, ex eo Euam formatam fuiſſe vituperantes, ſerpentis ſonitum refutantes. Hactenus ille. Eſt autem probata hæc Sophronij epiſtola Synodica actione.13. eiuſdem ſexti conci.generalis.

Deinde Canon.19. Synodi Trullanæ ſic habet.Oportet eos,qui præſunt eccleſijs,clerum & populum docere ex diuina ſcriptura colligentes intelligentias & iudicia veritatis,& non trãſgredientes iam poſitos terminos,vel diuinorum patrum traditionem. Sed etſi ad ſcripturam pertinẽs cõtrouerſia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quàm quomodo eccleſiæ luminaria & doctores ſuis ſcriptis expoſuerunt, & maiorem ex his laudem aſſequantur,quàm ſi ea quæ à ſe dicũtur, componant. Ne dum quandoque ad id hæſitant, ab eo quod conuenit excidant. Hactenus concilium Trullanum.

Adhæc,cùm de intelligentia illius teſtimonij Ioannis Euangeliſtæ,ad Ieſum au- Ioan.19.
tem cùm veniſſent, vt viderunt eum iam mortuum,&c. inter fideles quæſtio eſſet exorta,eaque ad Viennen. Conci.referre-
tur,Clemens concilio præſidens ita loqui Clem.1.
tur. Nos ad ſanctorum patrum & docto- ſum.Tri.
rum communem ſententiam apoſtolicę conſiderationis aciem conuertẽtes, ſacro approbante concilio declaramus,&c. Sedes ergo apoſtolica & Vienñ. concilium cùm de fide & intelligentia ſacrarum literarum pronunciant,ſanctorum communem ſenſum tanquam Theſei filum tenent,eoſque quaſi duces intelligentiæ ſequuntur.

Concilium quoq; Lateraneñ.ſub Leone decimo actio.11.pręcipit omnibus,qui Euangelicam veritatem populum docturi ſunt,vt ſanctam ſcripturam iuxta interpretationem doctorum,quos eccleſia,vel vſus diuturnus approbauit, explanent. Nec quicquam eis proprio ſenſu contrarium aut diſſonum adijciant, ſed illis ſemper inſiſtant, quæ à præfatorũ doctorum interpretationibus non diſcordant.

Eſt præterea idem definitum apertiùs in ſynodo Trideñ.ſeſſ.4.in hæc verba.Decreuit ſancta ſynodus ad coercenda petulantia ingenia, vt nemo ſuæ prudentiæ innixus in rebus fidei & morum ad ædificationem doctrinæ Chriſtianæ pertinentium ſacram ſcripturã ad ſuos ſenſus contorqueat, aut contra eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta mater eccleſia, aut etiam contra vnanimem conſenſum patrum ipſam ſcripturam ſacram interpretari audeat.Hactenus concil.Trideñ. Poteram huc addere decretum quintę ſynodi ex Iuone titulo.11.lib.2.c.14.Alterũ etiam ſimile concilij Meldeñ.ca.11.ex Burch.libro.1.

bro.1.cap.61.sed multa præterimus, ne disputatione longa negotium lectori facessamus. Sed enim è sacris quoq; literis ad eiusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico.c.8. non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis, quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum. Deinde illud apostoli ad Ro.12. non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei: habentes donationes secundùm gratiam differentes, siue prophetiam secundùm rationem fidei, &c. Illud verò constat Prophetæ vocabulum Apostolo vsurpari nõ modò pro eo, qui futura videt atq; prænũciat, verùm etiam pro eo qui Spiritussancti dono prophetarum, Christi, apostolorũ, oracula intelligit & exponit. Iubet autem Paulus, vt qui eiusmodi munus in ecclesia susceperit, primùm quidem nõ plus sapiat quàm oportet, sed ad modestiam & tẽperantiam sapiat: deinde, vt prophetiam habeat secũdùm rationem fidei. Hoc est. Ne sacris literis exponendis humani acumen ingenij, aut naturæ vim rationemq; sequatur, sed eas iuxta fidem à maioribus acceptam, & huius fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidẽ poteris forsitan exponere iuxta rationẽ scientiæ nulla etiã adhibita fide, at sacros libros, sobriè sine maiorum fide & doctrina non poteris. Sed & qui explicando Aristotele veteres omnes peripateticos pro nihilo haberet, & his magna consensione reclamantibus ex philosophi sententia paradoxum nusquam auditum noua nobis interpretatione præscriberet, parum ille sobrius haberetur. Multò verò etiam magis qui in apostolorum libris suopte ingenio nouas quasdam sententias comminiscitur, easq; apostolorum discipulis & antiquis omnibus interpretibus aduersas hic non est profectò cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium.1.ad Corin.14. habes, Prophetæ, inquit, apostolus, duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent. Ne quis autem à reliquis temerè dissentiat: non est autem, ait, dissensionis Deus sed pacis, id est, non eius qui à consentiendi vnitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint, vt Vincen. Lirinen. exposuit. Sicut in omnibus, inquit, ecclesijs sanctorum doceo, hoc est, Catholicorum. Quæ ideò sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistũt. Ac ne quis tandẽ harum rerũ iudiciũ ad se vnum despectis cæteris reuocaret, paulò pòst addit. An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos peruenit? Siquis videtur esse propheta, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata. Mandatum vtiq; est, vt si quis est spiritualium rerum magister, summo studio vnitatis cultor existat: vt nec opiniones suas communibus reliquorum omnium præferat, & ab vniuersorum sensibus non recedat. Id fiet autem, si duo præcepta teneantur. Vnum, vt sacrarum literarum interpres semper in priores spectet: à quibus verbum Dei processit in posteros. Huius enim rei apostolus Corinthios monet inquiens, an à vobis verbum Dei processit? Alterum, vt ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed priùs reliquos ecclesiæ doctores consulat, vt si viderit omnibus id probari quod sentit, tutò iam teneat: sin reprobari, tutò iam deserat. Hoc enim significat apostolus dicens, aut in nos solos peruenit? Sic enim mihi planè videor Pauli sentẽtiam interpretari. Quòd si hoc apostoli testimoniũ videbitur cuipiam ad suadendum magis quàm euincendum idoneum: cum illo non existimarim equidem contentiosa disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus, omnia argumenta quibus vtimur, esse palmaria. Quartum porrò eiusdem apostoli testimonium grauissimũ est. Habetur au-

tem ad Ephe.4.in hæc verba.& ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas,alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij,in ædificationem corporis Chriſti, vt non ſimus iam paruuli fluctuãtes,& circũferamur omni vẽto doctrinæ in nequitia hominũ,in aſtutia ad circunuentionẽ erroris. Quæ quidẽ Pauli verba,quoniam in tertio loco vberiùs explicata ſunt, leui nunc brachio attingemus,quantumq; ſatis erit ad id, de quo nunc agimus,confirmandum. Ex his itaq; verbis planè intelligitur diuinæ prouidẽtiæ fuiſſe, vt non ſolùm prophetarum,apoſtolorum, & euangeliſtarum codices haberemus: verũetiam ſanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eã enim certè cauſam,poſt prophetas,apoſtolos,& euangeliſtas eccleſię à Chriſto doctores dantur, vt illorum ſacros hi libros interpretentur. Hos ergo in eccleſia Dei diuinitus per tempora & loca procuratos quiſquis in ſcripturæ ſenſum eundem conuenientes cõtempſerit, non hominem contemnit ſed Deum: à quo in id illi fuere deſtinati,vt populum Chriſtianum ſacras prophetarum, apoſtolorum euangeliſtarumq; literas edocerẽt. Quòd ſi ſancti omnes dum illas interpretarẽtur, errarũt: Deo auctore erraret eccleſia,cùm doctores ſibi à Chriſto datos ſequeretur, & in ſacrorum codicum intelligentia eorum veſtigijs inſiſteret. Nec me clam eſt Paulinum Auguſtinumq; in epiſtolis.58. &.59. Prophetas in hoc Apoſtoli teſtimonio non eos accipere, qui ante domini aduentum futura prædixerant, quorum nos ſcripturas vt canonicas ac diuinas retinemus,ſed illos,qui in eccleſia Chriſti tẽpore apoſtolorum prophetandi gratia eminuere. At,quoniam vtroſq; eccleſiæ à Chriſto datos negare non poſſumus: nihil mirum videri debet,ſi neutros ab apoſtoli verbis excluſerimus. Sed quærat hîc forſitan aliquis. Cùm ſit perfectus ſcripturarum canõ ſibiq; ad omnia ſatis ſuperq; ſufficiat,quid opus eſt vt ei ſanctorum & intelligentia iungatur & auctoritas? Quia videlicet ſcripturam ſacram pro ipſa ſui & altitudine & obſcuritate non vno eodẽq; ſenſu omnes accipiunt, ſed aliter atq; aliter alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines,tot illinc ſentẽtiæ erui poſſe videantur. Aliter nanq; illam Nouatus, aliter Sabellius,aliter Arius,aliter Donatus exponit. Quocirca neceſſe eſt, vt propheticæ & apoſtolicæ interpretationis linea propter tam varij erroris anfractus ſecundùm normam aliquã dirigatur. Ob id ergo poſt prophetas,apoſtolos & euangeliſtas, ſanctos quoq; doctores accepimus: quò eorum catholicam,hoc eſt,vniuerſalem intelligentiam, tanquam eccleſiæ regulam à Deo præſcriptam ſequeremur. Præclarè igitur illud adiectum eſt. Ad cõſummationem ſanctorum, in ædificationẽ corporis Chriſti, ne ſimus paruuli,&c. Ac de verbis quidem apoſtoli hactenus.

Vincen. Lirinen. & quærit & reſpondet.

Nunc Salomonis vnicum teſtimonium addemus,quod ſi diligentiùs expendatur, multùm conferet ad eam rem, de qua diſſerimus, corroborandam. Verba ſapientium, ait, ſicut ſtimuli,& quaſi claui in altum defixi. Quæ per magiſtrorum concilium data ſunt à paſtore vno. His amplius fili mi ne requiras. In quẽ locum Hieronymus,exceptis,inquit,his verbis,quæ ab vno paſtore ſunt data,& à concilio atque conſenſu probata ſapientium, nihil tibi vendices,maiorum ſequere veſtigia,ab eorum auctoritate non diſcrepes. Hæc Hieronymus. Nos verò,quis ille vnus paſtor ſit, per Ezechielem intelligimus. Suſcitabo, ait,ſuper ea paſtorem vnum, qui paſcat ea,ipſe erit eis in paſtorem. Ne autem exiſtimares ꝙ ipſe per ſe Chriſtus hoc ſemper eſſet facturus, per Hieremiam monet inquiens, dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſciẽtia & doctrina. Quòd autem verba ſanctorum data fuerint ab illo paſtore vno, talis tantuſque omnium

Aduerſum quos durũ ſit recalcitrare.

Eze.34.

omnium conſenſus oſtendit, nec enim intelligere idem omnes vna mente poſſent, niſi vno eodemque Chriſti ſpiritu in ea vnitate continerêtur. Vnde diuinè ait Salomon, per magiſtrorũ conciliũ data eſſe à paſtore vno. Sanctos quippè antiquos ſapientes fuiſſe, nemo negat, eccleſiæ fuiſſe magiſtros certò conſtat, à Deo fuiſſe eccleſiæ datos, Chriſti erga eccleſiam prouidentia manifeſtat: datos eſſe vt apoſtolorum, prophetarum euangeliſtarumque oracula exponerêt, Paulus innuit: ab vno paſtore tam multos atque adeò diuerſis & loco & tempore fuiſſe procuratos, ſententiæ vnitas & concordia monſtrat. Vt nihil aliud quàm magiſtrorum cõcilium liceat intueri, quod ab vno veritatis ſpiritu

Num. 16. fuerit cõgregatum. Certè, vt Auguſtinus lib. aduerſus Iulianum. 2. dicit, ſi epiſcoporum ſynodus ex toto orbe congregaretur, vt controuerſiam decernerent circa ſacros libros exortam: nec tales poſſent facilè ſedere nec tot. Quia nec ſancti vno tempore fuerunt. Te nunc Caietane pater, ſi filio patrem appellare licet, appello, te Caietane, inquam, appello, te in concilium voco, te nõ in lycæũ aut Academiam induco, ſed in ſanctorum patrũ pacificum honorandumque conuentum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tã numeroſam ſeriê eruditiſsimorum virorum, quos in hunc vſque diem tot ſeculorum conſenſus approbauit: quos præter admirabilem ſacrarum literarum peritiam vitæ quoque pietas mira commendat. Aſpice illos, obſecro te, quodammodò aſpicientes te, & manſuetè ac leniter dicentes tibi. Itáne nos fili Caietane in ſacrarum expoſitione literarum ſimul omnes erramus? Itáne nobis omnibus, quos eccleſiæ Chriſtus præceptores dedit, ſpiritus intelligentiæ defuit? Itáne tu vnus aduerſum nos pugnare audes, & eccleſiam credis vnius ſenſum hominis ſecuturam, huius verò grauiſsimi ſanctiſsimique ſenatus commune iudicium deſerturam? Vtrum plus tribuendum eſſe iudicas, tot eruditorum, ſanctorum martyrumque præiudicijs, an tuo ſingulari priuatoque iudicio? Reſpondebis nè ad hæc, aut omnino hiſcere audebis? Videre mihi videor Caietane pater modeſtiam tuam ingenijque candorem atque adeò in ſanctos religioſam reuerentiam & pietatem, & quaſi coràm eſſes audio vocem tuam aures meas circumſonantem: vicimus vtrique. Vterque noſtrum palmam refert: tu mei, & ego erroris. Sed neſcio bone lector quò me impetus animi & nimius diſſerendi calor euexit. Nam & Caietanus eo iam diu loco eſt, vbi omnes ſine mea diſputatione vicit errores: & ego non conſueui eorum inſultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, vt cœpimus, perſequa Num. 17.
mur, & Theologiæ quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licèt enim ad fidem in Theologia faciendam auctoritas plus polleat quàm ratio: quippè cùm ea ſine ratione ſatis habeat momenti, ratio ſine auctoritate non multùm valeat. Sed auctoritati tamen ratio coniuncta quantum volet habebit ad faciendam fidem virium. Et nos iam inde à principio pollicebamur hanc cum Caietano cauſam ratione magis quàm teſtimonijs tranſacturos.

Primùm autem, qui nouam hanc exponendi ſacras literas rationem ſuſcitant, hi, præterquàm quòd veteres obterunt maiorum laudes, cum vanis hominibus tum magis hæreticis exemplo ſunt, vt nouis falſiſque commentis ſacrarum literarum vera ſenſa contaminent. Quòd ſi ſemel admiſſa fuerit hæc licentia, vt libros ſacros pro ſuo quiſque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendæ religionis periculum conſequatur. Etenim vna qualibet particula ſanctarum ſcripturarum humanorum ingeniorum libertati permiſſa, alia quoque atque alia & omnes iam quaſi ex more reliquæ humanitus tractabuntur. Porrò autem ſi

 totam

totam scripturam diuinam hominum quorumlibet ingenio arbitratuque exponi liceat, nihil firmum relinquetur. Sed sit ibi deinceps errorum lupanar necesse est, vbi erat ante castæ & incorruptæ sacrarium veritatis, quemadmodum Vincent. Lirinen. non minùs verè, quàm eleganter asseruit. Quin etiam præter incommoda, & multa & magna, quæ futuris in ecclesia fidelibus hæc opinatio affert, ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris grauissimi nota liberare nequit. Cùm enim siue concionatores, siue scriptores omnes, qui sanctis antiquis successere, sacræ scripturæ sensum populo tradiderint iuxta doctrinam à sanctis acceptam: populus autem sensum eundem fidenter acceperit: nimirum qui concordem sanctorum veterum expositionem reijcit, intelligétiam, quam hactenus ecclesia habuit, reijcere conuincitur. Exempli causa ponatur aliquid quod pateat latiùs. Sancti omnes exposuere, Euam è costa Adæ, vt litera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ita inuenère à sanctis expositum, populo Christiano sedulò significarunt, & populus ipse bona vtique fide credidit. Ita efficitur, vt sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum & ecclesiæ ignorationem esse coniunctam Nestorius planè intellexit à concilio Ephesino damnatus in hæc verba. Inuecti sumus in Nestorij sceleratam præsumptionem, quòd sacram scripturam se primum & solum intelligere, & omnes eos ignorasse iactaret, quicunque ante se magisterij munere præditi diuina eloquia tractauissent. Totam etiam nunc eclesiam errare, quæ, vt ipsi videbatur, ignaros doctores sequeretur. Hactenus Ephesi. concil. refertur autem à Vincen. Lirinen. in libello illo verè aureo aduersum prophanas nouationes.

Adde, quòd, vt iam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populũ, Ecclesiæ fides, fides maiorum est. Cùm igitur è scriptura sacra veram & synceram intelligentiã accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum insaniam sequi volumus, patrum certè nostrorum in libris sacris intelligentia, ecclesiæ intelligentia ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui diuinis literis intelligendis errarunt, Ecclesia dubio procul errauit: idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si scripturæ iuxta sanctorum omnium sensum expositæ repugnaret: in his præsertim, quorum iudicium non ad plebem, sed ad maiores spectat.

Præterea ab omnibus sanctis communi vnaque mente idem sentientibus non potuit Dei verbum recedere. Vt videlicet oẽs simul haberent aliquã scripturã pro canonica, quæ canonica non esset, aut ediuerso aliquam communi consensu explo derent quæ canonica esset. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab illis recedere. Vtrumque enim ecclesiæ promissum est & spiritus & verbum: & si vtrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minùs intelligitur, ex alijs fidei dogmatis percipi potest: in quibus sanctos simul omnes errare non posse magnis argumentis ostensuri sumus: nec ita multò pòst, sed pauca antè dicenda sunt. Quod verò & verbum & spiritus intelligentiæ in ecclesia cõiuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Isaiam dominus in hæc verba testatur. Spiritus meus qui est in te & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo & vsque in sempiternum. Semen verò Christi fidelium ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parum fuerit in sacris literis exercitus. Quis est igitur, qui res à Christo Isa. 59.

Christo in ecclesia copulatas audet errore diuellere, & aut verbum aut verbi sensum sanctis omnibus ac proinde ecclesiæ tollere?

Præterea vt Hieronymus in commentarijs super primum caput epist. ad Gala. ait, ecclesia Dei quæ à posteris apostolorum fidem audiuit: non accepit hominis euangelium, sed Dei. Doctores enim ecclesiæ, inquit, non tam ipsi docent, quàm in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Qui autem dij sunt, tradunt dei euangelium & non hominis. Martion & Basilides & cæteræ hæreticorum pestes non habent Dei euangelium: quia non habent spiritum sanctum, sine quo humanum fit euangelium, quod docetur. Hactenus Hieronymus. Et eodem loco statim, nec putemus, inquit, in verbis scripturarum esse euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum folijs, se in radice rationis. Alioquin & diabolus, qui loquitur de scripturis, & omnes hæreses inde sibi consuunt ceruicalia. Grande periculum est in ecclesia loqui, ne fortè interpretatione peruersa de Euangelio Christi hominis fiat euangelium, aut, quod peius est, diaboli. Hæc quoque Hieronymus. Quæ vt conferamus in pauca, hanc rationem habent. Si à sanctis antiquis apostolorum successoribus fideles sensum scripturæ falsum accepere: certè non receperunt Dei euangelium, qui non est in verbis scripturarum, sed in sensu: non in litera occidente, sed in spiritu viuificante: non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieronymus modò, verùm etiam Hilarius in libro ad Constantium Augustum tradidit. Et si lex spiritualis est, & spiritu indiget vt intelligatur, quod in primo iam loco abundè monstrauimus, ecqua rogo tanta dementia est, spiritum sanctum mihi vni affuisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Age enim, vt à diuinis *Num. 18.*
ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in scripturæ interpretatione quicquam tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingenijs aut acutius aut perspicacius? quid in literis sacris exercitatius? Nec verò Latinis sanctis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia defuit. Nolumus enim modò aut Latinos Græcis aut Græcos Latinis anteponere. Vtrosque constat & ingenio & eruditione valuisse. Quòd si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos ecclesiæ primarios viros excellet? verùm aiunt. Sed homines erant. At ego & nouicios istos interpretes homines esse reor. Audio, quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respódeo, Quid facit paucitas? sed & in his quę vel apud homines fide creduntur, nonnihil facere solet testium multitudo, maximè seniorum. Nam veterrimi quique solent esse grauissimi. Iuniores autem quasi pueri, si speciem afferant veritatis, non est illa quidem protinus repudianda: vetustas tamen suo loco conseruanda est. Maxima enim est vis & auctoritas vetustatis: & vbi cū nouitate certet, est illa sine dubio præferéda. Sed nescio quomodo à rationib⁹ grauissimis ad has leuiores oratio nostra delapsa est. Iā ad illas redeamus, easque ipsas cōcludamus aliquādo.
Illud ergo vrgentiùs & instantiùs premebamus, qui sanctos veteres in vniuersum *Num. 19.*
omnes sacræ vno quolibet scripturæ loco exponendo errasse affirmat, eū catholicę ecclesię hunc ipsum errorem attribuere. Id quod hoc etiam arguméto confirmari potest. Vbicunq; est enim ecclesiæ corpus: ibi etiam est spiritus veritatis, vt Irenæus docet, imò Christus Dominus *Lib. 3. Ioā. 14.*
inquiens, ego rogabo patrem & aliū paracletum dabit vobis vt maneat vobiscū in æternum spiritum veritatis. Docet quoq; idem apertè Paulus ad Eph. 4. & 1. Cor. 12. Spiritus autem in corpore non easdem

omnibus corporis partibus tribuit functiones, quemadmodum Apost. ad Ro. 12. & prioris ad Corinthios capit. duodecimo, elegantissimè persequitur. Alij nanque datur per spiritum sermo sapientiæ, alij prophetia, alij interpretatio sermonum, &c. Nec enim in ecclesia omnes apostoli, nec omnes prophetæ, nec omnes interpretantur, &c. Certum est autem, quòd sacrarum literarum intelligentia sanctis doctoribus, siquibus maximè, per spiritum data est. Qui ergo spiritum veritatis sanctis omnibus in scripturæ sacrę interpretatione negat, hic sine dubio eundem spiritum ecclesiæ tollit. Quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam

Luc. 11. omneis corporis partes obscurat. Nam si oculus non fuerit lucidus, totum corpus tenebrosum erit. Atque hæ sunt quintæ conclusionis causæ grauissimæ. Possunt enim esse aliæ leuiores. Certè patrum optimorum & sapientissimorum exemplum non omnino leue est: qui quanquam erant acerrimo ingenio, scripturæ tamen sanctæ interpretationes ita illi referunt, vt à maioribus didicisse, non vt ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quinta conclusione dictum est satis.

Num. 20. Sexta conclusio. Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt. Hanc primùm ostendit diuus Augustinus, lib. aduersus Iulianum primo. capi. secundo. Cùm enim Iulianum vellet sanctorum testimonijs in dogmate fidei, de quo erat controuersia, reuincere: non omnium, inquit, de hac re sententias commemorabo, sed ponam pauca paucorum, quibus tamen nostri contradictores cogantur erubescere & cedere, si vllus in eis vel Dei timor vel hominum pudor tantum malum peruicaciæ superauerit. & posterius, alia sunt, ait, in quibus inter se etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores salua fidei compage non consonant, & alius alio de vna re meliùs aliquid dicit & veriùs. Hoc autē vnde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Et lib. secundo aduersus eundem ita loquitur. Hoc probauimus catholicorum auctoritate sanctorum, ac per hoc non est consequens, vt falsum sit. Tales quippè ac tanti viri secundùm catholicam fidem hoc verum esse confirmant, vt vestra fragilis & argutula nouitas sola auctoritate conteratur illorum. Præterquàm quòd ea dicunt, vt se per eos loqui veritas ipsa testetur. Sed nunc auctoritate primitus eorum vestra est contumacia comprimenda, vt dum tales homines Dei in fide catholica errare potuisse non creditis, ausus præcipites refręnetis. Et paulò inferius, ego te, inquit, ante istos iudices constituo, quos non amicos meos & inimicos tuos in hac nostra disceptatione constitui cognitores, nec quorum sententiæ de hoc, quod inter nos disputatur, incertæ sunt, inani cogitatione confinxi: sed sanctos & in sancta ecclesia illustres antistites Dei non Platonicis & Aristotelicis & Zenonicis (quanquam & in his nonnulli ex eis docti fuere) verùm omnes sacris literis eruditos nominatim sicut oportebat expressi, vt in eis timeas non ipsos, sed illum qui sibi eos vtilia vasa formauit. Qui tunc de ista causa iudicauerunt, cùm ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacui erant. Quod inuenerunt in ecclesia tenuerunt. Et posterius. Vsqueadeò, ait, permiscuit imis summa longus dies, vt videant Pelagius, Celestius, Iulianus, & cæci sint Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Cyprianus? Sed qualiscunque homo sis, tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam, (si tamen non in te spes est omnis emortua sanitatis) & quodammodò audio vocem tuā qua respondes. Absit, vt audeam cæcos istos viros vel

cogitare

cogitare vel dicere. Et in fine libri tandem, qui sanctos reiicit, eos vniuersam Christi ecclesiam reiicere testatur. Et Vincentius Lirinensis, necesse est, inquit, omnibus catholicis, qui sese ecclesiæ ligitimos filios probare student, vt sanctorum patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur, prophanas verò nouitates detestentur, horrescant, persequãtur. Cócilio enim Ephesino diuinitus placuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacrata sibi cósentiens sanctorũ patrũ tenuisset antiquitas. Hactenus ille. Nec Ephesina solũ synodus ita sensit, sed Constãtinopolitana sexta actione.12.in hæc verba. Et dixit sancta synodus. Omnino necesse est non solùm secundũ sensum, sequi sanctorum patrum dogmata, sed eisdem vocibus vti cum illis, nihilque penitus innouari. Et iterum, sanctorum patrum dogmata tanquã legem sanctæ Dei suscipiunt ecclesiæ. Nec obstat, has sententias Sergij esse non synodi. Tũ, quoniam si hæreticus ipse Sergius publica ecclesię cõsensione victus hãc nostrã cõclusioné negare nõ potuit, certè inimici nostri sunt iudices. Tũ, quoniam synodus acti.17.&.18. sanctos ipsos patres tanquam regulam sequitur. & synodus Latera. sub Marti.5.cano.12.&.13. quę omnes consonantes ecclesiæ patres respuunt, ea catholica & apostolica ecclesia respuere dicit, & quæ credunt, credere. Id quod non modò Aug. Vincen. conciliorumq; grauissimis testimonijs, verum etiam inuictissimis rationibus confirmari potest.

Nam si sancti in aliquo fidei dogmate falsi sunt: & populi, qui eos sequebantur, falsi fuissent. Constat enim populum Christianum ante nos fidei sanctorum doctorũ acquieuisse. Neq; enim aliter fidem in Iesum habere poterat, nisi haberet etiam in sanctos eius. Gratias ago deo meo, ait Paulus ad Philemonem, audiens fidem quam habes in Domino Iesu & in omnes sanctos eius. In quæ verba Hieronymus, quicunque, inquit, deo credidit, aliter eius fidem recipere nequit, nisi credat & in sanctos eius. Non est enim in deum perfecta fides, quæ in ministros eius infidelitate tenuatur.

Præterea cùm quædam ad fidem pertineant, quod & si sæpè dictum est, dicendum est tamen sæpiùs, quæ plebs penitus ignorat: si sancti omnes in fide rerum huiuscemodi decepti fuissent, ecclesia certè fuisset decepta. Adhæc, sanctorum omnium fide repulsa, magna ex parte Christi & Apostolorum traditiones repellentur. Non enim aliunde apertiùs quàm ex sanctorum veterum testimonijs plerasque Apostolicas traditiones agnouimus. Vnde in septima synodo generali. actio. prima. Anathematismus septimus Basilij pœnitentis sic habet. Qui doctrinas sanctorum patrum & traditionem catholicę ecclesię contemnunt: quique causantur & voces Arij, Nestoris, Eutychis & Dioscori iactant dicentes, quòd nisi satis ex veteri & nouo testamento instructi essemus, sanctorum patrum & catholicæ ecclesiæ traditiones sequeremur, execratio. Hæc igitur duo ita sunt connexa atque coniuncta, vt diuelli ac dissociari non possint, doctrina sanctorum patrum, & ecclesiæ traditio. Quisquis vnum istorum tentarit labefactare, alterius quoque fidem concutiat necesse est. Atque eiusdem synodi actione.6. Tomo quinto Epiphanius pro synodo sic ait. Quòd si is qui hanc expositionem contra venerandas imagines edidit, asserit, se à sanctis patribus, qui circa ea tempora floruerunt, nõ fuisse receptum: quomodo ea, quæ sancti patres non probauerunt, nos qui indigni sumus vt discipuli eorum nominemur, recipiemus? Neque synodus hæc modò, verùm reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac sancti doctores hac via & ratione vniuersas hæreses refutarũt. Nõ enim cõmodè aliter poterãt, nisi & ĩ scripturis ipsis canonicis & in reliquis fidei decretis maiorũ senté tiam

tiam, vt acceperant, tenuissent. Qua de re, libet prorsus verba Vincentij Lirinẽsis adscribere. Sacra, inquit, vetustatis auctoritate prophanę nouitatis contereremus audaciam. Neque hoc sanè nouum, siquidem mos iste semper in ecclesia viguit, vt quo quisque floreret religiosior, eò promptiùs nouellis adinuentionibus contrairet. Exemplis talibus plena sunt omnia. Sed ne longum fiat, summatim nõnulla ac breuiter perstringemus: vt omnes luce clariùs videant, beatorum apostolorum beata succesſio qua via semper ingressa nouas doctrinas refutarit. Intelligebant enim viri sancti atque prudentes, nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi vt omnia, qua fide à patribus suscepta forent, eadem filijs consignarentur. Idque esse proprium christianæ modestiæ ac grauitatis, non sua posteris tradere, sed à maioribus accepta seruare. Ducatum quippè præbet nobis religio, non nos religioni. Nec maiorum sensa quà volumus trahemus, sed potiùs quà illa trahunt retrahũtque sequemur. Hactenus ille. Vnum verò idemque præcipuum eius rei quam dixerat, exemplum affert ex Ephesino concilio, vbi cùm de sanciendis fidei regulis contra Nestorium disceptaretur, decretum est, vt sanctorum patrum in medium sententiæ proferrentur. Quod cùm ita factum esset, Nestorius tanquam catholicæ vetustati contrarius damnatus est, Cyrillus verò tanquam sacrosanctæ antiquitati consentaneus est probatus. Sed, vt ipse idem dixerat, exemplis talibus plena sunt omnia. Sic enim Hieronymus Eluidij dogma reuicit. Sic Basilius ad Amphilochium spiritus sancti diuinitatem asseruit. Sic Augu. Donatist. & Pelagianos refellit. Sic Paulus Samosatenus à celebri quodã scriptore superatus est. Sic Theodoritus Alexandrini concilij definitiones comprobauit. Sic Leo Papa apud Leonem imperatorem Eutychem huiusque sectatores confudit, astruxitque à sanctis

Euse. 5. lib. eccle. hist. c. 28.

Lib. 6. hist. trip. c. 20.

doctoribus consentientibus nullos nisi impios & hæreticos discrepare. Sic Agatho Papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate & operatione firmauit, nempè sanctorum scriptorum consentientibus testimonijs. Quibus ea solùm ratione hæretici responderę se posse existimarunt, si libros deprauassent, & alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxissent. Neque enim negare sanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur. Quorsum autem post vetera exempla nunc noutia proferamus? ex Bernardo epistola. 77. ad Hugonem, ex Innocent. De presbytero non bapti. c. apostolicam. ex concilio Florentino, ex multis quoque alijs, quos ne longum sit, missos in præsentia faciemus. Satis enim nobis, si modò in philosophia christiana aliquid profecimus, positis exemplis rationibusque & testimonijs persuasum esse debet, sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum, ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta depromi Theologicis conclusionibus confirmandis. Id quod sexto hoc demum loco erat nobis constituendum. Constituimus autem longa oratione id quidem, quomodo enim rem tantã verbis paucioribus explicaremus? sed adeò præclarè tamen, vt tenebræ, quas aduersarij veritatis offundere suis argumẽtationibus conati sunt, iam superioris disputationis luce fugatæ esse videantur. Certè primum, secundum & tertium argumentum post ea, quæ dicta sunt, nulla responsione egent. Sed ne ratio illa quidẽ deinceps apposita. Eadem enim non magis contra veteres sanctos quàm contra patres conciliorum omnes atque adeò cõtra totam ecclesiam valet. Ita nos antea duobus illam locis refutauimus. Osiandri ergo & Caietani scrupuli modò restant, qui si fuerint exempti, nihil profectò

6. Synod. 4.

fectò erit amplius, quod sexto loco explicando desideretur.

¶ Caput quartum.

CVm igitur cõtẽdit Osiãder, expositores vsq; ab apostolis vniuersos in prophetię illius intelligẽtia errasse, primũ nihil nobis contrariũ affert. Nam, vt Vincẽtius Lirinensis rectè dixit, antiqua sanctorum patrum consensio nõ in omnibus diuinæ legis quęstiunculis, sed solùm in fidei regula nobis certò est sequenda, atq; in his præcipuè quæstionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur. Quod etiã capite superiore paulò latiùs explanauimus. Porrò autem Oseæ Prophetia an in sensu literali an in allegorico ad Christũ referenda sit, ad fidei quæstionem nõ pertinet. Ita quanuis sancti in hoc falsi fuissent, non in re graui, sed quæ parui momẽti in ecclesia est, fuissent falsi. Deinde, falsum est omnes auctores vsq; ab apostolis locum illum in sensu solùm allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israël & ad Christũ quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri. Quin nonnulli affirmant, eundem scripturæ locum plures habere interdum sensus literales. Postremò si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam obiectioni Osiandri Hieronymus in comm. super Oseam doctè respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Grauiores constantioresque admonendi sunt, vt animaduertant, ne callida altera ratione capiantur. Apertè enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodum est indoctus: Callidus ille & occultus sophista, ne veritatis specie fallat, studiosè cauendum est. Nec enim facilè agnoscitur. Nec verò existimari velim Caietanum aut in sophistis esse censendum, aut astutè vafrè maliciosevè quempiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus & doctus non fallebatur nisi specie quadam obscuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet maiorẽ quã cæteri ad decipiendum, maiori cura & diligentia hic sanè cauendus est.

Argumentatur itaque Caietanus, Nõ alligauit deus expositionem scripturæ sacræ priscorum doctorum sensibus, & cætera. Imò verò alligauit, si omnes ad vnum in eandem sententiam concurrerint. Tenentur enim vniuersi catholici sensum ecclesiæ sequi. Sensum autem ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorũ oĩm, explicatum est paulò antè satis, vt arbitror diligenter. Nec ecclesia nunc de scripturarum sensu iudicat diuinando, sed ex traditione maiorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, ecclesiæ iudicium nihil noui auribus Christianæ plebis infert, sed maiorum antiquã in ea re fidem, & inquirit & sequitur: ita cùm de sacrarum literarum sensu existit aliqua controuersia, nullam nouam intelligentiam à censura ecclesiastica expectare debemus, sed eam, quæ magna facta disquisitione patrum nostrorum cõmunem esse constiterit. Spes, inquiũt, nobis & posteris tollitur exponendi sacras literas, nisi transferendo de libro in quinternũ. Minimè verò gentium. Nam, (vt illud prætercam, quod in sacris Biblijs loci sunt multi, atque adeò libri integri, in quibus interpretum diligentiam ecclesia desiderat, in quibusque proinde iuniores possent & eruditionis & ingenij posteris ipsi quoque suis monimenta relinquere) in illis etiam, quæ antiquorum sunt ingenio ac diligentia elaborata, non nihil nos Christiano populo, si volumus, præstare & quidem vtilissimè possumus. Possumus enim vetustis nouitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiã, dubijs fidem, omnibus naturam suã & naturę suę omnia. Sed quoniã huic Caietani argumento Vincẽtius Lirinen. doctissimè elegantissimeque respondit, verba

verba nos ipsius ascribemus digna illa profectò, quæ aureis literis scriberentur, Esto, inquit, ô Doctor quasi Beseleel, & pretiosas diuini dogmatis gemmas exculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adiice splendorem, gratiam, venustatem, intelligatur te exponēte illustrius, quod antea obscurius credebatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce: vt cùm dicas nouè, non dicas noua. Sed forsitan dicet aliquis, nullus ne ergo in ecclesia Christi profectus habebitur intelligētiæ? habeatur planè & maximus. Sed ita tamen, vt verè profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, vt in semet ipsa vnaquæq; res amplificetur. Ad permutationē verò, vt aliquid ex alio in aliud trāsuertatur. Imitetur animarū ratio rationem corporum: quæ licèt annorum processu numeros suos euoluant & explicēt, eadem tamen, quæ erant, permanent. Parua lactentium membra, magna iuuenū: eadem ipsa sunt tamen. Quot paruulorū artus, tot virorum. Et si quæ illa sunt, quæ ęui maturioris ætate pariuntur, iam in seminis ratione pręserta sunt: vt nihil nouū postea proferatur in senibus, quod non in pueris iam antè latitauerit. Quòd si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certè addatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, necesse est, vt totum corpus vel prodigiosum fiat, vel etiam intercidat, vel certè debilitetur. Ita etiam sacrarum literarum intelligentia sequatur has decet progressuū leges, vt annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate: incorrupta tñ illibataq; permaneat. & paulò pòst. Quodcunq; igitur, ait, in ecclesiæ paradiso dei agricultura patrū labore satū est, hoc idem filiorum industria colatur, floreat, maturescat, proficiat, pficiatur. Et prisca illa cęlestis philosophię dogmata à posteris excurentur, limētur, poliantur. Sed nefas est, vt commutētur, detruncētur, mutilētur, humanorumq; ingeniorum quasi extranea additamenta recipiant. Accipiant licèt euidentiam, lucem, distinctionem, sed retineant necesse est, plenitudinem, integritatem, proprietatem. Hactenus ille. Cuius tota oratio eò mihi videtur probabilior, quò magis ex Apostolo ad Eph. 4. videtur esse deprompta. Vbi illam corporalis augmenti similitudinem adeò & apertè & copiosè persecutus est, vt nulla mea oratione opus sit. Tantum fuerunt lectores admonendi. De sexto autem loco hactenus. Iam ad 7. transeamus, hoc est scholæ nouæ auctoritatem. De qua & si nonnihil fortasse noui dicturus sum, ea tamen, quę pios lectores probaturos esse confidam.

Exod. 36.

¶ Septimi Libri finis.

DE AVCTORITATE DOCTORVM SCHOLASTIcorum, quæ septimo loco posita est, Liber Octauus.

Caput primum.

SEquitur locus huic disputationi vel maximè necessarius, qui scholæ Theologicæ cõtinet auctoritatem. Quam hę retici iuniores non modò eleuant & extenuant, verũ etiam explodunt & exibilãt. Ac signifer impietatis Germanicę Lutherus Vuicleffi in hoc, vt in alijs, discipulus in libro quidem aduersus Iacobum Latomum asserit, Theologiam scholasticam esse aliud nihil quàm ignorantiam veritatis inaneq́; fallaciam, quã ad Colo. c. 2. Apostolus præcauet. In libro autem de abrogan. Missa priua. Academias dicit esse Antichristi lupanaria. Philippus vero Melãchthon in Apologia contra Parisien. Lutetiæ natam esse, ait prophanam scholasticen, qua admissa, euãgelium obscuratum, ac fidem extinctam. Breuiter Lutherani omnes ad vnũ scholæ nostræ auctoritatem & mirificè contemnunt, & inimicè insectantur. Atq; hinc fortasse tã quam ex primo fonte reliquæ istorum hæreses deriuatæ sunt. Principio nanque quod erat facile, scholæ auctoribus contemptis, scholæ quoq; iudicia contempse rũt. His neglectis, mox necesse erat, Hieronymus, Aug. Greg. Amb. Basilius negligerentur, quos Theologi recẽtes dogmatum suorum auctores habebant. At antiquis sanctis posthabitis, despectui quoque habita sunt eorum concilia. Vnde cõsecutum est, vt & libros quosdam canonicos, & ecclesiasticã auctoritatẽ Lutherani conciderent. Adeò verũ illud est, qui minima negligit, paulatim defluit. Absit inuidia verbo. Nec enim minima scholæ auctoritas esse potest, quam parui facere nemo sine fidei discrimine potest. Connexę quippè sunt ac fuere semper post natam scholam, scholæ contemptio & hæresum pestes. Quamobrem tuear etiã hũc locum, neq; facilè ac breuiter, vt mihi videtur, expediam. Nam & si facultatem disserendi à dialecticis exercitationibus acceptã scholastica in nobis theologia amplificauit, neq; enim mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam curãq́; consumpsimus, at hîc sanè, quãquàm in loco proprio versamur, non ad copiam nostram nos in vtramque partem exercere volumus, sed ad nostrum morem tenuiter angusteq́; disserere. Sed in omni oratione memento Lector eam me defendere scholæ doctrinam, quæ sacrarum literarum fundamentis constituta sit. Ex quo id efficitur, quod ego magno cum assensu omnium dicere me video, miseram esse scholæ doctrinam, quæ se titulis magisterij defendat: miseram etiam, atq; haud scio an multò magis, quę detracta scripturæ sacræ auctoritate syllogismis contortis de rebus diuinis philosophatur. Imò ne de rebus diuinis quidẽ, sed nec de humanis, verũ de his quæ nihil ad nos attinẽt. Intelligo autem fuisse in schola quosdam Theologos ascriptitios, qui vniuersas quæstiones Theologicas friuolis argumentis absoluerint, & vanis inualidisq́; ratiunculis magnũ pondus rebus grauissimis detrahentes ediderint in Theologiã commẽtaria, vix digna lucubratione anicularum. Et cũ in his sacrorum Bibliorũ testimonia rarissima sint, conciliorũ mẽtio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex graui philosophia quidem, sed

fere è puerilibus disciplinis scholastici tamen, si superis placet, theologi vocantur, nec scholastici sũt, nedũ theologi, qui sophismatum fæces in scholam inferentes, & ad risum viros doctos incitant, & delicatiores ad contemptum. Quem verò intelligimus scholasticum theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de deo rebusq; diuinis aptè, prudenter, doctè è literis institutisq; sacris ratiocinetur. Quòd & si ita esse pluribus verbis postea disserendum est, illud tamen nunc breui confitẽdum est, nisi qui is sit, esse theologum scholæ neminẽ.

Intelligo etiam in schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tũ optimè disseruisse se putant, cùm cõtra doctiores dixerint, vt non tam verum inuenisse velle videantur, quàm aduersarios conuincere, concertationibusque & rixis totas chartas implere. Atq; hos, sunt in ecclesia multi, qui tanquam milites auctorati vel tuentur vel impugnant, & tota eorum de re theologica disputatio, partium studium est contentio atque dissidium. Quos ego probare nec debeo nec possum. Nam quanuis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperandæ, concertationes tamen in disputando pertinaces indignæ philosophia prophana, nedum sacra doctrina, mihi videri solent. Nec enim quod Cicero disertissimè dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinacia rectè disputari potest. Atq; illud verè à Publio dictum est, veritatem nimiũ altercãdo amitti. Minimè verò assentior ijs, qui ex circulorum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationẽq; scalpendi omnia. Quin istiusmodi malorũ existimo in moribus esse culpam, nõ in schola. Moderati enim nec contentiosi homines nec pertinaces, quascunq; res sobriè ad temperantiamq; definient. Quod cùm omnibus est faciẽdum, qui disciplinam quamlibet profitẽtur, tum nemini potiùs quàm theologo. Fuere autem sine dubio in schola multi, qui his vitijs declinatis, rem theologicam grauiter sanè ac modestè tractarunt. Nam quos isti pertinaces vocant omniaq; scalpẽtes theologos, paucos, si verè loqui volunt, significare possunt. Qui etiam mihi, sicui maximè, displicent: sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda. Quòd & si pleriq; theologi in his vitijs essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo iustus & prudens vniuersos adolescentes accusat, quanuis plurimũ sint libidinosi, quoniam libido nõ est omnium adolescẽtum, sed non proborum: sic quoniã ista scholastica pertinacia theologorum leuiũ est non omnium, iniquè profectò, vt modò dicebam, schola traducitur propter ea vitia, quæ non sunt scholæ, sed inertis, vanæ, contentiosæ scholæ. Theologos itaq; scholasticos, qui modò hoc cognomine digni sunt, asserere equidem & vindicare volo, idq; faciam, si priùs scholæ propriũ institutum & rationem docendi propositam ostendam, qua minimè intellecta, nihil rectè aut pro illis aut contra illos dici potest.

¶ *Caput secundum.*

THeologiæ scholasticæ proprium munus, quantum & à maioribus accepimus, & huius facultatis alumni quotidianis ferè congressibus experimur, illud primũ est, vt quę in sacris literis & apostolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucẽ quasi è tenebris eruantur. Colligit enim theologus ex principijs fidei à deo reuelatis cõclusiones suas, atq; in principijs ipsis implicitas per argumẽtationẽ naturę cõsentaneã explicat. Queadmodũ enim musica facultas ex ijs, quæ sunt in Arithmetica posita, ea ratiocinando connectit, quæ sunt in numeris sonantibus aut consona aut dissona, ita scholæ theologia ex his quæ fides posuit, ea quæ sunt cõsequẽtia,

tia, naturæ ratione conficit de Deo rebusque diuinis. Quòd si Astrologia, Musica, perspiciendi facultas, atq; aliæ id genus disciplinæ, tametsi ex alienis facultatibus quasi mendicæ, sed habentur in pretio tamen, tanquam vtiles & necessariæ: ecquisnam iste malus genius est, scholasticam disciplinam profligare velle, quæ non ex Arithmetica, non ex Geometria, nõ ex Physica, sed ex sacris diuinisq; & literis & institutis docet, quid consequens sit, quid cõtra repugnãs? Nec verò audiendi sunt, qui scholasticas quæstiones, vt curiosas reprehendunt, & scholæ temeritatem insimulant, quòd de rebus longè semotis à captu nostro audeat pronunciare, & tã multa definire, quæ citra salutis dispendiũ vel ignorari poterãt, vel in ambiguo relinqui. Huius generis exempla ponunt. Quid discernat patrem à filio, quid ab vtroque spiritum sanctũ, quid intersit inter filij natiuitatem & spiritus processionem, vtrùm spiritus sancti à patre & filio proficiscentis vnicum sit principium, an duo. Ita cẽsent id præclari & magni theologi esse, nihil vltrà quàm sacris literis proditum est, definire, hoc est, in theologiæ principijs hærere, mentem à consequentibus & repugnantibus seuocare. Quorum sententia quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quàm sola disciplinę principia habere definita, conclusiones verò: quæ certo atq; euidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in Geometria, Physica, Astrologiavè quisquã assereret, verè & iure stultissimus haberetur. Sed de his hactenus. Non libet enim mihi rem exploratã suadere, quod multi & hi docti sæpè fecerũt. Itaq; pergamus ad reliqua.

Erasmus in procemio super Hilarium.

Habet rursum hæc disserendi in schola facultas alium propositũ scopum, fidei nostræ aduersus hæreticos defendendæ. Est quippè doctoris scholastici, vt magister sententiarũ in procemio ex Augustino tradit, scire, quẽadmodum fides catholica & pijs opituletur, & aduersus impios defendatur. Quòd si scholæ doctor non possit docere fideles doctrinam sanã, & eos qui sanam non habent redarguere, apud vulgus theologus esse aliquãdo poterit, re vera nunquã erit. Atq; ob eam causam scholasticorũ disputationibus adeò sunt hæretici infensi, quòd intelligunt, catholicã fidem, quã expugnare moliuntur, horũ studio doctrinaq; muniri. Agnoscũt sanè lupi canes, eosq; odio prosequuntur: & scholæ nomen istis inuisum est, quæ lupos arcet à gregibus, & eorum insidias porrò cauet. Atq; in hoc genere nihil est quidẽ admirandum, illorum autem hominum genus mirari non desino, qui cũ catholici & habeantur & sint, his plausus tamen excitare solent, qui nesciunt iuuentutẽ ad linguarũ studium adhortari, nisi priùs theologos scholasticos maledictis figant, totisq; concidant voluminibus. At suauissimè maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eoq; perniciosius paratum, quo suauiùs obbibitũ. At sunt morosi & prolixi scholastici theologi, si quærimus, anxiè etiam superstitiosi. Sed hęc, vt dixi, morum vitia sunt, nõ scholæ. At morositas tamen, & ea vitia quæ theologis obiiciũtur, habent aliquid excusationis, vel iustæ, vel quæ probari posse videatur. Nã de rebus multis & varijs non solũ in genere, sed singulatim etiam disserentes non potuerunt hæc breui oratione cõficere. Hinc autem myriades articulorum, quas isti reprehendunt, quæ si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quòd perspicuitas non solet esse coniuncta breuitati. Obscuri nanq; fiunt, qui breues esse laborant. Ita perspicui theologi esse cupiẽtes, longiores aliquãto fuere. Adde quòd res difficiles & obscuræ, quas plurimas theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoq; & imperitis schola sese attemperat, atq; adeò plura & quærit & definit, quæ doctis hominibus, ijs etiã qui ingenio multùm valent, superuacanea

14. de Tri. cap. 1.

canea viderentur. Scholastico demũ more in vtramq; partem theologi disserẽtes, necesse est, vt quæcunq; docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia verò superstitio, quæ dicitur, religio est, nõ superstitio. Nempè non licet apud nos susq; deq; omnia ferri, sed scholæ norma decretoque vniuersos, qui aut disputare aut scribere de re theologica velint, certis oportet limitibus ac præscriptis lineis cõtineri. Hinc illę lachrymę. Illis libertas placet, imò verò licentia dicẽdi scribendiq;: nos cũ de rebus theologicis disputamus, licentiam omnem & temeritatem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticũ disserẽdi genus spinosum est: & pes spinis cõfixus, gressum deinde figere nõ valet. Scilicet tenerrimi istorum pedes sunt: & quos errores non pungũt, pungit disciplina. Quã, vt antè dicere cœperam, ob id odio isti prosequũtur, quòd ars est, quæ doceat tum propugnare fidẽ, tum hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fusè ac diligenter explicaturi, breuiter & sine disceptatione modò ponendũ est. Nec enim decet, omnia eodem loco demonstrare.

Spectat denique ad scholasticorũ functionem Christi ecclesiæq; doctrinã, quã tũ fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare aut etiam confirmare. Nã, quòd Augustinus docuit, vasa argentea & aurea cæteramq; Aegyptiorum supellectilẽ, etiam si commodatam acceperimus, iure quasi nostra facere possumus, inq; fidelium vsus vendicare: & alienigenam mulierem, vt Hieronymus admonet, rasis crinibus reiectisq; superfluis ad Dei populũ introducere. Id quod si quo decet tẽperamento grauitateq; fiat, nemo vt opinor, tam stultus futurus est, qui reprobet, nisi horum nihil vnquam reputauerit. Discũt theologi à Dauid extorquere de manibus hostium gladiũ, & Golię superbissimi caput proprio mucrone truncare. Discunt à Paulo, vel inscriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, & quæ in aliũ vsum scripta sunt, ea ad emolumentũ ecclesiasticæ doctrinæ cõuertere. Discũt cum Daniele ac Moyse Chaldæorum Aegyptiorumq; sapientiam, si non vt sequãtur, at vt indicent atq; conuincant. Nec æquũ est, vt si aduersum Philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum: nam & si quispiam aduersus Mathematicos velit scribere imperitus Matheseos, risui patet. 37. d. c. qui de mensa. Possem persequi multa huius rei argumẽta: sed ea ipsa quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscet autem Lector. Nam & studio rerum nostrarum prouectus sum, & schola est paulò loquacior, ne ab omnibus eam vitijs videar vendicare. De his igitur hactenus. Egi enim secùs atq; initio dixeram: & in loco presso atq; angusto spacia dicendi videor quæsijsse. Sed difficile erat rem & ab alienis conscissam, & à quibusdam è nostris malè tractatam ne leui quidem ratione sarcire.

Lib. 2. de Do. Chri. cap. 4.

Deut. 21. In epist. ad magnũ oratorem, & ad Damasum de filio prodig.

1. re. 17.

Act. 17.

Tres itaq; fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantũ de scholastica, sed de omni omnino theologia disputo. Lutheranorũ autẽ hæresis, si sibi cõsentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in qua nũquam se exercuisse vel ipsa fatetur. Nemo autem audiẽdus est, qui de ea re, quàm nec vsu nec ratione habet cognitam disputabit. Quòd si tria illa veræ theologiæ sunt cõmunia, ea verò schola omnia præstat, certè in ijs perniciosus est error, qui scholam negligendã esse existimãt. Hæc est enim vera theologia, in qua omnia insunt, quę sunt in theologo requirenda, scientia dei, cœlestium rerũ cognitio, humanarũ prudentia & vsus. Vt cùm hæc adsint, perfecta doctoris Christiani disciplina sit, & sine his esse nõ possit. Quod cùm optimũ maximumq; sit, si id volumus adipisci, theologiæ scholasticæ opera dãda est, sine qua nullam omnino perfectã in Ecclesia doctrinã cõsequi possumus, Ea verò neglecta, qui se

Theo-

Theologos esse arbitrantur, tum se deniq; errasse sentiẽt, cùm eos aut disputatio cum hæreticis, aut grauis aliquis et perplexus cõscientiæ casus experiri coget. Nec verò quisquã scripturæ sanctæ studiosus vereri debet, ne ex scholæ studio, sacrarũ literarum studium retardetur. Nam & ad hunc fructum ferẽdum non modò non retardat, verùm etiam inuitat atque allectat schola. Nosq; ipsi quicquid ad sacras literas attulim⁹, si modò aliqd attulimus, à doctoribus atq; doctrina scholastica instructi ad eas et ornati accessimus. Sed iã tempus est, vt doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum institutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologo præstet, an infirma.

Caput tertium.

INfirma autem ea oĩa argumenta esse, quæ ab scholæ auctoritate deriuantur, illa primũ ratio suadet, quòd nec è sacris literis, nec ex apostolorum institutis, neq; ex ecclesiæ definitione, scholæ auctoritas comprobatur. Cumq; scholasticis auctoribus spiritum veritatis nusquam dominus fuerit pollicitus, errare vt homines possunt, atq; adeò nullum argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

Item nullum est in schola certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certi ex scholæ auctoritate confici potest. Præterea theologi scholæ omnes asseruere, matrimonium etiam sine ecclesiæ ministro contractum esse verè ac propriè nouæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententia non solùm non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nulla igitur re alia scholæ testimonium certum erit.

At nos & quid sentiamus, & cur etiam sentiamus, paucissimis quàm fieri poterit exponemus. Pugnabimusque pro scholę auctoritate, non affectu, sed ratione. Quã quam non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos. Quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus.

Caput quartum.

QVod fuerit Academiæ theologicæ initium, quis progressus, quos institutores habuerit, quosvè auctores tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen huius loci dicere: vbi hoc solũ conamur explicare, quãtum habeat virium ad faciendam fidem argumẽtum ex scholę auctoritate depromptum. Ea igitur re explicanda, sit prima conclusio.

Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alij contrà pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quàm vel ratio ipsorum, vel grauior etiam auctoritas comprobarit. *1. conclusio* Videlicet in scholastica disputatione plurium auctoritas obruere theologum non debet: sed si paucos viros modò graues secum habeat, poterit sanè aduersum plurimos stare. Non enim numero hęc iudicãtur, sed pondere. Hanc verò conclusionẽ probare argumentis non debeo. Nam si quid est euidens, de quo inter omnes conueniat, argumentari non soleo: perspicuitas enim, vt ait Cicero, argumentatione eleuatur. Certè vbi variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesq; sententiæ, academicorum temperamentum imitari, & à rebus incertis certam assensionẽ cohibere debemus. Quid enim tam temerariũ, tamq; indignum sapientis grauitate atque constantia, vt idem Cicero elegantissimè tradit, quàm quod nõ satis exploratè perceptum sit & cognitum, id sine vlla dubitatione defendere? Quo loco sanè arguendi sunt scholastici nõnulli, qui ex opinionum, quas in schola acceperunt præiudicijs, viros aliàs catholicos notis grauioribus inurunt, idq; tanta facilitate, vt meri-

tò rideantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, vt quodcunq; maximè probabile occurrat, id nostro iure liceat defendere: sed non licet tamen eos qui nobis sunt aduersi, temerè ac leuiter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta sectæ, de quibus modò loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent, quæ ab his, nõ habent. Nec enim siquid aut scoticis aut thomisticis pronũciatis contrarium est, error illico est. Sed hæc hactenus.

Secũda cõ. Secunda conclusio, Ex auctorum omnium scholasticorum communi sententia in re quidem graui, vsqueadeò probabilia sumuntur argumenta, vt illis refragari temerarium sit. Nam in quacunque arte peritis credendum esse ratio mõstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in nauigãdi ratione non crederet. Qui igitur in arte hac de Theologiæ dogmatibus disserendi experientibus & exercitis nullam fidem habet, aut parum sanus, aut certè temerarius est. Deinde in Clemen. Vni. de summa Trinitate. Patres concilij Vien. Opinionem illam inquiunt, quæ dicit, tã paruulis quàm adultis conferri in baptismo informantem gratiam, & virtutes, tã quam probabiliorem, & doctorum modernorum Theologiæ magis consonam & concordem, fore à catholicis eligendã. Si ergo in re, quæ olim inter ipsos etiam scholasticos theologos controuersa fuerat, opinio concors iuniorum tanti apud patres in concilio fuit, quanto magis nos res omni tempore ab schola præscriptas tenere ac reuereri debemus? Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, vt definiat huiusmodi opinationem esse tenendam, quid si nõ ex opinione, sed ex certo & minimè circumductili animo quicquam theologi omnes præfinierint? An non existimas concilium Viennense pro eiusmodi dogmatis firmiter in schola receptis grauiore censura iudicaturum? Scholæ igitur communẽ consensum non nisi impudenter, & temerè reiiciemus. Præterea cùm inter ipsos theologos scholasticos magna ferè vbique dissensione certetur, ita vt in hac parte iure forsitan reprehendantur, certè non idem omnes assererent, nisi eodem diuino spiritu permouerentur. Nec minùs mirandum est varias scholę factiones doctoresque tam inter se discrepantes in vnam eandemque sententiam concurrisse, quàm septuaginta interpretes diuersis (vt ferunt) cellulis inclusos, in vnam eandemq; conuenisse interpretationem. Non igitur poterit esse verum illud, quod scholasticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium.

Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Augustinus, Clemens Alexan. Iustinus martyr.

Tertia cõ. Tertia conclusio. Concordem omniũ theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere, si hæresis nõ est, at hæresi proximum est. Scholæ porrò placita, si ita vocare libet, in duplici sunt differentia. Altera ad philosophiæ magis rationem expediunt quàm fidei. Altera ad fidem pertinent moresque christiano populo necessarios. Quæ ab illis dissonant, ea scholastico theologo nõ sunt hæretica. Quæ verò huic posteriorum rerum generi sunt aduersa, ea nos hîc tanquam venena refugimus. Nam ijs hæreseos crimen, vt quod sit ipsum per se atrocissimũ, impingere apertè & simpliciter non audemus. In quo equidẽ sæpè theologorũ requiro prudentiam. Absurdum est enim, vt crimen grauissimũ nisi rebus quoq; grauissimis impingatur. Sed ad rẽ. Illa conclusio, vt est à me posita, primũ ostenditur, quòd nullũ dogma reperietur, quod eadem mẽte oreq; scholastici oẽs certò ac firmiter asseruerint, quin idem in vniuersum ecclesia teneat, eorum auctoritate mota. Nam si aliquod inuenire hęretici possunt, proferant, & tacebimus. Quòd si nullum proferri potest, sine dubio, velint nolint, id quod scholę toti⁹ auctoritate firmatur, verũ

verum est, si ad fidem, vt dixi, moresq; pertineat. Adde quòd nullũ tam proprium scholæ decretum est, quod vel ex sacris literis, vel ex apostolorum traditione, vel ex conciliorum, aut pontificum definitionibus non habeat certam originem. Ita qui scholæ decreta refutarunt, hi semper inuenti sunt & fontem, vnde illa manant, repudiasse. Atq; vt vno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes sine discrimine theologos explosit. Quod abundè satis magnum argumentum est, sine fidei discrimine huiusmodi scholæ placita negari non posse.

Præterea siqua in quæstione vniuersi Theologi eadem inter se concinunt, profectò si in eo errant, ecclesiam item errandi periculo exponunt. Siue enim qui confessiones audiunt, siue qui ad populum habent cõciones, vtriq; plebem instituũt, vt à theologis acceperunt. Ita fit, vt Ecclesia eorum in fide cõem errorem dissimulãdo, Christi fideles suo silẽtio deciperet. Error enim, cui non resistitur, approbatur: & veritas, cùm non defenditur, opprimitur, vt Innocentius ait. 83. dist. error. Atq; Deus ipse si theologorum omnium errorẽ non aperiret, in necessarijs Christiano populo deesset. Quid enim facturus est populus imperitus nisi eos sequi, quos pro illo tempore ecclesiasticæ doctrinæ magistros accepit? An post hæc oĩa scholæ Theologia contẽnenda est? Crederem, nisi eius auctoritate ecclesia res plurimas definisset. Quippè trecẽtos ab hinc annos, si quas ecclesia hæreses cõdemnauit, si quæ de fide & moribus decreta tulit, in vtrisque scholasticorum subsidio & diligentia vehementer adiuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel conciliorum gesta, vel negotia cognitionis fidei sunt cognita, fateamur necesse est, doctores scholasticos simul omnes in fide & moribus errare non posse.

Præterea, Cùm Dominus dixit, qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, nõ modò ad primos Theologos, hoc est, Apostolos verba illa referebat: sed ad doctores etiam in ecclesia futuros quandiu pascendæ essent oues in sciẽtia & doctrina. Quemadmodum igitur qui theologos Christo succedentes contemnebat, Christum is etiam dominum contemnebat, ita qui theologos iuniores antiquis succedentes despicit, hic Christum quoq; ipsum despiciat necesse est. Vnde Chrysostomus, siue quis alius fuerit, in commentarijs super Matthęum imperfectis homi. 42. Cùm audieris, inquit, aliquem beatificantem antiquos doctores, proba qualis est circa suos doctores. Si enim illos, cum quibus viuit, sustinet & honorat, sine dubio illos, si cum illis vixisset, honorasset. Si autem suos contemnit, si cum illis vixisset, illos contempsisset. Hactenus ille in ea verba Christi, Væ vobis qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorũ in sanguine prophetarũ. Itaq; testimonio estis vobis metipsis, quòd filij estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Nimirum pharisęorum instar hæretici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilius, sequeremur eos: si in diebus Augustini, Ambrosij, Hieronymi fuissemus, non essemus socij Manichæi, Nouati, Vigilantij, Pelagij, Iouiniani. Itaque testimonio sunt, quòd filij sunt eorum qui sanctos antiquos contempserunt: cùm iuniores scholæ Theologos pro nihilo putant. Prostremò, vt ad Ephes. quarto Apostolus docet, alios dedit Christus in ecclesia apostolos, quosdam prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorũ in opus ministerij, in ędificationem corporis Christi, donec occurramus oẽs in vnitatẽ fidei in virum perfectum: vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circũferamur

ramur omni vento doctrinæ. Quādiu igitur Christi corpus, hoc est ecclesia fuerit, ad diuinam procurationem pertinebit, vt ij qui in ecclesia sacræ doctrinæ doctores habentur tanquam à Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus paruulorū more circūferatur. Nec verò si hoc Apostoli testimonium æquè pro antiquis & iunioribus facere dicimus, iuniores Theologos priscis illis mox æquamus: (scimus enim quantum antiquitati deferendū est, quantum etiam sanctitati:) sed firmum esse hūc etiam locum, tum ex multis alijs, tum ex hoc apostoli testimonio pro nostra quidē virili contendimus. Rectè ne an secùs, aliorum esto iudicium. Nos enim in argumēto nouo, vbi nullū, quem imitaremur, habebamus, quæ nobis probabilissima visa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis verò sic nostra reijciat, vt adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem necesse est, de me ipso dicere mihi. Quanquā nō est verēdum, ne vera & aperta d̄ me prędicās, nimis videar aut insolēs, aut loquax. Sed vtcūq; hunc scholæ locū ego tractaui: gratissimum, vt puto, Theologis feci. Quoniam cū explicatissimè de ea re disseruerim, discent hodie à me, quibus facillimè rationibus scholasticę Theologiæ asserere & grauitatem possint: & auctoritatem. Atq; hæc hactenus. Nunc obiectiones à principio contra positas repellamus.

25.q.1.c.7.

¶ Cap. Quintum.

Primum argu. refellitur.

AC primo quidem argumēto refellendo nō est opus quicquam præter ea, quæ sunt dicta, adijcere. Ostēdimus enim, vt opinor, scholasticæ theologiæ asserēdę non deesse ecclesiæ scripturæq; sanctæ testimonium. Quæ testimonia nos habuimus, ea iam protulimus: ab alijs fortè post & plura & grauiora proferentur.

Ad secundū respōdetur.

SEcundum etiam argumētum nihil minus confutatum est. Diximus enim, id quod etsi sæpè dictum est, dicendum est tamen sæpiùs, factiones in schola, quasi iuratas, studium contradicendi etsi quæ sunt similia mala: non scholæ, sed hominum vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt inter scholasticos certa & firma, eoq; magis, quò nulla vnquā factio ea in quæstionem reuocauit.

At tertium argumētum difficillimum est, egetq; disquisitione non parua.

Ad tertium respōdetur.

Quare si longiorem orationem huius argumēti difficultas exigit, non debet Lectori molestū esse: nam & orationis longitudo magnitudine vtilitatis pensabitur. Principiò autem theologos oēs admonitos esse velim, vt sepositis non affectibus modò, sed opinionū etiam præiudicijs, de causis fidei prudēter grauiterq; decernāt. Non enim si quidquā in schola bonis etiā temporibus inueterauit, mox fidei dogma existimādum est. Sūt autem nonnulli qui per eas persuasiones, quibus à principio sunt imbuti, de rebus grauissimis sententiā ferūt temeritate quadā sine iudicio, repentino quasi vento incitati, quæ longè alia esset, si iudicio cōsideratè constāterq; lata fuisset. Hi autem in eo primū errant, quòd scholæ opiniones à certis constantibusq; decretis nō separāt. Deinde errant in eo, ꝙ duo rerū genera cōfundunt, vnū earum, quæ ad religionem attinēt, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac si sanctorum veterum consensio, vt libro superiore definitum est, non in omnibus legis quæstionibus sequenda nobis & tenenda est, sed solùm in fidei regula: nec quæuis illorū etiam in re graui communis opinio fideles astringit, sed firmum constansque iudicium: ecquid de recentioribus scholæ theologis dicere oportet, quos veteres illi longè & vitæ merito & scripturarum vsu & auctoritatis pondere superarunt? Verùm his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me viri multi pij cupiunt commemorare, tametsi causa postulat, tamen quia postulat non flagitat, præteribo. Quoniam verò vtriusq; erroris exem

Vid. lib. 7. c. 2. & 3.

pla

placa cùm aliâs sæpè posui, tum in duodecimo libro varia etiam adiuncturus sum. Vno nunc exemplo contentus ero, quod satis erit tamen, vt ij, qui in censuris Theologicis præcipites esse solent, suæ temeritatis admoneantur. Magister ergo sententiarum dixit baptismi sacramentum fuisse ante Christi mortem & à Christo ipso institutum, & ab apostolis ministratũ. Huic D. Thomas, cæteriq; scholę Theologi assensi sunt. Nimirũ Diuum Augustinum Magister secutus est, cuius opiniones schola libenter amplectitur. At enim si quispiã fortè contrà fuerit opinatus, baptisma nouæ legis verum & proprium idemque primum sacramentum non priùs à Christo editum quàm in cruce passus sit: non statim vexare eum graui Theologiæ censura debemus. Sed primùm illud expendere, num Theologi hoc loco quasi re certa & confecta quicquã planè suo iudicio definiãt, an potiùs re nondum satis ad liquidum explorata probabiliter opinẽtur. Deinde id etiam vestigare, pertineat ne ad catholicam fidem, Christũ sacramentum hoc ante passionem suam edidisse, an nõ. Ac magister sententiarũ quidem nihil certò statuit, sed probabiliorem opinionem elegit. Commodiùs, inquit, dicitur, &c. Augustin⁹ quoq;, baptizabat Christus, inquit, non per seipsum, sed per discipulos suos. Quos intelligimus iam fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis, sicut nõnulli arbitrantur, siue quod magis credibile est, baptismo Christi. En Augustinus non certò pronunciat, Apostolos priùs esse baptismo Christi baptizatos, quàm illud baptisma administrarent, cuius Ioannis tertio & quarto capite mẽtio fit. Quin vbiq; docet, nos ignorare quãdo Apostoli fuerint baptizati. Nullo autem pacto fit verisimile, si Apostoli veri sacramenti baptismatis iam inde administri erant, eos non priùs idem sacramentum accepisse. Quo fit, vt vtrunq; iuxtà in opinione non infirmo cõstantiq; decreto situm sit. Præterea & in forma baptismatis illius scholastici dissident. Nã Magister & Adrianus existimãt, Apostolos tum etiam in nomine trinitatis baptizasse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alij verò tradunt, eos baptizasse in nomine Iesu Christi, id quod verosimilius est. Sed hæc in baptismi forma tanta dissensio à certitudine dogmatis aliena est. Non itaque certum quippiam Theologi de hac re statuere voluerunt. Nec Diui Thomæ verba, si quis attentè legat, aliud præ se ferunt. Videtur, inquit, quòd baptismus ante Christi passionem fuit institutus, &c. Quo scilicet, verbo Diuus Thomas vti ferè solet, cùm res non est plana & definita. Itaque existimo D. Thomã, cùm dixerit videri, hoc ipsum sensisse quod dixerit, videri modò, non etiam oportere. Quid autem definisset vir alioqui prudens & grauis in ea re, quam rem ad fidem nihil attinere intelligeret? Non enim aut è literis sacris, aut ex apostolorum institutis colligi certò potest, baptisma, quod apostolis statim à conuersione sua in vsu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Augustinus refert, qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus, id non oportet de baptismi mundicie intelligi, sed de ea, de qua postea, iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Quod verò à quibusdã refertur, Ego nesciebam eum, Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto, id nihil etiam cogere, vltro quoque ipsi fatentur, qui eo testimonio abutuntur. At constat apostolos baptizasse Ioãnis tertio & quarto, & non baptismo Ioannis, vt notum est, ergo baptismo Christi. Sic enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum infirmius & incertius est, quàm vt quid firmum certumque conficiat. Baptismus enim Ioannis dupliciter vocari potest, aut

[Marginal notes: 4. dist. 3. — In Ioã. tracta. 5. & 13. Et in epistola ad Seleucianam. — In epistolo ad Seleutianam. — De origine animæ ad Vincẽtium victorẽ. lib. 3. cap. 9. — Ioã. 13. — Ioan. 15.]

aut Ioannis instituto & auctoritate exhibitus, aut baptismus aquæ, quale baptisma Ioannis erat, qui videlicet nihil aliud esset quàm meditatio quædam & præparatio ad nouæ legis sacramentum. Baptismus item Christi, aut sic vocari potest quia Christo iubente & auctore ministratus est, aut quia institutus à Christo ad abluenda peccata. Dicetur ergo, nec absurdè id quidem, illud apostolorum baptisma, cuius Ioan.3. &. 4. capite mentio fit, non fuisse Ioannis Baptistæ in priore sensu, sed in posteriore tantùm. Fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præcepto & auctoritate apostoli baptizabant. Vnde si quis colligat, iam tum illum fuisse verum nouæ legis sacramentum, pari ratione argumentabitur, vnctionem, qua apostoli ante pasionem vsi sunt, iam inde à principio fuisse verum & proprium extremæ vnctionis sacramentum. Quod tametsi nonnulli Theologi asseruerint, nō tamen expeditū est. Apud veros sanè grauesq; Theologos, Vnctionem extremam sacramentum esse, fidei dogma est: an ante Christi pasionē an post fuerit institutum, nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem & de sacramentis confirmationis & pœnitentiæ sentiunt. Nec video cur de baptismo nos aliter sentiamus, putemusvè fidei quæstionē esse, num ante pasionem Christi hoc sacramentū fuerit institutum. Institutū enim esse dictu quidem est procliue. Itaq; ferè Theologi loquuntur: sed quis est tandem, qui hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid? quòd Theophilactus in caput Ioannis tertium & Chrysostomus homilia in Ioannē. 28. disertè negant, illud baptisma, de quo agimus, sacramētum esse, quod peccata remitteret, gratiáq; conferret? Quid? quòd Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, cùm duplex baptisma distinxisset perfectū & imperfectū, non obscurè docet, nisi in cruce & resurrectione nullum baptisma perfectū esse? Quamobrem Ioannis baptisma fuisse imperfectum. Quid? q Leo in epistola ad episcopos Siciliæ inscripta, eorum omnino videtur sentētiæ subscribere, qui contenderent baptismi sacramentum non quando Christus à Ioanne baptizatus est, sed post resurrectionē editum & constitutum? Quæ non eò dixi candide Lector, quò scholæ communes opinationes improbarem. Nos enim ea Theologia plus vtimur, in qua dicuntur ea, quæ non multùm discrepant ab opinione communi. Quid ergo est? Primùm opinionem à dogmate secerni & interno sci volumus. Deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerunque breuis est & ad tempus, sed maturo iudicio de rebus hisce pronūcient, in quibus præsertim non ita facilè expediri potest, ad fidem pertineāt nec ne. Nam si in exemplo, quod modò posuimus, eas rationes scripturæq; testimonia liberet adiungere, quibus à contraria parte aduersus cōmunem scholæ opinationem pugnari potest: quæstio fortè in vtranq; partem adeò ambigua redderetur, vt difficile esset iudicare, vtra cū fide magis & religione consentiat. Sed, vt dixi, nō disputo nūc, scholæ cōis opinio vera ne an falsa sit: quāquā ab instituto nostro nō adeò fortasis alienum, sed id ago, scholasticas opiniones oportere à decretis seiungere, fideiq; quæstiones ab his, quæ modò hùc, modò illuc transferuntur, & sine pietatis iactura possunt in vtranq; partem disputari. Decreta, arctè tenere debemus, accurateq; defendere: opiniones, non item, sed si non cum Academicæ, at cum Christianæ modestiæ temperamēto. Pro fide, etiam cum vitæ discrimine pugna sit: pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ita placet, sed incruenta sit tamen. Hæc præscripta seruātem licet magnificè, grauiter animoseq; disserere, licet iudicare constanter, verè, doctisq; & indoctis vtiliter. Quorsum hæc, inquies, nō solùm lōgè sed lōgis etiam ambagibus repetita? Nempè vt explicaremus, id quod ca. superiore

in con-

in conclusionibus breuiter significatum est, nos nõ in scholæ opiniones, sed in certa cõstãtiaq; de fide moribusq; iudicia iurasse. Hæc huius loci est defendere, illas alterius & loci & tẽporis. His igitur expositis facilè, vt opinor, tertiũ illud argumentũ refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique decreto finitum, Matrimonium sine ecclesiæ ministro contractum esse verè & propriè sacramentum. Nego eam rem ad fidem & religionem attinere. Nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Hæc tria cùm docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergo primùm opinionem communem illam esse, nõ scholę dogma firmumque iudicium. Qui hoc intelligi potest? Quia de hac re Theologi videlicet ita disserunt, vt nihil finisse velle videatur. Lege Magistrũ, D. Tho. Scotũ, Bona. Ricar. Palu. Duran. cæterosq; scholæ Theologos, & nisi statim eorũ pendẽtes ac vacillantes animos deprehenderis: tũ verò me aut stultum, aut temerarium iudicato. D.Tho.Bona.Sco.Palud. Nam & cùm quærunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maximè finiendum erat, non definiunt tamen: sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita. In materia item & forma huius sacramenti statuenda adeò sunt inconstantes & varij, adeò incerti & ambigui, vt ineptus futurus sit, qui in tanta illorum varietate ac discrepantia rem aliquam certam, constantem, exploratam, conetur efficere. Quòd si in forma & materia sacramenti, quæ res in sacramentorũ tractatione, vel grauissima est, ambiguè Theologi inconstanterque loquuntur, nec definiunt omnino quicquam: cur in ea quæstione, quæ & leuior est & minùs ad sacramenti huius constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscripsisse fateamur? Conciliũ certè Florẽtinũ de materia, forma, ministro sacramẽti matrimonij prẽstituit nihil, id quod sine dubio faceret, cũ hoc in cæteris omnibus ecclesiæ sacramentis fecisset, si de ijs rebus videret quidpiam esse à Theologis in schola definitũ. Præterea, num Matrimonium sine ecclesiastico administro nouæ legis sacramentum esset, nec propriè & expresse in quæstionem Theologi vocarunt, nec via & ratione, vt solent, vestigarunt, nec argumentis vllis concluserunt. Qui igitur vult, eos sine disquisitione attenta, sine diligẽti tractatu, sine idoneis argumentationibus, certò de rebus Theologicis pronunciasse: hic videat, ne eadẽ opera illis & iniurius sit, & in rebus quoque grauissimis deroget fidẽ. Adde, ꝙ in cõciliorũ scriptis ac summorũ Põtificum epistolis decretalibus id obseruandũ est, vt non quęuis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratũq; iudiciũ. Sed sunt notæ quædã peculiares, quibus certas conciliorum Pontificumq; definitiones internoscimus: quemadmodum libro quinto latiùs explicatum est. Cap.5. His ergo notis ac multò etiã magis schola quoque decretis secernendis vti debemus. Alioqui si quæcunque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est: maior est profectò horum, quàm Pontificum & conciliorum auctoritas. Quòd si probari nemini potest, illud certè probari omnibus necesse est, Theologos hoc loco & quæstione nihil omnino definisse. Etenim nec sententiam aduersam hæreticam erroneamvè dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendum, breuiter nullam notam interposuerè earum, quæ certa constantiaq; iudicia indicare solent. Quæ cùm ita sint, id quod primùm conficiendum erat, confectum est: Theologos ea de re, quam modò versamus, nihil certò et constanter decreuisse, sed incerta inconstantique opinione probabilem vnius sensum cæteros esse insecutos. Ita casu quodam cõmunis fortè consensio facta est. Cùm contrà vsu quoque venire potuerit, vt si primus asseruisset, nõ omne fidelium coniugium sacramentum

esse

esse, sed quod religiosè sacrateque fuisset constitutum, secundus, tertius ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eandem sententiam sequerentur. Sequitur, vt ostendam, quicquid Theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an eiusmodi matrimonium ecclesiæ sacramentũ sit, an non sit. Quod, vt mihi videor, vno hoc argumento facile & euidenter expedio. Tres sunt res, quibus efficitur, aliquid ad fidem pertinere: aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apostolicis institutis est traditum, aut ex vtrislibet planè certa complexione & consecutione colligitur. Nulla autem harum rerũ efficere potest, matrimoniũ sine ministro prophanè cõtractum esse nouæ legis sacramẽtum. Vbi ego, si Thomistæ omnes cum Scotistis existant, si cum antiquis iuniores volent contra me pugnare, tamẽ superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum nonnulli putãt, omnia sunt in Theologorũ auctoritate. Est quædam tamen ita perspicua veritas, vt eam infirmare nulla res posit. Experiantur hîc quantum possunt vires suas, siqui fortè contrà voluerint dicere, & cùm in hac eos causa sacræ literæ, apostolorum traditiones, Scholæ syllogismi destituerint: tum verò nisi rudes & tardi sunt, mecum omnino intelligant, eam quæstionem minimè ad fidem attinere. At argumentabitur quispiam, fidelium matrimonium esse nouæ legis sacramentum, non autem esse maiorem rationem de vno quàm de alio, omne igitur fidelium matrimonium esse sacramẽtum. Appelletur verò hic Theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dum quidem ita argumentabitur, non modò Theologus, sed Philosophus aut etiam Dialecticus omnino habendus non erit. Anne ad hunc modum graues Theologi ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus fidei pronunciant? Equidem baptisma sacramentũ esse scio, sed si formam sacram ministrum vè non habeat: baptismus erit, sacramentum non erit. Vnctionis quoq; sacramentum agnosco: sed sine sacra forma, sine ecclesiæ ministro, vnctio quidem esse poterit, sacramentum verò esse non poterit.

Pœnitentiæ demum sacramentum amplector: at sine forma sacra & ministro pœnitentiam reperio, sacramentum reperire nec debeo nec verò possum. Sic igitur, tametsi matrimonium sacramentum est, non ideò tamen coniugium quodcunq; venerari cogimur, sed id quod formam sacram habeat, & à vero ecclesię ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium coniugium Theologis necessariò sacramentum est, quis Scotum tuebitur, qui coniugia, quæ solis nutibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac, nisi me fallit animus, rectè negat. Etenim non Magister & Diuus Tho. modò, verùm etiam concilium Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omnino confici sacramentum. Quòd si semel admittimus, formam sacramenti esse posse aliquando nutus verborum loco substitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin & mutus sacerdos à peccatis absoluere, & mutus episcopus sacris initiare posit. Atque matrimonium non alijs quandoque nutibus cõtrahitur quàm carnali copula. Cùm enim post spõsalia sponsus & sponsa affectu maritali coëunt, fatentur omnes & iurisperiti & Theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem nouæ legis propriè sacramentum dicere absurdum est. Spiritus quippe sanctus & sacramenti gratia per coitum non datur. 32. quæst. 2. cap. cõnubia. Non igitur ecclesia docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeò desipit, vt Caietanum damnet, qui & probabilissimè &, me quidem iudice, verissimè matrimonium, quod inter absentes per literas procuratoresque contrahitur, sacramentum esse inficiatus est. Nam qui in hoc Caietanum

erraſſe clamãt,hi non intelligunt nec quæ loquuntur,nec de quibus affirmãt. Quòd ſi nullo idoneo & neceſſario argumento, ſed ſtultis turbulentiſque clamoribus alienas refellere ſententias pergunt, atq; adeò damnare quæ probabiliter & verè dicta ſunt,tum nos in quiete & ſilentio taciti illorum ſtultitiam amentiamq; ridebimus. Concedãt illi, vnum pro altero ſacramentum ſumere, cùm pro altero contrahit. Concedant,ſacraméta Chriſti abſentibus adminiſtrari,eiſdemq; & gratiam conferre & peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc abſurda ſunt, concedere potiùs volumus,eiuſmodi contractus, qui inter abſentes trãſigũtur, matrimonia quidem veriſsima eſſe,vera ſacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breuiter diſputatis intelligi poteſt, non ſolùm non eſſe dogma fidei,omne fidelium matrimonium ſacramentum eſſe: ſed etiam contrariam omnino ſententiam probabiliorem eſſe. Quòd ſi licuit Scoto ac Caietano, vt verè licuit, matrimonia, quæ vel non verborum ſed rerum notis,vel per procuratores conficerentur, ab eccleſiæ ſacramentis eximere: ecqua religio nos aſtringit, vt matrimonium,quod ciuiliter & prophanè Iudæorum,Saracenorum,Ethnicorum more ſine ſacris cęremonijs ſineque eccleſiæ miniſtro contrahitur,ſacramentum eſſe propriè fateamur? Præſertim cùm contraria ſententia non modò probabilior,ſed & ad catholicam fidem tuendam facilior, & ad Lutheranorũ tela depellenda ſolidior ſit. Age verò,quando me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis perſuaſus ſum, eiſdem Lectori perſuadere conemur, matrimoniũ eiuſmodi ſacramentum propriè non eſſe, quod ſcilicet & ſignum ſanctificationis ſit, & eiuſdem ſanctificationis in ſumentibus dignè cauſa ſit. Quem laborem ſpero me non fruſtra ſuſcepturum, cùm videam mecum & rationes & teſtimonia, & ſacramentorum demum naturam totam mirificè conſentire. Illud verò mihi perſuaſi primùm, quoniam ſacramenta propriè dicta ſacræ ſunt religionis cæremoniæ. Sacrorũ enim vſus ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quocirca ſacramentum opus eſt religionis. In ſacramentis quoque profitemur, nos ſalutem à Deo ſalutari quærere, hæc verò profeſsio,quæ fidei interioris externa teſtatio eſt, ad eam virtutem attinet; qua Deo cultum exhibemus. Atque peccata,quæ in ſacramentorũ abuſu ſunt,virtuti religionis aduerſantur. Et Auguſtinus non quodlibet ſignum rei ſacræ definit eſſe ſacramentum, ſed quòd ſit ſacrum ſignum. Quibus rebus efficitur,vt ſacramenta diuini cultus ac religionis ſacra quædam opera ſint. Cùm igitur matrimonium ſolis verbis viri & fœminæ ciuiliter prophaneque contractum, licèt rei ſacræ ſignaculum ſit, non ſit tamen opus religionis ſacrũ: certè nõ eſt propriè ſacramentum. Alioqui ſi rebus ſatis eſt ſignificationem affigere, vt ſacramenta dicantur, ſerpens æneus atque manna propriè ſint ſacramenta,atque adeò in vniuerſum omnia,quæ gratia ſignificandi res ſacras inſtituta ſunt. Id quoniam abſurdum eſt, conſentiamus, verum illud eſſe quod poſuimus, cõnubia ſine ſacro miniſtro ſi neque aliqua religionis ſacra cæremonia inita non eſſe Chriſtianæ religionis ſacramenta.

Decimo de Ciui. Dei. cap. 5.

Deinde, concilium Florentinum enumeratis ſeptem nouæ legis ſacramẽtis, hęc omnia ſacraméta, inquit, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & perſona miniſtri conferentis ſacramentum. Quorum ſi aliquod deſit, non perficitur ſacramentum. At in matrimonio, quod modò verſamus, nullus eſt ſacramenti miniſter, nullum ergo conficitur ſacramentum. Nec verò audiendi ſunt illi, qui putabunt, virũ ac fœminã eſſe ſibi viciſsim ſacramenti miniſtros. Quos ego manifeſtis argumentis euincerem, niſi ad alia grauiora feſtinaret

stinaret oratio. Præterea, fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratia quo tẽpore sic prophanè contrahunt, in animis ergo fideliũ inscriptum est, eiusmodi contractum non esse ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esset, sacrilegium haud dubiè cõmitteret is, qui in peccato mortali coniugem duceret. Atq; si excõmunicatus matrimonium huiusmodi contraheret, sacrilegus quoq; bis esset, vtpote qui sacramentis ecclesiæ se indignè ingereret, quibus priuatus per ecclesiam est. Quæ omnia quàm abhorreant à fidelium communi sensu, facilè; etiam si ego non admoneam, intelligitur. Adhæc, Augustinus in epistola ad Bonifaciũ tradit, oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem & similitudinem gerere eius sanctificationis, cuius signa & causæ esse dicuntur. Vt baptismus lotione exteriùs administrata spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem & figuram habet. Eucharistia refectione potus cibiq; visibilis inuisibilem refectionem adumbrat. Eodemque omnino modo in cæteris sacramẽtis externa quadam actione & repræsentatione sanctificatio interior deliniatur, & quasi ob oculos ponitur. Matrimoniũ autem huiusmodi ciuile & prophanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificãdum sub quadam exteriore sanctitatis specie exhibetur: Non est itaq; propriè sacramẽtum.

Epist. 23.

Præterea concilium Florentinum docet, idque Theologorum omnium decretum est, omnia sacramẽta verbis constare tanquam forma, qua perficitur sacramentum. Incredibile est autẽ nisi à forma sacra sacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit & albedo facit album, ita prorsus necesse est à forma sacra quodcunq; sacramentum existere. Atqui in matrimonio, quod ciuili more prophaneq; cõtrahitur, nulla verba sacra sunt: nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec verò dici potest, verba, quibus vtuntur contrahentes, nempè, ego te accipio in meã, &c. esse huius sacramenti formam. Primò, quia verba eius, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt. Forma siquidem ab agente existit in passum mediantibus causis administris. Sacramentorum ergo formæ à Deo per sacrorum ministros in eos prodeunt, qui sacramenta recipiunt. Id quod inductione manifestissima liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controuersia sacramenta sunt. Tum quia in omnibus sacramentis, licèt materia sit res aliqua naturalis & quæ antè in humanos vsus conferri soleat, forma tamẽ supernaturalis sit oportet, cuius scilicet & vis & significatus non à natura, sed à causa quadã superiore oriatur. Cùm enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, qua constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturã. At illa verba, ego te accipio in meam, vndique naturalia sunt, atque omnibus vsurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quòd forma sacramenti significat eum spiritualem effectum, cuius causa sacramẽtum esse dicitur: Nam sacramenta vt in scholæ prouerbio est, efficiũt quod figurant. Significatio autem sacramenti in forma vel maximè elucet. Illa verò verba, ego te accipio in meam, nullius effecti spiritalis signa sunt. Verba insuper, quę sunt sacramentorum formæ, diuina institutione præscripta & determinata sunt, neq; possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Tho. in tertia parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino definita: sed innumeris verborum formis non synonymis, sed varijs & dissimilibus eiusmodi contractus fieri potest. Non ergo verba illa, quibus vtũtur sponsus & sponsa ad contrahendum, forma sacramenti Christiani sunt. Præterea, quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura, vel aliud vnumquodlibet

libet signum eorum loco verborũ substituitur, inanis nimirũ actio est. At si contrahẽtes loco verborũ nutus vel scripturam supponãt, æquè cõficiunt matrimonium, acsi verborum millibus vterentur. Quod profectò, si quis rectè consideret, nõ leue argumentũ est, cur verba contrahentium huius sacramenti materia sint. Nam præterquàm ꝙ materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam nõ potest: cùm in idem fortè sacramentum verba loco materiæ formæq; recurrunt, pro verbis, quæ materiæ vicem habent, nutus aliaq; signa poni possunt, pro verbis autẽ, quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in pœnitentiæ sacramẽto facilè cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omnino verbis signa quæuis alia substituere licet, materia sacramẽti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: quemadmodum D. Tho. egregiè diserteq; docet 4. sen. d. 1. q. 1. art. 1. q. 5. ad. 1. & dist. 3. q. 1. ar. 1. q. 1. ad. 2. Baptismus enim, id est, ablutio sacramentum est, non illa verba, Ego te baptizo, &c. Vnctio, confirmatio pœnitentiaq; similiter. Verba autẽ contrahentium sunt sacramentum, vt idem auctor testis est additionum. q. 44. art. 1. ad. 1. Dicimus nanq; matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahẽtium materia sacramẽti sunt, forma non sunt. Iam illa falsa & commentitia esse quis non videt, quæ iuniores Theologi confinxere, vt ciuilem hunc humanumq; cõtractum Christi & ecclesiæ sacramentum esse tuerẽtur? Quæ quidem plæraq; infidelibus valde nugatoria sunt, fidelibus autem parùm solida. Hic tibi dicit contrahentes ipsos esse materiam sacramenti, hic, non ipsos, sed consensum, alius, gestus & nutus, qui à viro fœminaq; exceptis verbis adhibẽtur, alius, prioris loquentis verba materiã esse affirmat, posterioris formam. Quæ vtinam grauiter, verè, probabiliter dicerentur: ne iure ab hæreticis rideremur. Quorsum autem attinet, in re grauissima tenuiter, ne dicam ridiculè, philosophari? Quorsum in re ad fidem & religionem necessaria tanta varietas & inconstantia? Non enim, vt Hieronymus ait, potest vnquã verum asseri, quod diuersum est. Et rursus, verum, inquit, non esse quod variat, etiã maledicorum testimonio comprobatur. Quid? ꝙ materiam nos & formã sacramenti quærimus, hoc est res quasdam religione sacras, hi verò de forma materiaq; cõtractus prophani naturalisq; respondent. Nam, si apud Ethnicos de pacti illius cõuentionisq; materia & forma controuersia esset, non aliter profectò illi ac nostri Theologi loquerẽtur. Ita Lutherus more suo Theologos satis iocosè lusit, ꝙ religionis nostræ sacramentum ex his, vel integrum & perfectũ constituissent, quæ penitus omnia in matrimonijs paganorũ reperirẽtur. Ac certè materiã & formã ciuilis naturalisq; contractus, quibus in omni semper lege oẽs vsi sunt, quæq; perpetuò & fidelibus & infidelibus fuere cões, easdem omnino esse materiã & formam, quibus integra & perfecta nostræ religionis constituantur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquã persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præiudicata potest, vt etiam sine ratione valeat. Equidem cùm ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur euertere, non id defendendum sumo, matrimonium eiusmodi sacramẽtum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodq; vnì uocè cum cæteris sacramẽtum esse ne cogitatione quidẽ informari posse videatur. Sed siue nostra opinio vera siue falsa sit, nihil enim moror, si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse. Nec oportere catholicum ad eõ-

rum argumenta respondere. Sin verò argumententur, matrimonium cum sacris cęremonijs, cum sacra materia, cum sacra forma, à sacro ministro administratũ, quemadmodum in ecclesia Romana semper vsque ab apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur: sacramentum ecclesiæ non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animosè defendat, securè contrà pugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de ea, quæ est in ecclesia, firma, perpetua, constansque doctrina. Poterit fidem quoq; nostram & suauiter insinuare fidelibus, & grauiter ab infidelium calumnijs vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem libentissimo nunc animo aggrederer, si id huius libri institutum pateretur. Video autem me, plus q̃ ratio argumenti positi postulabat, digressum esse. Si digressio tamen dicenda est, vbi quod in vtranq; partem adeò probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicã fidem, sed ad scholæ opiniones referedum. At ea res verbis paucioribus addici poterat. Poterat sanè. Verùm difficile est, vt in omni loco verba rebus quasi paria & demensa respondeant. Et libuit tandem quamplurimis argumẽtis addicere, sine ecclesiæ ministro coniugij sacramentum nullum esse, vt inde pateret eam quæstioné nullo modo ad fidé attinere, quod secũdo loco pollicitus sum. Attende nũc Lector, dum illud, quod postremum erat, absoluimus. Non omnes, inquam scholæ Theologi in eam sententiam conuenerũt, quemadmodum in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graues auctores nobiscum sentiunt. Atq; in primis Guillermus Parisien. in libro de sacram. tracta. de Matrimonio. c. 9. q. 1. negat, matrimoniũ veri nominis sacramentum esse, & sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio cõsecratum fuerit. Nam Magistrum & Durãdum non refero, qui in vniuersum opinantur, matrimonium gratiam non cõferre. Qui profectò hoc loco non errassent, nisi cõmunis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilij Coloniensis apertè inficiantur, clandestinũ matrimonium esse propriè sacramẽtum, atq; ijdem quoq; non obscurè asserũt, aliud esse verbum, quo cõtrahitur matrimoniũ, aliud, quod efficit matrimonij sacramentum. Nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutuus consensus exprimitur. Sed aliud verbum requirendum, quod, vt in cęteris sacramentis, accedens ad elemẽtum faciat sacramentum. Quod vtiq; verbum fidei sit, non naturæ. Quorũ in hoc sententiam difficile est factu non probare. In eo non probo, ꝙ verbum illud, quo sacramẽti forma cõtinetur, nõ inde petũt, vnde semper catholicis petitum est. Enimuero quibus ritibus quibusq́; omnino verbis sacramẽta ecclesiæ conficienda sint, non aliũde veriùs, tutiùs, cõstantiùs peti potest, q̃ ab ecclesiæ Romanæ perpetua consuetudine. Sed de his nõ est hîc locus disserẽdi. Alio fortè opportuniùs propriã huius sacramẽti materiam & formã explicabimus. Nũc ad id, quod instituimus. Non ij solùm, quos diximus, nostræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus Palud. 4. senten. dist. 5. q. 2. imprudens in eam quoq; descendit. Nam quum vir & fœmina ciuiliter contrahunt, etiam si peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegij. Id quod nullo modo probabile esset, si eiusmodi matrimonium esset verum ecclesiæ sacramentum. Omnes quippè sine cõtrouersia sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentia Christi sacramenta percipiunt. D. verò Thomas licèt in scriptis cõmunes ferè opiniones sequeretur, sed à veritate tãdem rationeq; coactus nostræ opinioni subscripsit. Cùm enim in. 4. dist. 1. q. 1. art. 3. docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnauit in hunc modum. Pœnitentia & matrimonium sunt sacramenta: sed

Vide etiam eundem. capite. 1. de baptismo.

ta: sed

tæ ſed de integritate eorum non ſunt verba aliqua. &c. Cui argumēto ille quidem reſpōdit, ꝙ matrimoniū ſecundùm quòd eſt in officium, & pœnitentia ſecundùm quòd eſt virtus, non habent aliquam formam verborum. Sed ſecundùm quòd vtrunq; eſt ſacramētum in diſpēſatione miniſtrorum eccleſiæ conſiſtens, vtrunq; habet aliqua verba. Hactenus D. Thomas. Et .4. lib. aduerſus gent. c. 78. non aliter docet, nuptias ſacramentum eſſe, niſi ad modum, quē diximus, per eccleſiæ miniſtros populo diſpenſentur. Ea, inquit, quæ per miniſtros eccleſiæ populo diſpenſantur, ſacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, ſecundùm quòd conſiſtit in coniunctione maris & fœminæ intendentem prolem ad cultum Dei generare & educare, eſt eccleſiæ ſacramentum. Vnde & quædam benedictio nubētibus per miniſtros eccleſiæ adhibetur. Hæc ille. Ac patrum quidem memoria matrimonium propriè eſſe ſacramentum, ita demum proditum eſt, ſi ſacerdotis miniſterium interueniat. Sic Calixtus in epiſtola ad oēs Galliarum epiſcopos ꝓdit. Sic Cyricius ad Cumeriū Tarraconeñ. epiſcopū. c. 4. Sic Nicolaus 31. q. 2. c. Lotharius. Sic Hormiſda, Euariſtus, Iſidorus, quos refert Gratianus. 30. q. 5. prodidere. Sic cōcilium Carthag. 4. c. 13. referturq; 30. q. 5. c. ſponſus. Sic conciliū Lugdu. & refertur. 35. q. 3. c. Nulli. Sic concilium Lateranen. de ſymo. c. cùm in eccleſiæ corpore. Sic cōcilium Conſtātien. ſub Martino. 5. in fine cōcilij. Sic Clemens de priuile. Religioſi. Sic Ambr. lib. 1. epi. epiſt. 1. quæ ſcribitur ad Vigilium. Quorū ego teſtimonia, nec adſcribo, nec expendo, quoniam, vt dixi, alterius & loci & temporis eſt diſputatio. Certè Euariſtus matrimonium clandeſtinū ſine ſacerdote contractū: tantum abeſt, vt ſacramētum eccleſiæ fateatur, vt adulterinum etiā contubernium appellet. His adde, ꝙ noſtræ etiam opinioni ſubſcribunt iuriſperiti propemodùm vniuerſi. Qui, quum negant matrimonium gratiam conferre, ſine dubio id intelligūt de contractu ciuili, quem ſacramētum latiùs vſurpato vocabulo appellant. At cùm adminiſtratio ſacerdotalis accedit, non obſcurè iuriſperiti tradunt, per actum ſacerdotis conſecrātis coniugium gratiam cōferri. Ideoq; non licere pro eo pecuniam accipere: quia ſacramentum eccleſiaſticum eſt. Vbi iureconſulti probabiliùs, vt equidem ſentio, quàm Theologi loquuntur. Tametſi Theologi etiam quidam docti ſanè & graues inuenti ſunt, quibus communis illa reliquorum ſententia diſpliceret. Pro qua ſi qui adhuc cōtra nos ſteterint, non habent ſtatim noſtra placita damnare, ſed idonea aliqua argumentatione refellere. Ego enim etſi non is ſum, qui nihil vnquam falſi approbem, ſed ea, quæ diſſero tamen, non arroganter præiudico, nec reuoco ad arbitrium meū, ſed vel ſanctorum teſtimonijs, vel ratione probabili conſentaneaq; confirmo. Sic iure ac merito poſſum à viris doctis poſtulare, vt de me nō niſi cauſa cognita iudicēt. Quòd ſi rationibus, quibus ego ducor, falſam me habere ſententiam doceant, gratiſsimè accepturus ſum. Vt verò ſine argumentis quiſquam ſola me aſſeueratione vincat, fieri certè vix poteſt. Sed de ſcholæ auctoritate dictum eſt ſatis.

3. q. 4. conſanguineorum.

In epi. 1. de cretorū ſuorum.

¶ Cap. Sextum, De auctoritate iuris Pontificij prudentium.

ATq; hic quidem liber concludi iam poterat, niſi Theologiæ iuris pontificij prudentia iungeretur, eſſetq; proinde hoc etiam loco explicandum, quantum iuris huiuſmodi prudentium auctoritas Theologo ad argumētandum conferat. Sunt enim quidam vſqueadeò in ea facultate doctis infenſi, vt illorū auctoritatem ab vſu prorſus Theologiæ remotā eſſe arbitrentur. Nos verò huiuſmodi doctorū auctoritas quanti ſit Theologo facienda,

 paucis

paucis ostendemus, illo principio sumpto, Theologis, qui pōtificum canones ignorent, nimisq; multa deesse ad vsus Theologiæ necessarios.

D.An.3.p. Tit.22. ca. 2.§.6.

Principio enim si à Theologis animarū cura nō est aliena, sed potiùs animas regere eorum quasi peculiare munus est, proculdubiò canonici iuris sciētia est illis necessaria. Nam quemadmodum non est in abbatem eligendus, nisi qui antè fuerit in regula competēter instructus vt.c.officij. de electio. Inno. tradit, ita ne cura quidem ecclesiam gubernandi est ei committēda, qui ecclesiasticas regulas nescit. Theologus igitur, qui vel episcopus vel parochus futurus est, nisi canones antè didicerit, quibus fideles debent in Christiana religione & ecclesiæ cæremonijs institui, non habebit profectò ad rem hanc publicam gerendam Theologię officinā satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Cælestino, Leone, Augustino, septima synodo, cōcilio Carthaginen. cōcilio Toleta. 4. cōcilio Aurelianen. 4. Quæ partim à Gratiano, partim à Burchardo referūtur. Quibus omnibus locis idem omnino præscribitur; hoc est, sacerdotes Canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item iuris canonici intelligentiam esse necessariam, facilè ostenditur ex.c. accedentibus. de excessi. prælat. Vbi definit Pontifex, ad Episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere, publicas pœnitentias vel iniungere, vel tollere, indulgentias concedere. At hæc omnia nisi sciat, quomodo & quatenus per ius liceant, nulla ratione ritè agere potest. Qua de re quoniam latè disserunt Innocen. Hostien. Anto. de Butri. Cardin. Abbas, & cæteri iurisperiti in.c. Cùm in cunctis. de electio. & in. cap. Nisi cùm pridem. de renun. & in cap. 1. de consanguini. & affini. Gratianus quoq;. 21. dis. Cosmus in pragma. sanctione Gallicana. titu. de collatio. §. taliter. Ioannes de Anania in ca. quia nonnullis. de magistris. August. de Anco. in libr. de potestate eccles.

Gratia. 38. & .61. dist. Burchar. libr. 2. c. 159.

quæst. 108. arti. 3. Anton. 3. part. titu. 5. cap. 2. nos hîc nihil superaddemus. Solùm argumentabimur, canonici iuris cognitionem Theologo esse pernecessariam. Cùm enim Theologi propria functio sit, exhortari fideles in doctrina sana, ijdē quippè Theologi, qui magistri animarum esse dicuntur, doctor verò ecclesiæ non diuinas modò leges, verùmetiam ecclesiasticas populum docere debeat, absurdum sanè est, auferre à Theologi munere canonum disciplinam. Nam licèt in scriptura sacra præcepta viuendi maiori ex parte tradantur, sed, vt Cardina. Turrecrema. in prooemio Decreti docet, doctrina morum in specie, secundùm gradus singulos & ordines officiorum ecclesiæ sine iuris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absoluti esse nequeunt, si generatim & non speciatim habeantur, vt Aristo. in ethicis suis monet. Ad disciplinæ igitur ecclesiasticæ cumulum theologus nimirum sacras ecclesiæ leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maximè Conci. Lateranen. sub Innocen. 3. in cap. Quia nonnullis. de Magistris. Præcipit enim, quòd theologus in Ecclesia Cathedrali ad docendū constitutus sacerdotes doceat in sacra pagina, & in his præsertim informet, quæ ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui in canonibus plurima sunt instituta, quæ ad animarum pertinent curam: canones igitur non habet theologus ignorare.

Præterea, omnis doctrina diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, arguendum, & corripiendum, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. 2. Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritussancti sunt editi, vt Damasus ait. 25. quæstione prima. capit. Violatores.

Præterea Theologi à summo pōtifice & episcopis asciscuntur tanquā adiutores & cōministri non solùm in prædicationis officio, verūetiam in audiendis confessionibus

nibus & pœnitẽtijs iniungẽdis, ac cæteris eiusmodi, quæ ad salutẽ animæ pertinent: vt tum ex cap. inter cætera. de offi. iudi. ordina. tum etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac pœnitẽtias, iniũgere sine iuris peritia vix quisque potest. Nam, quod Caietanus dicit, pœnitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, alijsq; eiusmodi pœnis, ad iurisperitos remittendos esse ne cõfessor ipse alterius facultatis onere prægrauetur, id ignoro prorsus, quẽadmodũ sine magnis incõmodis fieri queat. Primùm enim interdum in pœnas iuris incurrunt fœminę, quas pro conscientiæ remedio iurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certè parum muliebri verecundię cõsentaneum. Deinde etiam, cùm iurisperiti & scientiã & verba locare soleant, ad confessionis sacramentum nõ nisi priùs data pecunia erit accessus. Adde, quòd homines vel sacerdoti verentur sua peccata detegere. Quòd si ad iurisperitos etiam relegentur, sacramenti huius onus grauius efficietur, quàm vt ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confessores incidant necesse est, atq; adeò pœnitẽtes, si cõfessores ipsi canonum sunt ignari? Cũ manifestiora sint, quã vt indicare debeamus. Fatendum est igitur iuris peritiam theologis magno vsui futuram. Nec adeò lõgè repetita argumenta conquirere opus est, cùm passim ipsi videamus, quanta canonum multitudine theologorum sint referta volumina, illorum præsertim, qui indices quæstionum scripsere, quas summas nuncupare consueuimus. Vbi quantum ius canonicũ theologis conferat, vel ipsi iudices esse possunt, qui, quantumuis eximia doctrina polleant, has & legunt, & amant epitomas. Sed & summa ipsa Caietani, si, quæ ex iuræ canonico multa continet, demas, magna ex parte imperfecta reperietur.

In summa. verb. confessori necessaria.

Prẹterea, cùm ad theologum nullæ causæ frequentiùs referantur, quàm matrimonij, si non respondeat, indoctus habebitur, sin citra iuris peritiam respõdeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, vt Alexand. cap. primò. de con. & aff. tradit, causæ matrimonij non sunt tractandæ per quoslibet: sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent. Adhæc, summorum pontificum decreta à iure diuino, hoc est, à libris vtriusque testamenti dimanasse creduntur, id quod habes de transla. epi. cap. 1. & de accusa. ca. Qualiter & quando. secundo. Cùm ergo Theologia ex eisdem fontibus suos riuulos ducat, ineptè nimirum theologus faciet, nisi opera summorum pontificum velit vti: qui cùm multorum consilijs exquisitis, tum spiritu sancto suggerente ex diuinis oraculis dogmata & leges, siue ad fidem siue ad fidelium mores, & ecclesiasticos ritus, & cęremonias collegerũt. Item theologica facultas non est eiusmodi, vt tantummodò animo rem cernat, sed etiam aliquid molitur & facit. Est enim, vt scholæ verbis vtar, partim speculatiua, partim practica, quẽadmodum Diuus Thomas, prima part. quæstione prima. articulo quarto. demonstrat. At iuris canonici disciplina Theologia quædam practica est, vt Aluarus Pelagius docet libro de planctu eccle. secundo. articu. 20. tum, quia eius facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem æternam: tum etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus & articuli continentur vtiles & necessarij tam in consilijs animarum & pœnitentię foro, quàm in regendis & disponendis ecclesijs & rebus ecclesiasticis. Agit enim liber ille de baptismo, de sacra vnctione, de celebratione missarum, de Matrimonio, de ordinibus & cæteris sacramentis: de statu Monacho. de clericorum honestate, de voto, de iureiurando, atque alijs eiusmodi. De Symonia, de Periurio, de vsuris, de furtis, & reliquis id genus criminibus.

Vide Inno. super prooemio Decretalium.

de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, pœnisq; similibus. Quæ omnia si theologus ignoret, non solùm idiota erit, vt cap. ex multa. de voto. Innocentius vocat, sed in multis, præsertim quæ ad actionem pertinent, & ad mores christianos hallucinabitur. Atq; vtinã theologi, qui iuris canonici sunt penitus ignari, vel à decernẽdis conscientiæ casibus abstinerent, ne imperiti risui haberentur, cũ de his nonnunquã respondent vt magistri, quæ nunquã vt discipuli didicerunt, vel certè ea essent modestia præditi, vt iurisperitos consulerent, ne diuinãdo de sensu proprio responderent. Quòd si docere vellemus in quot errores theologi nonnulli ob iuris pontificij ignorationẽ incurrerint, facillimũ quidẽ esset, nisi esset longũ, & aliò nostra oratio properaret. Sẽtiamus igitur, id quod positum est, iuris canonici doctrinã theologo esse valde necessariam, eò vel maximè, quòd summi pontificis, & conciliorum auctoritas, quæ huius doctrinæ voluminibus cõtinetur, theologis argumẽta subministrat propria theologicę facultatis: vt abundè duobus antè libris demonstratum est.

Caput septimum.

SEd enim hoc posito non adhuc apparet, cuinam vsui iuris interpretes & professores theologis disserentibus esse possint: quævè argumenta & qualia, eorum auctoritas theologicis disputationibus administret. Id quoniam nemo, vel leuiter attigit, dicam ego, vt potero, incõditè fortasse, sed tamen vt res possit intelligi. Iuris pontificij volumina circa varia rerum genera versantur. Primũ enim catholicã fidem & profitentur & explicãt, vt in titu. de sum. trini. Deinde de moribus definiũt & religione Christiana, quantum aut ex euangelica lege aut naturæ ratione definiri licet: vt videre est in titu. de vsura, de iureiurando, de diuortijs, de symonia. Præterea disserunt quoq; de moribus ecclesiasticis, deq; religionis cęremonijs, & officijs ministrorum ecclesiæ quatenus hæc omnia disponuntur legibus positiuis.

Nam scholastico verbo libenter vtimur: nec grammaticorum censuras pertimescimus. Alioqui, vt Aristoteles ait, res grauissimæ interdum nitore verborum atq; ornamentis immodicæ diligentiæ deformantur. Atq; hæc mihi causa est, cur sermone eo quandoq; vtor, qui scholæ notus est, ne, vt quidam latinissimè loquentes, ab scholæ theologis iure optimo irridear. Quoniam verò scio, graues sẽtẽtias inconditis verbis elatas, delicatiorũ præsertim aures offendere, adhibere soleo sermonis munditiam, non odiosam nec exquisitam nimis, tantùm quæ fugiat agrestẽ quorundam negligentiam. Sed ad rẽ. Humanas ego leges de ritibus & morib⁹ ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positiuas appellaui. Quales sunt multæ in titu. de celebra. Missa. de cleri. peregri. coniugatis, & c. de ætate & qualit. ordi. de obser. ieiu. & breuiter in lib. 1. decre. de officijs iudicum. & in. 2. de ordine iudiciario. Postremò autem huiusmodi pontificia iura præscribunt pœnas his qui leges, vel euangelicas, vel naturales, vel etiam ecclesiasticas perruperint, vt in titu. de exco. de rapto. de aposta. de hæreti. licet cernere.

Hoc igitur fundamento posito, sit prima cõclusio. In his, quę ad fidẽ pertinent, iuriscõsultorũ auctoritate theologus nõ eget. Quin potiùs eorũ titulorũ expositionem, qui de fide decernunt, legisperitus à theologo mutuari debet. Ratio verò in prõptu est. Siue enim põtifices seu cõcilia, quæ in volumina iuris cogũtur, quicquã definiant, quod ad fidẽ spectare videatur, id certè, vt alio iã loco explicuimus, nõ ex sensu suo, sed ex sacris literis atq; Christi & Apostolorum traditionibus colligãt necesse est. Cũ ergo principia, vnde põtifices & concilia ad quęstionẽ fidei decernẽdam Prima con.

dam proficiscũtur, propria sint Theologicæ facultatis, cuius est cognoscere, quæ à Deo sunt reuelata, quæq; his sunt, vel cõsequentia, vel repugnantia: planè conficitur, in eiusmodi rebus canonum sacrorũ intelligentiam nõ à iurisperitis, sed à theologis esse petendam. Id quod patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim priùs quenquam hæreseos crimine damnant, quàm theologi definierint, quod in iudicium venit, id hæresim esse.

Quæ cùm ita sint, non video equidem quónam consilio nunc apud nostros in negotio cognitionis fidei partes postremæ, ne dicam nullæ, theologis permittãtur, iureconsultis verò vel primæ vel etiã omnes. Cumq; præcipuus sit in hoc negotio labor decernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contrà cum fide pugnet, quantum & quatenus doctrinæ sanæ ac catholicæ aduersetur, id quod reus asseruerit: ad reorum quidem pœnas decernendas, quod posteri⁹ est, decreti sunt in republica iudices, ad illud autem, quod & grauius est, & in fidei negotio prius, nullos habet respublica theologos patres conscriptos, quorum de culpis iudicium, cùm de pœnis iudicant, iurisperiti sequantur. Faxit Christus, cuius hęc causa est, vt principes Christiani, qui huic operi, quo fides & religio continetur, libẽtissimè fauere solent, rem quam semel cœperunt, absoluant, & grauissimo tribunali theologos probatissimos, probatissimos inquam, adiungant, ad huius diuini negotij absolutissimam moderationem. Id enim si fuerit ecclesiæ præstitum, nihil erit, quod in sanctissimo & maximè necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de prima conclusione satis. Iam pergamus ad reliquas.

Secũda cõ. Secunda conclusio. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex euãgelica, vel ratio Philosophiæ de huiusmodi præscribit, iureconsultorum auctoritas parum aut certè nihil theologo cõferre potest. Quin rectam & sanam earum rerum cognitionem iurisperiti à theologis mutuam accepturi sunt. Nam quemadmodum Musicus ab Arithmetico conclusionũ suarum rationem sumit, quòd hæ conclusiones à principijs Arithmeticæ deriuantur, ita & si quæ dogmata de moribus ius pontificum, vel ex euangelio vel ex Philosophia colligit, ea sanè tanquã à ꝓprijs principijs accepta theolog⁹ agnoscet, rectiusq; & intelliget, & interpretabitur. Qua ex re facilis coniectura est, iurisperitos quosdã in summo errore, & magna veritatis ignoratione versari, cùm asserũt in materia vsurarum, simoniæ & alijs eiusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad iurisperitos potiùs quàm ad theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharranus in disputatione, cuius initiũ est, Antiquis & modernis temporibus. & Ioannes de Anania in cap. in ciuitate. de vsuris. & Alexander in consilio primo. & Aluarus Pelagius lib. 2. ar. 20. & Hostiensis in cap. penul. de æta. & quali. ordi. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cùm theologo sacrarum literarũ cognitio propria sit, quæcunq; de moribus vel in sacris literis continentur, vel ex eisdem per certam connexionem conficiuntur, vbiuis theologus inuenerit, ea tanquam sua vendicabit: iurisperitus autẽ vt aliena mutuabitur. Cũq; rursum Philosophiæ principia à theologis etiam habeantur, vt qui de virtutibus & vitijs, de fine humanę vitæ, deq; actionibus, quibus ad hunc finem peruenitur, longè lateque disserant, & super harum rerum iactis fundamentis morum fabricam extruant: certè quæ in iure de moribus ex principijs naturæ ratione constitutis præscribũtur, ea theologus quasi suo sibi iure assumet, iureconsultisque exposita & enucleata tradet.

Tertia conclusio. In tertio illo genere rerũ, vbi scilicet de moribus ecclesiæ & religionis Tertia cõ.

gionis institutis per leges tantùm pontificias decernitur, in illo etiam postremo, vbi pœnę iuris pręfiniũtur, iurisperitorum omnium communis consensus concorsq; sententia, theologo magnam fidem facere debet, siquando incidat quæstio circa res huiusmodi. Vt si exempli causa, veniat in dubium, an hic aut ille homo sit vel irregularis vel excommunicatus vel interdicto vel suspensioni obnoxius. Item an delegatus possit subdelegare, an episcopus in his illisvè possit dispensare, scholæ verbis liceat vti, an ecclesiæ pastor ritè sit electus, num iudex ecclesiasticus causam in iudicio legitimè definierit. In his aliisq; sexcentis huius generis theologus insolentissimus erit, si quod ignorat, iudicarit: insolentior, si posteaquã iurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, vt aliàs sæpè diximus, cuiusque rei peritia non alijs certiùs meliusque contingit, quàm eiusdem rei peritis hominibus. Ita, doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Iuris ergo pontificij prudentibus in his quæ propria sint illius facultatis non credere, erit profectò temerarium.

Deinde in eiusmodi canonum interpretatione ecclesiæ iudices & administri, concordem omnium iureconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel iudicijs ecclesiasticis, suo sensu & non communi iurisperitorũ omnium duceretur, sine dubio suo illũ iudicio ecclesia coërceret. Ita ecclesia vsum iudicum approbando, eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in ecclesiæ administratione sequuntur. Nec alienum est à vera coniectura Christum dominum iuris huius peritis quodãmodò etiam adesse in legum ecclesiasticarũ vera interpretatione. Cũ enim sacri canones instigante spiritu sancto ad ecclesiæ sint vtilitatem editi, vt Damasus Papa definit, consentaneum est, vt ecclesia, cui canones illi sunt necessarij, quò in religione & moribus ecclesiasticis contineatur, interpretes à Deo sanos acceperit earum legum & institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quoq; resp. Christiana viuos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerentur. Deus itaque, quoniam nõ deficit in necessarijs, non in theologos solũ, sed in iuris pontificij peritos spiritum veritatis effudit. Quapropter ex cõcordi omnium sententia probabilissimum argumẽtum sumere theologus potest ad eas quæstiones decernendas, quæ circa illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in vtroq; genere plurimę, quarum definitionem theologis ignorare fas non est: his vel maximè, qui aut laicorum & clericorum confessiones audiunt, aut etiam Theologiam in academijs profitentur. Hi enim, quoniã de multis, quæ ex iure pẽdent, magnũ munus respõdendi sustinent: si respõsa atq; decreta iurisconsultorum negligant, periculosè nonnunquã ac turpiter errabunt. Quæ autem cũ viris in sua quibusq; arte peritis cõsul tur, ea aut minimo, aut nullo certè periculo respondẽtur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

De consti. cap. 1.

Octaui Libri finis.

DE OCTAVO LOCO, QVI RATIONIS NAturalis argumenta continet, Liber Nonus.

Caput primum.

SEquitur vt doceã, quidnam argumentorum ratio naturalis Theologo suppeditet, quod in octauo loco me acturũ pollicebar. Agam autem, quantum res ipsa patietur, breuissimè. Est enim hic locus latè patens, & quanquam non est theologiæ proprius, sed alienus, magnus tamen est, & cùm ab scholasticis reliquis tum à Diui Thomæ familia excultus vberrimè. Nõ quòd de loci huius aut vi aut vsu quisquam adhuc scholæ theologus disputauerit, sed quòd vniuersi, philosophiam cæterasque naturali ratione partas disciplinas, vel in scholam Christianam inuexerint, vel certè ab alijs inuectas excoluerint, pro sua quidem facultate quisq;, sed in theologorũ, vt ita dicam, grege sine controuersia. D. Thomas excelluit. Principio autem in huius loci tractatione duos errores contrarios fugere debemus. Vnum eorum qui vsq; adeò argumentis à ratione ductis addixerunt se, vt siue disputent seu scribant, scripturam sacram sanctorumq; patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parum illis dissimiles sunt, quos Euseb. lib. 5. histo. eccl. postremo capite commemorat, in tantum stultitię prolapsos, vt si quis sermonem de scripturis proposuisset, illi è contrario proponerẽt: vtrùm ille sermo, de quo agebatur, coniunctum an separatum genus syllogismi faceret. De quibus rursum Eusebius, derelinquentes, ait, sanctas scripturas dei, geometriam tractant, & qui verè de terra sunt, de terra loquuntur: & ideo eum, qui de sursum est, & de cœlis venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maximè in Geometriæ disciplinis viget. Sed & Aristoteles & Teophrastus ab his in admiratione habentur: Galenus verò à nonnullis eorum adoratur etiam. Ac fuisse olim in ecclesia nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rẽ theologicam syllogismis absoluerint: Augustinus in epistola ad Dioscorum, numero. 56 Bernardus quoque epistola. 189. testes locupletissimi sunt. Hoc verò sæculo fuisse etiam in academijs multos, qui omnem fermè theologiæ disputationem sophisticis ineptisque rationibus transegerint, vtinam ipsi non fuissemus experti. Egit autẽ diabolus, quod sine lachrymis non queo dicere, vt quo tempore aduersum ingruẽtes ex Germania hæreses oportebat scholæ Theologos optimis esse armis instructos, eò nulla prorsus haberent, nisi arundines longas, arma videlicet leuia puerorum. Ita irrisi sunt à plerisque, ac meritò irrisi, quoniam veræ Theologiæ solidam effigiem nullam tenebãt, vmbris vtebantur, easque ipsas vtinam sequerentur. Feruntur enim è scripturæ sacræ principijs, cuius isti vel vmbras non sunt assecuti. Quocirca homines verbotenus in Theologia magistri pugnauere illi qdẽ aduersũ ecclesię inimicos, sed valde tamẽ ĩfeliciter.

Malè enim ſe res habet, cũ quod ingenio, & eruditione effici debet, id tentatur à viris, qui & ingenio parum valent, nec ſunt admodùm eruditi. Errabant illi autem à principio ſtatim ſtudiorum ſuorum. Cũ enim facultates eas, quę linguã expoliũt, mirum in modum neglexiſſent, cumque ſeſe in ſophiſtica arte torſiſſent diutiùs, tũ demum ad theologiam aggreſſi, nõ theologiam, ſed fumus theologiæ ſequebantur. Quòd ſi vituperãdi ſunt, qui per ignorantiam errauerunt, quid de ijs exiſtimandum eſt, qui volentes & prudentes in errorem inciderunt? Nam cùm rem perditã & collapſam ſua reſtituere auctoritate deberent, tempori, vt inquiunt, ſeruientes non modò ſophiſmata non profligarũt, verùm etiam auxerunt. Quę nimirum cũ à philoſophia tum verò magis à theologia tollenda ſunt, eaque argutandi ars, quæ vult illa quidem videri ſe eſſe dialecticam, ſed abeſt ab ea diſtatque plurimũ. Dialectica enim eſt locata in peritia vſuq; partiendi, finiendi, argumentandi, id quod Theologo eſt perneceſſarium, ſophiſticè autem nihil habet niſi argutationes vanas, quarum nullus in theologia fructus eſt. Quin adeò nulla pernicies theologiæ maior inueniri poteſt, quã in ſophiſmatum fęce ſimulatio theologiæ. Ex quo illa abſurda naſcuntur, vt ſophiſtæ theologi eſſe videantur. Quòd ſi quẽ etiam iſta delectant, ne bellum omnino indixiſſe videar ſophiſmatibus, quorum eſt etiam fortaſſe quidam modus, non intelligo, quid cauſæ fuerit viris doctis, vt ſub dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, inſolubiles, reflexiuas, aliaq; id genus monſtra in ſcholam intulerint, de vſu autem dialecticæ non fecerint ne verbũ quidem vllum. Nonne igitur ſunt illa pueris vtilia? ſint. Nam nos quoq; ſophiſtæ fuimus aliquando, ſed obſecro, ita vtilia habeantur iſta, non vt ornamenta virorum: ſed vt exercitamẽta puerorum. Atq; vel ipſi pueri intelligant, ſophiſmatum breuẽ quendam ludum eſſe oportere, aliumq; vſum à dialectica requirẽdũ philoſophiæ Theologięq; maximè neceſſarium. Verũ hæc hactenus. Iam ad propoſitum reuertamur. Qui igitur theologię dogmata humanis metiuntur argumentis, nec ea, quæ à ratione ducuntur, volunt præponderari auctoritate, hi primũ omnem vim theologiæ & grauitatem amittunt, deinde faciunt, vt theologia detracta auctoritate non ſolũ contemnatur, ſed ne theologia quidem ſit. Nã ſi vera & legitima theologia eſt, à fide deſcendat oportet, vbi huius facultatis propria principia reſidẽt, quẽ admodũ in huius operis initio conſtituimus. Fides autem tota ſcripturarum & eccleſię auctoritate continetur. Quamobrẽ ſatis exploratum habere poſſumus, quàm malè valeãt ij de re theologica aut ſcribere aut diſputare, qui ſacros libros, apoſtolorum traditiones, conciliorum dogmata, iuris pontificij decreta, ſanctorum veterum doctrinam, vel reiiciunt vel ignorant. Itaq; hoc quidẽ opinantium genus pellatur è medio, eſt enim totũ improbabile & impiũ, qui opinantur aptiora theologo ea argumenta eſſe, quæ ex ratione, quàm ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim antè dictis apertè intelligitur, cùm de deo præſertim diuiniſq; myſterijs diſputatio incidit, argumentis philoſophię præponenda eſſe argumẽta, quę pertinent ad dei fidem, qua nihil theologo debet eſſe antiquius. Sed prioris huius erroris leuitas, quoniam facilè deprehenditur, non eſt pluribus refutanda.

Caput ſecundum.

ALter autẽ error illorum eſt, qui ſolis ſacrarum literarũ teſtimonijs aut interdum etiam ſcriptorum veterũ omnia definiunt, ab argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quàm ſi eſſent theologię aduerſa & inimica. Hunc autem errorem pluri

plurimis testibus suadent. Ac primus testis citatur Gregorius Nazãzenus, orat.1. in Iulianum, vbi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagoræos tantum auctoritas præiudicata poterat, vt sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in.10. Mat. caput, quo loco non vult euangelij doctores humanæ ratiocinationis præsidijs niti. Quia huiusmodi, vt inquit, virga & baculus arũdineus est, quẽ si paululum presseris, frangitur, & manum perforat incumbentis. Et in.31. caput Hieremiæ, de verbis dei humano sensu argumentari, dicit esse sacrilegum. Tertius est Augusti. lib.1. de actis cum Felice Manichæo. cap.10. Cũ enim Felix Manichęũ efferret, quòd docuisset discipulos suos, initium, medium, & finem, & quomodo vel quare factus sit mundus, de cursu solis & lunę, deq; alijs huiusmodi rebus physicis, Augustinus contrà ait, quòd spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non Mathematicos. Sufficere autem, vt homines de his rebus propter humanos vsus nouerint, id qđ in schola didicerunt, scilicet priusquã ad Christi religionem conuerterentur. Propter humanos vsus, inquit, ad vsum igitur Theologiæ, humanæ ratio doctrinæ nihil Catholico proderit. Referuntur etiam à Gratiano.37. dist. duo testimonia, vnum ex Ambrosio, alterum ex.4. concilio Cartha. quibus suaderi videtur, humanas disciplinas, vt perniciosas vel certè vt inutiles, à Theologia repellendas. Concilium quippè Cartha.4. vetat episcopis ne libros gentilium legant. Ambr. autem dicit Astrologiam, & alias huiusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoq; Hæresi. 76. aduersus Aëtium disserens ait, quòd non reuelat Deus patrem & filium per spiritum sanctũ, his, qui de ipso per syllogismos ratiocinãtur. Qui ergo in Theologiam humanas rationes inuehunt, hi diuinæ reuelationis non possunt esse participes.

Socrates lib.1. histo. suæ cap. 8.

Nec solùm testimonijs patrum, sed sacrarum etiam literarum abutuntur in sui erroris confirmationem. Principio enim afferunt illud Ecclesiastes.1. ego Ecclesiastes proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filijs hominum, vt occuparentur in ea. vidi quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus. Si ergo occupatio pessima est studium humanæ literaturæ, si vanitas & afflictio spiritus, non est profectò à Theologis expetenda. Deinde argumentantur ex illo Prouerb.5. ne intenderis fallaciæ mulieris: fauus enim distillans labia meretricis, &c. Et postea, quare seduceris fili mi ab aliena, &c. hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimirum esse fallacem ad Coloss. 2. testatur Apostolus in hæc verba. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam. Addunt illud.1. ad Corint. 1. perdam sapientiam sapientium, & prudẽtiam prudentium reprobabo. Vbi sapiẽs? vbi scriba? vbi inquisitor huius seculi? Nõne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Addunt etiam illud ex eodem apostolo.1. Corinth.8. scientia inflat. Aliud quoq;.1. ad Timo.6. si quis non acquiescit sanis sermonibus, & ei quę secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quęstiones. Quo loco volunt Apostolum significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam. Hanc secũdùm pietatem, id est, religioni conformé & consentaneam esse, illas non esse.

Præterea apostoli non habuerunt philosophiã, non est igitur theologo necessaria. Si enim spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem iuxta Domini pollicitationem Ioannis. 16. & has disciplinas non docuit, sequitur non esse Christiano doctori vtiles, atque adeò ne versa-

ri quidem circa veritatem. Præterea, vel philoſophia eſt theologo neceſſaria, dum imperfectos in eccleſia inſtruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis lac apoſtolus dat, nec exiſtimat ſe quicquam inter huiuſmodi ſcire, niſi Chriſtum & hunc crucifixum. Perfectis verò ſapientiam loquitur non huius ſæculi, neque principum huius ſæculi, hoc eſt, philoſophorum. Non ergo Theologus philoſophia eget, ſiue cum paruulis ſeu cum prouectioribus ſermones diuinos conſerat.

Pergunt etiam argumentari, quòd ſi vtilis & neceſſaria eſſet Theologo philoſophia, hoc eſſet ob id maximè, quòd nó alia via & ratione meliùs philoſophi Chriſto repugnantes euincerentur. At hoc conſtat eſſe vaniſsimum. Primùm, quoniam euacuaretur crux Chriſti, vt Apoſtol⁹ ait, ſi de philoſophis & ſophiſtis per humanam ſapientiam triumpharet. Rurſus, quoniam vt idem Apoſtolus. 2. Corinth. cap. 10. auctor eſt, Arma Chriſtianæ militiæ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Non ergo theologus, Chriſti miles, humanarum diſciplinarum præſidijs eget, vt fidei aduerſarios poſsit euincere. Id quod exemplo Nicæni concilij facilè demonſtratur, vbi philoſopho ſuperando plus valuit ſimplicis hominis ſyncera fides, quàm omnes omnium dialecticorum & philoſophorum argutiæ. Certè Hieronymus ad Pāmachium aduerſus Ioannis errores, argumenta à ratione ducta & de gentilium fonte manantia tanquam gentilium arma Chriſtiano dicit eſſe deponenda. Poſtremò etiam argumentantur, Chriſti doctrinam perfectam eſſe: non itaque Philoſophiæ ſubſidijs indigere.

1. ad Cor. 1.

Ruffinus. 1. lib. c. 3.

Caput tertium.

His argumentis nitũtur illi qui in hoc errore fuerũt. Nam fuiſſe quoſdam teſtatur Clemens Alexandrinus primo ſtroma. lib. in hæc verba. Non me autem latuerunt ea, quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in his verſari, quæ finem continent: externa autem & quæ ſunt ſuperuacanea tranſilire, quæ nos fruſtra conterunt, & detinent in ijs quę ad fidem nihil conferunt. Alij autem etiam philoſophiam ex malo ad hominum perniciem exiſtimant in vitam eſſe ingreſſam, vt quæ profecta ſit à maligno aliquo inuentore. Et rurſum eodem libro, nonnulli, ait, qui ſe putant eſſe ingenioſos, nec philoſophiam attingere volunt, nec dialecticam, ſed nec contemplationem diſcere naturalem, ſed ſolùm & nudam fidem requirunt, perinde ac ſi cùm nullam vitis curam geſſerint, velint ab initio ſtatim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia & agricolendi arte, quæ fit ratione ac ſermone, fructus eſt vindemiādus, &c. Lutherus etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreſes in vnam fecit Camerinam confluere, non modò aſſeruit philoſophiam eſſe Theologo inutilem & noxiam, verùm etiam omnes ſpeculatiuas diſciplinas errores eſſe. Scilicet morum philoſophiam nouus hic Socrates, mirificè cōplexus eſt, quæ in cōtemplatione verſatur, eam ſolùm damnat. Cornelius quoque Agrippa vir poſt hominum memoriam vaniſsimus in ſuo illo libro qui de vanitate ſcientiarum inſcribitur, non ſicut Zethus ille Pacuuianus philoſophiæ ſolùm, ſed omnibus humanis diſciplinis atque adeò diuinis bellum indixit. Atque horum hominum ingenium quale eſſe ſoleat, non eſt neceſſe diſputare: eſt enim in promptu. Facilè ſiquidem intelligitur, quāobrem iſti diſcipulos

pulos suos à facultatibus, quæ ratione constant, alienos esse velint. Quemadmodum enim Epicurus reiicit Dialecticam, Alfaquini etiam Machumetis, Saracenos procul ab omnibus disciplinis abducunt, quoniam intelligunt, disciplinas artesque omnes rationales doctrinæ peruersæ esse contrarias, ita Lutherani, nequando à discipulis errores sectæ absurdissimi deprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione seuocare.

Plutarchus de pla. philo. Euse. li. 1. præpa. Euang. ca. 5.

Sed enim cùm veritas veritati nunquam aduersetur, consentiat semper & subseruiat, iure ac merito scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias, tanquam ancillas, ad arcem & ministerium veræ sapientiæ aduocarunt. Id quod Iulianus inuidens, Christianis lege interdixit studijs bonarum artium. Socrates libro tertio historiæ ecclesia. capit. duodecimo. & sextodecimo. Sozome. libro sexto. histo. trip. cap. 37. Quapropter mirari non desino, morem reiiciendi humanas rationes, cùm in theologia disseritur, in quibusdam etiam catholicorum Gymnasijs insertum esse, haud parua certè iactura ecclesiasticæ disciplinæ, si illa consuetudo inualescit. Erunt enim ij, si ita res procedit, optimi præstantissimique theologi, qui plurima loca memoria tenuerint: &, quod iurisperitis obiicitur, qui elenchi fuerint librorum & indices. Id quod in Germania regnante Luthero accidit, vt sutores, qui nouum testamentum memoriæ mandarant, magni & præclari theologi haberentur: atque adeò mulierculæ, quoniam euangelia & paulinas epistolas memoriter recitare poterant, omnium academiarum theologos ad disputandum prouocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ. Talis scilicet est Lutherana theologia, in qua, quoniã nullum acumẽ, nullum ingenij specimen est, optimo quisque splendidissimoque ingenio, quamlibet acie mentis, & veri perspicientia polleat, quamlibet rerum & diuinarum & humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium causas, effecta, antecedentia, consequentia nõ animo solùm perlustrarit, sed etiam comprehenderit, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco fortè tempestiuiùs dicentur. Nunc ad id quod erat institutum reuertamur.

Caput quartum.

AVres itaque ad naturæ rationes occludere, si quando à theologis afferantur, id nos in errore maximo ducimus. Si enim cadit in theologum aliquando, vt de rebus humanis philosophetur, quod profectò cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatẽ arbitremur, quænam rogo causa est, cur naturales argumentationes à theologia pellamus, ne, vt quæ diuina sit, humanis adminiculis eguisse videatur? Non egeat his, esto, cum suis, hoc est, diuinis quasi limeis cõtinetur. At volumus ne nos Theologũ, qui solùm diuina calleat: in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest ratione animi sublata, non dico inter rusticum & theologum, sed inter theologum, & pecudem aut saxum etiam aut truncum aut quiduis generis eiusmodi? Quę verò ista sit mẽs, vel quæ hominis ratio potiùs, si nec philosophiam nec dialecticã habeat, nec vllam omnino humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem Christianę doctrinæ professores duabus quasi indutos esse personis. Quarum vna est cõmunis, ex eo quòd omnes participes sumus rationis, à qua omnis argumentatio naturæ trahitur, & ex qua ratio inueniendi argumenti naturalis exquiritur. Altera autem quæ propriè theologis est attributa, vnde argumenta expectantur, quæ propria sunt Theologicæ facultatis. Deponat igitur Theologus personam hominis, si ita placet, cùm diuina tractat, cùm verò tractat

 huma-

humana, quæ nam rogo stultitia erit, hominem ex homine tollere? Quanquam, in quacunque disputatione, siue de humanis seu de diuinis disseratur, vtralibet personam deponere stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quàm vel pedem abiicere cùm caput munus suum explet, vel caput tollere, cũ pes munere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi. Quin etiam, vt Apostolus monet, non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarij. Sic nimirum, cũ nec humanarum rerum intelligentia diuinarum cognitioni obsit, nec diuinarum cognitio, humanarum intelligentiæ: neutrã debemus in alterius propria functiõe abiicere, nisi volumus esse stulti. Porrò qui theologiam sic instituit, vt nihil habeat cum naturæ ratione coniunctum, omniaq; egregiæ disciplinæ dogmata sola scripturarum fide metitur, hic, si in ea opinione persistat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, nec Theologiam colere tueriq; posit, nec fidem nec humanitatem. Non humanitatem, sępè enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur. qui autem rationales disciplinas theologo auferunt, hi suam illi rationẽ eripiũt. Quoniam si veritatem, quæ in disciplinis cernitur & hominis intelligentia, à ratione tollas, iacebit profectò vel nulla erit potiùs. Nec fides rursum se ipsa sola sine doctrina, & ratione tutari potest. Nam philosophia, & omni ratione disputandi sublata, cũ fide sancta rusticitas manet: quæ, vt Hiero. ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si aduersarijs non resistat. Itaq; vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod sola fide sine ratione, fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat. Cùm enim sit homo rationalis, est illi ingenita ratiocinatio, siue agat secum quid, siue cum altero, siue velit humana seu diuina cognoscere. Quare vbi homines disserent, rationem naturalem repellere nec debẽt, nec verò possunt nisi homines esse desierint. Ratio enĩ res omnes continet, quoquo te verteris, præsto est, nulla disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab vsu Theologię remotam esse volunt, ij omnem à Theologia disputationem excludunt: sine qua tamen, quid in vnaquaque re verum sit, discerni & comprehendi non valet. Quocirca hoc quidem constat, vt opinor, Theologis inter Theologos necessariam esse rationem: quæ est disputationis cuiusque fons à natura constitutus. Quid? quòd gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? sacra igitur Theologia, humanæ naturæ rationem non abiiciet. Multa etiam in Theologiæ principijs cõtinentur, vt alio quodam loco diximus, quæ nisi naturali ratione & discursu interueniente, intelligi & explicari nõ possunt. In principijs verò ipsis hærere, à consequẽtibus, & repugnantibus oculorum aciem seuocare, stultum erit. Rationem item si à Theologia submoueas, Theologia ipsa, & rem amittet & nomen. Nec enim quicquam aliud est Theologia, si interpretari velis, quàm sermo ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, vt à veteribus Theologis definitur, rerum diuinarum scientia. Scientia verò, vt Aristoteles demonstrauit, nõ nisi per syllogismum quęritur. Quòd si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse ferè cuius in scriptura sacra mentio non fiat, non angelum, nõ animã, non aërem, non ignẽ, non aquam, non cœlum, non terram, conceda tur profectò verum esse, si ornatè, & eruditè hæc Theologus explicare velit, Philosophiam, hoc est, rerum huiusmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum Theologiæ tollit, qui ex ea tollit Philosophiam, qua scriptura etiam ipsa diuina, nedum humana ratio excolitur. Ac mea quidem sentętia omnis

Marginal notes: 1. Cori. 12. — 1. Post. lib.

omnis institutio Theologiæ, humanæ rationis adiumenta desiderat, sed illa imprimis, in qua de rebus naturæ disseritur. Disseritur autem de huiusmodi sæpenumerò. Atque, vt illud omittam, quòd sacra doctrina mores naturæ moderationi cõsentaneos præscribit, vitia rationi contraria refutat, quo loco siue in schola de hisce definias quicquam, siue populo in cõcione persuadeas recta, praua dissuadeas: naturę, rationis, philosophiæ opem contemnere amentis erit: hoc tamen expeditum est, multa in sacris literis haberi, quæ sine Philosophiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Geographiæ, Astronomiæque subsidijs expediri non queunt. Pleni exemplorum sunt sacri libri, cũ sæpè aliàs, tum maximè vbi rerum naturalium, quasi miracula, quæ in disciplinis humanis explicantur, à Solomone, Dauide, Iob ac cæteris Prophetis in diuinæ, vel potentiæ, vel sapientiæ commendationem efferuntur. Quod quoniam in tertiodecimo libro fusè sumus ac diligẽter persecuturi, non libet in præsentia exponere. Nunc enim satis est fuisse demõstratum, rationes humanas homini theologo non solùm vtiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippè rationem omnem tollens, Theologus ex auctoritate omnia statuens, esse certè nullo modo potest. Quo etiam magis vituperanda est rei maximè necessariæ tam noxia reprehensio. Vna est enim philosophia in rebus humanis, de cuius vtilitate ecclesię scriptores eodem oẽs ore consentiunt, quanquam à Lutheranis ipsa contemnitur, & fallacia quædam atque ostẽtatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturæ rationem existimant se dicere, aut censent se gigantũ more bellare cum dijs, id est, naturæ repugnare. Si nihil existimant dissonum rationi se docere, quid cum illis disseras, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin aduersari quidem rationi putant, errãt in eo turpiter, quòd homini rationali errorem rationi aduersum suadere se posse credunt. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari nec philosophari volũt, ei qui sit ex pecudum genere, sunt enim quidam homines non re, sed nomine, se suamque theologiam insinuent.

Cap. Quintum.

PORrò vt ad illud, quod de ecclesiasticorum auctorũ consensu diximus, reuertamur. Clemẽs Alexandrinus. 1. Stro. lib. & à nobis stat, & multas etiam causas affert, cur Philosophia sit theologo necessaria. Vnam ad philosophos edocendos. Simili enim edocemur simile. Sicut ergo Apostolus Hebræis Hebræus factus est 1. Cor. 8. atque adeò omnia omnibus, vt omnes lucrifaceret, ita theologiæ professor fiat necesse est philosophus philosophis, vt hos conuenentiùs faciliusq; lucretur. Exhibẽda enim cuique sunt, quæ ei conueniunt, & quæ sunt familiaria, vt per propria ad fidem veniat veritatis. Atq; hanc etiã causam. 5. lib. Stro. resumit. Alteram affert, ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces philosophorũ argutias refutare possumus, nisi arguendi, & refellendi arte persequamur? Tertiam, quòd varia ac multiplex præceptoris doctrina, & delectat, & admirationem adfert, atq; adeò auditores captat. Quod variè item multiformi argumento suadetur, id firmiùs hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere Colo. 1. se ait in omni sapientia, vt exhibeat omnẽ hominem perfectum in Christo. In omni, inquit, sapientia, hoc est, diuina, & humana, vt cuiusuis generis homines afficeret perficeretq; in Christo. Astitit præterea Psal. 44. Regina à dextris Christi circundata varietate. Adhæc, quomodo ferri ac silicis cõcussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu, & disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorũ mos est de omnibus rebus in vtraq; partem

partem disserendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quòd si inutilis est sapienti philosophia, quorsum Deus Solomoni philosophiã indidisset? Dedit autem illi Deus horũ, quæ sunt scientiam verã, vt sciret dispositionem orbis terrarũ, & virtutes elementorum, diuisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animaliũ, vim ventorum, differentias virgultorum. Si igitur Dominus harũ rerum sciẽtiam docet, est verò deus, qui vtilia docet, vt Esaias ait, certè illa non potest esse theologo noxia, sed erit potiùs accommoda. Et si hæc sciẽtia vera est, vt dicit Solomon, quid dicet Lutherus, qui speculatiuas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quod Athleta, qui non se priùs instruxit ad certamen, iure contemnitur.

Sap. 7.

Qui ergo ad certandum cũ fidei aduersarijs multiformibus nõ est etiam multiformi disciplina instructus, is non est dignus, qui in perfectis theologis habeatur. Insuper diuidere, inquit, voces, quæ in scriptura efferuntur ancipites, theologo necessariũ erit, ne ex amphibolia & eludat & eludatur. Hoc autem præstare, sine Grammaticæ artis auxilio nõ poterit. Quòd si Grãmatica semel admittitur, quid ni Dialectica? quid ni Philosophia? An volunt Grammatici sibi solis Theologiam vendicare, cæteros omnes Dialecticos, Physicos, Astronomos, Geometras, ab illius participatione secludere? Id quoniam constat esse vanissimum, fateamur necesse est, humanas disciplinas theologo esse perutiles.

Quòd si non sunt, inquit Clemens, adhuc necesse est illas addiscere, vt ritè valeant damnari. Qua enim fronte de his sententiam ferimus, quæ perspecta, & cognita non habemus? Hactenus Clemẽtem Alexandrinum secuti sumus, non vt interpretes, sed, vt solemus reliquos, iudicio arbitrioque nostro quantum quoque modo videtur è fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, vt Eusebius auctor est libro sexto eccle. histo. cap. quintodecimo. Philosophię studia detrectãtibus respondet, se huic quidem operam nauasse diligentem, sed non absque virorum grauissimorum exemplo: Panthæni, Hæraclæ, aliorumque similium, qui cùm essent doctores apostolici, nihilo secius philosophorum libros legere, & in philosophiæ studijs exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morẽ istum fuisse, vt si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuere solent. Dicere verò solitum, non parum ad intelligẽtiam scripturarum emolumenti fidelibus conferri, si in liberalibus & philosophicis literis exercerentur. Nostræ enim philosophiæ partes Gręcos anteuertisse: nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi pręueniẽs falsitas vindicasset. Vide etiã Euseb. lib. 4. c. 7. & Sozo. li. 3. hist. suæ. c. 15.

In uersione Musculi habentur lib. c. 18. cap.

Theodoritus quoque libr. 8. hist. trip. cap. 8. Didymum refert, Grammaticam, Rhethoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, syllogismosq; Aristotelis didicisse, quod aduersus mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnãtur hostes, quãdo aduersum eos ipsorũ armis vtimur. Socra. 3. lib. c. 16. & Damas. 4. lib. c. 18. Neque statim praua opinione fallaris cõtra hostes hoc esse licitũ, in alijs disputationibus dissimulandũ: quia, vt Hieronymus ad Magnũ ait, oẽs penè omniũ doctorum ecclesiæ libri eiusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoritus ait, huiusmodi disciplinis veritatem, nempè fidei, non erudiri, id significat, non his Euangelium quasi tignis fulciri, aut inde catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui viri grauissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo

plo nobis sunt Eusebius libro tertio histo.eccle.cap.25.& lib.9.cap.8.Melito rursum apud eundem libr.4.cap.26.Iustinus quoq; eodē Eusebio referēte lib.4.c.8.Tertullianus præterea in Apologe, id qđ Eusebius etiā retulit lib.2.c.24.Lucianus deniq; Martyr & summa eruditione vir eodē Eusebio auctore, lib.9.c.6. Non hîc refero Damasce.4.lib.c.4.non Epiphanium hæresi.76.nō Aug.lib.1.de mo.eccle.& toto primo aduersus Cresconiū libro, q vt Grāmaticus Dialecticā in Augustino damnabat. Et de vtili.cre.c.97.& contra episto.funda.c.4.&.18. de ciui.ca.41.non Bedā.37.d.c.turbatur.nō Hiero.ea.d.c.si quis artem.&.c.Qui de mēsa.non Syno. Euge. papæ.c.de quibusdam.non Clemen.c. relatum. Hæc inquam & alia plura non refero, quoniā libris sequentibus huiusmodi argumentum sum diligētiùs persecutus.Id modò cōstat clarissimos viros, non solùm ad ea suadenda, quę rationi naturæ consentiunt, sed etiā ad ea, quæ lumen naturę superāt, humanis rationibus vsos esse: eisdemq; ab ethnicis calumniātibus Christianam religionem asseruisse.

Cap.1.

¶ Caput Sextum.

SEd quoniam hæreticis procliue est, veterum patrū vsum auctoritatemq; cōtemnere, ostēdam deinceps, ipsorum quoque apostolorum doctrina & exemplis rationes naturales in Theologiam inuectas. His adductos exteros ad fidem, confirmatos fratres, inuitatos dociles, repulsos repugnātes. Adducuntur primùm ratione exteri ad fidem & quasi præparantur. Deus quippè, fide in mortalium mētes inducenda naturæ incitamētis vtitur, vt primo loco fusiùs explicatū est. Hinc etenim & resurrectionis suæ oculatos testes protulit, & miracula doctrinę coniūxit. Nimirum, vt Apostoli non solùm per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, vt Epipha.libr.2.hære.51.docet.& Amb.in commē.epist. ad Ro.ca.1.

Clem. Alexand. lib.1. & 7. Stro. Cap.8.

Act.1.3.& 14.

testis, ait, doctrinæ virtus est, vt quia quod prædicatur incredibile mūdo est, gestis fieret credibile.& Beda lib.3.in Luc.c.7. concessa, inquit, primò potestate signorum, misit prædicare regnū Dei, vt fidem verbis daret virtus ostensa. Signis ergo & miraculis via fidei per sensus & rationē sternitur. Sic enim Sergius Paulus vir prudens, cùm vidisset factū, credidit admirans super doctrina Domini. Sic Centurio vidēs quod factum fuerat, glorificauit Deum dicens, Verè filius Dei erat iste. Petrus etiā ac Paulus quò suauiùs audientes ad fidē resurrectionis allicerent, ratione naturæ ostendunt locum illum scripturæ, nō dabis sanctum tuum videre corruptionem, de Dauid intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco, Christi resurrectionē insinuat audientibus, primùm testium oculatorum certissimo testimonio, deinde euidentia miraculi editi. Nos ait, testes huius sumus. Et mox, in nomine eius, inquit, hunc quem vos videtis & nostis Deus confirmauit, & dedit integrā sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen, multi enim audientium crediderunt.

Acto.13.
Matth.27.
Luc.23.
Acto.1.3.&.13.
Acto.3.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, præcedentibus, sed sequentibus signis: nec sermonem inferente, sed confirmante. Marci vltimo.cap. Ita Hieronymus in. 8. Matth. caput annotat, Dominum, post sermonem illum mōtis egregium miraculum edidisse, vt per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illā de legalibus, de qua in concilio erat controuersia: Viri fratres, inquit, qui nouit corda Deus testimonium perhibuit dans illis Spiritum sanctū, &c. Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebāt Barnabam et Paulū narrantes, quanta Deus fecisset signa in gētibus.

Acto.15.

En quę acciderant res externæ & sensuũ testimonia referũtur in controuersia etiã fidei apud catholicos dirimenda. Atq; in concilio illo, legem de abstinẽdo à sanguine & suffocato, idolothito & fornicatione apostoli nullo modo tulissent, nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ea lege probanda idonea viderentur. Non modò igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra ecclesiã sunt, humanis rationibus Theologo licet vti. Id verò eo loco magis, vt antè iam diximus, vbi res naturæ lumine cognoscibiles siue alienis seu nostris psuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, vt Acto. 14. legitur. Nam cũ sacerdos & populus Barnabæ & Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoq; ratione ipsi contradixerunt. Viri, inquiunt, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes vobis homines annunciantes vobis conuerti ab his vanis ad Deum viuum, qui fecit cælum & terrã & mare & omnia quæ in eis sunt, &c. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, bene faciens de cælo, dans pluuias & tempora fructifera, &c. Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, queadmodum hoc loco Apostolus asserit, nõ est absurdum, quin etiam est maximè consentaneum, vt Theologus de diuinis quoque disserens, huiusmodi etiam naturalium rerum testimonijs vtatur. Nam & Acto. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quòd cæli & terræ sit dominus, & det ipse omnibus vitã & inspirationem & omnia. Probat item Deum non esse longe ab vnoquoq; nostrum, quoniam in ipso viuimus, mouemur & sumus. Ac propheta, Psalmo. 138. ostendit Deum cognoscere nos & intima nostra, quia formauit nos, & posuit super nos manũ suam. Quod idem naturale argumentum habes & psalm. 93. Quibus ex rebus breuiter disputatis intelligi potest, id quod antè ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici inuitarique ad fidem, sin verò fideles, confirmari: vtrosque autẽ in his, quę naturalia sunt, psuaderi. Quòd si indociles sũt & repugnãtes, vt euincantur, ratio quoq; naturæ valet. Principes enĩ & seniores vidẽtes Petri constantiã & Ioannis, cõperto ꝙ homines essent sine literis & idiotæ admirabantur: hominem quoq; videntes stãtem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Acto. 4. Cæcus quoque ille apud Ioannem Iudæos Christo aduersos, naturæ ratione eludit inquiens. In hoc mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Ioan. 9. Dominus itẽ Matth. 12. eos qui calumniantur, quòd in sabbato curasset ægrotũ, naturali & ratione & exẽplo refellit. & Matth. 22. Saducæos refutat duobus principijs positis. Quorum vnum erat Exodi testimonium illud, ego sum Deus Abraham, Isaach & Iacob: quo posito & aduersariorum consensu approbato, alterum Christus è ratione naturali assumpsit, nempè non esse Deum mortuorũ sed viuentiũ. Exo. 3. Quo syllogismo collegit Abrahami, Isaachi, & Iacobi animas viuere, quod Saducæi repellẽtes, resurrectionem mortuorum ex consequẽti negabant. Rationes itaq; naturales cõtra fidei aduersarios multùm valent. Nec sunt arma Saulis, quæ pugilem Christi magis grauent q̃ iuuent, vt quidam ineptè per allegoriam argumentantur, sed, si allegorijs agendum est, sunt potiùs gladius Goliat, quem cùm ipsi è manibus extorseris, suo illum gladio iugulas. Sed aiunt. Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio verò dilemmate rẽ alioqui lucidissimã obscurare volũt. Non credo: adducor, credo, cõfirmor. Repugno: cõfundor. Ratione nõ dñа, sed administra, syllogismo nõ præsidente, sed subseruiẽte, Quid multa? Nõne videmus, cùm reliquorum apostolorũ, tum verò maximè

maximè Pauli epistolas, & aduersarios cōcidere, & fidei domesticos instruere, non scripturarū modò testimonijs, verūetiam naturæ rationibus? Id quoniā dubium nō est, maneat, hunc disserēdi morem à Christo Domino profectū, ab Apostolis repetitum, à Sanctis auctoribus confirmatum, Theologis nō solùm vtiliter, sed etiam necessariò vsurpari.

¶ Caput Septimum.

IN hoc tamē disciplinarū genere Theologiæ professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maximè vitāda sunt, quæ Cicero cōmemorauit. Vnum, ne incognita pro cognitis incertaq; pro certis habeamus. Qua in re etiam in Theologia multa peccantur. Vt illi, qui Diui Thomę Scotique opiniones vel indiscussas ample ctūtur, proq; his nō aliter pugnāt, ac pro aris & focis. Quanuis autem, qui nihil certò comprehēdi posse existimarunt, multa illi absurdè dixerint, hoc præclarè tamen, debere sapiētem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi: quæ cōtrà improbare, atq; affirmandi arrogātiam vitantem fugere temeritatē, quę à sapiētia dissidet plurimùm. Sed hoc vitiū effugere qui volet, non satis est, si ad res considerādas adhibeat & tempus & diligentiā, nisi ad ea etiā, quæ ignorat, à doctissimis quibusq; interrogāda adhibeat & curam & modestiam. Qui verò in academijs Christiani orbis insignibus literas discūt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & iuuenum exercitatissimorū cotidiana cōflictatione vexati, vitium huiusmodi vitare faciliùs possunt. Præclarè autem cum eo agetur, cui præceptor contigerit & eruditus & pius: qui cùm certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinatis vtiles & necessarias seligat, doceatq; discipulos esse quandam doctam, vt ita dicam, ignorantiam, sapientiusque esse, quædam nescire quàm scire. Alterum enim est vitium, quòd quidam nimis magnum studium multamq; operam in res obscuras atq; difficiles conferūt, easdemq; non necessarias. Quo in genere multos etiam è nostris peccasse video: vt eas quoq; quæstiones latissimè persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit homo impi⁹, sed in hac re prudens tamen, vt Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere. Qui nec quicquam nisi opportunis & loco et tempore tractauere, nec quæstiones vllas persecuti sunt, quæ iuuenum ingenia obruerent, non iuuarēt. Nostri autem Theologi, importunis vel locis, lōga de his oratione disserunt, quæ nec iuuenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de vniuersalibus, de nominum Analogia, de primo cognito, de principio indiuiduationis, sic enim inscribūt, de distinctione quātitatis à re quāta, de maximo & minimo, de infinito, de intensione & remissione, de proportionibus & gradibus, deq; alijs huiusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cùm nec essem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis & diligētiæ adhibuissem, animo vel informare non poteram. Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerēt, qui hæc tractarunt. Quid verò illas nunc quæstiones referamus? Num Deus materiā possit facere sine forma, num plures angelos eiusdem speciei condere, nū continuū in omnes suas partes diuidere, num relationem à subiecto separare, aliasq; multò vaniores, quas scribere hîc nec libet, nec decet, ne qui in hūc fortè locum inciderint, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitijs declinatis, quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modò, vt inquit ille, iure laudabitur: verùm, vt id fiat, erit etiā summoperè necessarium, si Theologi perfecti pleneq; sapientes esse volumus. Prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet, vt si adamarit captiuam mulierē, id est, sapientiam secularem,

decaluet

decaluet eam,& illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis vnguibus amputet. Multos enim tunc foetus captiua dabit,& de Moabitide efficietur Israëlitis.

¶ Caput Octauum.

QVibus rebus expositis, superest vt doceamus, an hic locus in Theologia firmus, an potiùs infirmus sit. Vbi nihil nobis immorãdum esse video, cùm naturæ argumẽtationes constet, vnas certas, alteras incertas esse. Ac certę quidem sunt, quas dialectici demõstrationes vocãt, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisq; principijs aliquid certò euidẽterq; conficiũt. Incertæ verò, quæ, licèt probabiles sint, coniecturis tamen huc atq; illuc trahuntur: nullam habẽt persuadendi necessitatem. Firmum argumẽtum illud est, non longè est Deus ab vnoquoq; nostrum, in ipso enim viuimus, mouemur,& sumus. Acto. 17. Illud item, qui plantauit aurem non audiet? aut, qui finxit oculũ non considerat? Psal. 93. Atq; illud etiam, edẽtes & bibẽtes quæ apud illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua. Lucæ. 10. & 1. Cor. 9. Probabile argumentũ hoc est, quo Petrus Actorum. 2. vtitur. Non enim ebrij sunt hi, cùm sit hora diei tertia. Ita patet naturæ argumentationes, quæ in vsum Theologiæ veniunt, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omniũ rerum infinitam volũt esse quæstionem, & nullo loco veritatem fixam constantemq; persistere, ij & in naturam ipsam & in Deum impij sunt. Sapiẽter siquidem apostolus cùm rationes à natura profectas manifestas esse dixisset, tum demum ad Deum eas auctorẽ reuocauit. (*Roma. 1.*) Quod notũ est Dei, inquit, manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit. Num per angelos? Num per prophetas? Num per apostolos? Minimè id quidem. Sed inuisibilia Dei, ait, à creatura mũdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciũtur. Conspicuæ igitur & certæ sunt quãdoq; naturæ rationes. Vani enim que sunt oẽs homines, in quibus nõ subest sciẽtia Dei, neq; operibus attendentes cognouerunt, quis esset artifex. (*Sap. 13.*) A magnitudine enĩ speciei et creaturę cognoscibiliter poterit creator horum videri. Euidentes itaq; sunt atq; adeò firmæ naturales quædã argumẽtationes. Nõ ergo speculatiuæ disciplinæ, quæ ex huiusmodi argumẽtationibus constantur & efficiũtur, errores sunt inanesq; fallaciæ. Quod Lutherus nõ stultè modò, verũ impiè etiã asseruit. Quòd enim humana sciẽtia atq; sapientia omnis à Deo sit nõ solùm illo Apostoli testimonio, quod modò posuimus, ostẽditur, sed alijs etiam quæ à Clemẽte Alexandrino referuntur. Vnũ est illud, omnis sapientia à Domino Deo est. (*Eccle. 1.*) Alterum illud, vocaui ex nomine Beseleel,& impleui eum sapientia et intelligẽtia ad excogitandum quid quid fabrefieri potest &c. (*Exo. 31.*) Fabrilis igitur ars atq; omnis proinde humana disciplina ad Deum tãquam ad fontem & primum sapientiæ cuiusq; principiũ referenda est. Ex quo & multis alijs intelligi debet, qui philosophiam errorẽ esse inanemq; fallaciã aiunt, eos non solùm stultitię, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippè veritas est, & ab eo error est null9. Qua ex re facilè etiam intelligitur, cũ Philosophiæ rationes à diuina veritate sint sumptę atq; petitæ, qui illas reijciunt, hos Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamẽto nititur imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ naturæq; rationes euertere. Vtrumq; enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, à Deo est. Illa enim, erat lux vera, quę illuminat omnem hominem,& signatum est super nos lumen vultus tui domine, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. (*Ioan. 1. Psal. 4.*) Ita non minùs à Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, q̃ si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis

turalis ducatum, inuestigationem, argumenta, repellere: non modò stultum est, Cap. 6. quod Augustinus. 4. de Trini. docet, verũ etiam impium, quod hoc nos loco abundè docuimus. Qui quidem locus conclu di iam poterat, nisi priùs argumentis illis re spondendum esset, quæ hæretici contrà posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

¶ Caput Nonum.

PRincipio itaq; veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dum faciũt, veteribus sunt iniurij. Quid enim est aliud humanas scientias omneis à patribus condemnari, q̃ eos fuisse nõ modò imperitos, verũ etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniã homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earũq; progressus, & quasi antecessiones inquirit, similitudines comparat, & rebus visibilibus adiungit atq; annectit inuisibiles. Qua mẽtis inquisitione inuestigationeq; efficiũtur naturales in homine disciplinæ, quarũ studiũ q vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia verò lõgum esset alia loca ex eisdẽ ipsis patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ cõmendãtur, nõ libet nisi vnum solum ex Augustino referre in illo etiam ipso libro contra Felicem Manichæum, cuius testimoniũ nobis isti, vel maximè obijciunt. Augustinus igitur, quãuis eos hæreticos reprehendisset, qui auderent auctoritatẽ ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco & gradu cõmendat inquiẽs. Fidei imperator clemẽtissimus & per conuẽtus celeberrimos populorum atq; gentium sedesq; ipsas apostolorũ arce auctoritatis muniuit ecclesiã, & per pauciores piè doctos copiosissimis apparatibus etiã inuictissimæ rationis armauit. Verũ illa rectissima disciplina est in arcẽ fidei recipi infirmos, vt pro eis iam in tuto positis fortissima ratione pugnetur. Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cùm enim apud illũ ratio cum auctoritate confertur, iacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquã ille tamen has duas argumẽtandi virtutes ita seiũgit, quasi possit quisquam, qui nõ idem simul & ratione & auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctũ quippè armat fide, doctũ etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas naturalesvè earũ ratiocinationes damnãt doctissimi viri, sed illos qui cùm in vnitate catholica nõ sint & Christiano tamẽ nomine glorientur, audẽt imperitos quasi ratione traducere: quia iacere se abiectissimè sentiunt, si eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur, vt ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui Philosophiam Euangelijs præferunt, quibus Auerrois Paulus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Plato non diuinus sed Deus. Cuiusmodi nos ipsi præsertim in Italia vidimus multos, qui scriptura sacra neglecta, ad horum Philosophorum doctrinas tanquam ad sirenum scopulos adhærebant, postq; galeros etiam & infulas, non prophetas, non apostolos, non euangelistas, sed Cicerones, Platones, Aristoteles, personabant. Eos quoq; sacerdotes patres nostri reprehendunt, qui plus nimio philosophorũ libris indulgent: Noluerũt enim illi, quos occupationibus & grauissimis & maximè necessarijs oportebat esse districtos, eos Philosophiæ studijs præpediri. Basilius certè ac Gregorius tredecim annis, vt literis sacris totos se dederẽt, sapiẽtiæ secularis libris omnibus valedixerunt. Testatur etiã de se in epist. ad Gala. Hieronymus, annis quindecim nullum sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porrò Alexandrinus huiusmodi viris, qui in ecclesia doctores perfecti & absoluti esse debent, Philosophiæ studia causa solùm relaxandi animi in otio permittit. & quoniam ancillas, vt vocarent ad arcem, sapiẽtia misit, admo.

Lib. 2. hist. suæ. cap. 9. Ruffinus.

Li. 6. Stro.

Pro. 9.

admonuere patres disciplinas, quas vocāt liberales, Theologiæ subseruire oportere, non dominari. Curaturū itaq; illarum studiosum, ne ancillarum amatorijs delectatus, dominam, hoc est, veram sapientiam negligat. Quinetiam curaturum, vt si Agar Aegyptia Abrahami complexibus insolescit, eijciatur foras atque exulet, nec sinatur, aut Ismael Isaachi simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere. Affligat ancillam domina & corrigat, habeat in manibus, vtatur ea vt lubitum fuerit. Sic enim modesta, erit vtilis: quæ, cùm ei præter modum indulgetur, est etiam perniciosa. Fugax est enim vita nostra, & quod plus temporis studijs humanis impartimur, id diuinis adimamus necesse est, quibus nos Christi religio consecrauit. Qui doctrinis item liberalibus nimiùm vacant, ij ferè errores imbibunt, qui vix elui possunt. Qua de re lege quoque cautum est in concilio Lateranensi sub Leone decimo, sessione decima. Est etiam lex apud nostros sanctissima, quæ in huiusmodi disciplinis solùm adolescentes neque omnes, sed ingeniosos exercet. Grandioribus autem natu ingenioq; tardiore studia hæc interdicit. Quòd si legem perrumpunt quidam, aut in Philosophia & dialectica plus temporis & curæ sumunt, quàm æquum est, non est propter istorum vitium aut Philosophia speculatiua, aut scholastica Theologia, quæ illam in vsum suum vendicat, contumeliosè vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiunt, quæ vulgi etiam sermone teruntur, Nequid nimis, Modus omnibus in rebus est optimus, & quod versibus persecutus est Horatius, Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines: cæteraq; grauissimè. Notū enim lectoribus carmen. Vtrumq; itaq; vitium reprehendimus, & eorum, qui Aristotelis Platonisvè libros diu noctuque versant, & eorum, ac multò etiam magis, qui cùm omni rerum naturalium cognitione vacui sint, vbi primoribus, quod aiunt, labris sacras literas degustarint: tum se Theologos absolutissimos profitētur, tum Philosophiam quasi rebus Theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad sanctorum testimonia satis dixisse videmur.

Clemēs. 1. Stroma. Gene. 16. et 21.

Hiero. serma in Prophetis incultus aliquādo non placuit.

E sacris verò literis Ecclesiastis primùm testimonium obijcitur. Cuius tamen veram germanamque intelligentiam facilè assequemur, si libri totius quasi scopum & mentem teneamus. Solomonis autem eo libro præcipuum institutum est, declarare: quisnam sit hominis ille finis, gratia cuius sit conditus, hoc est, quónam loco humana fœlicitas sita sit. Nam cætera, quæ Ecclesiastes ea concione disserit, huc demum pertinent & reuoluuntur omnia. Ponit igitur à principio statim generale pronunciatum illud, Vanitas vanitatum, vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quo significat, nulla huius sæculi bona ea esse, quæ finem homini suū exhibere posint, veramvè illi præstare fœlicitatem. Hoc enim sensu res omnes vanas Sapiēs vocat. Nec absurdè id quidem. Vanum nanque id definiri solet, quod fine caret, seu ad finem, qui quæritur, otiosum est. Iure itaq; res illæ vanæ vocātur, in quibus quietem homo si quærat, non inueniat, fœlicitatem si expectet, frustra expectet, finem suū si persequi ac tenere cupiat, vanus fiat. *2. Physi. Arist.* Themate igitur in hunc sensum ab initio concionis posito, quo vniuersa huius mūdi bona Solomon complexus est, tum deinde singillatim omnia persequitur, ostenditque non sapientia, non opibus, non diuitijs, non voluptate, hominis beatitudinem esse locandam. Monstrat autem primo capite per humanas disciplinas hominem non beari. Id quàm aptè & diuinè probet, non est huius loci exponere. Tantùm sunt lectores admonendi, vt ne Aristotelis vario versentur errore, qui in contemplatione rerū supremarum summum hominis bonum collocauit. *10. Ethi. li.* Qui si loqueretur de mentibus corpore solutis & vitæ

futuræ

futuræ fœlicitatem quæreret, nobis, id est, Diui Thomæ familiæ aliquid profectò diceret. Sed cùm de immortalitate animi tum hoc tum illud nec idem dicat semper, quidq; potissimùm sentiat, difficile sit intelligere, de altera profectò vita, quã vel non habebat exploratã, vel penitus ignorabat, ecquid dicturus erat homo, aut impius, aut certè varius & anceps, sensuumq; præsidio destitutus, quibus ille administris in iudicio rerum omnium vtebatur? De fœlicitate igitur præsentis vitæ loquitur. Hinc enim in Ethicis & Politicis opes, diuitias, amicos, salutem, cæteraque huiusmodi, caduca etiam & tẽporaria bona quasi fœlicitatis adiumenta requirit. Et in libr. de bona for. sine exterioribus bonis, quorũ fortuna, vt ait, est dña: negat aliquẽ fœlicem esse. Quamobrem de iudicio Aristotelis dubitari non potest, rectè ne autem dixerit an secùs, de eo fortasse dubitari potest. Verùm qui Ecclesiastis hoc primum caput intellexerit, is iam sine dubio poterit Aristotelis errorem facilè deprehendere. Nam cuiusmodi fœlicitatem habebit superna illa ac supercælestia contemplando animus tanta mole corporis non onustus, sed obrutus? * Cogitationes, inquit sapiens, mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore: quæ in cœlis sunt autem quis inuestigabit? Ecclesiastes quoque primo, cunctę, ait, res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. Miranda sanè, & digna Solomone sententia, quæ declarat, id, quod Aristoteles quoque ipse seuerè atque prudenter dixit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quę manifestissima sunt caligare, quàm noctuæ oculos ad fulgorem solis. Quo magis Aristotelis consilium, nonnulli, ac rectè illi quidem, admirantur: quòd cùm non ignoraret, quàm infirmæ essent ingenij nostri vires, memoria angusta, fluxa, infidelis: acumen retusum, impeditum, debile: segnis diligentia & tarda: in eo constituerit fœlicitatem, quod adeò in hac vita tenue est & exiguum, adeò obscurum & imperfectum, adeò infirmũ & instabile, adeò non per se idoneũ ad beandum, adeò deniq; paucorum hominum: vt nihil propemodùm habere videatur ex his, quæ veræ fœlicitatis definitio continet. Qualis enim fœlicitas est, quæ frequentissimè intercipitur & rebus abiectissimis cædit? Quæ non est commune bonum humani generis, sed quod paucissimi consequi ac tenere possint? Ad quam si omnes homines, vt par est, ad finem suum conarentur, resp. omnis interiret? Quæ aucta hominis requiem non augeat sed laborem? Quæ hominis desiderium non satiet, sed excitet? Humana quippè mens, quandiu hic viuitur, rerum cognitione torqueri potest, satiari non potest. Maneat igitur vitæ huius fœlicitatem in primæ philosophiæ vsu, hoc est, in rerum immaterialium cõtemplatione non consistere, vt quam morbus tollere valeat, dolor intercidere, inopia interturbare. Nam si ad hanc Aristotelicam fœlicitatem necessarius est aliorum etiam bonorum quasi concentus, talem nobis fœlicem Aristoteles fingit, qualis, vt arbitror, nemo vnquam erit: &, vt cõfirmare possum, nemo certè fuit. Quid quòd, vt idem Aristoteles in libro de bona fortuna tradit, vbi plurimus intellectus, ibi minima fortuna, vbi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus? Ecclesiastes cap. 9. Vidi ait nec sapiẽtium esse panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque in omnibus. Qua igitur ratione fortunæ bona ad fœlicitatem necessaria esse dicemus, quæ casui subiecta insipienti quàm sapienti magis obueniunt? Quantò sapientiùs Solomon hominis finem, qualis in hac mortali vita

Hieronym. in c. Eccle. 10. lege inquit Plato. Aristo. reuolue uersutias: Zenonem & Carneadẽ diligentiùs intuere, & probabis uerũ esse qd' dicitur, Labor stultorũ affliget eos. Veritatem illi quidẽ omni studio quæsierunt: sed quia non habuerũt ducem, & præuiũ itineris, & humanis sẽsibus rati sunt se comprehẽdere posse sapiẽtiã, ad ciuitatẽ minimẽ peruenerunt. De qua in psalmo dicitur: Dñe in ciuitate tua imaginem ipsorũ dißipabis. Oẽs enim umbras & diuersas imagines atq; psonasq̃s sibi in uariis dogmatib⁹ induerunt, in urbe sua dñs dißipabit.

** Sap. 9.*

Eccl. 7. alta pfunditas, quis inueniet eã? Lustraui uniuersa animo meo, ut, quærerẽ sapiẽtiã. &c. & post uirũ de mille, &c. &c. &c. 8. Apposui cor meũ ut, scirẽ. &c. & post, & intellexi, quòd omnium, &c.

Eccle. 1. qui addit sciẽtiã, addit et laborem.

Eccl. 1. non satiatur oculus uisu, nec auris auditu impletur. et. 7 dixi sapiẽs efficiar, & ipsa lõgius recesit à me.

quæri potest, in Dei timore & amore constituit. Deum time, inquit, & mandata eius serua, hoc est omnis homo. Atq; sententiæ huic reliqua omnis diuina scriptura consentit. Beatus vir, ait, qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis, & Beati oēs qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius. Et beati immaculati in via, &c. Et apud Matthęū dominus, Beati, inquit, qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Et beati mundo corde. Nimirum in præsenti sæculo, aut hæc beatitudo est, aut nulla omnino est. Per hanc enim veram & perfectam fœlicitatem assequimur, per hanc etiam summè beato, hoc est, Deo maximè appropinquamus. Quemadmodum autem quò quidque est maximè calido propinquius ac similius, eò calidius est: ita quo qs Deo est in hac vita proximior ac similior, eo beatior ac fœlicior erit. Paulus etiam apostolus non modò Diuus Thomas dixit, dilectionem Dei in hac vita cognitioni scientiæq; præstare. In dilectione itaq; Dei huius vitæ fœlicitas sita est, non in cognitione. Nec si rerum terrestrium atq; cælestium cognitio, quam naturales in homine disciplinæ pariunt, neminem facere fœlicē potest, statim est à Solomone damnata. Sed studium humanæ scientiæ, occupationem vocat pessimā ꝗ molestissima sit. Malum enim in scripturis interdum non pro culpa, sed pro pœna vsurpatur. Idem quoq; studium vanitatem nuncupat, ꝗ nec homini finem suum præstat, & ad veram fœlicitatē consequēdam otiosum est. Hoc vero testimonio si aduersum liberales scientias abutimur, vituperemus simul opes, diuitias, regna, artes, oīa deniq; quæ sub sole fiunt. Nam eadē de his quoq; Sapiēs dixit, illud qm̄ stultissimum est, fateamur omninò ex verbis Ecclesiastis nihil contra disciplinas humanas confici posse.

1. ad Cor. 13
2.2.q.23.6.
1. Nam qd' Caietanus ait, dilectionē Dei naturalē uirtutem non esse, absurdum est.
Esa. 45.
Amos. 3.

Multò verò minus ex prouerbijs conficitur, nam verba illa planè de cæca voluptate intelliguntur. Quam apud Ciceronem Plato escam malorum appellat, ꝗ ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Non est Philosophia meretrix illa vaga & garrula, quietis impatiēs, procax, blāda, adulatrix, pręparata ad decipiendas animas, sed, si quid tale est, est illa Thamar, quæ causa prolis sedit in triuio, ad quā studiosus & fidelis Iudas declinauit, indeque genuit Phares & Zaram, qui in Euāgelijs memorantur. Non sunt Musæ Sirenes, vt est apud Pythagoram. Castæ sunt, nō meretrices, veraces sunt, non fallaces. Qui Sirenum cantibus delectātur, hi sunt in vitio: qui Musas amant, in vitio non sunt. In epistola autem ad Coloss. eodem Clemēte auctore, non reprehendit apostolus philosophiam veram, hoc est, quæ de naturæ rebus verè sentit, sed Epicuream, quæ videlicet tollit prouidentiam, & in Deorum numerum refert voluptatē, & præter res corporeas nihil esse credit. Huiusmodi ergo aliasq; similes Philosophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipsis auctoribus Philosophiæ nomine vēditātur, cùm nihil re vera minùs sint, sed ignorantium hominum traditiones, quēadmodum eas vocat apostolus. Vera autem & naturalis philosophia nō hominum traditione, sed Dei reuelatione habita est, vt suprà eiusdē etiā apostoli testimonio ostēdimus. Cùm verò eodem ipso capite scriptum sit, hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonis, mirū est, cur Lutherus, Philippus, & alij, quos quoniam adhuc in Catholicis habētur, nolo hîc nominatim cum hæreticis lacerare: eloquentiam & omnem sublimem dicēdi characterē non reprehenderint. Absurdū est enim, vt quibus verborū disciplinę placent, his rerum cognitio displiceat. Sed periculosa curiositas, nam hoc dicit quidam, & nimia in definiendis rebus obscuris audacia è Philosophiæ studio sunt nobis natæ. Atq; idē excusatione summæ stultitiæ summæ improbitatis odiū deprecans adijcit, se non in totum Philosophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale sit

1. Stro. Clemens.
In Cato. Maio.
Prouer. 6. & 7.
1. & 6. Stro.
Coloss. 2.

le sit & cuius hominis, quis nō videt? Certè non aperti, nō simplicis est, nō ingenui, non iusti, nō viri boni: sed versuti potiùs, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Non nascūtur, mihi crede, è studio Philosophię vitia, sed ex errore & ignorantia nascuntur. Quid enim Philosophiæ magis contrariū esse potest, quàm aut vana periculosaq; sectari, aut quod nō satis exploratum sit & cognitū, id sine vlla dubitatione definire? Quid verò sibi vult oratio illa, se non in totum philosophiā dānandam putare? Quam igitur partem philosophiæ dānat? An vt Lutherus, eam, quæ cōtemplatur & cernit? Explicet atq; excutiat intelligentiā suam, vt videat quæ sit in ea species, forma & notio philosophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoicam aut Platonicā, aut Pythagoricam, aut Aristotelicā, Philosophiam appellamus: sed, vt homines definiendi periti, si interpretari volumus, studiū sapientiæ, si rē ipsam quærimus, rerum humanarū ac diuinarū, terrestium atq; cęlestium sciētiam. Quam non dico in totū, sed ne in partem quidem dānare, vel insignis stultitiæ est, vel malitiæ manifestæ. Augustinus porrò lib. 1. de mori. eccle. cath. c. 21. curiosam naturæ inquisitionem & nimium quendam amorē terrenæ sapientiæ cauendum intelligit, non verā philosophiā, quæ est amor sapientiæ moderatus.

Iam verò quod ex priore ad Cor. epistola opponitur, nihil illud mouere potest. Nam quod ait, perdam sapientiam sapientum, id perinde est ac si dixisset, sapiētiam sapientiū obscurabo. Quomodo? Nempè illustrādo mundū maiori doctrinæ lumine, ad quam doctrina philosophorum omnis nulla esse videatur. Sicut etiā sol fulgore suo stellarū lucernarūq; lucem dicitur perdidisse. Prudētiam autē prudētium Deus reprobauit, quia nō elegit, sed quæ stulta sunt mūdi, vt confunderet sapiētes. In quem sensum fortes & potentes reprobasse dicitur, quia infirmos & ignobiles elegit apostolos, vt Dei virtus magis in Euangelij prædicatione clareret. Quanquam Clemens. 1. libr. &. 5. Strom. docet, non esse hîc fortè sermonem de verè sapientibus & prudentibus; sed de his qui sibi sapientes & prudentes viderentur. Sicut non vocatur Euāgeliū stultitia, quòd stultitia sit, sed ꝙ ita huius mundi sapientibus visa sit. Nam illud, scientia inflat, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiā hîc damnat apostolus, q̄ opes, regna, pulchritudinem, vires, abstinentiam, virginitatemq; dānaret is, qui hæc omnia inflare testaretur. Clemens verò Alexādrinus. 2. Stro. libr. de illis hoc exponit, qui se sapientes existimant, cùm tamen superbi sint, nihil re vera scientes, sed languentes circa quæstiones. Quæ intelligētia ex eo probabilior efficitur, quod statim apostolus subdit, * si quis autē se existimat scire aliquid, nondū cognouit, quēadmodum oporteat eū scire. Non itaq; vera scientia inflat, sed quæ videtur esse, nec est tamen, ea inflat. At. 7. Stro. libr. nouè exponit inflare, pro eo quod est, facere vt magnificè sentiāt, qui eam habuerint. Refert verò in hoc illud Ecclesiastici. 4. cap. Ἡ σοφία υἱοὺς ἑαυτῆς ἀνύψωσε, id est sapientia filios suos inflauit, sic enim vertit interpres. Quod alij exaltauit, Hieronymus verò vitam inspirauit. Verbum autem ἀνυψόω eleuare & tollere est. At verò illi testimonio ex priore ad Timoth. c. 6. D. Hieronymus in cōmentarijs super epistolam ad Titum. 1. c. respondet in hæc verba. Quæritur quare ad id quod apostolus ait: secundùm fidem electorum Dei & cognitionem veritatis iunxerit, quæ iuxta pietatem est: vtrum nam sit aliqua veritas quæ non in pietate sit posita: & nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ iuxta pietatem est. Est planè veritas, quæ non habet pietatem. Siquis Grammaticam artem nouerit, vel dialecticam: vt rationem rectè loquēdi habeat & inter falsa et vera dijudicet. Geometria quoq; & Arithmetica & Musica

Id sentit Hieronym. in Esa. c. 29 Quin tradit ibi non de quibusq; propheticū esse sermonem, sed de sapientibus & magistris Iudæorum, quos in aduentu Christi Dei iudicio excæcatos cōstat. Peribit ait, sapientia à sapientibus eius, & intellect⁹ prudentiū eius abscōdetur

** 1. Tim. 6.*

habent in ſua ſcientia veritatem: ſed non eſt ſcientia illa pietatis. Scientia pietatis eſt noſſe legem: intelligere prophetas, Euangelio credere: Apoſtolos non ignorare. Abſque pietate verò notitia veritatis delectat ad præſens: ſed æternitatẽ non habet præmiorum. Hactenus Hieronymus. Sanos ergo ſermones vocat apoſtolus eos qui ſalutem animæ præſtant: pios verò qui pios & religioſos homines faciũt. Hęc humana ſciẽtia non exhibet: ſed nõ proinde eſt Theologo inutilis. At apoſtoli non fuerunt humanis literis eruditi. Fateor. Chriſtus non docuit eos Geometriam, Aſtrologiam, Phyſicam. Et hoc item fateor. Spiritusſanctus docuit eos omnem veritatẽ, nec Philoſophiã, Arithmeticã aut Geographiã docuit. Verũ eſt & id quidẽ. Chriſtus nobis & apoſtoli nõ Dialecticã artẽ, ſed nudam ſentẽtiam, quæ fide ac bonis operibus cuſtoditur, tradiderũt. Non repugno. Non igitur ſunt diſciplinæ iſtæ Chriſtiano doctori vtiles. Id verò eſt, q̃d ego conſtãtiſsimè pernego. Apoſtolis ſiquidem, vt ait Clemens, Spiritusſanctus omnia plenè ſuggerebat, quæ erant & ad ſcripturam ſacram intelligẽdum & ad docendum cuiuſuis generis homines neceſſaria. Nos autem, qui ſpiritus hoc peculiare donum non habemus, ſi humanarum ſimus literarũ rudes & ignari, nec diuinas percipere ſanè poſſumus, nec perfecti eſſe in Eccleſia doctores. Chriſtus etiã & apoſtoli, non docuerunt nos humanas diſciplinas, vt fides noſtra non eſſet in ſapiẽtia hominũ, ſed in virtute Dei: docere etiam nihil voluerunt niſi quod eſſet ad ſalutem neceſſarum. Alioqui, ſi exemplum placet, ignoremus Grammaticam, q̃m apoſtoli Grammatici non fuere. Simus barbari, quia non fuere eloquẽtes apoſtoli. Nihil cõſultò ac cogitatò meditatum & præparatum inferamus, q̃d apoſtoli hæreticis, philoſophis, Tyrannisq; euincẽdis repentè atq; ex tempore ſapientiſsimè loquebãtur. Quomodo autem docti ſint omnem veritatem, Auguſtinus in Ioannem declarauit. Sunt autẽ ſine dubio humanæ quædam veritates, quas tametſi Apoſtoli non ſunt edocti, nos tamẽ vtiliter addiſcimus. Quòd enim diſciplinis humanis ſubiecta ſit veritas quam tractent & in qua verſentur, adeò eſt manifeſtum, vt ſtultum ſit & me probare velle, & alios negare. Quo verò tempore, quo loco, quo cũ hominum genere diſciplinis humanis Theologo ſit vtendum, nam & hoc in argumento quæritur, alio libro ſumus fusè ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas prætermittemus: quarum ratio & maior eſt, et in aliud tempus differenda. Tantùm ergo poſtremum illud argumẽtum reſtat, cui reſpondere debeamus. Id quod argutè Clemens Alexãdrinus. 1. Stro. lib. facit inquiẽs. Non per ablationẽ Philoſophiæ perimitur veritas, ſed ad eam cooperatrix & adiutrix inuenitur: ſicut primus & ſecũdus gradus ei, qui aſcẽdit in cœnaculum, & Grãmaticus ei, qui eſt philoſophaturus. Nã & viſus & auditus cõfert ad veritatẽ, mẽs autem eſt, quæ eã appoſitè & naturaliter cognoſcit. Perſpicuitas etiã opem fert ad tradendam veritatem: & dialectica, ne proſternamur ab hæreſibus. Et eſt quidem per ſe perfecta ſeruatoris doctrina & nullius indiga, cùm ſit Dei virtus & ſapientia. Accedẽs autem Philoſophia nõ veritatẽ facit potentiorẽ, ſed debilẽ aduerſus eam efficit ſophiſticã argumentationem: & propulſans doloſas aduerſus veritatẽ inſidias, vineæ eſt ſepes & vallũ. Et quæ eſt quidẽ ex fide veritas, tãquam panis neceſſaria eſt ad viuẽdum. Quæ autem præcedit diſciplina, eſt obſonio ſimilis & bellarijs. Deſinẽte cœna ſuauis eſt placentula, vt ait Pindarus Thebanus. Hactenus Clemens. Hactenus etiam nos de octauo loco dixerimus. Ac ſi quæ ſunt fortè reliqua, ea in nono, qui ſtatim ſequitur, differentur.

Socra. lib. 1 histo. Eccl. c. 8.

1. Strom.

Lib. postremo.

Socrates etiam vide 3. lib. histo. Eccl. ca. 16.

¶ Libri Noni Finis.

DE PHILOSOPHORVM NATVRAM DVCEM SEQVENtium auctoritate, quæ nono loco posita est, Liber Decimus.

¶ Caput Primum.

QVemadmodum argumenta Theologo ducerentur à Philosophia atq; ab omni omnino ratione naturæ, satis explicatũ arbitror loco superiore. Seqtur, vt cætera persequar, quæ pertinent ad Philosophorũ & historiæ humanæ auctoritatẽ. Hi nanq; soli duo restant ex locis, qui sunt in initio propositi: de quibus dicere aggrediar, si pauca priùs de instituto ac iudicio meo dixero. Quãuis em̃ libri nostri non modò in scholastica pugna & cõcertatione versentur, sed multa etiã alia contineant ijs vtilissima, qui interiores scrutantur & reconditas literas, tamen interdũ vereor, ne quibusdam bonis viris scholæ nomen sit inuisum, mirẽturq; in ea illustranda tantũ me operę & tẽporis ponere. Ego autem quãdiu res scholastica per eos gerebatur, qui iuuentutem ad scholæ Theologiã incitare sunt soliti, meas curas cogitationesq; omneis in id cõferebam, vt me quáuis via & ratione ab scholasticis conflictationibus liberarẽ. Non enim existimabam, meam operã scholæ Theologis quoquo modo necessariam. Cùm autem Academia viros illos summos amiserit, & quidam ex reliquis, qui huius rei tuendæ socij esse deberent, studia hæc vel tanquã arida contentiosaq; dimiserint, vel certè vt laboriosa & molesta declinauerint, Lutherani verò quasi noxia quoq; reprehenderint: indignum iudicaui illi me otio dare, quod multis ante mihi magnisq; desiderijs optaram. Itaq; in his studijs ab initio versatus ætatis, existimaui honestissimè me Christianæ reip. inseruire posse, si animũ in schola meũ, vel repugnantẽ cõtinerẽ. Cui cũ multum adolescẽs, discẽdi causa, tẽporis tribuissẽ, posteaquã Theologiã publicè profiteri cœpi, meq; ipsum discipulis tradidi, tẽpus ferè totum consumebatur in docẽdo, scribẽdi otiũ nõ erat. Sustinebã enim magnũ onus nõ discipulos modò quotidianis & lectionibus & disputationibus instituẽdi, verũetiam de multis & verbo & scripto respõdendi. Accedebãt etiam non infrequẽtes ad populũ cõciones, quibus me, vel necessitas adiudicabat vel volũtas. Plures autẽ res præsertim magnas eodẽ simul tẽpore nõ modò agere, sed ne cogitare quidẽ possumus. Quãobrem de hoc opere absoluendo, in quo tãtam difficultatẽ inesse videbamus, vt viro indigeret, non solũ egregiè docto, sed nullis alijs negotijs prępedito, oẽm omnino spem sępiùs abiecimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum cõuicijs euicti, tuo verò iussu potiùs Pater optime, cuius studijs, præsertim in re tã iusta, cùm difficile est, tum ne æquum quidem obsistere, subcisiuis, vt aiunt, horis opus hoc informare decreuimus, vt si quo fortè casu nequeamus absoluere, certè instituisse videamur. Eo verò me minùs instituti mei pœnitet, quòd facilè sentio, vt nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ inuestigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profectò sumus, vt ea his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Sed iam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, vt etiam si ad alia aberrare aliquando cœperit, ad hæc reuocetur oratio.

Caput Secundum.

FVisse olim in ecclesia nonnullos, qui Philosophorũ auctoritatẽ ab schola Christiana reiecerint, Clemẽs Alexãdrinus perhibet grauis in primis auctor. Tradit etiã hanc illos persuasionem induisse, quod dñs apud Ioãnem dixerit, oẽs quotquot ante se venissent, fures fuisse & latrones: nec audijsse eos oues. Fures autẽ vocatos aiunt, quod fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticen, quãdam furandi artẽ ipse quoq; Aristoteles dixit. Et Iustinus, cùm docuisset Philosophos similes esse latronibus, & tanquã deceptores redarguisset, per insidias Crescentis philosophi interẽptus est, vt Euse. scribit lib. 4. Eccle. histo. c. 16. Non sunt igitur philosophi audiẽdi, præsertim cũ nostræ semper doctrinæ repugnarint. Nam vt Ruffinus lib. 1. Eccle. histo. c. 2. refert, Ario fauebãt viri in quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi. Atq; Epiphanius lib. 2. aduersũ hæreses. c. 69. eo nomine taxat Arianos, quod fuerint noui Aristotelici, & ab hoc Philosopho veneni iaculatiões sibi ipsis affricuerint, relictáq; domini mãsuetudine Aristotelẽ induerint, Ita nec spiritus donũ in se habere digni facti sunt. Et Hiero. aduersum Lucife. Arianam dicit hęresim argumẽtationum riuos de Aristotelis fonte mutuari.

Paulus deniq; ait philosophos, dicẽtes se esse sapiẽtes, stultos factos esse, traditosq; in reprobũ sensum. Eorũ igitur auctoritas nullius apud nos momẽti esse debebit. His & similibus argumẽtis vetustus error ille nitebatur. Quem tñ iam diu sepultum sine vllo etiã argumẽto Lutherus suscitare conatus est, dãnareq; subinde cũ scholasticos cæteros tũ magis D. Th. quasi auctor fuerit regnãtis Aristotelis vastatoris pię doctrinę, sic eñ loqtur cõtra Latomũ. Videlicet Domitiani exẽplo, philosophos nõ vrbe solũ, sed orbe pellẽdos esse credit. Nos aũt qd fides Catholica ratioq; sana teneat, breuiter & sine disceptatiõe docebimus.

Caput Tertium.

PHilosophorũ auctoritas eorum, qui falsa senserunt, nostram non potest adiuuare doctrinam, & latentia cognita facere, vt Augustinus ad Dioscorum verè et sapienter scripsit. Epist. Quid enim nobis est, ait, propter defensionem Christianæ religionis, quærere quid senserit Anaximenes, Democritus, Epicurus, Parmenides & Melissus, alijque similes huius farinæ philosophi, quorum doctrina erroribus naturæ rationi contrarijs plena fuit? Non itaq; oẽs philosophi, scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonẽ Socrates sunt inquit, in mysterijs multi quidẽ, qui gestãt ferulam, pauci verò Bacchi. In Phæd. Magnifica verò vox et magno viro ac sapiente digna, qua docemur, multos vtiq; barba & pallio tenus, sed paucos re vera fuisse philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim & effecta, morũ ac vitæ normam, via & ratione inuestigarũt, magnaque ex parte consecuti sunt, Theologis esse vtiles, hac nos oratione contendimus. Nec video equidem cur huiusmodi philosophos tãto Lutherani odio prosequantur, nisi quòd auctores obscuros intellectuque difficiles perdiscere nec volunt, nec verò possunt. Etenim optimi cuiusque philosophi commentaria, præsertimque Aristotelis, discipulum non modò ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti verò cùm parum ingenio valent, tum in laboribus è vita etiam Christiana pellẽdis occupati & sunt & fuerunt. Quamobrem quod in philosophorum libris difficile atq; arduum esse videt, id & horrẽt ipsi, & ab eo iuuenum animos alienãt. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus nõ intelligo, cùm in secundo paschali libro Origenẽ carpit, quod philosophorũ argutias tractatibus suis miscuerit, atq; ita ex malo exordio in fabulas & deliramenta processerit, ac Theologicũ dogma ludum & iocum fecerit.

Quantò

Quãtò illud apud Porphyriũ, quanquam ab impio philosopho dictum est, veriùs tamen & luculentiùs dictum est, Origenem Græcorũ diuitias omnes ad Christianum dogma locupletandum conuertisse. Sed hæc fortè obscura sunt, cùm lente argumẽtis nullis appositis explicantur. Factis primũ illustranda sunt summorũ virorũ hæc. Deinde patrũ nostrorũ testimonijs. Tum rationibus, apertissimis illis quidẽ, sed quã paucissimis. Cũ enim in huiusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, verear equidem, nec cui ex scholasticorũ disputationibus, non ex ecclesiæ sensu deprõpta nostra videatur oratio, interdum argumẽta ducta à ratione præstringimus, & veritatẽ, quã sequimur, maiorum potissimũ auctoritate suademus. Intelligendũ est autẽ, cũ proposita sint genera decem, è quibus argumenta ratiocinationesq; manarent, splendidissimũ videri, quod veterũ traditione exemplisq; consistit. Atq; si bono loco res essent: quæ more aguntur & institutis ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum, illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorũ verò oratio tota mox erat eiicienda. Est enim inimica ecclesiasticæ regulæ, sine qua nihil rectũ esse potest, nihil constans, nihil verum, sed hæc aliàs. Nunc quod instat agamus. Porrò olim ecclesiæ doctores summi fuere, qui ijdẽ fuere philosophi, Didymus, Iustinus, Origenes, Gregorius Nazanzenus, Basilius, Gregorius Nisenus, Damascenus, Augustin⁹. Tales eñ, cũ habebãtur, ecclesiasticę scholæ pręfici solere, Eusebius lib. 5. eccle. hist. c. 10. scribit his verbis. Cõsuetudo antiquit⁹ tradita seruabatur, vt diuinarũ scripturarũ doctores in schola ecclesiastica habeãtur, viri dũtaxat sciẽtia, & eruditione probatissimi. Huius officij auctor, & dux tũc satis illustris habebatur Panthænus, qui in Philosophis Stoicis priùs nobiliter floruisset. Tradit quoque Origenes apud Euseb. lib. 6. c. 15. non solùm à Panthæno, sed ab Hæracla alijsq; plerisq; doctoribus Apostolicis Philosophorũ libros legi solitos. Quòd si sanctorũ loca referre voluerimus, q̃bus illi philosophorũ testimonijs vtuntur, nõ eorum modò, qui de moribus, sed eorũ etiã, qui de natura scripserunt, verendũ nobis est, ne in causa parũ dubia testibus vtamur minimè necessarijs. Legãt isti oĩa eorũ cõmentaria, quibus, de opere sex dierũ disputatio instituta est, atq; in his vel solis videre poterũt, & quãta fuerit maiorũ nostrorũ perlegendis philosophis diligẽtia, & quãtus sit philosophorũ explicandis sacris literis vsus. Vide aut etiã Hier. in 17. caput Hiere. Et lib. 2. aduersus Iouinia. vbi etiam cũ hæretico disserẽs, varijs philosophorũ testimonijs vtitur: multisq; è philosophorũ cõmentarijs rerũ naturaliũ exẽplis editis planè docet quantũ horũ auctoritas theologo ad argumẽtandũ conferat. Sed de hac re paulò pòst. Nunc id quod erat institutũ persequamur. Sanè vt reliquos prætereã, quos stare à nobis aduersarij nostri nõ dubitãt, Epiphanius certè ipse, quem nobis obijciũt, Philosophorum auctoritatem haud semel vsurpat. Docturus enim hæresi. 51. quãnã ratione essẽt hæretici fugandi, aiũt, inquit, hi, qui hæc in consuetudine habuerũt, odore Dictamni, Styracis, Libanotidis, Abrotoni, Bituminis, Thymiamatis, Lapidis Gagatæ, aut cornucerui fugari reptilia, & venenũ iaculantia. Itẽ hæresi. 78. cũ multis argumẽtis suasisset, Beatã virginẽ post partũ virginitatẽ cõseruasse, subdit. Si verò etiã ab alia quadam speculatione ipsas res accipere conuenit, attingemus quoque rationum naturæ cognationes. Aiunt leænam non parere præterquam semel & vnum. Cumque subiecisset causam, quam eius rei Philosophi naturales redderent, colligit, Beatã virginem, quæ Læonem peperit de tribu Iuda, nõ ni semel atq; vnicum peperisse. En Epiphanius, & Christianos instruẽs, & cum hæreticis de fide certãs, Philosophorum testimonia refert. Quin etiam Paulus nõ solùm cùm ethnicis persuadet,

Vide Arist. 6. anima. et Gellium lib. 13. ca. 7. & Herodo. lib. 3.

sed

ſed etiam cũ fideles inſtituit, Poëtarum & Philoſophorum teſtimonia referre ſolet, exq; ijs argumenta ſumere. Nam ad Athenienſes loquens ex Arati Aſtronomi, Phęnomenis vſurpat illud, ipſius enim, & genus ſumus, ad Corinthios verò ex Euripidis Poëtæ Tragœdijs illud, corrumpunt bonos mores colloquia praua, ad Titum autem ex oraculis, Epimenidis philoſophi illud, Cretenſes ſemper mẽdaces, malæ beſtiæ, vétres pigri. Ac ſubiicit hic protinus. Teſtimonium hoc verũ eſt. Si igitur quæ dicit Apoſtolus, ea Philoſophorum teſtimonijs confirmat, Pauli etiam non modò aliorum ſanctorum exemplo facere nos idem, & poſſumus & debemus.

Hoc Hieronymus & ad Titũ.1. et ad Ephe. 5. Menãdro tribuit, Clemens uerò Alex. Euripidi.

Alter erat locus, à patrum teſtimonijs oſtẽdere Theologis Philoſophos eſſe vtiles, vbi nihil laboris eſſe video, cùm teſtentur hoc pleriq; quidem non obſcurè, ſed apertiſsimè, Auguſtinus, lib. de doctrina Chriſtiana.2.c.40. Socrates, lib.3. hiſto. eccle. c.16. Num locupletiores quæris auctores? Citarem alios, niſi aliò noſtra feſtinaret oratio. Certè Hieronym⁹ in epiſto. ad oratorem Magnum nõ teſtatur hoc modò, ſed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium eſt propoſitum, rationibus illud ipſum demonſtrare. Id quod faciam planè, & faciam breuiùs quàm res tanta fieri poſsit.

Multa à Philoſophis prudenter fuiſſe & grauiter diſputata, multa etiam breuiter, & cõmodè dicta, multa denique ingenioſè & luculenter expoſita, qui negauerint: ij non ſunt verbis & ratione, ſed vinculis & carcere fatigandi. Atq; ſi etiam hoc naturæ ratio pręſcribit, vt quæ viri graues, ingenioſi, eruditi, acutè diligenterq; tradiderint, ea iuuenes memoriæ mandent, fieriq; ſtudeant illorum, & ſcientia, & prudẽtia docti, neceſſe eſt, Philoſophorum doctrinam non iuuenibus ſolùm, ſed his etiã omnibus eſſe vtilem, quibus vllum aliquãdo commercium cũ humana ſapientia & prudentia futurũ eſt. Quòd ſi ita eſt, idq; nos ſuperiore loco ſatis oſtẽdimus, Theologos ad res multas huiuſmodi cõmerciũ habituros, nimirũ, quoad poterunt & licebit, ab eorũ latere nõ diſcedẽt, qui rectè de moribus & natura ſentiunt. Idq; ipſum ſi ita eſt, Philoſophorũ certè libris theologi dare operã debent: nõ enim alios hodie reperiẽt, qui de rebus huiuſmodi aptiùs & ſapientiùs philoſophẽtur. Verũ autẽ primũ, verũ igitur & extremũ. Nam illud quidẽ abſurdũ eſt, quod quidã dicunt, omnia eſſe ſacris literis prodita, quæ ad rationẽ hominis inſtituendam videtur eſſe opportuna et neceſſaria. Quorũ error, quoniã abũdè ex ijs, quæ ſuprà diximus, exploditur: nõ eſt hîc pluribus refellẽdus. *Li.8.& 9.* Quid enim ſtultius eſſe poteſt, quàm aut in ſcriptura ſacra liberales oẽs diſciplinas traditas credere, aut huiuſmodi diſciplinis exiſtimare, hominis rationem non benè & vtiliter inſtitui? Quòd ſi philoſophia Theologo vtilis & bona eſt, eam autẽ niſi philoſophorũ libris adiutus cõſequi nõ poteſt, nõ vtiq; ſunt ei philoſophi negligendi. Cũ autẽ herbarum, lapidum, animantium, arborũ, elementorũ, aliarumq; rerum terreſtrium cæleſtiumq; cognitio, ſacris literis intelligẽdis ſit magnoperè neceſſaria, quẽadmodũ Auguſtinus.2. de doctrina Chriſtiana lib. docet, noſq; etiam ſumus idem in tertiodecimo huius operis libro fuſiùs demonſtraturi, inſanus profectò erit, qui in harum rerũ cognitione parãda eos auctores neglexerit, qui & ſũmo ingenio, & magna peruestigatione, & multi temporis experimentis, in his cognoſcẽdis elaborarũt. Cũ igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin Philoſophi plurimũ Theologis proſint, illud de quo dubitari à doctis etiã poteſt, iam ſtatuendum eſt, argumenta è Philoſophorum auctoritate petita, certanè, an potiùs incerta ſint.

Caput quartum.

PHiloſophorum omnium vna eadẽq; conſenſio certam fidem facit Philoſophici

phici dogmatis. Quod eñ in alijs artibus valet, vt auctores probati tantũ apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, vt inde non nisi temerè discedi soleat, id in Philosophia, ac multò etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant vnquam quos sequantur. Benè, inquit Aristoteles libro secũdo de cœlo, sese habet quemque sibi persuadere, veteres & maiorum maximè nostrorum sententias veras esse. Atque si in omni disciplina & arte, oportet addiscentem credere, vt & Aristoteles idem prudenter admonuit, & Theodoritus magna exẽplorum vi ostẽdit & patefecit: in Philosophia certè perdiscẽda scientiæ huius professoribus, in eandem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. 1. lib. decu. Graecaff.

Quanta verò arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride cæterisq; huius chori Philosophis, vnum idemque concinentibus dissentire, quorum scripta & magna cura studioque elaborata, & posterorum non examinatione modò expẽsa, verùm etiam consensione probata sunt: sed contra sui temporis doctos homines dicere, & singularia placita communibus anteponere. Nempè id est, vt ille inquit, bellare cum dijs, id est naturæ repugnare, maior enim pars eò deferri solet, quò à natura ipsa deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum, Theologicis institutis ad ea coniectanda, quæ in natura dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, & si morũ quæstio est, vsu peritos: & q̃d his de vnoquolibet quæstionis genere placeat, exq̃rere. Quòd si Pictores, & ij qui signa fabricãtur, & veri etiã poëtę suum quisque opus à vulgo etiam considerari vult, vt si quid reprehẽsum sit à pluribus, corrigatur: quantò magis Theologo prudenti non vulgi, sed sapientum Philosophorum iudicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ, mutandæ & corrigendę sunt, licèt illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quę ad mores pertinent, non doctissimorum Philosophorum modò, sed virorum quoq; optimorũ, nulla etiam causa reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles doctè, vt omnia ferè, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum rectè iudicat, infectum non item: sic vir bonus & iustus bonum à malo rectũq; à prauo egregiè discernit, contrà autẽ omnis affectus animi perturbati, tollit iudicium veri, idq; adulterat. Adeò illud verũ est, qualis vnusquisq; erit, tale etiam iudicium proferet. Atq; ipse idem Aristoteles 6. Ethi. c. 11. planè testatur, non minùs eorum qui sunt experti & seniorum prudẽtiumq; sententijs quàm ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculũ enim, ait per experientiam habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, & ab ijs perinde atque à natura acti rectè discernũnt. Quamobrem sanctè ac prudenter Innocentius, in morum iudicijs sanctorum exẽpla nos sequi voluit. Grauissimè 20. dist. c. de quibus. quoq; Plato in Timæo, fieri, inquit, non potest, vt deorum filijs fides non habeatur, etiam si absq; probabilibus, & necessarijs dicant demonstrationibus. Et Ecclesiasticus, cor ait boni consilij statue tecum, Ani cap. 37. ma enim viri sancti enũciat aliquando vera meliùs quàm septem circũspectores, sedẽtes in excelso ad speculãdum. Quæ causa mihi semper fuit pater sanctissime, atq; optime, vt in rebus huiusmodi grauissimũ iudicium tuum non minùs expectarem, quàm alterius cuiusq; eruditissimi Philosophi atque Theologi. Intelligebam enim virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam dialectico syllogismo interueniente, id quod rectum esset secuturas declinaturasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatis, sed de prudentiæ iudicijs potissimũ intellectam

lectam velim. Iudicia quippè prudentiæ, mutatis moribus permutantur, scientiæ verò decreta, non item. Ab his autem longè dissentio, qui decernendis conscientiæ casibus, sic enim vocant, relictis doctissimis Philosophis ac Theologis spirituales nescio quos homines consulunt, qui visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini. Multa quoque perfectione exercitationeque virtutum opus est, quemadmodum ait in 4. cap. Ioannis Origenes, vt bona & mala vera & falsa diiudicare possimus. Rari autem illi sunt, qui quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni & mali. Sed hæc hactenus. Nunc eò redeamus, vnde huc digressi sumus. Constitutum est igitur Philosophorum iudicium, eorum scilicet qui magna doctrina excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerarij.

Hie.25.

Omnino si quicquam est probabile, nihil est profectò magis, quàm naturæ principem naturalis disciplinę doctores aliquos mortalium generi prouidisse. Quis enim adeò esset insipiens, vt academiam vnam quamlibet sine præceptoribus institueret? Certè, quoniam notus in Iudæa deus, quasi diuinæ scientiæ Gymmasium erexit, Rabbinos ibi etiam procurauit. Et quoniam apud Christianos Euangelicæ doctrinæ academias esse voluit, Apostolos quoque, Prophetas, Euangelistas, Doctores dedit, qui eam in Christi repub. doctrinam profiterentur. Quapropter, cùm vniuersis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non fit vero simile, nullos huiusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam, si ab alia similitudine argumentari conuenit, Clemens Alexand. Philosophiam ait Græcis à Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quemadmodũ ergo nec Iudæorum, nec Christianorum testamenta, ita ne Græcorum testamentum quidé absque interprete dereliquit. Quocirca diuinæ hîc quoq; procurationis erat, vt nõ omnes simul Philosophi aut in Dei cognitione aut in morum & vitæ regula, aut etiam in rerum naturalium intelligentia, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæ res effecit, vt iuxta Pauli sententiã Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamẽ excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satis informatiq; essent auctore naturæ optimo duce atq; magistro. Id verò scripturæ etiã diuinæ testãtur. De deo enim in Psalmo scriptũ est. Quòd docet hominẽ scientiã. Et rursum in libro Iob. Quòd docet nos super iumenta terrę, & super volucres cœli erudit nos. Nimirũ sicut quibusdã animantibus, qui tanquam principes, & duces reliquorũ à natura dati sunt, cõcessi sunt quidã instinctus, quibus ad gregis quisq; sui ducatum rectum vtilemq; ferãtur, ab obliquo retrahantur & noxio: ita in hominũ eorũ mentibus, qui natura duces sunt cæterorũ, inditas esse notiones credendũ est, quibus in illa, quæ ad imperitorum & rudium populorum doctrinam spectãt, inducantur. Nec enim melior est belluarum cõditio q̃ nostra. Atq; Boëtius magno vir ingenio in primisq; doctus, cõmunes sapientum conceptiones, sic enim appellat, non minoris facit, quàm si communes essẽt omniũ hominũ. Nosq; ipsi sexto ac septimo loco, ad eandẽ quoq; rationẽ ostẽdimus, cõmunia doctorũ ecclesiasticorũ pręiudicia nõ aliter esse accipienda, ac si oĩum fidelium essent cõmunes conspirãtesq; sententiæ. Quãobrem id quidem nõ est dubium, quin verũ & exploratũ illud sit, de quo omniũ philosophorũ ratio consentit. Quomodo enim homines & ambitiosi honoris & gloriæ, & cæci ferè auiditate carpendi & plurimis seculis maximisque locorum interuallis seiuncti in vnam sententiam conuenirent, nisi in hãc quasi conspirationem naturæ impulsu quodã agerentur? Ex quo rursum intelligi

6.Stro.

Psal. 93.
Iob. 35.

ligi perſpiciq; licet, id quod paulò antè di ctũ eſt, Philoſophos ab vno aliquo mortalium magiſtro excepiſſe ea, quæ populis ac gentibus vnniuerſis communi conſenſione conſcripſerint. Veriſsima ergo ſunt communia Philoſoporum placita, nec ab illis licet, ſi omnes ad vnum idem ſentiant, diſſentire. At Hieronymus lib. 1. aduerſus Pelagianos, cùm aduerſarius eã Philoſophorum communem ſententiã obieciſſet, qui vnam habeat, eum omnes habere virtutes: reſpondet eam quidẽ Philoſophorum fuiſſe ſententiam, ſed nõ apoſtolorum, neq; eſſe illi curę quid Ariſtoteles, ſed quid Paulus doceat. Sanè quis ſit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludẽdis figura, ne longũ faciam, hoc loco prætercam. Huic enim argumẽto facilè reſpondetur Hieronymum ſententiam hanc eandẽ & veram conſenſiſſe, & Philoſophorum auctoritate probaſſe, vt in Eſa. cap. 16. Philoſophorum ait ſententia eſt, & Apoſtoli Iacobi, hærere ſibi virtutes, vt cui vna defuerit, huic omnes deſint. Et in. 56. caput eiuſdem Prophetæ, virtutes, inquit, inuicem ſe ſequuntur, ita vt qui vnam habuerit, oẽs habeat, & qui vna caruerit, cunctis careat. In dialogo igitur illo non vult Hieronymus ſe in dogmate fidei auctoritate Philoſophorũ vrgeri, quã tamẽ ipſe idẽ alijs locis vſurpat.

¶ *Cap. Quintum.*

CVm verò de vnius aut alterius Philoſophi ſecta diſſeritur, lõgè diuerſa quæſtio eſt. Atq; quò quiſq; doctior & grauior eſt, eò eſt illius quidem, & probabilior auctoritas, & fide dignius teſtimoniũ. Sed nulli Theologus ita ſeſe adiudicare debet, vt ab eo ne latũ quidem vnguẽ pũtet diſcedendum. Non enim æquũ eſt, vt apud Chriſti diſcipulos tantũ Ethnici vnius auctoritas poſsit, vt etiã ſine ratione vincat. Refert certè in quacũq; arte plurimũ, vnũ in illa excellẽtẽ auctorẽ legere, cui potiſsimũ te addicas. Nullus tamẽ quamlibet eruditus ſentiendi tibi ac diſſentiendi auctor futurus eſt. Nemo enim fuit omniũ, qui nõ, vt homo, interdũ hallucinaretur. Enimuerò quis primas inter Philoſophos habeat, quiſuè proinde ille ſit, cui præcipuã dare operã operæpretiũ ſit, varię ſunt doctiſsimorũ hominũ diſcrepanteſq; ſententiæ. Nã, vt alios prætereã, in huiuſmodi cauſa aliud Diuo Auguſtino videri ſolet, cui caue quenquam anteponas, nec enim doctior vir fuit Auguſtino quiſquã nec clarior. Aliud autẽ videtur D. Thomæ maximo grauiſſimoq; theologo atq; philoſopho. D. Auguſtino Plato ſummus eſt, D. Thomæ ſummus eſt Ariſtoteles, ſic ferè res habẽt, vt id doctrinæ genus quiſq; maximè probet, cui à teneris annis maximẽ aſſuetus eſt. Exoritur Auguſtini ratio ex altera parte, nullos eſſe oium Chriſtianę magis doctrinę cõcordes quã Platonicos. Plato ſiquidẽ fuit ex Hebræis philoſophus, vt Clemens Alexãdrinus auctor eſt. *1. Stro.* Imò verò, inquit Thomas, Peripateticorũ doctrina Chriſtiano dogmati cõſentit plurimũ. Clemens enim Alexãdrinus lib. 5. ſtro. etiã refert, Ariſtobolum multis libris probaſſe philoſophiã peripateticam ex lege Moſaïca & alijs dependiſſe Prophetis. Ac Diui Thomæ ſententia quidẽ & oĩm penè gentium & multorum ſeculorum vſu probata eſt. Platotonem enim iã inde à multis annis vix in angulis homines otioſi legũt. Ariſtotelẽ verò magno cõſenſu orbis academiæ reſonant. In Ariſtotelem quoq; illud elogiũ vnicum vniuerſæ conſentiunt gentes per Antonomaſiam philoſophũ, hoc eſt, philoſophorũ primariũ fuiſſe. Iure ergo illum amplectimur, cuius de laude omnium ſit fama conſentiens. Diuo etiam Thomæ ita ſunt Theologi ſcholaſtici aſſenſi, vt in ſchola theologiæ, Plato ne locũ habeat q. dẽ, ita eam Ariſtote. occupauit. Illud cõſtat neminẽ in rebus naturalib⁹ plenè eruditũ eſſe poſſe, ſi ſolũ Platonẽ legat. Solus autẽ Ariſtoteles abũdẽ ſat eſt, vt ſit homo in Phi-

in Philosophiæ tribus oīno partibus eru ditus. Sanè, ne quis causetur, misero seculo Aristotelem Theologis, Platonem autem meliore ecclesiæ statu placuisse, sciat is, quicunq; est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cùm ibi doctores Apostolici vigerēt plurimùm. Sed enim, vt mihi quidem videtur, nec Augustini nec Thomę cōtenenda est sentētia. Nam & ijs cōcedēdū est, q; Aristotelem amant, & ijs forsitan qui Platonis amici sunt. Quorum iudicium, in eo quod de animi immortalitate, de Dei prouidētia, de rerum creatione, de finibus bonorum & malorum, deq; alterius vitæ vel præmio vel pœnis Platonem apertiùs constantiusq; locutum asserant, difficile factu est non probare. Probanda verò magis est Diui Thomę opinio, sed ita tamen, vt adhibeatur moderatio quædam, sine qua probari illa non potest. Placet enim quoq; nobis Aristoteles, & rectè placet, modò ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma conuertere. Id quod interpretes ferè solent. Qui vim contextui sæpè afferunt, atq; Aristotelem cogunt, vt velit nolit pro fide catholica pronunciet. Periclitemur autem, si placet, & in ijs quidem exemplis, in quibus errasse Aristotelem, vulgus Theologorum fortasse non putat. Nec enim hoc loco de ęternitate mundi mentiumq; præfinito numero disserendum est. Sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obuia sunt omnibus, hæc autem quæstio in his commentarijs, quos de anima scripsit, accuratissimè est à Caietano disputata. Verū hæc consideremus, que difficiliora sunt, & quæ Aristoteles vafrè verbisque de industria ad imponendum compositis obscurè videtur enunciasse: vt si à doctis fortasse viris iure quandoq; & verè reprehenderetur, haberet quò posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hîc tamē aduersus Aristotelem accusationem instituo virum doctissimum, deq; humanis literis omnibus benemeritum. Sed cùm pleriq; ab illo nunc non aliter atque ab oraculo pendere videantur, secureq; omnia illius opera legere, minuēda est hæc opinio, ne ab huius Philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audiuimus enim Italos esse quosdam, qui suis & Aristoteli & Auerroi tantum temporis dant, quantum sacris literis ij, qui maximè sacra doctrina delectātur, tantum verò fidei, quantum apostolis, & Euangelistis ij, qui maximè sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italia pestifera illa dogmata de mortalitate animi, & diuina circa res humanas improuidentia, si verū est, quod dicitur, nihil enim præter auditum habeo. Cū homines Aristotelis inflati opinionibus turpiter sibi blādiuntur, & inde in maximo versantur errore. Sed hæc hactenus. Nunc ad propositum reuertamur.

Euse. lib. 7. Eccle. hist. cap. 32.

Mentes nos angelos repellamus, quorum numerum ex motib⁹ Aristo. præfiniuit.

Primus igitur locus, vbi contra scripturarū fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno & vigilia, quo loco negat deum immittere somnia, redditq; eius rei causam, quòd si deus eorum esset auctor, sapientibus vel maximè, & his quidē vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bona fortuna, vbi res fortuitas diuinæ gubernationi ac directioni subtrahit duob⁹ argumentis persuasus: Vno quòd res fecū dę prauis obueniant, quorū deum habere curā nō sit vero simile. Altero quòd deus pótius dirigeret in effecta fortunæ homines sapientes, cū contra ferè videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de cœlo, vbi quicquid genitum esset, id corruptibile asseruit: nec incorruptibile quicquam, quod non esset ingenitum. Posuerat verò ante omnia varias harum vocum significationes, ne res verbi ignorantia clauderetur. Ratus itaq; se aduersus Platonem bonam habere causam certamq; proinde sibi victoriam pollicitus contra morem suū

non obſcurè,ſed quàm fieri potuit apertè docuit, quidquid incorruptibile eſſet, id ingenitum eſſe ac perpetuũ oportere, hoc eſt nullo vnquã modo incœpiſſe. Sic enim vocẽ ille interpretatur. Qua ex re fieret, vt anima rationalis aut corruptioni eſſet obnoxia, aut eſſet certè ingenita ac ſẽpiterna.

Quartus locus eſt libro quinto rurſum q; duodecimo Metaphy, quibus locis definit, deum animal eſſe perpetuum & optimum. Vocat autem deum communi nomine ſubſtãtiam quancunq; cœleſtem, & diuinam. Nam poſt hæc incipit inquirere, an illa ſubſtãtia ſempiterna vna an plures ſint. Atq; eodem lib. 12. conſentit benè antiquos res illas præſtantiſsimas deos appellaſſe. Ludit autem per amphiboliam, nũc enim mentem ipſam deum vocat, nũc cœlum cuius anima mens eſt, id quod libro Tex. cõ. 13. etiam ſecundo de cœlo videre licet. Sed ne quis ſit admiratus, quòd cœleſtes ſubſtantias animalia hîc Ariſtoteles nuncupet, nam veterum more ſubſtantiam animatam ſiue anima ſenſitiua ſeu intellectiua vocat animal. Itaq; arbitratur deum illum vnum principem cæterorũ extremo cœlo affixum per ſe mouere ipſum, quomodo cæteræ mentes ſuos orbes mouẽt, ſuntq; Ariſtoteli ipſorũ orbium animæ: vt & D. Tho. 2. con. gen. cap. 70. admittit. Nec Ariſtoteles aut. 8. Phyſi aut. 12. Metaphy. hominis intelligentiam ad aliud principiũ reuocat, quàm ad illam primam mẽtem, quę vi ſempiterna primũ mobile ciet.

Quintus locus eſt eodem quoq; libro, vbi ſubſtãtijs intellectualibus cælorũ motricibus virtutem tribuit infinitam, quòd infinito tempore moueant.

Sextus locus eſt eodẽ etiam libro, vbi, vt mihi quidem videtur, dei prouidẽtiam pręmiaq; & ſupplicia, quæ probos & improbos in futura vita manent, fabulas eſſe ſignificauit gratia vulgi continendi in officio cõfictas. Reliqua, ait, fabuloſè iã ſunt allata ad perſuaſionem vulgi atq; ad vſum legum vitæq; humanæ vtilitatem. Ecquæ enim rogo illa ſunt veteribus tradita, in q̃bus hæc ambo conueniant, vt ſint & ad vſum legũ, & ad vitæ humanæ vtilitatẽ tradita, niſi ea, quæ nos explicare voluimus, Ariſtoteles noluit, ne proborum hominũ eorum vel maximè, qui reip. curam gererent, inuidiam ſibi odiumq; conflaret? Nam, quòd Ariſtoteles Deo rerum humanarum prouidentiam adimat, maxima auctoritate Theologi affirmant Clemẽs Alexan. lib. 5. Strom. & Epiph. 3. lib. aduerſum hæreſes. c. vltimo. Quos autem locupletiores auctores quærimus, quã ſanctos eruditos, in Græcorumq; doctrinis apprimè verſatos? Anne ipſius etiam Ariſtotelis de ſe teſtimonium expectamus? Nimirum. 12. Metaphy. lib. verbis artificioſè excogitatis, ne in hoc etiam à more ſuo diſcederet, abſurdũ eſſe docuit, deum de quibuſdam intelligere, quòd pręſtet videre aliqua quã non videre. Vbi non dixit abſurdum eſſe deum quædam intelligere, ſed de quibuſdam intelligere, aut meditari, vt vetus interpres reddidit. Vt non tam ſimplex rerũ vilium intelligentia quàm prouidentia earũ, & cura ſignificaretur. Sentit itaq; deũ magna curare, parua negligere. Atq; in libello de mundo, ſi modò eius eſt hoc opus, deum facit ſimilem magno Perſarum regi Xerxi, vel Cambyſi, vel Dario, qui ipſe p̃ ſe maxima, & pulcherrima regni obeat munia, minora, & ſordida mandet alijs. Ac decimo Ethico. lib. quòd ſi dij, inquit, curam habent aliquam humanarum rerum, quẽadmodũ exiſtimatur & creditur, rationabile eſt, eos amãtibus mentẽ honorantibuſq; fauere tãquã rerũ ſibi chariſsimarũ curatoribus ac bene agẽtibus. Nota, vt exiſtimatur & creditur, &c. Iã Diogenes Laertius apertè tradit Ariſtotelẽ Dei prouidẽtiã ad cęleſtia vſq; perſtringere. Iã, q̃ libertatẽ deo in naturæ reb' Ariſtoteles neget, viri docti & graues ita magnis argumẽtis ſuadent, vt ſuperuacaneum ſit eas hîc à me rationes repeti, quas in promptu eſt, ex illorum libris cognoſcere. Certè vbi de Caiet. 2. 2. q. 36. ar. 2.

mundi æternitate velis equisque, vt aiunt, cũ Platone certat, si naturæ auctorem libe rũ faciat, ridiculus esse videatur. Quid de indignatione ob prospera impiorum euẽta quã ad bonos mores pertinere secũdo rhetoricorũ libro affirmat? Quid quòd. 7. Polyti. libro præscribit, nihil mutilum, & imminutum orbatumq; natura educendum: scilicet, ne nimia filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemq; congruentem amitteret? Propter quã etiã causã præuertẽdos fœtus existimat, aborsumq; ante animationem faciendum. Nã postquam vitam acceperint, nephas putat attingere. Quid de animarũ infinita multitudine? Quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ μετεμψύχωσιν, ĩcidat? Illa verò admissa, cũ infinita corpora esse nõ posse existimet demonstratum, resurrectionis articulum nõ admittet. Quid quòd duo principia Aristoteles posuit deum & materiã, nec enim rerum creationẽ ex nihilo agnouit. Cuius quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an grauissimos, Clemẽtẽ Alexandrinũ Epiphaniumq; lector noli contemnere. Atq; hęc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecũdiùs assero propter Diuum Thomam, qui huius Philosophi solet ferè esse patronus, sed Doc. doctissimi probant illum ita sensisse, quos ego in hac parte secutus sum. Si quis verò pro Aristotelis sensu Apologiam adornet, cũ hoc ego non magnoperè contenderim. Tantùm à Lectore postulo, vt mihi cõcedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse, sin hoc non licet per Diuum Thomã, at illud certè dabit, vel cautè eum vt variũ & lubricum esse legendum, vel certè esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi vtrumuis satis est, & tũ hoc tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquã probabile. Quãtum ergo philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli ad faciendam fidem habeant virium: satis, vt arbitror, diligenter explicatum est.

¶ Caput Sextum.

NVllius verò negotij erit obiectiones contrà à principio positas repellere. Primũ enim facilè intelligitur, nõ eos qui missi sunt, sed illos qui venerunt vel pseudoprophetas vel pseudophilosophos à dño reprobari. Nõ mittebã, inquit, et ipsi currebant. Hiere. 23. Veros autẽ Philosophos diuinitus fuisse procuratos satis suprà, ni fallor, argumẽtati sumus. Deinde Græciæ Philosophos alia ratione fures esse dictos cõtendit Clemens, quòd vltra quàm à Moyse, & Prophetis sapientiam subripuerint, gloriolæ aucupandæ gratia quasi suam iactare sunt soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Iudæi cuiusdam Nazareti, vt Alexander in libro de symbolis Pythagoricis scribit. Quin Diuus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscurè tradidit. Certè fuisse circuncisum Clemẽs Alexandrinus auctor est.

Clearchus autẽ Peripateticus in primo libro de somno dicit se nosse Iudæũ quẽdam grauissimum non solũ eloquio, sed etiam animo cum quo versatus est Aristoteles. Vide Iosephũ. 1. con. Appi. Alexan. libro. Nam Platonem non solũ à Pythagorá, sed à nostris etiam doctrinam accepisse & Augustinus, & Clemens testati sunt, & Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenuè fatetur. Cũ itaq; ea, quæ à Philosophis rectè & sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus inseruerimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutuabimur. Ac deprimo quidem argumento hactenus. Nam cætera sunt huiusmodi, vt negotium lectori facturi simus, si ea modò refutemus.

Caput septimum.

QVoniã verò pertinet quidẽ ad hũc locũ iuris ciuilis auctoritas, & ita pertinet, vt non recondita quadã ratione cernatur, sed sit in prõptu: necesse est vt de illa quoq; pauca dicatur. Est enim sine dubio iuris legumq; peritia, recta morum & vitæ

disciplina:

disciplina: philosophia autem lex vitæ est acratio. Quo fit, vt legum ciuilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, vt ille ait, philosophiam, profitentur. Ius verò ciuile nulla in parte Theologis prodesse posse, ex eo primũ sua detur, quòd huiusmodi iura discere presbyteris atq; adeò monachis est interdictũ. Repugnat ergo Theologiæ illa facultas, à qua vt clerici abhorreant, lege canonica præscribitur. Cumq; theologia rursum de rebus diuinis sit, ius verò ciuile in rerũ humanarum earumq; temporalium administratione versetur, vix intelligi potest, quẽ vsum Theologo de rebus æternis differẽti, scientia, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus, fatetur quidẽ põtifices legibus imperatorum vti, sed pro cursu rerum tantummodò tẽporalium. Non igitur viri ecclesiastici, cũ res Theologicas, hoc est, diuinas sempiternasq; tractare volunt, leges imperiales vsurpare debent. Imperatorum quoq; edicta, quæ ius ciuile continet, Dei quandoq; legibus aduersantur.

Dist.10.ca. quoniam.

11.q.1.c.imperatores. dist.10.c. lege. dist.96. c.bene.

Non ergo Theologus, ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ad conclusiones theologiæ comprobandas.

¶ Caput Octauum.

SEd illud verius est, iuris humani facultatẽ, in multis theologo commodã esse posse. Si enim illi canonica scientia est necessaria, huic autem peritia legũ adeò coniuncta, & colligata est, vt vix altera possit ab altera separari, theologus sanè vt ius canonicum, ita quoq; & ciuile cũ illo connexũ vendicare debet. Quòd autẽ sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adiuuentur vicissimq; illas iuuẽt, testatur Luci⁹.3. de noui. ope.nun.c. 1. Vnde illud apud Italos, il legista senza capitulo vale poco, ma il Canonista senza lege, valeniente, factũ est iam tritum sermone prouerbium. Rursum, Pontificum iura plerũq; ciuili auctoritate rationeq; vtuntur. A theologo igitur, cui ius pontificiũ familiare esse oportet, non erit iuris ciuilis cognitio aliena. Augustinus præterea nõ improbat, si terreni imperij leges in suum adiutorium hæretici assumant, id enim fecit apostolus. Probandus est igitur, ac multò etiã magis theologus, si aduersum hæreticos cũ vel de rerum temporalium dispositione recta disserit, vel de moribus in rep. aut cõstituendis aut constitutis, legum ciuilium auctoritatẽ asciscit. Id quod Augustinus idem contra Donatistas sæpè facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cùm tam multis hoc sit à D. Augustino vsurpatum. Ad hæc, in disputationẽ de iustitia, & iure incidat theologus aliquando necesse est. Quo loco sanè ineptus erit, si ea, quæ grauiter à viris clarissimis de iure dicta sunt, negligere voluerit. Præterea in pactis, stipulationibus, cæterisq; contractibus: in rerũ dominio, prescriptione, testamẽtis, donationib⁹, testibus, iudicibus: alijsq; sexcentis huius generis, quoties Theologo opus est, albũ à nigro ęquũq; ab iniquo secernere? Sæpè nimirũ, si eius mun⁹ esse creditur, animarũ cauere periculis earũq; saluti consulere. Iniustitia quippè mortale peccatum est, quare nihil est mirandũ, si qui & multorum cõfessiones audire debet, & de iniustitia plurimis respondere, ab eo legum qualem qualem cognitionẽ ipse requiram. Quid cũ ad restitutionis materiam aptè exacteq; tractãdam de rebus huiusmodi theologus disputaturus est? Nũ iustitiæ & æquitatis in foro etiam consciẽtiæ rectus arbiter esse poterit, nisi multa à iureconsultis, & ciuili prudentia mutuetur? Minimè id quidem. Nam licèt iustũ iniustumq; internoscere philosophorum Diuiq; Thomæ libris theologus adiutus possit: at id solũ faciet in genere, in specie autem sine iuris aliqua peritia non faciet. Sed hæc videri possunt obscuriora, cũ sine appositione exẽplorũ lentiùs disputatur. Exemplis illustranda sunt hæc, quæ rationibus subtiliùs quã satis est, disputari videtur

tur. Proferam autem aliqua è multis exempla, nam omnia erit operis infiniti. Sit igitur primũ, ſi pœnitens dicat ſe habere ſcrupulum ſuper his aut illis bonis quæ videlicet ex præſcriptione longi temporis poſſidet, quæ ex donatione vxoris alienæ habet, quæ ex teſtamẽto minùs ſolenni, quæ vè ab inteſtato obuenerunt. Sit ſecundum exemplum, ſi ait pœnitens ſe habere litem ſuper hac illa vè cauſa, neſcireq; ſe an cedere debeat liti, an potiùs illã valeat iuſtè proſequi. Sit tertium. Si quis primogenitus à Theologo quærat, an peccet mortaliter, niſi ſorores, iuſto matrimonio collocet, niſi æs alienum ſoluat, quod parens cõtraxerit, niſi protogeniũ curet & tueatur. Quid in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An à ſubditis poſsit ſolita quædam munera exigere, eoſq; ad conſueta onera ſiue realia ſiue perſonalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidẽ iuriſperitorum illæ voces. Nec ſemper nos oportet accurata dictione diſſerere. Quin ſatiùs eſt de nominibus parũ eſſe ſolicitos eſſeq; interdum faciles, & negligentes: quẽ admodũ Plato nos & in Theæteto & in Politico admonuit. Verũ hæc obiter. Iam ad illa redeamus. Sed quid opus eſt plura? An ne ſpeciatim definire quando in iudicijs, in contractibus, in vltimis voluntatibus, ac nonnunquam etiam in delictis cõmittatur iniuſtitia, vires theologi non excedit? Cũ caſus occurrãt innumeri, qui naturæ lege definiri non queunt. Id ſi ita eſt, vt eſt certè, inſolentiæ erit maximę in eiuſmodi quæſtionibus iuris peritiam contemnere. Iuris autem peritia nõ aut conſultiùs inueſtigari aut inueniri certiùs poteſt, quã in iuris voluminibus. Quæ non alia quæcunq; philoſophorum volumina nec eloquentia nec prudentia ſuperant. De quinquaginta loquor pandectarum libris. Nã poſteriores leges multùm omnino vtraq; in re ab illis declinarũt. Quòd ſi bibliothecas omnium philoſophorum vnus Ciceroni viſus eſt duodecim tabularũ libellus & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate ſuperare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus nõ leges modò duodecim tabularum, verũ multæ etiam aliæ continentur de hominum conuentionibus deq; iure & æquo prudenter ſanctéq; præſcriptę? Sanctum, inquam, volumen eſt, & iuſtitiæ tẽplum meritò illud Iuſtinianus appellauit. Atq; cũ è ſacra mo- *C.de.ue.in-*
rum philoſophia ius eſſe ortum ciuile cõ- *enu.l.i.*
ſtet, vt fontem, ſic certè & riuulos Theologus colet, ne parum ſit in Philoſophiã ipſam religioſus. Sanè qui ius ciuile theologo negligendum putat, is bonã partẽ moralis philoſophiæ reuellit: cuius ſubſidiũ ſi quis illi neget de moribus diſſerenti, ſtultus eſſe videatur. Quia ergo ſæpè vtitur theologus ſubſidio iuris in diſputatione theologica, id circo iſtam iuris ſcientiam theologiæ tanquã ancillulam pediſequãq; adiunxi.

Caput Nonum.

ET quanquam argumentum, quod à iure ciuili ducitur, nec certum fortaſſe nec exploratum eſt: ſed probabiliſsimũ eſt tamen, cũ omne, tum illud magis, quod à legibus Chriſtianæ reipublicæ vſu probatis theologus accipiet. Non enim ſine diuino nutu huiuſmodi leges Romanis eſſe datas credendum eſt. Quin diuinitus per ora principum promulgatas fuiſſe Ioãnes. 8. prædicat. Et Auguſtinus inquit, humana iura per imperatores, & rectores ſeculi deum humano generi diſtribuiſſe. Ac *L. nam &*
Demoſthenes, leges inuẽtũ munuſq; deo *ff. de legib.*
rum eſſe putat. Et Cicero principis legem *Et.l.ius ci-*
ad iubendum & vetandum aptam, rationẽ *uile.ff.de iu-*
rectam eſſe, ait, ſummi Iouis. Et Solomon. *ſtitia & iu-*
re.
Diuinatio, inquit, in labijs regis in iudicio *Prouer.16.*
non errabit os eius. Ad dei ergo procurationem pertinuit, vt numine quodam legum Romanarum latores afflarẽtur, quò ad reip. moderationem ea ſcita præſcriberent, quæ eſſent iuſta atq; legitima. Quam obrem ſi theologus ex illis argumentum

ſumat

ſumat,nihil abhorrebit à profeſsionis ſuæ inſtituto, & ſi non certò, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Ludoui cus Viues probari poteſt, in eo quòd vniuerſam legum Romanarum, & vim nititur frangere, & eleuare auctoritatẽ. Plus ille nimio interdum ſibi indulget, dũ corruptas diſciplinas perſequitur. Nec nouitios ſolùm errores, qui vel irrepſerunt vel inuaſerunt coarguere, ſed antiquorum recepta placita conuellere pertẽtat, maximo quidem ſemper verborum ambitu, ſed vi quandoq; argumentorum minima. Dixit ille quidem in libris de corruptis diſciplinis multa verè, multa præclarè. Atqui fidenter pronunciauit aliquando tanquam è diuorum concilio deſcendiſſet. Multò autẽ viris doctis probaretur magis, ſi qua diligentia, & diſertitudine cauſas corruptarum artium expreſsit, eadem collapſas reſtituiſſet, ſed in tradendis diſciplinis elanguit, cùm in carpendis erroribus viguiſſet. Nec mirum. Nam aliorum errata etiam probabiliter reprehendere facile eſt id quidem. Artes verò, quas iam inde à multis annis viri quidam & indocti & barbari deflexerunt, ad rectã lineam reuocare, ſcilicet hoc opus hic labor eſt. Hucque erat omnino conandum, ſi quicquam magna laude dignum agendum erat. Aliud eſt autẽ leges ciuiles præſertim in repub. benè inſtituta longo vſu probatas reprehendere: aliud errorem interpretum increpare. Quanquã Ludouicus, quod ad iuriſperitos attinet, eadem nobiſcum ſenſit. Ait enim. Ac iuris ciuilis veteres interpretes ſummo olim in honore fuere iure quidem merito magniſq; rationibus. Quoniam ius ciuile, vt à pręclaris philoſophis grauiter prudenterque editum fuerat, ita illud etiam non niſi graues prudenteſq; philoſophi interpretabantur. Poſteà verò quã facultas hæc in eorũ manu eſſe cœpit, q nulla philoſophia, nulla graui diſciplina antè inſtructi ad eã, & ornati acceſſerant, ſcientiæ huius ſplendor omnis deletus eſt: neq; eius profeſſores habentur in pretio niſi à vulgo, quod litibus plenum eſt omne. Quemadmodum autẽ Aegyptij ſacerdotes mirificè colebantur, quòd multã in mathematicis poſuiſſent operam, Geometria verò Aegyptus tota indigeret, cõfuſis per annos ſingulos agrorum limitibus ab inundãte Nilo: ſic cùm lites inũdatione ſua orbis Chriſtiani fines puaſerint, miſcuerint, cõfuderint, neceſſe eſt, eos honore ſũmo affici, q iurgiorum cõponendorum dicuntur eſſe periti. Componant nec ne, ipſi viderint, hoc nos certè videmus, minùs ibi eſſe litium, vbi minùs eſt huius generis literatorũ. Nouitios itaq; eos iurecõſultos ne ego quidem in vſũ theologiæ vendicare cupio. Nec enim mihi iureconſultus eſt leguleius quiſpiã, cautus & acutus, cautor formularum, auceps ſyllabarum, iniuſtitiæ æquè, vt iuſtitiæ patronus. Sed id doceo, ciuiles leges eas vel maximè, quę Chriſtiani populi vſu & more obſeruatæ diu ſunt, theologo ad argumentandũ eſſe vtiles. Sed de his ſatis. Nũc de hiſtoriæ auctoritate dicamus. Nam argumenta quæ poſuimus, vt iuris ciuilis auctoritatem eleuaremus, faciliora ſunt, quã quibus refutandis noſtra immorari debeat oratio.

Diodorus in primo.

¶ Decimi Libri Finis.

DE HVMANAE HISTORIAE AVCTORITATE, QVAE postremo loco est posita, Liber vndecimus.

¶ Caput Primum.

SVperiorem locum vix dum finieram, & ecce nuntius affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo verò audito nuntio, si motum me negem, quàm id rectè faciam, viderint sapientes: sed certè mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, vt arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cũ autem ego illi meas has lucubrationes nũcuparem, scilicet à laboribus, quos eius potissimùm causa susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim antè ita iucunda huius libri confectio erat, vt non modò omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiã & iucũdos. At verò postea nihil omnino erat, quo tædium & cura leuaretur. Etenim viuo patre, cùm de locis theologicis aliquid vellem scribere, ille mihi occurrebat non eo solùm dignus munere: sed in cuius etiã nomine vigiliæ nostrę gratiùs apparerent. Nunc autem, quem similem inuenturus sum, vt patris loco substituam? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum sistere. Et quotiescunque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat: ille ne oscitare quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrẽ reuerentia. At modò opus cœptum persequi cupienti aqua hæret, vt aiunt, nec quicquam conor, vbi non labascat animus victus quàm citò. Longo enim à me ille spacio seiunctus non minùs mihi dereliquit moriendo doloris, quàm afferebat viuendo lętitiæ. Sed cùm accepto vulnere otium mihi magnum insperatumq; contigerit, nihil autem agere animus nec deberet nec posset, ad postremum locum omnino appellendus fuit: ne res bene & vtiliter inchoata, eius morte interciperetur, qui etiamnum è superis vigiliarum mearum munus exigit. Nec verò dubitem ego quęrenti, cui scribam, respondere: Patri meo scribo, qui me non ipsi hæc tantummodò dare voluit, sed etiam alijs prodere. Quanta igitur apud Theologos sit historiæ humanæ & vtilitas, & auctoritas explicaturi modò sumus. Orabit autem sine dubio Pater, vt quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc è cœlis fauente peragamus.

¶ Caput Secundum. De historia humanæ in theologiam vtilitate.

EMersi iam è vadis, & scopulos præteruecta est oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapsus sum, ne que historiæ humanæ auctoritate explicãda potest aut ingenium aut Theologia mea periclitari. Multò verò id minùs, cùm illud explico; quàm sit Theologo humana historia vtilis & necessaria. Nullos quippè hîc aduersarios habemus, nulla contra veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omnino theologos illos esse, in quorum lucubrationibus historia muta est.

Mihi

Mihi quidē non Theologi solùm, sed nulli satis eruditi videntur, quibus res olim gestæ ignotæ sunt. Multa enim nobis è thesauris suis historia suppeditat, quibus si careamus, & in Theologia & in quacunque fermè alia facultate inopes sæpenumerò & indocti reperiemur. Cùm verò pateat, quandoque in re quondam gesta Theologicæ disputationis cardinem verti, quis est hic qui neget, interdū etiam in scholastica disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historiam esse Theologo disserēti necessariam, cùm sæpè aliàs, tum maximè in hoc opere animaduerti: vbi quantus mihi fuerit historiæ humanæ vsus, qui superiores libros attigerint, ij facilè iudicabunt. Nam quàm magnus postea futurus sit, non audeo ego in præsentia dicere, ne montes aureos videar polliceri. Certè quantum historiæ cognitione Theologus indigeat, vel illi abundè magno argumento sunt, qui eius ignoratione sunt in varios errores lapsi. Huius generis quidam, exemplum ponunt, quòd Traianum Gregorij precibus à gehenna liberatum non vulgo solùm, sed Diuo etiam Thomæ olim iuueni persuasum est. Persuasum est autem Ioannis Damasceni auctoritate, cui Diuus sanè Thomas plurimū deferebat. Sed illius fabellæ, inquiunt, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Ioannem Damascenum rei eius auctorem esse non posse, vt qui plus vno seculo iuxta horum sentētiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valuacen. ac Diuus Antoninus illum tradūt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cùm Ioannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, sub Constantino & Leone floruerit, hoc est, Diuo Gregorio iam defuncto. Nec in re aperta opus est aut Ioannē patriarcham Hierosolymitanū, aut rerum scriptorem Romanarū lib. 21. & 22. aut alios etiam historicos excitare, vbi Ioannes ipse Damascenus non obscurè indicat, quo tempore extiterit. Primùm enim Cyrillum sæpè refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoq; Chalcedonen. aliquando meminit. Quin libr. 3. cap. 10. Petri cuiusdam Gnaphei fecit mentionem, qui sub Iustiniano in quinta synodo damnatus est. Sed & libro. 4. cap. 17. contra Iconomachos scribit, eosdemque in libro hæres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat à Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus & auctor & adiutor fuit. Eodem præterea hęres. libro Monothelethas commemorat Cyrum, Sergiū, & Eustathium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone papa: aduersum quos copiosè etiam scripsit libro. 3. de ortho. fi. cap. 14. & 15. Quæ omnia qui expendat, is facilè intelligat Ioānem Damascenum post Gregorium extitisse. Nam quod Tritemius ait, duos fuisse huius nominis, alterū sub Theodosio, qui libros illos Theologiæ cōposuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnarit, id commentitium totum est, vt ex locis modò excitatis apparuit. Nec verò historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Græcum rem & nostram & toto, vt ipse inquit, orbe vulgatam Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ergo fabulæ, non repugno, ea quæ de Traiano & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verùm hoc in genere Hispanus noster Gēnesius Sepulueda nuper errauit, homo neq; meo iudicio imperitus, & suo valde doctus, certè & eloquendi arte clarus, & à Theologiæ studio non abhorrens. Qui cùm persuadere vellet, barbaris noui orbis oppugnandis iustam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit: quòd Gregorius in epistola libri primi septuagesima tertia, id quod refertur. 23. q. 4. Si non

Gennadium cómendat, qui tantum Christianæ dilatandæ causa reip. bella susceperit: quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circunquaque discurreret. Hoc verò Gregorij testimonium quàm sit ineptum ad rem propositam comprobandam, is quoque ipse Gennesius facilè iudicasset: si ex historijs didicisset, eos aduersum quos bella Gennadius gesit, hostes non imperij Romani modò, verumetiam ecclesiæ Christique fuisse. Id quod ex alia quadã ad eundem Gennadium epistola, quæ est in eodem libro numero septuagesimasecũda luce clariùs videre licet. Nec dubitari potest Vandalos, quorũ reliquię eousq; in Aphricana prouincia supererãt, Ariana peste affectos: nec ignoratur Donatistas, quibus Aphrica tum etiam plena erat, præmijs & vi cótra catholicos nó solùm disputatione pugnasse. Sed de his exemplis non est hîc locus disserendi, vbi breuiter & in trãscursu Theologum admonemus, vt ne historiã ecclesiasticam negligat, cuius & cognitio magnos fructus parit, & ignoratio parit errores. Iam verò Augustinus lib. de doctri. Christ. 2. ca. 28. ethnicorum etiam historias ad intelligẽtiam scripturæ sacræ plurimùm conferre tradit, ostẽditq; ex earum ignoratione quosdã circa scripturas errasse. Videlicet Irenæus & Tertullianus circa ætatẽ, qua Christus passus est, vario sunt quidem errore versati, sed ob eandem causam tamen. Historias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitis ea res facillimè expeditur. Quanquam vterq; erroris sui ex euangelio quoq; poterat admoneri. Atq; Erasmus, * quas tenebras super vniuersam terrã factas planè scribit Euangelista, * eas ipse super Iudęam tãtùm fusas intelligit, falsæq; intelligentiæ causam ponit neq; veram neq;, si vera esset, satis idoneam, ꝙ si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per vniuersum orbem, aliquis certè seu Latinus seu Græcus scriptor eius rei meminisset. Nam epistolam, qua Dionysius astruit eclipsim illam se diligẽter & vidisse oculis, & animo considerasse, quasi nomine Dionysij confictam deridendam propinat. At verò nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Ariopagitæ eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo, nec id etiam reprehendo, quòd Diuum Hieronymum eius interpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam scripturæ interpres apertiùs contradicit. Illud ago, nisi humanas historias hîc ignoraret Erasmus, tenebras profectò illas aliter, ac verè quidem, interpretaturum. Phegon enim Olympiadarum egregius supputator in quatuordecimo libro ita scribit. Quarto autem anno. 202. olympiadis magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, vt stellæ cælo visæ sint, terræq; motus in Bithynia Nicænæ vrbis multas ædes subuerterit. Quem annum cũ passione dominica cócurrisse Eusebius in chronicis patefecit. Lucianus quoq; presbyter Antiochenus vir moribꝰ & eruditióe præcipuus cum gentibus de fide Christiana disputans requirite, inquit, in annalibus vestris, & inuenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole interruptũ tenebris diem. Auctor est Eusebius libr. nono eccle. hist. cap. 6. Tertullianus demum eodem, inquit, momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquium vtique putauerunt, qui id super Christum prædicatum non scierunt: & tamen eum mundi casum relatum in archiuis vestris habetis. Hactenus ille in Apo. cap. 21. Quibus ex rebus facilè intelligitur, sacris literis exponendis historias etiam gentilium esse necessarias. Quæ quanquam ita sunt in promptu, vt res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertiodecimo libro fusiùs explicãda. Cùm igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ eius libri propria doctrina erit, hoc nos eam

23. q. 4. Sicut.

Prosper in chroni.

Ire. 2. lib. c. 39. & 40. Tert. in opere aduersus Iudæos. Vide Euse. lib. 1. eccle. histo. c. 10. Epipha. hæresi. 51. August. lib. de doct. Chri. 2. c. 28.

Irenæ. l. 40 anno Christũ passum esse dixit: Tertullianus in 30.

secutus Clemen. Alex. in. i. Stro. & Lactatium in diu. libr.

**Matt. 27.*

**In annot. per matth. c. 27. & super acta A posto. c. 17.*

eam loco importunè anteuertamus. Atq; vt Geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, vt quædam sibi concedantur, quò faciliùs quæ velint explicent: sic ego interim à lectore postulo, vt mihi concedat esse in libris sacris loca plurima, quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quòd autem in disputatione aduersum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum vsus apertè confirmat. Tertullianus ex ipsis Romanorum historijs argumentatur, pessimos quosque sæuos Christianis crudelesque fuisse. Bonum itaque esse id quod mali homines insectarentur. In libro verò ad Scapulam quot rerum gestarum exemplis vsus est, vt persuaderet ob vexatos Christianos multos gentilium præsides tristes exitus habuisse? Quamobrem qui cum nostris pugnauissent, eos cum Deo quoque sine dubio certasse. Cyprianus idolorum omnium vanitatem qua historiarum scientia & commemoratione coarguit? Hieronymus quot quàmque varias aduersum Iouinianum historias in commédationem virginitatis castitatisque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodum suprà diximus, ipsos gentium annales excitat, vt nostræ etiam fidei dogmata illorum testimonijs asserat. Eusebius Iudæos & paganos sæpè ex historijs humanis refutat. Non ergo historia solùm ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, Theologo contra aduersarios fidei vtilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historijs gentilium aut inertissimæ segnitiæ est, aut fastidij delicatissimi. Enimuero quòd commodè ac prudenter, non in concionibus dico, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quidpiam vel iustum esse suadet vel iniustum, quoniam à viris, aut probis, aut improbis vsurpatum est: * Tertullianus, Hieronymus, alijq; viri grauissimi satis ostendunt, qui non rarò huiuscemodi persuasionis genere delectátur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri quî possunt? Quàm latè igitur historiæ vtilitas fusa sit, apparet: siquidem quacunq; Theologi ingredimur siue concionando siue disputando, seu sacras literas exponẽdo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cùm ad has multas res Theologo perutiles sint historiarum libri, studiosè profectò ab eo legendi sunt: ne turpiter in rebus ad se maximè pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia modò, sed ne sine imperitia quidem possunt. Historia quippè, vt Cicero verissimè dixit, cùm magistra vitæ est, tùm lux etiam veritatis. De historiæ ergo vtilitate hactenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

In apologe.

In li. Quòd idola non sunt dij.

1. Libr. aduer. Iouinia.

1. Lib. eccl. histo. c. 6. & 11. lib. 2 ca. 2. lib. 3. cap. 7.

* In apologetico. 1. aduer. Iouini. li.

¶ Caput Tertium, Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.

QVanquam, vt paulò antè dicebamus, è locis scopulosis enauigauit oratio, nec ea, quæ in huius loci explicatione disserenda sunt, ingenij vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum graui maturoque iudicio. Qua ex re fit, id quod vix credibile est, vt in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaq; sit historiæ humanæ auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem: quod nõ adeò expeditũ est. Deinde, quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quę res est omnium difficillima. Cùm enim non ex sermone hominum recenti, sed ex maiorum memoria atque annalium vetustate eruenda sæpè sit veritatis explicatio

tio eius, quæ in Theologica disputatione versatur: oportebit sanè de historia præsertim veteri iudicare, historicos omnes internoscere, mendacesque à veracibus secernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arrogo nec debeo: fateor, me non sine metu ac pudore quodam hanc prouinciam suscepisse munere necessitatis nó voluntatis opere perfuncturus. Non q̃ mihi in tanto officio tamque graui causa cura defuerit: sed quòd video periculosum esse eo vel maximè loco iudicem vel le fieri, vbi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam innumerato habeat: & prudentia summa grauissimoque iudicio sit prædítus. Sed quò citiùs hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus: omissa, aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut vtriusq; etiam deprecatione ad earũ rerum, quas proposuimus, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus, ex eiusmodi historia qualia in Theologiæ vsum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremò, argumenta opposita refutãdo finem huius libri faciemus.

Primum ergo argumentum, quo historiæ humanæ fides labefactari potest, est huiusmodi. Ioseph secundùm naturam filium fuisse Iacob, secundùm legem fuisse filium Eli: Africanus in epistola ad Aristidem, Iustinus martyr quæstione ad orthodoxos. 66. Eusebius libro. 1. Eccle. histo. cap. 7. Nicephorus libr. item primo. cap. 11. Ambrosius libr. in Lucam. 3. Hieronymus in primum Matthæ. cap. August. libr. 2. de con. euan. cap. 3. & 2. retra. lib. cap. 5. & 16. Damascenus lib. 4. cap. 15. Beda lib. 1. in Lucam. c. 10. Theophilactus in Lucæ tertium caput, omnesque ferè patres scripserunt. Neque illis subitò reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt: sed ab ipsis saluatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Africanus affirmat. Hæc verò multis argumentis commentitia esse probat libro primo harmoniæ euangelicæ Osiander: atque, vt sibi quidem videtur, ita probat, vt non modò Diuo Thomæ cæterisque Theologis quasi portenta somniantibus insultet: verumetiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

Secundum argumentum est, quòd Ioseph virum Mariæ alteram priùs vxorem habuisse, ex qua filios susceperit, qui fratres Domini in Euangelio dicuntur: Eusebius libr. 2. Eccle. histo. cap. 1. Nicephorus lib. 2. cap. 3. vbi etiam refert Hippolytum eiusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libr. de institu. virgi. cap. 6. Epiphanius libr. 2. con. hære. cap. 51. & 78. Hilarius cano. 1. in Matth. apertè consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorũ deliramenta cõtemnit: quinetiam aduersus Eluidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

Tertium argumentum, Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quòd Herodias, cuius Matthæus meminit, filia fuerit Arethæ regis: idem quoque astruit Beda libro comm. in Marcum secundo. Eusebiusque Ruffino interprete libr. eccle. histo. 1. cap. 13. At illud esse falsum & Iosephus lib. 18. anti. ca. 5. & Egesippus lib. 2. de exci. Hiero. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus lib. 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione non certò dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere & pro nihilo putare licet: nulla profectò humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

In Matth.

Quartum argumentum, Magos, qui Christum

Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse nedum philosophos, tradunt Cyprianus in sermone de baptismo Christi & manifesta Trinita. Athana. q. 2. ad regem Antiochum, Hieronymus in Psalm. 71. Augustinus sermone. 43. ad fratres in heremo, & de mirabilibus sacræ scripturæ, si tamen hæc opera Augusti. sunt; Chrysostomus homi. 6. in Matthæ. Tertullianus cõtra Iudæos. Doctor quidã antiquus nomine Christianus in c. Matth. 2. Isidorus in præfatione missæ, quæ vulgo dicitur Moçaraue. D. Tho. in Matthę. c. 2. & in Ioãnis. 11. c. d. 5. nã & 3. p. q. 36. ar. 3. ait, non solùm fuisse sapiẽtes sed potentes. Eiusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, Diuus Vincẽtius, Nicolaus Liranus, Dionysius Carthusieñ. Simon de Casßia, Doctor incognitus in psalm. 71. Titelmanus, Ioannes Echius, Diuus Antoninus, aliiq; ex iunioribus, quos longum est enumerare. Ac certè historia esse videtur per manus à maioribus nostris accepta. Sed hæc tamen cõmunis traditio nullã prorsus in ecclesia facit fidem. Quin probabilißimè à Baptista Mantuano aliisq; recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermissurum Euangelistam quod ad rem magnoperè pertinebat, nec Herodem, si reges essent, eos adeò imperiosè & inciuiliter excepturum.

Quintum, Magos venisse Hierosolymam diebus à Christi natiuitate tredecim non Hieronymus modò & Augustinus, verumetiam omnes propè auctores & veteres & recentes memoriæ prodiderunt. At Epiphanius hæresi. 51. constanter affirmat, post duos annos à nato Christo Magos ex oriente aduenisse. Cuius opinionis duæ causę sunt nõ omnino pesimæ. Vna, ꝙ in die Purificationis nõ agnum sed turturem aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit inuenire manus eius pretium agni, atque adeò ne thesaurũ quidem à Magis acceperat. Altera causa est, quòd Herodes occidit omnes pueros à bimatu & intra secundùm tempus quod exquisierat à Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfecturum iuxta tempus stellæ, cuius apparitionẽ diligenter à Magis exquisiuerat, si ab ortu stellæ ad Magorum aduentum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quòd ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profectò verba plus aliquid significant, quàm regionem, vnde profecti sunt, comparatione tantùm ad Hierosolyma orientalem fuisse. Si igitur, vt planè scribit Euangelista, ab oriente venerunt, cùm non sit obscurum, Hierosolyma longißimo interuallo ab Oriente distare: intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de profectione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palestinam accesisse prorsus abhorret ab humanæ iudicio rationis.

Ille Zacharias Chrysopolitanus. Leui. 12.

Sextum, Miraculum nuptiarum in die anniuersaria Epiphaniæ fuisse editum posteritati suæ, quod ait Maximus, fidelis mandauit antiquitas. At Epiphanius contrà docet, eodem die, quo Christus natus est, completo iam anno trigesimo filium cum matre conuiuio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus. *Hære. 51.*

Septimum, Lex vera historiæ est, vt Hieronymus sæpè dixit, ea scribere, quæ vulgus existimat, quanuis re ipsa falsa sint. Sic enim Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu, & Herodem euangelista contristatum esse ait, non quòd re vera, aut Ioseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus: sed ꝙ illud eo tempore sic vulgò ab hominibus putaretur, hoc autẽ discũbentes existimarent: cũ potiùs illud credẽdum sit, dißimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cùm tristitiam in facie & lætitiam *Aduer. Eluidi. & in Matth. 14. ca. Idem Beda. lib. 2. cõ. in Marcũ.*

haberet

haberet in mente. Ob quam causam vulpes est à Domino appellatus. Vnde & Iosephus.18.anti.lib.ca.7. asserit, ab Herode Ioannem esse occisum, quia timebat ne auctore Ioãne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentũ est, quod ex historia petitur. Nam vulgi fermè opinio falsa est: et poterit oĩs eiusmodi argumentatio refelli, quòd historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

Euseb. lib. 1. Eccle. hist. cap. 11.

Octauum, Augustinus sermone.71.de immolatione Isaac, antiquorum, ait, relatione refertur, quòd Adam primus homo in ipso loco, vbi crux fixa est, fuerit sepultus. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi Adam, inquit, sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis. Atq; Paula & Eustochiũ in epistola ad Marcellam eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minimè dubiam Epiphanius lib.2.cont.hæres.c.vltimo. At Hieronymus in Matth.27.caput & in.5.cap.episto.ad Ephes. quasi fabulam irridet, quòd Iosue.14.c. Adam in Cariath Arbe dicatur esse cõditus. Opinionem verò Hieronymi Isidorus sequutus est.

Nonum, Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsarien. Theodoretus, Hieronymus & August. ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darij Histaspis fuisse complectos. At hoc non modò falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis aduersum: quæ non implicitè & abscondite sed patentiùs, & expeditiùs continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos. Nullum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione promitur.

Clem. in. 1. Stro. Euse. in Chroni. Theodore. in primum Zacha. ca. Hier. in pœmio super Aggeũ. et in. 1. Zachariæ. c. Aug. lib. 18. de Ciuitate Dei. cap. 26. Dani. 9. & 2. Para. 26 & 1. Esd. 1.

Decimum, Hieronymus auctor grauissimus historię prodit, quòd in secundo Darij anno templum ædificari cœptum est. At verò exploratè perceptum est & cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta iecisse. Imbecillum ergo est quodcunq; argumentum ex historia humana depromptum, quanlibet historiæ auctor grauis sit.

In. 7. Dañ. cap.

1. Esd. 3.

Vndecimum, Plerique historici & ij nobiles tradiderunt, Artaxerxem ædificationem templi impedijsse. At contrà scriptura tradit, tẽplum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario & Artaxerxe.

Ioseph lib. 11. c. 3. Archi. 1. p. ti. 4. cap. 1. Hermannus in Chronicis. 1. Esd. 6.

Duodecimum, Iosue post mortem Moysis.26.annos imperasse, auctores sunt Iosephus lib.5.an.cap.1. Sabellicus Aenea. 1.lib.4. Nauclerus Chronographiæ suę generatione.28. Nam Eusebius in chronicis atque hunc secuti Isidorus, Seuerus Sulpicius & Ioãnes Carion. 27.annos Iosue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa.480.annorum, quæ ab exitu filiorum Israël de Aegypto ad templi ædificationẽ.3.Reg.lib.ca.6. colligitur.

Tertiumdecimũ, Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maximè, quæ omnium ecclesiarũ ore celebratur. At eiusmodi multæ nullam faciunt prorsus in Theologia fidem. Etenim, vt ea prætereamus, quæ ridiculè & falsè de Cirico & Iulita, De Gregorio, de Catherina martyre, deque vndecim mille virginibus referuntur: certè historia Thomæ Apostoli apocrypha & commentitia est non solùm Gelasio.15.dist.cap. Sancta Romana. sed etiam Augustino lib.22.con.Faust.c. 79.& libr. vnico aduer. Adimantum.cap. 17.& libr.1.de ser.do. in mon. cap.38. His adde Marthæ & Mariæ Magdalenæ fabulam, quæ narrat ad Mariam quidem Magdalum, ad Marthã verò Bethaniam forte hæreditaria peruenisse: cùm contrà scribat Ioannes Bethaniam Castellum Marię Marthæque fuisse.

Ioan. 11.

Quartũdecimum, ea historia reliquas videtur excellere, quæ à summis pontificibus probata est. Constãtini verò donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modò historijs celebrantur ecclesiæ: verùmetiam per summos pontifices approbantur. At hæc

ficta

In extrau. unigenitus. de pœn. & remi. quæ est Clementis. 6. & in c. fundamẽta. de elect. in. 6.

ficta esse omnia multi viri doctißimi contenderunt. Nulla igitur ecclesiastica historia Theologo idonea argumenta ministrat.

Quintumdecimum, Nemo in ecclesiasticis viris est, qui historiæ probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum breuiario. Nam in eo libello quantuis exiguo tot mendacia sunt, vt sint numeratu difficillima. Non Iosephus. Primùm quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantia. Deinde, quia tertium Esdræ librum in historia sequitur, quem Hieronymus non aliter quàm somnia reijcit. Postremò, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Ecquis ergo in ecclesia auctor historiæ certus habebitur? An Aphricanus? Sed huius historia Gelasio apocrypha est. An Eusebius? Sed huius quoq; historiam tanquam apocrypham idẽ Gelasius reprobat. Sed in historia tripartita Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius inquiẽs, In historia Sozomeni de quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipsam historiam sedes apostolica recipere recusat: quoniã multa mentitur, & Theodorum nimium laudat, atq; vsq; ad vltimum sui diem magnum ecclesiæ doctorem fuisse prædicat. Si igitur hi, qui primas in historia ecclesiastica partes habent, incerti ac mẽdaces auctores sunt: nimirum neque ex his neque ex alijs, quorum minor est auctoritas, idoneum sumet Theologus argumẽtum ad suas conclusiones corroborandas.

11. dist. Sancta Romana.

Lib. 6. episto. 31.

Sextumdecimum, Innocẽtius. 20. dist. c. de quibus. solas ecclesiasticas historias in causis ecclesiæ finiendis approbauit. Ethnicorũ ergo de rebus gestis monimenta parum in Theologiæ vsum valere possunt. Id quod concilium Florẽtinum sessione septima cõfirmat in hæc verba. Romanorũ, aut Græcorum historia nequaquam in synodo vti debemus.

Decimumseptimum, In Assyriorũ monarchia Berosus commendari supra cæteros solet. At huius auctoris nulla extat historia. Nam, quæ Berosi nomine est ab Annio edita, eam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum verò rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui veros & publicos Persarum annales, vt fertur, secutus est. At huius etiam monimenta multò falsiore titulo Annius edidit. Metasthenes siquidẽ iste Annianus octo solùm Persarũ reges fuisse tradit, cùm tamen fuerint quatuordecim, quos ordine & Hieronymus in septimum Danielis caput & Eusebius censet in chronicis. Iam Græcarum rerum historia quid nisi fabulas continet: quas illi passim pro veris historijs edunt? Cicero quippe auctor est grauis, quòd testimoniorum religionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Liuium non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Verè quoq; dixit Fabius, Græcis historiis plerunq; poëticæ similem esse licentiam. Vt iure illud ex Satyra vulgi etiam sermone teratur, Et quicquid Græcia mendax audet in historia. Atque Iosephus in prooemio lib. de Bello Iudai. veritatem à Græcis in historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. libr. confirmat. Sed & è nostris Hieronymus cùm Græcas historias opposuisset, non debemus, inquit, eorum auctoritati acquiescere, quorum mẽdacia detestamur. Sanè, vt taceam de reliquis, Herodotus & Xenophon, quos historiæ parentes Græci habent, confictis ferè narrationibus abutuntur. Quid in imperio Romanorum? An vlli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minimè gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. Laudationibus porrò, quod Tullius ait*, historia rerum Romanarum est facta mendosior. Quædam autem in Liuio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimonijs labefactari possit, Flauius Vopiscus *verissimè dixit. Nihil ergo fidei ethnico

In oratione pro Lucio Flacco.

Deca. 3. octauo lib.

Lib. 2. ora. insti. cap. 4

Iuuena. Saty. 10.

In. 27. cap. Ezech.

Vide Iosephum lib. 1. contra Appionem, Cicero lib. de legibus. 1 apud Herodotum, inquit, historiæ patrem & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ.

** De clar. orato.*

** In uitam Aureliani.*

rum historijs habendum est: vtpotè quæ nullam habeant non modò certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Postremum argumentum historias omneis generaliter & ecclesiasticas & profanas impugnat. Illud est huiusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quòd iuxtà ad falsum & verum inclinat. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adiutorium, nec verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahet: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei innititur, æquè falsitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc, vel maximè, quòd homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad vnum possunt. Siue igitur pauci, seu plures historici quicquam affirmnet, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcunq; ex humana historia petitum imbecillius est, quàm vt in Theologia vllam omnino faciat fidem. His argumentis loci huius auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortasse plura, similia sunt: atque adeò similiter refellentur.

¶ Caput Quartum, quòd auctoritas humanæ historiæ aliquando probabilis quandoque etiam certa sit.

SEquitur vt explanemus, qualis quantaq; sit humanæ historiæ apud Theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quò magis intelligi posit, illud principio ponendum est: Necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudũ more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. libro primo, Augustinus item in libro de vtili. cred. ad Honora. cap. 12. & de fide rerum inuisibilium. c. 1. & 2. diligentissimè persecuti sunt: non erit nobis hîc magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem planè asserit, non amicitiam modò, verùm omnem omnino humanam societatem interire: nisi amicus amico, maritus vxori, parentibus filij, fratres fratribus, ciuibus ciues, socijs socij fidem habeant. Multa ille affert, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolui, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere: si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ necessarium esse, hominũ dictis homines sine vlla etiã dubitatione credere. Theodoretus verò fidem esse ceu primariam artium basim disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifestè. Nec enim, vt cætera taceamus, pueri elementarij vllam omninò possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexus fide à præceptoribus acceperint. Vt illud Isaiæ in omni etiam & arte & ætate verissimum comprobetur, Nisi credideritis, non intelligetis. Præclarum est igitur Aristotelis illud, in omni facultate atque doctrina oportere addiscentes credere, experimentis quippè cotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quòd cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcunque veri. Qua ex re fit, vt naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impresserit: siquidem non minùs fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quàm aut igni locus supremus, aut terræ imus, vt benè habeant, necessarius est. His autẽ propensiones quasdam & quasi appetitiones natura indidit ad fines

Isa. 7. iuxta 70. interp.

1. Elench.

nes

nes & perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis euellere conantur, ij nō solùm stulti sunt, sed gigantum more cum dijs bellant, hoc est, cum natura pugnant. An verò quicquam tam puerile & stultum dici potest, quàm si ea, quæ viderunt alij, negemus esse: quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positis sit prima conclusio.

Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est, idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniā cuiq; per se est obuia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flauius porrò Vopiscus verè falseq; dixit, nemine historicorū non aliquid esse mentitum: vnde fidenter se historiā aggredi habiturus mendaciorum comites.

Secunda cōclusio. Historici graues ac fide digni, quales nonnulli sine dubio & in ecclesiasticis & in secularibus fuere, probabile argumentum Theologo suppeditant, cū ad ea quæ sua sunt corroborāda, tum ad falsas aduersariorum opiniones refellendas. Quæ cōclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instituti & ad vitam humanam rectè compositi viro graui rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniā quædam à Plinio alijsq; historicis vel grauissimis referuntur, quæ cùm vix credibilia sint, si ea fuisse negemus: non ideo historiæ auctoritatem labefacimus. Vterq; igitur & qui citò credit, & qui ad credendum nimium est tardus, iure reprehenditur. Multò verò hic magis si cum pluribus historicis probatis grauibusq; dissenserit. Si nanq; in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur aduersus hanc legem plurimis testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem Theologus abrogabit? Præsertim cùm testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, q̄ ea sola, vt Fabius ait, criminibus odij gratiæq; vacāt. Nimirum Innocētius auctor est grauis, in humanis historijs nonnihil probabilitatis inesse: cùm lege edita præcepit, vt in causis ecclesiæ finiendis illarū auctoritate quanuis cætera argumenta deessent, ecclesiastici iudices vterētur. Sed pleriq; nostra hac ætate peruersè, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas grauissimi auctores testati sunt, in dubium vocāt. Qui si idoneas causas probabilesq; redderent, audiendi fortasse essent. Cùm verò reddant nullas, contemnendi sunt: vt qui communem hominum sensum exuerint, iudiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia reiecerint, vitæ magistram, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Burchar. libro 3. c. 128 20. dist. ca. de quibus.

Tertia conclusio. Si oēs probati ac graues historici in eādem rem gestam concurrant, tunc ex horū auctoritate certum argumētum promitur, vt theologiæ dogmata firma etiam ratione constituantur. Exēpla sunt eius rei multa, sed pauca subijciam. Petrū Romæ & collocasse sedem & pro Christo martyrij gloria coronatū esse oēs graues historiæ tradunt: vnde nos certa in quinto libro argumētatione confecimus, Romanū episcopum Petro in pōtificatu succedere. Item, concilium Nicænum tēpore Constantini à Syluestro vero ecclesiæ pontifice esse coactum historici quiq; grauissimi prodidere. Ea nos è re colligimus concilij Nicæni definitiones certas esse. Quòd certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici cōprobatam errare nō posse: certum quoq; Nicænam eiusmodi esse, cui nec vniuersitas pastorum ecclesiæ defuerit, nec Romani episcopi cōprobatio. Plurima sunt eiusmodi, quę cōmuni historicorū cōsensione tradūtur. Hæc non modò negare, sed in his etiam addubitare stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, vt eūdem locum diutiùs vrgeam, q̄ si ea genera belluarum,

quæ in rubro mari Indiáue gignũtur, nulla eſſe dicamus: quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, ſi ita placet, quæ aut hiſtoria nobis, aut teſtes graues & probati adferunt. Ita ſit, vt mediterranei mare eſſe nõ credãt, nec in inſula nati, in qua lepuſculos vulpeculasq; ſolùm viderint, credant leones & pantheras eſſe: ſi verò de elephanto quis dicat, etiam rideri ſe putent. Hiſtoriæ igitur fides vel certa fauẽda eſt, cùm in idem auctores vniuerſi conſentiũt. Certa quippè apud homines ea ſunt, quę negari ſine peruicacia & ſtultitia non poſſunt. Præclarè itaq; Ioſephus. 1. contra Appionem lib. illud veritatis hiſtoriæ ſignum certũ eſſe dixit, ſi de iiſdem rebus eadem oẽs conſcribant. Verùm de his, licèt breuiter, diximus, tamẽ quod ſatis eſt. Nã his paucis expoſitis, niſi ego fallor, qualis quantaq; ſit hiſtoriæ humanæ auctoritas facilè intelligetur. Hiſtoria nimirũ & ſi, vt Quintilianus ait, ſcripta eſt nõ ad probandum ſed ad narrandũ: aliquid tamen ſine dubio probat, probabiliter ferè: nã aliquãdo etiam neceſſariè. Nunc argumẽta contra hiſtoriæ fidem poſita diluamus.

¶ *Cap. Quintum. Vbi reſpondetur argumentis capitis tertij.*

NOn eſt facile contrarias obiectiones excutere, ſed excutiẽdæ ſunt tamen. Atq; in primo argumento quidem non Oſiander modò, verũetiam catholici quidã omni vi & ratione contẽdunt, id, quod de duobus patribus Ioſeph naturali & legali refertur, cõmentum, portẽtum, monſtrum, ſomniũ eſſe. His enim nominibus ſentẽtiam illam Africani notandã putant. Certè auctor lib. q. vet. & no. teſta. ſiue Auguſtinus is fuerit ſeu quiſpiã alius, ſententiã eam aſſerit nec probabilẽ eſſe, nec ad vllam rem proficere: ne ſit qui exiſtimet veterẽ hiſtoriã ſolis iunioribus diſplicuiſſe. Vtũtur autẽ hi ad Africani traditionem infirmãdam argumentis huiuſmodi. *Quæſt. 56.*

Primò ꝙ nullũ vel teſtimoniũ, vel exẽplum nec è ſacris, nec ex profanis Hebręorũ literis erui poſsit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur. Deinde, vt demus, inquiũt, quantũuis iniqua conditione eiuſmodi primogenitum duos patres ſortitum eſſe: adhuc tamen nihil faciet, vt Euangelicæ diſcrepantiæ ſcrupulus eximatur. Nam legalẽ filium nemo poterat ex vxore defuncti ꝓcreare, niſi frater fuiſſet defuncti germanus, ſimulq; cum eo habitaſſet, quẽadmodum Deut. 25. euidẽtiſsimè traditur. Illud verò non contingit niſi ex eodem patre natis: nam qui diuerſos habent patres, ij diuerſas etiam capiunt hæreditates, atq; adeò non habitant ſimul. Nunc autẽ Iacob & Heli, nec fuerunt ex eiſdem patribus, auis, aut proauis: nec ſimul habitare potuerũt, cùm alter cenſeatur in poſteris Nathan, alter in poſteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Ioſeph non fuiſſe vocatum nomine patris legalis, quæ res erat neceſſaria iuxta illam Deut. legem, id exiguum ſanè ac mendicum argumẽtum eſt, cui Auguſtinus &. 5. lib. q. in Deute. q. 46. & lib. 2 retra. c. 12. nullo negotio reſpondet. Mihi verò opinio cõmunis magis placet: quanuis illorum opinio non diſpliceat, qui aſſerunt, Heli Ioſephi ſocerum fuiſſe, eundem qui & Ioakim parentem virginis Mariæ, vt Lucas Genealogiã Chriſti per matrem attexuerit: Matthęus verò per eũ, qui pater putabatur. Nec proinde tñ Genealogiam mulierum contra ſcripturæ vſum Euangeliſta texuit. Nam cùm ait, qui fuit Heli, relatiuum ad Chriſtum referendum eſt, vt ſit ſenſus. Et ipſe Ieſus putabatur quidem eſſe Ioſephi, at re vera nõ illius fuit, ſed Heli. Cùm enim ſine virili opera ex virgine matre natus ſit: nullum habuit in terris, cuius filius verè dici poſſet præter Heli, qui auus ſcilicet ipſius maternus erat. Ne quis ergo miraretur, ꝙ in texenda genealogia Chriſti ab nepote ſtatim traſilierit ad auũ, *De uerb. ſigni. Nam & rex.*

interiecit

interiecit causam: quia Ioseph, quem patrem Christi dicere debebat, non verè erat pater, sed putabatur. Quanquam & relatiuum ad Ioseph quoq; referri potest: vt intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo gener soceri filius esse dicitur. Itaq; Iosephū euangelistæ ad parētes suos retulerūt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos quos ex cōiugio sortitus est. Huius opinionis Augustinus libr. quæstionū euangelicarū. 2. q. 5. meminit. Hāc tenuit auctor libelli cuiusdam de ortu virginis, qui Hieronymo falsò tribuitur. Hanc Ioānes Annius, Ioānes itē Lucidus, Georgius Vuiccelius alijque nonnulli iuniores amplexi sunt. Huic etiā nominū significatio consonat. Nam Ioakim, Eliachim, Heli, idem ferè significant, proq; eodem ferè vsurpātur. 4. Re. 23. 2. Para. 36. Probabilis opinio hæc sit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quæ ille firma esse existimat, sunt profectò infirmissima. Obijcit primò nusquā in sacris literis reperiri, q̄ ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id verò de more impudenter obijcit. Si enim Obed filius Noëmi illique natus esse dicitur, cur non dicatur natus Maaloni huiusq; proinde etiam filius? Item, accipiet eam, inquit, frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit. Præterea, ecquid obsecro est suscitare semen fratri, nisi filiū illi gignere? Quid? Nonne illud manifestū est, Ille sciēs non nasci sibi filios, semen fundebat in terrā, ne liberi fratris nomine nascerentur? Gene. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander. Retulit quidem, sed ita tamen, vt apertis testimonijs respondere nequiuerit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare & cum cæteris Lutheranis gentile ac proprium. Iam, quòd secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna atque adeò germanos esse ab eodemque patre genitos: speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profectò habet. Fratres quippe in illa Deut. lege non germani modò intelligendi sunt, verumetiam consanguinei, qui scripturarum vsu fratres appellantur. Id quod non communi solùm sanctorū omnium sententia, sed aperto scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leuiri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino iure contendimus, exemplum libri Ruth, ad legem illam Deute. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos qui in eadem domo? Ita quanuis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minimè tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem quamlibet perfricta fronte concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebræorū mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cùm in eodem oppido, vel ciuitate habitarint. Id verò non duobus solùm vterinis, quales Iacob & Heli fuisse perhibentur, vsu venire potuit: sed propinquis etiā alijs, vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta mouent, quominus fidem Africano habeamus. Illud fortè mouere potest, quod in tertia conclusione capitis superioris asseruimus, cōmunem scriptorum omniū traditionē certò nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modò probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Ioseph legalem & naturalem infert. Minimè verò. Multùm enim refert, res gestas

Philo Annianus tradit, Syris et Aegyptijs Ioakim, Eliachim & Heli esse synonyma.

Ruth. 4.
Deut. 25.
Matth. 22.
Luca. 20.

qua historici asseueratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non vt visam ac certam, sed vt auditam & incertam scripserit: tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, ij quanuis consentiant omnes, non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porrò autem Africanus, vnde cæteri hanc historiam acceperũt, nihil præter auditum habuit: nec referentibus certam habuit fidẽ. Nam postquàm rem perinde vt à Iudæis quibusdam acceperat, ad Aristidẽ retulisset, huiusmodi verba, Musculo interprete, adiecit. Siue itaq; ad hũc modum siue aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo iudicio, clariorem illius, scilicet, quæ obiecta erat Euangelistarum discrepãtiæ, expositionem reperire. Quisquis autẽ æquo animo præditus est, idẽ quod nos curabit, etiãsi certum desit testimonium: ob id videlicet, ꝙ meliorem ac veriorem expositionem proferre non poterit. Euangelium sanè per omnia quæ vera sunt tradit. Hactenus Africanus. Qui bus verbis satis ille significat, si componendis Euangelistis ratio alia quæcũq; probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omnino res & Augustinum & Thomam videtur compulisse, vt præter hanc alias quoq; rationes tollendæ discrepantiæ inuestigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

3. par. q. 31. art. 3.

Ad secũdum verò dicẽdum est, huiusmodi quoq; res non tam ex fide historiæ q̃ ex probabili eorum cõiectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam aliam Iosephi vxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cùm in euangelio fratres Domini legerentur, & religio vetaret filios Mariæ suspicari: scripturæ expositoribus coniectãdum fuit, quonam id pacto fieri potuerit: vt veritas euangelij cum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Ioseph ex alia vxore intulerunt, Christiq; proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Ioseph non verus erat pater, sed putabatur. Neq; horum coniectura vana commentitiaq; fuit, nullavè ratione tantùm ad respondendum hæreticis excogitata: sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimonijs niterentur. Primùm, quia Iacobus Hierosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater domini cognominatus: si cognatiõe solùm fratres domini vocarentur. Cùm & Iacobus Zebedæi filius, à quo ille cognomẽto distinguitur, ad eũ quoq; modũ frater dñi esset. Deinde, non simpliciter quidã in euãgelio diceret, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui, si generali sanguinis cõiunctione fraternitatẽ definiret. Iacobus nãq; & Ioãnes tunc tẽporis cũ Christo intra domũ erant, qui illo modo erãt fratres. Accedit ꝙ apud Marcũ à quibusdam dictum est, Nonne hic est faber filius Mariæ frater Iacobi & Iose & Iudæ & Simonis? Nõne & sorores eius hîc nobiscũ sunt? Filius, inquiunt, Mariæ, frater Iacobi & Iose, &c. vt nõ ex Maria, sed ex Iosepho fratres intelligerẽtur. Vnde & iuxta Lucã interrogãt, Nonne hic est filius Ioseph? Atq; sorores, filias Iosephi Esther & Thamar intelligendas esse Hippolytus ac Nicephorus graues in primis auctores asserũt. Fratres ergo similiter intelligẽdi sunt, Iacobus, Iose, Simeõ, & Iudas: quos quatuor filios ex priore cõiuge, cui nomẽ erat Salome, Iosephũ suscepisse ijdẽ auctores ꝑdidere. Accedit etiam, ꝙ Iosephũ, cũ Mariã vxorem accepit, octoginta annorũ fuisse senem Epiphanius non semel astruit. At in tã longa ætate non est profectò verisimile illum sine coniuge extitisse. Hæc auctores illi sine fidei discrimine argumentari atque adeò asserere potuerunt. Sed Hieronymus tamen rem diligentiùs animaduertens, vt erat in sacris literis apprimè versatus, probabiliorem multò rationem inuenit, qua citra & Mariæ corruptionem & Iose-

Matth. 12. *Mar. 6.* *Luc. 4.*

phi

phi digamiam fratres domini in scripturis intelligerentur. Quòd enim Iacobus frater domini vulgò cognominatus Iosephi filius non fuerit, ex euangelijs videtur manifestè colligi. Marcus siquidem quos capite sexto fratres domini vocatos scripserat, eos capite quintodecimo filios cuiusdam Mariæ scribit esse, quæ nimirũ vxor Iosephi esse nõ poterat: nisi duas illum simul vxores habuisse contẽdas, Mariã virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit historia. Quin hominem pauperẽ, qui vix vnam alere & sustinere posset, duarum coniugum onera subijsse, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentũ est. Ea vitia viro iusto tribuere quàm sit stultum, ne dicã impium, nõ est, opus lõga oratione suadere. Adde quòd hæc eadem à Ioanne Maria Cleophæ cognominata est. Erat autem Cleophas frater Iosephi, vt Eusebius lib. 3. ecc. hist. c. 11. ex Egesippo retulit, ob quam causam, nisi me coniectura fallit, soror Mariæ virginis appellatur. Nam & leuiri fratres vulgò dici solent, & fratrum vxores sorores. Non igitur, vt sentio equidem, Maria illa tanquam mater, sed tanquam vxor Cleophæ nomẽ accepit. Iosephi itaq; coniux non erat, atq; adeò nec huius filij filij erant Iosephi, sed Cleophæ. Verùm quemadmodũ Iosephus pater Christi existimabatur, sic filij Cleophæ, Iacobus, Iose, Iudas, Simeon existimabantur Christi cõsobrini Christiq; patruus Cleophas. Qua ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest: non quòd verè Mariæ virginis germana fuerit, sed ꝙ soror & habita & dicta sit. Atqui cõsobrinos fratres etiam dici omnis scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nõnulla enim assumit, quæ certis de causis à plerisq; aliter existimantur. Vt filios Zebedæi Christi esse consanguineos & proinde scripturę vsu fratres. Itẽ Iosephum. 80. annos natũ esse, cũ Mariam vxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari nõ possunt. Nã & Acto. c. 1. Lucas cũ Iacobũ Alphæi, Simonem, & Iudã retulisset, subdit. Hi oẽs erant perseuerantes in oratione cũ Maria matre Iesu, & fratribus eius. Constat autẽ Iacobũ Alphæi, Simonem ac Iudam fratres dñi appellatos. Sed de his disputatũ est ab alijs diligentiùs. Nos in præsenti non id agimus. Tãtùm dicimus, ex diuersis opinionibus, quas in scripturarũ interpretatione orthodoxi sequuntur, minimè historiæ fidem periclitari. Hæc quippè sola oratio erat secundo argumẽto confutando necessaria.

Isidorus in lib. de ortu & ui. & obi. san. pa. dicit, Iacobũ Alphæi filium fuisse sororis matris Domini, unde & fratrem Domini uocatum.

At tertiũ sic deluitur. Nõ fuit Herodias filia Arethę regis, sed Aristobuli, sicut Iosephus multis in locis testatus est. Id quod nomẽ quoq; ipsum indicat. Est enim quasi patronymicũ ab Herode, nihilq; proinde aliud significat quã filiam, vel neptem, vel aliquam è posteris Herodis. Quãobrẽ cũ Aretha rege Arabũ nihil videtur habere cõmune: cũ Herode magno, cuius fuit neptis, cõmune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historia, pace tanti viri dixerim, in ea re sine dubio fallitur. Apparet eũ sanè, vel in historiã quãpiam auctoris incerti incidisse, ob id enim quidam veterẽ historiam appellatã volũt, vel certè in Eusebij Latinã incidit, quã Ruffinus fecit sua traditione vitiosã. Quò autẽ res planior fiat, verba loci illius subscribemus. Concordi verò testimonio etiã Iosephus de hoc scribit nominatim etiam de Herodiade commemorans, velut de coniugio fratris Philippi viuentis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptijs sociata: ꝑpria, & legitima vxore depulsa, quã Herodiadẽ filiã fuisse dicit Arethæ regis Arabiæ. Hactenus Eusebius Ruffino interprete. E quib9 verbis si tollas nomẽ Herodiadẽ posteriore loco positũ, qđ nec Eusebi9 habet nec Ioseph9, vera erit lectio atq; adeò germana Eusebij Gręci in Latinũ cõuersio. Nã relatiuũ, quã, nõ ad Herodiadẽ, qđ Ruffinus falsò intellexit, sed ad ꝑpriã & legitimam vxorem depulsam referendũ est: quod rectè Musculus in noua núc inter-

Lege. 18. anti. lib. c. 9.

Lib. 1. eccl. histo. c. 13.

interpretatione fecit. Verũ de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

Ad quartũ ita respõdeo. Quidqd sit de Magis, an fuerint reges nec ne, qđ in cõtrouersia est positũ, certũ illud est nõ ex ea re historię fidẽ labefactari, ꝙ plurimi auctores Magos reges fuisse tradiderint. Nempè res hæc eius generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audiuisse. Nitũtur itaq; auctores illi non historiæ auctoritate, quam nullam probatã habuere, sed probabilibus coniecturis, quas porrò habuere nonnullas. Qualis est, quòd in Magis videtur impletum illud, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Sabba dona adducent. Item illud, Ambulabunt reges in splendore ortus tui, &c. Quæ in epiphania domini non hodiernũ vulgus, sed antiquus semper ecclesię chorus intonuit. Accedit, quòd, vt Tertullianus ait, Magos reges ferè habuit Oriens. Accedit quòd in reges illud maximè quadrat, Apertis thesauris suis. &c. Extat etiam Claudiani epigramma, vbi Magos appellat Chaldęos reges. Quòd si Claudiani nõ est, certè elegantissimi poëtę est. Hanc opinionem, vt quæ plausibilis sit ac popularis, Christi fideles iam olim libenter induerũt. Neq; operępretium iudico, si quis in concione publica eã dissuadere conetur. Nã dissuadere nihil attinet: ac frustra niti, & nihil aliud quã laborando odium quærere, extremæ dementiæ est. Quòd si paucis fortè quibusdam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, discidia, ac lites induces. Sine ergo plebem probabilissimam opinionem præsertim quę penitus insedit atq; inueterauit, cũ suis maioribus retinere. Quòd si coniecturis alijs permotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago, siue hæc siue illa opinio vera sit, nõ inde historiæ auctoritatẽ aut eleuari aut imminui: cùm neutra earũ opinio nũ historiæ auctoritati, sed ꝓbabili coniecturę innitatur. Quòd enim regũ nomen Euangelista suppresserit, id omnino nihil est. Non enim existimauit euangelij testimonium regio apparatu cumulandum, quòd Magorum sapientiam & grauitatẽ amplissimè ornauerat. In veritate sanè occulta confirmanda regia appellatio obscura, & otiosa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quòd Herodes Magos parùm honorificè exceperit, hoc aut Herodiani fastus indicium est, aut Romanæ gloriæ, & maiestatis. Indignum verò est Magni regis tumorem in minutorum inuidiam odiumque conuertere.

De quarto igitur argumento hactenus. Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modò, Augustinus, Thomas ac cæteri ferè omnes auctores, verùm etiam antiqua ecclesiæ traditio tenet, quòd Magi Christum tertiodecimo die, ex quo natus fuerat, adorarunt. Cuius quidem rei cùm causam quærerem quidnam esset, cur tanta id consensione ab ecclesia receptum sit, quanquam veteri traditioni in huiusmodi rebus multum debetur fidei, vt ratio alia non subsit, has causas tamen inueniebam duas, easque ambas ex ipso euangelio collectas. Vnam, quòd Matthæus dicit. Cùm natus esset Iesus, ecce Magi ab oriente venerunt. Sanè si quando Magi venerunt, Christus esset anniculus aut bimus, vt Epiphanius, Zacharias, Faber, Osiander, existimant: nõ dixisset euangelista, Cùm natus esset, ecce Magi. Quod non de re tam sera, sed de subita & improuisa vel certè proxima, & quasi præsenti dici solet. Necdũ, inquit, intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur. Et Poëta. Audiat hęc aliquis, vel qui venit, ecce Palemon. Hinc enim cùm Mariæ dixisset angelus, Ecce cõcipies: &c. intelligens ipsa statim se conceptură, ait: Quomodo fiet istud, qm̃ virũ nõ cognosco? Recens ergo natus erat infans qñ Magi aduenerunt. Altera causa est hęc. Magi inuenerunt puerum in Bethleem, ergo

go ante diem purificationis accesserunt. Quia vltra id temporis Christus non fuit
Luc. 2. in Bethleẽ. Lucas enim descriptis ijs, quæ ad purificationem attinebant, subdit. Vt perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galilęam in ciuitatem suam Nazareth. Non ait, in Bethleem, sed in Nazareth. Cur autem Bethleem reuerterentur, vbi adeò nihil habebant supellectilis, vt virgini ad reclinãdum infantẽ non alius quàm pręsepe locus fuerit in diuersorio? Nec euãgelista docet, eos venisse vt morarentur, sed vt profiterentur in ciuitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem quæ iubet, vt post circuncisum infantulum maneat mulier triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ. Intra quos dies Bethleem venisse Magos rectè credimus, & puerum indicio stellę inuentum adorasse. In ea verò ratione, quæ primũ opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam virginis animaduertũt, quæ breui aurum acceptum in pauperes erogarit. Alij prudentiam, quòd viaticum parauerit in Aegyptum. Siue enim Ioseph ante purificationem de fuga ab angelo fuerit admo-
Matth. 2. nitus, iuxta illud; Cùm Magi recessissent, ecce angelus apparuit in somnis, &c. siue Magi oraculum de reditu per aliam viam virgini communicauerint: credibile profectò est, fœminam prudentissimam iam inde illud quod ad fugam & peregrinationẽ opus erat, prouidere. Sunt qui modestiã aduertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissimè & prouidentissimè constituta. Non decebat ẽm, vt quę pauper erat, ea diuitum oblationem subitò inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei filio placuisse. Quid? Quòd aurum Deo à Magis oblatũ in sacros fortasse vsus censuit consecrandum? Prima itaque aduersariorum ratio his omnino modis facilè diluitur. Secunda pressiùs videtur vrgere. Si enim diligenter à Magis Herodes tempus stellæ didicit, occidit autem omnes pueros à bimatu, & infra secundũ tempus quod exquisierat à Magis: biennium ergo antè stella Magis apparuit. Non igitur mox à Christo nato aduenerunt. Nam statim recedẽtibus Magis Herodes occidit pueros. Illa enim particula, tunc, non minùs rem præsentem proximamvè significat, quã vocula, ecce, cuius vim paulò antè expendebamus. Ait verò Euangelista. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, mittens occidit. Sed hic nodus bifariàm solui potest. Primũ enim, quod Euthimius admonuit, illa oratio, secũdum tempus, &c. nõ refertur ad id, quod præcessit, A bimatu: sed solùm ad particulam, infra, cui proximè coniuncta est. Itaq; continenter legẽdum est, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius à bimatu. Et ibi facta hypodiastole subiungatur, & infra secundum tempus, quod exquisierat à Magis. Non itaq; intelligendus est peremisse bimulos secundum tempus exquisitum: sed tãtùm alios minimos, quibus videlicet solis tempus stellæ accommodauit. Sed ais. Cur bimos interfecit, si non secundum tempus stellæ? Respõdeo. Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem iuxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliauit locum, sic ampliauit & tempus. Deinde, probabile est, id quod mihi semper vero similius fuit, Herodem Ro- *Iosephus li.*
mam euocatum, vt accusationi filiorum *16. anti. c. 7*
responderet, stragem illam puerorũ edere distulisse: quã edidit postea cũ Hierosolymam regressus est. Quòd si necesse esset bienniũ Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessariò fit consequens, vt biennio post Christum natum aduenerint. Multò enim faciliùs expeditiusque dicetur, quod Chrysostomo Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tantò ante Christi natiuitatem, quantum

tũ fuit opus, vt tot regionibus ac prouincijs peragratis puerum haud multò antè natum adorarent. Cũ verò demum quæritur, quî fieri potuerit, vt ab Oriente Magi tã paucis diebus peruenerint: huic quæſtioni reſponſum facile, & promptum eſt. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribuſque tribuere: qui Magos ad ſe tam breui dierũ ſpatio perduxerit. Sed Oriens in ſacris frequenter accipitur pro terris quæ Orientales ad illam ſint, in qua ſunt qui loquũtur. Vt ibi, Elegit ſibi Loth regionem circa Iordanem, & receſsit ab oriente. Item, de Aram adduxit me Balach rex Moabitarũ, de montibus Orientis. Siue ergo Magi poſteri fuerint Balaam ac proinde ex Meſopotamia Syriæ venerint, vt Chryſoſtomo, Hieronymo, & Ambroſio viſum eſt, ſiue ex Arabia acceſserint, quæ ſententia Iuſtini martyris perpetua fuit, ſeu ſapientes alij, vel Perſæ vel Chaldæi, quod Magorũ nomen præ ſe fert: dubitari nõ poteſt, quin totum illud quicquid erat itineris decem diebus conficere potuerint. Diſtat ſiquidem Hieruſalem ab Aram centum ſeptuaginta duabus paraſangis Perſicis & Hiſpanis, ab Vr verò Chaldęorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Iacob fugientem à Meſopotamia in Iudæam inſequeretur, ſeptimo die conſecutus eſt illum in monte Galaad, qui eſt principium Libani. Et ferebat tamen Iacob greges & vxores ac paruulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid? Quòd in regione illa abundant dromedarij, quos vno die ſtadiorũ mille iter conficere ſcribit in vita Apollonij Philoſtratus? Ariſtoteles quoque lib. 9. hiſto. anima. cap. vlti. teſtatur celeriùs eos currere, quàm Niſæos equos. Nec te illud turbet quod Hieronymus in Hieremiæ. 25. cap. imò Hieremias ipſe Chaldæam ait in aquilonis parte iuxta ſitum Herusalem collocatam eſſe. Quia enim inter aquilonem & orientem ſita eſt, modò aquilonaris, modò Orientalis nuncupatur. Hæc faſtidioſo lectori ſcio moleſta fore: ſed erat oſtendendum, quam temerè quidam à ſyncera hiſtoriæ fide, & communi ſanctorum opinione diſſenſerint. Verùm de quinto argumento ſatis. Nunc ſequentia refellamus.

Gen. 13. *Num. 23.* *Gene. 31.* *Libr. 2.* *Idem Zacha. c. 2.*

Sanè quidem, cùm in ſexto argumento Epiphanij ſententia contra hiſtoriæ fidem ponitur, nihil prorſus mouere nos debet. Primùm quoniam in rerum geſtarum temporumque ratione nullos ille graues auctores ſequi ſolet. Atque adeò in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc ſaltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis antiquo eccleſiæ vſui contradicit. Quòd ſi verum eſt, vt verum eſt profectò, Chriſtum paſſum eſſe anno ætatis ſuæ trigeſimo tertio inchoato per tres menſes ac decem fortaſſe dies, nam de hac re nullam modò quæſtionem habere volumus, docuiſſe autẽ eum tribus annis, & Ignatius in epiſtola prima ad Trallianos, & Euſebius in Chronicis prodiderunt, certè Epiphanij opinio videtur vera eſſe non poſſe. A trigeſimo nanque anno expleto vſque ad paſſionem non niſi duo anni ſuperſunt. Quanuis nodũ hũc ſolueret Epiphanius, ſi tẽpus doctrinę Chriſti nõ à nuptijs, ſed à baptiſmo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi ſententiam veteremq; eccleſię vſum propugnamus. Nuptias quippè anno poſt baptiſmum integro elapſo factas eſſe credimus. Qua in re nobiſcum diſſentiunt quidam: nec ſine cauſa diſſentiunt tamen. Primũ eñ toto illo anno nihil, inquiunt, ſcriptũ haberemus de doctrina Chriſti. Quin eo anno nihil omnino docuiſſet. Quod eſt credibile nullo modo. In baptiſmo ſiquidem filius ac ſapientia dei, dux populi atq; magiſter patris teſtimonio declaratus eſt. Nec poſt euangelij munus euidentiſsima triadis commendatione teſtificationeque ſuſce

ſuſceptum otioſus Chriſtus tot diebus vitam in ſilẽtio degeret. Sed illud, vt par erat, protinus exequeretur. Id quod non coniectura noſtra ſolùm, ſed Ioannis etiam euãgelio comprobatur. Ioannes porrò ita diſertè rerum geſtarum poſt baptiſmum tẽpora notat, vt ad nuptias, non dicam annũ, ſed ne pauci quidem menſes interfluxiſſe videantur. Altera, inquit, die, vidit Ioannes Ieſum veniẽtem ad ſe, & rurſum paulò inferius. Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex diſcipulis eius duo, &c. Et poſtea, In craſtinũ voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippũ. &c. Deniq; ſtatim in ſecũdi capitis initio, Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ. En cùm Ioannes Iudæorum legatis reſpondiſſet, poſtero die vidit Ieſum venientem ad ſe. Quo tempore Ieſus nec notus erat, nec diſcipulos acceperat, vt ex hoc primo Ioannis capite manifeſtiſsimè liquet. Sed poſtero die, hoc eſt, tribus à legatione diebus duo diſcipuli Ioãnis ſecuti ſunt Ieſum: ac proximo huic die exiens in Galilęam Ieſus ipſe Philippum inuenit. Cùm verò ſubiungit euangeliſta, Et tertia die, nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ, ſatis apertè indicat, quàm breue tempus inter baptiſmũ, vocationẽ diſcipulorũ ac nuptias fluxerit. Non itaq; annus integer interceſsit. Præterea poſt ſecundũ aduentum in Galilæam cœpit Ieſus prædicare, vt Matthæi cap. 4. dicitur, Non ergo ante nuptias prædicauerat. Nam illæ factæ ſunt cùm poſt baptiſmũ primò aduenit in Galilæam. Quòd ſi annus integer à baptiſmo ad nuptias interfluxiſſet, iã tres anni prædicationis Chriſti nullo modo inuenirentur. Adde, quòd ex ea ſententia conſequens fieret, vt Chriſtus anno ætatis ſuæ 34. inchoato fuerit paſſus. Illud nõ obſcurè colligitur, qm̃ ſi vera eſſet, quinquies paſcha à baptiſmo ad mortem interueniſſet. Primum id eſſet, de quo nihil habemus in euangelio ſcriptum, inter baptiſmũ & nuptias. Secũdum, quod Ioannes ſtatim poſt nuptias cõmemorat. c. 2. Vbi Chriſt⁹ emẽtes ac vẽdentes de templo, primùm eiecit. Tertium, de quo fit mentio Ioannis. 5. cũ ſanauit paralyticũ. Quartum, cuius idem euangeliſta meminit. c. 6. inquiens. Erat autem proximũ paſcha. &c. Quintũ, in quo paſſus eſt Chriſtus, de quo Ioan. 12. &. 13. Nam quòd tertium illud, de quo dubium eſſe poteſt, feſtum paſchæ fuerit, non modò Rupertus, ſed Irenæus etiam teſtatur. *Lib. 5. cõ. in Ioan. Lib. 2. c. 39.* Ac reuera nomen feſti ſimpliciter pro paſcha ſolet in euangelijs accipi. Vt ibi, Non in die feſto. Matth. 26. Item, ſecundùm cõſuetudinem diei feſti. Luc. 2. Item, eme ea, quæ opus ſunt nobis, ad diem feſtũ Ioan. 13. Cùm itaque Chriſtus baptizatus fuerit anno triceſimo ætatis ſuę inchoato per tredecim dies: erat enim incipiens quaſi annorum triginta, vt Lucas affirmat, ſi quinquies feſtum paſchæ interceſsit, nimirum *Luc. 3.* mortuus eſt anno ætatis ſuæ trigeſimo-quarto. Quod licèt Beda alijq; nonnulli iuniores aſſeruerint, defendi tamen nulla *Libro de tẽpo. c. 47.* ratione poteſt, vt Paulus epiſcopus Foroſempronię̃ſis lib. 9. 2. par. & lib. 4. eiuſdem partis, Ioannes item Lucidus in libro de vero die paſsionis Chriſti oſtẽderunt. At verò nullæ huiuſmodi rationes ab antiqua patrum traditione, quã cõmunis eccleſię cõſuetudo in diuino officio, hymnis, antiphoniſq; confirmat, poterunt me mouere. *Annus. 34. non fuit annus paſſionis Chriſti Quia paſcha illo anno fuit in die Martis.* Nõ quòd hæc ad fidem religionemvè magnoperè attineant, ſed quòd in rebus, vel vtraq; ex parte probabilibus, vel etiã ambiguis veteris eccleſiaſticæ hiſtoriæ fides communis me delectat. Sed prima videamus. Anno, quod inter baptiſmum, & nuptias fluxit, nihil oĩno docuit Chriſtus: ceſſator ergo fuit maximus, qui poſt iniunctum munus tandiu fuit otioſus. *Ad primũ alterius opinionis argumẽtum.* Sanè quidem eo anno non eſt publicè concionatus Chriſtus, neque turbis euangelium prædicauit. Sed non fuit interim otioſus. Quin & frequenter ad Ioannem acceſſit, vt frequẽs etiã de ipſo Ioannes teſtimoniũ diceret, & priuatim quoq; docuit quoſdã, ne eccleſiæ cõcionator repentè ꝓdiret.

Ioan.1. Non enim discipuli Ioannis illum Rabbi, hoc est, magistrum appellarent, nisi iã docere incœpisset, quemadmodũ Caietanus noster diligenter aduertit. Ad secundum argumentum. Nã quod aiũt, ex Ioannis euangelio colligi paucos dies inter baptismum, & nuptias intercessisse: id nullo modo verũ est. Cùm Ioannes aduẽtum Iesu ad baptismum nusquam omnino narrauerit, vt idem Caietanus manifesta argumentatione confecit. Quanquam in eo fallitur, ꝙ pro certo asserit, ex quatuor Baptistæ testimonijs, quæ primo cap. euangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippè, vt mihi videtur quidem, de futuro est, & licèt scripturæ ordine sequatur, tẽpore tamen primũ etiam testimonium antecessit, vt vel Caietanus ipse confitetur. Illud enim, quod à Ioanne legatis Iudæorũ impartitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se antè dixisse Baptista meminerat. Estq; multò verisimilius eo tempore nondum Christum à Ioanne baptismum suscepisse. Medius, inquit, vestrum stetit, quẽ vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est. Cũ ergo Euangelista inquit, Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, nec intelligit de aduentu ad baptismum, nec scribit quid postero die à legatione Iudæorum gestũ sit. Sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secũdum obiter est vtriq;, id est, primo, & tertio ab euangelista interpositum, vt explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum antè dixisse, quàm in præsenti testificaretur. Itaq; tẽporis ordine, vt diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Euangelista commemorat. Deinde secutũ est id, quod à principio positũ est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cùm vidit Iesum venire ad se. Sæpè enim post baptismũ, vt suprà dictum est, ad Ioãnem veniebat. Postero autem die quartũ testimonium addidit, cùm interessent illi ex discipulis eius duo, quorum vnus erat Andreas. Cũ igitur non constet quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsenti fluxerit, quanuis omnia illa post baptismum data sint, certè ex euangelio Ioannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid? quod cùm ait, In crastinũ voluit exire in Galilęam, & inuenit Philippũ, non Christum fortasse euangelista intellexit, sed Andream, quem primũ dixerat inuenisse Simonem, nunc dicit, postero die inuenisse Philippum, cùm ex habitaculo Christi in Galilęam exijsset. Ob id enim interpres latinus ait. Et dicit ei Iesus, cùm nomen Iesus nõ reperiatur in Græco. Quot autem dies intercesserint inter postremũ illud testimonium Ioãnis coram duobus discipulis tributum, & hunc diẽ quo Andreas inuenit Simonem incertum est. Nã illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem prædicatione intelligitur: cũ perspicuum sit, in primo aduentu Christi ad Galilæam, quem solus Ioannes capi.2. narrat, iam Christum discipulos habuisse. Ad tertium argumẽtum. Matthæus autem de secundo aduentu loquitur, quum iam Ioannes erat in carcere. Non igitur de priuata doctrina, sed de publica, & populari intelligi potest. Ad quartum argumẽtum. At verò tempus prædicationis Christi quantũ fuerit, non satis à veteribus expeditum est. Eusebius quoq; ipse parum sibi in hac re cõstare videtur. Nã in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberij tribus annis scribit dominum prædicasse: idque astruit à Ioanne etiam in euangelio conscriptum. Hieron. in 9.c. Daniel. Cęterùm idem in lib. demon. euan. 8. demonstratione secunda, Ioannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum prædicauisse. Quòd si ad passionem venit anno Tiberij decimòoctauo, vt in Chronicis Eusebius ait, quî fieri potest, vt post annũ Tiberij quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicarit? Atqui post annum.15. Tiberij inchoatam esse euangelij doctrinam

è Lucæ.3.

è Lucæ.3.cap.patescit. Nos autem, si trium annorum doctrinam explere volumus, vnum doctrinæ priuatæ, duos verò publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterq; negamus, festum, cuius Ioannes. c.5.meminit, pascha fuisse. Chrysostomus porrò ac Cyrillus affirmant festũ fuisse Pentecostes. Quod mihi, fateor ingenuè, non fit vero simile. Primò, quoniam post pascha Iesus moratus est in Iudæa cum discipulis suis, vt cap.3. Ioannes scribit, at mora iuxta scripturæ vsum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerũt, intelligi non potest. Eò vel maximè, quòd postquàm Christus moratus in Iudæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quémadmodum Ioannis cap.4. dicitur. Ac rursum, è Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap.5. Quæ omnia tam breui tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Caieta sanè in quartũ Ioannis caput, haud absurda ratione computat, Christum in Iudæa post pascha celebratum: in quo vẽdentes eiecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. quinto commemoratur, Pentecostes solenne erat. Deinde, quòd cap. quinto vnum miraculum euãgelista narrarit in pascha patratum, & quòd sexto statim capite ad alterum pascha transierit omnibus & gestis, & dictis vnius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, vt rectè Caietanus existimauit, hyemale fuit. Nihil autem interest, siue dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertia die mensis Adar, hoc est, Februarij: siue potiùs festũ sortium, quod Iudæis solenne erat. 14. & 15. die eiusdẽ postremi mẽsis. Tũc enim ordine egregio cap.6. sequitur. Erat autẽ proximum pascha. &c. Sed in huius argumenti confutationem nimis multa diximus.

Ad quintũ argumẽtũ. Chry. hom. 35. in Ioan. Cyri. lib. 2. 113. cap. idẽ ait Lyran. In illud. Ad huc quatuor menses sunt, & messis uenit. 1. Esd. 6. Esther. c. 9.

Septimo verò argumẽto libri secundi cap. decimooctauo respondisse videmur. Sed ibi breuiter: nũc vbi ꝓprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eũ sensum intelligenda, vt existimemus ad veritatem historiæ satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera à vulgo esse credantur: tum etiam cùm falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturæ historias interpretari, diceremus cùm apostolus ait Saulem regnasse. 40. annis, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in. 13. caput Actorum Apostolicorum asseruit, rectè ne an secùs, aliorum esto iudiciũ. De tanto quippè viro non libet in præsenti iudicare. Diceremus rursum, Matthæum virum Mariæ Iosephum appellasse, non ꝙ reuera esset, sed quòd vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cũ illo Hierosolymã nõ re quidẽ, sed opinione vulgi: mortuũ deniq;, si ita placet, esse Christum nõ verè, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certè si consuetudinis scripturarũ est, vt opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia, quæ de Nabuchdonosoro, Dario, Cyro, Alexandro, Sansone, Machabæis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quòd videlicet auctores sacri ea narrarint, quæ vulgo erãt persuasa, non quę ipsi vera esse crediderint. Quod quàm sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multò & sanior & verior, quẽ ex subiecta partitione facilè lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differẽtia. Quædam, quæ non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt. Vt Christum esse Ioannem Baptistam, vel Hieremiam, vel vnum ex prioribus prophetis. Atque huiusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, vt non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vul-

Ad sextam obiectionẽ.

gi opiniones falsæ quidem, sed verbis ijs expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari vera sint. Vt Ioseph esse patrē Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed verè tamen pater, & sine falsitate dicebatur. Tum quoniam nutritius erat, tum quoniam vir matris erat. Et licèt vulgi sermone, verè tamen priuignus filius vocatur, mater nouerca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera historiæ lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippè cū vulgo loquūtur ferè, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mēdacij tamen rei sunt, quoniam quæ loquūtur, ea secundùm aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit, Pater tuus, & ego dolentes quærebamus te, sermone vulgi quidem, sed verè tamen. Sic etiam si nullam habuisset interiorem admirationem Christus, verè tamen admiratus dici posset, cùm speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda libro secundo in Lucam cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodē Matthæus, Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristitiam simulantes tristes quoque appellauit Dominus. Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus vsurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis & Christus si Diuo Thomæ credimus, aliquo modo interiùs admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitijs tristantur & exultant, gaudent dolentque. At de hoc argumento satis. Iam pergamus ad reliqua.

Vide Bedā lib. 1. in Lucam. ca. 7.

Matth. 6.

Ad 8. argumentum.

Non debuit sanè tantoperè ridere Hieronymus Adami in loco Caluariæ sepulturam: nec nos viri licèt sanctissimi exemplo historias eiusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cuiusque mentem facillimè irrepit. At viri quidam excellentes, cùm à vulgi facilitate & credulitate declinant, in aduersum quādoque vitium incurrunt: suntque tum etiam increduli, cùm in fide nihil est vitij, in incredulitate vitij nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Iosue cap. 14. historiæ veteri opponitur, nihil profectò vrget: vtpote cùm nomen Adam eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim scriptura causam, cur quæ post Hebron, ea ante Cariath Arbah, idest, ciuitas Arbeæ dicta sit: quòd videlicet Arbah, quem Arbeam. 70. vocauere, homo inter gigantes magnus ibi fuerit. Qui sensus præterquàm quòd scripturæ contextui aptissimè iungitur, (quapropter à Chaldæo interprete, Panigno alijsque viris clarissimis expressus est) inde etiam facilè probari potest, quod capite eiusdem libri quintodecimo Arbah pater Enach fuisse dicitur: vt promptum sit cuique intelligere, & Arbah nomen fuisse gigātis proprium, à quo Cariath, Arbah nominata sit, & Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hîc versionem. 70. qui tametsi magnitudinē non ad Arbah, sed ad ciuitatem retulerūt, vt ea vrbs Metropolis intelligeretur, satis tamen indicarunt Arbah nomen esse gigantis proprium, vnde ciuitas illa suum olim cognomentum acceperit. Itaque primi parentis in ciuitate Arbeæ fuisse sepulchrum nec ex eo loco neque aliunde colligitur. Quin illud multò probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi iacere conditum, vbi secundus etiam sepultus est. De 8. igitur argumento hactenus.

Sic om[...] Hebræ[...] stātur. [...] Hierony[...]mus uid[...] in Hebr[...] utroq; m[...]do uoc[...] accipi p[...]se, reliq[...] in Lati[...] lingua il[...] eandem [...]bræā uoc[...]

Certè ha[...]buerunt a[...]liud exem[...]plar Hebraicum.

Nonum argumentum non solùm in Chronographia, sed in scripturarum intelligentia difficillimam quæstionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Iosephus sanè. 70. illos annos Iudaicæ captiuitatis ad primum Cyri annum computauit. Quem secuti sunt Africanus in quinto temporum volumine, Abulensis noster in secundum Matthæi cap

Libr. [...] anti. Iud[...] cap. 1.

cap. quæstione. 91. Annius cum Philone suo lib. 14. Ioannes Lucidus lib. secundo cap. 11. alijque viri graues, & antiqui & iuniores. Nituntur verò hi scripturæ sacræ clarissimis testimonijs. Primũ est Hieremię cap. vigesimoquinto inquiẽtis, seruiẽt gentes istæ regi Babylonis. 70. annis. Cumque impleti fuerint. 70. anni, visitabo super regem Babylonis, &c. Septuaginta ergo anni Iudaicæ captiuitatis iam tunc expleti erant, cùm Babylon capta à Persis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est, qui ignoret. Item Hieremiæ. 29. Cùm cœperint impleri in Babylone. 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum vt reducam vos ad locum istum. Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam. 2. lib. Para. cap. 36. & 1. lib. Esdr. cap. 1. non obscurè traditur. Atque Hieronymus ipse, quanuis alijs in locis aliter senserit, in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit cum manifesta veritate pugnare. Nisi, inquit, septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captiuos, nequaquã in patriam reuertemini.

A contraria parte illud primum est, quòd angelus, qui in Zacharia loquebatur, Vsquequo, ait, non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? Iste iam septuagesimus annus est. Istum autem annum Darij secundum eundem esse Zacharias cap. 1. testatus est: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darij completi sunt. Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur.

Idem cõfirmat uerba illa, cum ie iunaretis & plangeretis p hos 70. annos, &c.

Quòd verò exponunt quidam, Iste iam 70. annus est, scilicet iam diu transactus, vix audiri sine molestia potest. Cùm pronomen, Iste, hanc intelligentiam euidentissimè excludat: quæ si pronomen abijceretur, esset fortasse probabilis. Deinde 70. illi anni, quos prædixerat Hieremias, non transmigrationis Iudæorum, sed desolationis templi ac ciuitatis intelliguntur. At. 70. desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darij referendi. Annus ergo septuagesimus, de quo est Hieremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darij secundo expletus est. Illud prius, quod in hac argumentatione sumpsimus, ex. 2. Para. cap. 36. probari facilè potest, vbi hæc verba scripta sunt. Cunctis diebus desolationis egit sabbatum vsque dum complerentur. 70. anni, &c. Et Danielis. 9. In anno primo Darij filij Assueri de semine Medorum ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Et Hieremiæ. 25. Et erit terra in solitudinem, & in stuporem, & seruient regi Babylonis. 70. annis. Anni ergo septuaginta non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt: vt Iosephus etiam testis est libro de antiqui. 10. capit. 10. & 11. & libro. 1. cont. Appio. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darij fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio à Hieronymo comprobatur. Esdras quippè verbis minimè obscuris testimonium perhibet, templum vsque ad Darij tempora deturbatum perstitisse. Septuaginta igitur euersionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darij secundum computare debemus.

Transmigrationem hic dico, cũ Ioachim sponte dedidit se trãslatusq; est in Babylonem anno. 8. regni Nabuchodonosori. Quomodo Ezechiel. 1. usurpatũ est, ac rectè quidem, ut Hiero. in Hiere. 24. c. annotauit. Nã transmigrationis uocẽ scio à Iosepho aliisq; aliter quandoq; usurpari.

In proœmio super Agg. libr. 1. c. 4. & 5.

Quibus ex rebus satis profectò intelligitur, quantis omnino tenebris quæstio pręsens sacras etiam literas circunfundat. Sed in ratione quoque temporum adeò impedita, & complicata est, vt vix aut nullo certè modo expediri atque extricari possit. Clemens porrò Alexandrinus à desolationis initio, quod decimonono Nabuchodonosori anno, & Sedechiæ vndecimo fuisse. 4. reg. 25. scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captiuitas Iudæorum est, non nisi triginta annos computauit. Cui numero, vt dixi, Eusebius,

Theodoretus, Hieronymus, Augustinusque consentiunt. Cuius rei etiam illud argumentum est, quòd si ad imperium Cyri. 70. anni interfluxere, Mardochæus certè ea ætate res tales ac tantas gessisse inuenietur, qua per summam senectutẽ, non dico Remp. administrare, sed ne inter viuos quidem numerari posit. Fuit nanque ex eorum numero captiuorum, quos cùm Iechonia rege Iuda Nabuchodonosorus transtulit. Quare vel secundùm illos, qui non à desolatione, sed à transmigratione. 70. annos cõputare volunt, expleta captiuitate, hoc est, primo Cyri anno iam Mardochæus erat propemodùm octogenarius. Nisi credamus illum bimum aut trimum in Chaldæam esse translatum. Sed fac anniculum fuisse. Minimùm ergo vnum, & septuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captiuitas est. Cyrus autem, vt nobilissimus quisque tradit historicus, aut triginta, aut triginta fermè annos imperauit: Cambyses, & Magi imperarunt nouem. In principio itaque regni Darij Histaspis Mardochæo anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur, id quod videtur cum ratione pugnare minùs, Darium fuisse eum, sub quo res Mardochæi gestas scriptura complectitur. Nam illas sub Arthaxerxe Lõgimano aut etiam sub Mẽnone contigisse, vt qui multis annis Dario fuerint posteriores, longè incredibilius est. Nullo verò modo probabile ad Cambysen filium Cyri hęc ipsa traducere, qui octo solùm annos tenuit imperium. At post duodecimũ Assueri annum quædam Mardochæi gesta historia sacra commemorat. Non ergo Assuerus ille Cambyses fuit: præsertim cùm huius acta actis illius nullo pacto cohęreant. Manet ergo, Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat, non imbecillum, ingrauescentem, senióue cõfectum: sed solidum, robustum ac valentem in rebus magnis præclarísque gerendis fuisse versatum. Quod in illis seculis vix credi potest. Vtpotè cùm multò antè nondum hominum ætate adeò inclinata illud propheta dixerit, Si autem in potentatibus. 80. anni, & amplius eorum labor, & dolor. Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Augustinus, Hieronymus, Eusebius, Theodoretus Clemensque Alexandri. colligunt, historiæ libri Esther magis conuenire, & quadrare videntur: quàm numerus. 70. qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis Anniani fabulis delectamur, qui Mardochæum ait decem & octo annis ætatem Isaaci superasse. Verùm enimuerò Iosephus à decimonono anno Nabuchodonosori, quo anno templum deturbatum euersúmque fuisse sacræ literæ produnt, ad finem regni Baltasar, cum Babylon à Dario, & Cyro capta est, non solùm 70. annos, sed multò etiam plures enumerat, scribit enim Abilamarodachum, Nabuchodonosori filium annis. 18. imperasse. Niglisarem deinceps annis. 40. Labosordachum post mensibus nouem. Baltasarẽ denique annis. 17. Itaq; præter annos, quibus à templo vastato Nabuchodonosorus vixit, qui fuere non pauci, septuaginta sex alij, si Iosephus vera dicit, ad primũ Cyri intercesserũt. Berosus autẽ in. 3. lib. Chaldæorum non nisi. 48. annos à desolatione ad Cyrum supputat. Nabuchodonosorũ nanq; ait. 43. annos imperium tenuisse. Huius filiũ Euilmarodachũ annos duos. Niglisar, quem maritum sororis Euilmarodachi fuisse tradit, annos quatuor. Labosor-

Esther. 2 & 11.

Clemẽs, Alexãdrin', Eusebius, Hieronymus, Africanus. 30. annos Cyro tribuunt. Herodo. 29 Solus Metasthenes Annianus 24. aßignat: sed à Babylone tamen expugnata. Itaq; re ipsa idẽ cũ cæteris sentit.

Confer principium libri Esther cum initio capitis tertij. 3. lib. Esdr. huius opinionis Ioannes Carion fuit.

Iosephus lib. 11. anti. c. 6. Virum Esther Longimanum credidit, Eusebius in Chronicis Memnonem. Iosephum uidetur sequi Augustinus lib. 18. de Ciui. cap. 36.

Iosephus. 6. annos solùm illi aßignat. lib. 11. an. Iud. ca. 2. Herodotus lib. 3. annos. 7. & menses. 5. cui potiùs habenda fides, quoniam eo tempore fuit.

Cambyses parùm propitius Iudæis fuit, Assuerus multùm.

Cẽtesim trigesim secundũ liges, si solatiõ annos c meres, rè sute merand

Lib. 10. a ti. ca. 13.

Euilmaro dach legit Hieronymus. Daniel. 5. Neglisar legit Hieronymus. Daniel. 5. A transmi gratione Ioachim ad primum annũ Euilmerodach filij Nabuchodonosori. 37. an

mus interfluxisse, scribitur. 4.reg. lib. cap.25.

ſordachum Nigliſaris filium menſes nouem. Nabonidum ex eadem gente annos 17. cuius poſtremo anno Babylon à Cyro capta eſt. Que eadem fermè computatio ex Phœnicum hiſtorijs habetur, quas Ioſephus. 1. contra Appi. libro retulit. At Metaſthenes à vaſtatione Hieruſalem ad primum annum Cyri ſeptuaginta annos cōputauit in hunc modum. Nabuchodonoſorus, qui templum ciuitatemq; vaſtauit, imperium tenuit. 46. annis. Euilmerodach filius eius. 30. Reg Aſſar huius filius. 3. Lab Aſſar Dach huius frater. 6. Balt Aſſar horū etiam frater. 5. Si enim acceperis. 26. annos, quibus poſt euerſum templum Nabuchodonoſorus vixit, & illis addideris. 44. quibus Nabuchodonoſori filius vnus ac tres nepotes imperarunt, cōficies dictum numerum. 70. In ratione igitur temporum quæſtio hæc valde implicita eſt, atque ita implicita, vt ne à viris quidem hiſtoriç peritis explicari poſſe videatur.

Beda ponit mortē Nabucho. à. 31 anno poſt euerſionē Hieroſolymorum.

Nam Iudæi, quippè qui Chronographiæ penitus ſint ignari, nihil hoc loco, & quęſtione valent niſi mera ſomnia fingere. In quibus etiam Liranus eſt, qui ſuo arbitratu. 70. annos ab. 8. Ioakim patris Iechoniæ, ad quartum Cyri numerauit, tantum vt ſententiam ſuam diceret, nullius grauis auctoris teſtimonio ſubnixā, nulla annalium ratione probatam, nullis argumētis perſuaſam, à ſacris etiam literis alienā. Sed hoc in re ambigua ferri poteſt. Illud quis ferat? quòd nonnulli apud Euſebium à. 13. anno Ioſiæ ad primum annum Cyri ſeptuaginta illos annos, de quibus eſt controuerſia, computandos eſſe aſtruxerunt. Quid? quòd in hac etiam quæſtione illud variū atq; irretitum eſt, quod vel maximè erat explicatu neceſſarium, vt huius quæſtionis difficultas exponeretur. Nempè an Balthaſar filius Nabuchodonoſori fuerit an nepos an pronepos. Nam ſi verū eſt, qđ Euſebius ait, Balthaſar filium fuiſſe Nabuchodonoſori, fratrem Euilmerodach: nihil abſurdum videtur dicere, cùm negat

Ioſephus li. 10. an. c. 7. ſcribit Ioakim. 8. anno regni ſui fuiſſe à rege Babyloniis captū. Sed contrà Danielis. 1. dicitur ꝙ anno. 3. regni Ioakim uenit Nabuchodonoſor. Quòd autem eodem anno ſit captus Euſebi⁹ in chronicis docuit

à demolitione templi ad primum Cyri annum plures quàm. 30. annos interceſſiſſe. Sin aūt idem Nabuchodonoſori nō filius, non nepos, ſed pronepos fuit: tum verò inter euerſionem ciuitatis, & primū annum Cyri non niſi triginta annos interfluxiſſe, nullo modo eſt credibile. At fuiſſe pronepotem Hieronymus auctoribus Beroſo ac Ioſepho in. 5. Danielis caput affirmat. Et refertur de verbo. ſignific. cap. Nam & rex. Quanquam Ioſephus libro decimo an. cap. 13. Balthaſar nepotem Nabuchodonoſori fuiſſe ſcribit. Quod & Metaſthenes Annianus aſſeruit. Quæ omnia idcirco à me tan prolixè ſunt poſita, vt lector intelligat primùm, huius argumēti quæſtio quantis ſit difficultatibus illigata: deinde ne in re perdifficili ac perobſcura, quam explanare nemo adhuc potuit, ſententiam à me expectet perſpicuam, certam, conſtantem: ſed probabilem veroſimilem, minimè abſurdam.

Principio igitur illud pono, quod, niſi ego fallor, ſatis abundè probatum eſt, ſeptuaginta annorum initium à deſolatione ſumendum eſſe, non à tranſmigratione, hoc eſt, non ab. 8. anno regni Nabuchodonoſor, cùm Ioachim cognomento Iechonias vltro ſe dedidit. 4. re. 24. ſed ab vndeuigeſimo eiuſdem Nabuchodonoſori, quando Nabuzardan templum, domos, muroſq; ciuitatis euertit. 4. re. 25. Id quoniam, vt dixi, ex. 2. Para. cap. 36. primo Eſdr. primo, & Hieremiæ. 25. oſtenſum eſt, ſuperuacaneum exiſtimo, ſi eadem iterum reſumātur. At Caietanus in. 2. para. 36. caput contrà dicit à Iechoniæ tranſmigratione. 70. annos computari oportere, quòd Hieremias ca. 29. ijs, qui cū Iechonia trāſlati ſunt, ait: cū cœperint impleri in Babylone. 70. anni viſitabo vos, & ſuſcitabo, &c. Verùm ſatis expeditum eſt, ea, quæ cap. 29. dicūntur, ad ſenſum capitis. 25. eſſe referenda. Non enim, inquit, Cùm cœperint in vobis impleri. 70. anni, ſed, Cùm cœperint impleri. 70. anni, illi ſcilicet, quos

prædixerat. Perspicuum est autem. 70. annos capitis. 25. desolationis intelligendos esse. Tum quoniam omni populo Iudææ loquitur, vt patet ex initio capitis. Tum quoniam per transmigrationem Iechoniæ non est facta vniuersa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, Et seruiēt omnes gentes istę regi Babylonis. 70. annis. Si autem soli illi, qui cum Iechonia commigrarunt. 70. annis seruierunt, quomodo omnibus dicitur, Et seruient omnes gentes istæ, &c? Nēpè etiam vicinæ Hierusalem, &c. Quid? quòd etiam si solitudinis fuissent. 70. anni: desolationis tñ non fuerũt, si à transmigratione Iechoniæ computamus? Aliud quippè est solitudo, aliud desolatio. Non ergo. 70. anni à transmigratione Iechoniæ numerandi sunt. Quamobrē qui, vel à. 13. anno Iosiæ vel etiã ab. 8. Ioakim aut à tertio quoque huius computare. 70. annos incipiunt, eos equidem ab hac disputatione multò magis remouendos existimo. Primum itaq; fundamentum præclarè iactum est. Deinde non mihi sanè vero simile fit, à desolatione ad primum Cyri annũ non nisi annos triginta interfluxisse, quos Eusebius &, qui Eusebio cōsentiũt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerēt necesse est, si ad secundũ annũ Darij Histaspis, septuagesimi anni absolutionē trahãt. Cōstat siquidem Nabuchodonosorũ patrē Euilmerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi verè Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Iechoniæ ad primum annum Euilmerodach. 37. anni effluxerunt. 4. re. 25. & Hieremi. 25. Iam ergo Nabuchodonosorus hos triginta septē annos imperauit. His si addas. 8. annos, quos antè regnarat. 4. re. 24. annos quinq; & quadraginta cōficies. Nec huic sentētiæ repugnat Hieronym⁹, qui in Dani. 5. caput Nabuchodonosorũ ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quã sētentiã ex Iosepho accepit. 1. cōtra Appionē libro, Iosephus verò a Beroso in 3. lib. Chaldaicorũ. Cōputat nãq; annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis sacrisque familiaris. Sic Hieremiæ. 23. scribitur, primum Nabuchodonosori annum eundem regis Ioakim fuisse quartum. Cùm tamē anno tertio Ioacim regis Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalē venerit, & obsederit eam. Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Ioacim Iudæam captam à rege Babylonis Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergo tertius Ioacim primus erat Nabuchodonosori, sed nō integer: annus verò Ioacim. 49. idem Nabuchodonosori primus integer fuit. Nos porrò annos Nabuchodonosor. 45. licèt non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Vnde error Eusebij coarguitur, qui non nisi. 38. annos imperij Nabuchodonosoro assignauit. Ponit enim illius mortem anno à desolatione. 19. cùm in vigesimosexto ponenda esset, si verum est, vt verum est certè, Nabuchodonosorũ post desolationem. 26. annos imperium tenuisse. Nam à. 19. anno, in quo templum vastatum est, ad. 45. ad quem Nabuchodonosorus vitam regnũque perduxit: anni sex, & viginti cōputantur. Item si à. 37. annis quos à transmigratione Ioachim Nabuchodonosorus vixit vndecim ademeris, quibus regnauit Sedechias. 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebij refellitur, qui Euilmerodacho cæterisque Nabuchodonosori posteris quatuor duntaxat annos imperij reliquit, aut plurimùm sex neque eos integros tamē. Certè si à desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cũ. 26. ex illis Nabuchodonosoro accesserint, quatuor solùm aut quinque restant, quos Euilmerodacho, Neglisari, Labosardacho, Balthasari, impartiamur. Hos enim Nabuchodonosoro ordine successisse non Iosephus modò affir-

Alij Hidaspim uocãt

affirmat, verùm & Hieronymus Berosum
Daniel. 5. prodidisse consentit. Quæ res omninò mihi magnam admirationem mouet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, vt Beroso Iosephoq; consentiés Balthasar Nabuchodonosori pronepoté fuisse crediderit, & cũ Eusebio tñ à fine regni Nabuchodonosori ad primũ Cyri annũ adeò paucos annos cõputarit. Eusebius enim excusari fortè potest, qui Balthasar fratrem Euilmerodachi fuisse, filiũ verò Nabuchodonosori existimauit. Sed cur Eusebium excusem? Cum Matthæus dicat Iechoniam post transmigrationem Babylonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel. Hic autem in primo anno Cyri iam grandior erat, cùm esset dux & princeps Iudæorũ. At ne intelligi quidem potest, Iechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeò adultum habuisse. Non ergo à desolatione ad remigrationem. 30. solùm anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adijcio, A desolatione ad primum Cyri annum. 70. annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cùm. 25. cap. Hieremiæ &. 36. 2. Para. diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimonijs aptè ac probabiliter respõdebit, cum eo equidem non magnoperè contenderim. Mihi profectò, vt dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi planè consentiendo, quòd ad primum annum Cyri. 70. desolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quosdam rei huius summam ita distinguere, vt captiuitatis septuaginta annos à transmigratione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darij anno septuaginta desolationis absoluant. Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sanè concordia esset inuenta. Sed nihil falsius inuenio, cùm ad veritatem cœpi reuocare rationem. Transmigratio enim fuit in anno Nabuchodonosori octauo,

Vide Theodore in. 1. Zacha. ca.

vt. 4. Reg. lib. c. 24. scribitur. Desolatio verò in eiusdem regis anno vndeuigesimo facta est. 4. Reg. 25. Vastatio ergo post vndecim annos transmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darij secundum sine controuersia plures quàm triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, vt à trãsmigratione Iechoniæ ad primum annum Cyri. 70. anni, à desolatione, item ad annum Darij secundum septuaginta alij numerentur. Quocirca varijs dissentientium auctorum sententijs omissis, ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Obijcitur primùm, quòd angelus apud Zachariam, cùm de secundo Darij anno loqueretur, Iste, ait, iam septuagesimus annus est. Cui nos argumento ante omnia respondemus, locum illum ab interprete Chaldæo sanctéq; Pagnino multò aliter atque ad scripturæ sensum fortasse aptiùs fuisse cõuersum. Horum porrò versio sic habet. Vsquequo domine non misereberis Hierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es istis septuaginta annis? Nimirum enim apud Hebræos interrogatio nõ in illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continẽti sermone produci potest. Qua ex re fit, vt in editione nostra, tametsi oratio diuisa est, duę tamen interrogationes in vna angeli querimonia intelligantur. Quarum prior illa sit, Vsquequo domine nõ misereberis Hierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? Posterior illa, Iste septuagesimus annus est? Quasi angelus in hunc modum conquereretur. Itáne domine promissionis tuæ oblitus es? Num iste est septuagesimus annus, qué scilicet & tu nobis tanta benignitate promiseras & nos à te tam ardenti desiderio expectabamus? Ecquid nobis cõfert laxata captiuitas, facultas cõcessa & téplum extruendi & ciuitatem, si illud euersum, hæc vastata perseuerat? Nec verò insolitum est, vt quædam passim sine nota interrogãdi proferãtur, quæ rectiùs aliter

 enun-

enunciarentur. Habes exemplum, vt cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octauo, cuius nos particulam sic pronũciare solemus, Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cõdemnet? Christus Iesus q mortuus est, qui resurrexit, q est in dextera Dei, qui etiã interpellat pro nobis. At Augustinus

3.de Doct. Christ. c.3.

rectissimè indicat, sic legi ac proferri oportere. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? vt tacitè respõdeatur, non. Et item, quis est qui condẽnet? Christus Iesus qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Quasi dicat, absit. Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adiunctas cùm multum habere venustatis tum acrimoniæ plurimum. Quod ego idem in præsenti de angeli querela sentio. Maior quippè vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hîc percunctatione quæsitũ. An ne idcircò nihil est, quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurdè puto, illa quasi dolentis ac deiecti animi verba esse, quæ nihil minùs conquestione depressa, quàm sublata interrogatione significent. Id quò meliùs intelligatur, exemplis etiam scripturæ illustrandum est: quæ apertè mihi rem totam videntur exponere. Hieremias primùm duas quoque querelæ eiusdem partes facit: quarum vna interrogationem habet, altera non habet.

Hiere.12.

Quare, inquit, via impiorum prosperatur, benè est omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt? Plantasti eos & radicem miserunt, proficiunt & faciunt fructum.

Habacuc.1.

Simillimum ex Habacuc exemplum proferam. Quare, ait, non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Num prophetæ hi aliud conquestione atque interrogatione denotarunt? Num quicquam asserere dum quæruntur? Non certè plus quàm dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ querimoniæ particulas fecisse intelligo: quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionẽ. Non itaq; asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum à desolatione esse: sed istum tam promissum, tam desideratum iam diu præterijsse cõqueritur. Nihil enim, vt modò diximus, conquerendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei, scilicet, vltra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est, Vsquequo non misereberis. Misericordiam item plus nimio differri questus est illam conquestionem adijciens. Iste septuagesimus annus est. Quod nõ vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribunda, proferendum est. Verùm de Zachariæ testimonio satis. Opponitur deinde, quòd anni septuaginta non captiuitatis, sed euersionis numerandi sunt. Id quod nos libentissimè concedimus. Sed septuaginta euersionis annos nõ in primo Cyri, sed in Darij secũdo expletos esse: id verò constãtissimè pernegamus nõ nostra opinione nos, sed scripturę testimonio freti. At inquis. Templũ vsq; ad Darij secũdum annum deiectum euersumq; permansit. Si nihil templi factũ intelligis: falsum est.

Daniel. 2.Paral. & 1.Esd.

Cùm in primis Cyri annis altare fuerit extructũ, templiq; fundaméda iacta, vt. 1. Esd. lib. c.3. & 5. scribitur. Sin templũ ais non fuisse Cyro regnãte perfectum. Ita est sanè. Sed ne vsque ad Darij sextũ quidem annum perfectum est, quẽadmodum. 1. Esd. lib. ca.6. legimus. Quin Iosephus memoriæ prodidit, tẽplũ vsq; ad nonũ annũ Darij non fuisse omni ex parte expletũ. Cui opinioni Iudæi consentiẽtes. 46. annis aiunt templum ædificatum.

11. libr. an. cap.4. Ioan.2.

Atq; idem Iosephus libro eo. c.5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis. 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demolitio templi tandiu perdurasse intelligitur, quandiu informatum illud atq; imperfectum mansit: nimirùm

septuaginta

septuaginta anni non iam ad secundum, sed ad sextũ, vel nonũ Darij vel etiam. 25. Xerxis numerabuntur. Quid? q̃ 70. anni vastitatis non modò templi, sed vrbis etiã intelligendi sunt? Ego, inquit, intellexi numerum annorũ, de quo factus est sermo ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem. 70. anni. Si igitur ad eum modũ annos vastitatis accipimus, cùm Hierusalem in. 20. etiam Arthaxerxis anno adhuc deserta perstiterit, muri dissipati, portæ cõsumptæ, vt. 2. Esd. ca. 2. habes, dicemus vtiq;. 70. illos annos ad Neemiæ quoq; tempora protrahẽdos, cùm ciuitas ab eo est per Arthaxerxis imperiũ instaurata. Nos ergo, tametsi in secundo, vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatã esse credimus, septuaginta tamen euersionis annos tunc expletos arbitramur, non quãdo templum, aut incœptum, aut consummatum est: sed quãdo Iudæis est laxata captiuitas dataq; adeò facultas, vt in patriũ solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent tẽplum, ciuitatẽ reficerẽt, ruinas implerent. Quem omnino sensum, vt diximus, à sacris videmur literis accepisse: quę verbũ Hieremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt.

Dani. 9.

In secundo anno Cyri templi fundamẽta posita, Iosephus. 1. cõ. Appi. libr. tradit. Cui ego libenter assentio

2. Para. 36 1. Esd. 1.

At Mardochæi ætas, imò potiùs res præclaræ gestæ cum nostra opinione dissentiunt. Nam si tanta fuit, quãtam ex nobis aduersarij colligunt: non modò summa sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerẽdis idonea. Cuius argumenti responsio illa, quæ à viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Ec quid enim absurdi est, si illis adhuc seculis homo vnus aut alter ætate, temperamento, corporis animiq; vigore longè reliquis sui temporis senibus antecelluerit, cùm etiãnum quidam sint, quorum in summa senectute, nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modò labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atq; hac responsione illud quoq; argumẽtum diluitur, quod ex Aggæi. 2. trahi potest. Quis in vobis, inqt, est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? &c. In secundo igitur anno Darij quidã supererant annos nati. 116 & eò amplius. Si enim. 70. annis desolationis. 30. Cyri, Cambysis, & Magorum. 9. Darij duos & quinq; vel etiam septẽ addas, quibus ante vastitatẽ vixerant, si templum videre & gloriæ eius post tot annos recordari potuissent, certè summã illam 116. annorum conficies. Atq; hæc responsio quidem minùs absurda iudicabitur, si 30. Cyri anni non à capta Babylone, sed ab Astyage victo numerẽtur. Tunc enim primùm Persarum ac Medorum regnum accepit. Deniq; hoc quoq; respondendũ censeo. Quòd Mardochæus fuisse legitur de eo numero captiuorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Iechonia rege Iuda: non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captiuos numeratus: sed quasi ex illis extiterit, exq; eis duxerit originem. Hoc verò in Mardochæi laude scriptura posuit, q̃ non ex ijs fuerit parentibus, qui Prophetis contradixerunt: sed ex eis, qui Hieremiæ obtemperarunt. Quæ huius loci interpretatio ex primo Esdræ libro cap. 2. colligitur. Vbi numerantur illi, qui ascenderunt de captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Iudæam reuersi sunt: cùm ex ipsis quidam non in Babyloniam venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed &. 3. Esdr. libr. cap. 5. ita legis. Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa, &c. Nullam ergo vim scripturæ afferimus, si interpretamur Mardochæum de Hierusalem translatum esse: q̃ pater eius translatus sit. Quòd si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, & sic quoq; respondere possumus. Assuerus ille, de quo in lib. Esther perpetua mentio fit, Astyages fortasse fuit pater Darij Medi. Hũc enim Daniel. c. 9. Assuerũ vocat. Vel

Hiero. annum Magorum perpetuò excipit &. 8. solũ Cambysi assignat.

Hiero. communem sententiam sequitur, Assuerumq;

illum Arthaxerxem à Græcis appellatū ait. At nec Astyages nec Cyaxares Arthaxerxes uocatus est.

Vel certè Cyaxares huius pater: quem primum Asiæ populos in prouincias distinxisse Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cũ ingenti tenebatur ira, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprimè côueniunt, qui in lib. Ester eisdẽ coloribus pictus est. Nec refert hi an alij Medorum reges ante Cyrum Asiæ imperitarint. Scimus enim Ctesiam Gnidium apud Diodorũ in tertio alios atq; Herodotus scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, ꝙ nusquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atq; Medorum. Ante Cyrum autem & Darium auunculum vna erat monarchia Medorum atq; Persarum: Babyloni rex proprius imperabat, vt in primo libro Herodotus scribit.

Narrãt Hebræi, ut in 10. Zacha. c. Hieronymus refert, captiuũ populũ Iudæorum non solùm in Medos & Persas, sed in Bosphorũ quoq; & septentrionalem plagã à Chaldæis esse translatum.

Accedit etiam quòd huic expositioni oĩa consonãt, nec ex ea quicquam absurdi emergit. Nã quòd Mardochęus primùm in Babylonẽ translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnãtia est. Constat enĩ fieri potuisse, vt Babylonij quosdam ex captiuis Persis Medisq; vendiderint: vt causas alias omittam, quæ eius rei multæ esse potuerunt. Danielem sanè in Babylonem principio translatum, côpertum est: at in Susis postea extitisse capite eiusdẽ Prophetæ octauo legimus.* Quantò illud vrgentius aduersarios premit, quod si tempore, aut Darij Histaspis, aut Arthaxerxis Lógimani illa côtigissent, quę ipsius Esther narrat historia: nullo modo Esdras Neemiasq; silentio præterijssent. Nam hæc ad Arthaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardochæus cum Iechonia commigrauit, somnio q̃ simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Persarum ciuitatem, in qua Assuerus conuiuium illud instruxit, à Dario Histaspis filio côditam Plinium lib. 6. c. 27. scribere. Quæ res si vera est, illa de Astyage aut Cyaxare sentẽtia vera esse nõ potest. Sed Plinij nos auctoritas vrgere nequit. Quin multò probabiliùs Strabo in libro. 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis ædificiũ esse.

**Ratio Eusebij.*

Atq; Herodotus lib. 5. vrbẽ Mẽnonis vocari solitã ait. Non Arthaxerxis Mẽnonis, sed illius præstãtissimi iuuenis, qui Priamo è Syria auxiliaturus venit, q etiã in Susis regiã ædificauit Memnoniã ab illo cognominatã, vt Diodorus scripsit in. 3. Susa verò ante Cyrum fuisse condita Daniel certissimus auctor est. Anno, inquit, tertio regni Balthasar, cùm essem in Susis, &c. Quam vrbem metropolim esse regionis Elamitarum Hieronymus verè quidem interpretatur, sed in ea Danielem turrim extruxisse falsò existimat. Iosephus siquidem in decimi libri postremo capite Danielem ait, apud Ecbatana Mediæ turrim eam ædificasse: apud Susa verò primariam Persidis vrbem illa vidisse, quæ Danielis. 8. narrantur. Quanquam Susa propriè nec Persidis nec Mediæ ciuitas est, Sed Susiæ Persis Medisq; vicinæ. Quæ quoniã non duabus his prouincijs modò: verumetiam Babyloni confinis erat, inq; harum trium regionum medio collocata: ideo reges Persarum atq; Medorum in ea sedem imperij locauerunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat: nos alios etiam priores fecisse credimus. Iam si Susa principiũ regni Assueri fuit, vt primo libri Esther capite dicitur, non fuit autẽ, aut Darij Histaspis aut Longimani aut alterius Arthaxerxis cognomento Mẽnonis Susa regni principium: sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitauit, atq; inde exordium imperij sumpsit, certè non est absurdum Assuerum virum Esther Astyagẽ Cyaxarẽmue huius patrem intelligere. Vterq; enim Medis etiam ac Persis imperauit, quemadmodum scribit in. 1. lib. Herodotus. Restat vt illud tandẽ exponamus, quî fieri potuerit vt. 70. annos, quos prędixit Hieremias, Iosephus in primo Cyri anno expletos dicat: cùm multò plures ipse idẽ in Nabuchodonosori posterorũq; huius imperio côputarit. Sed in numeris Iosephi libri mẽda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentissimo atq; grauissimo assignare, nec

Ptolom. lib. 6. ca. 3. & 4.

volo

volo nec debeo. Librariorum ergo vitio accidisse credẽdum est, vt in Neglisaris regno pro. 20. subiecta fuerint. 40. in Balthasaris aũt pro. 7. posita fuerint. 17. Hos enim duos numeros si correxeris. 70. anni cõstabunt, quos Iosephus à desolatione ad primum Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamen. 70. annorũ summa constabit, si post desolationẽ solos. 25. Nabuchodonosoro tribuas. Quòd vigesimussextus incœptus fuit nõ absolutus, si excludas itẽ postremũ Balthasaris, quòd in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si quinque annos Balthasari dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septendecim, tunc. 70. anni conflantur, nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verùm in his minutulis explicãdis ego quoq; mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quãuis multo labore verbisq; etiam multis, erat tamen explicatè distinctéq; soluendus.

Decimum argumentum facile est quidem, sed ad scripturæ cognitionem explicatu necessarium. Nõ enim Hieronymus solùm, sed Aggæus etiam scribit, in secundo Darij anno templi esse fundamenta iacta. Atque illud, quod ex commentarijs in Danielem obiecimus, nihil habet omnino quæstionis. Cùm Hieronymus ipse in Isaiæ. 44. caput sua verba fuerit interpretatus. Cyro viuente, ait, templi iacta sunt fundamenta. Cæterùm sub Dario anno illius secundo, templum ædificari cœptum est. Hoc itaque facillimum. Id difficilius, quod Hieronymus, imò Aggæus ipse dicit in hæc verba, Ponite corda vestra à die ista & in futurum: à quarta & vicesima noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi domini, &c. Et Hieronymus, A die vicesimaquarta noni mensis, in quo tẽpli fundamẽta sunt iacta, &c. Loquitur autem sine dubio propheta de nono mense anni. 2. sub Dario. Huic argumento variè quidem à multis respon- *In agge. secundum ca.*

sum est. Lyranus sentit, fundamenta hoc sanè loco appellari partem ædificij inferiorem, quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamsi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit, atq; id receptius est, tẽpli interioris fundamenta viuente Cyro fuisse posita: atrij verò exterioris porticuũ & Gazophylacij in secundo anno Darij. Illud quoq; dici potest, sub Cyro fundamẽta inchoata informataq; fuisse, sub Dario perfecta & consummata. Adde, à Cyro ad Darium. 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum iniuria & inimicorum opera fuisse propemodùm euersa & labefacta: sed sub Dario reconcinnata refectaq; fuisse. Vnde & Iosephus Ruffino interprete, scripsit, ꝙ sub Dario fundamẽtis restitutis superædificabatur. Atq;, vt quemadmodum sentio loquar, non mihi Aggæus videtur astruere, ꝙ in secundo Darij anno templi fundamenta iacta sint. Sed hunc sensum propheta habet. Attendite non solùm ex die ista, quæ videlicet est vicesima & quarta noni mensis: sed à die, qua fundamenta iacta sunt templi, & inuenietis à tẽplo meo inchoato nullos vberiores fructus prædia vestra tulisse. Nimirũ enim negligentibus Dei religionem & cultũ nihil adhuc prosperè euenit. At ex die ista benedicã, &c. Et hic sensus paulò antè fuerat explicatus his verbis. Et nũc ponite corda vestra, à die hac & supra antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, &c. Quasi ex eo tẽpore, quo primùm iubente Cyro è Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quicquam eis fœliciter terra produxerit, ꝙ in Dei opere & tẽpli structura cessauerint. Sed de argumento decimo hæc satis.

Refertur in Gloss. ordinaria. 1. Esdr. 6.

Lib. 11. c. 4.

In vndecimo non est facile expedire, quisnam ille Arthaxerxes fuerit, qui cum Cyro & Dario iusserit templum ędificari. Rabbi Samuel eũdem esse credidit Dariũ & Arthaxerxem. Hoc enim non propriũ nomen, sed regum Persarũ omnium fuisse cognomen: vt Cæsar Romanorũ, Pharao Aegy-

Aegyptiorum. Non itaq; tribus iubẽtibus templũ ædificatũ, sed duobus Cyro & Dario Arthaxerxe. Cui opinioni vehementer coniunctio repugnat, quæ nomen Darij cum Arthaxerxe nõ solùm in Latino, sed in Græco & Hebraico exemplari coniungit. Ineptæ sanè loquendi formulæ sunt, Iulius & Cæsar, Marcus & Tullius, Chencres & Pharao. Huic quoque sententię illud refragatur, quòd pari ratione Arthaxerxis cognomen Cyro fuerat addẽdum, qui rex vtiq; nobilissimus Persarum fuit. Atq; idẽ Rabbi per Arthaxerxẽ, de quo capite. 4. sermo fit, verè, vt ego sentio, non Cambysen sed Cyrum intellexit. Cur igitur scriptura cognomen vtriq; regi commune alteri adijceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minùs probabilem facit, quòd si Arthaxerxes cognomen omnium Regum Persarum esset, id esset absurdum, quod. 1. Esd. 7. scribitur. In regno autem Arthaxerxis regis Persarũ Esdras, &c. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certè, quàm si solum regem Persarum sine Arthaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententia satis. Pergamus ad reliquas. Iosephus porrò apud Lyranum hunc Xerxem filium Darij interpretatur. Vndecimo quippè anti. Iuda. lib. cap. 5. scribit Xerxem filium Darij pietatis paternæ perinde vt regni hæredem fuisse. Nihilque ex patris institutis circa diuinum cultũ immutasse, sed Iudæos summa fuisse beneuolentia prosecutum. Addit etiã huius tẽpore Esdrã quidẽ argento, auro, & vasis pretiosis, quæ ex vniuersa ꝓuincia Babylonis attulerat, templũ ornasse ac dei cumulasse cultũ: Neemiã verò eodẽ rege concẽdẽte non modò ciuitatẽ & muros instaurasse, sed & id suppleße, quod ad fabricam templi deerat. Verùm hęc sententia duos scrupulos habet. Prior est, ꝙ huic regi. 38. annos imperij tribuit. Quare cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darij non nisi viginti regni annos impartiuntur. Posterior scrupulus est huiusmodi. Primi Esdræ sexto capite dicitur, ꝙ Iudæi ædificauerunt & construxerunt & compleuerunt domum Dei Cyro & Dario & Arthaxerxe iubentibus, sed compleuerunt tamen in anno. 6. Darij. Necesse est igitur, vt Arthaxerxes ille, quicunque tandem fuerit, ante annum Darij sextum fuerit. Alioqui quomodo vsque ad. 6. annum Darij construxerunt Iudæi & cõpleuerunt templum viuente Cyro & Dario & Arthaxerxe? Non itaq; in nomine Arthaxerxis Xerxes filius Darij intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam vrget, qui hoc loco Arthaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiũt, cuius diebus, vt Eusebius est auctor, & Esdras & Neemias ea, quæ templo, ciuitati murisq; deerant, expleuerunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli aiunt: Darium Medum hoc loco accipi oportere, nam Darium Histaspis nomine Arthaxerxis accipiunt. Primum enim nusquàm aut in literis sacris, aut in auctore aliquo historiæ probato legitur, ꝙ Darius Medus tẽpli fabricam aut iuuerit aut iusserit. Solus quippè Daniel huius Darij mẽtionem fecit, nec tale quippiam illi assignauit. Deinde cùm Darius hic auũculus Cyri esset, vt plerisque visum est, multoque ætate maior, vt visum est omnibus, nequaquam scriptura sacra contra aliarum omnium morem Cyrum priùs quàm Darium nominaret. Iubente, inquit, Cyro & Dario & Arthaxerxe. Quæ eadẽ ratio vetat, vt Darius hic Medus per Arthaxerxis vocem intelligatur. Quanquàm. 70. interpretes Danielis. 7. pro Dario Arthaxerxẽ interpretati sunt, quẽadmodum Hieronymus noster admonuit. Præterea nulla historia neque humana neque diuina Darium Histaspis Arthaxerxem appellauit. Nulla ergo causa est, cur hoc loco Dariũ Histaspis Arthaxerxis nomine intelligamus. Præsertim cùm in toto illo libro per nomen Darij non alius vnquam nisi Histaspis filius intelligatur. Quid autem scriptura

Notum, inquit, sit regi, quòd Iudæi, qui ascenderũt à te ad nos, &c. 1. Esd. 4. Cyro ergo scribebant illi, à quo Iudæi in Iudæam dimissi fuerant. Iosephus ac cæteri hũc Cãbysen interpretantur.

Glossa i[nterlinea]... terlinea[ris] Dani. 9. ... Dariũ p[ri]... mum capt[iuitatem] Israël solu[isse], sed no[n] probat.

Metasthenes Annij hunc ordinem inuertit.

ptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet: si in eadem etiam orationis clausula Darij nomen in varios significatus distraheret? Aedificauerunt, ait, iubente Cyro & Dario & Arthaxerxe, & compleuerunt domum Dei istam vsq; ad diem tertium mensis Adar, qui est annus. 6. Darij regis.

Mihi duæ viæ huius quæstionis explicandæ apparent. Vna est, vt tueamur id quod nūc nunc impugnatū est. Arthaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus huius nominis in historijs prophanis inuenitur. Quæ eadem sententia Bedæ fuit. Loquitur autem scriptura per anticipationē, id quod sæpè aliâs sacri auctores factitarunt. Non enim oēs illi tres intelligēdi sunt templum & ædificasse & complesse vsq; ad sextum Darij annum. Sed tres illi opus cōpleuere quidem, quos Iudæis constat in opere faciundo explendoque fauisse, at ædificatum est, atque aliqua ex parte completum vsque ad. 6. Darij annum Cyro & Dario iubentibus. Tametsi eo anno templum non est omni ex parte absolutum. Quoniam, vt Iosephus ait, Esdras ac Neemias sub Arthaxerxe postea templi fabricam, ornatum, et cultum expleuerunt. Hoc verò solùm à Iosephi opinione nostra discrepat, quòd ea, quæ Esdras ac Neemias gesisse in scriptura referūtur, ille Xerxe filio Darij imperante, nos Longimano iubēte gesta esse cōtendimus. Illud autem sine controuersia verum est, Cyrum & Dariū & Arthaxerxē eum, cui Neemias atque Esdras placuere, templū ædificasse, absoluisse, & ornasse.

Altera quoq; scrupuli huius eximendi ratio est: si dicamus, duas illas particulas, & Arthaxerxe, ab Hebræo quopiam adiectas esse in margine primùm, deinde textui, vt fieri solet, insertas. Nec aliunde quàm ex eodem libro exemplum huius erroris petere necesse est. In capite enim. 4. sic Latina editio habet. In regno autē Assueri, ipse est Arthaxerxes, &c. vbi tres illę voces, ipse est Arthaxerxes, nō sunt scripturæ partes: sed ab expositore nescio quo in margine fortasse positæ scribētium errore textui nostro interiectæ sunt, cū nec in Hebræis exēplaribus, nec in Græcis. 70. interpretum haberentur: quemadmodum etiam ante nos Lyranus admonuit. Idem quoq; error accidit in Latinis codicibus. 2. Reg. c. 8. vbi verba illa, De quo fecit Solomon omnia vasa ærea in tēplo & mare æneum & columnas & altare, nec Hebræa exēplaria habent nec Græca. 70. &c. Quod autem vitiū in Latinam editionem irrepsit, idē potuit accidere, vt in Hebræa quoq; irrepserit exemplaria. Qua de re & lib. 2. multa opportunè diximus, & iā iam in sequētis argumēti explicationem quædam haud importunè disseremus. Illud nunc dico, me non leui coniectura ductū de huius loci errore ita existimasse. Iosephus siquidem vndecimo Iudai. anti. lib. c. 4. hunc ipsum Esdræ locum referens sic ait. Magnis omnium studijs proficiebat templi ædificatio iuxta mandata Cyri & Darij prophetantibus interim Aggæo & Zacharia: absolutūq; est intra septēnium. Et lib. 15. c. postremo non alium templi auctorem facit Herodes præter Cyrum & Darium. Non ergo alius tertius in Hebræis veris exēplaribus habebatur. Verùm hæc hactenus. Cætera diluamus.

Argumentatio duodecima vsq; eo difficilis & obscura est, vt aut nullo modo, aut multò difficillimè dilui posit. Nimirū enim in historia cū sacra tum profana ita sæpè librariorum vitio numeri deprauati sunt, vt qui eos ad veram rationem reuocare voluerit, is non dico in scopulosis locis arduisq; versetur; sed in labyrinthum inexplicabilium quæstionū intret necesse sit, vnde exire non queat, nec si Thesei quidem filū habeat. Huiusmodi autem errores in historijs humanis prodere superuacaneum erit, nam obuij sunt passim plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, vt intelligant

1. Esdr. 4.

gant omnes, quàm lubricum & facile librarijs sit vel in diuina scriptura numerũ pro numero substituere. Agedũ ergo primum huius rei exemplum proferamus ex libri secundi Para.c.15.vbi ita legimus, Bellum verò non fuit vsq; ad tricesimum quintum annum regni Assa. Et euestigio in initio capitis sextidecimi, Anno autem tricesimo sexto regni eius ascendit Baassa,&c. Quo vtroq; loco pro tricesimo legere oportet vicesimum. Nam Baassa anno tertio regis Assa regnare cœpit, solúq; regnauit annos quatuor et viginti, vt.3.lib. Reg.cap.15.traditur. Non ergo ad tricesimumsextum annum regis Assa regnum vitamq; perduxit. Id quod perspicuum quoq; fit ex.3.Reg.libr.cap.16. Anno, inquit, vicesimosexto Assa regis Iuda regnauit Hela filius Baassa super Israël,&c. Et posterius, anno vicesimoseptimo regis Assa regnauit Zamri, qui scilicet occiderat Hela. Quem errorem Ioannes Lucidus in secundo temporum libro animaduertit. Cap. 9.

Ne verò imperitus quisquam huius loci vitiũ in Latinæ editionis odium torqueat, æquè sciat Græca Hebræaq; exemplaria esse corrupta. Id quod.2.Para.ca.36. etiam contigit. Vbi in hæc verba exẽplaria oĩa, quæ mihi videre licuit, cõsentiunt. Octo annorũ erat Ioachim cũ regnare cœpisset, & tribus mẽsibus ac decẽ diebus regnauit in Hierusalem: fecitq; malum in conspectu domini. Quo in loco pro decem & octo librarius aut indoctus aut negligens octo subiecit. Sic enim.3.Reg. 24. verè legis, Decẽ & octo annorũ erat Ioachim cũ regnare cœpisset,&c. Alioqui quomodo fecit malum in conspectu domini? Quomodo egressus est ad regem Babylonis, & cùm esset natura bonus, ne ciuitas periclitaretur, vltrò se dedidit? 4.Reg.24. Iosephus.10.anti.c.9. Atq; hũc etiam errorem Caietanus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut industriæ aut ingenio detrahere. Verùm ego etiam ipse interdũ cõiectura ducor ad suspicãdum, auctores sacros quibusdã in locis alios numeros posuisse, quàm nunc inueniantur. Verbi causa ponamus aliquid, vbi coniecturæ huius argumentum appareat. Primo reg. lib.cap.13. scribitur, ꝙ filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset. Quòd si filius anni vnius intelligitur, quasi puer vnius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramq; discernere: quónam pacto illud accipiemus, Filius viginti & vnius anni erat Sedechias cùm regnare cœpisset? Hiere. Quid si hic etiã numerus ille viginti exscribentiũ esset errore prætermissus? An nõ tibi videtur, si ita hi per incuriam negligentiáq; fecissent, falsis interpretãtium expositionibus locũ esse daturos? 2.reg.5 Rursum, quale quæso illud est, Filius triginta annorum erat Dauid, cùm regnare cœpisset, & quadraginta annis regnauit, si filium vnius anni innocẽtem interpretamur? In simili ergo dicendi forma similis sit interpretatio. Sed similis esse nõ potest, si vnius anni filius Saulus esse dicatur. Quãobrem verisimile est, auctorẽ libri Regũ filium eum viginti & vnius anni scripsisse: sed scriptorũ vitio maiorem numerũ in Hebræis exemplaribus omissum. Quem deinceps errorẽ in Græca Latinaq; exẽplaria aut alij quilibet aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idẽ.2.Para.c.15.16.&.36. accidit, sicuti paulò antè demonstrauimus. Et quoniã nõ est animus singula loca discutere: vnũ solummodò ex Rabani opinione adijciã, vt iam demum ea, quæ sunt huius argumenti propria, expediãtur. Hieremiæ.52. vulgata lectio sic habet. Iste est populus, quẽ trãstulit Nabuchodonosor, in anno septimo Iudæos tria millia & viginti tres. In anno octauodecimo Nabuchodonosor, trãstulit de Hierusalem animas octingẽtas triginta duas. In anno.23. Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiç animas Iudæorũ septingentas quadragintaquinq;. Omnes ergo animç quatuor millia sexcentæ. Qua ex lectione sub difficiles & perobscuræ quæstiones emergunt,

gunt, quarum nonnullas Liranus mouit: sed q̃ bellè responderit, aliorum esto iudiciũ. Rabanus in Hieremiam ter Iudæos à Nabuchodonosoro captos scribit, harũq́; trium captiuitatum numerũ hîc à propheta censeri. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Ioakimum filiũ Iosiæ vinctũ catenis duxit in Babylonẽ. 2. Para. 36. Nec enim est verosimile, non etiã alios plurimos cũ Ioacimo in Babylonẽ transtulisse. Nam & Daniel capite primo verbis nõ valde obscuris significat, anno tertio Ioacimi quosdam è Iudæa in Babylonẽ esse trãslatos.* At Caietanus negat, Ioacimum in Chaldæam aduenisse. Sanè quidẽ: verùm infirma ratiõe negat. Interfectus est, inquit, Ioacimus in Iudæa & sepultura asini iuxta Hieremiæ* prædictionẽ sepultus est ac proiectus extra portas Hierusalem. Quid tum? Quasi verò fieri nullo modo posset, vt ductus primùm in Babylonem, deinde in Hierosolyma remitteretur, vbi, cũ fidẽ regi Babylonio datã violasset, ingloria morte periret. Nõ itaq; eamus inficias, Ioacimum cum alijs multis in Babylonẽ esse traductũ. Id enim non Rabanus solùm, sed diuinæ etiam scripturæ tradũt.

Iosephus. 1. cõ. App. Alex. libr. ex Beroso refert, Nabuchodonosorum primo anno regni sui, quosdã Iudæorũ captiuos in Babylonẽ adduxisse.

*In. 36. c. 2. Para.

*Cap. 22.

4. Para. 36

Secũdam captiuitatem Rabanus ponit in trãsmigratione Iechoniæ, quæ. 4. lib. Regũ. 24. habetur expressè. Tertia quoq; in eodem lib. c. 5. expressa est, cũ Nabuzardã tẽplum etiã vrbẽq́; vastauit. Trium ergo harũ captiuitatũ, vt Raban⁹ autumat, Hieremias hîc singillatim scribit numerum. Quæ si vera sẽtẽtia est, tres numeri mutãdi sunt: vt pro septimo anno in prima captiuitate scribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosori contigit, qui idem Ioacimi tertius fuit: quemadmodum paulò antè dicebamus. In secũda verò captiuitate pro octauodecimo scribendum est, octauo. Cõstat enim Iechoniam in Babylonẽ octauo Nabuchodonosori anno cõmigrasse. 4. Reg. 24. Pro vicesimo autem tertio in captiuitate postrema legi oportet, vndeuicesimo. Nã vt. 4. Reg. 25. scriptum est, Hieremiæ item. 52. Sedechias in anno. 19. Nabuchodonosori ductus est in Chaldæã. Nec huic sẽtẽtiæ repugnat, ꝙ lib. Reg. 4. c. 24. decẽ Iudæorũ millia cũ Iechonia dicũtur esse translata. Quoniam Hieremias non vulgus promiscuũ, aut milites quoslibet annumerat, sed principes Iudæ, & eos qui erant in dignitate aliqua constituti, vt Iosephus decimo Iudai. anti. lib. c. 8. animaduertit. Vel etiã eos hîc supputat Hieremias, qui in libris Regum non fuerant numerati: Primæ siquidem ac postremæ captiuitatis numerũ auctor libri Regũ omnino prætereierat. In secunda autem posuerat maiorẽ quidem, hoc est, decem millia: prætermiserat minorẽ, quem hîc supplet Hieremias, id est, animarum octingẽtas triginta duas. Quod Iosephus intelligẽs in decimo anti. Iud. lib. c. 9. vtrũq́; numerum cõplectitur, asseritq́; eos, qui cũ Iechonia ducti sunt, fuisse decem millia numero & amplius octingentos triginta duos. Quanquam primã captiuitatem ad eum annũ refert, quo rex Babylonius Ioacimum interemit, insepultumq́; extra mœnia iussit proijci. Tũ enim scribit tria millia Iudæorum Babylonẽ in captiuitatem esse ducta. Qui annus proculdubiò septimus Nabuchodonosori fuit. In octauo nanq; Iechonias pro patre est cõstitutus. 4. Reg. 24. quod si accipimus, numerus primæ captiuitatis in Hieremia sine vlla correctione rectissimè cõstat. Intelligo autẽ locũ Hieremiæ totum posse à mendi nota vindicari: si dicamus secũdam captiuitatẽ anno. 18. Nabuchodonosori fuisse, annis scilicet integris numeratis. Sicut & prima anno septimo est in hũc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis non expletis sermo sit, prima in anno. 8. secũda in. 19. Nabuchodonosori fuit. At tertia fuit anno. 23. cùm quinto post excidiũ Hierosolymitanũ anno, qui fuit regni Nabuchodonosori. 23. inuasit Coelen Syriam, Ammonitas Moabitasq́; subegit, Aegyptios perdomuit, ac repertos ibi Iudæos captiuos

10. lib. c. 8.

uos Babylonem abduxit, vt Iosephus auctor est.10.anti.Iud.lib.c.11. Sed quoniam Hieremias eos numerare videtur non qui de Aegypto sed qui de Iudęa trāslati sunt: quia rursum eas videtur captiuitates recēsere, quæ è sacris historijs colligūtur: quia demum eam, quæ sub Nabuzardane fuit omniū celeberrima tēpliq; atq; vrbis incendio vel maximè nobilitata, tertio loco videtur scribere, vt eò redeat, vnde est paulò antè digressus: vt numerū annorum in secunda & tertia captiuitate ad formā.4.libri Reg. restituēdum contenderet, ei ego nō magnoperè repugnarim. Nam si in prima captiuitate Iosephum q̃ Rabanum sequi malis, non equidem improbabo. Ego autem, vt ingenuè loquar, nūquam mihi minùs q̃ in hac digreßione placui, quanquàm magis adeò id argumēti difficillimi explicādi cupiditate, q̃ vlla alia culpa mea contigit: qui dum monere volo, numerorum quæstiones lubricas esse atq; difficiles, ꝙ error in numeris facilis ac lubricus sit, mei penè sum oblitus: feciq; id repentino quasi motu percitus, quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus eram: vt ijs de rebus, quæ maximi sunt negotij, inter refellendū argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quod duodecimi argumēti difficultas omnis in eo numero annorum sita est, qui.3.Reg.lib.c.6.pręscribitur, ab egressione filiorū Israël de Aegypto ad tēplum à Solomone inchoatū. Est autem in omnibus exēplaribus Gręcis, Latinis & Hebręis idē omnino numerus annorū quadringētorū octoginta. Quem numerū exscribētiū errore à vero esse immutatū, hisce argumētis suaderi potest.* Primùm ꝙ Iosephus lib.Iudai.an.8.c.3.scribit, Solomonē templi fabricā exorsum esse annis quingentis nonaginta duobus postquā Israëlitæ ex Aegypto excesserūt: mille verò viginti annis postquam Abrahā in Chananæam regionem è Mesopotamia migrauit. Nam si quadringētis triginta, qui iuxta Exodū

*Sic Gebenius ac uerè ille quidem trāstulit. Numerus enim 502. qui habetur in uersione Ruffini ex scribētium errore est positus. Nisi Ioseph^9 ipse secum pugnet lib. 11.c.4. Vnde patet Sabellici error Ennea.

à migratione Abrahā ad exitum Israëlitarum de Aegypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris ab exitu ad tēpli ædificiū cœptū: summa illa Iosephi relinquetur annorū mille viginti, atq; adeò & vterq; sibi numerus et inter se vicißim ambo constabūt. Deinde Iosephus idem lib. 11.an.Iud.c.4. Ante Saulū & Dauidem, inquit, remp. Iudices administrauerūt. Qui reip. status plus q̃ quingētis annis durauit post Moysis & Iosue imperiū. Non ergo ab exitu Israël de Aegypto ad initium templi.480. solùm anni intercesserunt.

Præterea, Moyses quadraginta annis imperauit. Erat enim annorū octoginta cū eduxit Israël, Exo.7. & cētesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. Deut. vltimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israëlitæ seruierūt post mortem Iosue regi Mesopotamię. Iudi.3. Iosephus.6.lib.an.c.5. scribit hos fuisse duodeuiginti. Quorum octo seruitutis fuisse lib.5.c.7. tradiderat.

Othoniel iudicauit populum quadraginta annis. Iudi.3.

Adde duodeuinginti annos interregni, quibus seruierūt regi Moab. Iudi.3.

Aioth iudicauit populū octoginta annis. Iudi.3.

Adde viginti annos interregni, quibus seruierūt regi Chanaam. Iudicum.4.

Barac & Debora iudicarunt populum quadraginta annis. Iudi. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian. Iud.6.

Gedeon iudicauit populum quadraginta annis. Iudi.8.

Abimelech tribus annis. Iudi. 9.

Thola viginti tribus annis. Iudi.10.

Iair vigintiduobus annis. Iudi.10.

Interregnum decē & octo annorum sub Philistæis & Ammonitis. Iud.10.

Iepte sex annis iudicauit. Iud.12.

Abesan septem annis. Iud.12.

Helon decem annis. Iud.12.

Abdon octo annis. Iud.12.

Interregnum quadraginta annorum sub

t.lib. ... uulgē... tium ... t^9 affir... annum ... pli inch... ti fuisse ... eo, quo ... Israël ... Aegypt... sunt eg... si, quin... tesimum ... cundum ...

Moyses. Interr. Othon. 40. Interr. Aioth. 8... Interr. 20 Barac & Debora 40. Interr. 7. Gede. 40 Abim. 3. Thola. 23 Iair. 22. Interr. 18 Iepte. 6. Abesan. 7 Helon. 10. Abdon. 8. Interr. 40

ſub Philiſtæis. Iudi. 13.
Sanſon.20. Sanſon viginti annis. Iudi.16.
Heli. 40. Heli quadraginta annis. 1. Reg.4.
Saul. 40. Saul regnauit quadraginta. Acto.13. nã
Ioſephus lib.6.anti.Iuda.c. poſtremo ait,il
lũ regnaſſe viuẽte Samuele annis duodeui
ginti, poſt Samuelis mortẽ annis viginti.
Dauid.40. Dauid regnauit annis quadraginta. 2.
Reg.5.&.1.Para.3.
Solomo.4. Solomon quarto anno regni ſui tem-
pli fabricam cœpit.3.Reg.6.
574 Qui in ſummam redacti faciunt nume
rum quingentorum ſeptuaginta quatuor
annorum. Quibus ſi adijcias annos Ioſue,
Sangar & Samuelis, interregnum quoq;,
quod inter Sanſon & Heli fuiſſe ſcriptura
dicit, maior vtiq; ſumma q̃ illa Ioſephi cõ
ficietur. Plures igitur q̃.480.anni ab exceſ-
ſu Iſraël de Aegypto ad tẽpli fabricam in-
terceſſerũt. Mendum itaq; in hoc ſcriptu-
ræ loco ineſt, ſuntq; proinde ad veram ra-
tionem codices Hebraici, Græci & Latini
corrigendi. Adhæc, ſi Græca omnia exem
plaria fidem aliquam faciũt, vt in eiuſmo-
di rebus ambiguis & numerorum ratione
Acto.13. controuerſa æquum eſt, Paulus certè poſt
terram Chanaam filijs Iſraël ſorte diſtribu
tam tẽpus Iudicum vſq; ad Samuel qua-
dringẽtis quinquaginta annis non multò
ſecus definiuit. Sic enim Græca habent.
καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ χαναὰν κατεκληροδότη-
σεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τε-
τρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκεν κριτὰς ἕως σαμουὴλ
τοῦ προφήτου. Quæ Eraſmus ita conuertit,
& deletis gentibus ſeptem in terra Cha-
naam ſorte diſtribuit eis terram eorum,
Et poſt hæc annis circiter quadringentis
quinquaginta dedit Iudices vſque ad Sa-
muel prophetam. In eundem ſenſum
Pagninus vertit, cæteriq; iuniores omnes
interpretes. Nec enĩ Græca illa aliter reddi
450 poſſunt. Quòd ſi quadringentis quinqua
ginta annis, quos Paulus Iudicibus à diſtri
40 butiõe terræ ad Samuelẽ impartitur, adda
40 mus Moyſis quadraginta, Saul item qua-
40 draginta, Dauid quoq; alios quadraginta

& quatuor deniq; Solomonis: eandem 4
profectò ſummam conficiemus cum ea,
quæ paulò antè è certis ſcripturæ teſtimo-
nijs confecta eſt quingentorum ſeptua- 574
ginta quatuor annorum: vt nouum te-
ſtamẽtum veteri omninò conſentiat. Sed
ait Caietanus, Græca omnia exemplaria
& Latina eſſe vitiata: & Græcè τριακοσίοις
non τετρακοσίοις Latinè tercentis non qua-
dringentis eſſe legendum. Qui ſic? Euinci
tur, inquit, quoniam aliàs non conſtabit
numerus annorum, quẽ tertius liber Re-
gum.c.ſexto definit. Scilicet, quaſi non in
hoc cõtrouerſia ſit, an ille numerus an hic
ſcribentium errore ſit inductus. Nume-
ro ſanè tertij libri Regum reliquæ omnes
ſcripturæ diſſentiunt. Numero Actorum
Apoſtolicorum ſcripturæ conſonant o-
mnes. Non ergo hic ſed ille numerus vi-
tio librariorum eſt corruptus.
Confirmat autem hanc ſententiam il-
lud tandem, ꝙ qui contrariam tueri volũt,
numerumq; illum quadringentorum o-
ctoginta annorum retinere: ij tantum ab-
ſurditatum in ſupputatione ſua faciunt,
vt vix audiri ſine auriũ moleſtia poſſint.
Nicolaus porrò & Abulenſis, qui in ſcri- Nico.3.Regũ 6. Abul. ibidẽ. q. 4. & 3.lib.Iudi.q.12.
pturæ explanatione habentur inſignes, vt
ſumma illis.480. annorum iuſta cõſtitua
tur, primùm aiunt, annos Ioſue minimè
cõputandos, ſed in Othonielis quadragin
ta includẽdos. Eodẽq; modo de Samuele
iudicant, cuius annos ſimiliter intra qua-
draginta Saulis includunt. Mox addunt,
annos quibus Iudæi ſeruierunt regi Me-
ſopotamiæ, alijsq; poſtea ſequenti tempo
re regibus, eis annis includi, quibus terra
quieuiſſe dicitur, vel etiam Iudex hic aut
ille Iſraëlitis præfuiſſe. Vnum ſolùm anno
rum duodeuiginti interregnum in com-
putationem aſciſcũt, vt cum tribus annis
Solomonis ſummam.480.annorum ſuo
belle arbitratu conficiant. Sed, vt dixi, hæc
computandi ratio multum omnino ab-
ſurditatis habet. Vt enim omittam alia, ne
in re nota & perſpicua multus & inſolens

 ſim,

sim, illud ante omnia expediri velim: ecquo pacto interregnorum anni in eos redigi valeant & contrahi, quibus sub Iudicibus terra à prælijs dicitur quieuisse? Sanè in interregnis aut perpetuum Iudęis bellum contra inimicos fuit, aut seruitus sine Iudice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies. Præterea, ecquid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quod inter Abdonem & Sansonem scriptura commemorat? An. 40. illos annos in Sansonis viginti inclusuri sunt? An potiùs in Abdonis octo? Præterea, cur vnicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, reijciunt cætera? Quòd si causam reddere ne vnā quidem idoneam possunt, sanè aut inter regnum hoc cum cæteris abijciant, & summa erit minor: aut cum hoc, vt par est, admittant reliqua: & summa erit maior. Adhæc, liber Iudicum explicatè docet, terram duce Iuda, qui successit Iosue, minimè quieuisse: sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chananæi ac Pherezæi victi oppresisique fuerunt. Nam ductum Iosue pręlijs frequentibus turbulentum extitisse, Iosue liber ipse manifestat. Cùm verò rex Mesopotamiæ Iosue Iudaque defunctis filios Israël pugna vicerit octoque annis seruire coëgerit tunc tempora pacata, quietamque terram describere: prorsus est à sensu communi alienum. Quòd si annos Iosue ac Iudæ, illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israëlitas expugnauit & oppresit, in id temporis trahas, quò terra quieuisse dicitur: nonne turbidos & inquietos annos cum tranquillis quietisque confundes? Nonne etiam scripturę sacræ in aperta nar ratione vim afferes manifestam? Illa nimirum non obscurè refert, post mortem Iosue, post Chananæos Pherezeosque deuictos, post filios Israël per Othonielem *Iudi.3.* à seruitute liberatos, terram quadraginta *Acto.13.* annis quieuisse. Quid Paulus? An non post Samuelem quadraginta annos Saulis regno impartitur? Qua ergo ratione Samuelis annos, in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Iosephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, vt videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filij Israël terram promissionis incolere habereque cœperunt ad primum Iepte annum trecentos interfluxisse testis est Iepte ipse locupletissimus. Trecentis *Iudi.11.* si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo libro Regum à qui- *1.Reg.7.* busdam colliguntur, illos demùm, quos *Iosephus l...* à Iepte ad quartum annum Solomonis *an.6.ca...* antè numerauimus: eadem omninò sum- *tradit, q...* ma constituetur, quæ bis suprà constitu- *muel p... mùm so... præfuit p... pulo an... duodecim... deinde S... le regn... annis.18.* ta est, quingentorum septuagintaquatuor annorum. Vt quoquo te vertas, & siue ex temporibus interregnorum ac Iudicum singulorum siue ex Pauli calculo atque ratione siue ex Iepte testimonio & inculpatæ defensionis iudicio verum certumque annorum numerum ab excessu Israël de Aegypto ad templi fabricam efficere pertentes: semper eundem illum inuenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porrò autem qui numeri cuiusque summam exiguè nimis & exiliter ad calculos reuocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus vndique constantem, cohærentem, consentaneum sibi cæterisque reperiunt, qui sæpè in vnum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille. 3. lib. Reg. infirmari potest: qui tamen non modò omnibus exemplaribus, sed vniuersis auctoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentiētibus cōfirmatur. Verùm enimuerò in numeri huius summa tuēda & conseruāda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controuersia in ratione tēporum diligētissimus est, hanc summam

480.

480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, vt defensionis ratio neglecta esse videatur. Principiò nanque decem annos Helon è quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniã septuaginta interpretes ait illum Iudicem omisisse. Quare coactus fuit vigintiseptem annos Iosue administrationi dare, vt quadringentesimus octogesimus expleretur. Quòd si decem annos Helon in. 480. numero includeret, cùm Iosue vigintiseptem attribuerit. 490. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam complutenses eum Iudicem in. 70. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter deprauatus in tempore, quo iuxta 70. Heli populum iudicauit. Scribit enim in. 70. interpretatione viginti annos inueniri. Atqui in Hispaniensi τεσσαράκοντα, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebij errorem sæpè sum admiratus. Si enim. 70. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Helon, ita & Heli viginti non ademit? Quòd si visum est Heli annos. 40. retinere, cur decem Helon à numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quòd cũ interregna oĩa posteriorum Iudicũ tẽporibus includeret, videretq; ex illis quædã antecedẽtia ineptissimè sequentibus copulari: eã rẽ traditionibus Hebræorũ attribuit, ne ipse rei perabsurdæ primus esse auctor videretur. Circa annos verò Samuelis ac Saulis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus eñ nõ plures q̃ quadraginta annos assignat. At totidẽ Paulus soli Sauli impartitur: Ioseph⁹ aũt Samueli soli duodecim, regnãte Saule duodeuiginti: Sauli post Samuelis mortẽ viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit, primùm ꝙ sermonem permittit Paulo cùm vulgarem tùm etiam falsum. Deinde quòd ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Iudices præfuisse eorum librum indicare asserit: cùm in Iudicum libro non nisi trecenti trigintanouem reperiantur. Quare ad explendam summam illam necesse est Moysis quadraginta annos apponas, Iosue verò septendecim. At Iosue septendecim non ex historiæ aut diuinæ aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solùm habentur, qui ad summam illam. 480. annorum numeros quoslibet reuocare pergunt: idq́ue vt faciant, non dubitant historias omnes contrà venire. Quid, quòd Iosephum Beda ait Samueli annos viginti Sauli totidem alios impartiri? Cùm quinquaginta ambobus sine dubio impartiatur, quemadmodum è locis ante citatis manifestissimè constat. Caietanus porrò via longè diuersissima ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit: sed vt summa illi. 480. annorum constet, Iosue annos decem septẽ verò Samueli dispertit. Quod præter historiæ fidem suo solùm arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantũ? Nunquã ne reponã? Sanè, & de meo aliq̃d exoluere lectori debeo, si quid tamẽ probati nummi exolui possit.

Acto. 13.

Acto. 13.

Primùm autem non existimo aut fidei aut religionis quęstionem esse, Num. 480. iste annorum numerus, qui in codicibus peruulgatis reperitur, librariorũ vitio scriptus sit: an potiùs idem ab auctore sacro in suo exemplari positus. Ostendimus eñ errorem in numeris promptissimum esse atq; facillimũ. Ostẽdimus numeros quosdã in libris sacris exscribentium errore vitiatos. Ostẽdimus deniq;, multas esse causas cur hic, de quo agimus. 480. annorũ numerus corruptè esse inductus videatur. Atq; Iosephus & Sabellicus Hebræus vnus Latinus alter, cũ locum illum ex. 3. lib. re. c. 6. referrent, non. 480. annos, sed multò plures posuerunt. Incredibile autem videtur esse, Iosephum, si omnia Hebræa exemplaria. 480. numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo cardinalis,

cum sententiam Iosephi retulisset, eam reprobandam censuit. Non igitur si quispiam dicat, ab egressione filiorum Israël de Aegypto ad téplum incœptú quingétos annos,& eo amplius interfluxisse, ptinus refellendus est,quasi ea res ad fidé religionemvè pertineat. Illud deinde sentio, interregnorú annos verè inter annos Iudicú effluxisse. Itaq; nó esse,quod Hebręi falsò tradunt,in temporibus vel priorú vel posteriorum Iudicum computandos.

Quocirca Iosephus,qm̃ nó ea solú tépora, quibus Iudices præfuere, computare voluit:sed illa etiá,quæ in interregnis sine Iudice fluxerunt,verè summam quingentorum nonaginta cófecit annorum.At auctor libri regum interregnorum annis omissis eos tátùm redegit in numerú, quos intellexit,dum Iudices administrarét, intercessisse. Anni ergo plures ab eo,quo Israel excessit de Aegypto, ad templi initia fluxere.Sed ducum, iudicum, & regú non fluxere nisi quadringenti octoginta. Aduertendum quoq; ex ijs, qui populo à Moyse ad Solomonem præfuerunt, quatuor esse,quorum tempora nusquam scriptura vetus denotarit. Nempè Iosue, Sangar, Samuel,Saul. Nam reliquorum omnium certus annorú numerus in ipsis est testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum. 419. His si Solomonis adiungas tres, quarto enim anno téplum fabricare cœpit, reliqui erút anni.58.quos Iosue,Sangaro,Samueli Sauliq́ue dispertias.

Iosephus libro. 5. an. cap.8.

Ac Sangar quidem,quoniam nondum vertéte anno munere simul ac vita defunctus est,meritò ab huius numeri summa eximitur.Cùm verò Sauli Paulus impertierit quadraginta,dubium non erit, quin decem & octo sint inter Iosue & Samuelem distribuendi. At decem ne ex his Iosue, reliquos autem Samueli assignare oporteat,an contrà pauciores Iosue,Samueli plures: de hac re dubitari potest. Caietano illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Iosepho alijsq́ue probatis historicis lógior Ductus Iosue fuit quàm Samuelis Iudicatus.Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempora in Cariathiarim viginti annis permansisse. Non enim his viginti annis, quod quidam falsò existimarunt,Samuel plebis Israëliticæ iudex erat, sed propheta. Quin scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, apertè significat: post vicesimum illum annum cœpisse à Samuele populum iudicari. In Iosue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & discrepantia est, vt nulla ex parte historiæ labefactetur auctoritas: si vbi variæ sunt historicorum discrepantesq; sententiæ, ibi nulla eorum premi nos vrgerique patiamur. Iosephus Gelenio interprete Iosue vigintiquinque annos annumerat. Eusebius viginti septem. Beda, Ioannes Lucidus, alijque nonnulli septemdecim impertiunt. Caietanus decem. Quamobrem cùm nos decem & octo Iosue Samuelique dispertiendos dicimus, nihil sanè absurdi dicimus. Quanquam ratio subest,vt sine scripturæ veritatisq́ue discrimine octo aut nouem alios annos his duobus iudicibus adiungamus. Quid ita? Nonne hisce vel octo vel nouem adiunctis anni plures quàm. 480. efficientur? Efficientur vtiq́ue. Falsum ergo erit, inquies, anno. 480. ex eo, quo Israël de Aegypto exijt, templum ædificari cœptum? Minimè gentium. Quin vtrunque verum esse nihil obstat. Scriptura enim minutos numeros præterire aliquando solet. Cuius rei exemplum paulò antè posuimus ex. 4. regum lib. cap. 24. Vbi decem mille Iudæi dicuntur esse translati: quibus tamen Iosephus octingentos triginta duos adiecit, imò & Hieremias, quemadmodum est nobis supra explicatum. Atque scriptura Ionæ post. 40. dies ita Niniue subuertendam: & tamen septuaginta interpretes. 43. Græcis literis prodiderunt, qui reuera ab initio prædi

Totidē Augustinus li. 18. de ciui. Dei.ca.20. Nam quòd Eupolemus Hebrææ scriptor historiæ.21.tātū ponit,ad

id tēpus referendū quomodo Samuel regnauit. Acto.13. 1.re.7. Abulensis

Lib.5. cap.1.

Vide August. 16. de ciui.lib.ca. 24.

prædicationis Ionæ computantur, hos verè tres sacer auctor omisit, qui à toto triduo illa semper verba propheta intonabat, Adhuc.40.dies.&c. Quãuis ab initio, si Niniue subuerteretur.43.erãt interfluxuri. Quòd autem.43.dies septuaginta interpretes scripserint, auctor est Iustinus in dialogo cum Tryphone. Quia verò Augustinus nõ.43.sed.3. solũ legit, difficulter se ex hac.q. extricauit li.18.de ciui.c.44. Quę ea dẽ causa erroris Hieronymo fuit. Si enim in.70.non triduũ, sed.43. dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessasset. Sic ergo licèt plures fuerint quã.480.anni, quia tamẽ non ad.490.accesserũt: rectè suo more scriptura dixit, annos.480.interfluxisse. Id si probabile est, vt est certè, iã viginti septem annos Iosue & Samueli poterimus impartiri. Samueli decẽ, septẽdecim Iosue, quos huic Beda alijq; viri graues impertierũt. Sed valeãt istæ numerorũ tetricæ salebroseq; quęstiones: in quibus poterã ignorantiã meã simpliciter confiteri, & omne curiosorũ hominũ desideriũ contemnere. At leuioris culpæ arbitratus sum, in explicanda difficillima argumentatione tam multa fuse, quàm omnino nihil dicere.

Tertiumdecimũ argumentũ parua difficultate nos implicat. Nec enim historias omneis tueri est animus, quę passim in ecclesia lectitãtur. Video tãtũ vulgi nõ solũ in laicis, sed in ecclesiasticis etiã esse, vt eas quoq; fabulas oppidò q̃ libenter excipiãt, quas iam diu ecclesia explosit. In his certè pontificũ non diligẽtia modò, verumetiã prudentia desideratur. Quidã nãq; dũ reduuiã curãt, capiti incõmodãt. Videlicet historias graues pro apocryphis reddunt quidẽ, sed diuinũ ecclesiæ officiũ vsq; eò præter solitum immutant, vt vix vlla antiquæ religionis forma in cotidianis precibus relicta esse videatur. Qua ex re q̃ multa & magna mala ecclesiæ dei accidãt, nõ est huius loci, & tẽporis dicere. Sed esto, quædã in publicis ecclesiæ precibus habeãtur ambigua, quædam etiã falsa. Nũ idcirco historijs ecclesiæ omnibus fidem abrogare perges, quòd nõnullæ earũ sint vulgo iactatæ & creditæ, in quibus, præsertim quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias fortasse plura, quæ iure ac meritò reprobẽtur? Mihi profectò illud Gelasij cõsiliũ placet, vt cũ huius generis historias catholici legerint, beati Pauli sentẽtia præcedat, Omnia probate, qđ bonũ est tenete. 15.d. Sãcta Romana.
Atqui irridere epos, de Theologis scholæ ludere, in monachorũ imperitiã insultare, quasi fabulas huiusmodi vetris gratia rudi vulgo inferãt & intrudant: hęc nõ puto equidẽ hominis ingenui esse, qui ad bonitatẽ fuerit à natura cõpositus, nedum eius quẽ Christus simplicẽ sicut colũbam ad legẽ euãgelij formauerit. Quòd si ex quibusdã fictis falsisq; narrationibus historias gẽtium æstimemus: nulla oĩno erit, quã non similiter illudamus. Id si hominũ imprudẽtiũ atq; adeò stultorum est: maneat, diuorũ gesta, quæ in ecclesia legi solẽt, despici nullo modo oportere. Quanquam nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, leuia, falsa. Nam & pleraque credibilia ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertiodecimo autem argumento hactenus.

In quartidecimi argumenti responsionem multa sunt breuissimè animaduertenda. Primùm in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarũ memorias tanquã ecclesiæ oracula accipiunt, si eas in epistolis, & decretis suis pontifices aliquando vsurparint. Nõ est idẽ, mihi crede, historiæ approbatio & vsurpatio. Vtitur quidem interdum pontifex, si quicquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententijs, rebusq; vulgatis: at non continuò quæcũq; in hunc vsum attulerit, ea sedis apostolicæ iudicio probat. Aliud quippè est suadẽtis munus, aliud diffiniẽtis. Qui ꝓnunciat, res veras ille adfert: q suadet, nõnunquã etiam verosimiles. Audiebã de pręceptore meo puer, nullũ oĩno argumentũ esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat. Amplectendum aũt esse ita vnũ quodq;

quodque maximè, vt quodq; ad faciendã fidem erit aptisimum. Ad cuius præcepti formam nõ modò dialectici & oratores, sed veteres etiam theologi suas disputationes effinxerũt. Nam in causam suã quisq; & quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt, & vulgi etiam credulitate. Itaq; imprudentium hominum erit, historias quasuis obiter etiam, & ad præsentem causam à pontifice adductas non aliter amplecti, atque eas quæ sint ecclesiæ certo iudicio comprobatę.

Quod deinde ad Cõstantini donationẽ attinet, de eo nõ libet in pręsentia disputare. Disputent alij, qbus cordi fortè est Romanæ ecclesię maiestatẽ amplitudinẽq; minuere. Laurentiũ Vallã scimus integro libro aduersus receptã cõmuni opinione sententiã declamasse. Iurisperiti, quę vulgò circunfertur eius donationis formula, eã cõmẽtitiã esse satis indicant, cũ Paleæ inscriptione denotãt. Eusebius, Ruffinus, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor, cæteriq; probæ fidei auctores, qui oĩa Constãtini gesta scripsere diligentissimè, nõ modò nullã donationis eius mentionẽ faciũt, sed tradunt etiã orbẽ Romanũ sic inter tres illius filios distributum, vt Italia vni eorũ tota contigerit. Ammianus Marcellinus lib. 15. Constantiũ vrbis dominationẽ habuisse, & Leontiũ præfectũ ibi constituisse, auctor est. Nõnullos deinceps imperatores Italiæ atq; adeò Romæ imperasse oẽs historici memoriæ prodiderũt. Hæc & alia eiusmodi quis ignorat? Verũ quid refert à Cõstantino facta ea donatio sit, an à principibus posterioribus? Fictam & commentitiam fabulã dicunt à Nicolao Clementeq; prolatam. Quasi verò pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat, aut vrbem eo solùm titulo defendat. Negant donatam à Constantino vrbem esse: quanquam nequeũt probare id quidem. Sed quæro, quòd donatam negãt, ea si nõ donata esset, quidnã facerent? An vrbem Cæsari concederent? Vrgent rusticè sanè. Negant enim donatam esse, & in eo perstant. Nos verò tanquã tormenta quędã adhibemus. Vt si responderint, quòd donata à Constantino nõ est, idcirco ad ius nunc Cæsaris pertinere: stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoq; Romanus pontifex vrbẽ iusto alio nomine pośsidere. Certè longi tẽporis præscriptione potuit. Sin negauerint ius omne Cæsari in vrbẽ, omnia, quę de Cõstãtini donatione disputãt, vana esse concedant. Sed iam, ne nos vani itidem simus, reliqua persequamur. Lepra Constantinũ laborasse, apud idoneos auctores nusquam legi, sed eius nominis aliũ cognomento Copronymum. Vnde fortasse ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor iste de lepra inde ortus videri pośsit, quòd Bizantio ad aquas calidas valetudinis gratia eum egressum ferunt. D. Thomas. 3. p. q. 69. in. 4. argu. historiã vulgatam sumit, atq;, vt videtur, probat. Caietanus non item. Habet hic auctores suos Platinam in vitã Marci, Ludouicum Viues lib. de cor. disc. 2. Alciatum lib. parerg. 7. c. 19. qui apertè negant. Habet scriptores oẽs veteres eius ætatis, q̃ tacuerũt: nõ omissuri si sciuissent, scituri omnino rẽ si fuisset. Nã quod nomine Cõstantini circũfertur edictũ, tametsi Nicęno cõcilio adiũctũ est, nõ tamẽ habet concilij auctoritatẽ. Hęc illi. Ego hæc nec ꝑ certis affirmare ausim, nec pro falsis refellere. Sylųestri acta, in quib⁹ ea res gesta cõmemoratur, Gelasius nõ reprobat. Refertur eadẽ in synodo Romana sub Syluestro canone. 1. in septima rursus synodo act. 2. Eandem deniq; Nicephorus li. 7. c. 33. vt verã historiã refert. Quocirca Põtifices duos Clementẽ ac Nicolaum aut diuũ etiã Thomã, in eo q̃ ea historia vsi sũt, nec ridere iure possumus, nec arguere: Quãuis, vt dixi, lepræ Cõstantinianę testis grauis, & ꝑbatus ex veterib⁹ nemo est. Itaque, si negemus, nec pontificũ nec historicorum auctoritatem labefacimus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissi-

Distin. 96. c. Constantinus.

15. d. Sancta Romana.

bilissimi variè loquuntur. Hieronymus in Chronicis, Eusebius lib. 4. de vita Constan. Socrates lib. 1. histo. suę cap. 39. Theodoritus lib. item. 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 34. Cassiodorus qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilauit. Pomponius lętus alijq; scriptores huius ordinis Constantinum tradunt non Romę à Syluestro, sed Nicomediæ ab Eusebio episcopo, & quidem Ariano sacrum baptisma suscepisse. Cōtrà Damasus in libro pōtificali tradit illum Romæ à Syluestro sacris lustricis ablutum esse. Cui omnino cōsentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina in vitam Marci. Nicephorus lib. 7. ca. 35. & lib. 8. cap. 54. ne D. Thomam, Nicolaum, Clementem, duas deniq; Synodos in huius rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re asseueranda, & contraria opinione refellenda oratione sanè quàm acri vsus est. Ita enim suam de baptismo Constantini sententiā ecclesiæ cōsensioni tribuit, vt aduersam Arianorū cōmētis assignet. Qui in oriente, inquit, olim Arianæ sectæ fuere, Constantinum Nicomediæ ab Eusebio eius vrbis episcopo iā moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt: propterea eum sacrum lauacrum distulisse dicentes, quòd id in Iordane perficere voluerit. Id verò ex eo facilè refellitur, quòd ecclesia à Syluestre eum Romæ baptizatum esse certò prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, vt hoc sic etiam tutò, & opinentur & credant. Ariani enim malè sentientes animo, & cōsilio diabolico hoc confinxerūt non Romę baptizatum eum esse asserentes, aut fortasse eadē cum illis sensisse astruentes, perinde atq; ab ipsis propterea baptismi gratiam susceperit. Quod absurditatis, & mendacij plenū est. Quòd si nondum sacri lauacri particeps fuit, cōsequitur, eum neq; in Nicæna synodo cū patribus congressū esse, neq; cū eis mysteria participasse: sicuti historia tradit. Hæc ille. Et paulò antè. Quòd autē Romæ à Syluestre sacratus sit, satis ostēdit baptisteriū quod ad hoc vsq; tempus eius rei gratia in testimoniū certissimū Romæ asseruatur. Quæ duæ profectò rationes efficiunt, vt nō temerè ijs accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctū lauacro ferunt. Quòd si baptisterium tam insigni structū apparatu, si rerum veterū publica commemoratio nō solū habitantiū animis, sed lapidibus etiā insculpta nullū nobis argumentū est: iā iamq; nō dico quæ vetustatis in vrbe monimēta sunt: sed quæ sunt in orbe maiorum traditione recepta: ire ea oīa inficias poterimus: quanuis indicia extent rerum, locorum, tēporū manifesta. Ac nisi priùs baptismi fuisset fōte sublatus, quî credi potest, Cōstātino episcopos aut culparum, & querimoniarū libellos obtulisse, aut, vt synodo & disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergo ante synodū Nicænā fuerat Cōstantinus. Vbi hæreticorum industriā ac diligentiā in propaganda secta mirari satis nō queo. Omnia quippè illi sus deq; miscent, vt viri pietate insignes, præsertim si reges aut imperatores sunt, ipsorum partes fouisse videantur. Tāta verò arte id efficiunt, vt doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Eusebius porrò Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediēsi cæterisq; amicis credulum se præbuit, vel quia sectam, cuius apertissimus ꝓpugnator erat, hac laude & gloria voluit ornare: eius fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronym⁹ ac reliq auctores crediderūt. Sed de Eusebij fide plura postea. Nā Constantiam Cōstantino fratri Arianū presbyterū insinuasse, à quo vir religiosissimus seductus sit, hoc vt credam, quantum Constantiæ leuitas, & inconstantia mouet, tantum Constantini pietas & grauitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianus pium aliâs imperatorem quidem, sed potestate, diuitijs, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentiorem factum decepit, vt Arium reuocaret, Athanasiū repelleret: viris etenī bonis in re-

Aymo in epitome ecc. hist. lib. 9. cap. 7.

in rebus eiusmodi facilè imponitur, non tamen adeò in errore processisse credendus est, vt Ariano ritu alterum baptismũ Nicomediæ susciperet. Quanquam sunt qui existiment, qui per sororem falsum in fide Constantinum prodũt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, qđ filij scelere patratum est. Verùm siue hoc modo siue alio res habeat, illud tenẽdum est, neruos atq; artus esse sapientiæ non temerè credere: ijs præsertim historicis, qui quoniam fidem diuinam violarunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratiùs disseremus.

Qui sint probatæ fidei auctores qui contra non sint.

¶ Caput sextum.

QVatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nũc quintumdecimum. 16. & 17. refelli oportet: quoniam hæc tria vnum atq; idem exquirunt, quod suprà sumus quidẽ in quadripartita diuisione polliciti, sed cogitationibus multis varijsq; distenti, tertium eius diuisionis membrum voluntaria quadam obliuione cõtriuimus. Quis enim auctor historiæ probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum: nec exolui quod promiserã. Quin operis instituti penè immemor factus sum. Eam quippè rẽ nitimur ferè homines, aut ex memoria deponere, aut diu multumq; protrahere: quam non libentes & voluntarij, sed inuitè & repugnanter aggredimur. Atqui licèt non constituto tempore & loco, reddam tamen in præsenti, & cum fœnore fortasse reddam, id quod me debere non inficior. Antea verò quàm de historicis vtrisq; & ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere: sint ne regulæ aliquæ, & quidam historiæ quasi indices, quibus historici cuiusq; fides ac veritas exploretur.

Cap. tertio.

Nam Ioannes Annius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat: ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secùs atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absq; repugnantia omnes qui publica, & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor monarchiarum non possunt negari & reijci ab aliquo, quia solùm publica fide notabantur: & in Bibliothecis aut archiuis seruabantur. Vnde & in Esdra legimus, quòd controuersię de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum seruatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi tanquam priuati recipiendi non sunt, nisi vbi à publica fide nõ dissentiũt. Ex quibus colligit, quòd nemo in Chronicis suscipiẽdus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldæus, consequens est, vt in temporibus eiusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hunc secutis item ex Persis Metastheni, ex Græcis Xenophonti in æquiuocis, & Archilocho & Eusebio. Reijciuntur à temporibus huius monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanicus, Acusilaus: ex Latinis Iustinus, Gellius & Orosius, qui cõtra publicam, & probatam fidem scripserunt.

In secunda verò monarchia Persarũ & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, & Ctesias Gnidius, vt in tertio libro Diodorus notauit. Reijciũtur Iosephus ex Hebręis: et Clemẽs, Tatianus, Africanus, & Eusebius ex Gręcis. Quia priuatas opiniones secuti, contra publicã fidem notant reges & tempora, quæ in bibliothecis, & annalibus nõ fuerunt: & cõtra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebręis in Babylone captiuis & mortuum, quàm Babylonia Darius eius patruus potiretur. Proinde

de idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Græcorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in vtraque recipitur. Recipitur & Philo Hebræus, qui solus habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarũ: & ideo solus ipse in tẽporibus ex Hebręorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, vt Iosephus, sed etim. 70. seniorum testimonio vsus certisima scribit. Hæc Annius in. 11. &. 14. lib. hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidẽter sanè, vt solẽt isti, nihil tam veres quàm ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis: an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec verò libenter nos scriptorum, præsertim familię nostrę, vitia detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo præuaricandum erat. Cùm viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annij præceptis, & exemplis hallucinari: necessarium existimaui, & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla. Principiò igitur affirmare videtur Annius in quatuor tantùm monarchijs scribas certos haberi solitos: quos resp. in id constituerit, vt gesta temporaque notarẽt: Horum annales in locis tutis asseruari: Quemadmodum in benè instituta ciuitate videmus, quæ instrumenta scripturarũ publica à tabellionib⁹ obsignata custodię tutæ committit. Verùm illud non in quatuor solùm monarchijs, sed in Phœnicũ, Aegyptiorumq; rep. fieri solere, Iosephus auctor est. 1. contra Appionem Alexand. libro. Nec omnes quatuor illę monarchię huiusmodi rerum gestarum scribas, & annales publicos habuere: quibus rerum tẽporumq; lites, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidẽ hisce, & scriptoribus & annalibus caruisse, multò probabilius est. Sanè ante olympiades Eusebius scribit, Græcam de tẽporibus historiam falsam credi: quòd, vt cuiq; historico visum est, diuersas Græci sententias protulerũt.

Nisi fortè Annius sẽ[...]it gesta & [...]nnos quatuor monarchiarũ [...]mà priuatis scriptoribus solere scribi: sed ab iistã[...], quibus resp. id muneris commisisset. Qui omni [...] sensus & falsior & absurdior est. Constat siquidem in omni monarchia priuatos

At post olympiades non asserit eius generis annales à destinatis reip. ministris ad scriptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi: quo olympiades in vsu esse cœperunt. Ac Marcus Varro, apud Censorinũ libro de natali die capite. 17. non aliud tradit, q̃ quod Eusebius accepit, ante olympiades tempus μυθικὸν, hoc est fabulosum extitisse: quia in eo multæ fabulæ referuntur. Cũ olympiadibus verò cœpisse historicõ: quòd res eo gestæ veris historijs contineãtur. Itaque post olympiades Græci res verè gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiæ ratio, temporum conuenientia, & historicorum nonnulla consensio. Atqui Græcorum remp. certos historiæ administros ex eo tempore constituisse: dicere Annius poterit: probare non poterit. Quin è contrariò Iosephus bonus in primis auctor scribit, Græcos nihil firmiter scientes tradidisse, sed quod vnusquisque, ait, opinatus est: hoc studuit explanare. Vnde etiam libri se inuicem arguunt, & in multis Hellanicus ab Acusilao discrepat, Hesiodum corrigit Acusilaus, Ephorus Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorũ verò Timæus, Timæum qui post illum fuere, Herodotum verò cũcti. Sed neq; de Siculis rebus qui eas conscripserunt, neque rursum de Atticis hi qui Atticas, neq; de Argolicis qui Argolicas memoriæ prodidere, cõsentiunt. Nam & Thucydides in multis etiam tanquam fallax accusatur, licèt scrupulosisimam sui temporis historiam scripserit. Causa verò huius dissonantiæ ea præcipua est, quòd non fuerit studiũ apud Græcos publicas de ijs, quæ semper aguntur, proferre conscriptiones. Nõ enim duntaxat apud Græcos alios publica conscriptio est neglecta: sed neq; apud ipsos Athenienses disciplinæ cultores aliquid huiusmodi reperitur. Hactenus Ioseph⁹. Qua ex re liquet falsò Anniũ Iosephi testimonium vsurpasse: vt probaret publi-

quosdã historicos etiam fuisse. Nam, ut de Græca Romanaq; taceamus, in quibus ea res uerti in dubium nõ potest: Diodorus in. 3. Ctesiam aliosq; de rebus Babylonicis discrepantes inducit, nec hos Ctesiæ nec his Ctesiam præferendo. Quod certo indicio est nullum eorum publica auctoritate scripsisse. Primo contra Appio. Alex. libro

cos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiri. Nihil enim tale Ioseph⁹ argumétatus est, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumétatur, q̀ à Cadmo literas Græci se accepisse gloriãtur, id persuadere illos non posse: cùm nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis, cæterisvè donis templo dicatis ex eo tempore relicta sit. At in his tamé post literas inuentas aut deorum, quibus ea dona offerebantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Plutarchus quoque auctor, & ipse grauissimus affirmat, nullos sua ætate publicos Græcorũ annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parũ apud eum valet, quòd multarum rerũ inuenta in ipsis repugnãtia tolli nequiuerit, quanuis in ea re plurimi multum operæ studijque posuerint. Vanum igitur & commentitium est, in Græcorum regno & monarchia post olympiades eiusmodi historicos publica auctoritate diffinitos destinatosque fuisse. Illud autem vanius in hac monarchia solos Philonem atque Eusebium accipere: qui publicos probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius si eam auctoritatem suis Chronicis posset adiungere, nullo modo reticuisset: se huiusmodi annalibus inhærere. Philo verò Iudæus nec quatuor monarchiarũ annales habuit, quod illi falsò sineque ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset: quicquam nobis attulisset cõmodi. Nulla enim Philo aut rerum gestarum aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de temporibus inscribitur, cùm fabularum plenus sit: nullius grauis auctoris est, nedum Philonis. Auctor certè eius libri non solùm mendacia consectatur, sed adeò etiam historiæ rudis est: vt solos Hebræos nec præterea quenquam de profanis scriptoribus legisse videatur. Sed hoc, nec ita multò pòst, satis abundè ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur.

In uitam Solonis.

Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero in secundo de oratore libro auctor est. Ab initio, inquit, rerum Romanarum vsq; ad P. Mutium Pon. Maxi. res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex Max. efferebatq; in albũ, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi, ij qui etiam nunc annales maximi nominantur. Primo ité de legibus lib. inducit Atticum sic loquentem, Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse* nudius, si aut ad Fabium aut ad Catonem aut ad Pisonem venias: tamen quid tam exile q̃ isti omnes? Annales igitur isti pontificum maximorum à tempore P. Mutij intermissi sunt: illisque in historia Cato, Fabius Pictor, Pison alijque successere graues omnino auctores quidem, sed sine publica auctoritate tamen. Nec verò audiendi sunt, qui huiusmodi Pon. Max. annales post P. quoque Mutium continuatos asserent, quòd hoc loco apud Ciceronem Atticus eos se vidisse significet. Videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati: cùm Liuius priorum temporum pontificios annales incensa à Gallis vrbe interijsse dicat. Non enim interijsse dicit omnes, sed plerosque. Qua ex re nõ fit, vt si in Liuij manus annales isti pontificij nõ venerunt, qm̃ rari ex incẽdio relicti sunt, ne in manus quidé Attici peruenisse existimemus, qui his quærendis maiorem fortè diligentiam, & curam adhibuit quàm Liuius. Quanquam codices eiusmodi non semper hominum diligentiæ obueniunt, sed fortunæ. Annalium igitur Pon. Max. post Pub. Mutium facta intermissio est. Etenim si ea Pontificum diligentia perseuerasset, aut annales isti publici in bibliothecis templisque deorum extarent: nec tam multis locis animi penderet Liuius, & annalium incertitudinem causaretur, nec adeò sæpè in notandis cõsulibus consulumque etiam annis erraret. Nam errasse Enricus Glareanus perquàm diligen-

*Alij * iucũdius legũt, sed perperam & ad sensum Ciceronis parũ aptè.*

diligenter ostendit: dubitasse de personis frequentissimè Fabius Quintilianus ait. Ac deca.1.lib.6. Liuius ipse, quæ à condita vrbe Roma ad captam eandem à Gallis vrbem, id est, ad olympiadem. 97. quinque libris exposuerat, ea obscura & parum cōstantia queritur: tum quòd perraræ per eadem tempora literæ fuerint, tum quòd etiam si quæ in commentarijs Pontificū alijsque publicis priuatisque erant monimentis, incensa vrbe pleræque interierint. Et rursum in. 8. lib. posteaquam historicorum Romanorum varias discrepantesque sententias posuit: nec facile est, inquit, aut rem rei aut auctorem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis: dum familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certè & singulorum gesta, & publica monimenta rerum confusa: nec quisquam æqualis temporibus illis scriptor extat, quo satis certo auctore stetur. In libris quoq; 9. & .10. vt loca alia prætermittam, satis ille apertè docet: quàm nullos habuerit certos probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnaseus se eiusmodi annales publicos minimè consecutum haud obscurè significat. Cùm enim historiæ suæ fidem conciliare cuperet, & veteres scriptorum Romanorum historias se consuluisse testaretur: eorum vel maximè, qui grauissimi, & nobilissimi fuerint habiti: horum tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fecit; facturus sine dubio, si adeò magnam ac certam auctoritatem suo posset operi adijcere. Quid multa? Iulius Cæsar, auctore Tranquillo, inito consulatu primus omnium instituit: vt tam senatus quàm populi diurna acta conficerentur & publicaretur. Quò Satyricū illud attinet. Cupiet & in acta referri: Plinianum itē illud, Milone causam dicēte lateribus coctis pluisse in eius anni acta

Inuitam Iulij Cæsaris.

relatum est. Veterem ergo Pon. Max. morem, qui iandiu fuerat interruptus, Iulius Cæsar primus omnium renouauit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque linteos fuisse: qui nihil ferè præter consulum, & magistratuum nomina cōtinebant. Sed neq; hos Liuius vidit: quoniam incensa vrbe fortè hi etiam perierunt. Neque ita horum auctoritate permotus est, vt non eos interdum ab alijs citatos neglexerit. Quin Macrum Licinium cum libris linteis suis aliquando coarguit, Imò verò & Tuberonē, & Licinium refert indiscrepanti opinione vtrūque libros linteos protulisse. Vt intelligas libris istis linteis quàm tenuem & exilem fidem haberet Liuius. Quibus ex rebus facilè Annius refellitur, qui circa finem commentariorum in Philonem suum astruit, Titum Liuium publicos annales Romanæ monarchiæ secutum esse, huiusque Philonem vestigijs institisse. Vbi multum omnino de gradu Philonem suū deijcit: qui si publicos omnium monarchiarum annales habuit, vt paulò antè Annius dixerat, imprudenter sanè ac leuiter Liuium secutus est: quem constat, primum nullos publicos annales habuisse: deinde in plerisque dubitasse, denique errasse in multis, & ita errasse: vt errorum quorundam ab alijs euincatur, quorundam ipse etiam se arguat. Nec patiar vt quisquam mihi Flauium Vopiscum Syracusium opponat, qui in vitam Probi fatetur, se vsum libris ex bibliotheca Vlpia, registris etiam scribarum porticus porphyreticæ, actis demum senatus ac populi. In vita verò Aureliani scribit, Aurelianū in libris linteis, qui in Vlpia bibliotheca erant, vt quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Multò verò minus illud feram, vt mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognouisse. Flauius quippè nihil nisi libros linteos restitutos diligentiamque Pon. Max. non

Vide deca. 3. lib. 9.

antiquam illam, sed à Iulio Cæsare primû
instauratam affert: Diodorus autem non
affirmat se publicos Romanorum anna-
les nactum esse, sed veteres. At hi in priua-
tis monumentis esse potuerunt. Nihil igi-
tur afferunt, qui in Græcorum Romano
rumq; monarchijs publicos fuisse anna-
les aiunt: ad quos cæteras oporteat histo-
rias reuocare, vt si ijs consentiant, appro-
bentur, reprobentur, si dissentiant. Osten-
sum est enim, nullos neque è Græcis ne-
que è Romanis publicos annales extare:
atque adeò nullos auctores esse, qui secun
dùm eiusmodi annales Græcorum Ro-
manorumque scripserint aut res gestas
aut tempora. Nisi fortè in vno aut alte-
ro loco auctor quispiam affirmet, se eam
rem, quam scribat, ex libris linteis aut ele-
phantinis actis vè publicis excepisse. Atqui
ex vna parte de tota historia iudicare stul-
tißimum erit. Præterquàm quòd si quis
suam historiam dicat publicis huius aut
illius monarchiæ annalibus consentire:
non continuò publicam eius monarchiæ
auctoritatem habet. Alioqui facile ac
promptum cuique erit: ad omnem etiam
fabulam legentium conciliare vno men-
dacio dicendo fidem. Id quod Philo hi-
storicus apud multos obtinuit: qui in
historijs suis omnia tempora quadrasse
ad veros quatuor monarchiarum anna-
les plerisque sine omni & ratione & te-
stimonio persuasit. Historicum dixi: nam
verus ille Philo grauißimus philosophus
idemque theologus eruditißimus vt ab
impudétia & médacio, ita quoq; ab histo
ria scribéda alienus fuit. Eusebius eñ Hie
ronymus ac Suidas, qui Philonis opera
diligentißimè enumerarunt, nullû opus
habent, in quo Philo res gestas regni cu-
iusquam temporaque notarit. Ita doctis
omnino viris liber ille de temporibus in-
scriptione planè ementiente videtur esse
suppositus. Quæ res manifestis quoque
argumentis euincitur. Primum illud
est, quòd libelli eius auctor scribit: stir-
pem Salomonis in Ochoziâ defecisse, &
Ioas, qui illi in regno succeßit, non de Sa-
lomonis, sed de Nathanis fuisse proge-
nie. Quod quàm falsum sit, è sacris literis
facilè patescit. Quarti enim libri regum ca.
11. ita legitur. Athalia verò mater Ocho-
ziæ videns mortuum filium suum inter-
fecit omne semen regium. Tollens autẽ
Iosaba filia regis Ioran soror Ochoziæ,
Ioas filium Ochozię furata est eum de me
dio filiorum regis, qui interficiebantur,
& abscondit eum à facie Athaliæ, vt non
interficeretur. Et cap. 12. tulit Ioas rex Iu-
da omnia, quæ consecrauerant Iosaphat
& Ioran & Ochozias patres eius, &c.
Et cap. 13. Anno vicesimotertio Ioas fi-
lij Ochoziæ regis Iudæ, &c. Item secun-
di Para. cap. 22. Nec erat vltra spes ali-
qua vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ,
&c. Est denique in hanc rem præclarum
illud testimoninm, contra quod nullus
est ad tergiuersandum locus, è primi libri
Para. capite tertio, vbi in posteritate Salo-
monis verbis nihil obscuris recensetur
Ioas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus
explicatè confirmat inquiens, Iosaphat
genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziã,
Ozias autem genuit Ioathan, Ioathan au-
tem genuit Achaz, Achaz autem genuit
Ezeciã. Generatione ergo & natura Eze-
cias filius erat Iosaphat ac proinde Salo-
monis, vt Matthæus ait: & non Dauidis
edicto in filium deputabatur, vt asserit
Philo. Ecquis igitur eos ferat, qui contra
apertißima scripturæ sacræ testimonia stir
pem Salomonis in Ochozia defecisse asse
uerant? Sed ne hîc quidem ψευδόλογος ille
Philo finem mentiendi facit. Tradit quip
pè & id rursum, quos scriptura filios Iosa
phat fratresque Ioran appellauit: eos non
verè filios Iosaphat germanosque Ioran,
sed Nathanis posteros fuisse. Quod vt mi
reris, imò execreris etiam: verba subscri-
benda sunt, quæ secũdi Para. libri cap. 21.
leguntur. Dormiuit, inquit, Iosaphat cũ
patribus suis, & sepultus est cum eis in ci-

uitate Dauid: regnauitque Ioran filius eius pro eo, qui habuit fratres filios Iosaphat, Azariam, & Iahiel, & Zachariam & Azariam, & Michael & Saphatiam. Omnes hi filij Iosaphat regis Iuda. Deditque eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensationes cũ ciuitatibus munitissimis in Iuda. Regnũ autẽ tradidit Iorã, eo ꝙ esset primogenit⁹. Surrexit autẽ Iorã super regnum patris sui. Cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio. Quo in loco quæ potest esse tergiuersatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imò verò quæ tam insignis impudentia, vt eos filios Iosaphat verosque germanos Ioran fuisse negemus, quos non sic modò scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? Ioran, ait, fratres habuit filios Iosaphat: ne aliunde fratres existimares. Idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit, Omnes hi filij Iosaphat regis Iuda. Deditque eis pater suus munera multa, regnum autem tradidit Ioran, eò quòd esset primogenitus. Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro & profano testimonio sineque vlla rationis coniectura Philo iste falsus cõminiscitur? Ortã litem inter filios Dauid ex Bethsabee, Dauidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, à rege Ioas omnes sequentes binomios trinomiosque etiam fuisse, à desolatione ad carceres Ioachim viginti annos interfluxisse, Mardochæum decem & octo annis ætatem Isaac superasse, Macchabæos simul cũ pontificatu etiam ducatum à domo Dauid subripuisse, vnde inimicitias exortas, multaque alia eiusmodi: quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam litteris aduersa. Quid? quòd vel in humana historia Philo iste adeò sæpè delirat, vt facilè dicenti ipsi credas, se in vltimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illum scripsisse. Scribit siquidem anno Cyri secũdo Aggæum & Zachariam prophetasse. Item ob mortem Darij Histaspis opus esse impeditum: nec adiri potuisse Cyrũ, qui bello Tamyrico erat implicitus. Item Cyro Assuerum Priscum Arthaxerxem successisse, qui & plusquam. 12. annos imperarit, & Holofernem in Iudæam miserit. Item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cùm alter eorum, hoc est, Darius Longimanus victoriam fuisset cõsecutus, in eius primo anno Iesum hortantibus ijsdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, vt eum librum, qui de temporibus inscribitur, in quo multa falsè, pleraque absurdè, nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credat, Philonem Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Histaspis cum Dario Medo Cyri auunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impediuit, patrem Longimani existimasse? Nempè in eos errores solus ille posset incurrere, qui vtriusque literaturæ & sacræ & profanæ rudis omnino & imperitus esset. Non ergo Philo Iudæus, cuius ingenium, eruditionem, facundiam, celebrauit antiquitas: auctor illius libelli fuit: sed homo quispiam sine vlla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certè loco Philo iste falsus platonizat. sed vbiq; nõmodò indoctè & indisertè, verùm incultè etiam atque inornatè loquitur. Sed vt eò, vnde digressa est, recurrat oratio, cùm monarchiæ Græcę atque Romanæ nulli nunc publici annales extent, nullique omnino auctores, quorum historiæ ad illiusmodi annales conueniant & quadrent: nimirum in his duabus monarchijs regulæ Annij nulli penitus vsui futuræ sunt. Sed

& in prioribus duabus monarchijs mihi sanè videtur ociosæ, ad omnemque vsum prorsus ineptæ. Nã tametsi Medos ac Persas publicos annales asseruatos habuisse sacræ literæ prodiderunt, Babylonijs etiã publicæ auctoritatis historias fuisse, nõ Iosephus modò testatus est, sed auctores alij nobilissimi: eiusmodi tamẽ annalibus nos hodie caremus, omniq; etiam historico, quem hosce annales secutum esse certum atq; exploratum sit Berosum fateor, quẽ valde probabile est auctoritate publica Chaldeorũ historiã edidisse. Metasthenẽ verò publicum Persarum historicũ fuisse cur fatear non video, quem res Indicas scripsisse, & in Plinio & in Iosepho legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hoc cõtentionis summa impendet, demus illud Annio gratis. Sicut & id quoq;, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis & temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis se veros certosque annales Persarum ac Medorum attulisse. Hoc igitur, quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ea, quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit. Itaque fabulas esse. At donemus hæc interim, nec ẽm de oĩbus certandum est. Illud agamus, quos libros Berosi & Metasthenis nomine inscriptos Annius protulit, eos nec Berosi esse nec Metasthenis.

Esther. 2. 6 & 10. Et 1. Esd. 4. & 5. & 6. c.

Plini⁹ in 6. c. 17. & in 7. ca. 2. Iosephus li. 10. an. Iu. c. 12. & 1. cõ. App. libro. Ctesias Gnidius apud Diodorum nullius Persarum regis mentionem facit. Regum Medorum tantùm seriem ponit, et in ea Mandanem quendam, quem historiæ omnes ignorant, iurè ut uidetur quidẽ: quoniam nomẽ fœminæ potiùs est quã uiri.

Berosum porrò Annianum non verũ esse, sed fictum: Raphael Volaterranus libro Anthropologię. 14. animaduertit. Cui Ludouicus Viues pluresq; alij viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur cõfici posse. Primũ, quòd Berosus iste Annianus scribit, Noë præter tres primores filios Sem, Chan, & Iaphet plures alios post diluuium genuisse: quod sacris literis videtur esse contrariũ. Tres isti, inquit, filij sunt Noë, & ab his disseminatũ est omne gen⁹ hominũ super vniuersã terrã. Non ergo alij filij Noë fuerunt, q colonias orbis terrarũ præcipuas Noë iubente constituerint. Refert deinde, cùm Noë ebrius iaceret, Chan illius virilia comprehendisse, ac tacitè submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eũ perinde ac castratũ effecisse. Scribit præterea Noë in Italiã venisse, naturaliũq; & diuinorũ libros conscriptos Italis reliquisse: eundem quoq; Noë Ianum illum extitisse, qui primus in Italia imperarit. Item Nemrot magis studuisse paci religioniq; deorũ quàm opulentiæ: ideoq; translatum à dijs subitò nõ comparuisse. Quæ commentitia esse omnia facilè ostẽderem, nisi quòd plus etiam nimio huius voluminis magnitudo creuit. Itẽ ait, hũc ipsum Nemrot Assyrium, Medũ, & Magogum in Asiam misisse, qui regna cõdiderint Assyrium, Medum, & Magogũ. At hi cùm essent filij Iaphet vel patre vel auo præcipiente credibilius est colonias deduxisse: vel certè, vt Geneseos vndecimo capit. dicitur, is ipse deus qui diuisit linguas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Præterea narrat, Semiramidem Babylonem vrbem maximam ex oppido fecisse, & magis illam ædificasse quàm ampliasse. At verus econtrariò Berosus apud Iosephum in primo contra Appionem Alexandrinum libro scriptores Græcos reprehendit, qui falsò tradiderint à Semiramide Babylonem ædificatam, & mira opera ab illa circa hanc fuisse constructa. Ad hæc Berosus Annianus prodit, Cenchrem Aegypti regem Hebræorum magica in mari perijsse. Quod vtique nullo esset modo à Iosepho prætermissum, qui cùm Hebrææ gẽtis antiquitatẽ aduersum Gręcos conaretur ostẽdere, nullũ aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berosi proferre, quàm ex. 3. libro Chaldæorum: vbi Nabuchodonosorum scripsit templum Iudæorum ciuitatemque vastasse

In. 1. lib. de ueris narra. statim à principio. De tra. dis. lib. 5. & in procœmio

in librũ. 18. de ciui. dei. Faber Stap. in primũ lib. Polit. risto. Lib. 2. Gene. 9. Lib. 3. Oĩa quæ de antiquitate sapiẽtiæ nostræ, quæ eadem Iudæorũ fuit, Iosephus, Eusebi⁹ & Augustinus disputant, uana sunt: si hæc uera sunt. In. 4. In. 5. In. 5. In. 5. 1. con. Appi. lib.

ſtaſſe. Beroſus inſuper Annian⁹ nullã nec apertè nec obſcurè Abrahami mentionẽ facit. At Beroſus ille verus, vt Ioſephus au- Lib.1.an.Iudai.c.15.
ctor eſt, Abrahami implicitè meminit his verbis. Poſt diluuium autem decima ætate apud Chaldæos erat quidam iuſtitiæ cultor vir magnus & ſideralis ſcientiæ peritus. Præterea Beroſus Senacherib regis Aſſyriorum geſta commemorauit, quemadmodum Ioſephus Hieronymusque te- Lib.10.anti.Iudai.c.1 in Iſaiã.ca.37.
ſtantur. At in Beroſo Anniano nulla Senacherib commemoratio eſt. Præterea fictus iſte Beroſus in Aſcatade decimooctauo Aſſyriorum rege finem hiſtoriæ ſuæ fecit. Poſtquam tamen viginti alij reges vſque ad Sardanapalum Babylonijs imperarunt. Sed hos tamen Beroſus non omiſit, quin eos etiam annumerauit, qui Nabuchodonoſoro Nabulaſſari filio vſq; ad Cyrũ in imperio Babylonio ſucceſſere, vt Ioſephus contra Appio. libro.1. Diuusque Hieronymus in Danielis.5. caput affirmant. Atque Metaſthenes Annianus, cùm trigintaocto Aſſyriorum reges à Saturno ad Sardanapalum numeraſſet, tempusque etiam regni cuiuſque eorum ſubieciſſet: in his omnibus ſe Beroſum ſequi atq; adeò eius ſe verba exſcribere teſtatus eſt. Nec verò dici poteſt libellum iſtum de antiquitatibus fragmentum eſſe Beroſi: non integrum opus, quoniam vel Annius ipſe nobis tanquam integrum opuſculum venditauit. Manethô quoque Annianus apertè dicit ſe inde hiſtoriã exordiri, vbi finem hiſtoriæ ſuæ Beroſus fecit. Ita in ſupplemento Manethon decem & octo regibus Beroſi quatuordecim alios adiecit, quos ſi à Beroſo accepiſſet, nullo pacto inficiaretur. Fictus eſt ergo Beroſus iſte Annianus, non mancus. Quid? quòd apud auctores veteres Beroſus non Aegyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italorum, non Germanorũ, ſed Chaldæorum ſcripſit hiſtoriam. Annianus verò iſte æquè horum omnium regnorum hiſtoricum ſe præbet. Nullũ certè probatum auctorem inuenies, qui Beroſum niſi in rebus Chaldaicis teſtẽ excitet veritatis. Atqui, ſi auctor grauiſsimus res alias ſcripſiſſet, ſine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed neſcio an Beroſum iſtum ſatiùs fuiſſet nulla argumentatione conficere. Res quippe ita priſcas memoriæ prodit, vt licèt falſas intelligere per tui animi cõiecturam poſsis: arguere tamen per illarum vetuſtatem nimiam non poſsis. In rebus enim eiuſmodi quo quiſque improbior eſt, eò maiorem habet fingendi licentiam: adeò vt de libris quidem totis & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur tutò, quia inueniri qui nunquam fuere non poſſunt: de rebus autem ipſis, vel tutiſsimè mentiatur, quia nulli teſtes produci queunt, qui non ſint pueri, ſi contra veterrimos proferantur. Qua in re cùm epiſcopus quidam noſtros deprehenſus eſſet ſæpè peccaſſe: eos enim auctores citarat interdum, quos nulla vnquam habuit ætas: eas res olim geſtas ſcripſerat, quas nulli homines ediderunt, reſpondit, referre nihil: in hiſtoria ſic an aliter omnino ſentias. Quòd omnia eſſent ambigua, niſi quæ ſacris literis continerentur. Indigna quidem epiſcopo eoque Theologo ſententia. Nam ruſticus homo & vanus ſi hæc dicat, non eſt mirum. Sed vt eò reuertamur, vnde diſceſsimus: facilius dico eſſe, Beroſum iſtum Annianum contemnere quàm refellere. Nam viris doctis ipſa libelli lectio ſatis magna perſuaſio eſt: indoctis perſuadere nihil attinet. Suo Beroſo fruantur licet. Quem ſolum de tẽporibus inſcriptionum quarundam per annos quadringentos octoginta ante Ninum & Phoroneum ſupputaſſe, Annius ait Pliniũ tetigiſſe. Cùm Plinius tamen nihil aliud tradat, quàm Beroſum vſqueadeò aſtrologia enituiſſe: vt Athenienſes ei ob diuinas prędictiones publico in gymnaſio ſtatuã inaurata lin-

gua statuerint. Fruantur itaq;, vt dixi, Beroso suo: sed Plinij auctoritate non fruantur. Imò ne probabili testimonio vllo quidem aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi huius verbis quandoque vti. Quasi verò commento locus esse posset, nisi Berosus iste fictus veri Berosi quædam verba compilasset.

Sed iam Annij Metasthenem quàm fieri poterit breuissimè explodamus. Nō autem persequar errata minuta, quæ in paruo volumine plura sunt. Tantū quæ sunt maiora videamus. Scribit igitur monarchiæ Persicæ reges & tēpora in hunc modum. Balt Assare interfecto: regnauerunt simul Cyrus & Darius annis duobus: inde solus Cyrus duobus & viginti. Filius Darij Priscus Arthaxerxes Assuerus annis viginti: vltione interea sumpta de factione Tamarica quæ per dolum patruum tradiderat Tamyræ: huius duo filij Cyrus Artabanes & Darius Lōgimanus septem mensibus pro imperio dimicauerunt, & septimo mense Longimano victoria cessit: regnauitq; annis septem & triginta. Eius filius Darius Nothos annis decē & nouē. Magn⁹ Arthaxerxes Dari⁹ Mēnon annis quinquagintaquinq;: Arthaxerxes Och⁹ sex & viginti: nostra ætate Arses annis quatuor, Darius vltimus sex. Hos quoq; reges & tempora eodem ordine eisdemque penè verbis Philo Annij notauit: vt eundem fuisse vtriusque fabulæ artificem suspiceris vel potiùs intelligas. Hoc solùm addit Philo, videlicet ex Hebræorum officina, Assuerum istum Nabuchodonosorum esse, cuius res gestas Iudith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Arthaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Dariū, patruum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnauit, qui & Nabuchodonosorus fuit, cuius exercitum Principemque militiæ Holofernem mulier vna deturbauerit, qui deniquè duos filios sortitus est Cyrum Artabanum & Darium Longimanum. Sanè Cambysen respondent esse. Id nanque Metasthenes paulò antè scripserat, Cyrum & Darium, sex annos priùs quàm Babylonem caperent, bellum Tamyræ reginæ illaturos regnum Persicum Cambysi filio resignasse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambysen statim à Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergo iste idem qui & Cambyses fuit. At verò quæ in Prisco Assuero siue adiuncta siue antecedentia consequentiaque ponuntur, adeò sunt à Cambyse aliena: vt etiam contraria esse videantur. Primùm enim Darius Cābysis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modò, Iosephus, Hieronymus, sed vniuersi scriptores Græci Latinique testantur. Cuius omnino rei illud quoque argumentum est, quòd Cyri parenti Cambyses nomē erat: vt historici vno ore dixerūt omnes. Darius autem nullum maiorem habuit, qui Cambyses vocaretur. Consentaneum est ergo Cambysen filium Cyri fuisse, non Darij. Præterea si Cambyses Darij filius fuit, certè Dario mortuo in regnum patris successisset: at Dario mortuo Cyrus solus Persis ac Medis vigintiduobus annis imperauit, vt etiam Metasthenes & Philo confessi sunt. Non ergo Darij filius Cambyses fuit, sed Cyri, cui in imperio successit. Præterea cùm monarchia à Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, ecquo pacto verisimile sit, filium Darij Medi in monarchiam successisse, filium Cyri Persæ non successisse? Sed quid ego demens eam rem conor argumentis demonstrare, quæ cùm ex historiæ fide pendeat, historicis omnibus consentientibus memoriæ prodita sit? Nihil profectò necesse est contra eum ratione pugnare, quem omnium & ecclesiasticorum & profanorum auctoritas vincit. Simile est quod deinde subijcit, Cyrum patruum fuisse huius Assueri. Fue-

runt

runt igitur Cyrus Persa ac Darius Medus germani fratres, quod cū ratione etiā pugnat. Atq; auctores vniuersi alios parentes Dario Medo alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursum tertio loco addit, Assuerum istum. 20. annos imperasse: illud historijs item omnibus aduersum est. Apparet autem in hoc esse confictum, vt historia libri Iudith sub isto scripta videatur: id quod Eusebius in chronicis magis refert q̃ sequitur. Traditio quippè Hebræorum est: quæ nec idoneo testimonio nec probabili ratione consistit. Iosephus sanè repugnat, qui libro Iu. an. 11. c. 2. Cambysem ait septimo anno regni sui mortem oppetijsse. Sed & Eusebius Cambysi octo solùm annos imperij tribuit. Herodotus verò septem annos & menses quinq;. At Nabuchodonosorus, qui in libro Iudith cōmemoratur, plures etiā q̃. 13. annos imperauit, vt c. 2. habes. Non ergo Cambyses Nabuchodonosorus ille fuit. Prętereà oēs historię produnt et Cābysem & Cyrū, cui ille in regno successit, reges Medorū Persarūq; fuisse. At Nabuchodonosorus libri Iudith nusquā aut Medorū aut Persarum rex, sed vbiq; & Assyriorū fuisse & regnasse in Niniue ciuitate magna dicitur. Adhæc si Cambyses Mediæ rex erat, vt verè erat, quomodo Nabuchodonosorus is fuit qui Arphaxat regem Medorum obtinuit? Nempè quanuis fingere nostro arbitratu libeat, id quod Philo Annius facit, Arphaxat factionis Tamyricæ fautorem Assyrios, Medos, ac Persas ad defectionē compulisse: at non proinde tamen regem eum Medorū scriptura appellaret. Pari enim ratione Persarū Assyriorumq; rex Arphaxat iste vocaretur. Quid? quòd Nabuchodonosor tū etiā rex Assyriorū fuisse dicitur, cùm Arphaxat regē Medorū superauit. Quale ergo Philonis cōmentum est, Arphaxat cum Persis ac Medis Assyrios quoq; ad defectionē cōpulisse? Præterea Arphaxat ille, cōtra quē Nabuchodonosorus depugnauit, ciuitatē Mediæ florētissimam cōdidit, cui nomē Ecbatanis: vt Iudith. 1. c. legitur. At ciuitas hæc multis ante Cābysem annis erat ædificata à Diocle videlicet quinto Medorū rege, quēadmodū Eusebius testatur in chronicis, idēq; in. 1. libr. Herodotus. Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorū, Ecbatana ante Semiramidem cōdita, in quibus regiā quoq; illa ædificarit: Plinio verò in. 6. c. 14. Seleuci ædificiū esse. Verùm, quoniā non cōsultò sed casu in huius rei mentionē incidi: satisfaciā vtriq; quasi prætēriés q̃ breuissimè. Diodorus primùm sępè ac multū in historia nugatur. Eandem certè habuit, vt cęteri Græci, mētiendi libidinē. Quid enim leuius in mentiēdo, q̃ Gręciæ regio vana & ad omnem impulsum mobilis? Nisi fortè Diodorum defendit titulus libri eius, qui nūc vnus extat, de antiquorū fabulosis gestis inscriptus, qui q̃m inscriptioni suę ipse respōdet, neminem fallit. Quod enim promiserat, idē exoluit. Nam quòd Plinius in proœmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primū desijsse nugari: id facilè ex orationis Plinianæ cōtextu intelligitur nō ad historiarum falsitatē, sed ad inscriptionū vanitatē pertinere. Græci enim auctores inanes ventosasq; inscriptiones libris suis passim præponebāt. At Diodorus, vt Plinius ibi refert, librū suum nullo leui vanoq; indice inuidiosū fecit, vt priores, sed bibliothecæ historiā inscripsit. Nō ergo Diodori nos vrgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentia & in Ecbatanis extructa regia Græcis fabulis decātata fuit, ea ipse vel retulerit, vel etiā fuerit secutus. Plinius verò ijs, qui vrbes præclaras condiderunt, nobilitandis sæpè fallitur. Sed ad rem. Cùm Arphaxat eum, q Ecbatana ędificauit, ante Cābysem fuisse certū exploratūq; sit: fieri non potest, vt Cābyses Nabuchodonosorus ille intelligatur: q ab Arphaxat Ecbatanarū cōditore victoriā reportauit. Præterea Niniue tēpore regni Persarum à Babylonijs vastata fuerat, vt Naū vaticinatio indicat. Nec Persis

sis monarchiam occupātibus regem proprium hæc ciuitas habuit. At Nabuchodonosorus, cuius in libro Iudith mentio est, regnabat in Niniue ciuitate magna: nō igitur quæ Iudith historia refert, ea sub Cambyse, sed, vt verè Carion sentit, ante Persarum imperium gesta sunt. Nec vt ab hac sententia discedam Achioris me verba mouent, quæ cap. 5. referuntur: Quoniam ante insignem illam captiuitatem Babylonicam afflixit aliquoties dominus omne semen Israel, & tradidit eos in manus diripentiū nunc Aegyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitarum, & Ammonitarum, donec tandem proiecit eos à facie sua. Quia verò in varias regiones captiui adducti sunt, sed breui tēpore reduxit eos dominus in terram suam: idcirco in libris Regum eiusmodi minùs celebres captiuitates silentio premūtur. Nam & Iudi. c. 18. cuiusdam captiuitatis mentio fit, quam Caietanus verè, vt ego sentio, dicit in libris Regum prætermissum. Nō enim, ait, omnia scripta sunt. Non itaq; Achior de captiuitate illa insigni Babylonica loquitur: sed de alia quapiam. Iudith porrò ætate templum Hierosolymitanum non erat euersum, nec ciuitas ipsa vastata. Iterum, ait, possident Hierusalem vbi sunt sancta sanctorum. At regnante Cambyse & euersum tēplum erat, & nondum ciuitas instaurata. Manet igitur ea quæ ipsius Iudith narrat historia, non esse ad Cambysem referenda. Meritò igitur Assuerum istum priscum Arthaxerxem negant vllum fuisse quidā: quoniam re vera, qualem Metasthenes Philoq; describunt, nullus fuit. Qui etiam si fuisset, si à Cyro statim imperauit, Longimani profectò parens non fuisset. Ecquis enim dubitet, post Cyri & Cambysis regnum Darium Histaspis Persarum dominationem adeptum: cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirū id Herodotus, Iustinus, Orosius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque vniuersi etiam veteres ecclesiastici Iosephus, Clemens, Aphricanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certè eam rem non tanquam dubiam & incertam, sed tanquā perspicuam atq; constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquiens. Tres ordines qui erāt in ore bestiæ quidam tres reges post Cyrū fuisse Persarum autumāt, & quæ illis sunt nomina reticent. Nos verò cùm post Cyrum, qui regnauit annis 30. sciamus apud Persas regnasse Cambysem filium eius & fratres Magos: & deinceps Dariū: cuius secundo anno cœptum est ædificari tēplum in Hierusalē: Quintū, Xerxē filium Darij: Sextū Arthabanū: Septimū, Arthaxerxē Longimanū: Octauū, Xerxem: Nonum, Sogdianū: decimū Darium nothū: vndecimū Arthaxerxem Mnemonem: duodecimū Arthaxerxē Ochū: tertiumdecimum Arsen Ochi filium: quartūdecimum Darium Arsani filium, qui ab Alexandro superatus est: quomodo tres reges Persarum fuisse dicemus? Hactenus Hieronymus. Sanè si in Regū Persarum serie, aut fratres Magos, aut Arthabanum, aut secūdum Xerxem siue Thucydides seu quisquā alius historicus prætererit, nihil mirum esse debet: quoniā illi vel breuissimo tēpore imperarūt, vel certè eo quoq; breui tēpore de imperio cū alijs cōtenderūt. At Dariū Histaspis & Xerxē filiū eius, qui potētissimus rex atq; ditissimus aduersum Græciam innumerabilem duxit exercitū & ea gessit, quæ Græcorū & Latinorū Gentilium ac fidelium historiæ narrant: hos inquam duos tā excellentes ac præclaros reges silētio transire extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persia regnasse siqs negēt, negare etiā poterit Constātinū Theodosiūq; Romæ imperasse. Non enim plures grauioresq; historici hoc q̄ illud affirmāt. Atque Herodotus & Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ita loquuntur, vt nō res auditas, sed visas narrare videantur. Nec si historiæ suæ Herodotus fabu-

las miſcet, idcirco fides illi abroganda eſt in rebus ſui temporis publicis & manifeſtis: in quibus nullus erat fictioni locus. Alioqui Plutarchus, qui minimos quoſq; errores Herodoti perſecutus reprehenſione eſt, hunc, quoniam erat maximus, potiſsimùm inſectaretur. Credamus itaq; potiùs Herodoto, Thucydidi, Iuſtino, Oroſio, Africano, Euſebio, Hieronymo, Ioſepho cæteriſq; auctoribus probatiſsimis, quàm Metaſtheni huic non veteri & erudito, ſed recenti, rudi, ſine ſenſu, ſine ſapore, ignoranti, atq; adeò impudenti. Nempè qui polliceatur ſcripturum ſe regum Perſarum tempora vt in annalibus publicis liquidè & verè digeſta ſunt, Reges quoque & nomina quàm apud eos ſplẽdidiſſimè regnatum eſt: & tamen eos reges omittat, qui in Perſis magnificẽtiſsimè atq; ampliſsimè regnauerunt. Nec me fugit, Ioannem Carionem operosè etiam contẽdiſſe, vt inter Euſebium, Hieronymum ac reliquos auctores graues & Metaſthenem Perſam iſtum nulla eſſe repugnantia videretur. Ita in ſumma diſcordia ac diſſenſione pacem conciliare nititur, & quæ diſcrepãt plurimùm, ea facere vt conſentiant vel maximè. Primùm ergo ait Carion, Aſſuerum illum priſcum Darium Hiſtaſpis intelligi oportere. Qua vna ex re totum diſce Carionem. Quid enim ſtultius dici potuit, quàm Darium Hiſtaſpis patrem habere Darium Medũ, patruum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priſcum illum Aſſuerum Metaſthenes cumulauit. Quid autem à Dario Hiſtaſpis alienius, quàm publico edicto vetare, ne templum Hieroſolymis inſtauraretur, quod Aſſuero illi priſco Philo Annianus aſsignat? Nam cauſę à Carione redditæ, cur à Metaſthene Xerxes fuerit omiſſus, vſqueadeò ridiculę & ineptæ ſunt: vt non ſint à me in præſentia referendæ. Atq; eas omnes ſigillatim Ioannes Vergara Canonicus Toletanus vir Græcæ ac Latinæ linguæ peritiſsimus in libello octo quæſtionum Hiſpanè edito accuratiùs refutauit. Cuius nos opera & diligentia multùm hoc loco adiuti ſumus. Malumus enim, quod nos Plinius admonuit, mutuũ omninò reddere, quàm in furto deprehendi. *In proœmio.* Illud enim Baſilij præceptum ſemper nobis probatum eſt, ſiquid ex alio diſcitur, minimè celandum: more prauæ mulieris, quæ partus nothos clàm ſupponit. Quamobrem ſermonis & doctrinæ patrem ingenuè manifeſtandum. Quibus rebus demonſtratis omni luce clariùs appa ret, id quod huius orationis inſtitutum erat, Annij regulas in hiſtoriæ iudicio vtiles eſſe non poſſe. Quando ne ex his quidem poſterioribus Chaldæorum ac Perſarum monarchijs annales vlli publici relicti ſunt, nec auctoris cuiuſpiam monumenta, qui hiſtoriam ſuam ad veram certamq; eorum annalium formulam compoſuerit. Quocirca Ioſephum, Euſebium, Hieronymum cæteroſq; probæ fidei auctores in Perſarũ aut rebus geſtis, aut temporibus explodere, ꝗ Metaſtheni huic & ijs, qui prætexuntur, Suſianis annalibus non cohæreant: magnum inſcitiæ imò verò etiam temeritatis argumentum eſt. Quo loco Ioannes Driedonis vehemẽter errauit homo, qđ ad Theologię diligentiã pertinet, planè doctus: qđ ad hiſtoriæ humanæ cognitionẽ, valde rudis. Qui cùm in hæc Annij volumina incidiſſet, & Beroſi Chaldæi, Metaſthenis Perſæ, Cteſiæ Gnidij, Philonis Iudæi, Diodori Siculi, bibliothecæ Suſianæ, ſeptuaginta ſeniorum excitatio inani verborũ ſonitu illius compleuiſſet aures: ad Euſebij, Ioſephi, Hieronymi vocẽ oppidò ꝗ̃ grauem obſurduit. Quantò prudẽtiùs eccleſia, quæ cùm Adã Enoch & Noe quidã libelli producerentur, eos noluit recipere: Quoniam, vt Auguſtinus ait, quò in auctoritate nõ eſſent nimia fecit antiquitas, propter quã videbãtur habẽda eſſe ſuſpecta, ne proferrẽtur falſa pro veris. Nam & proferuntur quædam, quæ ipſorũ eſſe dicuntur, ab eis qui

pro suo sensu passim, quod volunt, credunt. Hactenus in.18. de Ciui. libr. cap.38. Augustinus. Viro igitur prudenti vt liber quisq; sub antiquitatis nomine profertur maximè, ita maximè debet illi esse suspectus. Quam nos prudétiam secuti Berosi hos Metasthenisq; libellos vel nimia vetustate suspectos haberemus: etiam si nihil illi continerét, quod viris grauissimis contraueniret. Quibus rebus efficitur, vt prima Annij causa, quamobrē in Persarum monarchia Iosephum Eusebiumq; reijci oporteat, futilis & vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum antè dedisse licentiam Hebræis in Babylone captiuis & mortuum, quàm Babylonia Darius ille Medus potiretur. Eusebius porrò Darij Medi in chronicis nusquã meminit: nec sub eo nomine nec sub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergo Eusebius scripsit, Cyrum ante interfectum esse, quàm Darius Medus Babyloniam cœpisset, cùm Darium omnino Medũ in chronicis prætermiserit. Herodotus autem nihil eiusmodi scripsit, quale illi Annius impingit. Darium Histaspis filium Eusebius Herodotusq; commemorant. Ille, vt solet, breuiter, regni tēpora notãs, hic latiùs eius gesta describens. In quibus illud refert, Darium Histaspis Babylonem, quæ à Persarum imperio defecerat, iterũ & obsidione cinxisse & expugnasse. Atque hinc turpis Annij error extitit. Cùm enim audisset Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem à Dario captã, existimauit eum de Dario Medo intellexisse: cùm Darium Histaspis sine dubio Herodotus expresserit. Nam à Cyro semel expugnatam Babylonem.1.lib. dixerat. Deinde in.3. ea iterum capta Darium Histaspis potitũ affirmat, muros eius circũcidisse, & portas omneis amolitum esse, quorum neutrum Cyrus fecerat prius eidem à se captæ. Abeat ergo nunc Annius & dicat, Herodotum & Eusebium somniasse. Annius ipse re vera potiùs somniat, qui è duobus hominibus Dario Medo & Dario Persa vnum facit, exq; duabus Babylonis expugnationibus itē vnam. Id quod propriè dormientium & somniantium est. Sed ais, Daniel ca.11. post Darium Medum quatuor solùm Persarum reges vsque ad Alexandrum futuros vaticinatus est. Non ergo. 14. fuere, quemadmodum nos Eusebium Hieronymumque secuti fuisse diximus. Huius argumenti ratio Tertullianum in eo libr. quem contra Iudæos scripsit, videtur impulisse: vt inter Darium Medũ & Alexandrum quatuor duntaxat Persarum reges intermedios poneret, Arthaxerxē, Ochũ qui & Cyrus, Argum deniq; ac Darium vltimum, qui & Melas nominatus est. In quem errorem Nicolaus Lyranus, licèt à Hieronymo admonitus, videns prudensque incurrit: Hebræorum somnia sequens, qui historiæ humanæ penitus sunt ignari. Quoniam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent: nec alios aut Persarum, aut Græcorum reges agnoscunt, nisi quos scriptura commemorat. Quod qui parum perspiciunt, hi Iudæos in earum etiam scripturarũ explicatione sequuntur, quarum intelligentia, si Gentilium ignorentur historiæ, aut vix aut certè nullo modo haberi potest. Ita Hebræi rationes sæpè historiarum vertunt & id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnisque opinio ad eam speciem traducenda: vt scriptura sacra interpretanda, in ijs præsertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectiùs igitur veriusque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem Darij Histaspis filiũ fuisse intelligit: talem enim hunc Ethnicorum historiæ narrant, qualem Propheta describit. Quòd autem Daniel quatuor Persarum regibus enumeratis nouem, qui fuere post Xerxem, præter

In fin.3.lib.

In Philonē suum.

Danie.9.et 11. ubi hos quatuor reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum maritũ Esther et Darium filium Assueri, quem Alexander ut inquit, debellauit. Darius autem iste postremus iuxta horum sententiã Longimanus intelligitur, sub quo aedificatum templũ aedificatum.

miserit:

miserit: hoc non solùm cótra nos, sed contra Metasthenem Annij Philonemq́; etiã facit. Non autem curæ fuit, vt Hieronymus ait, spiritui prophetali historiæ ordinem sequi, sed præclara quæq; perstringere. Ac si quis prophetarum trãsitiones diligenter animaduerterit, inueniet multa intermedia frequẽtissimè pertransiri: quæ si ex vatum silentio nunquam fuisse iudicabit, in magno eum errore necesse est & multarum rerum ignoratione versari. Hoc verò loco peculiaris causa fuit, cur in rege Persarum Xerxe spiritus prophetę subsisteret. In eo siquidem Persarum monarchia maximè aduersum Græcos eminuit: adeò vt ab innumerabili exercitus multitudine Græcia vel breui momento vastanda atq; exinaniẽda videretur. Itaq; repentè Danieli Alexander Græcus ostensus est, qui non solùm Græcos posset à Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annij earumque regularũm exẽplis ac de tota demum Annij censura satis, vt arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? Nam hoc dicet fortasse aliquis, nulla via ratioq; erit, qua veraces historicos à fallacibus distinguere, atque internoscere valeamus? Erit nempè, & multiplex etiam erit.

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omninò res locum habet, cùm quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testãtur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraq; in epistolis Ambrosij, Cypriani, Hieronymi, Augustini: in libris quoq; huius de ciuitate Dei, in dialogis Gregorij, breuiter in omnibus ferè doctorum ecclesiæ probatissimorum scriptis: in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippè præclarisq; virtutibus viri sanctissimi atq; optimi id consequi meruerũt: vt in rebus eiusmodi, quas vel spectasse se vel ab alijs fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omninò illis habeatur. Qua in re Erasmus Roterodamus alijq́; iuniores quidam sæpè ac licenter errarunt. Quid enim liberiùs, licentiùs, immoderatiùs dici potuit, quàm Hieronymum asserentem, Matthęi euangelium Hebraicum describendi sibi copiam fuisse, in eo virum grauissimum sanctissimumq; mentiri? Iure itaq; pijs hominibus nimia hæc quorũdam iuniorum liberiorq́; licentia displicuit: iure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Iulius Cæsar, quædam Suetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant quę auctores ipsi partim oculis aspexerunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentes aspexerant. In hisce verò auctoribus tametsi pietatem absolutaq; virtutis officia spectare non licet: licet tamen probitatem quãdam bonitatemque naturæ. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundia vsqueadeò à mendacio abhorruerunt: vt iam pudendum fortasse sit, historicos gentium quosdã veraciores fuisse quàm nostros. Dolenter hoc dico potiùs, quàm contumeliosè: multò à Laertio seueriùs vitas Philosophorum scriptas, quàm à Christianis vitas sanctorum: longeque incorruptiùs & integriùs Suetonium res Cæsarum exposuisse, quàm exposuerint catholici non res dico imperatorum: sed martyrum, virginum, & confessorum. Illi enim in probis, aut Philosophis, aut principibus, nec vitia, nec suspiciones vitiorum tacent: in improbis verò etiam colores virtutum produnt. Nostri autem plerique vel affectibus inseruiunt, vel de industria quoque ita multa confingunt: vt eorum me nimirùm non solùm pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo ecclesiæ Christi cùm nihil vtilitatis attulisse: tum incommodationis plurimùm. Nominibus parco, quoniam huius loci iudicium morum etiam est, &

non eruditionis tantùm: in qua liberior potest esse cẽsura. Nam quæ morum est, hæc debet profectò esse & in viuos cautior & in mortuos reuerentior. Certum est autem qui fictè & fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque synceros esse non posse: totamque eorum narrationem inuentam esse aut ad quæstum aut ad errorem: quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum. Iustissima est Ludouici querella de historijs quibusdã in ecclesia confictis. Prudenter ille sanè ac grauiter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod & maximè periculosum est, & minimè necessarium. Mendaci quippè homini ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad diuorum cultum voluere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quàm vt veris propter falsa adimatur fides, & quæ seuerè ab auctoribus planè veracibus edita sunt, ea etiam reuocentur in dubium. In Herodoti lucubratione rebus fictis & adumbratis quidem loci plurimum fuit. Verùm inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historiæ rationẽ ad viuum resecandam. Musa videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt: vt audientiũ animos iucundiùs & suauiùs allectent, quod seueritate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui vt Fabius ait, magis inter Philosophos quàm inter historicos reddẽdus est: optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaq; nõ est ab eo expectandũ, qualis nam Cyrus re vera fuerit, Rex licèt excellens & eximius: sed qualis futurus sit in Repub. Imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur. At in historia Christiana, quæ tota, vt diximus, non voluptate sed veritate perpenditur, quorsum attinet historiæ nomen commentis fabulisque prætendere? Quasi verò

De tradeñ. discipli. lib. 5.

Lib. 10. c. 1.

Cicero ad Quintũ fratrem Cyrus ille, inquit, à Xenophõte nõ ad historiæ fidẽ script⁹, sed ad effigiẽ iusti imperij.

sancti Dei homines nostris mendacijs egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, vt falsa quantumuis licet eruditæ simulationis artificio composita: vt noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignaui milites oneri sint magis quàm auxilio. Heroum porrò nostrorum res verè gestæ, sicuti ego existimo, non solùm amplæ magnificæque fuerunt: verùm multò etiam maiores quàm fama feruntur. Neque eorum qui fecere virtus tanta habenda est, quãtum eam verbis extollere potuerunt nostri: sed tanta potiùs, vt & præclara ingenia rebus ipsis & ingenijs præclaris verba quoque defuerint. Sed dum quidam affectui suo nimium indulgent & ea scribunt, quæ animus scribentis dictat non veritas, tales diuos quandoque nobis exhibent: quales diui ipsi, & si possent, esse tamen noluissent. Ecquis enim credat, Diuum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putauit: equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper: sordes nunquam. Illud item quàm ridiculum? Diabolum Dominico patri nostro semel obstrepẽtem à diuo esse coactum vt lucernam haberet in manibus quoad illa absumpta non molestiam solùm, sed incredibilem dolorem etiam afferret. Non possunt huiusmodi exempla numero comprehendi, sed in his paucis pleraque alia intelligentur, quæ diuorum clarissimorum historias obscurarũt. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis & commentitijs fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, vt huius generis historias multas in concilio. 70. episcoporum reprobaret. Eius pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima: idcirco adscribenda sunt. Gesta, inquit, sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormẽtorum cruciatibus & mirabilibus confessionum triumphis irradiant,

diant, quis ita esse Catholicorum dubitet: & maiora eos in agonibus esse perpessos, nec suis viribus, sed Dei gratia & adiutorio vniuersa tolerasse? Sed ideo secundùm auctoritatem antiquam, vel consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur: quia eorum, qui scripsere, nomina penitus ignorantur. & ab infidelibus aut dicta superfluè, aut minus aptè quàm rei ordo fuerit scripta esse putantur: sicut cuiusdam Quirici & Iulitę matris eius: sicut Georgij aliorumq; passiones huiusmodi, quæ ab hæreticis probantur conscriptæ: propter quod (vt dictum est) ne vel leuiùs subsannandi orire tur occasio, in sancta Romana ecclesia non leguntur. Nos tamen cum prædicta ecclesia omnes martyres & eorum gloriosos agones, qui Deo magis quàm hominibus noti sunt, cum omni deuotione veneramur. Item vitas patrum Antonij, Pauli, Hilarionis & oĩum eremitarũ: quas tamẽ vir beatissimus scripsit Hieronymus cũ omni honore suscipimus. Itẽ actus beati Syluestri Aposto. se. præsulis, licèt eius, qui scripsit, nomẽ ignoremus, à multis tñ in vrbe Ro. catholicis legi cognouimus: & pro antiquo vsu multæ hoc imitantur ecclesiæ. Item scripta de inuẽtione sanctæ Crucis dominicæ & alia scripta de inuentione capitis Beati Ioannis Baptistæ nouellæ quidem reuelationes sunt: & nonnulli eas catholici legunt: sed cùm hoc ad catholicorum manus peruenerit: beati Pauli apostoli sententia præcedat. Omnia probate, quod bonum est tenete. Hactenus Gelasius. Quòd si prophetias, quæ numinis afflatu edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen: ecquis nos accusare iam audebit, si historias humano sensu editas exploremus? Gelasius sanè auctor est cum concilio grauissimus, quod de prophetia ab apostolo dictum est, hoc aptè etiam in historiam quadrare. Iubet ergo imprimis Pontifex, vt eas historias nullo modo amplectamur: quæ sine certo auctoris nomine poferuntur. Olent enim aut quæstuosorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum fœtum. Quæ eadem omnino causa subest, vt historiæ illæ valde etiã suspiciosæ sint: quæ tametsi auctoris cuiuspiam nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisuè sit, obscurum & incertum est. Cuiusmodi ante hos paucos dies quædam fabulæ prodiere: quarum & auctores & loca adeò longo interuallo distant, vt an mentiantur illi non possit inueniri: an hæc sint addubitari etiam possit. Sed benè habet, quòd totum narrationis corpus commentitium apparet: vt quod Hispanorũ sermone teritur, id quoq; in hac re facilè probes, De luẽgas vias, luẽgas mẽtiras. Sed ad Gelasiũ redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim nõ vulgus solũ, sed Gratianus etiam versatus est, vt librorum deceptus indicibus crederet: omnia quæ Hieronymi & Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique verè etiam esse. Sic librum, qui de vitis patrũ inscriptus est, Hieronymi nomine vulgus circunferebat, quum paucissimas tamẽ patrum vitas illę scripserit: quæ & hoc loco ferè à Pontifice referuntur. Gelasij itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum peruulgarunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Huius generis fabula etiam illa est insulsa æquè ac barbara de Natiuitate Sanctæ Mariæ ad Chromatium & Heliodorum episcopos. Huius generis sunt alia multa, quæ & diligentissimè & rectissimè Erasmus refutauit. Illud etiam in his Gelasij verbis equidem animaduerto: nouellas reuelationes, sic enim vocat, nos admirari & suspicere minimè oportere. Iam enim passim non pro ecclesię necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur: adeò vt in conceptionis causa vtrinq;, si superis placet, reuelationes vel contrariæ proferantur. Quæ

res impijs quidem non leuem subsannandi occasioné prębet: pijs verò lachrymãdi. Contemnãtur profectò necesse est Dei & dona & miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inseruierint. Ecclesię igitur Christi hi vehemẽter incommodant, qui res diuorum præclarè gestas nõ se putant egregiè expositurος: nisi eas fictis & reuelationibus & miraculis adornarint. Qua in re, nec sanctæ virgini, nec Christo domino hominum impudentia pepercit: quin quod in alijs diuis factitauit, idẽ quoque in Christi & matris historia scribenda faceret, & ꝓ humani ingenij leuitate multa vana & ridicula cõminisceretur. Cùm superioribus annis Tridentino concilio interessem, è quibusdã audiui, Aloisium Lippomanum episcopum Veronensem huic malo mederi historia de vitis sanctorum constanti ac graui ratione edita. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit: nec aliam quamuis: quæ mihi quidem probari posit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sanè erit opus & operosum: sed vehementer omnibus Christianis vtile, siquis præstiterit dignum modò diuis, ecclesia, Christo. Id quod haud dubiè præstabit nemo: nisi vir probus, integer, incorruptus. Vt ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, nequa suspitio gratiæ sit in scribendo, nequa simultatis. Quæ cùm ad probitatis integritatisq; officia pertinere notum sit: miror ab vno Suetonio seruata esse omnia, à plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas à diuis quorum historias scribendas sumunt, alienas fore censent: hi diuos ipsos ne homines quidem fuisse videntur credere. Quantò sapientiùs Euangelistæ faciunt, qui vel in ipsis apostolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri: nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam grauiores dissimulant. Diuina hæc sapientia quidem Euãgelistarum fuit, sed bonitas quoque integritasque naturæ, vt nihil illis in scribẽdæ historia deesset, quod in historiæ lege vel Ethnici requisijssent. Scriptoris autem probitas & integritas, nam hoc quæret aliquis, in his qui olim fuerunt, licèt aliquando in scriptis ipsis eluceat, sed fama & graui atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscetur. Sunt enim, vt dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas & verecundia sic hominum sermone celebrata est: vt nemo illos vnquam mendaces & in fingendo impudentes existimauerit. Quales sunt Cæsar, Val. Max. Terentius Varro, Liuius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammius Marcellinus, Eutropius, Flauius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Diony. Halicar. Iulius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, alijq; plures Latini præsertim auctores. Nam Gręcorum fides maiori ex parte fracta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides &, vt Iosephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, Græcus licèt auctor, sed quoniam hesterna & ciuilia Romana bella memoriæ mandauit: in alienis rebus mendax non fuit, futurus in suis, si Græcorum morem & ingenium sequeretur. Quorum iactãtia & vanitas impudentiùs est aucta: postquàm certare cũ Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate incœperunt. Latinus siquidem fulgor & gloria Græciæ claritatem obscurauit, & adeò Græcorum præstrinxit oculos, vt vel Plutarchus scriptor alioqui verax in rebus Græcorum illustrandis & cæcutire & fingere interdum etiam videatur. Quod tum in opere de vitis illustrium Græcorum & Romanorum, tum in paralellis Ludouicus Viues animaduertit. At verò in nostris, hoc est, ecclesiasticis facilior est ratio virtutis & bonæ fidei cognoscendæ. Optimos enim quosq; apud nos non solùm humanus sermo atque existimatio colit: verumetiam ecclesiæ decretum in concilio cælestium collocat. Hos itaque mendacij impudentiæque arguere,

arguere, quemadmodum suprà diximus, impietatis etiam non modò temeritatis argumentum est. Cum his ego sanctis iustisque viris, Aegesippum, Paulum Orosium, aliosque nonnullos ecclesiæ historicos annumerandos censeo, qui à me breuitatis causa prætereuntur. Non enim hîc bibliothecas excutimus, sed genera degustamus. Nequis negligentiæ nos insimulet, si vllos aut laudando, aut vituperando trāsimus. Sed ais. Crispus Sallustius in perditis omnino moribus veridicus historiæ scriptor est habitus. Sanè quidem. At cùm Sallustium obijcis, hominem obijcis: in quo si non honestatis pudor, at infamiæ eius timor fuit, quam Romani cum primis declinarunt: ne mendaces, quemadmodum Græci, in historijs haberentur. Deinde non mihi Sallustius videtur vitijs caruisse & gratię & simultatis. Certè cùm de Cicerone scribit, multa silentio præterit: quæ libentissimè in aliorum gratiam retulisset. Sed hæc duo vitia cùm historicorum ferè omnium communia sunt, tum quorundam quasi propria. In quibus Paulus Iouius est in quanlibet partem nimius odio & amore, gratia & simultate. Et qm̄ pecuniā amabat, in historia quoq; scribēda pecuniæ seruus fuit. Postremò aliud est dicere, viros bonos veraces esse omneis: aliud improbos omneis esse mēdaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quanquā nescio quomodo fit, vt nusquā securus animus nisi in viri boni testimonio conquiescat. An officio veritas adeò coniuncta est, vt in homine vitioso esse illa fortasse posit: sed esse tamen credi vix posit. Quæ causa Chaldæis Aegyptijsque fuit, quamobrem non alios historiæ auctores approbarent: nisi qui sacerdotio fungerentur. Quod sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarēt. Homo, inquiūt, ex Iudæis quidam, sacerdos venit: non decipiet nos. Verùm de prima ad historiam dijudicandam regula hæc dicta sint.

1. Machab. 7

Lex verò secunda in historiæ iudicio sanciatur, vt eos historicos reliquis antеferamus: qui ingenij seueritati quādam prudentiam adiunxerunt & ad eligendum & ad iudicandum. Quæ lex in ijs rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intuiti, nec à viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere est operæpretiū leuitatem eorū recordari: qui muliercularum more quod nimis miseri volunt, hoc facilè credunt. Nam & ætas nostra sacerdotem vidit, cui persuasissimum esset: nihil omnino esse falsum, quod semel typis fuisset excusum. Non enim, vt aiebat, tantum facinus Reipub. administros commissuros, vt non solùm inuulgari mēdacia sinerent, sed suo etiam communirent priuilegio: quò illa tutiùs mentes mortalium peruagarentur. Quo sanè argumento permotus animum induxit credere, ab Amadiso & Clariano res eas verè gestas, quæ in illorum libris cōmentitijs referuntur. At verò quantum illa aduersum Reipub. administros ratio valeat, non est huius loci temporisque disserere. Certè hoc ego pro me ipso & animi mei sensu ac dolore pronuncio, magna ecclesiæ calamitate atque pernicie id solùm in libris vulgandis præcaueri, ne erroribus fidei aduersis aspersi sint: ne sint moribus exitiales non item. Nec de fabulis istis potissimùm excrucior, quas modò dixi, quāuis ineruditis & nihil omnino conferentibus non dico ad benè beateque viuendum, sed ne ad rectè quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus ociosis fictæ, à corruptis ingenijs versatæ? Sed acerbissimus est dolor & vix omnino cōsolabilis, ꝙ dum quidam vtinam tam prudenter quàm feruēter incōmodum hoc reijcere ac deuitare cupiūt, non pro fabulis veras & graues historias edūt, id quod esset plebi vtilissimū, sed libros mysteriorum ecclesiæ plenos, à quibus arcendi profani erāt: id quod est, mea quidem senten-

tia, pestilentissimum: eò verò magis, quò vulgus eos libellos securiùs legit, quia probatos videt, nō modò à ciuili magistratu: verūetiam ab ijs, qui doctrinæ censores sunt in Christi Repub. diffiniti. Sed hæc aliàs, nūc quod instat agamus. Miseranda sanè hominis ignorātia potiùs q̃ ludenda: qui vsqueadeò, aut bonus, aut stultus erat, vt omni narrationi statim crederet, si modò esset literis prodita. Verùm inuenias alios nō pari inscitia quidē, sed imprudētia penè pari: qui veritatē rerum non inde petunt, vbi ea residere sit solita: sed ex ijs, in quibus rarò est eam inuenire, nēpè ex dissipatis peruagatisque rumoribus. Quæ res plerūq; ijs accidit, qui sunt inconstanti leuiq; natura. Nam homines graues atq; seueri nō solēt inanem vulgi sermonem aucupari. Quāquam negare non possumus, viros aliquādo grauissimos in diuorū pręsertim prodigijs describēdis sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiā ad posteros retulisse. Qua in re, vt mihi quidē videtur, aut nimiū illi sibi aut fideliū certè vulgò indulserūt: quod vulgus sentiebāt nō tantùm ea facilè miracula credere, sed impēsè etiam flagitare. Itaq; signa nōnulla & prodigia sancti quoq; memoriæ prodiderūt, non quò ea libēter credidissent, sed ne deesse fideliū votis viderētur. Id verò eò magis sibi licere existimarūt, q intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere quæ vulgo vera haberētur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exēplorum inscribitur: nec historiæ etiam eius, quæ legēda aurea nominatur. In illo enim miraculorum mōstra sæpiùs q̃ vera miracula legas: hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certè parùm seueri & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros, quorum & libros et nomina volētem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contrà vererer ne mea hæc taciturnitas plerisq; causa esset, vt aut damnarēt quæ non intelligerēt, aut errore vario circū sanctorū omniū historias vagarētur. Atq; Theologū etiā admoneri operæpretiū est, ne id statim illi ꝑsuasum sit: oīa, quæ magni auctores scripserint, vndiq; esse perfecta. Nā et labūtur aliquādo, vt ille ait, & oneri cedūt: & indulgēt ingeniorum suorum voluptati, vulgoq;, vt dixi, interdum etiā indulgēt: nec semper intēdūt animū, & nonnūquam fatigātur: adeò vt Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio verò Homerus quādoq; ipse videatur. Summi enim sunt, homines tñ. Quæ ego eadē de Beda atq; Gregorio iure fortassè ac verè dicere possum. Quorū ille in historia Anglorū, hic in dialogis quædā miracula scribūt vulgo iactata & credita, quæ huius præsertim seculi Aristarchi incerta esse cēsebunt. Equidē historias illas probarē magis, si earū auctores iuxta præfinitā normā seueritati iudicij curā in eligēdo maiorem adiūxissent. Sed qm̃ modestè & circunspecto iudicio de tantis viris pronūciandum est: ne in his quidē duobus reijcienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quāuis historiam ecclesiasticam reuocare ad seueriora iudicia contēdas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorū probari legētibus q̃ multa reprobari malo. De Vincētio Valuaceñ. & D. Antonino liberiùs iudico, quorū vterq; nō tam dedit operam vt res veras certasq; describeret: q̃ ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam vnamquanque existimandam momentoq; suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutina vsi sunt. Quamobrem boni licèt ac minimè fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, à quibus suos exscripsere libros, diligenter examinarunt, nec res iustis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt: apud criticos graues atque seueros auctoritate carent. Historicus autem, qui Theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec anilibus fabulis

Non te fallat, q Gelasius Vincētij laboriosum opus commēdauit. Mēdosi enim sunt pleriq; codices. Nam correcti & emēdati, Iuuenci, habēt, nō Vincentij. Alio qui Gelasius, qui multis seculis Vincentio prior fuit, propheta in eo. c. fuisset non Iudex.

fabulis accommodabit operã: nec priùs lecta auditaq; describet, q̃ ea prudẽti accuratoq; iudicio ex pẽdat ac seligat. Sed in secũdæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Sicui historico auctoritatẽm ecclesia tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem ad iungamus. Contrà verò cui ecclesia derogauit fidem, ei quoq; nos fidẽ iure ac merito derogabimus. Gelasius porrò historiam de vitis Antonij, Pauli, Hilarionis ac cæterorum eremitarum, quas tamẽ Hieronymus scripsit, cũ omni honore suscepit. Acta rursum beati Syluestri, licèt non pari veneratione: sed suscepit tamẽ. Collaudauit Orosium Eusebij chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi coniectura colligo, non reiecit.

Hieronymus ad Lætam de instit. fil. Caue at, inquit, omnia apocrypha. Et si quãdo ea non ad dogmatum ueritatem, sed ad signorũ reuerentiã legere uoluerit: sciat non eorum esse, quorũ titulis prænotantur.

Reiecit itinerarij Clementis libros octo, acta Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falsò edita, librũ de infantia saluatoris, alterũ item de eiusdẽ natiuitate, librũ Pastoris, acta Theclę & Pauli, quę Epiphanius vsurpat interdũ, reuelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de pœnitentia Adæ, Origenis, Cypriani, epistolam Iesu ad Abagarum, passiones Georgij ac Quirici & Iulitæ, historiam demum Eusebij Pamphili. In qua refellenda Gelasius magna, vt mihi quidem videtur, prudentia est vsus. Nã quòd Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasij nõ esse, sed esse potiùs ab asino quopiã adiecta, hoc insolenter, rusticè, imperiteq; dixit. Principiò quippè põtifex ad hunc modũ censuerat, Chronicon Eusebij Cæsariẽsis atq; eiusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quanuis in primo narrationis suæ libro tepuerit, & in laudibus atq; excusatione Origenis schismatici vnum conscripserit librum: propter rerum tamen singularẽ notitiam vsquequaq; nõ dicimus renuẽdos. Postea verò sic cẽset. Historia Eusebij Pamphili apocrypha. Quæ duæ sententię cũ contrariæ non sint, tùm sunt etiã verissimæ, & nimis quàm grauiter ac seuerè latę. Cur aũt Gelasi⁹ historiã Eusebij apocryphã pronũciarit, causæ sũt sanè plures atq; vehemẽtes. Primũ in primo libro refert Eusebius epistolã Iesu ad Abagarum scriptã, quã Gelasi⁹ eadẽ dist. explodit. Fuit etiã altera causa Gelasio, quã ob rẽ historiã Eusebij apocryphã definierit. Quòd multæ ibi Clemẽtis Alexãdrini testimonio cõfirmẽtur: cui⁹ opuscula eadẽ dist. apocrypha iudicata sunt. Præterea & librũ sextũ Eusebi⁹ texuit in laudem & excusationẽ Origenis. Cũ autẽ & discipuli Origenis magnas in ecclesia tragœdias excitassent & Origenes ipse tanquã schismaticus, deq; fidei catholicæ via sæpè deflectẽs fuisset ecclesiæ iudicio condẽnatus: iure illius historia refellitur, qui Origenem non solùm immodicè prædicat: sed ad cælum, perinde vt si pater esset ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimę actione quinta, cũ Iconomachi pro se Eusebiũ testẽ excitassent, & lecta etiã esset eiusdẽ epistola, vbi Ario cõsentiebat, Tharasius rogauit. Recipimus hoc? Sacra verò synod⁹ dixit. Nequaquam. Hic reliquis est nobis maiore odio prosequẽdus. Et legati Adriani papæ dixerũt. Ipsa lectio indicat, q̃ Arianorũ sententiã sapiat. Habet em̃ ante lectus Eusebij liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit. Sanctissim⁹ patriarcha dixit. Libros illius reiiciamus. Sancta synodus dixit. Reiicimus & anathematizamus. Et actione rursum sexta Epiphanius respõdens testimonio Eusebij, Eusebius, inquit, ab illis in testem aduocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesia Arianæ hæreseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentarijs suis & omnibus à se editis libris manifestum fit. Et posterius, Quis fideliũ, ait, in ecclesia dubitat, Eusebiũ Pamphili in reprobũ sensũ traditũ Arij placitis cõsensisse? Nã in cunctis historicis suis libellis filium creaturã vocat, subministrum, secundo loco adorandum. Id postquam ex multis libris Eusebij probauit, tandem asserit, Eusebiũ duplicis

plicis animi fuisse inconstanterq́; synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorū suorum errores depulit aut apologiā pro se fecit: cùm tamen Arius non obscurè testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem. Et Hieronymus ad Pammachium & Oceanum ecclesiasticam, inquit, pulchrè Eusebius historiam texuit: sed impietatis Arij apertissimus propugnator est. Et ad Tesiphontē Eusebium Cæsarien. ait, Arianum fuisse nemo est qui nesciat. In primo certè ecclesiasticæ historiæ suæ libro filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cū illum psalmi versiculum attulisset, Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: subiecit. Quibus verbis propheta patrem inducit factorem tanquam vniuersalem principem regali suo nutu præcipiētem: sermonē verò Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis iussionibus obsecundantem. Et capite secundo primū affirmat, patri filium in omnium opificio administrasse: deinde patris ministrū in omnibus bonis fuisse ait. Meritò ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebij Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, vt qui infidelis ecclesię fuerit, ei fidem ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sanè hęreticos sectæ suæ nō dogmata solū ac præcepta, sed res etiā gestas accommodare. Imò verò torquere atq; adeò fingere: vt sectam vndiq; & cōprobasse & ornasse videatur. Hinc enim, quēadmodū suprà diximus, Cōstantinū finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quò Arianorū factioni maiorē & fidem & auctoritatem adiungeret. Hinc etiam, cū in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius, astutè dissimulauit in paschatis quęstionē repentè digressus. Sed ne Arij quidem vnquam in historia sua meminit, callidè hominis memoriam præteriens,

Vide epist. Arij ad Eusebium Nicomedien. Episto. huius initium est, Schedulæ. Cap. 1. Musculo interprete.

quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitiæ lege constrictus noluit vituperare. Quæ eædem omnino causæ subsunt, vt historiam Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdā enim summos pontifices viros quidem optimos illius lacerat & cruentat oratio, quosdā verò imperatores Germanos cōmendat & illustrat: qui ecclesiæ Romanæ perduelles inimiciq́ue fuere. Itaque ex vnguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude & vituperatione Lutheranum. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhæsisse: non est opus coniecturis suadere. Multis quippè in locis apertè ille se prodit. Quocirca mirum est, cur eius historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ iudicibus explosa: cū pleriq; tamen eam securi legant, nulla prorsus nota atq; animaduersione præmoniti. Sed ad Eusebium reuertamur. In cuius historia ecclesiastica satis Gelasius ostendit cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse cōmonuit. Itaq; si fabulam Abagari laudesq; Origenis ab Eusebio demeres, digna eius historia esset, cui fides omnino haberetur, præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna nō ab Ario, sed ab ecclesia stetisset. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hactenus. Nam in chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & penè incredibilis lectio, ac graue prorsus in lectionis varietate iudiciū. Nec scio an quisquā alius inter ecclesiæ siue Latinos seu Gręcos auctores, quāuis sūma vi, ope atq; opera eniteretur, præstantiora nobis posset temporū monimēta relinquere. Tametsi describentium incuria adeò multis locis vitiata sunt, vt dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera sunt omnia. Quin reperias aliqua, quæ iure ac verè reprehendas. Cuiusmodi illud est, quòd eundem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechiæ Hierosolyma obsedit, & Salmanassar, qui

Post scriptā hæc Carionis historiā Paulus quartus condemnauit.

Samariam

Samariam cœperat. Id quod diuinis literis esse contrarium Hieronymus in Isaię 36. caput edocuit. Atque Tobiæ cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, vt ille ait, omni ex parte beatũ. In opere, vt ita dicã, immẽso rarò peccasse felicissimum fuit. Verùm de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cuius nos fide & auctoritate dicere Diuus Gregorius cogit. Qui historiam illius duabus præcipuè causis improbauit. Vna, quòd sępè in ea mentitus sit. Altera, quòd Theodorum immodicè extulerit: quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesia damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso. Græcus nanque fuit, & natio hæc, vt diximus, est fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in nouem ecclesiasticæ historiæ libris, quos ante hos paucos dies Musculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius obiicit. Lib. 8. c. 2. Tantùm ait, Theodorum discipulum Libanij fuisse, ad quem prolapsum Chrysostomus epistolam dederit: qui etiam postea episcopus Mopsi Vestæ fuerit constitutus. Andreas certè in cõcilio Florentino, vbi pro ecclesia Latina respondet, huius historici testimonium non solùm vsurpat, sed etiam probat. Cùm enim imperator Paleologus interrogasset, num congruum esset, vt Synodus historiæ auctoritate niteretur: Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historia vti debere. Tum imperator historiam illam, ait, in nostra religione debemus suscipere, quam maiores nostri probauerunt: aliam verò minimè. Cui Andreas, de Romanorum, inquit, aut Græcorum aut regum bello historia nequaquam in synodo vti debemus, sed cùm historia hæc, scilicet, Hermij Sozomeni ecclesiastica sit, in qua omnium synodorum acta & patrum sanctorum definitiones explicantur, cur ei credendum non est? Hactenus in concilio Floren. sessio. 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi verò alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsum pro Theodorito Sozomenum scripsisse. Nam Theodoriti verba illa sunt, quæ Gregorius retulit. Libro quippè historiæ suæ quinto cap. 27. Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40. Moritur, inquit, Theodorus episcop⁹ Mopsuestias, cùm omnium ecclesiarum doctor, tum hæreticæ cohortis profligator. Theodoritus ergo erat eo nomine damnandus. Qui & reuera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali actio. 5. canone. 13. & 14. At Theodorus canõne. 12. Meruit etiam Theodoritus ea ex causa damnari, quod impiè aduersum Cyrillum & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec verò de Theodorito desperare quispiam debet. Nam, vt Bessarion in oratione quam pro vnione apud patres Florentiæ habuit, affirmat, suum postea cognouit errorem: & in concilio Chalcedonẽsi palinodiam recantauit. Verũ, vt hæc cunque habeãt, illiusmodi errantium patrocinia historiæ eleuãt & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, vt cætera omittã, Socratis scholastici minùs historia placet. Lib. 6. c. 12 & . 13. et li. 7. c. 45. Etenĩ & Origenis ipse quoq; patronus est & Nestorium excusat & Cyrillũ mordet & Alexãdrũ vellicat Lib. 7. c. 32 & 34. & in reiectione presbyteri pœnitẽtiarij homousianorum innocentiam infamat. Li. 10. c. 13 14. 15. & 34. li. 1. c. 5 & . 6. De tertia verò regula in historiæ iudicio seruanda hactenus. Ac perspicua sunt hæc quidem & in vulgari prudentia sita. Lib. 5. c. 19 Nam in quibus animi quædam

maior

maior vis acriorque in iudicando prudẽtia est, ij sine hisce regulis exacuendo illam ingenij aciem vera deligent reiicientque contraria. Mihi sanè aliquando, & verum ipsum in scribentis synceritate candoreque relucet & mendacium contrà auctoris quidam angor & calliditas patefaciũt. Syncera mihi crede, veritas est, & si animũ repurgatum inuenerit, ipsa per se rectè influit. Falsitas circuitiones quærit & anfractus, seq; verborum ambitu solicitè circũdat ac protegit. Atq; etiam cũ in historiæ ratione quid quemq; deceat considero: facilè intelligo, historicos non solùm falsò, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab apostoli Thomæ Ioannisque euangelistę persona illa non videat abhorrere, quæ in rebus eorum gestis referuntur? vt aut ille iniuriæ vindictam expetierit, aut hic rupta veste suumque ipsius caput tundens equum acceperit, ex ecclesia quantum potuerit properauerit, & senex adolescentem iuueniliter fuerit insecutus. Non itaq; prudentibus, & ingeniosis iudicandi præcepta diligenter elaborata dedimus: sed, vt dicitur, crassa pinguiq; minerua rudioribus. Nec verò adeò stultus ego sum, vt existimem in has formulas omnia historiæ iudicia conclusa & comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribendæ formulæ, hæ videntur potissimũ consentaneæ conuenientesq; fuisse.

Euripides in Phenisis. Veritatis sueuit esse oratio simplex uafris non egens ambagib⁹: si quidẽ ipsa per se cõgruit. At sermo iniquus, quia p se sit morbidus, medicamina exquisita deposcit sibi. Euseb. lib. 3. c. 23.

❡ Caput postremum, in quo. 15. 16. 17. & 18. argumenta refelluntur.

Qvanquam ex his, quæ capite superiore diximus, argumentorum eorum refutatio apparet, quæ: 15. loco. 16. 17. & 18. sita sunt: sed ordine tamen refutãda sunt singula, vt scholæ etiam minutis theologis morigeremur. Et in. 15. argumẽto quidem Philonis primùm auctoritas queritur. Quę sanè magna fuit: sed breuiariũ illud temporum Philonis nõ fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem constat eiusdem esse farinæ.

Iosephi verò in historia fidem nõ Romani modò principes, sed viri quoq; ecclesiæ celebrarunt. Egesippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei ac grauis omnino historicus Iosephum egregiè laudat, quod ad historiæ auctoritatem pertinet quidem, nam quod ad religionem, cõsortem eum facit perfidiæ Iudęorum. Hieronymus non dubitat locũ illi inter ecclesiæ scriptores dare, atq; adeò eius de rebus gestis monimenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Cæsariensis, Sozomenus, Nicephorus, vt alios omittam, miris modis Iosephi historiam commendant. Quin & Iosephus ipse historiam suam grauibus probabilibusque rationibus commendauit. Quę non minorem faciũt fidem, quàm si eædem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore positæ fuissent.

In proœmio li. 5. de exci. Hier.
De uiris illustribus.
Euse. lib. 3. ecc. hi. c. 9. Sozo. lib. 1. cap. 1. Niceph. li. 2. c. 18.
Lib. 16. an. ca. 7. & in fine. 20. li. & 1. li. cõ. App. Alex.

At serpentis pœnam nimium crassè interpretatur: vim ligni scientiæ boni & mali falsam fictitiamq; commemorat, Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis vxorem fuisse, qui Herodis quoq; tetrarchæ frater erat, templum in secundo anno regni Darij dicit esse perfectũ, seniorum lamentationes, cùm templi veteris amplitudinem recordarentur, nõ ad nouum fundatum, sed ad iam consummatum refert: aliaque demùm ait partim scripturæ sacræ partim veris alijs ac probatis historijs aduersa. Planè ait: non inficior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neq; æquũ est paucis è maculis labẽ toti narrationis corpori aspergere. Egregi⁹ itaq; historic⁹ Iosephus fuit, quẽadmodũ Egesippus affirmat, & rerũ indagini sobrietatiq; sermonũ attentus. Quòd verò in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id iure an iniuria faciant, non facilè dixerim. Equidem eiusmodi errata indoctis negligentibusque libra-

Li. 1. an. c. 3. eo. cap. Lib. 18. an. cap. 9. Caietanus ait fuisse binominẽ, eũdemq; Philippum & Herodẽ appellatum. Sed ne Iosephum quidem ipsum uiderat. Lib. 1. con. Appi. lib. 11. an. c. 3. 1. Esd. 3. 4. 5. & 6. ca. contraria referuntur.

librarijs promptè ac libenter asigno. Iulij porrò Aphricani quinque de tempo ribus volumina in manus nostras non venerunt. Quare de eius historiæ fide ipsi per nos iudicare non possumus. Sed extat Gelasij præiudicium, quod in argumẽto obiectum est: idque sequi Theologos oportet de rebus eiusmodi iudicaturos. Opuscula, inquit, Tertulliani siue Aphricani apocrypha. Quo in loco an Iuliũ Aphricanũ voluerit Gelasius improbare, nõ satis expeditum est. Primùm enim de Iulio Aphricano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius verò ac Hieronymus vbique eius de rebus gestis testimonia colunt. Nec Iulius hic est in fidei doctrina reprehẽsus. Nam quod historiã Susannę fictã esse credidit, in eo virorũ doctissimorum errorẽ secutus est. Atqui ob peccatum vnum, cuius vel probabilis excusatio est, omnia Iulij opuscula à Gelasio damnari, non fit mihi profectò verisimile. Eadem quippè culpa, si culpa fuit, Iulio fuit cũ doctoribus ecclesię cõis. Vix enim reperias quenquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsum Gelasius, quasi nihil interesset vtrum hic an ille dãnaretur, in eam formam censet? Opuscula Tertulliani siue Aphricani apocrypha. Atque si duo auctores illi essent nominibus req; etiam ipsa differentes, more suo Gelasius vtriusque singillatim opera condemnasset. Cũ autem Tertullianum siue Aphricanum vna confeßione notat: non est existimandus auctores diuersos, sed eundem intellexisse. Mihi sanè huiusmodi coniecturæ suspicionẽ afferunt, locum esse corruptum, vt alia in hoc capite pleraq;, & particulam, siue, scriptorũ vitio additam. Legendum itaq; esse, Opuscula Tertulliani Aphricani apocrypha. Nisi fortè Aphricani cognomẽ qdã Tertulliano impertiebant: Quocirca in eum modum sententiam Gelasius tulerit: vt siue nomine ꝓprio seu cognomine à quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecimã tandẽ argumentatione vrgebatur. Verùm de his auctoribus quid senserim, quid censuerim, capite superiore habes.

In quintodecimo argumento nullus scrupulus obiectus est, qui non fuerit excussus. In sextodecimo autem Innocentij decretum primùm obijcitur. Sed ille, si ecclesiæ monimenta probat, non statim gentilium historias improbat. Sunt hæ, fateor, vsui ecclesiastici fori litiumque vulgarium parùm aptæ: quanuis & in hũc vsum posint esse aliquando vtiles. Sed quibus in locis & quæstionibus, quoniã à præsenti instituto alienum est, non est operæpretium dicere. In sacrarum verò literarum expositione, quod in cap. huius libri secundo fusè diximus, historiæ profanæ multùm omnino valent. Quamobrem, si quæstio circa diuinas literas incidat, & concilia, & cæteri ecclesiastici iudices eiusmodi historias negligere nec debent nec verò possunt. Nec his solùm scripturæ vsibus gentium historiæ accommodantur. Quin sunt aliâs Theologis necessariæ, quemadmodum & nobis antè explicatum est, & sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porrò in synodo Floren. nihil aliud docet, nisi Græcorum aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere Troianorum aut etiam Florẽtinorum. Nam Græcorum ac Romanorum bella quędã cognita vtilisima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hęc facillima sunt: cætera persequamur. Quæ & ipsa post ea, quæ retrò disseruimus, nihil difficultatis habent.

Sanè in responsionem decimiseptimi argumenti ne verbum quidem vnum adiiciendum censeo, quippè quod, nisi ego fallor, in cap. 6. accuratè est ac diligenter expeditum. Duodeuigesimum ergo idemque postremum quàm breuisimè potero expediam, quò iam sit tandem huius loci finis.

Duo

Duo igitur argumentorum genera Theologus vsurpat. Vnum est certum, alterum probabile. De vtrisque proximo libro est latiùs disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, Theologus certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilia sint modò, argumentationes aliquando conficit, non ad vincendũ quidem, sed ad persuadendum idoneas. Stultus verò Theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessarijs addicere. Sunt enim nonnulla adeò implicata & obscura: vt prudentiæ theologicæ sit, non ea demonstrare velle, sed suadere: non patentiùs illustrare, sed vtcumque expedire.

In huiusmodi itaque argumentorum genere si quis humanæ fidei probabilitate vsus fuerit: falli nimirùm aliquando poterit, reprehendi sine iniuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum suprà diximus, quædã ita certò humana fides tradit: vt ea in dubiũ vertere stultitiæ sit argumentũ vel certissimũ. Hæc si in vsum suũ Theolog⁹ vendicarit, nihil fallax, nihil imbecillũ ineptumvè conficiet: sed rem verã, firmam, rationique tum humanæ tum etiam diuinæ consentaneam. Verùm ab his historiæ partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare à fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, cuiusmodi argumenta è singulis locis erui possint, ostensum est. Quæ dicta sunt fortasse longiùs, quàm instituta causa postulabat: sed breuiùs certè, quàm res tantas posse à me dici existimaram. In historiæ humanæ auctoritate explicanda fateor magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus è locis Theologiæ erat, vbi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oporteret magis cura, diligentia, industria elaborare. Quòd & si minus præstiti quàm rei magnitudo desiderabat: non tamen frustra elaboraui. Admonere enim reliquos potui, vt accuratiùs scribant: & res vel meliores addant, vel superuacuas detrahant, vel disperse, & diffuse dictas angustiùs, & contractiùs astringant, breuiter, si quid norunt rectius istis, candidi impertiant.

Vndecimi Libri finis.

DE LOCORVM VSV IN SCHOLASTICA DISPVTAtione, Liber duodecimus.

In Librũ duodecimum procœmium.

FRATREM Franciscum Victoria Lector optime, eum quem summum Theologiæ præceptorem Hispania dei singulari munere accepit, solitũ dicere audiui postquã ab illi⁹ schola discessi se ingenio meo quidẽ egregiè delectari: sed id vereri, ne huius excellẽtia quadã elat⁹ & exultãs immoderatè iactarer, & grãdior effectus, nõ lætè modò & liberè ingrederer, sed temerè etiã ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enĩ me opinionem ipsius vnam & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea verè dicerentur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed, si minùs imitatione tantam ingenij præstantiam consequi possumus: voluntate certè proximè accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ vtinam eruditorum opinione digna esset: si in rerum iudicio prudentiam, quæ vtinam esset digna nostro cognomine: si orationis cultum, quem elegantiorem adhibere soleo quàm consuerunt scholastici in libris suis, in hoc sumus docti, prudentes & facundi: quòd virum hunc rerum earum omnium ducem optimum sequimur, atque eius præceptis monitisque paremus. Quod verò ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam, vt timorem illius ego fallerem. Effecerim an non, alij incorruptiùs iudicabunt. Sanè si qua in me temeritatis culpa est, vix eam excusatione alicuius rei tegere & adumbrare possum: qui sciam, parùm ingenium valere quanlibet excellens & eximium posse: nisi prudentis intelligentiæ fręno & definita animi moderatione gubernetur. Quanquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati vel etiam superstitione constricti, vt Fabij verbis vtar, nefas ducunt à suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cuiusquam iurare leges. Maius enim est opus atque præstantius ad quod ipse tendit, quàm vt magistri debeat vestigijs semper insistere: si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cùm nobis, secundam secundæ partem cœpisset exponere, tanti Diui Thomæ sententiam esse faciendam, vt si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi & doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursum, non oportere sãcti doctoris verba sine delectu & examine accipere, imò verò si quid aut durius aut improbabilius dixerit, imitaturos nos eiusdem in simili re modestiã & industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum ratione in cõtrariam vocante trãsit. Quod ego præceptum diligentissimè tenui. Non enim vllam non Diui Thomæ dico, sed ne magistri mei opinationem quidem reuocaui ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit iurare in verba magistri. Nam & vir erat ille natura ipsa moderatus: at cum Diuo

etiam Thoma aliquando diſſenſit. Maioremq́; , meo iudicio, laudem diſſentiendo quàm conſentiendo aſſequebatur: tanta erat in diſſentiendo reuerentia. Sed hęc hactenus. Multa enim ſæpè laudandi præceptoris noſtri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propoſiti operis reuertamur. De locorum vſu tres libros pollicitus ſum. Vnum in ſcholaſtica pugna, alterum in ſcripturæ ſacræ expoſitione: poſtremũ ſpeciatim aduerſum fidei christianæ ſingulos inimicos hæreticos, Paganos, Iudæos, Saracenos. His enim rebus. 12. 13. & 14. librum impartiui. Atq́;, vt ad præceptorem redeam, locorum vſum in ſcholæ concertatione præſertim ſi tractare ille voluiſſet, grauiſsimè & copioſiſsimè potuiſſet ſcribere. Sed quoniam nulla eius ingenij monuméta mandata literis, nullum opus eruditionis, nullũ doctrinæ munus extat: nos ad huius rei ſcribendæ operam omne ſtudiũ curamq́; cõuertimus. Cũ enim tota Theologia frugifera & fructuoſa nec vlla pars eius inculta ac deſerta ſit: nullus feracior in ea locus eſt nec vberior, quàm de locorum vſu & argumentis, quę à locis theologiæ ducuntur. Quare quantum conniti animo poſſum, quantum labore contendere, ſi ſcribendi hæc labor eſt potiùs quàm voluptas, tantum faciam, vt efficiam: ne cùm omnia à præceptore mihi harum rerum principia ſuppeditata ſint, ipſe mihi præceptori item meo videar defuiſſe. Huius enim clariſsimi viri eruditionem memoriæ prodimus: atque ei & ſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio meritam gratiam debitãq́; referimus. Quãquam poſtulo ab ijs, qui hæc in manus ſument, vt maius quiddam de magiſtro meo, quàm quantum à me exprimi poteſt, ſuſpicentur.

Quid Theologia ſit, quæ ei obiecta res, quis finis.

Caput ſecundum.

PRopoſitũ eſt nobis hoc libro de locorum Theologicorũ vſu in ſcholæ diſputatione dicere. Id quò rectè atq́; ex ordine fiat, optimum fuerit initiò definire: quidnam Theologia ſit, quæ illius quaſi ſubiecta materies, quis ſcopus, in quẽ theologo ſtudia dirigẽda ſint oĩa. Ac Theologia quidẽ, ſi Græcã vocem in Latinas vertimus, ratio eſt ſermoq́; de deo. Omnis autẽ, quæ ratione & via de aliqua re ſuſcipitur, inſtitutio, eſſentiã & potẽtias, quas vocant, ac cætera omnia veſtigat: quæ illi rei ſunt peculiariter ac propriè attributa. In theologia ergo facultas quædam intelligitur: quæ dei naturam, vim & proprietates inquirit. Nec verò Theologo ſatis eſt, quę deo in ſe abſolutè conueniunt, ea facultatis ſuæ viribus iuribusq́; tribuere: niſi etiã illa vẽdicet, quæ deo quaſi accidunt in ordine ad creaturas. Dei eñ notionẽ omni ex parte rimatur. Bipartita igitur eſt Theologiæ tractatio: vna de Deo ſecundũ ſe, altera de eodem, quia rerũ eſt principium ac finis. Nec theologus tamen ſumma & infima, diuina & humana miſcet, ſed adeò articulatè, clarè, artificioſè, hæc componit illis, his illa iungit: vt non modò nullam ſibi viciſsim obſcuritatem afferant, verùm etiam vtraq́; vtriſq́; adhibeãt lumẽ. Quid? Quòd ſicut ſolẽ intueri nequimus aduerſum, eiuſq́; radijs acies noſtra ſenſuſq́; vincitur: ſic ad diuinæ lucis obtutum mentis noſtræ oculi hallucinãtur & caligãt. Quãobrem neceſſe eſt, vt deum ſua natura inuiſibilẽ in effectis ceu in vmbra, in ſpeculo, in imagine, in ſignis veſtigijſq́; cernamus. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciũtur: ſempiterna quoq́; eius virtus & diuinitas. Cùm verò inter omnia, quæ oculorũ ſenſu percipimus, rationalis creatura ſimillima deo ſit, ad imaginẽ quippè dei factus eſt homo, nihil profectò inuenias, in quo Roma.1.

diuina bonitas, potestas & sapientia magis eluceant. Quare theologiæ disciplina, quã uis de deo ipsa præcipuè sit, plurimũ tamẽ circa homines humanaq; versatur: & cùm ex homine tum ex ijs, quæ deus homini fecit atq; effecit, diuinæ naturæ cognitionẽ quærit. Quòd si potentiam, benignitatem & prouidentiam dei indagare & proferre proprium theologiæ munus est: de fine, quem deus non alium quàm seipsum hominibus comparauit, deq; medijs ad hũc finem necessarijs, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, sacramẽtis longissima licèt theologi disputatio, non est ab instituto theologiæ aliena: non solùm ob eam causam, quam D. sanè Thomas grauem reddidit, ne theologia, quę effectrix etiam est nõ modò speculatrix, mãca & imminuta hac parte omissa linqueretur: sed multò magis quòd eę res dei ipsius probitatẽ, æquitatẽ, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, lõganimitatem insigniter & præclarè patefaciunt & illustrant. Cuius rei ignoratio causa quibusdam erroris illius fuit: vt existimarent, disciplinam hanc non esse contemplandi gratia inuẽtam: sed agẽdi. At enim quibus argumentis vtantur, videamus.

Primũ contẽplationis tractatus, inquiunt, longè minor est quàm actionis. Illi enim D. Thomas primam summæ suæ partem dedit; huic secundam & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exuperant. De fine rursum ac medijs disputare ad eam facultatem sine dubio pertinet: quæ aliquid molitur & agit. Nimirũ non ad mentem ea, sed ad affectum referũtur. Cùm ergo de fine & medijs humanæ vitæ plurimam theologus disputationem instituat: fieri videtur, vt theologiæ vis non in cernendo potissimùm, sed in agẽdo sita sit. Theologiæ insuper & diuinarum scripturarum idem est finis. Nec enim finẽ alium disciplinæ eiusdem principia ac cõclusiones habent. At diuinarum omnium scripturarum finis dilectio est, vt Augustinus Gregoriusque testantur. Non ergo Theologia præcipuè ad contemplandum tendit, sed ad amandum. 1. de doct. christ. c. 35. & 36. hom. 10. in Ezechiel.

Pręterea, quę doctrina cuiuspiam est speculatrix venatrixq; naturæ oculos maximè ad cernendum postulat: non ad agendum vires. Nec stultitię eos arguit, qui in actione torpent, sed qui sunt in speculatione tardi. At scriptura omnis à discipulis opera exigit, eosque cessatione torpentes tanquam vanos & ociosos reprehendit. Non igitur speculandi causa hęc doctrina potissimè traditur, sed agendi. Ad hęc fides in charitatem refertur, non econtrariò in fidem charitas: vt ex Matth. cap. 22. & ex Apostolo. 1. Corinthio. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologię quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causa primùm omnium fidelibus data est. Causa quippè τελικὸς, quam finalem possumus interpretari, eadem & prima & principalis est. Quòd si notio principiorum doctrinę huius actuosa est, fides, scilicet, quę per dilectionem operatur: conficitur sanè, doctrinam quoque ipsam ad mores primò vitęque actionem attinere. Item si fides speculatio quędam est, non moralis disciplina: vnde illud? Fides sine operibus mortua est? Vnde illud rursum? Addandam scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum? Nam scientia salutis corporalis in praxim maximè spectat, in cõtẽplationẽ nõ itẽ. Quid illa? Dedit illi scientiam sanctorum, scientia sanctorum prudentia. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est, &c. vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonũ instructusr. Hęc autem scripta sunt vt credatis, & vt credentes vitam habeatis in nomine ipsius. Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non seruat: mendax est, aliaque huius generis sexcenta, quę in diuina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectri-

Matth. 7. Iac. 1. Sap. 13. & alijs infinitis pęmodũ locis.

Iacob. 2. Luc. 1.

Sapien. 10. Prouer. 9. 2. Timo. 3. Ioan. 20. 1. Ioan. 2.

cem. Atque adeò finem eius præcipuum non eſſe contemplationem, ſed actionem. Id quod opinati ſunt ſcholaſtici quidam Theologi in primis clari & nobiles. Qui
1. diſt. 1. in ea re magiſtrũ fortè ſequuntur hanc diſciplinam ex vſu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctiſsimi viri, ſic enim mihi modeſtiſsimum eſt vocare illos, alium eſſe finem doctrinæ, alium doctoris: vel, vt verbis differentibus rem ferè eandem exprimamus, alium eſſe finem doctrinæ primarium, alium poſtremum. Vt ſi verbi cauſa dicimus, vini duos eſſe fines: vnum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis dei atq; ea re doctrinæ quidem huius finis eſt: at non primus, ſed ſecundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, vt ait eleganter Cicero, manca quodammodò atque inchoata eſt: ſi nulla actio rerum conſe-
Sap. 13. quatur. Vani ſunt, Sapiens inquit, omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia
Ad Ro. 1. Dei, &c. & alius item. Quia cùm cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt: ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, &c. Quapropter ſi ex fine ſecundo naturam diſciplinæ cõſideres: iam tibi phyſica inter actuoſas numerabitur. Quid? Quòd finis noſter primus, vt D. Thomas veriſsimè ſentit, viſio dei eſt clara & manifeſta? Quia verò finem illum adipiſcimur mente & voluntate cognitione & amore: fit, non vt cognitio ex ſe ad amorem, ſed vt vtraq; res ad viſionem referatur. Quòd ſi cognitio viæ ex ſe non niſi ad patriæ cognitionem referenda eſt: quanuis illa non ſit per ſe idonea, niſi ei affectus dilectioq; iungatur, viſio verò dei, cuius fides ſeminariũ eſt, contemplatio potiſsimùm eſt, nõ effectio: ſequitur Theologiam maximè ſpeculatiuam eſſe, non practicam. Liceat enim, quando de ſcholæ diſputatione habetur oratio, ſcholæ verba vſurpare. Adde, quòd Theologia dei naturam, potentiam & proprietatẽ inquirit. Eſt ergo deus huius ſcientiæ propriũ obiectum: atq; adeò ſpeculationis cauſa comparatur. Atq; Auguſtinus 12. de trini. c. 14. & 15. apertè docet, ſapientiam, de qua Apoſtolus. 1. Corin. 12. loquitur, intellectualem notionem eſſe & contemplationem rerũ ęternarum. Sine dubio autem ſacra doctrina ſapientia eſt: eaq; re ſpeculatiuam eſſe conſtat. Quod, vt cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ ſe fert. Quemadmodum enim non ſolùm aſſerere, ſed etiam addubitare ſtultiſsimum eſt, num Phyſiologia Aſtrologiaq; ſpeculatrices ſint, an effectrices: quod nomina ipſa inſignitè egregieq; declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem. Tametſi Medici, Nautæ ac cæteri, qui rebus publicis addicti & deſtinati ſunt, otioſam naturæ aſtrorumq; notionem aſpernantur & fugiũt: quæ actuoſa eſt, eam & amplectuntur & colunt. Sic ambigere, theologia ſpeculatrix ne ſit an effectrix: à communi etiũ medіocrique intelligentia & ſenſu remotum eſt. Vtpotè, cùm nihil aliud illa ſit, quàm ratio ſermoq; de deo. Quanquam viri prudentes vacantem illam & otioſam eſſe nolunt: ſed ad humanæ vitæ & vſum & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de deo cognitionem tradit: ſiue ea per naturæ lumen ſeu diuino ſolũ munere & illuſtratione habeatur. Cùm igitur ſpeculetur quicquid de Deo cognoſcere humana ingenia poſſunt, nimirum aut ſpeculatiua eſt, aut ſcientia de Deo nulla eſſe ſpeculatiua poteſt. Quòd licèt nonnulli huic argumento dederint, adeò tamẽ abſurdum eſt, vt refelli non debeat. Quid? Quòd theologia noſtra diuinæ ſapientiæ quædam impreſsio eſt: quæ eadem & ſpeculandi vim habet & agendi? Nihil igitur obſtat, cur non idem lumen vultus Dei, quod ſignatum eſt ſuper nos, vtraq; oſtẽdat & quæ contemplari oportet & quæ agere. Sicut anima rationalis quòd formarum omnium præſtantiſsima ſit, vires quidem excellenter habet & ſentiendi & vigendi: ſed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua eſt. Nec vires illa

exer

exercet reliquas, nisi vt proprio tādē intelligentiæ munere perfungatur. In hunc itaque modum Diuus Thomas scienter ac peritè dixit Theologiam muneribus vtrisque fungi & speculandi & agendi: quanuis magis speculetur quàm agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionē tendit. Quibus rebus breuiter explicatis illa tria perspicuè satis, & planè intelliguntur, quæ à principio huius capitis exponenda suscepi, nempè, quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio, quæ rursum illi subiecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura diuina sit, & quæ naturæ eius vires ac proprietates. Deus ipse est doctrinæ huic obiectum subiectumque propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoscendamque proponit, à Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ diuinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: postremus autem, earum rerum actio, quæ ad mores sunt ac benè beateque viuendum necessariæ. Et quidem quem vsum loci Theologici habeant vitæ moribus & actionibus accommodatum non institui in pręsentia dicere, quanuis magnus ille omnino sit, & qui nobis disserendi præstaret valde vtilem copiosamque materiam. Is tantùm vsus, vt supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem Theologus capere è locis potest, si in scholę disputationibus illos verset & tractet: cùm scilicet quantum potest, tantum cognoscere curat de deo rebusque diuinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cùm de ecclesiæ auctoritate in morum iudicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis quæstionem. Vnam, quæ ad contemplationem attineret: alteram, quę in moribus atque vsu vitę sita esset. Quod à quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum, priori diuersum sit. Id verò à me procul aberit. Nanque aliud est locorum vsum Ecclesiasten in concione docere, vbi de moribus aut hortando aut dehortando agitur, aliud Theologum in vsu locorum instituere, cùm in morum quæstionem incidit: siue illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, siue earum etiam, quæ fuerint opportunæ. Atque concionatoribus, quemadmodum loca theologica vsurpare debeant præscribere: id ego hoc tempore prætereundum censui.

At quoniam quæstiones fidei & morum à theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est vna res prorsus, vt non differat multùm inter fidei decreta & iudicia morum: eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec verò velim, vt rursum me quispiam in tam frigida tamque ieiuna calumnia remoretur: quòd Theologiam simpliciter & absque vllo temperamento scientiam nuncupauerim. Quasi nescirem Aristotelem in scientia euidentem & claram conclusionis notitiam exigere. Cuiusmodi quum in principijs Theologia non habeat: ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam & manifestam effici: si res, è quibus illa colligitur, obscuræ, opertæ, atque inuolutæ sunt. Porrò autem si non vt Aristoteles, vt sacri auctores, sic nos certè loquimur: qui doctrinam hanc scientiam absolutè vocarunt. Scire, Augustinus inquit, quemadmodum fides & pijs opituletur, & contra impios defendatur proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & of- *14. de trin. cap. 1.*

officium est. Et Hieronymus, vt alios omittam, scripturæ sacrę doctrinam, quam Theologi profitemur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, vbi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt
Iob.19. illa, scio quòd redemptor meus viuit, &c.
1.reg.24. Item, Scio ꝙ certissimè regnaturus sis, &c.
Sap.10. Item, Dedit illi scientiam sanctorum. Item
Pro.2. scientiam dei inuenies, quia Dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia
1.Corin.12 & scientia. Et Apostolus. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientię. Præterea euidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, vt rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat.

Cùm igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidũt, stabiles immobilesq; sint, nec in eis Theologus errare, labi aut decipi queat: fit, vt sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ propriè sibi appellationem vendicet. Quæ eadem causa subest, vt disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est, sua natura minimè necessarias sine sui nominis impendio & iactura versetur. Necessitatem quippè in doctrina idcirco Aristoteles requisiuit, quòd sine ea nec rerum nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuitò antegressæ harumque effecta suapte natura parùm firma & constantia, vt sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia & quę modò huc atque illuc transferantur: sed certa immutataq; perinde ac perennia manent. Quãobrem vtraque Deus propriè scire dicitur, & quæ necessariò eueniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Ritè ergo Theologiam scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constãstia, & vt ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid? Quòd Musica & Astronomia à plerisque scientiæ nuncupantur, & tamen vix vnus aut alter cælorum siderumque errantium cõuersiones, à quibus disciplinæ illæ nunc pendẽt, proprio vel instrumento vel experimento explorauit? Quin Astrologi ferè iuniores veterum experimenta tanquam certa earũ rerum pręiudicia sequuntur, quas ipsi tractandas iudicandasq; suscipiunt. Theologia igitur iure quoq; scientia vocitabitur: præsertim cùm huius doctrinæ principijs accidat, vt obscurè nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilò seciùs suum hæc disciplina, & nomẽ & rationẽ tueretur. Acre vera, si modò Aristoteles viueret, nõ aliud nomẽ inueniret, quo theologiã aptiùs & cõgruentiùs appellaret. Nã fidem dicere, quę non auctoritati proximè, sed rationi & syllogismo innitatur, absurdũ est. Alioqui si prior propositio certa ex fide sit, posterior autem ratione naturæ probabilis: conclusionis fides erit, non opinio. Quod planè falsũ est. Theologiã ergo, quãdo aliud melius nõ occurrit, sciẽtiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & stabilis earũ rerum perceptio & cõprehensio est: quæ è certis cõstantibusq; principijs manifesta cõnexione nectũtur. Nec enim illud verè dici potest, theologiæ consequentias probabiles & obscuras esse, non euidentes & firmas. Cuius rei argumentum ponunt minimè acutum, sed in primis hebes: quòd si certa esset claraque connexio, conclusiones non iam ad Theologiam, sed ad fidem attinerent. Verùm hæc ratio ridicula est: iure itaque à plerisque reprehenditur. Est enim facilè & apertum fidei Theologiæque discrimen. Quòd fides proximè &, vt sic dicam, immediatè auctoritate nititur, Theologia verò proximè & immediatè ratione. Habent enim se, quemadmodum suprà dixi, fides & Theologia non aliter quàm habitus principiorum & scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen absq; ratiocinationis medio principiorum naturalium notitiam efficit:

cit: ita lumen fidei nullo adhibito ratio nis argumento earũ rerum persuasionem facit, quibus fideles assentimur diuina solùm auctoritate nixi. Non igitur consecutionis euidentia & firmitas Theologiam tollit, sed facit: non aufert, sed infert. Quanquam sunt in hac, sicut & in alijs disciplinis, opinationes quædam rebus scitis exploratisque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina physica, naturæ licèt ipsa congruens & consentanea, non omnes conclusiones exploratè con ficit: sed quasdam probabili argumentatione suadet: Sic plurima Theologus pronunciat quidem constanter, certò, fidenter: in quibusdam tamen præclarè agi secum putat, si verisimile quod sit inuenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat: aut, perinde vt si omnia certa essent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit: sed illud cauet & prouidet, ne vniuersis temerè assentiens & valdè cuncta asseuerans earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores, & illustriores, amittat. Sed ad rem. Cùm incerta connexio est vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit: Theologia propriè non erit. At siue ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex natura euidens, cõclusio ad Theologiam pertinebit: modò consecutio, aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secùs, quod etsi dixi, sæpè ac sæpiùs dicturus sum, haud secùs, inquam, eiusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem quàm ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ita sunt in promptu, vt res argumentatione non egeat: his omissis pergamus ad reliqua.

¶ *Quæ sint Theologiæ principia.*
Caput tertium.

ENimuerò cũ disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus: quosdam deinde riuulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus: necesse est Theologo vsum locorum paraturo discere ante omnia, quænam facultatis suæ causæ & principia sint: quæ effecta causis illis principijsque connexa. Principia verò Theologiæ primùm cognoscenda sunt: nam his cognitis, multò faciliùs extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adiunximus causas cuiusque generis, easque res ante constituimus, quibus cuiusque vis & natura continetur: non deerit fortasse qui tractationem hanc superfluam esse contendat, immo ea etiam omnia, quæ dicere de locorum vsu instituimus. Argumentabitur enim, Theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicauimus: tamque apertè & clarè singulorum vires & naturam explicuimus, vt facilè ex quoque loco possimus, nisi simus valde tardi, argumenta colligere. Quid? Nam & hoc dicet aliquis, nonne & ante nostram hanc artem, si modò hæc ars est, Theologi & argumenta inuenerunt: & alia ex alijs nectẽtes rem Theologicam via & ratione tractarunt? Num D. Thomas perfectus absolutusq; Theologus, si hanc Theologiæ partem necessariam iudicasset, eam penitus intactã omisisset? A quo non verisimile est, cùm cæteræ partes Theologiæ benè descriptę sint, extremũ actum tanq̃ ab inerti poëta esse neglectũ. Quid igitur laborare opus est, aut in quo euigilare curas & cogitationes nostras: siquidem nihil locorum vsu explicãdo parere tale possumus, nihil consequi, quod sit Theologis magnoperè vtile & necessarium? sed non poterunt huiusmodi argutiæ mentem meam è sua sede & statu dimouere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere,

quoquo se theolog⁹ verterit, presto esse: nulla disputatione excludi. Nã siue argumentum quæritur ad Theologię probanda dogmata firmißimum, siue ratio ad sacras literas explicandas aptißima quæritur: aut hæc ars est, aut nulla omninò, per quam ea assequamur. Nullam verò dicere maximarum rerum artem esse: cùm minimarum sine arte nulla sit, hominum est parùm considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & vsum cohortamur, accuratiùs essent forsitan disputanda. Quod alijs quidem libris fecimus. Hoc autem tempore tantùm nobis declarandum fuit, cui D. Thomas
Ad.3.argu. diligentißimus absolutißimusq; Theologus hunc de locis tractatum derelique rit, si tam est, quàm nos dicimus, Theologo necessarius. Et quidem Diuus Thomas in.1.part.quæst.1.arti.8. ad secundum. restrictè breuiterque, vt solet, Theologiæ locos indicauit: non omnes, sed plerosque. Quin etiam, vt homo minimè ingratus illi me dedam, cui me tantoperè debeo, & huius officij seruitutem astringam testimonio sempiterno: Diuus Thomas mihi & auctor & magister fuit huius operis componendi. Sed ille locorum ferè naturam explicuit pressè & angustè ac suo demum modo. Non enim dilatat argumentum: sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec Diuus Thomas neq; alius quisquã, quod equidem sciam, conatus est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat: qui locos ipsos variè ac fusè quidem complexus est: sed non ostendit quomodo inueniẽdum sit ex ipsis, neque vsum eorum demonstrauit, qui in hac re esset maximus & potißimus, sed vsum nescio quem ad probabilium & communium argumentorum inuentionem literis prodidit: quem ignorare eruditi possunt, nec magnam eruditionis iacturam facere. Quanquam 1. topi. lib. ambitiosè fortè magis quàm verè quæ in topicis à se traduntur, ea quatuor vsus habere ipse Aristoteles iactat. Quid igitur? Si Diuus Thom. locorum vsum silẽtio præteriuit, persecuturus nisi aliquis casus aut occupatio cõsilium eius præuenisset? Aut si non res has consultò & iudicio persequi instituit, certè vel non oĩa possumus oẽs, vel diuinę procurationis fuit, vt priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi & exercere vtiliter nõ solùm memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis: sed, vt dicitur, marte nostro. Nec enim quicquam de locis Theologiæ post Diuum Tho. explicatum est, quod mihi probaretur de ijs, quæ in manus nostras venerunt. Quemadmodum igitur in re militari solet, vbi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet quomodo sit ipsis vtẽdum: manus illorum aptat, componit gradus: quando fugere aduersarium debeat, præcipit, quando insequi: quando fidere viribus: quando arte vti: quando ferire hostem: quando eius ictus eludere: ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum aßignat, de quo iniussu suo non liceat eis discedere. Sic mihi videor facturus, si discipulos meos & informare & instituere ad effigiem absolutæ cuiusdam eruditionis volo. Nec verbis modò præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posterorum. Quæ tametsi non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur: non inutilia erunt tamen. Quicquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem vtiliter fit ad veram pugnam, si quãdo illa cum aduersarijs committatur. Quod siquis sine Ad.2.argu.
arte id, quod artis est, effecit: permittat obsecro mihi meique similibus vt artem & præcepta adhibeamus. Sunt prata, quibus natiuus & indigenitalis humor interiùs infusus est. Sunt quæ nisi extrinsecus

cus humore allapso irrigari non possunt. At disseruerunt Theologi nonnulli ante me valde feliciter. Primùm, idem erant expeditiùs certiusque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustassent. Quamlibet ager foecundus sit, foecundiorem eum tamen faciet agricola, si diligenter & studiosè colat. Sic igitur & si ingenijs magnis præditi quidam copiam in Theologia disserendi sine arte consecuti sunt, ars tamen, vt Tullius ait, est dux certior quàm natura. Aliud enim est argumẽta cõgerere aut potiùs spargere ac dissipare: aliud eadem via & artificio premere. Nam qui sciet vbi quidq; positum sit quaque eò veniat: is etiam siquid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerunt, qui locos artificiosè digestos generatim composuerint, nulli qui partem hanc Theologiæ dissolutam diuulsamque conglutinarint & ratione constrinxerint: statim nostrum hoc opusculum superuacaneum erit, immo verò eò magis necessarium doctis & ingeniosis fortasse, tardis & rudioribus sine dubio. Deinde, non mihi videntur scholastici Theologi, fatendum est enim quod sentio, admodum compositè & ordinatè disputationes Theologiæ distinxisse. Diuum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est cõtextus rerum, summus quæstionum & articulorum ordo, & compositio disciplinæ incredibilis. Adeò respondent extrema primis, media vtrisque, omnia omnibus. Nam de argumẽtorum copia quid attinet dicere? Cùm de infinitis propè quæstionibus in vtramque partem disserendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, vt non contra omnia semper, sicut Archesilas disputarit, & tamen vt in omnibus rebus quicquid ex vtraque parte dici posset expresserit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multùm omninò peccauerunt, Magistrum videlicet secuti: in cuius quatuor sentẽtiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocris sanè eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi diuisi sunt, nihil distinctum ferè videas recteque & ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potiùs, quàm dispositionem & rationem disciplinæ. De trinitate prima est illi disputatio. Ita priùs relata quàm absoluta persequitur. Nam de iustitia & misericordia Dei in. 4. Senten. quasi præteriens disputauit. De virtutib⁹ in tertio. De vitijs quibusdã item in quarto. Innumera sunt eiusmodi confusè ab illo perturbateque tractata. Quamobrem scholasticis, qui huius vestigijs inhæserunt, confusa etiam ferè ac perturbata sunt omnia. Nec magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum vtique, vt ætate illa, virum: & quem iure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum seculorum firmauit opinio, detrahere quicquam volo. Sed ingenuè ac liberè dico, quid in illis desideretur, quidq; illi præstarent homines ingenio doctrinaque præstantes: nisi disserendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inueniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorasse: adeò nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisq; ex traditionibus Christi & apostolorum argumentatur? atque ex concilijs rarò, ex sacris literis non adeò frequenter, ex historia vix semel. At mea quidem sententia nemo poterit omni laude esse cumulatus Theologus, nisi & erit horum locorum omnium scientiam consecutus, & ex eis promptum expeditumque pararit ad argumentandũ vsum. Nam de locorum natura & vi quidem satis fateor suprà à me dictum.

Sed in eisdẽ nunc nõ frustra versabimur cùm docebimus, quisnã eorum locorum vsus sit, & quemadmodum ex eis argumenta *Ad 1 argu.*

menta ducenda. Id quod non omnibus ita facile est: vt nec pręceptis nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc hactenus. Iam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consecter: comprehendam breui quæ sint Theologiæ principia. Theologiæ naturalis & supernaturalis, hinc enim ordiendum est, facilis est et expedita distinctio. Theologiam naturalem voco Metaphysicam, ea parte, qua Dei naturam per naturæ rationes inquirit. Quæ est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ eiusdem Dei & naturam & proprietates per principia ea inuestigat, quæ sunt hominibus diuinitus reuelata. Reuelationem porrò Theologorum more hîc accipio, quæ hominis & captum superat & ingenium. Nam Paulus ea etiam, quæ naturali ratione & lumine cognoscuntur, Dei reuelationi & manifestationi tribuit. (Rom. 1.) Atq; hæc supernaturalis Theologia propria est fidelium & Christianorum: tantò disciplinis cæteris melior, quantò diuina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione potior & antiquior est. Rectè igitur D. Tho. docet, quòd argumentari ex auctoritate est maximè proprium huius doctrinæ: eò quòd principia huius doctrinæ per reuelationem habentur: & sic oportet ꝙ credatur auctoritati eorum, quibus reuelatio facta est. (1. p. q. 1. artic. 8. ad. 2.) Nec hoc derogat dignitati huius doctrinæ. Nam licèt locus ab auctoritate, qui fundatur super ratione humana, sit infirmissimus: locus tamen ab auctoritate, qui fundatur super reuelatione diuina, est efficacissimus. Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quæ est supra naturam, instituitur: ideò huius solùm principia quæ & qualia sint, exponendum est. Hoc verò vt scholæ congruenter fiat, nodos illos & proferendos & soluendos puto, qui rem totam istam illigant & impediũt. Primus est, quòd D. Thom. paucis verbis multa peccare videtur. Vnũ, quòd secum ipse pugnat. Modò enim ait articulos fidei esse Theologiæ principia: nunc autem illa omnia, quæ in sacris literis continentur: imò aliquando vniuersa etiam, quæ sunt diuinitus reuelata: in quibus traditiones profectò Apostolorũ sunt, quanquam in libris canonicis non inueniuntur scriptæ. (1. p. q. 1. art. 7. & 8. 1. q. 1. ar. 8. ad. 2. 2. 2. q. 1. ar. 5. ad. 2. 1. p. q. 1. art. 5. ad. 2. & ar. 8. ad. 2.) Potest ne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatũ, quòd cùm Paulus inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum esse & esse remuneratorem inquirentium se: (Hebr. 11.) D. Thomas contrà docet, illam fidei articulis minimè comprehendi, sed à fide potiùs supponi. (1. p. q. 2. art. 2. & 2. 2. q. 1. artic. 5. ad. 3.) Non sunt igitur Diuo Thomæ hæc Theologiæ principia: siquidem non sunt propositiones reuelatæ, quas fide credimus, sed naturæ lumine ab hominibus cognoscũtur: ob idq; fidem ipsam antecedunt, cuius decreta ea demũ sunt, quæ in proprijs Theologię principijs habere debemus. Nec apostolo solùm sed rationi quoque illi Diuus Thomas videtur aduersus, quę dilucidè probat, Deum esse, proprium idemq; primum censeri Theologiæ principium. Est enim Deus, vt suprà dixi, res huic disciplinę propriè subiecta. Omnis autẽ disciplina ponit in primis & rẽ sibi subiectã esse, & quid etiam res illa sit. Deũ itaq; esse, propriũ est Theologię principium: quia speculatrix est. Nam quia et effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorẽ inquirẽtium se. Tertium Diui Thomę peccatum cõmune cum plerisq; Theologis, quòd cùm plurima sint à Deo reuelata non solùm ijs, qui canonicos libros scripserunt, sed alijs etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco: fidem & Theologiam asserit non quibuslibet Dei reuelationibus niti, sed ijs dũtaxat, quas scripturę sacrę auctores habuere. Constat autẽ & diuinã reuelationẽ generaliter esse fidei Theologięq; rationẽ formalẽ & fidẽ quibusq; Dei dictis assentiri.

Est

Est nanq; virtus, quæ Deo dicenti credit. Atq; hic nodus primus in verbis quidem D. Thomæ est. Nam secũdus non modo Diuum Thomã, sed cæteros ferè omneis astringit. Nulla enim omnino disciplina sua principia ratiocinatiõe probat, sed ponit: idcirco enim positiones seu petitiones nuncupãtur. At Theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit: non ergo eadẽ sunt huius disciplinæ principia, quæ & fidei decreta. Quòd verò Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primùm quia Deum esse vnum, immortalẽ, rerum humanarum procuratorẽ, & cætera eiusmodi, per fidem à Christianis accepta claris Philosophiæ argumentis demõstramus. Tum rursus, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est: id aũt ratio quoq; naturalis ostendit. Adde, ꝙ apostolus Petrus iubet nos esse paratos ad reddẽdam rationem de ea, quæ in nobis est spe: atq; ideo de ea, quæ in nobis est fide. Adde etiam, ꝙ huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: id quod ex D. Augustino acceptum omnium Theologorum ore teritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, vt Augustinus ait, fidem & gignit & nutrit & roborat: nimirũ ea, quæ fidei sunt, ratione naturali Theologia patefacit. Nõ ergo fides Theologo principia tradit, nisi sua ipse principia probet: quod ab omni prorsus disciplina alienum esse adeò exploratè perceptum est & cognitũ, vt non sit à me in præsentia confirmandum.

1. Pet. 3.

14. de Tri. cap. 1.

Tertius nodus ex verbis quoq; Diui Thomæ nectitur. Docet nanq; ad fidem aliquid pertinere dupliciter. Vno modo directè, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter à Deo tradita. Alio modo indirectè, vt ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifestè contrarium. Vt siquis neget Samuelem esse filiũ Helcanæ: ex quo sequitur diuinam scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursum alio loco affirmat, omnia, quæ sunt in sacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare. Vt Abraham duos filios habuisse, & Dauid fuisse filium Isai. Quòd si eiusmodi, licèt in libris sacris expresè etiam conscripta sint, indirectè tamen & per accidens ad fidem attinent: non sunt profectò Theologiæ principia. Nec enim cuiusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti & indirectè constituunt. Poteram & alijs argumentis hãc quæstionẽ implicare: sed verebar, ne & hæc quoq; lectori delicato multa nimiũ viderentur. Atq; hæc pauca licèt, vrgent tamen & nihil remittunt: vt omnia ea explanemus, quæ Theologiæ initijs exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primùm, quænam sit huius doctrinæ ratio formalis. Deinde quæ eius natiua germanaque principia. Atque in his, quæ capitalia sint: quæ verò legitima quidem, sed secundaria tamen. Postremò, quæ sint extranea & aliena, hoc est, ascita & accersita ab exteris disciplinis.

1. par. q. 32. artic. 4.

2. 2. q. 2. artic. 5.

Formalis ratio Theologiæ, quoniam illud in primis suscepi explicãdum, non est vna & simplex, sed duplex & bipartita. Est nanq; ratio formalis rei obiectæ, quia res est, quomodo deitas Theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, vt mentem ad assentiendum mouet, quemadmodum veritas prima reuelans Theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidam vocant rationem quæ, hãc rationem sub qua. Puto nobis concedi oportere, vt scholæ verbis vtamur, si quãdo minùs occurrent Latina. Quin Latina etiam interdum relinquẽda sunt, ne in scholastica disputatione nõ tã explicasse res, q̃ verba affectasse videamur. Quia verò de ratiõe formali rei huic doctrinę subiectæ, q̃a res est, nulla esse potest inter viros do-

ctos

ctos controuerſia: de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoſcẽtis huiuſmodi concluſiones ſtatuo.

Prima conclusio. Primam, Ratio formalis fidei non eſt ratio Theologiæ formalis. Nam ſi Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoſcerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, concluſiones nihilò ſeciùs ad Theologiam pertinerent. Erat enim Chriſtus Dominus longè omnium, quicunq; fuerunt, Theologia diuinæq; naturæ cognitione princeps, qui tamen ſine fide concluſionibus Theologiæ aſſentiebatur. Exigit quippè fides in ratione ſua formali obſcurum quiddam & inuiſum, cùm ſit ſubſtantia rerum ſperandarum & argumentum non apparentium, Theologia verò euidens quoque & clara eſſe poteſt. Nam eſt ratio ſermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem ſi Diuo Thomæ credimus, nonnihil intereſt. nec lumina ſunt eadem, quibus vates ad vaticinandum & fideles ad credẽdum illuſtrantur. At ſi vates illuſtratione ſua illa Theologiæ principia cognoſcat, & ea, quæ conſequũtur ac repugnant, ratiocinãdo colligat, Theologus profectò erit, tametſi Theologiæ eiuſmodi ratio formalis non fidei lumen ſit, ſed prophetiæ.

Secunda conclusio. Secunda concluſio eſt. Eſſe reuelatum à Deo lumẽvè diuinitus infuſum eſt ratio Theologiæ formalis: ſiue illud lumẽ fidei ſit ſeu prophetiæ ſeu gloriæ. Theologia nanque ſupernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipſa ſuperius generaliter ad principia cognoſcẽda requirit: ſed quale id in ſpecie futurum ſit, nec nomen Theologiæ, nec notio propria definit. Verùm quia Theologi non de beatorum, ſed de viatorum Theologia diſputant, nec quærunt quid diſciplinæ ipſi, ſed quid naturæ noſtræ conſentaneum ſit: idcirco ferè aſſerũt, Theologiæ principia per fidem à Theologo intelligi. Lumen quippè prophetiæ vel, quoniam rarum eſt, generali præceptioni nihil obſtare creditur: vel, quoniam eſt, vt lumen fidei, obſcurum, in lumine fidei communiter & cõfusè intelligitur. A qua nos conſuetudine minimè abhorrentes, Theologiæ noſtræ principia per fidem accipi oportere ſæpè dedimus.

Vnde illa tertia concluſio naſcitur, Theologiæ noſtræ formalem rationem eandem ac fidei eſſe. Tametſi aliter ad aſſentiendum principijs mouet, aliter ad aſſentiendum concluſioni. Illis, inquam, ſine medio ſyllogiſmo & ratione: huic ratione & ſyllogiſmo intermedio. Quo diſcrimine, vt diximus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, ſed vniuerſa re & toto genere ſecernuntur: quanuis vtriuſq; ratio eadem formalis ſit. Sanè D. Thomas multis in locis fidei nomẽ, vt videtur, exiſtimat manare latiſsimè: idq; verſari in omnibus, quæ à Deo ſunt dicta & reuelata ſiue auctoribus ſacris atq; canonicis, ſiue alijs quibuſcunque diuino quodam ſpiritu afflatis. Quod ſi verum eſt, ratio fidei formalis longè etiã lateq; patebit: vt nõ ſolùm cõtineat reuelatiões prophetis & apoſtolis factas, ſed eas etiã, quæ cæteris quoque ſanctis eccleſiæ Dei factæ ſunt: immo illas etiã, quas viri interdũ improbi diuinitus habuerũt, vt Balaã & Caiphas, quorũ prædictiones ad fidem attinere ne dubitari quidẽ poteſt. Eadem ergo cauſa ſubeſt, vt cætera etiam, quæ quibuſlibet alijs reuelata à Deo ſunt, ad fidei rationem referantur. At enim. 1. part. quæſt. 1. artic. 8. ad ſecundum, vt inter argumentandum obiecimus, verbis nihil obſcuris docet, fidẽ noſtram non inniti reuelationibus alijs præter eas, quas Apoſtoli & Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus cõfirmat, quo loco ait, fideles eſſe ſuperædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Nulla igitur alia niſi prophetarũ, Chriſti apoſtolorumque doctrina fidem eccleſiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia

Tertia conclusio.

cipia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quòd fides est virtus Theologica cum religione ecclesiæ erga Deum coniúcta & sociata. Non ergo quęcunq; à Deo reuelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tãtùm quæ ad ecclesię etiam religionem pertinebunt. Quia verò nihil ecclesiæ refert ea credere an non, quæ Brigidæ Catharinæque Senési visa sunt, nullo certè modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quòd fides, de qua hîc sermo fit, non est priuata virtus, sed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc est, vniuersalis. Quocirca priuatæ reuelationes, cuiusmodicúq; & quorumcunq; illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta & principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia est. Cuius rei illud item non leue argumétum est, quòd quæ non per ecclesiam & eius publicos administros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet, æquum erat, vt quæ ad Rempub. generaliter attinerent, hæc non priuati quiuis homines ad eam retulissent, sed eius communes omnino administri. Fundamenta eius, inquit, in montibus sanctis. Id, quod explicaturus statim adiunxit, Dominus narrabit in scripturis populorũ: & principum horum, qui fuerunt in ea. Scripturæ ergo priuatæ non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scripturæ populorum, quas nobis principes ecclesiæ tradiderũt. Quãobrem in principijs Theologiæ nostræ non ea sunt habéda, quæ priuatè & singulariter quibusdam hominibus significata à Deo sunt, sed quæ communiter & públicè ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si cõsentaneum est, vt videtur certè, necessariò fit consequens: vt ratio fidei Theologiæq; formalis non sit tam diffusa & ampla, quàm nonnullis apparet: sed multò astrictior atq; contractior, vt intelligatur esse veritas prima ecclesiæ reuelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei cõstantia, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisq; ac fixa consisteret, si priuatas reuelationes sequeretur. Nec mihi quisquam angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus nescimus an Deus quæ credere illos oportebat, per se hæc an per aliquem publicũ administrum angelũ superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, cómunem reuelationem, quę non priuatæ vsurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod objiciebatur de Balaam & Caiphæ prophetijs, hoc facilè reijcitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa sit, breuiter quidem, sed non indiligenter exposui. Sequitur vt explicẽ, quæ sint huius disciplinæ propria legitimaque principia. Qua in re video nihil nos laborare oportere. Facilè enim è rebus positis intelligitur: omnia, quæ sunt per sacros auctores ecclesiæ diuinitus reuelata, in proprijs Theologiæ principijs habéda. Non ea solùm dico, quæ auctores sacri scriptis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendarunt. Id quod explanatum est in tertio huius operis libro diligentissimè. Auctores autem sacros appello, non eos modò, qui libros canonicos scripserunt, verumetiam Christum dominum, qui & vitæ & doctrinæ catholicæ primus est auctor, & apostolos, qui ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum & apostolicæ sedis auctoritas fidem certam facit catholici dogmatis aut sanctorum etiam omnium consensus & conspiratio vna: idcirco aut principia Theologiæ cumulamus, aut eius formalem rationem extendimus. Quoniã, vt sępè aliàs diximus, nec concilia nec sedis apostolicę pótifex nec sancti scripturarũ interpretes nouas fidelibus reuelatiões edũt: sed quas ab apostolis accepit ecclesia, aut posteris integras & illibatas tradunt, aut illas expri-

munt & interpretãtur: aut certè cõſequentia & connexa colligunt, aduerſa & repugnantia manifeſtant. Principiorum itaq; Theologiæ numerus è libris ſacris atq; apoſtolorũ traditionibus integerrimè conſtituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta ſunt oĩa, quæ in initijs Theologiæ veris & germanis numeranda ſunt. Sed his initijs tãquam ſeminibus ab eccleſia datis, quæ Chriſtus apoſtolis, apoſtoli eccleſiæ dederũt, paſtores & doctores ac Theologi in vniuerſum omnes ea rigant & excolunt: & quę plãtæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & oſtendũt. Illa fundamẽta ſunt Theologicæ eccleſiaſticæq; doctrinæ, quæ Chriſtus per apoſtolos poſuit, cæteri ſiue cõcilij patres, ſiue pontifices ſummi, ſeu eccleſiæ doctores ſancti omninò ſuperædificant. Nam fundamenta alia nemo poteſt ponere pręter ea, quæ poſita ſunt, apoſtolorũ & prophetarũ ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Enimuerò diſciplinarum principia non eodem gradu locata ſunt omnia. Quædã enim ſimpliciter prima ſunt, quæ vi ſua generali cætera cõtinent, vt in metaphyſicis illud, Impoſsibile eſt ſimul affirmare & negare. Qualia in Theologia ſunt illa, Deus eſt, & eſt remunerator inquirẽtium ſe: in quibus tãquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicitè continẽtur: quemadmodum D. Thomas eiſdem quoque verbis affirmat. Alia ſunt principia pręcipua quidem & immediata, ſed contractiora tamen, q̃ illa communia: quæ erant cæterorum omnium quaſi fontes. Huius generis in phyſicis ea ſunt, Res naturales materia formaq; conſtare. Naturam eſſe principium motus & quietis: in Theologia verò articuli fidei capitales, qui, vt D. idem Thomas ait, primò & per ſe credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui eſt res Theologiæ ſubiecta, ea articuli enuntiant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo inſunt, vel humanæ ſalutis ergò diſpoſita in tempore ac diſpẽſata ſunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & vnus eſt, qui creauit mundũ, qui & impios facit iuſtos, & felices pios: eundem, inquam, credimus & hominem factum & natum & mortuũ & ſepultum & ſuſcitatum & eleuatum in cælos. Iure igitur hæc prima ſunt & propria Theologiæ pronunciata: quæ à nobis de ſubiecto diſciplinæ noſtræ vel maximè ſupponuntur. Initijs enim his principalibus nõ conceſsis Theologus progredi ne digitũ quidem poteſt. Ac ſunt priora illa ſimilia ijs, quas Philoſophus appellat dignitates. Accedentem nanq; ad Deum oportet credere quia eſt, & inquirẽtibus ſe remunerator ſit. Quicũq; igitur diſciplinam aliquam ſupernaturalem diſcere parat, eum neceſſe eſt duas illas generales prænotiones animo antecepiſſe. Quæ dignitatũ nota propria atque inſignis eſt. At hæc poſteriora principia ſuppoſitiones Theologiæ non iniuria vocabũtur. Eas enim Theologus diſcipulo ſuadere quodam modo aut explicare certè valet. Sed pręter hęc duo principiorum genera ſunt alia non propter ſe potiſsimè petita, ſed, vt D. Thomas ſentit, eorũ, quæ ſunt potiſsima, explicandorum gratia. Cuiuſmodi ſunt, inquit præter articulos fidei omnia, quæ in ſacris literis aſſumuntur vel Dei natura & maieſtate explicanda vel exponenda ipſius in homines beneuolentia rerumq; omnium procuratione, quæ illis eſſent vtiles & neceſſariæ. Hæc verò tametſi nõ fidei ſunt nec Theologiæ præcipua capita, ſed his ex accidenti cõiuncta & quaſi principia ſecũdaria: accipit tñ ea Theologus, nõ aliter ac philoſophus principia per ſe nota, ſine medio & ratione perinde vt articulos fidei acceperat. Hęc enim quaſi naturalis atq; inſita in animis fidelium notio ineſt, vt quicquid ab apoſtolis ſcriptum traditumque eſt, verum eſſe ſentiant. Ac Theologię legitima germanaque principia hęc ſunt. Nam, quę vel à metaphyſicis, vel à phyſicis, vel à mathematicis, vel à reliquis demum natu-

2.2.q.1.artic.7.

rę

ræ disciplinis asciscit perspicua per se euidentiaq; principia, non ex sua sumit viatq; natura, sed foris inuēta in proprium vsum mutuatur, aut certè iure quodam suo vendicat. Forsitan quispiam dixerit, Nonne igitur multæ variæque erunt rationes Theologiæ formales? Siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minimè verò. Non enim ex adiunctis & extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex proprijs natiuisque principijs. Atqui in Theologia horum omnium vna & eadem ratio formalis est: nempè lumen fidei supernaturale. Quæ igitur sint Theologię principia tum germana tum aliena, atque ex illis quæ prima quæ secunda: ex primis verò quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta: satis, vt reor, dilucidè aperteq; docuimus. Quibus ex rebus intelligitur è decem locis duos primos ꝓpria & legitima Theologiæ principia continere: tres postremos externa et aliena: nā quinq; intermedij aut interpretationē principiorū propriorum continent, aut eas, quæ ex his ortæ & profectæ sunt, conclusiones. Hæ cuiusmodi in Theologia sint, statim explico, si priùs argumēta refello, quibus suprà vsus sum, quum de principijs eiusdem Theologiæ quærerem. Ad quas ipsas argumētationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspici posit aduersum D. Thomam, quem vel maximè impugnāt, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, vt speciem falsitatis obscuret, si modò id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, vt rudiorum ingenio morigeremur.

¶ *Caput Quartum. Capitis superioris argumenta refellit.*

PRimum ergo argumētum tria. D. Th. falsa peccata obijcit: quorum vnū iam omnino depulsum est. Ecquid em̄ illa pugnant, articulos fidei primaria esse Theologiæ nostræ principia: sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia verò non omnia continent sed pleraq;, illud etiam his valde consentit & congruit, diuinam veritatē sine scripto quoq; rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbotenus ecclesiæ tradita, quę in Theologię veris germanisq; principijs habētur. Prima itaq; calūnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea presiùs vrget. Sed si cùm animū attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse: tunc hęc etiam calumnia contūdetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi. Aut quia principium est finisque naturæ: aut quia supra naturam est & principium & finis. Sanè quandiu præstantem æternamque mentem intelligimus solutam à corpore & liberam, segregatam ab omni concretione mortali: quę omnia sentiat & moueat, quæ cælum ac terras tueatur & regat: ad quā res vniuersæ quoquomodo possunt contēdant & enitantur vt veniant: tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostēsum, quo apparet in vna deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium eiusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis: atque adeò creaturæ rationalis vna & summa felicitas: tunc ratio Dei multo alia, sermo longè diuersus est. Cùm igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse & esse remuneratorem inquirentium se: Deum intelligit, non vt naturæ oculis cernitur, sed vt illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium vltimusque etiam finis. Quo sensu Diuus Thomas. 2. 2. quæst. 1. artic. 7. ait, omnes articulos in primis illis credibilibus cōtineri, scilicet, vt credatur Deus esse, & pro-

uidentiam habere circa hominũ ſalutem. Cùm autem alijs locis affirmat duo illa in fidei articulis nõ eſſe, ſed à fide potiùs ſupponi: de Deo iuxta naturæ lucẽ loquitur. Quẽadmodũ enim gratia ſupponit naturã, ita cognitio gratuita cognitionẽ naturalem, vt idem D. Thomas refert. Fruſtra verò eum fidei doctrina velis imbuere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum eſſe, & habere hominum prouidentiam. Nulla porrò gens tam fera eſt, vt ait Cicero, quæ non, etiam ſi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat. Qui autem Deum non prænouerit procuratorem eſſe rerum humanarum, atque adeò hominum rectorem & iudicem, is longiſsimè abeſt à noſtra diſciplina. Quòd ſi iudex hominum & rector Deus eſt, ſi etiam alio modo intelligi non poteſt, niſi ſumma ſapientia iuſtitia, & poteſtate præditus: fit vt & præmia virtutibus parata habeat, & ſupplicia vitijs. Nec enim vlla omnino Reſpub. quod Solon veriſsimè dixit, niſi duabus rebus contineri poteſt, prẹmio & pœna. Quæ cauſa Platonem mouit, vt quoniam videbat optimos ſæpè viros pro rebus præclarè geſtis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo inſigni honoris, nullo monimento laudis decoratos: aſſereret animos immortales officij præmium & fructum aliquando accepturos. Abſurdum quippè eſſe, vt verus, iuſtus & honeſtus labor honoribus, præmijs, ſplendore careat: ſi qua eſt in cælo pietas, ſi quod numen, quod talia curet. Non itaq; aut campos Eliſios, aut Siſyphi ſaxum, Ixionis rotam, Tantali ſitim poëmatis ſolùm eſſe: ſed hiſtoriæ. Nam vt ficta ſint à poëtis iſthæc omnia, veri tamen ſignificandi gratia ficta ſunt: vt vtiliſsima illa veriſsimaq; ſententia in animis hominum inſcriberetur: Rectè factis præmia, peccatis ſupplicia deberi. Quo magis Caietanum miror, qui in epiſtolam ad Hebræos multùm omninò & à ſenſu apoſtoli & à vera naturæ inſtitutione deſciuit. Atque eum in errore ſecuti ſunt quidam non ſatis diligenter nec Pauli conſilium, nec vim rationis attẽdentes. Sed vt perſpiciat lector vnde omnis iſte natus ſit error, totã rem aperiam: eaq; ipſa verba ſubſcribam, quæ ab inuentore & quaſi architecto huius opinionis dicta ſunt. Qui non credit Deum eſſe, ait, nunquam accedet ad eum. At ſi obieceris hoc non cõgruere ijs, qui euidẽter cognoſcunt demonſtratiua ſcientia Deum eſſe. Tales enim cùm videant Deum eſſe, impoſsibile eſt ꝙ credant Deum eſſe: quùm fides ſit argumentum rerum non apparẽtium. Solutio eſt, ꝙ doctrina hæc in communi datur, & propterea dicitur in cõmuni, quòd oportet credere quia eſt. Lõgè autem melius eſſet, ſi nõ crederet, ſed ſciret quia eſt. Sed hoc rarum aut rariſsimũ eſt. Alterum verò, ꝙ Deus inquirentibus ſe remunerator ſit, ſcilicet, in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla ſcientia ſpeculatiua ad hoc attingere poteſt: & ſine huius rei fide nullus accedit ad Deũ. Hactenus ille. Quo in loco vniuerſa ratione mea cum illius tota confligendum puto. Primùm ergo, ſi placet, quæ de illo principio, Deus eſt, ſunt à Caietano dicta videamus. Atq; illud videns prudensq; prætereo, lõgè melius eſſe ſcire quã credere. Id quod verum eſſet, ſi de humana fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multò certior & potior eſt, quàm ea ſcientia, quæ ingeniorum noſtrorum ratione cõſtat. Sed hæc oſtẽdere non eſt præſentis loci & temporis. Illud ꝓpriè huius diſputationis eſt, ſi Pauli ſentẽtiam in cõmuni & de ijs, quę frequẽter eueniunt, intelligamus: tunc totam nos Pauli argumẽtationem eludere. Conabatur ſiquidem apoſtolus eo capite mõſtrare veteres omnes, quotquot à deo probati ſunt, teſtimonio fidei probatos eſſe. Cùm verò in enumeratione Enoch quoq; inter cæteros induxiſſet, non aliter oſtendit illũ fide eſſe probatum, niſi quia ante trãſlationem teſtimonium habuerat

placuisse Deo. Qua propositione è sacris literis posita e uestigiò assumptioné adiūxit, Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedétem ad Deum, &c. Hoc verò argumentum, quo assumptionem illam probat apostolus, vanum & imbecillū est, si demus non oportere semper credere accedétem ad Deum quia est, sed aliquādo, rarò tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumétantem apostolum ea responsione, ꝙ fieri potest, idque melius esse, vt quis sciat esse Deum: quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaq; fiet, vt non sit impossibile sine fide placere Deo. Enoch autem vnum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deū. Quéadmodum ergo cùm apostolus ait, sine fide impossibile esse placere Deo: non in cōmuni & vt plurimū loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus: sic quū causam eius rei reddit inquiens, Credere enim oportet accedétem ad Deum quia est: eodem modo intelligitur nullum omninò excipere, sed de omnibus atq; de omni tempore loqui: si illa ipsius argumétatio quicquam habitura est ad faciendam fidem virium. Iam verò quod ad sequens principium attinet, Caietanus in hoc defendédus est, ꝙ dixerit per nullam speculatricé scientiam, cognosci euidéter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se: si de remuneratione supernaturali intelligit. In nulla verò scientia ostendi præmiū aliquod iustos sapientesque viros manere post mortem: hoc Caietanus generaliter videtur asserere, hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porrò homi. 4. de proui. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare: num in meridie sit dies. Si enim, inquit, negant animos esse immortales, negant supplicia improborum post hanc vitam, negant prēmia iustorum. Prouidentiam itaq; Deo negant, atq; adeò diuinitatem, quæ sine prouidentia intelligi non potest. Nam si ij, qui Deum ritè colunt iniurijs affecti migrant, impij contrà iniusta felicitate potiti: non ergo iustitia in Deo est, si suos potest honoribus præmijsq; donare. Quòd si Deo aut potétiā, aut iustitiā, aut oculos ad cernendū tollis, Dei vocabulū inane sit. Omni nāq; ratione concluditur, vt si nullo præmio afficit eos, qui inquirunt illum, ne Deus quidem vllo modo sit, nisi Deum aut cęcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus. Cæcum, qui suos nō videat: imbecillum, qui dare præmia non possit: iniquum, qui nolit. Qui igitur negat alterum, is vtrūq; tollat necesse est: & si non habet remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoq; vix intelligo, quid sibi Caietanus velit, cùm ait nullam scientiam speculatiuam hoc attingere: an Deus sit remunerator inquirétium se: vnde colligit oportere vt id fide teneamus. Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quéadmodum Deum, hoc est, primam causam efficientem esse speculatrix naturæ disciplina declarat, ita & effectricem quoq; naturæ eiusdé disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostédere. Neq; hoc solùm, sed illud etiam, naturę leges aliquem habere & auctorem & iudicem, nisi fortè sola hæc lex deserta sit, quę nullum legislatorem habeat: aut si quis iura hæc mundo præscripsit, nulla iuris huius seruandi cura tangatur. Quòd si tam ignarus est, vt nesciat præmia & honores virtuté alere, iacéreq; eam semper, si præmijs & honoribus destituta sit indignus profectò est, ad quem auctorem & iudicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quocirca si de Deo diuinaq; remuneratione sermonem facimus quatenus naturæ lumen ostendit, vtrunq; in hoc lumine agnoscimus, & Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se. Quia verò, vt Deo placere possimus, non sat est ipsum cognoscere principium esse aucto-

remq; naturæ, ſed oportet in Deum ferri, quia finis eſt ſupernaturalis: atque adeò ſupra naturæ vires eminens & excellens, rectiſsimè in vniuerſum dixit apoſtolus, accedentem ad Deum, finem vtique ſupernaturalē, oportere credere quia eſt, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id ſcire ad ſupernaturalem hũc acceſſum non
Rom. 5. eſt ſatis. Habemus quippè acceſſum ad Deum per fidem. Quòd autem Paulus de acceſſu ad finem ſupernaturalem, de remuneratione quoq; ſupra naturam loque
Hebræ. 11. retur, illa manifeſtè demonſtrant, Expectabat fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. & poſterius, Nunc autem meliorem patriam appetũt, ideſt, cæleſtē: ideò non confunditur Deus vocari Deus eorum: parauit enim illis ciuitatem. Et rurſum, Aſpiciebat in remunerationem, inuiſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit. Et deniq;, non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem: atque hi omnes teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſsionem Deo pro nobis meliùs aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarētur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ ſecundo loco inferebatur, ſatis, vt mea fert opinio, dilutum eſt. De tertio verò peccato nihil eſt neceſſe illum purgare: quũ iam explicatè docuerimus, fidem Theologicã, de qua in præſenti diſſerimꝰ, nó quibuſlibet Dei dictis aſſentiri: ſed ijs, quæ dũtaxat & ad fidelium communem religionem ſpectent, & cómunes eccleſiæ adminiſtri denuncient. Ac primum nodum ſoluimus quidem, ſecundus verò expedietur hoc modo.

Quæ ſunt fidei, ea ſunt in duplici differētia. Quædã enim ſimpliciter & apud oẽs fidei ſunt: vt quæ rationem ſuperant naturalem. Alia fidei dicũtur eſſe nó per ſe quidem, ſed quaſi per accidẽs diuinitus reuelata propter eos, qui eorum demonſtrationem & euidẽtiam non habẽt: vt Deũ eſſe & eſſe vnum eundemq; æternum, ſapientem, iuſtum. Quas res omnes licèt in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus prouidentiſsimè reuelauit, quemadmodum Diuus Thomas ſecunda ſecundæ. quæſtione. 1. artic. 5. & q. 2. artic. 4. explicuit. De Deo rurſum dupliciter loqui poſſumus, qua diuiſione primo argumẽto diluẽdo vtebamur, vel quia eſt principiũ finisq; naturæ, vel quia principiũ & finis eſt ſupra naturã. Priore modo Deum eſſe, eſſe vnum, immortalem, ſapientem & huius generis reliqua naturale lumẽ oſtendit: poſteriore autem illa eadem ſola fides tenet. Vnde & Diuus Thomas ſecũda ſecundæ. quæſtione. 1. articulo. 8. cùm in primo argumento oppoſuiſſet, Deum eſſe vnum non oportere in articulis fidei computari, quòd ſciri per demonſtrationem poſſet: reſpondet, ꝙ multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione philoſophi inueſtigare non potuerunt, puta circa prouidentiam eius & omnipotentiam & quòd ipſe ſolus ſit colendus. Quæ omnia continentur ſub articulo vnitatis Dei. Hactenus ille. Loquitur autem de prouidentia & omnipotentia rerum etiam ſupernaturaliũ. Et. q. 2. arti. 2. ad. 3. credere Deum, inquit, non conuenit infidelibus ſub ea ratione, qua ponitur actus fidei, &c. quæ calumniam fortaſſe non effugient, niſi ad huius diſtinctionis normam reuocentur.
Quibus rebus expoſitis. D. Thomas aper *1. p. ar. 8. q.*
tè docet ea, quæ ꝓpriè & per ſe fidei ſunt, *1. & 2. 2. q.*
nulla poſſe naturali argumẽtatione pate- *1. artic. 5. in*
fieri. Quin. 1. p. q. 32. art. 1. illos arguit quaſi *cor. & ad*
fidei inimicos religioniq́ue noſtræ etiam *2. & ar. 10*
noxios, qui ea, quæ fidei ſunt, naturæ ratio *ad. 2. & 1.*
nibus conantur oſtendere. Quòd ſi quæ *cont. Gent.*
argumenta fidei decretis comprobandis *cap. 6.*
ſancti doctores afferunt, congruentia illa *1. p. q. 32. ad*
eſſe, non euidentia: probabilia, non neceſ- *ſecundum.*
ſaria: ſuadere, non cogere: adducere, non *2. 2. q. 1. ar.*
euincere. Lumen enim naturale id patefa- *5. ad. 2. &*
cit & illuſtrat, quod naturæ congruens ac *q. 2. ar. 10.*
conſentaneum eſt. Cùm ergo fides, vt ſæ- *ſimiliter ad*
pè diximus, rerum earũm propriè ſit, quæ *ſecundum.*

hominum naturam & ingenium exuperant: fit, vt res eiusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queant. Quòd si fides substantia est rerum sperandarum, vt ad Hebræos Apostolus ait: spes autem, quæ videtur, non est spes, vt idem tradit ad Romanos: consequitur necessariò, vt quæ credit fides, quoniã & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernãt, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atq; adeò ne rationibus quidem demonstrétur humanis. Nisi fortè aut res diuinas humanæ fulciunt ac sustinẽt, aut certè Paulus fallit & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparẽtium astruit: nostramq; sapientiam in mysterio absconditam nullum huius seculi principem cognouisse. Nostræ ergo disciplinæ principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demõstrare necessariè non possunt. Quocirca metuere non debet quisquã, vt fidei meritũ sit amissurus, si rationes quoq; ad fidei veritatẽ & explicãdam & ornãdam adhibuerit. Non enim, conetur licèt quãtum potest, rationes adhibebit eiusmodi, quæ præbeãt experimẽtum sensuum: sed tales tamen, quibus & ij, qui non credunt, ad fidem adducantur suauiùs: & ij, qui credũt, in fide contineantur libentiùs. Fides sanè cum natura non pugnat, sed consentit: nec dissident humana & diuina ratio, sed cohærent. Vtraque vera est, nec verum vero aduersatur, vtraque est à Deo, nec Deus sibi contrarius est. Peruertunt itaq; homines fundamenta naturæ, cùm illam à fide sciungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est: & quidem sic, vt hæc duo verba inter se non res discrepare videantur. Et cùm diuinis humana similia & agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet & gratiæ naturã seruire facit: is ꝓbè Theologi munere perfungitur. Quam omninò rẽ & D. Th. sæpè probat & nos cũ aliàs multis lib. 8. & 9. & 10. & 11. tũ in quatuordecimo libro copiosè disserem⁹. Nũc aũt argumẽta illa refutãda sunt, q̃bus id effici videbatur, vt Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi respõsum est satis. At secũda sic refellitur. Non est articulus fidei, mundum à Deo extitisse, sed deum in principio temporis cælum terramq; creasse, id verò articulus fidei est, qui demonstrari nulla ratione potest, quemadmodum D. Thomas. 1. p. q. 46. ar. 2. disserit. Nam quod tertio loco Petri testimonium obijcitur: nihil aliud efficit quàm religionem disciplinamq; christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cuius alumni nulla rationis antecepta informatione nullaque omnino reddita causa auctoritatem præceptoris arctè mordicusque tenebãt. Indoctorum est ista consuetudo eaq; Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, vt cæca & temeraria sectæ suæ dogmata sine iudicio amplectantur, & quæ disquisitione egent maximè, hæc sine vlla disquisitione recipiant. Non erudiuntur isti crede mihi, sed astringuntur: nec via & ratione docẽtur, sed quasi veneficijs & cantionibus in insaniã agitantur. Enimuerò quæ in euangelio docemur omnia, quanuis acerrimè ad supernaturalia capessenda moueant animos, tamẽ leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos ratiõis expertes habere videretur. Sapientia quippè Dei quanquã attingit à fine vsq; ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suauiter, hominesq; humano more instituit & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec verò aliter discipulos suos deus vult esse cõpositos ad doctrinam cęterorũ, quàm ipsi ab eo sunt edocti. Dedit illis linguã eruditam, vt sciãt sustentare eũ, qui lassus est verbo: aperuit quoq; illis aurem, vt audirent quasi magistrum. Quẽadmodum igitur Christi discipuli ipsum quasi magistrũ eruditẽtem audimus, non quasi veneficũ incantantẽ: ita & linguam habemus non quæ huc atq; illuc feratur volubilitate verborũ, sed doctã & eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat cau- *Esai. 50.*

Lib.9.c.6. ſas & rationem reddere. Lucianum Antiochenum ſcribit Euſebius rogatum à præſide cur cùm vir rationalis & prudens eſſet, ſequeretur ſectam, cuius non poſſet reddere rationem: in hæc verba reſpondiſſe. Nos chriſtiani nō ſicut vos putatis humanæ alicuius perſuaſionis errore cōſtringimur: nec indiſcuſſa, vt alij, parentum traditione decipimur. Auctor nobis de deo deus eſt. Nec enim poſſet ſublimis illa maieſtas ſenſibus humanæ mentis illabi, niſi vel ſpiritus ſui virtute delata, vel verbi ac ſapientiæ ſuæ interpretationibus indicata. Fateor, errauimus nos etiam aliquādo, & ſimulachra, quæ ipſi finximus, deos cæli ac terræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis ſubſtantiæ ſuæ à nobis præſtita conſecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contuliſſet artificum. Verū omnipotens Deus ille, quem non noſtris manibus fictum, ſed cuius nos decebat eſſe figmentum, errores miſeratus humanos ſapientiam ſuam miſit in hunc mundum carne veſtitam, quæ nos doceret deum, qui cælum feciſſet & terram, non in manufactis, ſed in inuiſibilib⁹ requirendū. Vitæ & nobis leges ac diſciplinæ præcepta cōſtituit, ſeruare parſimoniam, paupertate gaudere, manſuetudinem colere, ſtudere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam cuſtodire. Sed & omnia hæc, quæ nunc aduerſum nos geritis, ventura nobis eſſe prædixit. Inde enim qui erat immortalis, ipſe morti ſe præbuit, quo nobis patientiæ præberet exēplum. Sed nec nos ſua morte decepit, quibus poſt tertiū diem reſurrexit: vt mortem vinceret reſurgendo. Quæ autē dico nō ſunt in obſcuro geſta loco, nec teſtibus indigent: pars penè mūdi iam maior huic veritati aſtipulatur. Aut ſi quid in his ſuſpectum videtur: conteſtatur de ijs etiam agreſtis manus ignara figmenti. Si min⁹ adhuc creditur, adhibebo vobis etiā loci ipſius, in quo res geſta eſt, teſtimoniū. Aſtipulatur his ipſe in Hieroſolymis loc⁹, & Golgothana rupes ſub patibuli onere diſrupta: antrum quoq; illud, quod auulſis inferni ianuis corpus denuò reddidit animatum. Quòd ſi terrena vobis minùs digna videntur, accipite etiam de cælo aſtipulatorem fidelem. Solem ipſum horum vobis produco teſtem, qui cùm hæc fieri per impios videret in terris, lumen ſuum meridie abſcondit in cælo. Requirite in annalibus veſtris, inuenietis temporibus Pilati Chriſto patiente, fugato ſole, interruptum tenebris diem. Quòd ſi terræ, ſi cælo, ſi ſanguini martyrum fidem non accommodatis, quomodo meis verbis allegationibuſque credetis? Et cùm penè iam his verbis auditoribus ſuadere cœpiſſet, arripi iubetur in carcerem: ibique abſque tumultu populi necari. Huiuſmodi ergo rationes iubet Petrus à doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cùm fidem antecedunt, infideles non trahant, ſed inducant: quum ſequuntur, non vim fidelibus afferant, ſed adijciant robur. In hanc enim ſententiam Auguſtinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis exploratè & cognitis ſtatim intelligitur, primū fidem cum natura nullo modo pugnare, ſed mirificè conſentire: deinde argumenta captioſa & vana eſſe omnia, quæ fidei veritatem impugnant. Sed in ſecundo nodo expediédo multùm omnino moræ interpoſuimus. Bene aūt habet, ꝙ tertius idēque poſtremus nulla diſſolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæpretium ſit poſt Diui Thomæ ſententiam adeò perſpicuè, diligenter atq; enodatè in ſuperioribus explicatam? De principijs ergo Theologiæ hactenus.

Quæ ſint quæſtiones ſeu concluſiones Theologiæ.

Caput quintum.

Theo

THeologiæ causis expositis consequés est, vt effecta exponamus: quæ quũ in dubium vocantur, quæstiones sunt, quum ratiocinatione coguntur, conclusiones. Quæstio igitur theologica, quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor, quid sit & quæ illius partes in primis explicabimus. Nam quo modo tractanda sit, deinceps exponemus. Ne verò quempiam fallat huius nominis ambiguitas: intelligendum est, quæstionem theologicam aliquando appellari pronũciatum omne, quod à Theologo quouis fortè etiam & temerè fuerit addubitatum. At si adeò latè Theologię materiam quæstionemque tendamus, quæstio theologica non iam ex natura huius facultatis, sed ex hominum vel stultorum arbitrio æstimabitur. Ita fiet, vt in Theologiæ quæstionibus illas ponamus, Num si forma aquæ per diuinam potestatem à materia separetur, in materia vel forma seorsum baptismus conficiatur? Num asinus baptismum possit bibere? cæterasque his similes, quas studio breuitatis omitto, ne fastidium stomacho lectoris faciam. Mihi profectò non est cordi, stultas & sine disciplina quæstiones, quas vitare Apostolus præcipit, in Theologiæ finibus comprehendere. Fines porrò extremaque disciplinarum conclusiones voco. Eadem verò res est, vt à principio capitis leuiter attigimus, quęstio & conclusio. Sed quum per interrogationem elata in controuersia ponitur, quæstio est: quum argumentatione colligitur, conclusio. Quòd si eãdem rem argumentis suis Theologus addicit & conficit, quæ in quæstionem fuerat adducta, futilissimæ scilicet illæ quęstiones Theologicę vocari nec debent nec verò possunt, vt quæ ex principijs Theologię finiri nequeant & solui, atque adeò ne conclusiones quidem esse doctrinæ eius, sed indoctorum hominum commentitiæ chimęræ.

2. Timo. 2.

Quam ergo intelligimus Theologicam quæstionem? Opinor eam, quæ planè ad rem facit, hoc est, ad Theologiam spectat. Non autem spectant vanæ, ineptæ, noxiæ: sed solidæ, aptæ, commodæ. Ego, inquit, sum Deus tuus docens te vtilia. Theologia ergo, quæ dei nimirum doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin super fidei fundamentum, quod ab Apostolis est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat. Nam qui ligna, fœnum & stipulam, ij non hoc ex Theologia, sed ex errore faciunt. Maneat igitur eam esse propriè Theologicam conclusionem, quæ ex Theologiæ principijs, vt effecta è causis suis orietur. Vnde illud consectarium est, nullam Theologiæ quęstionem existimandam: quę non possit ad eiusmodi initia referri, exque ijs aptè & congruenter argumentando diffiniri. Quanquam sunt quęstiones quasi appendices, quas quoniam gratia explicandi illas, quæ verè & propriè Theologicę sunt, appositè & grauiter adiunguntur, iure quodam vel similitudinis vel propinquitatis vel etiam ordinis Theologicas itidem haud absurdè appellaueris. Verùm hoc loco & tempore de quęstione theologica secundùm naturam & ordinem disciplinę loquimur. Contingit enim aliquando non in Theologia modò, sed in cęteris ferè humanis etiam disciplinis, vt quę suapte natura principia sunt, ideoque à discipulo supponenda, si res via ordineque procederet: ea, vt hominum ingenia sunt, & reuocentur in dubium, & argumentationibus comprobẽtur. Ita fiat perturbatus ac pręposterus rerũ ordo, vt causę posteriores sint prioraque effecta sumantur. Quę res effecit, vt Diuus Thomas cæterique Theologi in quęstionibus Theologicis eam etiã ponant, Sit ne deus: & alias oĩno similes, in quibus dubium nõ est, prima certaq; principia in dubiũ verti ac, perinde vt si essent disciplinę hui⁹ cõne-

Esai. 48.

1. Corin. 3.

xiones,

xiones, ex alijs quaſi principijs necti. Atque hæc cauſa Ariſtoteli quoque fuit, vt in ſcientias omneis quatuor genera quæſtionum inferret, nempè an res ſit, quid ſit, qualis ſit, propter quam cauſam ſit. Quæ duæ poſteriores quæſtiones terminari rectè atq; ex ordine naturæ poſſunt, priores duæ nō poſſunt: niſi fortè quum duæ eiuſdem rei finitiones ſunt, quarum vna per materialem cauſam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio poſterior per priorem demōſtratur ratione quodammodò & via naturæ ſeruata. At enim rei finitio, quæ ſecundam illam quęſtionem ſoluit, propemodùm ex effectis noteſcit: quæ licèt natura poſteriora ſint, nobis, hoc eſt, in noſtra cognitione priora ſunt tamen. Illud item cùm in alijs tum magis in theologiæ doctrina vſu venit, vt principia ipſa vel diſpoſita inter ſe & ordinata ſint, quemadmodum cauſæ ipſę in quatuor genera diſtributæ ordinē prioris & poſterioris habent: vel certè connexa & colligata ſint, ita vt ex vtriſq; conceſsis, ad alterutra dubia liceat peruenire. Quapropter ſi aduerſarius admittit principia quædam, quanuis cætera neget, ex conceſsis poterimus non conceſſa colligere, præſertim ſi mutuo nexu coniuncta & copulata ſunt. Hinc enim Theologi veteres vetus inſtrumentum probant ex nouo, contraque nouum ex veteri: eccleſiæ auctoritatem è libris ſacris aſſerunt, librorum rurſum ſacrorum ex eccleſia. Ita ne vnum quidem principium in theologia eſt, quod in quæſtionem Theologi non verterint: vt ſi à quopiam fuerit negatum, qui alia fortè principia concedet, parati ſimus ex his, quæ dederit, hominem euincere, & quaſi arrepto mucrone confodere. Quæ res & explanata eſt in ſecundo libro diligenter, & in poſtremo diligentiùs explanabitur. Nec ob eas ſolùm cauſas principiorum ſuorum Theologi quæſtionem faciunt, ſed eò etiam magis, vt illa explicent & exponant.

In fi. c. 4. et c. 8. in confutatiōe poſtremorum trium argumentorum.

Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni diſſerenti propoſita eſt quæſtio, non ei modò, qui diſputatione res ambiguas iactat, ſed & hiſtoricis & poëtis qui quæſtiones ſibi propoſitas non tam argumentatione ſoluunt, quàm expoſitione. Expoſitio autem fidem in auditore ſæpè inuenit, argumentatio facit. Vbi familiæ noſtræ quoſdam ſæpè riſi, qui in eo laborant vehementer, vt Diui Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, proinde ac ſi eſſent demonſtrationes certæ atque perſpicuæ, defendant. Nam & aduerſarios ipſos ridere ſoleo, qui in eo, in quo Diuus Thomas egregium ſe fidei adminiſtrum præbuit, illum impugnant quaſi hoſtem. Nec intelligunt viri magis ad certandum quàm ad docendum prompti, quæſtiones fidei grauiſsimè ſanctiſsimeque proponi: non quia fidem dubitanti auditori facere nitimur, ſed quia credenti ea, quæ minùs percipit & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæſtio theologica ſit, ſi eam ex diſciplinæ ordine naturaque finiamus: quid rurſum illa ſit, ſi ex ingenio noſtro exiſtimetur: quæ quæſtiones in Theologia primariæ, quæ appendices, quę argumentatione potiſsimùm, quæ contrà potiſsimùm expoſitione ſoluantur, dictum eſt ſatis. Nunc quęſtio partienda eſt, vt ea, quę in re diſperſa atque infinita videntur eſſe, ratione & diſtributione ſub vno aſpectu ponantur. Quæſtionum ergo Theologicarum, quacunque de re ſint, duo ſunt genera, alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis ſunt hę, quarum finis eſt ſcientia, ſi quęratur, Pater & filius ſint ne vnū principiū Spiritusſancti, an duo? Diuinę perſonæ an proprietatibus relatiuis, an abſolutis diſtinguātur? Actionis autē huiuſmodi exēpla ſunt. Sit ne pœnitentia ad ſalutem neceſſaria tāquam mediū, an etiam vt pręceptum? Num ſacramēta nouæ legis gratiā & vir-

&virtutes conferant. Cognitionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, cùm aut sit ne vel deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis quæritur. Quarũ prima & secũda, vt diximus, ex ingenij nostri conditione, secunda & tertia ex natura rerũ & disciplinę ipsius explicantur. Actionis porrò duo sunt genera, vnum ad salutẽ necessarium: alterum earum rerũ, quæ vtiles esse videantur. Prioris generis hæ sunt quæstiones, Si exempli causa honor Christi periclitetur aut salus etiam spiritualis proximi, vir christianus mortem ne pro his rebus subire debeat an non? De baptismo suscipiendo præceptum ne euangelij sit? Posterioris autem generis, vt cũ quęritur, Diluat ne aqua lustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia, planeque pœnas peccatorum tollat vi sua &, quòd aiunt, ex opere operato: an potiùs ex operantis merito? Num Eucharistiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum? Itemque an recedente fictione, quemadmodum baptismus & pœnitentia suum effectum sortiatur? Plena est Diui Thomæ summa talium quæstionum. Non enim theologus semper de necessarijs disserit, sed quandoque etiam de ijs, sine quibus salus religioque constat. Et quoniam omnia persequimur, dicendum est etiam quæstionem Theologicam, siue ad contemplationem siue ad mores attineat: aliam naturalem esse, aliam verò supernaturalem. Supernaturalem, opinor, quæstionem vocare licet, quæ ex supernaturalibus solùm principijs definitur. Naturalem autem quæstionem eam esse dico, cuius cur ita sit, ratio naturæ constans reddi potest. Est & quæstio media, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum est. An omnes mortui simus? Quam quæstionem Paulus hac argumentatione definit, Si pro omnibus Christus mortuus est, omnes mortui sunt: at pro omnibus mortuus est Christus. Item, An omnes resurgemus? Quam sic Apostolus terminat: Christus resurrexit, ergo & nos resurgemus. Secundi verò generis hæc sunt exempla, Num Deus sit vbique? Num immutabilis? Num animus hominis immortalis sit? Num diuidi & secari in partes possit? Quarum omninò probationes, quanuis è sacris literis peti liceat, qua ratione ad fidem vtique pertinent, sunt tamen in lumine naturæ claræ & euidentes: eaque re non sunt per se fidei quæstiones: sed, vt diximus, quasi per accidens. Tertij generis, Vt sit ne Christus risiuus? Habeat ne duas voluntates & intellectus duos duasque item vtriusque potentiæ operationes. Quæ ex vtrisq; principijs patescunt. Prima ex his, Christus est homo: & omnis homo est risiuus. Reliquæ verò ex his, Christus duas naturas perfectas habet diuinã & humanam: omnis autem natura perfecta propriam sibi & operationem & potentiam vendicat. Est deniq; alia diuisio Theologicæ quęstionis, ad quodcũq; genus illa pertineat. Sunt enim fidei quęstiones quędã, hoc est, quæ cũ ad fidẽ spectent, pro earũ veritate theologo est in capitis etiam discrimen veniendum. Alię vero sunt, quę in vtranq; partẽ & ignorari & negari sine fidei iactura possunt. Quã partitionẽ Augustinus cũ aliâs sæpè, tum in lib. 2. de peccato originali contra Pelagium & Celestiũ. c. 23. cõmemorat. Atq; penitus partitio hęc non est solũ memorię commendanda, sed in oculis semper habenda, si absoluti Theologi esse volumus. Vtriusque generis exempla sunt. Prioris hoc pacto, An Christi anima simulatq; verbo cõiuncta fuit, deũ clarè viderit? Item, An in locis inferis ignis purgatori⁹ sit, vbi fideliũ animę pœnas peccatorũ luant? Posterioris Augustinus quidẽ varia atq; innumerabilia esse dicit, & quę certo aliquo genere complecti ac definire difficile sit: sed quę ponit, ea sunt. Cùm

quę-

quæritur, qualis, vel vbi ſit paradiſus: vbi conſtituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, quum tamen eſſe illũ paradiſum fides Christiana non dubitet. Vel cũ quæritur, vbi ſit nũc Helias, vel Enoch, an ibi, an alicubi alibi, quos tamen nõ dubitamus in quibus nati ſunt corporibus viuere. Vel cùm quæritur, vtrùm in corpore an extra corpus in tertium cælum ſit raptus Apoſtolus: quanquam ſit iſta impudens inquiſitio id ſcire volentium, quod ſe ille, cui hoc præſtitum eſt, ſalua vtiq; fide neſcire teſtatur. Vel quot ſint cæli, in quorum tertium ſe raptum eſſe commemorat. Vel vtrùm elementa mundi huius conſpicabilis quatuor, an plura ſint. Quid faciat ſolem lunamvè deficere his defectibus, quos prædicere Aſtrologi certa temporum dinumeratione conſuerunt. Cur antiqui homines tã diu vixerint, quàm ſancta ſcriptura teſtatur, & vtrùm proportione longioris ætatis filios ſera pubertate gignere cœperint. Vbi potuerit Mathuſalem viuere, qui in arca non fuit, qui, ſicut in pleriſq; codicibus & Græcis & Latinis numerãtur anni, reperitur ſuperuixiſſe diluuio: vel vtrùm paucioribus, qui rariſsimi inueniuntur, potiùs credendum ſit, in quibus ita eſt numerus conſcriptus annorum, vt ante diluuium defunctus fuiſſe monſtretur. Hactenus exempla Auguſtini poſui. In hoc genere. D. Tho. 2. cõ. gen. c. 70. quęſtionem illam eſſe cẽſet, An cælum animatum ſit: quã inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epiſtola ad Auitum, ſed D. Thomæ conſentire videtur Auguſtinus in enchi. cap. 57. Verùm ne diutiùs lectorẽ demorer, de omni iſto genere quæſtionum quid ſentiam, & quæ præcepta danda exiſtimem, perbreuiter exponam.

Nulla Theologicæ quæſtionis præcepta firma ſtabiliaq; tradi poſſunt, niſi ab ijs, qui in ſchola ſeſe multùm ac diu exercuerunt. Itaque propria eſt ea præceptio ſcholaſticorũ: quoniam eorum, qui ſcholam negligẽdam eſſe exiſtimant, nulla idonea, exquiſita, excellẽs de Theologiæ quæſtione diſputatio eſt: tantum abeſt, vt harũ rerum præceptores ſint, quas nullo vſu habent cognitas. Admonebat me res, vt hoc quoque loco intermiſsionem ſcholaſticæ Theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, niſi vererer, ne cùm de alijs academijs quererer, Hiſpaniam meam immodicè extollerem, in qua valde his tẽporibus ſcholæ Theologia viget. Sed apud nos etiam videmus quibus extinctis Theologis q̃ in paucis ſpes, quãtò in paucioribus facultas, quàm in multis ſit audacia. Nihil verò de me: de præceptore dicam libentiùs, qui academias Hiſpanas adeò inſigniter ingenio ſuo & doctrina illuſtrauit, adeoq; noſtris hominibus & ſpectabiles & amabiles reddidit, vt in eas certatim non confluxerint modò, ſed irruperint. Quòd ſi ille Gallis Germanis atq; Italis ſcripſiſſet, quę erat hominis in diſputando perſpicuitas, elegãtia & ſuauitas, non ita nunc apud eas gentes ſcholæ ſtudia iacerent. Nam ex eo credo quibuſdam vſu venire, vt abhorreãt à ſchola, quòd inciderint in inculta quædã & horrida de malis quæſtionibus deteriùs veſtigata, deterrimè etiam inuenta & concluſa. Sed agè his omiſsis id, quod inſtituimus, perſequamur. Nec tamen neceſſe eſt, vt res faciles ſeparatim inſtruamus Theologiæ pręceptis: ſita ſunt enim ante oculos. Nec rurſum de ijs leges ferre operæpretiũ eſt, quæ multùm à ratione diſcrepant: ea enim facilè apparent, nec magnoperè admonitionem & præcepta deſiderant. Quę autem difficilia videntur eſſe, neque à multis intelligi poſſunt: de ijs eſt diligẽtiùs præcipiendum.

Primum ergo officium Theologi diſſerentis exiſtimo, vt quęſtionem, quã verſaturus eſt, ſæpè diſpiciat, & identidem interroget ſe, cuius generis illa ſit. Aliter nanque quæſtiones illæ finiendæ ſunt, quæ natura & diſciplinæ ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenij vel imbecil

becillitas vel certè malitia mouet. Nec eo dem modo disserendũ est de ijs, quæ quærimus vt exponamus, ac de alijs, quæ quæruntur vt demonstremus. Longeq; diuersa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quæstione: alijq; loci Theologici sunt huic atque illi accommodandi. Nam cognitionis actionisq; quæstiones, vt aliâs diximus, eodem ferè modo exque eisdem locis tractandæ & soluendæ sunt.

Sed cùm vniuscuiusq; genus quæstionis diligenter inuestigãdum est, tum illud maximè, an præter fidem illa sit, an potiùs ad fidem religionemq; pertineat. Cum his porrò, qui in fidei quæstione errant, velis equisq;, vt dicitur, decertandum est: cum alijs verò, qui de his cõtrouersantur, in quibus salua fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod aliàs monui, Theologi & possunt & quandoque etiam debent: sed cruẽta pugna illis omnino interdicta est. Quàm ridiculum est ẽm neruos omneis corporis & animi intendere in ea quæstione soluenda, cuius in scientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quæstionum genere quàm magna Theologo sit adhibenda moderatio, in octauo & nono libris non indiligenter exposui. Hìc dico quantum proposito ac formularum breuitati satis est, reliqua illinc petẽtur. Non enim mihi libet eadem hoc tempore & loco resumere. Illud huius loci & temporis est theologum admonere, vt nõ stultas modò quæstiones & genealogias & contentiones & pugnas legis deuitet, quæ sunt interdum quoq; noxiæ, verumetiam inutiles quascunque & vanas, quæ theologo nequeunt in vsum aut cognitionis aut actionis accersiri. In his Hieronymus illas quæstiones censet, quot ne annos vixerit Mathusalem? Quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit cõiugium? ne forsitan Roboã vndecimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoq; ad Vitalẽ cũ posteriori harũ du- (In com. epi. ad Tit. c. 3.) pliciter respõdisset, ad extremum ait, Apostolum de istiusmodi interdicere quæstionibus. Et post pauca, Relege, inquit, oẽs & veteris & noui Testamenti libros, & tantã annorũ reperies dissonantiam & numerũ inter Iudã & Israël, idest, inter regnũ vtrũq; cõfusũ: vt huiuscemodi hęrere quęstionibus non tam studiosi hominis, q̃ otiosi esse videatur. At benè habet; quòd nõ dixit attingere, sed hęrere. Nã si id genus quęstiones breuiter exponere otiosũ & inutile est, nõ ego solùm, qui in superiore libro multas eiusmodi explicui, sed Augustinus ac Hieronymus quoq; ipse arguẽtur. Nõ est igitur immorandũ in huiusmodi quæstionibus minimè necessarijs, licèt ad veritatem historiæ sacræ quodãmodò spectare videantur, sed cùm in omni disputatione tùm magis in ea, quæ ad fidem & salutem nihil attinet, exercẽda est facilitas quædam, ne si hisce rebus disserendis diu ac multùm hæremus, in morositatem inutilẽ & odiosam incidamus. At D. Augustinus superuacaneũm esse existimauit quærere, vbi & quomodo sit in cælo corpus dominicũ. Sed de fide & symbolo, licèt corã synodi patribus, ad nouitios tamẽ doctrinã instituebat. Alioqui Caietanus, (De fi. & Symb. c. 6.) quem vnũ nostræ familię nõ ingenio solũ & eruditione præstantissimũ audeo dicere, sed in huius generis quæstionibus excitandis modestissimũ, nõ est veritus, quum sacras literas interpretaretur, eam rem quęrere paucisq; etiam explicare. At idẽ Augustinus eas quæstiones nullo modo patitur, quas ex ęgritudine animi dicit existere, (Lib. 11. con. cap. 30.) Ecquid faciebat deus antequã faceret cælũ & terrã? Ecquid ei venit in mentẽ, vt aliquid faceret, quũ antea nunquã aliquid fecerit? Sed pœnitentiã agẽs, confitẽsq; peccata vix ægre fert quæstiones necessarias, nedum minùs vtiles, curiosas, importunas. Non itaque eadẽ disputandi regula theologo præscribẽda est cũ in gymnasio certat, & cùm in cubili aut etiam in tẽplo luget.

Sed regula hęc erit & rationi et sanctorũ auctoritati maximè cõsentanea, vt omnis theologus de re supnaturali disputaturus, nã hæc illi ppria disputatio est, nomẽ theologiæ secũ ipse reputet, titulũ suũ, hoc est, theologi frequẽter legat, quærat à se nõ semel, sed sæpiùs, quorsum cœperit disputare, sciatq; nullã illi quæstionẽ asciscendã, nisi quæ ad verã, quæ supra naturã est, Christi, apostolorũ & prophetarũ philosophiã referatur. Huius enim præcepti quidã immemores innumeris quæstionibus præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi lõgissimiq; fuerunt. Nemo autẽ est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit atq; attrahit, quod suo videlicet instituto cõgruens cõsentiensq; sit. Nec tamẽ quęstiones istas quanuis nõ adeò necessarias exterminandas puto. Est enim animorũ ingeniorumq; exercitatio quædã non modò acuminis plena, sed etiã ad theologiã scholæ valde vtilis. Nam quod Augustinus ait, nihil ad se pertinere, vtrũ cælũ sicut sphera vndiq; concludat terrã in media mundi mole libratã, an eam ex vna parte desuper velut discus operiat? Item, an stet cælũ an potiùs moueatur, hoc vel in Manichæorum inuidiam & odium dicit, qui similes multas quæstiones se à magistro didicisse iactabant: vel illos certè reprehendit, qui ijs excitandis & soluẽdis quæstionibus multũ prolixa & rebus salubribus impẽdenda tẽporũ spatia occuparẽt: illius enim verbis libenter vtimur. Cæterũ quasi præteriens id genus quęstiones ipse soluit, quibus tamẽ, vt ait, ineundis atq; tractandis neq; episcopo temporis satis erat, neq; illis, quos ad salutem & sanctæ ecclesiæ necessariam vtilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quòd Augustinus idẽ curiosissimas Dioscori quæstiones reprehendit: & scribit tamen, se nõ idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur: sed quia vano fine discuntur. Ita respondit quibusdam earũ breuiter, alijs vel prolixè. Ego verò si ab amico essem de rebus eiusmodi interrogatus, aut dissimulanter pręterirem, aut apertè etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas quæstiones censerẽ, quibus vel tãtillum tẽporis impartirer. Sed Augustinus erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorũ indulgentior. Quorsum hæc? Vt intelligant ij, qui scholæ perpetuam inuidiã conflant, controuersias circa Aristotelem exortas nõ esse disquisitione Theologi indignas, si quæ in Cicerone ambigua erant, ea nõ est dedignatus explicare Augustinus. Quid? Quòd is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia, quid formatũ exanime, qd corpus, qd species in corpore, quid locus, qd tẽpus, qd in loco, qd in tẽpore, quid motus secundũ locũ, quid motus non secundum locũ, quid stabilis motus, quid sit æuum, & quid sit nec in loco esse nec nusquam, & quid sit præter tẽpus & semp esse: quid sit & nusquã esse & nusquã non esse, & nunquã esse, & nunquam non esse, hæc, inquam, nescientem nec de Deo nec de anima sua quicquã rectè aut quærere aut disputare posse asseuerat? Nõ sunt igitur quæstiones istæ physicę & metaphysicæ ab schola nostra expellẽdæ, ne illæ quidẽ, quæ Erasmo, cæterisq; similibus curiosæ sophisticæq; etiam visæ sunt. Sed de hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo. Quæ nisi theologo in primis constituta sit: nihil ratione docere potest neq; via. In hac igitur re vehemẽter elaborandũ est, si in theologia quis sit gradus veritatis ac falsitatis exquirimus. Id nimiũ vt theologiæ maximè propriũ est: ita est omnium difficillimũ. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus cõsummatusq; theologus. Dixerit quispiam. Quid? Nonne sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei seiũgi ab eis, quæ fidei nõ sunt, & internosci possint? Sanè verò. Sed ne cuiuis contigit adire Corinthũ: nec sunt ista omnium communia contritaq; præcepta. Ac pertinet quidẽ ad omnem fidei quæstionem constituendam semper in promptu habe-

De genesi ad literam lib. 2. cap. 9 & 10.

Epist. 56.

Lib. de ordine. 2. c. 16

habere eiusmodi notas & quæstionū fidei quasi indices: verū ea magna omnino res est, egetq; doctrina & exercitatione nō parua. Illas itaq;, si poterim⁹, pferemus: nec ita multò pòst, sed pauca antè dicenda sunt.

Fidei porrò quæstio bifariam intelligitur. Vna, quæ immediatè ad fidē attinet, vt verè attinent omnia, quæ deus ecclesiæ suæ aut verbo edidit, aut scripto. Altera, quæ mediatè fidei est: cuiusmodi sunt omnes conclusiones: quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere, & diffinire possumus. Quæ, quoniam non in seipsis, sed in alijs tanquam principijs reuelatæ à Deo sunt, mediatè fidei dicuntur esse, & qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atq; equidē illud etiā animaduerto, eas nō abs re forsan quæstiones fidei vocari, quę vehementer ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices. Non quòd aut ex ijs pendeat fides, aut ijs sublatis funditùs illa tollatur: sed quòd affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent & adiunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse & verbum sanum, vt Apostolus ait. Quemadmodum autem morbi quidam lethales sunt, alij verò non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen valetudinem: sic errores quidam non fidem extingunt, sed obscurant: non euertunt, sed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod saluti est noxium, vitæ id quoque noxium est: ita quodcunque sanę doctrinæ aduersatur, hoc fidei est etiam quodāmodò aduersum. Ex quo intelligitur, quęstiones illas, quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos huius generis controuersias non in fide propriè, sed præter fidem esse dicimus. Nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ita rebus his primò simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtiliùs persequemur.

1. ad Timo. 1. & 6. & 2. ad Tim. 1. & 4. & ad Titū. 1. & 2.

❡ *Quibus notis quæstiones fidei dijudicari possint.*

❡ *Caput septimum.*

QVibus autem rationibus hanc dijudicandi facultatē assequi possimus, ne in constitutione causarum fidei erremus, accuratè nunc & diligenter exponēdum est. Et Cardinalis quidem Turrecremata lib. 4. sum. ecclesi. par. 2. c. 9. septē gradus ordine ponit propositionum catholicarum: quæ eædem, cùm in disputandi cōtrouersiam disceptationemq; vocantur, quæstiones fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressæ. Secundus earum, quæ ex hisce per certam & necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quæ verbo tenus Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in concilijs vniuersalibus definitæ sunt. Quintus earū, quæ à sede apostolica sunt fidelibus ad credendū propositæ. Sextus illarum, quæ de fide & refutatione hæresum sancti doctores vna mente vnaq; voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto & sexto generib⁹ consecutione firma & necessaria deriuantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera hæreticarum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At verò more iurisperitorū ista sunt tradita, quæ fortassè minuti⁹ in tenuissimas particulas cōciduntur. Nobis tamen, qui docendi cōpendiariam viam & rationem profitemur, ad breuiorem numerum & absolutam quādam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cùm igitur veritas fidei, vt paulò antè diximus, bipartita sit: & hęc ad fidem mediatè, illa immediatè pertineat, necesse est, duos gradus propositionum fidei generales statim à principio collocare. Prior earum erit, quę Theologię legitima principia sunt cuiusmodicunque sint

illa ſiue primaria ſiue ſecundaria, hoc eſt, ea omnia, quæ deus in ſe ipſis eccleſiæ reuelauit. Poſterior verò gradus harum erit, quæ ex prioribus illis neceſſariò colliguntur. Hoc enim genus concluſionum, vt cũ rebus fidei colligatum, ad fidem etiam ſpectat. Ratio enim connexi, quum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere: & quum inferius negâris, ſuperius item negare cogit. Rurſum in ſuperiore illo gradu duos intelligimus, vnum earum propoſitionum fidei, quas in libris canonicis ſacri auctores ſcriptas reliquere. Alterum earum, quas verbo traditas eccleſia, vt crederet, à Chriſto & Apoſtolis accepit. In poſteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Vnum concluſionum eiuſmodi, quæ è principijs ſolùm fidei naſcuntur. Alterum earum, quas non fides ſola conficit ſine externarum diſciplinarũ adiutorio, ſed aſcitis aut vno principio aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atq; hæ quidem tametſi non eodem loco & gradu, omnes tamen ſimpliciter & ſine additamẽto quęſtiones fidei vocari poſſunt, nempè cùm ex vtriſq; fidei veritas pẽdeat, cùm vtriſq; coniuncta & copulata ſit. Nã quæſtiones illæ quaſi fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? immo verò planè paulò antè dicebam, fidei quodammodo ſunt, nõ ſimpliciter. Nec enim ſic fidei adhæreſcunt, vt ſeparari ab illa non queãt. Aegrotat ſanè, vt ita dicam, in earum errore fides: non perit.

Sed quoniam ſcripturæ ſacræ natiua & germana ſenſa obſcura interdum & implicata ſunt, nec ſemper exploratum eſt & cognitum, quænam illa ſint, quæ ſine ſcripto Apoſtoli memoriæ prodiderunt, ſæpè etiam impeditum eſt & quaſi tenebris circunfuſum, an concluſio controuerſa neceſſariò è rebus fidei ducatur: id nos modò expedire atque explanare cupimus, quibus notis & ſignis cognoſci ac diſtingui poſsit veritas fidei tum illa, quæ in ſacris ſcripta libris eſt: tum, quæ eſt verbo ab Apoſtolis tradita: tum demum ea, quæ ex harum vel altera vel vtraque conficitur. Eò verò ſtudioſiùs hoc negotium ſuſcipimus, quòd non modò ſcholæ Theologis vtiliſsimum fore intelligimus, ſed illis etiam maximè neceſſarium, quibus Apoſtolica ſedes fidei cognitionem & cenſuram impoſuit. Non enim parùm in ſe habet fructus certa conſtanſq; ars in Theologia diſſerendi: nec ſine hac arte eorum errores æquabiliter notari poſſunt, qui à fide Chriſti & antiqua eccleſiæ inſtitutione deſciſcunt. Contrariorum enim, quod à Philoſophis verè dicitur, eadem eſt diſciplina. Quare ſi veritates fidei catholicæ conſtituimus, errores aduerſos pariter deſignamus. Agè ergo conferamus pedem, vt aiunt, & ad rem propiùs accedamus.

De rebus perſpicuis, vt dixi, nihil præcipi oportet. Itaq; ſi ſcripturæ diuinæ locus, vt inde ordiamur, planum & apertũ habet ſenſum vel ex cõtextu vel ex alio eiuſdem ſcripturæ loco vel ex verborum ipſorum clara luce: nullũ noſtrũ præceptum eſt. Ipſe enim apertus ſcripturæ ſenſus certum præ ſe fert catholicæ veritatis indiciũ. Quò fit, vt Lutheranorum pleraſq; hæreſes theologus vel mediocriter ſcripturę diuinæ ſenſis imbutus perfacilè denotet. Nullũ quippè negotiũ eſt eos errores inurere, qui ſcripturæ manifeſtò repugnant. Vt illi, Eccleſiam vniuerſalem in fide errare poſſe. Item, Humanas omnes actiones criminoſas eſſe. Item, Triſtitiam de peccatis non eſſe neceſſariam, ſed inutilem. Multi deniq; alij, quos commemorare longum eſt. At enim de ſcriptura ſacra dicta hęc intelligi volumus, quam eſſe canonicam cõſtanter ſit ab eccleſia diffinitũ. Nam, quẽadmodum in ſecundo libro docuimus, libellum Baruch non adeò exploratè & firmiter in ſacrorum numero eccleſia repoſuit, vt aut illum eſſe ſacrũ fidei catholicę veritas expedita ſit, aut non eſſe ſacrum hæreſis expedita ſit. Libellus ergo iſte ſiue qui

Librũ Baruch è ſacris eximere erroneũ eſſe dixi: hæreticum n

tunc au- ius sum ne- q; modò au deo dicere. quilibet alius, qui in quæstionem citra crimen hæreseos vocari possit, quantumuis clara & aperta inferat sensa, non statim efficiet certas atque constantes catholicæ fidei veritates. Sed transeamus ad alia, & in rerum difficiliorum iudicio è superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologicorum firmitudinem constituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cùm scripturæ diuinę sensus fuerit obscurus, tunc ecclesiæ intelligentia eadem est germana scripturę intelligentia: ex qua habebitur, crepet licèt hæreticus, & catholicæ veritatis insigne certum, & ad probandas Theologiæ conclusiones certi eius, quem exquirimus, argumenti delectus. Si enim ecclesia certissimum ius habet discernendi verba dei à verbis hominum, vt in secundo libro nobis constitutum est, habebit quoque idem ius, vt in verbis ipsis sensum dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus perinde scripturam ecclesiæ, vt Ptolomæo Aegyptijsque concessam: vel certè vt nunc est concessa Iudæis, quos

Cōtra Fausti.lib. scriniarios ecclesię Christi Augustinus nō ineleganter appellauit. Scimus autem vtrumq; depositum ecclesiæ commissum, vt vtrunque etiam perpetua fide conseruet reddatque simul, quas accepit, & scri-

Isa.59. pturam & scripturæ intelligentiam. Spiritus meus, inquit, qui est in te & verba mea, quę posui in ore tuo nō recedent de ore tuo & de ore seminis tui amodò & vsque in sempiternum. Ambas igitur res Christi ecclesia custodit custodietque semper

Ioan.14.15 & c.16. & verbum & spiritum verbi. Item, Christus spiritum veritatis promisit ecclesiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi à Christo sunt dicta. Item, cùm verum Dei Euangelium,

In epist. ad Gala.c.1. quemadmodum Hieronymus elegantissimè dixit, non in scripturis sit, sed in sensu, non in superficie, sed in medulla: non in verborum folijs, sed in radice rationis: si ecclesia scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum: non haberet profectò verum dei Euangelium atque adeò ne fidem Christi quidem, quæ sine vero dei Euangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum Euangelium habent, certè non diuinum, sed humanum, immo, quod peius est, diabolicum. Cùm verò inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de sensu plurima controuersia sit: si ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, ecquis erit illiusmodi controuersiæ iudex? Sensum enim suum pro sua virili quisque defendet. Quòd si in exploranda scripturæ intelligentia nullus est ecclesiæ certus iudex, audeo dicere Rempub. fuisse nullam stultiùs constitutam. Nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei vnitatem. Qua sublata, non charitas modò & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atq; ipsum omnino ecclesiæ nomen. *Vide lib.3. c.2.& c.3. funda.4.*

Quòd autem Apostolis Christus aperuit sensum, vt intelligerent scripturas: non id propter illos tantùm, sed multò etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum ecclesiæ suæ librum signatum perpetuò aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli ecclesijs tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non vtique prædicassent Euangelium omni creaturæ: nec docuissent omnes gentes seruare quæcunque illis fuissent à Christo commendata. Qualis enim Euangelij prædicatio qualisvè doctrina absque intelligentia esset? Nempè, qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At apostolicæ traditionis certior testis nemo est quàm ecclesia. Nam quid acceperit, ecquis clariùs euidentiusque testabitur quàm ipsa, quæ accepit? *Lucæ. 24.*

Scripturæ igitur ſenſus ab Apoſtolis eccleſiæ traditus penes eccleſiam eſt.

Præterea eccleſia columna eſt & firmamentum veritatis, at veritas verè & propriè in intellectu ſcripturæ eſt: in ſcriptura autem impropriè tanquam in ſigno. Quemadmodum vrina figuratè ſana dicitur, cùm animal id ſit, quod eſt propriè ſanum. Si ergo eccleſia firmamentum eſt veritatis, firmam certè habet ac certam earum cognitionem veritatum, quæ in ſacris literis continentur. Sed quid opus eſt plura? Iam enim quartus ſuperior liber comprobauit veram fidelemque omnem de eccleſię auctoritate ſententiam. Oſtenſum eſt autem multis & teſtimonijs & rationibus, eccleſiam in fide errare non poſſe. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quàm diuinorum dictorum vera cognitio & ſenſus. In eccleſia igitur explorata ſcripturæ intelligentia reſidet, ex qua nimirum intelligentia & compertum habere poſſumus fidei catholicæ ſignum, & eodem quoque ſigno errores contrarios denotare. Sanè primæ huius præceptionis clariſsimum exemplum eſt in paradyſo terreſtri, in fictione Adæ de limo terræ, in Euæ formatione de coſta Adæ, denique in tentatione ſerpentis. Quæ omnia Origeniſtę allegoricis figuratiſque interpretationibus peruerterunt. Sed cùm eccleſia ſemper ea nō figuratè dicta, ſed propriè ad hiſtoriam acceperit, iure illos ſynodus ſexta actione vndecima exploſit. *Vide. lib. 7. c. 3. conclu. 5.*

Secunda præceptio. In eccleſiæ nomine non modò fidelium omnium concio intelligitur: verumetiam eccleſiæ paſtores & doctores, præſertim in concilio congregati. Hæc oſtenſa nobis eſt lib. 4. cap. 4. conclu. 4. & libro. 5. cap. 4. conclu. 3. Præceptionis verò huius exempla multa ſunt: ſed nos pauca ponemus. Illa Domini lege, Hoc facite in meam commemorationem, omnes ſemper eccleſiæ ſacerdotes intellexere id præſcribi, *Lucæ: 22.* vt hoc idem ipſi facerent, quod & Ieſus Chriſtus tum faciebat, hoc eſt, vt euchariſtiæ ſacrificium offerrent. Nam poſt illa verba in perſona Chriſti prolata, Vnde & memores, inquiunt, nos ſerui tui, &c, offerimus maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam ſanctam, &c. Vuicleffiſtæ igitur, qui dixerunt, non eſſe fundatum in euangelio, quòd Chriſtus miſſam ordinauerit, Lutherani item, ac multò etiam magis, qui negant in eccleſia Euchariſtiæ ſacrificium eſſe, iure à nobis hæretici habentur. Sed de hac re in hoc eodem libro poſterius. Rurſum, concilium Lateranen. patrem & filium verè & propriè rem vnam eandemque eſſe intellexit ex illo, Ego & pater vnum ſumus. *Idem ſynodus Epheſina.* Ita in hoc Abbas Ioachimus damnatus eſt, qui hunc locum non ad rei eiuſdem & naturæ vnitatem, ſed ad conſenſionē voluntatis vnius retuliſſet. Pari enim errore illum alterum locum interpretabatur. Claritatē, quam dediſti mihi, dedi eis: *Ioan. 17.* vt ſint vnū ſicut & nos vnū ſumus. Præterea, ſpiritū ſanctū à filio procedere cōcilium Epheſinum ex illo ſcripturæ loco accepit, De meo accepiet: ex illo etiam, *Ioan. 16.* Quem ego mittam vobis à patre, ſpiritū veritatis, &c. *Ioan. 15.* Animam rationalem tandem formam eſſe ſubſiſtentem quidem, ſed eſſentialiter verè ac per ſe humanum corpus informare, concilium Vienneſe, vt equidem ſentio, ex eo loco habuit, Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, *Gen. 2.* & factus eſt homo in animam viuentem. In eo enim quòd Deus animam homini inſpiraſſe dicitur, illam patres foris veniſſe interpretati ſunt: quemadmodum flatus extrinſecùs venit. Non itaque ſpiritum hominis educi de materia nec ab ipſa pendere, ſed per ſe omnino ſubſiſtere. In eo autem quòd per eundem ſpiritum factus eſt homo in animam viuentem, cognouere vtique illam corpus verè viuum efficere, atque adeò formam ſubſtantialem eſſe humani corporis. Item,

hoc

hoc traxerunt ex illo, Nusquam enim angelos, sed semen Abrahæ apprehendit. Si nanque animus hominis non esset corporis vera forma parsque omnino humanæ naturæ, sed corpori, vt nauta naui, iuxta Platonis Origenisque sententiam asisteret: sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata: quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset. Hæc igitur & alia eiusmodi tametsi in scriptura obscuriùs continentur, ecclesia tamen iure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solùm non esse falsum, sed etiam stabile, fixum ratumque esse debet, perinde acsi in libris sacris patentiùs haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in ecclesiæ voce communiter intelligimus, cùm scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholicæ exhibēt formulam & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ diiudicentur.

Tertia præceptio. Si sedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præfinierit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sanè præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissimè in sexto superiore libro demonstrauimus. Multis quippè ibi ac necessarijs argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei iudicio labi non posse. Scripturarum verò interpretatio, quum in disceptationem illæ veniunt, fidei iudicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti iudicio fixoque decreto, sed ex opinione sua quasi præteriens exposuerit, id quod aliâs sæpè dictū est, nihil constituet omnino, quod certum exploratumq; sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parū aptè interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices è scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt: sed illa docet firmè esse tenenda, quæ fidelibus à sede apostolica præstituuntur. Quibus autem signis sedis Apostolicæ conciliorumque firma iudicia internoscantur, in quinto libro explicatum est. Ac certè eiusmodi iudicia, quæ in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeò clarè hodie est in Clement. vni. de summa trinitate & fi. catholi. diffinitum, vt minimè sit hæsitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilij sit. Quid? quòd claues habet Petrus, vt librum clausum aperiat? Quid? quòd quæcunque soluerit in terris, erunt soluta & in cælis? Quid? quòd ab initio constitutum est, vt ex ore eius gentes verbum euangelij & audirent & crederent? Quid? quòd aduersum hanc petram ne portæ quidem inferi præualere queant? Quid? quòd pro eo orauit Christus ne deficeret fides ipsius, quò fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus contra prouerbium vetus acta ago? & argutis minutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea vt modò primumque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus vsque adeò confirmata sunt, vt nulla vnquam vi labefactari possint. Huius autem præceptionis exemplum habes in extraua. Benedicti vndecimi, cuius initium, Benedictus deus in donis suis. Vbi pronunciat Pōtifex, hęreticos eos fore, qui negauerint animas iustorū simulatq; è corpore excesserint, diuinā essentiā clarè videre: si nihil tamē habuerint qd̄ pœnis purgatorijs antè expiandū sit. Hoc verò sine dubio accepit ex illo, Id, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ

Cap. 5. q. 4.

2. Cor. 4.

æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Ne quis auté falſo errore ductus exiſtimaret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præſens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum vniuerſale iudicium eſſe referendam, ſubiungit ſtatim Paulus, Scimus enim, ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ædificationé ex Deo habemus domum nõ manu factam æternam in cælis. Ac nequis rurſum aliter æternã illam gloriã interpretaretur homini contingere, q̃ per claram diuinæ eſſentiæ viſioné, mox rem eãdem apertiùs exponés ſubdit, Sciétes quoniã dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur à domino, per fidem enim ambulabamus, & nõ per ſpeciem, audemus auté & bonam volútatem habemus magis peregrinari à corpore & præſentes eſſe ad dominũ. Quem locum. D. Tho. quarto aduerſum gentes libro preſsiùs vrget. Vbi quãuis & alia ſcripturæ teſtimonia referat, ſed ad meũ ſenſum, immo ad ſyncerũ ſubtileq; iudiciũ nullum aliud eſt hoc teſtimonio præſtantius, vt & illa fidei veritas comprobari & contraria hæreſis refutari queat. Præclarè itaq; mihi ſentire videor, ſi ſummum Pontificem autumo, ex his ipſis Pauli verbis illud fidei dogma eliciuiſſe. Ea igitur verba in falſum alium ſenſum peregrinumq; deflectere hæreticorum erit.

2. Cor. 5.

Cap. 91.

Quarta præceptio. Conſentiens eadem ſanctorum omnium conſpiransq; ſcripturarum intelligentia, ipſiſsima eſt fidei catholicæ veritas. Quæ præceptio in ſeptimo libro. cap. 3. cõclu. 5. adeò fuſè lateq; & explicata exẽplis & rationibus ac teſtimonijs confirmata eſt, vt ineptus ego ſim, ſi quicquam in præſenti adijciam.

Quinta præceptio. Si ex apoſtolorum traditione communis eccleſiæ vſus vnam quãlibet ſcripturæ interpretationem præſe tulerit, ea vt fidei veritas tenenda eſt. Vt eccleſiæ mos perpetuus expreſsit in illis verbis, Quæcunq; ſolueris ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis, Petro Petriq; ſucceſſoribus datam eſſe facultaté & ſoluendi vota, & relaxandi iuramenta. Qui hanc eccleſiæ facultatem inficiatus fuerit, is verè ac iure hæreticus iudicabitur. Atq; hãc quoq; præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illuſtrare debeo: propterea quòd in. 3. lib. illam vtriſque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcunq; dogma fidei vel eccleſia habuerit vel concilium auctoritate Pontificis roboratũ, vel etiam ſummus ipſe Pontifex fidelibus præſcripſerit, vel certè ſancti oẽs concordiſsimè conſtantiſsimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum eſt, vt contrariam ſententiam hæreticam ſentiamus: quanuis nec apertè nec obſcurè in ſcriptura ſacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copioſiùs, dogmata fidei non è ſola ſcriptura petenda, ſed ex apoſtolica traditione. Quæ verò Chriſti & apoſtolorum traditiones ſint non alia via & ratione meliùs inueſtigari poſſe, quàm eccleſia ipſa duce atque magiſtra, ſuperiùs non ſemel explanatum eſt. Eccleſiæ porrò auctoritaté nõ modò omnium fidelium cœtu cõſiſtere, verùm etiam conciliorum decretis, ſedis Apoſtolicæ iudicio, ſanctorum doctorum conſenſione ſuperioribus quoque libris expoſitum eſt ſatis, vt arbitror, diligenter. Chriſti quippè apoſtolorumque doctrinam partim ſcripto partim verbo in eccleſiam deſcendiſſe cùm alias ſæpè tum fuſiùs in tertio libro monſtraui. Oſtendi etiam ſæpiſſimè, nihil per ſe ad eccleſiæ fidem attinere, niſi qđ Chriſto & apoſtolis reuelãtibus accepit. Cùm autem neque eccleſiæ neq; concilium, neque ſedes Apoſtolica, neque ſancti omnes ſimul poſsint in fidei iudicio falli, quemadmodum ſuis quæque locis patefacta ſunt, certè quodcunque nobis fidei dogma tradiderint, ſi in ſacris literis nõ habetur, Chriſto apoſtoliſq; tradentibus in eccleſiam venit. Eo dem itaq; gradu habendum, ac ſi patẽter il

lud

lud ſcriptura traderet. Omitto iam plura exempla hæreſum notiſsimarum, quibus præceptionis huius nota inuſta eſt. Nam in tertio libro exempla ſunt penè innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel eccleſia, vel concilium, vel ſedes Apoſtolica, vel etiam ſancti vna mēte eadēq; voce aliquā Theologiæ cōcluſionem & cōfecerint & fidelibus etiā præſcripſerint, hæc veritas catholica ita cēſebitur, vt ſi eſſet per ſe à Chriſto reuelata: & illi qui aduerſetur æquè erit hæreticus, ac ſi ſacris literis traditionibusuè apoſtolorū refragaretur. Concluſionē ſanè Theologiæ hic appello eā ꝓpriè, quę ex principijs huius facultatis certa & firma cōſecutione ducitur. Huius rei exempla ſunt in prōptu vel plurima. Sexta ſynodus generalis duas eſſe in Chriſto volūtates duasq; itē operationes collegit, tū ex illo, Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis tum ex eo ꝙ Chriſtus Deus eſt & homo perfectus. Conciliū Lugdunen. ſub Gregorio decimo ratione quoq; Theologiæ conſtanti demōſtrauit, Spiritum ſanctum ex patre & filio non tanquam ex duobus principijs ſed tanquam ex vno, non duabus ſpirationibus, ſed vna procedere. Pater ſiquidē & filius iuxta fidem ſunt vnus Deus, vna potētia, vna ſapiētia, breuiter in omnibus vnum, in quibus non obuiat relationis oppoſitio: nec enim aliter diuinæ naturæ vnitas in duabus perſonis ſeruari poteſt. Cùm itaq; in ſpirādo nulla ſit à patre filij diſtinctio: ſequitur patrē & filium non eſſe duo principia Spiritusſancti, ſed vnum: quēadmodum non ſunt duo principia creaturæ, ſed vnum. Qua ex re intelligitur vtrūq; erraſſe vehemēter Eraſmum nēpè & Ambroſium Catharinum: illum, qui hanc cōcluſionem nihil ad fidem pertinere credidit: hunc, qui eā, cùm ſit Theologiæ propriè cōcluſio, inter principia prima, hoc eſt, fidei articulos numerauit. Item concilium Lateranen. ſub Innocentio tertio ratiocinatione Theologica aduerſus Ioachinum effecit, diuinam eſſentiam nec genitam eſſe, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter diſtingui oportere: quare ſi eſſentia diuina generaret eſſentiam, ipſam à ſe non ſola cogitatione, ſed re etiam eſſe diſtinctam. Item patres ad vnum omnes ex eo principio, Hoc eſt corpus meum, ratiocinati ſunt, conuerſionem panis in corpus Chriſti fieri, ſine qua nec verborum illorum veritatem poterāt comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera incluſione corporis Chriſti ſub ſpecie panis cōfitetur. Ita concilium Lateranen. patrum veterum conſenſione conſtituit panem in corpus vinumque in ſanguinem transſubſtantiari, ſic enim concilium loquitur. Hac re conſtituta illa fuerunt conſectaria, quæ concilium Conſtantienſe decreuit, panem poſt conſecrationem non manere, atque adeò manere ſine ſubiecto accidentia. In mutatione quippè & conuerſione quacunque terminus, à quo mutatio & conuerſio initium ſumit, non manet. Quare ſi per conſecrationis verba panis tranſit in corpus: non vtiq; perſtat ille, ſed perſtant accidētia eius. Item ſynodus Complutenſis Sixto quarto in extraua. ſua corroborāte certo Theologiæ argumento confecit ex illo Ioannis teſtimonio, Sicut miſit me pater, & ego mitto vos: quorum remiſeritis peccata, remittētur eis, & quorum retinueritis retēta ſunt, non ſolùm ſacramenti pœnitentiæ inſtitutionem haberi, ſed confeſsionis etiam præceptum. Id, quod nos in relectione de pœnitentia euidentiſsimè deduximus. Inde ergo exempli huius probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisq;, vt dicitur, digitis attingimus, quæ latè longeq; diffuſiùs in lectionibus olim quotidianis perſecuti ſumus.

Octaua præceptio. Si ſcholaſtici Theologi aliquā itidem cōcluſionem firmam & ſtabilem vno ore oēs ſtatuerint, atq; vt certū Theologiæ decretū fidelibus amplectendū conſtāter & perpetuò docuerint, illam

illam vt catholicam veritatẽ fideles ſanè amplectemur. Cõſtituimus autẽ, vt reor, hanc præceptionẽ in.8.lib.firmiter & neceſſariò:nec ad opinionem meam ſolùm, ſed planè ad veritatem. Ac fieri poteſt,vt aliorũ iudicio errem, ſed meo ita prorſus exiſtimo.Chriſti igitur animam,ſtatim vt eſt in corpore incluſa, Deũ apertè vidiſſe: ſcholaſtici ad vnum oẽs fidentiſsimè docent.Eam rem vnde ſibi perſuaſerint, non omnibus paſsim expeditũ eſt. Sed ita eſſe minimè ambigitur,niſi ꝙ Eraſmus in quæſtionẽ vocat. At quibus rationibus & teſtimonijs ea cõcluſio cõfecta ſit,poſteriùs explicabitur. Illud modò ponimus, vniuerſos ſcholæ Theologos in Theologiæ certis conſtantibusq; decretis præfiniẽdis errare nõ poſſe:ſicut ne in fide quidem, ꝙ eorũ error,error eſſet eccleſiæ,vtpotè quũ ad cernẽdum huius generis res non alios eccleſia q̃ Theologorum oculos habeat: qui ſi fallerẽtur, totum eccleſiæ corpus in ſuo facerent errore verſari.At enim, vt dixi,poſt ea,quæ.8.lib.diſputata ſunt,nõ eſt operæpretiũ in hac re conſtituẽda elaborare.Sed ne quis ſit admiratus,cur cùm inter oẽs ferè Theologos cõſtet,à meq; ipſo ſæpè affirmatũ ſit,eiuſmodi cõcluſiones, quæ ex fide per explicatã conſecutionem deriuantur, Theologiæ propriè eſſe non fidei:nũc ita cõfundam,quaſi Theologia & fides eadẽ virtus ſint. Si enim error concluſionis Theologicæ error fidei eſt,vt eſt re vera,ſi eam negare ſit hæreſis: ſequitur, fidem atq; Theologiam ad eandem pertinere virtutẽ:quandoquidẽ errores vtriq; facultati cõtrarij ad idem pertinẽt vitium. Sunt enim vtriq; hæreſes.Sed nõ erit difficile ei,qui ſuperiora releget:hanc obterere contũdereq; calumniam. Diximus enim fidem,licèt non immediatè,ſed verſari tamen circa eas cõcluſiones,quę per euidentem & neceſſariam conſequẽtiam ex articulis fidei colliguntur. Quare neceſſe eſt, vt infidelitas mediatè quoq; circa concluſiones Theologiæ contrarias verſetur.Cũ autem ex huiuſmodi aduerſis erroribus non ægrotatio modò fidei, ſed etiam corruptio ſequatur,fit,vt eorũ & fidei ſit indirecta quidem & conſequẽs,ſed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem eccleſia tametſi intelligit, eiuſmodi concluſiones nõ è fide ſolùm,ſed è principijs quoq; naturæ pẽdere:quia tamen non putat,hominem rationalem ea, quæ rationi perſpicua ſunt & manifeſta,negare:eum, qui illas inficiatus ſit,hæreticum iudicat.Sumit enim maximaq; ex cauſa ſumit, illum nõ in naturæ ratione,quæ erat euidens,ſed in fide claudicare. At verò ſiquis vel conſequẽtiam rerum aliàs perſpicuã ignoraret, vel principiũ etiam naturale, quod cum articulo fidei ad colligendam Theologiæ concluſionem ſumitur,certè non eſſet hæreticus. Vt ſi homo indoctus, verbi cauſa, exiſtimaret hãc enũciationem eſſe falſam, Omnis homo eſt riſiuus,vnde quãuis crederet Chriſtum eſſe hominem, non ideò arbitraretur eũ poſſe ridere: hic profectò non eſſet propriè infidelis, ſed ſtultus,qui non per ſe ſupernaturali lumini, ſed naturali repugnaret. Verùm quoniam eiuſmodi ſtultitia,quanuis per accidẽs & indirectè, fidei tamen ex conſequẽti corrumpit deprauatq; iudiciũ,iure apud eccleſiam non in ſtultitia habetur,ſed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones ſummæ atq; optimæ,in quibus tanquam inſignitæ notæ & catholicarum veritatum & hæreſum contrariarum appareant. Siquis verò certiores melioreſq; protulerit, ei ego magnam habebo gratiam. Quanquam erunt fortaſſe qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem ſuam in his libris meis animaduertent: ſeparatim autem in ſingulis ſi perſpicient quædam, in quibus vel à communi ego opinione, vel à clementiæ & lenitatis ſpecie diſcedo. Nam & præceptionum tertiæ & poſtremæ acerba cuipiam fortè ſeueraq; iudicia videbuntur.Sed is primùm rationes illas expendat

velim,

velim,quibus in.6.&.8.libr.vsi sumus ad duas has præceptiones corroborandas: modestiam quoque ac temperamentum, quo huius nostri iudicij acerbitatẽ indulgenter etiam,nisi nos sententia fallit,emolluimus. Deinde si tam indulgens in huius seculi temerariam insolẽtiam esse vult, vt asperior ei disciplinæ correctio displiceat,obsecro videat,ne dum iudicum ecclesiasticorum animos à seueritate & vehementia ad remissionem indulgentiamque traducit, non modò forum ecclesiæ relaxet, sed vsque ad atrium licentiæ impudentis atque adeò intolerandæ explicet.Crudele est,fateor,illud, Vexat censura columbas, sed illud etiam dissolutum, Dat veniam coruis: vtrum verò hoc tempore & ætate perniciosius, non facilè dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parùm rectè sentirent, non eodem gradu esse omnes multis in locis perquàm breuiter perstrinxi atq; attigi:de his quoq; errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim è concilio præsertim Constantien. alias propositiones hæreticas esse,alias erroneas,alias sapientes hæresim,alias temerarias, alias scãdalosas, alias piarum aurium offensiuas.

De varijs errorum gradibus, primumq; de hæresi & hæretica propositione.

Caput octauum.

PRiùs verò quàm istiusmodi propositionum genera notasq; definio, illud explicãdum est,an omnia illa ad hæresim requirantur,quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles,qui existiment omnem propositionem hæresim esse, quæ fidei veritati repugnet,quanuis ab ignorante sine vlla pertinacia defendatur. Hæreticus autem nisi sit pertinax nullo modo intelligitur. Huius autem opinionis suæ multas causas reddere conantur. Primam,quòd nisi ita esset,aliqua propositio ab vno affirmata esset hæresis,ab alio non esset. Vt si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri assereret Moysen non Iudæum fuisse, sed Aegyptium, tunc illam propositionem hæreticã esse hæsitari non potest. At si eadem inscitè ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur,hæretica nõ esset. Ita fieret, vt propositio ab asserente penderet,quod,vt inquiunt, q̃ sit erroneum,vel mediocriter docto est manifestũ. Si enim propositio falsa est,à quocunq; dicatur, semper erit falsa:ergo si est propositio hæretica, à quocunq; illa asseratur,semper erit hæretica. Alterã causam reddunt,ꝙ veritas catholica non pẽdet ab asserẽte vt veritas catholica sit. Nã siue Iudæus siue Paganus siue Christianus Deũ esse vnum & trinum affirmet,illa certè assertio catholica est:ergo neq; cõtraria falsitas ex eo,à quo asseritur, hæresis sibi aut nomen,aut rationem vendicat: sed absolutè & per se est hæretica,quoniam absolutè & per se cũ catholica veritate pugnat. Ceteras causas,vel ego nõ intelligo,vel certè indignas iudico,vt à nobis referantur. Illa vehementior apparet, quæ ab illis omittitur,ꝙ Theologi rogati,an ꝓpositio aliqua hæretica sit,an non, simpliciter respõdẽt aut esse aut nõ esse,nulla eius,q asseruit,habita ratione. Noua autem res esset & inaudita,si theologi propositiones eas, quarum notæ quærũtur,designare nollẽt, nisi illis antè asserentium ingenium, cõditio,doctrina,& culpa innotescerent. Hinc colligunt,omnẽ propositionem,quæ modò est hæretica, semper hæreticam fuisse: nec ecclesiam definitione sua ex non hæretica hæreticã facere, sed id quod re ipsa erat,ignoratum tamen & occultum,declarare. Hanc sentẽtiam Ocham tenuit.1.par. dialogor.li.2.c.11. & Cardinalis Turrecremata.lib.4.par.2.cap.3.& Adria.4.Senten. q.1. de confess. & Alphonsus Castro Zamorensis.libr.1.de iusta hæreti.puni.cap.1.

At

At auctores alij haud deteriores, mea quidem ſententia, nam meliores multi credũt, ab his longè diſſentiunt, in quibus eſt Caieta.2.2.q.1.art.1. Diuusq; etiam Thomas prioris ad Corin.c.11.lect.4. Afferunt autem ad huius ſententiæ confirmationem argumẽta plurima. Primum eſt, quòd concilium Conſtan. diſtinguit propoſitiones hæreticas, erroneas, ſapiẽtes hæreſim: quas res difficulter omnino ſecernemus, ſi omnis error in materia fidei eſt hæreſis, priùs etiam quàm diffiniatur ab eccleſia. Deinde.24.q.1.ca. quod autem.& cap. Achatius.&.24.quæſt.3.cap.notandum. dicuntur aliquæ hæreſes eſſe nouæ, aliquæ veteres: non ergo abſolutè ſineq; vllo reſpectu aſſerentis hæreſis dici poteſt. Præterea, ad hæretici rationem, quia hæreticus eſt, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæreſis eſt pertinacia. Quemadmodum ſi cœnatum non niſi veſperi intelligimus, ne cœna quidem niſi veſpertina intelligetur. Ac certè ſicut à candore candidum, ita ab hæreſi nominatur hæreticus: quare qui hæreſim aſſerit, hæreticus ille eſt, vt qui habet candorem eſt candidus. Quid enim abſurdius dici poteſt, q̃ veram fornicationem eſſe in eo, qui non eſt fornicarius? Verum & proprium homicidium in eo, qui non eſt homicida? Abſurdum igitur etiam eſt, in eo verè & propriè hęreſim eſſe, qui nõ ſit hęreticus. Ad hęc, Hæreſis eſt vitium non ſolùm intellectus, ſed etiam voluntatis, nempè crimen eſt, quod niſi voluntate conſentiente intelligi non poteſt: vbi ergo nullum eſt crimen, nullaue cordis aduerſum fidem repugnãtia, ibi ne vlla quidem hæreſis eſt. Addè ꝙ actus fidei catholicæ non eſt, niſi aſſentiamus propoſitioni catholicæ ab eccleſia definitæ: quandiu enim res eſt ambigua, neque eccleſia alterutram controuerſiæ partem præfiniuit, neutrius opinionis aſſenſus fidei catholicæ, iudiciũ eſt. Qua ex re intelligitur, non eſſe hæreſim, niſi quis veritati catholicæ, quam eccleſia certò præſcripſit, refragetur. Adde etiam, quòd veritatem catholicam appellare, quam nec eccleſia credendam propoſuit, nec fideles per fidem infuſam credunt, ſed vnuſquiſq; probabili opinione tenet, videtur à nomine quoq; ipſo veritatis catholicæ alienum. Atque opinionem, quę inficiasiret, diuinas perſonas relationibus diſtingui, antequàm eſſet ab eccleſia diffinitum, nemo hæreſim vocare auderet, nec veritatẽ catholicam, quæ aduerſam ſententiam tueretur.

Hieronymus eodem modo loquitur in. 3. c. epiſto. ad Tit.

Mihi verò ſemper cõſilium fuit nominum cõtrouerſias, aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaq; ſi de hæreſi propriè loquimur, non dubito, quin receptior crebriorq; ſententia eadem verior ſit: nempè non aliud exigi ad conſtituendum hæreticum, quàm id, quo hæręſis conſtituitur: hęreſis quippe flagitium in aliquo homine eſt, illumque denominat, in quo eſſe conſtiterit. Cuicunque igitur hæreſis nota verè & iure inuri poteſt, is verè iureque erit hæreticus: id quod ex argumentis nũc poſitis quædam manifeſtè probant. Sed quemadmodum vrina impropriè ſana dicitur, quòd ſignum eſt ſanitatis, etiam ſi fallax aliquando ſit: ſic propoſitio in voce vel in ſcripto vocatur hæretica, quòd ſignũ hæreſis eſſe ſoleat, quanuis interdum ab hæreſi is, qui dixerit, excuſetur, quia ignorãs fuit. In quo ſenſu illorum opinio vera eſt, qui arbitrantur aliquam propoſitionem hæreticam eſſe, tum etiam cùm is, qui aſſerit, hæreticus non eſt. Vel loquuntur etiam de hæreſi ex genere & obiecto. Vt ſi quiſpiam concubitũ illum primum Iacob cum Lia fornicariũ appellaret, non quòd re vera fornicatio fuerit, ſed quòd ex genere & natura talis ſit, quanuis ignorantia interueniat. Verùm ſcholæ theologi, qui vocum ſignificatus preſsiùs tenẽt, nec concubitum Iacobi cum Lia fornicationem eſſe dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec cædem hominis homicidium, niſi qùm & res aliena malè per

iniuriam

iniuriam attrectatur, & homo iniquè contra ius occiditur. Maneat ergo perpetuumq; sit, si veram & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adiúcta, & omnino cætera, sine quibus crimen hæreseos verè & propriè non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ à Deo sunt ecclesiæ reuelata, quanquam in eorum fortè nos ignoratione versamur, cõtrarios statim errores hæreses iudicabimus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinus est ater: nec si aliqd liberalitati aduersatur, mox auaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulò pòst demonstraturi sumus, vt etiam in Christiano error aliquis sit fidei quodammodò aduersus: nec hæresis tamen sit, vitium inter ea, quæ fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem, nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est, colori albo giluus, glaucus & pallidus cõtrarij sunt, imperfectè tamen: ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cùm inchoati sint & informes, hæreseos speciem non attingunt, licèt ad eam ipsam quàm proximè accedant. Quia verò hæresis cum fide non solùm pugnat, sed summè maximeque etiam pugnat, sequitur errorem tunc propriè hæresim esse: quum non fidei materialiter sed formaliter aduersatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si potero, meliùs. Siquis fidelis in his, quæ fidei sunt vitiosè per inscitiam erret, & flagitiosè etiam catholicam vnam quamuis veritatem ignoret, ad dialecticorum legem quidem fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est: sed nisi viuus, vt dicitur, vidensq; pereat, hoc est, nisi prudens volensque se à catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter & absolutè cum fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæstio nunc est. Sunt tamen eiusmodi errores informationes & inchoationes quædam hæreticæ prauitatis, ad cuius speciem indirectè, vt imperfecta ad perfecta, rediguntur, quemadmodum hominis embrio homo quidam informis est & inchoatus: at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem fideli obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque fidei catholicæ aduersus, non vtcunque, sed perfectè, absolutè, formaliter. Perfecta verò hæc absoluta & formalis repugnantia, quũ sit etiam moralis non modò dialectica: ex obiecto & genere seorsum non accipitur, nisi subiecti quoq; & volũtatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat morales actus ex dispari hominum statu, cõditione, affectu notitiæq; varietate diuersa varias item nominationes speciesq; sortiri? Error igitur ille, Christus non est verus Deus, tametsi in quocunque cuiusq; conditionis homine fidei repugnat, in Iudæo tamen infidelitas Iudaica est: in Pagano, paganica: in Christiano, hæretica. Nisi adeò loquendi imperiti simus, vt eiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas & discrepãtes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur nõ illiusmodi & rerum & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis facilè, vt opinor, intelligitur, mala hęresim ratione finiri, ꝙ sit error catholicę veritati cõtrarius: quippè cùm ista finitio vna in oẽs errores valeat Iudæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sanè luculenter, vt ab hominibus definiẽdi peritis, à Theologis scholæ dictum est, Hęresim esse eius, qui fidem professus fuerit, pertinacẽ errorem illi veritati manifestè contrarium, quæ catholica certò sit.

¶ *Contra hæreſis finitionem argumenta quædam. Cap. Nonum.*

AT enim vt hæc definitio illuſtrior appareat, quibuſdã argumẽtis explorãdã eſt. Primùm Chriſtiana doctrina & inſtitutũ eſt hęreſis, vt auctor eſt Philo in libello de vita theoretica ſupplicũ apud Euſeb. lib. hiſto. eccleſ. 2. cap. 17. at non eſt error, ſed ipſa potiùs catholica veritas, &c. Deinde, Apoſtata à fide & religione Chriſtiana catholicæ veritati apertè repugnat, quã ſemel profeſſus eſt, non tñ eſt hæreticus. Præterea, Ex verbis inordinatè ꝓlatis, vt Hiero. ait, incurritur hęreſis: ſine errore ergo & pertinacia hoc crimen inuenitur. Pręterea, Dubius in fide, infidelis eſt. de hęreti. ca. 1. ſi ergo antea erat Chriſtianus, ex eiuſmodi dubitatiõe efficietur hæreticus. Nihil eñ eſt in genere, quin in aliqua eius generis ſpecie cõſtitutũ ſit. Quòd ſi hęſitatio illa eſt hæreſis, qui autẽ hæſitat ſuſpenſus & incertus animi pendet, nulliq́; rei omnino aſſentitur: fit, vt hæreſis ſine errore aliquando ſit. Nam error veritati repugnans aſſenſionem habet. Adhæc, Diuus Thomas. 1. p. q. 32. art. 4. docet, quòd opinari falſum circa ea, quæ ſunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipſo inducit hæreſim: maximè ſi pertinacia adiũgatur. Sine pertinacia igitur hæreſis eſſe poteſt. Id, quod eccleſiæ vſus confirmat, quæ ex vna actione adorandi idola circuncidendiuè puerum, hominem quaſi hæreticum iudicat, non iudicatura, ſi ad hæreſim pertinacia nimiaque illa in errore perduratio exigeretur. Adde, quòd incredulitas & duritia cordis ſine pertinacia eſſe non poteſt: diſcipuli ergo vndecim, quorũ incredulitatem & duritiã cordis dominus increpauit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa reſurrectionis articulum, quã dominus ipſe manifeſtè prædixerat, fidei catholicę apertè erat cõtrarius: quare ſi finitio illa vera & perfecta eſt, diſcipuli in hæreſeos crimen incurrêre. Id ſi perabſurdum eſt, dicamus potiùs in ea definitione & ſupereſſe quicquam, & etiam abeſſe.

Hæc verò argumẽta paucis quàm fieri poterit expediemus. Nõ enim hoc loco nos de hæreſi inſtitutionem ſuſcipimus, quæ niſi longiſsima oratione nullo modo abſolueretur: ſed quaſi prætereuntes breuiter & circunſcriptè explicare volumus, quidnam propriè hæreſis ſit, vnde quis ſit hæreticus error eluceat, & quæ hęretica propoſitio, quã in voce vel ſcripto erroris hæretici ſignum eſſe, nemo, qui vir doctus ſit, ignorare poteſt.

Primùm igitur, hæreſis Græcè, ab electione dicitur, vt auctor eſt Hierony. in. 5. ca. epiſt. ad Gala. & in. c. 3. epiſt. ad Titum: Iſidorus lib. 8. etymolog. c. 3. D. Thomas 2. 2. quæſt. 11. artic. 1. & in. 3. cap. epiſto. ad Titum. *Ad. 1. argu. 24. q. 3. ca. hæreſis.* Græcam verò hanc vocem Latinus noui teſtamenti interpres interdum ſeruat, quãdoq́; in ſectam vertit, vt ad Galat. 5. vbi editio noſtra in carnis operibus ſectas habet, Gręca habent hęreſes. *1. Corin. 11.* & Acto. 28. Iudæi, cùm Paulo inquiunt, Nam de ſecta hac notum eſt nobis, quòd vbiq́; ei contradicitur, hæreſim Gręcè Lucas dixit. Secta igitur & hæreſis eadem res ſunt, ſed vt ſecta à ſectando, ſic hæreſis ab eligẽdo dicitur. ἀπὸ τοῦ αἱρέομαι, quod eſt, eligo. *Iſidorus. 8. etymo. Thomas. 2. 2. q. 11. ar. 1. ad. 3.* Deinde & illud animaduertendũ, nomen hęreſeos apud Gręcos veteres & Latinos auctores generale eſſe, & vnamquanlibet ſectã deſignare, vt Platonicam, Stoicam, Peripateticã. At Chriſtiani ſcriptores contracto vocabulo hęreſim nuncupant ſectam & diuiſionem, qua quis à cõmuni ſe eccleſię fide ſeiungit, priuatamq́; opinionem eligens à catholica inſtitutione diſcedit. Pręterea, & illud, licèt ſit in ꝓmptu & multorum ſermone teratur, cõmemorandum eſt tamen, doctrinam euangelicam propriè neq; hęreſim neque ſectam appellandam. Tum quia eam non ſequimur ex electione noſtra, nec enim com-

mentum

mentum aut inuentum nostrum est, sed habemus ex traditione diuina: vt non nobis sic an aliter opinandi optio detur, sed Deũ quacũq; trahit retrahitq; sequamur. Tum etiam, qm̃ euãgelij doctrina semper catholica & vniuersalis fuit, ad oẽs æquè pertinuit, omnesq; eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo & veritate rectè sentirent. Cùm ergo hæresis & secta priuatam quandam disciplinam sonent, quam sibi vnusquisq; pro suo arbitrio & eligit & sequitur, nimirum catholica disciplina hominibus ad vnum omnibus à Deo tradita nec secta nec hæresis vocanda est, quanlibet Philosophorũ placita hæreses vocitetur. Auctores sunt Hieronymus in tertiũ caput epist. ad Tit. Isidorus. 8. lib. etymolog. cap. 3. Theophilactus in. 2. cap. epist. ad Colossen. Tertulianus in lib. de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enm ferè ab hominibus appellabatur.

...lu argu. At verò vtrum apostasia hæresis sit, magna doctissimorum dissensione certatur. Syluester in ver. hæresis. 1. quæst. 2. affirmat, apostatam hęreticum propriè non esse. Sed in ver. apostata. §. 1. & 2. secũ ipse, vt videtur, pugnat. Caieta. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. docet, quòd apostatæ verè hæretici sunt, quia licèt non credant in Christum, vt ait, actu elicito, profitentur tamen eum charactere Christiano. In hæresim itaque incidunt, cùm desciscant à fide catholica, quam professione tenebant. At in summa in ver. apostata. videtur contrà sentire inquiens, Apostasia peior est hæresi: vtpotè excedens ipsam totaliter tollendo fidem. Cardinalis Turrecremata in lib. 4. part. 2. cap. 13. apertè confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Tho. 2. 2. q. 11. art. 1. & q. 12. artic. 1. ad tertium. vbi expressè dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem à termino ad quem est motus recedentis à fide. Ac certè vsu è more loquendi sanctorum hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub nomine Christiano doctrinæ Christi resistit, vt Augusti. inquit. 18. de Ciui. Dei. c. 51. & 16. libr. cap. 2. tradit, quòd Chan medius Noe filius nec in primitijs Israelitarum nec in plenitudine gentium tãquam se ab vtroque discernens & inter vtrunq; remanens typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium cap. epist. ad Tit. Hæreticus, inquit est ille, qui Christo se credere profitetur, sed aliud de veritate Christianæ fidei credit, quàm habeat traditio definitionis ecclesiasticæ. Et ne singulorum verba referendo prolixi & molestissimus, Ambro. in. 3. cap. epist. ad Tit. Gregori. 5. mora. ca. 11. Beda in Lucæ. c. 17. idem cum Diuo Thoma & August. sentiunt, nec quisquam veterum in longissimis aduersum Iulianum disputationibus, eum hęreticum, sed apostatam nominauit. Sed ne ratio quidem Diui Thom. pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam reijcit, nihil videtur eligere, sed penitus à fine discedere. Item, Apostasia motum quendam importat discedentis à fide: motus autem non habet speciem à termino à quo, sed à termino ad quem. Cùm ergo apostata ad Iudæorum superstitionem & errorem accedit, iudaicæ infidelitatis reus est: cùm verò ad paganismũ, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quò fieret, vt apostasia, si hæresis est, in duabus speciebus eiusdem proximi generis collocaretur. Rectiùs ergo Diuus Thomas philosophatur, cùm ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis prę se ferre, sed ad eam redigi & reduci, ad quam apostata accessit. Nam ex eo quòd recessit à Christiana fide, apostasia speciem non habet, sed circunstantiam quãdam aggrauantem, iuxta illud, Melius erat eis non cognoscere viam iustitię, quàm post agnitionem retrorsum conuerti. Quo magis 2. Petr. 2.

eos miror, qui in contrariam ſententiam verba D. Thomæ rationesq; deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Vnum eſt, quòd hæreticus homo per multiplicationem hæreſum, hæreticus eſſe deſineret. Nam ſi in aliam & aliam hæreſim quotidiè laberetur quouſq; totam prorſus desereret catholicam fidem, iam ex hęretico per augmentũ hęreſum priore nomine amiſſo apoſtata fieret. Alterum argumentum eſt, quòd pœnæ in iure aduerſum hæreticos decretæ apoſtatas etiã comprehendunt, id, quod non eſſet, ſi illi non eſſent hæretici: quum nulla lex canonica ſit, quæ in huiuſmodi apoſtatas animaduertat, niſi in hæreticis contineantur. Poſtremum argumẽtum grauius eſt multò quàm cætera, quòd Bonifacius octauus apoſtatas hæreticos eſſe definierit in hæc verba, Contra Chriſtianos, qui ad ritum tranſierint Iudæorum, erit tanquam contra hæreticos procedendum.

De hereti. in.6.

Sed primum argumentum non eſt difficile eludere. Quanlibet enim hæreſes cumulentur, ſi Chriſtum homo ille generaliter profitetur, & ſub Chriſtiano vocabulo eius fidem impugnat, hæreticus ſemper erit, apoſtata non erit. At vbi primùm & Chriſti nomen & totam omnino religionem deſerere inſtituerit, apoſtata fit, & nomen hæreſeos amittit, nó per hæreſim ſuperioribus adiectã, ſed per apoſtaſiam nouam, quæ hæreſis non eſt: ſed maius aliquid hæreſi. Quis autem dubitat, minora per maiora aboleri, & nominibus commutatis priora in poſteriora tranſire? Diſpoſitiones mutantur in habitus, & nomen diſpoſitionis ceſſat. Scientia viatoris in ſcientiam comprehenſoris vertitur, & ſcientia illa prior fideſque & fidei nomen eluitur. Incontinens incontinẽtijs ſæpiùs iteratis prauus efficitur, & nomen illud vetus euaneſcit, aut certè in grauius aliud permutatur. Quapropter nihil eſt admirandum, ſi aſſerimus, hęreticum per apoſtaſiam, quæ nouum crimen eſt ab hæreſi ſeparatum, multoque grauius crimen quàm hæreſis, antiquum nomen amittere, & nouum comparare, pręſertim quum hæreticus apud veteres ſanctos non ille apertus hoſtis ſit, ſed falſus propheta, qui venit in veſtimẽtis ouium: leproſus item, qui dũ rectis praua permiſcet, colorem ſanum maculis aſpergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ ſe ferens veritati reſiſtit: fons deniq; & nubes ſine aqua, arbor autumnalis, ſydus errans; quæ omnia aquæ, fructus, lucis ſpeciem obtendunt. Cùm ergo hæretici nomen generalem quãdam Chriſti profeſsionem connotet, non eſt abſurdum: ſi cùm connotatio abeſt, abſit quoq; hæretici vocabulum. Quemadmodum ſi quis cœnam ad ſequentem diem varijs poculis quàm maximè poſsit varioque item ſermone produxerit, cœna iam illi mutato tempore in ientaculum aut prãdium etiam conuertetur, nec propriè nomẽclaturam priorem retinebit.

Secundum verò argumentum ita refellitur. Non eſt dubium, quin apoſtatæ in pœnas hæreticorum incurrant. Id quod ab ineũte eccleſia perpetuò ſeruatum eſt, quemadmodum ex Cypriani opuſculis vel maximè liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quòd omnes eccleſiæ leges à iuris voluminibus petẽdas eſſe exiſtimãt, in quæ vel Raymũdus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta ſanè quamplura congeſsit. Hinc enim Caietanus noſter præceptum ieiunij quadrageſimalis, quoniam in decretis pontificijs, quæ paſsim circunferuntur, non apparet, vix potuit conſtituere, eodemque labore penè confectus eſt dum legem quæreret, qua clerici monaſticam religionem profeſsi ad diuinas præſcriptas preces exoluendũ aſtringerentur. Multæ ſunt, mihi crede, eccleſiæ leges, quas non ſcriptura, ſed vſus inferuit. Nec conciliorum atque Pontificum ſcripta omnia iuris contritum volumẽ complectitur. Apoſtatarum ergo pœnas ante

Bonifacium octauum mos ecclesiæ præscripserat. Sed quoniam quispiam dubitauit, illius dubitationem Pontifex in eo capite resoluit, definiens non aliter aduersum apostatas, quàm cótra hæreticos procedendum. Verùm è Pontificis verbis & diffinitione non habetur, apostatas hæreticos esse. Nam illa particula, tanquam, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem affert. Cuius rei exempla non est opus in præsentia referre: quia in sacris & profanis literis obuia sunt plurima. At de hoc argumento, cùm nominis etiam controuersiam habeat, nimis multa dicta sunt.

ll.3.arg. Illud porrò testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ Theologi iurisque periti etiam terunt, Hieronymi non est: sed à magistro senten. acceptum D. Thomas cęterique deinceps, vt solet, vsurparunt. At, si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostaseon vocabulo accuratiùs relegatur, D. Hieronymus in ea potiùs sententia est, vt existimet è sensu non è verbis hæresim æstimandam. Ec quid enim aliud sibi vult, cùm ita loquitur? Ab Arianorum præsule & Campensibus trium hypostaseon nouellum à me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici iudicamur. Et multa alia posterius eius modi, è quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta et sana intelligétia à crimine hæreseos timuisse, sed nouam vocem, vbi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarij Hieronymus legerat, de intelligentia hæresis, non de scriptura orta est: & sensus nó sermo fit crimen. Itaque ex verbis inordinatè prolatis in hæresis suspicionem incurrere fortasse possumus: in hæresim, si error in fide absit, nó possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est, infidelitaté, cuius species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item, veritati nihil cótrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati aduersetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores & iudices iuris fictione & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur, dicta factaque externa, quæ hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem opereve externo cultum idolo exhibent, quanuis ex metu id faciant, perinde animaduertunt, acsi interiùs à fide & religione desciuissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hęresis eandem quoque nomé claturam habet. Rerum quippè signa & imagines rerum sæpè nominibus appellátur. Quo modo prouerbium illud vetus atq; laudatum, cui ego vix vnquam sum assensus, verum est in sermone vulgari, Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis. At sermone proprio, vt diximus, hæresis apud Christianos error est eius, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur: nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei & religionis iudicium exercent, admonendos putaui, vt non eodem modo dictorum ac factorum iudicia faciant. In factis sanè, quæ ipsa per se tetra ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Iudaico circuncidentem aut idolo dæmoni vè sacra facientem pœnis hæreticorum mulctent. Tametsi non sum nescius, viris & Theologiæ & iuris peritissimis placuisse, id quod mihi ipsi non displicet, vt quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici aut apostatæ, nisi iuris fictione & pręsumptione probabili, iudices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiosè nimis ac diligenter inquirant, num reuera ex interiori infidelitate proficiscan-

tur & prodeant. Quòd ſi conſtiterit, non errore intellectus, ſed cupiditate, metu aut alia quauis animi perturbatione id genus ſcelera patrata perfectaque fuiſſe: tunc illa non tanquam hæreſes, ſed leuiore animaduerſione punienda. Verùm quum verba quantuncunque inordinatè prolata ſæpè à crimine hæreſeos, nonnunquam etiam à crimine omnino vacent, in eorum ſenſu & mente inueſtiganda adhibeat iudex licèt diligentiam vel maximam, ſed ſi in verbis peruerſis & inquinatis recta ſententia dicentis appareat ſanaque & munda fides, admonendus eſt homo, corripiendus, terrendus quoque clementer tamen moderateque mulctandus. Interdum verò diſſimulanter eſt vel tota pœna mortalium inſcitiæ & imbecillitati condonanda: cùm liberior loquendi licentia hominum leuiſſimorum, quanuis errorem non habeat, vehementer coërcenda ſit: vt quæ afferat audientibus aliquādo perniciem. At hæc, vt à præſenti inſtituto aliena, quaſi primoribus labris guſtata dedimus. Quæ ſequūtur, ea noſtra ſunt, atq; ad hoc tempus & locum propriè pertinent. Quamobrem, vt breuiter quidem illa, ſed enodatè explicentur: ingenij quantum potero, laboris plus penè quàm potero, adhibebo.

Ad 4. arg. Controuerſantur ergo iuris periti atq; Theologi an dubius in fide hæreticus ſit: itemq; ſimiliter, eadem enim quæſtio eſt, dubitare de vna qualibet catholica veritate an ſit etiam hæreſis. Nam eſſe, ratio illa poſita primū videtur oſtendere. Deinde & Auguſtini teſtimonium illud, Errare eſt, *In Enchi. c. 17. et. 19.* verū putare quod falſum eſt, falſumq; quod verū eſt, vel certum habere pro incerto, incertum verò pro certo ſiue falſum ſiue verū ſit. At qui de vna quauis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis, errat ergo contra fidem: fides enim, vt Bernardus ait, ambiguum non habet, quòd ſi habet, fides non eſt. Hæſitatio igitur illiuſmodi error eſt cum fide pugnans. Quare ſi pertinaciam habeat adiunctā, proculdubio eſt hæreſis. Præterea, concilium Viennenſe doctrinam omnem aut temerè aſſerentē aut vertentem in dubium, quòd ſubſtātia animæ rationalis nō ſit humani corporis forma, tanquam erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobat. Non igitur ille ſolùm errat in fidem eiq; cōtrarius eſt, qui aſſerit propoſitionem hæreticam, ſed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorſum inſuper illud caput, Dubius in fide infidelis eſt, in titulo de hæreticis cæteris omnino capitibus præponeretur, niſi vt intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos eſſe & tanquam hæreticos puniendos? Præterea, is, qui dubitat, fidem amittit, alioquin nō eſſet infidelis: at fides in baptiſmo ſuſcepta niſi per hæreſim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei eſt conſtans & certa firmitudo, vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: eſt ergo fidei ſaltem indirectè contraria, atque adeò eſt hęreſis. Ea enim re error aduerſus theologicæ concluſioni hæreſis eſt, quia fidei eſt indirectè corruptor. His argumentis vtuntur illi, qui dubium in fide, ſi eſt in dubitando pertinax, hæreticum cenſent. *Adria. quotlib 2. Gab. 3. d. 23. q. 1. Archie. Floren. 3 p tit. 23. c. fina. Ioan. And. & Panor. ſuper primum ca. de hære. Aug. de Ancho. in lib de poteſta. eccle. uide Turrecre. li. 4. p. 2. c. 12.* Nam ſi ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium vna ſententia eſt, hunc hæreticum non eſſe, Modicæ, inquit, fidei, quare dubitaſti? *Matth. 14.* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait dominus eſſe, nonnullam. Alij verò auctores etiam ipſi eruditiſsimi contrà ſentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi priuatiuè, non contrariè: hæreſim autem fidei eſſe contrariā poſitiuè, ſic enim ſcholaſtici loquuntur, itaq; dubitationem non propriè eſſe hæreſim: etiam ſi homo prudens videnſq; dubitauerit. Quam opinionem multis & ipſi argumentis perſuadere conantur. Primum eſt D. Thomę teſtimonium prioris ad Corinth. 11. lect. 4. vbi docet, de ratione hæreſis eſſe, vt quis priuatæ diſciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio

ctio, vt ait, firmam importat inhæsionem: vnde colligit, hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei diuinitus traditam & pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. quintum epistolæ ad Gala. & in cap. tertium epistolæ ad Titum, inquientis, Hæresis ab electione dicitur, quòd scilicet, eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Atque Augustinus lib. de vtilita. creden. ad Honora. cap. primo. Hæreticus, inquit, est, qui falsas opiniones vel gignit vel sequitur. At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæsionem, nec alterutram quæstionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrariè opponitur fidei & non per negationem aut priuationem: at dubitatio, cùm non habeat assensum nec dissensum, non aduersatur fidei contrariè, nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis, error est catholicæ veritati contrarius, error autem assensus est vel dissensus falsus: cùm ergo hæsitatio nec assensus nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controuersantium partes, fides verò & hæresis duo sunt extrema summè maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En causæ, quibus auctores sanè nobiles moueri solent, vt isto modo opinentur.

24.q.3.ca. Hæresis.

24.q.3.ca. Hæreticus.

Nec argumenta eos aduersariorum vrgent, quò minus in sua sententia persistent. Etenim cũ primũ illis obijcitur, dubiũ in fide infidelem esse: hoc ita repellunt. Infidelitas, inquiunt, tripliciter accipi potest, vno modo secundùm puram & simplicẽ negationẽ, vt dicatur q̃s infidelis ex hoc solo, q̃ nõ habet fidẽ, & hoc modo, vt dicit sanctus Thomas. 2.2. q. 10. articu. 1. in his, qui nihil audiuerunt de fide, non habet rationem culpæ, sed magis pœnæ. Secundò capitur infidelitas secundùm contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipsam, & in hoc propriè, vt eodem loco Diuus Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quædã inter duas partes nec vni nẽc alteri adhærendo: quo modo Stephanus Papa loquitur in illo capite primo de hæreticis. Tres verò infidelitatis species eius esse intelliguntur, quæ propriè fidei contraria est, hoc est, non primo aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum esse interpretantur, si aut affirment incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa verbo siue affirmato siue negato. Qui verò nihil vel affirmat vel negat, hunc propriè non errare, nisi fortè is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quum sagittam quidem non iecerit, collineaturus tamen si iecisset. In quem sensum peccatores in vniuersum errant, non ij modò, qui operantur malum, verumetiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, vt ad propositum reuertamur, si propterea quòd fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet, qui opinabitur Christum esse deum, hic quoque propriè & errabit & erit hæreticus, nempè cùm non habeat firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido nanque opinationi coniuncta perinde certo fidei assensui repugnat, vt illa dubitantis ambiguitas. At est ne quisquam tanto ductus errore, vt veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis nihil aut asserendo aut inficiã

do, ſed quia pẽdens animi nec veritatẽ catholicam nec dogma cõtrarium eligit, is fictione iuris hęreticus fortè erit, vocis certè ꝓprietate nõ erit: cũ non ſit cõtrariè & poſitiuè infidelis, quanquã eſt infidelis negatiuè aut etiam priuatiuè, eo quòd fides ſine vllo errore, & abiecta omni formidine & cunctatione vera eſſe intelligitur: ſi autem formidinem aut cunctationem habet, fides non eſt.

Quod verò ex concilio Viennenſi teſtimonium excitatur, non modò non eſt contra hos, ſed maximè horum cauſam opinionemq́; confirmat. Cùm enim doctrinam omnem ſiue aſſerentem ſiue vertentem in dubium, quòd ſubſtantia animæ rationalis humani corporis non ſit forma, tanquam erroneam ac fidei catholicæ inimicam ſynodus reprobaſſet, ne quiſpiã putaret dubium atq; aſſertionem eodem gradu & loco habendum eſſe, ſubiungit, Definientes quòd quiſquis deinceps aſſerere, defendere, ſeu tenere pertinaciter præſumpſerit, quòd anima rationalis non ſit forma corporis humani, tanquã hereticus ſit cenſendus. In quibus verbis perſpicuũ eſt, eos, qui eã rem in dubiũ verterent, non eſſe à cõcilio tanquã hæreticos condemnatos, ſed eos tantummodò, qui eius rei contrariũ pertinaciter aſſererent. Nec enim ſine cauſa exiſtimandũ conciliũ eſt eos, qui in dubiũ verterent, prætermiſiſſe. Doctrina igitur ea, quę in dubiũ vocat catholicas veritates, inimica eſt fidei chriſtianæ non cõſummatè & abſolutè, ſed imperfectè & inchoatè: nã & ſuo quodã modo colores medij albo inimici & contrarij ſunt, & nõ ſolũ color ater extremus. Qua ex re ſatis intelligitur, hæſitationem merã ſine aſſenſu atq; diſſenſu neq; errorem propriè eſſe, neq; fidei omni ex parte inimicam.

Iam, ꝙ caput illud, Dubius in fide infidelis eſt, antè cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inſcriptus eſt, nõ probat, dubiũ in fide hęreticum verè eſſe: ſed iuris fictione eſſe. Id quod ſecundũ eius tituli caput oſtendit: qui alios, inquit Leo, cùm poteſt, ab errore non reuocat: ſeipſum errare demonſtrat. At qui hæreticis fauent, & in eorum errore conniuent affectu illiciente non errante intellectu, hi iuris quidem ſuſpicione hæretici ſunt, verè autem & propriè non ſunt. Error, Innocentius ait, cui non reſiſtitur, approbatur, & veritas quum minimè defenſatur, opprimitur. Quid ita? nec enim caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obuiare. Et Gregorius conſentire, inquit, videtur erranti, qui ad reſecanda, quæ corrigi debent, non occurrit. Nec Stephanus Papa, cuius decretum illud eſſe dicitur, aliter ſe ipſe interpretatur. Nempè, docere volebat, quibuſnam teſtibus fides habenda ſit, & inter cæteros eos à teſtimoniorum fide reijcit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubij nimirum in fide ſunt. Hos enim Pontifex iure & infideles eſſe ſumit, & in teſtimonijs ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eò forſan ſpectat, vt ex illius ſententia homines hæretici iudicentur, ſed eò potiùs, vt fidei iudices intelligant, quoſnam ſint in cauſa fidei teſtes legitimos habituri. Abſurdum enim eſſe, vt infideles de fide aduerſum Chriſtianos teſtificentur, ſiue infideles veritatis ignoratione aut dubitatione ſint, ſeu multò q́; etiam magis errore contrario.

83. diſt. ca. error.

Eadem diſtin. cap. cõſentire.

At eum, qui non infirmitate, ſed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile eſt. Nam actum fidei omnis vel pertinax vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidẽ ambiguũ non habet, & ſi habet, actus fidei non eſt. Fidem verò in baptiſmo ſuſceptam non niſi per hæreſim perdi, huius opinionis auctores facilè negant. Colorem nanq; album non modò ater expellit, ſed giluus etiam & glaucus ac cæteri omnino intermedij. Fides item non ſolùm infidelitate excluditur, ſed clara etiam viſione. Quum enim venerit quod perfectum eſt, euacuabitur

bitur qđ ex parte est. Nihil igitur obstat, quin & per hæresim perfectè contrariam & per dubitationem & opinationem, quę ex parte fidei aduersæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimuerò, quod postremo loco argumentum additur facillimũ est. Error quippè theologiæ contrarius cùm & assensum falsum habeat & in falsitate contumaciã: indirectè licèt, vndiq; tamen fidei aduersus est, tùm ex intellectu tùm ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfectè aduersatur, ex intellectu non item, vt qui, quãdiu dubitat, errorem assensionemq; non habeat. Qua ex parte rationem cõtrarij claudicare, qui aut admiratur aut ambigit, is se qui sit vir doctus nescire fateatur. Cùm ergo hæresis non ex parte: sed vndiq; fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim propriè non esse, quantumuis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo satin hoc est, vt de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? mihi quidem non videtur, quanquam alteram earum opinionũ metaphysicus ꝓbo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem Metaphysicæ legesque contrariorum à dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neq; speciem habet neq; formam. Nihil enim affert, nihil ponit, quod aut res sit aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ propriè cõtraria sunt, ea duas formas esse maximè repugnantes. Quo modo satis euincitur, dubitationem nec esse hæresim nec fidei esse contrariã. At si Philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tùm verò hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem eundem nullũ omnino errorem habere fidei verè contrarium prorsus incredibile est. Quod enim quispiã vel de conclusione aliqua vel de vno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quòd autẽ non conclusiones modò in ecclesia certas, verumetiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet: nequaquam verisimile sit, nisi velimus hominem quépiam fingere hærentem ad omnia & nutantem, cui vniuersarum rerum infinita quæstio sit, & nullo loco constans & fixa veritas. Verùm pone hominem eiusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, num si Christum generaliter profitetur, Christi etiam doctrinam in generali probat: fac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certè ecclesiæ auctoritatem. Cùm ergo is dubitauerit de vno quolibet dogmate, quod in scripturis inuenitur vel ab ecclesia diffinitum est, si illi ostẽdas aut ecclesiæ definitionem aut scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abijcere aut credere ecclesiæ scripturęque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitationem pellent. Meritò igitur ecclesiastici iudices & Theologorum & iuris peritorum auctoritate cõfirmati, eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitarint. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maximè hæreticum perficit, quàm breuissimè explanandum est.

Quòd autem heresis esse sine pertinacia nequeat, nam id primùm quæritur, non est difficile ostendere, tùm communi omnium & Theologorum & iuris peritorum consensione, tùm grauissimis veterum testimonijs, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino referuntur. 24. quæstio. 3. cap. dixit Apostolus. & cap. qui in ecclesia. Idem colligitur ex cap. damnamus. de summa trinitate. non enim tanquam hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei cõtrariam defendere præsumpserit: præsumptio autem, sic enim vulgus arrogantiam appellat, radix est pertinaciæ. Et. c. vni. de sum. trini. in. 6. illi censentur hæretici, ꝗ præsumpserint aut temerario

Ad 5. arg. & huius cõfirmationes in quibus id uel maximè quærebatur, quidnã pertinacia sit, & an si ne illa hære sis esse possit.

In epist. ad Glori. & Eleusi. & de ciui. dei lib. 18. ca. 51 & contra Mani.

rario ausu asseruerint, &c. Et in Clemen. de sum. tri. apertiùs. Quisquis asserere pertinaciter præsumpserit, &c. D. quoq; Tho. tãtum abest, vt ab hac sententia alienus sit, vt non modò arbitretur, hæresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiã contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine, nã vt explicatum est, hæresis Græcè ab electione dicitur. Nõ est ergo hæreticus, nisi qui videns & prudẽs doctrinã eligit fidei contrariã: id quod sine pertinacia non fit. Vtitur deinde illo Apostoli testimonio. Si quis aliter docet, et nõ acquiescit sanis sermonibus dñi nostri Iesu Christi, & ei, quę secundũ pietatẽ est, doctrinæ. Qui ergo ecclesię doctrinæ resistit, atq; ideò est pertinax, is duntaxat hæreticus habendus est. Pręterea, hęresis, vt suprà quoq; diximus, fidei catholicæ maximè ac summè repugnat. nõ est autẽ perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta cõsensione firmetur, igitur nec hæresis absoluta & cõsummata est, nisi falsũ intellectus errorem praua volũtatis electio cõfirmet, vt queadmodũ in fide cõstantia veritatis exigitur, ita in hæresi cõtraria insit pertinacia falsitatis. Sed benè habet, quod in hac re asserẽda nullũ aduersariũ habem⁹. Quapropter etiã si rationes nec probabiles essent nec satis idoneæ ad faciẽdã fidem: cõmuni tamen omniũ sensu ea finitionis particula cõprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

2.2.q.2.6. 2.& q.11.2 3.& 1. Corin.11.le.4.

1. Tim. 6.

At quid pertinacia sit, à multis quidẽ ad dubitatum est: à paucis verò expeditũ. Siue autem dicatur pertinax, quasi nimiũ tenax, seu plus etiã q̃ decet animo pertendens, hæc enim minutula nimisq; depicta libentiùs, omitto, perspicuũ est tamẽ, eum nunc vocari pertinacem, qui valde nimisq; etiã in errore permanet, falsamq; sententiã mordicùs tenet arcteq; defendit. Ita à quibusdã definitur hoc modo, Pertinax est, qui id tenere pertendit, quod debet dimittere. Cui finitioni illa vel finitima vel certè eadẽ, Pertinax est, qui in errore persistit, quẽ deserere tenetur. Facillimè dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quæ errori adiuncta facit hæreticum: plures sanè in hæreticis habebuntur, qui hæretici non sunt. Primùm enim, si error contra fidẽ sit, illum fugere ac declinare debeo, siue fidei contrariũ esse videã, siue etiam ignorem. Errant quippè illi vehementer, qui ignorationẽ existimãt obligandi vim à præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, vt obligatione soluamur, sed ne res aliàs vetita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiã si in ignoratione versetur, errores fidei contrarios simpliciter & absolutè euitare debet, si eos nondũ habet, & si habet, destituere. Itaq; si in eis perstat vel ignorãs, id nimirũ tenet, quod dimittere tenebatur. Verũ isthæc missa faciamus, quæ tenuiùs disseruntur, q̃ vt quiuis ea possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facilè vel imperiti comprehendent. Enimuerò, cũ homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel à fidei iudicibus vel à theologis insignis cuiuspiam academiæ vel ab amicis etiam eruditis & pijs, si adhuc errorem nõ deserit, in eo nimirum perstat, quod debet dimittere. Est ergo verè pertinax, si in verbi eius definitione neq; abest quicquam nec redũdat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim cõstituendam est necessariũ. Habet enim homo ille errorẽ fidei contrariũ, in quo etiã est pertinax. At minimè ambigitur, eiusmodi hominẽ, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse: si non existimat, sententiam suam ecclesiæ esse contrariam, sed aut episcopum aut inquisitores, sic vulgò appellantur, aut Theologos academiæ falli. Quocirca nõdũ videtur ex ijs, quę dicta sunt, pertinacia illa innotescere, qua hæresis constituitur. Sed ne hãc rẽ quidẽ ea pertinaciæ insignia patefaciunt, quæ vt ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei huius quosdam

notas

Gloſ. in extrau. Cũ inter nonnullos. Ioann. Gerſon .1. p. alphabe. 10.14. Turrecrem. li. 4. par. 2. c. 18.

notas ſeptem, alios duodecim, alios etiam vigintiedidiſſe peruulgatum eſt. Et cùm ſigna, ex illis quędã dubia ſint, poteſt accidere, vt aliquod ſignũ dubiè datũ pro certo à fidei iudicibus ſit acceptũ: ita fiet, vt pertinax is & hęreticus iudicetur, qui hæretic⁹ verè non eſt. Sed quoniam aliter iuriſperiti, aliter theologi hæc & ſimilia tractant, iuriſperiti quatenus tenere manu res poſſũt, theologi quatenus ratione & intelligẽtia: exponamus primũ ad Theologorũ leges, quænã ea pertinacia ſit, quæ hæreſim perficit: deinde, ſi fieri poteſt, iuris quoq; prudentibus pertinaciæ huius ſigna notaſq; tradamus, non illas tam multas, tam varias, tã ambiguas: ſed perpaucas, fixas atq; conſtantes.

Prima. 5. argumenti confirmatio refellitur.

Ratio igitur hoc Theologiæ poſtulat, vt pertinacia, quæ hæreſim facit, nõ ſit tẽporis diuturnitate æſtimanda. Vt ſcilicet ille ſit pertinax, q̃ diu in errore perſiſtit. Certè ſi conſtaret, quòd vna ſolùm hora quiſpiam, deum non eſſe trinum, ex animo defendiſſet, is hęreticus ab eccleſia iudicaretur, quæ ex vno actu quãtumuis breui vel adorandi idola vel puerum circuncidendi ſolet homines, tanquam ſi eſſent hæretici, iudicare: nequaquã iudicatura, ſi crimẽ hęreſeos diuturnum lõgumq; illud tẽpus exigeret. Rurſum, ſiquis ſciens prudenſq; totam fidem abnegarit, quanuis breuiſſimã moram interpoſuerit, apoſtata verè & iure ab eccleſia cẽſebitur: ergo & ille hęreticus iudicabitur, qui manifeſto fidei articulo repugnauerit, etiamſi repugnantia illa diutina & lõginqua nõ fuerit. Præterea, vt fidei actus omnibus ſuis numeris expletus ſit, tẽporis longinquitas nulla eſt neceſſaria, ergo nec hereſeos aduerſa actio diuturnitatem ſibi erroris vendicat & requirit. Illud rurſum ratio Theologię docet, hęreticũ eum eſſe, qui volens vnicuilibet dogmati aſſentitur, tum etiam cùm intelligit eccleſiæ fidei eſſe contrarium. Vt ſi quis poſtea quàm illi cõſtat rẽ, quã credit vel ſacris literis vel eccleſię apertę definitioni refragari, ſui adhuc iuris ſentẽtięque ſit: hęc ſcilicet, vera hęreſis eſt, atque in ſua ſpecie perfecta. Id quod egregio argumẽto Caietanus demonſtrauit. Fides enim aſſenſu intellect⁹ perficitur ex cõſenſione volũtatis in eo, qui rem, quã credit, cognoſcit eſſe catholicã veritatẽ: ergo & infidelitas diſſenſu intellectus perficitur ex conſenſione voluntatis, in eo, qui rem, cui aſſentit, cognoſcit eſſe contra eccleſię communẽ fidem. Contrariorũ enim contrarias oportet eſſe notiones. Confirmat autẽ hoc vel maximè pręclarum illud Auguſtini teſtimonium inquientis. Cõſtituamus aliquẽ id ſentire de Chriſto, quod Photinus opinatus eſt, exiſtimantem ipſam eſſe catholicã fidem. Iſtũ nondũ hęreticũ dico, niſi manifeſta ſibi doctrina catholicę fidei reſiſtere maluerit, & illud, quod tenebat elegerit. Pręterea, qui ſic tenet errorẽ fidei cõtrariũ, vt nõ ſit paratus ab eccleſia corrigi, ſine dubio eſt hęreticus, vt Auguſtinus idem in epiſtola ad Glorium & Eleuſium affirmat. Sed qui videt ſuam opinionẽ aduerſam eſſe catholicę fidei, & adhuc in ea permanet, hic non eſt paratus ab eccleſia corrigi, cuius videlicet auctoritatem reijcit & contemnit: verùm igitur crimen hęreſeos admittit. Qua ex re intelligitur, pertinaciam eam, quę hęreticum facit, ſemper ſolumq; in eo inueniri, q̃ dogma aliquod tenere pergit, cui cognoſcit catholicam ſententiam aduerſari. Id verò nominis ipſa quoque notio declarat. Pertinax quippè is dicitur, qui plus nimio in propria ſententia hęret. At qui opinionem ſuam intelligit communi eccleſię ſenſui & fidei repugnare, atq; in ea perſtat nimis, profectò ille in priuata ſententia perſeuerat, verè igitur eſt pertinax: imò hęc ſola conſummata pertinacia eſt, quę abſolutẽ cum fidei conſtantia pugnat: atq; adeò ſola ea ſimpliciter hęreſim conficit. Nam quemadmodum, vt paulò antè dictum eſt, fides ea electione perficitur, vbi is, qui vult veritati aſſentiri, intelligit illam eſſe catho

Qualis neceſſaria pertinacia, quã hereſis exigit.

2.2.q.11.arti.2.

lib.4.contra Dona. cap.6.

24.q.3.ca. dixit Apoſtolus.

catholicam veritatem: ſic & hæreſis contraria omnino electione conſummabitur eius, qui aduerſante catholica fide propriam ſententiam videns volenſq; cóplectitur. Ecquis enim eo pertinacior eſſe poteſt, quem de ſuſcepta cauſa propoſitaq; ſententia nulla eccleſiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclarè itaque Hiero. interpretatur, hæreticum idcirco ſubuerſum eſſe & proprio iudicio condẽnatum, quia ſuo arbitrio ab eccleſiæ inſtitutione diſceſsit, quæ diſceſsio propriȩ cõſcientiæ videtur eſſe damnatio.

Quibus rebus poſitis, illa conſectaria ſunt. Primùm, ſi dogma aliquod nondũ eſt certum & expeditum ad catholicã fidem attinere, quanuis pleriq; viri docti exiſtiment, à deo eſſe reuelatum, peccat ille quidem grauiter, qui cũ eo dogmate pugnat, eſtq; item pertinax, qui plurimorũ & doctiſsimorum auctoritatem contemnit, eamq; obſtinatione quadam ſententiȩ repudiat: ſed non eſt hæreticus, quoniam pertinacia illa tametſi impudens & vitioſa eſt, non tamen in eccleſiam tendit; ſed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter deſpicit ac pro nihilo putat.

Illud deinde conſectarium eſt, Si certũ exploratũq; ſit, dogma vnum quodlibet fidei veritatem eſſe, qui ignorauerit eiuſmodi dogma ad fidem ſpectare catholicam, & quanuis admonitus ab epiſcopo ab hiſq; rurſum, quibus fidei cognitio cõceſſa eſt, à viris demùm doctis & pijs placitum ſuum prȩfractè nimis obſtinateq; defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, inſolens ſapiẽs hæreſim, & quibuſq; huius generis nominibus notari poterit: nec tamẽ etiamnũ notã hȩreſeos habebit, quia, dicendum eſt enim ſæpiùs, pertinacia eius nondum cum fidei veritate & eccleſiæ auctoritate pugnat, ſed cũ eorum ſententia, qui & fallere & falli poſſunt.

Ad Tit. 3. lect. 2. Rectè igitur D. Tho. aſſeruit, eum, qui paratus eſt corrigi ſecundùm eccleſiæ determinationem, hȩreticum non eſſe: quia nõ ex malitia errat, ſed ex ignorantia. Quod de craſſa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata eſt, hæc non tollit, quin peccatum ſit eiuſmodi, cuiuſmodi eſſet, ſi à ſciente & vidente committeretur. Nempè affectatus error ex electione eſt, nec paratus eſt ille corrigi, qui de induſtria cómonitionem eccleſiæ doctrinamque declinat. At, qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo inuitus eſt & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec grauatè feret, quũ ab eccleſia corrigetur, errorem ſuum ipſe corrigere.

Verùm noſtris hiſce documentis illud in primis obijcitur, quòd error iſte ignorantiæ vitioſæ mortale peccatum eſt, præſertim poſt admonitionem epiſcopi docti, prudentum iudicum, Theologorum ſapiẽtium. Peccatum autem mortale hoc non niſi ſub infidelitatis genere continetur. Tres verò ſolùm eſſe infidelitatis ſpecies Diuus Thomas diffiniuit. Cùm ergo crimen eiuſmodi nec paganiſmus, nec iudaiſmus ſit, erit profectò hæreſis. Adde, quòd ſi quis ex ignorantia vitioſa & ſupina hominem occideret, verè & propriè homicida eſſet, in eaſque pœnas incurreret, quæ fuerint homicidis à iure præſcriptæ. Eadem verò cauſa ſubeſt in eis, qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino ſacrilegis. Qui igitur ex ignorantia craſſa poſt ſuſceptum Chriſti baptiſmum errorem habuerit fidei contrarium, is verè erit hæreticus. Actus enim, qui ex huiuſmodi ignorantia proficiſcitur, ſimpliciter & abſolutè & volentis eſt & cõſentiẽtis: poterit ergo excuſari quidem ne tam grauis culpa ſit, non autem vt hæreſeos culpa non ſit, & eius omnino generis, cuius eſſet, ſi à non ignaro proficiſceretur. Adde etiam Diui Thomæ teſtimonium in hæc verba, Ab errore circa articulos fidei nõ poſſunt aliqui propter ſimplicitatem excuſari, quin ſint hæretici, præſertim quãtum ad ea, quæ eccleſia *1. Cor. 11. l. 4.*

ſia

sia solennizat,& quæ communiter versan tur in ore fidelium. Sed circa alia,quæ indirectè pertinent ad fidei disciplinam, vt quòd Isaac fuit filius Abrahæ,non iudicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat etiam viso quid ex eo sequatur. Hactenus ille. Quæ verba adeò apertè cũ hac nostra doctrina pugnare videntur,vt non sit necesse argumentari. Sed & Chrysostomus videtur quoq; nobis aduersari,qui illum Pauli locum, Cum modestia corripiẽtem eos,qui resistunt veritati, &c.de eis accipit,qui non aduersandi affectu, sed studio discendę veritatis veritati resistunt.At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco semel atq; iterum commonefaciendos esse corripiendosq; præcepit,sed post vnam & alteram correptionem deuitandos.

Hom. 6. in ep. ad Titũ. 2. Timo. 2. Tit. 3.

Quibus argumentis breuiter ita respondeo. Diximus suprà dupliciter aliquod peccatũ in genere & specie collocari: vno modo formaliter & directè: altero modo materialiter & reductiuè. Dent mihi Latini veniam precor, si verba minùs Latina vsurparim. Sic à dialecticis accepimus, materiã in prædicamento substantiæ poni, punctũ in genere quantitatis, embrionem in eius specie animantis, cuius gratia à natura paratur, poni, inquam, non per se & propriè quidem, sed per accidens & quasi impropriè. In moribus itidẽ quædã peccata sunt in sua specie perfecta, quę vidẽtes,& sciẽtes de industria cõmittunt, & ea propriè, per se & formaliter in sua quoq; specie reponuntur. Alia verò imperfecta sunt, quę prę ter intentionem ignorantes admittunt: & eiusmodi ad speciem & genus per accidẽs reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur, nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ, vt antè etiã dictum est, in tres species à Diuo Thoma distinguitur. Prima itaq; obiectio minimo negocio pellitur. Illa altera difficilior est, vbi quæritur, cur qui hominẽ ignorans perimit, verè homicida est, atq; adeò pœnas homicidij cõtrahit, si eius ignorantia est in vitio: is autẽ, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos verè patrat, nec in pœnas hæreticorum incidit. Quæ sanè quæstio ita soluitur. Non est hæreticus nec Theologorum nec iurisperitorum vsu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit, nec hæresis illa imperfecta in frequẽti vulgatoque sermone simpliciter & absolutè hæresis est, sed ille tantummodò hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione quasi dedita opera cũ communi fide pugnat. Quare nisi à perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eundemque proprium huius vsum vocabuli volumus conseruare. Eam rem quoniam tùm ex nominis origine & notione, tùm ex veterum testimonijs, tùm ex communi omnium sensu paulò antè ostendebamus: nihil est necesse acta agere. Hinc illud est, Excommunicamus omnem hæresim extollentem se aduersus catholicã fidem. Non errorem, ait, extollentem se aduersus episcopũ, nõ aduersum inquisitores, non aduersum theologos aut Parisienses aut Salmanticenses aut Complutenses aut Bononienses, sed aduersus catholicam fidẽ. Hinc etiã illud. Nõ acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, quæ secundùm pietatem est, doctrinæ. Non dixit, sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirũt, non Theologorum etiam multorum, sed Domini nostri, &c. Quòd si vel in diuinis libris, vel in ecclesiæ doctrina non acquiescit, hæreticus est, quanuis non sit nec ab amicis nec à Theologis nec à fidei iudicibus admonitus. Contrà verò, si horum omnium repudiatis & monitis & præceptis sermones tamen dei & ecclesiæ non industria repudiat, sed ignorantia: hæreticus non est. Nec verò eædem causæ subsunt, vt cętera vitia, cùm ex ignorantia crassa

De hæretica. excommunicam⁹. 1. Tim. 6.

sa stirpinaq; prodierint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solùm dicitur, qui hominẽ data opera occidit, sed qui iniustè occidit, quanuis animi perturbatione aut etiam imprudens id fecerit. Atq; item similiter in reliquis.

Iam Diuus Thomas vel prudenter fidei iudices admonet, idq; illis præcipit, q̃d non suspicari modò, sed sumere etiam atq; existimare debent: vel non putat ea, quæ in omniũ catholicorum ore versantur, ab vllo omnino fideli ignorari posse, nisi qui errorem affectauerit: vel de hæresi imperfecta intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolutè & simpliciter hæreticum facit, sed quodam modo. Atq; hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex. 1. par. suprà scripsimus.

At Chrysostomus à nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cùm doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus nec alius quisquã hæreticum propriè vocauerit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, graue peccatum peccauisse verti in quæstionem non potest. Inuenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tametsi in vitio est, non tamen est hæresis: quia non est maliciosi error, sed ignorãtis. Quòd si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui quoniam obstinatè pugnaces sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum iudices fidei videntur sequi, cùm in vniuersum iubent, hæreticos vel omissa fraterna correctione denunciari. Quod vtiq; præceptum vulgo datum prudentia plenissimum est, quanquam non omnium hæreticorum aures, vt quidam falsò putant, ita clausæ sunt veritati, vt ab amico præsertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri: paucorum erit ista fiducia eaque prudentissimorum, sapiẽtissimorum, coniunctissimorum, qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem ecclesiæ reuocare. De quibus non valde obfirmatis, Paulum quoque ad Timo. loqui haud absurdè intelligimus: Nolo autem, vt quispiam quanuis do- S. Tho. 2. 2.
ctus & amicus hac periculosissima ætate, q. 33. art. 7.
vbi hęretici obfirmatissimi sũt: vel pleriq; vel oẽs, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certò existimauerit, hæreticum esse ex animo conuertendum. Non enim propter coniecturas, aut verosimiles, aut etiam probabiles rem tanti momenti debet periculo exponere: præsertim cùm experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine hæresis intentata correptio. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, vt maneat cùm viro infideli: quòd videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, vt vxor virum suum ad fidem alliceret. At vbi ecclesia cõperit, inter Iudæos præsertim vxores potiùs corrumpi à viris: prudentissimè sanxit, ne vxor ad fidem conuersa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium euertit, sed firmauit. Sic fidei iudices, quando multis magnisq; experimẽtis acceptis legẽ tulerint de denuntiando hęretico quãuis occulto, fraternæ correptionis legẽ à Christo pręscriptam non violant, sed stabiliũt. Nisi naturæ iuribus legislator repugnauit, cùm sapientissimè edixit, Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia siue vxor, quę est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis vt animam tuam clam dicens: Eamus & seruiamus dijs alienis, quos ignoras tu & patres tui, non parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum: sed statim interficies, &c. Deut. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo seruanda est diligenter, ne dũ per falsam misericordiã homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Nec

Ad confirmationem 2. quinti argumenti. Nec operæpretium erit hoc loco disputare, an apostoli hæretici fuerint, quod qui fatetur, qua hūc obiurgatione, aut quo potiùs conuicio à tanto errore coner auertere? Potest enim, deus immortalis, absurdius dici quicquam, quàm ministros primos euangelij ad vnum omnes non à fide modò alienos, verumetiam hæreticos fuisse? Quantò & veriùs & modestiùs illi sentiunt, qui arbitrantur apostolos Christi non ex malitia nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse. Apertè illis dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamē ipsi, vt Lucas ait, non intelligebant quæ dicebantur: & credemus nos post tot adeoque magnas turbas excitatas discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cuiusmodi illa fuerit, Euangelista nobis exposuit inquiens, Quia his, qui viderant eū resurrexisse, non crediderunt. Illi porrò, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur: sed falli poterant tamen. His ergo non credentes apostoli quidam & multis & incorruptis testibus duri erant, increduli que etiam erant: at non deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant aduersus homines, non aduersus deum & Christum eius. Quocirca Christi discipulos hæreseos insimulare, stultitię est manifestæ, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, rectè & dicta & cōfirmata sunt. Confirmatū est autem multa esse, quæ concurrant, vt quispiam hæreticus constituatur. Primùm, errorē habeat oportet. Deinde, vt is error catholicæ veritati cōtrarius sit. Tertio loco certū esse necesse est atq; expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quarto, errori pertinaciam adiungi, non quamuis, sed quæ cum certa ecclesiæ regula pugnet. Quintò, vt is error sit post susceptam fidei professionem in illo, qui Christo se credere profitetur. Hactenus Theologis nostris attenuatè presseque finiuimus, quidnam hęresis sit, vnde illis statim perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signū. Quia verò solus deus nouit & corda & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profectò potest alterius habere clarè cognitam hæresim & satis firmè conceptam animo atque comprehensam.

Luc. 18.

Quamobrem, cùm vox scriptumque ipsum ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas fidei iudicibus exprimere, vt rectè atque ex ordine valeant de hæresibus iudicare. Nam Theologi, quum compertum habuerint, propositionem aliquam fidei catholicæ esse manifestè cōtrariam, subscribent fortè illicò, hæreticam illam esse, quoniam interdum de rebus ipsis nudè positis ex genere naturaq; loquuntur, & eas, quas circunstantias appellant, quandoq; aut negligūt, aut certè in iudicium fide ac diligentia deponūt. Itaq; suo se munere probè functos arbitrantur, si vnum illud explorauerint, an error, cuius ab eis nota quæritur, fidei apertè aduersetur. Cùm autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus proscripta & damnata est, quædam alia sint, vt diximus, necessaria: non videtur esse benè consultū multorum infirmitati & innocentiæ, nisi fidei censores iterum atque iterum admoneantur, vt diligentissimè errantium iudicium, ingenium & animum studeāt indagare, illudque potissimùm, an eam pertinaciam habeant, quę suprà studiosè nobis & sedulò diffinita est, quòd in hac re vel maximè ecclesiastici iudicij cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi ritè iusteque ferendam hæresim ipsam suspicione attigisse, sed comprehēsione quadam opus est, vt sine errore de erroribus iudicetur. Nisi enim illos iudex quasi manu teneat, præceps ferè erit temerariumque

que iudicium. Quòd ſi in cauſa ſanguinis id ciuiles leges præſcripſere, vt probationes eſſent luce meridiana clariores: ecquid fieri oportet ab eccleſiæ iudicibus in eis cauſis decernendis, in quibus non ſolùm res, honor, fama, vita hominis vnius periclitatur, ſed totius etiam generis ac familiæ præclara & ſempiterna exiſtimatio? Age ergo normas præſtituamus, quibus eccleſiæ iudices tutò in hæreſi diiudicanda vti poſsint.

Regulæ tres, ad quas fidei externa iudicia dirigenda ſunt,

Cap. decimum.

PRima formula in prōptu eſt, ipſius contra ſe errātis teſtimoniū, quod in omni foro exploratū eſt admiſsi criminis argumentū, præſertim ſi crimen ſuum reus ſua ſponte & voluntate teſtificetur. Tametſi ea etiam cōfeſsio, quā à reo iudex quęſtione ac tormentis exprimit, ſecundùm leges tùm ciuiles tùm canonicas idonea eſt ad faciendā in externo iudicio fidē. Sed de toto hoc & confeſsionis & quæſtionis genere cōmodiùs non à iuriſperitis ſolū, verū à quibuſdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quàm ab vllis Theologis vlla in ſchola diſputatur. Nec verò quempiam velim in eum ſenſum formulæ huius verba interpretari, vt reus, qui hęreſis fortaſſe vim & naturam neſcit, hæreſim ipſe ſit ſuo iudicio æſtimaturus, illumq; ſecuturi in ſentētia iudices. Sed ita accipi oportet, vt reus cùm factorū atq; dictorū ſuorū, tùm propriæ conſcientiæ atq; animi teſtis cōtra ſe ſit, iudices ex factis, dictis, mente, ingenioq; illius hæreſim deprehendant, cuius notionem ante oculos poſitam habere in omni fidei religioniſque iudicio debent. In hominem præceptor olim meus incidit, qui vehementer ſe ipſe affirmaret hæreticum eſſe. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum eſſe arbitraris? Reſpondit ſe tenere contra catholicam fidem. Hìc ille vrget. An tu credis catholicam fidem falſam eſſe? Minimè gentium, inquit iſte, ideo enim me hæreticum exiſtimo, hoc eſt, errantem & à veritate alienum: quia contra fidem catholicam ſentio. Iam præceptor riſum continere non valens, abi ſtulte ait, eò enim minùs hæreticus es, quò magis te hæreticum opinaris. Salua quippè res eſt, ſi tūc errare te ſentis, quùm fidei catholicæ repugnas. Sic hominis ſtultitia eſt non tam Theologiæ rationibus, quàm prudentiæ manibus comprehenſa. Mihi etiam ipſi aliquando contigit, vt à iudicib⁹ fidei errores neſcio quos denotādos acciperem: certè hominis eius errores, vt poſtea comperi, qui iudicum nec iuſſu nec accerſitu ad tribunal venerat, ſed ſacerdotis cuiuſdam ſuaſu & conſilio, quem pœnitentiæ adminiſtrum habebat. Sponte igitur ſuoque iudicio hæreſes aduerſum ſe plurimas, ſic cenſebat, excipiente notario prodidit. Ad me ergo itum eſt, vt errorum notas ederem. Quos vt multos varioſq; conſpexi, cœpi mecum ipſe attentiùs cogitare, quiſnam eorum auctor haberi poſſet. Quicunque porrò is eſſet, partim ex Arij partim ex Macedonij partim ex Vuicleffi partim ex Lutheri fontibus quaſi quoſdam diduxiſſe riuulos videbatur. Crederes eū aſsiduè in omnium hæreticorum lectione verſatum. Quòd ſi vlla eſſet rerum conſequentia & cōnexio errorumvè cōpoſitio & coagmētatio aliqua, mihi quoq; iniecta eſſet iſta ſuſpicio. Sed cùm cernerem, in tanta errorum copia non complexionem eſſe, non vinculum: inſaniæ hominis potiùs quàm hæreſeos venit in mentem. Nolui itaq; de erroribus iudicare, niſi priùs auctoris ingenium & iudicium exploraſſem. Ergo iudices rogo, num copia ſit videndi hominis. Aiunt eſſe. Nam datus erat in cuſtodiam, & coniectus in carcerem. Soluitur vinculis, coràm producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parùm ſana mente eſſe.

esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas longum esset cómemorare, probaui ita se habere rem, vt antè ego cogitarã. Vix tamen à iudicum animis opinionem infixam potui diuellere. Sed vici tandem, & persuasi, atq; vt erant viri boni, dederũt manus, amentemque sponte confessum suoque iudicio conuictum in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pœna vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, vt Theologi præcipiant: sunt tamen ea cognoscenda, pertinent enim ad eum vsum, quem iuris prudentes sunt è locis theologicis habituri, de qua re hoc libro disserimus. Reliqua deinceps persequamur, nam formula hęc tantùm attingenda fuit.

q.32.ar.4. c.11.l.4. Alteram Diuus Thomas protulit in prima parte & in priorem ad Corinthios epistolam. Ea est huiusmodi. Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, quin ad fidem catholicam certò pertineant: tunc iudices tutò de hęresi pronunciabunt. Vt si exempli causa, homo quiuis etiam de media plebe aut neget, Christum cruci suffixum, verè mortuum, verè à mortuis excitatum: aut aiat, superfluum esse & vanũ orare pro mortuis, nullo prę mio iustos à deo affici, nullo supplicio improbos & cętera similia. Item, si vir in schola Theologia diu multumque versatus contendat, spiritum sanctum à filio non procedere, aut patrem & filium spiritus eiusdem duo esse principia, aut non esse tres pœnitentię partes, aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare, aut episcopũ non esse superiorem simplici sacerdote, aut quicquam eiusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad ecclesiæ communem fidem attinere, præsertim si in schola, vt dixi, perdiu sese ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque à iudicibus per remissionem nimiam aut magnam certè ignorationem erratum. Nolo enim suspicari, fidei leges per gratiam esse aut populi furori aut potentium voluntati concessas. Fuerunt ante hos paucos dies theologi quidam habiti doctissimi in ijs erroribus deprehensi, quos & Lutheranorum esse proprios, & ecclesiæ communi fidei aduersos nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abiurare quasi suspecti de hæresibus non conuicti. Cùm tamen, si hæc non dico ad rythmicorum aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendiculum communis iuris & vulgarem rationis formulam dirigerentur: nullum facilius erat procliuiusque iudicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne rustici quidem dubitant, nempè nullo pacto verisimile fieri, vt homines in earum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoratione versentur. Ecquis autem credat, viros theologicissimos, sic censebat vulgus, earum rerum inscios & rudes, quæ Theologis vniuersis notæ & peruulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint, errata subscribere: vt in hac quasi imagine & huius præscriptionis regula illustrior appareret, & admonerentur quoque futuri iudices, vt alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & molliciem clementiam & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & reis & iudicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditũ, pertimescebam. Quod enim exemplo fit, iure fieri putãt. Sed quoniam iam rei ipsi decesserunt, omniq; odio carent & inuidia, non putaui eiusmodi errores traducendos, quos si contestatos & consignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solùm in mortuos reos, sed in viuos etiam iudices viderer maledicta conferre. Quanquam fortè ibi timeo, vbi nõ erat timor. Sed vtcunq; res habeant, iurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicum monitiones

præceptaq́; deſpexerint. Ante hominum hortatus iſtos, crede mihi, vera hæreticorũ pertinacia reperitur, eorũ ſcilicet, qui minimè ignorãt opiniones ſuas cõtra fidẽ eccleſię venire. Ipſa verò omniũ fideliũ vox idẽq́; cõis ſenſus nõ pro vna monitiõe dico, ſed ꝓ mille ſufficit. Quapropter eccleſiæ vnã vocẽ qui ſpernit, hic multò ꝑtinacior eſt, q̃ ſi ſexcẽtas, aut Theologorũ, aut iudicum contẽpſiſſet. Ac de ſecũda quidem regula hactenus. Tertiã hãc habebimus.

Si de cuiuſpiam errantis pertinacia dubitant iudices: duæ res illis ſunt accuratiùs tranſigendæ: quarum vna Theologorum propria eſt, altera cum Theologis iuriſperitorum etiam communis. Priorem ergo à Theologo iuriſperitus mutuabitur: poſteriorem aũt ſuo ſibi iure vendicabit. Primùm igitur à ſapientiſsimis Theologis illud explicatum diffinitumq́ue habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica apertè pugnet. Nã vna ex hac parte dupliciter hæreſeos iudicium excludetur: vel quia incertũ eſt dogma illi errori contrarium catholicæ fidei veritatem eſſe, vel quia repugnantia erroris eiuſmodi & catholicæ veritatis obſcura eſt & in opinione poſita. Vt ſi verbi gratia olim negaret quis epiſtolã ad Hebręos eſſe Pauli, habeat autem pro certo illam eſſe canonicam, & de auctore epiſtolæ quæſtionem moueat, non de auctoritate: ſunt Theologi, qui ſentiãt hæreſim illam eſſe. Ego verò niſi eccleſiæ definitio obſtaret, nõ puto, qui exiſtimẽ Chriſti fidẽ in nullo extremo verſari diſcrimine, ſi libri canonici auctorẽ neſciamus, modò ſciamus librũ eſſe canonicũ. Quocirca ſiue Paulũ, ſiue Lucã, ſeu Barnabam illius epiſtolæ auctorẽ quiſpiam dixerit, ſi ſolida ei eſt fixaq́; & conſtãs epiſtolæ auctoritas: non cõtinuò Chriſti fidẽ euertet. Cùm igitur tẽpore. D. Hieronymi nõdum fuerit exploratè cognitũ an fidei certa veritas ſit, Paulũ illam ad Hebræos epiſtolã ſcripſiſſe, ſi error aduerſus ad tribunal fidei tũc referretur, criminis fortaſſe quidẽ iudiciũ fuiſſet, ſed hæreſeos iudiciũ nõ fuiſſet. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, vt ſicut oportet credere, ſperare, diligereq́; poſsim⁹, fidei dogma eſt lõgè certiſsimũ. Qui inficiabũtur, nullos eſſe habitus ſpei & charitatis infuſos, illi dogmati huic, vt quidã ſentiũt, repugnabũt: ſed quia ea pugna, tametſi valde ꝓbabiliter apparet, non tñ eſt manifeſta ratione cõprehenſa, eorũ hominũ error notandus eſt, temeritas & impudẽtia nõtanda: hæreſis ne ſuſpicãda quidẽ ante ſacri cõcilij Tridẽtini decreta. Qui locus nullo etiã cõmemorãte fidei cẽſores admonet, vt id mutui, quod à Theologis ſunt neceſſariò accepturi, nõ à quibuſuis accipiant: ſed ab eruditis, expertis, exercitis. Quí ſcilicet cũ exploratũ habeãt, qui nam ex Theologię locis certi ac firmi ſint, qui cõtrà probabiles & nõ neceſſarij: tũ argumẽtorũ Theologicorũ frequẽti atq́; expedito vſu facilè quoſcũq́; errores deprehẽdant, q fidei catholicę dilucidè refragẽtur. Altera erat res, vt iudices diligẽtẽ nauẽt operã, quò illis errãtis pertinacia pateſcat. Quæ ſi in dubiũ fortaſſe vertitur, & neq́; ex ante, aut dictis aut factis neq́; ex errantiũ ſtatu, cõditione & ingenio colligitur, nõ alia eam ratione meliùs deprehẽdent, q̃ ſi errãti certũ ſignũ catholicæ eius veritatis oſtẽdant, cui error iſtius cõtradicit. Vt ſi proferatur apertus aliquis ſcripturæ locus, aut definitio legitimi cõcilij generalis, aut decretũ conſtans apoſtolicæ ſedis, aut vna quælibet alia certa nota earũ, quibus & catholicæ veritates & cõtrariæ omnino hæreſes dijudicãtur. Quòd ſi hiſce ſignis notiſq́; ꝓlatis ille ceſſerit, argumẽtum erit ignorãtiæ probabiliſſimũ: ſin repugnauerit, argumentum erit pertinaciæ certiſsimũ, præſertim ſi nec ingenij nec doctrinæ expers ſit. Nã ſi adeò rudis & imperitus eſt, vt harũ rerũ intelligẽtiam nullo modo habere poſsit, equidẽ nullã certã regulã præſcriptionẽq́; conſtitã tẽ exprimerẽ, vt hominis eiuſcemodi ꝑtinacia innoteſceret. Certè ſi q̃ eſt craſſa pinguiq́;

Sic fortè interpretãda eſt ſentẽtia Bar. l. Tutor. ff. de ſuſpect. tut. et Felini in rubrica. de hæreti. & Cardina. in Clementi 1. de ſum. Trini.

Qui sentiāt episcopi & inquisitiorū admonitionē esse legitimam, ut qui eam contemnit, hic pertinax censeatur.

guiq; Minerua describéda formula, ea erit sentētia ecclesiæ cōis fideliūq; cōsensus & cōspiratio eadē, qbus si iste aduersetur, tū etiā quū videt cōtra se venire oēs, pertinax atque adeò hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tñ orbē omniū peragrare terrarū & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum neque arte aliqua nec diligentia, & inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu iudicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, vt contumax in naturam habeatur, propositionē illā generalē inductione & demonstratione singulorū igniū, sed significatione poti⁹ & ratione declarare, cū quibusdā demōstratis eadē sit de cęteris ratio. Sic in fidē ecclesię ille erit petinax, qui suę prouincię aut ciuitatis fidelibus vniuersis in fidei sentētia repugnarit. Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertiæ nostræ: inepti enim sumus vt hebetes ac rudes ad regulam, & lineam exigamus. Hæc verò omnia, quæ in hac postrema constituenda regula diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationē dirigas, recta fortasse erunt, sin perpédere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperiētur quædam fortasse non recta. Quid enim in tā inæquabili & rerum & ingeniorum veritate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & vnum omnibus esse queat? præsertim cū id genus causæ propemodùm coniecturales sint, in quib⁹ iudices indicijs quibusdā atq; vestigijs in ipsa penetrare hominū corda pertentant, quæ si cognoscerent, nō egerēt perpédiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, qua demū via ac ratione vtriq; & theologo & iurisperito internoscenda, mihi iam satis superque dixisse videor.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiua, temeraria, scandalosa.

Caput vndecimum.

DEinceps vt erat propositum, de propositione erronea videamus. Cuius notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuiq; est, vt hîc etiā verū id esse cōprobes, Quot homines, tot sententię. Illud autem in primis definitum & constitutū sit, propositionem erroneam ab hæretica non cogitatione modò, sed re etiam separari. Non enim, vt quidam existimant, cōcilium Constantiense, vnde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam vsurpat in significatione generali, vt erroris hæretici & cæterorum genus cōmune sit, quæ videtur esse eius nominis propria significatio. Ecquis enim credat quicquam aliud esse propositionem erroneam quàm errorem? Sed concilium, vt dixi, ab hac vsurpatione lōgè abest, id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam. Compertum est, inquiunt, ex præfatis articulis plures esse notoriè hęreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensiuos, nonnullos temerarios. Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quocunque errore cōmuniter sumeretur. Iam enim rectè quoque dici posset post multas argumentationes enumeratas, in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes, quod quàm sit ineptū, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica secernitur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis, sed tanquā vna erroris species ab altera, quæ vera rerum non modò vocabulorum distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod priùs forsan dictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus reseruata sit. Constituendū ergo catholicas veritates nō singulari modo, sed bipartito

reperiri. Quædam enim sunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, vt his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos vsu frequenti non solùm catholicas, sed fidei veritates appellauimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicę & vniuersales, nempè quas vniuersa ecclesia tenet, quibus licèt euersis fides quatitur, sed non euertitur tamen. Atque in huiusmodi veritatum contrarijs erroribus suprà dixi fidem obscurari, non extingui: infirmari, non perire. Has ego nunquam fidei veritates censui vocandas, quanuis doctrinæ christianæ veritates sint. Speciales orationes applicatas vni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quàm generales, Fratres non teneri labore manuum victum quærere, sed licere eis esse mendicos, & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholicæ vocari possunt atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicent, eas equidem erroneas appello, quæ quoniam doctrinæ catholicæ aduersantur: errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermoneq; maiorum: vt nomen generis speciei illi absolutè tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem seiunxit ab habitu: cũ tamen dispositio aliâs habitus ipsius genus sit. Virtus quippè, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla, quæ sunt propè innumera, referam⁹, illud est passim, vulgi etiã ore cõtritũ, quò animalis vocẽ, cùm omnium animantiũ communis sit, interdum pro his solùm accipiunt, in quibus nihil aliud quàm vis animantis apparet. A qua consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animalem hominem dixit, quasi brutum expertemq; rationis. Patres item concilij Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accuratè eorum voces expendamus. Ex quibus facilè intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas fuisse diuisas, & inferiore quodam gradu quàm hæreticas fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quiddam quàm aperta hæresis & catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus suis quicquam sanæ doctrinæ aduersum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quum verò in hunc sensum & vulgari consuetudine alliciar, & compellar maiore Philosophiæ ratione: facilè me patior in eum adduci libenterque in eo cupio retineri. Est & propositionis erroneæ alius item gradus. Quum enim veritas aliqua sapientum quidem opinione vehementi fidei veritas est, sed non est planè ab ecclesia definita, nec certo argumento demonstrata, tunc veritati illi aduersari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis, quemadmodum suprà diximus, à voluntate quoque errantium pendet, nedum ab intellectu. Error autem sicut & falsitas, è rebus ipsis significatis perpenditur, nulla asserentis habita ratione. Ita licèt veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est: hæretica pertinacia abest, error grauis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei aduersatur, non manifestè quidem, sed sapientum omnium longè probabili ac fermè necessaria sententia. Eius quippè erratio grauis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grãde catholicæ fidei cõflare. Quicunq; ergo vel doctrinã fidei appendicẽ liquidò euertit vel fidẽ ipsam in discrimen adducit, vehementer illa sanè

Cap. 6.

in christiana disciplina errat, atque adeò eius dicta iure appellantur erronea. Verùm de erronea propositione plus quàm satis dictum est.

Propositio verò sapiens hæresim à quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quanuis piè intellecta sensum aliquẽ habeat verum, vt sunt, inquiunt, istæ propositiones, Pater est maior filio, Christus est creatura, Tres sunt dij. Quæ definitio nec vocabuli potestatẽ exprimit, nec rei diffinitæ vim naturamq; declarat, nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, Ridiculum est eucharistiæ sacramentum solenni ritu per vias publicas circunferre, Lutheranorum hæresim sapere, qua negant in Eucharistia corpus Christi verũ cõtineri? & tñ in nullo pio sensu vera est. Huiusmodi propositiones multas in Erasmo, Ioanne Carione, alijsq; quibusdã huius seculi scriptoribus passim leges, quę nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hæreseos saporem quendam & odorem referunt, meritò eas quidem dicimus hæresim sapere, qui verò illas proferunt, hos hęreticorum & saporem habere & proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero & magis ad rem, de qua igitur, accommodata: quanuis in hoc genere nihil ab ijs requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum è Ioãnis Euangelio Christique doctrina sumptum est. Quòd verò Christi doctrina & Euangelium hæresim sapiat, scribere ego nõ auderem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur, qui existimant, illam orationem, Christus est creatura, simpliciter veram esse, sed eam Theologos refutasse, quòd fœtorem quendam ab Ario contraxerit. In quam sententiam diuus Thomas multa dixit. Ac Sophronius in sexta synodo planè fatetur, Christum creatum & increatum, idemque in tertio libro Ioannes Damascenus. Sed & Hieronymus creaturæ nomen in Christo non horret. Ego verò semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholicæ fidei absolutè contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intus inclusa, quæ Christi supposito absolutè diuinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim discrimine id, quod verè & propriè factum est, ab eo, quod verè & propriè est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, Christus cœpit esse, fidei aduersum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse cœpisse, atque adeò aliquando non fuisse: sic & illud, Christus factus est ex nihilo, fidei quoque aduersatur: quòd implicitè filius dei de natura eius, à quo extitit, esse negatur. Siue igitur incipere siue factum esse seu esse creaturam, de filio dei verè enunciari non possunt, quoniam inficiationem abditam & latentem continent, quæ à filio dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse vel esse à patre depellat. Itaque, vt mea fert opinio, propositiones illæ ac cæteræ eiusmodi non tanquam sapientes hæresim, sed tanquam hæreticæ à Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non fit verosimile. Stultus nempè haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per iocum & ridiculũ, diceret. Iã patrẽ & filiũ & spiritum sanctum tres deos esse cum fide apertè pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certè ratione illa propositio, Deitas est crucifixa, hæresim sapere diceretur: quã tamẽ, vt hæreticã manifestè quinta synodus condẽnauit

3.p.q.16. ar.8. act.11. In Isaiæ 45.cap.

nauit. Illa item, Essentia generat essentiam, in gradu sapientiũ hæresim locaretur, quã in hæreticarum numero poni oportere, cõcilium Lateranẽse definit. Quid illæ? Essentia diuina non est persona patris, In tribus personis tres sunt deitates, aliæq; plures huiuscemodi, quas in sẽsu nouitio & nuper à se excogitato quidam veras esse dixerunt. Sanè nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verũ non sit, ac rationi tùm humanæ tùm diuinę consentaneũ. Sed consentaneum non est, sensa eiusmodi commentitia, ab vsuq; sanctorum & ecclesiæ aliena pia nũcupare: & homines futiles talium sensorum excogitatione defendere. Ego certè, vt quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus quàm hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitiæ sapor ille est, non hæreseos. Quum verò loquendi vim & consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed fidei manifestè cõtrarias. Sermones porrò istos per metaphoram figuratos considerata intelligẽtia magis percipere possumus, quàm circunscripta definitione explicare. Quamobrem quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione & argumentatione speculatricis disciplinæ, quàm sensu quodam gustuque prudentiæ iudicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatis expugnandis & internoscenda mente exercitatum, qui, vt canes venatici, in libro, quem legendũ suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quàm sagacissimè peruestiget: eiusque libri auctorẽ corruptum esse acutissimè sentiat. Leget eum librum fortasse alius stipes sine sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicione quidem posit attingere. Quales sunt hodie nõ pauci, qui Baptistam Cremensem, Henricum Herpp. Ioannem Taulerum, aliosque huius farinæ auctores quotidie habentes in manibus, quotidiè in ore, eorũ errata tamen, mentem, animum, non odore vllo, non vestigijs, non sapore capiunt. Videlicet, abstulit Dominus à Iuda & Hierusalem iudicem & prophetam & ariolũ & senem & sapiẽtem de architectis & prudentem non solùm eloquij mystici, sed hæresis occultæ diiudicandæ. Quid ni muti sint canes & latrare non valeant, quibus ad inuestigandum nulla iam est sagacitas narium? Et cùm tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid quærant ac desiderent, canes tamen ferè stupor oppresit, pastores verò cæcutiũt & obsurdescunt nescio quo modo: vt nec ea, quæ à viris sagacibus monentur, audiant, neq; ea, quę à lupis geruntur, videant: nisi fortè omnes & pastores & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui vndelibet stupiditas accidat, ad ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim iam poterunt viri improbi non modò ad aurem admouere sermonem, qui vt cancer serpat, sed patentius venenum spargere atque euomere virus pestilentissimũ erroris sui. Quòd, si mens non lęua fuisset, etiam occultum atq; in venis inclusum à sano humore secerni & internosci tam poterat adhibita diligentia & cura grauique & acri iudicio, quàm potest color albus à nigro aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est huius loci ecclesiæ calamitatẽ deplorare. Nunc enim id solũ agitur, propositionum sapores magis sentiendi & gustandi viribus discernendos, quàm speculandi. Causa quippè hos non natura distinguit. Itaq; non pręceptis & regulis, sed prudentia & sagacitate diiudicantur. Expediã breui rem hanc, & planam exemplo vno faciam. Leges illam propositionem, Pater maior me est, in Euangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum & perspectũ: antecedẽtia & cõsequẽtia in Euãgelio verba diligẽter attẽdis, eius doctrinæ principia reliqua memoria tenes. Iã experiere, nisi habes humore aliquo malo affectũ gustũ, propositionem illam, Pater maior me

est

est, non hæresim tibi sapere, sed modestiã. Legebat eandem in Arianorũ libris Athanasius: auctores intus & in cute nouerat, Arianæ disciplinæ causas & effecta principia & connexa perspexerat: & quæ in Euangelio Christi dulcis erat super mel & fauum, eadem propositio in Arij libros transfusa sapiebat hæresim, eratque eius gustui vel amarissima. Atque vt idem vinum ex vase vno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, vnde sit, è cœno malè, ex arcula mulieri benè: sic vna & eadem oratio ex vno corde & ore odorem spirat iucundissimum, ex altero teterrimum, ex vno saporem suauem seruat, ex altero insuauem. Quemadmodum etiam videmus, aquam è radicibus & canalibus, per quas transit, aliud atque aliud & olere & sapere. Non itaque è rerum ipsarum orationumque natura sapor odorvè, omnis existimandus est: sed tum res tum orationes ipsæ à venis aliquando & vijs, per quas permeant, saporem & odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, vt dixi, non tam scientia quàm prudentia dijudicat. Quocirca quæ propositio hæresim sapiat, quæ contrà non sapiat, non Theologi quiuis, sed prudentes solùm atque experientes poterunt iudicare.

Idem verò de propositione malè sonante seu piarum aurium offensiua dixerim. Est enim, vt linguæ nariumque, ita & aurium iudicium suum absurdos & abhorrentes sonos respuentium. Quemadmodum autem non solùm res falsæ atque perabsurdæ, sed graues quoque ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertim & acutas: sic Theologorum aures teretes, & religiosæ non à sententijs modò falsis & hæreticis, sed ab eis etiam abhorrent, quas intelligenti iudicio percipiunt malè atq; absurdè sonare: quanuis nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergo de propositione malè sonante loqui possumus: vno modo generaliter, quo omnis propositio fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quò apertiùs illam vident fidei catholicæ esse contrariam. Alio modo specialiter, quo gradum quendam propositionum cõstituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Qua ratione eas propriè malè sonantes propositiones & piarum aurium offensiuas dicimus, in quibus nullus error fidei aduersus manifestè notari potest, sed absonum nescio quid atque absurdum, quod indignum esse pijs & religiosis auribus videatur. Enimuerò in hisce absonis & absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est iudicium pinguissimum. Sanè quanquam nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, iudicium rectum adeò doctis atque indoctis est & promiscuè & communiter à fide datum, vt quæ propositiones vulgi opinione malè sonantes habentur, intelligentium quoque iudicio malè sonantes ferè sint: at promiscuum vulgus auditum plerunque hebetiorem habet, interdum etiam teneriorem quàm opus est, & multa sæpè tum auribus accipit, tum animo fert, quæ tritæ atque intelligentes aures aspernantur: quædam contrà refutat quasi absona, quæ Theologos peritos & sapientes non modò non lacessunt, sed ne mouent quidem. Theologos, inquam, peritos & sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbissimus.
Quia igitur vel Theologi quidã nõnulla respuunt, quæ aures clementes & modestas minimè offendunt, necessarium est, si res has rectè & sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politũ, tersum, subtilem, prudẽtem. Quòd si propositionũ absonarum consonarumq; iudicium

iudicium eccleſia in vulgi auribus collocaſſet:illam certè propoſitionem,Beata virgo peccatum originis à primo parente contraxit,malè ſonare,& pias aures offendere iudicaremus.Illa enim audita vulgus ſine dubio perſtringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offenſio crimé eſt. Id autem in crimine ponere, quod eccleſia ab omni alienum crimine cenſuit,temerariæ inſolentiæ eſt. Euangelij item verba quædam,ſi turba nobis lex eſt,malè ſonantia fuiſſent, & piarum etiam aurium offenſiua. Turbas quippè aliquando Dominus vocibus ambiguis obſcuriſque turbauit. Quin inſigniter atq; aſperè diſcipulorum quandoque teneras auriculas perculit: nã Phariſæorum aures mordaci ſolebat radere vero. Phariſæi audito Chriſti verbo ſcandalizabantur, pleriſq; diſcipulis durus erat illius ſermo: turbis habere dęmonium videbatur. Nec eſt ambiguum hoc tempore eſſe Phariſæos quoſdam, eſſe ſtolidam turbam,& multitudinem falſis opinionibus obtuſam,certos demũ eſſe diſcipulos, quibus eſt ſermo veritatis duriſsimus. Hi, ſi abuſus reprehẽdas,q in imaginibus & colẽdis,& ornãdis in ſacellis, tẽplis, monaſterijs,ſepulchrorũ monumẽtisſempiterniſq; memorijs condendis ſunt plurimi:ſi affirmes,in huiuſcemodi interdum, vel potiùs nimiũ ſæpè plus vanitatẽ valere quàm religionem,diabolum quàm Chriſtum: hi, inquam fortaſſe dicẽt,te Lutheranis opinionibus occupatum intolerabiles ſonos fundere. Non eſt igitur habenda ratio vulgi promiſcui,imbecilli,perturbati, imprudẽtis,ſed prudentis,ſynceri,pij,incorrupti. Nec Theologia modò requirenda eſt,ſed pietas & prudentia : ſine qua nullæ aures poſſunt conſentaneos ſonos abhorrenteſque diſcernere. Itaq;,vt ſemel finiamus,cũ non ſit cuiuſuis malè ſonantem propoſitionem à benè ſonante diſtinguere, prudẽtiſsimi Theologi, quod iam iterum ac ſæpè dixi,cõſulendi à iudicibus eccleſię ſunt: niſi volunt in harum rerum iudicijs vehementer errare. Et quanuis nullam nos quidem comprehenſionem habeamus, definitionem nullam,qua iudices valeant ſingulas in ſpecie malè ſonantes propoſitiones iudicare : illud tamen ſpeciatim admonere poſſumus, huiuſmodi propoſitionũ duos eſſe gradus. Vnum earum,quas antè diximus,hæreſim ſapere. Videlicet,quæ fidelium guſtatui malè ſapiunt, eædẽ malè ſonant auditui. Verùm quia guſtatus ſenſus pinguior & craſsior eſt, auditus ſubtilior & acutior,alter gradus malè ſonantiũ propoſitionum eſt,quæ licèt hæreſim nõ ſapiant,ſonum tamen quendam abſurdũ & peregrinum referunt, qui à doctrina ſana ſynceroque & ſolido eccleſiæ ſermone diſcrepare videatur. Qua ratione pias illæ aures feriunt & aſperè & grauiter, tametſi cur ita feriant,cauſa ſæpè occultiſsima eſt. Huius generis illa exempla videntur appoſitiſsima, quæ concilium Conſtantienſ. notauit, Graduationes & magiſteria vniuerſitatum eſſe vana gẽtilitate introducta, & tantùm prodeſſe eccleſiæ quantũ diabolum,Syłueſtrum & Conſtantinum erraſſe eccleſiam dotando, Eccleſiam Romanam eſſe ſynagogam Sathanæ, Electionem Papæ à Cardinalibus per diabolum fuiſſe introductam. Item, Papam non debere dici ſanctiſsimum propter officium. Alioqui diabolus diceretur ſanctus, quia eſt officialis dei, Item, plures Romæ nunc ſaluari ex coniugatis quàm ex clericis, Itẽ, monachatum non eſſe pietatem, Item Romani epiſcopi monarchiam poſt Diui Hieronymi tempus exortam eſſe, Item, Phocã inſtituiſſe Romanam eccleſiam omnium eſſe eccleſiarum caput: & alia innumera, quæ,ne longũ faciam,prætermitto. Quòd ſiquis adeò tenui palato eſt, vt has etiam propoſitiones hęreſeos ſaporem referre iudicet,cum eo equidem non magnoperè contenderim,præſertim ſi de harum vna & item altera ſermo ſit. Quanquam mihi, fateor,palatum torpet quandoq; ac iacet, auris ſubtilior & erectior eſt. Ita mihi videor

deor faciliùs posse propositiones auditu quàm gustatu percipere. Sed, vt dixi, neuter sensus regulis instituitur, si defuerit prudentia & spiritus quidam diiudicãdi: si verò hæc affuerint, sine præceptis nostris theologi iudicium poterit esse vel rectissimum. Ac de propositione malè sonante hactenus.

Propositio verò temeraria duobus itidem modis vsurpari solet: & cõmuniter & propriè. Communiter, vt omnis propositio à fide auersa temeraria quoque appelletur, etiam si hæresis manifesta sit. Ecquid enim inconsideratissima ac dementissima temeritate plenius quàm Christi ecclesiã contradicere? Propriè autem ea vox vsurpatur, quum asseueratio vt temeraria notari potest: vt hæretica vel erronea vel sapiẽs hæresim non potest. In quẽ sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas porrò non vno & simplici modo intelligitur. Temerè enim ea quandoq; fieri dicimus, quæ non consilio, sed fortuitò geruntur. Quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulẽtè & inconsultè effutita sunt. In hoc verò significatu temeritas, quæ nullo delectu aut discrimine ducitur ad iudicandum, sapientiæ cõtraria est, in qua non casus & fortuna, sed ratio & cõsilium valet. Qui ergo nulla aut ratione aut auctoritate impulsus res ipsas affirmat, sed temerè scribit & dictitat vel quod in buccã venit: iure is tanquã stultus & temerarius reprehenditur. Nam quanuis vera aliquãdo dicat, sed vt vera dicat tamen, non id consilium & ratio, sed fors & casus efficit. Qualia sunt nonnulla, quæ viri quidam pij in vita rebusq; gestis Christi Domini magis comminiscuntur quàm contemplantur, quæ etiam scribunt non tam verè & prudenter, quàm deuotè & feruenter. Quorum est interdum cæca ac temeraria quidem & in assentiendo credulitas & in asserendo facilitas: sed temeritas hæc tamẽ nõ est eiusmodi, vt à fidei iudicibus coërceri debeat, qui grauiorum errorum censuram assumere suo iure possunt, leuioris huius vel imprudentiæ vel stultiæ nõ possunt. Fidei quippè cognitio illis mandata est, non prudentiæ, eius præsertim, quæ viros pios sæpè destituit. Videmus autem illiusmodi seu meditationes seu contemplationes, licèt inconsideratè atq; imprudẽter sine ratione & graui testimonio editas, cum pietate ferè atq; adeò cum sanctitate esse coniũctas. Nõ decet igitur, vt simplicitas columbina seuerissimi tribunalis iudicio vexetur: quantumuis illa sit inconsulta & imprudens. Dicitur rursum & id temerè asseri, quòd insolenter nimiumque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseuerandi temeritas pronunciãdiq; audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maximè. Habet enim contẽptionem superbam ecclesiasticæ regulæ: quam contemptionem nisi fidei iudices coërceant & comprimant, dici non potest quantùm discriminis omnis ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsulta oratione modò, sed, vt verbis vtar grauioribus, confidenti audacia, insolẽtia proterua, exultatione impudenti, iactatione superba, non cõtra fidem dico, sed contra ecclesiasticæ modestię regulam asseruntur: ea Theologi in præsenti temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt & locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, à fidei iudicibus sunt animaduertendi. Vt, Beatam virginem non esse in cælos cum corpore assumptam, quod licèt fidei minimè aduersum sit, sed quia cõmuni ecclesiæ consensioni repugnat, petulanti temeritate diceretur. Item, in baptismo non infundi paruulis informantem gratiam & virtutes: cùm concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelũ non esse simul cũ mundo corporeo creatum aut ipsum etiã nõ esse incorporeum: cuius vtriusque rei contrarium concilium Lateranense sub In-

nocentio tertio nos docuit. Item, Diem iudicij ad certum quendam diem, menſem annumvè futurũ. Vt verbi cauſa, ab hinc quinto vel ſexto: quod à concilio Lateranen. ſub Leone decimo diligenter præcautum atq; prouiſum eſt. Nec enim eſt parua temeritas eius rei præſagitionẽ vſurpare, quam incluſam diuinitus pater in ſua poſuit poteſtate, & neq; apoſtolis neq; angelis reuelauit. Item, Ioannes Euangeliſta fuit in vtero ſanctificatus, atq; in ſumma omnes illæ propoſitiones, in quibus à fidei & ſcripturarum lege vniuerſali quiſpiam ſine idoneo teſtimonio aut probabili ratione eximitur. Nam huius generis exceptiones temerariæ fidei leges tametſi nõ tollãt, præcidunt tamen. Eſt demũ & ea temeraria propoſitio, quæ in doctrina fidei cum celebris vniuerſitatis communi decreto ac definitione pugnat. Quanquam enim circunferuntur articuli Pariſienſes, qui non ſunt articuli fidei omnes: quoniã ne hãc quidẽ vel longiſsimè tangũt: ſed ei⁹ academiæ tñ de fide & religione fixa conſtãtiaq; decreta ſemꝑ Chriſti eccleſia ſuſpexit. Qui verò cõtempſerunt inaniaq; & leuia ac ꝓ nihilo exiſtimarũt, oẽs ad vnũ periclitati ſunt, & ij, qui manifeſtè ab eccleſia diſceſſere, & ij qui eccleſiæ fuere ſuſpecti: poſtremo ij, qui in occulto adhuc latent, ſed ſuo ſe tempore, vt cæteri, prodent.

Propoſitionem autem ſcandaloſam quidam cum piarum aurium offenſiua cõfundunt, vt verbis diſtinguantur, re eædem prorſus ſint. Atq; huius generis exempla illa ponunt, Tyrannum poteſt quilibet illius ſubditus occidere, Ieiunare impertinens eſt Chriſtianæ perfectioni, Nullum eſt præceptum de baptiſmo ſuſcipiendo. At ij ſita perturbati ſunt & confuſi errorũ gradus, nullus vt ſit primus, nullus vt ſecundus, nullus vt tertius aut quartus. Propoſitio igitur ſcandaloſa duobus ſimiliter modis appellari ſolet. Priùs vſurpatione communi, qua omnis oratio, quæ occaſionem ruinæ præſtet quanuis hæretica apertè ſit, ſcãdaloſa dicitur. Quo ſenſu concilium Conſtantienſe. 15. illam propoſitionem, Quilibet tyrannus poteſt licitè à quocunque ſubdito occidi, &c. tanquam hæreticam & ſcandaloſam cõdemnauit. Quales ſunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum ſunt poſitæ. At verò poſteriùs ſcandaloſa illa propriè oratio vocatur, in qua ſcandalum notari poteſt, hæreſis non poteſt. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confeſsionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ ſcandalo Eraſmus verſatus eſt. Tales illæ ſunt ſiue commentitiæ fabulæ ſeu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur vel deteguntur. Id quod ſine dubio ſine imbecillium offendiculo fieri non poteſt. Non enim hîc ſcandalum more vulgi vſurpamus, pro eo, quod aures offendit, quodvè fidelis populus horret: ſed pro eo, quod infirmis cauſam ruinæ pręſtat, & quod ante fidelium pedes poſitũ eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic eccleſiæ Romanæ abuſus plebi rudi obijcere atque in vulgus edere, ſcãdalum eſt. Sic propoſitiones illæ ſcandaloſæ ſunt, Prælatus malus eſt verè fur & latro, Per cenſuras eccleſiaſticas clerus populum ſuppeditat & auaritiam multiplicat, Sacerdotes criminosè viuentes ſacerdotij polluunt poteſtatem, Clerici epiſtolis decretalibus ſtudentes ſtulti ſunt, Dantes eleemoſynam fratribus mendicantibus ſunt excommunicati, Confirmatio iuuenum, clericorum ordinatio, locorum conſecratio, reſeruantur epiſcopis propter cupiditatem lucri temporalis & honoris, Vniuerſitates & collegia vanitate hominum ſunt inducta, Leguminibus & piſcibus venter inflatur & turget, atque adeò ad concubitum ac venereas voluptates aptiſsimus redditur. Quarum nonnullæ hæreſim ſapiunt, non inficior, ſed quanuis in verum ſenſum deflectantur,

non

non solùm error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualiscunque illa sit, quæ fortè in his dictis inueniri potest, scandalum affert idiotis & infirmis. Non enim solùm falsa scandalum faciunt, sed aliquando etiam vera. Ac de propositione scandalosa satis ferè diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam, & contumeliosam quorsum attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à quibusdam explicãtur? Res itaque faciles & cuique per se satis expositas consultò prætereo. Quoniam liber hic noster nõ pollicetur, quæ passim vulgata & contrita sunt, sed ea conatur exponere, quę & sunt obscura, nec statim omnibus occurrẽtia & obuia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus vniuersis instructam. Breuitati quippè studemus, atque vtinam non hoc decipiat nos breuitatis studium. Decepit enim multos: quosdam, qui cùm se breues esse putarẽt, fuere longissimi: alios, qui cùm se breues esse laborarẽt, fuere obscurissimi. Sed hæc hactenus, iam pergamus ad reliqua.

¶ *Quemadmodum argumenta Theologiæ inuenienda atque è locis ducenda sint.*

Caput duodecimum.

DE notis & catholicæ veritatis & erroris contrarij diximus, erroresque ipsos, quàm breuissimè fieri potuit, internouimus. Sequitur, vt vtriusque generis nota quęratur & formula, viam rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inueniendi ex locisque Theologiæ ducendi. Quanquam Theologici argumenti inuestigandi quidem atque eruendi cõmuniora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatẽ ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minus hær eticus è locis Theologiæ argumẽta ducet, quàm Theologus. Sed illius incerta, infirma, & specie veri fallacia erunt: huius, vt qui non vmbrã, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa firma & constantia. Nec argumentationes tamen omneis Theologus è locis certas exprimit, sed interdum immo sæpè etiam probabiles. Nec id solùm quia loci quidam incerta ferè argumenta præbent: sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim quispiam hoc ducatur errore, vt si locus firmus est, omnia argumenta inde ducta esse firma arbitretur: aut si ecõtrariò infirm⁹ est locus, oĩa ex eo accepta infirma esse. E sacris quippè literis interdũ argumẽta probabilia ducũtur. Vt si è sensu mystico petita sint, aut sensus etiã literalis non sit exploratè diffinitus. Atque ediuersò historiæ humanæ auctoritas, imbecilla ipsa cùm sit, certa aliquando argumenta suppeditat. Quapropter vbi artem & præcepta adhibuerimus, quibus argumenta è locis theologicis eruantur, adhuc iudicium deest, vt explorentur. Quòd si nulla iudicij ratio, nullum discrimen accesserit: copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, sed nullo in pretio tamẽ nisi apud eos, qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque Theologus non modò varia è locis argumenta congeret, sed dissentientia & consentientia certaq; & incerta secernet. Quemadmodum enim dialectici cõsummati facultas duabus rebus expletur inuentione ac iudicio: sic Theologum instructum esse oportet cùm ad inueniendum tùm ad iudicandum, si ars illi in Theologia disserendi expleta futura est, per quam, dico, & sua dogmata firmare posit, & errores contrarios refellere.

Theologi porrò iudicium tunc mihi videor inſtruxiſſe, cùm locorum Theologicorum vim & naturam expreſsi. Nempè è decem partibus, in quas loci Theologici amplitudinẽ poteſtatẽq; diuiſi, quænã earum partium firma argumẽta continerẽt, quæ verò infirma patefeci. Cumq; etiã veritatũ catholicarũ notæ eædem ſint & certiſsima ſigna, vt quęſtiones fidei diſcernantur, & argumẽta quoq; certiſsima, vt concluſiones Theologiæ probẽtur: non aliud mihi negocij dãdum credidi in diiudicãdis argumentis, quæ dogmata noſtra probarent, q̃ datum paulò antè fuit in ijs notis edẽdis, quæ noſtras veritates inſignirent. Pars ergo illa iudicandi nec poſt ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget nec propriè ad locorũ tractatum attinet, quẽ liber hic noſter ſua inſcriptione pollicetur. Quod cùm perſpicuum ſit, ſequitur vt diſſeramus, id quod præſentis eſt negocij, quibus rebus poſsimus eum, quem è locis Theologiæ volumus, adipiſci vſum argumentandi. Vbi illud primùm occurrit, quod diſciplinarum ordo rerumque contextus ipſe ac connexio monet, vt quiſquis è Theologiæ locis inuenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inueniendis argumentis dialectici tradiderũt. Hæc etenim, ſi eſt ſimpliciter breuiterque dicendum, quibus præceptis eruuntur à locis dialecticis, eiſdẽ fermè à Theologicis: tametſi eſt alius quoque quidam aditus ad Theologicos, vt ex ijs peculiari via & ratione argumenta deriuentur firma præſertim, quę vſui Theologi ſũt neceſſaria vel maximè.

Primũ præceptum argumenti inueniendi. Omnium autem eiuſmodi præceptorum illud eſt caput, vt Theologus habeat omnes Theologiæ notos & tractatos locos. Notos, inquam, & tractatos locos. Nec enim memoria tenuiſſe ſat eſt, ſed paratos & expeditos habere oportet. Primùm ergo diſcatur numerus naturaq; locorũ: qui ſint, quot ſint, quæ vis cuiusq; ac proprietas. Quæ res ſiue à nobis accipiẽtur ſeu ab alio, qui ad hæc ſcribenda paratior poſt me atq; inſtructior venerit, nõ multùm refert. Certè quæ hiſce rebus perdiſcẽdis neceſſaria ſunt, ea mediocriter, vt mihi videtur quidẽ, libris ſuperiorib⁹ edocui. Locorũ itaq; numerum, vires & proprietates ſiue hinc ſiue aliũde ad manũ habere, id eſt in eorũ cognitione primum.

Proximũ eſt locos ipſos luſtraſſe ac cõprehẽdiſſe vniuerſos. Nam qui ſacras literas aut nõ legerit, aut etiã lectas minimè intellexerit, is quo pacto è primo loco argumẽtabitur? Qui traditiones Chriſti & apoſtolorũ nuſquã omnino obſeruarit, quo hic modo è ſecũdo loco argumẽta ducet? Qui nec in eccleſiæ nec in conciliorũ nec in pontificũ doctrina fuerit aſsiduus, quẽ huic argumentandi vſum loci eiuſmodi ſuppeditabũt? Quas verò argumẽtationes è ſanctis auctoribus ille colliget, q ſanctorũ libros ne attigerit quidẽ? Quã aũt diſſerẽdi facultatẽ è ſcholæ Theologis habere poterit, qui nullo ſe tẽpore in ſcholæ cõflictationibus exercuerit? An è Phyſica, Metaphyſica, Aſtronomia, Geometria is homo ratiocinabitur, q humanã rationẽ his nunquã diſciplinis excoluerit? Philoſophi demũ & hiſtorici ecquid ei emolumẽti afferẽt, qui nõ fuerit in illorũ lectione verſatus? Hæc igitur oĩa, cùm argumẽtum quęrimus, cõplecti animo, cogitatione intelligẽtiaq; debemus: nec locos modò habere cognitos, ſed ipſos etiã diligẽtiſsimè coluiſſe. Sed ais. Eſt ne quiſquam tanto inflatus errore, vt ſibi ſe illa ſcire oĩa perſuaſerit? Ego ſi Theologus iſthæc non fuerit cõſecutus, nihil ſanè vitupero: id reprehẽdo, ſi nõ ſecutus nomẽ ſibi Theologi vſurpauerit. Illud aũt argumẽtandi genus, quod ex omnibus locis aptè ducitur, perfectũ et abſolutũ eſt atq; oẽs numeros habet, nec præter cõſummatũ Theologũ cadere in quẽquam poteſt. Cùm verò aliqd perſuaſum eſt, in quo vel mediocria argumẽta cõpareãt, id cumulatè videtur eſſe perfectum; propterea ꝙ vulgus Theologorũ qd abſit à perfe-

à perfecto non ferè intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat prætermissum. Quod etiam, vt Cicero ait, in poëmatibus & picturis vsu venit in alijsque compluribus: vt delectentur imperiti laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, vt credit, causam, quòd insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. Sic nonnullos inuenias, quos, quoniam ijdem quid in vnaquaq; re vitij sit nequeunt iudicare, mirificè delectent iuniorum opuscula quædam, in quibus nihil reconditum & exactum est, nulla ex proprijs argumenta ducta: communia omnia, vulgaria, imperfecta ac ferè ex genere probabilium. Ita ieiuna & arida illorum tota est disputatio, quę vix vnius fontis eiusque vulgaris ac triti aqua communi & perexigua rigatur. Quantò D. Thomas copiosior & neruosior est, qui non solùm aut rationi aut auctoritati confidit: sed omni modo argumẽtatur, & accuratè ex omni loco disserit, testimonijsq; simul ac rationibus conquisitis disputat. At obscura quædam in Thomæ lucubrationibus sunt: istorum verò lucubrationes sunt lucidæ. Sanè quidẽ. Nõ tamẽ ab illo ita dicuntur de industria: nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria quàm communia obscuriora sunt. Vinum quoq; aqua mixtũ clarius est quidem, sed dilutius est tamen. Merum ad bibendum difficilius plus omnino habet virium. Ac de primo inuentionis præcepto hactenus. Reliqua persequamur.

Secundum præceptũ. Argumentationes porrò theologorum suis locis reddere, adeò videtur esse facile: vt non sit fortasse præcipiendum. Nemo enim tã rudis est, quin sciat eò statim vnumquodq; argumentum theologiæ referre, vnde petitum est, aut ad sacras literas aut ad concilia, &c. Quanquã non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inueneris, ad locum suum quodq; redigere. Hinc enim & thesaurum tibi comparabis ex aliorum inuentis, & cùm intellexeris cuius loci vsus illis defuerit, ipse perte ea, quæ omissa sunt, diligenter inquires: vt in controuersia catholicorum cum Pelagianis post sacrarum literarum, conciliorum, sedis Apostolicæ sanctorumq; testimonia, quibus Augustinus satis abundè causam obtinuit, rationes theologiæ Thomas addidit: quæ & testimonijs pódus & causæ lucem adhiberent. Agnoscere igitur apud veteres Theologos argumentationum locos plurimùm prodest tum in intelligẽdis eorum virtutibus, tum in discernenda varia eorum argumentandi ratione, tùm quòd copia quædam paratur hac diligentia & vsu, vt non solũ quæ illi inuenerint, ea habeamus in promptu: sed vt quoties è locis Theologiæ quæremus, similibus in rebus similes nobis argumentationes occurrant. Atq; in omni arte vtrumq; scire operæpretium est & quid & quo pacto sit faciendum. Ambas verò has res imitatione peritorum sic assequimur, vt difficile sit iudicare, plus ne præceptis assequamur, an exemplis. Theologos sanè, quod ad inuentionem attinet, magis veterum exempla iuuabunt quàm præcepta, nõ dico nostra, sed ne cuiuscunque quidem alterius artificis. Prudentia nempè argumẽtandi nedum scientia theologi veteres polluerunt, qui nec indoctiores quàm recentes isti, & certè prudẽtiores melioresq; fuerunt viri. Nam de scripturæ sacrę peritia, in qua argumenti theologici thesaurus præcipuè inclusus est, certare cum veteribus nulli possunt. Verùm non in scripturæ solùm intelligentia quærenda, sed cùm multis alijs in rebus negligentes iuniores sunt, tum maximè in argumentis Theologiæ ꝓprijs eruendis. Nec recẽtiores ego theologos contemno, quorũ satis arguta multa, sed, vt modò primumq; nascẽtia, depicta nimis atq; minuta: si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus neruorũ, plus viriũ, non solũ ad affectus permouendos, sed ad fidei quoq; euincẽdos aduersarios. In hac igitur præceptione quãuis facili ela-

borandum est, si non copiam modò, sed gradus etiã argumentorum exquirimus.

Tertiũ præceptum.

Multò verò magis theologo elaborandũ, vt cognitis ac tractatis locis quęstioné, quã versare cupit, in locos theologiæ cõijciat. Cũ autem illã per oés deduxerit, considerare accurratiùs debet, quid è singulis in vtranq; partem dici argumentãdo possit. Tum ei colligenda sunt omnia & quæ consentire causæ propositæ & quæ dissentire videantur, & iudicio adhibito perui dendũ, vtrámne quæstionis partem ducta argumẽta probent. Vix enim, quemadmodum suprà dixi, theologus potest ab inuentionẽ iudiciũ separare: si veritatem quærere & amplecti est illi institutũ. Nec in omni loco tamen aut pro re aut contra rem argumenta semper idonea reperiemus. Non enim si aut venator aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognouerint, quãuis diligentiã adhibeant vel maximã, protinus aut piscabitur hic aut ille venabitur. Nulla quippè ars adeò esse certa potest, quæ non interdũ operis sui fructu careat. Vt igitur in disputatione nostra loci cõcurrant omnes, optabile est. Si minus, plures maioresq; ponderis plus habebunt. Si verò nulli, nõ est minuenda artis opinio, nec de gradu deiiciendus animus, sed etiam atq; etiã argumenta quærenda. Quanuis enim demersa sint, emergent tamẽ hæc aliquando: si pelagus vel immensum & nostra diligentia excitetur, & diuina gratia, quæ pulsantibus aperit, & quærẽtibus nunquã deest. Illud autẽ de probabiliũ quæstionũ genere dictũ accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, q auctoritate consistũt, manant oĩa. Quare nullũ apud nos certũ decretũ est, qđ nõ idẽ è locis oriatur. Nõ itaq; verẽdũ, ne in fidei quęstione locorũ nos argumenta destituant. Sed vtcũq; aderunt res, nec enim omnes eodẽ ingenio & solertia nec similiter inquirimus, argumenta rerum huiusmodi semper quidem in locis inclusa erunt: eò autem eruentur vel pauciora vel plura, quò inquirentis erit eruditio, ingenium ac diligentia maior. Atq; hæc quidem hactenus. Patefacta enim res ipsa est, vt non sit difficile in exquirendo argumento quid cuiq; faciendum sit videre. Et multa etiam sine inquisitione seipsa offerũt, præsertim hominibus eruditis atq; in harum rerum vsu diu multumq; versatis. Quanquam quæ cogitatò meditata & præparata in disputationem inferuntur, ea iure illis anteponimus, quæ repẽtina animi cogitatione prodeunt. Quæ, quoniam celerrima est atq; ad breuissimũ tempus, offerre argumenta potest, ponderare non potest. Itaq; vt sine vllo errore & inuestigare argumenta & inuenire possimus, formula quædam cõstituenda est, quam si sequemur in disputatione theologica, nunquã à recto tramite recedemus. Erit autem hęc formula theologorum rationi disciplinæq; maximè consentanea. Vbi theologo disserendi materia fuerit oblata, quæstionem accuratè habet expendere statuereq; in primis, cuius generis illa sit ex omni illa, quã suprà explicuimus, quæstionum varietate. Nisi enim theologus naturam quæstionis comprehenderit, nec facilè intelliget qualia sint ei inuestiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quanquam enim omnes inter se colligati atq; implicati sunt, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur: nec vniuersi, vt à principio statim huius operis dixi, æquè omni quæstioni accommodantur. Cùm verò genus quæstionis constituerit illud vel maximè, quod est omnium difficilimum, an fidei sit, an non sit: per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt quæstioni magis apti & congruentes. Nam si quæstio est supernaturalis, in eos locos est coniicienda potissimè, qui Dei auctoritate nituntur. Sin autem est naturalis, per eos præcipuè locos deducetur, qui naturæ ratione constant. Quòd si mixta quæstio est & partim à natura partim à reuelatione pendet, per omnes ducatur oportet: cuncti enim iuxtà pos-

tà possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omnino generis quæstio est, quæ non per omneis locos vtiliter deducatur. Naturæ quippè res sæpè scriptura tradit: & res quoq; supernaturales vel suadet ratio vel exponit. Ac diuina auctoritas humanam fulcit, contraq; humana diuinæ seruit. Nec verò veritas, quæ simplex esse debet, ex disimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed diuina & humana ratio, quod sæpisimè dixi, disimiles non sunt: nec aliò hæc aliò ducit illa, quin eodem spectant ambæ, & in eundem finem referuntur. Itaque accepimus maiores nostros solitos execrari eos, qui primùm hæc natura cohærentia opinione distraxissent. Quibus quidem ita sunt scholæ theologi assensi, vt nisi has duas res in disputatione sua coniunxissent, non se putarent theologos verè esse. Coniecta itaq; per omnes locos quæstione & collectis hinc inde argumentis, siue quæ discrepare seu quæ cõgruere videatur, in vtranq; partem disputet: sed tñ ad extremũ finiat, qd verũ sit qd cõtrà falsum. Doceat verò primum quid fides Christi de ea quæstione teneat, qbusq; idoneis ac certis testimonijs id qđ tenet euincat: deinde, quid aut præscribat aut certè suadeat ratio. Nã si quæstio naturalis est, ratio præscribit: sin est supra naturã, ratio suadet. Qua in re, vt modestisimè dicã, scholã apud nostros mediocriter ego iuui. Quæ ante nos non erat adeò fidei argumẽtis instructa: à ratione ductis res theologica propemodùm agebatur. Ordinem ego D. Th. immutaui. Etenim in summa aduersum Gẽtes ille quidem primò rationes, mox testimonia ponit. Ego verò in lectionibus meis semper à principio docui, quid præfiniret de vnaqualibet quæstione fides, tũ quid ostenderet ratio. Sed immutationis huius prõpta est atq; expedita causa. D. porrò Thomas aduersum Gẽtes theologiæ negociũ conficere ratione debuit: quia scripturæ testimonia apud eas vel secundo vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui Christianos discipulos instituimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin & hunc disserendi ordinem tãquam naturę nostræ cõsentaneũ magis Augustinus probat: quanuis Manichæis sese attemperans id agat interdum, quod in disputando fatetur esse vitiosum. *De mori. eccle. cath. cap. 2.* Naturæ, inquit, ordo ita se habet, vt, cũ aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniã cum ijs nobis res est, qui omnia cõtra ordinẽ & sentiunt & loquuntur, nihilq; aliud maximè dicant, nisi rationem priùs esse reddendam, morem illis geram, & quod fateor in disputando vitiosum esse, suscipiam. Quo exemplo Thomas ad eundem modum se Gentibus accomodauit: nam in summa theologiæ auctoritas ferè rationi præparat hominẽ, ratio deinceps ad intellectũ cognitionẽq; pducit. *August. de uer. relig. cap. 24.* In ipsa verò & auctoritate & ratione sunt gradus argumentorũ, & quod cuiq; præstet intelligi facilè potest: vt prima sint quę è scriptura ducuntur, secũda quæ è traditionibus Christi & Apostolorum, tertia quæ ex ecclesiæ decretis, deinceps gradatim reliqua consequantur. Est autem inter theolgos cõtrouersum, vtra sit prior scripturæ auctoritas an ecclesiæ. Verũ hęc sicut & cætera, quæ nõ ad inuẽtionem, sed ad dispositionẽ attinent, nõ putaui esse persequenda. Atq; hæc res, si quãdo in cõtentionẽ venerit, quẽadmodũ diiudicanda sit, satis est, nisi malè memini, suprà disputatũ. Illud perspicuũ est, eandẽ omnino esse spiritus sancti in scriptura & ecclesia auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quare in se quidem neutra aut prior aut maior, neutra aut posterior aut minor est. Quid est ergo quod in hoc loco nonnunquã dubitationẽ afferre soleat cõsiderãdũq; videatur? Credo, si quando dubitatio accidit: quale sit hominis eius ingenium, eruditio, institutũ, qui cũ disputationẽ institueris, spectare decet. Vt eñ sunt, q scripturas ecclesię vsui anteponũt: sic reperias multos, qbus ecclesię mos & sensus maiores esse videantur.

Quia verò eccleſia prior & antiquior eſt, dubitari non poteſt, ipſius auctoritatem quodammodo eſſe maiorem: nam quòd ſit & notior & crebrior exploratum eſt. At in omnibus, vt dixi, eius, cùm quo diſſeris, habẽda eſt ratio. Sic enim Petrus Iudęis ait, habemus firmiorem propheticum ſermonem: cùm Petri tamen ſermo nullo nobis gradu inferior ſit. Sed de hoc, magna enim res eſt, alio loco pluribus. Nunc ad propoſitum. Illa igitur & talia circumſpicienda ſunt in omni quæſtione & conſuetudo exercitatioq; capienda, vt boni ratiocinatores argumentorum eſſe poſsimus & addendo deducẽdoq; videre, quę omniũ ſumma fiat, ex quo quantum cuique quęſtioni debeatur, intelligas. Sed vt nec medici nec imperatores, nec oratores, quanuis artis præcepta perceperint, quicquã magna laude dignum ſine vſu & exercitatione conſequi poſſunt: ſic argumenti theologici inueniendi pręcepta traduntur illa quidem vt ſeruemus ipſi, ſed rei magnitudo vſum exercitationemq; deſiderat. Quia igitur parum verba prodeſſe noſtra poterunt, niſi ad rem conferantur vſuſq; præcepta confirmet: neceſſe fuerit theſes exercitationis gratia dicere, id quod ferè eſt à Peripateticis inſtitutum. Archelaũ primũ ſcribit Diogenes in vtramq; partem diſputaſſe, fides ſit penes illum: Cicero enim huiuſmodi exercitationem tradit ab Ariſtotele inuentam. Cuius conſuetudo de omnibus in contrarias partes diſſerendi iure ab ſcholæ theologis probata eſt: eò quòd quid in vnaquaq; re verum ſit, quid cõtrà falſum: aliter nequeat inueniri. Quanquã enim cognitio veritatis, vt Auguſtinus ad Dioſcorum ait, omnia falſa, ſi modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & diiudicare & ſubuertere idonea eſt: quia tamen hæc ipſa veritas elucere in diſputatione nequit, niſi ex vtraq; parte cauſarũ ſit facta cõtẽtio, nec poteſt fides vlla de re fieri, niſi priùs aduerſariorũ perſuaſiones euellãtur: maximè naturale eſt, vt antequã probem᷒ noſtra, amoliamur aduerſa, & opiniones cõtrarias refutemus. Vix autẽ reperietur aliquid tã omnib᷒ ingenijs cõſentaneum & quadrans, vt neminem habeat repugnantem. Omnis nanque, vt Hilarij verbis vtar, humani eloquij ſermo contradictioni obnoxius fuit ſemper, non ſolùm quia in alio capite & mente alia propemodùm ſententia eſt: ſed quia diſſentiẽtibus volũtatum motibus diſſentiens quoque fit ſenſus animorum. Vnde exiſtimat Philoſophorum placita dici, quòd vnuſquiſque illud fermè amplectitur: nõ quod ratio præſcribit, ſed quod placet animo: non quod dictat illa, ſed quod dictat affectus. Neceſſe eſt ergo Theologis variè in contrarias partes diſſerendo quaſi in ſimulachro pugnæ exercere ſeipſos: id quod Diuus Thom. in quæſtionibus diſputatis diligentiſsimè fecit. Cũ verò in omniũ artium vſu optimorum imitatio artificũ valeat plurimum, exempla in Theologia diſſerẽdi ab his peti æquum eſt, qui in hac arte excelluerunt: quorum Auguſtinus & Thomas ſunt facilè principes, Auguſtinus citra aleam, Thomas iudicio peritorũ. Neque enim in ancipiti ſolùm diſputatione, in qua de vniuerſo genere vtrinque diſſeri copioſè licet, ſed in omni omnino quæſtione adeò hinc inde vber ac diues eſt: vt mirandum ſit, in rebus tam multis & varijs ijſq; ſępè neq; peruulgatis neque tritis egregia in vtranq; partem argumenta prõpta illi parataq; fuiſſe. In multos articulos, fateor, concidit omnia & articulo ferè cuique præſcripſit velut lege quadam argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit diſputandi genus & quæſtionum tractatus vna perpetuò ſpecie compoſitus. In ea deniq; fuit auctorum ſecta, quæ adeò nullum florem orationis ſequitur, vt apparentibus ſine carne neruis deforme videatur diſputationis corpus, certè ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ita à doctiſsimo & grauiſsimo viro curioſi quidem homines & delicatuli longioris

operis

2.Pe.1. In.14.lib. Epiſt.56.

operis satietate, fastidio similitudinis incultæque dictionis horrore abalienantur. Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sanè ac facundus, sed parùm Theologus tamen: qui id suadere vellet audientibus, aduersum hæreticos, præsertim Lutheranos, non esse magnum vsum scholasticæ cõcertationis: oratorio potiùs more cum illis disserendum: nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quæ si vera essent, exempla in Theologia disputandi non ab his, quos antè dixi, meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quàm sit non scholæ dico in dispu-tãdo mos, sed tota omnino scholæ Theologia hæreticis inuisa: sed eò magis existimo, scholasticam disserẽdi formam ad hæreses refellendas efficaciorem, quò magis hæreticis inuisa est. Quòd si Lutherani academię subtilitate minimè capiuntur, ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiosè composita capi poterunt: quoniam grãdiores sunt & callidiores effecti, quàm vt orationis artificio apprehendantur. Cùm autem nec argutũ Theologum pertimescant, nec rhetorem quamuis eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acumine, aut rhetoris flumine, hoc est, non verbis sunt & disputatione, sed viribus & flagellis feriendi. Verùm si eo loco res sit, vt aduersum Lutherana dogmata certare cogar: eligant alij, nihil enim impedio, suaue orationis genus, quo molliùs & familiariùs homines istiusmodi ad ecclesiæ beneuolentiam alliciant: dummodò mihi relinquant scholæ ossa neruosq; ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porrò contra aduersarios ecclesiæ disseruit: tametsi & inuecta sunt acutiùs & dicta subtiliùs quàm vt quiuis ea possit agnoscere, ad refellendos tamen hæreticos, tantò maiorem habent efficacitatem, quantò tenuiùs ad viuum resecata sunt. Atq; etiam quùm oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamuis multa cuiusque modi rapiat, nihil tamen ferè teneas, nihil apprehendas. Cùm autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri amplectique faciliùs potest. Itaque præclarum à Diuo Thoma accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemò verò à viro grauissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras grauesque sententias, argumenta solida & propria; sermonem rei, de qua disseritur, accommodatum. Quæ omnia Diuus Thomas adeò egregiè præstitit, vt si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis inuidiosè commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compenset. Quanquam, vt erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum legemque disputationis æquabilem tum rudioribus tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non Diuum Thomam modò, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent ornatissimè splendidissimeque potuisse facere: & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent & tractare voluissent: grauissimè & copiosissimè dicere potuisse. Sed aut vtrique suo studio delectari alteros contempserunt, aut nihil omni exparte beatum, vt semper aliquid desideremus. Verùm si alterum sit optãdum, malim quidem indisertã scientiam, quàm inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputatiõis Theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solũ suppeditare potest, qui eloquẽtiam sapientiæ coniũxerit. Age tamen qualiacũq; nostra sint, & ea ipsi afferamus. quæ etsi non meliora erũt q̃ vetera, erunt tempori fortasis aptiora.

¶ Exemplum primum, vbi principium Theologiæ in quæstionem vertitur. Caput tertiũdecimum.

De

De eucharistiæ sacrificio prima mihi cũ Vuitcleffistis & Lutheranis controuersia est. Facioq; cõtra institutũ meũ, cũ de re apertissima disputationẽ instituo. Nã si quid adeò certũ & exploratũ est, vt de eo inter viros doctos constanter perpetuoq; cõuenerit, argumẽtari non soleo: ne rem minimè dubiam argumentando dubiam faciam. Nec verò in hoc dabo operam, vt rem planè in ecclesia definitã meis ego argumentis probem: sed in id potiùs incumbam, vt vnum è Theologiæ principijs nõ tam ratiocinatione q̃ expositione confirmem. Ita fiet, vt veritate illustratã, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt: quibus autem Lutherani contrà pugnant, vt ipsis quidem videtur, sunt maxima: vt ego verò sentio, friuola & commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione & ingenio anicularum, talia certè, propter quæ non modò à communi fidelium sensu cuiq; esset, sed nec ab amici vnius priuata opinione discedendum.* At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibique eucharistiam non esse sacrificium argumentando persuadent.

*Luth. cũ sæpè aliàs tũ in lib. de abrog. miss. pri. & de capt. Baby. Oecolãpa. in libello, qui à quibusdam inscribitur, đ cœnadñi. c. 9. Bucerus lib. 2. de ue. et fal. cœn. do. admi. Caluinus in sti. c. 18. Protestantes in apolo. Augusta. Primũ argum. Hebr. 7.

Caluinus porrò illo apostoli testimonio in primis nititur, Et alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere. Hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus, qui non habet necessitatem quotidiè, quẽadmodum sacerdotes, priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde ꝓ populi: hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines cõstituit sacerdotes infirmitatem habẽtes: sermo autem iurisiurandi, qui post legẽ est, filium in æternum perfectum. Quo loco Paulus sacerdotium veteris testamenti à noui sacerdotio distinguit, quòd in illo plures erant sacerdotes: in hoc vnicus est sacerdos. Huius verò rei causam explicat quòd illi mortales erant: quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere: quales ij sunt, qui nũc quotidiè sacrificant, & plures ipsi atq; mortales ad vmbras legis deflectunt, in qua plures ijdemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi & ipsi sunt, habentque necessitatem quotidiè, quemadmodum veteres, priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Noui ergo isti, cùm sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non euangelici. Confirmat autem, vt ait, hoc illud vel maximè, quòd sacerdos à Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, vt Apostolus idem affirmat: at nullam vocationẽ proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Euanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest. Hebr. 5.

Existimat rursum Caluinus idem, Paulum cum ecclesiæ fide pugnare, cùm in eadem epistola inquit, Nec vt sæpè offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nũc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionẽ peccati per hostiã suam apparuit. Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modò per singulos annos, verumetiam per singulos dies intrant in sancta offerentes alienum sanguinem, qui semel iuxta Apostolum oblatus est. Cùm verò disertè Paulus asserat hostiam, quæ oblatione sacrificatur, immolari & occidi necesse esse, profectò si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque

Secundum argum. Hebr. 9.

que missis interficitur. Aut ergo Pauli argumentum vanum est, cùm ait, Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi, aut si Christus in sacrificium exhibetur, verè patitur. At corpus viuum & impassibile in altari nos offerrim⁹: oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc verò illud argumentum est, quod Caluinus atq; Oecolampadius mirè iactant: & nondum collata manu tanquam feroces victores insultant.

Tertium argumentum. *Heb. 10.* Illum præterea locum Lutherani pressiùs vrgent, vmbram habens lex futurorũ bonorum, non ipsam imaginem rerũ per singulos annos eisdem ipsis hostijs, quas offerunt indesinenter, nũquam potest accedentes perfectos facere, alioquin cessassent offerri: ideo quòd nullam haberent vltra conscientiam peccati cultores semel mundati. Et post multa alia, quæ referre longum est, ita legimus, Omnis quidem sacerdos præsto est quotidiè ministrans, & easdem sæpè offerẽs hostias: hic autem vnam pro peccatis offerens hostiã vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quòd sæpiùs iterabantur. Qui ergo in noua lege eadem sacrificia iterant, ij sua repetitione testes sunt, oblationes suas priores infirmas exiguasque fuisse: atque adeò Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas addijciunt. Medicamenti enim

Homi. 17. in epist. ad Hebr. illa virtus est, quod Chrysostomus ait, vt semel imponatur, & non frequenter. *In. 10. cap. epi. ad Heb.* Et Theophilactus pharmaca, inquit, fortiora semel etiam imposita curant: quæ autem sæpiùs iterantur & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minùs fortia. Sed & pharmacum, quod sæpè admouetur idẽ, significat eandem ægritudinem interturbare laborantem. Quocirca si eadem etiã hostia nouis sacerdotum oblationibus quasi idem medicamentum sæpiùs apponitur, prima Christi oblatio nec perfectè curauit ægrotos, nec consummauit in ęternum sanctificatos: vt pote cùm homines nouis quotidie ac repetitis sacrificijs curentur, sanctificentur, consummentur. Adde quòd paulò pòst Apostolus asserit, Vbi peccatorum remissio est, iam nõ esse oblationem pro peccato. Post Christi igitur hostiam vnicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiã per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in ecclesia huiusmodi sacrificium. Id quod Apostolus euestigio testatur inquiens, voluntariè peccãtibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nulla relinquitur pro peccatis hostia. Qui autem nullam dicit, is non baptisma solùm, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quòd aliqua superest: contra Apostolum ergo dicimus. Neque his occurri potest, inquiunt, prætexendo in noua lege non varia esse aut multa sacrificia, vt olim in lege: sed vnum idem sæpè repeti: quomodo Chrysostomus & Theophilactus occurrũt. Quoniam Apostolus à nouo testamento non solùm multarũ diuersarumque rerum sacrificia reijcit, sed eiusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba, Neque *Heb. 9.* vt sæpè offerat semetipsum, &c. At Christus in altari se ipsum nunc etiam offert, vt posteriùs ex catholicorum sẽtẽtia ostendetur. Iteratam quoq; oblationẽ in veteri *Heb. 10.* testaméto ideò factã esse dicit: quia prior erat imperfecta. Siue autem plures res siue eadem sæpiùs offeratur, Pauli argumentum manet inuictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere: ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, vt illud alterum catholicorũ effugium vanũ etiã sit. Nempè Apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est: nostras autem esse incruentas. Siue enim cruentum seu incruentum sacrificium sit: si sæpiùs resumitur,

prio

prior oblatio nō pfectè sanctificauit, nec exhausit delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nulla itaq;, vt putāt, rima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebręos epistolam nouorum sacrificia sacerdotum explodere: præsertim cap. 10. vbi si Paulus de cruenta solùm hostia sermonem faceret, facilè eluderetur: vel quum ait, Vbi autem horum remissio, iam non est oblatio pro peccato, vel etiam magis quum dicit, Voluntariè peccantibus nobis nulla relinquitur pro peccatis hostia. Nihil enim interest cruenta sit an incruēta, si oblatio est & hostia pro peccato.

Quartum arg. Matt. 26. Luc. 22. 1. Cor. 11. Ad hæc, Matthæus, Lucas & Paulus apertè narrant, dominum in vltima cœna non obtulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quę erit primæ quàm simillima: prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, iam ante crucē essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in Cœna oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet patri à sacerdotibus exhibitus.

Quintum argumentū Luc. 22. 1. Cor. 11. Ea insuper loca nobis Lutherus obijcit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur. Testamentum verò non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentū igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc verò ratiocinationem bone deus quanto verborum ornatu quasi simiam purpura vestit. Quæ est, inquit, tanta temeritas, vt testamentum, hoc est, promissionem hæreditatis nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus? Et vbi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedam⁹ superbi daturi accipiēda: vt testator iā nō suorū largitor bonorū, sed nostrorū sit acceptor. Neq; enī fieri potest, ait, vt idem ab eodē simul & recipiatur & detur, & offeratur & accептetur. Quàm verò insanus erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diuiti, de cuius manu accipit beneficium?

Sextum argumentum. Afferunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primùm illud Chrysostomi. *Hom. 17. in ep. ad Heb.* Hoc nostrum sacrificium exemplar est illi⁹, quod Christus in cruce fecit. Nō autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus: magis autem recordationem ipsius operamur. Et Theophilactus *In. 10. c. ep. ad Heb.* immo potiùs, ait, memoriā illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit. Ex qua correctione Oecolampadius colligit, Chrysostomo & Theophilacto missā nostrā nō esse ppriè sacrificiū corporis & sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxissent quòd verè ac propriè dictum est. Addunt illud Augustini, Holocausti sui imaginem in ecclesia celebrandā dedit. *Lib. 83. quæstionum.* Et alio rursum loco Christianos inquit peracti sacrificij memoriam celebrare. *Lib. contra Faustum. Cap. 18.* Et in epistola quadam ad Bonifaciū docet, *Episto. 23.* in Eucharistiæ immolatione nomē rerum ipsi figuræ exēplariq; tribui solere. Basilius demum apud Euthimium hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificij. *In Mat. ca. 64.* Non ergo sunt verum sacrificium, sed sacrificij figura.

Septimum argumentū. Nec testimonijs solùm premere nos, sed etiam ratione volūt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod catholici astruimus, redemptio nostra à nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Ita nō solùm Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitiæ est manifestæ.

Octauum argumētū. Addunt fieri non posse, vt operatio nostra alteri peccati remissionem cōferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidā dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera & actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium & missa operatio nostra est: nefarium est igitur affirmare, quòd ratione sui & deū propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atq; in hoc vno Lutherani huius controuersiæ statum constituēdum

dum censent. Asserunt enim se habere hanc rationem adeò firmam, certam, expeditam, vt aduersus omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba, Non sacrificia sanctificant hominem, sed conscientia eius, qui offert, sanctificat sacrificium pura existens, & præstat acceptare Deum quasi ab amico. Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate ecclesia offert, iustè munus eius purum sacrificium apud Deum deputatum est. Quemadmodum & Paulus Philippensibus ait, Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Dixerat autem sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachiæ primo capite Theologi conamur inferre. Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

Lib. 4. cap. 34.

Præterea, remissio peccatorum hominis sanctificatio & iustificatio est, hæc autem per fidem cuique propriam obuenit, vt ad Romanos scribit Apostolus: nulla ergo sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem nisi per propriam fidem applicantur hominibus, iuxta illud, Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem. Item, si vi sua oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc sacrificium confert. Ablutio enim culparum sine gratia aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes remitti per sacrificium peccata vinialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificium offertur, omnia profectò remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustra ac sine causa catholici petimus, vt hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat: & rursum, vt sit ablutio scelerum, & omnium remissio peccatorum.

Nonum argumentum.

Præterea, cùm catholici fateamur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri: fieret, vt vnico sacrificio omnes peccatorum pœnæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro eisdem plures missas celebrare. Qui verò dicunt infinitæ hostiæ fructum à sacerdote offerente limitari, hi refelluntur à Lutheranis multiplici variaque ratione. Primùm, quòd sacramentorum fructus non definitur à ministris: ergo ne sacrificij quidem. Deinde, quia quanuis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest pro quo offertur. Non ergo huius sacrificij virtus à sacerdote offerente terminum vllum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur siue à paupere detur siue à diuite. Centum scilicet aurei centum valent, à quocunque tandem offerantur. Immò quò res oblata maior est, & hic, qui offert, est pauperior, eò oblatio maiori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus fusus est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres nanque vniuersi, inæquabilis licèt meriti, æquè tamen consequebantur omnium veniam peccatorum. Si igitur verè offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circunscribet, quin satis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris à Christo summo sacerdote nunc etiam patri pro nobis offertur, ab illo igitur infinitum valorem

Decimũ argumentum.

habet, quem videlicet eadem ex causa infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cùm Christus sempiternum habeat sacerdotium, vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense concilium sub Innocentio tertio Vna, inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, in qua idem ipse est & sacerdos & sacrificium. Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursum Tridentino definitum est, nostras omneis satisfactiones Christum offerre patri: multò ergo magis illam victimam offeret, quam, vt Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius modò insigniter præter latinos cæteros, sed Græci in canone suo manifestè testantur. Sanè quemadmodum sacerdos non nomine suo consecrat & conficit eucharistiæ sacramentum: ita non in nomine suo sed Christi offert eucharistiæ sacrificium. Quòd si Christi sanguis hostia nũc est ad culparum redemptionem, huius verò sanguinis pretium nullo fine concluditur, præsertim si à Christo ipso offeratur: manet omnino, vnica oblatione omnes culparum pœnas resolui.

Cap. Firmiter. de sum. Tri. & fid. catho.

1. lib. off. c. 48.

Postremũ argumen.

Contendit postremò Caluinus, eucharistiæ sacramẽtum cum sacrificij voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum: sacrificium verò est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergo interest inter dare & accipere, tantum à sacramento sacrificium distat. Hac enim argumentatione fit, vt reliqua sacramenta sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit & gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe, Deum quasi adhuc iratum tanquam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelera, quæ sacrificium expiare dicitur. Prætereo alia argumenta ridicula: indigna enim sunt, quibus nos seriò respondeamus. Sed & illa superiora, vt antè iam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta vana esse deprehendentur. Id tantisper dum explico, & fidem meam de ecclesiæ sacrificio breuiter expono, quæso lector attende.

Siqua disputatio est, vbi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maximè esse crediderim, quæ nobis hodie instituitur. Cùm non modo Vuicleffistas & Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificij vi & natura ignorata in summo errore & maximarum rerum ignoratione versari. Explicaturus igitur quidnam sacrificium sit, quidque sua definitione contineat: illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, eius virtutis, quæ cultum Deo & cæremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, vt Gregorius ait, Sacra verò Deo facere haud dubiè ad Dei cultum & reuerentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio: quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodum Augustinus con. aduer. leg. & prophe. libro primo, capit. decimooctauo. Et de ciuita. Dei. libro decimo, capit. quarto. Acto. quoque decimoquarto, capit. Lucas scribit.

Vide Tho. Vual. lib. de sacramẽtal. c. 31. & 32.

1. q. 1. cap. multi.

Illud deinde sumo sacrificium speciem esse operis sacri & religiosi: atque adeò opus sacrum quasi genus esse sacrificij. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes cæremonias & religionis actus extendunt: qua ratione id faciant, ipsi viderint: certè cum perpetuo & ecclesiæ & scripturæ vsu pugnant. Septem enim sacramenta agnoscit ecclesia, septem sacrificia non agnoscit, Non itaq; quodcunq; opus sacrũ quicunq; ue religionis ritus est sacrifi-

ſacrificium. Vnde & concilium Florentinum non obſcurè à ſacris cæteris ſacrificia diſtinguit. Atque in lege veteri alias fuiſſe leges de ſacrificijs conſtat, alias de reliquis ſacris ritibus. Quæ cauſa neceſſaria eſt, ne nos ſacrificia cum ſacris alijs confundamus. Adde, quòd in ſacrificio hoſtiam eſſe oportet, quæ Deo immoletur: hoſtiam verò in omni religioſa cæremonia velle fingere, ridiculum eſt. Adde etiam, quòd ſacrificium latinus interpres ſemper appellat, quam Græci θυσίαν. Græcis autem θυσία non eſt quodlibet vnum ſacrum opus, ſed ſpecialis religionis cæremonia, in qua res Deo ſacra vel per ſanguinem vel per ignem vel alio quouis modo conficitur. Quanquam Theophilactus auctor eſt θυσίας propriè magis eſſe, quæ per ignem ſacrificantur, quàm ea, quæ per ſanguinem. Sed &
In lib. de abſtinen. ab eſu carn. Euſe. de præp. euan. lib. 1. cap. 6.
Porphyrius ab exhalatione, inquit, ignis, quam Græci θυμιᾶν dicunt, Thyſia quoque, quam ſacrificium latinè appellamus, apud Græcos antiquitus dicta eſt. Nunc verò non rectè capimus thyſiam illum cultum appellantes, qui ſanguine celebratur. Hactenus Porphyrius. Sed, vt prima vocis origo illa ſit, non negant auctores hi vulgarem eius vocis vſurpationem vniuerſa ea continere, quæ vel per ignem vel per ſanguinem immolantur. Atque hæc latini interpretes ſacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, ſacrificium ſpeciem quandam eſſe cultus ſacri.

Quòd ſi ex vſu rectè loquentium diuinæque ſcripturæ conſuetudine propria huius nominis ſignificatio accipienda ſit, inueniemus ſanè, ſacrificium tunc ſolùm eſſe, quùm res aliqua ſacra offertur Deo. Vbi nanque oblatio non eſt, ibi ne ſacrificium quidem eſſe poteſt. Qui enim aut baptiſmi aut confirmationis aut ordinis aut matrimonij aut vnctionis extremę ſacramentum conficit, is quanuis ſine dubio rem ſacram & diuinam faciat, ſacrificium tamen facere non niſi abſurdiſſimè diceretur. Quoniam ne ipſa quidem euchariſtia, quandiu ſeruatur in pixide, ſacrificij nomen habet. Tunc verò primùm hoſtia nuncupatur, quùm offertur. Oblatio igitur eſt de ratione ſacrificij. Id quod Paulus ſæpè docet, vt ad Hebræos quinto. Omnis, ait, pontifex conſtituitur, vt offerat ſacrificia pro peccatis. Et capit. ſeptimo. Pro ſuis delictis hoſtias offerre. Et capit. nono. Munera & hoſtiæ offeruntur. &c. Et capit. decimo. Eiſdem ipſis hoſtijs, quas offerunt indeſinenter. &c. Nec hîc laborare opus eſt, vbi nihil eſt ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, ſi vis & natura huius vocabuli perpendatur, non omnem oblationem ſacram ſacrificium eſſe, ſed quiddam aliud præter oblationem ſacrificij vocem vendicare: quemadmodum diuus Thomas argutiſsimè, vt omnia, dixit. Et Theophylactus, Doni, inquit, & victimæ exacta ratione quidem eſt diſcrimen. θυσίαι enim, hoc eſt, ſacrificia ſunt per ſanguinem & carnem oblationes vel certè omnia, quæ per ignem ſacrificantur. Dona autem ſunt, vt fructus & quæcunque alia exanguia & igni carentia. Quod vtique diſcrimen Paulus in epiſtola ad Hebræos diligenter obſeruat. Omnis, ait, pontifex conſtituitur, vt offerat dona & ſacrificia. Et iterum, Omnis pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur. Atque Chryſoſtomus explicans illud, Sacrificium & oblationem noluiſti, oblationis & ſacrificij hanc differentiam eſſe accuratè notauit. Non itaque omnis oblatio ſacrificium eſt. Quam omnino rem illud vel maximè argumentum probat, quod cùm animalis viui iuxta legis præſcriptũ fiebat oblatio, nuſquam hęc aut hoſtia aut ſacrificium vocabatur. Niſi velis, tum à Iudæis filios immolari in ſacrificium, cùm poſt purificationis cæremonias domino ſiſtebãtur.

2. 2. q. 85. ar. 3.
In c. 8. epiſ. ad Hebræ.
Hebræ. 5.
Hebræ. 8.
Hom. 18. in epiſ. ad Hebræ.

Quod quoniam abſurdum eſt: conſentiamus, non omnes res Deo oblatas hoſtias eſſe aut ſacrificia. Porrò autem ſi circa rem, quæ offerebatur, quippiam ſacri ſacerdos faciebat, vt ſi animalis fundebat ſanguinem, ſi thus ardere faciebat, ſi conterebat frumentum, ſi oleo ſimilam conſperſam frigebat in ſartagine, tum demũ verè ſacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnium ſacrificia eſſe, Leuitici ſecundo & ſexto, Numeri quinto, & ſecundo Paralip. 28. cap. legimus. Scitè ergo ac præclarè D. Thomas admonuit, in eo ſitam eſſe rationem ſacrificij, ſi circa rem Deo oblatam quicquã fieret, quo res ipſa ſacra quodammodo conficeretur. Nam ſi integram & illæſam ſacerdos offerret, donũ dici & munus: non item ſacrificiũ. Id quod in Græca voce θυσία explicatiùs animaduertitur, vt paulò antè dicebamus.

Quibus rebus expoſitis facilè intelligitur, Lutheranos in apologia Auguſtana perperam ſacrificium definijſſe, quòd ſit cæremonia vel opus à nobis Deo redditum, vt eum honore afficiamus. Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc verò finitionem cum exemplis ſuis, vt alia argumenta prætereamus, ſatis refellit Apoſtolus tum dona à ſacrificijs diſtinguens, tum magis argumentans, quòd ſi Chriſtus ſæpè ſe in ſacrificium offerret, ſæpè etiam pateretur.

Sed vt occultæ atq; inuolutæ rei notitia aperiatur: his, quæ dicta ſunt, illud primùm obijcitur, quòd Propheta ſacrificium laudis ſæpè commemorat, quod Paulus interpretatur fructum labiorum confitentium nomini Dei. Sacrificij igitur definitio non eſt tam anguſtè concluſa.

Pſalm. 49. 106. 115. Hebræ. 13.

Illud deinde videtur eſſe contrarium, quod Apoſtolus ad Roma. ſcribit, Obſecro vos, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuam. Non ergo in ſacrificio hoſtiam eſſe oportet, quæ mactetur: ſed ſatis eſt, ſi corpus noſtrum viuum ad ſacrificium præbeamus. Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore eſt, ſacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Illa demum, Repletus ſum his, quæ miſiſtis in odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam. Et rurſum, Beneficentiæ & cõmunionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Quibus videlicet argumentis moti quidam putauerunt, ſacrificij nomen terminis eſſe latioribus circũſcribendum: à nobis enim ſtrictiſsimè coarctatum.

Rom. 12. Pſal. 50. Phili. 4. Hebræ. 13.

Ego verò tantum abſum ab iſta ſententia, vt non modò non arbitrer, veram ſacrificij finitionem, quæ eſt à nobis antepoſita, his argumẽtis obſcurari, ſed fieri etiam illuſtriorem exiſtimem. Duobus quippe modis verba in ſacris literis vſurpantur, vno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licèt facillimum, eſt tamen animaduerſione dignisſimum. Multos enim & ex alienis & ex noſtris huius rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen ſacrificij dupliciter in ſcriptura ſacra accipi, & propriè & tranſlatè. Nos porrò, quùm res definimus, neceſſaria Philoſophiæ ducti ratione non quid vox per metaphoram aut alium tropum tranſlata ſignificet, ſed quid propriè contineat, exponimus. Sacrificij itaque natura propria planè nobis definita eſt, at in omnibus teſtimonijs, quæ contrà poſuimus, nominis tranſlatio quædam & abuſus eſt. Id quod in ſingulis facilè intelligimus, ſi ea ad veram & propriam ſacrificij naturam referamus.

In primo ſiquidem teſtimonio fructus labiorum laudantium Deum hoſtia dicitur, cùm lingua labiaque mortificata Dei laudibus conſecrantur. Quemadmodum enim vitulus mactatus in hoſtiam nullas alias edebat voces quàm in Dei laudem & gloriam, ſic lingua conuicijs, detractioni ac turpiloquio mortua, & ſoli Deo laudando ſacra, quaſi ſacrificium quoddam offertur, iuxta illud,

Osee.14. illud, quod scriptum est, Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Quanquam in psalmis dici potest sacrificij hostiæque voces sine tropo vsurpatas. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificiũ, in quo veræ hostiæ mactabantur. Sed Paulus, vt solet, per allegoriã hostias illas carnales ad labiorum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit. Hebr.13.

In secundo verò testimonio expeditior & planior est metaphorę ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiã Deo, quùm mortificamus mẽbra nostra, quæ sunt super terram, carnemq; nostrã peccato quidem mortuam, viuentem autem iustitiæ domino offerimus. Quemadmodum Hieronymus illa, inquit, virginitas hostia Christi est, cuius nec mentẽ cogitatio neq; carnẽ libido maculauit. Atq; fortassis quùm Apostolus viuam hostiã dixit, quasi pugnantibus inter se vocibus de more lusit. Similia sunt illa, quæ in delicijs est vidua, viuẽs mortua est, mare dulce, terra cœlestis, spiritualis caro: spiritus carneus. Nõ itaq; ex eo quòd Apostolus viuam hostiã dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactãdum, quùm in hostiam prębetur. Quin potiùs, si Pauli ingenium tenemus, contrario modo argumentabimur. Lib. aduer. Ioui. 1.

Iam in tertio quoq; testimonio aperta trãslatio est. Cor nanq; instar frumenti cõtritum, & diuini amoris igne quasi succensum similitudine quadam sacrificium vocatur. Adde ꝙ familiare auctoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuere: vt nomen Dauidis Christo Ezechielis. 34. Nomen etiam Petræ eidẽ. 1. ad Corinth. 10. Tale illud est, ego sum vitis vera. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quædã spirituales potiores præsignabantur, has omnino res sacrificia, holocausta, hostias sacræ literæ appellant. Vt mactationes brutorum animantium figuræ erãt mortificationis carnalium & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore, ideoq; carnis mortificatio hostia dicitur: non propriè quidem, sed figurata dictione. Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modò longo sermone explicanda. Tres ergo priores scrupulos planè excussimus: quartum verò illum faciliùs eximemus: si semel stabilitum fuerit his in locis Apostolum non propriè loqui, sed figuratè. Id quod liquidò demonstrari potest. Primùm, quia sacrificium ad religionem proximè pertinet: at eleemosyna & beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem. Dein ex illo Oseæ testimonio, Misericordiam volo, & non sacrificium. Quo loco sacrificium non obscurè à misericordiæ operibus separatur. Certè si sacrificij vox dona pauperibus collata propriè contineret, nullo modo Propheta diceret, sacrificium & oblationem noluisti. Quid igitur sibi Apostolus vult, quùm ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempè, illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebat populus maximè placere Deo, spirareq; illi odorem iucundissimum. Gene. 8. Exo. 29. Leui. 1. & 3. Nume. 28. Vsq; eo autem persuasio hæc in animis vel fideliũ insederat, vt præ sacrificijs opera interdum pietatis charitatisque contemnerent. Huius rei apostoli minimè ignari & plebem rudem ad veram & germanam pietatem reuocare cupientes, misericordię ac charitatis officia hostias appellabant, non fallò id quidem, sed verbis paululùm quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus hostiam acceptam dixit in odorẽ suauitatis. Sic Iacobus, religionem mundam & immaculatã esse, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum. Quam rem planè & sine verborũ immutatione legis ille peritus significauit inquiẽs, Diligere proximum tanquam se ipsum maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Quid ergo propriè sacrificium sit, qua etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est.

Ad eundem modũ Aug. 10. de ciui. li. c. 6. loquitur, cũ affirmat, uerum sacrificium esse oẽ opus, qđ agitur ut sancta societate inhæreamus deo. Nã c. 5. dixerat sacrificium uisibile esse inuisibilis sacrificij sacramẽtum, id est, sacrũ signum. D. Tho. 2. 2. q. 85. 2.

Osee. 6. Phil. 4. Iaco. 1. Mar. 12.

Nec hæc tamen nimis multa videri debent: cùm huius vocis vi ac potestate ignorata, multorum disputationes vagari & errare cernamus. Erant aũt hæc copiosiùs explicanda, ne immodicæ breuitatis studio raperentur verborum pondera disserentis celeritate. Sed de his hactenus. Sequitur, vt sacrificium in species suas quàm breuissimè partiamur.

Lutherani in apolo. August. duas proximas sacrificij species esse aiunt, nec esse plures. Vnum enim esse sacrificium propitiatorium, nempe ad placandum deum, & impetrandam veniam peccatorum: alterum εὐχαριστικόν, idest, gratiarum actionis. Has duas species sacrificij magnoperè oportere asserunt in hac cõtrouersia nos in conspectu positas habere: & singulari diligentia cauere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atq; etiã moneo, sed illud quoque animaduerto, hac diuisione multas sacrificiorum species vitiosè fuisse præter missas. Non enim solùm vel pro peccato vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed & vice supplicationis, vt à deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod, si latinè liceret, possemus impetratorium vocare. Quale fuit sacrificium Iacob Gene. 28. qualesq; etiã mulier illa prætulit, quæ in prouerbijs dixit, Victimas pro salute deuoui. (*Pro. 7.*) Sanè in Leuitico (*Leuit. 7.*) post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuũtur: vt aliæ sint gratiarum actionis Deo exorato, aliæ voto vel sponte susceptæ Deo exorando. Ac præter hæc sacrificij genera aliud fortasse fuit in hoc paratũ, vt fœdus cum deo fuso sanguine sanciretur. Cuiusmodi Exo. 24. & 4. reg. 23. mentio fit. Vt omittam sacrificium pro consecratione pontificis, (*Leuit. 7.*) quod legislator à reliquis sacrificijs distinxit. Nam holocaustum, quod humanæ seruitutis tributum propriũ erat & ad testationem diuinæ maiestatis ac dominationis deo sacrum, dubium non est, ad duas illas sacrificij species minimè pertinere. Plura itaq; quàm duo hostiarum genera fuere in veteri testamento: at in nouo vtrum vnum saltem sit, quæritur. Cui quæstioni statim ego respondeo, si duo illa priùs explicuero, quæ in hac controuersia explicatu quidẽ facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maximè. Illud primũ est, nomen sacrificij interdum pro re, quæ domino offertur: interdũ verò pro actione ipsa sacrificandi solere accipi. Pro re, vt ad Hebræ. 5. Omnis pontifex constituitur, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Pro actione, vt in illo apud Tulliũ loco, præbere hostias ad sacrificium. Quo modo Diuus Thomas hanc vocem vsurpauit (*2.2.q.85.arti.3.c.& ad.3.*): nec vsurpauit: absurdè, cùm artificium, lanificium & similia ad eundem modum à doctissimis vsurpentur. Alterum est, catholicos sicut eucharistiæ sacramentum, ita eucharistiæ sacrificiũ duobus modis asserere. Est enim sacramentũ tantùm, hoc est, species illæ vini & panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Est item res & sacramentum, nẽpè, corpus Christi & sanguis, quæ res interiùs sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & missa nostra est sacrificium externum specierum panis & vini: quod Augustinus in Psal. 37. Sacrificiũ panis & vini nuncupauit. Est & rursus sacrificium interius corporis & sanguinis Christi, quod Deo patri sub speciebus illis potissimùm offerimus. Interius dico, non ꝙ ipsum per species nõ suo quodã modo videatur, sed ꝙ intra species inclusum occultum in se & inuisum sit.

His positis sit prima conclusio. In lege noua verè nunc est & propriè sacrificium. Quæ omnino res primùm ex Malachia (*Mala. 1.*) apertè conficitur. Non est, ait, mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. A solis enim ortu vsque ad occasum magnum est nomẽ meum in Gẽtibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio

ficio spirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primùm, quia nostra opera omnia sunt tanquam pannus menstruatæ Esai. 64. non igitur possunt dici absolutè oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras iustitias peccata esse contendit. Deinde quia offerre opus nostrum tanquam mūdam oblationem & sacrificium isti dicunt esse pharisaicum. At Propheta non loquitur de pharisaico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis euangelicæ, sed communia in omni lege fuere. Propheta autē disertè loquitur de sacrificio quodam legis nouæ proprio ac singulari. Postremò, quia idem propheta cap. 3. loquens rursum de ipso eodem nouæ legis sacrificio Sedebit, ait, conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Nō dicit filios Israël, sed Leui: & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia. Peculiare ergo sacerdotiū erat instituendum & peculiares sanctificādi ministri, ad peculiare sacrificium legis euangelicæ. Nam quod protestantes illud primi capitis referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium: hoc verò tertij capitis ad prædicationem euangelij, de qua Paul. ad Roma. 15. Sanctifico Euangelium. &c. sua hac varietate testantur se à veritatis vnitate discedere. Cunq; hæc sint per figuratam dictionem sacrificia, qui ad tropos cōfugiunt hoc loco, ij & omnem scripturarum vim labefactant, & sibi etiam repugnant. Fatētur enim & ipsi non esse in sacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec verò cum his Augusti-
Cap. 86. nus facit, qui libro contra literas Petiliani secundo, hunc Malachiæ locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est, Immola Deo sacrificium laudis. Sic enim & septuaginta verterunt, Ab ortu solis vsq; ad occasum glorificatum est nomē meum in nationibus. Id quod Apostolus explicat inquiēs, Per ipsum ergo offeram' hostiam laudis semper Deo, idest, fructū labiorum confitentium nomini eius. Sed ne Hieronymus quidē ab his dicit, quùm Malachiæ testimonium his verbis exponit. Ergo propriè nunc ad sacerdotes Iu- Idē ferè in
dæorum sermo fit, qui offerūt cæcum & Zacha. 8. c.
claudum & languidum ad immolādum: vt sciant carnalibus victimis spirituales victimas successuras, & nequaquam taurorum hircorumq; sanguinem, sed thymiama, hoc est, sanctorum orationes domino offerendas, & non in vna orbis prouincia Iudæa, sed in omni loco offerri oblationē nequaquam immundam, vt à populo Israel, sed mundam vt in cæremonijs Christianorum. Non sunt, inquam, pro aduersarijs auctores hi, nec stant à mendacio cōtra verum. Regula siquidem scripturarum est, vt idem Hieronymus eodem ipso loco testatur, Vbi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ scripta sunt. Cùm ergo in vniuerso orbe atque adeò apud omnes gentes vna & eadem offeratur hostia, munda sacramentalis & externa quidem specierum panis & vini ab omni carnis & cruoris fœditate aliena, interior verò incruenta etiam, quanuis corporis sanguinisq; ipsa sit, quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio propriè impletam cernimus, allegoricis & spiritualibus interpretationibus inuertere? Nō itaq; si Augustinus atq; Hieronymus in ecclesia gētium laudis sacrificium, sanctorum orationes & cæteras demum spirituales hostias agnoscunt, quæ allegoricè & figuratè hostiæ sunt: idcirco verum & proprium eucharistiæ sacrificium excludunt. Quinimò is ipse Augustinus ad Paulinū scribens in missa & sacrificio, quod celebrat ac frequentat ecclesia, omne precum, orationū laudumq; genus de quo Paulus 1. Timo. 2. loquitur, cōtineri existimauit. Sanè quidē eucharistiæ oblatio magna cum excellentia præstantiaq; oblationū reliquarum

rum sacrificium est gratiarum actionis & laudis, in quo nomen dei gloriosissimè & magnificentissimè summo splendore illustratur. Eucharistia item verum illud thymiama suauissimi odoris est, quò omnes sanctorũ preces & orationes referũtur, vnde iucundum & ipsæ odorem mutuatur. Quę causa Irenęo fuit, vt ex Malachię prophetia vtranq; hostiam in Christi ecclesia futuram intelligeret: & eam quæ propriè hostia est gratiarũ actionis & laudis quã ob id ipsum eucharistiam appellamus, & quę figuratè per allegoriam hostia nuncupatur. Verùm ne propheticis obscurisq; testimonijs Lutherani se impugnari causentur, alterum ex euangelio clarissimum proferamus.

Lib. 4. contra hære. c. 32. et. 34.

Extat ergo apud Lucam scriptum apertissimum testimonium ad huis rei approbationem. Accepto, inquit, pane gratias egit & fregit & dedit eis dicẽs. Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur: hoc facite in meam cõmemorationem. Similiter & calicem, hoc est, accepit & gratias egit dicens, Hic est calix nouum testamentũ in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Vbi illud primùm animaduerto, iure Cornelium episcopum Bitontinũ in concilio apud Tridentũ à patribus & Theologis vniuersis explosum, qui dixerit, Christum in cœna non suum corpus & sanguinem obtulisse. Ritu quippe Iudaico gratias deo agere calicem in manibus accipiendo & leuando, verè est hostiam gratiarum actionis offerre. Quùm itaq; dixit dominus, Hoc facite, planè iussit apostolis, vt quod ipsum facere cernebant, id quoq; illi facerent eucharistiæ, hoc est, gratiarum actionis hostiã exhibendo. Quemadmodum Cyprianus ad Ceciliũ enucleauit in hæc verba, Scriptura dicit, vt quotiescũq; calicem in cõmemorationem domini & passionis eius offerimus, id, quod constat dominum fecisse, faciamus. Et paulò pòst. A domino admoniti & instructi sumus, vt calicem domini cũ vino mixtũ secundũ quod dominus obtulit, offeràmus. Atq; Irenæus calicẽ, inquit, similiter suũ sanguinẽ confessus est: & noui testamenti nouã docuit oblationẽ. Quã ecclesia ab apostolis accipiens in vniuerso mundo offert deo ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorũ munerũ in nouo testamento. Et capit. postea. 34. Offerimus, ait, ei eucharistiã non quasi indigenti, sed gratias agẽtes donationi eius &c. Vbi omissis auctoritatibus nõ dubitẽ, ipsa re & ratione exquirere veritatẽ. Quemadmodũ enim in rebus alijs contingit, vt eas sanctè ac religiosè offeramus deo ab illo primùm acceptas: ita, ac multò etiã magis, cùm in eucharistia corpus Christi ac sanguinẽ cœlestis benedictionis largitate acceperimus, impij profectò erimus & ingrati, nisi summã gratiã referamus, eadẽ dona, quæ à deo accepimus, ipsi reddẽdo: iuxta illud, quod scriptum est. Tua sunt domine omnia, & quæ de manu tua suscepimus, reddimus tibi. Et iterũ, Quid retribuã domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicẽ salutaris accipiã. In quẽ locũ paraphrasis Chaldaica sic habet. Calicem redẽptionis accipiam mũdo venturo. Nam & hunc psalmũ ad mysteria & fidẽ euangelij pertinere auctor est Paulus. Salutare autẽ Christus est, vt Simeon in euangelio cecinit. Sed benè. Accipiã: quia nisi accepero, retribuere non valeo. Et cùm generaliter nihil ex nobis deo dare possimus, sed quod ab illo accepimus, id tanquã iam nostrũ iterũ illi reddere, cuius dono acceperam⁹: peculiariter tamẽ hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia cœlestia erant: de cœlo ergo accipiẽda erant, & nomen domini inuocandũ, vt tali nomine consecrata nobis fierent corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi. Quòd si nos piè, gratè atq; sapiẽter sanguinẽ deo propriũ fundimus, vt beneficiorũ non memoriã modò sed obseruantiã teneamus, cur sanguinem Christi à deo nobis propriè tributũ nõ illi refundamus, qui nobis cũ filio filij sanguinem dedit? He-

Luc. 22.

De consecra. d. 2. c. scriptura.

Lib. 4. ca.

Ratio Irenæi.

1. Paral. cap. ulti.

Psal. 115.

2. ad Corinthi. 4.

Luce. 2.

Proprie dico, quia sit

gulis attributus est: quo sensu et sol cũ omniũ cõmunis sit, cuius que etiã est proprius,

dit? Hesiodus eadẽ mẽsura iubet reddere, quæ acceperis: aut etiã cumulatiore si possis. Nos, qui Christi sanguinẽ & corpus accepimus, si mensura cumulatiore non possumus, nõ reddemus eadẽ? Quid Christus? An nõ per amicitiæ vim quasi vnus nobiscũ effectus dona nobis à patre collata pro suis existimabat? Sanè quidẽ. Nisi ergo stultus fuit & ingratus accipiens panẽ & calicẽ nõ solùm nostro nomine gratias egit, sed patri pro suo summo beneficio meritã ac debitã gratiã cumulatissimè retulit, certè parẽ pari persoluit, & cõmemorandã, dũ fideliũ genus erit, persoluẽdãq; putauit. Hoc, ait, facite in meã cõmemorationẽ. Te appello Luthere atq; adeò vos appello omnes Lutherani. Nonne intelligitis, quã apertũ vobis sit cũ Christi euangelio certamẽ? Vos porrò eucharistiã percipientes non itẽ offerentes domini quidẽ cœnam agitis, sacrificiũ verò crucis nõ agitis? Quod vester quidã confitetur euictus. In nostra, ait, eucharistia mors Christi tantũ verbis non etiam symbolis prædicatur. Non igitur Christiana est eucharistia vestra. Christus enim non iussit vt dicamus hæc in memoriã eius, sed vt faciam⁹, Hæc facite, ait, in meã commemorationẽ. Non est itaq; in mysterijs hostia Christi dicenda solùm, sed etiã faciẽda. Symbolis ergo & non verbis tantúmodò sacrificij Christi memoria in altari repræsentanda erit. Alioqui si manducatio est, non oblatio: exẽplar et imago cœnæ erit, exẽplar & imago sacrificij non erit. Quantò meliùs tota per orbẽ ecclesia intellexit, quę quùm sacerdos confectis in nomine Christi mysterijs ait, Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriã facietis. Ipsius voce sacerdotis illa respondet, vnde & memores domine nos tui serui sed & plebs tua sancta &c. offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis, hostiã puram &c. Nullo ergo modo negari potest, quin ecclesia offerens corpus Christi & sanguinẽ in eucharistia & Christi exẽplo id faciat, & euidenti ratione ducta, & præcepto deniq; ipsius domini impulsa.

Bucerus li. 2. de uera & fal. dñi. cœnæ adm. c. 9.

Sed his tamen obijcitur, q̃ cũ Apostolus illud domini præceptũ retulisset hoc facite &c. e uestigio subiecit, Quotiescũq; enim mãducabitis panẽ hunc & calicẽ domini bibetis, mortẽ domini annũciabitis &c. Ipsa ergo mãducatio & potatio symbolũ est dominicæ passionis. Nõ itaq; necessariũ est offerre sacrificiũ vt hostiã Christi etiã symbolis cõmemorem⁹. Huic argumẽto primũ ita respõdeo. Nõ si quispiã dicat, Quotiescũq; cõcœnauerimus, cõfabulabimur: mox intelligim⁹ cõcœnationẽ & confabulationẽ eadẽ esse. Sic si Apostolus dixit, Quotiescunq; mãducabitis, &c. nõ necesse est interpretari cœnationẽ domini cẽ mortis annũtiationẽ esse. Voluit ergo domin⁹ vt quæ mẽsa est, ea sit nobis & altare, hoc est, vt nõ modò cœnarem⁹ verũ etiã sacrificaremus. Quare idẽ instituit vt esset simul & sacramẽtũ & sacrificiũ, quorũ alterũ dominicæ cœnæ, alterum dominicæ mortis esset symbolũ. Pauli ergo sentẽtia hæc est, Ne putetis vos satisfacturos legi si mãducetis & bibatis, qua in re cœnæ Christi commemorationẽ facietis: oportet enim vos mortẽ et cõmemorare, id quod magis sacrificãdo quã mãducãdo fit. Deinde non inficior equidẽ, quin manducãdo corpus sanguinẽq; potãdo in diuisione sãguinis ex corpore id, quod in cruce gestũ est apertè designetur. Cũ frangitur hostia, Augu. ait, cũ sanguis Christi in ora fideliũ funditur, quid aliud quã dominici corporis in cruce immolatio designatur? Sed re vera, vt diximus, in separatione sanguinis à corpore mors significari potest, nõ autẽ propriè significatur hostia, nisi corpus quod moritur offeratur. Quãquã cõsumptio specierũ oblatarũ ad perfectionẽ sacrificij pertinet. Ita populus cũ sacerdote hostiã olim consumẽs, verè explebat sacrificiũ, atq; adeò hostiæ crucis perfectum signum dabat.

Illud prætereà animaduertendũ cẽseo, quan-

quãuis Christus in cœna nullũ omnino sacrificiũ obtulisset, eò tamen ꝙ dixit, Hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur &c. mox verò subiũgit, Hoc facite in meã cõmemorationẽ: satis ostẽdisse, nos mysticè corp⁹ tradituros sanguinẽq; effusuros: quod re ipsa apertè & sine mysterio ipse erat postea factur⁹. Hoc scilicet, quod ego faciã vos facite: sed ego faciã sacrificio cruẽto, vos facite in meã cõmemorationẽ incruẽto. At dñs, vt in Græcis omnib⁹ exemplaribus videre licet, semper est vsus verbo præsentis tẽporis. Nõ enim ait, Hoc est corpus meũ, quod pro vobis dabitur, sed qđ pro vobis datur. Nec si verbũ verbo reddas dixit, Hic est sãguis, q pro vobis effundetur, sed q pro vobis effunditur. Et apud Paul. τοῦτ μου σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Idest, Hoc meũ corp⁹, qđ pro vobis frãgitur, quẽadmodũ & Ambrosius in hũc Pauli locũ, & Beda enarrãs euãgeliũ Lucæ legũt. Nec dubitãdũ catholicis est, quã rẽ posteri⁹ explanabim⁹, in altaris sacrificio sãguinẽ christi fundi nõ aliter ad effectũ quã si nũc fũderetur in cruce: corp⁹ Christi itẽ frãgi ad efficiẽtiã perinde vt si nũc nobis in cruce frãgeretur. Præterquã ꝙ in sacrificio externo mysticè et tanquã in exẽplari atq; imagine & sanguis Christi fũditur, & frãgitur corpus. Vnde Augustinus, quùm frãgitur hostia, inquit, qd aliud quã dominici corporis in cruce immolatio designatur? Ac ne sacramẽtũ quidẽ solũ, sed verũ etiã corpus Christi sacerdotũ manibus frãgi, Romanũ cõciliũ sub Nicholao definiuit. Vides ne quemadmodũ nobis omnia cõsentiũt, qui & Christũ in cœna corpus suũ & sanguinẽ mysticè tradidisse & ad eandem nos formã instituisse nõ rebus solũm & rationibus, sed verbis quoq; ipsis efficimus? Nihil enim prohibet, quùm Lutheranos redarguimus, exẽplaribus Græcis præsertim consentientibus adhærescere.

Lucæ. 22.

1. Cor. 11.

De consec. d. 2. c. quũ frangitur.

De consec. d. 2. Ego Berengarius.

Sed qa sacramẽtarij causantur se his ferè argumẽtis nõ premi, vt quæ maiori ex parte sumãt, corpus Christi verũ & sanguinẽ in eucharistia esse: id qđ isti pernegãt, agẽ rationibus cõquisitis hos quoq; vrgeam⁹. Tametsi quędã ex his quas ante posuim⁹, Sacramẽtarios etiã pressiùs astringũt, quã vt fugere aliquãdo possint. Atq;, vt omittã ꝙ rẽ perspicuã atq; è sacris literis manifestè exploratã & cõprehẽsam inficiãtur, nolo enim hodie hac de re cũ Sacramẽtarijs certare: de sacrificio dico, etiã si in speciebus panis & vini nec corpus Christi nec sanguis essẽt vt verè sunt, adhuc tamẽ sacrificium in altari Christianorũ existere multis & grauibus argumẽtis posse doceri. Est hoc primũ & ex definitione sacrificij & ex ꝑpetua cõsuetudine ecclesiæ grauissimũ & firmissimũ argumẽtũ, quòd sacerdotes nostri panẽ & vinũ offerũt deo, faciũtq; sacri aliquid circa res oblatas panẽ scilicet frangẽtes huiusq; portionẽ tingẽtes vino: adde, si placet, rẽ vtrãq; etiã consumẽtes: verè ergo & propriè sacrificãt. Si enim oblatio similæ ac farinæ conspersæ oleo in figurã mortis Christi futuræ sacrificiũ erat, nihil est ambiguũ, quin panẽ oblatũ frãgere ac vino tingere in figurã mortis præteritæ sacrificiũ sit. Quid aũt in hoc opere Lutherani reprehẽdent? An ꝙ panis & vini munera à deo accepta referimus? Arguãt Abel ac cæteros in lege naturæ patres, arguãt Moysen cũ scripta lege sua, arguãt oblationes, quas in ecclesia primitiua piè offerri solere, libẽter illi concedunt. Quin naturã ipsam potiùs arguant, quæ nos ad gratiã referendã informauit: quam deo tamẽ referre aliter nõ valem⁹, nisi dona, quę accepimus, ipsi reddẽdo. Sed panẽ frãgi ac tingi reprehẽdẽt. At hisce cęremonijs crucis immolationẽ designamus. Mirũ est autẽ, si hoc nobis vitio vertãt, ꝙ Christi passionẽ nõ verbis modò, sed rebus etiã cõmemoremus: præsertim cũ dominus dixerit, Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Sanè si illud peccatũ est, q baptizãt, ij quoq; peccãt: quoniã symbolis mortẽ Christi figurãt. Si ergo huius verbi definitio rectè nobis declarata & circũscripta est, sine dubio sa-

De consecra. d. 2. c. quùm frangitur.

bio ſacerdos in altari verè ſacrificat: quan nis nihil aliud ſpectes quã ſpecies ipſas vini & panis externas. Atq; etiã, ſi ſacrificij par tes ipſas expẽdas, hoc eſt, offerri, frãgi, tingi, adde etiã conſumi: cũ in his rebus myſticè peragendis nihil inſit vitij, quẽadmodum oſtenſum eſt, fit vt nõ ſolũ verè ac propriè, ſed piè etiã atq; religioſè ſacerdotes noſtri ſacrificẽt. Eam quippe rẽ Auguſtinus con ſiderãs ſpeciẽ panis hoſtiã appellat, quod vtiq; nomẽ vſq; adeò in omniũ fideliũ & auribus & linguis inhæſit, vt vanus & ſtultus ſit, qui illud inde euellere tẽtarit. Sacramentarij igitur quanuis negarent eſſe in eccleſia corporis & ſanguinis Chriſti ſacrificiũ: at ſacrificiũ panis & vini nullo modo erant negaturi, ne propriã ſacrificij notionem ignorare viderentur.

De con.d.2 Cum frãgitur hostia.

Sacrificiũ panis et uini August. uocat in Psal.37.

Præterea, Melchiſedech ſacerdos erat dei altiſsimi, ſacrificiũ ergo offerebat deo: omnis enim ſacerdos conſtituitur, vt ſacrificium offerat: at non legitur aliud quã panẽ & vinũ obtuliſſe. Cũ igitur nos ad eundẽ modũ & ordinẽ panis & vini ſpecies offeramus, propriè vereq; ſacrificiũ exhibemus. Quæ cauſa eccleſiæ fuit, vt illud diui Thomæ in die feſto atq; ſolenni euchariſtiæ celebraret, Sacerdos in æternũ ſecundũ ordinẽ Melchiſedech panẽ & vinũ obtulit. Verũ argumẽtũ hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primũ negãt, Melchiſedech deo panẽ & vinũ obtuliſſe, ſcilicet; Abrahamo obtulit, nõ deo, vt Gene.14.c. legitur. Id quod Epiphanius lib. 2. contra hæreſes hęreſi.55. agnouit. Deinde negant, ſacrificiũ Chriſti in eo fuiſſe ſecundũ ordinẽ Melchiſedech, ꝙ panẽ & vinũ obtulerit: ſed in eo fuiſſe affirmãt, ꝙ Chriſtus nõ ſecũdũ legẽ mãdati carnalis oleo iſto corporeo ſacerdos effectus eſt, ſed, quẽadmodũ Melchiſedech, oleo ſpiritus vnctus ſit à deo præ participibus ſuis. Sic enim Apoſtolus ad Hæbreos interpretatur. Sed ſcrupulus prior ſic eximitur. Nõ inficior equidem, Melchiſedech panẽ & vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contuliſſe, ſed cũ ſcriptura ſtatim adiecerit, Erat enim ſacerdos dei altiſsimi, niſi cauſa inepta eſt, intelligere oportet, eaſdem res obtuliſſe ſolitum deo, quas tunc proferebat Abrahamo, ſed huic in cibum, illi in ſacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cecilium, Ambro. lib.5. de ſacramentis. ca. 1. Hieronym⁹ in.26. Matthęi caput, Auguſtinus in pſal.33. concio. 1. Caſsiodorus in pſal.109. Damaſcenus lib.4. ca.14. Chryſoſto. ho. de prodit. Iudæ. auctores ſunt. Scrupulum verò poſteriorem hoc modo eximemus. Non ſi in vna re ſacerdotiũ Chriſti ſimile eſt Melchiſedechis ſacerdotio, omnis alia ſimilitudo excluditur. Quin ſi figura perfecta eſt, aptè quadrare ad multa poteſt. Nihil igitur obſtat, cur nõ in ſacerdotij & conſtitutione & oblatione Melchiſedechi Chriſtus appareat ſimillimus. Lex inſuper et religio nulla eſt ſine ſacerdotij munere atq; functione. Hæc enim tria ita ſunt ſemperq; fuere coniuncta, vt ſi vnũ tollas, reliqua neceſſe ſit eſſe ſublata. Tranſlato, inquit, ſacerdotio neceſſe eſt, vt & legis tranſlatio fiat. Si ergo Chriſtiani legem ac religionẽ habemus, habemus profectò & ſacerdotium. At ſacerdos omnis in hoc paratur, vt ſacrificium offerat: Chriſtiani ergo etiamnum ſacrificium tenemus, ſine quo nec ſacerdotium nec religionẽ nec legem tueri poſsumus. At nos omnes eſſe ſacerdotes affirmant, hoſtiaſq; ſpirituales offerre. Sed cùm hæ non propriè ſint hoſtiæ, ſed tranſlatè, ſacerdotium quoq; non proprium ſed tranſlatũ & improprium erit: tranſlato verò ſacerdotio, religionis item tranſlatio fiet. Ita nimirum qui nobis ſacrificiũ eripiunt, ſimul hi & veram Chriſti religionem conantur eripere, & falſam eius inducere, qui iuge ab eccleſia auferet ſacrificium. Nam & Danielis teſtimonio cõſtringi fortiùs poterunt, quàm vt elabantur. Rogandi ſunt videlicet aduerſarij, quodnam ſit illud iuge ſacrificium quod Antichriſtus ab eccleſia ablaturus eſt per dies.1290. Et cũ in eccleſia nõ ſit aliud

Ad Hebr.7 Euſe.1. lib. eccle.histo. cap.1.

De conſecra.d.2. in calicem.& ca. accipite.

Ad Hebræ. 7.

Ad Hebræ. 5.&.8.

Danie. 12.

ſit aliud ſacrificiũ iuge præter id, quòd in altari offerimus, iure arguimus, Lutheranos miniſtros eſſe Antichriſti. Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Etiã ne in tã perſpicuis rebus argumẽtatio quærenda, aut cõiectura capienda eſt? An dubitari poteſt, vbi nullũ peculiare ſacrificium, priuatim res ſacra nulla, ſacerdos propriè nullus, eſt ibi ne religionẽ quidem eſſe poſſe? Tradit Plato, ſacerdotes magna claritate oportere abundare propter eorũ, quæ tractant, magnitudinẽ. Quapropter apud Aegyptios non licere regem abſq; ſacerdotio imperare. In plurimis quoq; Græcorum ciuitatibus præcipua ſacra à magiſtratibus ſummis inſtitui, atq; apud Atheniẽſes creato regi ſacra maxima eſſe atributa. Tradit rurſum oportere, vt vnus ſemper ex magiſtratibus deorum alicui pro ciuitate ſacrificet. Ariſtoteles deinde auctor eſt, in heroicis temporibus reges diuinæ rei cultum exercere ſolitos, niſi talia eſſent ſacrificia, quæ ſacerdotium requirerent. Docet alio loco idẽ, in optima Republica ſacerdotes honoratiſsimos cõſtituendos. Neq; enim, ait, agricola, neq; artifex, neq; viliũ exercitiorũ quisq; ſacerdos eſt deputãdus: honos nãq; dijs eſt à ciuibus impẽdẽdus. Cicero & Valerius ſcribũt, tãtũ ſtudiũ antiquis obſeruãdę religionis fuiſſe, vt ſenatus tũc, quũ florebat imperiũ, decreuerit, vt de principũ filijs pauci quidã electi Hetrurię populis ad diſciplinã ſacrorũ percipiendã traderentur: ne ars tãta propter tenuitatẽ hominũ & religionis auctoritatẽ adduceretur ad mercedem & quæſtũ. Tãtus honos apud veteres natura duce religioni eſt habitus, vt nulli niſi principes & optimates cęremoniarum erga deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeò Chriſtum deſipuiſſe, vt Rempub. inſtituerit, in qua ſacrificia omnia vulgaria paſsim & cõtrita eſſent: ſacerdotes deliri etiã ſenes, garrulę anus, adoleſcentes leues, ſartores, lanij & coqui, quos, honos præfandus ſit, ſi vel curſim velis recenſere. Scilicet, ſacerdotiũ noſtrum Lutherani Turcarũ more informare cupiunt, apud quos à cõmuni populo non multũ ſacerdotes differunt. Quãtò religioſiùs antiqui olim Germani ſtatuerunt, vt verberandi animaduertendiq; in hominẽ niſi ſacerdotũ auctoritate nullis eſſet conceſſa facultas, quò iudicia nõ humana ſed diuina viderẽtur. Sed quid ego cõmuneis naturæ rationes profero? Ad noſtras: hoc eſt, Theologicas redeamus. Apoſtolus fideles cupiens ab idolorũ cultu deterrere eo maximè argumento vſus eſt, quòd ſi idolis immolarẽt, participes eſſent altaris & mẽſæ impiæ atq; irreligioſæ: nã ſine diſcrimine eandem vocat & menſam & altare. Qui autẽ ad altare Chriſti accedunt, participes ſunt huius etiã altaris: fieri autẽ nõ poſſe, vt vtriuſq; ſimul participes ſimus, niſi deo & idolis pariter ſeruiam⁹. Altare igitur habet eccleſia, habet igitur ſacrificium. Etenim ſicut mẽſa dicitur, in qua editur cibus, ſic altare, in quo offertur ſacrificiũ. Negẽt ergo altaria fidelibus Lutherani, ſolũ cõcedant mẽſas: quia cibum nobis eſſe aiũt, ſacrificium non itẽ. Nec altaris modò ſed & miſſæ nomenclaturã adimant, quæ caſum quiddã & inanis vocis ſono decoratum erit, ſi nobis in altari oblatio nõ eſt. Miſſę porrò vocẽ ex Hebręa lingua mutuò acceptã cũ doctiſsimi è nr̃is tũ pleriq; è Lutheri familia teſtãtur.* Eſt aũt Hebręis Micça oblatio.

Sanè verò tũ altaria tũ oblationẽ corporis & ſanguinis Chriſti, quã miſſam & ſacrificiũ appellamus; ex apoſtolorũ traditione nos habere, exploratiſsimũ erit, ſi regulas eas huc referamus, quæ inueſtigandis apoſtolorũ traditionib⁹ libro huius operis tertio ſunt à nobis cõſtitutæ. Certè *Irenę⁹ verbis nihil obſcuris affirmat ex traditione apoſtolorũ, eſſe, quòd corpus & ſanguinem domini offeramus. Andreas quoq; apoſtolus referente Philacteto ex literis ſacerdotum Achaiæ Egææ proconſuli immaculatũ, ait, agnũ quotidie in altari ſacrifico. * Iacobũ et miſſæ celebrationẽ addi-

Lib.16. qui eſt de regno

Dial.8. de legibus.

Lib. politi.3 cap.10.

Lib. poli. 7 cap.9.

Li. de diui. Cic. libr. 1. Valerius.

1. Corin.10.

**Deutero. 16. ubi nos habemus ſpõtaneã oblationẽ Hebræi habẽt Miccam. Quo etiã ſignificatu cõci. Cartha. 4. cap. 84. hoc nomẽ uſurpauit, in hec uerba, Epiſcopus nullum prohibeat ingredi eccleſiã & audire uerbũ dei ſiuè gentilẽ ſiue hæreticũ ſiuè Iudæũ uſq; ad miſſã catechumenorũ. decõ. da. epiſcopus.*

**li. 4. c. 32. 33. & 63.*

** De cõſe. d. 1. c. Iacobus.*

addidisse testes sunt patres Trullanę synodi cano.32. Concilium insuper Carthag.3. ait dominum tradidisse, vt in sacramento corporis & sanguinis eius nihil amplius quàm panis & vinũ offerantur. Sed, vt dixi, nihil est opus oratione lõgiore, vbi prõptum est formulas illas quærẽdæ traditionis ad pręsentẽ disputationẽ accõmodare.

Cap.24.

Iam ecclesiæ authoritas pro hac cõclusione notior & crebrior est, quàm vt indicanda sit. Nihil enim frequentius tũ in canone tum aliâs sæpè intonat, quàm hostiã deo se corporis & sanguinis Christi purã & immaculatam offerre.

Concilia verò ab hac sentẽtia sunt plurima. Toletanum primum cap.5. Toletanum vndecimum capit.14. Tolatanum. 12.capit.5. Bracharense tertium cap.1. Antisidiorense capit. 8. Carthaginense tertium. Ephesinum. Nicænum capit. 14. Lateranense sub Innocentio. 3. Adde etiam Trullanum, quòd nomine sextę synodi à Gratiano refertur. Adde etiam Florẽtinũ in decreto vnionis Armenorũ. Sed & in cõcilio Cõstantiensi ille error condẽnatus est, Non esse fundatum in euangelio, quòd Christus missam ordinauerit.

De cõse. d. 1. in Sacrãmẽto. de cõ sec.d.2. necessariæ. 93 d. peruenit. de sum. trini. firmiter. de conse. d. 2. didicimus cõcilii item Martini Papæ de con. d.2. Non oportet. Epist.3. quæ est de officio sacerdotii.

Quid sedis apostolicæ antistites? Nẽpe, eandẽ apostolorũ & ecclesiæ fidẽ profitentur. Anacletus de cõse. dist.2.c. episcopus. Clemens de consecr.d.2.c. hic ergo. Alex. 1. de consecr. d.2.c. nihil. Eusebius de consecr.d.1.ca. consulto. Iulius de consecr.d.2. c. cũ omne crimẽ. Fœlix de cõsecra.d.1. c. sicut non alij. Sother in epistola ad episcopos Italiæ. Syricius ad Cumerium Tarraconẽ. epm. cap.1. Inno.1. ad Exuperiũ Tolos. epm. cap.1. Leo ad Dioscorum epistola.79. de consecr. d.1.ca. necesse est. Hi omnes antiqui ecclesiæ pontifices, nã posteriores quid attinet commemorare?

Auctores verò veteres, quos ecclesia & cõsecrauit & publicè dedicauit, si referre velim, negotiũ lectori facessetur. Itaq; non omnes referam, sed nobilissimos. Docẽt in primis hoc ex Gręcis Dionysius. c. 3. lib. de eccl. Hiera. Ignatius in epistola ad Smirnẽ. Athanasius in lib. quæstionũ ad Antiochum. quæst.34. Gregorius Nazanzenus in carminibus ad episcopos. Eusebius Emissenus de consecr. dist.2. quia corpus. Chrysostomus homil.17. in epist. ad Hebræos, qui falsò nomine Ambrosij citatur à Gratiano de cõsecr.d.2.ca. in Christo. Chrysostomus quoq; idẽ lib.6. de sacerdo. paulò post principiũ. Cui Theophilactus cõsentit in ca.10. epist. ad Hebræ. Et Damascenus lib.4.ca.14. E latinis verò habes Irenęum lib.4. ca.32.&.33.&.34.&.63. Cyprianum lib.2. epistol.3. quæ scribitur ad Cæcilium de consecr. d.2.c.1.&.2. Atq; idem repetit in sermone de cœna domini. Ambr.li.1. officiorũ cap.48. Hieronymũ ad Hedibiam quæst.2.& ad Tit.1. Paschasiũ in lib. de pascha. de consecra.d.2.c. iteratur. August. lib.10. de ciui. cap.20.& lib. 17.cap.20.& lib.20. contra Faustum. cap. 18. Quem locum & Caluinus & Bucerus impudenter pro se referunt. Grego.4. lib. dialogorũ. ca.58. & in quadã homilia paschali de cõsecr. dist.2. cap. quid sit. Fulgẽtium deniq; lib.2. ad Monimum.

At omnibus his testimonijs Caluinus respondet, eucharistiam ideò à patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificij. Nec enim aut nouum aut insolitũ est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Gala.3. Ante quorũ oculos Iesus Christ[us] proscriptus est, & in vobis crucifixus, ad Roma.6. Consepulti in baptismũ, Apocal.10. Agnus, qui occisus est ab origine mundi. Sic autẽ Chrysostomum, Theophilactum & Augustinũ fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Caluinus. Nam Bucerus dicit quidẽ alios patrum in hac sacrificij appellatione id spẽctasse maximè: sed alij tamẽ in vsu, inquit, huius vocis præcipuè spectarunt oblationes, quas suarum rerum fideles offerebãt & domino consecrabant. Id quod Lutherus etiam animaduerterat in libro illo pestilentissimo de captiuitate Babylonica.

Institutio. c.18. libr.2. cap.7.

Sed scitum illud est, qui verecundiæ fines semel transierit, eum benè & nauiter oportere esse impudentem. Primùm enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, eucharistiã esse exemplar sacrificij in cruce facti, statim haberi, nõ esse verum sacrificiũ. Quòd si ad eum modũ colligere licet, ne vetera quidem sacrificia propriè & verè sacrificia fuissent: quoniam omnia figura & imago erant vnicæ illius hostiæ, quã Christus moriens immolauit. Vtrumque igitur signum vnius & eiusdem hostiæ censendum est: nostrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ: sed vtrumque tamẽ verè sacrificium. Nisi quis adeò insaniat, vt putet, magis pertinere ad rationem sacrificij, quòd significet rem faciendam, quàm quòd commemoret rem factam. Ego sanè ita iudico, eucharistiam nostram exemplar sacrificij Christi esse non posse, nisi esset quoq; ipsa sacrificiũ. Quæ res paulò antè est à me diligẽter explicata. Quemadmodum enim cœna nostra cõmemoratio nõ esset dominicę cœnæ imagoq; illius & exemplar nisi verè manducaremus: sic nec eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar & imago esset, nisi verè sacrificaremus. Deinde illud ab his quæro, an sancti dicãt, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi & sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negat. Nam, vt cæteros omittam, manifestè id tradũt Cyprianus ad Cæcilium. Ambro. lib. officiorum. 1. August. 17. de ciui. dei. Et contra Faustum lib. 20. Damascenus lib. 4. Irenęus itẽ lib. 4. Ac demum Alexander papa ad omnes orthodoxos: nolo enim esse longus in reliquis excitandis. Quòd si sanguinẽ Christi in hoc mysterio offerimus, verè illud est quidem sacrificium: & exemplar est tamen, quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est: sed ita incruenta, vt pro eo sit ac si nũc cruor ipse effunderetur.

Atq; argumẽta hæc vsq; adeò plerosq; Lutheranos cogũt, vt in sacrificio asserendo ex parte iã cũ ecclesia consentiant. Nõ enim penit⁹ sacrificiũ negãt: sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittũt, eos iniuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo vno cuncta sunt remissa peccata. Itaq; gratiarum actionis sacrificium in ecclesia esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorium appellant. At nobis secunda in hac controuersia conclusio certissima & ipsa est, Eucharistiam non modò iuxta nomẽ suum sacrificium esse, quo deo gratiam referamus: sed id etiam esse, quod nobis deum placatum propitiumq; reddat. Eandem itaq; hostiam pro gratiarũ actione & pro peccato esse. Hæc primùm ostenditur ex illo loco apud Lucã, hoc est corpus meũ qđ pro vobis datur. Et de calice similiter, Qui pro vobis effunditur. Est ergo sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis pr ę se fert: quę habet, effundi sanguinem in remissionem peccatorum. Nã quod Lutherani quidam aiunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significatiuè, non est huius loci temporisq; refellere. Illud sanè exploratum est, si verba formæ materialiter acciperẽtur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus sanguinémue conficere: immò ne conficere quidem vllo modo. Quin etiam, si sacerdos verba illa significatiuè nõ profert, ex vi verborum neq; corpus Christi in sacramento habemus neq; sanguinem. Ex quo Sacramentariorum stultitia existit.

Luc. 22.

Ambro. de consecr. d. 2. c. si quotiescunque.

Deinde, omnis sacerdos, vt ad Hebræos tradit Apostolus, constituitur, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis: aut ergo nullus nobis sacerdos est, aut sacrificiũ propitiatorium habemus. Nec verò Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi ineptè argumẽtatus fuisset, Christũ ꝑ peccatis quoq; obtulisse, quoniã sacerdos erat.

Hebr. 5.

Præterea, pœnã aliquam manere remissa iam culpa, non solũ ecclesia definiente sed scriptu-

ſcriptura etiam tradente credimus. Cùm ergo corpus Chriſti & ſanguinem dei do no tanquam res noſtras habeamus, vtiq; poterimus offerre deo ad redemptionē animarum noſtrarum, quēadmodū & pœnas proprias & ſanguinem quoque noſtrum offerimus.

Hanc verò eſſe apoſtolicam traditionē & Epiphani9 lib.3. cōtra hæreſes.& Chryſ. ad populum Antioch.apertè docent,& facilè per regulas ſuprà à me poſitas oſtendi poteſt,quas permoleſtum erit poſt tā longam diſputationē ad huius nos loci vſum in præſentia conuertere. Quanquam vna eccleſia ſatis eſt ad huius rei certam fidem in animis inſerendam.Illa quidem cùm alias frequentiſsimè tū in canone maximè profitetur,plebem ſanctam fidelium hāc hoſtiam deo pro redēptione animarum ſuarum offerre.

Romanos verò pontifices ſuperuacaneum erit recenſere.Itaq; duos ſolùm antiquiſsimos & ſanctiſsimos referemus, Alexandrum in epiſtola ad omnes orthodoxos inquientem, crimina atq; peccata his ſacrificijs deleri. Cui aſſentitur Iulius de conſecr. diſt.2.cap.cùm omne crimen. Quibus diuum etiam Gregorium addo de conſecr.diſt.2.cap.quid ſit.

Nam in concilijs habemus Cambiloneſe de conſecr.diſt.1.cap.viſum eſt.Florentinū quoq; habemus ac Tridētinū:adde etiam,ſi videtur,& Trullanum.

Iam ſancti veteres eam rem conſtantiſsimè tradunt.Chryſoſtomus homil.17. ad Hebræos,& Theophilactus in cap. 8.eiuſdem epiſtolæ palàm dicunt, in myſterijs & ſacrificio eſſe remiſsionem peccatorū. Euſebius Emiſſenus hanc redēptionis oblationem vocat.Damaſcenus affirmat eſſe omnis ſordis expiationem. Idē aſtruxit & Athanaſius lib. quæſt.ad Antiochum. Epiphanius itē inducit hæreſim Aerij in hec verba,Orat viuus aut diſpenſationem facit,ideſt,miſſam: quid ꝓfuerit mortuo? Cui reſpondet Epiphanius, quòd omnino proſunt preces eiuſmodi defunctis etiā ſi totā culpam non abſcindunt.Quem locū incredibile dictu eſt,quàm prauè Bucerus torquere nititur.Sed benè habet,quòd habemus alios,quos hæretici,rumpātur licèt, torquere non poſſunt. Chryſoſtomus homil.69.ad populum Antiochenum,Non temerè,inquit,ab apoſtolis hæc ſancita fuerunt,vt in tremendis myſterijs defunctorum agatur commemoratio.Sciunt enim inde multùm eis poſſe cōtingere lucrum. Cùm enim totus conſtiterit populus,ſacerdotalis plenitudo & tremendum proponatur ſacrificium,quomodo non exorabimus pro his deprecantes? Vide etiam eundem lib.6.de digni.ſacer. Gregorius li. 4.dialog.cap.55.Si culpæ,ait,poſt mortem inſolubiles non ſunt,ſicut non eſſe docuerat,multum ſolet animas etiam poſt mortem ſacra oblatio hoſtię ſalutaris adiuuare.Theophilactus in ca.Lucæ.12. in illud. Eum timete &c.Non ſemper,ait, qui moriuntur peccatores mittuntur in gehennā. Sed ſunt in poteſtate dei vt etiam dimitti poſsint.Hoc autem dico propter oblationes,quæ fiunt pro defunctis, quæ non parùm conducunt:etiam ijs,qui in grauibus peccatis mortui ſunt. Vide etiam Ambroſium epiſtola.8.lib.2.ad Fauſti. Et Cyprianū lib.1.epiſtola.9.nam in ſermone de cœna domini apertè dicit,hoc ſacrificium eſſe iniquitatum expiationē. Vide etiam Paſchaſium de conſecratio.diſt.2.c.iteratur. & Aug.de cu.pro mor.ge.c.1.& lib.con.9. c.11.&.28.& de hęre.c.53.& in enchi.c.110. Poſſemus his Theologorū ſequentiū manum adiungere in hæreticorū cæde iam ſæpè victricem.Sed victoribus occurrent acto iam de inimicis eccleſiæ triumpho? Itaq; ad prælium ſerò venient quidē, ſed ad palmam opportunè.Quāquam hoc loco neceſſe fuit eos aduocare : non vt noſtra confirmarent argumentis ac rationibus,ſed vt ſcholæ more preſsè atq; argutè contraria refutarēt.In refutādis quippe hæreticorū argumētis tantùm ſcholæ Theo-

logia valet, vt facilè poſsit ea, quæ iſtis videntur eſſe grauia, oſtẽdere vel leuiſsima.

Primũ ſanè argumẽtũ, quod Caluinus tãtoperè iactat, facillimè diluitur. Quis eſt enim, cui nõ perſpicua ſint illa, quæ verbis iſte multis exornat & amplificat? Vnicũ ſacerdotẽ noſtrũ præſtitiſſe id, quod omnes illi veteres minimè præſtiterũt, nẽpe remiſsionẽ peccatorũ in ſanguine proprio. Rurſum immortalẽ eſſe & perpetuũ, qui ſemper corã deo ꝓ nobis aſsiſtat: nec ſuorũ modò vulnerũ cicatrices, ſed etiã ſanguinẽ, quem effudit in cruce, omneis eccleſiæ & oblationes & orationes, ſe demũ eccleſiamq; ſuã patri in ſublimi altari repræſentet. Itẽ vna ſola oblatione cõfeciſſe, qđ ne plurimis quidẽ veteres illi ſacrifici valuerũt. Hæc videlicet contrita ſunt & vel minutis Theologis peruulgata. Illud nos addimus, quod Caluinus ignorat, diſcrimen eſſe inter ſacerdotes veteres & noſtros, ꝙ in illis nemo fuit, cuius cæteri vicarij eſſent, neq; enim poſteriores prioris alicuius gerebant vices, ſed quiſq; ſuã afferebat hoſtiã, & ſuo nõ alterius ſacerdotis nomine offerebat. Ita ex hac parte plures omnino erãt ſacerdotes. Nõ enim in vno veluti capite cõueniebãt, cuiꝰ loco adminiſtrarẽt. At noſtri cum in nomine Chriſti & in perſona eius accedãt ad altare, quodãmodo omniũ vnũ eſt ſacerdotiũ, ſicut epiſcopi ac vicarij vnũ iudiciũ eſt. Aliũde etiã veteres illi plures erant ſacerdotes, quia plures hoſtias eaſdemq; differentes exhibebant, at ſacerdos à ſacro faciendo dictus, vbi eandem hoſtiam offert, idemq; omnino ſacrũ conficit, aliquo modo idẽ eſt, licèt plures eſſe videantur. Ac reuera ſacerdos, qui deũ ſanguine placaret & recõciliaret mundo, vnus eſt Chriſtus. Nos quippe hoc ſenſu nõ dicimur ſacerdotes: ſed quia diſpenſatores ſumus myſteriorũ eius applicãtes populo ſanguinem, quem ille effudit in cruce, & ſimul cum illo offerentes. Inde enim noſtra oblatio vim habet non ex nobis. Non igitur nos plures ſacerdotes ſumus ad eum modum, quo veteres plures fuiſſe tradit Apoſtolus. Quòd verò Caluinus ait, noſtros ſacerdotes eſſe infirmos ac peccatores, vt olim in lege, magno diſcrimine agnoſcimus. Etenim illi cùm adferrent hoſtias, quæ ex ſe placere deo nõ poterant, Nec placita ſunt inquit, quæ tibi ſecundũ legem offeruntur, cùm ſanguinem, inquam, hircorum & taurorum afferrent, ſi peccatores erant, per ſacrificia ſua nihil conſequebantur. *Ad Hebr. 9.* Reſpexit quippe deus ad Abel & ad munera eius, neq; offerens à muneribus, ſed munera ab offerente placuerunt, vt rectè Gregorius admonuit. Legis ergo infirmitas erat: quòd nec hoſtiam habebat, quæ ex ſe deo eſſet accepta, nec ſacerdotes impollutos, qui deo gratioſi gratam quoq; hoſtiam efficerent. Sacerdotes verò noſtri, tametſi infirmi ſunt, nihil tamen eccleſiæ ſacrificio incõmodant, vt pote quòd vim ſuam non ab illis habet, ſed à Chriſto ſummo ſacerdote, in quo patri benè complacuit, qui ſimul eſt & ſacerdos & ſacrificium, quemadmodum Innocentius tertius in concilio dixit. *De ſumma trini. c. firmiter.* Hoſtiæ igitur euangelicæ excellens præſtantia eſt, quòd & ipſa per ſe deo eſt quàm gratiſsima, & vnũ habet perpetuò ſacerdotem ſanctum atq; impollutum, cuius oblatio vim tribuit ſacrificio, omnibuſq; fidelibus memoria ſeculorum omnium prodeſt. Quocirca ſicut in Chriſti ſacramento impius miniſter nihil eccleſiæ nocet: ita ne in Chriſti quidem ſacrificio ſacerdos improbus diuinæ vtilitatis fructu eccleſiam priuat: quanuis ipſe ſibi non emolumentum cõparet, ſed exitium. Verùm de primo argumento hactenus.

Huius autem confirmatio argumenti non eſt nunc oratione longa infirmanda: ne nouam hìc controuerſiam de noui ſacramenti ſacerdotio conſtituamus. Illud breuiter dicimus, eos ſacerdotes à deo eſſe vocatos, qui ab apoſtolis & eorum ſucceſſoribus ritè & ordine vocati ſunt. Nec verò ſa-

rò ſa-

rò sacerdotij nostri ratio popularis est multorũue suffragijs declarāda: nō de terra cōficta, sed de cœlo ducta & delapsa est. Resuscita, inquit, gratiā dei, quæ est in te per impositionē manuũ mearũ. Et alio loco, Noli negligere gratiā, quæ data est tibi cũ impositione manuũ presbyterij. Et in epistola ad Titũ: Reliqui te Cretæ, vt constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Paulus deniq; & Barnabas cōstituerũt per singulas ecclesias presbyteros in oratiōe & ieiunijs, vt mos est & nũc in ecclesia fieri solet. Quemadmodũ igitur qui apostolos audiebat, is Christũ audiebat: ita etiā quos apostoli vocabant, hos vocabat Christus, & quos à sacerdotio repellebãt, eos Christus ipse repellebat. Nam quòd hæc nunc ab illis defensionis ratio viaq; tentatur, in his scripturæ locis de senioribus agi, qui Rempublicā gererēt nō de sacerdotibus, qui rem diuinam facerent: satis ostendunt quàm parum in sacerdotij dignitate & auctoritate ponant, qui illud existiment aut à senectutis veneranda canicie aut ab ecclesiæ administratione seiunctum. Aristoteles porrò non credidit alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent aut principes ciuitatis, vel certè quos post Rempublicā diu suo consilio gubernatā, aut res in bello præclarè gestas defessos iam atq; defatigatos omni cura humana & labore vacuos esse oporteret, vt nō nisi in ætate & auctoritate senatoria sacerdotiũ resideret. Quam naturæ institutionem apostoli secuti, cùm sentirent sacerdotibus ecclesiæ gubernationem fuisse à Christo commissam, eos existimarunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos qui verè presbyteri essēt, hoc est, seniores. Ita factũ est, vt presbyteri nomen in eum, qui sacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, vt non longè prospicere oporteat futuros sacerdotij casus, cùm eos in præsentia videamus. Deflexit enim iam de spacio curriculoq; multumq; deflexit consuetudo maiorum, &

[Margin: 2. ad Timo.1. — 1. ad Timo.4. — Titi.1. — Acto.14. — Poli.7.c.9.]

eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modò presbyteri non sunt, sed sunt etiam valdè iuuenes. Ita sacerdotij auctoritas sceleratissimis ecclesiæ hostibus ludibrio est. Verùm de episcoporũ abusu minimè contendimus: in eo certamus, sacerdotis creādi rationē nos ab apostolis, apostolos à Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumēto q̄ Christus in cœna dixit, Hoc facite in meam commemorationem. Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat: immò si, vt antè probatum est, sacrificiũ erat: apostolos sanè tunc sacerdotes instituit, nisi iussit facere nec dedit tamen potestatē faciendi. Conficere autem Christi corpus & sanguinem, vt sacra nostra deo faciamus: quoniam supra naturam est, sine diuina facultate fieri non potest. Quia verò sacrificium hoc dominus facere iussit donec veniat, necesse est, vt copiam, quam Christus fecit apostolis sacrificij iugis & perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis seculorũ ætatibus transfuderint. Sic enim, vt Oecumenius ait, sacerdotiũ Christi æternum est secundum ordinē Melchisedech. Sed primi argumēti confirmationi refellendæ pluscũlum etiam quàm concedebat ratio largiti sumus.

In secundo verò argumento multa simul obijciũtur aduersum ea, quę ex ecclesiæ sentētia diximus: sed nos exprimemus omnia perspicuè, vt res dicta propè manu tentari possit. Primũ autē illud sacerdotibus nostris opponitur, q̄ offerunt alienũ sanguinē. Id quod sine dubio falsum est: quippè cũ Christi sanguis, dono dei licèt noster sit tamen, noster, inquā, veluti vniuersalis causa nostra est. Sol autē tuus ad generandũ est, at non ita tuus, vt sine peculiari tua generet actione.

Illud deinde Caluinus obijcit, Christi sanguinē semel iuxta Apostolum oblatũ esse. Quā rē nō absurdè intelligũt plurimi de oblatione cruenta, quæ palā ante oculos omniũ posita fuit. Sic enim se idē Apo

 stolus

ſtolus expoſuit: quũ ſubiecit, Semel in cõſummationem ſeculorũ per hoſtiam ſuã apparuit. De illa ergo victima ſermo fit, quæ in monte Caluarię palàm in ore atq; oculis Iudeæ prouinciæ mactata eſt. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, vbi ſanguis Chriſti in myſterio fuſus non corporis ſed mentis oculis cernitur, ne verbũ quidem vllum Apoſtolum dicere. Aequè videlicet Pauli verba torquere aduerſarij poſſunt in eam oblationẽ quã Chriſtus in cœlis incruentã facit ſemper patri pro noſtris peccatis apparẽs. Sed ne me in hanc quaſi fugam conferam, maximè animaduertendum cenſeo, oblationẽ non ſimpliciter & vno modo eſſe. Vna enim eſt vniuerſalis: altera eſt particularis, quæ generalem illam quaſi ad efficiendũ applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad vnum exemplum & regulam quærunt, nos huius diuiſionis exemplum ex ſimilitudine rerum naturalium capiemus, vt horum ignoratio illuſtrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philoſophis accipitur: & ea, quæ vniuerſalis eſt: & ea, quæ eſt particularis. Videlicet, ſimul atq; deus produxit ſolem poteſt dici ſemel mundum illuminaſſe: nempe, tanquã in cauſa vniuerſali. Sed ſunt tamen plures quotidiè illuminationes propriæ, quæ nõ ſolũ cũ generali illa nõ pugnãt: ſed ita ſub ſeruiũt, vt ſine illis vniuerſalis illa aut propemodũ océoſa ſit, aut certè penit⁹ ocioſa. Sic & illud interpretamur, Illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hũc mũdũ: ſcilicet, illuſtratione quadã generali, quæ in hoc quidẽ genere vna & eadẽ ſuffiiciẽs & idonea eſt, atq; adeò ſempiterna: ſed ſi illuſtrationes peculiares deſint, quib⁹ ſingulorũ hominũ mentes priuatim illuminẽtur, vniuerſalis illa ſufficiẽtiã habet, efficaciã nõ habet. Nec enim generales cauſæ quicquã efficiũt, niſi priuatis & proprijs cauſarũ ſecũdarũ actionibus vis illa efficiẽdi cõmunis ad ſingulos effectus adiungatur. Similiter ergo oblatio Chriſti vna generalis fuit redẽptionis ac ſanctificationis humanæ nõ ſolũ idonea cauſa, ſed ſuis etiam omnibus numeris abſoluta: cui, in genere ſuo dico, nihil addi nihil detrahi poſsit. At ſunt plures oblationes particulares, quibus vniuerſalis illa efficientia ad effecta quædam ſingularia contrahitur. Nemo igitur nos legales ſacerdotes exiſtimet: quòd ſingulis altarium ſacrificijs ſæpè ac priuatim offerimus, ſed potiùs ita ſecum reputet, ſacerdotes ſunt iſti ſecundi ſub vno primo pontifice Chriſto adminiſtri & diſpenſatores myſteriorum eius. Ac de prima quidem huius argumentationis parte itemq; de ſecunda diſputatum eſt: reliqua eſt tertia eadẽq; poſtrema in qua Caluinus ac Bucerus ſe inſolentiùs iactant: quaſi argumẽtum inuenerint, quod refellere nequeamus. Qua vna in re, fateor, ſuperiores ſunt. Illi nanq; quomodo opinionem cõmentitiam confirmarent, inuenerunt: ego tam leue argumẽtum qua ratione infirmẽ ac diluam reperire non poſſum. Sed age, horũ inſolentiam reprimamus: iamq; doceam⁹ ſeriò, quàm ridiculè exultent homines nõ ſolùm doctrinæ Apoſtolicæ ignari, ſed omnis omninò Philoſophiæ. Primùm autem, quanuis denuò velimus ſacrificij cõplicatam notionem euoluere, non facilè tamen reperiemus, an ea cædem occiſionemq; contineat, cùm animal ſacrificandum eſt. Contrà enim dicet fortaſſe quis, Prophetas Baal quoddam etiam ſacrificij genus præbuiſſe, qui lanceolis & cultris ſe 3.re.18.
inciderint, donec perfunderentur ſanguine. At demus illud & concedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoq; attinere credim⁹, cõfici, dico, ipſum & occidi oportere, ſi verè ſacrificatur. At corp⁹ viuũ & ſpirãs nos offerimus: idẽ enim in euchariſtia eſt atq; in cœlo. Sed & ſi Chriſti corpus in euchariſtia viuũ eſt, ac ſanguis in corpore: nõ tamẽ à nobis aut corpus offertur qa viuũ eſt, aut ſanguis qa eſt in corpore. Sed illud qa mactatũ, hic quia effuſus in cruce.

Quòd.

Quòd si Christ⁹ in cruce se offerés nō se è cōspectu nostro abstulisset, sed ꝑpetuò pé deret in cruce ante omniū fideliū oculos oī & loco & tépore positus, nihil necesse erat, vt exéplum facti relinqueret, & in simulacrum ex animali exéplo veritas trāsferretur. Sicut enim ij, qui tunc fuerūt iuxta crucé, eandem cum Christo hostiā patri obtulerunt, si modò verè erant pij & ré, quæ gerebatur, intelligebant: sic si eadé externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exéplari & imagine hostiæ illius indigeremus. Quia verò licèt oblatio illa & mactatio externa transierit, sic tamen corā Deo constat accepta bilis & perpetua virtute consistit, vt non minùs hodie in cōspectu patris illa sit efficax quàm eo die, quo de saucio latere sanguis exiuit, ideò verè nūc offerimus eandé crucis hostiam cum Christo perinde atq; illi, qui erāt iuxta crucé, quanuis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat: cùm res ipsa viua in præsentia esset atq; ante oculos proposita: nobis autem per imaginem Christus hostiā illam excitauit, & quasi in quodam exemplari statuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil reuera obstat, cur non eundé illum sanguiné modò offeramus, quem Christus fudit in cruce, non aliter ac si nunc corā effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi falsò tamen Ambrosio attributa. de cōsecr. dist. 2. cap. in Christo. Adde, quòd quale fuerit sacrificiū, talis est requirenda mors: vt si illud cruentū est, hæc sit etiam cruenta, si illud incruétū erit, mors quoq; erit mystica & incruéta, idest, effectus mortis ceu nunc præsens adesset. Satis est enim vt verè & propriè sit sacrificium, quòd mors ita nunc ad pecca ti remissionem applicetur, ac si nūc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorū veterum testimonijs confirmatur. Gregorius, In se ipso, inquit, immortaliter viués iterum in hoc mysterio moritur. Et Augustinus, Semel immolatus est in semetipso Christus: & tamen quotidiè immolatur in sacramento. Paschasius, Quotidiè Christus mysticè pro nobis immolatur, & passio Christi in mysterio traditur. &c. Et Cyrillus in concilio Ephesino, Athanasius ad Antiochum, Theophilactus in decimum caput epistolæ ad Hebræos, Damascenus in quarto libro, Gregorius demū Nazanzenus, vt cæteros prætermittam, hanc incruentam exanguemq; immolationem vocāt: vnicam illam quidé, qualis nō fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, vt illis, qui præsentes erant quādo se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentia cernatur oculis, applicatione verò cruoris iā effusi fit oblatio, rectè à patrib⁹ incruétū sacrificiū nūcupatur. Atq; ad ea quæ sunt a Lutheranis in secundo arguméto dicta, diximus satis.

Vide etiam Eusebiū Emissenū de cōsecr. d. 2. quia corp⁹.

De cōsec. d. 2. quid sit.

De consec. d. 2. semel.

De cōsec. d. 2. iteratur.

In tertio quoq; argumento refutando posthæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quàm aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucé dico, quę omne lumen ederet: medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Ecquis autem dubitet, causas perfectas & principales sine adiuuātibus & proximis nihil efficere? Medicamétum quippè quanlibet præsens & salutare sit, nisi ægro corpori adiungitur, neq; opem indigéti fert nec saluté. Quòd si agnus, qui tollit peccatū mundi, sine adiutrice & socia causa ipse ꝑ se expiauit nostra delicta, baptisma tollatur, pœnitentia absit, sacerdotia sileāt, ministeria facessant: atq; adeò omne salutis nostræ & sacramétū remoueatur & instrumentū. Præceptū illud vanū sit, Baptizate in nomine patris & filij & spūs sancti, gratia illa vana, Quorum remiseritis peccata remittétur eis, inanis sermo ille, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in remissioné peccatorum, sit deniq; ille falsus, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.

Matth. ulti.

Ioan. 20.

Acto. 2.

Tit. 3.

Quin etiã, si ita libet, quia orauit pro nobis Christus, nõ oremus: quia ieiunauit, non ieiunemus: quia lachrymatus est, non ploremus. Colligũt enim arguti isti dialectici, quia obtulit semel Christus, nos nõ offeramus. Sicut ergo compatimur, vt passionis eius participes simus: ita etiã offerimus, vt oblationis ipsius partẽ capiamus. Nobis sanè religio actuosa est, Lutheranis ociosa. Qui nos feriatos volũt cessatione torpere & quasi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominũ extrahũt radicitus religionẽ, cùm sacrificia, sacerdotes cęterosq; religionis administros tollũt. Nõ ergo nos repetitis oblationibus Christi sacrificiũ testamur fuisse imbecillũ, sed causam principalẽ perfectãq; fuisse, quę quantũuis licèt sufficiẽs in se & consummata sit, sine applicatione tñ causarũ adiuuantiũ nihil efficit. Illud verò, Vna oblatione cõsummauit in æternũ sanctificatos, simile est, vt si dicerẽ, Deũ vna illustratione mundũ in ęternũ illustrasse. Id quod reuera fecit, quùm solẽ quasi sempiternũ lumẽ accẽdit. Alioqui
2. ad Corin. 7. quid alio loco Apostolus iubet, vt emũdemus nos ab omni inquinamẽto carnis & spiritus perficiẽtes sanctificationẽ in timore dei? Certè Christi sanguis emũdauit nos ab oĩ delicto: & tñ Paulus ait, Mundemus nos. Certè vna oblatione Christus cõsummauit sanctificatos: & tñ Paul⁹ monet, vt ipsi perficiamus sanctificationẽ in timore dei. Christus igitur mũdat ac ꝑficit, & nos quoq; perficim⁹ ac mũdamus: sed ille agit nobiscũ vt causa principalis, nos sub illo
1. Corin. 3. agimus vt causæ adiuuãtes. Dei nãq; adiutores sumus. Sed addũt illud, Vbi pctõrũ remissio est, iam nõ est oblatio ꝓ peccato. Respõdemus. Si remissio solùm est vt in causa vniuersali, iam nõ est oblatio generalis quidẽ pro peccato: est tñ oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendũ applicat. Quemadmodũ si illustratio est mũdi vniuersalis, nulla alia generali est opus: nõ eñ alio sole indigemus, alia luna, alijs stellis. Sed necesse est tñ illustrationes quotidiè singulas aeris interuenire, si terra est diebus singulis illustrãda. Addunt etiã, Post remissas per Christi sacramẽta iniquitates, quorsum oblationes facimus ꝓ peccato? Respõdeo, remissio iniquitatis duplex est: vna perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quùm nõ solùm culpa, sed tota etiã pœna remittitur, de qua illa intelligũtur, Proieci Esai. 38.
sti post tergũ tuum oĩa peccata mea: Beati, Psal. 31.
quorũ remissę sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Proijciet in profundũ maris peccata nostra, Mich. 7. & cætera similia. Atq; hæc per baptismũ cõtingit oĩbus baptizatis. Imperfectã verò illam dicimus, in qua vel culpa remittitur sed nõ tota pœna, vel remittitur pœna remissa iam culpa, de qua illud accipimus, Propter re- Roma. 3.
missionẽ præcedẽtiũ delictorũ. Et rursum, In redẽptionem earũ præuaricationũ, quæ Hebr. 9.
erãt sub priori testamẽto. Antiquis porrò patribus culpas ante Christi mortẽ fuisse remissas ambiguũ non est: iuxta fidẽ quippè defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autẽ perfectè remissas cõfirmat Paulus cùm ait, Christũ mortuum esse in remissionẽ præcedentiũ delictorum. Quę si plenè Moysi, Aarõ, Dauidi cęterisq; sub lege & natura sanctis condonata fuissent, nec illis esset ianua regni cœlestis occlusa, nec loci inferi in custodiã deputati. Ecquis enim dicat, omnino resoluta crimina, quorũ pœnæ luuntur in carcere? Dauidi rursum homicidij & adulterij scelera relaxata quo tẽpore ad Nathan prophetę vocẽ peccatũ cõfessus est, & Nathan ipse idẽ & au- 2. reg. 12.
ctor libri ecclesiastici testes sunt. At si ple Eccle. 47.
nam remissionẽ percepisset, quorsum illa? Dele iniquitatẽ meam, Ampliùs laua me ab iniquitate mea, Auerte faciẽ tuam à peccatis meis. &c. Certè hanc ampliorẽ & pleniorẽ indulgentiã nõ priùs à dño impetrauit, q̃ multis supplicijs in eo dominus acerrimè vindicasset. Itaque si per Christi sacramẽta plena cuiquam peccatorum remissio cõtigit, nos pro illiusmodi peccatis hostiã minimè offerimus, vt si quis pro

ximè recens baptiſma ſuſceperit: at ſi peccator non eſt perfectã remiſsionem consecutus, quod in ſacramento pœnitentiæ ferè accidit, pro huius delictis ſacrificium exhibemus, vt cui Deus ſubiratus etiamnũ eſt, ei fiat aliquando propitius.

Quid igitur ſibi Apoſtol⁹ vult, quũ minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba, Voluntariè peccãtibus nobis iam nõ reliquitur pro peccatis hoſtia? Nẽpè, qui dicit, volũtariè peccãtibus poſt acceptã notitiam veritatis nullam hoſtiã eſſe reliquã, is ſine dubio ſignificat, ignorantibus aliquã hoſtiam ſupereſſe, ijs præſertim, qui ante acceptã notitiã veritatis peccauerũt: quemadmodũ Chryſoſtomus ac Theophilactus argumentãtur. Rem ergo Apoſtolus verbis grãdioribus exaggerat, atq; vt ſolet, terrorẽ exuperatione inijcit. Oſtendit itaq; nõ quid clemens & miſericors iudex interdum ſua lenitate cõcedat, ſed qua pœna is dignus ſit, qui ſingulari baptiſmi beneficio ſuſcepto filium Dei cõculcat, & ſanguinẽ teſtamẽti pollutum ducit, & ſpiritui gratiæ contumeliã facit. Indignus nimirum eſt, qui fuerit huiuſmodi, cui Chriſtus iterum crucifigatur. Toties aũt nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties eius crux nobis & mors ad peccati remiſsionẽ applicãtur. Si de iuſtitia ergo agitur, nulla relinquitur ꝓ peccatis hoſtia ijs, qui ex malitia peccant. Sin verò de miſericordia Dei agitur, quæ omnem etiã ſenſum exuperat, non ſolùm infirmis & ignorãtibus aliqua ſupereſt hoſtia, ſed ijs etiã, rarò tñ, qui voluntariè peccauerunt poſt acceptã notitiam veritatis. Enimuerò quod hęc Apoſtoli oratio alta & exaggerata ſit, illud primùm argumẽto eſt, quod ſtatim ſubditur, Terribilis autẽ quædã expectatio iudicij. &c. Atq; euestigiò, Irritam quis faciens legẽ Moyſi. &c. & poſt pauca, Rememoramini priſtinos dies &c. & tandem, Nolite amittere confidentiam veſtrã, quæ magnam habet remunerationẽ. Illud deinde hoc confirmat maximè, ꝙ in. 6. cap. cùm dixiſſet, Impoſsibile eſt eos. &c. ne exiſtimaretur nulla eſſe rerũ expectatio meliorũ, quaſi à deſperatione ad ſpem reuocare cupiens, cõfidimus, ait, de vobis dilectiſsimi meliora & viciniora ſaluti, tametſi ita loquimur. Ex quo tẽperamẽto Hieronymus lib. aduerſus Iouinianum. 2. colligit, Apoſtolum Hebręos per exaggerationẽ territaſſe. Eſt et aliud reſpõſum dignũ, niſi me fallunt omnia, quod magnoperè animaduertatur. Videlicet, hoſtia pro peccato duobus modis intelligi poteſt. Vno modo pro pœna: altero etiã pro culpa. Quòd eñ peccati vox pro pœna peccati vſurpetur, illa demõſtrant, Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatũ. Et rurſum, Remittuntur ei peccata multa: quoniã dilexit multùm: cui autẽ minus dimittitur, minus diligit. Quo loco multorũ peccatorum pœnas multa dominus peccata vocat. Nã culpas antè fuiſſe remiſſas, qui ſuperiores lachrymas cõſiderauerit, is vocare in dubiũ nõ poterit. Et quæ dilexerat, & ingemuerat, ea certè culparũ veniã fuerat cõſecuta. Sed cui in præſenti dicitur, Remittuntur tibi peccata, Vade in pace: ei pleniſsima indulgẽtia cõcedi tur omniũq; pœnarũ perſolutio. In pœnis verò locũ habet, vt maiori dilectioni maior remiſsio reſpõdeat, minoriq; etiam minor: nã culpę vel ſimul remittũtur oẽs, vel nullæ. Macchabęorũ ſentẽtia vulgò etiã ſermone teritur, Sanctã & ſalubrẽ cogitationẽ eſſe pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Vbi pœnas purgatorias pro culpis debitas peccata ſine dubio appellauit. Simile eſt illud, Peccata tua eleemoſynis redime. Pœnas aũt Daniel pecunia redimẽdas exiſtimabat: nã culpas aut pœnitẽtia diluit, aut certè ſine argẽto gratia reſoluit. Atqui ſiue figuratè nomẽ cauſæ ad effectũ trãſferatur, ſiue remiſsio pœnæ ad integrã remiſsionẽ culpæ pertineat, nõ valde intereſt q̃dẽ: tametſi D. Thomas atq; Innocẽtius huiuſmodi locutiones improprias eſſe teſtãtur, q̃bus pctã deleri, detergi, ablui,

De pœni. d. 2. cap. Si enim.

Rom. 7.

Luc. 7.

Dani. 4.

Sine pretio remittitur culpa, nõ tñ ſine diſpoſitione.

4. d. 12. q. 2. ar. 2. q. 2.

Sermo eſt de mortalibꝰ, quæ ſimpliciter & quaſi perantonomaſiam peccata dicuntur. Nã uenialia hoc penitus ſacrificio delētur. de cõ. d. 2. c. Iteratur. & ca. utrum.

gi ablui, remitti dicuntur: quia ſoluuntur pœnæ. Iam ergo cùm Apoſtolus ait, nullã hoſtiam ſupereſſe pro peccato: pro culpa propriè intelligendus eſt. Cui ſentẽtiæ non eſt illa cõtraria, relinqui pœnitentiæ ſacramentũ, quod iudiciũ eſt, non ſacrificiũ, relinqui etiam hoſtiã pro pœna, quæ impropriè dicitur hoſtia ꝓ peccato. Sed quæris, quid cauſæ pleriſq; antiquorũ fuerit, vt baptiſmũ hoſtiam appellauerint, ideoq; dixerint, nõ ſupereſſe hoſtiã pro peccato: qa baptiſmus repeti non poteſt. Sanè quia in baptiſmo Chriſto cõmorimur, & per hoc ſacramẽtũ applicatur nobis hoſtia crucis ad plenã peccati remiſsionẽ: hinc illi baptiſma tranſlatitiè hoſtiã nuncuparũt, ac poſt baptiſma ſemel acceptũ nullam hoſtiã eſſe reliquã interpretati ſunt: quia baptiſma ſecundũ non eſt. At in pœnitentiæ ſacramẽto non applicatur mors Chriſti per modũ hoſtiæ, ſed per modũ iudicij. Itaq; quãuis pœnitentia poſt baptiſma ſuperſit, nõ proinde tñ hoſtia supereſt ꝓ peccato. Sed de tertio argumento nimium multa.

Quartũ verò non cõfutatione eget, ſed reprehenſione. Ecqua enim vel inſcitia vel imprudentia eſt, ea aduerſum nos teſtimonia excitare, quę à nobis faciunt maximè. Conſtat ſanè, euchariſtici ſacrificij partes quatuor eſſe: vnã cõſecrationẽ corporis & ſanguinis, alterã oblationẽ, tertiã fractionẽ poſtremã cõſumptionẽ. His quippè quatuor partibus noſtrũ ſacrificiũ redintegrari, confici, abſolui qui negauerit, nihil illũ de ratione perfecti ſacrificij didiciſſe, nihil quęſiſſe, nihil ſcire conuincã. Conſecrationem porrò atq; oblationẽ cum gratiarum actione coniunctã ex euangelio colligi, oſtendimus paulò antè, fractio aũt apertiſsimè traditur. In eo diſcrimẽ eſt, ꝙ Lutherani in fractione nihil myſticũ eſſe arbitrantur, ſed ſolã panis diſtributionẽ: nempe, vt ſua cuiq; portio contingat: at eccleſia ſancta quùm hoſtiã frãgit, dominici corporis in cruce fractionẽ ſignificando Chriſti hoſtiam cõmemorat: quemadmodum Chriſtus ipſe & verbo & exẽplo cõmemorandam tradidit. Quod verò ad plenã huius ſacrificij rationẽ conſumptio ſpecierũ attineat, conciliũ Toletanũ duodecimum teſtatur inquiens. Quale erit ſacrificium, cui nec ipſe ſacrificans particeps eſſe dignoſcitur. Auguſtinus inſuper in libro ſententiarum Proſperi cõſentit, dum ſanguis de calice in ora fideliũ funditur, dominici corporis immolationẽ eiuſq; ſanguinis effuſionẽ deſignari. Spectat ergo ad ꝑfectã ſignificationẽ ſacrificij cõſumptio ſpecierũ. Quæ cauſa catholicis perpetua fuit, vt dũ ſacerdos ſpecies ſumit, nõ edere illũ dicant, edat licèt, ſed cõſumere. Vt intelligamus, in miſſa potiùs haberi rationẽ cõſumptionis q̃ mãducationis, magiſq; ſacrificiũ ſpectari q̃ cœnã. Quod Lutherani ſentientes negauerunt, Chriſtũ corpus ſuum ſanguinemq; ſumpſiſſe, ne cõſumpſiſſe & ſacrificaſſe probaretur. Verùm ratio primùm cõuiuij hoc exigit, vt cibi cõmunionẽ & conſociationẽ habeat: alioqui qui ad cœnã inuitat, is non conuictor eſſet, ſed cõditor inſtructorq; cõuiuij. Atq; accubationẽ epularem amicorũ, tametſi meliùs noſtri conuiuium, benè tñ Græci tum cõpotationẽ tum concœnationẽ vocant: vt qui vocat ad cœnã, nec cõcœnator ipſe & cõpotator eſt, non ſolùm nõ vrbanũ conuiuiũ ineat, ſed ne conuiuiũ quidẽ. Deinde, vt Chryſoſtomus argumẽtatur, ne diſcipuli horrerẽt carnẽ & ſanguinẽ, neceſſe erat vt Chriſtus prior ipſe deguſtaret. Chriſtus certè quod ſe videbãt facere, id vt facerẽt iuſsit apoſtolis. Intellexit aũt ſemper eccleſia ſacerdotibus iniunctũ eſſe vt ſumerẽt: ſumpſit ergo & Chriſtus: niſi ſacerdos omnibus ſuis numeris abſolutus nõ abſolutũ ſed inchoatũ ſacrificium fecerit. Nec me fugit. D. Thomam aliquãdo, vt videtur quidẽ, docuiſſe ſacrificiũ ante fractionẽ hoſtiæ eſſe peractũ, ſumptionẽq; ſpectare ꝓpriè ad ſacramentũ, oblationẽ verò ad ſacrificiũ. Et rurſum aſſerere, fractionem hoſtiæ nõ ita eſſe neceſſariam, vt, ſi omittatur, ſacrificiũ maneat

Probabiliſſimum eſt, ſpecierum quoq; mixtionẽ ad ſacrificij integritatẽ attinere. Nam ab apoſtolis eccleſiæ traditũ, ambiguum nõ eſt.

De cõſecr. diſt. 2. quũ frangitur.

De cõſe. d. 2. c. relatũ.

De cõſe. d. 2 quũ frãgitur.

3. part. q. 83. art. 4.

Art. 6. 6.

neat imperfectum: q videlicet huius rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticũ referatur: non ergo fractio in partibus sacrificij numerãda est. Quod autem sacrificiũ ante fractionẽ peragatur, id magno argumẽto sit: sacerdotẽ statim à cõsecratione illa verba dicere, Offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiã puram. &c. Iam ergo nondum fracta hostia & oblatio est & sacrificium. Verùm qui Diuum Thomã nobis obijcit, id ille agit, vt & secum ipse Thomas & cum vera sacrificij ratione pugnet: eius e-
q.85.a.3. nim in secunda secundæ, verba nõ obscura sunt, sacrificium propriè dici, cùm circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmat, vt quùm panis frangitur & comeditur. Vnde colligit, primitias oblationes esse, non autẽ sacrificium: quia nihil sacrũ circa eas fiebat. Hostiam igitur aliquãdo ante fractionẽ non solùm D. Thomas sed etiã ecclesia vocat eo more, quo rẽ instãtẽ & proximã quasi præsentẽ nominamus. Sic Cicero præbere, ait, hostias ad sacrificium. Vbi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin & in Leuitico & in alijs quoq; plerisq; locis holocaustũ, hostia ac sacrificiũ ab eo, quod proximè futurũ est, nomen accipiunt. Sed & panem ipsum ante consecrationem hostiam vulgò appellamus: à qua appellatione ne Diuus quidem Thomas abhorret. Sacerdos porrò ante cõsecrationẽ dicit se offerre sancta sacrificia illibata. &c. Quis aũt theologus tã insigniter stultus fuit, vt peractũ sacrificium ante hostiã cõsecratã existimauerit? Atq; vt de occulto & interiore sanguinis & corporis sacrificio nihil dicam, externum certè & mysticum sola oblatione non cõstat. Cùm itaq; circa species ante fractionem nihil fit à sacrifico factum, ne sacrificium quidẽ peractum est. Item cùm symbolis rerum Christo instituente debeamus mortẽ ipsius agere, si verum & perfectum nostrum sacrificiũ est, eiusq; victimæ absolutũ exemplar, quam Christus in cruce præbuit: nullum autem fit rerum symbolũ antè quàm species frangantur, misceantur, consumentur: certissimum accipere argumẽtum possumus, antè fractionem nondũ esse expletum sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modò & oblationẽ, verùm & fractionem quoq; ac consumptionem ad integritatẽ externi sacrificij pertinere. Quæ res nõ per tenui nobis argumẽto indicioq; patefacta est, sed graui constantiq; ratione: præterquàm q ab apostolis has nos sacrificij partes accepisse, promptissimum est ostendere: nam Christum tradidisse, satis supra est à me demonstratum. Vt Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent: siquidem quartũ hoc, quod modò diluimus, improbabile est. Improbabile esse dico, Lucæ Pauliq; testimonijs vti: vt ecclesiæ sacrificium explodatur. Nam ratio ea, quæ adiungitur, captiosa est: & veri similitudine fallere imperitos potest. Primùm autem qui Lutheranis responderet, Christum in cœna sacrificium nõ pro peccato quidem, sed gratiarũ tamen actionis obtulisse: hic non ab illis facilè eluderetur. Eius enim rei probabilem rationem redderet, quòd cùm sacrificij cruenti dies instaret iam planè, aut certè iam appropinquaret hora: nõ oportebat, hostiam in cœna pro peccato mysticam exhibere, cùm impenderet generalis hostia illa, in qua patri complacuit omnia peccata resolui. Quãquam & sanguinẽ circũcisionis pro nobis Christus obtulit & ieiunauit fleuitque pro nobis: nec tamen remissio ea peccati secuta est, quæ à cruce tandem expectanda erat. Quemadmodum enim martyrij plena efficacitas non in qualibet sanguinis effusione est, sed in ea demum, in qua martyrium consummatur, quãuis sanguinẽ suum deo statim à principio martyr obtulerit: sic passionis Christi perpetuæ vis illa absoluta & perfecta non in initio aut medio sed in fine fuit. Deinde mysticæ oblationis effectus nõ is est, quem falsò existimant Lutherani

therani nos credere: nempe, vt oēs culpas pœnasq; resoluat. Qua de re paulò pòst dicturi sumus. Alia enim efficiētia hostiæ illius est, quam Christus palàm mactauit in cruce: alia illius, quam sub speciebus definitis mysticè præbuit in cœna. Illa generalis est, sicut diximus, nec per sacrificium modò, sed per omnia sigillatim sacramenta ad effecta lōgè diuersa applicatur. Hæc peculiaris efficientia est & sub speciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergo Christus hostiam in cœna tum pro culpa veniali tum pro pœna, quæ pro culpa etiam mortali debebetur. Qui in peccato soluēdo sacrificij peculiaris effectus est. Hunc verò habuit in cœna sanguis oblatus: nam in cruce vim remissionis habuit generalem. Sed quoniam, vt modò dixi, hāc rem sumus in cōfutatione sequentium argumentorum fusiùs explicaturi, pergamus ordine refellere argumenta, quæ restant.

Quinto verò argumento refutando Roffensis episcopus calicē ait nouum testamentum ideo dici, quia noui testamenti confirmatio est. Quē vocis vsum vt probare testimonijs nō queo, ita non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex testamento obuenit, interdum accipi: vt in epistola ad Hebræos ca. 7. Melioris testamēti sponsor factus est Iesus. Sic enim promissionis vocabulū pro re, quæ promittitur, scripturæ auctores vsurpant: ad Hebræos. 6. Imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabūt promissiones, ad Hebræos. 9. Repromissionem accipiant æternæ hęreditatis, & Actorum. 1. expectarent promissionem patris. Si ergo promissio pro re promissa accipitur, & testamentum Luthero ipsi quoq; promissio est: nihil mirum si pro re ipsa, quæ testamento est relicta, vsurpetur. At prima res eadēq; potissima, quam nobis in testamento suo legauit Christus, fuit sanguis. Quid igitur obstat, cur rem, quam beneficio testatoris habuerim, nō ego in funus eius exequiasque rependam? Quid inquam, obstat cur quod de manu morientis accepimus, non id nos viuenti illi reddamus? Nisi illud frustra atq; importunè repetimus, Tua sunt domine omnia: & quæ de tua manu suscepimus, reddimus tibi. Quod autem calix impropriè dicatur testamentum, manifestum est. Siue enim, vt Innocentio placet, testamentum promissio est: siue, vt Vlpianus verè sentit, sententia est voluntatis iusta de eo, quod post mortem fieri voluerimus: omnino liquet, calicem nec promissionem propriè nec sentētiam esse, sed rē, quæ testatoris promissione voluntatisq; sententia relinquitur. Hanc verò nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hactenus. *Cap. cum Marthæ de cele. miss.*

Iam argumento sexto quid attinet respondere: nisi eadem velim, quæ suprà dixi, verba repetere? Colligūt enim acuti scilicet dialectici, si eucharistia exemplar & imago est: nō esse illam verè ac propriè sacrificium. Quæ sanè collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quàm legis veteris hostias sacrificia non fuisse: quòd verorum exemplaria fuerint Innocentius porrò tertius quosdam meritò irridet, qui putarint, in sacramento non esse corporis Christi & sanguinis veritatē: ex eo quòd scriptura interdum commemorat, id, quod in altari suscipitur, mysteriū, imaginem, figuram & exemplū esse. Quorum errorem Pōtifex doctè grauiterq; refellit: si enim, quia figura est, sacramētum altaris veritas esse negatur: ergo nec mors nec resurrectio Chisti veritas est credenda: siquidem eas similitudinem & imaginem esse Apostolus tradit, ac Petrus quoque scribit Christum exemplum nobis in sua passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur nō in externo sacrificio forma sit, species, imago & exemplar sacrificij crucis: in sanguine verò & corpore, quæ sunt res intus inclusæ, eiusdem sacrificij existat veritas. Sed quoniā in cruce, quod aliâs diximus, palàm & sine mysterio hostia cruēta fuit, *Cap. cum Marthæ de celeb. miss.*

in altari occultè & mysticè abscondita: ne eodē modo, quo Christ⁹, sacrificare putaremur, rectè cū suo Chrysostomo Theophilactus admonuit, nos non immolare Christū, quemadmodū se ipse in cruce immolauit, sed potiùs illā crucis hostiam cōmemorare. Verùm quia cōmemoratio nostra ociosa & vmbratilis nō est, sed efficit quod significat: quanquā non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis iam non moritur, Christi tamen mortē applicamus ceu nunc facta sit. Applicamus autem non fide sola aut solis verbis, sed etiā symbolis. Post illa nāq; verba, Hoc est corpus meū, quod pro vobis tradetur, nō ait domin⁹, Hoc credite: nō, Hoc dicite: sed, Hoc facite in meā cōmemorationē. Quæ causa, nisi me fallit animus, Apostolo fuit, vt veteris legis symbola, quoniam vacua erant, vmbras appellaret, nō ipsas imagines rerū. Nā euangelium ipsas rerū imagines quasi viuas continet nō ad significationē modò, sed ad efficientiā. Vt baptismus imago est spiritualis ablutionis, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamē res ita coniunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi: non illa solùm loquendi forma, qua Ioannes euangelista scripsit, agnum occisum esse ab origine mūdi, sed ita potiùs vt ad effectū idem prorsus sit, ac si Christus verè nunc pro his, qui baptisma suscipiūt, crucifigeretur. Nec verò existimo, quùm Paulus legem dixit vmbram habere futurorum bonorū non ipsam imaginem rerum, de significatu disceptasse, quod plerique interpretati sunt, vt vmbra signū obscurū & imperfectū: imago rei expressum perfectumq; signum intelligatur. Quæ vt vera esse non inficior, ita à præcipuo Apostoli instituto esse aliena iudico. Id quod ex verbis eiusdem Apostoli manifestè cōficitur. Ait enim, Vmbram habens lex futurorum bonorum, nō ipsam imaginem rerum eisdē ipsis hostijs, quas offerunt indesinenter, nunquā potest accedentes perfectos facere. &c. Quia igitur hostiæ illæ vim efficiēdi nō habebāt, ideo legē vmbrā habere dixit futurorū in lege gratiæ bonorum. Vmbra quippe ignis non id efficit, quod ignis: nec vmbra hominis idem præstat atq; homo: neque enim in agēdo quicquam aut imbecillius vmbra aut inanius est. Sacramēta verò & sacrificiū nostrum imagines rerum sunt, nō pictæ vel vmbratiles inanesq; ad efficiendū & imbecillæ, sed cùm ad viuum rerū ipsarum expressæ: tū, si ita loqui liceat, ad efficacitatē res ipsæ viuę, quarū imagines sunt: tanta Christi & euangelij potentia est, vt eandē vim penitus symbolis imaginibusq; tribuerit, quā res ipsæ haberēt, si quùm earum cōmemoratio fit, verè patrarentur. Sed in sexti argumenti reprehensione multùm tēporis insumpsi. Nihil enim respōsione opus erat: sed vt loca eadē diligenter isti pertractarēt & bona fide relegerent. Ibi enim planè reperirent, auctores sanctos & verū in ecclesia corporis ac sanguinis Christi sacrificiū & verissimum quoq; exēplar affirmare: alterum in externa forma & figura: alterū in re, quæ inclusa atq; abdita in mysterio latet occulto. Quanquā Euthimius ante cōsecrationē exēplar interpretatur: post consecrationem autem sacrificij veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus. 4. lib. cap. 14.

In septimo argumento existimant homines parùm in Theologia exerciti, actus nostros nostræ redēptionis, sanctificationis, ablutionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa, Omnis qui habet hāc spem sanctificat se. *1. Ioan. 3.*
Item, Mūdemus nos ab omni inquinamēto carnis & spiritus perficientes sanctificationē in timore Dei. *2. Cor. 7.* Item, Peccata tua eleemosynis redime. *Dani. 4.* Itē, Per misericordiā & fidē purgantur peccata. *Prouer. 15.* Itē, Misericordia & veritate redimitur iniqtas: & cætera id genus, quæ in sacris literis passim occurrūt. *Prouer. 16.*

Neq; ex his, quemadmodum isti falsò iudicant, quicquã de Christi in nos gratia, merito, vi et redẽptione detrahitur: quin gratiæ dei & Christi multò magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura, vt gratiæ vis manifestiùs eluceat. Res vniuersas ad suum quãq; finem vi quadam ingenita moueri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, vt ad locũ naturæ suæ cõgruentem ascenderet, leuitatẽ indidit procreator ille mũdi deus: vt verò calefaceret quæ erat actio ignis naturę cõueniens, impertijt calorem. Id quod in reliquis promptũ est cernere: quæ sic à principio et forma interiore mouentur, vt nõ solùm non repugnẽt, sed agi sponte videãtur. Animalia porrò non modò hanc inclinationem & formã à natura habent, verùm ipsa etiã se mouent actionibus quibusdã suis et ad quærendũ sibi cõsentiens bonũ & ad propulsanda aduersantia mala. Quæ res præcipuè in hominibus illustrior apparet, qui quoniã nõ aguntur, vt serui, sed liberè potiùs agunt, vt domini: ratione eligunt media & se ipsi cient, vt per talia media fines propositos consequantur. Nec idcirco tamen aut primæ causę virtus minor est aut potestas infirmior: imò hoc vberior et maior, quòd attingit à fine vsq; ad finẽ fortiter & disponit omnia suauiter. Ecqua enĩ vis ea fortior esse potuit, quæ adeò suaues et congruẽtes impetus in rerũ natura posuit, vt eas nulla vi quidẽ illata moueat, sed vehementissimè moueat tamen? Quę dei virtus eximia insignisq; suauitas multò latiùs in gratuitis effectis quàm in naturalibus se effundit. Non enim solùm vitales operationes, quæ supra naturã sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formã & virtutes: sed ad vitam ipsam capiendã sua se actione parat & viuendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadẽ sibi causa esset effectrix, vt à forma illa informaretur: sic, quoniã præparationes viuificãtis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adiutor existit. Qua in re, vt dixi, suauior & effusior gratia q̃ natura est. Vitam nanq; à natura datã curare ac tueri ipse valeas, salutẽ quærere, morbos pellere aduersos, tum externis quibusdã medicamentis adhibitis tum animæ viribus interiùs excitatis. At vitæ causa tibi esse nõ poteris, sed aliunde eam accipis nulla interueniẽte operatione tua, dispositione tua nulla. Dispositio quippe omnis, qua ad animam corpus aptatur, à patre generãte editur, à filio genito nullo modo. In natiuitate verò spiritali is ipse, qui nascitur, nõ solũ principiũ est, vt post ægritudinẽ sanus sit: verùm etiã, vt postquam fuerit mortuus, & vitã habeat & abundãtiùs habeat. Præclarè itaq; dictum illud est atq; ad Philosophiæ rationẽ aptè, Iustus ex fide sua viuet. Ex quo Hieronymus colligit, hominẽ sibi esse viuificationis suæ causam. Nempè actus fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, quibus Deus vtitur ad animum viuificandũ, homo ipse in se facit, gratuito quãuis & supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ remissionisq; culparũ causæ efficiẽtes sint: cùm nihil aliud q̃ disponant animũ, vt gratiam Dei iustitiamq; recipiat. Quemadmodũ calor præparatio est, quæ ligni materiã afficiat, vt & formam ignis capiat & naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis: sed causa tamen est, vt per rationalẽ animam viuat, sic homo licèt causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est vt per gratiam viuat. Cuius sententiæ illa iam cõsectaria sunt, Animas vestras castificantes: *Primæ Petr. 1.*
Item, Ablue à malitia cor tuum: Itẽ, Siquis *Hiere. 4.*
emundauerit se ab istis, erit vas in honorẽ sanctificatum & ad omne opus bonũ paratum. Ac vasa hæc quidẽ Deus ipse fecit *2. Timo. 2.*
in honorẽ & præparauit in gloriam. Sed si non à voluntate nostra purgatio animæ *lib. 4. c. 20. uide Chryso. ho. 4. ad pop. Antio.*
nostræ fieret, vt Damascenus argumentatur, non vtiq; dixisset Paulus, Si quis emũdauerit se. &c. Verùm hęc subtiliùs fortasse dis-

se disseruntur, quàm vt ea Lutherani omnis omnino Philosophię ignari posśint agnoscere. Illud breuiter intelligant, nos in salutis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione dei adiutores esse. In die inquit, salutis adiuui te: ac rursum, Gratia dei mecum. Nam de peccatorum redemptione quæstio est multò facilior. Ea nempe voce aliquando per solutionem pœnarum scriptura significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modò Christus per sacramēta sua, sed nos etiam ieiunijs nostris eleemosynisq; resoluimus. Pretia itaq; deo constituta quùm pro pœnis debitis enumeramus ac pendimus, tūc peccata nostra redimimus. Nec verò pretium hoc æquale natura nostra sed dei gratia fecit, qui tum pro culpis grauiores pœnas tum pro pœnis grauiorem posset compensationem exigere. Sed hæc pretia ille pepigit lege clementiæ & misericordiæ quidem, sed æquitate iustitiaque permixtæ. Quòd si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licèt, momenti alicuius sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium iustus æstimator est: quātò veriùs & iustiùs nostras ipsi iniquitates redimemus Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, iustitia & redemptio. Ac tametsi redemptor noster vnus est ille: sed quia nobis tamen nostrisq; actionibus vtitur ad effectum redemptionis explendū, eū quoq; in hac parte nos iuuamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, sed augetur, qui non naturæ diuinæ modò, verū diuinæ operationis socios nos etiam fecerit & consortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operæ laborisque consumpsimus: præsertim cùm proximè quędam horum simus adhuc latiùs explicaturi.

2.Cor.6.
1.Cor.15.

In octauo enim argumento ridiculi citharedi chorda semper oberrant eadē, cū causas deo adiutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ stultitia cuiusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fuerunt quidam vsq; adeò naturalis sapientiæ imperiti, vt opinarentur causas secundas, sic enim appellant Physici, nihil omnino ex se agere: sed rerum omnium effectorem deum ad præsentiā causarum quæ secundę proximeq; dicuntur, per seipsum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultisśimorum hominum è schola Philosophiæ non modò sibilis sed etiam conuicio explosa est. Verùm quod isti in natura, idem in his, quæ supra naturā sunt, Lutherani peccāt, quū soli deo redemptionem tribuentes causas adiutrices excipiunt, quasi blasphemia sit, quod in natura sapientisśimi quiq; dixere, id nos in gratia dicere: nempe causas esse adiuuātes & proximas, quibus prima & principalis vtatur, vt res supernaturales efficiat. Quo loco vis & potestas illius eò præclariùs extat atq; eminet, quò magis se homini confert cum illoq; communicat non modò vt sit, sed vt causa etiam sit: quæ, vi licèt accepta diuinitus, verè efficiat tamen & deum quoq; ipsum in rebus faciendis adiuuet. Nam & Apostolus non dubitauit scribere, dei nos adiutores esse dispensatoresq; & ministros mysteriorū eius. Item, se plantasse & vt sapientem architectum fundamentum posuisse ac filios per euangelium in Christo genuisse. Vt illa prætereamus, Baptizātes eos in nomine patris &c. Quæcunq; solueritis super terram &c. Quorum remiseritis peccata &c. Ex quibus Constātiēsis synodus apertè confecit, sacerdotē verè absoluere. verè cōficere Quæ si certisśima sunt, vt sūt sanè: nihil necesse est, qđ Albertus Pighius facit, sacrificiū operationem nostram esse negare. Multò enim doctiùs Diuus Thomas asseruit, quem locum breuiter perstrinxi paulò antè, sacrificium oblationem esse & eius actum virtutis, quæ dei cultu pio continetur. Nostra igitur est opera

1. Corin. 2. & 3.

Matth. ultimo.
Matth. 18.
Ioan. 20. uide Ambr. Libr. 1. de pœni. ca. 2. Nouatus enim aiebat se dño deferre honorem, cū soli remittendo rum crimi nū potestatem tribuebat

peratio, non inficior equidem. Sed duplices ſunt operationes noſtræ. Quædam, quas noſtro nomine reddimus, & quę noſtra gratia meritiſque nituntur: vt eleemoſyna & ieiunium. Alterę verò ſunt, quæ non à nobis efficacitatem habent, ſed prorſus à Chriſto: vt baptiſmus & abſolutio ſacerdotis in pœnitentiæ ſacramento. Quia enim ſacerdos non in ſuo ſed in nomine Chriſti baptizat & abſoluit, iſtiuſmodi actiones, in quibus purum nudumque miniſterium eſt, non à miniſtro vim accipiunt ſed à Chriſto, cuius reuera magis dicuntur eſſe quàm noſtræ. Nam ille eſt, qui baptizat: ille eſt, qui abſoluit. Quocirca, ſiue iuſtus adminiſter ſit ſiue iniuſtus, ad effectum ſacramenti nihil omnino intereſt. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit & ad exuſtionem admouet, frigidus an calidus ille ſit. Tantum quippe caloris impertiet, non quantum habet ipſe, ſed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes noſtræ non conferunt alijs peccati remiſsionem ex opere operato, id eſt, ex vi rei factę: ſed quęcunq; effectum ſortiuntur, ex merito eum noſtro ſortiuntur. At poſterioris generis operationes ex ſe poſſunt peccata remittere, quia, vt diximus, Chriſti ſunt potius quàm noſtræ. Ita ſi ſemel nos Chriſti ſacramenta conficimus eaq; alijs admouemus, ex vi rerum effectarum & aliorum culpas pœnasq; reſoluimus & gratiam Chriſti impartimur, non noſtram. Sacrificium porrò altaris, quod primo argumento refutando explicui, in poſteriore operationum genere includitur. Non enim ſuo nomine ſacerdos hoſtiam præbet, ſed Chriſti: nec ſuum meritum & gratiam deo repræſentat, ſed Chriſti, nec ſuum offert ſanguinem ſed Chriſti. Quemadmodum autem ſi ignem faceret & ad comburendum adiungeret, ignis effectionem induceret: ſic cùm ſanguinem Chriſti in altari conficiat, eundemque ſua oblatione applicet, ſanguinis Chriſti efficientiam affert. Quo fit, vt nec ſacrificij huius effectus aut à bono adminiſtro maior ſit aut á malo minor, nec ſacerdotis iniquitas effectum huius impediat ſacrificij, quemadmodum Innocentius lib. 3. de ſacro altaris myſte. cap. 5. teſtatur. Non eſt autem dogma hoc nuper inuentum: nam auctorum etiam veterũ libris peruulgatũ eſt. Id Gregorius tradit. 1. q. 1. Multi. Auguſtinus de conſecra. diſtinct. ſecunda. Vtrum. Hierony. aduer. Lucif. Chryſoſtomus ho. ſecunda in ſecundam ad Timo. epiſtolam, cuius verba libuit ſubſcribere. Sacra, inquit, oblatio, ſiue Petrus ſiue Paulus ſiue cuiuſuis meriti ſacerdos offerat, eadem eſt, quam dedit Chriſtus ipſe diſcipulis, quamque ſacerdotes modò conficiunt. Nihil habet iſta quàm illa minus. Cur id? Quia non hanc ſanctificant homines ſed Chriſtus, qui ante ſacrificauerat. Qui autem hanc illâ minus habere putat, ignorat Chriſtum eſſe, qui nunc etiam adeſt atq; operatur. Hactenus ille. Quam rem exemplo Philoſophiæ apertiùs exponemus. Docent ſanè Philoſophi cauſas adminiſtras non eodem modo eſſe omnes. Quædam enim non agunt, niſi qualitatem ſimilem à principali cauſa receperint. Vt aer non illuminat oculos niſi ſol lumen cum eo communicauerit: aqua non calefacit, niſi priùs ab igni calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel maior vel minor eſt, quò forma & virtus agendi magis vel minus fuerit adiuuanti cauſæ communicata. Qua etiam forma & virtute ſi caruerit, nihil penitus aget, vt aer ſine lumine ſine calore aqua &c. Aliæ ſunt cauſæ adiutrices, quæ vim principaliũ cauſarũ applicant, vt is qui admouet ignẽ ad ſtipulã vel lignũ. In quo genere actionis non facit diuerſos effectus diuerſa applicãtium qualitas, modò ignis idem applicetur. Miniſtri autem & ſacramenti & ſacrificij Chriſtiani ſunt cauſæ ſecundi generis. Non enim per ſanctitatem participatam reliquos ipſi ſanctificant:

cant:

cant: nec mundant alios, quia priùs à Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescunque sint, si Christi aut sacramentum exhibent aut præbent sacrificium, eundem Christi sanguinem & merita adiungunt.

Irenęus verò primùm non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus, quæ figuratè sacrificia dicuntur. Id quod facilè apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philipenses excitat, vbi de eleemosynis sermo fit. Illud etiam refert, Respexit deus ad Abel & ad munera eius: & item illud, Si offers munus tuum ad altare &c. Deinde Irenæus sermonem apertè facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris eum, qui offert, purificat: si ipse nequam & impurus est.
Li.4.c.34. Quin magis ex oblatione sacrilega inquinatur. Vnde & ait, quòd siquis timorem dei non habeat, nequaquam per id, quod rectè foris oblatum est sacrificium, ad se ducit deum intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea sacrificium altaris non solius administri est, sed ecclesiæ totius. Ita licèt sacerdoti malo offerenti nō prosit sed noceat: at ei, pro quo offertur, vtile est non sacerdotis merito, sed ecclesiæ. Quam rem exposuit Irenęus eo etiam capite in hæc verba, Quia igitur cum simplicitate ecclesia offert, iustè munus eius purum sacrificium deputatum est. Cùm verò in ecclesia dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, vt sanctitas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium: quod & per se sanctum est, & ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippe est & sacerdos & sacrificium Christus Iesus. Cùm ergo argumentū illud, quod istis firmissimum & grauissimum videbatur, responsis omni luce clarioribus ego refellerim: qualia obsecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profectò imbecilla.

Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio culpæ, & resolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus vel per fidei sacramentum: hæc verò per fidem etiam & charitatem alienam. Ecclesiæ nempe societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multò verò magis hanc pœnæ relaxation ē vir iustus à Christi passione participat: Christi autem passio per sacrificium altaris non solùm commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, & quia sacerdotis ipsius opus meritoriū est, quod ille ad soluendam pœnam proximo suo benignè ac liberaliter impartitur, & quia ecclesiæ atque adeò Christi sacrificium est, quem effectum sacrificio ex opere operato attribuimus: nam priorem illum habet ex opere operātis. Quare si sacerdos probus est, & suam operam & satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, vt modò dicebam, illius commodis & vtilitati seruit: sin est improbus, vna est vtilitas sacrificij, quæ ab ecclesia & Christo offerente proficiscitur, quam omnino minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne eleemosynæ quidem fructum domino adimit seruus, qui eam distribuit, detestabilis.

In huius autem confirmatione argumenti vis sacrificij in peccato remittendo quæritur: culpas ne remittat an pœnas an vtrasq; potiùs & culpas & pœnas. De qua re tres video sentētias ferri, quarū nullam probo. Vnam, vt oblatio sacra culpas etiam mortales remittere possit atque adeò gratiam conferre. Alteram, quæ in re-

in remiſsione peccati nullam vim ſacrificio tribuit niſi ad impetrandum: quomodo eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, quia orationis loco apud Deum eſt, per quam ea bona impetramus. Id quod Eccleſiaſticus exponit inquiens, Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Nec ideo tamen ſacrificium propitiatorium eſſe negant. Quoniã & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidiſſe dicitur, quem ſuis precibus placauit. Per hanc igitur viam & rationem hoc ſacrificium non pœnas ſolùm aiunt, ſed culpas etiam omnes veniales mortaleſque remittere. Tertia ſententia eſt, quæ ſacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat: in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hoſtia eſſe & exolutionem pœnæ, non expiationem & remiſsionem culpæ. Ad hunc enim effectum ſacramenta parata eſſe: ad illum verò eſſe inſtitutum ſacrificium.

Sanè qui primam illam opinionem induerunt, hi eiſdem argumentis vtuntur, quæ nos attigimus: quòd Alexander & Iulius tradunt, crimina omnia hoc ſacrificio deleri: Athanaſius Cyprianus, & Damaſcenus affirmant omnes ſordes expiari: Chryſoſtomus & Theophila. non obſcurè docent, eſſe remiſsionem peccatorum. Quòd ſi ex verbis illis, quorum remiſeritis peccata. &c. colligunt Theologi, miniſtros poſſe & culpas omnes remittere & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de ſacrificio interpretemur? Præſertim cùm peccata propriè vocentur culpæ: reatus verò pœnæ non niſi per tropum, quo effectus ſignificatur nomine cauſæ. Atqui confugere ad tropos Theologo non licet, quando nihil abſurdi eſt in proprio ſermone.

Rurſum ſancti patres docuere, ſacrificium hoc crimina abluere ſordeſque detergere. Qui autem abluit & detergit ſordes, is maculam tollit: non ergo ſolas pœnas hæc hoſtia reſoluit, ſed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remiſſa enim culpa manet pœna, non macula. Adde quòd ſanguis Chriſti myſticè hîc funditur in remiſsionem peccatorum, quemadmodum nos ipſa forma conſecrationis inſtituit: at ſanguis Chriſti pro culpis etiam effuſus eſt, non pro pœnis tantùm. Vtraſque ergo hoc ſacrificium ſoluit. Poſtremò, cùm idem Chriſtus patri offeratur in altari, qui ſe patri offert in cælo, ſicut oblatio, quam ſancta ſanctorum ingreſſus patri exhibet, mortales etiam culpas remittit: ita & ea, quæ in altari fit, culpas remittet & pœnas.

Nec ſecunda opinatio præſidijs ſuis deſtituta eſt. Quoniam poſt oblatum ſacrificium pro peccato, vt fideles intelligerent vim orationis in hoſtia ad illud delendum eſſe, eccleſia his verbis deprecatur, ſit hoc ſacrificium interceſsio ſalutaris ad veniam, ſit ablutio ſcelerum, ſit fortitudo fragilium, ſit contra mundi pericula firmamentum, ſit remiſsio omnium peccatorum. Atque Diuus Thomas in quarto. diſtinctione duodecima. quæſtione ſecunda. articulo ſecundo. quæſtiuncula ſecunda. cùm in primo argumento obieciſſet illud, ſit ablutio ſcelerum. &c. reſpondit, huiuſmodi locutiones eſſe improprias. Dicitur enim hoc ſacramentum ſcelera abluere, quia ipſa impedit contra ipſa robur miniſtrando. Et ad quartum, Euchariſtia (ait) inquantum eſt ſacrificium, habet effectum

ctum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam spiritualem in actu: & ideo si eos dispositos inueniat, eis gratiam obtinet virtute veri sacrificij, à quo omnis gratia in nos influxit:& per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed inquantum gratiam contritionis eis impetrat. Hactenus Diuus Thomas.

Tertia demum opinio, si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare, quoniam in hostiæ huius efficacia peccata mortalia nescit à venialibus secernere, ne vtraque concedat per sacrificium remitti: ad pœnas vtrorumque necessario confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ita sentiendi.

Harum trium sententiarum, vt dixi, nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes Theologi fallantur, qui vno ore animoque dissentiunt. Nam si culpæ mortales per sacrificium soluerentur, pœnitentiæ sacramentum non esset ad salutem necessarium. Vbi enim sacerdos ea semel oblato sacrificio delesset, non esset opus easdem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proximè ad eundem effectum instituerer. Constat autem pœnitentiæ sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quòd si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatim ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cum adeò facilè sacrificium exhiberet, pœnitentiæ disciplina penitus eluderetur: quoniam sacrificium offerre remedium est cuique vel promptissimum. Quid? quòd culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent oblatis videlicet sacrificijs. Id si fieri à sacerdote potest: frustra confessionis præceptum ecclesia vrgeret. Siquidem sacerdotes & sine cognitione causę & sine confessione peccantium culpas vniuersas per sacrificium soluerent. Ita post baptisma susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis, id quod retro diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare: nouos enim fortasse isti contemnent.

Ex quo Ambrosij Catharini deliratio patet, peccata ante baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum verò omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippe crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, siue ante baptismum siue postea commissa sint, tum ad Romanos & Hebræos tradit Apostolus, tum etiam nos manifestissimè probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potiùs refellenda sunt, quæ isti contrà afferebant. Alexander, Iulius, Athanasius, &c. sacrificium aiunt delere crimina peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primùm diximus, nec ita multò antè, cùm pœnæ pro culpis debitæ delentur, soluuntur, remittuntur: tunc crimina deleri, solui, remitti. Quo sensu ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, idest, pœnarum omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multùm, an impropriè & figuratè illa sint dicta, an sine figura propriè, quia scilicet non est plenè remissa culpa, quandiu peccator reus est soluendæ pœnæ. *Ad.3.*

Deinde cùm ad perfectionem sacrificij pertineat sumptio, quemadmodum superiùs ostendimus, nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum & perfectum esse *Ad.4.*

 sacri-

ſacrificium: nihil mirum eſt, ſi corpus & ſanguis Chriſti, quoniam gratiam conferunt dum ſumuntur, culpas omnes ex conſequenti remittant, nempe is effectus gratiæ proprius & coniunctus eſt. Atque hoc eccleſia videtur ſignificare cũ ait, Sũpta ſacramẽta quæſumus domine omnia crimina noſtra detergant. Quibus verbis intelligi voluit, ſacrificium, ſi culpã ſpectes, non quia offertur delere crimen, ſed quia ſumitur. Eadem enim hac ratione & ſacramentum eſt & perfectio ſacrificij. Poſtremò Diuus Thomas in quartum ſententiarum, vt modò citatum eſt, reſpondit ſermones illos ad eam formam eſſe redigendos, qua hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem ſenſum dictum eſt, Vitam præſta puram, Solue vincla reis &c. Quò Moyſes etiam ſpectaſſe videtur, cùm præſcriptis ſingulis hoſtijs pro peccato ſubiungit, Et orabit pro eo ſacerdos & dimittetur.

Leuit. 4.5. & 6.

At verò ridiculum eſt, ſi verba illa, quorum remiſeritis peccata &c. ſimpliciter ad culpas pœnaſque referimus: omnia ſimilia, vtcunque, vbicunque & à quocunque dicantur: ad eundem quoque modum interpretari. Aliud eſt mihi crede, iudices conſtituere, qui de peccatis ſententiã ferãt, qui retinẽdi ac ſoluẽdi habeãt poteſtatem, qui pro culparum vel leuitate vel grauitate ſeueriorem mitiorèmue pœnam iniungant: aliud poſt gratiam initã & ſacramentum reconciliationis acceptum altaris domini participem fieri. Quòd ſi poſt remiſſam culpam nulla prorſus maneret pœna nec poſt mortales condonatas veniales admitterentur, nihil eſſet opus, poſt inſtitutum pœnitentiæ ſacramentum hoſtiam propitiationis habere. At hac etiam in re precipuè nobis indulſit Chriſtus, qui non ſolùm pœnitentiam dedit ad reparandam reſarciendamque amiſſam gratiam, ſed ſacramentum Euchariſtiæ idemque altaris ſacrificium reliquit, quò gratiam ſartam tectam haberemus. Hoc enim ſacrificio non modò pro conciliata amicitia par pari referimus, verumetiam ſubiratum iudicem & pœnam temporalem pro admiſſa ac remiſſa culpa minitantem propitium reddimus: hoc ſacrificio detergimus pedes, & quod apoſtolis aqua in peluim miſſa contulit, id ac multò etiam magis pœnitentibus tribuit ſanguis miſſus in calicem: hoc denique oblato ſacrificio diſponimur, abluimur, præparamur: vt ad mẽſam dominicam puriter nedum amicè valeamus accedere, epuliſque accumbere diuum. Ordo igitur rerum ſacramentorumque natura poſcit, ne remiſſionem peccatorum eodem modo in pœnitentiæ ſacramento & in altaris hoſtia interpretemur.

Nec ad tropos hîc fugimus. Explicatum eſt nanque reſolutionem pœnæ ad remiſsionem integram peccati attinere, nec eſſe plenè remiſſam culpam, pro qua manet ſoluenda pœna.

Ac ſi ſanctorum dicta hoc ſanè loco ad tropum deflecteremus, nec ſine neceſſaria cauſa, nec ſine peruulgata eius vocis vſurpatione id faceremus.

At ablutio criminum ſine aqua gratiæ non eſt, nec niſi maculam habeat, quicquam aut tergitur aut abluitur. Ego Lector nolo ablutionis & maculæ metaphoras ad viuum reſecare, quemadmodum ij, qui iſta ſubtiliùs inquirunt fortaſſe verè ſed ad communem vtilitatem parum. Nam ſi ſcripturæ ac veterum teſtimonia ſemper ad illam normam velimus exigere, inueniemus ea quandoque à veritate diſcrepare. Id quod vno ſolùm exemplo manifeſtũ faciã, quoniam vel mihi ipſi iã huius diſputationis lõgitudo moleſta eſt. Dauidi ad peccati cõfeſsionẽ culpã eſſe remiſſam, nemo vocare in dubiũ poteſt, niſi qui ea, quæ paulò antè ſcripſimꝰ, aut nõ le-

gerit, aut nunquam ſecum reputauerit. Dixi, ait, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino &c. Sed quòd remiſſa culpa nondum fuiſſet plenam munditiem conſecutus, is ipſe teſtatur inquiens, Amplius laua me ab iniquitate mea & à peccato meo munda me. Item, Aſperges me &c. Qui amplius dicit, hic lotum ſe eſſe procul dubio ſentit: ſed non plenè atque perfectè Macula igitur aliqua relicta erat, ſordes aliquę permanebant, quæ non fuerant penitus priore ablutione deterſę. In hunc ergo modum dixere veteres, ſacrificium abluere crimen ſordesque purgare: quanuis ſcirent, per pœnitentiam ante & remiſſam culpam & gratiam iuſtificationis acceptam. Pœnæ itaque reſolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi eſt pœna omnis, ablutionem deterſionemque appellarunt veteres: vel certè ſenſerunt, per gratiam imperfectam non plenè ſanari, ablui, mundari cor humanum: quoniam habitus vitiorum inhærentes & inclinationes quaſdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus, quæ omnino res, cùm non ſtatim per quamlibet contritionem euaneſcant, tum exploratum eſt, quaſi ſordes animi & morbos eſſe. Benignè igitur fecit dominus in voluntate ſua Sion, cùm poſt ſacrificium cordis humiliati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat ſacrificiũ iuſtitiæ, quo reſoluitur pœna. Vtroque purgantur ſordes, vtroque abluimur & mundamur: ſed non eodem modo tamen. Multæ enim variæque purificationes à rebus diuerſis exiſtunt, quas ſi ſimiles omneis eſſe velis, ſtultum te eſſe fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita vt ne veſtigium maneat quidem, per quamuis gratiæ ablutionem penitus elui, nec ratio admittit nec auctoritas.

Sed ſanguis Chriſti offertur & myſticè funditur in remiſsionem omnium peccatorum. Mihi profectò ſæpiſsimè de ea re cogitanti maximè illud conſiderandum videri ſolet, quod in ſuperioris cuiuſdam argumenti refutatione breuiter admonui, ſanguinem Chriſti in omnibus quidem ſacramentis operari: ſed in ſingulis ſuum cuique proprium effectum edere iuxta cuiuſq; peculiarẽ & ſignificationem & naturam. Quemadmodum cauſa vniuerſalis prima, non totam vim in ſingulis adiuuantibus cauſis effundit, ſed ad illarum omnino vim vel perfecta vel imperfecta ſe attemperat, & varios quaſi partus procreat perfectione & imperfectione differentes. Sic Chriſti ſanguis per ſe quidem & in baptiſmo & in pœnitentia remiſsionem peccatorum facit: ſed non ſimiliter tamen. Nam in baptiſmo quoniam regeneratio eſt, totam perfectè culpam pœnamque reſoluit: in pœnitentia verò, quoniam eſt iudicium & ſatisfactionem habet adiunctam: culpam reſoluit, pœnam non plenè, donec ſatisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis ſacramentis omnibus remiſsio quidem peccatorum eſt, ſed quodam modo & quaſi per accidens. Quia nimirum non ſunt per ſe aut confirmatio aut euchariſtia aut ordo aut matrimonium ad remittendum peccatum inſtituta: ſed proprias tamen operationes habere nequeunt ſine gratia, quæ ſi peccata in anima reperiat, ea depellit, vt contraria. Sacrificium altaris inuenio, cum ad veritatem cœpi reuocare rationem, quia per ſe propitiatorium eſt, ex ſe quoque ad remiſsionem peccati inſtitutum. Verùm cùm ſpecies habeat panis & vini idemque & altare hîc & menſa ſit, ratio ipſa rerum & ordo naturæ poſtulat, vt huius altaris effectus in illis exiſtat, qui menſæ huius participes eſſe poſſunt, nempe ſacramento reconciliationis accepto, antequam ad amicorum conuiuium accedere abſurdum eſt. In his autem culpa mortalis remiſſa eſt. Quare ſanguis Chriſti in ſpeciebus panis & vini per ſe quidem remiſsionem pœnæ & culparum venialiũ tribuit: interdum tamẽ, quãuis per

accidens, tribuit etiam mortalium non quia offertur, sed quia sumitur. Tūc enim vt sæpè dixi, consummatur sacrificium. Quod quum fortè inuenit hominem in peccato mortali, ignorato tamē, gratiam confert illumq; iustificat, si D. Tho. auctori credimus.

Quamobrem tametsi Christi sanguis offertur & mysticè fūditur in remissionē peccatorū, vt iam argumēto respondeamus, ex significatione tamen specierū panis & vini tanquā ex causa instrumētali & adiutrice definitur, vt eam remissionem efficiāt, cuius participes sunt ij, qui non indignè ad altare domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt conscij, quam non priùs per pœnitentiā eluerint. De effectu sacrificij ex opere operato sermo fit: nā quasi orationis loco ad impetrādam gratiā scio pro mortali posse etiā offerri. Nec tamē effectum semper habere necesse est & quasi lege edita pœnitentiā peccatori atq; adeò veniam impetrare: tametsi oratio est hęc deo gratiosa vel maximè. Sed obijcis. Exauditus est filius semper pro sua reuerentia: & hoc sacrificium semper offert patri filius: sempiternū ergo effectum habet. Nec enim oratio filij frustra & vanè fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudit pater: at quas ille offert per homines, non semper exaudit. Sicut causa prima quos effectus per se sine adiutrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cùm per secundas causas operatur, frustra quandoq; agere dicitur, hoc est, quandoq; finis euanescit non à præcipua causa, sed omnino ab adiutrice.

Ad eūdem quoq; modum, si Christus in cælo hoc sacrificium offert, vt verè offert, nō ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui verò solam vim impetrandi in altaris hostia ponunt, hi in pœnis peccatorū primùm errant. Quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breuiter paulò antè. Si enim eleemosynis peccatorum pœnæ redimūtur, cur negemus Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat sacrificijs veteris legis pœnas resolui, sacrificio nouæ legis non resolui? An vilior est deo sanguis Christi quam sanguis hirci? Sed quemadmodū in sacramentis non modò quia actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adiunctam pro pœna culpæ debita, verum etiā ex eo quòd per talia signa propriè nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis & maior gratia confertur & maior pars pœnæ remittitur: sic in sacrificio altaris non solùm quia oblatio nostra meritū habet, sed qa per eiusmodi externū signū passionis Christi commemoratio atque adeò applicatio fit, ex ope operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatior pœnę remissio & offerēti contingit, & ijs etiam, pro quibus offertur. De viuis intelligo: nam in defunctis nō subest causa eadem. Ad hos quippe sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragij perueniunt: ita forsan nec sacrificij vis nisi orationis & suffragij locum habet. At viuis per viam redemptionis & pretij prodest, quod lege iustitiæ acceptandum est, perinde vt si quanta pecunia debetur, tanta etiam exoluatur.

Errant deinde isti in culpis venialibus, quas hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi & veteres etiam sancti. Nec enim minore ecclesiæ confessione venialia per sacrificium altaris quàm per aquam benedictam, per orationem dominicam aut similia huiusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentū in prōptu certissimū, quòd ex vi formæ, qua cōsecratur sanguis, specierūq; panis & vini retro collegim⁹, peccata amicorū, qui videlicet ad mensam dominicā haud

De consecr. d. 2. ca. iteratur. & ca. vtrum.

haud indignè accedunt, per hoc sacrificium resolui. Illa autem leuia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inueniri queunt. Vt apertè Christi erga nos prouidentiã & benignitatẽ intelligas, qui grauioribus morbis grauiorẽ pœnitentiæ curationem adhibuit: leuiores autẽ faciliori sacrificij medicamento curauit. Sed hæc hactenus. Isti atq; etiã qui tertiã sententiã secuti sunt, videant quomodo tueri causam suã possint, cũ nõ solùm pœnas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiã remitti, ratio & veritas ipsa conuincat. Ac de argumenti noni confirmatione vereor ne nimium multa dixerimus.

Decimum verò argumentum quæstio nẽ perobscurã habet de valore sacrificij, vbi quibusdã Theologis, quos video doctissimos habitos in schola, placuisse intelligo mirabilia quædam, sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoq; appareat: his præsertim, qui de facie rerum iudicant, & argutijs suis fumos Theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longũ & molestum erit. Meam itaq; breuiter exponam, quantum videlicet satis erit, vt argumento huic respondeatur. Primùm ergo vocari in dubium non debet, quin valor missæ ratione quadamtenus infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam non ad efficiẽtiam. Nam sicut dei virtus & potentia sufficiens est quidem, vt infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est, sed semper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non potest: sic Christi sanguis, vbicunq; reperiatur siue in cruce siue in altari, infiniti pretij est, quia idoneus vt ꝓ infinitis, si essent, hominibꝰ satisfaceret: sed quoniã sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quanuis pretiũ sanguinis nullo fine circunscriptus sit. Ac de hostia crucis quidem nulla hodie nobis controuersia est: hostiã verò altaris infiniti valoris esse duobus argumentis exploratè perceptũ est & cognitũ. Vnũ illud est, quod refutare modò nitimur. In ea enim parte, qua docet, sacrificiũ infinitũ esse, quia sanguinem deo infiniti pretij exhibet: difficile factu est, efficacitatem illius argumẽtationis non probare.

Alterũ argumentũ est, ꝙ si valor missę finitus esset, minùs satisfaceret pro pœna debita decem homines, qui offerrent sacrificium, quàm si duo tantummodò offerrent. Si enim rem quancunq; finitam decem hominibus partiaris, non tanta portio obueniet singulis, quanta duobus contingeret, si inter duos solùm diuideretur. Ita si decem audirent missam, valor distributus in plures minor in quocunq; illorũ existeret, quàm si duo tantùm sacrificio interessent. Item quò plures ministri vel in altari vel in choro sacrificio solenni inseruirent, eò minorẽ hostiæ partẽ acciperẽt. Quare qui post me vel auditor vel adiutor ad missã accederet, is fructus mihi & satisfactionis partẽ adimeret. Quæ profectò oĩa absurda sunt. Quibus rebus efficitur, vt si duo fideles sacerdoti stipem & eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine vtilitatem percepturus, quã si posterior nullus omnino extitisset. Quẽadmodum si iuxta crucẽ quis vnà cum Christo patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minus, si solus, quàm si infiniti tunc simul adessent, qui idem cũ filio sacrificium exhiberẽt. Eadem quippe hostia in cruce atq; in altari est: tametsi ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quãlibet accipere à multis pro missa vna potest, sed quæ satis erit, vt de altari ad sobrietatẽ comedat. Non enim sanguinis Christi fructum meritumq; vendit, sed operas suas ministeriumq; locat. Quocirca nihil omnino plus à pluribus vendicare potest, ac si minor esset vtilitas in pluribus quàm in vno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, siue pro paucis siue pro multis celebret, cibũ vitæ neces-

necessarium expetere suo iure posse. Quê si vnus non dederit, nulli facit iniuriam, si expetierit à pluribus. Quin iniurius es tu si cogas sacerdotẽ, vt solùm pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum. Qui quantus qualisq; sit homini necessarius, prudentia magisq̃ Theologia diiudicat. Vno in tempore & loco non satis erit argenteus nummus: alio forsitan plus nimio erit.

Sanè quod de vtilitate sacrificij diximus, rectè Caietanus admonuit, hoc ad eos tãtùm, qui offerunt, referendum esse. Nam qui non offerunt, ij non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus ac si pro vno dũtaxat offerretur. Vt si sacerdos sua sponte à nemime amicorũ inuitatus pro illis absentibus sacrificet, dico non tantum valere multis, quantum valeret vni, si pro vno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor: ad impetrationẽ nãq; nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quã in eo, quod pro vno solo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quòd pro pluribus effunduntur. At adiutores auditoresque missarum ij etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant vel quoquo modo sacrificio inseruiant, re vera offerunt sacrificium: ideoq; pro sua deuotione quisq; partem capit hostiæ illius. Certè quò causa adiutrix sacrificij principali causæ coniunctior est, eò magis pro pœna satisfacit. Vt sacerdos plusquàm diaconus, diaconus plusq̃ subdiaconus, subdiaconus plusquã acolytus, acolytus plusq̃ auditor, horum autem vtrunq; excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atq; hi etiam, quò deuotiùs ac religiosiùs suo quisq; munere fungentur, eò magis satisfacient. Tanta verò deuotio & religio in offerendo sacrificiũ esse poterit, vt vna oblatione tota pœna debita resoluatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcirco tota semper pœna redimitur. Quoniam infinitum est in genere causæ vniuersalis, quam, infinitam licèt, causæ adiuuantes ad finitos effectus determinare solent, tãtò vel maiores vel minores, quãtò vis adiuuantium causarum vel maior vel minor est. Id quod in prima rerum naturalium causa cernimus, quæ tametsi infinitæ virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tãtos & tales, quãtos & quales causarũ adiutricũ vis & natura posit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito & sanctitate, sed ex intentione & applicatione sua, qua huic aut illi, pro quo offert, sacrificij virtutem applicat. Sanè quemadmodũ paruulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur certusq; gradus gratiæ cõfertur, non quem administri sanctitas præfiniuit, sed quem præscribere voluit Christus, nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est: sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul ijdem non offerũt certus gradus pœnæ remittitur: quẽ nos ignoramus, Christus sua voluntate præstituit. Sed vt adulti eò maiorem à baptismo gratiam percipiunt, quò religiosiùs & deuotiùs percipiunt baptismum: ita à sacrificio maiorem vtilitatem capiet is, qui sacrificium sanctiùs & feruentiùs offeret. Paruulis porrò ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quòd æqualis in omnibus dispositio est: adultis verò, quoniam non est eadem dispositio sed alia cuiq; atq; alia, non idem gratiæ gradus sed alius alij confertur. Quomodo vim sacrificij vniuersalem & infinitam sacerdotis singularis oblatio determinat vel ad certam & æqualẽ remissionem pœnæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium: vel etiam ad inæqualem in ijs, qui cùm causæ adiuuantes sint sacrificij, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est, bene, meliùs, optimè.

Quòd si Christi sanguis tam propriè noster esset, quã suus cuiusq; proprius est, sine du-

sine dubio Christi sanguine oblato tota pœna quanuis infinita solueretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est: nempè vt causa vniuersalis, cuius vis maior minorùe recipitur, pro eo vt subiectum magis minus uè disponitur, pro eoq; vt causæ adiuuantes maius minusuè opis ferunt ad effectũ. Atq; post hæc in refutando argumẽto decimo ociosum erit verba plura prodigere.

Vndecimum quoq; argumentũ ridendum magis erat quàm refutandum. Sed ridicula missa: præsertim cùm in tanta hominũ cæcitate & miseria nihil est, quod rideamus. Prior ergo eius argumenti particula facillimè eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin cõuenit maximè: vt qua re deo gratiam referimus benefico, eam rẽ offeramus irato. Eisdem quippe muneribus boue, oue, agno veteres patres & gratiam deo referebant, & illum placare curabant. Quem in modũ nos corpus & sanguinẽ Christi, diuino nobis dono concessa munera, deo & propitiatoriè reddimus & eucharisticè. Nam quod putant sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum & propitiatorium sit, in eo mirificè isti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi: si in vna rationali anima tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa eademq; varia sacrificia in vnum nouę legis omnia transierint, vbi cõtineantur & emineant: nõ hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificij excellentiam perfectã. Deinde in moribus hoc videmus, vt diuersa virtutum ac vitiorum genera in vnam actionem coeant, si huic diuersi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum & sacrilegiũ idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diuersos relata fines & propitiatoria sit & eucharistica. Deũ sanè nos in remissione etiã peccati & misericordẽ & iustũ agnoscimus: vt & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. Iustificati, ait, gratis per redemptionẽ, quæ est in Christo Iesu. Et rursum, Empti estis pretio magno. Donauit autem Christus nobis pretium hoc gratisq; donauit, vt debita nostra soluamus. Quamobrem tum filio tum patri ingẽtes gratias agimus: imò, vt aliquando diximus, par pari referimus. Quia verò pretiũ istud acceptum licèt, sed nostrum est tamẽ, verè hoc exhibito peccata nostra redimimus, deumq; suis beneficijs placamus. Quam rem Irenęus in hęc verba persequitur, Qui nullius est indigens deus in se assumit bonas operationes nostras ad hoc, vt præstet nobis retributionẽ bonorum suorũ: sicut dominus ait, Venite benedicti &c. ita & verbũ dedit populo faciendarũ oblationum, quanuis non indigeret eis. Ita & nos offerre vult munus ad altare. Hactenus Irenęus. Et Celestinus huius nominis primus eleganter exclamat, O misericordiam dei, qui nostra vis esse merita, quæ tua sunt dona: & pro his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus. Quæ causa Christo domino fuit, vt in initio statim cœnæ gratias egerit accipiens panem & vinum vt distribueret discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat, & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agim⁹ deo pro accepto munere, & damus acceptũ pro redemptione animarũ nostrarũ. Quæ omnia ferè in argumento. 2. pro prima cõclusione, & in argumento. 3. pro. 2. conclusione & in respõsione ad. 5. argumentum explicata sunt. Nam & posterior huius vndecimi argumenti particula in responsione ad. 3. satis confutata est. Cur autẽ eucharistia sacrificiũ sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa quã isti reddũt: sed quia in eucharistia corpus & sanguis Christi verè manẽt, in cæteris sacramentis non manent. Vnde cũ tam pretiosa munera in eucharistia habeamus, offerre ea deo & possumus iure & debemus. Sine oblatione autẽ sacrificiũ nõ est. In eucharistię quoq; oblatione mysticè Christus & incruentè immolatur:

Ro. 3. *1. Cor. 6.* *lib. 4. c. 34.* *In epist. ad omnes Galliarũ episcopos.*

ideoq; ibi hoſtia eſt, in alijs ſacramẽtis nõ eſt. Propriè dico, nam per tranſlationẽ baptiſmus quãdoq; hoſtia dicitur. Abeãt ergo cæci & indocti Lutherani, quos in vno hoc exemplo patefecimus diſciplinarum omnium ignaros eſſe: Theologiæ, Philoſophiæ, Dialecticæ, Grãmaticæ. Nec enim rem tantummodo, ſed ſacrificij etiam nomen ignorant.

Exemplum ſecundum, vbi Theologiæ concluſio in quæſtionem vertitur.

Caput quartumdecimum.

QVanquam in ſingulis prçcedentibus libris Lutheranorum nos malitia coegit, de vno aliquo Theologiæ principio diſſerere, atque adeò quæſtionum, quæ præter naturæ ac diſciplinæ ordinem in controuerſiam veniunt, multa exempla ponere: ſed capite ſuperiore tam in eo pugnæ genere ſtylum diligentiùs exercuimus, & quaſi ad ſpectaculum liberiore diſputatione luſimus. Tametſi non ludicrum hoc ſed verum certamen fuit, quod ſpectante orbe in Tridentino cõcilio certauimus. Vbi patribus magnum lumẽ accendimus, tenebras aduerſariorum diſpulimus, Theologi viſi ſumus. Audaciùs verò fecimus quàm ſcholæ auctores cæteri. Illi enim ieiunè ſolent nullis ornamentis oratorijs adhibitis hæreticorum ſenſa rationeſq; referre: nos autẽ illa ipſa hæreticorũ argumenta ita amplificauimus, auxim' ornauimus: vt & quæ arma inimici habẽt, acuiſſe videamur: & quæ non habẽt, ſuppeditaſſe. Sed, quod aliâs ſæpè dixi, veritas mendaciũ ſuperat miris licèt modis inſtructũ & ornatũ. Verùm ne plus iuſto volumen excreſcat, nõ ad eũ morẽ reliqua copioſè exẽpla perſequemur: ſed an guſtè & cõtractè diſputabimus, atq; vtriuſq; partis argumẽta nõ omnia ſed præcipua breuiter perſtringemus.

Agedũ ergo illa ſit nobis ſecũda quæſtio, An Chriſti anima ſtatim abinitio creationis ſuæ deum clarè viderit? Sunt enim in vtranq; partem argumenta adeò probabilia, vt neutra firmè ſtabilita videatur. Bucerus porrò negat Chriſti animã fuiſſe à principio perfectã, Eraſmus in dubium vocat, Theologi vix oſtendunt. Qui verò inficiãtur, ij huiuſmodi argumentis vti poſſunt. Primũ in Chriſto fuit fides: ſicut ſcriptum eſt, Erit fides cinctoriũ renum eius. Non *Iſai.11.* ergo mens eius videbat deũ: quoniã fides *Hebr.11.* argumentũ eſt non apparentium.

Deinde Chriſtus ſpem habuit, quemadmodũ ipſe patri loquens ait, ſpes mea ab *Pſal.21.* vberibus matris meæ. Quod autem videt *Rom.8.* quis, quid ſperat?

Præterea timuit, vt videre eſt apud Marcũ, timor aũt futuri & incerti mali eſt Ariſtoteli. 2. rhetori. lib. Non igitur videbat *Mar.14.* clarè deum, in quo nihil vt futurum incertumuè cognoſcitur.

Præterea creuit gratia non ſolùm apud *Luc.2.* homines, ſed etiam apud deum. Non itaq; erat beatus nec videbat deum: quia beati creſcere in gratia non queunt.

In notitia inſuper & viſione beata nulla rerum cognitarum ſucceſsio eſt. At deus Chriſti animę quędam demõſtrabat, alia celabat poſtea demõſtraturus, iuxta illud, Pater omnia demonſtrat filio, quæ ipſe fa *Ioan.5.* cit: & maiora his demõſtrabit ei opera. Et *Mar.13.* rurſum, de die illa nemo ſcit nec filius.

Præſtantius itẽ & iucundius eſt gloriã & honorẽ cõſequi per opera digna, quã ſi ne vllo omnino merito. Chriſtus ergo animæ ſuæ felicitatẽ tanquã virtutis præmiũ accepit. Quare non eſt in primo inſtanti viſionẽ dei conſecutus. Meritũ enim præmiũ antecedit laborq; mercedẽ. Nec fieri poteſt, vt ſimul quis & mereatur beatitudinẽ & beatus ſit, niſi ſimul ſit anima & in via & in viæ termino. Confirmant autẽ argumentũ hoc ſacrarũ literarũ teſtimonia plurima. Vt illud, Pro eo quod laborauit *Iſa.53.* anima eius videbit & ſaturabitur. Satiabimur au-

Psal.16. mur autem, cùm apparuerit gloria dei.
Psal.44. Item, Dilexisti iustitiam & odisti ini quitatẽ, propterea vnxit te deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Psal.15. Itẽ, cũ dixisset, Caro mea requiescet in spe: & nõ derelinques animã meam in inferno, subijcit Christus ipse, Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cũ vultu tuo. Non igitur ante mortem adimpleuerat eũ deus lætitia vultus sui: qua de
Apo.5. re ne ad faciẽ q dẽ videbat deũ. Itẽ, Dignus est agnus, qui occisus est, accipere diuinitatẽ & sapientiã: non ergo ante mortem acceperat, sed meritus est eas accipere moriẽ-
Isa.62. do. Itẽ, Ecce saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. En merces, en opus: gloriã ergo animæ cõmeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo: non tamen fuit
Hebr.2. simul cũ eo. Itẽ, Decebat eũ, propter quẽ oĩa & per quẽ oĩa, q multos filios in gloriã adduxerat, auctorẽ salutis eorũ per passionẽ cõsummari. Quid aũt per cõsummationẽ intelligat Paulus, quanq̃ nomẽ ipsum prę se fert, in eadẽ epistola exponit inquiẽs
Hebr.11. vt nõ sine nobis cõsũmarẽtur. Finẽ ergo suum Christus per passionẽ adeptus est.

Postremò, nõ potest esse cũ summo gaudio summa tristitia coniũcta: at qui videt deum, is maximè gaudet, Christus verò maximè tristatus est, iuxta illud, Tristis est anima mea &c. & iterum, Repleta est malis anima mea. Non ergo deũ videbat, nisi velis duo simul contraria in eodẽ subiecto extitisse, eandẽq; animã pariter & repletam malis & repletã lætitia cum vultu dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ è locis Theologiæ contra veram Theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil mouere nos debet, vt ab scholæ decreto recedamus.

D.Th.3.p. q.9.ar.2. Omnes autẽ theologi definiunt, Christum ab instanti conceptionis dei essentiã vidisse. Quæ conclusio, licèt sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habẽda esset, quẽadmodũ lib.8. constitui m⁹: sed his quoq; argumẽtis demõstratur. et.q.34. articulo.4.

Primùm ex illo, vidimus gloriã eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Quo loco diuus Thomas aduertit, gloriã animæ Christi ex personali vnione verbi & animæ esse deriuatam. Id enim euangelista non obscurè significat, cùm voce eadem repetita ait, Gloriam quasi vnigeniti à patre. Illam sanè animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quę esset deo coniuncta vel maximè. Nimirum vndecumq; perfectam, omnibusq; omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de vnione personali dei & hominis stultissimè sentiat. Iã si anima Christi vnita verbo non fuisset glorificata, fuisset profectò imperfecta. Magna quippe humanę menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre deum per speculum in ænigmate imperfecti hominis esse, testis est Paulus 1.Cor.13.
in hæc verba, Cùm venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est. Cùm essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem. Nũc cognosco ex parte &c. Quia igitur ab vtero Christus non sapiebat vt paruulus, sed vir omnino perfectus erat: ab vtero quoq; deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias prę Hiere.31.
dixit inquiens, Nouum creauit dominus super terram: fœmina circundabit virum. Adde, quòd cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse. Vt cui datur esse ignitum, eidem quoq; datur vt calefaciat: & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria dei actio est videre se ipsum: hac enim visione beatus est. ergo cum anima Christi haberet esse diuinum, habebat item suo modo diuinæ naturæ propriam actionem, atque adeò videbat

 deum.

deum. Adde etiam, quòd maior erat vnio animę Chriſti cum verbo, quàm vnio beatorum, ſed ex hac exiſtit claritas in intellectu beati vt deum videat: ergo multò magis ex illa talis claritas orietur. Id. D. Tho. hac ratione cōfirmat. Quātò receptiuū ꝓpinquius eſt cauſæ influenti, tantò abundantiùs & pleniùs recipit influētiam eius. Sed mens Chriſti propinquior erat cauſę luminis gloriæ q̃ oēs angeli beati: pleniùs ergo atq; perfectiùs cognoſcebat deum.

Argumentatur prætereà. D. Tho. gloriā in anima fieri ex eo quòd diuinitas fit præſens intellectui, ſicut lumen in aere ex
Ezech. 43. pręſentia ſolis. Quia enim gloria dei ingrediebatur per viam orientalem, terra ſplendebat à maieſtate eius. Cùm ergo lux ipſa non ſolùm ingreſſa fuerit in animā Chriſti, ſed ei fuerit in idem eſſe perſonale coniuncta: claritas glorioſa inde ſecuta eſt, vt ſplendor ſequitur ſolem. Prætereà deus attingitur à natura intellectuali per cognitionem & amorem, at anima Chriſti propinquiſsimè attingebat deum, quia erat deo propinquiſsima: ergo eius propriæ actiones, notitia & amor, non longè ſed proximè deum attingebant. Mens verò cùm eſt viatrix, peregrinatur à domino à longeq; repromiſsiones aſpicit: cùm autem videt per ſpeciem, præſens eſt & propinqua: vt
2. Cor. 5. ad Corinthios & Hebr. tradit Apoſtolus.
Heb. 11. Si ergo anima Chriſti peregrina & hoſpes erat ſuper terram, certè non erat deo per cognitionem proxima: ſed angeli erant deo proximiores.

Nec me fugit poſſe à calumniantibus obijci: aliud eſſe quòd res ſit præſens animæ ſecundùm eſſe reale, aliud quòd ſit præſens ſecundùm eſſe intelligibile. Anima enim noſtra intellectui nr̄o coniūctiſſima eſt, ſi eſſe reale conſideres. Sed quia coniuncta non eſt ſecundùm eſſe intelligibile: videre eam in ſe, quandiu mortali corpore circundamur, non valemus.

At hæc obiectio haberet fortaſſe locū, ſi filius dei animæ rationali perinde vt lapidi aut ſtipiti fuiſſet vnitus: nec in vnione illa eſſe intellectuale primò ſpectatum exquiſitumque fuiſſet. Verùm patres eccleſiæ veteres mentē potiſsimè aſſumptā credidere: ꝑ mētē animā, per animā vel ipſam carnem. Auguſtinus in lib. de ago. Chriſtia. Inuiſibilis, ait & incommutabilis veritas per ſpiritum animam & per animam corpus accepit. Et in epiſt. ad Voluſianū, Ipſa magnitudo, inquit, diuinæ virtutis animam ſibi rationalem & per eandē corpus humanum totumq; omnino hominem in melius mutandum coaptauit. Ac Damaſce. in. 3. lib. vnitum eſſe ait carni per medium intellectum verbum dei. Quam rem. D. Th. 3. p. q. 6. diuinè, vt omnia explicauit. Atq; hæc cauſa, ni fallor, euāgeliſtæ fuit, cur non diceret aut filium aut vitam aut lucem ſed verbum carnem factum eſſe. Verbum enim prolem mentis apertè ſignificat, & naturam intellectualem præ ſe fert. Quorſum autem Ioannes diceret, primum intelligibile, hoc eſt, verbum extremo illi, id eſt, carni ſe iunxiſſe: niſi vt moneret, Sapientiam dei attigiſſe quidem à fine vſque ad finem fortiter, ſed diſpoſuiſſe tamen omnia ſuauiter, & carnem ſibi propter animam vniuiſſe. Etenim quod per ſe intelligibile erat, id cui ſe priusquàm intellectui mentique coniūgeret? Nempe ex fine aſſumptionis liquidò apparet, quid dei verbum in ea coniunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multò pòſt latiùs dicturus ſum, nunc illud ſatis eſt: finem hominis dei notitia conſtare. Qui ergo factus eſt homo, vt hominem ad finem ſuum, id eſt, claram dei cognitionem duceret: is mentem ſibi præcipuè cōiunxit, qua finis prænoſcitur, quæritur, poſsidetur.

Hoc verò illa etiam argumentatio confirmat, Filius dei in hoc natus eſt et ad hoc Ioan. 18.
venit in mundum, vt teſtimonium perhiberet veritati. Ecce, ait, teſtem populis dedi Iſa. 55.
eum, ducem ac præceptorem gentibus. Vt autem teſtis perfectus ſit, illa res in eo prima quæ

ma quæritur: vt hoc probè cognoſcat & teneat, de quo teſtimonium eſt laturus. Si dux itidem & præceptor conſummatus quiſpiam habendus eſt, ſcire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Chriſtus teſtis veritatis erat à patre dux & præceptor conſtitutus: quocirca neceſſe erat, vt à dei verbo mens potiſsimùm & ratio hominis in ipſa vnione perficerentur. Nec laborare diu opus eſt, vt inuenias, quando apoſtoli gloriam quaſi vnigeniti à patre viderint: cùm Petrus id ſignificantiſsimis verbis patefaciat. Non indoctas fabulas ſecuti, ait, notam facimus domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem & præſentiam: ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à deo patre honorem & gloriam voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite: & hanc vocem nos audiuimus de cælo allatam, cùm eſſemus in monte ſancto cum ipſo. Virtutem & potentiam vocat, qua verbum caro factum eſt: præſentiam verò, qua habitauit in nobis: at virtutem & præſentiam ſimul, quia filius hominis erat in cælo, hoc eſt, eius anima videbat deum: & viuebat tamen in mortali corpore ſuper terram. Ita enim prænunciauerat Dauid in paucißima verba, Beatum faciet eum in terra. Nam quòd beatus aliquis quaſi tranſiens fuerit in terra, in ſcripturis ſæpe legimus. Sed quòd habitauerit in nobis quaſi colonus & quaſi viator declinans ad manendum, hæc præſentia potentiæ miraculum eſt. Sanè viderũt gloriam animæ in corpore tanquam in ſpeculo: ideo aptè dixit, ſpeculantes: gloriam autem quaſi vnigeniti in voce delapſa à magnifica gloria, Hic eſt &c. Teſtis oculatus eſt, Ipſum audite: doctor veritatis exploratæ ac viſe eſt, Ipſum audite: dux eſt, qui & viam ſciat & terminum ſciat, Ipſum audite atque adeò videte & contrectate: nam habitat in vobis, quanuis gloria ea ſit apud me, quam in præſentia cernitis. Sed de primo Ioannis teſtimonio nimium multa. Secundum principale teſtimonium pro ea concluſione comprobãda illud eſt, Verbum habitauit in nobis plenum gratiæ & veritatis. Vnde. D. Tho. bifariam colligit. Siue enim plenitudinem gratiæ in Chriſti anima ponas ſiue plenitudinem veritatis: vtrinque conficitur, eam dei eſſentiam vidiſſe. Gratia quippe viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta eſt, tantumque deficit à plenitudine, quantum à perfectione deficit. Quare ſi imperfecta gratia in Chriſto fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Obijcit autem, Beatam virginem, dum vitam etiã mortalem degeret, plenam gratia fuiſſe: nec vidiſſe tamẽ deum. Verùm hunc ſcrupulum eximit. 3. p. q. 7. ar. 10. Nõ enim fuit Chriſtus gratia plenus ex parte, ſed omni modo, vt arti. 1. & 9. eiuſdem quæſtionis oſtenderat. Nempe in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare pacificans &c. Et iterum, In ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nulla ergo ei gratiæ perfectio aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam conſummatã, cum qua gloria animæ coniuncta & colligata eſt.

2. Pet. 1.

Memento ſcriptũ eſſe, Non videbit me homo & viuet.

Pſal. 41. ad Chriſtũ eſſe referendum oſtendit Ioannes c. euangelij 13. uide Caietã in pſalmos.

Hiere. 14.

Ioã. 1.

Colo. 1.

Colo. 2.

Quòd autem anima illa habuerit ſcientiæ ac veritatis plenitudinem, probat. 3. p. q. 9. ar. 1. & 2. q. item. 10. ar. 4. Videlicet non in Chriſto omnis plenitudo inhabitaſſe, quia plenitudo ei ſcientiæ defuiſſet. Iam, cùm venit quod plenum & perfectum eſt, euacuatur quod ex parte eſt. Non igitur cognoſcebat ex parte anima Chriſti deum, ſed plenè atq; perfectè. Quocirca non erat in ea fides ſed viſio.

Atqui huius argumenti vim & neruos omneis Caietanus frangit, cùm probabili ratione contendit, legi oportere: Plenus gratiæ & veritatis Ioannes teſtimonium perhibet de his. Frangeret ſanè, ſi probabilis ſententia eſſet. Verùm vulgata editione reprehenſa, græcis latiniſque exem-

plaribus reiectis, interpretibus suggillatis, sanctis expositoribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certè meliùs intellexit verba illa, Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre, per parenthesim fuisse interiecta: cùm ait, Verbum caro factum est & habitauit in nobis, cuius gloriam vidimus quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem euangelio sequitur, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus: quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Quæ sententia superiori connexa, nisi cæci sumus, apertissimè ostẽdit, verba ea, Plenum gratiæ & veritatis, ad Christum esse referenda. Sed hac re missa, id, quod instat, agamus. Accepit igitur Christus gratiã & veritatem, vt ex eo gratia in omnes & veritas emanarent. Habuit itaque maximam & perfectissimam gratiam ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, vt inde omnia lumẽ acciperent habuit nimirum maximam & perfectissimã lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest perfectissimaque iustitia omnes effectus iustitiæ, sic Christi gratia & veritas omnes habebant gratiæ & veritatis effectus. Vnde Dionysius ait, solem, quia vniuersalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute se extendere, quæ sub generatione cadunt. At effectus præcipuus gratiæ & veritatis consummatæ est videre deum.

4.c.de diui. no.

Præterea, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim tanquam per instrumentum operatus est deus salutem in medio terræ. Vnde & Christum Apostolus scribit multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum. Et alio loco, Misit deus filium suum, inquit, vt adoptionem filiorum reciperemus. Instrumenti vero dispositio & qualitas præcipuè quidem pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat & voluntate sana. At volũtas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam & veritatem eum, per quem cæteris omnibus salus futura erat omnisq; omnino & gratia & veritas. Quia principium in vnoquoq; genere oportet esse perfectum: sicut solem videmus in genere lucidorum, Ignem in genere calidorũ. A principio ergo Christi voluntas perfectè amabat deum ex gratia perfecta, & perfectè cognoscebat ex perfecta veritate. Iam felicitas animæ in perfectis dei & amore & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima ideoque videbat deum.

Heb. 2.

Præterea illud quod est in potentia reducitur in actum per id quod est in actu: oportet enim esse lucidum per quod illustrantur alia.

Cùm ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam cæteri essent habituri: ipse profectò simulatq; cæteros illum ad finẽ mouere cœpit & gratiam habuit & veritatem & gloriam. Eam verò motionẽ ab initio nimirum inchoauit.

Ea demum, quæ à primis causis mouẽtur in finem, quadam solent temporis successione perfici: at causæ ipsæ mouentes à principio statim suam largiente prouidenteq; natura perfectionem habent. Vt ignis cum substantia calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cœlestia quoq; corpora mox omnino suas virtutes accepere, quibus in tempore res terrestres inferioresque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licèt res cæteris in tempore largiatur: at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causę sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium euestigio subditur. Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus, qui est in sinupa-

nu patris, ipse enarrauit. Vbi in homine piscatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod vt perspicias lector, quæso diligenter attende. Nullum porrò fidei negotium ritè trãsigitur, si omnes testes auriti sint, oculatus nullus. Quin vt Augustinus ait, auritis credimus: quia audierunt à fide dignis, qui oculis suis rẽ se vidisse testificarentur. Cùm ergo Moyses & Ioannes Baptista primus & postremus è lege antiqua atque adeò prophetæ omnes, è noua item lege apostoli Christi testes fuerint ex auditu vniuersi: oportuit vnum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem eiusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus, esse non poterat nisi & iustus esset, ne scilicet vellet fallere: & sapiens etiam, ne ipse vtiq; falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratia & veritate, ne quicquam in optimo & absolutisimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus, iustissimus erat: quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex auditu testis plenus veritate non est: cùm scriptura de Ioanne dixisset, Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de luce: de Christo verò, Erat lux vera &c. & de Moyse, lex per Moysen data est, illa etiam illico nexuit, De plenitudine eius omnes, Moyses, Ioannes, prophetę apostoli prorsusque testes in vniuersum omnes accepimus. Quia & lux erat, & plenus gratia & veritate erat, & gratia & veritas per eum facta erat, & deniq; testis ex visu erat. Deum quippe nemo vidit vnquã nec Moyses nec Ioannes nec prophetæ nec apostoli nec euangelista: vnigenitus, qui est in sinu patris, qui vidit arcana, ipse enarrauit. Ne verò hoc ad diuinitatem filij, non etiam ad humanitatem referatur: tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quòd Christus testis veritatis erat à patre destinatus non solùm quia deus sed quia homo. Quare ex vtraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas eiusdem Christi est, qui hanc rem postea manifestiùs exposuit inquiẽs, Amen amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur &c. Et protinus, Nemo ascendit in cælum nisi, qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cœlo. Quo loco verè Caietanus & diligenter aduertit, verbum, Ascendit, non præsentis sed præteriti temporis esse, quæ res ex græco exemplari patet. Quod enim Ioannes antè dixerat, Deum nemo vidit vnquam, id nunc alijs verbis Christus ait, Nemo ascendit in cælum. Tunc enim homo secundùm animam in cælo esse dicitur, quum videt deum. Quo sensu latroni dictum est, Hodie mecum eris in paradiso. Et angeli in custodiam hominum diffiniti, quia semper vident faciem patris, qui in cælis est, semper quoque in cælis esse dicuntur, quanuis in terra sæpe sint. *Mat.18.* Ante Christum ergo, sicut nemo viderat deum, ita nemo in cœlum ascenderat. Vt autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundùm naturam humanam fieri, appositè subiunctum est, Filius hominis, qui est in cælo. In quam sententiam patri ipse postea locutus est, Volo pater, *Ioan.17.* vt vbi sum ego & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit: imo in hac quoque re suum à Christi testimonio excelli professus est inquiens, Quod vidit & audiuit, hoc testatur.

Ioan.3. Affirmat Hieronymus Christũ iuxta suscepti corporis dispensationẽ à patre audire quid loquatur. ergo iuxta humanam naturã & uidit & audiuit &c. in Isa.ca.50.

Nec verò inscius sum veteres Theologos hæc ferè loca ad Christi diuinitatem retulisse, secundùm quam Christus & videbat deum & vbique erat. Sed ea ætate bellum erat illis cum Arianis & Eunominianis acerrimum, ob idq; omnibꝰ testimonijs, quibus poterãt Chri-

sti deitatem asserebant, præsertim cùm res erat in promptu & facillima, quemadmodum fermè in præscriptis locis. Nam illud, Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis, qui est in cælo, quo pacto verè ac propriè in diuinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia deus erat, tunc in cælum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in cælum ascendisset nisi secundùm animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Caietano hunc euangelij locum ad astruendam animæ Christi gloriam vrgere.

Quintum testimonium, quo Diuus Thomas vtitur, extat eiusdem euangelij capite octauo. Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni & quò vado. Et posterius, si dixero, quia nescio deum: ero similis vobis mendax. Sed scio eum: & sermonem eius seruo. Quòd enim sermo sit de scientia, vt à fide distinguitur, illa verba videntur ostendere, Ero similis vobis mendax. Iudæi quippe fidem habebant eo tempore, quanuis cum Christo certarent. Quòd autem secundùm humanitatem loqueretur, illud probat, scio eum, & sermonem eius seruo.

Hoc verò Diui Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate coniuncta est: quanuis euidentiam non habeat. In hoc scimus, ait, quo- 1.Ioan.2.
niam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non seruat, mendax est. De hac scientia si quis contendat Christum Ioannis octauo cap. sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicet fortassè quispiam, hæc Diui Thomæ argumenta probare id quidem, quod deceat non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primùm non id agimus, omnia Diui Thomæ argumenta ea etiam, quæ ad certam Thelogiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis ecclesiæ pontificibus, in concilijs tandem quædam argumenta inuenias, quæ suadeant quidem, nó cogant: at certis alijs exploratisque permixta non modò totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirment. Probabilia igitur argumenta necessarijs adiuncta tantum abest, vt reprehendenda sint, vt sint etiam commendanda. Quanquam istis equidem argumentis vtor, dum adsunt: cùm absunt, non requiro. Illud huius generis videtur esse, In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi. Colo.2.
Illos in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput non solùm hominum, sed etiam angelorum Ephe.1. Colo.2. Incongruens verò esse, vt membra capiti scientia & claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan & illud est, Quòd si ministratio mortis fuit in gloria, ita vt non 2.Cor.3.
possent intendere filij Israel in facie Moysi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur &c. Et posterius, Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur, per gloriam est: multò magis quod manet, in gloria est &c. Vsque ad illud, Nos autem reuelata facie &c. Non ergo decebat, vt primus noui testamenti administer spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solùm facies, sed totũ corpus glorificaretur ex integro Matth. 17. vide Orige. ho. 12. in Exo. Hæc igitur dicta in primis sint.

Deinde, quę res certè est animaduersione dignissima, non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasi ve indecora omnia paria sint & nó sint quædá, à quibus & ratio &

Theo-

Theologia omnis abhorreat.

Sanè argumenta, quæ confirmant esse qcquã in religione nostra cógrués & decés, ea omnino bipartita sũt. Quædã enim sunt eiusmodi, vt etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsentaneum emergeret. Vt cũ Theologi ostendunt, decuisse, vt deus ad reparãdum humanum genus carnem sumeret: vtque ex diuinis personis filius is esset decuisse: cæteraque id genus plurima. Quę decentia fuisse vel maximè Theologus probat quidem, sed quando alia deus remedia peccato nostro parasset, quę innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil deo indecorum haberetur. Talia verò argumenta nil profectò in Theologia demonstrant: sed solùm explicant, id, quod fide credimus, congruentissimum deo nobisq; fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicquam consentaneum esse, vt nisi res sic habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut diuinæ naturæ aut rationi humanæ consentiens videatur. Vt Diuam virginem intactam extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literali nusquam forsan edocuit. Id tradit apertè, in conceptu & partu virginem extitisse. Sed quoniam indecens virgini erat, vt integritatem tam singulari & miraculo & mysterio conseruatam ipsa postea volens, vt dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat, eadem se exponeret corruptori: adeò fidelium animis inhæsit perpetuæ huius virginitatis firma sententia, vt etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem ijs, qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto in præsenti quæstione philosophandum. Cùm enim ostendimus non decere, vt verbum dei animam intellectualem imperfectam scientiaque ac sapientia vacuam assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeò indigna verbi sapientia & prouidentia est, vt ne vero similis fiat quidem, si de vnione personali verbi & animæ rectè sentimus. Consentiamus igitur, cæteris ecclesiæ sanctis gratiam per partes distributam, nempe secundùm mensuram donationis Christi: at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. *Ephe. 4. Ioan. 3.* Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam quantam in rebus esse ipsa gratia natura pateretur. Quod verò de spiritu gratiæ dicimus, id vt de spiritu sapientiæ, scientiæ intellectusq; dicatur, subest omnino causa eadem. Tantò enim melior in omnibus *Hebr. 1.* est angelis effectus, quantò differẽtius præ illis nomen hæreditauit. Itaque vnctus est à deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solùm habuit parem cum angelis felicitatem, sed multò etiam maiorem. Quo circa vt fruebatur, ita quoque videbat deum. Quod qui negant, ij non ab schola modò, verùm à Theologiæ veteris institutione desciscunt.

Ambrosius, Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis &c. *De incar. do. Sacr. ca. 7.* Perfectam ergo animam assumpsit verbum non inperfectã. Et lib. 7. episto. 47. ad Irenęum, Accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ: sicut deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi vt esset perfectus in vtraque forma. Vnde & Dauid dicit Speciosus forma &c.

Augustinus in libr. de trini. Mox vt verbum venit in vterum, factum est perfectus homo. Et super Exod. Non habuit omnino Christus iuxta animæ meritum, quò posset proficere. Et illũ versum Psal. 64. Beatus, quem elegisti & assumpsisti, de vnita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, Et ecce aperti sunt ei cæli, Sed nunquid tunc primò aperti sunt ei cæli etiam secundùm humanam naturam? Fides enim ecclesiæ tenet, quòd

quòd non minus aperti ſunt ei cœli antequàm poſt.

Græcus, quem refert ſępiſsimè. D. Th. in catena, quanuis hoc loco vitioſa ſit lectio & tribuatur Gregorio Nazanzeno. Dicitur, ait, ſecundum humanitatem proficere, non quòd ipſa ſuſcipiat augmentū quæ ab initio fuerit perfecta: ſed ex eo ꝙ paulatim manifeſtabatur.

3. lib. Damaſcenus, Qui proficere dicũt Chriſtum gratia, non venerantur vnioné, quæ eſt ſecundum hypoſtaſim.

Theophilactus. Diuina erãt, quæ dicebantur & agebantur à puero, non quaſi duodecim annorum, ſed quaſi perfecti viri. Euãgeliſta verò interpretatur, quid ſit proficere illum ſapientia. Subdit enim & ſtatura. Profectum enim ætatis ſapientiæ dicit profectum.

In illud, ut ſciat reprobare malũ &c. Hieronymus in Eſa. 7. cap. Licèt multa poſt ſecula de eo euangeliſta teſtetur, Puer autem proficiebat &c. & hoc dicatur vt veritas humani corporis approbetur: tamen adhuc pannis inuolutus habebit boni maliq; iudicium, vt per hæc verba noſcamus infantiam humani corporis diuinæ non præiudicaſſe ſapientiæ. Et in Hiere. 31. cap. *In illud, Nouũ creauit dñs. &c.* Iuxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur ſapientia: ſed perfectus vir in vtero fœmineo continebitur.

Epi. ad Leonem Augu. 95. Leo, Deitas aſſumptam naturam beatificans, vt glorificata in glorificante permaneat. Loquebatur autem de incarnatione. Et alio itē loco Cyrillũ citat in hæc verba, Aſſumpſit verbum humanitatis naturam in ſua ratione perfectam. Et Cyrillus ipſe in Ioan. libr. 1. cap. 17. Vidimus, inquit, gloriam Chriſti adeò ſublimiorem creaturarũ gloria, vt mentis quiſq; compos nulli alij quàm vnigenito dei filio illam conuenire fateretur. Plenus enim erat veritate ac gratia. Non enim menſura ſibi datur vt cæteris, ſed vt in perfecto perfecta ineſt. Sed ſi plena eſt, inquies, gloria eius gratia, & veritatis, quomodo ſapientia & gratia profeciſſe apud Lucãm ſcribitur? aut quid accedere poteſt ad plenum? Illorũ potiùs de Ieſu opinio quàm illius perfecta creſcebat gratia, vt magis indies cognoſcentes magis illum procedere ac gratia creſcere arbitrarentur. Vide etiam. c. 20 in illud, De plenitudine eius omnes accepimus.

Multa ſunt eiuſmodi veterũ teſtimonia, quæ nos gratia breuitatis omittimus: cũ hæc etiam, quæ excitauimus, ſine vlla aut expoſitione aut argumentatione præſtrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breuiter quoque refellemus. Non enim hoc loco volumus, niſi per quaſdã ſummas & ſigna data rudiores admonere: vt in ſimilibus quæſtionibus, quæ non ſunt Theologorum vſu contritæ, ſe diligẽtiùs exerceant. Inuenient quippe ſemper, ſi quæſierint. Atq; in præſenti etiam quæſtione non dubito eum longè plura inuenturum, cui & vberior lectio & maior eruditio fuerit.

Primum autem argumentum nihil difficile eſt, ſi intelligamus, iuſtitiam ibi & fidem pro iuſtis & fidelibus vſurpari: cuius rei non modo Hieronymus auctor eſt, *In comen. ſuper Eſai.* ſed. 70. etiam interpretes. Vide Thom. 3. par. q. 7. ar. tertio.

Ad ſecundum facilior adhuc reſponſio eſt. Dicitur enim deus ſpes Chriſti, quia in deo erat fiducia eius, non in homine. Item quia multa etiam à deo ſperabat, quanuis non ſperaret gloriam animæ, quã iam habebat. diuus Tho. 3. part. quæſt. 7. articul. quarto.

Ad tertium vide ſanct. Thom. 3. part. q. 15. artic. 7.

Ad quartum vide ſanct. Thom. tertia part. quæſtio. ſeptima. articu. duodecimo. vbi etiam reſpondet illi euangelij teſtimonio. Ac nos etiam paulò antè veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam aut ſapientiam Chriſti potuiſſe in ſe ipſam aliquando proficere: adeò plenus ab initio & gratia & ſapientia fuit. Sed qui in hominum

existimatione crescit, tametsi idem ipse omnino perseueret, eum dicit scriptura crescere. Proficiebat Dauid vadens & crescens. Item, Creuit Iosaphat & magnificatus est vsq; in sublime. Item, Illum oportet crescere, me autem minui. Quia verò sæpè quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimares ostentationem esse præstigiosam & Pharisaicã, talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris: nec hominibus probabatur solùm, sed etiã Deo. Voluit enim euangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptũ est, Puer autẽ Samuel proficiebat atq; crescebat & placebat tam Deo q̃ hominibus. At D. Tho. docet Christum creuisse in effectibus & operibus gratiæ & sapientiæ, quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crescit, hoc crescere quãdoq; dicitur. Vt ibi, verbum Dei crescebat, & rursum, Fortiter crescebat verbum Dei.

1. Para. 11. 2. Para. 17. Ioan. 3. 3. p. q. 15. articulo 7. Actorum 6. & 19.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani filij sapientiam atque adeò diuinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibusdam patribus fuit, vt ea de filio iuxta humanam naturam interpretando satis se putarint aduersarijs respondisse. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ario gerebamus, sat illud erat, vt in hac parte ictus eius conatusq; omnes eluderẽtur. Sed nobis opus est vniuersos errores euincere, & Christi etiam animam ab omni ignoratione vendicare, quæ de eius dignitate quicquam detrahere videatur. Ambrosius porrò libro quinto de fide cap. 8. non audet asserere, tametsi cum Ario disputabat, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse: si hæc vocabula propriè capiamus. Contrariam verò sententiam nõnullos ait tenuisse, sed qui fuerint, inquit, intimidiores quàm ego sum. D. sanè Thomas non dubitat vel eiusdem Ambrosij auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam aut beatam aut infusam, sed secundum aliam acquisitam seu experimentalem quidpiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex ijs, quæ passus est. Itaq; si de scientia hac experimentali sermo sit, Pater demõstrabat filio ea, quæ faciebat per illum mirabilia, maiora tempore futuro demonstraturus, quoniam & maiora facturus. Secundum hanc sciẽtiam item diem iudicij nesciuit antequam esset, nam tunc experietur, cũ iudiciũ fiet. Probabiliter dicta sint hæc, nõ negemus: verùm nihil necesse est, in has nos angustias conijcere: quippe cũ sit alia horum locorũ intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat à Iudæis Christus & quòd sabbatũ solueret, & quòd se æqualem faceret Deo. Respondet ergo simul vtriq; calumniæ in hæc verba, Nõ potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientem. Vbi primùm sic potentiæ æqualitatem agnoscit, vt nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim patris etiam auctoritatẽ, cui accepta refert quæcunque facit. Non potest, ait, filius à se facere quicquam. Deinde ita arguentes redarguit. Cur me ô Iudæi reprehenditis? Eadem certè ratione & patrem meum reprehendetis. Quoniam non ex meo capite, vt dicitur, quæ facio, ea ego confingo, nec affectu & libidine opera edo: sed à patre accepi id, quod facio. Non potest. &c. Non autem somnio accipio aut opinione aliqua commentitia, sed visu certissimo atq; clarissimo cerno & comprehendo operantem patrem, & quæcunq; ille facit, hæc ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpitis, quasi opera illicita faciam in sabbato, facio autem eadem, quæ pater meus eodemque modo facio: coarguite, si ita lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem & principium habeo. Vt autem probet se videre patrem facientem opera, subdit:

Pater

Pater enim diligit filium, ideoq; nihil illũ celat, sed in cõspectu eius ipsoq; adeò cernente omnia facit. Nec solùm quæ antehac fecit, ea corã filio fecit, sed & maiora, quæ facturus est, in conspectu filij filioq; proinde spectante simulq; faciente faciet. Quibus verbis non negat filium intelligere res priùs omnino quàm fiant, sed humano more loquitur, & se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostẽdere dicimur, cùm ita pręsentes sunt: vt non ad intellectum, sed quasi digito adsensum demonstramus. Quæ est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat quòd verbo futuri vtitur, Demonstrabit, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet scriptura nobis nostroque tempori res æternas attemperare. Pater siquidem verbum & genuit & gignit & semper gignet. Quanquam qui subiungit, Vt vos miremini, is de demõstratione quadã futura videtur loqui, quę cæteris etiam pateat. Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoq; testimoniũ nihil contra nos facit. Primùm quia Hieronymus Ambrosiusq; negant, illa verba, Neq; filius, nisi in paucis quibusdam Græcis exẽplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippe lectio Matthæi & Marci erat. Matthæi verò euangelium Ariani corruperant eisdem quoq; verbis adiectis. Quæ modò nec latina nec Græca exemplaria habent. Deinde etiam si ita fuisset ab euangelistis scriptum, in eo sensu filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult alijs reuelare. Pater siquidem scit, quia filio manifestat: filius nescit, quia occultat nec alios scire facit. Quod autem verbum, Scire, in hunc modum aliquãdo accipiatur, & vsu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo, Descendam & videbo, vtrum clamorem opere compleuerint, an nõ est ita, vt sciam. Simile est illud, Deus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligẽs. &c. Et vbi nos habemus, Tentat vos dominus Deus vester, vt palàm fiat an diligatis eum, editio. 70. habebat, vt sciat, an diligatis eum. Sed de hac re vide Ambro. Hierony. Augustinum, ac patres cæteros. In his enim, quæ peruulgata sunt, longus ego esse nec debeo nec volo.

Hierony. in Matth 24. Ambro. li. 5. de fi. c. 8.

Gene. 18.

Psal. 52.

Ad sextum respondet egregiè. D. Tho 3. part. quæst. 19. art. 3. vide illum. Primùm verò testimonium, quo illa ratio cõfirmata est, verba proximè antecedentia explicant. Si posuerit, ait, pro peccato animam suã, videbit semen longęuũ. &c, & statim, Pro eò quòd laborauit anima eius, videbit & saturabitur. Secundum testimonium D. Tho. sic interpretatur, vt dicat, Christũ meruisse manifestationem vnctionis quidem iuxta illud, Propter quod Deus exaltauit illũ, &c. Sed vnctionẽ ipsam nõ meruisse. In scriptura autem tũc rem aliquam fieri aliquando dici, cùm innotescit. Data est mihi oĩs potestas. &c. Quia ergo Christus dilexit iustitiã. &c. ideò exaltauit eũ Deus in regem dæmonum, hominum & angelorum: vngere enim est regem constituere. Respondet item, idq; meliùs, hunc sensum esse, vt virga directionis esset virga regni tui, vt diligeres iustitiã. &c. propterea, id est, vt hæc egregiè faceres, vnxit te Deus oleo. &c. Illud est simile, Homo ridet, flet, discurrit: propterea intellectum habet & animã rationalẽ. Non enim necesse est, ea, quæ antecedunt, causam esse eorũ, quę sequuntur. Vt ibi, Propterea & sapientia Dei dixit. &c. Lucæ. 11. Nec si diceretur expressè, Vnxit te Deus oleo lætitiæ, quoniã dilexisti iustitiã. &c. quicq̃ cõtra nos faceret. Nam more scripturæ fit, vt interdum effectus loco causæ ponatur, Vt ibi, Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus.

Qui dissimulat, is exhibet se ad modum nescientis. Sic Marci. 11. Cũ uidisset, inquit, a longè ficũ habẽtẽ folia, uenit, si quid forte inueniret in ea. Sicut ergò ille qui præstat speciẽ fingentis et aliquid prudenter simulat, dicitur fingere: finxit enim se longius ire: sic qui gerit speciem & formam nescientis, dissimulatq; quod scit scire, eũ nescire scripturadicit. In hũc psal. Phil.

Psal. 16.

Tertiò demum respondere possumus actiones Christi non fuisse meritorias causas vnctionis, sed quasi materiales & dispositiuas. Docet enim. D. Tho. 3. part. quæst. 34. ar. 3. sanctificatum fuisse Christum per pro-

proprium actum. Quemadmodũ ergo verè dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: Hominem fuisse contritum, propterea ei gratiã iustificationis esse donatam: sic dicere propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo spiritus sancti perunctum. Nec opus est vt vox illa, propterea, causam efficientem aut meritoriam denotet: sed satis erit, si sit causa, quæ disponat subiectum, quasi materialis. De tertio verò testimonio sic habeto. D. Thom. existimat in eo psalmo de resurrectionis æterna vita agi nõ solùm in Christo sed in membris. Nam illa omnium capitis & membrorum resurrectio vitaq; plena delicijs fruct⁹ passionis Christi fuit. Qui, vt Paulus ait, conresuscitauit nos & consedere fecit in cælestibus tunc scilicet, cùm ipse excitatus sedit à dextris dei. Si ergo Christus in hoc loco nõ in persona sua modò sed in membrorum persona loquitur, nihil est difficile intellectu. Quòd si Saulo dicebat, cur me persequeris, quia membra ipsius Paulus insectabatur, dicere quoq; potuit patri, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Quoniam gloria nostra gloria Christi est nõ minus quã ignominia laborq; noster Christi omnino est. Mox etiam non video equidem, cur non propriè de Christo ipso accipiamus, quòd post resurrectionem adimpletus lætitia fuerit cum vultu dei. Antè enim & corpus vacuũ erat ea voluptate, quæ à visione dei in corpus emanat, & anima nõ vndiq; plena erat lætitia, quin appetitus sensitiuus totus tristitiæ angoriq; patebat. Post passionem ergo impleuit eum lętitia deus cum vultu suo. Quoniam & si priùs dei vultum clarè pleneq; videbat, non tamen affectus appetitusq; omnis plenè perfecteq; gaudebat. Qua de re in refutatione postremi argumenti nonnihil adijciemus, quod sit animaduersione dignissimum. Quartum insuper testimonium facilem intelligentiam habet: nam & scriptum à poeta est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedẽ Christi Isaias vocat fidelium populum. Postula à me, inquit, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam. Vnde e uestigio subdit, Et vocabunt eos populus sanctus, redempti à domino. Iustinus vero martyr in dialo. cũ Tryph. aliter legit & interpretatur hunc locum. En tibi, inquit, seruator adest qui mercedem suam reddit opusq; suum ante se. Verè enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit. At Hieronymus planè interpretatur, hoc ideo dici: quia saluator ipse iudex sit omnium, vt reddat vnicuiq; secundũ opera sua iustis præmia, peccatoribus æterna supplicia. De sexto testimonio deniq; nil aliud in præsentia dico, nisi gloriã Christi ante passionem nondum fuisse cõsummatam, sed quicquid ei propter nos & propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christũ meruisse. Sanè verò non eodem modo omnia ædificia consummãtur, quibusdã enim vel parietes desunt, alijs non deest nisi tectum. Nos itaq; consummamur accepta non solum gloria corporis, verũ etiã animæ, quoniam vtriusq; partis gloria deerat: at Christo non nisi alterius duntaxat, quare per illius adiunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum. D. Th. respondet de passionibus animæ articulo. 10. ad. 9. Contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed benè per accidens. Vt cùm quis in naui deambulans fertur in contrarium eius ad quod nauis mouetur. Ita, inquit, in superiori ratione animæ Christi erat gaudium per se, quia per actũ proprium: dolor autem per accidẽs, quia per corporis passionem. Deinde respondet, quòd gaudium illud & dolor nõ erãt contraria, quia non erant de eodem. Verùm responsum illud priùs refelli potest. Quoniam locales motus si in eodem con

trarij aliquãdo sunt, nihil mirum est, quippecùm tota ferè eorum substantia & ratio externus quidam respectus sit. Ita pater & filius relationes cõtrarias præ se ferunt, & in ordine ad diuersos terminos esse in eodẽ verè possunt. At in formis & qualitatibus absolutis id fieri nequit, vt siue per se siue per accidens duo contraria in eodem subiecto sint. Pugnat enim cum natura rerum, vt aqua simul calida & frigida sit, prę sertim in summo: nec siquis contendat alterum esse per se alterum per antiparistasin. Gaudiũ verò & tristitia qualitates sunt absolutæ. Sed & posterius responsum quispiã coarguet, quoniã Christus videns rationes in dei essentia diuinas, de sua morte lætabatur, quã cernebat dei & rationi & voluntati conformem. Tristabatur autẽ de eadẽ, quia erat malum naturæ cõtrariũ. Quare obiectum materiale gaudij atq; tristitiæ idem erat. Vt gaudiũ porrò tristitiæ contrarium sit: sat est vtrunq; in materiali obiecto conuenire. Nã formalis gaudij tristitiæq; ratio discrepant semper, siue de eadẽ re siue de alia atq; alia tristemur & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summũ summaq; tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint cõtraria. Atq; hæ animi affectiones se vicissim expellunt, tametsi non res eadem obiecta est. Nimirũ enim, cũ pellere tristitiã volumus, alijs nõ modo rationibus sed rebus etiã gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Cæterũ difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primũ enim dicet fortasse quispiã, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas propriè vocatur, nullam penitus tristitiam extitisse. Quoniam illa animæ portio deo fruebatur plenissimè. Quẽadmodum autem à superiore potentia non deriuabatur gaudium ad inferiores, vt salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur, sic ab inferiore potentia nõ perueniebat ad superiorẽ dolor. Nõ fuit itaq; in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitiuo fuit, qui propriè tristitię subiectum est. Quam sententiam visus est dominus significare, cùm ait: Tristis est anima mea. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis sed sensitiuus. Cui etiam sententiæ fauet D. Th. 3. par. q. 15. ar. 4. & 6. & q. 46. ar. 7. & 8. Nã Scoti argumenta abundè refutat Caietanus. Quod si verum est, iam contraria nõ sunt in eodem subiecto proximo: sed gaudium in volũtate, tristitia in appetitu sensitiuo. Ideoq; propriè ne contraria quidem sunt. D. Thom. 3. par. q. 18. ar. 6. in corp. & q. 46. ar. 8. ad. 1.

[Margin: 3. p. q. 46. ar. 8.]

[Margin: In ar. 7. q. 46.]

Huic verò responsioni illud obijcitur quòd dominus habuit in voluntate actũ, quo mortem verè noluit: at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidũt, vt Augustinus ait. Prior propositio, quoniã eam Caietanus negat, probatur. Primò ex D. Tho. 3. par. q. 18. ar. 6. vbi dicit, quòd voluntas naturalis & voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo quã diuina voluntas. Et ar. 5. refert Augustinũ contra Maximinũ in hęc verba: in hoc quod Christus ait, Nõ quod volo sed quod tu: aliud se ostendit voluisse quàm pater. Quod nisi humano corde non posset. Ac reuera ex illo euangelij testimonio non solùm sancti veteres sed synodus sexta sub Agathone collegit & duas voluntates in Christo & duas voluntatum operationes. Sanè qui ait, Non sicut ego volo, is actũ voluntatis apertè significat. Verùm Caietanus elaberetur dicens, appetitum sensitiuũ vocari interdũ voluntatem. De qua Ambrosium hunc euangelij locum explicare D. ipse Thom. interpretatur. 3. p. q. 18. ar. 2. Quin D. Tho. quæstionis decimæoctauæ. tertiæ partis articuli quinti argumẽtũ tertiũ nõ poterat refellere, si admisisset, Christi volũtatẽ aliquid velle, q̃ p̃ nõ habuerit. Beat⁹ enim est, vt Augustinus docet, qui habet quæcũq; vult. In reliquis certè beatis ꝓbabilissimè Caietanus eiusmodi noleitates negat, quoniam

niã in illo statu otiosæ sunt. Cũ ergo Christus secundũ intellectũ & voluntatẽ perfectè fuerit beatus, non videtur eiusmodi nolitiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc argumentũ eludere, etiã si dicimus, id quod re vera probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ propriè voluntas est, non tristitiã modo, sed summã maximãq; fuisse. Quia enim in hostia pro pecato cordis contritio voluntatisq; tristitia potissimè
Psal. 50. desideratur, sacrificiũ quippe deo spiritus cõtribulatus &c. & tristitia spiritualis hęc contraria est peccato medicina, quod sedem suã præcipuè in voluntate habet: cõsentaneũ profectò erat, vt filius dei hostiã se pro peccato exhibiturus non solũ corporis & animę sensitiuæ dolores sed angores quoq; spiritus & voluntatis tristitiã susciperet: quò pro culpis nostris omnibus
Isa. 53. hostia illa deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur. Sic verè languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit. Sic nõ modò vulneratus est propter iniquitates nostras sed attritus est propter scelera nostra. Sic disciplina pacis nostræ super eũ, & liuore atq; dolore eius
c. 9. sanati sumus. Sic dominus eum voluit in infirmitate conterere, qui posuit pro peccato animam suam.

Augustinus insuper. 14. de ciui. lib. asserit Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni & sancta charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoq; eam deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos deo pro illis debemus maximè. Planè itẽ Ambrosius ad Gratianum imperatorem dixit, Sicut susceperat voluntatẽ meã, suscepit tristitiam meã. Nam voluntas propriè appetitus intellectualis est. Et velle propriè actus volũtatis est: ait autem, Non sicut ego volo.

Voluntatis etiã dolor hominis propriè tristitia est: nã qui in solo appetitu sensitiuo reperitur, hic animantis magis dolor est quàm hominis. Decuit autem vt per dolorem propriè humanum humana peccata soluerentur. Ita cùm dixit, Repleta est malis anima mea, omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit siue sensualẽ siue rationalem. Quoniam & pronomen, mea, rationalem magis quàm sensualem præ se fert. Eã si vera sunt, vt videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem & gaudium summum & summa tristitia in eodẽ subiecto fuerint. Tum quia nec propriè contraria erant, cùm oppositio debeat fieri circa idem, vt D. Tho. sæpe sumit. Tum quia quod præter naturæ ordinẽ à deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculũ fuit, quòd idem homo esset & viator & comprehensor: miraculum, quòd à gloria animæ nihil deriuaretur ad corpus: miraculũ, quòd à superioris gaudio potentiæ nihil solatij in inferiores redũdaret: miraculũ, ꝙ inferioribus perturbatis nec superiores turbarentur nec à sua perpetua operatione cessarent nec remitterent opus nec quietẽ & delectationem vel ex minima parte resoluerent. Inter hæc miracula propter mysterium nostrę redemptionis explendum, quanquam voluntas deo viso fruebatur, suscepit tamen sponte tristitiam quantã Ephe. 3.
maximam capere potuit: potuit autem capere tãtam, quanta maxima esse in rerum natura poterat. Vt dolor pro peccatis nõ minor esset quàm charitas & scientiæ ipse quoque superemineret.

Sed & olim iuuenis, vt hinc iam nos demùm extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus: quòd sicut per totam vitam dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret: sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara dei notitia prodiret. Gaudium, fateor, ex deo viso in voluntate necessariò nasci non secùs atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquãdo sol radios suos: & ne calefaceret, compressus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum re-

demptione per hominis vnius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur,quã aliâs ex viſione dei proficiſci naturæ ratio demonſtrat. Nec obſtat, quòd beatitudinẽ Benedictus huius nominis duodecim⁹ definiuit in viſione & fruitione cõſiſtere. Chriſtus autem beatus fuit in tria. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudine conſummata:Chriſtus autem licèt habuerit eſſentiam beatitudinis,non tamen accidentia,quæ inde per ſe etiam conſequuntur.Decuit enim eum per paſsionem conſummari.Quanquam & fruitio ſine gaudio intelligi poteſt: fruitur enim arboris ſuæ fructibus tunc etiam homo, cùm per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Chriſtus non ſolùm videbat ſed etiam fruebatur,quanuis derelictus à deo omniq; penitus ſolatio deſtitutus non gaudebat.Quamobrem,vt cæteri martyres,gaudium ſibi futurum ante oculos poſuit, vt crucem ſuſtineret confuſione cõtempta ad Hebræos.12.ca.Vbi miris omnino modis & charitatem ſuam in nos commendauit & exemplum. Certè ſiue primo ſiue ſecundo ſeu tertio modo quæſtionem ſol uas,miraculum facis : ſed eſt hoc poſtremum eò plauſibilius,quò maiores in nobis igniculos excitat tum pœnitentiæ tũ amoris tũ gratitudinis. Sed ſit iam huius quæſtionis finis. Perſpicuum eſt enim,in re ſterili & ieiuna non paruam & exiguã copiam è locis Theologiæ ſuppeditatam. Reſtat tertium quæſtionis genus pertractandum eius,quæ à fide & natura pẽdet: de qua re capite ſequenti diſſeremus.

Vt quid dereliquiſti me.

Caput quintumdecimũ,in quo ea quæſtio vocatur in dubium, quæ cùm naturalis ſit,tum etiam ad fidem pertinet.

QVoniam de eo genere argumentorũ dictũ eſt,quæ & ad fidei principia explicãda ſpectãt & ad cõcluſiones Theologiæ confirmãdas:deinceps de ijs,quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinẽt,diſputandum eſt.Sunt autem naturales quæſtiones in duplici differẽtia.Quędam enim ſolis naturę argumentis probari poſſunt:aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur.Et in naturæ ratione quidẽ nullum inter hæc duo genera diſcrimen eſt. Vtriuſq; enim quæſtionis argumenta ex eiſdem omnino locis petenda ſunt, hoc eſt,ex humanis diſciplinis.Quæ argumenta omnia tribus vltimis locis continentur. In hoc differunt,quòd quæſtiones poſteriores,quoniã fidei ſunt, latiùs patẽt atq; ex oĩ loco cõprobari poſsũt. In hoc genere illa eſt,quã hoc capite verſare cupio.

An animus hominis ĩmortalis ſit,quẽad modũ Pythagorę,Socrati,Platoni,Theophraſto,Themiſtio,Senecæ,Ciceroni,melioribusq; philoſophis viſum eſt, an potiùs mortalis, quod Luchretio, Galeno, Plinio,Alexãdro video placuiſſe. Nec me verò reprehenſores vituperare debẽt: ꝙ rem aggrediar,quæ diligẽtiſsimè eſt à plurimis diſceptata.In quibus D. Thomã eſſe conſtat,cuius tanta eſt in vtranq; partẽ argumentorum copia, vt nihil addi poſſe videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla ferè protulit, naturæ verò rationes Enricus atq; Scotus probabiliter ſuadere aiunt, non neceſſariò demõſtrare:nihil, vt mihi videtur quidẽ,temerè facturus ſum: ſi de ea ipſa quæſtione diſputo, quã tam multa & præclara ingenia verſarunt.Non enim rem actã agam:ſed,niſi me fallit animus,planè vtilem, ne dicam neceſſariam: præſertim cũ Caietanus etiam noſter ſui valde diſsimilis ſcripſerat,ſe credere quidẽ animam rationalem incorruptibilem eſſe at neſcire tamen. Qua in re cũ Enrico & Scoto ex parte conſentit: quos idem miris olim modis exploſerat. Ex parte,inq̃,quoniã nõ alios quidẽ,ſed ſe ſcire inficiatus eſt.

In.c.9.epiſ. ad Ro. Contra ſcripſerat & in primã par. & in.3.lib. de anima.

Vt ergo hæc cõtrouerſia, quàm fieri poterit,accuratiſsimè conſtituatur: principiò argumentabimur,hanc quæſtionem nullo modo ad fidẽ attinere:deinde,non poſſe naturæ ratione demonſtrari.

Docet

1. argum. Docet porro Augustinus, idq; non semel sed sæpius, nō esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex traduce sint: an potius ex nihilo in singulis creentur singulę. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset vt generabilis ita etiam corruptibilis.

De bap. par. lib. 3. c. 10. & primo retra. c. 1. & decimo super gen. c. 1. 3. & 4.

2. argum. Dein Sadducęi existimabant animū hominis esse mortalem: nec tamen habebantur hæretici, quin vt religiosos eos colebat fidelis populus.

3. argum. Preterea quatuor sunt scripturæ testimonia, quibus vel maximè animorū immortalitas doceri potest. Vnum illud est, Donec reuertatur puluis in terram, vnde erat, & spiritus redeat ad deum, qui dedit illū. Alterum, Deus creauit hominem inexterminabilem & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Tertiū, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quartum, quo dominus in euangelio vtitur, Ego sum deus Abraham, Isaac & Iacob. Non est deus mortuorum sed viuentium. Etenim quod Augustinus affirmat ex lege Moysis esse cęteris euidentius, id ne probabile quidē mihi videri solet, vt animas ab interitu vēdicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim à Theologis referuntur, primum eludi potest, quòd Augustinus docet, infirmum esse aduersum eos, qui credūt animas per propaginem generari. Infirmum ergo etiā est contra eos, qui dixerint eas cum corporibus interire. Ac sicut scriptum est, ait, donec spiritus redeat ad deum, qui dedit illū: sic etiam legimus, Spiritus vadens & non rediens. Secundum item refellet fortasse quispiam dicens, non ibi de anima sermonem esse sed de homine, quem deus per gratiam fecit à principio immortalem. Vnde statim subiicitur, Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Tertium autē de morte spirituali animæ, hoc est, de æterna interpretari licet, de qua illud habes, Dentes leonis dentes eius interficientes animas hominum. Quæ res suadetur, quia protinus additur, Eum timete, qui postquàm occiderit, habet potestatē mittendi in gehēnam. Quare D. Tho. nec in. 1. p. nec in sum. contra gen. nec in. q. de anima hoc testimonium voluit vsurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim dominus ait, De resurrectione autem mortuorū non legistis &c. Nihil verò prohibet, vt anima cū corpore simul intereat, & postea cū corpore simul exsurgat. Non ergo fidei decretum est, animas esse immortales.

Eccle. 12. Sap. 2. Matth. 10. Matth. 22. q. 33. in nume. Li. 10. super gen. capit. 9.

Quòd verò naturali argumētatione animæ immortalitas nequeat ostendi: illa prima cōiectura est, quòd cùm Ambrosius & Augustinus, vt id probarēt omneis neruos intenderint, nihil omninò confecere. Non autem præcellimus Ambrosium & Augustinum. 4. argum.

De bono mort. c. 9. 2. soli. et li. de immor. anj.

Adhæc cùm Scotus, Iandunus, Caietanus Diui Thomæ rationes expēderint, viri scilicet magnò ingenio magnaq; Philosophiæ eruditione præditi, at pronunciarunt tandē, rem non esse demonstratā sed creditā. Nō est autē vero simile, rationes eas, si euidētes essēt ac lucidæ, nullū euidētiæ lumē acribus acutisq; oculis allaturas. 5. argum.

Sco. 4. d. 43. q. 2. Iād. 3. de ani. q. 5. & 29. Caieta. in epistola ad Roma. c. 9

Præterea Aristoteles non idē semper in hac re, sed tū hoc tū illud scripsit: nō est ergo probabile, eū in tanta varietate & incōstantia certā exploratāq; animæ immortalitatē habuisse. Nam ꝙ pro animæ rationalis incorruptione aliquando senserit, vt cętera loca omittā, quę & D. Th. 2. aduer. gē. c. 79. & Ferrariē. in cōmētarijs afferūt, is locus planus & expeditus est, qui. 2. lib. de gene. anima. c. 3. habetur: vbi apertè docet Arist. mentē hominis nō in seminis virtute esse, vt reliquas animas, sed extrinsecus aduenire. Quod si non educitur de potentia materiæ nec à generāte homine vi seminis editur: certè subsistēs est nec à materia dependet. Quòd verò de hac sententia interdū etiā desciuerit, Caietanus multifariā suadet: & mihi his argumentis fit verosimile. Primò, quòd nō pōt effugere si sua principia 6. argum.

In. 3. li. de anima.

cipia Ariſtoteles retinet, animarũ infinitatem: niſi incidat in errorẽ Auerrois vel in Pythagoræ deliramẽtũ. Sc̃dò q̃a .1. cęli aſſerit, q̃cquid incorruptibile ſit, id ꝑpetuũ etiã fuiſſe. Tertiò quia in eth. li. 1. Solonẽ reprehendit, qui aſſeruerit, poſt mortẽ verã ſupereſſe hominis beatitudinẽ. Vnde & deplorat breuẽ hominis felicitatẽ & opes ac diuitias tanquã felicitatis adiumenta requirit. Nec de hominis animo poſt mortẽ verbum vllũ in illo reperies. Non eſt autẽ credibile eũ ſi exiſtimaret animã eſſe immortalẽ, nec de modo, quo intelligeret ſeparata, nec de eius felicitate quicquã vel breuiter perſtricturũ. Quartò ex prooemio libri de anima, vbi illud fundamentũ iecit: ſi intelligere eſt fantaſia aut non ſine fantaſia, non contingit animã ſeparari: in tertio aũt libro poſuit antecedẽs, quòd intelligere non eſt ſine fantaſia: vnde & conſequẽs &c. Quintò quia non Gregorius Niſſenus modo, quẽ D. Th. refert, verùm etiã Iuſtinus martyr in libr. admonitorio gentiũ, & Theodoritus lib. 5. de curati. gręc. affecti. cõſentiunt, Ariſtotelẽ animorũ immortalitatem negauiſſe. Quis autẽ credat, tantos talesq́; viros falſum teſtimoniũ dixiſſe? Niſi etiã Alexander Aphrodiſæus insignis præter cæteros Peripateticus falsò etiã magiſtro ſuo hanc ſententiã impoſuit.

7. argum. Præterea animorũ immortalitas cũ dei erga homines prouidentia adeò cõiuncta & colligata eſt, vt qui illã negarit, is hanc quoq́; inficiaturus ſit: qui verò hanc concesserit, eũ neceſſe ſit illã admittere: quẽadmodũ ſupra diximus. At dei erga res humanas prouidẽtia nõ poteſt eſſe per rationes humanas manifeſta, ſed ſolũ ex diuinis

Pſal. 72. oraculis exploratè percipitur. In quod Propheta teſtatur inquiens: Exiſtimabã vt cognoſcerẽ: hoc labor eſt ante me, donec in-

Pſal. 93. trẽ in ſanctuariũ dei & intelligã in nouiſsimis eorũ. Et iterũ, Dñs ſcit cogitationes hominũ, quoniã vanę ſunt. Beat⁹ homo, quẽ tu erudieris dñe: & de lege tua docueris eũ.

8. argum. Præterea ad indagandã animi immortalitatẽ illa rectiſsima via eſt, quã Ariſtoteles eſt ingreſſus: nẽpe animi operatio propria. Sicut enim res ſe habet ad operationẽ, ita ſe habet ad eſſe. Experimento autẽ quotidiano ille probauit, animã noſtrã nihil ſine fantaſmate intelligere. Pendere itaq́; à corpore non ſolũ vt ſpecies intelligibiliũ accipiat, ſed vt eis etiam vtatur reſq́; ipſas intelligat. Reſpondent, pendere animi propriã actionẽ à corpore nõ tanquã à ſubiecto ſed tanquã ab obiecto. Verũ hæc reſponſio refellitur. Quia ſi, quantũ rationis lumẽ & ſenſuũ indagatio docet, nulla noſtra intellectio ſine corpore eſt: nihil refert hoc an illo modo ſit, cũ vtrinq́; probabiliſſimè colligatur, animã, ſi extra corpus eſſet, in modũ glirium torpentẽ omni opere vacaturã. Experimur ſiquidẽ ſpecies intelligibiles & in fieri & in operari à fantaſmate depẽdere. Hinc enim Ariſtoteles vacillauit nec quicq̃ effecit, ſi effecit tamẽ, niſi animas cũ corporibus interire: ne vanæ ſcilicet & ocioſæ extra corpora remanerent.

Cõfirmat autẽ hoc vel maximè, quòd ſi anim⁹ per ſe ſubſiſteret atq́; adeò immortalis eſſet: nõ indigeret corpore, quemadmodũ aliæ formæ, propter eſſe ſed ſolùm propter operationẽ. Neceſſe quippe eſt, eũ ſpecies intelligibiles à corporibus per corporis ſenſus emẽdicare. Alioqui intellect⁹ per ſe in natura ſubſiſtẽs, ideoq́; à corporis grauitate & materiæ imperfectione liber nullo ſe modo corpori colligaret: ſi ex ſe haberet ſpecies ingenitas, quibus ſine corporis adiumẽto intelligeret. Videmus aũt, ſpecies à corpore acceptas à corpore etiã in operãdo pẽdere. Ideo enim neceſſe eſt, intelligentẽ phãtaſmata ſpeculari. Nõ ergo per illas anima à corpore ſeparata intelliget. Alias verò ſpecies nõ habet ſuperinditas. Quare ſeiũcta à corpore, ſomno ocioq́; torpebit, quod eſt abſurdum. 9. argum.

Sexta inſuper ſynodus actione. 11. tradit, animã hominis nõ eſſe immortalẽ per naturã, ſed per gratiã illã à morte coercentẽ. Et rurſum, non, inquit, naturã propriè immorta- 10. argum.

mortalé habent animæ ſed gratia id ſortitæ ſunt. Nulla ergo ratio naturalis animæ immortalitaté móſtrare poteſt: vt pote cũ ſit ſuapte natura mortalis.

11. argum. q. de anima ar.14.

Adde vnũ & viginti argumenta, quibus S. Th. probabiliter egit, vt anima corruptibilis videretur. Quæ ſi ego hîc repetã molestus ero. Nã his alia adijcere, non video quî poſſem: niſi Iãduno alijsq; huius farinæ auctoribus velim eſſe ſimillimus, qui vt argumẽta afferãt, quibus animi mortalitas probari poſſe videatur: ea ponunt, quibus ſuadeant eũ nõ eſſe formã actũq; corporis eſſentialiter. Quæ argumenta quidé Caietan⁹ in.3. li. de anima retulit, feciſſetq; fortaſſe multò prudentiùs, ſi contẽpſiſſet.

12. argum. 4.d.43.q.2

Adde etiã, ꝙ Scotus argumẽtis, quæ probant animã eſſe immortalẽ, argutè reſpondet. Si ergo rationes inuentæ à prioribus nõ demóſtrant, alias verò excogitare nouas non opis eſt noſtræ: fateamur, animã immortaliter viuere, nullo certo naturæ argumento pateſcere. Hæc afferre breuiſsimè potui, quibus illi vterentur, qui animorũ immortalitatem infirmare pergerent. Quã tamen & fides catholica firmiſsimè docet & certa naturæ ratio. Id quod concluſiones rationeſq; ſequentes patefaciẽt.

Prima cóclusio. Animum hominis eſſe mortalé, fidei catholicæ manifeſtè repugnat. Gene.37. Deſcendã ad filiũ meũ lugẽs in infernũ. Iob.21. Ducũt in bonis dies ſuos & in puncto ad inferna deſcẽdũt. Sapiẽ. itẽ cap.2.3.4. &.5. apertiſsimè traditur, animas cũ corporibus nõ interire. Eccleſ. 12. Et ſpirit⁹ redeat ad deũ qui dedit illũ. 2. Machab.12. Sãcta ergo & ſalubris &c. Matth.10. Nolite timere eos, q̃ occidũt corp⁹, animã aũt nõ poſsũt occidere: ſed poti⁹ timete eũ, q̃ pót & animã & corpus perdere in gehẽnã. Ioan.12. Qui odit animã ſuã in hoc mũdo, in vitã ęternã cuſtodit eam. Phili.1. Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrũ. Coartor autẽ è duobus deſideriũ habens diſſolui & eſſe cũ Chriſto. Primæ ad Corin.15. pro abſurdiſsimo Apoſtolus colligit, Ergo & qui dormierũt in Chriſto, perierũt. Si in hac vita tantũ in Chriſto ſperãtes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Et poſterius referens illã inſipientiũ vocẽ, Mãducemus & bibam⁹, cras enim moriemur: illicò ſubdit, Nolite ſeduci. Corrũpunt &c. 2. Cor.5. Dum ſumus in corpore, peregrinamur à domino, audem⁹ aũt & bonã voluntatẽ habemus magis peregrinari à corpore & pręſentes eſſe ad deũ. Et paulò antè, Scim⁹ ꝙ ſi terreſtris domus noſtra &c. Sed de ſcripturæ teſtimonijs quæ D. Tho. dixit eſſe infinita, ſatis multa excitauimus. Quãquã vereor, ne quis nos iure ac merito reprehendat: qui in re non dubia vſi fuerimus teſtibus nõ neceſſarijs. Præſertim cũ ij, qui animæ immortalitatẽ inficiãtur, nec Chriſto nec euangelio credant, eccleſiæ verò ſanctorũq; fidẽ pro nihilo putent. Ita ſuperuacaneũ videtur eſſe, ex ijs locis, qui auctoritatẽ fidei continent, argumẽta depromere. Nec cõcluſio hæc ꝓpriè Theologica eſt, vt ſit argumẽtationibus Theologiæ cõfirmãda. Quin Theologia, qua ratiõe effectrix eſt & agẽdi muneri incũbit, illa duo habet primaria fundamẽta, Deũ eſſe hominis & principiũ & finẽ, atq; adeò procuratorẽ eſſeq; itẽ animorũ perpetuã vitã, in qua remunerator deus ſit inquirẽtiũ ſe. Quæ niſi fidelis penitus habeat infixa & in animo quaſi inſculpta, nõ dico media & finẽ cõſequi felicitatis ſuæ, ſed ne ad deũ quidẽ accedere pót, vt ab eo media finẽq; requirat. Cũ igitur prima cuiuſq; diſciplinæ principia tanquã notiſsimæ anticipationes ſupponantur: nihil opus erat vel ea teſtimonia referre, quę ex ſacris literis cõmemorauim⁹. Niſi ꝙ ſunt quidã adeò curioſi, qui etiã optarint, Paulũ de animorũ incorruptione manifeſti⁹ loqui. Quod perinde eſt, ac ſiquis Philoſophus adeò eſſet inſigniter ſtultus: vt in philoſophorũ libris præſertimq; Ariſtotelis cuperet principiũ illud ſæpè & clarè reſumi, Quodlibet eſt vel nõ eſt. Verũ de hac prima propoſitione, quoniã eſt ante

Iuſtinus in colloquio cũ Triphone illud affert, q̃ Phytoniſa ſpiritũ Samuelis euocauit, In quæſti. uerò gẽtiũ. q.75. citat illud. Infern⁹ ſubt⁹ te cõturbatus eſt in occurſũ aduentus tui. Quod de Nabuchdonoſor dictũ eſſe, ambiguũ nõ eſt. Et. q.76. illud, Hodie mecũ eris in paradiſo

Heb.11.

oculos posita, diximus satis. Secũda ꝓpositio: Animus naturaliter est immortalis & nõ ex dono gratuito. Fuere porrò quidã Arabes, qui dicerẽt, animũ natura esse mortalẽ: sed in nouissimo cũ corpore immortaliter suscitãdũ. Simili aũt errore duct⁹ posset qspiã dicere, animũ cũ corpore statim q̃dẽ interiturũ si naturæ suę relinqueretur: sed vi diuinæ potẽtię fieri, vt vel ad præmia vel ad pœnas cõseruetur æternus.

Hoc q̃ assereret, is scripturas facilè in sensum suũ detorqueret Nõ enim affirmãt illæ, animũ esse natura sua immortalẽ, sed solũ eũ aiũt manere post mortẽ. Sicut corp⁹ post resurrectionẽ fides astruit perpetuã vitã habiturũ: nõ tñ id in natura corporis, sed in diuina potẽtia erit. Quã sẽtẽtiã sextæ synodi verba retro citata sonare vidẽtur. Atq; Augustinus. 10. super gene. ad lit. c. 23 in illã magis opinionẽ inclinat, quæ docet animas à parẽtibus generari. Quę si vera sẽtẽtia est, nõ est anim⁹ sua natura immortalis. Id q̃d solebã equidẽ nõ tãquã hęreticũ sed tanquã erroneũ cõdẽnare: semper qppe malui citra lineã cõsistere q̃ trãsire, stultæq; ignorãtiæ potiùs argui, q̃ insolẽtię temerariæ. At si rẽ diligẽti⁹ animaduertas, nõ dubites, huic errori hæreseos notã inurẽdã: quãdo ad Sedẽ Apostolicã referatur.

Augustin⁹ 13. de trini. ca. 9. Primũ, quia manifestũ est, quosdã philosophos naturę ratione duce animorũ immortalitatẽ & vestigasse & inuenisse. Nõ est ergo supernaturalis animorũ perpetua vita aut dono eis gratuito cõcessa. Quis enim hominũ scire poterit cõsiliũ dei? aut quis poterit cogitare quid velit deus? nisi ille dederit sapientiam & miserit spiritum sanctum suum de altissimis? *Sap. 9.*

Deinde in cõci. Lateranẽ. sub Leone. 10. sessione. 8. definitur, hæreticũ esse dicere ꝙ ex principijs Philosophiæ sequitur, animã esse mortalẽ. Et tamẽ si naturaliter esset anima corruptibilis hui⁹ corruptionis esset causa aliqua naturalis. Itẽ cũ nõnulli, inq̃t, ausi sint dicere de natura animæ rationalis ꝙ mortalis sit: & aliqui temerè philosophãtes secũdũ Philosophiã saltẽ verũ esse asseuerẽt: dãnamus oẽs asserẽtes animã rationalẽ mortalẽ esse. Cũ illa nõ solũ per se & essentialiter humani corporis forma sit, verũ etiã immortalis. Hactenus conciliũ.

Præterea nõ Theologi modò, verũ fideles etiã vniuersi animarũ immortalitatẽ ita à maioribus accepimus, vt nõ per miraculũ eas incorruptibiles sed per naturã esse credamus. Hic aũt ecclesiæ cõsensus certissimo nobis argumẽto esse debet catholici dogmatis. Quod aũt idẽ in hac re Theologi ac fideles sentiãt oẽs vel ex eo liquet, ꝙ asserẽtẽ quẽcunq; animos esse mortales, statim exhorrẽt. Eadẽ q̃ppe fide inscriptũ in mẽte habẽt, angelos & hominũ animas natura sua vt intellectuales, ita quoq; immortales esse. Adde quòd post Augustini seculũ nemo fideliũ ĩ dubiũ vertit, q̃n animę rationales creentur ex nihilo, & singulæ singulis corporibus infundantur, vt cõcilij Lateranen. verbo vtar. Quòd si nõ generãtur vi naturæ animæ rationales nec de potẽtia materiæ educũntur sed foris veniunt: nimirũ ex se subsistunt, quare nõ cũ corpore intereunt. Illud verò testimoniũ, spiritus redeat ad deũ, qui dedit illũ, ne Augustinus quidẽ ipse expedit. *Eccle. 12.* Si enim foris venit spiritus hominis: cõsequẽs fit, vt nulla vi agentis naturalis propagetur. Quocirca si ingenitus natura est, natura quoq; est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrũpũt aliquid, nisi q̃d eędẽ possunt gignere. Nã q̃d interpretatur Augustinus, deũ primo homini spiritũ dedisse, cũ inspirauit in faciẽ eius spiraculũ vitę, in illo verò qui cæterorũ hominũ caput erat, cæteris dedisse spiritũ: hoc, pace tanti viri dictũ sit, nulla ex parte argumẽti vires infringit. Cũ enim Moyses in principio Geneseos rerũ naturaliũ propriã vim & naturã exprimat quod in primo homine significatũ est, id de reliquis etiã intelligitur. Scriptura porrò, vt ostenderet viuentia reliqua viribus naturę edi posse, ait: Germinet terra herbã virentẽ &c. Et rursum, Producãt aquæ repti-

Caietanus turpiter hic lapsus est nõ intelligens scripturæ sensũ.

reptile animæ viuentis &c. Et iterũ, Producat terra iuměta & reptilia &c. Nemini q̃p pe ambiguũ esse pót, prima cetorũ iumentorũ, serpětiũ, leonũ indiuidua à deo sine media causa adiuuãte cõdita creataq́; fuisse. Ob id nãq́; adiectũ est, Creauitq́; deus cete grãdia & omně animã viuentě atque motabilě, quã produxerãt aquæ in species suas. Item, Et fecit deus bestias terræ iuxta species suas &c. At significare scriptura voluit, sic tunc à deo huiusmodi animãtia esse edita, vt in vi tñ elemětorũ & corporũ, quæ ex elementis conflarentur, illorũ generationě sitã esse censeremus. Sed enim cũ ad homině ventũ est, ne huius similis conditio crederetur: de corpore ait, Fecit deus homině ex limo terræ: de animo aũt, Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Quod differětis conditionis variũ discrimen à Moyse adeò accuratè obseruatum manifestè indicat, cæterorũ viuentium animas in potentia materiæ esse: hominis spiritũ, quo factus est in animam viuentem, non esse: sed à deo creari & infundi, qui solus eius & spirator & creator est. Prẹterquã q̃ qui dicit, Redeat ad deum, qui dedit illum, is non obscurè docet: spiritũ non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulò antè dixerat, Ibit homo in domũ æternitatis suæ. Alioqui, quomodo ad deũ vadit, si dissoluitur tanquam mollis aer & sicut vmbra ac fumus euanescit? Quemadmodũ autem corporis naturam exprimit, cũ ait, Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat: sic naturam spiritus manifestat inquiens, Et spiritus redeat ad deum. &c. Iam quod Augustinus affert, spiritus vadens & nõ rediens, à nobis est. Non enim scriptura dicit, spiritus veniens & non rediens: sed spiritus vadens scilicet à corpore & non rediens &c.

Præterea stulti illi, quorum error Sap. c. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens nõ modo cũ illis apertè pugnat, verũ etiã vt insipientes & insensatos reprehědit. Animos ergo sentit natura esse immortales.

Tertia propositio. Erroneum est ne dicam hæreticum, instruere: animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari nõ posse. Si enim naturam habet incorruptibilem, huius rei vel à priori vel à posteriori ratio aliqua demonstratiua erit. Nulla siquidem propositio ex natura rei & connexione terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu vel ex proprietate vel ex definitione vel ex causa subiecti ostendi necessariò queat. Sed ais. Quadratura circuli demonstrabilis est quidem: sed demonstratio adhuc inuenta non apparet. Sic ergo Scotus Iãdunusq́; sentiět, animæ quidem immortalitatem ostendi posse: at non esse ostensam tamen.

Quarta propositio. Periculosũ ac temerariũ est, ne q̃d amplius addã, affirmare: q̃ nullũ argumětũ hactenus inuentũ verè demõstrat animæ immortalitatě. Quia argumentũ, quod sumitur ex operatione propria vel etiã ex potětia, quæ substantiã rei necessariè naturaliterq́; consequitur, verè ostendit, qualis ne sit eius rei natura atq́; substãtia. Theologi verò tũ ex propria operatione tũ ex ꝓpria potětia, intellectione scilicet & intellectu, animi incorruptionẽ argumětantur. Syllogismi igitur illi verẹ sunt demõstrationes. Dicet fortasse quispiã, nõ nego demõstrationes esse: sed nobis demonstrationes esse nego. Quibus argumenta illa certa & clara nõ sunt, quanuis idonea ex se sint, vt certitudině atq́; euidentiã pariãt. O insolentě temeritatě: cẹteros ex tuo ingenio metiri, exq́; tuis aliorũ oculos æstimare. Asserere, mel q̃dě ex natura sua dulce esse: sed dulce tamě fuisse nemini, q̃a tibi nõ fuerit: nullum videre id posse, q̃d tu nõ videas: omnibus obscurũ esse, q̃d tibi nõ pateat. Ait diuus Thomas, Ex præmissis manifestè ostendi posse, animã humanã nõ corrũpi cũ corpore: cõcludit verò in hẹc verba, Patet igitur, q̃ intellectus humanus est incorruptibilis, ergo & *2. con. gen. c. 79.*

Qui dixit rationes nõ esse nec demonstratiuas nec necessarias, is uidetur hãc cõclusionẽ reprobare.

1.par.q.75. ar.2.& .6. anima humana, quæ est intellectiua substãtia. Itẽ, Necesse est dicere, animã intellectualẽ esse incorporeã, subsistentẽ, incorruptibilẽ: Scotus cõtrà nõ sunt, inquit, rationes patẽtes & necessariæ. Affirmat Chrysostomus, q̃ philosophi de animæ immortalitate dubitẽt, eos addubitare, an in meridie sit dies: & credem⁹ nos, viros & sanctissimos & modestissimos euidentiam, quã nõ habebãt, fuisse emẽtitos? Atq; Augustin⁹ asseuerat, philosophos quosdã naturali ratione animæ immortalitatẽ inuenisse: quanq̃ pauci, ait, idq; ægrè inuenerũt. Præterea deus nõ deficit in necessarijs ad vitã iuxta naturæ rationẽ benè & cõstãter instituendã. At vix homo potest vitã rectè & iustè instituere, nisi & deũ esse sentiat & animos esse immortales: vix, inquam, aut certè nullomodo. Qui enim vel sine deo fuere vel animũ putarũt cũ corpore interire, eos ferè perditissimis morib⁹ fuisse memoriæ p̃ditũ est. Quã omnino rẽ * Sapiẽs sapienter expressit. Nã simulatq; impij illã opinionẽ induerũt, animos mori: cõsequẽter de omni bono futuræ vitæ desperãtes & nihil post mortẽ mali timẽtes, semetipsos tradiderũt impudicitię in operationẽ immũditiæ omnis in auaritiã. Post hæc, inquiũt, erimus tanq̃ si nõ fuerim⁹. Venite ergo & fruamur bonis, quæ sunt &c. Et Augustinus cõf. lib. 6. c. postre. nisi credidissẽ ait, restare post mortẽ animæ vitã & tract⁹ meritorũ, quod Epicurus credere noluit Epicurus palmam in animo meo accepisset. De atheis autẽ cũ propheta illud posuisset, Nõ est deus: statim subiunxit, Corrupti & abominabiles facti sunt &c. Sic Iustinus in dialogo cũ Thryphone, eorũ, inquit, sententia, qui deũ me atq; te curare negãt: quò spectet, nõ est difficile cognoscere. Impunitas enim & licentia faciendi & dicendi, quæ velint omnia, eos cõsequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficiũ vllum à deo spectẽt. Diuinæ itaq; procurationis fuit, vt in morũ & vitæ necessaria regula duces naturæ ac magistros non cõiecturis & opinionibus imbueret, quæ huc atq; illuc facilè traherẽtur, sed certa cõstantiq; ratione. Sic enim scriptũ est, Qui docet hominẽ scientiã. Et iterũ, qui docet nos super iumenta terræ & super volucres cæli erudit nos. Quòd si animantibus cæteris dati à natura sunt quidã instinctus & quasi anticipatæ cognitiones nõ vagæ & instabiles sed fixæ firmæq;, vt ad bonũ naturæ cõgruẽs rectà ferãtur, retrahãtur à noxio: cur in eorũ saltẽ mẽtibus, quos naturę auctor ad aliorũ institutionẽ cõparauit, inditas esse certas et cõstãtes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatẽ bonitatis nõ satis instructi informatiq; fuissẽt? Nec enim melior est belluarũ cõditio q̃ nostra. Nihil verò piget, eadẽ sæpe verba resumere. Hinc barbaræ etiã nationes pœnas improbos luere cũ sapiẽtibus cõsenserũt, atq; adeò animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuiq; naturæ necessaria sunt, prouidẽtissimè curat. Quis aũt cõmunes animi corruptiones incertas esse asseueret? Sed ais tandẽ. Quæ nã istę rationes sunt necessariæ & euidẽtes, quæ Scoto & Caietano probabiles & obscuræ visę sunt? Dicã, si illud priùs cõmemorauero quod ab Aristotele prudẽtissimè dictũ est stultũ esse æqualẽ in omnibus certitudinẽ & euidentiã exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est q̃ in mathematicis: in moralibus minor etiã q̃ in naturalibus. At in dispari certitudine tã stultus nemo est, q̃n sciẽtiæ illis nomẽ impertiat. Syllogismi ergo illi & faciũt scire & verè demõstrationes sunt, q̃bus & de natura & de morib⁹ philosophamur: quãuis in eis ratiõnib⁹ nõ adeò magna aut necessitas aut euidẽtia insit. Prima igitur ratio demõstratiua auctore Chrysostomo est hæc. Qui animum esse mortalẽ ait, is neget necesse est deum humanarum rerum esse & procuratorem & iudicẽ. Si enim iusti migrãt affecti iniuriis, improbi rerum oĩm abundãtia potiti, nec post mortẽ aut merces aut suppliciũ est: nulla certè est in cælo pietas, quę talia

Marginalia: Homi.4. d̃ prouid. — 13. de trinitate c.9. Mirũ est, Scotũ hũc Augustini locũ citauisse, ut opinionẽ suã cõfirmaret. Resurrectionẽ Augustin⁹ ait nõ ratione sed auctoritate teneri: at de immortalitate animæ cõtrà dicit Nã & lib. de ci. dei. 1. c.22. scribit, Platonẽ qua mente immortalitatẽ animæ uidit, ne quis sibi mortẽ consciceret, prohibendum iudicasse. — *Sap. 2. — Psal.93. — Iob.35. — Psal.93. Iob.35. — Vide lib.10 c.4. — 1. Ethi. — Homil. 4. de prouidẽtia uel fato

talia curet: nulla iustitia, quæ vel malos puniat vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite huius libri quarto latiùs persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multò esse quã reliqua. Nõ enim, ait, ratione naturæ notum est: esse vnũ rectorem hominum secundum leges iustitiæ retribuentem & punientẽ. Quæ respõsio bifariàm confirmari potest. Prius quia Sapiens, cum hoc eodem argumento vsus esset, huius rei ignorationem inscitiam esse dixit sacramentorum dei. Quòd si inter mysteria dei censet & dei prouidẽtiam & animorum immortalitatem: non est cur nos inter perspicua censeamus. Verba autem illius sic habẽt, Et nescierunt sacramẽta dei, neq; mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarũ sanctarum. Posterius quia Iustinus Martyr & philosophus in lib. de Aristotelis reprehensione docet, gentes non scientia, quæ ad demonstrandum valet, de deo creataq; natura disputationes confecisse, sed probabili ratione suam explicasse sententiam. Et postea, Hæc, inquit, satis etiam declarant, verum esse quod à nobis de gentium philosophis dictum est, eos non scientia demonstrandi de naturis disseruisse, sed coniectura verisimiliq; ratione suam explicauisse sententiam. Adde his, quòd D. Tho. hoc argumentũ vbiq; gentium prætermisit, non prætermissurus, si certum & necessarium esset. Sap. 2.

Verũ enimuerò nulla me huius generis argumẽta mouere possunt, vt ab ea sentẽtia discedã, quã Chrysostomo video placuisse. Habuit quippe pro re perspicua & cõstanti non aliũ negaturũ, deũ esse hominũ & gubernatorẽ & iudicẽ, nisi eũ qui dixisset in corde suo: Non est deus. Sed quia hæc res supra, vt dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est & accuratiùs est postea demonstranda: satis nunc confectũ esse arbitramur, si rationem illã, quę animæ immortalitatẽ doceat, eò tandẽ ducere probauerimus: vt nõ possit dei erga homines prouidentia iustitiaq; constare, nisi animæ incorruptio cõsistat. Nã quòd Scotus aliter eludi hãc ratiocinationẽ putat, perridiculũ est. Vt admittam[9], ait, deũ pro meritis & præmia bonis & malis supplicia retribuere: nõ exigua tamẽ improborũ vindicta est, culpæ turpitudo ipsa, cruciatus animi cõscientiæq; flagellum. c. 4. ad. 7.

Abundè verò magna merces & pręmiũ, fructus ipse virtutis, quo mirificè delectantur probi. In quã sententiã illud Augustini citat omniũ sermone cõtritũ, Voluisti domine & ita est, vt omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna. Poterat & illud ex Apostolo afferre, Mercedẽ, quã oportuit, erroris sui in semetipsis recipiẽtes. Quæ cũ dicit, parũ attentè considerat, in quos laqueos incurrat. Primùm enim nodum illum explicet necesse est, si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Roma. 1. 1. Cor. 15.

Deinde Propheta nõ existimauit quæstionẽ hãc expediri posse, nisi ad fines bonorũ & malorũ referretur, hoc est, ad nouissima quę probos improbosq; manerẽt Ex præsentibus aũt aut bonis aut malis illã nõ modò nõ solui: sed etiam implicari. Mei, inquit, moti sunt pedes: quia zelaui super iniquos pacẽ peccatorũ vidẽs, &c. Existimabã, vt cognoscerẽ: hoc labor est ante me, donec intelligã in nouissimis eorum. Quomodo facti sunt in desolationẽ &c. Nec aliter aut Hieremias aut Abacuc huic quæstioni respondẽdũ putauerũt. Quorũ ego sensum libentiùs exponerem, nisi ad alia festinaret oratio. Psal. 72. Hiere. 12. Abac. 1. 2. 3

Præterea valde restrictũ deũ facim[9], qui suis id solũ in mercedis loco numeret: ꝙ animo æquo imò verò etiam gaudenti ac libenti seruierũt. O præmiũ singulare, qđ eripit spem futuri cuiusque boni, quæ sola, vt ait Cicero, hominẽ in miserijs cõsolatur. Quis enim dubitet, mortaliũ animos in arduis aduersisq; rebus spe futurorum erigi & subleuari: frangi autem & concide-

re, si

re, si cum omnium rerũ desperatione confligant? Talem mihi remp. finge, vbi pessimi ciues metum omnem pœnæ & futuræ vindicationis abijciãt, optimi verò de spe futuræ gratiæ ac beneficij depellantur: & cũ nec probis lex adhibuerit calcaria nec improbis frenos, ciuitas non dico benè morata, sed ne esse quidem poterit. Ita qui eam sine præmio pœnaq; constituit, hunc tu ipse stultissimum iudicabis. Quale ergo est eius reip. deo procurationem administrationemq; tribuere, quam nemo vir sapiens sibi assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tam euidenti & necessaria ratione, quæ refelli non valeat: nisi deum facias aut improuidum esse & negligentem rerum hominis, aut eam stultè vrbem constituisse, in qua nullus supplicij timor sit, præmij expectatio nulla.

At sapiens ait, animorum incorruptionẽ ad dei sacramenta pertinere. Primùm id ego negare verè possum. Nec enim rem hanc ille in mysteria retulit: sed quòd via impiorum prosperetur, quòd vbiq; relinquant lætitiæ signa, quòd opprimant pauperem iustũ nec viduæ parcant &c. & in his omnibus deus non taceat modò, verũ etiam probos duriter & acerbè, improbos contra blandè & molliter tractare videatur. Hæc scilicet dei sacramenta sunt, quæ humana ratio cõprehẽdit aut vix aut nullo certè modo. Deinde sunt naturales res quædam in oculis omnium clarè positæ: aliæ latent in occulto tenebris densissimis circunfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissimè dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est: quæ à paucis quidẽ idq; difficulter, sed inuestigari tñ atq; inueniri põt. Iustini aũt verba magna ex parte vera sunt: at vniuersas demõstratiões philosophis eripere, tũ absurdum est tum Paulo etiã contrariũ quemadmodum refutando septimo argumento patefiet. Nam D. Tho. eiusmodi argumentationibus vti non solet, quanuis sint liquidæ & exploratæ. Cauet enim ne argumentando de genere in genus transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat verò in hac ratiocinatione à dei prouidentia & iustitia ad animi incorruptionem transiliri quæ in eodem genere non existunt. Verũ de prima demonstratione satis.

Secunda est huiusmodi, vt à proteruis refelli queat, à viris rectè institutis nõ queat. Eam verò in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero in hunc modũ. Sicut satis probatur deum esse, quia nulla natio tam fera est, quin deum habendũ sciat: ita apud omnes gentes cõmuni consensu firmatũ est, animos defunctorum interitu esse liberos. Quã omnino rem funeris cæremonijs testatã esse voluerunt. Nec enim eas corporibus impartirẽt, nisi animos sacros esse ac diuinos in animũ induxissent. Hinc verò, vt Cicero affirmat, & mercedem funeris sepulturæq; constitui, nefas esse putarunt: & brutis animãtibus huiusmodi honores negauerunt. Quas duas rationes sapiens, vt mihi videre videor, perstrinxit. Vnam, cũ ait: Nec mercedẽ sperauerunt iustitiæ: alteram, cũ subdit: Nec iudicauerunt honorẽ animarũ sanctarũ. Sanè qui iudicat, vnum esse interitum hominũ & iumentorũ: is, cũ animum suum summa ignominia & dedecore afficiat, non hominũ ritu ac religione, sed sepultura asini sepeliendus erat: vt dignũ haberet sua opinione & sententia funus. Sed de secunda ratione hactenus. Tertiã significat magis scriptura quàm explicat, cũ e uestigio subijcit, Quoniã deus creauit hominẽ inexterminabilẽ, & ad imaginẽ similitudinis suæ fecit illũ. Hominẽ quippe ad imaginẽ dei esse factum, eò quòd natura intellectualis est: verti in dubium non potest. Ex ea ergo parte homini incorruptio conuenit, qua intellectum habet. Animum igitur, vnde homo intelligit & similis deo est, inexterminabilem esse oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis natura & forma propria

Lib. de sen. ct. & i. tuscu. q.

propria ducitur, atq; adeò non ex alienis & extraneis sed ex proprijs aptisq; principijs: diligentiùs nobis & illustrãda & exponenda est. Id quod D. Thom. diuinè fecit: intelligebat enim hanc esse certam expeditamq; viã, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum huius demõstrationis est, formã omnẽ intellectualẽ esse subsistentẽ, hoc est, esse eius non à materia pẽdere. Hanc propositionẽ ostendit D. Th. 2. con. gen. c. 51. Quia intellectus nõ eget corpore sustinente: cũ intellectio nec recipiatur in corpore nec per corpus fiat. At dicis. Non eget corpore quidẽ tanquã subiecto, sed eget tanquã obiecto. Verũ hoc duob⁹ modis manifestè refellitur. Primũ enim Animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriã operationẽ externis obiectis. Deinde id, quod per accidens alicui conuenit, non variat iudiciũ de natura rei. Vt lapis, qui in loco superiore detinetur &c. Cùm ergo anima intellectiua ex natura propriæ operationis nõ sustentetur à corpore, consequens est, ꝙ per se non pendet ab illo. Quia actus nõ põt per se à corpore pẽdere, nisi tãquã à materia & subiecto, in quo recipitur. Vide. S. Th. in. q. de ani. q. 14. & 2. cõtra gẽ. c. 55. & 79. Certè si intellectio in corpore susciperetur, nec oẽs res sine discrimine intellectus perciperet, nec vniuersale cognosceret, sed solũ singulare. Quòd si huiusmodi argumẽta tibi euidentia nõ sunt, memẽto nec cæteros ex tuo ingenio æstimandos esse, neq; hîc euidentiã mathematicã requirendã. Sed iam tempus est vt obiectiones oppositas repellamus.

Prima ergo sic repellitur. Fidei quæstionẽ duobus modis interpretari possumus & ex natura sua & quo ad nos. Ex natura sua illa fidei quæstio est, quæ est à deo ecclesiæ reuelata, quãuis à plerisq; ignoretur. Vt spiritũ à patre filioq; procedere, ipse spiritus apostolis reuelauit. Itẽ, animas sanctorũ, statim vt à corpore exierint, videre deũ. De quibus licuit olim variè sentire & sine fidei discrimine aut affirmare aut negare, cũ neutra res scilicet erat planè ab ecclesia definita. Ita quo ad nos nõ semper fidei quæstiones illæ sunt habitæ, sed salua fide viri quidã docti contrariã veritati sentẽtiã tenuerũt. Quomodo asseruit Augustinus nõ esse fidei quæstionẽ, nũ anima rationalis ex traduce sit. Nunc autem cum post ea tempora Theologorũ fideliumq; omniũ cõsensu firmatũ sit, animũ nõ per generationẽ sed per creationẽ existere: sine dubio ad fidẽ illa quæstio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquãdo in cõtrouersia positum, eadẽ de animę immortalitate causa subest quæ nunquam est à catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento satis.

Hieronymi ꝑpetua constansq; sentẽtia fuit, animas in singulis corporib⁹ creari singulas: quẽ pòst tota ecclesia secuta est. de ecclesiasticis dogmatibus. c. 14. Animas enim nõ creari, sed ex parẽtũ semine esse, Luciferianorũ error fuit, ut August. refert de hæresibus. c. 81. Ac certè cũ Zacha. c. 12. ait, Dixit domin⁹ extendens cælũ & fũdans terrã & fingens spiritũ hominis in eo nihil aliud significat, nisi ea opera à deo ipso sine causa subiecta & subseruiẽte patrari: quemadmodũ Hierony. idẽ admonuit: uide Esa. 42. a. et. 45. c.

At secũdo nil est difficile respõdere. Cũ videamus, nõ solùm sub infideli principe, quales Romani tũc erãt, sed sub imperatore catholico multos in Germania nũc publicè manifestas hæreses profiteri. Tantũ refert principes habere & fideles & qui hęreticorũ insolẽtissimã temeritatẽ coercere tũ velint tũ etiã possint. Præterquã ꝙ vbi factiones sunt, ibi fauore partiũ in rep. tolerãtur: quid dico tolerãtur? quærũtur, fouẽtur, stringũtur homines teterrimi ac sceleratissimi. Hoc in statu res Iudæorũ publica cũ esset, nõ est sanè mirãdũ: si saducęos ferret carnalis populus homines videlicet factiosos, qui & carni vsq; adeò inseruirẽt, vt omnẽ spiritũ esse negarẽt. Quemadmodũ aũt gẽtes tales esse volebãt deos, quales ipsi etiã essent, nẽpe adulteros, bellatores, raptores: sic plebs vitijs corrupta eos vult habere religionis ꝓsides, q̃ nõ religati sint, sed liberi: nõ spiritus serui, sed mãcipia carnis. Verũ in argumẽto facillimo refutãdo plura quã necesse erat verba cõsumpsim⁹.

Tertiũ verò breuissimè refellemus. Nã primũ illud testimoniũ certissimè probare animorũ immortalitatẽ ostẽsum est à nobis paulò antè. Secundum etiam quantũ momẽti habeat, nũc nũc explicabam⁹. At tertium nulla respõsione eludi potest. Si enim homines animã non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum

certum est, animas non cum corporibus interire. Item si animas deus mittit in gehennam, non ergo cum corpore moriuntur. Quartum deniq; Caietanus affirmat probare quidem simpliciter animæ immortalitatem: vnde Sadducæos de resurrectione vinceret, qui ideo negabant mortuos resurgere, quia credebãt cum corpore animam mori. Per synecdochen autem scriptura nomina Abraham, Isaac & Iacob pro animis eorum vsurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, vt sępe aliàs, sine causa reprehendit. Coarguit enim Theophilactum, imò verò Hieronymũ, qui Caietano illius auctor sententiæ fuit. At D. Tho. expositio præclarior est. Non repugno. Nec D. Tho. solum illum locũ sine figura intellexit, sed Chrysostomus Theophilactus etiam atq; Ambrosius. At dicis. Quomodo Abraham illo tempore viuus erat? Respondet Chrysostomus, quomodo Adam posteaquã de ligno vetito comedit, sẽtẽtia tamen ꝓlata mortuus erat: sic Abraham pollicitatione resurrectionis certissima viuus erat. Alioqui, quid sibi ecclesia vult, cum ait: Regẽ cui omnia viuunt, & cui non pereunt corpora nostra? Ac de tertio argumento hactenus.

Ho. 71. in Matt. de fide resurrectio.

Quartum autem iam ante expeditum est. Diximus enim in. 7. huius operis libro, sanctos veteres non tam humanas disciplinas quàm diuinas literas coluisse. Quæ causa fuit, vt in rebus naturæ perobscuris ratione vulgari contenti essent nec meliores requirerent. Conclusionum itaq; naturalium à philosophis petenda demonstratio est, præsertimq́; à D. Tho. perfecto mea sententia, philosopho, cuius admirabilem naturam & ingenium cum gratia perfecisset, tum vbiq; aliàs tum in libro cõtra gentes maximè quidquid expeti ab hominis ingenio poterat, id vnus videtur ad miraculum pręstitisse.

Sed Scoto, Ianduno, Caietano rationes probabiles visę sunt, non item necessariæ. Scotus porrò & Iandunus, nam de Caie. dicam postea, videntur demonstrationes Mathematicas quæsijsse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent & rei naturam, de qua disseritur, attentè perpenderent: sanè intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non suadere sed vincere: si non proteruum & repugnantem, at certè docilem hominem & ad disciplinę leges benè informatum.

F I N I S.

Ad Lectorem.

EN damus tibi, Candide Lector, Reuerendi quõdã patris fratris Melchioris Cano ordinis prædicatorũ de locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atq; omnibus (vt aiunt) numeris absolutos, typisq́; quã fieri potuit elegantissimis elaboratos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos author morte præuentus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moueat, & ab eius lectione remoretur: illi enim & si huic operi nõ accesserint, tamẽ quod ad perfectionẽ eius attinet, parũ aut nihil facere quilibet etiã mediocriter eruditus facilè iudicare poterit. Quapropter authoris labore fruere, Quod si feceris, quãtum vtilitatis inde sis, reportaturus tu ipse postea libenter fateberis. Vale.

101

74

ANNO

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm